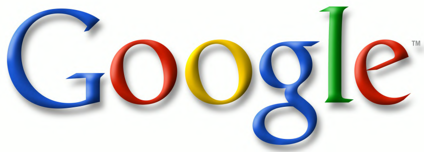

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

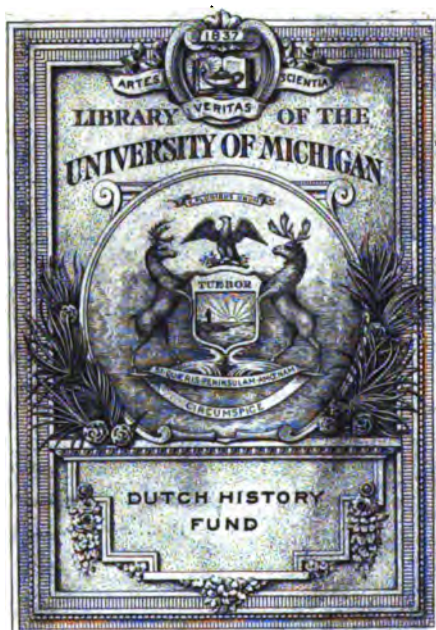
+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

J. H. KRELAGE.

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE
DUTCH HISTORY
FUND

AP
14
.V123

MENGELWERK,

VOOR

1830.

VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN,

OF

TIJDSCHRIFT

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,

WAARIN DE

BOEKEN en SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN
ELDERS UITKOMEN, [illegible]
[illegible]
[illegible]

MENGELWERK,

tot fraaije letteren, kunsten en wetenschappen,
betrekkelijk.

TWEEDE STUK
VOOR
1830.

MENGELWERK.

Te AMSTERDAM, bij
G. S. LEEMAN VAN DER KROE
en
I. W. IJNTEMA.
1830.

VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN,

OF

TIJDSCHRIFT

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1830.

MENGELWERK.

Te AMSTERDAM, bij

G. S. LEENEMAN VAN DER KROE

en

J. W. IJNTEMA.

1830.

INHOUD

VAN HET

MENGELWERK.

Dutch Lit.
Nijhoff
10-3-24
: 10842

INHOUD.

INHOUD.

I N H O U D.

I N H O U D.

I N H O U D.

MENGELWERK.

REDEVOERING,

OVER

DE WAARDE VAN HET NATIONAAL KARAKTER EENS VOLKS, EN OVER DE MIDDELEN, OM HETZELVE TE VESTIGEN EN TE ONDERHOUDEN.

Door

MR. A. SIEWERTSZ. VAN REESEMA,
Advocaat te Rotterdam (*).

Wie met opmerkzaamheid de geschiedenis der volken gadeslaat, staat niet zelden verbaasd bij de waarneming hunner onstandvastigheid! — Een tijdperk van de schoonste geestdrift voor het algemeene welzijn wordt soms onmiddellijk opgevolgd door een ander, waarin koelheid en zelfs onverschilligheid omtrent hetzelve zich vertoonen! Dezelfde burgers, welke, korten tijd te voren, ter afwering of afschudding van vreemde overheersching, gaarne hun geheel vermogen, ja hun leven zelfs zouden opgeofferd hebben, brengen met weêrzin hunne schatting tot behoud der zoo duur gekochte onafhankelijkheid, en hebben zelfs geen denkbeeld van eenigen pligt, om het geluk en de ware grootheid der natie te bevorderen! Van waar dit verschijnsel? Van waar die ommekeer? Van waar die tegenstrijdigheid? Of moet men het geene tegenstrijdigheid noemen, wanneer het met goed en bloed gekochte vaderland, na het verdrijven der gevaren, naauwelijks des omziens wordt waard geacht, en de plaats der edelste zelfopoffering geheel wordt ingenomen door het meest bekrompen eigenbelang?

(*) Uitgesproken bij het *Rotterdamsch* Departement der Maatschappij TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, in Febr. 1829.

Zoo voorzeker, M. H., moet ieder daarover denken, die de gebeurtenissen waarneemt zonder menschenkennis; maar wie deze tot zijne leidsvrouw heeft, en zich door haar in de oorzaken der menschelijke handelingen ziet ingeleid, vindt in deze schijnbare tegenstrijdigheid slechts het natuurlijk gevolg van de ware gesteldheid des volks, waarbij dezelve zich vertoont.

Evenzeer toch als de bijzondere mensch over het algemeen meer vatbaar is voor oogenblikkelijke opwellingen ten goede, dan wel bezield met eenen standvastigen en eenparigen wil, welke alleen het deel is van een door zelfdenken gevormd en gevestigd karakter, zoo is hij ook in zijne betrekking tot het algemeene welzijn, zoo is hij als burger van den staat dezelfde. — Voorzeker, als buitengewone omstandigheden hem omringen, en hem uit de sluimering zijner zelfgenoegzaamheid opwekken; wanneer alle de krachten van zijnen geest worden opgeroepen, alle de roerselen zijner ziele worden aangesproken; bij het gezigt van de vlammen, die zijnen natuurgenoot dreigen te verslinden, bij het aanschouwen der ellenden, door de watervloeden aangebragt, maar vooral wanneer zijn eigen gevaar hem aangrijpt bij het naderen eens bloeddorstigen en wraakzuchtigen vijands, dan verheft zich zelfs het gemoed des gierigen tot weldadigheid, dan verstout zich het hart des beangsten tot heldenmoed, dan ontaardt de verslagenheid zelfs niet zelden tot vermetelheid. En als dan, na den dag des lijdens, de dag der vreugde gekomen is, dan is het niet onnatuurlijk, dat hij, wien deze toestand de ongewoonste was, den hoogsten toon des juichens aanheft. Maar met dien toestand, met dien nood, met die vreeze, welke het goede baarden, is dan ook de geestdrift verdwenen; het eigenbelang keert in zijne oude bedding terug; het meent zelfs rekening te mogen houden wegens de buitengewone opofferingen, tot welke het gekomen was, en het zinkt nog dieper dan te voren beneden het peil der waarachtige grootheid. Hetzelfde doet de geheele volksmenigte, welke vóór den dag des gevaars op zulk eene laagte van onzelfstandigheid geplaatst was.

Geheel anders, M. H., vertoont zich de man van karakter, geheel anders vertoont zich de burger, wiens neigingen door vaste beginſelen worden geleid, en op wien alles, wat goed en edel is, door zelfdenken dien invloed heeft verkregen, dat zijn wil daarvan eenen duurzamen en blijvenden indruk ontvangen heeft. Hij is onafhankelijk van de onderſcheidene omſtandigheden, die hem omringen kunnen; hij maakt dezelve dienstbaar aan het doeleinde, dat zijn wil zich voorſtelt, — de vervulling van hetgeen goed en nuttig is. De gevaren vinden hem voorbereid tot derzelver afwering; zij mogen zijnen ijver aanvuren en verheffen, maar kunnen den vasten geest niet ontſtemmen, die hem bezielt. De voorſpoed doet hem niet verſlappen; de overwinning doet zijne werkzaamheid niet verflaauwen; de zegepraal maakt hem niet dronken; de vreugde, die ook hem dankbare toonen doet ſlaken, is hem eene verſterking des gemoeds tot nieuwen arbeid. Rustig en met waardigheid gaat hij, waar de vrede is teruggekeerd, voort op zijn pad. Het doorgeſtaan gevaar doet hem het behoudene te hooger ſchatten, en hij telt het reeds opgeofferde niet, dan om deszelfs ongenoegzaamheid te erkennen, en tot nieuwe pogingen ten goede te worden aangeſpoord. Even zoo handelt de volksmenigte, welke een nationaal karakter bezit, dat haar met ſtandvastigheid doet ſtreven naar het waarachtige algemeene welzijn.

Ik zal geene bijzondere herinneringen noodig hebben, om u, M. H., te overtuigen, dat, hoe lofwaardig onze landaard zich ook moge onderſcheiden, de volksmenigte echter nog verre is van naar eene zoodanige te gelijken; reeds hebt gij welligt haar beeld herkend in de ſchildering, welke ik te voren van eene andere maakte. Maar zoo de waarheid, die alleen nut kan ſtichten, bij ons meer geldt dan laffe eigenwaan en verpestende vleijerij, dan zal ik, zoo ik vertrouw, geheel aan het oogmerk dezer aan het Nut van 't Algemeen toegewijde bijeenkomst beantwoorden, door in dit uur uwe aandacht te bepalen tot de waarde van het nationaal karakter eens

volks, en daarbij een woord te voegen over de middelen, om hetzelve te vestigen en te onderhouden. Een onderwerp, wel waardig door begaafder en meer ervarene ſpekers te worden behandeld, maar hetwelk dan ook den uwen op uwe toegevendheid vertrouwen doet.

Het zal, geloof ik, volſtrekt noodzakelijk zijn, ten einde alle misverſtand voor te komen, dat ik, alvorens mijn opgegeven onderwerp zelf te behandelen, eenige meerdere bepaling geve aan hetgeen ik door nationaal karakter zal verſtaan.

Het is er namelijk verre af, dat ik door deze benaming hier zoude willen aanduiden de bijzondere deugden en eigenſchappen, welke eenig volk kenmerken, noch ook die hoofdtrekken, uit welker vereeniging (gelijk een onzer vaderlandſche ſchrijvers zich uitdrukte) die eigene geest, dat bijzondere karakter geboren wordt, waardoor het zich op eene meer of min kennelijke wijze van andere natiën onderſcheidt. Neen, het is niet over het *bijzonder volkskarakter*, dat ik ſpreken wil, of meenen zoude nuttig te kunnen ſpreken. Immers, wanneer onze SIEGENBEEK dat der *Nederlanders* in een bekoorlijk tafereel afſchildert, als dat, waarin zich waarheidsliefde aan eenvoudigheid, deftigheid aan opregtheid, bondigheid van oordeel aan naauwkeurigheid paart, en deze allen door eenen edelen geest van vrijheid en eene ongeveinsde godsdienſtigheid verbonden worden, dan ſtemt mijne geheele ziel deze lofſpraak toe, en vindt dezelve noch onverdiend noch overdreven. Waar is de ondankbare, die weigeren zoude de grootſche trekken te erkennen, door welke zich het *Nederlandsch* karakter ſteeds onderſcheiden heeft? Waar is de ontaarde zoon, die hier het graf der vaderen zoude durven beſchimpen? Maar gij vermoedt dan ook tevens reeds, M. H., dat ik door *nationaal karakter* iets anders, immers meerder verſta, dan bloote vaderlandsliefde; en gij bedriegt u niet in deze opvatting, welker toepasſing ons onmiddellijk tot den waren zin van mijn onderwerp geleiden kan.

De vaderlandsliefde is eene neiging van het hart, een teeder gevoel, geboren uit den indruk, welken de plaats onzer geboorte en de betrekkingen onzer kindschheid op onze ziel maakten, en door welken dat hart aan dezelve verbonden blijft, al zijn ook elders voor hetzelve meerdere bronnen van genot geopend. Zij is eene aandrift van die kracht en levendigheid, dat zij den onbeſchaafdſten met de ſterkſte banden hecht aan de onvruchtbaarſte ſtreken, en (zoo als dit door CICERO als een merkwaardig voorbeeld werd aangewezen) zelfs eenen der wijsſte mannen, den ſchranderen ULYSſES, zijn *Ithaca*, dat als een nest op de ſteilſte rotſen lag, boven de onſterfelijkheid verkiezen deed. Maar het nationaal karakter, dat ik bedoel, is geene bloote neiging van het hart, geen gevoel, geene aandrift, maar een over ons geheel gedrag verſpreide geest, een duurzaam gewrocht van den wil, van den door vaderlandsliefde ontgloeiden, maar door rede bepaalden wil des menſchen; dat karakter kan niet vallen in eenen onbeſchaafden, maar vereischt eene niet geringe ontwikkeling van het denkvermogen. De vaderlandsliefde, hoe ſterk van aard, heeft haren grondſlag in het eigen welbehagen des menſchen, in het genoegen, dat door het vaderland in hem wordt opgewekt; en als dit vaderland door vreemden aanval bedreigd wordt, dan is het zijn eigen genot, hetwelk hij, in drift ontſtoken, verdedigt. Maar het nationaal karakter heeft zijn kenmerk in de welberadene opoffering, die de bijzondere burger doet van zijn eigen belang, ten behoeve van het algemeene welzijn; het heeft geene opwekking van den hartstogt meer noodig, om te ontgloeijen; het werkt ook daar, waar rust en ſtilte heerſchen, waar geene drift wordt geprikkeld; het beſtaat in eene onophoudelijke bevordering van het geluk en den roem des volks, tot hetwelk men behoort, gevoed door eenen zoo bepaaalden wil, dat deze zich gevormd heeft tot eenen algemeen werkenden geest, welke bij alle des burgers handelingen voorzit, en aan zijn bijzonder karakter den gloed van een publiek karakter mededeelt. Een

burger, met zulk eenen wil bezield, telt steeds het belang des vaderlands vóór het zijne. Hij beschouwt zich als lid van een groot en onverdeeld huisgezin, tot gemeen geluk verbonden, waaraan alles, wat hij bezit, verkrijgt, vermag, toebehoort, waaraan hij alle zijne krachten van ligchaam en geest, zijne schranderheid, zijne kennis, zijne uitvindingen heeft toegewijd, tegen het vreedzaam genot, dat hem door de algemeene vereeniging gewaarborgd is, van alles, wat hem, waar het vaderland voldaan is, overblijft. Van zulk een karakter, ik beken het, M. H., geeft de geschiedenis slechts weinige voorbeelden. *Griekenland* en *Rome* hebben echter enkele schoone tijdperken daarvan gezien; *Engeland* heeft reeds sedert lang dien geest gekweekt en behouden, en is daardoor gestegen tot die hoogte van magt, en tot die uitgebreide bekwaamheid in alle kunsten des levens, naar welke geheel *Europa* bewonderend opziet. Zelfs aan *Frankrijk* was bijna uit alle deszelfs gruwelen, zegepralen en ongelukken zulk een geest geboren. Wat ons betreft, *Nederlanders!* geen volk gaf immer meer blijk van gehechtheid aan vaderlandschen bodem, en, wanneer hetzelve in gevaar was, van meer liefde tot het vaderland. Ik zoude mij schamen, hier eenig voorbeeld te noemen. Maar ieder, die met onze geschiedenis bekend is, zal het mij voorzeker toestemmen, dat het door onze maatschappelijke inrigtingen tot op onze dagen toe onmogelijk gemaakt was, dat zich immer zulk een waarlijk nationaal karakter bij onzen landaard konde vormen. Waar iedere stad haar onafhankelijk bestuur had, (en zoo was het, uit krachte der van de Grafelijke Leenheeren verkregene privilegiën, reeds vóór de afschudding der *Spaansche* heerschappij) daar werd wel een groot gewigt gehecht aan de hoedanigheid van burger, maar niet van den staat, neen! van eene stad. Voor stedelijke voorregten werd die opstand begonnen, aan welken daarna, door de onmenschelijke wreedheden en vervolgingen des beheerschers, eene heiliger en algemeener oorzaak werd toegevoegd, welke

den edelen WILLEM DEN EERSTEN bewoog, zich aan de spitse te stellen, en eene algemeene vaderlandsliefde ontvonkte, welke zich, door dood en verwoesting henen, de onafhankelijkheid verwon. Deze echter kromp na den strijd weder in tot de vrijheid der steden; en, schoon de onderscheidene landschappen zich tot eenen gemeenen staat verbonden, welke naar buiten wonderen heeft gewrocht, wie weet het echter niet, dat van binnen stad tegen stad, landschap tegen landschap woelde, en nu deze, dan gene, en eindelijk allen schokten tegen de algemeene uitvoerende magt? Wie erkent het niet, dat aldus, tot op onze dagen, nimmer, dan in oogenblikken van algemeen gevaar, het algemeen welzijn, maar, in vrede, alleen het bijzonder belang gehuldigd werd; en dat deze gesteldheid zelve te gelijk oorzaak en bewijs was van het ontbreken van dat nationaal karakter, hetwelk wij straks geschetst hebben?

Maar, staan wij aldus met onzen staat zelven nog aan het begin van eene geheel nieuwe loopbaan, het is dan ook niet te verwonderen, indien nog hier en daar veel van het oude is overgebleven; dat sommigen zelfs nog meer schijnen te hechten aan het terugroepen van den verbannen geest van bijzonder belang, dan aan het ijverig ontwikkelen van den nationalen geest, welke ons tegenwoordig staatsgebouw behoort te schragen; — het is niet vreemd, dat de volksmenigte nog noodig heeft, van de waarde en den invloed van zulk een nationaal karakter levendiger te worden doordrongen.

Wien, echter, stralen deze niet ten duidelijkste in het oog, die overtuigd is, dat de ware onafhankelijkheid de onmisbare grondzuil is van het volksgeluk, en deze onafhankelijkheid geheel en al steunt op de grootheid der krachten en op de eensgezindheid der natie?

Maar, terwijl niemand deze waarheden tegenspreekt, ontsnappen echter derzelver gevolgen wel eens de aandacht des handelenden burgers. Daar zijn er, die, wanneer zij geene vreemde beheerschers zien, wanneer 's lands vlag gerust van torens en schepen wappert, en

de bevelen der regering in de volkstaal worden gegeven, reeds de onafhankelijkheid genoeg gevestigd achten; die geen denkbeeld hebben van derzelver stoornis, en die morren tegen de grootheid der lasten, welke in zulk eenen vreedzamen toestand van hen gevorderd worden. Kortzigtigen! die niet verder ziet, dan het tegenwoordig oogenblik, niet verder dan den horizon, die u omringt! Immers schijnt de wijsheid der mieren, welke zich tegen den tijd van nood woningen bereiden en nooddruft verzorgen, het doorzigt van dezen te overtreffen. Wat beduidt de onafhankelijkheid eener natie, wanneer zij ieder oogenblik door vreemden overmoed kan worden gestoord? Hare duurzaamheid, hare eerbiedwekkende houding, haar bereid zijn tot afwering van allen overval kunnen alleen haar eene wezenlijke waarde geven; maar deze vorderen te meerder voorzorgen, naar mate grooter natiën dezelve omringen en haren voorspoed afgunstig zijn. Is het al niet noodig, ten oorlog te bereiden, om den vrede te behouden, hoe talloos zijn echter de vereischten niet, om den staat naar buiten dat veerkrachtig zamenstel te geven, hetwelk anderen den moed benemen moet, niet alleen om den staat zelven aan te randen, maar ook om deszelfs bronnen van welvaart heimelijk te ondermijnen! Want daarin bestaat de ware onafhankelijkheid eens volks, dat het de volkomenste vrijheid geniet, om zijne krachten te ontwikkelen en tot eigen welzijn te gebruiken, en dat er in deszelfs verkeer met andere volken eene regtmatige wederkeerigheid stand grijpe. En is nu van die wederkeerigheid een deel verloren gegaan, — gelijk niemand zal ontkennen, dat eenmaal de Navigatie-akte van CROMWELL aan ons vaderland in dit opzigt een nog nimmer hersteld verlies deed ondergaan, — hoe angstvallig moeten dan niet de zorgen des staatsbestuurs daarhenen zijn gerigt, om verdere afbreuk te voorkomen, ja om de geleden schade langs andere wegen te herstellen! En waarlijk, wat ook zal den enkelen burger het opstapelen van schatten baten, wanneer intusschen de algemeene bronnen van welvaart worden verstopt, en

de verandering van den staat dien deszelfs ondergang doet naderen?

Een nationaal karakter alleen is in staat, om de tot afwering van zulk een onheil noodzakelijke krachten te verzamelen. De welvaart des lands is aan hetzelve ter eerste wet; en van welk eene waarde en invloed op het volksgeluk moet deze niet zijn, wanneer zij algemeen door de natie wordt betracht!

Zij vormt geene afzonderlijke deugd, maar zij is de algemeene voedster van alle bijzondere deugden; zij is de eerste hoedanigheid van allen. In welk eenen kring zich ook de burger geplaatst zie, welk bedrijf hij uitoefene, welk beroep hij bekleede, hij heeft vóór alles het oog gevestigd op het nut, dat hij zijn vaderland kan aanbrengen. Dit uitzigt verheft zijne werkzaamheid; hij is niet tevreden met het voordeel, dat zijne kunst of wetenschap hem, tot onderhoud van zich en de zijnen, toereikend aanbrengt, door de oude sleur te volgen van zijne voorgangers; maar het denkbeeld vooral, van aan zijne natie eenen wijderen werkkring te openen, doet hem zijn bedrijf bepeinzen, en brengt hem op wegen van verbetering en uitbreiding, welke bij de slaafsche vervulling der eigene behoeften nimmer zouden gevonden zijn. Ontelbaar zijn de voordeelen, welke daaruit, ten algemeenen welzijn, van alle kanten zamenvloeijen, en met fierheid mag deze burger terugzien op het deel, dat hij aan derzelver oorsprong had. Een edele trots ontstaat uit het gevoel van het naauw verband, dat den geheelen staat met zijne werkzaamheid vereenigt; deze verheft hem boven de lage aanzandingen van nijd en ijverzucht, en geeft hem telkens nieuwe aansporing om ijverig voort te gaan. Waar elders het eigenbelang een afgunstig oog werpt op de vorderingen, door anderen in hetzelfde beroep, of kunst, of wetenschap gemaakt, daar doet integendeel het nationaal karakter den burger zich verheugen in de verdiensten zijner broederen, en in dezelve alleen eenen spoorslag vinden ter waardige navolging. Waar elders verbods, of gilde-wetten worden

begeerd, om de mededinging te verlammen, den naijver te betoomen, en den verjaarden trant tot eigen gemak en eigen voordeel te behouden, daar vormt het nationaal karakter integendeel eenen edelen wedſtrijd, verſierd door onderlinge welwillendheid, en bekroond door de vruchten, welke het vaderland daarvan inoogst, en die van hetzelve weder tot den werkzamen burger terugkeeren. Waar elders, ter onderſteuning van groote ondernemingen, geen of niet dan ſchaarſche bijſtand wordt verkregen, zoo geen dadelijk voordeel daarmede gepaard gaat, daar brengt het nationaal karakter aanzienlijke bijdragen ten offer, zonder eenige hoop op teruggave, in het hooge vooruitzigt alleen, dat het algemeen, ja dat een later geſlacht daarvan het genot zal hebben. Waar elders alle nieuwe uitvindingen door eigenbelang en vooroordeel worden gedwarsboomd, en de laagſte middelen niet worden geſpaard, om de zich ontwikkelende nijverheid te onderdrukken, daar ontvangt het nationaal karakter dezelve met eene onverdeelde toejuiching en onbezweken bijſtand. Waar elders... Maar wat ſchetſe ik u, M. H., de enkele trekken van eenen geest, zoo rijk in heilzame gevolgen, dat dezelve zich in alles openbaart, wat in de minſte betrekking ſtaat tot de algemeene welvaart? Het nationaal karakter is eene nimmer uit te putten bron, waaruit zich naar alle zijden de weldadigſte ſtralen van vruchtbaarmakend water over de beemden van volksvlijt en kunstijver verſpreiden. Eene algemeene achting omringt den nuttigen burger; eene algemeene geestdrift verheft den vaderlandſchen kunſtenaar; alle kleine bewegingen en driften worden gemoord door dat roerſel, alle edele aandoeningen opgewekt door die boven alles geldende drijfveer: het heil van het vaderland!

Kan het anders, M. H., of zulk eene ſtemming, wanneer zij niet ſlechts hier of daar, bij eenen enkelen gevonden wordt, maar zich over de geheele volksmenigte heeft verſpreid, moet in hare uitwerking de natuurlijke en zedelijke krachten des volks opvoeren tot eene hoog-

te, welke zonder dezelve nimmer te bereiken was? Waar toch zulk een geest algemeen heerſchende is, beſtaat het vermogen van den ſtaat in het gezamenlijk vermogen van *alle* de burgers, wier gewilligheid in het zamenbrengen van hetgeen gevorderd wordt het beſtuur van het gemeenſchappelijk ligchaam magtigt, om alle die middelen te beramen en uit te voeren, op welke aller onafhankelijkheid en welvaart berusten.

De nijverheid, op eene zoo uitnemende wijze aangekweekt en uitgebreid, ſtelt bovendien het volk in ſtaat tot het dragen van zwaardere lasten, daar zij grootere winſten aanbrengt. Meer nog, echter, dan de levenlooze ſchatten, welke zulk eene volksmenigte voor het gemeene welzijn veil heeft, is de geest zelf voor den ſtaat belangrijk, welke zich aldus gevestigd heeft. Die geest maakt iederen burger tot eenen warmen voorſtander van het heil en den roem der natie; nimmer verflaauwt in hem de vlam der vaderlandsliefde; nimmer ook verkeert zij in een dwaallicht; het zij gevaar dreige, of hooger voorſpoed lokke, onverpoosd ſchiet zij hare zuivere ſpranken uit; nergens is een zielloos ligchaam; overal is leven en levenskracht merkbaar, zich tot een zelfde geheiligd doel vereenigende.

Maar welligt mishaagt u, M. H., het onbepaalde van mijne voorſtelling, en verlangt gij, dat ik nog eenige bijzondere gevolgen van een heerſchend nationaal karakter naauwkeuriger teekene. Hoe gaarne voldoe ik aan uwen wensch! Laat ons dan daartoe opmerken, hoe het nationaal karakter zich op eene uitnemende wijze vertoont in een onbepaald vertrouwen op de regering van den ſtaat; hoe hetzelve den gewigtigſten invloed heeft op het huiſelijk geluk, en hoe hetzelve daarnevens den grond legt tot eenen waardigen geest van wereldburgerſchap.

Er is voor eenen ſtaat niets noodlottiger, dan dat de regering mistrouwd wordt door de burgers, het zij ten aanzien van den wil, het zij ten aanzien der krachten, om het algemeene welzijn te bevorderen. Dit mistrouwen toch verlamt de uitvoering van derzelver bevelen, baart

meer en meer toenemende tegenwerking, en eindelijk volſtrekte regeringloosheid, welke onmiddellijk ten verderve leidt, ja in hare uitwerkſelen meer ellende verſpreidt, dan een willekeurig oppergezag. Daarentegen geeft een nederig vertrouwen op de wijsheid en welwillendheid van het ſtaatsbeſtuur gewillige harten en handen ter opvolging van deszelfs beſluiten, ſchenkt veerkracht aan de uitvoering, en brengt in dezelve die zamentreffende eenſtemmigheid, welke noodzakelijk is, om het beoogde doelwit op de ſnelſte en zekerſte wijze te bereiken. Dat vertrouwen brengt den ſtaat het leven, het mistrouwen den dood.

Maar, welke zijn toch wel de bronnen, uit welke een zoo verderfelijk mistrouwen meestal ontſtaat? — Voorwaar, M. H., deze zijn geene andere, dan het eigenbelang, de eigenzinnigheid, de eerzucht der burgers. Nu eens vertoonen zij zich openbaar, dan weder verbergen zij zich onder den mantel van grootſche, ſchijnbaar voor het algemeene heil geſtemde gevoelens; maar wie deze mogen betrouwen of beſtrijden, zij worden beide evenzeer bedrogen. Gelijk overal, zoo is ook hier althans het uitvaren tegen de wijsbegeerte een geheel ijdele arbeid, den waarlijk nadenkenden man onwaardig. De wijsbegeerte leert den mensch de grenzen van zijn verſtand kennen, deszelfs beperktheid beſeffen, en orde en harmonie zoeken; zij maakt den godsdienst tot eene behoefte, door hare eigene armoede te erkennen; zij ſluit zich nederig aan het geloof, dat troostend haar verbeidt; zij eerbiedigt het gezag, dat haar beſchermt. Maar het zijn de zichzelven zoekende neigingen, de op zichzelven ſteunende meeningen, de zichzelven bedoelende driften der menſchen, welke, den naam van eene begeerte naar wijsheid onwaardig, alom wanorde baren, en dien ſchandvlekken, achter welken zij ſchuilen. Tegen dezen, echter, geeft, wat de rust der ſtaten aangaat, het welgevestigd nationaal karakter niet ſlechts een tegengif, het ſluit dezelve ganſchelijk uit, en verhoedt de afwijkingen, tot welke de bloote vaderlandsliefde zoude kunnen over-

ſtaan. Gevestigd op eene innige overtuiging, dat het algemeen welzijn vóór alles gaat, en geleid door eenen vasten wil om daartoe mede te werken, offert hetzelve zijne eigene meeningen geheel op aan die van den Vorst, die van een hooger ſtandpunt het geluk der natie overziet, en ſtelt in hem een onbegrensd vertrouwen. Daden van geweld, verkrachting van de onuitwischbare regten der menschheid alleen kunnen dat vertrouwen doen wankelen; maar, waar deze worden geëerbiedigd, wacht zich de burger wèl, van met zijn, dikwijls zoo eenzijdig en ontoegerust, oordeel te tasten in het beſtuur der overheid, en elken misgreep, dien hij met zijne ſchranderheid meent te ontdekken, uit te meten, te doen wegen, te verſpreiden, en daardoor eene eerzuil voor zijnen eigen geest naast eene ſchandzuil voor den Vader des vaderlands op te bouwen. Neen, wat hem geſchiedenis of wijsbegeerte ook moge geleerd hebben, hij ſtelt hare keurigſte vrucht daarin, dat hij in de beoefening zijner pligten berust, en zich niet ijdel verheft tot de bemoeijingen des regents, zoo lang hij daartoe niet geroepen is. Binnen de grenzen van zijnen kring bevordert hij boven alles het heil des lands; maar hij treedt niet buiten dezelve; hij betracht vóór alles dat heil; hij beheerscht het niet. Zulk een karakter, onder de geheele volksmenigte verſpreid, maakt den ſtaat tot eenen tempel van eensgezindheid, waarin der vaderen ſpreuk, dat eendragt magt maakt, nog beter wordt beoefend, dan zij dit mogten zien. En zoude dan zulk een karakter geenen weldadigen invloed hebben op het huiſelijk geluk der burgers? Er zou misſchien hier of daar een enkele ſtaatkundige ledigganger kunnen gevonden worden, die dit in twijfel trok, dewijl hij vreezen mogt, in zulk eenen ſtaat weinig hoorders te vinden voor de geheimen, die hij dagelijks uit de nieuwspapieren meent op te delven, of voor de uitzigten, die de toekomst nog verborgen houdt: maar, weet deze ook van huiſelijk geluk? Zijn zielsgenot ligt in twisten en verwarring; dat geluk, integendeel, in het ongeſtoord genot van vriendſchap en liefde. Aan u vraag

ik het, aan u, die uit de geſchiedenis u tijden voor den geest kunt roepen, waarin de burgers van eenen ſtaat zich in ſtaatsbeſtuurders hervormden, en elk zijne meening wilde hebben, en behouden, en doen zegevieren, omtrent de middelen van het ſtaatsbewind; aan u vraag ik het, hoe vele banden daardoor werden verbroken, hoe vele huisgezinnen verdeeld, hoe vele genietingen van het zoo ſnel voorbijgaande leven verſtoord, hoe veel toch nimmer wederkeerende en onſchatbare tijd ijdel en nutteloos werd ontroofd aan de oefeningen, door welke, te midden van eenen vreedzamen huiſelijken kring, het verſtand had opgeklaard, de geest verheven, de ſmaak beſchaafd, het levensgenot verhoogd, het hart veredeld kunnen worden? — Maar hoe onſchatbaar wordt dan voor het huiſelijk geluk niet het vestigen van een nationaal karakter, dat, van alle die rustverſtorende begoochelingen verwijderd, echter het goede, dat daaraan ten grondſlage lag, behoudt, ja van eene onbeſtemde neiging tot een geestverheffend beginſel opvoert! Want, zoo ergens, dan is te midden der huiſelijke rust zulk een karakter vruchtbaar in zegenrijke gevolgen. De roem des vaderlands is als eene zon, welke alle de oefeningen en bezigheden van een huisgezin beſchijnt, dat door zulk eenen geest is bezield. Waar elders de overſpanning overgaat in onverſchilligheid, hier geeft de welberadene en diepgewortelde zucht voor het heil des lands eene duurzame bekoorlijkheid te meerder aan alles, wat ieder lid des gezins verſiert. Zij verheft het gemoed des huisvaders, in wien allen den burger hoogachten; zij bezielt den ijver des jongelings; zij is nog de lust der grijsheid; zij voert zelfs de geestdrift in het kalme gemoed der zachte vrouw, en glinſtert in het oog der teedere maagd, wanneer de naam des vaderlands van hare lippen vloeit!

Maar welligt meent iemand, dat het gevoel van eigenwaarde, aan zulk een nationaal karakter zoo natuurlijk verbonden, aan hetzelve die lenigheid beneemt, welke vooral door het verkeer met andere volken wordt gevorderd, en aan hetzelve eene ſtroefheid geeft, welke het

zelfs onaangenaam maken kan. Welligt beroept hij zich op den vaak vermelden hoogmoed der bewoners van *Albion*. Zullen wij ons door deze tegenſpraak laten verblinden, M. H.? Dat zouden wij, indien wij aannamen, dat een gevoel der waardigheid van ons karakter hoogmoed ware; maar ieder, die ook in de zedelijke wereld zulk een gevoel erkent voor een der vele, door de wijze Voorzienigheid in den mensch gelegde, middelen, waardoor hij aan het goede gehecht blijven, en van alle zielverlagende ondeugden kan teruggehouden worden, zal met mij een ander oordeel vellen. Niemand zal ontkennen, dat een volk, hetwelk zich bewust is, eenſtemmig het heil van het algemeen te beſchouwen als het hoogſte goed, en zich door de ondervinding verzekerd heeft, tot de grootſte zelfopoffering dagelijks bereid te zijn, ja hetwelk reeds de reuzenwerken mag aanſchouwen, door dien geest gewrocht; niemand zal ontkennen, dat zulk een volk daaruit eene edele fierheid ontleenen mag, welke zelve weder het gevestigde kan ſchragen en onderſteunen. Maar wel verre dat zulks leiden zoude tot eenen der menschheid onwaardigen eigenwaan, zoo legt integendeel het waarachtig nationaal karakter den grondſlag tot eenen eerwaardigen geest van wereldburgerſchap.

Van wereldburgerſchap? Ja, ik weet het, M. H., ook dit woord, de beeldrijke uitdrukking eener algemeene menſchenliefde, heeft het lot van alles, wat edel en grootsch is, ondergaan, van jammerlijk te zijn misbruikt, zoodat men het zich tegenwoordig ſchijnt te ſchamen. Het is, zelfs voor den oppervlakkigen beſchouwer, een in de geſchiedenis der menſchelijke begrippen merkwaardig verſchijnſel, dat, terwijl de deugdzame SOCRATES, gevraagd zijnde, tot welke ſtad hij behoorde, zeide: *Ik ben een wereldburger!* en hierover door ouderen en nieuweren hoog verheven werd, in onze dagen door dichters, wien de deugd niet minder lief is, luide verkondigd wordt: „Een wereldburger ben ik niet!" Maar, M. H., SOCRATES gaf zijn antwoord als wijs-

geer, afziende van zijne maatschappelijke betrekkingen; de dichter bij het verheffen der vaderlandsliefde. Des eersten antwoord verbiedt alle maatschappelijke, des laatsten uitboezeming uit haren aard alle wijsgeerige toepassing. Hoe ware deze ook mogelijk? Hij toch, „ wien „ de menschen dierbaar zijn, zij wonen waar zij mo- „ gen," is voorzeker de waarachtige wereldburger, schoon ook de vaderlandsliefde hem „ dezelve liever hier doe „ hebben dan dáár." Maar het nationaal karakter is in zijne hoogere stemming het vereenigingspunt van beiden. Het voert den bijzonderen burger, als lid eener eenstemmige natie, op een grooter tooneel, dan de mensch in zijn dagelijksch leven om zich ontwaart; het verheft hem tot eene hoogte, van welke hij de andere volken om zich henen ziet; hij slaat hunne lotgevallen en werkzaamheden gade; hij neemt deel in hun geluk en in hun onheil, zonder zijn vaderland te verraden. Het is wel geen wonder, zoo hij, elders bij de minste onderneming niet dan onderlinge tegenwerking en geen zweem van onbaatzuchtige opoffering ziende, met innige tevredenheid het oog tot zijne natie terugwendt; maar zeker is het ook, dat een ruime geest, als de zijne, noodig, en alleen in staat is, om tot vreemde volken zegen en troost en bijstand over te brengen. Dat nu doet hij, waar hij kan. En, zoo hier dan een voorbeeld moet genoemd worden, vordert de waarheid, dat wij datzelfde *Albion* noemen, hetwelk zoo straks den nu bestreden twijfel rijzen deed. Of is het niet waar, dat, hoe weldadig ook vele natiën, en inzonderheid de onze, zich inwendig betoonden, dat *Albion* echter nog niet gevolgd is in het verleenen van bijstand aan vreemde volken; gelijk het rampspoedige *Leyden* te midden des oorlogs daarvan een zoo uitnemend blijk ontving. Of is het niet waar, dat de zegenrijke Bijbelgenootschappen van daar zijn uitgegaan, ons zijn voorgegaan? Of is het niet waar, dat de edele pogingen eens onsterfelijken HOWARDS, eens nooit volprezen WILBERFORCE van daar zijn uitgegaan? Maar dan is het ook waar, dat, terwijl het nationaal karakter eene waar-

achtige vaderlandsliefde bevestigt, hetzelve tevens het harte versterkt tot eene opregte liefde jegens alle menschen, tot echt Christelijke deugd, tot een waarachtig, ons door den besten voorganger ten duurste aanbevolen, wereldburgerschap.

Na aldus de waarde en den invloed van een nationaal karakter geschetst te hebben, blijft mij, gelijk ik vooraf zeide, nog een woord overig ten aanzien der middelen, om hetzelve bij eene natie te vestigen en te onderhouden. Een woord, herhaal ik; want, behalve dat eene uitvoerige behandeling van dit onderwerp mij noodzaken zoude tot eene nog aanmerkelijker overschreding der perken van uw geduld, dan waarover gij u thans voorzeker beklaagt, zoo ligt bovendien een groot gedeelte van hetzelve geheel buiten den kring onzer eigene werkzaamheden.

Ik bedoel, namelijk, M. H., dat de ontwikkeling van het nationaal karakter uit deszelfs aard grootendeels kan bevorderd worden door onderscheidene maatschappelijke inrigtingen, welker invoering geheel afhangt van de bestellingen der landsoverheid, en waaromtrent de krachten van den bijzonderen burger nog minder vermogen, dan zijne wenschen kunnen baten. Het behoort dan ook niet tot deze plaats, om in eene opzettelijke behandeling van dat gedeelte te treden. Maar het laat zich echter als met den vinger aanwijzen, van welk een gewigt deszelfs overweging is voor allen, die tot het staatsbestuur in eenige onmiddellijke betrekking staan. Is toch de verhevenheid van het nationaal karakter vooral daarin kenbaar, dat het eenen duurzamen en onwankelbaren wil, om het algemeene welzijn, met opoffering van het eigenbelang, voor te staan, ten grondslag heeft, hoe duidelijk is het dan niet, dat het vooral moet aangekweekt worden door zoodanige maatschappelijke inrigtingen, welke wederkeerig de waardigheid van het staatsburgerschap verheffen en het ruimste genot van deszelfs voordeelen waarborgen.

Het is immers met de natuur strijdig, dat men van

den mensch eene volkomene overwinning over het ingeschapen zelfbelang vorderen zoude, waar de vrucht dier zegepraal niets zoude opleveren, dan het ontmoedigend gevoel van tot lastdieren der heerschers en eerzuchtige grooten vernederd te zijn; het is integendeel eene met de natuur des menschen onafscheidelijk vereenigde begeerte, dat zijne opoffering hem vereere, en het is alzoo ook een eerste vereischte ter ontwikkeling van een nationaal karakter, dat van staatswege aan het karakter van burger eer en waarde gehecht worde, niet alleen door schoonklinkende beloften, maar door inrigtingen, welke de erkentenis daarvan openlijk en metderdaad bewijzen. Het is zelfs beter, niets beloofd, dan beloofd en niet gehouden; want dat wordt opgevat voor bedrog, vernietigt het vertrouwen, en doet zelfs de ontvlamde geestdrift terugtreden, bij de vreeze van als een blind werktuig te zijn opgewonden.

Hoe moet dan ook *dáár*, waar het burgerschap niet dan eenen valschen schijn der wezenlijkheid bezit, en het een hoofddoel uitmaakt, om den burger ongevoelig te doen worden voor het grootsche zijner staatsbetrekking, niet de opbouw van het nationaal karakter worden teruggehouden! Hoe moet daarentegen hetzelve niet worden opgewekt, waar eene met de zeden der natie overeenstemmende, ja uit dezelve geborene wetgeving hunne daden bestuurt; waar de burger niet slechts kan deel hebben aan de verkiezing zijner vertegenwoordigers, maar de onafhankelijkheid dier verkiezing hem derzelver waarde doet achten; waar hij aan de regtspleging onmiddellijk deel heeft; terwijl daarenboven de onbepaaldste vrijheid van denken en spreken en handelen heerscht, en openlijke vereering van de vaderlandsche verdiensten der burgers de hoogste roem is der regenten!

Gij gevoelt, M. H., dat, gelijk ik bij eene zoo vlugtige schets geene toepassing, noch op ons land, noch op eenig ander, bepaaldelijk maken wil, zoo ook de waardering van bij de eene of andere natie bestaande inrigtingen geheel buiten mijn oogmerk ligt. Ieder volk

heeft zijnen eigenen geest, iedere landaard zijne eigene behoeften, en wat bij den eenen als zeer schoon en voortreffelijk ter bevordering van het nationaal karakter is bevonden, zoude ligtelijk bij den anderen, zoo niet nadeelig, althans overtollig zijn.

Er zijn echter, als 't ware, onmisbare voorwaarden, welke bij alle volken dezelfde zijn, en daaronder behoort het beginsel der openlijke vereering van den burgerstand. Er zijn ook omstandigheden en vereischten, zonder welke een vermogend nationaal karakter zich niet ontwikkelen kan, maar wier bevordering dan ook zoo vele middelen aanwijst, om dat karakter zelf te vestigen en te onderhouden; en dewijl vele daarvan binnen het bereik liggen der volksmenigte zelve, zoo gebiedt mijn onderwerp, nog van deze vooral, ten slotte mijner rede, te spreken.

Ik kan dit echter niet, zonder mij tevens met eene innige verheffing te verheugen over de schoone toekomst, welke zich van deze zijde voor ons eigen vaderland opdoet, en eene treffende keerzijde oplevert voor de min aangename schets, welke ik te voren genoodzaakt was ten opzigte van vroegere dagen te geven; ik kan het niet, zonder bij menige opmerking de aanwijzing te voegen van hetgeen wij reeds bezitten, en daardoor tevens den wil ter bekoming van het ontbrekende aan te vuren. Zoo moge de bespiegeling de leidsvronw der waarheid zijn, de waarheid die der hoop!

Een eerste hoofdvereischte ter vestiging van een nationaal karakter is de maatschappelijke eenheid des bestuurs; namelijk, dat, hoe vele landschappen ook vereenigd zijn mogen, een ondeelbaar bewind dezelve allen tot in de minste leden toe beheersche, en geen derzelven in eenig onderwerp van algemeen regt of algemeen belang onafhankelijk zij. Gelijk deze eenheid toch allen naar hetzelfde doel doet streven door dezelfde middelen, zoo stelt zij tevens iederen burger in eene onmiddellijke aanraking met het geheel, dat hem omringt, en verbindt zijn geluk, door eenen onverbreekbaren band, met den

roem en de welvaart der geheele natie. Deze eenheid genieten wij reeds een vierde eener eeuw, M. H.! en wat ook geleden of misverſtaan moge zijn, en wat ook in de jaren van vreemde tusſchenheerſching zij verbroken, in deze eenheid is een kostbare en onmisbare grondſlag gelegd voor het nationaal karakter. Zonder dezelve had men ronde *Zeeuwen*, brave *Hollanders*, edele *Vriezen* kunnen behouden; nimmer waren wij *Nederlanders* geworden. Verdwijnen moet thans de naijver der oude gewesten, verdwijnen de ſtedelijke trots, om plaats te maken voor eenen algemeenen, alles omvattenden wil, welke ook de later aangehechten, onder de leiding van eenen voorzigtigen beſtuurder, meer en meer moge vervullen en daardoor waarlijk vereenigen!

En zal ik hier om eenige oorzaak moeten zwijgen van een ander, niet min gewigtig hoofdvereischte, dat het opperbewind in handen zij van eenen algemeen geachten Vorst, wien de liefde der burgers omringt, wiens liefde tot hen zich ondubbelzinnig uitdrukt? Verre van mij dat vermoeden! Aan vleizucht moge gedacht worden aan de voeten van den troon; hier, in het midden der volksmenigte, wordt zij noch gevreesd, noch geacht. En wie dan ſtemt mij niet toe, dat ook dit hoofdvereischte, hetwelk een algemeen vertrouwen baart en onderhoudt, voor onze natie aanwezig is in den Vorst onzer keuze? — Ja, gelukkig *Nederland!* hoe vroeg de morgenzon uit den ſchemerenden dageraad te voorſchijn trede, en ſoms den arbeidsman nog verraſſe op zijne ſponde, ſteeds vindt zij het oog van uwen Vorst reeds wakende voor het belang van uwen nieuwen ſtaat, wiens eerſte bouwmeester hij is! Hoe traag zij ook u verlaten moge, zij laat hem ſteeds bij den grootſchen arbeid achter! — Ja, regtſchapen *Nederland!* altijd gevoelig voor liefde en trouwe, een treffend voorbeeld geeft gij aan het geteisterd *Europa!* Waar elders de ſtaatsſtormen elkaar verdringen, of zich de beroeringen van den geest vermenigvuldigen als de ſchokken eener aardbeving, gij ſtaat daar kalm en gelaten, gelukkig door vertrouwen!

Weggevaagd zijn de verdeeldheden van het oude vaderland. Er is eene nieuwe natie verrezen, welke dagelijks meer en meer wordt doordrongen van de verdiensten eens Vorsten, die zoo menige herinnering opwekt aan den eersten WILLEM. Gezegend zij dat vertrouwen! Het voorkome alle nieuwe scheuringen!

Maar, zijn de eerste grondslagen, te lang door ons vaderland ontbeerd, aanwezig voor de ontwikkeling van een nationaal karakter, wat kunnen deze echter baten, zoo lang de volksmenigte derzelver voordeelen niet waardeert, en van dezelve zoozeer wordt doordrongen, dat eene innige overtuiging haren wil verbuige en leide, en uit de engte van het zelfbejag opheffe tot de ruimte van het nationaal geluk? Inderdaad, M. H., er is eene groote mate van volksverlichting noodig, gepaard aan eenen waarlijk godsdienstigen geest, om zulk eene verheffing en uitbreiding van 's menschen wil op eene duurzame wijze voort te brengen! Eene zuivere godsdienstigheid leidt den geest tot onderdanigheid, tot grootmoedigheid, tot het erkennen van een wettig gezag, waar eigene krachten niet baten kunnen; eene zuivere verlichting ontwikkelt de krachten, welke men bezit, leert ons heerschen over de hinderpalen, geeft vastheid aan den wil, en doet ons de blijvende vruchten van algemeen volksgeluk boven het tijdelijk genot van bijzonderen voorspoed waarderen. Zeg ik nu echter te veel, M. H., wanneer ik ook van beide deze zijden den tegenwoordigen toestand onzer natie verre stelle boven dien van vroegeren tijd? Zeg ik te veel, als ik, hoe hoog een roem van godsdienstigheid ook aan het voorgeslacht gegeven werd, dien besmet noeme door eene ware ongodsdienstigheid van kerkelijke twisten, en, wat ook nog aan onzen geest te verbeteren zij, dien heet uit te munten door eene steeds aanwassende toeneiging tot het afwerpen van alle menschelijke omkleedselen, om zich te vereenigen tot een onverdeeld Evangelisch geloof? Zeg ik te veel, wanneer ik, hoe ook steeds onze natie boven vele andere heeft uitgeblonken in verlichting van den geest

en beſchaving van het hart, dezelve echter in onzen leeftijd verſpreid noeme op eene wijze, waarvan de vroegere geſchiedenis geene ſporen opleverde? Zijt gij daarvan mijne levende getuige, o onwaardeerbare Maatſchappij *tot Nut van 't Algemeen*, in wier zoo werkzame afdeeling ik hier ſpreke! Uw aanwezen, uwe verdienſten, uw invloed ontheffen mij van alle betoog.

Er zijn echter nog andere middelen op te noemen, wier invloed onwaardeerbaar is, en omtrent welke wij ook verre zijn van ons te ſchamen, ja boven vorige, hoezeer bloeijende, tijdperken thans verre gevorderd zijn. Onder deze ſchittert boven alle eene eigene, eene waarlijk nationale letterkunde, welke den ſmaak der menigte verheft, en voor het ſchoone, dat met het goede zoo naauw verbonden is, gevoelig maakt, en bovenal den eigen geest der natie uitdrukt. Zij brengt de denkbeelden des eenen tot den anderen over, en doet inzonderheid de treffende gevoelens des vaderlandſchen redenaars, maar vooral de ontvlammende taal des volksdichters dringen in de harten der burgers van alle ſtanden, en herſchept het geheele *Nederland* tot een gezin, voor vaderland en Vorst in gelijke liefde ontgloeid. Er is een geheel nieuwe geest in de vaderlandſche letteren gevaren. Waar te voren de welſprekendheid en de dichtkunst zich op *Griekſchen* bodem begaven, om ſchoonheden te zoeken, of zich de banden aanlegden, door den *Franſchen* kunstſmaak bedacht, daar geven thans eigene ſappen de groeikracht, eigene denkbeelden het leven, eigen toon eenen onweêrſtaanbaren invloed aan het vaderlandſche vernuft, en doet hetzelve oneindig verder ſtreven, dan immer te voren vreemde vonden vermogten. Niet langer zijn redenaars en dichters ſlechts voor elkander verſtaanbaar; niet langer zijn hunne ſchoonheden verborgen achter den ſluijer eener fabelkunde, van welken zij zelve naauwelijks den zin beſeften, maar welke voor het oog der volksmenigte althans ondoordringbaar was. Neen, zij hebben het doel hunner roeping leeren erkennen, en de geheele natie ziet zich door hen geleerd, bekoord, verlicht. Het goede wordt bevorderd

door het schoone; het schoone ontvangt deszelfs luister van het goede; het vaderland is het geliefde voorwerp van beide!

Maar bij dit zoo vermogende middel voegt zich nu het zoo zeer verbeterd onderwijs der jeugd, waarin zich onze dagen verheugen, en hetwelk thans zelfs op de armenscholen oneindig beter is, dan vóór eene halve eeuw op die der aanzienlijken. Zelfs is hier en elders de dag des Heeren toegewijd aan de onderrigting van meerbejaarden, op eene dien dag zoo waardige wijze. Alom tracht men het verstand te beschaven en de kennis te vermeerderen. Ja, M. H.! waar wij ook onze oogen wenden naar de middelen, die geacht worden ter vestiging van een nationaal karakter te kunnen medewerken, wij vinden dezelve in onze dagen in eene zoo overvloedige ruimte om ons verspreid, dat het alleen aan den wil kan ontbreken, indien dezelve geene doelmatige uitwerking hebben.

Maar, komt het dan eindelijk daarop aan, dat de wil der bijzondere burgers de waarde van al het aangewezene zoodanig leere schatten, dat uit het besef daarvan een, de grenzen van het eigenbelang ontspringende, nationale geest, welke vóór alles het volksheil zoekt, geboren worde, wat kan daartoe dan op de zekerste wijze medewerken?

Voorzeker zal dit boven alles eene levendige aanwijzing van de voordeelen, welke zulk een geest aanbrengt; de herinnering der gevaren, aan welke deszelfs gemis een' ieder met zijne dierbaarste eigene belangen blootstelt; maar vooral ook zal dit de bijzondere aanprijzing en betrachting der deugden van grootmoedigheid, eensgezindheid, getrouwheid, doch vooral van matigheid en zelfbeheersching. Onmatigheid is het graf van alle zedelijke kracht; weelderigheid een afgrond, waarin alle zelfopoffering verzonken ligt. Wel verre dat zij naar het algemeen geluk zouden doen omzien, regelen zij hare beginselen alleen naar hare behoeften, en randen daarvoor zelfs de dierbaarste belangen des vaderlands aan. Maar, moet aan de eene zijde aldus de zinnelijkheid worden betemd, waar zij de

menschelijke waarde ontzenuwt, van den anderen kant mag en moet men echter die edele aandoeningen niet verdooven, welke haar verheffen en versieren. Vooral moge men eene levendiger deelneming in vaderlandsche verdiensten opwekken, dan onder ons plaats heeft. Waar eene nuttige kunst is verbeterd, waar eene edele wetenschap is bevorderd, zijn de muren van eene raadzaal te naauw, is de tegenwoordigheid van vier of vijf beleefde aangezigten te koud voor de bekrooning der verdiensten. Daar opene zich een ruimer tooneel, om de navolging op te wekken; daar worde de eerkroon, welke hare glansen op de natie zelve terugwerpt, niet in de duisternis begraven, maar strekke openlijk tot een voorwerp der nationale bewondering. Lofwaardig is in dit opzigt, in mijne oogen, de geestdrift, welke onze Zuidelijke landgenooten bezielt, als iemand uit hun midden den palm der overwinning mogt wegdragen in den eerestrijd der wetenschappen en kunsten. Die zegepraal is niet tot den overwinnaar bepaald; de minste zijner medeburgers acht zich in hem door dezelve vereerd en verhoogd. Eene algemeene vreugde verspreidt zich onder alle de standen der maatschappij; eene algemeene bewondering omringt den vereerden; openlijk uit zich dezelve soms in een volksfeest, aan de vereering der ware verdiensten toegewijd; de straten vullen zich dan, als bij de intrede van eenen vorst; de huizen zijn met bloemen versierd; handgeklap en feestmuzijk vervangen het gejuich, en, als op de handen gedragen, ontvangt de overwinnaar voor den roem, die door hem op zijne geboorteplaats afdaalt, eene hulde, welke den juichenden evenzeer vereert als den toegejuichten. Wanneer ik nadenk, hoe koud en ongevoelig in ons Noorden velen zijn voor zulk eene in haren oorsprong zoo belangrijke onderscheiding hunner medeburgers, dan acht ik mij geregtigd om te wenschen, dat een andere geest in dit opzigt onder ons wonen mogt.

Maar, zijn nu zelfbeheersching en deelneming in eens anders waarachtige verdiensten, in derzelver vereeniging, krachtige roerselen ter vestiging van eenen nationalen geest, hoeveel kan tot derzelver bevordering dan niet

worden toegebragt door maatſchappijen, door leden van genootſchappen, in welke en zedelijke wijsheid beoogd en kunst en wetenſchappen vereerd en beoefend worden! Deze toch behooren ten voorbeelde te ſtrekken; deze behooren uit hunne bijeenkomſten naar hunne huisgezinnen mede te brengen dat leven des geestes, hetwelk alleen in ſtaat is een nationaal karakter te vormen. Hoe kunt gij dan ook niet krachtig daartoe het uwe toebrengen, leden der Maatſchappij, in welke ik ſpreke! Hoe kunt gij door uwe redenen en geſchriften de aandacht der leden van de groote volksmaatſchappij, tot welke wij allen behooren, vestigen op de uit zoo vele voordeelen zoo middagklaar doorſtralende verpligting, om in alles het welzijn der natie te bevorderen! Hoe kan men voor de meergeoefende verſtanden, welke tegen eene dwaze navolging van het vreemde zijn voorbereid, ook getrouwe ſchetſen geven van hetgeen in andere landen groots, verdienſtelijks en vooral nationaals gevonden wordt, en ook daardoor eenen edelen naijver ontſteken, om jegens het eigen, lieve vaderland niet minder edel te handelen, dan daar gehandeld wordt! Hoe kan men, eindelijk, met voegzame onbeſchroomdheid eenen nog niet gedanen ſtap wagen, en, bij al de ſchoonheid, welke de vaderlandſche geſchiedenis van vroegere tijden bevat, den *Nederlander* opſchudden uit den droom, welke hem al dat ſchoone navolgenswaardig zoude doen achten, terwijl de behoefte des tijds zich daartegen met reuzenkracht verzet! Of zal men in onzen nieuwen ſtaat de bedoelingen van eenen JOAN DE WIT, de inzigten van eenen KOENRAAD VAN BEUNINGEN, en de oogmerken van eenen VAN DE SPIEGEL, hoe zij ook hen in hunnen tijd achtingwaardig hebben gemaakt, ook ons nog, leden van eene geheel hervormde natie, ten voorbeelde kunnen ſtellen? Neen! de vorige geſchiedenis onzes vaderlands moet ons eerwaardig zijn, gelijk hare oudere letterkunde; maar er is voor ons eene geheel nieuwe geſchiedenis geboren, waarin het volk niet door alle de voorbeelden des vorigen tijds, maar door waarſchuwende vermaningen en door ten

goede leidende lessen moet worden ingewijd, en zelf het eerste voorbeeld worden moet vóor een volgend geslacht.

Ja, tot dat alles kunt gij, o lofwaardige Maatschappij! ten sterkste medewerken; want geene bijzondere magt heeft eenen invloed op onze natie, aan de uwe gelijk. Gij zelve bestaat uit hare keuze, zoo waarachtig als deugd, schranderheid en godsdienstige verlichting de keuze eener natie kenmerken! Gij verspreidt uwe krachten, uwe uitzigten, uwe denkbeelden door het geheele rijk. Wel, doe het dan ook om het algemeen welzijn op het bijzonder belang te doen zegevieren door uwe lessen, door uwe werken, vooral door aller voorbeeld! Gij hebt daartoe thans de ware hoogte bereikt. Een geheel geslacht is reeds door u onderwezen; uwe kweekelingen zijn vaders en moeders geworden; zij werken met u mede; zij kennen uwe taal; zij verstaan uwe gevoelens; zij brengen die onverbasterd aan hunne kinderen over; zij wijzen hen op uw gedrag, dat met uwe lessen overeenkomt. Wat zouden ze hun moeten zeggen, indien het daarvan afweek? Maar, hoe zoude dit mogelijk zijn? Ziet! alle de grondstoffen tot vestiging van een duurzaam nationaal karakter zijn aanwezig en om u verzameld; zoude uw wil zich dan niet bepalen, om hetzelve te vertoonen aan het oog der wereld, zoo dikwijls reeds verbaasd over de grootheid onzer natie? — Ja, snelt vrij aan, o dagen van beproeving! gij zult ons wakende vinden! Omringt ons, dagen van rust! gij zult ons niet verleiden! — Ja, eerwaardige man, wiens lof het eerst van mijne lippen vloot, toen ik deze spreekzaal mogt inwijden, mogen uwe woorden thans de mijne sluiten! Ja, wij zeggen het u na, edele VAN HOGENDORP! „ wij zullen *Nederlanders* zijn. Ons nationaal karakter „ zal onze onafhankelijkheid bewaren. ORANJE en „ *Nederland* is het begin geweest van onze opstanding „ uit het graf der onderdrukking; ORANJE en *Nederland* zal het doelwit zijn van onze verdere pogingen!"

BELANGRIJK VERSLAG, RAKENDE DEN TEGENWOORDIGEN STAAT DER OPDELVINGEN IN POMPEJI.

Door RAOUL-ROCHETTE.

Eerst sedert weinige jaren gaan de opdelvingen in *Pompeji* met eenige regelmatigheid voort, maar nog steeds met eene langzaamheid, welke onzen weetlust onverdragelijk toeschijnt, offchoon dezelve in menig opzigt noodzakelijk, of althans verstandig zijn moge. Kon het gebeuren, men zou gaarne zien, dat deze stad, gelijk zij plotseling werd bedolven, zoo ook wederom eensklaps voor het licht kwam; maar dat is nu zoo niet. Een twintigtal menschen houdt zich bezig met het opgraven van eene stad, welker omtrek naauwelijks dien van de plaats en de tuinen der *Tuileriën* te *Parijs* bedraagt, en waarvan sedert eene eeuw, dat men er aan arbeidt, ten hoogste een vijfde gedeelte opgedolven is. Blijft men op deze wijze voortgaan, zoo is de tijd moeijelijk te bepalen, wanneer wij ons in de kennis van geheel *Pompeji* zullen mogen verblijden. Ja, neemt men den vervallen staat in aanmerking, waarin de eerst opgegravene gedeelten zich thans reeds bevinden, zoo is te vreezen, dat de stad aan het eene einde verdwenen zal zijn, wanneer men het andere opgedolven heeft. Doch, kon misschien het werk met grooteren spoed voortgezet worden, hiertegen staat, aan den anderen kant, ook weder dit over, dat men de uiterste zorg aanwendt, om zoo bouwvallige muren en zoo broze schilderstukken niet te beschadigen; dat men de voorzigtigheid gebruikt, om aarde en gruis door eene soort van zeef te doen, ten einde niet het kleinste overblijfsel, dat eenige waarde heeft, te verliezen, en dat men overal scherpziende oogen en eerlijke handen tot zoodanigen arbeid zoekt te gebruiken. Voorts is niet te ontkennen, dat men thans tot instandhouding der oude gebouwen de noodige maatregelen neemt, die voorheen maar al te zeer verwaarloosd werden. Men schraagt de muren, welke door het wegruimen der aarde hun steunsel verloren, en op zichzelve niet meer staan konden. Over de meeste der opgegravene huizen maakt men daken en affchutsels van planken, ten einde de schilderijen daarin voor den invloed der buitenlucht te beveiligen; en, om dezelve voor schennis van anderen aard, waarvan ze misschien nog meer te lijden zouden hebben, te bewaren, zijn eenige oude ge-

gebouwen in wachthuizen veranderd, waar oude krijgslieden voor de veiligheid der ſtad waken; zoodat *Pompeji* thans eene bezetting van *invaliden* heeft. Voor het overige kan men in *Italië* heden ten dage met blijdſchap opmerken, dat overal ongemeene vlijt wordt aangewend, om de geringſte overblijfſelen van oudheden te behouden en als aan het geweld des tijds te ontrukken. Zelfs in de ſtad des Pauſelijken zetels beſteedt men meer moeite en kosten aan de bouwvallen van het oude *Rome*, dan aan de gebouwen, welke het nieuwe verſieren. Men legt inderdaad meer te koste aan de herſtelling van het *Coliſeum* of het *Forum Trajani*, dan aan het paleis der Kanſelarij of het nieuwe Kapitool; en de tempel van VESTA wordt van het geld der Apostoliſche Kamer oneindig beter onderhouden, dan de oude hoofdkerken der eerſte Christenen.

Het kan niet wel misſen, of men vormt zich vooraf van *Pompeji* eenig ander denkbeeld, dan bij de bezigtiging blijkt overeen te komen met de wezenlijkheid. Dit ondervindt men al terſtond bij de eerſte ſchrede, welke men op den alouden weg doet. De weg, langs welken men thans naar *Pompeji* komt, werd in 1812 opgedolven, en heet, gelijk bekend is, de *Gravenſtraat*, — eene ſoort van voorſtad, waar de half landelijke, half ſtedelijke woningen hier en daar tusſchen grafſteden verſtrooid ſtonden. Thans zijn deze huizen meerendeels verdwenen, of vormen met groen bedekte hoogten, die men nog niet weggeruimd heeft. Doch de graven zelve zijn onaangeroerd gebleven. Men ziet ze, elk op zichzelve ſtaande, in twee evenwijdige rijen voortloopen, en is verwonderd, dat dezelve zoo weinig geleden hebben. Een even treffend als onverwacht gezigt bieden alle deze kleine gedenkteekenen van den ſchoonſten vorm, van zeer kostbare bewerking en in den keurigſten ſmaak, daar nu eens eenigen op iets hoogeren grond ſtaan, dan weder anderen eenvoudig algemeene begraafplaatſen zijn, in de gedaante van doodlegers, altaren en kapellen, allen bekleed met marmer, dat nog niets van zijne gladheid of oorſpronkelijke witheid verloren heeft, en beſchaduwd door jong heestergewas of oude cipresſen, die tusſchen de bouwvallen in het wild groeijen. Niets van dat alles, wat men tot nu toe gezien of zich in de verbeelding voorgeſteld had, kon ook op zoodanige verſchijning voorbereiden, of ſchoone grafteekenen van zoo ongemeenen glans en, zou men bijkans zeggen, van ſteeds durende frischheid

doen verwachten. Wanneer men in de *Campagna* van *Rome* die dubbele rij graven langs den *Appischen* weg bezocht heeft, welke van de muren der stad in eene regte lijn, zoo verre geen oog kan reiken, zich uitstrekken, maar die men verstrooid, vervallen, uitwendig zelfs van den vorm van grafteekenen beroofd, ja eenigen zelfs in ellendige hutten veranderd ziet, waar de doodenkamer thans tot woning van verarmde huisgezinnen dient, en het treurige strooleger de plaats des ouden *sarcophaags* inneemt, zoo kan men zich de oude grafsteden niet anders voorstellen, dan als onbehouwene, door den tijd verwoeste, door de hebzucht geschondene of door verwaarloozing vervallene steenhoopen; doch hier, in de voorstad van *Pompeji*, vindt men voor de eerste maal graven, welke niets verloren schijnen te hebben, noch wat gedaante en sieraden, noch wat derzelver eerste bestemming aangaat. Men aanschouwt gedenkteekenen des doods, welke niet dat treurige en zwaarmoedige hebben, en waaraan de tijd geene misvorming heeft veroorzaakt, en zelfs geen teeken van verderf is. Alles staat hier nog op dezelfde plaats en nagenoeg in denzelfden toestand, als toen de oude inwoners van *Pompeji* hunne huizen aan het *Forum* of den *Cursus* met deze laatste verblijven verwisselden. Men leest er op eenen marmersteen, die eerst gisteren bearbeid schijnt te zijn, den naam van eenen nabestaande of burger, welke door de zijnen of door den Staat betreurd wordt. Men leert aan het schilder- of halfverheven beeldwerk, dat de grafteekenen versiert, het beroep, den smaak, menigmaal zelfs de gelaatstrekken van ieder der personen kennen, die daar rustten, — ja, men zou bijkans in verzoeking komen, om te gelooven, dat zij werkelijk nog daar rusten. Zelfs vindt men er vlugtige opschriften, door de hand eens tijdgenoots geschreven, die van vóór omtrent twintig eeuwen gevierde spelen, als van een feest, dat men gisteren gaf, gewagen. In eenige dezer grafplaatsen ziet men nog de zaal voor het doodmaal, waar de bloedverwanten nen vrienden des overledenen aan de drie zijden zaten, de lijkbus met de asch in hun midden staan hadden, bekranst met dezelfde bloemen, die hunne hoofden sierden, rijkelijk wijn van den *Vesuvius* op het treurig verjaarfeest plengden, en telkens daarmede eindigden, dat zij de smart over het verlies minder gevoelden, terwijl zij zichzelven vergaten. Ziet men te dezer plaatse het doodenfeest met zoo frissche kleuren geschilderd, met de zitplaatsen, waarop alleen

de genoodigden en de kussens ontbreken, welke zij, om er op te rusten, medebragten, met deze kolom, waarop de lijkbus stond, met deze vlekken, die men voor versch vergoten wijn zoude houden, en zelfs de onlangs aldaar gestrooide bloemen, die men bijkans voor *antieken* kon aanzien; zoo schijnt inderdaad slechts een oogenblik verloopen te zijn, sedert het doodmaal en de wijnplengingen en de afscheidgroeten aldaar ophielden. Langs den weg der graven, of de *Gravenstraat*, alwaar de beelden en gedenkteekenen des verderfs door den glans van het marmer en de levendigheid der kleuren zich in allen opzigte zoo vervrolijkend vertoonen, en de dood zelf in eene vriendelijke en lagchende gedaante voorkomt, — langs dezen zoo zonderlingen als bekoorlijken weg *Pompeji* nu binnentredende, vindt men zich eensklaps in het binnenste eener aloude stad, of veeleer in het allerheiligste der Oudheid verplaatst.

Een wanbegrip, dat men gewoonlijk mede naar *Pompeji* brengt, doch meestal terstond bij het eerste gezigt laat varen, is de overdrevene verwachting, welke men doorgaans van eene aloude stad heeft. Gewoon zijnde, de Ouden naar hunne schriften te beoordeelen, en van henzelven alleen hunne geschiedenis te leeren kennen, verbeelden wij ons ligt, dat in hunne woningen, in hun huisraad, in de gewoonten van hun bijzonder leven ook alles met hun karakter en met de grootheid hunner ondernemingen moet overeenkomen; kortom, dat alles, waarvan zij zich bedienden, evenzeer door zekere grootheid zich onderscheide, als zijzelve. Dit is eene dwaling, waarvan men terugkomt, zoodra men de poort van *Pompeji* binnentreedt. Van daar immers dringt het oog terstond vrij verre in de naauwe, bogtige, aan beide zijden met kleine winkels, die overal het voorste gedeelte der huizen uitmaken, bezette hoofdstraat. Nu stapt men in een van deze huizen, die, bij alle verscheidenheid der inwendige inrigting, toch in ongemeene kleinheid van het geheel elkander gelijken. Bij het eerste gezigt eener zoo oude stad kan men bezwaarlijk die zoo beschaafde *Grieken* of die magtige *Romeinen* zich verbeelden, hoe zij in deze naauwe straten rondgingen, of in deze kleine huizen leefden, die zoo weinig voor hunne personen schijnen gebouwd te zijn, en tegen onze gewoonten zoo zeer strijden. De inwoners van *Pompeji* waren eigenlijk noch *Grieken*, noch *Romeinen*, maar zoo iets van beiden, en de stad zelve behoorde tot de mindere land-

steden. Men moet dus verwachten, hier slechts naar zeer verkleinden maatstaf een afbeeldsel der grootere steden van *Griekenland* of van den *Romeinschen* Staat te zullen vinden; maar evenwel schijnt het, voor zoo veel men uit de in het Kapitool bewaarde brokstukken des ouden plans van *Rome*, die zeer veel overeenkomst met de in *Pompeji* gevondene inrigtingen schijnen te hebben, besluiten kan, dat zelfs in die stad huizen en huisraad van het meerendeel der inwoneren geenszins in verhouding met de begrippen gestaan hebben, die wij met de namen *Rome* en *Romeinen* verbinden. De Geschiedenis vertoont zich, hier vooral, als in tegenspraak met deze overblijfselen, of maakt althans eene tegenstelling, die verbazing bij ons verwekt. Op de muren van *Pompeji*, die nog goed bewaard zijn, herinnert men zich met deelneming, dat deze zelfde muren, ten tijde van den oorlog der Bondgenooten, de aanvallen van SYLLA wederstonden; doch, binnen zoo kleinen omtrek rondwandelende, kan men bezwaarlijk zich verbeelden, dat krijgslieden, die de *Romeinsche* wapenen trotseerden, — dat burgers, die tegen de magt en tegen de bekwaamheid van eenen SYLLA kampten, in zoo geringe en bekrompene huizen gewoond hebben. Komt men verder binnenwaarts in de oude stad, hier zijn dezelfde schijnbare strijdigheden, — hier is dezelfde reden tot verwondering. Reeds heb ik vermeld, hoe gering derzelver omtrek is, welken men thans naauwkeurig weet, nadat in 1814 de buitenste muren geheel opgegraven zijn geworden. Ook heb ik er bijgevoegd, dat thans nog niet het vijfde gedeelte dezer ruimte geheel van aarde gezuiverd is geworden. En evenwel heeft men in *Pompeji* reeds een *amphitheater*, twee *theaters*, twee met zuilengangen omgevene pleinen, een *forum*, eene *basilica*, voorts badplaatsen en acht tempels, behalve een groot aantal andere, meer of min aanzienlijke, tot openbaar gebruik bestemde gebouwen, opgegraven. Maar dan eerst, wanneer men dezelve meet, bemerkt men, hoe geringen omtrek ze hebben; wat er nog van staat, schijnt voor het oog grootscher, dan het werkelijk is, en dus meer ruimte in te nemen, dan het inderdaad op den grond beslaat. Beschadigd en misvormd, als deze gebouwen zijn, komen ze nogtans te meer uit, wanneer men dezelve met omringende voorwerpen vergelijkt. Door datgene zelfs, wat er aan ontbreekt, erlangen ze zekere grootheid. Evenwel zou het *forum* van *Pompeji*, dat eene ruimte van 344 voeten lengte en 104 breedte

inneemt, geheel door zuilengangen ingesloten, door tempels en openbare gebouwen omgeven, en met marmeren of bronzen standbeelden, welker voetstukken met opschriften prijken, als bedekt is, ook elders, behalve in *Pompeji*, een belangwekkend geheel uitmaken; en het blijft altijd zeer merkwaardig, dat men in deze kleine stad der Oudheid, betrekkelijk, meer openbare gebouwen, tempels, standbeelden en gedenkteekenen van kunst, dan in onze hedendaagsche groote steden, *Parijs* zelfs niet uitgezonderd, gevonden heeft.

Deze opmerking alleen, welke terstond bij het eerste gezigt van *Pompeji* zich aan ons opdringt, kan ons ten volle overtuigen, dat bij de Ouden alles tot het openbare leven behoorde, terwijl huiselijke betrekkingen aan die van den burger opgeofferd werden. Dit blijkt meer en meer bij naauwkeurige bezigtiging der huizen. Rondom eene of twee opene plaatsen, welke niet zelden met zuilengangen omgeven zijn, vindt men de vertrekken, welke zoo klein en donker zijn, dat men zich verwondert, hoe daar menschen hebben kunnen wonen, en zich telkens vraagt, hoe het mogelijk is geweest, daarin regtop te staan. Doorgaans hadden deze kamers geene vensters, en ontvingen het licht alleen door de deur, welke op den zuilengang uitkomt. In zoodanig vertrek van weinige voeten in het vierkant is naauwelijks ruimte genoeg voor een bed of een paar stoelen. Ook heeft men gewoonlijk geen ander huisraad, dan eene slaapplaats van brons, en eene lamp of eenen stoel van hetzelfde metaal gevonden; zoodat uit dit alles ten duidelijkste blijkt, hoe de voormalige bewoners zich alleen derwaarts begaven om te slapen, terwijl zij voor het overige hun leven geheel op het *forum*, in de *basilica*, in de tempels of schouwplaatsen doorbragten; met één woord, dat de Ouden in *Pompeji*, even als elders, steeds openlijk, steeds onder elkander gemengd leefden, zoo wel bij hunne bezigheden, als bij hunne vermaken. Evenwel hadden alle deze huizen, hoe klein ze ook waren, eene opene plaats, die, gelijk bekend is, *atrium* (voorhof) heette. In vergelijking van al het overige, is dit gedeelte van het huis ruim, en ook in de gansche woning het rijkst versierd. Hier leefde men alzoo binnenshuis nog in de vrije lucht, ontving zijne gasten, vrienden en kalanten, en zette dus, zelfs onder de schaduw van het huiselijk dak, het openbare leven voort. Hier plaatste men ook de beelden zijner voorouderen, die de roem der hunnen waren; en, bij gebrek aan zoodanige roem-

rijke gedenkteekenen, omringde men zich met aangename of ernstige, wellustige of wijsgeerige beelden. De kleinheid der woning en het gebrek aan huisraad wist men alzoo, met behulp der schilderkunst, eenigermate te vergoeden door eene soort van versiering, die op staatsaangelegenheden betrekking had, en gevolgelijk bij het gansche volk zekere belangstelling verwekte. Hierdoor kreeg de geringste woning van een bijzonder persoon het aanzien en de belangrijkheid van een openbaar gebouw.

Uit dit oogpunt beschouwd, heeft vooral het gezigt van *Pompeji* iets, dat al onze denkbeelden deswege overtreft en als in verwarring brengt, zelfs nu nog in dezen toestand, waarin de rampen eener aardbeving het gebragt hebben, — rampen, die naauwelijks doorgestaan waren, toen de uitbarsting van den *Vesuvius*, vóór omtrent 18 eeuwen, de stad op eenmaal onder eenen berg van gloeijende asch geheel bedolf. Ik kan niet nalaten, hierbij aan te merken, dat deze laatste omkeering veel schielijker en vernielender was, dan men tot nu toe geloofd heeft. Bijkans in alle opgegravene, zoo openbare als bijzondere gebouwen, heeft men overblijfselen van geraamten en menschenbeenderen gevonden. Volgens eene mij medegedeelde naauwkeurige opgave, bedraagt in het thans opgedolven vijfde gedeelte der oude stad het getal van de reeds gevondene offers dier uitbarsting reeds meer dan 170 personen. Ligt kan men zich verbeelden, wat *Pompeji* door zoo verschrikkelijke gebeurtenis aan gedaante en sieraad zijner gebouwen verloor. Men ziet het bovenste gedeelte van alle huizen vernield, de zoldering (*plafond*) verbrijzeld, den vloer door puin bedekt en misvormd. In dezen toestand moesten de versierselen van het benedenste gedeelte der woningen — het eenigste, dat, omtrent twaalf voet boven den grond, staan bleef — door zoodanige ophooping van verkalkte stoffen, terwijl ze zoo vele eeuwen bedolven waren, allerlei beschadigingen ondergaan, welke bovendien nog vermeerderd werden door den arbeid van het uitgraven, door den invloed der lucht, en door menschelijke onachtzaamheid. Dit alles in aanmerking nemende, moet men, vooral in dat gedeelte der stad, nabij het *forum*, waar thans opdelvingen gedaan worden, ten hoogste zich verwonderen over den glans der muren en over de tooverachtige werking der schilderstukken, die van de oorspronkelijke frischheid en levendigheid der kleuren niets verloren

schijnt te hebben. Waarlijk, er kon uit de bouwvallen der Oudheid niets, dat op zichzelve meer bewonderenswaardig en voor ons zoo nieuw is, te voorschijn komen, dan eene gansche, van buiten en binnen, van het eene einde tot het andere, met zoo levendige en tevens zoo harmonische verwen als beschilderde stad. Deze kleuren moesten, toen dezelve nog geheel geene verandering ondergaan hadden, aan gebouwen, die uit de grofste bouwstoffen waren opgetrokken, wel het aanzien geven, alsof ze uit het kostbaarste en schoonste marmer bestonden. In *Pompeji* is alles, overeenkomstig doel en bestemming van elk huis en van ieder gedeelte daarvan, beschilderd met voorwerpen, die aan deszelfs gebruik beantwoorden, van het huis eens rijken PANSA of eens wellustigen SALLUSTIUS tot dat des geringen heelmeesters of des nederigen artsenijmengers, van het rijkste vertrek tot het donkerste kamertje, van het geheimvolle gedeelte der woning, vanwaar het lot van ACTÆON, dat op den wand afgebeeld was, onbetamelijke nieuwsgierigheid moest verwijderen, tot de keuken met den bakoven, waar men alle soorten van vleesch, visch en andere spijzen op de muren afgebeeld ziet. Zelfs de geheel ingelegde (*mosaïke*) vloer wedijvert in glans en verscheidenheid met de beschilderde wanden, gelijk ook het weinige, wat er van gewelven en zolderingen (*plafonds*) nog overgebleven is; zoodat weleer ieder huis op zichzelve eene versraaide en bijkans denkbeeldige schilderij van het werkelijk leven moest vertoonen, en deszelfs bewoner, wie hij dan ook zijn mogt, de hulp aller kunsten noodig scheen te hebben, om alle zijne behoeften te bevredigen. Bij het zien van dit kwistig gebruik van verwen, pleisterwerk, schilderstukken en *mosaïk*, wordt men gedrongen, te vragen, *waar dan toch de armen in* Pompeji *woonden?* of, wanneer men aanneemt, dat er in eene zoo rijk versierde stad evenwel ook armen waren, te gelooven, dat zelfs de geringste stand, het ellendigste leven, te midden van dit tooverwerk der kleuren en bij alle weelde der kunsten, mede zijne bekoorlijkheid moest hebben.

Doch al meent men de kunstwaarde dier stukken niet in aanmerking, zoo heeft evenwel het schilderwerk in de huizen te *Pompeji* voor ons iets belangrijks, dat men alleen op de plaats zelve naar eisch kan schatten. Want door middel van hetzelve, door middel der afgebeelde voorwerpen, en zelfs der plaats, waar deze gevonden worden, kan men ongehin-

derd in vele geheimen der Oudheid indringen, en de Ouden zelve in het binnenste van hun huiselijk leven bespieden. Ja, men kan dit hier, schrede voor schrede, in al zijne bijzonderheden, van den drempel der deur af, waar het gewone *salve!* (wees gegroet!) den gasten toegesproken werd, tot het geheime vrouwenvertrek, waar zelfs de vrienden buitengesloten bleven, — van het *atrium* (voorhof), waar de dag begon, tot in het donker vertrek, waar dezelve eindigde, — in de zaal der voorvaderen, voor het altaar of in de kapel der Huisgoden, in de eetzaal, in het bad, in de werkplaats, in de kleedkamer, in het slaap- en studeervertrek, voortzetten. En hier ziet men, hoe de armste burgers door hulp der schilderkunst dat wisten te vergoeden, wat hun ontbrak. Dus zochten zij zich met een afbeeldsel van datgene, wat zij niet bezaten, te vertroosten. Een geschilderde hond verving de plaats van den werkelijken bewaker des huizes. Zelfs titels van boeken, indien een bewoner de werken van een geacht schrijver zich niet kon aanschaffen, werden op den wand geschilderd, — en eveneens geschilderde bloemen, die het ontbrekende tuintje vervingen, of, zoo het te klein was, hetzelve als vergrootten. Alle deze denkbeeldige voorstellingen der voormalige bewoners van *Pompeji* nemen thans in onze oogen een ligchaam, eene gedaante, een werkelijk bestaan aan; en wat voor hen slechts een beeld, een plaatsvervanger, eene schaduw der werkelijkheid was, dat wordt voor ons als verwezenlijkt.

Het gezigt dezer huizen vervangt welligt bij ons nog veel beter, dan bij de eigenaren zelve het geval was, de plaats der voorwerpen, welke daarin niet meer gevonden worden. Het vergoedt ons de afwezigheid der bewoners, welke wij daar niet meer aantreffen; want men mag als zeker aannemen, dat de Ouden zelve vele voorwerpen, van welke zij niets wilden laten blijken, en dus ook vele plaatsen, die een vreemdeling niet mogt zien, verborgen. Dit is een natuurlijk gevolg van hunne leefwijze, volgens welke steeds ieder zich onder het oog van alle de overigen bevond. Deswege was hem de schaduw en verborgenheid zoo zeer behoefte, om zich eenigermate schadeloos te stellen voor de moeiten en bezwaren diens openbaren levens. In den toestand nu, waarin men meerendeels de huizen van *Pompeji* wedergevonden heeft, bleef niet het minste van dat alles, wat misschien den Ouden zelve ontoegankelijk was, voor ons verborgen.

Er is niet één dier huizen, waarin wij niet ergens een' terugstootenden muur aantreffen, die een of ander huiselijk geheim verraadt, — of schilderijen, die van den smaak en van de gewoonten des eigenaars getuigen, ja zelfs gansche vertrekken, waarvan hij alleen den sleutel had, en waarin buiten twijfel nooit de nieuwsgierige blik van eenen nabuur, en nog minder die eener buurvrouw, drong, doch waar thans het oog van den oudheidsonderzoeker even vrij als genoegelijk rondziet. Hier kan men alzoo de Ouden heden ten dage beter bestuderen, dan zoo zij zelve nog tegenwoordig waren. Hier kan men zeden en gewoonten, om zoo te spreken, op de daad zelve betrappen. Hier heeft men niet meer de menschen of derzelver schriften, die menigmaal misleiden, voor zich, maar daadzaken, die zelden bedriegen.

De ongemeene belangrijkheid, welke te dezen opzigte de schilderijen in de huizen te *Pompeji* hebben, kan door eene beschrijving van één derzelven veel duidelijker blijken, dan uit eene menigte van algemeene opgaven. Te dien einde wil ik een der nieuw ontdekte gebouwen, dat volkomener en beter bewaard is gebleven, dan de meeste woningen der Oudheid, kiezen. Het is dat, hetwelk men, even juist als gepast, *het Huis van den Treurspeldichter* genoemd heeft, uit hoofde van de voorwerpen, waarmede het opgesierd is; want, bij het ontbreken van den naam des eigenaars, van de aanduiding zijnes stands, of van de werktuigen zijns beroeps, heeft men toch aan ieder huis eenen naam moeten geven, die van eene of andere bijzonderheid, doch voornamelijk van de aldaar gevondene schilderstukken, ontleend werd. Zoo heeft men, naast de woning van den wondheeler, van den onderwijzer in de toonkunst, van den artsenijbereider, van den schoolmeester, — om nu niet van den flotemaker, zeepzieder, bakker, koopman in wollen stoffen te spreken; welke allen met meer- of mindere zekerheid door eenige kenteekenen aangeduid worden, — het huis van NARCISSUS, van ADONIS, van ZEPHYRUS en FLORA, van de *Gratiën*, van Danseressen en van eene *Vestaalsche* Priesteres zich voorgesteld, naar aanwijzing der schilderstukken, welke derzelver voornaamste versierselen schenen uit te maken; en men zal zich volgens dezelve aangaande den stand en het bedrijf der voormalige bewoners misschien niet meer vergissen, dan eenmaal ten onzen opzigte het geval zijn zoude, wanneer men over onze kunstvlijt en werkzaamheid wilde

oordeelen naar de opschriften, die op onze uithangborden prijken, of naar de goederen, die in onze winkels gevonden worden. Op gelijke wijze en met even veel waarschijnlijkheids mogen wij ons vleijen, in *Pompeji* het huis eens treurspeldichters gevonden te hebben. Zoo veel althans is zeker, dat er niet ligt een onder de oude of hedendaagsche dichters gevonden zou worden, welke zich niet gelukkig zoude achten, zoo aangenaam te wonen.

Het is eene kleine, allerliefste woning, op eene even regelmatige als gepaste wijze verdeeld, en van het eene einde tot het andere met keurigen smaak ingerigt. Dezelve heeft de lengte van dertig *meters* (*), bij eene breedte van ten hoogste vijftien, en toch vindt men negentien vertrekken [het *atrium*, of voorhof, het *peristylium*, of tweede hof (zuilengang), benevens tuin en ander toebehooren, waardoor meer dan de helft der ruimte is ingenomen, mede daaronder begrepen] in dit klein bestek hier vereenigd. Daaruit kan men afleiden, van hoe geringen omvang de kamers zijn moeten, die tot eigenlijke woning bestemd waren. Wij willen het beproeven, ons, terwijl wij deze vlugtig doorloopen, een denkbeeld van derzelver bestemming te maken.

Bij de eerste schrede, welke wij over den drempel op eenen vloer van kostbaar *mosaïk* (ingelegd werk) doen, valt ons terstond een voorwerp in het oog, dat ons het huis van den rijken en belagchelijken TRIMALCION, door PETRONIUS zoo keurig beschreven, herinnert, — een groote, zwarte hond aan een' koperen ketting, op den vloer zelven met zoo veel waarheids ingelegd, dat men onwillekeurig op het eerste gezigt terugdeinst, even als die binnentredende, waarvan PETRONIUS gewaagt, op het zien van dergelijken op den muur geschilderden hond, bij den ingang van TRIMALCION's huis, bijna achterover gevallen was. Nevens onzen hond leest men met groote letteren: CAVE CANEM! (*Wacht u voor den Hond!*) Dit opschrift alleen vervangt in de meeste huizen den hond zelven of wel diens afbeelding, en de armste burger meende alzoo voor de veiligheid zijner nederige woning genoeg gezorgd te hebben.

Door den ingang nu komen wij in het *atrium*, dat aan alle vier zijden met voorstellingen uit de *Ilias* versierd is. Ter regter hand ziet men THETIS, welke door IRIS geleid

(*) Een *mètre* is 3 voet, 2 duim, 2 lijn Rijnlandsch.

wordt voor JUPITER, den Vader der Goden, die op den hoogsten top van den berg *Ida* zit; zij smeekt hem om genade voor haren zoon. Niet verre van daar is BRISEÏS, welke door ACHILLES weder aan de herauten van AGAMEMNON wordt overgegeven. Voorts het afscheid van CHRYSEÏS. Nog andere schilderijen, waaronder eene VENUS ANADYOMENÉ (uit zee opkomende), zijn de versierselen van dit *atrium*, waar onze dichter — zoo namelijk de eigenaar inderdaad een dichter was — in het zoo weinig dichterlijk tijdperk van CLAUDIUS en NERO zekerlijk niets beter heeft kunnen doen, dan zich op deze wijze met beelden en opwekkende herinneringen uit HOMERUS te omgeven. Regts en links naast dit voorhof vindt men kleine, voor de gasten des huizes bestemde vertrekken, waarvan één onder anderen versierd is met eene afbeelding van den strijd der *Amazonen*, benevens eene *Bacchante* en een ander stuk, dat met regt de verwenschingen van PROPERTIUS weder zou hebben doen herhalen.

Tegenover den ingang is het *tablinum* (beeldengalerij, of zaal van ontvangst), waarvan het voornaamste schilderstuk eenen dichter voorstelt, die, op een *tabouret* gezeten, met eene *papyrus*-rol in de hand, in tegenwoordigheid van verscheidene, insgelijks zittende personen, declameert; terwijl hij door APOLLO en eene der Zanggodinnen, welke op eenigen afstand staan te luisteren, als in geestverrukking gebragt is. Al de andere versierselen van dit vertrek, uit *Geniussen* en *Victoriën* bestaande, hebben betrekking op hetzelfde onderwerp, met name de ingelegde vloer, welke bijzonder merkwaardig is. Men aanschouwt daarop, namelijk, de proeve eener geheele tooneelvoorstelling. De zuilen, welke het theater versieren, en de plaats zelve der vertooning aanduiden, — de fluitspeler, die den *Choragus*, of Directeur, ondersteunt, welke daar in eene houding zit, alsof hij declameerde, en aan zijne kunstenaars den toon aangaf, — deze zelve, welke in onderscheidene houdingen, met de hun bedeelde maskers, toeluisteren; terwijl een andere, die in al zijne gelaatstrekken vreugde en verrukking toont, met behulp van eenen medespeler reeds bezig is, zijne tooneelkleedij aan te trekken; — dit alles zamengenomen maakt deze groep van zeven beelden, welke voor het overige met eene volkomenheld uitgewerkt is, die alle tot nu bekend gewordene *mosaïken* overtreft, tot een der schoonste, beste en kostelijkste overblijfselen der Oudheid.

Uit deze zaal treedt men in het *peristylium* (tweede open hof), hetwelk een tuintje in eene vlakke gedaante bevat, en door eene galerij van zeven Dorische, even als al het andere geschilderde, zuilen omgeven wordt. Op den achtergrond ziet men het *Lararium* (plaats der *Lares*, of Huisgoden) met eene nis, waar nog eene kleine, regt aardige beeldzuil van een' bronzen FAUNUS gevonden werd. Links is een vertrekje, dat tot uitrusten dient, en welks schilderijen de slapende en verlatene ARIADNE, den in zijne eigene beschouwing verlorenen NARCISSUS, en eenen AMOR, die hengelt, voorstellen. Iets verder, aan denzelfden kant, vertoont zich een ander klein vertrek, met landschappen en zeestukken beschilderd, waar men op een' der wanden *papyrus*-rollen met *Grieksche* opschriften ziet. Dit is de geschilderde bibliotheek van onzen dichter, die op deze wijze zich in zijne gedachten verlustigde met de boeken, welke hij waarschijnlijk daarom niet bezat, wijl hij dezelve in zijn hoofd had.

Ter regter hand hier tegenover treedt men in een der schoonste en ruimste vertrekken van deze woning. De inwendige verdeeling, maar vooral de wijze, waarop het versierd is met afbeeldingen van vruchten en dieren en schoone danseresfen, doet blijken, dat het de *exedra* (zaal met vele zitplaatsen, gezelschapszaal) was. Onder de voornaamste schilderijen alhier behoort eene LEDA, die haren verbaasden echtgenoot het ei en de daar zoo even uitgekropene drie kinderen toont (een even bevallig als geestig tafereel), een THESEUS, die de slapende ARIADNE verlaat, en bij den ingang de opoffering van IPHIGENIA. Deze stukken bevestigen alzoo, door de bijzondere en treffende zamenvoeging van dramatische voorwerpen, nog meer de meening, dat een dichter de eigenaar van deze belangrijke woning geweest zij. Ook hing er nog eene fraaije bronzen lamp met twee pijpen aan de half ingestorte zoldering van deze zaal. Digt daarbij, in den hoek, is de kleine keuken, met derzelver haard en al het gereedschap, in denzelfden smaak, als de bibliotheek, dat wil zeggen, grootendeels slechts geschilderd, en doet gevolgelijk der matigheid van onzen dichter even veel eere aan, als gene zijn geheugen.

Uit deze keuken gaat men onmiddellijk in het *triclinium*, of de eetzaal, die in wijze van opsiering der keuken niets toegeeft.

Ik zou te veel vergen van het geduld der lezers, indien ik al de bijzonderheden wilde optellen, welke eene volledige beschrijving van dit antiek huis zou vorderen; ik bepaal mij derhalve bij eene korte aanwijzing der voornaamste voorwerpen, welke men alleen in deze woning heeft gevonden, ten einde alzoo eenig denkbeeld van de opdelving van *Pompeji* te geven. Het zal wel slechts een *inventaris* zijn; maar een *inventaris* van antieke goederen kan toch ook eenige waarde hebben, wanneer dezelve ons doet zien, hoe weinig het huisraad eener *Grieksche* of *Romeinsche* woning, en hoe eenvoudig de leefwijze der Ouden was. — Het volgende werd in dit huis gevonden.

In goud: twee halssieraden, en een stuk van een derde, volkomen gaaf bewaard; zes armbanden, waarvan twee eene zich meermalen kronkelende slang verbeelden, en een kleinere voor een kind; vier fraaije oorringen, ieder uit twee schoone paarlen bestaande, die aan een klein knopje hangen; een ring met een' *onyx*-steen, waarin de kop van een jong man gesneden is; twee geldstukken, het eene van NERO, het andere van TITUS. Deze kleine schat, welke tot het *toilet* der vrouw van den huize behoord heeft, was van de bovenkamer, welke zij bewoonde, nedergevallen, en werd vijf voet boven den vloer gevonden. — In zilver: 39 muntstukken, uit de tijden der *Consuls* en der *Keizers*. — In brons: eene menigte stukjes geld, op eenen hoop, en nog 20 andere afzonderlijk liggende; twee braadpannen, een ketel, eene andere pan, eene kagchel van hetzelfde metaal, eene kleine koolschop, eene schoone lamp met twee pijpen, versierd met kop en klaauwen van eenen stier (dezelfde, die aan den zolder van de *exedra* hing), nog eene lamp met eene halve maan daarboven en den kleinen drievoet, waarop dezelve rustte, voorts een zeer schoone kandelaar, en eene menige andere kleine voorwerpen, of stukken van huisraad. — Van ijzer: vier bijlen, eene vijzel, een drievoet, een stuk van een' sleutel, twee ijzers, die men onder het schoeisel deed, met gaten aan de zijden, om ze door nagels vast te hechten, twee sloten, twee kettingen, en wat verder tot sluiting der deur behoorde. — Van glas: vier karaffen en meer ander klein glaswerk. — Van vaatwerk: veertien schotels en borden, waaronder zes kleinere van verschillende grootte, vijf potten, zes oliekruiken, een fraai verglaasde kop en 56 lampen, om nu verscheidene andere

voorwerpen niet op te noemen, welke tot fieraad of huishoudelijk gebruik dienden, zoo als onder anderen een ftuk zeep, een kop van geel marmer en drie looden gewigten.

Met een fmartelijk gevoel voeg ik nog hiernevens, dat de bewoners zelve van het huis bij de ramp, welke de gansche ftad begroef, omkwamen. Overblijffelen van geraamten, en verfcheidene fchedels, die met de overige brokken der oudheden vermengd gevonden werden, toonden maar al te duidelijk, op welk eene akelige wijze de menfchen het leven verloren, wier woning ons heden ten dage zoo lagchende beelden en zoo vele bevallige voorwerpen aanbiedt.

Misfchien had ik mij niet zoo lang bij een enkel huis van een bijzonder perfoon in *Pompeji* moeten ophouden. Doch hetzelve kan beter, dan eenig ander, ons een algemeen denkbeeld van de meeste overige huizen der Ouden en van hunne huifelijke gewoonten geven. Zeker hadden gebouwen van eenen anderen aard en meer beduidenis, zoo als b. v. de *thermen*, of openbare baden voor mannen en vrouwen, — een in zijne bijzondere inrigting even volkomen, als in het geheel en in enkele gedeelten voortreffelijk bewaard gebleven gebouw, — gelijk ook de zoogenaamde tempel van AUGUSTUS op het *forum* (beide eerst onlangs ontbloot en nog niet naar eisch befchreven), de belangftelling des lezers meer verdiend. Ook fpijt het mij, nog niet van de opdelvingen te kunnen fpreken, welke langs de hoofdftraat van *Pompeji* thans gefchieden, en, volgens voorloopige berigten, een zoo rijken voorraad van fchilderftukken en andere voorwerpen der Oudheid beloven. Dan, moge het moeijelijk vallen, deze bekoorlijke ftad te verlaten, daar men zoo gaarne in dezelve zich verliest en telkens tot dezelve terugkeert, dit is geenszins het geval met de denkbeelden, welke men daarvan door woorden tracht mede te deelen. Ieder zoodanig beeld moet wel onvolkomen zijn, en zal fteeds de natuurlijke kleuren misfen; elke befchrijving heeft dit tweevoudig gebrek, dat dezelve overdreven fchijnt, en echter nog beneden de waarheid blijft. Misfchien zou men de onbefchrijfbare belangrijkheid, welke deze kleine ftad der Oudheid heeft, het naauwkeurigst en met één woord uitdrukken, wanneer men zeide, dat, al ware de Oudheid voor ons geheel uitgeftorven, dezelve eenmaal uit de asch van *Pompeji* kon verrijzen.

BRIEVEN, OVER DE ZOOGENOEMDE VERDEDIGING VAN PRINS MAURITS VAN ORANJE VAN MR. C. M. VAN DER KEMP TEGEN ADR. STOLKER, DOOR DEN LAATSTGEMELDEN.

(*Vervolg en slot van bl. 691 des vorigen jaars.*)

In weerwil van al het gezegde, zou men evenwel nog mogen vragen: strijdt, wat JAN PARIJS wegens MAURITS verhaald heeft, niet vlakuit met hetgeen van het doorgaand gedrag van MAURITS, gedurende ten minste het middelvak van zijn leven, bekend is, zoodat men het niet, op het verhaal van zulk een' getuige, kan aannemen? — De Heer VAN DER KEMP, die, in zijn *voorberigt*, het gedrag en karakter van den Vorst, zonder bepaling, als *beminnelijk*, en hem, als *in alles onberispelijk*, roemt, zal hier zekerlijk JA op antwoorden. Doch laat ons zien! Jonker VAN DER CAPELLEN, gelijk ik reeds herinnerd heb, MAURITS' tijdgenoot, schrijft, in zijne *Gedenkschriften*, D. I. bl. 348, dat *hij zich altijd vermengd gehad heeft met jongedochters*. — In het *Tafereel der Nederl. Gesch.* van CERISIER lezen wij, op bladz. 513 van het Vde Deel der Nederd. vert. (in de *Aant.*) uit LA PISE, p. 809: „ Een Lofredenaar des Prinsen van „ *Oranje* schrijft: dat MAURITS het ongehuwde leven verkoos, of om het vermaak, dat hij in de verandering vond, „ of om de grootheid van zijn Huis te bewaren; doch er „ was geene schoonheid, 't zij weduwe of jongedochter, op „ welke hij het niet toelag. 't Geheim dekte altoos de over„ treding." In het Fransch heet het: „ *il n'y avoit beauté*, „ *veue (veuve) et pucelle, dont il n'entreprit la chasse.*" — Mr. VAN DER KEMP zelf zegt ons, op bladz. 154, dat de bij hem *c. s.* anders altijd geloofwaardige CARLETON, in zijne *Lettr. et Negot.* I. p. 40, *in het algemeen verklaart*, *dat* MAURITS *zich, in zijne nachtwandelingen, veel vrijheid veroorloofde*; en hier betuigt hij, dat hij zijnen held niet volkomen weet te verdedigen. Maar hij vraagt, of CARLETON's verhaal wel op goede gronden steunt, en niet slechts op losse geruchten, gelijk hij zegt, dat *wel denkelijk* was, dewijl hij nog geene twee maanden in *den Haag* was. — Ook dat de Heer MEERMAN, in de *Vergelijking der Gemeenebesten*, door DE GROOT, D. II. bladz. 266, aanleiding gaf, om niet gunstig over MAURITS' kuischheid te denken, verklaart

onze vriend niets af te doen; want het steunde eeniglijk op den grond, dat MAURITS *zeven natuurlijke kinderen* gehad heeft, waarvan zoo aanstonds nader. Evenwel hij wil zijne streng niet volstrekt stijf houden, maar, integendeel, *een weinigje* van hetgeen hij, wegens MAURITS' *onberispelijkheid in alles*, beweerd heeft, terugnemen. „Al gelooven wij, „(zegt hij) dat MAURITS, in vroeger tijd," (dat is, tot op zijn negenenveertigste jaar) minder ingetogen geweest „is; zeker gaat het, dat men hem na 1616, toen hij zich „openlijk voor de *Contra-Remonstrantsche* partij heeft begon„nen te verklaren, tot zijnen dood toe," (dat is, negen jaren lang, tot op zijn achtenvijftigste jaar) „het verwijt van „een wellustig leven niet meer kan te last leggen." Zoo lang hij derhalve de *Contra-Remonstrantsche* partij slechts *heimelijk* was toegedaan, (en dat was hij, volgens onzen vriend, al zeer lang, of van jongs af) had zij geen vermogen op hem, om hem te beteugelen; maar, zoo ras hij haar *openlijk* begon voor te staan, verkreeg zij een' alvermogenden invloed op hem. Het was dus niet haar *geest*, of de geest der *Contra-Remonstrantsche leer*, welke hem tot ingetogenheid bragt, maar haar *openlijke voorstand*. Doch het zij zoo, als de vriend zegt! Wij nemen gaarne het gunstigste aan, en willen er niets tegen zeggen; schoon hij ons met niet één woord meldt, van waar hij dit zoo zeker weet, en wij anders niet zeer gezind zijn, om, op zijn enkel woord, veel te gelooven. — Zoo gelooven wij alvast niet, maar spreken wel degelijk tegen, hetgeen hij ons echter al even stellig verzekert, dat MAURITS alle de *zeven natuurlijke kinderen*, welke hij naliet, en waarvan wij zoo even gewaagden, bij dezelfde moeder, namelijk *Jonkvrouw* MARGARETHA (of welke anders haar voornaam moge geweest zijn) VAN MECHELEN, verwekt had. Deze *Jonkvrouw* (om, in het voorbijgaan, iets omtrent haar te zeggen) was dochter van *Jonkheer* ANTHONIS VAN MECHELEN en *Jonkvrouwe* N. VAN LIER, onbetwistbaar beiden van oud-adellijken *Brabandschen* geslachte. Men wil, dat zij zelve *Staatjonkvrouw* geweest is van de Prinsesse van *Oranje*, denkelijk LOUISE DE COLIGNY, weduwe van Vader WILLEM, bij welke MAURITS dan met haar kan zijn bekend geworden. Hoe dit zij, het komt mij voor, dat zij de *eerste*, misschien wel de *eenigste*, geweest is, tot welke de Vorst in *ware min* is ontstoken geworden, en met welke hij vroegst, althans reeds in 1590, of vroe-

ger, gemeenzaam geweest is. Zij leefde op zeer aanzienlijken voet in *'sGravenhage*, en had er, gelijk een mijner vrienden meent, in eigendom het huis, hetwelk, na haar, in 1650, bewoond werd door haren zoon, LODEWIJK, en, nog in onzen tijd, het zoogenoemd *Logement van Haarlem* geweest is. Ook zou zij, des zomers, zich, te *Rijswijk*, onthouden hebben op, en bezeten hebben het Buitengoed, hetwelk daarna aan gemelden haren zoon toebehoorde. Aan de opvoeding harer kinderen, als van voornamen huize, ontbrak niets; en men mag dus (dunkt mij) uit alles wel opmaken, dat zij, met die kinderen, niet algemeen met een oog van minachting zal zijn aangezien, wat Mr. VAN DER KEMP zegt, niet te weten. Te regt beweert hij, dat men haar geenszins met een *gemeen vrouwsperſoon* gelijk moet ſtellen; doch, wat hij er bijvoegt, dat er, in 's Vorſten omgang met haar, *niets onbehoorlijks* geweest, noch, toen ten tijde, gevonden is, zal hem niet ligt iemand, dan die zoo ligtvaardig iets verzekert, en zoo onkiesch is, als hij zelf, toeſtemmen; en dat MAURITS *alle zijne natuurlijke kinderen*, zijnde *vier zonen en drie dochters*, *eeniglijk uit haar verkregen*, en dat hij haar ſteeds, tot aan zijnen dood toe, eene hartelijke liefde toegedragen, althans zijne *aan haar beloofde trouw* (waarvan *hij alleen* iets ſchijnt te weten) nimmer geſchonden heeft, (gelijk wij alle die fraaije bijzonderheden bij hem, op bladz. 150, 151, vinden) zal hij aan geenen der zaken kundigen, althans aan mij nooit wijsmaken. Hij zegt, op bladz. 141, dat MAURITS *thans een man van de historie is, en dus vrijelijk mag beoordeeld worden*. Hij doet ondertusſchen niets anders, dan zich in het zweet wurmen, om hem tot *een' man van zijne verbeelding*, of *verdichting*, te maken, en noodzaakt ons derhalve, opdat wij ons bij hem niet weder, door ons *ſtilzwijgen*, aan *onbeſcheidenheid* ſchuldig maken, den Vorst, naarhetgeen de *Geſchiedenis* wegens hem getuigt, om der waarheids wille, en onzes ondanks, in het licht te ſtellen. Nu dan! Elk oordeele verder over hem, en over het bovengemeld, door zijnen voorgewenden *verdediger* geſchrevene, uit het volgende. — HUIG DE GROOT (al wederom MAURITS' tijdgenoot) voert, in zijn bekend Gedicht, getiteld: *Klagte der Vrouwe* VAN MECHELEN, (zoo noemde men toen gemeenzaam ook *edele Jonkvrouwen*, ſchoon niet gehuwd, gelijk niet blijkt, dat *Jonkvrouw* VAN MECHELEN ooit geweest is) *over de min des Prinſen van Oranje*, gedrukt

in de *verscheiden Nederduitsche Gedichten van* GROTIUS, HOOFT, BARLÆUS, HUYGENS, VONDEL *en anderen*, *Amst.* 1659, in 8vo. — HUIG DE GROOT voert dan, in dat vers, de gezegde *Jonkvrouw*, vragende en klagende, onder anderen, aldus in, op bladz. 30:

„ Waer zyn de kusjes nu, waer is dat klare licht,
„ Dat tot my straelde staegh van uw ontfonckt gesicht,
„ 't Gebedt, dat Ghy my deedt, om (m') over U t' ontfermen,
„ t' Omhelsen, en t' omarmen?
„ Gelyck Ghy my dus langh gesocht hebt sonder rusten,
„ Soo ben ick nu te veel voor uw versade lusten;
„ Jae d' eerste, die Ghy vindt, het zy wie dat het zy,
„ Die treckt uw hart van my."

Blijkt hier niet fraai van die *liefde tot den dood*, van die *ongeschonden trouw*, van dat *slechts houden met ééne vrouw*, waarvan Mr: VAN DER KEMP ons, op bladz. 153, zoo stellig weet te verzekeren? Doch ook DE GROOT zal hier wel een infaam leugenaar zijn, die, onbeschaamd, en uit louteren haat tegen MAURITS, aan *Jonkvrouw* VAN MECHELEN het volstrekt strijdige met de Geschiedenis (in weerwil van het hier voor aangevoerde) heeft in den mond gelegd! en het zal toch wel waar zijn, dat MAURITS alle zijne zeven natuurlijke kinderen slechts uit de eenige gemelde *Jonkvrouw* gehad heeft! — Laat ons verder zien! — Kort vóór zijnen dood maakte MAURITS een *Testament*, in deszelfs geheel te lezen bij AITZEMA, *Zaken van Staat en Oorlog*, D. I. bl. 453–455 der uitgave in folio. Hierin besprak hij (na over zijne *universele* nalatenschap *gedisponeerd* te hebben, ten behoeve van zijnen halven Broeder FREDRIK HENDRIK, enz. en na erfelijke renten te hebben *gelegateerd* aan zijne Zuster AMELIA *van Portugal* en hare kinderen) aan zijnen *natuurlijken Zoon* WILLEM zijne Heerlijkheden van de *Lek* enz., aan zijnen *tweeden natuurlijken Zoon* LOUIS de Heerlijkheden van *Polanen*, *Monster* enz., en aan elk hunner daarteboven eene *erfelijke rente* van *f* 5000 's jaars, — en aan *Jufvrouw* VAN MECHELEN, *moeder van voornoemde* WILLEM *en* LOUIS, eene jaarlijksche rente van *f* 4200. Eindelijk *reserveert* hij zich, bij dit *Testament*, het maken van een CODICIL of van CODICILLEN, welke hij wil, dat dezelfde kracht zullen hebben, alsof zij in zijn *Testament* zelf waren begrepen. Zulk een CODICIL maakte hij dan ook

meêrderdaad, en daarin besprak hij aan VIJF BASTAARDEN, gelijk hij ze noemt, (volgens WAGENAAR) aan *éénen Zoon f* 4000, aan *een' anderen f* 3000, en aan *drie Dochters* elk *f* 2000 jaarlijks. Ik weet niet, dat dat CODICIL ergens is publiek gemaakt. Mij ten minste geheugt niet, dat ik het ergens ontmoet heb. Doch, op gezag van zulken, die verklaren het gelezen te hebben, durf ik verzekeren, dat het alsnog bestaat, ten minste nog niet lang geleden bestond. Waar, durf ik thans niet stellig zeggen. Niet in de *Archieven onzes Rijks*; maar vermoedelijk in die van *onzes Konings Huis*. Nu stel ik (dewijl ik niet beslissend spreken kan) aan elks oordeel, of het *waarschijnlijk* is, dat, zoo de vijf *bastaarden*, in het CODICIL gemeld, mede verwekt waren geweest bij *Jonkvrouwe* VAN MECHELEN, zij niet mede begrepen zouden zijn geworden in het *Testament*, waarin aan de Moeder en hare twee onbetwistbare Zonen gedacht is? Waarom zijn zij in het CODICIL afgezonderd? Dacht MAURITS misschien aan hen niet, toen hij het *Testament* maakte, en aan de Moeder en de twee bedoelde Zonen gedacht? En waarom moesten deze vijf zoo veel minder, dan de overigen, genieten, zoo zij allen van dezelfde *extractie* waren? — Waarom vinden wij, in de Geschiedenis, van niet één van hen ooit gewaagd, onder den naam van NASSAU, die, in weerwil van hetgeen Mr. VAN DER KEMP ons, op bladz. 151, gaarne zou wijsmaken, nooit door anderen van MAURITS' *natuurlijke kinderen* gevoerd is, dan door de twee Zonen, in zijn *Testament* genoemd, WILLEM en LODEWIJK? — Waarom zijn zelfs die overige kinderen, door de Geschiedenis, nooit ergens genoemd, zoodat men alleen uit het CODICIL zou kunnen weten, wie zij geweest zijn? — Waarom, eindelijk, worden zij, door MAURITS zelv', in het CODICIL onderscheiden, met den naam van BASTAARDEN, van die, welke hij, in zijn *Testament*, zijne NATUURLIJKE ZONEN noemt? — Ziedaar een aantal vragen, waarop geen antwoord is te geven, zoo alle MAURITS' bastaarden kinderen van *Jonkvrouw* VAN MECHELEN geweest zijn. Met of zonder verlof van den Heer VAN DER KEMP zullen wij derhalve, zoo lang hij dit laatste niet overtuigend bewezen heeft, het daarvoor houden, dat de Vorst *bij onderscheidene vrouwen natuurlijke kinderen* heeft nagelaten. — Wat hij nu, op bladz. 152 env., hier nog tegen blijft drogredenen en onbeschaamd verzekeren, zwetsende van zijn *vertrouwen op de toestemming van alle onpar-*

tijdigen, dat alle beschuldiging van onkuischheid tegen MAURITS *vervalt*, is mij geen pennetrek meer waardig. Wij voor ons twijfelen geen oogenblik, of hij heeft, door dit geheel zoogenoemd betoog, bij alle waarheidlievenden en onpartijdigen, alle vertrouwen, als eerlijk en onzijdig schrijver, verloren. — Ten slotte moogt gij u, op bladz. 155 en 156, nu nog eens verwonderen over de schranderheid, waarmede hij heeft uitgevonden, dat, WAARSCHIJNLIJK, MAURITS *met de Freule* VAN MECHELEN *wezenlijk een huwelijk heeft gesloten, maar onder voorwaarde, dat, tot bewaring van den luister van zijn Huis, noch zij als wettige Gemalin, noch hunne gezamenlijke kinderen, als wettige afstammelingen, eenige aanspraak op zijne nalatenschap zouden mogen maken, gelijk de tegenwoordige Koning van Pruissen op deze wijze getrouwd is.* Evenwel met dat onderscheid, dat de geheele wereld dat weet, maar het huwelijk van MAURITS, tot hiertoe, voor heel de wereld, een volstrekt geheim geweest is, hetwelk onze scherpziende Advocaat thans allereerst heeft weten te ontdekken. Is nu evenwel die ontdekking wel heel mooi, daar MAURITS de zaak in een' eeuwigen nacht schijnt te hebben willen begraven, toen hij, bij zijn *Testament*, weinige dagen vóór zijnen dood gemaakt, zijne *wettige vrouw* en *kinderen* als *wettigen* verloochende, door de eerste slechts *Jufvrouw* VAN MECHELEN, en de laatsten zijne *natuurlijke kinderen* en *bastaarden* te noemen? Maar dit was slechts, zoo als de Advocaat ons onderrigt, *omdat zij, wat de erfopvolging betreft, als bastaarden gerekend werden.* Wel teregt heeft WAGENAAR (*Vaderl. Hist.* D. X. bl. 498, 499.) dan niet durven bevestigen, (hetgeen ook VAN DER VIJNCKT ons, in zijne *Nederl. Beroerten*, D. IV, bl. 94, nog heeft willen wijsmaken) dat MAURITS, op zijn sterfbed, zijnen Broeder FREDRIK HENDRIK, die aarzelde, om, op zijne begeerte, AMELIA VAN SOLMS te huwen, daartoe bewoog, door de bedreiging, dat hij anders zelf GEERTJE VAN MECHELEN *nog trouwen, en hare kinderen wettigen zou*, waardoor aan zijnen Broeder zijne nalatenschap ontgaan zou zijn. Evenwel het eene zou met het andere bestaanbaar kunnen zijn: want waarom kon MAURITS niet TWEEMAAL met *Jufvrouw* VAN MECHELEN trouwen, ééns *onder voorwaarde*, en daarna *zonder voorwaarde*, ééns *met*, en ééns *zonder uitsluiting van het bezit van staat?* Wel, ik wed, dat Mr. VAN DER KEMP hierin geene zwarigheid zou vin-

den! Ondertusschen, wat is die HUIG DE GROOT dan toch een vreesfelijke domkop, of een schaamteloos verdichter, geweest, die, in zijn boven aangehaald vers, *Jufvrouw* VAN MECHELEN nog, op de volgende wijs, van den Prins afscheid laat nemen, en hare kinderen aanspreken:

„ Vaerwel dan, Prins, vaerwel! Ick wil U liefde dragen,
„ Maer liefde sonder vleck, de reste van myn dagen.
„ Ick wensch voor my de doodt, en dat noch buiten my
„ U 't leven vrolyck zy;
„ Tot dat Ghy eene vindt, die van U zy geacht,
„ In liefde my gelyck, maer hooger van geslacht,
„ Die d' eere magh geschien van, sonder schaemt of vreesen,
„ Altydt by U te wesen!
„ Ghy soete kinderkens, uit myn ONECHT geboren,
„ Het moeyt my, dat Ghy staegh myn droefheydt aen moet hooren,
„ Besonder, als Ghy vraeght, wat moeder is ontmoet,
„ Dat haer soo treuren doet?
„ Uw Vader is 't alleen, waerover dat ik klaegh,
„ Omdat hy is te hoogh, of dat ik ben te laegh," enz.

En hiermede *rijze* dan nu, volgens bladz. 157, onzes Advocaats *achting voor Prins* MAURITS *te meer, hoe grooter hem de laster toeschijnt, waarmede men zijne nagedachtenis zoekt te bekladden!* Opdat hij nu éêns voor altijd wete, in hoe verre ik daaraan schuldig ben, ga ik hier eene openhartige belijdenis afleggen, hoe ik over den Vorst, ten aanzien zijner minnarijen, denke. Ik vermoed dan, gelijk ik reeds gezegd heb; dat *Jonkvrouw* VAN MECHELEN welligt het *eerste*, misschien het *eenigste* voorwerp is geweest, waarvoor hij *waarachtige liefde* heeft opgevat; dat hij haar die betuigd, en ze haar weêrkeerig ingeboezemd heeft; dat hieruit, gelijk het gaat, te groote gemeenzaamheid ontstaan, en daarvan de geboorte van hare twee Zonen, *in onecht*, (dewijl hij meende haar, uit hoofde van ongelijkheid van staat, niet te kunnen huwen) het gevolg geweest is; dat daarna, het vuur der liefde allengs eenigzins bekoeld zijnde geworden, ook hunne gemeenzaamheid is verminderd en afgebroken, misschien wel omdat de edele en (gelijk ik, in weerwil harer *zwakheid*, gaarne geloof) waarachtig *eerbare* Juffer op huwelijk aandrong; dat de Vorst toen allengs tot andere min is

overgeslagen, en, dewijl hij geen tweede voorwerp vond, hetwelk hem geheel kon boeijen, van tijd tot tijd met meerdere voorwerpen, niet van eene slechte soort, maar van zeker aanzien, die welligt aan zulk een aanzienlijk minnaar den uitersten tegenstand niet boden, gemeenzaam is geworden, en bij eene of meerdere van deze mede kinderen verwekt heeft; dat echter de eerste liefde nooit bij hem is verstorven geweest, en hij daarvan, vóór zijnen dood, bij zijn *Testament*, bewijs heeft willen geven, gelijk hij ook, bij zijn *Codicil*, heeft willen toonen, dat hij ten aanzien van geen der kinderen, door hem geteeld, onverschillig was; welk laatste gewis zijner gedachtenis tot eere strekt.

Nu volgt, bij onzen schrijver, op bladz. 157 tot 160, nog het een en ander, waarover ik weinig te zeggen heb. Of hij den Prins tot een *huichelaar* gemaakt heeft, gelijk ik voorspeld had, beoordeele een ieder. — Over de geloofwaardigheid van UITENBOGAERT en BRANDT, in tegenstelling van zijnen dierbaren TRIGLAND, LEYDEKKER enz., hebben onpartijdigen, reeds sedert anderhalve eeuw, beslist. — Over KLUIT zal ik in mijn *Naschrift* spreken. — Over de *leugen* en *laster*, dat ik MAURITS niet alleen EEN MOORDENAAR heb *genoemd*, maar hem daarvoor (gelijk hier gezegd wordt) ook dadelijk, zoo wel als voor EEN ONTUCHTIGEN VAN DE ERGSTE SOORT *houde*, — daarover zegge ik hier nog ééns stellig: Mr. C. M. VAN DER KEMP is een *Leugenaar* en *Lasteraar*. Acht hij zich hierdoor gegriefd, hij weet, waar hij mij daarover in Regten kan betrekken, en, gelieft hij dat te doen, ik zal hem staan, en hem nog bovendien van zijne *leugen* en *laster* doen *pœnitèren*.

Hij heeft ons nu nog een *Naschrift* gegeven, waarin hij ons bekend maakt met een ellendig *prul- en lasterschrift*, hetwelk hij tracht te doen voorkomen, als strekkende tot bevestiging van de *leugen*, door de VIERENTWINTIGEN, die OLDENBARNEVELD hebben veroordeeld, opgeworpen, dat er *groot bedenken* zou geweest zijn, *dat hij zijne oogen naar den vijand zou gehad hebben*. Door deze mededeeling heeft hij alleen zichzelven op nieuw belagchelijk *geprostitueerd*: want het publiek is, sedert lang, te verlicht, om met de uitventers van zulke *contrabande* niet openlijk den draak te steken, en hen te verachten. — Hij *durft*, *quasi*, het stuk *niet ronduit een* PAMFLET *noemen*, *daar het gedrukt is met toestemming*

der Amſterdamſche Regering; alsof *de Schandregering van Amſterdam*, in dien tijd, eenig *crediet* kon leenen aan zulk een ſchandelijk *libel*, — eene Regering, die, in 1618, zich niet ſchaamde, aan den infamen ſchurk DANCKAERTS, die, om zijn lasteren van OLDENBARNEVELD en UITENBOGAERT, in hechtenis gemaakt was, beſcherming te verleenen, den loop des Regts tegen hem belette, en hem daarna nog beloonde; gelijk men in het breede lezen kan in UITENBOGAERT's *Leven, Kerkel. Bed. en Verantw.*, op het einde van Kap. X.

Hiermede denk ik aan het oogmerk dezer Brieven voldaan te hebben. – Dat, op het laatſte zijdje, het *Staatsregt der Vereenigde Nederlanden* van VAN IDSINGA — dit *μέγα βιβλίον μέγα κακόν*, deze ellendige en partijdige *olipodrigo*, door geen verſtandig man ooit met eenigen lof vermeld — *een* VOORTREFFELIJK *werk* geheeten wordt, verdient geene andere aanmerking, dan dat hij, die het, ter goeder trouwe, alzoo noemen kan, zelf wel nooit *iets* VOORTREFFELIJKS zal leveren. Ik zal derhalve hier mijn afſcheid nemen, hechtende ſlechts aan alles, in navolging van mijnen tegenſchrijver, een *Naſchrift*, hetwelk ik hier onmiddellijk bijvoege. — Ik blijf met alle hoogachting, enz.

October, 1829.

Naſchrift.

Ik wil hier nog een' vlugtigen blik werpen op het geſchrijf tuſſchen onzen man en den Hoogleeraar TIJDEMAN in de *Mnemoſyne* en den *Recenſent ook der Recenſenten*. — Of de Heer *Profesſor* te regt gezegd hebbe, dat Mr. VAN DER KEMP tegen mij *doorgaans bedaard*, *of met geen meerdere warmte*, *dan de zaak medebragt*, *geſchreven* heeft, maar tegen hem *in woede geraakt* is, moogt gij thans vrijelijk beoordeelen; en, of ik het *enſe percusſurus* kwalijk vertaald heb door *doorſtooten*, en of het enkel had moeten zijn *geſtoken*, daarover zal ik mij nader verklaren, zoo ras zijn Hooggeleerde mij, uit eenigen *Latijnſchen* KLASSIEKEN Schrijver, bewezen zal hebben, dat hij het *enſe percutere* enkel voor *ſteken* gebruikt heeft. Doch tot zoo lang zal ik mijne vertaling met het gezag van CICERO, FLORUS, VELLEJUS PATERCULUS, AURELIUS VICTOR, SUETONIUS enz., wier plaatſen ik, des noods, gereed ben aan te wijzen, verdedigen. — Voor het overige merk ik aan, dat FURME-

RIUS niet heeft kunnen beoordeelen, welk het doel van MAURITS geweest is. Hij kan, door met de hand alleen aan den degen te slaan, of zelfs met dien te ontblooten, slechts den *Vrieschen* OENEMA schrik hebben willen aanjagen, zonder eenig oogmerk, om hem te *doorstooten*, of zelfs te *steken*; gelijk hij, toen hij de hand ophief, om BARNEVELD te slaan, slechts de vertooning maakte, alsof hij dit doen wilde. Maar des te fraaijer is het, dat, daar *elke steek* nog *geen doodsteek* is, onze Advocaat het niet alleen zoo doet voorkomen, alsof MAURITS den *Vries*, volgens het verhaal, *vermoorden* wilde, maar mij zelfs, omdat ik dat gemeld heb, opdicht, dat ik den Vorst tot een *moordenaar* heb willen maken, ja zelfs *hem daarvoor houde*. — Kluchtiger is nog, dat hij, na den *Professor*, over het mededeelen van het verhaal van FURMERIUS, onstuimig aangevallen te hebben, en nadat deze de geloofwaardigheid van dit verhaal beweerd heeft, onderstelt, dat hij het met een goed oogmerk geplaatst kan hebben, om te doen zien, hoe ver de kwaadaardigheid tegen MAURITS gaat; terwijl ik, die het van den *Professor* overnam, 's Vorsten *lasteraar* blijft — Over den *ouden* en *nieuwen stijl*, en den bok, dien VAN DER KEMP daaromtrent gemaakt heeft, is genoeg gezegd. — Dat hij zich verdedigt over het mededeelen van den inhoud van het *leugenschrift*, in zijn *naberigt*, omdat hij er maar in een *aanhangsel*, en niet in zijn *schrift zelf*, noch (*nota bene*) in eene *noot* van gewaagd heeft, en dat hij daardoor juist aan de eischen der historische kritiek voldaan zou hebben, is, nadat hij mij zoo kwaadaardig als redeloos, over het gewagen van het verhaal van FURMERIUS *in eene noot*, gegispt heeft, zoo *onbeschaamd* als *belagchelijk*. Hij spilt over zijn prul *ruim vier bladzijden*, en durft het geen *pamflet* noemen; mijn geheel berigt beslaat slechts *acht regels*, en ik laat mij daarover met niet één woord uit; hij kan zijnen Schandschrijver niet noemen, en ik meld mijnen Auteur, die bekend is, met zijnen naam; zijn verdichtsel is, sedert twee eeuwen, bij alle onzijdigen, voor *volstrekten laster* verklaard, en mijn verhaal heeft (gelijk ik thans bewezen heb) niets *ongeloofelijks*: en nu zal hij *onberispelijk* zijn, en ik met *leugen* en *laster* bezwaard moeten worden! Verdient zulk schrijven anders, dan verachting? — Eindelijk: belagchelijker is misschien, in zijn gansch geschrijf, niets, dan zijne vermaning, om toch KLUIT te lezen, dien hij, op hetzelfde oogenblik,

zegt, zelf niet verder gelezen te hebben, dan hij, tot tegenfpraak van mij, noodig had! Zonderling is toch ook, dat hij, zonder dien KLUIT gelezen te hebben, juist alle die plaatfen in zijn werk wist te vinden, welke hij waande hem tegen mij te kunnen dienen. Zoo is het ook met zijne aanhalingen uit CARLETON! Ja, Vriend! zoo fterk van reuk zijn de fchrijvers van deze bende. Zij hebben niet noodig boeken te lezen. Zij fteken den neus flechts tusfchen de bladeren, en aanftonds geeft hun hun reukörgaan de plaatfen aan, welke zij behoeven. Er zijn er wel, die dit niet aannemen willen, maar beweren, dat het meeste deel van hetgeen deze *novitii* fchrijven alleen den grijzen Grootmeester hunner Orde, die gewoon is bij zijnen KLUIT en CARLETON te zweren, en die deze Schrijvers vermoedelijk wel gelezen heeft, om er hetgeen hem aanftond uit te kippen, tot auteur heeft, en dat zij alleen hunnen naam leenen aan zijn gefchrijf, hetgeen zich door zijnen ftijl, door zijn gewoon lasteren en fchelden, en, met één woord, door zijnen geheelen geest, verraden zou. Ik houde dit echter voor een onbewijsbaar gevoelen; dewijl het zeer mogelijk is, dat de discipelen hunnen meester volmaakt hebben leeren navolgen. Waar evenwel het beweerde waar moge zijn, beklaag ik de jongeheeren, die zich aldus misbruiken laten, en ondertusfchen al de flagen, die hunnen meester alleen moesten treffen, op hun kasket krijgen, en daarbij nog hunne reputatie verliezen. — Grappig is ondertusfchen nog, dat Mr. VAN DER KEMP, die zelf zegt KLUIT niet gelezen te hebben, hem meestal, alsof hij zijne fchriften *in fuccum et fanguinem* geconverteerd had, met den naam van ONZEN KLUIT aanhaalt. Zouden de evengemelde ergdenkers ook hieruit eenigen grond voor hun gevoelen kunnen ontleenen? Ik beflis dit niet. Ik geloof veeleer, dat ONZE KLUIT zoo veel wil zeggen als: *die het veelal met ons, in ftaatsbegrippen en in den voorftand van* MAURITS *enz., èèns is.* In dit geval zouden zij welligt niet geheel ongelijk hebben. Maar verder den voortreffelijken KLUIT, wiens *meeste* fchriften wij (zoo niet *allen*) ook gelezen hebben, en dien wij, fchoon wij geenszins beweren willen, dat ook hij zijne zwakheden en misflagen niet gehad heeft, als, in zijne *Historia Critica Comitatus Hollandiae et Zeelandiae.* en in zijne *Historie der Hollandfche Staatsregering*, onvergelijkelijk, hoogachten, — dien man (zeg ik) zich geheel te willen *asfimileren*, door

hem ONZEN KLUIT te noemen; — goede Hemel! welk een belagchelijke *hoogmoed!* welk eene *onregtvaardigheid!* — PUNCTUM.

OUDEJAARSAVOND, OF DE VERZOENING.

Een leerzaam Verhaal.

Is BERTA nog niet te huis? vroeg de Heer RAAMSDONK aan zijne vrouw. Mij dunkt de godsdienst zoude reeds geëindigd zijn.

Mevrouw. Ik geloof, mijn waarde! dat de tijd u lang valt, omdat uwe ongesteldheid u belet, de gewone bezigheden waar te nemen. Het is nog zoo laat niet.

RAAMSDONK. Ja, wel valt de tijd lang, als men niets wezenlijks kan doen, en daarbij de geest neêrgedrukt is.

M. Neêrgedrukt? Hoe zoo?

R. Ach! vele treurige herinneringen uit mijn vroeger leven komen mij voor den geest, en dit stemt mij tot treurigheid.

M. Past ons, — vergeef het mij, mijn lieve! — op den laatsten avond van het verloopen jaar, niet veeleer blijmoedige dankbaarheid? Hebt gij in uw vroeger leven ook niet veel goeds genoten?

R. o Ja! maar ik heb ook een' vriend verloren, wiens schandelijke ontrouw mij te diep heeft gegriefd, om het immer te vergeten.

M. Altijd, mijn beste! komt gij op dat onderwerp terug. Waarlijk, gij vergalt u dusdoende elk genoegen en vermoordt uwe rust. — Maar, daar hebben wij onze BERTA.

R. Wel, kind! heeft de Dominé u niet lang in de kerk gehouden?

BERTA. Ik weet niet, vader! hoe laat het is. Maar ik kan u verzekeren, dat de tijd mij niet lang is gevallen. Do. B. heeft ons uitstekend onderhouden over de gelijkenis der twee dienstknechten, *Matt.* XVIII.

R. Op oudejaarsavond een zonderlinge tekst, waarlijk!

B. Zoo dacht ik in den aanvang ook. Maar alle bedenking viel weg onder de behandeling van den Leeraar.

M. En van die behandeling zegt mijne dochter ons ook iets?

B. Gij weet, lieve moeder! dat dergelijke opgaven dikwijls kort, ook wel eens vrij schraal bij mij afloopen. Den

hoofdzaak, zoo veel ik mij herinner, kwam hierop neêr. Wij moeten op het einde van een jaar rekening houden met onszelven, even alsof God ons rekenfchap afvorderde. Vinden wij, bij een naauwkeurig onderzoek van onszelven, een zeer aanmerkelijk tekort, wij mogen, wij moeten op kwijtfchelding der geheele fchuld hopen, in dien weg des geloofs, welken God ons genadig door en in zijnen Zoon heeft aangewezen. Maar dan zijn wij ook verpligt, onze rekening met onze fchuldenaren te vereffenen, door eene even volkomene kwijtfchelding van hetgeen wij meenen, dat wij van hen te vorderen zouden hebben.

M. Nu zeg ik ook: Het is niet ongepast, maar zelfs zeer nuttig, dit onderwerp bij het eindigen van een jaar te behandelen.

R. Alles wel; maar in de gelijkenis erkende de eene dienstknecht den anderen iets fchuldig te zijn. En wie zoude bij eene ootmoedige bede, als de zijne, niet vergeven? Maar indien de fchuldige geene fchuld erkent, moeten wij hem dan onze vergeving opdringen?

B. Eene dergelijke bedenking bragt Do. B. ook in 't midden. Doch hij merkte aan, dat de vermeende fchuld niet altijd bewezen is; dat dezelve of geheel, of ten deele kan bestaan in de voorstelling des beleedigden, waartoe de verblinding der eigenliefde en een zeer prikkelbaar gestel aanleiding kunnen geven. Maar, indien ook al het regt geheel aan onze zijde ware, behoorden wij te bedenken, hoedanig het regt is, dat de hooge God ten onzen aanzien heeft; en evenwel Hij fcheldt edelmoedig en genadig alles kwijt.

R. Maar ook hier komt fchulderkentenis en fchuldbelijdenis van onze zijde te pas.

M. Hoe komen wij tot deze gulle, hartelijke erkentenis en belijdenis? Is het niet door de voorkomende liefde Gods, die ons in zijnen Zoon vergeving aanbiedt? Denk flechts, mijn waarde! aan de eerste Evangelieprediking, *Hand.* II. Wie was hier de eerste? God in genade te bewijzen? of het fchuldige Joodfche volk, in dezelve te vragen? — Ons, ons, helaas! zoo weinig betamende, hoogmoed komt tegen deze leer op. Wij vinden dezelve hard, en willen ze noode hooren. Maar wij kunnen en mogen toch geene uitzondering maken op de uitfpraak van Jesus, of dezelve beperken, wanneer Hij uitdrukkelijk zegt: *Indien gij uwen fchuldenaren niet vergeeft, zoo zal de hemelfche Vader ook u niet vergeven.*

De Heer R. zat eene poos stil, diep in gedachten, en scheen in strijd met zichzelven te zijn. Zijne waarlijk vrome echtgenoote nam eindelijk het woord op, en zeide: Indien ik mij niet bedriege, lieve man! dan denkt gij nu weêr aan uwen voormaligen vriend. Hij en gij liggen beiden onder de verpligting, om elkânder te vergeven. Het zware der aangedane of ondervondene beleediging doet in de zaak niets af. Wie is meer en zwaarder beleedigd dan God? En zijn Zoon heeft ons geleerd te bidden: *Vader! vergeef ons onze schulden, gelijk wij onzen schuldenaren vergeven.*

R. Hoe gaarne zoude ik hem alles vergeven, indien hij slechts schuld bekende.

M. Maar, is die schuld zoo uitgemaakt zeker?

R. Lieve CAROLINA! Betwijfel toch geene zaak, voor welke gij zelve weet, dat ik bewijzen genoeg in handen heb.

M. Maar de man, door wien gij deze bewijzen hebt?

R. Gij verdenkt toch de braafheid van den Heer STORMER niet?

M. Het past mij niet, over de levenden, en nog veel minder over de gestorvenen, te oordeelen. Maar een voor mijzelve onverklaarbaar gevoel stiet mij altijd van dezen man terug.

B. Lieve vader! Ik heb u wel eens van eenen vriend, die u veel verdriet heeft veroorzaakt, hooren spreken; maar nooit, zoo veel ik weet, met zoo veel aandoening als nu. Mag ik weten, hoe die zaak zich heeft toegedragen?

R. Het deed mij altijd moeite, er van te spreken. Daarom zijt gij onkundig gebleven van iets, 't geen ik begreep, dat u, zonder noodzaak, bedroeven zoude. Nu gij er echter naar vraagt, wil ik het u verhalen.

Naast het huis van mijne ouders woonde de Heer ARNOOT. Tusschen dezen en mijne ouders bestond een gemeenzame omgang. Dit had ten gevolge, dat ik met den jongen ARNOOT even vriendschappelijk, schoon wij nog kinderen waren, verkeerden. Wij beminden elkander als broeders. Zoo groeiden wij op, en onze vriendschap nam met de jaren toe. Vóór wij meerderjarig waren, hadden wij het ongeluk, onze ouders, den eenen vóór, den anderen na, te verliezen, en wij geraakten onder het opzigt van denzelfden voogd. Deze waardige man behandelde ons en onze belangen met vaderlijke trouw, en wij waren aan zijne wijze lessen en onvermoeide zorg veel, zeer veel verpligt, daar wij die jaren bereikten, welke voor jongelingen zoo gevaarlijk zijn, vooral wanneer deze zonder ouderlijk opzigt aan zichzelven zijn overgelaten.

Mijn vriend en ik verschilden aanmerkelijk in onze tijdelijke bezittingen. Ik had zeer weinig, hij een ruim aandeel van de goederen der fortuin. Hij zeide mij meermalen, dat ik, hetgeen hij bezat, als mij mede toebehoorende, moest aanmerken. Onze voogd was niet van dit gevoelen. Wilt gij, zeide hij, dat uwe vriendschap het ware zoet van uw leven zal uitmaken, legt haar dan aan geene banden, en brengt uzelven onder geene verpligtingen. Ik volgde dezen raad, en kon zulks te gemakkelijker doen, daar mijn goede voogd mij vriendelijk te hulp kwam, als ik verlegen geraakte. Meermalen gaf hij mij te kennen, dat ik bij zijn overlijden op zijne nalatenschap konde rekenen, dewijl hij geene kinderen of des behoevende nabestaanden had. Mijn vriend wist zulks, en liet deswege nooit eenige wangunst blijken. Hij kreeg intusschen lust, om eene reis door *Frankrijk* en *Italië* te doen. Gedurende zijn afwezen werd mijn voogd ziek, en bleef aan een uitterend ongemak kwijnen. Ik bezocht hem bijkans dagelijks. Dit was hem in den aanvang zijner ziekte zeer welgevallig; doch allengs werd hij koel, zelfs onvriendelijk, en scheen mijn gezelschap niet te verlangen. Dit bedroefde mij zeer; want ik had hem hartelijk lief. Gaarne had ik hem naar de reden van zulk een voor mij onverklaarbaar gedrag gevraagd; maar men ontried mij dit ernstig, omdat zijn toestand gebiedend vorderde, alles te vermijden, wat hartstogtelijke aandoening kon verwekken. Bij de smart, die ik hierover gevoelde, kwam nog, dat ik van mijnen vriend ook geene brieven meer ontving. Wat moest ik hiervan denken? Was hij ziek? of had ik ook zijne vriendschap verloren?

Alles helderde zich spoedig op. Mijn brave voogd stierf, en de Executeurs van zijne nalatenschap berigtten mij, dat ik een klein legaat had gekregen, maar mijn vriend van zijne gansche nalatenschap erfgenaam was geworden. Deze verandering in de beschikkingen van mijnen voogd, vergeleken met de verkoeling zijner genegenheid jegens mij, kwam mij niet geheel onverwacht over. Maar martelend was voor mij de vraag, wat toch wel aanleiding tot het een en ander had gegeven? Ik konde niet anders denken, of een heimelijke vijand had hier onder gewerkt. Maar wie? Dit bleef mij een raadsel; tot eindelijk een van de voornoemde Executeurs mij niet onduidelijk te kennen gaf, dat mijn vriend ARNOOT deze schandelijke kunstgreep had gebezigd, opdat zijne zaken door de erfenis van onzen voogd zich mogten herstellen. Zijne be-

inkomsten toch waren aanmerkelijk geslonken, doordien hij in slecht gezelschap was geraakt en door het spel groote sommen had verloren. Dit konde toen plaats hebben, daar hij, een jaar geleden, meerderjarig was geworden, en dus meester over zijne eigene goederen was. Ik zoude bezwaarlijk geloof hebben kunnen slaan aan dit berigt, indien mij ook van andere zijden niet gezegd ware, dat de jonge ARNOOT zich aan het spel had overgegeven. Nog andere bewijzen, die mij werden gegeven van de verraderij mijnes vriends, en het achterblijven tevens zijner brieven, overtuigden mij van zijne schuld. Intusschen kwam ARNOOT van zijne reis terug, en aanvaardde zijne erfenis. Hij vervoegde zich aan mijn huis; maar ik weigerde, hem te ontmoeten. Meer dan eens zond hij mij eenen brief; maar ik liet hem dezelven ongeopend weêr ter hand komen....

Hier viel BERTA den Heer RAAMSDONK in de rede, en zeide: Maar, lieve vader! mag ik.....

R. Zacht, BERTA! ik vermoed uwe bedenking. Ik moest ARNOOT gelegenheid gegeven hebben, om zich te zuiveren, indien hij onschuldig ware. Maar zijne schuld was te wel bewezen. En daar ik mijnen driftigen aard kende, was ik beducht, dat ik ligt te ver zoude kunnen gaan; want uitvlugten, bedriegelijke verschooningen, en wat dies meer zij, zouden mij buiten mijzelven gebragt hebben. Intusschen liet ik hem weten, dat ik hem spreken zoude, zoodra hij gezind was, schuld te belijden.

B. Ik kan begrijpen, vader! dat het u gevoelig moest grieven, zoo trouweloos door eenen vriend behandeld te worden. En dit was het, denk ik, ook, hetgeen u meest smartte. Want het verlies van eenige duizend guldens zoude u zóó niet getroffen hebben.

R. Gij hebt gelijk, mijn kind! Destijds was het gemis der nalatenschap van mijnen voogd niets, in vergelijking van eene vriendschap, welke mijn hart zoo dierbaar was. Nu echter is mij de verlorene erfenis niet meer zoo onverschillig. Ook dit drukt mij meermalen.

B. Wij hebben immers alles, wat wij behoeven, lieve vader! En geldgierig zijt gij ook niet. Laat u dit dan niet bekommeren.

R. Alles wel, mijne BERTA! zoo lang ik leef. Maar neemt God mij weg, dan houdt ook het middel van ons tegenwoordig bestaan op. Verliest gij uwe ouders, dan zijt gij

alleen gelaten. Wie zal voor u zorgen? Middelen, om daarvan te leven, kunnen wij u niet nalaten. O, mijn eenig, geliefd kind! Hoe zwaar drukt mij de zorg voor u dikwijls neêr!

B. Beste vader! Het is mijne dagelijksche bede, dat ik u en mijne lieve moeder nog zeer lang mag behouden. Maar, komt eenmaal die zoo gevreesde tijd, dat ik mijne dierbare ouders moet missen, dan heb en behoud ik toch eenen Vader in den hemel, die de vogels voedt en de bloemen kleedt, en die zijn redelijk schepsel immers niet zal verlaten.

BERTA vatte nu de handen van haren vader, besproeide die met hare tranen, en bad hem, de laatste uren van het scheidend jaar niet voor de zijnen en zichzelven onnut en bitter te maken, door enkel sombere voorstellingen van vroeger of toekomstig leed.

Het gesprek werd afgebroken door de meid, die kwam zeggen, dat er iemand was, die den Heer RAAMSDONK verlangde te spreken.

Ach! zeide BERTA, toen haar vader was heengegaan: het is wel treurig, dat de menschen zich onderling het leven zoo verbitteren. Het heeft buitendien rampen genoeg, en het is zoo kort.

M. Ja wel, lieve! kort en onzeker. Ook uit dat oogpunt de zaak beschouwd, moest men, bij voorkomende twisten en verwijdering, haast maken, om den gestoorden vrede te herstellen.

B. En als die niet hersteld wordt, en men met een onverzoenlijk hart een ander leven intreedt, wat dan?....

M. Wij kunnen en mogen het oordeel van God niet vooruitloopen, mijn kind! Maar wij weten, wat het Evangelie ons voorschrijft, wat Jezus' voorbeeld ons leert. Wanneer onze Heer komen, en ons opnoepen zal, weten wij niet; maar dit weten wij, als Hij komt, dat het Hem welgevallig zal zijn, wanneer Hij ons dan vindt, alzoo doende, gelijk Hij bevolen heeft.

Terwijl moeder en dochter zich dus onderhielden, trad de Heer RAAMSDONK in de zijkamer, en stond als van den donder getroffen, toen hij zijnen voormaligen vriend voor zich zag staan! Hevig ontroerd, kon hij geen woord spreken, geen voetstap nader komen. De Heer ARNOOT had hierop gerekend. Hij trad zijnen vriend te gemoet, en zeide: Niemand minder, dan mij, zoudt gij welligt thans hier hebben verwacht; maar in-

dien het mij ernst was, om u te ontmoeten, dan moest ik het immers bij verrasſing doen? Ducht echter niet, dat ik als vijand kome. Neen, mijne bedoeling is, dat wij den gestoorden vrede treffen, en de oude vriendſchap vernieuwen.

R. Indien dat plaats moet hebben, zal het ook best zijn, over al het voorgevallene niet te ſpreken.

ARNOOT. In de meeste gevallen, miſschien, waarbij het op weder verzoenen aankomt, is zulks wel het beste. Maar in onze zaak kunnen en moeten wij over het vroeger gebeurde ſpreken. Ik ben eindelijk in ſtaat geſteld, om u te bewijzen, dat ik in datgeen, waarvan gij mij, met zoo veel ſchijn van reden, verdenkt, onſchuldig ben.

R. ARNOOT! Indien gij dit kondet!....

A. Gij zult vernemen, dat ik het kan. Luister ſlechts. De man, door wien gij u hebt laten leiden, heeft u misleid, ſchandelijk bedrogen zelfs. STORMER was een huichelaar, die, achter het masker van braafheid en godsvrucht, in het verborgene een ſlecht leven leidde, dat hem veel gelds moest kosten. Hij had zich bij onzen voogd weten in te dringen, en diens geheel vertrouwen te winnen. Konde hij ook na deszelfs dood zijne bezittingen magtig worden, zulks was eene begeerlijke zaak voor hem. Om hiertoe te geraken, moest hij u (want hij wist, dat gij tot erfgenaam beſtemd waart) van dezen, nu reeds kranken man verwijderen. Hiertoe diende hem uwe verkeering met CAROLINA S***.

R. Hoe! Op mijne CAROLINA was toch wel niets te zeggen?

A. Niets; maar des te meer, en dat niet zonder grond, op hare nicht, de dochter van hares vaders broeder. STORMER wist het listig zoo aan te leggen, dat hij de ſlechtere CAROLINA S*** voor de betere wist in plaats te ſtellen, en het voorwerp uwer liefde, als uws geheel onwaardig, aan uwen voogd voor te dragen. De aard van 's mans ziekte diende hem hiertoe uitnemend; daar hij, afkeerig van alle gezelſchap, bijna niemand ſprak, dan STORMER. Deze kon dus, zonder navraag, zoo vele onwaarheden zeggen, als zijne booze bedoeling hem ingaf.

R. En de aard dier ziekte was ook de ongelukkige oorzaak, dat ik over mijne liefde voor CAROLINA met mijnen voogd niet heb geſproken. Ik hoopte nog op zijne herſtelling en eene gunſtige gelegenheid.

A. En zoo kreeg STORMER de handen ruim, om u uit de

gunst en tevens uit het testament van uwen vriend te stooten.

R. Maar, zoo dit alles waarheid is, waarom werdt *gij* dan als erfgenaam bevoorregt, en niet STORMER? Hij miste dan immers zijn doel.

A. Dat is het eenige, waarvan ik geene reden weet te geven. Het waarschijnlijkste is mij, dat onze voogd, onze broederlijke vriendschap kennende, gedacht heeft, dat wij het over zijne nalatenschap wel eens zouden worden. Hij wilde u zijn ongenoegen doen blijken, maar niet ongelukkig maken. Dit valt zóo, dunkt mij, in het karakter van den wel wat zonderlingen, maar toch doorbraven man.

R. En STORMER zou mij dan in alles hebben misleid? Ook ten uwen aanzien? Waarom bleven uwe brieven achter? Of heeft STORMER ook deze weten te onderscheppen?

A. Neen. Alleen daarin, helaas! heeft hij waarheid gezegd, dat ik aan het spelen geraakt was; en hierin moet gij de reden van het achterblijven mijner brieven zoeken. De zucht tot het spel was bij mij hartstogt geworden. Ik speelde met ongelijke kansen, en verkeerde als in een' gestadigen roes, zoodat ik bijna nooit tot mijzelven kwam, en liefst ook mijzelven wilde ontvlugten. Geen wonder dus, dat ik u, wien ik als mijne andere conscientie beschouwde, zocht te ontwijken; want ik was te opregt, om voor u te veinzen, en duchtte dus de bestraffing der vriendschap, welker raadgevingen ik meende niet te kunnen opvolgen. De dood van onzen voogd, en zijn uiterste wil in mijn voordeel, maar tot schade van u, rukte mij uit mijne bedwelming. En dit is het goede, dat uit het kwade van STORMER's bedrijven is voortgevloeid.

R. En ook, dat gij door de verkregene erfenis uwe zaken, die geleden hadden, kondet herstellen?

A. Zacht, mijn vriend! Het ware te wenschen geweest, dat STORMER meer zorg had betoond, om de gelden, die hij aan den boedel van onzen voogd schuldig was, op zijn' tijd te betalen, dan hij zorg betoond heeft, om u dergelijke onwaarheden te doen gelooven. Mijne zaken hadden geleden; maar waren door vlijt en spaarzaamheid, onder Gods zegen, te redden. Dit middel is mij gelukt, en ik had niet noodig, om een kapitaal, door list en bedrog u ontfutseld, tot mijn voordeel te gebruiken.

R. Vergun mij nog ééne vraag. Gij spreekt als zóo ge-

heel zeker van uwe zaak, dat dezelve geen twijfel meer overig laat. Waarom hebt gij niet reeds vroeger gedaan, wat gij nu doet? Waarom zijn er zoo vele jaren verloopen, vóór gij mij van dit alles berigt gaaft? Wij wonen wel in onderscheidene plaatsen, maar waren echter voor elkander niet uit de wereld.

A. Veel van hetgeen ik u gezegd heb, vermoedde ik reeds sedert lang. Maar zouden, bij uwe stijf opgevatte meening, waarin STORMER u zoo listig versterkte, mijne vermoedens u overtuigd hebben? Behoefde ik zelf, voor mijne eigene zekerheid, niet zulke bewijzen, die allen twijfel benamen? Meermalen verloor ik de hoop, dat ik dezelve immer zoude bekomen. Doch onverwacht ging mij het gewenschte licht op. Omstandigheden, met welke ik gelegenheid hoop te krijgen u nader bekend te maken, riepen mij, vóór eenige weken, herwaarts; en, door eenen zonderlingen zamenloop van ongedachte voorvallen, zijn mij papieren in handen gekomen, welke ter bevestiging kunnen dienen van hetgeen ik u gezegd heb. Hier zijn dezelve. Zie ze bedaard na, en gij zult overtuigd zijn.

R. ARNOOT! Alles, wat gij mij daar zegt, heeft, bij de vroegere kennis van uw karakter, zoo zeer het kenmerk van waarheid, dat ik mij reeds ten volle overtuigd houde, dat ik misleid ben; maar ook, dat ik u verongelijkt heb. Moest ik eenen man, wiens uiterlijk mij verblindde, meer geloof gegeven hebben, dan den beproefden vriend mijner jeugd? Moest ik u de gelegenheid, om u te verdedigen, hebben benomen? Vriend! kunt gij mij vergeven?

A. Kunt *gij mij* vergeven, RAAMSDONK! dat ik, door eene verderfelijke speelzucht vervoerd, uwe vriendschap verwaarloosde, en zelf aanleiding gaf tot wel ongegronde, maar schijnbaar regtmatige verdenking? Doch, laten wij van geene vergeving meer spreken. Vrienden waren wij in onze jeugd; vrienden moeten wij weêr zijn in onzen ouderdom; vrienden tot aan het graf!

Nu vielen zij beiden in elkanders armen, en hernieuwden zwijgend, maar met de levendigste aandoening, het oude verbond der vriendschap en trouwe.

Na een weinig bedaard te zijn, zeide de Heer RAAMSDONK: Ga nu met mij, en laten wij mijne CAROLINA getuige maken van een geluk, dat zij zoo dikwijls heeft gewenscht.

A. Niet heden, maar morgen hoop ik zoo gelukkig te zijn, om met u en uwe geliefden den aanvang van een nieuw jaar en de vernieuwing onzer vriendschap plegtig te vieren. Heden heb ik nog iets af te doen; want mijne zaken roepen mij eerlang weêr naar huis. Ik zoude welligt op een' anderen tijd zijn bij u gekomen; dan de godsdienstoefening, die ik heden heb bijgewoond, gaf vleugelen aan mijn voornemen en verlangen. Echter, vóór ik u thans verlaat, moet ik u nog iets mededeelen. Ik heb reeds ter loops gezegd, dat ik de nalatenschap van onzen voogd niet als mijn, maar als uw eigendom beschouwde. Ik heb mij dus als uw zaakwaarnemer gedragen, en kan u van mijne administratie rekenschap geven.

R. Zwijg daarvan! Ik ben door alles, wat gij mij gezegd hebt, reeds genoeg beschaamd en vernederd. Deze edelmoedigheid zoude.....

A. Loop mij en uzelven niet vooruit. Mijne edelmoedigheid is misschien zoo roemenswaardig niet. Mijn belang komt mede in aanmerking. Morgen kom ik bij u, en breng mijnen zoon mede. Gij hebt eene lieve dochter. Hij zag haar, gedurende ons verblijf in deze stad, een- en andermaal op publieke plaatsen. Zij trok altijd zijn hart tot zich; schoon hij haar niet kende. En nog weet hij niet, wie zij is; want dit hield ik voor hem verborgen. Hoe groot zal zijne verrassing zijn, wanneer hij het meisje, dat hem zoo zeer behaagde, als uwe dochter leert kennen! Kunnen onze kinderen, bij nader verkeer, elkander beminnen, wel nu, laten zij trouwen, en de bewuste erfenis zij hunne huwelijksgift! Hebt gij er iets tegen?

R. Volstrekt niets, mits mijne BERTA vrij blijve in hare keus. Schikt zich echter alles zoo als gij het voorstelt, dan is dit van nu af de zoetste wensch mijns harten.

Nu nam de Heer ARNOOT afscheid, en RAAMSDONK gaf met de levendigste blijdschap berigt aan de zijnen van hetgeen er was voorgevallen. De zaak van het huwelijk werd echter in BERTA's tegenwoordigheid niet behandeld. Moeder en dochter waren onuitsprekelijk verheugd over eene zoo hartelijke als langgewenschte verzoening. Ik krijg, zeide BERTA, dien Heer ARNOOT regt lief, vader! Hij heeft, dunkt mij, edel gehandeld.

Dat is, zeide Mevrouw R., zoo onbetwistbaar zeker, mijn waarde! als het ter bevestiging strekt van eene spreuk uit den Bijbel: *Als iemands wegen den Heere behagen, zoo zal Hij ook zijne vijanden met hem bevredigen.*

B. Maar hoezeer steekt hierbij het lage van STORMER's bedrijven af!

M. Het gaat maar al te dikwijls zoo bij voorkomende twisten en verwijderingen tusschen vrienden of bloedverwanten. Er zijn, helaas! van die gedienstige menschen, die, offschoon wel niet met zulke slechte oogmerken als STORMER, evenwel vermaak schijnen te vinden, om het vuur aan te

blazen; en aan dezulken wordt doorgaans al te gereed het oor geleend. Hield men, zoo veel mogelijk, alles geheim, gaven twistende partijen elkander tijd, dat de driften bedaarden, onderzocht men onpartijdig alles, woog men de dikwijls beuzelachtige oorzaak des geschils, luisterde men meer naar de stem van godsdienst en rede, dan naar de inspraak der eigenliefde, en hield men vreemden buiten de zaak, hoe spoedig en gemakkelijk zoude in vele gevallen de verzoening tot stand komen! *Waar* toch *geene oorblazers zijn*, zegt de wijze Spreukschrijver, *daar wordt de twist gestild.*

R. Gij weet, lieve CAROLINA! doorgaans eene juiste en tijdige toepassing van Bijbelspreuken op de voorvallen des levens te maken. Laat mij nu ook eene derzelven, door den wijsten der wijzen gesproken, op u mogen toepassen: *Zalig zijn de vreedzamen; want zij zullen Gods kinderen genaamd worden.*

LIJKHULDE

AAN

DEN HOOGEERWAARDIGEN EN ZEER GELEERDEN HEER

THOMAS HOOG,

in leven President van het Provinciaal Kerkbestuur van Zuidholland, van het Klassikaal Bestuur, en oudste Predikant van de Nederduitsche Hervormde Gemeente te Rotterdam,

OVERLEDEN DEN 28STEN NOVEMBER 1829. (*)

De Godtgeleertheid, schuw van droomen,
Had in zijn hooft haer plaets genomen;
De Godtsvrucht in zijn reine borst;
De Liefde en stille Vrêgezintheit
In 't eerlijk harte, vrij van blintheit,
En daar geen haet bij komen dorst.

POOT.

Wat lijktoon rolt de Maasstad door?
Wat droeve doodsmaar treft ons oor?
Wat bittre zielesmart straalt uit het oog van allen?
Wat is 't, waarom de Stedemaagd,
Gehuld in 't rouwfloers, treurt en klaagt?
Wat parel, rijk in glans, is aan haar kroon ontvallen?

(*) Voorgelezen den 9den Dec. in de *Rotterdamsche* Afdeeling der Maatschappij TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

De Godsdienst zit in treurgewaad;
Haar achtbre rei van Priesters staat,
Bij 't altaar, sprakeloos, diep in de ziel bewogen;
De schaar, te zaam in 't Heiligdom,
Blijft bij den toon des orgels stom,
Of nokt den klaagzang na, met moêgekreten oogen.

Daar, waar, gewijd aan kunst en deugd,
Het schoone en goede 't hart verheugt,
Bij 's Reednaars keur van taal, of 's Dichters maatgezangen;
Daar plooit nu de ernst het aangezigt;
Daar klinkt het slepend lijkgedicht;
Daar laat men, diep geroerd, het hoofd van weedom hangen.

Ja, weent en klaagt; hij is niet meer!
Der Christenkerke roem en eer,
Die als een flonkerstar mogt aan haar transen gloren;
Het rijk van waarheid, licht en deugd,
Geleerdheid, Godsdienst, grijze en jeugd,
't Heeft all', in d'achtbren H O O G, een kroon, een steun verloren!

Menschlievend, needrig, vroom en goed,
Stond steeds zijn edel hart in gloed,
Als hij geluk en vreugd verspreiden kon en stichten;
Als Leeraar ijvrig, trouw als Vrind,
Gelijk een Vader teêr bemind,
Bleef hem Gods woord alleen het rigtsnoer voor zijn pligten.

Hij is niet meer! — ja, klaagt en schreit! —
Hij, 't voorbeeld van verdraagzaamheid;
Die steeds afkeerig was van koude en schoolsche twisten;
Die naar geen naam of kerkleer vroeg,
Maar wien het hart als broeder sloeg
Voor elk, die d' eerenaam hier dragen mogt van *Christen!*

Ja, van vooroordeel wars en vrij,
Was 't hem een heuglijk feestgetij,
Wanneer hij spreken mogt van 't rijk van licht en vrede;
En, wie kleingeestig peinsde of zon,
Als *hij* verbroedren, dienen kon,
Dan deed hij, groot van ziel, onwrikbaar, de eerste schrede.

Het heil van andren was zijn doel.
Nooit bleef zijn hart bij 't lijden koel.
Kon hij der armen smart, der kranken leed verzachten,
Dan woog geen last hem ooit te zwaar,
Dan was 't zijn taal, die, in 't gevaar
Des doods, het stervensuur met zielrust af deed wachten.

Nog is 't, alsof zijn mond ons zegt:
„ Leeft voor Gods aangezigt opregt;
Poogt u op heiligheid en godsvrucht toe te leggen;
Volbrengt, wat 's Heilands woord gebiedt:
Zij zijn de ware Christnen niet,
Die, zonder deugd in 't hart, flechts Heere, Heere! zeggen." (*)

o, Als zijn ijvervuur ontftak,
Als hij van Christus' kruis ons fprak,
Of van Gods menfchenliefde, in Jezus' dood gebleken,
Hoe wist zijn ernst, zijn vroom gelaat,
Zijn achtbre toon, zijn vaderraad,
Zijn apostolisch vuur ons aller hart te ontfteken!

Het Christendom moest niet in fchijn,
Maar fchittrend in den wandel zijn;
Dat voorbeeld gaf hij ons in al zijn levensdagen:
Hij, vreemd van geestelijken trots,
Was 't beeld eens echten dienaars Gods;
Hij mogt den eerenaam van Christen waardig dragen.

o Smart! Nooit treft zijn gulden taal
Ons oor noch hart meer in deez' zaal.
Hoe fprak hij hier niet vaak, doeltreffend, leerzaam, zedig!
Hoe hield hij korts nog, in dit koor,
't Verkeerde ons *van 't Vooroordeel* voor! (†)
Het was zijn laatfte werk. Nu ftaat zijn zitplaats ledig. (‡)

Deez' Stad, deez' Maatfchappij, de Kerk
Blijft bogen op 't voortreflijk werk,
Waaraan hij, onverdeeld, met geestdrift zich bleef wijden.
Vergete ons hart den Brave nooit!
Het zaad, dat hij heeft uitgeftrooid,
Zal in den grooten oogst nog de Englen Gods verblijden.

Neen, wij vergeten d' Eedle niet!
De lesfen, die hij achterliet,
Zij zullen voor ons hart het kostbaarst kleinood wezen;
Wij zullen 't zeggen aan ons kroost,
Hoe hij, als d' echten levenstroost,
De vroege dienst van God der jeugd heeft aangeprezen. (§)

(*) In zijne laatfte Leerrede over MATTH. VII: 21, gehouden 18 Oct. 1829.

(†) In eene Redevoering, gehouden in het Departement *tot Nut van 't Algemeen*, 4 Nov. 1829.

(‡) Als Beftuurder des Departements. (§) In twee Leerredenen, over I KON. XVIII: 12, laatfte gedeelte, en over *Pf.* XXII: 31 en 32, uitgegeven bij N. CORNEL.

Bij elken ſtand, in elken kring
Blijft ſteeds zijn naam in zegening;
Hij ſtaat met dankbre liefde in aller hart geſchreven.
Waar 't licht der vreugde ons tegenblonk,
Of 't lot den kelk der ſmart ons ſchonk,
Hij is altijd een vriend in lief en leed gebleven.

Nog zweeft ons, in 't beminlijkst licht,
Zijn dierbre beeldtnis voor 't gezigt;
Nog is 't, of wij zijn ſtem, zijn wijze leſſen hooren;
Nog is 't..... Maar neen! wij zwijgen ſtil;
Wij bukken voor Gods wijzen wil; —
Waarom zou *onze* klagt der Englen jubel ſtoren?

Al misſen we u dan, brave HOOG!
Wij ſtaren toch, met vrolijk oog,
U na, en wenſchen u niet meer terug op aarde;
Wij, hopende op een blij verſchiet,
Misgunnen u den Hemel niet,
Of de eerkroon, die Gods hand dáár voor uw deugd bewaarde.

o Zalig denkbeeld in de ſmart!
o, Balſem zoeten troost voor 't hart!
Eens leggen wij, als hij, den pelgrimsſtaf hier neder.
Den blik naar boven, Broeders! Dáár,
Waar hij thans leeft bij de Englenſchaar,
Dáár is het Vaderland, — dáár zien we ook hem eens weder!

Slaap, rust dan, in der graven nacht,
Van d' aardſchen arbeid ſtil en zacht!
Hoe lang, nog veel te kort was ons uw dierbaar leven; —
Maar, wat ons hart vergeten moog',
Uw voorbeeld nimmer, zaalge HOOG!
Dat ge ons als Leeraar, Vriend en Christen hebt gegeven.

J. VAN HARDERWIJK, RZ.

RADBOUD.

Wie ſprak toch die treffende woorden weleer,
Vol wijsheid en liefdebetooning?
„ Den priester voegt enkel, o Koning en Heer!
„ Te bidden voor 't volk en den Koning,
„ En zielen te winnen voor 't rijk van Gods Zoon."
Wie ſprak dat? Wie ſpreidde dien adel ten toon?

Was 't Radboud? — Ja; Radboud, uit koninklijk bloed,
En Koningen dier om zijn gaven.
Toen Dirk zich hier dekte met d'erflijken hoed,
Als eerste der Hollandsche Graven,
Droeg Radboud, zoo deugdzaam als vroom en verlicht,
Den mijter, als Bisschop, in 't Utrechtsche Sticht.

Toen zat, op der Franken naburigen troon,
De Eenvoudige Karel verheven,
En zag zich, bij 't sterven van Zwentibold's zoon,
De kroon ook van Duitschland verbleven.
Daar, echter, werd Koenraad tot Koning verklaard,
En beide de Vorsten ontblootten het zwaard.

Snel vestte zich Karel op Lothringens grond,
En deed er zijn regten op gelden.
Dáár hoorde hij Radboud, met vurigen mond,
De werken des Hoogsten vermelden;
Dáár zag hij zijn' wandel, die innig hem trof,
En noodde den waardigen priester aan 't hof.

Al spoedig omsloot hen vertrouwlijk een band;
De Koning vereerde den grijze.
De kennis, ervaring, 't beleid en verstand
En 't manlijk gemoed van den wijze
Bepaalden den Vorst in dien hagchlijken tijd;
Want bloedig en heviger woedde de strijd.

„ o Vader!" sprak Karel, „ bedreigd is mijn staat;
„ De zorgen des Konings vermeeren.
„ Verligt hem zijn lasten met woorden en daad;
„ U voegt het, met hem te regeren.
„ Schik met hem en regel de zaken van 't rijk;
„ Dien God, uwen Koning en 't volk te gelijk!"

Toen uitte de wijze, niet dorstig naar eer,
Die wigtige taal ter verschooning:
„ Den priester voegt enkel, o Koning en Heer!
„ Te bidden voor 't volk en den Koning,
„ En zielen te winnen voor 't hemelrijk Gods."
Dus sprak hij ootmoedig, maar stond als een rots.

Die taal, in Europes geschiedboek gegrift,
Mogt wel, als in de Oostersche landen
De leer van den Koran, met vonkelend schrift
Gegrift zijn rondom op de wanden,
En leeren alomme, in tempel en kluis,
Den afstand beseffen van schepter en kruis.

Die afstand, zoo breed als de hemel van de aard',
Werd later niet zelden vergeten,
Als, grijpend naar 't kerklijk en wereldlijk zwaard,
Een priester zich God wilde heeten,
De Koningen voor zich ter vierschaar ontbood,
En die hem braveerden de hemeldeur sloot.

Wel zijn lang de bloedige dagen vergaan
Van banvloek en snoode Inquisitie,
En grijpt hier een priester het wapen nog aan,
't Is dan de fleuret der petitie;
Maar toch, waarom *schermen* de boden der vreê?
Het wapen blijft wapen, al hoeft het geen scheê.

Gewis, het waar' nuttig, in tempel en kluis
Het antwoord van Radboud te schrijven:
Dat leert ons den afstand van schepter en kruis,
En priesters (*) bij 't bidden te *blijven*.
Hoe ligt wordt, ten jammer van Koning en staat,
De schermende priester een prekend soldaat!

o Bidde, wie vrijheid bemint met verstand
En veiligheid wenscht in zijn woning,
Daarom ook ten hemel, tot heil van het land
En Neêrlands eerst' erflijken Koning!
Geef, God! bij hem priesters, zoo wijs en zoo braaf,
Als Radboud bij Hollands eerst' erflijken Graaf!

(*) Priesters en Leeraars, wie en waar zij zijn mogen.

GRAFSCHRIFT.

Alwat God doet, is regt. —
Hier ligt en heer en knecht.
Gij, die dit leest, ei zegt,
Wie heer was en wie knecht!

Bl. 4. reg. 4. lees *sprekers*.

MENGELWERK.

VOORLEZING, OVER GOEDWILLIGHEID, ALS DEN MENSCH EIGEN, VOLGENS ZIJNEN ZEDELIJKEN AANLEG.

Door

S. E. WIELING,

Leeraar der Doopsgezinde Gemeente te Zaandam (Oostz.) (*).

Bij alle levende schepselen, die ons bekend zijn, ontwaren wij zekere natuurdrift, welke tot zelfbehoud aanspoort. Elk diertje, hoe gering ook, ontwijkt het gevaar, of poogt zich te verdedigen. Bij den mensch heeft hetzelfde verschijnsel plaats. Eigenliefde is eene grondneiging, welke reeds spoedig na zijne geboorte zich openbaart, en hem bijblijft gedurende den ganschen loop des levens. Alwat aangenaam is, of schijnt, wordt begeerd; van dingen, die schade of smart kunnen veroorzaken, heeft ieder afkeer. Deze eigenliefde wordt echter gewijzigd door omstandigheden en betrekkingen. Bij het dier, en oorspronkelijk ook bij het kind, is dezelve blinde natuurdrift; maar pligtbesef geeft hieraan bij den mensch allengs eene andere rigting, naarmate verstandelijke en zedelijke ontwikkeling toeneemt.

Nevens de eigenliefde openbaren zich weldra ook gezellige neigingen. De mensch wil niet alleen zijn, noch alleen genieten. Hij gevoelt behoefte aan deelneming en mededeeling. Het genoegen is onvolkomen, wanneer men, zich verlustigende in de schoone werken van natuur of kunst, niet iemand heeft, die hetzelfde gevoelt, en tot

(*) Gehouden in April 1829 in *Zaandamsch* Departement der Maatschappij: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

wien men kan zeggen: *wat is dat ſchoon!* De *Franſche* wijsgeer J. J. ROUSSEAU beweerde, dat zwakheid den mensch gezellig maakt, en dat hij zich alleen aan anderen hecht, dewijl hij hen noodig heeft. Met dit gevoelen kan ik mij niet in allen opzigte vereenigen. Rampen en wederwaardigheden ſluiten de menſchen wel nader aan elkander; maar gemeenſchappelijk leed is geenszins de eenige, en zelfs niet de eerſte oorzaak van wederkeerige belangſtelling of gehechtheid. Zucht tot gezelligheid, in het wezen van den mensch diep ingedrukt, heeft beteren oorſprong. Ook bij de edeler ſoorten van dieren bemerkt men gezellige neigingen; de wreede tijger leeft eenzaam en ongezellig. Moge wederzijdſche behoefte de menſchen onderling verbinden, het is er echter verre af, dat wij eigenlijk gezegde baatzucht hierbij als eerſte of voorname oorzaak zouden moeten aanmerken. Neen, de gezellige mensch openbaart veelmeer zekere goedwilligheid, die mede tot het wezen zijner redelijke natuur behoort. Hij ſtelt belang in medemenſchen, en het is hem aangenaam, dat het hun wèl gaat. Dikwerf ſchijnt echter het tegendeel plaats te vinden. Ook is dezelfde perſoon niet altijd zichzelven gelijk. Zoo ontſtaat dan de niet onbelangrijke vraag, *of, en in hoe verre, goedwilligheid den mensch oorſpronkelijk eigen en grondneiging zijner redelijke natuur is.*

I. Lezen wij de geſchiedenis van vroegere eeuwen, deze ſchijnt, althans bij oppervlakkige beſchouwing, te wederſpreken, hetgeen ik wilde bewijzen. Tegen één voorbeeld van goedwilligheid ſtaan vele gruwelen van wreedheid en allerlei boosheid over. Terſtond bij den aanvang des menſchelijken geſlachts werd broedermoord begaan. Zoo ver de geſchrevene berigten reiken, zien wij overal bloedige tooneelen op aarde. Partijſchappen woelen zonder ophouden. Oorlogen en omwentelingen gaan gepaard met verſchrikkelijke woede. Landen en ſteden worden verwoest, weerlooze menſchen niet geſpaard, krijgsgevangenen gedood of in ſlavernij weggevoerd. Het regt des ſterkſten (zoo men dit een *regt* mag noemen) ſchijnt de

hoogste wet te zijn. Burgerlijk bestuur ontaardt al vroeg in dwingelandij en onderdrukking, of volksregering verwekt gevaarlijke onlusten en geeft voedsel aan verderfelijke eerzucht. Het streven naar algemeene wereldheerschappij vertoont zich nu hier, dan weder daar. Zoo woelen onophoudelijk de geslachten der stervelingen tegen elkander. Lauweren, op de bloedige baan des krijgs verkregen, worden hooger gewaardeerd, dan de zachtere bedrijven en de kunsten des vredes. Men kent het doel des levens te weinig, en men erkent in den mensch niet genoeg den natuurgenoot, die aanspraak heeft op deelnemende belangstelling. Hoe zoude bij zoodanigen toestand van zaken algemeene goedwilligheid plaats gehad hebben kunnen?

En raadpleegt men eigene ondervinding, daar gebeurt ook nu nog veel, dat gebrek aan goedwilligheid kan bewijzen. Het is niet noodig, hier alles op te noemen. Ieder kent bedroevende verschijnselen des menschelijken levens. In weerwil van den heilzamen invloed des Christendoms, is er velerwegen gebrek aan Christelijke liefde. Hoogmoed, eerzucht en heerschzucht veroorzaken veel leeds op aarde. Vanwaar al dat woelen en onophoudelijk zoeken en zwoegen in de wereld? Het eigenbelang brengt de menschen in beweging. Hoop op voordeel is de groote drijfveer, die landman en stedeling, handelaar en geleerde, arbeider en kunstenaar steeds in rustelooze werkzaamheid houdt. Ieder zoekt zijnen toestand te verbeteren — ieder wil zich verheffen tot hoogeren stand — ieder tracht te schitteren en te pralen. Waar is hier blijk van eene den mensch eigene goedwilligheid? Voorbeelden van haat, nijd en wraakzucht vertoonen zich in menigte. Wat wordt er veel leeds veroorzaakt door laster en kwaadsprekendheid! Partijzucht woelt gedurig, en vijandschap verbittert menigeen de levensvreugde.

Doch, waartoe is het noodig, al de smarten op te tellen, welke door liefdeloosheid veroorzaakt worden? Wij kennen deze bedroevende verschijnselen des mensche-

lijken levens, en willen het kwade niet goed noemen, doch ook geene overdrevene klagten aanheffen. Ieder moet erkennen, dat er veel gebrekkigs en verkeerds wordt gevonden, hetwelk geene plaats behoorde te hebben. Ook is het ontwijfelbaar zeker, dat de menschen, zoodanig als zij ons dagelijks voorkomen in het gewone leven, niet altijd en niet algemeen zich kenmerken door loffelijke goedwilligheid. Maar dit wilde ik ook geenszins betoogen. Dan immers zou de ondervinding van alle eeuwen mij tegenspreken. Ik meen goedwilligheid eene oorspronkelijke neiging van onze redelijke natuur te mogen noemen; en voor deze stelling hoop ik bewijs te kunnen bijbrengen.

II. Men onderscheide dan behoorlijk, wat de mensch volgens zijnen aanleg, en wat hij meestal in het maatschappelijk leven is. Wij vinden in de geschiedenis enkele personen vermeld, die zich onderscheiden hebben door buitengemeene goedwilligheid; de voorbeelden van het tegendeel zijn echter veel menigvuldiger. Bij sommige menschen vertoonen zich strijdige eigenschappen. De hebzuchtige kan weleens mededeelzaam schijnen. Eerzucht gaat soms gepaard met zekere edelmoedigheid. De *Arabier* is gastvrij jegens den vreemdeling; doch morgen overvalt en berooft hij den reiziger, die heden in zijne tent herbergzaamheid vindt en van al het noodige wordt voorzien. Dezelfde mensch, die in zeker opzigt blijken van goedwilligheid schijnt te geven, handelt in andere gevallen dikwerf op eene strijdige wijze en doet min edele neigingen blijken.

Wat is hier het oorspronkelijke, dat met den aanleg onzer redelijke natuur overeenkomt? — wat het aangeleerde of toevallige, dat aangemerkt moet worden als gevolg van veranderlijke omstandigheden? Beschouwen wij de zaak in het afgetrokkene, zoo schijnt goedwilligheid steeds verbonden te moeten zijn met zekere mate van zedelijke ontwikkeling, terwijl zelfzoekende baatzucht wordt bevorderd door behoeftigheid en zwakheid. De Algenoegzame, die alle volkomenheid in zichzelven heeft,

bezit ook *goedheid* in de hoogste mate. Hoe meer de mensch uitmunt in zedelijke veredeling, en in den verhevensten zin des woords *mensch* is, des te meer zal hij het goede waarderen, beminnen, behartigen, maar tevens ook belang stellen in het heil zijner natuurgenooten, en dus *goedwillig* zijn. Goedwilligheid beschouwe men dan als eene den mensch oorspronkelijk eigene neiging, voor zoo verre hij redelijk wezen is en zich gedrongen gevoelt tot deelneming in het lot van medemenschen.

Ondervinding moge dikwerf het tegendeel schijnen te leeren, bij nader inzien blijkt toch duidelijk genoeg, dat zekere goedwilligheid der menschelijke nature eigen is, en gewoonlijk plaats heeft, zoo dikwerf geene beletselen de edeler neigingen onderdrukken. Wat is het, dat zoo algemeen edelmoedige bedrijven doet toejuichen? — goedwilligheid. Waarom acht gij eenen HOWARD zoo hoog? — waarom WOLTEMADE, en NAERESBOUT, en zoo vele anderen? Zij leefden en werkten ten beste hunner medemenschen. Leest de daden van NERO en die van TITUS; de eene is het voorwerp van uwe verachting, de andere van uwen eerbied. Wie verfoeit niet de honende wreedheid, wanneer de willekeur der dwingelandij in *Konstantinopel* den opperpriester, een achtingwaardig grijsaard, benevens de mindere geestelijkheid, in plegtig feestgewaad, op den dag der opstanding zelve, na de viering van des Heilands verrijzenis, der gansche Christenheid tot smaad, in de deur der hoofdkerk doet ophangen, en de lijken vervolgens deerlijk mishandelen? en wie verblijdt zich niet over de handelwijze van *Frankrijks* tegenwoordigen Koning, wanneer deze de kinderen, uit *Griekenland* in slavernij naar *Egypte* weggevoerd, laat vrijkoopen en de hulpelooze weezen behoorlijk laat opvoeden? Waarom verheugen wij ons, wanneer *Engeland*, door waardige zendelingen, Christelijke kennis en deugd in Heidensche landen bevordert; terwijl wij ons bedroeven, als hebzucht van *Engelsche* handelaars in *Bengalen* duizenden van honger doet omkomen (*), of als *Engel-*

(*) TEYLER's *Godgel. Genootſ.* D. XXII. bl. 163—165.

sche staatkunde aan uitgewekene *Portugezen*, die een' wreeden dood ontvlugt zijn, het landen op *Terceira* belet? Vanwaar deze belangstelling en deelneming? De mensch wil het goede, en keurt af, wat zedelijk kwaad is. Hierom boeijen zelfs verdichte verhalen dikwijls zoo zeer de aandacht; en het verheven treurspel treft en roert op eene wonderbare wijze, zoo dikwerf edele karakters tegenover personen van slechte zeden voorgesteld worden. Leest de geschiedenis van vroegere eeuwen of van vreemde volken; zonder lang nadenken beseft gij, wat lof verdient, en wat berispelijk is. Dan oordeelt gij onpartijdig, en verheugt u, wanneer het den braven wèl gaat. Alwie met behoorlijken ernst nadenkt, kan niet nalaten, alle bedrijven van geweld en woeste wreedheid af te keuren; men verfoeit den roover en moordenaar, ook den schraapzuchtigen man, die den loon der werklieden verkort, of door zijne geldgierigheid de armen onderdrukt, terwijl deze genoodzaakt worden, de eerste behoeften des levens tot onmatigen prijs zich aan te schaffen. Zegepraalt integendeel eene goede zaak; wordt de onschuld gered, komt miskende braafheid aan het licht, of ondergaan menschelijke zaken in het algemeen eenige verandering ten goede, hierover is opregte blijdschap bij alle weldenkenden. Met genoegen leest men de opkomst van steden of volken, die meestal geringe beginselen hadden, maar door eenvoudige leefwijze, werkzaamheid en goede zeden allengs groot werden. Doch sluipt dan langzamerhand verderfelijke weelde in, en brengt de grootheid zelve oorzaken van verval mede, dit heeft eene onaangename uitwerking op ons gevoel. Met veel warmte schetst de geschiedschrijver het eerste, en hangt een bekoorlijk tafereel op; integendeel neemt zijn verhaal een' treurigen toon aan, wanneer hij teruggang of verergering van menschelijke zaken heeft te vermelden. De lezer ontwaart dezelfde aandoeningen van genoegen, medelijden, verontwaardiging of zachte weemoedigheid.

Deze en meer andere verschijnselen bewijzen, naar mijn inzien, voldingend, dat de mensch een innig behagen

heeft in edele handelingen, en zekere goedwilligheid hem oorspronkelijk eigen is. Wie juicht den held niet toe, die eene goede zaak verdedigt, maar tevens grootmoedig jegens weerloozen en overwonnenen zich betoont? Wie gevoelt geene hoogachting voor hem of haar, die moeite en opoffering zich getroost ten beste van natuurgenooten? Het welgelukken van loffelijke pogingen verwekt algemeene blijdschap. Geen *Nederlander* kan zonder afgrijzen denken aan eenen Hertog VAN ALVA; maar ieder noemt met eerbied den naam van WILLEM I. In elke eeuw is waarheid bevonden, hetgeen SALOMO in zijne *Spreuken* (XI: 10) aanmerkt: *Eene stad springt op van vreugde over het welvaren der regtvaardigen; en als de goddeloozen vergaan, is er gejuich.*

Al handelt iemand zelf niet altijd naar behooren, hij oordeelt evenwel over het goede en kwade in landeren veelal naar waarheid. Ook dit meen ik als blijk van zekere, den mensch oorspronkelijk eigene, of met den zedelijken aanleg zijner redelijke natuur overeenkomstige, goedwilligheid te mogen aanmerken. Een paar voorbeelden van dien aard wil ik bijbrengen, het eene uit de gewijde, het andere uit de ongewijde geschiedenis ontleend. Koning DAVID gaf een ondubbelzinnig bewijs van goedwilligheid, toen NATHAN hem vertelde van een arm man, wien zijn eenig ooilam op willekeurige en onregtvaardige wijze was ontnomen. Dat hij zelf die roover ware, bedacht hij niet, voordat de Profeet sprak: *Gij zijt die man!* — ALEXANDER, Koning van *Pherae*, in *Thessalië*, had vele wreedheden tegen zijne onderdanen bedreven, en menigeen aan zijne bloeddorstige heerschzucht opgeofferd. Deze vorstelijke boosdoener zag eens zeker tooneelstuk uitvoeren. Het was een treurspel, dat de rampen van HECUBA en POLYXENA ten onderwerp had. De dwingeland, bij wien anders in zijn dagelijksch doen en drijven alle menschelijk gevoel van deernis en medelijden geheel verdoofd scheen, werd zoo zeer getroffen en zoo diep geroerd, dat hij zijne aandoeningen niet kon verbergen. Deze onwillekeurige

gevoeligheid bragt hem een oogenblik tot nadenken. Zelfverwijt greep hem aan. Hij ſtond haastig op, en ſpoedde zich weg. Volgens het berigt van PLUTARCHUS, gaf hij, heengaande, te kennen, *dat het erg was, zoo vele burgers onmeêdoogend omgebragt te hebben, en dan de ongelukken van* HECUBA *en* POLYXENA *beweenende gezien te worden.*

Wat bewijzen beide voorbeelden? Zoo ik wèl zie, bevestigen dezelve, wat ik wilde betoogen: *Goedwilligheid is dèn mensch oorſpronkelijk eigen, volgens zijnen zedelijken aanleg.* Dat dezelve in het gewone leven dikwijls ten deele, dikwijls ook geheel wordt onderdrukt door lagere neigingen, is wel een treurig verſchijnſel, maar ſtrijdt geenszins tegen het gevoelen, dat ik heb pogen te verdedigen.

III. De mensch geeft blijken van goedwilligheid, zoo lang hij overeenkomſtig den aanleg zijner redelijke natuur handelt, en zich niet laat verbijsteren door hartstogt of begeerte. Doch in de velerlei betrekkingen des maatſchappelijken levens kunnen onderſcheidene beletſelen voorkomen, welke de werking van edeler beginſelen verhinderen. Vergenoegt men zich dan met vlugtige en oppervlakkige beſchouwing, zoo ſchijnt dikwerf het tegendeel van goedwilligheid plaats te hebben. Dit is inzonderheid het geval, zoo dikwerf belangen en driften mede in het ſpel komen. Door opvoeding, gewoonte en omſtandigheden kan ook de oorſpronkelijke aanleg allengs gewijzigd en als verwrongen worden ten kwade. Bij den mensch ziet men dus ſtrijdige verſchijnſelen, naar mate hij of door edeler gezindheden of door lagere bedoelingen zich laat leiden.

Eigenliefde, eigenbelang en baatzucht hebben veelvermogenden invloed, en ſchijnen weleens alle goedwilligheid te verdrijven. Wie zal het wraken, dat de mensch, wien liefde tot het leven is aangeboren, voor zichzelven zorgt? Hij heeft zekere behoeften, welke hij moet kunnen vervullen, om te beſtaan, en in het beſtaan genoegen te vinden. De kunstbehoeften der weelde zijn bo-

vendien in het maatschappelijk leven menigvuldig. Het zorgen voor eigen welzijn is betamelijk, maar kan op zeer verschillende wijze geschieden. Wordt het overdreven, zoo ontstaat er zekere treurige bekrompenheid; en zelfzoekende eigenbaat weert alle aandoeningen van goedwilligheid, of verzwakt dezelve althans, zoo dikwerf het eigenbelang er mede gemoeid is. Maar dezelfde mensch zal evenwel nog weder goedwillig zich betoonen, in gevallen, waar hij zelf aan geen voor- of nadeel heeft te denken.

Onkunde of kwalijk bestuurde rigting der denkwijze, meerdere of mindere ontwikkeling des verstands, verschillende begrippen van menschelijke bestemming zullen invloed hebben op de mate van goedwilligheid, welke iemand doet blijken. Alwie over het eigenlijk doel des levens weinig nadenkt, en de dingen der aarde niet uit hooger standpunt beschouwt, zal bezwaarlijk eene geheel onbekrompene gezindheid zich eigen maken. Ligtzinnigen betoonen ook weleens zekere goedwilligheid; maar dezelve hangt grootelijks af van veranderlijke luimen, en is derhalve geenszins van hooge waarde, alzoo de mensch, die inderdaad aan zijne eigenliefde slechts offers brengt, niet eigenlijk gezegd kan worden, *goedwillig* te zijn. De zoodanige behaagt zichzelven, en bedoelt minder het wezenlijk geluk van anderen.

Hoogmoed en eerzucht zijn mede beletselen, waardoor bij menigeen het koesteren van goedwilligheid wordt verhinderd. Die zichzelven verheft, en in zelfverheffing de grootste vreugde vindt, zal voor anderen niet veel willen doen; en alwie in grootheid naar de wereld, of in bewondering en toejuiching der menigte het meeste genoegen smaakt, kan geenszins tot heil van den medemensch leven, gelijk het behoort. En bewerkt hij iets nuttigs ten beste der maatschappij of van enkele personen, het is geene ware goedwilligheid, welke hem drijft.

Verder komt gebrek aan goedwilligheid dikwerf voort uit verijdelde hoop, gelijk ook uit gekrenkte eerzucht en teleurgestelde eigenliefde. Ligchamelijk lijden, smarte-

lijke ondervinding, zielsverdriet hebben weleens ergdenkendheid, wrevel, liefdeloosheid ten gevolge; offchoon het dwaas is, tot menfchenhaat over te hellen, omdat men de menfchen niet zoodanig vindt, als zij behooren te zijn. Maar die dikwerf teleurgefteld werd in zijne meening en verwachting, gevoelt ligt zijne goedwilligheid verminderen. Verfchil van begrippen, twist en partijfchap kunnen dergelijke uitwerkfelen hebben. Dezelve veroorzaken foms afkeerigheid en haat.

Ook worden de betere neigingen in den mensch weleens verdrongen door zekere overdrevene befchaving en eene al te zeer verfijnde leefwijze. Dan is men ingenomen met zichzelven, en wil fchitteren, of althans de genietingen der weelde in volle ruimte fmaken. Naarmate eigene behoeften noodeloos vermeerderen, wordt menigeen bekrompener ten opzigte van zijne medemenfchen. Gierigheid en verkwisting, beide zoo ftrijdig met goedwilligheid, gaan in dit geval weleens gepaard. Het is een niet geheel ongewoon verfchijnfel in het menfchelijk leven, dat men bezuinigt, of ook wel bijeenfchraapt, om te kunnen verfpillen. De voorwerpen der weelde worden dan rijkelijk betaald, en aan de noodzakelijke dingen des levens verdient de arbeider of werkman foms naauwelijks eene bete broods.

Daar zijn menfchen, die gedurig in eenen kring van vermaken ronddraaijen, en te veel in verftrooijing leven, om blijken van goedwilligheid te kunnen geven. De gelijkenis van LAZARUS *en den rijken man* wordt meermalen in zoo verre verwezenlijkt, dat de overdaad der weelde den nood der hulpbehoevenden doet vergeten. Gezelligheid bevordert betere neigingen; maar uithuizigheid wordt weleens gevaarlijk voor veredeling. Die veel buiten het eigen huis verkeert, gevoelt eindelijk zekere behoefte, om uit te gaan; en deze behoefte kan zoo zeer de overhand nemen, dat men te weinig tot zichzelven komt, om ware goedwilligheid, die foms infpanning en werkzaamheid vordert, te betoonen. Aan den anderen kant zoude afzondering van de menfchen ook even

zeer nadeelig of nog nadeeliger kunnen zijn, wanneer men als in zichzelven zich opsluit en geen deel neemt in de aangelegenheden van natuurgenooten — althans niet van hen, met welke men in geene onmiddellijke aanraking komt.

Het verdient mede onze opmerking, dat weleens misbruik van goedwilligheid wordt gemaakt door onwaardigen; dat bemoeijingen, die menschenheil ten doel hebben, soms miskend en althans ten deele verijdeld worden; dat het gebrekkige in alle menschelijke zaken en in maatschappelijke inrigtingen den lust tot onvermoeid werken ten beste van anderen kan uitdooven. Deze en dergelijke omstandigheden meer belemmeren dan de betere neigingen, ja kunnen dezelve zoo zeer onderdrukken, dat men zekere onverschilligheid omtrent de belangen van natuurgenooten doet blijken.

In denzelfden mensch vertoont zich nu eens goedwilligheid; dan weder schijnt dezelve bij hem geene plaats te vinden. Deels hangt dit af van veranderlijke luimen, deels ook van uitwendige omstandigheden. Niet ligt vindt men iemand, die geheel geen belang stelt in anderen. Meestal zijn het deze en gene voorwerpen, tot welke zich de deelneming meer of bij uitsluiting bepaalt. Menschen, die weinig behoeften hebben en in zelfbeheersching het verste zijn gevorderd, bezitten gewoonlijk de meest werkzame goedwilligheid.

Het zijn derhalve bijkomende zaken, waardoor de betere neigingen onderdrukt worden. Algemeene goedwilligheid openbaart zich; zoodra de beletselen, die haar verdrongen, zijn weggenomen. Dezelve behoort alzoo tot den oorspronkelijken aanleg onzer redelijke natuur. Wilt gij nog meer bewijzen, die deze waarheid bevestigen? Het dagelijksch leven biedt dezelve in menigte aan. Geeft slechts acht op verschijnselen, welke niet zelden voorkomen. Wat gebeurt er, wanneer velen in nood zijn, of weinigen door zware ramp getroffen worden? De algemeene deelneming is groot, naarmate van behoefte aan hulpbetooning. Hoe menig persoon wordt met eigen

levensgevaar de redder van anderen! Woedt eene hevige ziekte, welk eene belangſtelling van menſchen in hunne medemenſchen! — hoe gereed is ieder, om met goeden raad te dienen! Of heeft misſchien eigenliefde ook eenig deel aan deze bemoeijingen, ik zoude echter goedwilligheid niet gaarne willen buitenſluiten. Deze geeft niet alleen raad, maar verſchaft ook middelen, en verleent werkelijk hulp.

Merkt voorts op, hoe de mensch gewoonlijk zich gedraagt, wanneer buitengemeen leed velen treft of dreigt te treffen. Hoe vaardig ſchiet men toe ter hulpbetooning, wanneer het vuur iemands huis en have heeft aangegrepen! Of is er watersnood, wie kan ledig aanſchouwer blijven? Nog levendig herinneren wij ons de dagen der overſtrooming; akelig was onze toeſtand; en echter, op het verſchrikkelijk, maar boven alle beſchrijving verheven ſchouwſpel der onſtuimige wateren ſtarende, ſmaakte ik, te midden der vreeze, een ſtil en zoet genoegen bij het opmerken dier menigvuldige blijken van ongeveinsde deelneming, belangſtelling en hulpvaardigheid. Het gewone doen en drijven der eigenliefde vond toen geene plaats. Hoogmoed en eerzucht zwegen. Diepe ernst was algemeen. Driften en neigingen der zinnelijkheid, welke menſchen van elkander verwijderen, openbaarden zich geenszins. Afleidingen en verbijsteringen des gewonen levens, waardoor het goede in den mensch dikwerf wordt belemmerd, hielden op. Ieder beijverde zich, om tot behoud en redding het zijne toe te brengen. Daar was eene toenadering, eene vertrouwelijkheid, eene onderlinge belangſtelling, welke den menſchenhater zelfs met de menschheid verzoend zoude hebben.

Zoo vertoont zich in tijd van nood eene algemeene goedwilligheid, welke men in dagen van ongeſtoorde rust, wanneer ieder naar luim en drift der zinnelijkheid kan handelen, nauwelijks zou hebben durven verwachten. En zijn er ſoms enkele onwaardigen, die te laag zonken, om in de ſmart van anderen te deelen, of die

zich verachtelijk genoeg toonen, om met de hulpeloosheid van natuurgenooten hun voordeel te doen, of de ongelukkigen nog dieper in het onheil te storten — hoe zeer treft hen de algemeene verontwaardiging! Ja, ook hieraan blijkt, dat goedwilligheid den mensch, volgens den aanleg zijner redelijke natuur, oorspronkelijk eigen is. Moge al in het dagelijksch leven menig voorbeeld gevonden worden, hetwelk gebrek aan belangstelling bewijst, hiertegen staan vele andere voorbeelden over, die blijken van edeler gezindheid opleveren. Maar zedigheid verbergt weleens loffelijke handelingen, en het kwade merkt men meer op, omdat het tegen de algemeene denkwijze aandruischt. In den stillen huiselijken kring wordt gewoonlijk veel goedwilligheid betoond, en ook in de maatschappelijke betrekkingen is dezelve geen zeldzaam verschijnsel; of heeft een' tijdlang gebrek aan werkzame deelneming plaats, daar behoeft slechts iets te gebeuren, dat diepen indruk maakt en de overleggingen ten goede wijzigt, zoo blijkt der menschen wederkeerige belangstelling in elkanders welzijn.

En zoude ik mij ook niet mogen beroepen op deze Maatschappij zelve, die het *Algemeene Nut* ter zinspreuk heeft? Ik weet, dat niet allen even gunstig over dit werk van menschen oordeelen; maar ik weet ook, dat onkunde en vooringenomenheid de dingen dikwerf niet uit het regte oogpunt doen beschouwen. De belijders des Christendoms werden eenmaal door partijzucht gelasterd en van alle snoodheid beschuldigd. Ik meen, de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, en hare beide jongere zusters, de Maatschappij *van Weldadigheid*, en die *Tot zedelijke verbetering van Gevangenen*, te moeten beschouwen als heugelijke verschijnselen van onzen leeftijd, die mede bewijzen, hetgeen ik wilde betoogen, dat goedwilligheid den mensch, bij zekere mate van zedelijke ontwikkeling, eigen is. Laat het waar zijn, dat elke dezer drie instellingen het kenmerk van menschelijke onvolkomenheid draagt, en dat misschien sommigen, of welligt

velen harer leden geenszins door ware menschlievendheid werden bewogen, om hunne namen te doen inschrijven; de geest, waarin de genoemde Maatschappijen werken, getuigt toch van warme deelneming in het lot van verwaarloosde en ongelukkige medemenschen. En al dwaalde men zelfs meer of min in de keuze der middelen, om een loffelijk doel te bereiken, het pogen zelve is ook dan niet te misprijzen, maar integendeel als blijk van goedwilligheid aan te merken.

Deze drie Maatschappijen zijn uitvloeisels van Christelijke gezindheid, en bedoelen, te werken in den geest des Christendoms. Dit immers eischt menschenliefde en bevordert algemeene goedwilligheid. Door hetzelve worden de beletselen weggenomen, welke de betere neigingen in den mensch zouden onderdrukken. Vertrouwen op Gods vaderliefde kweekt onderlinge broederliefde. De leer der behoudenis strijdt tegen booze neigingen en lage bedoelingen van bekrompene eigenliefde. Komen er in het huisselijk en maatschappelijk leven weleens omstandigheden voor, welke de goedwilligheid ligt zouden doen verminderen, het Evangelie wijst op hooger standpunt, vanwaar men de dingen der aarde moet beschouwen. Dan wijkt alle liefdeloosheid, en wrevelig misnoegen maakt plaats voor de zachtere aandoeningen van liefde. Zoo leert men belang stellen in menschenveredeling, en werkt mede ten goede, opdat natuurgenooten, naar Gods liefderijke bedoelingen, gelukkig mogen worden. Waar de geest van CHRISTUS heerscht, is het huiselijk leven eene kweekschool van goedwilligheid, en overvloedige zegen verspreidt zich van hier in wijden omtrek. In den mensch acht en waardeert men dan den mensch, die eene verhevene bestemming heeft. Zoo is men zacht en verschoonend in het oordeelen, maar niet onverschillig of zwak omtrent elkanders gebreken. Men erkent bij ieder den aanleg voor zedelijke volmaking, en acht zich verpligt, tot ontwikkeling van denzelven mede te werken. Men bevordert gaarne genoegen, en helpt, naar vermo-

gen; waar met raad of daad geholpen moet worden. Men neemt deel aan de genietingen des levens, en veracht niet de vreugde der gezelligheid, maar vermijdt alles, wat ſtrijdt tegen goede zeden. Dubbelzinnigheid of onkieſche woordſpeling mag nooit plaats hebben. In doen en laten, in ſpreken en zwijgen is geen ander doel, dan menſchengeluk te bevorderen.

Ziet, zoodanige goedwilligheid wordt door het Christendom bevorderd, dat de beletſelen wegneemt, die de betere neigingen zouden verhinderen. Hoe meer derhalve zuiver Christelijke beginſelen algemeen zijn zullen, des te reiner en edeler moet zich de oorſpronkelijke aanleg der redelijke natuur van den mensch vertoonen. Hij, die zichzelven voor anderen heeft opgeofferd, leert ons elke onbetamelijke begeerte en drift overwinnen. Zekere goedwilligheid is oorſpronkelijk den mensch volgens zijnen zedelijken aanleg eigen; maar deze neiging onzer redelijke natuur wordt door het Christendom veredeld, verhoogd en meer algemeen uitgebreid. Liefde is het hoofdgebod. Deze bezoekt weduwen en weezen in de verdrukking, onderwijst onkundigen, kleedt naakten, voedt hongerigen, laaft dorſtenden, verkwikt en verzorgt kranken, betoont deelneming in het lot van gevangenen, en wijst gaarne den regten weg aan dwalenden. Menigvuldige heilzame inrigtingen zijn door Christelijke gezindheid tot ſtand gebragt. Hoe beter de menschveredelende ſtrekking van het Evangelie gekend en gewaardeerd wordt, des te meer onbelemmerd zal het woord des levens ten goede werken, des te vlijtiger oefent zich de mensch in zelfbeheerſching, en des te duidelijker moet blijken, dat *goedwilligheid der menſchelijke nature volgens haren zedelijken aanleg eigen is.*

MENGELINGEN UIT HET GEBIED DER NATUUR- EN GENEESKUNDE.

I.

WEÊRKUNDIGE WAARNEMINGEN BIJ DEN BLOEDZUIGER, (*Hirudo offic.*) Door H. S. HIJMANS, *practiserend Geneesheer te Rotterdam.*

Onder de waarnemingen over de weêrprofeten vind ik nog geen gewag gemaakt van den bloedzuiger, en acht het derhalve niet geheel onbelangrijk, mijne waarnemingen van de weêrverkondigende hoedanigheden dezer dieren hier mede te deelen.

Ik had, ten behoeve van eenige proeven, omtrent twaalf van de gewone bloedzuigers in eene porseleinen kom, die ik met een stuk papier, waarin verscheidene gaatjes waren, digt hield. Ik had opgemerkt, dat deze dieren somwijlen door de kleinste vouwen van het papier zochten door te dringen en te ontsnappen; terwijl dezelve op eenen anderen tijd, al liet ik de kom open staan, niet alleen in de kom bleven, maar bij voortduring zich in het water ophielden, en zeer traag aan de wanden van de kom bleven hangen. Ik sloeg nu de dagen en uren gade, waarin deze diertjes in of buiten het water waren; en toen ik, na verloop van eenigen tijd, deze tafel met eene andere nopens de waarnemingen van het weêr vergeleek, vond ik, dat deze diertjes iederen keer eenige uren vóór eenen helderen en schoonen dag zich buiten het water bevonden en buiten de kom wilden kruipen. Met deze verschijnselen nam ik tevens de veranderingen van den barometer waar, en vond ik, dat naar gelange het kwikzilver van denzelven zakte of klom, deze diertjes in dezelfde mate zich in of buiten het water bevonden. Hiermede was ik echter niet voldaan; en doordien ik vooronderstelde, dat de electrieke spanning van de lucht op de plaatsverandering van deze diertjes

eenigen invloed mogt uitoefenen, bragt ik dezelve in een glas, hetwelk ik half vol met rivierwater deed, en bevestigde aan den kant van hetzelve een' bordpapieren rand, van 2½ duim breedte, welke met eene sterke oplossing van keukenzout doortrokken was, om de pogingen van de diertjes, om uit het glas te komen, door de aanraking hiermede, te beletten. Bij schoon weêr, als de bloedzuigers buiten het water waren, bragt ik een bosje van metalen draden, wier punten straalvormig uiteenliepen, zoodanig in het glas, dat hetzelve onder het water met het glas in aanraking bleef. Vervolgens bragt ik hetzelve in aanraking met de positive pool van eene sterkwerkende cilindermachine. In het oogenblik, dat ik begon te draaijen, zonk het eene dier na het andere op den bodem van het glas, en zoodra ik de electriciteit in het water liet werken, bewogen zij zich zeer levendig in het water, kropen daaruit, en poogden uit het glas te geraken. Hieruit bleek nu, dat het de electrieke spanning was, welke bij deze dieren de plaatsverandering veroorzaakte; en daar nu eene dergelijke betrekking in den dampkring plaats grijpt, zoo lieten zich deze verschijnselen gemakkelijk verklaren.

In het algemeen komt het mij voor, dat, hoe lager zich het organismus op den trap des levens bevindt, het des te minder zelfstandig is; en des te meer aan den invloed van de buitenwereld ter prooije gegeven. Ja, deze wet openbaart zich niet alleen in geheele organismen, maar zelfs in de enkele deelen van dezelve. Immers de dagelijksche ondervinding leert ons, hoe in het volmaaktste, namelijk het menschelijke organismus, zekere deelen, wier leven toevallig verminderd werd, aan den invloed der uitwendige natuur overgegeven zijn, als b. v. eene door ziekten in levenskracht verminderde huid, likteekens en nieuw gevormde deelen, die, als weêrverkondigers, de veranderingen van den dampkring terstond gewaar worden. Intusschen schijnt hier de electrieke spanning van groot gewigt te zijn, daar uit de proeven van HUMBOLDT en PFAFF blijkt, dat de huidoppervlakte van men-

fchen, welke aan rheumatismus lijden, den electrieken ftroom breekt en geene eigendommelijke electriciteit bezit. Misfchien ontftaan daardoor, dat zij zich met de in de lucht zich bevindende electriciteit, bij verandering derzelve, in evenwigt brengt, deze waarneembare weêrkundige verfchijnfelen.

GENEESWIJS VAN HET STAMELEN, VAN MEVROUW LEIGH.

(GEIGER's *Magazin für Pharmacie*, 1828. Sept. S. 229.)

Deze geneeswijs beftaat alleen daarin, dat men den ftamelaar er toe brengt, *om alleen bij het uitademen te fpreken.* De ftamelaar moet, vóór hij fpreekt, diep inademen, en dan onder het uitademen eerst letters, vervolgens lettergrepen, woorden, en ten laatfte geheele zinfneden uitfpreken. Deze proeven moeten, naar mate van de hardnekkigheid der kwaal, uren, dagen en weken lang ftandvastig worden voortgezet; waarna de genezing dikwerf zeer fchielijk volgt.

GELEERDE RAZERNIJ. No. IV. (*)

Ziekten zijn Dieren.

Τὰ πολλά σε γράμματα εἰς μανίαν περιτρέπει.

Dr. F. JAHN heeft de ziekten als bewerktuigde wezens befchouwd, en eene algemeene natuurlijke gefchiedenis van dezelve ontworpen. Hij befchouwt ze in derzelver ontftaan, ontwikkeling en dood. Sommigen ont-

(*) Wanneer men de reden mogt vragen, waarom deze Razernijën zoo lang geftaakt zijn, zij ligt niet, lieve Lezer! daarin, dat er minder geraasd wordt; maar moet gedeeltelijk worden toegefchreven aan de politieke razernijën, die de geleerde razernijën thans overfchreeuwen.

ftaan door *generatio aequivoca*, gelijk de infufiedierties; het is de ontfteking b. v. Anderen ontftaan uit ouders, zoo als de volkomener dieren; het zijn die ziekten, welke door van buiten aangebragte werkingen worden voortgebragt, zoo als de befmettelijke ziekten. De Heer JAHN geloooft, dat de vruchtkiem aan den vader moet worden toegefchreven; dat alle dieren, die zonder afzonderlijke geflachten zijn, voor mannelijk moeten gehouden worden, en dat de aarde of het water de plaats eener moeder bekleedt. De Heer JAHN vergelijkt den voortgang eener ziekte met de gedaantewisfelingen van een dier, de endemifche ziekten met de geographifche verbreiding der dieren, en eindelijk den verfchillenden dood der dieren met het verfchillend einde eener ziekte.

Zoo dit alles fpel der verbeelding ware, en voor niets meer wilde doorgaan, konden wij er vrede mede hebben. Maar wij ftaan verbaasd, dat een Hoogleeraar dit werk met eene voorrede voorziet, waarin hij dezen weg voor den eenigen houdt, waarop veellligt het heil der Pathogenie te vinden is!

Wij zijn niet bevreesd, dat JAHN, met deze voorrede van HEUSINGER, GAUBIUS en het gezond verftand zoo ligt verjagen zal.

IETS OVER HET GEBRUIK VAN DE LATIJNSCHE TAAL, BIJ GELEGENHEID VAN EENE PLAATS IN HET WERKJE VAN DEN HEER C. DE BROUCKERE: *Examen de quelques questions relatives à l'enfeignement fupérieur dans le royaume des Pays-bas; Liège, 1829, 8°.*

..........., tenet infanabile multos
Scribendi cacoëthes.

JUVENALIS.

Over eenige jaren zal men in de komenijswinkels bijkans niets zien dan misdruk over het Onderwijs. Er is in

1828 en 1829 zoo veel over dit onderwerp in het licht gekomen, dat wij verbaasd ftaan over het aantal fchrijvers, die zich in ftaat achten deze zaak te behandelen. Vele van deze ftukken zijn niet geteekend; doch onder die, welker fchrijvers zich op den titel hebben bekend gemaakt, behoort het bovengenoemde *Onderzoek over eenige punten, enz.* van den Heer DE BROUCKERE. Het is ons voornemen niet, hem in zijne geheele redenering te volgen; maar, daar het boekje door den bekenden naam des fchrijvers in veler handen zal komen, nemen wij de vrijheid, eene kleine onnaauwkeurigheid aan te wijzen, welke der vlugge pen van dien Heer fchijnt te zijn ontfnapt.

De Heer DE BROUCKERE is geen vriend van de oude talen. Hij wil betoogen, dat het thans niet meer noodig is, om den naam eens geleerden te verdienen, dat men deze verftaat. Zijn betoog vangt dus aan: „*La connaisfance du latin et du grec ne conftitue plus un favant; on peut aspirer à ce titre fans posféder les langues de l'antiquité.*" Het is alsof men zeide: een of twee boeken maken nog geene bibliotheek; men kan eene bibliotheek hebben zonder boeken. — Ieder ziet, dat de kracht dezer redenering alleen daarop rust, dat Grieksch en Latijn te kennen niet *voldoende* is, om den naam eens geleerden te verdienen. Dit willen wij gaarne toegeven, hoezeer er beperking noodig is voor deze ftelling; want, wanneer men tot de kennis dier talen ook brengt die der oude letterkunde en gefchiedenis, weet ik niet, of de Heer DE BROUCKERE dezelve zal blijven volhouden.

Doch in het algemeen gefproken blijft het waar, dat er tot een' geleerde meer behoort, dan de kennis van het Grieksch en Latijn; doch hoe hier nu uit volgt, dat die kennis in het geheel niet bij een' geleerde vereischt wordt, zien wij niet in. Misfchien ligt het aan ons, die niet zoo onbepaald tegen de *logica* zijn, welke de fchrijver p. 88 wil afgefchaft hebben, omdat hij de beteekenis van het woord λογος niet verftaat. Het kan intusfchen

waar zijn, dat men een geleerde mag genoemd worden, ook zonder de kennis der oude talen te bezitten. Wij willen dit niet beslissen; maar zeker volgt het niet uit deze praemisse: „*La connaissance du latin et du grec ne constitue plus un savant.*”

Vervolgens zegt de schrijver: „*Ce n'est plus en latin qu'écrivent les* LAPLACE, *les* HUMBOLD, *les* DAVY, *les* MONGE, CHLADNY, YOUNG, HERSCHEL *etc.*” Dit had hij toch wel eens eerst aan *son ami* QUETELET mogen vragen. Wij zouden even ligt een stroom van namen kunnen uitstorten: *C'est en latin qu'écrivent*; maar waartoe zou het dienen? Hier intusschen voegen wij de titels van eenige Latijnsche werken van VAN HUMBOLDT nevens:

Florae Fribergensis specimen; accedunt Aphorismi ex doctrina physiologiae chemicae plantarum. Berolini 1793. 4o.

Plantae Aequinoctiales per regnum Mexici cet. Tom. II. fol.

Monographia Melastomacearum, Tom. II. fol.

Nova genera et species plantarum in peregrinatione ad plagam aequinoctialem collectarum, Tom. III. fol.

De distributione geographica plantarum secundum coeli temperiem et altitudinem montium. Lutetiae Parisior. 1817. 8o.

Dat men eene historische reisbeschrijving (*relation historique*) in eene levende taal schrijft, is zeer natuurlijk. Zulks geschiedde reeds vóór meer dan ééne eeuw.

Wij voegen hier nog bij, dat in *Frankrijk*, waar men meer dan elders het gebruik der Latijnsche taal in de wetenschappen verwaarloost, echter *thans* nog door het *Fransche* Instituut voor de prijsverhandelingen in de natuurkundige wetenschappen antwoorden in het Fransch *of in het Latijn* verlangd worden. (*Bullet. des Sc. natur. Juin*, 1829.)

Leiden, Dec. 1829. J. V. D. H.

NOGMAALS IETS OVER ERASMUS.

Het hinderde mij altijd geweldig, wanneer ik *Duitschers*, of dezulken, wier geletterde opvoeding en vorming *Duitsch* mag genoemd worden, van onzen grooten landgenoot ERASMUS met zekere minachting hoorde fpreken. Alsof hij noch in grootheid van geest, noch in moed en opregtheid, noch in waarachtige godsdienftigheid en nuttige werkzaamheid ter verlichting van het menschdom eenigzins met LUTHER te vergelijken, of zelfs in het algemeen zeer hoog te fchatten ware. Ook het werk van den Heer A. MÜLLER, 's mans jongften levensbefchrijver in *Duitschland*, bleek mij, uit eene gunftige recenfie, met dit euvel befmet te zijn. En bijzonder welkom was mij uit dezen hoofde eene andere beoordeeling van zijn boek, voorkomende in het *Zeitfchrift für die Geistlichkeit des Erzbisthums Freyburg*, 1828. *2tes Heft*, waarin niet flechts de bedoelde vooringenomenheid tegen ERASMUS blootgelegd, maar ook beftreden, en de waarheid, naar het ons voorkomt, op eene loffelijke wijze gehandhaafd wordt. Wij hopen den lezeren van dit Tijdfchrift geen ondienst te doen, met hun het een en ander uit dit ftuk mede te deelen. S.

De Filozofifche Faculteit der Univerfiteit te *Berlijn* gaf, den 3den Aug. 1826, het volgende als prijsvraag op: *Ut vita* ERASMI *Roterodamenfis, atque quid ille litteris praestiterit, exponatur.* „ Bij nadere overweging dezer opgaaf," zegt de fchrijver in zijne voorrede, „ ontftond in mij de hevigfte tweeftrijd: want zoo fterk mij het tijdperk der hervorming aantrok, zoo zeer gevoelde ik mij door de perfoonlijkheid (den perfoon enz.) van ERASMUS teruggeftooten. Toen echter, door nadere bekendheid met den leeftijd van ERASMUS, mijn oordeel over hem, en wel te zijner gunfte, verandering had ondergaan, keerde ik tot hem terug." Vooropgaan algemeene befchouwingen over de gefchiedenis der wereld, wier doel is, eene vergelijking der algemeene gefchiedenis met den gang der ontwikkeling van den afzonderlijken mensch. „ Het komt mij namelijk voor," zegt de fchrijver, „ dat de gefchiedenis der ontwikkeling van de gezamenlijke aardbewoners evenzeer een in en door zichzelven zamenhangend geheel, eene organifche eenheid uitmaakt, als het le-

van des individus (van den afzonderlijken mensch)." Wij ontkennen niet, dat de schrijver eenige heldere blikken op de geschiedenis der wereld heeft geworpen, die verrassen en opmerkzaamheid wekken; doch kunnen tevens niet loochenen, dat het ons verbazend ver uitgehaald schijnt, wanneer hij met de schepping der wereld begint, om op ERASMUS te komen! Des te meer gronds had men voorzeker gehad, eene getrouwe en uitvoerige schildering van het tijdperk te verwachten, waarin ERASMUS geboren werd, om daaruit de rigting zijner werkzaamheid te verklaren en den maatstaf zijner verdienste te ontleenen. Op die wijze ware veel verstaanbaar geworden, wat het thans minder is: *plurimum enim interest, in quae quisque tempora inciderit.*

Vijf jaren oud zijnde, werd hij (ERASMUS) als koorknaap naar *Utrecht* gezonden, waar hij zoo weinig vatbaarheids deed zien, dat men hem voor dom hield. De schrijver kent hem hierom slechts een *middelmatig* verstand toe; hij zou welligt beter daaruit besloten hebben, dat de goede knaap te vroeg ter schole gezonden was.

Nadat hij (uit het klooster *Stein* wedergekeerd) weêr aan de wereld was teruggegeven, poogt de schrijver te bepalen, „wat hij als mensch was, en wat wij ons van zijn streven en werken mogen beloven."

„Zijn ligchaam was klein en zwakkelijk, maar welgevormd; zijne houding welvoegelijk; zijne kleeding sierlijk; uitzigt en stem aangenaam en vol uitdrukking. Zoodanig was hij; doch hij had anders zijn, zich anders maken kunnen; de geest had het ligchaam moeten overwinnen. Zijn tegenzin in visschen was ingebeeld. Als jongeling kon hij reeds op het noemen van den dood beven." Daaruit besluit de schrijver, dat er nooit iets krachtigs van hem te verwachten was. Doch hij vergeet zich te herinneren, hoe rustig ERASMUS als man den dood leerde onder de oogen zien. — Ten aanzien der verstandelijke vermogens komt hij er niet beter af. „Zijn verstand was middelmatig; vandaar zijn gebrek aan tegenwoordigheid van geest, scherpzinnigheid, vernuft, en bovenal zelfvertrouwen. Daarom was hij nimmer in staat, als den vertegenwoordiger eener nieuwe levensrigting der menschheid op te treden."

De schrijver houdt het er voor, „dat wij iemand best leeren kennen, wanneer wij hem eenen hem dierbaren persoon hooren beschrijven, doordien hij daarbij onwillekeurig

zichzelven afmaalt, al datgene aan de hand gevende, wat hij groot, schoon en beminnenswaardig in den mensch rekent." Hierop geeft hij den 435ften brief van ERASMUS, die het leven van twee door hem bewonderde mannen behelst, den Franciskaner VITRIER en den Deken COLET. Ik neem de voorwaarde aan: zien wij, welke de uitkomst zij.

De Franciskaner was een man van opgeruimden, vrolijken geest, welonderwezen in de school en nog meer door eigene vorming en eigene belezenheid, helder ziende, vrij van de vooroordeelen des tijds, rein zedelijk, godvruchtig en geheel doordrongen van de leer van JEZUS, bereid voor dezelve te sterven; bescheiden, ootmoedig; ijverig in de leer, zonder onstuimigheid; een tegenstander van winziek misbruik der godsdienstige instellingen, en daarom aangevallen; tot verantwoording geroepen, zelfs in gevaar, gedroeg hij zich waardig, rustig en onbeschroomd.

COLET was rijk. Door onderwijs en reizen in het bezit eener meer omvattende geleerdheid, dan de ander, wijdde hij zich aan het leeraarsambt te *Oxford*, en werd niet slechts door scholieren (studenten), maar ook door mannen van rang en waardigheid gehoord. Hij had uitzigt op de hoogste kerkelijke ambten, maar stond naar geen derzelven, tevreden dat HENDRIK VII hem tot Deken van *St. Pauls* benoemde. Van nu aan zocht hij door het predikambt nuttig te zijn, en zag bij zijne voordragt de eersten van het Hof en van de stad. Niet zonder gebreken des temperaments geboren, wist hij die alle te verwinnen. Eenvoudig, matig, ingetogen, vroom, een vriend van kinderen, besteedde hij zijn aanzienlijk vermogen, om eene opvoedingsinrigting tot stand te brengen, meenende het welzijn des algemeens op die wijze het krachtdadigst te zullen bevorderen. Zonder de scherpzinnigheid der Scholastieken te verachten, vereerde (eerbiedigde?) hij alleen de Apostolische brieven, welken hij slechts de majesteit van CHRISTUS, in de Evangeliën, voortrok. De vrijmoedigheid, met welke hij voor zijne overtuiging uitkwam, maakte hem diegenen tot tegenstanders, welke hunne meeningen of hun gedrag (door hem) aangetast achtten. Eerst werd hij slechts bij zijne geestelijke overheden aangeklaagd, daarna bij den Koning zelven. Maar zijn leven vol zedelijke waarde en vroomheid beschutte hem tegen alle aanvallen.

Zoo ERASMUS in deze voorbeelden behagen, en die denkwijze uitgedrukt vond, welke de zijne was, zoo was

zijn karakter hoogst achtingwaardig; en zelfs de vreesachtigheid, welke men onder zijne gebreken zoo gretig onderscheidt, is, zoo niet verdicht, ten minste overdreven. Hoe kon hij ook de gebreken van zijnen tijd aan grooten en geringen, in afzonderlijke personen en magtige gezelschappen, in veelvermogende, kloosterlijke en andere gemeenschappen zoo onbeschroomd in het licht stellen, en in zijne *Colloquia* en *Lof der Zotheid* der bespotting prijs geven, indien hij zoo jammerlijk vreesachtig was?

ERASMUS ging naar *Parijs*. Hier was hij nu op den strijdbodem der Instantiën, Quodditeiten en Relatiën; tusschen de handgemeenschap der Realisten en Nominalisten, en te midden der strijdoefeningen der leerlingen van den *magister sententiarum*, OCCAM, DURAND, GABRIËL en ALVARUS. Deze edele Heeren schildert hij naar hunne geheele beminnenswaardigheid; maar voegt er bij: „Duid deze woorden niet (als gerigt) tegen de Theologie in 't algemeen: haar heb ik altijd vereerd en boven alles aangekweekt; ik spreek alleen van de Theologanten van onzen tijd, wier brein verdroogd, wier taal barbaarsch, wier oordeel stomp, wier leere spineus (vol doornen), wier gedrag onbeschaafd, wier leven huichelachtig, wier rede bijtend en giftig, en wier hart vol treken is."

De oordeelvellingen van ERASMUS over *Italië* zijn ongelijk, hetgeen hem de schrijver als „gebrek aan karakter" toerekent. Doch wie *Italië* gezien heeft, mogt welligt van een ander gevoelen zijn, over geen land valt het gemakkelijker, eene lofrede en een smaadschrift te vervaardigen, zonder der waarheid te kort te doen.

In *Engeland* vond ERASMUS alles, wat een ander zoude hebben durven wenschen; geschenken, proven, onderscheiding, vriendschap der edelen en grooten, en invloed; evenwel liet hij zich niet vasthouden. „Zulk een' mensch tevreden te stellen, valt inderdaad zwaar," zegt de schrijver hiervan, „zoo niet onmogelijk." Doch men behoorde zich, als geschiedschrijver, door geene vooropgevatte meening tot onbillijke oordeelvellingen te laten verleiden. De schrijver had zich hier zijne bewering, uit de vergelijkende geschiedenis der ontwikkeling van den afzonderlijken mensch en geheele volken, mogen herinneren, dat een heerschend denkbeeld bij genen als bij deze de rigting bepaalt, naar welke die ontwikkeling tot haar doel streeft. Bij ERASMUS is dit denkbeeld gemakke-

lijk aan te wijzen: door geschriften den smaak zijner tijdgenooten te louteren; het wetenschappelijk bestreven op eene voor de volken nuttige en veredelende wijze te leiden; de tegenstanders eener betere kennis der verachting prijs te geven en onschadelijk te maken; ingewortelde misbruiken en verouderd ontuig in derzelver grondvesten aan te tasten, en de zedelijke verwildering te bestrijden.

Tot zoodanige onderneming, welke den' geheelen mensch vordert, werd een vrij gebruik van den tijd, een leven zonder ambtszorgen vereischt; vooral, wanneer wij aan een' man denken, wiens gezondheid dikwijls hevig gestoord werd. — Eene tweede voorwaarde was, dat hij van niemands tusschenspraak afhing, die zijner vrijmoedigheid perken stellen, of zelfs, door zijne vijanden gewonnen, hem tot verantwoording roepen en tot zwijgen zou kunnen brengen. Hij moest vaderland noch heer hebben, en geheel een wereldburger zijn. Daarom verwierp ERASMUS ambten ten Hove, waardigheden en eerposten, als zoo vele banden, die hem konden boeijen, en reisde van land tot land, naar dat zijne studiën, of ook zijne behoeften, hem ergens riepen; en, toen hem ouderdom en ziekelijkheid meer en meer aan eene bepaalde plaats vasthechtten, sloeg hij zijne woning in den vrijen staat van *Zwitserland* op, en gaf zich liever aan eenen wakkeren boekhandelaar te *Bazel* over, dan aan den Paus, den Keizer, of de Koningen van *Engeland* en *Frankrijk*. Had de schrijver hem minder naar onbeduidende kleinigheden beoordeeld, en het er niet zoo zorgvuldig op toegelegd, om zwakheden van karakter bij hem te ontdekken, hij zou betere kennis gemaakt hebben met den man, tot wiens levensbeschrijver hij zich opwerpt.

Vervolgens gaat de schrijver tot de werken van ERASMUS over, en laat het aan geene oplettendheid ontbreken, om in elk derzelven zekere fouten aan te wijzen.

Voorloopig beschuldigt hij hem van oppervlakkigheid. „Zijn streven," zegt hij, „om de wereld te verlichten, was zoo geweldig, dat hij, om regt veel voor zijn doel te kunnen werken en aanschaffen, tot grondige nasporingen, tot aanhoudend, de stoffe doordringend en uitputtend nadenken, over eene en dezelfde zaak, geheel ongeschikt werd, met vliegende haast over zijn onderwerp heenloopende. Het kon hem daarbij om de waarheid zelve, in den eigenlijken zin, niet te doen zijn. Want had hij deze tot zijn

hoogste en laatste doel gesteld, zoo was het onmogelijk geweest, dat hij, die zoo weinig voorbereid vond, die bij iedere stof, die hij ondernam te bewerken, zich als uit het diepste slijk naar boven moest arbeiden, die voor ieder stelsel, ja voor elk inzigt, welke hij wilde doen gelden, eerst den grondslag moest leggen, met zoo wonderbare snelheid de verschillendste onderwerpen wetenschappelijk kon behandelen, van welke elk afzonderlijk, destijds, ligt de nasporingen van eens menschen leven zou gevorderd hebben."

De schrijver had zich hier moeten herinneren, dat het niet aan stelsels mangelde; dat men van deze in de Theologie en Filozofie, welke bijna tot ééne wetenschap versmolten waren, overvloed had; dat zich het tijdperk der Scholastieken in leerstelsels had uitgeput; dat bij deze haarklovende oefeningen niets gewonnen was; dat de onderlinge krijg der aanhangers van het eene of andere stelsel de beste koppen bezig hield, en aan eene nuttige voortplanting der wetenschap onttrok; dat zij zelve steeds dieper in eene bandelooze sophisterij verzonken lagen, en, bij eene volstrekte minachting van alle andere takken van kennis, zich en hunne tijdgenooten in eene verfoeijelijke barbaarschheid stortten. Had ERASMUS bij deze kaartenhuisjes een nieuw leergebouw willen voegen, zijn ondernemen ware onnut, ja schadelijk, in plaats van heilzaam, geweest. De buitensporigheid der bespiegeling, en de daaruit voortvloeijende verkeerdheid des levens, moest door aanwijzing van het belagchelijke in minachting gebragt, de wetenschappelijke vorming door opvoedkundige aanwijzingen verbeterd, enkele lichtpunten opgevangen en in eene zuivere, gemakkelijke en innemende taal voorgedragen, echte godsdienst opgewekt, het oog op CHRISTUS, Zijne verhevene leer, en op Christelijke grondbeginsels gevestigd worden. Op die wijze mogt men hopen, dat de oude, onbruikbare leerstelsels, langzamerhand opgegeven zijnde, met der tijd vermolmen en van zelve zouden invallen; waarna men dan het puin aan een' kant brengen, en een vrij veld voor nieuwe stichtingen gewinnen mogt.

Zelfs het schoone bestreven van ERASMUS, op de zedelijkheid zijner tijdgenooten te werken, mogt niet zonder berisping blijven. „Destijds," meent de schrijver, „toen zedeleer voor godsdienst, en het Christendom voor het beste zedekundig stelsel gehouden werd, was dergelijk iets, zoo al niet te regtvaardigen, toch zeker te ontschuldigen." Ge-

lukkig zijn nog velen met deze verschoonlijke dwaasheid behebt, en Recensent behoort er onder. Het Christendom, verbeeld ik mij, is noch bespiegeling, noch dweeperij, noch eene *sekte:* het is verschenen om de denkwijze der menschen te zuiveren en te heiligen, zoodat het zich in handel en wandel door rein zedelijke vruchten doe kennen, en niet alleen afzonderlijke menschen, maar desgelijks gansche natiën en ons geheele geslacht tot den hoogstmogelijken zieleädel opvoere, die zich in daden openbaart. Daarin doet zich de waarde des menschen kennen, om welke te herstellen CHRISTUS in de wereld is gekomen.

Het allerminst begrijp ik deze zonderlinge bewering des schrijvers: „Alwat eenigen bijzonderen persoon geschikt maakt, om als den vertegenwoordiger eener nieuwe levensrigting der menschheid op te staan, ontbrak hem." En toch was hij dit ontwijfelbaar, tot op den tijd, dat LUTHER opzien maakte. Wie maar der barbaarschheid ongenegen, heldere inzigten gunstig was, en zich in den rijzenden dag der kennis verheugde, zocht verbindtenissen met ERASMUS. Te *Rome* had hij vereerders onder de Kardinalen en andere mannen in kerkelijke waardigheid; onder de Pausen, LEO X en ADRIAAN VI. De achtingwaardigste Bisschoppen in *Italië*, *Engeland*, *Frankrijk*, *Duitschland*, zelfs in *Hongarije* en *Polen*, traden in vriendschappelijke betrekkingen en briefwissel met ERASMUS; en eene menigte, door rang en kundigheden uitmuntende, geestelijken beijverden zich om dezelve. De geleerden van alle landen, *Spanje* niet uitgezonderd, huldigden hem. Onder de Keizers wenschten hem KAREL V en FERDINAND I in de nabijheid en den omtrek van hun Hof; de Koningen FRANS I en HENDRIK VIII zochten hem voor hunne landen te gewinnen; SIGISMUNDUS van *Polen* droeg hem achting en genegenheid toe. De Keurvorsten van *Saksen* en *Beijeren* zochten hem aan hunne Hoogescholen te verbinden. Verscheidene Vorsten en bijna alle uitstekende Staatsmannen hielden briefwisseling met hem. Hij was het gemeenschappelijke vereenigingspunt aller tijdgenooten, welken de beoefening der wetenschappen, de zuivering van den smaak, de vorming voor het schoone en goede, de verheffing huns tijds tot humaniteit dierbaar was. Wie kan zulken man betwisten, dat hij de standaarddrager van zijnen tijd, in de hooge belangen der verlichting en menschenveredeling, was? Wie zou hem mogen ontrooven,

hetgeen zij, die te gelijk met hem leefden, hem ongevergd toeftonden?

Zelfs LUTHER ftond, toen hij zijn eigen toenemend gewigt ontwaarde, naar de vriendfchap van ERASMUS; en de meer gematigde MELANCHTON deed bij aanhoudendheid zijn best, om zich van dezelve te verzekeren. Ook destijds, toen LUTHER aller oogen tot zich getrokken had, verdrong hij ERASMUS niet; maar beiden ftonden tegen elkander over: de een als *voorftander der geleerde vorming (geleerdheid)*; de ander als *aanvoerder der volksverlichting*. Maar juist deze verfchillende ftelling, waar zich ieder in zijnen kring handhaafde, fchijnt ERASMUS de ongunst van LUTHER's vereerders op den hals te hebben gehaald, omdat men hen als mededingers befchouwde, hetgeen zij eigenlijk niet waren, daar elk flechts zijne grenzen door den ander' ongeftoord wenschte te zien.

Wij veroorloven ons, nog eene oordeelvelling van den fchrijver teregt te wijzen. Naar zijne gewoonte, berispt hij in ERASMUS de nalatigheid, om zich met de levende talen bekend te maken. Zoo zwaar valt het den Heere MULLER, zich buiten zijnen tijd te denken! Voor een' man, wiens leven geheel wetenfchappelijk was, kon weinig bij de levende talen gewonnen worden, die, *Italië* uitgezonderd, nog alle befchaving misten, om voor werken van fmaak en geleerdheid te kunnen dienen.

ERASMUS bleef ongekrenkt tot op den tijd der hervorming: hoe meer zich deze ontwikkelde, des te meer was het met zijne rust gedaan; de vijanden van LUTHER werden grootendeels ook de zijne, en LUTHER's vrienden werden zijne vijanden niet minder; genen, omdat zij meenden, dat beiden het te zamen eens waren; dezen, wijl zij zulk eene eensgezindheid wenschten, en hunnen wensch niet bevredigd zagen. De eerften zijn thans van het tooneel verdwenen; maar de anderen deden hunnen onwil en afkeer op de nakomelingen overerven, en dit maakt het dezen moeijelijk, regtvaardig jegens den man te zijn. Wij behooren noch tot dezen noch tot genen, en zullen het gedrag van ERASMUS omtrent LUTHER en de hervorming fchetfen, zoo als wij het vonden opgegeven.

ERASMUS erkende niet flechts de dringende noodzakelijkheid eener kerkelijke, maar eener algemeene verbetering in de opvoeding, de befchaving en het levensbeftuur aller ftan-

den, met welke de kerkelijke hand aan hand gaan of haar volgen moest. Hij verwachtte dezelve van de wetenschappen; weswege het volk van zijn ontwerp was uitgesloten, en slechts op die standen door hetzelve werd acht geslagen, die, in welk eene beroepsbetrekking ook, als voogden en leidslieden op het volk werken: Vorsten, Adel, Geleerden en Geestelijken van allerlei rang; waarom ook zijne Latijnsche geschriften die allen, doch inzonderheid de laatsten, troffen. Om deze reden vervaardigde hij zijne paedagogische geschriften, om namelijk de verbetering van het onderwijs der jeugd vóór te bereiden; als ook eenige proeven, geschikt om het karakter van jonge Vorsten te vormen.

Toen hij van LUTHER, en zijne ernstige tegenspraak en verzetting tegen den aflaathandel hoorde, beschouwde hij hem als medewerkend tot hetzelfde algemeene doel, dat alle weldenkenden bezig hield. „LUTHER," schreef hij, „heeft veel met grond herinnerd; mogt hij het slechts op eene welvoegelijker wijze gedaan hebben! Hij zou meer vrienden en voorstanders, en een' rijkeren oogst voor CHRISTUS gewonnen hebben. Evenwel ware het kwalijk gehandeld, hem, ten aanzien van hetgeen hij met grond gezegd heeft, onverdedigd te laten; opdat er in het vervolg niemand meer ware, die het wagen zou, een waar woord te spreken." Aan een' Kardinaal schreef hij: „LUTHER's leven wordt met groote eenstemmigheid geroemd. Ik was te eeniger tijd wat onbillijk jegens hem, uit bezorgdheid, dat de wetenschappen met meerder haat, dan ik wel wenschte, belast zouden worden: want het is mij al te bekend, welken haat het baart, te willen nederstorten, wat priesters en monniken een' rijken oogst verschaft."

Toen LUTHER in het volgende jaar (1519) aan ERASMUS schreef, antwoordde hem deze, vol achting, als broeder in CHRISTUS; doch gaf hem ook, met bescheidenheid, te verstaan, dat men met hoffelijke wellevendheid eer ten doel komt, dan met hevigheid.

Hoezeer ERASMUS te meer in het gedrang kwam, hoe meer LUTHER het eene leerstuk na het andere aantastte, zoo gaf hij toch dezen minder de schuld van die stoute aanvallen, dan zijnen tegenstanders, die niet zwijgen en hem toch niets bondigs konden tegenstellen, maar hunne halve antwoorden, zonder proefhoudende geleerdheid, door schimp en beleedigingen gewigt wilden bijzetten, doch daardoor inderdaad

LUTHER slechts heet maakten. Deze lieden dragen bij ERASMUS de schuld der *tragedie*, gelijk hij het noemt, daar zij den Keizer, den Paus en alle gewigtige personen hunne hartstogten pogen mede te deelen.

ERASMUS, niet slechts door de Katholieken, maar evenzeer door den smaad en schimp van LUTHER's aanhangers beleedigd, nam dezen echter, zoo veel het zijne omstandigheden toelieten, bij de magtigen in bescherming. Hij schreef aan den Keurvorst van *Munster* (1 Nov. 1519): „Ik houd het voor Christelijk, LUTHER in zoo verre genegen te zijn, dat ik hem, zoo hij onschuldig is, door de zamenspanning van boosaardige menschen niet onderdrukt, en, zoo hij dwaalt, eer verbeterd dan neêrgeworpen wensch; opdat een hart, 't welk treffelijke vonken van Evangelisch licht bevat, den verderve niet overgelaten, maar, ter verkondiging der eere van CHRISTUS, teregt gewezen worde. — Zij, welken bovenal zachtmoedigheid betaamde, schijnen naar niets anders dan menschenbloed te dorsten, en slechts daarnaar te streven, dat LUTHER gevat en vernield worde. Zulks heet beul zijn, niet Godgeleerde."

De toestand van ERASMUS werd steeds bedenkelijker. Hij moest zich links en regts, bij Keizer, Paus en grooten, tegen de beschuldiging regtvaardigen, dat hij het met LUTHER hield; en, van den anderen kant, namen de beleedigingen toe, met welke hem LUTHER's aanhangers overlaadden. Nogtans bleef ERASMUS even bezadigd, en schreef aan den Kardinaal CAMPEGGIO (9 Dec. 1520): „Uit hetgeen ik van LUTHER gelezen heb, meende ik zeldzame natuurgaven bij hem op te merken, benevens eene gelukkige vaardigheid tot mystische uitlegging der h. h. boeken, in den smaak der Ouden, om de vonk der Evangelische leer aan te blazen, van welke niet slechts de zeden der wereld, maar ook de scholen, zich geheel aan spitsvindige en nutteloze vragen overgevende, verre zijn afgeweken. Voortreffelijke mannen, van beproefde denkwijze en godsvrucht, hoorde ik zich gelukkig prijzen, dat hun het genot van LUTHER's schriften was vergund geweest. Ik zag immer, dat, hoe onbesprokener en der Evangelische reinheid nader iemand leeft, zoo veel te minder was hij LUTHER's vijand. Daarmede vordert men niets, dat men LUTHER's schriften uit de Bibliotheken wegneemt, wanneer hij in de gemoederen der menschen leeft; uit deze moest men

hem wegnemen, door grondig en overtuigend onderwijs." — Zoo schreef hij, nadat men LUTHER's schriften verbrand had.

Oogenschijnlijk nam de hevigheid en onstuimigheid toe, met welke men het hervormingswerk ginds en elders dreef; maar ERASMUS volhardde er in, om LUTHER naar vermogen in bescherming te nemen. Bij deszelfs verklaarden vijand, Hertog GEORG van *Saksen*, nam hij voor hem het woord in 1522. — „LUTHER nam, men kan het niet ontkennen," zeide hij, „de schoonste rol op zich, en voerde (bepleitte), met de grootste toejuiching der wereld, de zaak van CHRISTUS. Mogt hij het slechts met ernstiger en bedaarder overleg gedaan hebben! Nogtans hebben sommige *Lutherschen* hierin meer gefaald dan hij. Nu loopt het gevaar, dat de zaak met zoo toomelooze hatelijkheid van beide zijden worde behandeld, dat met LUTHER te gelijk zoo veel goeds ondergaat, als ik hoogst ongaarne verdelgd zag, ja dat ligt de zegepralende partij ons dingen opdringe, welke niemand, die CHRISTUS liefheeft, dulden kan."

Na den dood van Paus ADRIAAN VI werden de omstandigheden van ERASMUS steeds gevaarlijker. De Katholieken verketterden, de *Lutherschen* lasterden hem, dewijl hij geene partij aanhing. Er behoorde inderdaad een vaste wil toe, tusschen beide in alleen te staan, en eene groote omzigtigheid, zich onder de gevaren, die men hem berokkende, te handhaven. Verdacht ten aanzien zijner regtzinnigheid, door het van alle kanten zich verheffende geschreeuw der Katholieken, moest hij steeds op zijne hoede zijn, om in geene aanklagt wegens ketterij betrokken te worden, waarbij de beschuldigde bijna immer het onderspit delft. Een ander had zich uit dezen pijnlijken toestand gered door zijnen overgang tot de Protestanten, of zich op eene beslissende wijze voor de Ultrakatholieken verklaard, waar hij in triomf ontvangen zou zijn. Dezen jaagden hem genen in handen, en genen jaagden hem dezen toe; beide dreven hem om strijd. Standvastig ontweek hij beide, en stuurde zijn scheepje voorzigtig langs den bewogen vloed, *Scylla* en *Charybdis* vermijdende.

Tijdsgebrek deed ons veel belangrijks overslaan, dat wij ter lezing in het oorspronkelijke aanbevelen.

NOG EEN BLIK OP POMPEJI. Door W. WAIBLINGER.

Van *Torre del Greco* af gezien, waar men nog sterk bouwt, en op de rotsachtige lava-bedding huizen sticht, levert de *Vesuvius* het schrikkelijkste beeld der verwoesting op, daar hij zich, van uit de zwarte, in elke rigting zich vertoonende lava-stroomen, als eene ontzettende ruïne verheft, en ik uit mijn venster zijne rookzuilen uit den krater opstijgen, en bij nacht zijnen vuurgloed, bij afwisseling en somwijlen bestendig, uit denzelven zie stroomen; terwijl hij alsdan van tijd tot tijd, als met den donder van het kanon, zich laat hooren.

Onder de opgegravene openbare gebouwen in *Pompeji* zijn vele hoogstbelangrijk voor de kennis der aloude bouwkunst. De beide Theaters zijn zoo volkomen bewaard gebleven, dat men daarin zou kunnen spelen. Het Amphitheater, de tempels van ISIS, JUPITER, VENUS en HERCULES, het Pantheon, de groote *Basilica*, de baden voor beide sekfen zijn deels kenbaar genoeg voor den onkundigsten, deels althans voor den bouwkundige gemakkelijk tot een geheel te brengen.

Gaat gij, met mij, door de poort van het vóór achttien eeuwen verwoeste *Pompeji*, zoo schijnt u die verbazende tijdkring, waarin zich de geheele gedaante der wereld heeft veranderd, één dag te zijn! Eer gij nog de stad zelve binnentreedt, voelt gij u, als 't ware, reeds burger derzelve, en de opschriften der graven, welke een kind, eenen echtgenoot, eene gade, eenen vader betreuren, past gij als op uzelven toe, of waant, voor 't minst, de treurenden nog onder de levenden te kunnen zoeken. Te midden dezer, u tot zacht gevoel stemmende graven, ontmoet gij nissen tot gemak der voetgangers: treed er binnen; zij zijn ook voor u nog bestemd. Halfronden noodigen u tot nederzitten. Nabij de stadspoort en het wachthuisje kunt gij, op den graauwen steen, den naam van MAMMIA lezen, welke daar begraven ligt. Ginds gedenkt gij aan den grooten CICERO, die daar zijn werk over de Vriendschap voorlas; welk eene volksmenigte daar om hem heen vergaderd was; welk eenen indruk de vermaarde redenaar op zijne hoorders maakte: en het is u, alsof gij hier als kind tegenwoordig waart, en de omstreek, de grafteekenen, de poort en de straten kendet!

In *Pompeji* ziet men nog de marmerblokken op den grond liggen, bestemd om de door de aardbeving ingestorte huizen te herbouwen, toen de uitbarsting en de geweldige aschregen des volkaans die ongelukkige stad op ééns geheel begroef. Deze aardbeving, echter, moet geweldig zijn geweest, daar men geheele huizen, ja tempels verbroken, zuilen omvergestort, en de bovenste verdiepingen overal verdwenen vindt. Want, hoewel het zeer waarschijnlijk is, dat bij de geheele verwoesting der stad nog veel vernield, en nog meer door het graven der oude bewoners verwoest is, zoo lijdt het toch geen twijfel, dat het meeste van dien door de aardbeving werd veroorzaakt, welke vijftien jaren vóór gezegde uitbarsting *Pompeji* trof. Verlangt gij daarvan een overtuigend en treffend beeld, volg mij dan naar het *forum*, en beklim de voetstukken, waar voormaals de standbeelden te paard van vereerde en verdienstelijke mannen stonden. Zie nu het *forum* langs. Hier de zuilengang, die het omringde, ten deele door de aardbeving verwoest en door de Ouden zelve weder hersteld; gelijk gij zien kunt aan de onvoltooide Korinthische kolommen, die nog geene ronding hebben, terwijl de behouden geblevene nog nevens dezelve staan; — ginds blokken en bearbeide marmerstukken, welke vermelden, dat men bezig was, de vernielde gebouwen te herstellen, toen de *Vesuvius*, vóór achttien eeuwen, de stad begroef; — aan uwe linkerhand de heerlijke *Basilica*, waardig te *Rome* zelve te pralen; — verderop de schoone tempel van VENUS, wiens binnenste u nog het volkomenste begrip van de aloude Godsdienst geeft, en u het altaar en zelfs het allerheiligste ter beschouwing biedt; — op den achtergrond de tempel van JUPITER met zijne breede trappen, ingestorte Korinthische zuilen en grootsche cellen; — voorts alomme muren, wanden, kolommen, tempeltrappen, architraven, voetstukken, enz. enz. Wend vervolgens uwen blik naar het zwarte beeld van den *Vesuvius*, het verwoeste *forum* beheerschende; naar den geopenden muil, vanwaar dood en verderf over deze stad der voorwereld uitging, en die nu zijne rookkolom door den helderen, stillen hemel verbreidt, — en gij aanschouwt een tafereel, dat voor altijd in uwe ziel zal gegrift blijven!

GEEN ONDERSCHEID TUSSCHEN HEER EN SLAAF.

In een onlangs opgedolven huis te *Pompeji* vond men de

geraamten van twee perſonen, die waarſchijnlijk door het verderf overvallen werden op het oogenblik, dat zij wilden vlugten. De een, zoo het ſchijnt, is de heer des huizes, die in de eene hand een' ſleutel heeft, en in de andere eene hoeveelheid goudgeld en ſieraden; de tweede, een ſlaaf, die achter zijnen meester twee vazen draagt. Treffend beeld van den toeſtand der menſchen, van welken ouderdom of rang zij mogen zijn, wanneer hij nadert, die alle uitwendig onderſcheid doet ophouden — de Dood!

PROCESSIE IN GUATIMALA.

In eene der nieuwſte reisbeſchrijvingen, getiteld *Guatimala, or the Republic of Central-America in* 1827—28, leest men het volgende:

Eens door de ſtraten van *Guatimala* wandelende, zag ik met verbazing en droefheid, dat vier perſonen een groot CHRISTUS-beeld droegen, en vergezeld werden door tien of twaalf ellendige wezens, die, beſpottelijk opgeſchikt en wonderlijk gemaskerd, vooruit dansten, om het gemeene volk te vermaken. Ik gaf mijne verontwaardiging daarover te kennen aan een' der voornaamſte geestelijken, en ik kreeg dit antwoord: *Wij keuren het niet goed; maar men moet wat levendigheid aan het feest geven.* Zoodanige geest heerscht er in dit *Babylon der volken!* Misſchien wordt er geen land in de wereld gevonden, waar de processiën menigvuldiger zijn, of het grootſte gedeelte des volks zoo achterlijk is, als in *Guatimala.* In *Buenos Ayres, Columbia* en *Peru*, als ook in *Mexico*, heeft de Omwenteling te dezen opzigte reeds veel ten goede veranderd; doch hier blijft alles op den ouden voet, wat den eerdienst aangaat. Ondertusſchen ſchijnt het ongeloof in ſtilte grootelijks toe te nemen.

EEN LEVEND KIND MET DRIE HOOFDEN.

Aan den Redacteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

Onderſcheidene *Franſche* dagbladen gewagen, ſinds eenigen tijd, van *een levend kind met drie hoofden*, te *Haarlem* op

den 27 December ll. geboren, waarvan de vader (op zijn *Fransch* geradbraakt) zou heeten KROOCKUYS en de moeder TACKINHAM, en dat, bij den doop, de namen van JAN, PIETER en PAULUS heeft ontvangen. Daar deze mededeeling slechts eene kleine plaats in uw Mengelwerk zal beslaan, dunkt mij zulks in tweederlei opzigt niet geheel onbelangrijk; te weten: zoo er iets waars aan dit zeldzaam voorval (hetgeen ik trouwens niet geloof) mogt zijn, strekke die mededeeling ter nadere ontvouwing van hetzelve. Zoo het integendeel (gelijk ik voor 't naast denk) eene opgeraapte leugen is, leere het elk, op zijne hoede te zijn, ten aanzien van zoo vele rariteiten wegens ons en andere landen, als in gezegde bladen voor waarheid worden uitgevent. — Ziehier, wat ik, onder anderen, deswege vind in den *Corsaire* van 8 Jan. ll.: A.

„Een ander schrijven uit *Haarlem* van 31 December meldt „ons het navolgende: Het driehoofdig kind bevindt zich „volmaakt wel. De stadsregering heeft besloten, de kosten „van het zogen op zich te nemen, waartoe de familie „KROOCKUYS niet in staat is. Drie boerinnen van het „naburig vlek *Feldmurk* zijn geroepen, om het kind te zo„gen. Dit is geene gemakkelijke taak. De kleine JAN, die „zich in het midden bevindt, neemt zijn deel niet, dan „nadat zijne broeders verzadigd zijn. Een groot bezwaar „ontstond er bij den burgerlijken stand, (*Burgstaat!*) om te „bepalen, wie de oudste der jongens was. Men heeft het „eerstgeboorteregt toegekend aan den kleinen PAULUS, „wiens hoofd zich het eerst voordeed. De krantombrenger, „KROOCKUYS is zeer blijde; hij meent, dat zijne fortuin „gemaakt is, en spreekt reeds van zich naar *Parijs* te be„geven. Doctor LUNYZ, die in dezen een' bijzonderen „ijver en goedwilligheid heeft betoond, is voornemens, het „procesverbaal dezer drievoudige bevalling herwaarts over te „zenden."

EEN PAAR ANEKDOTEN, RAKENDE DEN VERMAARDEN ITALIAANSCHEN VIOOLSPELER PAGANINI.

De wedergade van PAGANINI, den Prins der Vioolspelers, in liefelijk, ja hemelsch spel, wordt nergens elders gevonden. Hoe jammer, dat een zoo schoon talent eenen *morsl*

op zijn geweten heeft! Tot kerkerstraf voor zijn geheele leven veroordeeld wegens den moord zijner vrouwe, is hij alleen aan den veelvermogenden invloed van hooge personaadjen den afslag verschuldigd, die hem thans de vrijheid heeft bezorgd. Zijne viool was zijn eenigste tijdverdrijf en troost in de gevangenis, of liever de holen, van *Napels*. Tot zijn ongeluk (gelijk hij toen meende) bevond zich in een hok naast het zijne een gevangene van rang, voor welken de muzijk geene bekoring had. Ongeduldig over de muzikale oefeningen van zijnen lotgenoot, deed hij deswege, bij herhaling, zijn beklag bij den Inspecteur der Gevangenhuizen, en bragt het zoo verre, dat men PAGANINI zijne eenige vertroosting ontnam. Deze verzocht, als een gunstbewijs, dat men hem slechts zijn' strijkstok wilde laten behouden, en wist, door middel van een stuk houts en ééne slechte snaar, in zekervoege het hem ontnomen instrument te vervangen; en, in spijt van zijnen anti-muzikalen buurman, oefende hij zich geheele dagen op deze snaar (de laagste op de viool, de *sol*), en leerde allengskens alle bezwaren overwinnen. Uit den *Napelschen* kerker ontslagen, viel het hem gemakkelijk, op de drie overige snaren der viool de vaardigheid toe te passen, welke hij op eene enkele had bekomen, en weldra werd zijn roem door gansch *Europa* verbreid.

Velen hebben gemeend, dat PAGANINI alleen op *zijne* viool uitmuntte. Navolgende Anekdote moge zulks logenstraffen. Vóór eenige weken bevonden zich, in eene *Duitsche* stad, verscheidene vreemdelingen bijeen aan eene gemeene tafel. Het gesprek viel op PAGANINI, die reeds eenige Concerten te dier stede had gegeven, en zich dien avond voor het laatst zou doen hooren. „Ik wed met u, „Mijne Heeren," zeide een der gasten, „dat PAGANINI „dezen avond niet zal kunnen spelen, zoo men zijne viool „verruilt, zelfs niet wanneer men zijnen strijkstok verwisselt: want zijn talent is zoo geheel werktuigelijk, dat „hij van zijn stuk geraakt bij de geringste bijzonderheid, „welke ten doel heeft, hem van zijne hebbelijkheden af te „trekken." Verscheidene anderen spraken deze bewering tegen; een strijd was het gevolg, en de weddenschap greep stand. Men kwam overeen, den uitdager te vergunnen, de viool van PAGANINI te ronselen, even vóór den aanvang des Concerts, en voor dezelve een slecht instrument, met een' zeer zwaren strijkstok, in plaats te stellen.

Des avonds, zoo als het Concert zou beginnen, ontdekte PAGANINI den trek, hem gespeeld. *Mijne Heeren en Dames!* dus sprak hij tot de talrijke vergadering, *ik ontdek daar, dat men mij in verlegenheid heeft willen brengen. Men heeft mijne viool weggenomen, en eene andere daarvoor in plaats gesteld. Doch de kunst huist noch in het hout, noch in de snaren, maar berust in mijzelven. Dit is mij dus te eenemaal onverschillig.* Vervolgens begon hij te spelen, en wel even meesterlijk als gewoonlijk, en overwon de allergrootste moeijelijkheden op slechte en ontstemde snaren. De geestdrift was algemeen en de weddenschap verloren, maar tevens de viool van PAGANINI: want de liefhebber, die dezelve had aangegaan, was met het instrument verdwenen, en men heeft van beide sedert niets meer vernomen. PAGANINI heeft dus *zijne* viool niet meer.

DE DREMPEL VAN DEN BISSCHOP VAN AMIENS.

(Uit den *Corsaire* van 4 Jan. 1830.)

„De koude is dezer dagen, ook te *Parijs*, langdurig en „gestreng. Overal *praat* men van weldadigheid, van brand„stof, van dekfel, aan de huizen rondgedeeld; maar dit be„teekent ongelukkig zeer weinig, en er is een Arrondisse„ment, waar een der Commissarissen van het *Bureau de* „*Charité* zich belast vindt met zeven-en-twintig huisge„zinnen, die, sinds drie maanden, nog niets ontvangen heb„ben, dan twee dekens en vijftig bos hout! Povere mild„dadigheid, geprezen en bewonderd in de dagbladen, maar „die de ongelukkigen naakt en klappertandend laat! In de „provinciën is alles nog erger, dan te *Parijs*. In een dag„blad van *Amiens* lezen wij het navolgende:

„*Er is een mensch, van honger gestorven, dood gevonden* „*op de trappen van het Bisschoppelijk paleis. De ellendige* „*stak de handen smeekend uit naar eenen Vorst der Kerke;* „*naar eenen man van vrede en barmhartigheid, die het wel*„*doen predikt en het behoort te oefenen; naar eenen dienaar* „*van Hem, wiens liefdadigheid onbegrensd was; — hij vroeg* „*om eenen penning aan den Priester, die misschien honderd* „*malen der Gemeente de gelijkenis van Lazarus en den Rijke* „*predikte! — De man deed wèl: niet alleen is weldadigheid* „*de eerste pligt der Bisschoppen; maar het* budget *bedekt*

„ *ken zoo rijk, dat zij alle ruimte hebben, om te voldoen aan* „ *de praal en de weelde der Kerke zoo wel, als aan de ver-* „ *eischten van hunnen ſtand; het gouden kruis, de ſchitterende* „ *ſtaf, de zijde en het purper van hun gewaad behoeven hen* „ *geenszins te beperken in het uitreiken van ruime aalmoe-* „ *zen; zij zijn rijk, en, ondanks de vorderingen der* Jezuiten „ *zoo wel, als het onderhoud hunner equipaadje, rest hun nog* „ *overvloed voor de ellende. — Wij willen gelooven, dat, zoo* „ *de arme man gehoord ware geworden, men niet geaarzeld* „ *zoude hebben in het verleenen van onderſtand: maar de* „ *poorten van het Bisſchoppelijk paleis zijn van koper; het* „ *gekerm van den ſtervende drong er niet door!* Monſeigneur „ *heeft gewisſelijk niet geweten, dat een mensch van honger* „ *verging op zijnen gewijden drempel, en — er is een mensch* „ *van honger geſtorven op den drempel eens Bisſchops!*"...

* * *

Noem nu de Groote Natie klein!
Wat zijn haar zeden engelrein! (*)
Wat is haar menſchenliefde groot!
Hoe rust er de arme in Abram's ſchoot!
Wat is haar Wereldtaal, zoo teêr,
(Ach, keerde ze eens tot ons nog weêr!)
Niet lavend voor die honger lijdt
En ſterft, haar *charité* ten ſpijt!
Wat is haar Wetboek een juweel!
(Wèl ons, wie 't mede viel ten deel!)
Wat zijn haar Priesters vroom en mild!
Hoe lieflijk is 't Jezuitengild!
Wat is het Onderwijs verlicht,
Dat door het kwade 't goede ſticht,
En zóó het volk tot weldoen ſpoort,
Dat het aan 's Bisſchops eigen poort,
Waar 't, ach! een' mensch verhongren zag,
Dien pligt op 't treffendst leeren mag! —
Zeg, Nederlander! rijk of arm,
Wordt gij bij dit tafreel niet warm?...

J. W. IJNTEMA.

(*) Zie, onder vele, de opgave der geboorten, *Haarl.* Courant van 16 Jan., art. *Parijs*, in 1829; zijnde 29,601 kinderen, waarvan 10,475 *onechte!*

DE KONING LEVE!

Niet voor den glans van 's Konings troon,
Niet voor de praal van 't vorstlijk wapen
Stem ik den vrijen citertoon;
Slechts luttel waarde heeft een kroon,
Als zij zich sluit om Caracalla's slapen,
Of Commodus haar torscht, de menschlijkheid ten hoon:
Maar voor den besten Vorst, dien 't purper mogt omhangen,
Zij mijne lier gesnaard;
En 't vrije Nederland breng' Hem, in dankbre zangen,
De hulde, zulk een' Koning waard'!

De Koning leev'! — Hij blijv' voor Neêrland waken;
Dat Hem Gods kracht omgorde, en moed en wijsheid geev';
Waar immer 't vuur der tweedragt op moog' blaken,
Ontrukk' Zijn arm ons Neêrland aan de kaken
Des afgronds! Hij, de beste Koning, leev'!

Hij blijv' het rijk van licht en kennis schragen,
Wat donkre nacht, schrikwekkend, hem omzweev';
Hij zie het heil van Neêrland schooner dagen,
En hoor' Zijn volk van hun geluk gewagen;
Hij hoor' het lang: De goede Koning leev'!

Hoog praalt Zijn roem; maar hooger moet Hij blinken,
Hoe fel de dweepzucht woede en 't edelst doel weêrstreev';
De onwetendheid voor Hem in 't niet verzinken:
In Nederland moet slechts één kreet weêrklinken;
De blijde kreet: De wijze Koning leev'!

Dat aller hart Zijn' naam en deugden eere;
De tweedragt, op 't gezigt van Nassau's liebaard, beev';
Het dwalend volk, in 't eind', zijn pligten leere,
En tot zijn' Vorst, als tot een' Vader, keere,
Bij 't vreugdgeschal: De Vorst en Vader leev'!

Wij, broeders! dragen roem op zulk een' Koning.
Dat Nassau's heldenglans Zijn Huis en kroon omgeev'!
Één bede stijge, als blijk van trouwbetooning,
Uit aller hart, en klinke in aller woning:
God spaar' den Vorst! De beste Koning leev'!

W. H. WARNSINCK, BZ.

BIJ DEN GRAFKUIL VAN MIJNEN GEACHTEN VRIEND,
ARNOLDUS DAHMEN.

Hier, in dit Godgewijde koor,
Hier, bij dit open graf,
Hier dringt alleen de waarheid door;
Hier treedt de mensch als sterveling voor;
Hier valt de sluijer af.

Hier opent zich de moederschoot
Voor rijk en ook voor arm;
Hier, wat de wereld nam of bood,
Ze ontvangt hier allen naakt en bloot,
En dekt hen even warm.

Hier hebben wij hem heengeleid,
Den braven, dierbren vriend;
Hier was zijn laatste bed gespreid;
Hier rust hij nu voor de eeuwigheid,
En heeft die rust verdiend.

Rust zacht dan, vriend! ten laatsten keer;
Rust, Muzenzoon! rust zacht!
Getuigt de burgerkroon uwe eer,
De lauwer siert uw hoofd niet meer;
Gij slaapt; — vriend!... goeden nacht!

Gij slaapt! — hier? — neen; het kil gebeent',
De stofklomp zonk in 't graf:
Het stof zij met het stof vereend;
Maar de edle ziel, door ons beweend,
Staan wè aan den Hemel af.

Moedig dan het hoofd geheven,
Kindren van mijn' braven vriend!
Vader's geest zal boven-leven;
Zijn gebed zal kracht u geven,
Dat ge uw eerlijk deel verdient.

Moedig 't oog dan opgeslagen
Naar den Vader van uw lot;
Hem zult gij nooit hulploos klagen;
Hij kan zwakker krachten schragen:
Want — die Vader is uw God!

Blijft slechts, wat gij waart voordezen,
En bemint uw moeder teêr;
Sluit aan u de zwakker weezen,
En gij hebt geen leed te vreezen:
Want — daar boven woont uw Heer.

Bidt en werkt als brave zonen,
Zoo als eens uw vader deed:
Dan zal u elks achting loonen;
Dán zal God uw werk bekroonen,
Die der weezen nooden weet.

S. RONDEAU.

DE VINK.

Om een heilzaam zielenooft,
Voedsel en voor hart en hoofd,
Uit een' lettergaard te zoeken,
Zat ik, peinzende, onder boeken.

't Ruwe najaar had de blaân
Af doen vallen van de boomen.
'k Zag de spiegelgladde stroomen
Stremmen tot een sledebaan,
Mits de Winterkoning strak
De armen om de landen stak,
Om wat nog bestond te groeijen
Met een schild van blinkend ijs
Te overdekken, op zijn wijs,
Of in zijnen was te boeijen;
Schoon hij, als een vader, voedt,
Wat zijn strengheid kwijnen doet.

'k Had, om somtijds onder 't lezen
Mij door zijn' geliefden zang
Op te beuren, jaren lang,
In mijn boekvertrek een wezen,
Hangende in een kooi: een Vink.

't Is een aardig, lustig ding,
Dat geen' zomermorgen rijzen
Of ten hemel dagen ziet,
Zonder God, met mij, te prijzen
In een kunstloos morgenlied.

Dartlend huppelde de zanger
Door zijn ruime en nette kooi,
Schijnbaar fier op haren tooi,
En hij floeg al lang en langer,
Even of hij mijne trouw
En mijn ijvrig zorgbetoonen,
Als een Bard, met liedren loonen
En met zang vergelden wou;
Tot ik, bij mijn' letterfchat,
Hem en ook zijn lied vergat.

Weggezonken in gedachten,
Zweefde ik in den gouden tijd,
Toen de menfchen, zonder nijd,
Zonder list en zonder klagten,
Leefden in dien fchoonen ftaat,
Die van fchuld wist noch van kwaad,
Die de naasten acht als loten,
Uit denzelfden Vaderftam
Rein en heerlijk opgefchoten,
Maar die, laas! een einde nam;
Toen op eens een vreemd gedruisch
Mij uit mijn gepeinzen wekte.
'k Beurde 't oog op, en ontdekte,
Dat mijn kleene Vink zijn huis,
Trots mijn voorzorg, op dat pas
Uit, en in mijn kamer was.

'k Zag hem, hoe hij, opgetogen
Fladdrend van genot en vreugd,
Om- en rondvloog voor mijne oogen,
In zijn' nieuwen ftaat verheugd,
En met elken vleugeltogt
Lucht en zijne vrijheid zocht.

„ Waarom (fprak ik) mij ontvlugten?
„ Diertje, heb ik iets gefpaard,
„ Toen ge mijn gevangen waart?
„ Liet ik u naar voedfel zuchten,
„ Als ge, fjilpende om wat zaad,
„ Rondvloogt in uw fchoone woning,
„ Die ge nu zoo wuft verlaat?
„ Is dan ondank mijn belooning,
„ Vogel, voor een goede daad?

„ Wufte Vink, in uw verrukking
„ Stelt ge u zelv' den dwaas op zij',
„ Die, bij wijze wetten vrij,
„ Enkel-banden der verdrukking
„ In een fchoone keten vindt,
„ Die toch mensch en mensch verbindt.

„ Ziet ge, zulk een man is blind!
„ Vrijheid! (roept hij) waartoe banden?

„ Vinkje, 't is dezelfde zucht,
„ Die u trekt naar 't ruim der lucht:
„ Maar, hoe zult ge er veilig landen,
„ Zonder dat een ongeval
„ U bij 't vliegen treffen zal?

„ In mijn kooitje waart ge veilig.
„ Vrijheid, bij uw wuft gemoed,
„ Zeker, vogel, is wel zoet;
„ Maar, wat is mijn' kater heilig?
„ Ziet ge, hoe hij u belaagt?
„ Ligt valt, wie te moedig waagt!

„ Zoo ook, als een mensch de wetten,
„ Die zijn fchild zijn voor geweld,
„ Als een dwaas ter zijde ftelt,
„ Wat zal zijnen val beletten?
„ Zonder wet geen teugel meer;
„ Want de fterkfte wordt zijn heer.

„ Vrijheid is de ziel van 't leven!
„ 't Is een zucht, die in u fpeelt,
„ Vogel, en ook mij bedeeld;
„ Beide ons tot geluk gegeven.
„ Maar een zeer gevaarlijk fpel
„ Is 't, een zeker goed verachten,
„ Voor een fchijngoed, dat wij wachten,
„ Bouwende op een waterbel.

„ Daarom, Vinkje, hoor naar mij:
„ Wees in uw gevangnis vrij.
„ Zuiver voedfel zult ge er vinden;
„ Voedfel, dat ge mooglijk derft,
„ Zoo ge vrij in 't wilde zwerft.

„ *Menschen moet de wet verbinden.*
„ *Slaat een dwaas aan haar de hand,*
„ *Zeker zoo ontstaat een brand,*
„ *Die zijn vlam slaat om de rijken,*
„ *En het stille in oproer zet,*
„ *Of doet vóór geweld bezwijken,*
„ *Of een kreuk geeft of een smet.*

„ *Daarom, wie den toom verfoeijen,*
„ *Die de maatschappij doet bloeijen,*
„ *Laat hen voor een' afgod gloeijen,*
„ *Ik wil vrij zijn door de wet!"*

1829. G. GRAVÉ, JZ.

VAARWEL VAN EEN' NOORD-NEDERLANDER AAN MIJNHEER FONTAN.

(Voorgelezen bij een' vriendschappelijken Maaltijd.)

Had FONTAN met ons gegeten,
En gedronken onzen wijn,
Dan zou hij toch beter weten,
Dat men hier zeer wèl kan zijn;
Koude, nevels en moerassen,
Wat weet Bato's kroost daarvan?
Maar, kan dit voor u niet passen,
Vaar dan wel, Mijnheer FONTAN!

Mint gij truffels, champignonen,
Of den kikvorsch in uw land?
Dan moet gij bij ons niet wonen;
't Is geen kost naar onzen trant:
Schrale, dunne soep, met uijen,
Daar houdt Bato's kroost niet van;
Wilt ge ons met uw knoflook bruijen?
Vaar dan wel, Mijnheer FONTAN!

Hadt gij lust, voor ons te schrijven,
Als Jezuit of Jakobijn?
Dan kunt ge in uw land wel blijven;
Hier schuwt men dit helsch venijn;
Bedelmonnik, Sansculotten,
Daar houdt Bato's kroost niet van;
't Mengt zich met geboeft' noch zotten;
Vaar dus wel, Mijnheer FONTAN!

Waart gij gaarn bij uw confraters,
Redacteurs van ſcheurpapier,
Teekenwervers, vrijheidpraters,
Of doet dweepzucht u pleizier?
Wel! dan moet gij elders wonen;
Bato's kroost houdt daar niet van;
Komt ge ons onbekend reeds honen?
Vaar dan wel, Mijnheer FONTAN!

Hebben uwe Carmagnolen
Ons uw vrijheid duur geleerd;
Wordt nu door hen aanbevolen
Alles, wat Loyola eert:
Prijst gij Michel's logeneeden;
Bato's kroost houdt daar niet van;
Wij zijn zonder hen tevreden;
Vaar dus wel, Mijnheer FONTAN!

't Heugt ons nog, hoe uw Prefecten,
Steeds op 's dwinglands wenk gereed,
Onzen vrijen grond bevlekten;
Beulen zijn zelfs minder wreed,
Zijn 't nu vrijheids-huichelaren,
Bato's kroost houdt daar niet van;
't Kan zich met zulk volk niet paren;
Vaar dus wel, Mijnheer FONTAN!

Moet een Alba wederkomen,
Of 't Parijſche bruiloftsfeest?
Moet men moordſchavotten ſchromen,
Waar men Jezus' lesſen leest?
Balthazars en Ravaillacquen,
Daar houdt Bato's kroost niet van;
Weg met zulke Satans-brakken!
Vaar dan wel, Mijnheer FONTAN!

Ware vrijheid is ons leven,
Eerbied voor 's lands Vorst en wet;
Alwie God dient, eer gegeven;
Ignaat's Hydra zij verplet!
Huichelende vrijheidsreden,
Daar houdt Bato's kroost niet van;
Wij zijn met ons lot tevreden;
Vaar dus wel, Mijnheer FONTAN!

Maar, zijt gij misschien bedrogen?
  Heeft men, onder vriendschapsschijn,
U gezegd, of voorgelogen,
  Dat we onnoozle schapen zijn? —
Leeuwen waren Bato's zonen!
  Kent gij Leidens helden niet?
Kom dan in ons midden wonen;
  Maar, terg deze leeuwen niet!

Amsterdam, Dec. 1829. H. P.

DE SUIKER.

Nadat in 's lands vergaderzaal,
  Na lang en rijp beraad,
Besloten was, dat op 't gemaal
  De accijns niet meer bestaat,
Wenschte ik, met d' ophef van dien druk,
  Den min gegoeden man geluk.

„ Dat hoog besluit brengt renten aan!"
  Riep menig woekraar uit;
„ Daar kan parbleu een slok op staan!"
  Dus klonk de stem in 't Zuid;
„ De stad vergt ons de accijns weêr af!"
  Was de echo, die het Noorden gaf. (*)

Hij, die van het behoeftig deel
  Des volks slechts heffen wil,
Sprak van de zaak niet ruim of veel,
  Ja schimpte op deze *bill*;
En menig smulgraag lekkerbek
  Zit zuchtend in zijn feestvertrek.

Want sedert in 't belastingsplan
  De suiker is verhoogd,
Raakt hier de potkandij in ban,
  Dáár veler borst verdroogd;

(*) Waardoor dan ook inderdaad al het verhoopte voordeel van het zoo lang bediscutieerde besluit van 's lands hooge vergadering voor den stedeling verloren gaat; terwijl intusschen het op nieuw bezwaarde en bezwarende behouden blijft.

Terwijl vast ginds en her 't banket
Wordt op verhoogden prijs gezet.

Ook is voor waarheid uitgevent,
Door echte couranciers,
Dat Sint Niklaas petities zendt
Ter teekning aan scholiers,
En dat een twintigduizendtal,
Op goed geloof af, teeknen zal.

Ook zegt men, dat, in tijds, Kupied
(In 't speculeren fijn)
Nog ulevellen staaplen liet
In menig magazijn;
En hem, tot loon, door 't schoon geslacht,
Een monument is toegedacht.

Maar ligt zit menig fabrikant
Al peinzend aan den haard,
Het hoofd gebogen op de hand,
Door 't nieuwe regt bezwaard;
Of klaagt en mort, op luiden toon,
Als zat hier 't onregt op den troon.

Gewis, wat d' een' verligting biedt,
Bezwaart den andren vaak.
Men vindt op aard' 't volmaakte niet,
Hoe elk daar ook naar haak'.
Het spreekwoord zegt: *des eenen nood*
Is menigmaal des andren brood.

Dan, wat men ook bezwaren wil,
Ik voeg mij in dien band.
Belasting zij een harde pil;
Maar — leve 't vaderland!
Men stelle op 't suikerzoet der min
Slechts nimmer een belasting in.

Gorinchem,
2 Januarij, 1830.

A. J. TEN HAGEN, JZ.

MENGELWERK.

SCHETS DER GESCHIEDENIS VAN DE VERHUIZING DER EVANGELISCHE SALZBURGERS IN HET JAAR 1732, VOLGENS K. PANSE; DOOR N. SWART. (*)

Wie uwer kent het bevallig gedicht van *Duitschlands* beroemden zanger, *Hermann und Dorothea*, niet? De hoofdinhoud van hetzelve bestaat, zoo als gij weet, uit de ontmoeting en verloving van genoemde personen, daar het meisje, met eene groote menigte harer huis en erf ontvlugtende landgenooten, digt voorbij het woonstadje van den jongeling trekt, en zijne welgezetene en goedhartige ouders den eenigen zoon uitzenden, om dezen ongelukkigen verkwikking en hulpe toe te dienen. De dichter ontleent niet weinig stof en sieraad van de rampzalige, treffende en vreemde omstandigheden van zulk eene overhaaste verhuizing, ten getale van honderden en duizenden. Trouwens, hij plaatst dezelve in zulken tijd en kent ze aan zoodanige oorzaken toe, welke hem nieuwe bronnen van het eene na het andere belangrijke tafereel, de eene na de andere gevoelige uitweiding en

(*) Op eene zeer verpligtende wijze aangezocht, eene spreekbeurt te vervullen in de *Amsterdamsche Afdeeling der Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen*, waar vrouwen bij de voorlezing tegenwoordig zijn, meende ik met dit eenvoudig verhaal van onderscheidene treffende omstandigheden, door den schrijver meestal gelukkig voorgedragen, geene ondienst te zullen doen. Daarmede was echter nu ook deszelfs bestemming vervuld; en het is alleen op minzamen aandrang van den Heer Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen*, dat ik het ter plaatsing in deszelfs *Mengelwerk* overgeve; zij het dan ook maar, om het verlangen naar het werkje zelf, dat nog zeer veel schoons en belangrijks, en vooral in vaster zamenhang, bezit, en daarbij zijne bronnen uitvoerig aanwijst, hetzij in het oorspronkelijke, hetzij in eene verwachte vertaling, te beter op te wekken.

leerzame beschouwing opleveren; namelijk, de *Fransche* omwentelingskrijg en de ijselijkheden van het schrikbewind. Het trof mij echter, toen ik onlangs in een, pas verschenen, geschiedkundig werkje eene bijzonderheid aantrof, die met de ontmoeting en verloving van GÖTHE's hoofdpersonen de blijkbaarste overeenkomst heeft. Zoo zelfs, dat ik bijna niet twijfel, of het ware verhaal, dat den geleerden *Duitscher* ligt bekend kan, ja wel haast moet zijn geweest, was aanleiding en grondslag voor zijn verdichtsel. En hoe zeer 's mans geest, zoo wel als die van zijnen tijd, mij toeschijnt volkomen te verklaren, waarom hij tooneel en al zoo aanmerkelijk veranderde, en naderbij in het licht van gebeurtenissen plaatste, die toen alle hoofden en alle harten vervulden, en te regt, tot waarschuwing en waakzaamheid, vervullen mogten, — zoo vroeg ik toch mijzelven: is de waarheid hier wederom niet treffender dan de verdichting; of zou althans een kunstpenseel, zoo vaardig en geoefend als dat van GÖTHE, in de geschiedenis, met welke zijn onderwerp dadelijk verbonden is, geene nog schoonere kleuren voor zijne schilderij, belangrijker denkbeelden voor zijn zedeleer hebben gevonden? Ik wil u dit laten beoordeelen, M. H., door u met het boeksken, dat ik bedoel, eenigermate bekend te maken. Bedrieg ik mij niet, dan zullen een en andere stukken, volgens eene vrije vertaling uit hetzelve ontleend, ook u iets van dat aangename verschaffen, hetwelk de aanschouwing van druk en moed en zegepraal onzer broederen, van licht en schaduw in een sterk geteekend tafereel des menschelijken bedrijfs, vooral van het meest grootsche gevoel in den sterveling, alles tartende, alles opofferende, alles verwinnende godsvrucht, ons pleegt te verschaffen, als ware het volgens de spreuk van den ouden blijspeldichter: *Ik ben een mensch, en acht niets, de menschheid betreffends, mij vreemd.*

De titel van het werkje is, in *Nederduitsche* woorden: *Geschiedenis der Verhuizing van de Evangelische Salzburgers in het jaar* 1732; *eene bijdrage tot*

de Kerkelijke Geschiedenis, naar de oorspronkelijke stukken bearbeid, door KAREL PANSE.

Doch mij dunkt, ik zie een' zekeren schroom en afkeer op het gelaat van sommigen verschijnen, omdat de snaar van kerkelijken twist, van veroordeeling eener godsdienstige gezindte door eene andere, schijnt te zullen worden aangeroerd, die met de harmonie der gemeenschappelijke priesters en vereerders van het schoone, hier gevestigd, niet overeenstemt. Den, stelt u gerust, welken naam gij in het godsdienstige ook dragen moogt, indien gij slechts een onbevangen oordeel en welgesteld hart bezit: want, naar het inzigt van onzen schrijver, en de wijze, op welke hij zijne geschiedrol ontwikkelt, was geen godsdienststaat, geen opzet zelfs van den geestelijken Landsheer, maar vuige heerzucht van een ondergeschikt, onbekend, doch sluw en ongevoelig wezen, de verachtelijke bron, waaruit onafzienbare ellende vloeide. Welke aanhang in de Christenkerk, die ooit tot magt en aanzien kwam, was zoo heilig, dat hij geene verdrukkers — of zoo onheilig, dat hij geene helden des geloofs en der liefde voortbragt?

„ Sedert het sluiten van den *Westfaalschen* vrede, (dus begint onze schrijver) die het gezamenlijke *Duitschland*, voor het eerst na dertig jaren, den tijd liet, om zijne dooden te beweenen, heeft geene godsdienstige aangelegenheid de harten dermate ontrust, en den kabinetten zoo vele bezigheid verschaft, als de verdrijving der *Lutherschen* uit het Aartsbisdom *Salzburg*." Vervolgens geeft hij eene korte beschrijving van het landschap, slechts tweehonderd vierkante mijlen groot, — en van deszelfs bewoners, die alle de eigenschappen der *Zwitsers* bezaten, behalve hun geluk; en eindelijk van de aanleidende, zoo wel, als dadelijke oorzaken, die de beginselen der Hervorming in deze afgeslotene gebergten deden doordringen.

Hoort eene en andere zijner beschrijvingen: „ De herder, die zich bijna twee derde deelen des jaars alleen met zijne kudde, op de hooge Alpen, boven het gebied der menschelijke willekeur bevindt, brengt, bij zijnen

terugkeer in de dalen, een hart mede, dat voor vrijheid klopt; de bergwerker neemt het karakter aan, dat hem de doorwoelde bodem tegenſtelt, en het aanhoudend gevaar maakt hem tot den vertrouwde en ſpeelnoot des doods: de akkerbouw vordert nergens meer nadenken dan hier, nergens meer waakzaamheid; want de mensch moet er zoo wel de luimen der aarde als die des hemels berekenen, en één verloren oogenblik kost hem den oogst: hij bouwt zijne hut in het midden des velds, ver van eenigen nabuur, of hangt ze aan eene uitſtekende rots, en wentelt ſteenen op het dak, opdat de ſtorm haar niet wegvoere. De lange winter leidt zijne gedachten op tot God, wiens hulp hij zoo noodig heeft, en de eenzaamheid maakt hem tot een' denker. De handelaar leerde de wereld buiten zijne bergen kennen, en, naar huis teruggekeerd, is hij een twijfelaar geworden: hij had daar geen tijd, zijnen God langs den weg van eindelooze plegtigheden te zoeken, en tot zijne verrasſing heeft hij opgemerkt, dat hij dezelve ter verkwikking zijner ziel niet behoeft. — Noordwaarts opent zich *Salzburg* naar *Beijeren*; en de berpas *Lues*, zes uren gaans van de hoofdſtad, verbindt, door zijne diepe engte tusſchen naakte granietrotſen, het beneden- met het bovenland, van waar zich de weg over verſchrikkelijke hoogten heenſlingert, waar de voerman gedurig als in de wolken hangt. Spaarzame verbindingsmiddelen met de wereld, maar toereikend, om den ſchok mede te deelen, die deze in beweging bragt."

Vervolgens ontvangen wij eene beſchrijving, hoe zich de nieuwe denkbeelden, onder verſchillende elkander opvolgende Regenten, uitbreidden, nu eens oogluikend ontzien, dan vervolgd, en door beide geoefend zich zorgvuldig te verbergen en langs geheime wegen gedurig voort te kruipen. In deze omſtandigheden, welke eenen wijzen en gematigden Vorst vereischten, beſteeg een man van zeer gewone hoedanigheden den Aartsbisſchopsſtoel, en gaf aanleiding tot den jammer, van welken wij u in het vervolg eenige ſchetſen zullen vertoonen. „Als een nieuweling, (zegt de ſchrijver) jaagde hij naar een on-

verhinderd genot zijner waardigheid, geenszins genegen, zijn verheven geluk, als onbepaald gebieder, door de bezwaren der regering te laten beperken. Hij ſtelde alzoo de teugels van het beſtuur in handen van zijnen Kanſelier, HIERONYMUS CHRISTIAN VON RALL, een man van talent, die van eenvoudig dorpregter tot deze hoogte geſtegen was, en den misſlag der fortuin, waardoor de Heer VON FIRMIAN, en niet hij, tot Regent was verheven, zonder ééne ongelukkige eigenſchap, had kunnen herſtellen. Doch aan zijne ſchraapzucht meer, dan aan eenig ander verlangen, het oor leenende, bouwde hij op het beſtaan der Protestanten een ontwerp tot zijne verrijking. Ja, hij waagde deze hagchelijke kans en won het ſpel, ten beloope, naar men zegt, van vijftigduizend gulden; doch waartegen zijn Vorst, in ſlechts twee jaren, tweemaal honderdduizend daalders, en, hetgeen meer zegt, dertigduizend nijvere onderdanen, verloor."

Het viel hem niet moeijelijk, den Aartsbisſchop, door de beloſte van *Romes* gunst en onderſcheidene voordeelen, tot vervolging der Protestanten te bewegen. Maar de *Westfaalſche* vrede had de regten der Onroomſchen vastgeſteld; en gewetensdwang tegen dezelve uit te oefenen, of hun te beletten, op hun gemak alle bezittingen te gelde te maken, ten einde in vrede naar elders te trekken, ſtreed met die regten; welke niet ſlechts de Keizer verpligt was te handhaven, maar waarover bovendien eene vergadering van Protestantſche afgevaardigden te *Regensburg* waakte. Hij vatte dus het voornemen op, zijne ſlagtoffers tot het doodelijk middel van zelfhulpe en opſtand te dwingen, of voor 't minst alle hunne bewegingen in het openbaar dien ſtempel te doen dragen. Gelukte hem dit, zoo waren zij van de bedoelde beſcherming verſtoken, en zijner willekeur prijs gegeven. Hunne goederen vervielen dan ligt aan hem en de ſchatkist; en de Aartsbisſchop, dus redeneerde hij, zag daarenboven zijn land van den kanker der ketterij bevrijd.

Nu begonnen de kwellingen. Onder den naam van

boetpredikers, werden bespieders en haarklovers uitgezonden, die het min op bekeeren dan op tergen toeleiden. „Men dwong den een', (zegt de schrijver) rozekransen af te bidden, wanneer hij zich in vrolijke scherts wenschte te ontspannen; den ander', eenen tijd met processiën te slijten, dien hij ter verzorging van zijn gezin behoefde; men riep hen naar willekeur van den arbeid, om over de inachtneming van kerkelijke voorschriften verhoord te worden, ja hield hen wreedaardiglijk op, en zette hen zelfs vast, terwijl de nimmer keerende gelegenheid daar was, om zaaijing of oogst te bezorgen. Ook eigen huis en haard was geene toevlugt en verblijf des stillen geluks meer, door gemak en gewoonte toebereid, maar, als het vaartuig, van smokkelarij verdacht, elk oogenblik blootgesteld aan de nasporingen van onbeschofte wreedaards, die op verbodene geschriften, woorden en handelingen aasden. Geen heer, maar slaaf op zijn' eigen grond; buiten staat eene toekomst te berekenen, die de grilligheid der menschen nog onzekerder, dan die van lucht en weder maakte; onverschillig omtrent eenen bodem geworden, wiens vrucht hem betwist werd, stond de landman welhaast aan een' gevaarlijken afgrond, tusschen vertwijfeling en oproer. Onrustige bewegingen doorliepen de onderscheidene gemeenten. De vrouwen vergaten haar huisselijk bedrijf, om met angstige nieuwsgierigheid zaam te scholen; en de mannen schoten vlijtiger dan ooit naar het wit. Reeds perste de wanhoop bedreigingen af, en verzuimden velen, hunne belastingen te betalen, hetzij dan uit wezenlijk onvermogen, of omdat zij zich voortaan van alle verpligting ontslagen rekenden. De taal der vrees veranderde in trotsering, en de priesters waagden het niet meer, alleen in de woningen te dringen. — Thans spoedden ijlboden naar *Weenen*, en vroegen *Oostenrijk* om troepen tegen de rebellen."

Doch, alvorens ons het gevolg dezer bezending te vermelden, doet de schrijver de geschiedenis op nieuw eene schrede voorwaarts gaan, door ons het voorgevallene te *Regensburg* en deszelfs gevolg te leeren kennen.

Hoe zorgvuldig men, namelijk, in *Salzburg* waakte, dat geen der onvergenoegden het gebergte verliet, om de tijding van hunnen nood en mishandeling ter kennis der beschermende vergadering te brengen, zoo was dit echter aan een' of twee gelukt; en dringende voorstellen tot gehoorzaamheid aan de wetten des vredes, bij den Aartsbisschoppelijken afgezant, waren het gevolg hunner klagte. Doch de listige VON RALL wist alle vorderingen, hetzij te ontduiken, hetzij op de lange baan van diplomatische verhandelingen te schuiven, of eindelijk door bloote beloften te verijdelen.

„En nu (zegt de schrijver) lieten de Evangelischen alle hoop op burgerlijk geluk in hun vaderland varen. Door de gestelde magten, door den Keizer en het Rijk, naar 't scheen, aan de willekeur van hunnen Regent ter prooije gegeven, vatteden zij voor het eerst de gedachte op aan eene algemeene verhuizing. De gemeenten besloten, eene hoofdverzameling te houden, om over de uitvoering van dit besluit te raadplegen. Uit de onderscheidene Protestantsche plaatsen maakten zich meer dan honderd oudsten op, en bestegen op eenen zondag, in de morgenschemering, van alle kanten de rotsachtige paden naar de *Schwarzbach*, eene eenzame plaats, waar reeds vroeger zamenkomsten plegen gehouden te worden. Eer de talrijke vergadering geopend werd, rustte eene doodsche stilte op den geheelen kring, en de ontbloote hoofden zonken biddend op de gevouwene handen. Nadat zij rondom eene tafel, op welke een zoutvat stond, waren nedergeknield, doopten zij (waarschijnlijk volgens een oudvaderlijk gebruik) de natgemaakte vingers in het zout, en hieven de regterhand ten hemel. Den waren en drieënmaal eenigen God zwoeren zij, het Evangelische geloof niet te zullen verlaten; den Heiligen en Barmhartigen beloofden zij eensgezindheid en een broederlijk hart in het ongeluk, en namen daarop het zout, als eene heilige hostie, tot zich. Vervolgens hielden zij raad over de wijze om hunne ellende te verzachten, en besloten, afgevaardigden naar *Regensburg* en de Protestantsche Vorsten te zenden,

om ter eerstgemelde plaats voorſtand en beſcherming voor hun ontwerp te zoeken, bij *dezen* aanvrage te doen, of zij hun, en hoe velen, een vaderland zouden willen ſchenken.

„ Niets was noodzakelijker (vervolgt de ſchrijver) voor de zaak der radelooze Protestanten, dan dit zoogenaamde Zoutverbond, door hunne oudſten aangegaan; en echter hadden zij niets kunnen doen, dat dezelve eer deed verloren gaan." Hij betoogt dit, aan de eene zijde, door de magt en volſtandigheid, welke de vereeniging van velen tot een zelfde doel pleegt te ſchenken; en aan de andere, door de vermeerderde waakzaamheid en werkzaamheid zoo wel, als ſchijnbare bevoegdheid van hunnen vijand, om zijne oogmerken te volvoeren. Hij beſchrijft ons daarop hunnen nood met nieuwe en nog ſterkere kleuren, en ſtelt ze ons voor als gejaagde herten in eene wildbaan. De uitgangen uit het gebergte waren thans naar alle kanten bezet; en wie het waagde, den doorgang te beproeven, werd een ſlagtoffer van ergere marteling in afſchuwelijke kerkers, daar een aantal van niet min dan zesduizend man keizerlijke ruiterij het arme landje als eene vijandelijke verovering bezette en uitzoog. Doch, in plaats van bij deze ellenden, wil ik uwe aandacht, met des ſchrijvers woorden, bij een tooneel doen vertoeven, dat eenig licht in dezen nacht verſpreidt.

„ Terwijl deze gruwelen (lezen wij) eener losgelatene horde plaats vonden, ontwaakte het gevoel der menſchelijkheid onder die zelfde pantſers, welke men met het ſtilzwijgend beding had ingeroepen, dat zij geene menſchelijkheid zouden kennen. De Dragonders van Prins EUGENIUS ſchaamden zich, het handwerk van roovers te oefenen, en tegen den ongewapenden vijand eenen verdelgingskrijg te voeren, die hunne eer bevlekte. Ja, die zelfde troepen, welke men tegen eene meening te velde bragt, had men vergeten naar de hunne te vragen; en het toeval wilde, dat de meesten der genoemden in geloofsverwantſchap met de Protestantſche *Salzburgers* ſtonden. Zij waren alzoo zachter dan hun-

ne bevelen; en, daar de Katholieken onder hen even naauwgezet op krijgsmanseere waren, veranderden zij hunne ſtandaards heimelijk in teekenen der beſcherming, en ſchonken der verdrukkinge eene toevlugt onder hunne wapenen. Nog meer; door Protestantſche Leeraars beter onderwezen, dan zijne beſchermelingen, nam de ſoldaat, onder den ſluijer des nachts, het ambt eens Predikers op zich, en doorliep met hen de vragen van LUTHER's Catechismus: waar bij verſcheen, ouderling der gemeente, rigtte hij hen op door den troost des H. woords, en wat zich in zijne armen begaf, vond vrede bij den man des krijgs."

Het ſpreekt van zelf, dat dit geluk niet lang duurde. Ondertusſchen vinden wij ſtraks hierna een ander voorregt vermeld, dat, ſchoon den verdrukten nog niet bekend, echter voor hen den weg tot eene betere toekomst moest banen. „De dweepzucht en roofgierigheid (zegt onze ſchrijver) kampten nog even hevig om haren buit, toen een gelukkig geſternte twee afgevaardigden der Protestanten over de *Salzburgſche* grenzen voerde." En deze hadden in Koning FREDERIK WILLEM van *Pruisſen* den man gevonden, die zijne door allerlei ramp ontvolkte oostelijke provinciën gaarne met zoo wakkere onderdanen, als de *Salzburgers*, weêr wenschte te vullen.

Doch de weg tot deze uitkomst zou hun allermoeijelijkst gemaakt worden. VON RALL zegepraalde over alle bezwaren, welke hem de *Westfaalſche* vrede, de vergadering te *Regensburg* en de Keizer zouden hebben kunnen tegenſtellen. En het gelukte hem, de ongelukkigen, door allerlei middelen van hunne eigendommen beroofd, na onnoemelijke kwellingen, en in de ongeſchiktſte jaargetijden, als gebannenen het land te doen ruimen. Bij eene en andere tooneelen uit dit groote treurſpel moeten wij u nog doen vertoeven.

„Op den 31ſten October 1731, toen zich de winter reeds in de dalen liet gevoelen, trof het bevel der verbanning, als een onverwachte blikſemſtraal, de ongeluk-

kige Protestanten. Sedert maanden aan de gedachte gewend, om den vaderlandschen bodem te verlaten, hadden zij echter voor de uitvoering van dit heimelijk voornemen geen tijd bepaald, veel min toebereidselen gemaakt. In den ongelijken kamp met den nood, hadden zij nog immer naar verzachting uitgezien, en den misslag niet bemerkt, waardoor zij wenschen in hopen veranderden. Door woeste krijgslieden gedrukt, die in naam der Godsdienst iedere onmenschelijkheid voor eene zaak des Hemels verklaarden, genoten zij toch nog het voorregt, onder eigen dak te slapen; immer door de werktuigen van het geweld met gevangenis bedreigd, ontwoekerden zij echter der hope nog rustige oogenblikken; en moesten zij ook van iedere verschijnende ure het leven op nieuw als een geschenk aannemen, zoo was het toch *'leven*, en de dierbare band der gewoonte verzachtte menige wond. Maar nu werd de draad dezes onzekeren bestaans op eens afgesneden, en het laatste jammerlijk overschot van geluk verwoest. Alle Protestanten zonder vasten eigendom, die hun twaalfde jaar bereikt hadden, moesten, binnen acht dagen, met zak en pak over de grenzen trekken; de overigen ontvingen eene, twee of drie maanden uitstels, maar zonder meer dan een' enkelen dienstbode bij zich te mogen houden.

„ Ja, nu ontwaakte, na de eerste verdooving, het gevoel voor den ouderlijken haard met onweêrstaanbare kracht, en het minste voorwerp ontving waarde, omdat het opgegeven moest worden. En in dezen angstvollen toestand gingen zelfs eenige weken over het gestelde tijdperk voorbij. Daar zich voor het oogenblik eene kwalijkbegrepene stilte over de dalen had verspreid, en de kwellingen verpoosden, schepte het hart nieuwen moed, om het uiterste te beproeven, en den uitslag te verbeiden."

„ Daar zetteden zich de Dragonders, met wild geschreeuw, in beweging, om de talmenden op te jagen; van de bergen bruisten schrik en jammer, en wijd en zijd ontstond zoo verwarde vlugt, alsof eene aardbeving het zorgelooze land had geschud. Want de landbouwer

wordt van achter den ploeg gescheurd, en ziet noch heer noch eigene vrouw en kind weder. Zoo als hem de onbarmhartige volvoerder van het Aartsbisschoppelijk bevel overvalt, wordt hij voortgesleept, zonder van zijne armoedige bezitting iets te kunnen redden. Ja, schreijende kinderen worden teruggejaagd, zonder den ouderlijken zegen te mogen ontvangen. Welke tooneelen! Alle afperkingen van geboorte of fortuin vallen hierbij in, en de heer ligt weenende in de armen van zijnen knecht. Der jammerende familie wordt een lid ontscheurd. De broeder hangt aan de lippen zijner zuster; en, daar hij van haar niet scheiden kan, geeft hij zich als Protestant aan, om haar te mogen volgen. De geestdrift ontsteekt zich aan het medelijden, en gansche dorpen staan op, om met hunne vrienden in de ellende te gaan, maar worden door de Dragonders teruggedreven. Medegesleept door smart en verbazing, worden Katholieken hunner kerke ontrouw, en dringen in de rijen der vlugtenden; de naam van Protestant omringt dezen met den glans van het martelaarschap, die, met iedere schrede naar de hoofdstad klimmende, zelfs dreigend wordt voor den Aartsbisschop. De krijgslieden kunnen den magtigen stroom niet meer stuiten noch dwingen. Bij *Radstadt* laat zich het geschreeuw van hunnen aanval hooren, als reeds de zon onder is. Vele honderden vlugtelingen treden, in den donkeren nacht, door de sneeuw voort, zonder den weg te kennen. Op het gevoel hebben zij de afgronden te vermijden, die zich elk oogenblik voor hen opdoen; en de soldaat is hun op de hielen. Daar redt hen een luchtverschijnsel, dat een' helderen glans op de plek werpt, waar zij naar den weg zoeken, terwijl hunne vervolgers in nacht gehuld blijven; als een bliksemstraal wijst het hun de nabijzijnde brug over de *Ens*, en de krijgsman roept ontzet uit: „Met dezen is God, of de Duivel!"

In de hoofdstad, echter, liep deze kortstondige glorie ten einde, en de ellende, een tijdlang door de geestdrift veracht en vergeten, begon zich in hare gansche zwaarte te doen gevoelen.

Wij zullen ons met de beſchrijving dezer nieuwe rampen niet bezig houden, maar liever nog even tot hen terugkeeren, die, als land- en goedbezitters, eenig langer uitſtel hadden verkregen; niet om u de afperſingen en dwarsdrijverijen te doen kennen, door welke zich VON RALL en de zijnen nu eerst regt poogden te verrijken, maar om u nog een klein tafereel van het afſcheid te ſchetſen; waarmede ook wij het land verlaten en de verdrevenen op hunnen togt zullen volgen.

„ April liep ten einde, toen de geregtsdienaars der onderſcheidene distrikten hun aanzeiden, zich met acht dagen tot het vertrek te moeten gereed houden. Sedert lang voorbereid, ſtonden zij echter thans met onuitſprekelijke ſmart bij hunne velden, op welke de eerſte kiemen ontſproten, en bij hunne kudden, die naar de Alpen verlangden. Nog eenmaal zonken alle de zoete herinneringen des vaderlijken bedrijfs hun als lood op het hart, en de een moest troost bij den ander' halen. Juist brak het feest van den eerſten lentedag aan; en, eenſtemmig met het algemeene gevoel, maakten zich velen, met kudde en herders, met vrouw en kinderen, op, om hetzelve nog eenmaal te vieren. De kudden werden, naar gewoonte, met bloemkranſen en paauwenvederen opgeſchikt, en aan gebreide hangers waren de Alpenklokjes vastgemaakt; jongelingen en meisjes traden vooróp; de herder volgde met zijne ſchalmei, en achter hen een lange ſleep van verſierde runderen, door den melker met zijne emmers beſloten. Boven op de Vooralpen, klonken nog eenmaal de gewone voorjaarsliederen; en welligt werd nooit een vuriger gebed uitgeſtort, dan in den tempel, hier door de rotſen gevormd. Maar, toen de zon in de westelijke ijsvelden verzonk, moest den zegen der Alpen voor immer vaarwel worden gezegd; en nu liet zich de ſmart niet meer betoomen; de eene borst zonk aan de andere, en de knieën bogen zich onwillekeurig tot het laatſte ſmeekgebed. Men nam afſcheid van het vee, dat daar in zijnen opſchik weidde, en gaf het, daar men geenen kooper had mogen vinden, de vrij-

heid der natuur terug. Tot in de donkere dalen klonken hun nog de klokjes der verlatene kudden na; en men was te moede, of een menschelijk, bemind wezen van het harte wierd gescheurd.

„ Ik heb (dus besluit onze schrijver) de Evangelische *Salzburgers*, tot hiertoe, door de dagen huns ongeluks begeleid; waarom zou ik ze verlaten, waar die huns geluks beginnen? Neen, ik vergezel ze door *Duitschland*, dat, van den beginne des jaars 1732 aan, in de rigting van het Zuiden naar het Noorden, als van heirlegers doorsneden werd, en deze nooit eer beleefde gebeurtenis vlijtig in zijne jaarboeken opteekende.

„ Sedert maanden op de losbarsting van het onweêr voorbereid, dat zich in de *Salzburgsche* gebergten zamenpakte, was men echter verrast, toen de eerste stroom, van achthonderd menschen, zich op *Kaufbuiren* rigtte, en aldaar werd opgenomen. Van deze eerste Protestantsche rustplaats af, lagen de wegen voor hen de wijde wereld in; de *Salzburgsche* en *Beijersche* begeleiders hadden hen verlaten, en, vóór dat hun het *Pruisfische* patent een vaderland aanbood, dwaalden zij over de besneeuwde aarde, zonder het doel te kennen, dat hunne omzwerving moest besluiten. Als door zeeroovers uitgeplunderd en aan eene vreemde kust uitgezet, nam een dak aan, wie er een vond. Zoo ging het eene lid na het andere uit den trein verloren, die zich langzaam voorwaarts bewoog, en eindelijk door volgende en het *Pruisfische* aanbod werd ingehaald. Zij scheidden zich nu in drie deelen, om zich den weg te gemakkelijker te maken, maar hadden niet allen hetzelfde geluk, daar sommigen, het grondgebied van Katholieke Vorsten moetende betreden, door het openbaar gezag teruggewezen, of door het gemeen deerlijk geteisterd werden. Doch, met het gerucht, dat zich van deze togten snel verbreidde, liep tevens het vuur der geestdrift door het gansche Protestantsche *Duitschland;* en de tuimelgeest sleepte zelfs Katholieken en *Joden* mede. Van nu aan, met de aankomst des voorjaars, zond *Salzburg* hoop op hoop

uit, of het zijne dalen ledigen wilde, en de wegen naar *Berlijn* schenen die der *Israëliten* naar *Kanaän*. Onuitputtelijke bronnen van weldadigheid openden zich, en stroomden van alle zijden naar de heirbaan, langs welke zich de menigte bewoog. Als lang verlorene vrienden valt men hun in de armen, en voert ze juichend aan den haard, waar hun de smakelijke geregten tegenwasemen, ja weent bij het afscheid, alsof men den half menschenleven met hen in de naauwste gemeenschap had doorgebragt. De stompzinnigste wordt met nieuw leven bezield, en gansch *Duitschland* staart op de lichtstrook van hunnen togt, alsof zij onbeschrijfelijk geluk aanbragt. Zulk eene zegepraal konden welligt slechts gemoederen als de *Salzburgsche* dragen; slechts hen kon die zelfde geest, welke hen in het ongeluk boven hun lot verheven had, bij zulk eene verblindende rol voor den hoogmoed beschutten.

„Een dezer togten liep naar het *Anspachsche*. De regen stortte met stroomen van den hemel, en de stormwind belette hun bijna, de schreden voorwaarts te zetten. De moeders bonden op de wagens hare kinderen aan zich vast, en de vaders traden bedrukt nevens de paarden voort. Maar in alle dorpen of vlekken luidde men de klokken bij hunne nadering, en de gansche bevolking stroomde hun tegen, alsof een vaderlandsch leger uit langdurigen krijg terugkeerde. Daar hun de doortogt door *Bamberg* niet werd ingewilligd, trokken zij, over *Neuremberg* en *Erlangen*, naar *Schleiz*, waar de kerken en scholen hen ontvingen, de burgers in het geweer kwamen, en men smeekschriften aan den Koning van *Pruissen* zond, om eenige *Salzburgers* binnen hunne muren te mogen behouden. Het gerucht was hun naar *Gera* vooruitgevlogen, had de stad in beweging gebragt, en duizenden naar buiten gedreven. Daar rolde eindelijk, des avonds van den 16 April, het lied: *Een vaste burg is onze God*, over de zwijgende velden, en de processie toog de poort in, terwijl men hen met nooit beleefde verrukking tot zich trok en aan hart en

heard fleepte. Tot in den nacht bewoog zich de opgewondene menigte door de ftraten, en ftemde met de liederen in, die bij het avondgebed der verhuizers van uit de woningen werden gehoord. Toen zij des volgenden daags de ftadskerk uittrokken, zag men op de markt de tijden der Patriarchen wederkeeren. Daar zitten vrouwen van *Gera*, en kleeden, met beminnelijke drukte, de *Salzburgfche* kinders; hier past men hun het fchoone linnen aan; daar fpreidt men bedjes voor de zuigelingen, en ginds, bij de bron, zijn alle handen in beweging, om voor hen te wasfchen, te droogen en te vouwen.

„ De eerfte fchaar rukte reeds te *Potsdam* binnen, toen de tweede zich voor de poorten van *Halle* in orde ftelde, en, door de koren der fchooljeugd, de voogden van het weeshuis en de beambten der Domeinen ontvangen, eenen plegtigen intogt hield. Toen dezelve het grondgebied van *Wittenberg* naderde, bewoog zich een zwart veld van menfchen naar den *Elbe*-ftroom, de kinderen hoog boven hunne hoofden houdende, om de martelaars uit *Salzburg* te zien; en, toen dezen den oever beftegen, opende zich vol eerbieds de levende muur, en grijsaards, mannen en vrouwen, allen in voegzame houding, met de kinderen aan de hand of op de fchouders, traden onder hartroerend gezang daar door, terwijl elf wagens met kranken en zuigelingen den trein befloten.

„ Ondertusfchen had de eerfte afdeeling des Konings bevelen ontvangen. Onder geleide van vier Predikanten, de eerfte hoofden der nieuwe gemeenten, begaven zij zich naar *Stettin*, en vandaar te fcheep naar *Koningsbergen*, vanwaar zij naar *Lithauen*, het einde hunner pelgrimsreize, werden geleid.

„ Dit land, van meren en vloeden doorfneden, en dankbaar jegens de hand des vlijtigen, werd van nu aan de werkplaats van opgewekte kracht. Onbevolkte oorden werden afgemeten, verdeeld en met leven vervuld. Familiën, welke door bloed en vriendfchap verbonden waren, bouwden zich nevens elkander eene

nieuwe woning, waartoe hun hout en steen om niet geleverd werd. De oude vaderlandsche bezigheden keerden terug, en deze wereld geleek den Hemel der *Germanen*, waar ieder het bedrijf oefent, dat hij hier op aarde had. De huizen rezen bij honderden uit den grond op, en de bewoners zagen zich weder tot distrikten vereenigd, aan welke slechts de wreede opziener ontbrak, die hen zoo dikwijls deed sidderen. Drie jaren bouwde men aan de *Nieuwstad;* maar, eer één zomer verdwenen was, bedekten dorpen en boerderijen de ledige vlakten."

Doch, mij dunkt, gij vraagt naar de bijzonderheid, op welke GÖTHE zijn bevallig tafereel zoude hebben gebouwd. Ik ging ze opzettelijk voorbij, M. H., om er onze aanhalingen mede te sluiten. Ziet hier dezelve: Als zij door *Altmühl* trokken, voegde zich de zoon eens vermogenden burgers bij hen, en scheen als door betoovering aan hunne bewegingen geboeid. Eindelijk naderde hij een schoon *Salzburgsch* meisje, en vraagde haar bedeesd, hoe haar het land geviel, en of zij bij zijnen vader zou willen dienen. *In uw land*, antwoordde zij, *bevalt het mij zeer wel; en, zoo gij mij wilt huren, zal ik ulieden trouw en vlijtig dienen. Ik weet met den veldarbeid om te gaan, kan melken, zwelen en al.* Nu bragt hij ze bij zijnen vader, en bad dien, haar aan hem tot vrouw te geven. Maar toen deze, na van zijne verwondering bekomen te zijn, haar vroeg, of zij er in bewilligde, was haar antwoord: *Gij zoekt mij te foppen; uw zoon begeerde mij als dienstmaagd, en zoo wil ik gaarne mijn brood winnen.* Doch, als vader en zoon bij hun besluit bleven, en de jongman haar een huwelijkspand aanbood, tastte zij in haren boezem, trok een' buidel met tweehonderd dukaten daaruit, en gaf ze hem, met de woorden: *Ik zal u beminnen als het oog in mijn hoofd; hier, neem mijn' bruidschat!*

Ziet daar, M. H., de beloofde trekken van een uitgebreider tafereel. Hebben dezelve uwe aandacht niet kunnen boeijen, dan ligt de schuld waarschijnlijk bij mij. Het valt inderdaad niet gemakkelijk, uit het belangrijke

steeds het belangrijkste te kiezen, en in een uittreksel het schoone des-geheels te behouden. Hetgeen ik bedoelde, was niet, u een volledig verhaal der zaak te geven; maar slechts zoo veel, als u kon in staat stellen, den nood, dien deze lieden ontvlugtten, eenigzins te begrijpen, om alzoo in hun lijden en vooral in hun verblijden te deelen, en de geestdrift hunner geloofsgenooten, die grootendeels zelve met de verdrukking niet onbekend waren, met goedkeuring, met medegevoel te beschouwen. Voor het overige koos ik, zoo veel mogelijk, de schilderachtigste partijen, en liet het andere achter; ook, dat ons vaderland in het opgewekte medelijden deelde, en verscheidene honderden der vlugtelingen opnam. En, noemde ik de ergste werktuigen en medestanders van den snooden VON RALL ook niet, de *Jezuiten*, dat *Janitsarendom* der oude Kerk, eenmaal, zoo wij hopen, met dezen en de *Strelitsen* van *Rusland*, door haarzelve te vernietigen; behoeven geen' trek van de zwarte kole meer, om bij ons verwenscht te worden. Dit slechts blijve, na het genot des vlugtigen tafereels, als overtuiging in onze ziel achter, dat, wie voor de waarheid en de Godsdienst, naar zijn inzigt, lijdt en duldt, met kracht uit den hoogen aangedaan, met vrede Gods vervuld, en met de liefde van gelijkgestemde harten, vroeg of laat, wordt beloond.

BRIEF UIT NAPELS.

Napels, 8 Aug. 1829.

Aan Mijnheer den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Menigmaal hoorde ik twisten over den oorsprong van den damp, dien men gewoonlijk in 't voorjaar in de lucht ziet. Sommigen meenden, dat die door den brand der heiden op de Duitsche grenzen veroorzaakt,

zen met den noordoostenwind tot ons gevoerd werd; anderen bepaalden geene oorzaak, maar ontkenden de geopperde, hielden het voor eene verpeste, ten minste zeer schadelijke lucht, die, zoo al de zaden van vele soorten van insekten niet aanvoerende, de ontwikkeling derzelven in de boomen en planten sterk bevorderde, en schreven vooral het kwaad, dat zich menigmaal in de toppen van het te veld staande vlas voordoet, aan die lucht toe, die zij blaak noemden.

Toen ik in 't voorjaar van 1825, te Parijs zijnde, dien damp, met een' oostenwind, sterker zag dan immer in Holland, zoo zelfs, dat van Bicêtre, hooger dan die stad gelegen, maar zeer nabij, dezelve stad zich naauwelijks vertoonde, en de hooge koepel van het Pantheon of de kerk van St. Geneviève zich voordeed als le Chaperon rouge in haren droom, begon ik aan de oorzaak des heidebrands te twijfelen, vooral ook uit aanmerking van den wind; en niemand aldaar sprak ik, die denzelven erkende; terwijl de dagbladen melding van den damp maakten, maar zwegen omtrent de oorzaak. Daarna las ik, in een onzer tijdschriften, eene soort van betoog, dat het werkelijk die brand was, welke dat jaar zelfs tot Parijs gevoerd was.

Den 29 Mei ll. nam ik waar, dat de Apennijnen van Calabriën zich, van hier te zien, (van Napels namelijk) als door een floers vertoonden, hetwelk tegen den avond van dien dag zich tot aan de bergen achter Castellamare en Sorrento, zelfs tot aan den Vesuvius uitstrekte, hoewel de lucht boven helder was. Den volgenden dag (30 Mei) was de golf van Napels en de stad er mede bedekt, belette het eiland Ischia te zien, en de kust van Posilipo vertoonde zich als door een gaas. De sterke zuidoostewind van den vorigen dag hield aan. Men zag de schijf der zon. 't Was volmaakt gelijk aan de zoogenaamde blaak in Holland. Sommige Napolitanen meenden, dat die damp uit de woestijn van Afrika kwam; maar allen, die ik er over sprak, hielden hem voor zeer schadelijk aan de gewassen. Eenige Engelschen zeiden

mij, dat dit natuurverschijnsel ook op hun eiland in 't voorjaar werd waargenomen, en men het *blight* noemde.

Eene gunstige gelegenheid met Amsterdamsche Heeren vindende, om u het waargenomene mede te deelen, maak ik van dezelve gebruik, om U dezen te doen geworden, ten einde er zoodanig gebruik van te maken, als UEd., ter ontdekking der waarheid, in 't belang der kennis, zult raadzaam oordeelen. Met de meeste hoogachting verklaar ik te zijn

UEd. dw. Dienaar

A. R. v. d. V.

GENEZING VAN DRONKAARDS DOOR ZWAVELZUUR.

(GEIGER'S *Magazin für Pharmacie*, 1828. Sept. S. 228, 229.)

Eene vroeger door *Duitsche* Geneesheeren gemaakte waarneming, dat zwavelzuur, bij geestige dranken gevoegd, een goed middel tegen den trek naar dezelve is, heeft Dr. BRÜCKLE in *Amerika* bewaarheid gevonden. Bij vele voorwerpen was de werking zeer in het oog loopend.

BEDELARIJ TE LONDEN.

(GALIGNANI'S *Messenger*, 24 Dec. 1828.)

Men telt te *Londen* ongeveer 7000 bedelaars, die dagelijks de stad doorkruisen, en elk door elkander 2 Eng. schellingen opdoen, hetwelk te zamen de som van 700 pond st. per dag uitmaakt. Elk dezer lediggangers heeft zijne schuilplaats, waar hij bij voorkeur den nacht doorbrengt. In sommige dier verblijven betaalt men, even als in den schouwburg, bij het inkomen. Men moet voor schoon stroo, doch dat reeds meer gediend heeft, drie stuivers, voor versch stroo vier, en zes stuivers voor eene matras

betalen. De bedelaars houden eene jaarlijksche bijeenkomst, waar zij zich over hunne algemeene belangen onderhouden. Er zijn er, die 5 Eng. schellingen per dag winnen. Meest allen zijn het bedriegers; en het geringste getal van hen, die zich voor verminkt uitgeven, is zulks inderdaad. Een zekere JAMES TURNER, een berucht bedelaar, verteert alleen voor zijne tafel 50 Eng. schellingen per week, en berekent, dat elk uur hem 1 schelling opbrengt. Zijne vrouw geeft onderrigt aan jonge lieden van hare sekse, om dezelve met de regelen der bedelkunst bekend te maken.

Deze wanorde wordt geduld te midden der beschaving!

OVER HET EEN EN ANDER UIT DE KARAKTERKUNDE.

Door R. DE VRIES.

(Voorgelezen in het Departement der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, te *Monnikendam.*)

De karakterkunde wordt teregt voor eene zeer belangrijke wetenschap in het maatschappelijke leven gehouden. En hoe uitgebreider onze betrekkingen zijn, hoe grooter de kring onzer werkzaamheden is, des te meer komt ons de kunde der karakters van onze medemenschen te stade. Vanhier, dat men die kunde vlijtiglijk en naauwkeuriglijk heeft beoefend; dat men alles heeft nagegaan en bestudeerd, wat zich als kenmerk van de eigenschappen en neigingen der menschelijke ziel vertoont; dat men het gelaat, den schedel, het geheele hoofd, ja het gansche ligchaam, de houding, gebaren, beweging, rust, woorden en daden — alles van den mensch oplettend heeft gadegeslagen. En het is bij velen van u bekend, welke vorderingen men in deze wetenschap gemaakt hebbe.

Zeker boeksken, hierover geschreven, is onlangs in veler handen geweest. Hetzelve heeft mij aanleiding gegeven tot deze voorlezing. Vele zaken, die ik voordragen zal, zijn uit hetzelve ontleend, en verder door mij, met hetgeen ik nu en dan eens bij andere karakterkundigen gelezen heb, vergeleken.

Mijn voornemen is dan, u thans oplettend te maken op

de wegen, die men ingeslagen heeft, om tot de geheimen der menschelijke ziel door te dringen; geheimen, die doorgaans zoo gaarne en veeltijds met zoo veel angstvalligheid worden verborgen gehouden.

Het *oog* des menschen biedt zich 't eerst ter onzer beschouwing aan; dat oog, hetwelk met de gewaarwordingen der ziel in zulk eene onmiddellijke aanraking staat, en te regt de spiegel der ziel genoemd wordt. Hoe duidelijk zien wij in dat verwonderlijke oog de ziel, nu eens in diep gepeins, dan zwervende in gedachten; op den eenen tijd vlammend beminnen, op eene andere keer diep verachten! Somwijlen laat zij zich zien als eene ootmoediglijk smeekende; dan weder vertoont zij zich als eene dreigende, en als ware zij met bliksemschichten gewapend. Is het oog in een' kalmen, zachten toestand, dan heerscht ook van binnen kalmte en zachtheid. Het oog is dan gelijk aan de stille maan, die daar aan den hemel zoo vreedzaam henendrijft. Dat oog bevat dan zoo veel edels, verhevens, hemelsch, ja goddelijks: en wie door zulken toestand des oogs niet met innig gevoel wordt vervuld; wie in zulk een oog de onschuld der ziel, het beeld der Godheid niet opmerkt, die is gevoelloos en blind voor het verhevene; die is een vreemdeling in het kennen van den mensch, ook van zichzelven. Maar hetzelfde oog is dat hemelsche oog niet meer, zoodra een hevige hartstogt de ziel ontrust en beroert. Ach! dan zien wij dien zachten toestand niet; dan zien wij dat oog strak gespannen, of hevig en rusteloos zich bewegen, als wilde het alles rondom zich verpletteren. En wij behoeven waarlijk geene LAVATERS te zijn, om in beide deze gevallen te zien, wat er in de ziel omgaat. Met het oog spreekt men veel krachtiger, dan met woorden; met woorden spreekt men slechts van mond tot oor, maar met het oog spreekt men van ziel tot ziel. Ook is er geene overgroote kunde noodig, om in het oog te zien, hoe de ziel door vrees nedergedrukt, door angst gejaagd, door schrik geschokt, door hoop opgebeurd, door teleurstelling neêrgeslagen, door medelijden bewogen, door droefheid gekweld, door smart gepijnigd wordt. Ook, hoe duidelijk staat valschheid, wangunst, nijd, en vooral diefachtigheid, menigmalen in het oog geteekend!

Niemand van ons dan, geloof ik, twijfelt aan de gegrondheid der oogenleer, in zoo verre wij dezelve beschouwd hebben. Maar iets anders is het, om uit de

natuurlijke gedaanten der oogen tot de hoedanigheden der ziel te besluiten. Gelaatkundigen evenwel willen zulks. Het resultaat, dat ik daarvan gevonden heb, komt hierop neder. Groote oogen kenmerken den man, die klein van verstand is, en daarbij trotsch. Natuurlijk! want trotschheid gaat met een groot verstand niet gepaard. Kleine en daarbij ronde oogen teekenen eene ziel, die ligtgeloovig en niet zeer spaarzaam is. Oogen, diep in het hoofd, met een' grooten gezigtkring, zijn vensters, achter welke vele bedriegelijke neigingen, vele snoode treken schuilen. Het tegendeel is waar van oogen, die buiten het hoofd uitpuilen; deze kenmerken goedheid met geestigheid. De laatste zoude ik zekerlijk kiezen, indien mij eene keus uit de opgenoemde te doen stond. Maar, M. H., volgens gelaatkundigen bestaat er nog een paar oogen, die boven alle verkieslijk zijn. Het zijn die, welke middelmatig groot en daarbij schoon en glinsterend zich vertoonen. Deze drukken een' krachtvollen geest, een rijp oordeel, eene edelmoedige ziel uit. Zijn dezelve in kleur naar het zwarte hellende, dan wordt vuur en verbeeldingskracht, — blaauw zijnde, zachtheid en genie aangeduid.

Dalen wij van de oogen af tot den *neus!* Een vrij lange, sterke neus is geen kwaad voorteeken. Schranderheid en moed hebben achter dit in het oog loopend kenmerk hunne zetels. Maar letten wij op het onderscheid tusschen lang en groot; want een te groote neus zou eene zucht tot spotternij te kennen geven. Is nogtans dezelve een Romeinsche; dan is hier genie te vooronderstellen, — ongelukkig evenwel een genie met trotschheid; maar geen wonder, want vele vermetelheden gaan met trotschheid gepaard. Een breede neus is de verkieslijkste, indien het waar zij, dat trouw en stilzwijgendheid deugden zijn van den bezitter. Een neus, die zich spits vertoont, is doorgaans niet aangenaam in gezelschap, dewijl hij eene ziel te kennen geeft, die ook spits is, hoewel niet in gedaante, maar in uitwerkselen; spits en bits in antwoorden en aanmerkingen. Wat den buitengewoon stompen neus betreft; of deze eene stompe ziel kenmerkt, laat ik aan de geleerden ter beslissing over. Men schijnt daarin overeen te stemmen, dat een mensch, wien zulk een neus is ten deel gevallen, niet zwaarmoedig denkt; dat hij in deze wereld meer vreugde dan droefheid weet aan te wijzen. Wat eindelijk de kleur

der neuzen aangaat, geloof ik niet, dat deskundigen daarop eenig peil zullen trekken: ten minste velen willen, dat de roode kleur der neuzen een gevolg is van toevallige omstandigheden!

De orde brengt mede, dat wij verder spreken van *mond* en *lippen*. Een groote mond praat gaarne. Vanhier is de spreekwijze: „ eenen grooten mond hebben," in een' eigenlijken en figuurlijken zin, waar. Doch men moet hieruit nog geen ongunstig gevolg afleiden ten aanzien van iemands zedelijk gedrag. Wij zouden den grooten mond, om het weinig beduidende, dat daarvan te zeggen is, wel hebben kunnen voorbijgaan, ware het niet, dat wij hierdoor eenen overgang wilden maken tot de kleine monden, die wij, om het belangrijke, vooral niet voorbij zien mogen; want zij zijn het eigendom van menschen, in wier harten vrede en zachtheid hare stille woningen hebben. — De lippen, indien zij dik zijn, worden voor geen kenmerk van schoonheid des aangezigts gehouden; en wat de schoonheid van den geest betreft, wordt ten dezen aanzien ook juist het allergunstigste getuigenis niet gegeven; men wil, dat de man, met dezelve voorzien, wel een halve, maar geen heele geleerde, veel minder een Hooggeleerde worden kan. Doch met dat al zijn dikke lippen verkieslijker, dan die, welke zeer dun zijn; en wel zoo veel verkieslijker, als zwakheid van verstand beter is, dan listige stilzwijgendheid.

Ja, M. H., het gaat nog verder; wie van ons zoude het gelooven! men kan iemand aan de *tanden* leeren kennen. Gewisselijk wordt de zaak hier moeijelijker, dewijl men zoo weinig gelegenheid heeft, om deze kenmerken te beschouwen. Het is bij zeer enkele, en dat nog hoogst onaangename gelegenheden, dat men ons de tanden laat zien; en bij die gelegenheden gevoelen wij zeer weinig lust, om uit derzelver beschouwing kundigheden voor onze theorie te verzamelen. — Ik zal u met een woord zeggen, hetgeen ik van de zaak gelezen heb. Kleine, korte tanden staan in eene omgekeerde rede tot verstand, bescheidenheid en beleefdheid, zoodat dezelve in dit opzigt wenschelijk zijn; doch in een ander opzigt zijn zij niet zeer verkieslijk; want ongelukkig is een mensch, met dezen schat begiftigd, niet sterk van ligchaam; heeft geene groote kans, om 50, veel minder 60 jaren te bereiken. Dus korte tanden, een kort leven! Velen zouden dan meer van lange tanden houden;

en ik zou mij gaarne bij hen voegen willen, ware het niet, dat dezelve het eigendom zijn van iemand, die te veel van zinnelijke genoegens houdt, en daarbij eigenzinnig is."

Hetgeen zich verder achter de tanden beweegt, blijft mede niet onopgemerkt. Eene lange *tong* zult gij misschien vóor een teeken van praatzucht houden; en het kan zijn, dat gij u niet bedriegt. „Lange tong" komt voor onder de rubriek: *Nietsbeduidendheid.* Eene korte tong, daarentegen, kenmerkt den bekwamen man. Dat eene fijne tong naauwkeurige uitspraak doen kan over het meer of min aangename van spijs en drank, daarin stemmen de geleerden met het alledaagsche gevoelen overeen.

Niet vreemd zal het ons voorkomen, dat men uit de *stem* eene en andere eigenschap der ziel weet af te leiden. Eene diepe stem toont niet veel goeds. Zij komt dikwijls voort uit de keel van eenen toornigen en eigenzinnigen. Van deze evenwel is onderscheiden eene sterke, levendige stem, als het teeken van kracht, moed en vastheid van karakter. Eene zwakke stem is eigen aan zulken man, die vreesachtig is, maar gelukkig in oordeel en in matigheid. Eene stem, die scherp is, brengt dikwijls woorden voort, die ook scherp, en daarbij snoevend en ijdel zijn. Eene ruwe stem teekent een ruw binnenste.

De overweging der stem brengt ons tot de nasporing van het *lagchen.* Wij allen, M. H., geloof ik, weten hieruit waar te zeggen. De geleerde menschkundige stemt ook in dit artikel met het algemeene gevoelen overeen: dat, namelijk, menschen, die zeer dikwijls alleen, en zonder reden, vooral om hunne eigene woorden en daden, lagchen, de verstandigste niet zijn; — vervolgens, dat zij, die over snakerijen hartelijk moeten medelagchen, eene geschiktheid bezitten tot gezelschappelijk verkeer; dat zij deelnemend, goedhartig en vriendhoudend zijn; — verder, dat een mensch, die over de zedelijke gebreken van anderen spotachtig lacht, daardoor toont, niet veel verstand, niet veel menschenliefde te bezitten, en alzoo niet geschikt te zijn voor den omgang.

Dalen wij al verder af tot de *kin* en hetgeen aan dezelve zigtbaar is! De man met eene breede kin houdt veel van vrede. Is de kin iets verlengd, dan is de man hartelijk, en bezit een rijp oordeel. Eene zeer lange kin is, hoewel niet in alle, toch in sommige gevallen verkieslijk; want de man

met zulk eene kin, is ftoutmoedig. Hij durft wat wagen, al moet hij voor zijn vaderland in het ftrijdperk treden. Zeer vele mannen met lange kinnen prijkten dan ook zekerlijk onder die Rusfifche helden, die tegen het rijk der duisternis zoo roemrijk ftreden, en van wier onbezweken moed de volle zegepraal op dien trotfchen, onbuigzamen, trouweloozen navolger van den Leugenprofeet met welbekroond verlangen werd verwacht. — Eene kin zonder baard zoude den man niet pasfen, en met reden, want het mannelijk karakter fchijnt in den baard te huisvesten. Een zware baard duidt zelfs eene goede inborst aan. Een ligte verraadt meer zwakke neigingen; verraadt iets, hetwelk bij den man niet te huis behoort. — Misfchien ftaan met den baard de wenkbraauwen in verband.

Dat wij nu verder fpreken willen over de leer van het *voorhoofd*, zullen mijne Hoorders misfchien niet ordelijk oordeelen. Ik heb dezelve tot hier teruggehouden, omdat zij een afzonderlijk veld van befpiegeling opent, en wel een veld zoo ruim, dat ik huiverig was, het in te treden. — Drie vormen van voorhoofden loopen bij deskundigen in het oog; namelijk achterwaarts oploopende, regtftandige en voorover hangende. Men houdt het meest van de eerste, dewijl hier achter huisvest eene ziel, die levendig en tot fijne denkbeelden gefchikt is. De tweede toont eene ziel, die, hoewel de ziel in den eigenlijken zin geen hoofd heeft, in een' figuurlijken zin gefproken ftijfhoofdig is, en te onrustig om veel na te denken; eene ziel, die meer van daden, dan van woorden houdt. De derde houdt achter zich verborgen eene ziel van eene zeer vreemde natuur; te weten, eene ziel zonder geest. — Verder fpreekt men van plooijen en knoopen op het voorhoofd. Te veel plooijen en knoopen deugen niet; want dan heeft de ziel, achter hetzelve verborgen, te veel geneigdheid, om zich te plooijen en te knoopen naar voorkomende gelegenheden. Geheel geen plooijen en knoopen te zien, is ook niet aangenaam, dewijl dit als een teeken moet worden aangemerkt, dat ook de ziel ftrak is, en weinig of geen deel neemt aan hetgeen anderen gevoelen, zeggen en doen; dat zij veel houdt van aanmatiging, en niet veel van edelmoedigheid. Een middelmatig getal plooijen en knoopen heeft den voorrang; maar dan komt het er nog op aan, dat men opmerke, hoe die plooijen zich vormen; of zij fchuinsch of regt, al of niet parallel,

diep of ondiep, hoog of laag op het voorhoofd staan. Ieder onderscheid, dat hier waargenomen wordt, maakt ook onderscheid in iemands karakter; doch ik ben vergeten, hoe dat alles na te gaan en te berekenen zij.

Nu nog met een woord over het geheele *hoofd*: want wegens de *ooren*, die aan hetzelve gehecht zijn, heb ik niets anders te zeggen, dan dat zij niet zeer lang en breed moeten zijn; de reden daarvan zal wel bij u allen bekend wezen. Was Midas zoo dom niet geweest, om, in den muzikalen wedstrijd tusschen Apollo en Pan, als scheidsman, ten faveure des laatstgenoemden uitspraak te doen, Apollo zoude hem tot zijne straf geene ezelsooren hebben aan het hoofd gezet. — Maar ter zake, over het hoofd zelve. Deskundigen redeneren over hetzelve (zoo zouden *wij* in *onze* wijsheid misschien zeggen) vrij kluchtig. Zij spreken van ronde hoofden, even als ronde bollen; van langwerpig ronde, en van vierkante: en zeggen, dat de ronde, mits deze redelijk groot zijn, voor de beste gehouden mogen worden; daar de langwerpige, wanneer zij groot zijn, meer ijdelheid te kennen geven. „Een vierkant of vierhoekig hoofd" (ik wil hier de uitdrukking zelve van den schrijver bezigen, dewijl ik de zaak met andere woorden niet zoo eigenaardig weet uit te drukken) „is met vierhoekige gezindheden opgevuld:" dit wil zekerlijk bij tegenstelling zeggen, dat zulk een hoofd geene ronde gezindheden bezit; zoodat een rond hoofd wordt overgesteld tegen een vierhoekig, gelijk een rond man tegen een man met hoeken en verborgenheden.

Nu dan, M. H., hebben wij het hoofd des menschen met ap- en dependentie, afgehandeld, zoo als het in ons plan lag; en zullen het ten aanzien van deze theorie hierbij laten blijven. Men redeneert wel verder over 's menschen *hals*, *armen*, *handen*, *vingers* met den aankleve van dien; en zelfs (even alsof de karakters ook daar hunne zitplaatsen hadden) over de *beenen* en *voeten*. Maar daarover besloot ik, niet te zullen spreken; vooral toen ik mij zekere aanmerking van den schrijver ten aanzien der *nagels* herinnerde. Als ik het wel onthouden heb, zegt hij, „dat de theorie der nagels weinig grond van zekerheid heeft in de natuur; dat, hetgeen dezelve aanwijzen, als toevallig moet worden beschouwd; of dat hunne gedaante reeds van zelve uit de gesteldheid des hoofds voortvloeit; dat het hoofd, voorhoofd, de oogen en neus, gedeeltelijk ook de mond,

de hoofdzaak blijven." Ik ben dan zoo vrij geweest, M. H., om deze aanmerking van toepassing te maken op de geheele theorie der armen en beenen. — Ook zouden wij nog kunnen spreken over 's menschen *gebaren* en *houding*; over zijne manier van *loopen*, *staan* en *zitten*; over de *lengte* en *dikte* zijns ligchaams; over zijne manier van *kleeden*; zelfs over zijne *naamteekening*: want niets van dit alles is den opmerkzamen onderzoeker der menschelijke karakters ontsnapt. Maar liever verwijs ik u ten dezen naar hetgeen deskundigen hierover geschreven hebben.

Na dit alles nu gehoord te hebben, vrage niemand mij, wat ik van deze zaken denk. Ik beken, deze theoriën te weinig aan de ondervinding te hebben getoetst, om hier eenige uitspraak te doen; te minder, daar ik mij niet mag verstouten, datgene beslissend te beoordeelen, wat de geleerden, wat een LAVATER in zijne *Physiognomie*, of een GALL in zijne *Craniologie* voorgedragen heeft. Voorts verzoek ik, dat niemand van mijne Hoorders iets van het voorgelezene op zichzelven of op anderen met grond en zekerheid toepasse; vooral daar mijn doel alleen was, u voor te dragen, niet hetgeen ik, maar hetgeen anderen onderzocht en geschreven hebben. Daarbij hebben wij te bedenken, dat er geen regel zonder uitzondering bestaat, en dat misschien de uitzonderingen op de regels, over welke wij gesproken hebben, zeer menigvuldig zijn. Vanhier het gevaarlijke van eene stellige oordeelvelling over iemands karakter volgens de opgegevene gronden. De grootste physiognomisten hebben dikwijls in hunne beoordeelingen misgetast. Men mag over deze theoriën bij zichzelven nadenken; maar men wachte zich, zijne opmerkingen ten aanzien van bepaalde personen aan anderen mede te deelen. Ook ik zie nog liever het aangezigt van mijnen medemensch als schoon papier, waarop niets geteekend staat, goed noch kwaad, dan dat mij bij een ieder de misvormige strepen en vlekken in het oog vallen, die onaangenaam zijn niet alleen voor het gezigt, maar vooral onaangenaam voor het menschelijk gevoel. Men zegt wel, dat de opgenoemde kenmerken den *aanleg*, en niet zoo zeer de *handelwijze* van den mensch teekenen. En hierdoor kan men de tegenwerpingen, uit de ondervinding ontleend, dan oplossen, of liever ontwijken. Maar indien het waar zij, dat ons ligchaam, vooral ons hoofd, met dien aanleg der ziele geheel in verband staat; dat hetzelve bij de ontwikkeling naar

dien aanleg gevormd wordt: dan begrijp ik niet, hoe de mensch zichzelven overwinnen, zijne verkeerde begeerlijkheden dooden, den ouden mensch uittrekken, den nieuwen mensch aandoen kan, zonder dat, bij zijne verandering van zedelijk karakter, ook zijn hoofd en aangezigt veranderd worden. Met een voorraad van momaangezigten is dit niet te verhelpen; want het aangezigt moet niet achter een bekleedfel verborgen gehouden, maar tot een ander aangezigt worden gevormd, gelijk ook het geheele hoofd. Een wasfen neus is hier niet toereikend. Noodig zoude zijn een geheel hoofd van was. Het hoofd kon dan of ronder of langwerpiger, de oogen grooter of kleiner, meer uitpuilende of ingedrukt, de wenkbraauwen en baard zwaarder of ligter, de neus korter of langer, fpitfer of ftomper, hooger gemaakt of afgenomen worden, en zoo verder.

Maar, wat wij van al deze theoriën dan ook gelooven, of niet, er zijn, behalve de opgegevene, nog twee kenmerken, die ons van dienst kunnen zijn in het verkrijgen van menfchenkennis; kenmerken, die mij duidelijker en aan minder tegenfpraak onderhevig zijn voorgekomen. En over deze kenmerken wil ik nu nog met u fpreken.

Ten aanzien van het eerfte kenmerk geldt deze regel: „Hoort aandachtig naar de woorden, die de man, welken gij „beoordeelen wilt, fpreekt." En ten opzigte van het tweede: „Let naauwkeuriglijk op de daden, die hij verrigt." Wij zullen deze twee proefmiddelen maar bij elkander nemen in onze befchouwing, om niet in herhalingen te vallen.

Aan de woorden en daden toch kan men den mensch leeren kennen, even als men een' boom kennen leert aan zijne vruchten. „Want men plukt geen vijgen van doornen; men „fnijdt geen druiven van distelen. Zoo brengt ook de goede „mensch het goede voort uit den goeden fchat zijns harten; „en de kwade mensch het kwade uit den kwaden fchat zijns „harten: want uit den overvloed des harten fpreekt de „mond." Willen wij nu den mensch naar zijne woorden en daden beoordeelen, dan moeten wij hem minder in de gezelfchappen, en vooral minder in groote, luisterrijke gezelfchappen, dan wel in den dagelijkfchen, huifelijken omgang gadeflaan. In de gezelfchappen is men doorgaans veinzend. Men zegt en doet daar zoo veel, dat met het hart in weinig aanraking ftaat, ja in tweeftrijd is. Maar is men in zijne dagelijkfche kleederen, zoodat men het beste pak niet aange-

trokken heeft; is men in zijne gewone werkzaamheden en omgang, — dan is ook de ziel in hare dagelijksche, gewone gesteldheid en werkkring; dan werkt zij minder gekunsteld, meer natuurlijk. En dan bedoel ik hier niet bijzonder iemands woorden en daden in zaken van veel belang, maar vooral in zaken van mindere aangelegenheid. In gewigtiger zaken zijn de menschen op hetgeen zij zeggen en doen zullen doorgaans meer bedacht; maar in minbeduidende aangelegenheden brengen hunne woorden en daden de ziel zonder omwegen aan den dag. Het zijn dan vooral *deze* zaken, die aan deskundigen rijke stof tot nadenken verschaffen. Ook hebben wij niet alleen te letten op de woorden en daden zelve, maar ook op den *toon* van spreken, op de *wijze* van handelen. En zoo moet iemand al een geheele vreemdeling zijn in de karakterkunde, indien hij uit dat alles niet een en ander zeer waarschijnlijk gevolg zal kunnen afleiden. Bij voorbeeld, (want wij kunnen over alle soorten van karakters niet spreken; wij zullen het getal van voorbeelden tot *drie* bepalen) wilt gij weten, of de man *weldadig* is jegens behoeftigen, spreekt met hem niet zoo zeer over armoede, want dan zal hij ligtelijk medelijdende gevoelens uiten; maar spreekt van dadelijke hulp te betoonen: dan zult gij den eenen gereed vinden, niet alleen in zijne woorden, maar ook in zijnen toon van spreken, ook in zijne geheele houding; zijn ligchaam zal vooruitkomen, als wilde hij op dat oogenblik de hulp bewijzen: terwijl de ander wel liefderijke woorden spreekt, doch op eenen langzamen toon, en wel zijn ligchaam in beweging brengt, maar niet om het te doen vooruitkomen, — neen, om het terug te trekken, even alsof hij zich achter iets verschuilen wilde. In dit geval kunt gij besluiten, dat zijne medelijdende woorden hunnen grondslag niet in het hart, maar in het hoofd hebben. De spreekwijze: „het „hart ligt hem op de tong," zou, van zulk een mensch gebezigd, eene openlijke spotternij zijn, dewijl bij hem het hart, in plaats van op de tong te liggen, zoo diep in het ligchaam is weggekropen, dat het bijna niet te vinden is. Daarbij zal zulk een mensch, zoodra hij bemerkt, dat men geen vertrouwen in zijne uitdrukkingen stelt, zekere gebaren te hulp nemen, om klem bij te zetten aan zijne woorden; maar ongelukkig zullen die gebaren al even zoo, en nog meer, in het oog loopen, en doen zien, dat zij met het hart in een tweegevecht zijn. Oppert gij de bedenking,

of de behoeftige de hulp, die men hem bewijzen wil, waardig is; zoo zal de weldadige man ten voordeele, maar de gierigaard ten nadeele adviseren.

Verder zult gij den *hoogmoedigen*, den *verwaanden* zeer gemakkelijk leeren kennen aan de hoogdravende uitdrukkingen, die hij ten aanzien van zichzelven bezigt; aan den lof, dien hij zich toezwaait; aan de openbaarmaking van zijne geheime loffelijke daden. Maar dan zijn er onder die hoogschatters van zichzelven nog anderen, (en op dezen moeten wij elkander bijzonder opletttend maken) die namelijk niet hoog, maar laag van zichzelven spreken, met oogmerk om ons daardoor te dringen, dat wij hunne talenten in een des te schitterender licht zullen stellen, dewijl zij wel gevoelen, dat onze woorden meer afdoen dan hunne eigene, en dikwijls ondervonden hebben, dat hunne hoogdravende uitdrukkingen bespot worden. Spreekt iemand nederig van zichzelven, zoo moogt gij hem vertrouwen; maar verlaagt hij zich diep beneden de eer, die hem toekomt, dan kunt gij hem van verwaandheid verdenken. Geloost het dus niet, dat hij, die laag van zichzelven spreekt, ook laag van zichzelven denkt. Gij kunt het doorgaans aan zijnen toon van spreken wel hooren, of zijne woorden in overeenstemming zijn met zijn hart. De waarlijk nederige man zal noch hoogmoedig noch laag van zichzelven spreken; zal den lof, die hem naar verdiensten gegeven wordt, bescheiden aannemen; maar zal met minachting zich verwijderen van den valschen vleijer. Het gaat met de woorden, als met de kleederen. Er schuilt onder dat eenvoudig kleed dikwijls zoo veel trots; doch het aapje kan niet verborgen blijven; het komt zoo menigmalen uit de mouw. Een zeer eenvoudig middel, waardoor gij ongetwijfeld iets zult te weten komen, is, dat gij den verdachtgehoudenen persoon tegenover eenen spiegel zoekt geplaatst te krijgen. Is de man nu niet verwaandelijk met zichzelven ingenomen, dan mag hij nu en dan zijn oog op het voorwerp, waar tegenover hij zit, laten vallen; hij ziet naar hetzelve met onverschilligheid; of wanneer hij zijn oog daarop vestigt, dan is het om het glas en de lijst te beschouwen, somwijlen te bewonderen. Maar bezit de persoon te veel trotsche eigenliefde, dan ziet hij niet naar den spiegel in zijn geheel, maar vestigt het oog alleen op dat punt, waar zijne eigene beeldtenis zich aan hem vertoont. Hij ziet derhalve geen spiegel; hij ziet alleen zichzelven, en be-

schouwt zich met eene zelfvoldoening en bewondering, die gij hem op het aangezigt duidelijk lezen kunt.

De moeijelijkste personen, om te doorgronden, zijn *veinsaards*. En over dezen wilde ik ten laatste spreken. Alle menschen, heb ik wel eens hooren zeggen, zijn veinsaards; alle menschen pogen zoo menigmalen hunne zwakke zijden te verbergen, en hunne goede te doen vooruitkomen. Maar in dezen algemeenen zin neem ik thans het woord niet. Ik bedoel hier dezulken, die in de kunst van veinzen gestudeerd hebben, die in dezelve gepromoveerd zijn, die den graad van meester in de kunst verkregen hebben. Gelijk het in 't algemeen niet gemakkelijk is, om met meesters, het zij in vrije of niet vrije kunsten, te doen te hebben; zoo is dit vooral waar in het geval, waarop wij het oog hebben. Maar, hoe moeijelijk het onderzoek der zulken dan ook moge zijn, de zaak is evenwel niet onmogelijk. Het gaat hier, als met alle andere zaken; men moet de kunst van onderzoeken maar verstaan; men moet er ook een' zekeren meesterlijken graad in verkregen hebben. De geheele zaak zou zeer gemakkelijk zijn, indien dezulken, daar zij toch meesters in hunne kunst zijn, zeker bepalend kenmerk daarvan voor of achter hunne naamteekening plaatsten; maar dit nu de gewoonte niet zijnde, moet er naar andere kenmerken van het meesterschap gezocht worden. De Gelaatkunde van LAVATER moge hier vrij duidelijke trekken aan de hand geven; ook kan het zijn, dat de Schedelleer van GALL ons hier van dienst zij, — ik geloof, dat het middel, voor allen, die wij onderzoeken willen, aangeprezen, ook hier zijne dienst bewijzen moet. Hebt gij dan met iemand te doen, dien gij als meester in de veinskunst beschouwt, en hoort gij hem b. v. van zijne godsdienstigheid spreken, zoo moet gij, niet op hetzelfde oogenblik, dat hij juist bezig is zijne kunst uit te oefenen, maar op een' anderen tijd, dat gij u met hem over eene geheel verschillende zaak onderhoudt, op eene eenvoudige wijze navorschen, of hem zijne voorgegevene liefde tot de godsdienst in het hoofd of in het hart zat. Ontdekt gij het eerste, dan zijt gij op het spoor, en zult verder komen, indien gij u de moeite geven wilt van hetgeen in de maatschappij wegens hem uitlekt te verzamelen, en er eene proef op te nemen; even gelijk de scheikundigen doen, wanneer zij b. v. onderzoeken willen, met hoeveel loodstof eenig water bezwangerd is; met dit onderscheid evenwel, dat gij, in

plaats van het daartoe voor te schrijvene *reagens*, een ander proefmiddel gebruikt, om het schadelijke van het nuttige te onderscheiden. Moeijelijk is het, de bestanddeelen van dit proefmiddel op te geven, dewijl het nemen en vermengen van dezelve gewijzigd moet worden naar den zeer verschillenden aard der op te sporene onzuiverheden. Het voornaamste bestanddeel evenwel, en waarvan men vooral niet te weinig nemen moet, is *spiritus observationis*. Door dit proefmiddel dan zult gij spoedig ontdekken, uit hoeveel geveinsden godsdienstigheid en hoeveel oncen Farizeesch vergift het verdacht gehoudene bestaat. En zulk eene chemische proef kunt gij verder nemen op alle compositiën, die u van tijd tot tijd voorkomen, en die gij op het eerste gezigt af niet beoordeelen kunt.

Deze in de tweede plaats beschouwde middelen dan, M. H., heb ik u willen aanprijzen, om uwe karakterkunde te vermeerderen; niet omdat ik meen, dat door deze middelen uwe menschenkennis volkomen zal worden. Onze kennis in 't algemeen op deze wereld is onvolmaakt; en het zal wel waar zijn, dat de mensch in dit leven nimmer tot volmaaktheid in kennis geraken zal. Volmaakte kennis is alleen dáár te verwachten, waar alles, wat hier verborgen is, zal worden aan het licht gebragt; waar alle beraadslagingen der menschen voor een ieder zullen worden ten toon gesteld. Eén is er, die, zoo lang wij hier leven, alle onze woorden hoort en volkomen verstaat; één, die alle onze daden ziet en onfeilbaar kent; één Wezen, (en waarom zou ik hier zijnen naam verzwijgen?) GOD, die tot de diepste schuilhoeken van ons binnenste met zijn alziend oog doordringt; voor wien zelfs de kleinste hartenplooi niet verborgen kan zijn. Doch wij menschen kunnen het door opmerking in deze kennis wel zoo verre brengen, dat het hart, hoewel lang niet in alle deszelfs plooijen, toch eenigermate voor ons zigtbaar wordt. Maken wij dan van het voorgedragene een verstandig gebruik! Zijn wij op onze hoede, dat wij niet misleid worden, om vastelijk af te gaan op iets, dat wij slechts ter loops bij onzen medemensch hebben opgemerkt! Zoo zullen wij ons, aan den eenen kant, niet ligtelijk laten medeslepen door menschen, die ons bij de eerste ontmoeting aangenaam zijn, maar naderhand, helaas! ons eene diepte van jammeren openen, in welke wij ongelukkiglijk nederstorten. En, aan de andere zijde, zullen wij ons niet ter-

stand op eene verfmadende wijze verwijderen van hen, die in de eerste oogenblikken van onzen smaak niet schijnen te zijn; terwijl wij dikwijls naderhand in hen aantreffen menschen, wier verstand en hart in overeenstemming zijn met het onze. Zoo doende, zullen wij voorzeker ons de zamenleving aangenaam en nuttig maken, den grond leggen voor elkanders wezenlijk en duurzaam geluk, en alzoo meer en meer beantwoorden aan het heilrijke doel onzer loffelijke Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*.

UIT BEIJEREN.

Onder dit opschrift lezen wij in een *Duitsch* tijdschrift:

„ Gedurig komt het bij ons meer aan den dag, dat wij met verhaaste schreden naar de middeleeuwen moeten wederkeeren, toen alleen de fraaije kunsten bloeiden, terwijl de menschelijke rede in diepe sluimering lag. Reeds bezitten wij eene menigte bedelkloosters; thans ligt de opwekking der *Benedictijnen* aan de beurt. Althans zou één (klooster) in den *Beneden-Donau-kreits* daartoe werkzaam zijn. Herstelling der *Jesuiten* is bij ons niet noodig, daar zij nooit ondergegaan zijn, maar slechts in stilte voortleefden. Uit het onlangs in 't licht verschenen nieuwe Plan voor de Latijnsche Scholen en Gymnasiën ziet men derzelver voortdurende werkzaamheid. Hetzelve rust op hunne grondstelling, dat de hoogere scholen van de lagere moeten afgescheiden worden. Oefening van het geheugen is tot hoofdzaak gemaakt. Aan mensch- en natuurkunde wordt niet gedacht: want de eerste leidt tot zelfkennis en bezonnenheid, en de andere doodt alleen zin voor bijgeloof, dezen grondslag van het geestelijk despotismus. Hetgeen het geheel de kroon opzet, is, dat de, gelijk men weet, in de middeleeuwen heerschende, wijsgeerte van ARISTOTELES bij ons algemeen ingevoerd wordt.

„ Als een onfeilbaar teeken des tijds is de terugkeering der geestelijke Blij-, Treur- en Tooneelspelen te beschouwen. En opdat gij u niet verbeeldt, dat het scherts is, zoo schrijf ik voor u de aankondiging daarvan af uit onzen *Beijerschen Landbode*, een sterk gelezen tijdschrift, dat te *Munchen* uitkomt. Aldaar leest gij, No. 61: „ „ Met Al-„ lerhoogst en Genadigst Verlof, zal door de gemeente

„ *Thaining*, bij *Landsberg*, (het laatste is de beruchte plaats, „ waar de, tot uitroeijing der ketters, naar *Beijeren* geroe- „ pene *Jezuiten* hun Collegie en hoofdzetel hadden) op den „ 8, 12, 28 en 29sten Junij, en daarna op den 5, 15, 19 „ en 26 Julij dezes jaars, in het open veld, op een over- „ dekt tooneel: HET GROOTE VERZOENINGSOFFER OP GOL- „ GOTHA, OF DE GESCHIEDENIS DES LIJDENS EN STERVENS VAN „ JEZUS, VOLGENS DE VIER EVANGELISTEN, met figuurlijke „ vertooningen (*bildliche Vorstellungen*) uit het Oude Ver- „ bond, tot overweging en stichting (?) worden ten too- „ neele gevoerd. Het begin is telkenreize ten acht ure des „ morgens; van elf tot twaalf des middags houdt men rust. „ De muzijk is van den Heer Componist LEIBL te *Mün-* „ *chen*. *Thain*, 15 Mei 1829.""

„ Desgelijks beginnen vele Katholijke geestelijken de menschen, in het openbaar, door daden van het ruwste bijgeloof te misleiden en aan hunne baatzucht dienstbaar te maken. Een derzelven, in mijne nabuurschap, heeft onlangs twee zieke paarden en twee zeugen gebenediceerd (de benedictie gegeven), en voor de herstelling van eerstgenoemden zelfs eene mis gelezen. Doch deze waren op geenerlei wijze te behouden, en van de laatsten werd maar één genezen. Ook met de herstelling van bezetenen laat hij zich in. Zelfs heeft hem een naburig, zeer eenvoudig Protestantsch landman duizend fl. geboden, zoo hij den Duivel van zijne met herhaalde vlagen van krankzinnigheid bezochte vrouw wilde uitdrijven. Men onderhandelt nog over de zaak, en het gevolg blijft dus te wachten."

WENKEN, UIT DEN MOND DER ONNOOZELHEID, VOOR DRIJVERS VAN DE DOODSTRAF.

Welk eene beweging! wat toevloed van volk! Waar gaat deze menigte henen? vanwaar deze herhaalde levendige uitroepingen? Alle aangezigten zijn als opgeloken; alle blikken vol verwachting. Ongetwijfeld is er eenig feest op handen, of worden er toebereidsels gemaakt tot volksvermakelijkheden. Hoe veelvermogend is toch het aanlokfel des vermaaks! De winter heeft geen ijs, de armoede geene behoeften meer, zoodra de roepstem tot vrolijkheid zich doet hooren. Wat zijn die menschen gelukkig!.... God! wat klank treft daar mijne ooren? De doodklok luidt.....

't Is, alsof ik, te midden van die fombere toonen, een flagtmes hoor flijpen! ..... Ja, ach ja! heden wordt er doodregt gedaan, en elk haast zich, om dit ijfelijk Drama te zien fpelen; elk haast zich, om den doodftrijd van zijnen natuurgenoot te *genieten!*..... En gij, barbaarfche vader! ook gij wilt uwen zoon derwaarts geleiden? Hij telt, naar 't fchijnt, naauwelijks acht jaren....

Dus met mijzelven fprekende, trad ik naast den vader en het kind voort, en werd alzoo oorgetuige van hun gefprek. „Ik zal dus pleizier hebben; niet waar, vader?" zeide het onfchuldige knaapje. (Ach ja, kind! dacht ik fchier overluid, terwijl de vader zweeg; gij zult u regt vermaken; gij zult bloed en ftuiptrekkende ledematen aanfchouwen!) „Maar, vader! de goede God heeft evenwel verboden, iemand te dooden." — „De wet beveelt zulks, kind, in fommige gevallen." — „Is de wet dan magtiger, dan de goede God?" — „Neen; maar men moet ook haar gehoorzamen." — „Wie heeft de wet gemaakt, vader?" — „De menfchen, mijn kind!" — „Wel, dan zijn zij immers den goeden God ongehoorzaam." — „Ik zal u dat op een' anderen tijd wel eens uitleggen." — Het kind fchudde het hoofd, en vervolgde: „Maar, vader, gaat het dan in de wereld even als op fchool, waar men hun, die fouten maken, ftraf oplegt?" — „Juist, mijn kind!" — „Waarom?" — „Om anderen tot exempel te verftrekken." — „Heeft men reeds meer iemand ter dood gebragt?" — „Wel zeker!" — „En heeft dit dan anderen niet tot exempel verftrekt?" — „Ja, gewis; het heeft de vermenigvuldiging der misdaden belet." — „Zijn er ook landen, vader, waar men de menfchen niet ter dood brengt?" — „Eenige." — „De menfchen moeten daar dan wel boos zijn!" — „Niet boozer, dan hier." — „Wel, dan dient het immers nergens toe, menfchen ter dood te brengen." — „Zwijg, kleine babbelaar!" — Het kind zweeg voor eenige oogenblikken, en begon toen weder: „Zeg eens, vader; gij kent immers Karel Dijkman wel?" — „Ja." — „Wel, die heeft gisteren flaag gehad; en 't was toch een ander geweest, die kwaad gedaan had." — „Dan heeft zeker de meester hem vergiffenis gefchonken?" — „Ja wel, nadat hij hem eerst braaf geranfeld had! Zeg eens, vaderlief, heeft de wet ook wel eens abuis?" — „Ongelukkigerwijze, mijn kind, zijn wel eens onfchuldigen veroor-

deeld."—„Men heeft het hun dan ook zeker vergeven, even als meester?"..... „Rep u wat, jongen; wij komen anders te laat." — „Maar, vader, als men een' mensch heeft doen sterven, en men heeft abuis gehad, geeft men hem dan het leven weder?" — „Ach neen, kind! dat is niet mogelijk." — „Maar, waarom dan.... Och, zie eens, vader; mijne vingers zijn bevroren..... Wat moet die arme man niet koud zijn!"

Dit woord der onnoozelheid deed mij als van schrik verstijven. 't Was mij, alsof er een lijk voor mijne voeten lag! — En deze ontzaggelijke menigte mannen, vrouwen en kinderen, die de strengheid der felste vorst braveren, om het hoofd eens menschen, rookende van het versch vergoten bloed, te zien scheiden van den tronk!..... Ligt er dan niets afgrijselijks voor hen opgesloten in het woord *vernietiging?*.... Hoe! wij hebben geene tranen voor zulk een ontzettend schouwspel, en wij schreijen bij het verhaal van eene ligte ramp; ja, wij smelten weg van deernis in den schouwburg, bij het vertoonen van verdichte ellende!.... Week als was bij het verhaal van ingebeelden jammer, harder dan steen bij het aanschouwen van wezenlijke ijselijkheden, — wie doorgrondt het gedichtsel van 's menschen hart?

—

Bij het, zeer onlangs, te *Parijs*, ter dood brengen van de drie boosdoeners, CHANDELET, GUÉRIN en BARDON, (de eerste van welke al zingend en dansend zijne straf onderging!) drong eene jonge, aardige vrouw, met roode wangen en blond, gekruld haar, door de menigte, om het werktuig des doods van nabij te beschouwen. „Dat doet smart," zeide een jong meisje, dat haar verzelde, tot haar; „gaan wij?" — „Neen," hernam de schoone blonde, met een glimlachje; „het mes zal van daag spek hakken!"....

Eenige schreden verder stond een man uit het gemeen op zijne teenen, een jong kind op de schouders dragende. Hij zelf kon niet zien; maar hij had aan zijn zoontje de zorg opgedragen, om hem de bijzonderheden der strafvoltrekking mede te deelen. „Kunt gij wel zien?" zeide hij tot zijn kind. „Zijn zij er al?" — „Ja, vader! daar zijn zij.... „Ik zie overheerlijk! Daar draagt men hem naar boven.... „Hij verroert zich niet.... Men sjouwt hem.... Hij is

„ dood." — „ Wel neen, jongen! hij is bang." — „ Vader! „ guillotineert men ook dooden?" — „ Ja, zeker! om het „ voorbeeld. Maar, let wel op!" — „ 't Is gedaan, va„ der!" — „ Let op! 't Zal weêr beginnen." — „ Het „ groote mes is geheel rood, vader! Daar komt er nog „ een. Hij heeft een kaal hoofd. Alweêr afgedaan. Dat „ gaat gaauw!" — „ Let verder! Ziet gij den derden?" — „ Ja, vader!... 't Is over." — De vader, met eene Stoïsche onverschilligheid; „ *Nu gaan wij soep eten.*"

ZONDERLING GEBRUIK IN SERVIË EN HET HEDENDAAGSCHE GRIEKENLAND.

(RANKE, *Die Serbische Revolution*, 1829; verg. met GERHARD's *Wila*, 1828.)

Bij aanhoudende droogte wordt, in *Serviё*, een meisje, ongekleed, met gras, kruiden en bloemen zoodanig omwikkeld, dat men zelfs van haar gelaat bijkans niets ontwaart. Zij vertoont alzoo eene soort van wandelende weide, en gaat van huis tot huis rond; zij heet de *Dodole*. Zinnebeeldig gelaat zich elke huisvrouw, alsof zij een' emmer waters over haar uitstort. Hare medgezellinnen zingen een gebed om regen; en men houdt het algemeen daarvoor, dat zulk een lied de wolken haren togt doet verhaasten, en, om hetzelve, de druif en het graan zal bevochtigen.

Ook in *Griekenland* vindt men hetzelfde gebruik. Wanneer het tijdens de zaaijing in geene 14 of 20 dagen geregend heeft, verzamelen zich de dorpelingen, of ook der steden, en doen, onder voorgang des priesters en het ronddragen van gewijde beelden, eenen plegtigen omgang, terwijl zij God om regen smeeken, en de priester de kerkgebeden leest. Somwijlen ook komen, in dorpen of steden, de kinderen van 7 tot 12 jaar bijeen; een knaapje of meisje van 8 à 10 jaar wordt dan uit hun midden gekozen, hetwelk daarop door de anderen naakt uitgekleed, en met kruiden en bloemen van het hoofd tot de voeten bedekt en opgesierd wordt. Zulk een kind noemt men *Purpurina*. Met hetzelve aan hun hoofd, gaan zij nu in de huizen, terwijl zij een liedje, de bede om regen bevattende, zingen; en elke huisvader of moeder giet over het hoofd der *Purpurina* een' kroes waters uit, ten zin-

nebeeld, dat het God behage, zijnen regen te zenden. Ziehier eene, schoon gebrekkige, vertaling van gezegde lied:

Daar gaat het Regenmeisje rond.
Wij smeeken God met hart en mond:
Ach, goede God! zend regen neêr,
Een' milden, zachten regen weêr,
Die wasſen en die bloeijen doe,
(En allen zijn wij blij te moê)
Wat op den akker, rijk bevracht,
In tuin of weide uw' zegen wacht!
Vul ook de drooge beek met nat,
En vloeij' de druif in kuip en vat!
Maak onze schoven vol en rijk;
Dat in den oogst uw gunst ons blijk'!

OVERGANG VAN HENDRIK IV, VAN FRANKRIJK, VAN DE HERVORMDE TOT DE KATHOLIJKE KERK. Uit SULLY's *Gedenkschriften*. Door den Predikant SCHLOSSER, te *Grosz-Zschocher*.

Voorberigt.

Onder de bronnen der geschiedenis van den overgang van HENDRIK IV tot de Katholijke kerk worden de Gedenkschriften van SULLY doorgaans bovenaan gesteld. Daar nu dit boek onder de zeldzamen behoort, zal het menigen vriend van boekenkennis, die het niet bij eigene aanschouwing kent, niet onaangenaam zijn, hier iets naders daarvan te lezen. Deszelfs volledige titel is: *Mémoires ou oeconomies* (verordeningen) *royales d'estat, domestiques, politiques et militaires, de* HENRY LE GRAND, *par* MAXIMILIEN DE BETHUNE, *Duc de Sully.* Doch deze Gedenkschriften zijn geenszins door SULLY zelven, in dien vorm, in welken wij die bezitten, vervaardigd en uitgegeven, maar door vier mannen, welke hij in verschillende staatzaken gebruikt had, en die naderhand, men weet niet hoe, tot vijf werden. In den brief van opdragt zeggen de vervaardigers aan SULLY: „Daar „uwe Hoogheid ons vier, die Gij wel kent, bevolen heeft, „zekere Gedenkschriften naauwkeurig na te gaan, en te be„proeven, dezelve in den vorm eens eenvoudigen dagboeks

„ van uwen geheelen levensloop, uwe daden en handelingen, „ goede en kwade ontmoetingen, sedert uw twaalfde jaar, „ toen uw heer vader U den zaligen Koning overgaf, tot op „ des laatsten beklagenswaardigen dood, te gieten, en ver- „ korte uittreksels daaruit te maken; zoo hebben wij ons „ van dezen last, naar beste vermogen, gekweten." — Uit dezen oorsprong laat zich dan ten deele de ongepaste houding des boeks verklaren: want de vervaardigers vertellen, dien ten gevolge, aan SULLY, wat hemzelven bejegend is. Zoo luidt het gestadig: „ Gij zeidet, Gij antwoordet, Gij deedt," in plaats van in den derden persoon van hem te spreken. Doch tevens berust op deze wijze van ontstaan de geloofwaardigheid des boeks, en deszelfs voorregt, om de meest geheime gesprekken en onderhandelingen tusschen HENDRIK en zijnen getrouwen dienaar te behelzen, door dezen onvermoeiden arbeider opgeteekend en verzameld.

(*Het vervolg hierna.*)

VERKLARING VAN DEN BISSCHOP VAN AMIËNS.

Terwijl de onpartijdigheid ons gebiedt, deze verklaring des Bisschops van *Amiens*, (welke echter door den Bisschop op geenerlei wijze gestaafd wordt) aan den *Corsaire* gerigt, onzen Lezeren mede te deelen (*), voegen wij daarnevens het luimig, maar stout antwoord op dezelve, alsmede het voorafgaande, in het genoemde blad.

„ Niet gewoon in ons blad gewijde brokstukken van Bis- „ schoppelijk proza mede te deelen, is het inderdaad voor „ ons een fortuintje, onzen Lezeren een staal van den brief- „ stijl van Monseigneur den Bisschop van *Amiens* te mogen „ aanbieden. Hebben wij onlangs de milddadigheid van Mon- „ seigneur van *Avignon* met innig genoegen vermeld, met le- „ vendige voldoening plaatsen wij thans de vrome logenstraf- „ fing van dien van *Amiens*, wiens herderlijke ingewanden „ zijn bewogen geworden, dus luidende:

(*) Zie, omtrent de aanleiding tot dezelve, het *Mengelwerk* van ons vorig No.

„ *Aan den Redacteur en chef van den Corsaire.*

„ *Mijnheer!* — *Ik verneem, dat gij in uw dagblad eene*
„ *daadzaak* (un fait), *mij betreffende, hebt opgenomen* (*).
„ *Dezelve is valsch, Mijnheer, zoo wel als de omstandighe-*
„ *den, welke dezelve vergezellen. Niemand is, noch aan de*
„ *deur van mijn huis, noch daar binnen, van honger gestor-*
„ *ven. Niets, volstrekt niets, heeft tot dit lasterend verhaal*
„ *aanleiding kunnen geven. Ik noodig u uit, volgens den zin*
„ *van art.* 11 *der wet van* 25 *Maart* 1822, *mijne tegenver-*
„ *klaring in uw eerstkomend nommer te plaatsen.* — *Ontvang,*
„ *Mijnheer, de verzekering mijner volmaakte achting.*

„ † *J. P., Bisschop van Amiens.*"

„ Deze brief verzekert, dat niemand van honger gestorven
„ is aan de deur van het huis van Monseigneur, noch *daar*
„ *binnen.* Wij wenschen alle de commensalen van het hôtel
„ geluk; het bewijst, dat men bij den Bisschop van *Amiens*
„ (eene stad, waar men goede sier maakt en lekkere pastijtjes
„ bakt) eene treffelijke ordinaris en eene ruime keuken houdt.
„ Nog eens, wij wenschen daarmede den commensalen des
„ Bisdoms geluk! Intusschen willen wij Monseigneur doen op-
„ merken, dat het woord *lasterend* een weinig hard is, en
„ niet zeer gepast voor eene kerkelijke pen; het heeft ons
„ dit vers van den *Lutrin* in het geheugen herroepen:

„ *Tant de fiel entre-t-il dans l'âme des dévots!*"
(„ Kan zoo veel gal de ziel der vromen binnensluipen!")

„ Monseigneur had niet noodig, zich te beroepen op art.
„ 11 der wet van 25 Maart 1822; zijne verklaring ware zon-
„ der dit opgenomen; nimmer zullen wij eene zoo hooge cor-
„ respondentie van de hand wijzen. Daarenboven ligt er iets
„ pikants in, in den *Corsaire* dit klein Mandement, met een
„ aardig herderlijk kruisje onderteekend, te lezen. — Voor
„ het overige, toen wij deze Missive met het merk van den
„ post van *Amiens* ontvingen, riepen wij, met blijdschap des
„ harten, uit: „ Monseigneur bevindt zich in zijne residen-
„ tie!" Mogten de armen van zijn Bisdom de weldaden zij-
„ ner tegenwoordigheid smaken!"

(*) Volgt het onzen Lezeren reeds bekende geval.

FIDO EN BIANCO.

Dit zijn twee wijfjes-honden. In tegenwoordigheid van den Koning van *Napels*, van den Groothertog van *Toscane*, en nu laatstelijk, te *Parijs*, (27 Januarij 1830) in die van de Hertogin VAN BERRY, hebben zij hunne kunsten vertoond. De eene telt vijf, de andere nog geen twee jaren. FIDO is wit, met zwarte ooren; BIANCO desgelijks wit, met twee kleine zwarte vlekken op het kruis. BIANCO heeft al het levendige, aardige en grappige van een' jongen scholier; FIDO al de deftigheid van een oud geleerde. BIANCO zal het misschien verder brengen dan FIDO; tot dusverre is deze de bekwaamste, gelijk hij ook de oudste is. BIANCO heeft evenzeer behaagd door zijne bevalligheid als door zijn vernuft; FIDO heeft verbaasd door zijne bekwaamheden en geheugen zoo wel, als de verscheidenheid zijner verkregene kennis. FIDO verstaat en *schrijft* zes talen; *Fransch*, *Italiaansch*, *Engelsch*, *Hoogduitsch*, *Latijn* en *nieuw Grieksch*. (Menig Minister van Buitenlandsche Zaken, door zijnen post verpligt, met de geheele wereld te correspondéren; zou hij zich kunnen beroemen, er zoo vele te verstaan?) Men vroeg aan FIDO: „Hoe heet *Rome* in het *Italiaansch?*" Hij schreef: *Roma*. Men zeide tot hem: „Schrijf in het *Engelsch* het woord, dat in het *Fransch* heet: *mouchoir*." Hij schreef: *andkerchief*. BIANCO werd gehaald, zag het kwalijk gespelde woord, door zijnen kamerand getrokken, zette er eene *h* voor, en verwijderde zich springende en keffende, zich verblijdende, naar 't scheen, als een scholier, die zijnen meester eene vlieg heeft afgevangen. Eene tabel in zes kolommen werd nu aan de toeschouwers rondgedeeld, vijftig genommerde woorden in zes talen bevattende. Men vroeg aan FIDO: „Hoe heet in 't *Fransch* het woord, genommerd 38?" Hij schreef: *Venus*. „Hoe heet in 't *Italiaansch* nommer 20?" Hij schreef: *Dio*. Somtijds gebeurde het, dat het aan FIDO voorgestelde woord dubbele letters had. Naardien men hem slechts één alphabet, en geene letterzetters-kas heeft gegeven, is hij verpligt, het teeken, dat hem ontbreekt, te vragen; hij kiest het uit het reeds zaamgestelde gedeelte, en wijst het aan zijnen meester, die het hem geeft. Zoo men hem wil misleiden, hij ontdekt het terstond, neemt de aangebodene letter niet aan, en vraagt andermaal die, welke hij noodig heeft. Hij kan

optellen, aftrekken, vermenigvuldigen, deelen. In het optellen is hij schier even ervaren, als een kassier van de Thesaurie; in eene seconde ziet hij de cijfers, welke hij moet optellen, voegt ze zamen, en schrijft er de som onder. Men zegt den hond een getal, welk ook, voor, en hij schrijft het, zonder te aarzelen; men vroeg 1099, (eene keukenmeid, die niet voor 't minst zes maanden de leerwijze van JACOTOT bestudeerd had, zou het hem niet nadoen) en hij schreef het onverwijld. FIDO en BIANCO spelen kaart, en zij kennen het spel zoo wèl, dat zij geene fouten begaan; zij letten op de trekken van partij; zij vragen of weigeren de kaart, met eene verwonderlijke schranderheid. — Heeft de Heer KESSELS het eerekruis ontvangen voor het opvisschen van een' dooden walvisch; verdient dan de Heer FARIMA, die FIDO en BIANCO heeft onderwezen, het grootkruis niet? En de Heer MARTIN, den Magnetiseur van wilde dieren? Leeuwen temmen, honden tot taalkenners en wiskundigen vormen, is dat niet duizendmaal meer, dan eenen walvisch laten opzetten, dien men niet eens zelf geharpoeneerd heeft?

DE LONDENSCHE TABAKSDOOS.

Aardig is de toepassing, welke, in eenige koffijhuizen te *Londen*, tot spijt dier tabakrookers, die gaarne eene pijp om niet stoppen, van de werktuigkunde wordt gemaakt op de tabaksdoozen of bossen. In *Engeland* wordt meerendeels alleen door vreemdelingen, soldaten, matrozen en de geringere klassen gerookt, en dus juist niet in de voornaamste koffijhuizen, maar slechts in de mindere, alwaar dan, tot derzulken gerijf, nog bijzondere *smokingrooms*, of rookvertrekken, voorhanden zijn. Maar de *Engelschman* is niet gewoon, pijp en tabak bij zich te dragen, gelijk de *Hollander* zijne tabaksdoos, de *Duitscher* den geheelen toestel, en de *Hindoo* zijne beteldoos medevoert. De (*Hollandsche*) aarden pijp krijgt men van den waard; maar de tabak staat op de tafel in eene geslotene blikken bos. Voor eerstgenoemden was het weleer even omslagtig als onzeker, het bedrag van elke gestopte pijp (een *penny*, d. i. 5 centen *Holl.*) van elken rooker te innen. Maar zie! daar viel een werktuigkundig Genie onder de koffijhuishouders op een hulpmiddel, dat weldra navolgers

vond. Thans is er, midden in het vertrek, eene tabaksdoos geplaatst, welke eene bijzondere afdeeling, met eene opening daarin, heeft, gelijk eene armenbos, waar juist een *penny* doorgaat. Van binnen, tegen de opening, is een hefboompje, welks ander eind met den grendel, die het deksel der doos sluit, in verband staat, en zóó ingerigt, dat alleen het gewigt van eeñ *penny*, en geen ligter, dezelve doet opengaan. Wil men nu zijne pijp stoppen, dan werpt men er een *penny* in, het deksel springt open, en men heeft, wat men verlangt. Doch meent iemand zulks met een halve *penny* te klaren, zoo wordt het bedrog terstond gestraft; de doos blijft, daar het gewigt voor den hefboom te ligt is, onverbiddelijk gesloten, en hij moet nog een heelé *penny* offeren; want een tweede halve opent haar zoo min als een derde, wijl het geldstuk niet op den hefboom liggen blijft. Het *egoïsmus* des *Engelschmans* doet het werktuig volkomen beantwoorden aan deszelfs doel. Hij denkt: „ Ik heb betaald; een ander mag ook betalen!" en hij klapt de doos altijd weêr digt.

MARNIX VAN ST. ALDEGONDE.

Waartoe voor *Roomsche* of *Griekſche* helden
  Het speeltuig in de vuist geklemd?
Waartoe, 't geen *Hellas* dichters melden,
  Op *Nederlandschen* toon gestemd?
Waartoe, in ver verwijderde oorden,
Naar stof gezocht voor harpäkkoorden;
Daar *Maas*- en *IJ*- en *Scheldes*-boorden
  Weêrgalmen van der vadren lof?
Laat MARO van AENEAS zingen;
HOMEER, door 't godlijk snarenwringen,
Heel 't aardrijk tot bewondring dwingen,
En zoo der *Grieken* roem voldingen!
  Der vadren deugd zij onze stof.

Wie, wie denkt immer aan de tijden,
  Toen *Neêrland* zijn verjongde vlag,
Na 't bloedig tachtigjarig strijden,
  Op alle zeeën wappren zag;
Toen de *Amboinees* zijn nagelbalen,
Ceilon ons zijn kaneel zag halen,
  En *Banda* fijne specerij;

Toen men de vracht van duizend schepen
Steeds zag de spijkers binnensleepen
Der handelstad aan 't scheeprijk *IJ*:

Wie brengt zich ooit dien tijd te binnen,
En dankt niet 't stoute voorgeslacht,
Dat, groot van moed en kloek van zinnen,
Dit alles heeft tot stand gebragt?
Wie denkt ooit aan die duizendtallen,
Die voor 's lands vrijheid zijn gevallen
Op *Neêrlands* afgestreden grond;
Wie noemt ORANJE, bron en ader
Der vrijheid, en gedenkt te gader
Zijn' halsvriend niet en trouwsten rader,
Aan MARNIX VAN ST. ALDEGOND'?

Wat stervling waagt, met stoute vingren,
Voor MARNIX 't speeltuig aan te slaan;
Hem 't eerloof om de kruin te slingren,
Die onverschrokken pal bleef staan,
't Zij hij in 't veld den vijand keerde,
Of in den raad 's lands regt verweerde,
En *Neêrlands* Edlen, bij 't Verbond,
Toen zij het puik van NASSAU's helden
(Wiens dapperheid nog *Jemmings* velden
En *Heilgerlee* met roem vermelden)
En BREDERODE als hoofden telden,
Met mond en pen ten dienste stond;

Den diepgeleerden volksverlichter,
Zoo vroom, als welbespraakt van tong;
Die, als zoetvloeijend *Neêrlandsch* dichter,
's Lands Vader 't eerste loflied zong: (*)
Wie zal zijn' roem naar waarde spellen?
Wie waagt, de diensten op te tellen,

(*) Het bekende Volkslied: *Wilhelmus van Nassouwen*, wordt met zooveel waarschijnlijkheids aan MARNIX toegeschreven, (zie Mr. J. SCHELTEMA; *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, D. III. St. 3. bl. 174; N. G. VAN KAMPEN, *Geschiedenis der Letteren en Wetenschappen in de Nederlanden*, bl. 115, 116) dat ik niet geaarzeld heb, in een dichtstuk, hetzelve stellig, als door hem vervaardigd, te doen voorkomen.

Door hem voor *Nederland* verrigt?
Wie schetst zijn vaderlandsche zeden,
Zijn groote zielshoedanigheden,
Alwat hij nuttigs heeft gesticht?

Ja, MARNIX! dat de zeven pijlen
Zijn in een' bondel saamgesnoerd,
(Schoon gij ook niet op hechte stijlen
Zaagt 't staatsgebouw ten top gevoerd)
Was ook uw werk. O! waren allen
Uw doel, uw pogen toegevallen,
Geheel dit bloeijend *Nederland*
Was nooit verdeeld geweest in *Bataviers* en *Belgen*;
Maar BATO's kroost was steeds met BRABO's fiere telgen
Vereenigd door een' zelfden band.

Waar staat van d'edlen volksbeschermer
Het beeld, gegoten uit metaal,
Gebeiteld uit arduin of marmer,
Voor 't oog van elken *Belg* te praal? (*)
Dus, hoorend' van zijn deugd gewagen,
Zal ieder wis, met geestdrift, vragen.
Dan, 't is vergeefs in 't rond gestaard;
Geen plekjen in de *Nederlanden*,
Geen enkle steen aan deze stranden
Heeft MARNIX' naam voor ons bewaard.

Neen, hij, de schrik der zielstirannen,
De steunpilaar van *Neêrlands* staat,
Zag zich miskend, verguisd, verbannen,
Beschuldigd van het snoodst verraad;
Hij, die en goed en bloed en leven
Voor 't vaderland ten best' wou geven,
Die nooit, in 't onverpoosbaar streven
Voor *Neêrlands* welzijn, had gerust,
Kon eens, tot loon dier deugd, verwerven,
Dat hij vergeten om moest zwerven,
Als balling aan een vreemde kust!

(*) „Met reden," zegt de Heer SCHELTEMA, (*Staatkundig Nederland*, D. II. bl. 72) „zou iemand, die niet „bedacht, dat volksdankbaarheid schaars is in Gemeene„besten, kunnen vragen: waar staat 's mans standbeeld?"

Dit, dit is dan uw loon, o braven!
Die uwen moed, uw kloek beleid,
Uw kunde, uwe ongemeene gaven
Aan Vorst en volk hebt toegewijd!
Uw deugden hoort gij zelden roemen,
Uw minste feil een wandaad noemen;
't Door u eens beweldadigd volk
(Komt nijd in zijnen boezem wonen)
Zal vaak u zijnen ondank toonen,
En uw verdienste eenmaal beloonen
Met zwaard, met moordschavot, of dolk!

Maar, schoon gij voor den nijd moet zwichten,
Uwe eeuw u vaak verguizen ziet,
Het nageslacht zal eenmaal rigten:
Ligt, dat het u eene eerzuil biedt.
Dit loon hadt ge eenmaal ook verworven:
Was de edle niet te vroeg gestorven,
Een *Zeeuw* vereeuwigde uwe daân.
Dan zagen wij aan *Zeelands* kusten,
In 't oord, waar uwe beendren rusten,
Te *Souburg*, een gedenkzuil staan. (*)

Thans is de hoop nog niet verloren,
Dat men uwe asch die eer bewijst;
Veelligt zien wij nog 't tijdstip gloren,
Dat hier voor u een standbeeld rijst.
Gij, schrik van 't immer woedend *Spanje!*
Gij, vriend en raadsman van ORANJE!
Ziet eens door ons die schuld betaald.
Ja, 't volk, dat EGMOND's beeld deed rijzen,
Zal ook zijn hulde aan u bewijzen,
Door grafgesteente, zuil of naald!

Antwerpen. A. J. VAN DER AA.

(*) De Heer HURGRONJE, in *Zeeland*, had het voornemen opgevat, om ALDEGONDE te *West-Souburg*, in *Walcheren*, waar hij begraven ligt, een Gedenkteeken op te rigten, toen een vroegtijdige dood hem daarin verhinderde. (Baron H. COLLOT D'ESCURY, *Hollands Roem in Kunsten en Wetenschappen*, D. II. bl. 86 der Aanteek. en Bijdr.)

WEDERZIEN.

Waarom ſtaat dat oog zoo donker,
Dat zoo vriendlijk anders ſpreekt,
Blinkende als het ſtargeflonker?
Waarom is die wang verbleekt? —
't Affcheid valt zoo bang en zwaar
Aan een edel vriendenpaar.
Daarom ſtaat dat oog zoo donker;
Daarom is die wang verbleekt.

Waarom keert de blos der wangen?
Waarom wordt het oog weêr licht?
Heeft de vreugd het leed vervangen?
Is de reistogt al verrigt?
Neen! maar ramp en ſmarten vliên:
Englen fluistren: „Wederzien!"
Daarom keert de blos der wangen;
Daarom wordt het oog weêr licht.

Waarom toch dat handenwringen,
En die wanhoop op 't gelaat?
Wilt gij hier een troostlied zingen?
Ach! hier baten troost noch raad.
't Is een brave, ſtom van rouw,
Bij het lijk van kind en vrouw.
Daarom dan dat handenwringen,
En die wanhoop op 't gelaat.

Maar, de hoop ſtraalt weêr op 't aanſchijn;
Maar, daar zit hij rustig neêr.
Zijn uw dierbren weêr in 't aanzijn?
Neen! zij keeren nimmer weêr.
Zeg dan, wat u troost kon biên?
Juichend roept hij: „Wederzien!"
Daarom ſtraalt weêr moed op 't aanſchijn:
Daarom zit hij rustig neêr.

Wederzien! gij, woord des levens!
Zalig is uw tooverkracht;
Gij ſchenkt troost en kalmte tevens
In den zwartſten jammernacht.
Vrienden! wat ons moog' geſchiên,
Englen zingen: „Wederzien!"
Nooit volprezen woord des levens,
Zalig is uw tooverkracht.

'T Zij dan gij of ik moet zwerven,
Ver van 't lieve vaderland;
't Zij dan gij of ik moet fterven,
Neen! dat fcheurt geen vriendenband.
Als we elkaâr het affcheid biên,
Fluistren Englen: „Wederzien!"
Woord, gezegend duizendwerven!
Gij houdt eeuwig, eeuwig ftand.

13 Dec. 1829. G. TIMME.

BEKLAG VAN EEN' HOLLANDER OVER DE BISSCHOPSMOUWEN (*) DER DAMES.

Waar toch, waar moet dat heen? Wilt, goden, u erbarmen!
o Mode! mannenplaag, door wet noch band gestuit!
Smeedt gij nu 't fchoon geflacht een' hoepelkrans om de armen,
Zoo wijd fchier, als die 't vat van Heidelberg omfluit?

Veelvoudig is het leed, dat gij ons hebt gebrouwen;
Veelvoudig zij de haat, u daarvoor toegewijd!
Dat zij, wier magere arm zich 't eerst ftak in die mouwen,
Bij 't floopen van dien zak, verga van fchaamte en fpijt!

Waarom ons, lieve maagd! den poezlen arm onttogen,
Die immer 't fchoon verhoogt der fijne en teedre hand?
Waarom, natuur ten hoon, uzelve wreed belogen,
Als ware uw vorm aan dien des olifants verwant?

Waarom, wanneer de man zijn gade wil omarmen,
Omvat hij, wordt zijn kus niet door balein geweerd,
Een baal van doode ftof, onvatbaar voor verwarmen,
Waarin de reinfte vlam al fisfend zich verteert?

Waarom toch, fchoon geflacht! dat *ultra* in bedekking,
Dat ellen ftofs verzwelgt, en heel uw leest ontfiert?
Het *ultra*, waar het heerfche in ftaats- of huisbetrekking,
Wordt door geen man of vrouw van waren fmaak gevierd.

Verwerpt een tooifel dan, dat ons bedroeft, o vrouwen!
Van nieuws het zedig fchoon, den poezlen arm, ontbloot!
Ligt wordt, waar welvaart week, het *plus* dier *ultra*-mouwen
Een *minus* in de kas van menig echtgenoot!

'k Ben geen petitievriend; maar, leent mij gunftige ooren!
'k Heb, per request, de grief voor uwen troon gebragt.....
Wat zie ik?... Ja! — gij kwaamt reeds half mijn beê te voren;
Slechts de opperarm alleen duldt nog de vreemde dragt.

J. W. IJNTEMA.

Naar aanleiding van
eenige *Hoogduitsche* dichtregels.

(*) *Manches à l'Evêque.*

MENGELWERK.

OVER HET GELOOF EN DE GEVOELENS DER HEDENDAAGSCHE JODEN, BETREFFENDE HET HOOFDVERSCHIL TUSSCHEN HEN EN DE CHRISTENEN.

Onlangs werd mij een boekje ter hand gesteld, geschreven door den beroemden en godvruchtigen Rabbi ABRAHAM JAGEL, zoon van Rabbi CHANANIA, opgedragen aan den door zijne schriften onsterfelijken Rabbi JOSEPH VAN FANO, Hoogleeraar op de doorluchtige Hoogeschool te *Ferrara*, vertaald door L. H. J. BRONVELD, gedrukt bij D. ZIMMERMANN, in het jaar der Joodsche jaartelling 5564, volgens de Christelijke 1804. Met genoegen en stichting heb ik dit boekje gelezen, maar tevens met bijzondere belangstelling; vermits ik daarin vond, waarnaar ik reeds lang had gewenscht, de geloofsleer namelijk der hedendaagsche Joden omtrent het hoofdverschil, hetwelk er bestaat tusschen de Joden en de Christenen, door eenen Israëliet zelven opgesteld, en met zachtmoedigheid, liefde en hooge en warme godsvrucht voorgedragen. In vele opzigten dezelfde gevoelens aantreffende in een stukje, geplaatst in het Mengelwerk der *Vaderl. Letteroef.* voor 1829, bl. 345, dacht mij niet onbelangrijk voor de lezers van dit tijdschrift, in hetzelve een uittreksel te vinden uit bovengemeld werkje met de eigene woorden van den edelen schrijver en kundigen vertaler; waarbij ik eenige aanmerkingen heb gevoegd, welke mij onder het lezen daarvan zijn ingevallen.

In de voorrede zegt de schrijver, dat sommigen hunner Leeraren de wet, die 613 geboden behelst, gebragt hebben tot elf grondartikelen, welke allen duidelijk voorkomen Ps. VIII; anderen tot vijf of zes, volgens Jes. XXXIII: 15, 16; wederom anderen tot drie, naar Micha VI: 8; en eindelijk anderen tot één; *de regtvaardige zal door het geloof leven*, Hab. II: 4.

Ook het voorberigt des vertalers behelst veel, hetwelk alle opmerkzaamheid verdient. „Door den in„houd," zegt hij, „van dit boek zullen ophouden en „verdwijnen alle verouderde vooroordeelen en valsche be„grippen, die sommige onkundigen van de Joodsche „Godsdienst koesteren; namelijk, dat men ons zoekt op „te dringen, alsof wij niet liefdadig zouden denken om„trent andere godsdienstige gezindheden, en alsof wij „zouden gelooven, dat een volk, belijdende eene andere „Godsdienst dan de onze, niet zoude kunnen zalig „worden."

„Immers," zegt de Heer BRONVELD, „het is al„gemeen bekend, dat de Joden tot eene vaste leerstelling „hebben, dat God zijne schepselen geenszins tot ver„doemenis geschapen heeft: *want*, zegt de Eeuwige, „Ezech. XXXIII: 11, *zoo waarachtig als Ik leve, zoo* „*Ik lust heb in den dood des goddeloozen! maar daar*„*in heb Ik lust, dat de goddelooze zich bekeere van* „*zijnen weg en leve.* En David, Ps. CXLV: *De* „*Eeuwige is aan allen goed, en zijne barmhartigheden* „*zijn over alle zijne werken.* Door alle werken „Gods nu worden verstaan alle menschen, wie zij ook „zijn mogen, waarvan ieder mensch of volk een gedeelte „uitmaakt."

„De latere Schriftgeleerden en Leeraars stellen als „zeker, gelijk wij lezen in den *Talmud* en bij MAI„MONIDES, dat de deugdzamen uit de andere volken „de eeuwige zaligheid deelachtig worden; en onder„stellen wijders, dat alle redelijke en beschaafde volken, „in zoo ver zij zich in de kennisse Gods en in de „betrachting der deugd bevlijtigen, niet alleen zoo wel „als de Joden, maar, in eenen zekeren zin, nog ge„makkelijker dan dezen, kunnen zalig worden, omdat „de wet van Mozes alleen aan de Joden, bij wijze van „verdrag, dat zij vrijwillig aangenomen hebben, ge„geven is."

Verblijdend is het, dit gunstig gevoelen te ontdekken, hetwelk thans de Joden koesteren, over de zaligheid der-

zulken, die eene andere Godsdienst belijden. Maar of dit de oude leer der Israëliten geweest zij, daaraan twijfel ik zeer; vermits er zelfs geen voorschrift in de wet van Mozes gevonden wordt, *om alle menschen lief te hebben;* althans wordt het woord *naasten* in de wet nergens verder uitgestrekt dan tot het Israëlitische volk. Lev. XIX: 18. Inderdaad, voor de beoefening dier hoogere zedeleer van eene algemeene menschenliefde waren de Joden, toen ze nog op zoo lagen trap van beschaving stonden, en eerst uit de Egyptische slavernij kwamen, niet vatbaar, en schreef hun daarom de opperste Wijsheid *toen* die wet nog niet voor. Van waar hebben dan de latere Joden die leer ontleend? Van waar anders, dan door hunnen omgang met de Christenen?

Verder zegt BRONVELD: „ Maar wij en onze na„ komelingen zijn gehouden, om deze wet in alle vol„ gende tijden te eerbiedigen en te onderhouden, zonder „ dat eenige wetgevende magt, welke die ook zou mo„ gen wezen, (behalve de Goddelijke) ons hiervan ont„ slaan kan; en zulks wel hoofdzakelijk daarom, omdat „ het wetten en geboden zijn des oppersten Wetgevers, „ gelijk gezegd wordt bij Jes. XXXIII: 22: *De Eeuwige* „ *is onze Wetgever; de Eeuwige is onze Koning*. Ja, „ wij zijn verpligt en gehouden, deze Mozaïsche wet, „ met de daarin voorkomende geboden en regten, (die „ de Godheid uit barmhartigheid en liefde, welke zij „ gestadig het menschelijk geslacht toedraagt, ons on„ middelbaar, in eene heerlijke en schitterende verschij„ ning op den berg Sinaï, tot ons tijdelijk en eeuwig „ behoud, geopenbaard heeft) zoo lang te eerbiedigen „ en te onderhouden, tot dat het dien oppermagtigen „ Wetgever behagen zal, ons geweten omtrent dit tee„ dere punt gerust te stellen, en tot dat de vernietiging „ of verandering derzelve wet *onmiddelbaar* geschiede „ in eene dergelijke schitterende verschijning, als bij de „ instelling derzelve op Sinaï onder donderen en blik„ semen en bazuingeklank. Maar, zoo lang zulks niet „ geschiedt, is de gemeente van Jacob verbonden en

„ gehouden, de wet van Mozes te eerbiedigen, en de „ daarin voorgeschrevene geboden en regten te onder- „ houden."

Wat hier door den Heer BRONVELD met oordeel en alle regt wordt beweerd, dat de Goddelijke wet, welke de Israëliten op zulk eene ontzagwekkende wijze van den berg Sinaï ontvangen hebben, niet kan veranderd of vernietigd worden; dan door God, den opperften Wetgever zelven, zal door geen Christen worden tegengesproken! Integendeel! Maar wij Christenen gelooven, dat zulks werkelijk is geschied. Getuigen de menigte Goddelijke wonderen, door Jezus en zijne Apostelen verrigt. (*Want het is God alleen, die wonderen doet;* Pf. LXXII: 18.) Getuige de duidelijke en meermalen herhaalde stem van den Hemel: *deze is mijn Zoon, mijn geliefde, in welken ik mijn welbehagen heb; hoort hem.* Matth. III: 17. XVII: 5. Getuige bovenal het gebeurde op het eerste Pinksterfeest, na onzes Heeren dood, opstanding en hemelvaart, toen, door heilige vuurvlammen, welke schitterend nederdaalden op de hoofden zijner gezanten, deze mannen werden bekwaam gemaakt en van God toegerust, om de leer van een nieuw verbond alom in de wereld te verbreiden; welk verbond God nu door een veel voortreffelijker Middelaar, dan Mozes was, had opgeregt, dien Hij ook, Pf. II: 7, *zijn Zoon* heeft genoemd; een verbond niet alleen met de kinderen Jacobs, maar met alle volken en geslachten der aarde, gelijk zulks reeds door de aloude Profeten was voorspeld, Gen. XII: 3. XLIX: 10. Deut. XVIII: 18, 19. Jef. XLIX: 6. Jer. XXXI: 31—33. Getuige, eindelijk, de verwoesting van Jeruzalem en van den Tempel, hetwelk door Jezus zelven was voorspeld, Matth. XXIV: 2, waarmede de geheele Tempeldienst voor altijd vernietigd en afgeschaft is. — Zoo is dan nu de ure gekomen, gelijk onze Heer zelf heeft getuigt, Joh. IV: 21—24, wanneer men noch op den berg Gerizim (waar de Samaritanen meenden, dat God moest aangebeden worden) noch te Jeruzalem den Vader zou aanbidden; maar wan-

neer de ware aanbidders den Vader zullen aanbidden in geest en waarheid, want de Vader zoekt alle dezulken, die Hem alzoo aanbidden.

Tot dusverre het voorberigt van den Heer BRONVELD. En nu overgaande tot het werk van Rabbi JAGEL zelve, zijnde eene zamenspraak tusschen eenen Joodschen onderwijzer en zijnen leerling, zal ik, al het overige, hetwelk veel schoons behelst, met stilzwijgen voorbijgaande, alleen stilstaan bij het hoofdverschil tusschen de Joden en de Christenen.

„ De woorden der H. Profeten," zegt JAGEL, „ behelzen dertien geloofsartikelen, welke, wegens „ derzelver voortreffelijkheid van zuivere leer en gezond „ verstand, bij al het Joodsche volk als algemeene en „ wezenlijke geloofsgronden van de Godsdienst zijn „ aangenomen; ja bij hen in zulk eene hooge achting „ en waarde staan, dat een ieder, die de Joodsche Godsdienst omhelst, en zich tot de Joodsche gemeente ver„ voegt, zijn volkomen geloof daaraan openlijk belijden „ moet."

Het twaalfde nu van deze artikelen luidt aldus: „ dat „ de Almagtige God den Messias zal zenden, die zijn „ volk verlossen zal; en offchoon dit wenschelijk tijd„ stip tot heden vertraging ontmoet heeft, zoo ver„ wachten wij Hem toch, en moeten aan die verlossing „ in geenen deele twijfelen."

„ Deze Messias, die, door de hulpe Gods, de alge„ meene verlossing van Israël en het welzijn van het „ gansche menschdom zal bevorderen, zal zijn een afstam„ meling van den Koning David, eene spruit van den „ edelen stam van Jesse, van Bethlehem, die, gekomen „ zijnde, ook zal toonen zulk eene edele geboorte waar„ dig te zijn. Zijne eerste ambtsverrigting zal bestaan, „ in de zoo lang vertredene en verdrukte regten te her„ stellen, en in geregtigheid op de aarde te doen gel„ den, de volken wegens hunne misbruiken en verdruk„ kingen voor het regt te roepen, alle hunne willekeu„ rige en gewelddadige regeringen te vernietigen, en

„ teffens te weeg te brengen, dat waarheid, trouw en „ geregtigheid haar glansrijk licht over de geheele aarde „ zullen uitbreiden, en eenen gelukkigen regeringsvorm „ op deze vaste zuilen ftichten. *Hij zal zich* te dien „ einde, zegt de Schrift, Jef. XI: 5, *als met gereg-* „ *tigheid gorden, en met waarheid en trouwe wape-* „ *nen;* (in welk hoofddeel het ware karakter en de „ roemruchtige daden van den Mesfias, als ook de ge- „ lukkige tijden, welke daarop volgen zullen, befchre- „ ven zijn) welke gelukkige en wijs ingerigte regerings- „ wijze hij, tot algemeen welzijn en genoegen des volks, „ jaren lang, met eer en heerlijkheid, roemrijk uitoe- „ fenen zal; ja, hij zal nog daarenboven het zalige ge- „ noegen genieten, van zijne deugdzame nakomelingen „ en het gansche rijk in eenen beftendigen gelukftaat te „ zien."

Ook wij Christenen erkennen, dat de Profeet Jefaia, in het XI H. zijner voorzeggingen, gelukkige tijden voorfpelt, welke de komst van den Mesfias ten gevolge zal hebben. Maar, vooreerst, moet de komst van die gelukkige tijden, welke daar befchreven worden, niet terftond en overal in de wereld verwacht worden; maar eerst dan, *als de fcheute uit de wortelen van Jesfe tot een boom zal opgewasfen zijn, en vruchten zal voortbrengen,* volgens vs. 1, en *al de aarde vol kennisfe des Eeuwigen zal zijn, gelijk de wateren den bodem der zee bedekken,* volgens vs. 9. Die gelukftaat bevindt zich reeds aanvankelijk in het hart van ieder mensch, die opregtelijk gelooft; en, naar gelange dat geloof meer wordt uitgebreid, zal ook die gelukftaat onder de menfchen meer toenemen. En, ten andere, moeten die uitdrukkingen, welke bij den Profeet gevonden worden, geenszins in eenen eigenlijken zin verftaan worden, maar in eenen geestelijken en zedelijken zin. Het is toch niet te verwachten, dat er ooit een tijd zal komen, waarin *de wolf vreedzaam met het lam zal verkeeren,* volgens vs. 6; maar wel, dat wreedaards zachtmoedig zullen worden gelijk lammeren. In dien zin is

het klaar te begrijpen, dat God *eene baniere zal opregten onder de Heidenen, en dat Hij de verdrevenen Israëls zal verzamelen*, volgens vs. 12; te weten, alleen door de kracht des geloofs, en dus op eene wijze, dat niemand van het overblijffel van Israël van land of van plaats zal behoeven te veranderen.

Eene tweede aanmerking betreft de verwachting der Joden, dat de Mesſias, waarop zij hopen, vele jaren met eer en heerlijkheid roemrijk zal regeren; dat hij in het huwelijk zal treden en kinderen verwekken, en dat deze en derzelver deugdzame nakomelingen het ganſche rijk in eenen beſtendigen gelukſtaat zullen blijven regeren.

Gansch anders is hieromtrent het geloof van ons Christenen, en zeker meer overeenkomſtig het geopenbaarde woord van God. Wij gelooven, dat de beloofde Verlosſer der menſchen gekomen *is*, en dat zijne vijanden, niet wetende, wat zij deden, Hem aan het kruishout hebben ter dood gebragt; maar dat God, naar de voorſpelling bij David, Pſ. XVI: 10, *niet heeft toegelaten, dat zijn Heilige in het graf de verderyinge zoude zien*, waarom Hij Hem ten derden dage na zijnen dood weder heeft opgewekt, en veertig dagen daarna van den Olijfberg buiten Jeruzalem uit het midden zijner Apostelen of gezanten heeft opgenomen in den Hemel, waar Hij nu, aan de regterhand Gods verheerlijkt, als Koning regeert over het door Hem geſtichte Godsrijk op aarde, en zal blijven regeren tot aan het einde, zonder ooit eenigen opvolger te hebben; van welke opvolgers wij ook noch bij Mozes, noch bij de Profeten eenige de minſte melding vinden gemaakt; terwijl wij in dit alles duidelijk de vervulling ontwaren der Godſpraak door David, Pſ. CX: 1: *De Eeuwige heeft tot mijnen Heer geſproken: zit aan mijne regterhand, tot dat ik uwe vijanden zal gezet hebben tot eene voetbank uwer voeten.*

Opmerkelijk is het, dat Rabbi JAGEL nergens geſproken heeft van den vernederden ſtaat en van het lij-

den van den Mesfias, daar toch de voorzeggingen der Profeten dienaangaande zoo zeer duidelijk zijn, Jef. LIII: 2, 3, 4, 5, 9, 12. Pf. XXII: 5, 6, 7, 8, 9, 17, 18, 19; welk alles, tot de minfte bijzonderheid toe, in onzen Heer is vervuld geworden, Joh. XIX: 23, 24.

Verder zegt JAGEL: „Deze gelukkige ftaat ten tijde „ van den Mesfias zal in geenen deele verfchillen van „ den tegenwoordigen ftaat der menfchelijke zamenleving, dan alleen daarin, dat Israël uit zijne ballingfchap weder in vrijheid zal gefteld worden, en het „ beloofde land, hun voormalig vaderland, weder als „ van ouds onafhankelijk zal regeren en bewonen, den „ H. Tempel herbouwen, en daarin de Goddelijke eer- „ dienften en offeranden zal oefenen, zoo als het in „ zijnen alouden Staat deed. De Priesters zullen hunne „ dienften weder verrigten, en de Levieten den Heere „ met lofzangen verheerlijken."

De Joden leven dus in de ftellige verwachting, dat zij bij de komst van den Mesfias naar hun vorig vaderland zullen terugkeeren; dat zij alsdan den Tempel zullen herbouwen, daarin Goddelijke eerdienften uitoefenen, offeranden brengen op het brandoffer-altaar; dat zij aldáar, als van ouds, onafhankelijk zullen regeren, en alzoo het beloofde land bewonen. Ook vele Christenen zijn niet vreemd van te gelooven, dat deze hunne verwachting nog eenmaal vervuld zal worden; maar zij ftellen, gelijk trouwens van zelve fpreekt, dat zulks niet terftond bij de komst van den Mesfias zal plaats hebben, daar deze reeds op aarde verfchenen is, maar vóór geheel Israël zal zalig worden, Rom. XI: 25, 26; naar de letter opvattende, wat wij lezen Jef. LXVI: 18, 19. Maar, ftemt ook daarmede overeen, wat wij lezen Joh. IV: 23, 24: *De ure komt en is nu, wanneer de ware aanbidders den Vader zullen aanbidden in geest en waarheid; want de Vader zoekt ook alle dezulken, die Hem alzoo aanbidden. God is een Geest, en die Hem aanbidden, moeten Hem aanbidden in geest en waarheid. — Mijn Koningrijk*, zegt onze Heer, *is niet van*

deze aarde, Joh. XVIII: 36. *De Allerhoogste woont niet in Tempelen met handen gemaakt*, gelijk de Profeet zegt (Jes. LXVI: 1, 2.) *De Hemel is mij een troon, en de aarde een voetbank mijner voeten. Hoedanig huis zult gij mij bouwen? zegt de Heer, of welke is de plaats mijner rust? Heeft niet mijne hand alle deze dingen gemaakt?* (Hand. VII: 48—50.) Het gansch Heelal is Gods Tempel; ieder mensch behoort een Priester des Allerhoogsten te zijn, (1 Petr. II: 9,) en het altaar, waarop hij voor den Eeuwigen moet offeren, is het hart, dat God hem gegeven heeft. Zoo hooren wij reeds David zeggen, Ps. LI: 19; *De offeranden Gods zijn een gebroken geest; een gebroken en verslagen harte zult gij, o God! niet verachten.*

„ Alleenlijk," zoo gaat JAGEL voort, „ moet ik er „ nog dit bijvoegen. Daar, ter oorzake der gesteltenis, „ waarin wij ons thans in de ballingschap bevinden, „ verscheidene geboden niet volbragt kunnen worden „ dan in het beloofde land zelf, en wel bijzonderlijk „ niet vóór en aleer de H. Tempel weder op zijnen ai„ ouden grond geplaatst zal zijn (als, onder anderen, „ de offerdienst en andere plegtigheden, die alleen in „ den Tempel plaats hadden, als ook de heffingen der „ tienden, en meer dergelijke geboden, welke men als„ dan betere gelegenheid zal hebben, om ter verheerlij„ king Gods waar te nemen en uit te oefenen, dan wel, „ helaas! heden ten dage); zoo hopen wij met verlangen „ dat gelukkig tijdstip nog te beleven, in hetwelk men „ de gunstige gelegenheid zal hebben, om, door de vol„ brenging van alle geboden des Heeren, des te eer de „ volmaaktheid te bereiken. En ach! dat het den Al„ magtigen behaagde, dat Hij van zijne heilige woon„ stede op ons nederzag, en zich ontfermde over zijnen „ voormaals zoo verheerlijkten Tempel, tot het zoo „ lang verdrukte Sion eenen Verlosser zende, in wiens „ dagen geheel Israël zal hersteld worden! — In deze „ verlossing, die op zoo eene wonderbaarlijke wijze zal „ geschieden, dat niemand zich dezelve ooit op zulk eene

„ wijze zoude hebben kunnen voorftellen, zullen alle „ menfchen, zoo wel de geringften als de aanzienlijk- „ ften, duidelijk de geheime leidingen en de Almagt des „ Heeren zien, en de Goddelijke trouwe beloften, door „ zijne Profeten voorzegd, met verbazing bewonderen."

Dit laatfte trof mij. Inderdaad toch heeft de ondervinding en uitkomst, naar het geloof van ons Christenen, de waarheid dezer verwachting op het allerduidelijkst bevestigd. Hoe wonderbaarlijk immers was niet onzes Heeren geboorte, en zijne verfchijning in de wereld! Ja, wel te Bethlehem, in de ftad Davids, en uit eene Maagd, met name Maria, die, alhoewel tot geringheid en armoede vervallen, nogtans eene Telg was, voortgefproten uit den wortel van David; maar in de allerdiepfte armoede, geboren in een' ftal, omringd van lastbeesten, en weggelegd op een luttel ftroo! Hoe wonderbaarlijk, dat Hij opgevoed werd, en tot aan zijn dertigfte jaar zijn verblijf hield, te Nazareth, de allerverachtfte ftad van het landfchap Galilea! Hoe wonderbaarlijk, dat Hij uit zijne Discipelen twaalf mannen verkoos tot zijne gezanten of Apostelen, welke geenszins behoorden tot de aanzienlijken en geleerden onder de Joden, maar tot de onaanzienlijken en ongeleerden in Israël, zijnde meestal visfchers van beroep! Hoe wonderbaarlijk, dat de Mesfias, als de grootfte van alle misdadigers en als de onwaardigfte onder de menfchen, buiten de muren van Jeruzalem, aan een kruishout is ter dood gebragt! Hoe wonderbaarlijk, dat het ligchaam van dezen verachten door twee rijke en aanzienlijke Raadsheeren van het kruis is afgenomen, en in de graffpelonk van eenen dezer is neêrgelegd; dat Hij ten derden dage uit het graf levend en verheerlijkt weder is verrezen, en veertig dagen daarna van eene der hoogten van den Olijfberg glorierijk is ten Hemel gevaren! Hoe wonderbaarlijk, dat zijne arme, en door geene Schrift- of Wetgeleerden onderwezene jongeren, zonder magt en zonder wapenen, ja in weerwil van den grootften tegenftand, zoo wel van de zijde der Joden,

als van die der Heidenen, de Godsdienstleer van hunnen Heer overal in de toenmaals bekende wereld verfpreid hebben; dat vervolgens door die leer de diep ingewortelde Afgodsdienst der Heidenen, met al derzelver pracht en praal, alomme in ons wereldeel geheel is vernietigd en afgefchaft; en dat nu die leer van den Gekruisten reeds hare belijders heeft in alle werelddeelen, en nog van tijd tot tijd meer wordt uitgebreid, en door vele duizenden omhelsd en aangenomen! — Wie is er in Israël, die dat verwonderlijk en zigtbaar verfchijnfel in de wereld kan ontkennen? Voorwaar, zoo wonderbaarlijk is deze verlosfing van het menschdom, dat vele Joden daarom, dewijl dezelve zoo weinig heeft beantwoord aan hunne verwachting, nog tot op den huidigen dag weigeren dezelve aan te nemen, gelijk zulks vroeger door hunne Profeten reeds was voorfpeld, Jef. LIII.

Ziedaar, Lezer! het hoofdverfchil tusfchen de Joden en de Christenen, hetwelk wel van den eenen kant zeer groot is, maar van den anderen, gelijk de Eerw. DOIJER zegt, (in zijne *Invallende Gedachten*, No. 165) zoo gering als het onderfcheid tusfchen *is* en *zal*.

De oorzaak nu, waarom die ballingfchap der Israëliten blijft voortduren, beftaat, volgens het gevoelen van Rabbi JAGEL, alleen in den *nijd*, niet welken de Joden den Onjoden, maar welken deze den Joden hebben toegedragen en nog toedragen. Daaromtrent laat hij zich dus uit: „De ondervinding heeft ons geleerd, dat de „haat, die uit nijd zijn' oorfprong heeft, langer duurt „en met meer verbitterdheid vergezeld gaat, dan die, „welke uit verongelijking, hoon, twist, of uit eenige „andere zaak van dien aard, ontftaat. Vanhier de ver„woesting des tweeden Tempels; vanhier de ondergang „des Joodfchen rijks, en de jammerlijke gevangenfchap, „die wij, helaas! nog heden verduren moeten. Ja, de „nijd is het, die ons nog tot op dezen dag in balling„fchap houdt; alhoewel de geest des Joodfchen volks „niet zoo zeer bedorven is, en de drie hoofdgruwelen, „Afgoderij, Bloedfchande en Moord, niet zoo fterk,

„ als gedurende den tijd des eersten Tempels, in zwang „ gaan. Ja, deze afschuwelijke ondeugd, namelijk de „ nijd, is een der verderfelijkste hartstogten, die de „ jammerlijkste verwoesting in de menschelijke maat- „ schappij heeft voortgebragt. Aan deze ondeugd, aan „ haar, ja aan haar alleen, moet men, helaas! toeschrij- „ ven de voortduring van onzen tot heden toe nog do- „ lenden en omzwervenden levensloop in ballingschap."

Zeer heeft het mij verwonderd, hier te lezen, dat Rabbi JAGEL de voortduring van de ballingschap der Joden meent te moeten toeschrijven aan den nijd der volken in het algemeen, en aan dien der Christenen in het bijzonder.

De Joden toch erkennen en gelooven, dat er eene aanbiddelijke Voorzienigheid is, die door hare onzigtbare hand alle lotgevallen der menschen regelt en bestuurt. Zij weten niet alleen, *dat de Heere regeert*, Ps. XCVII: 1, maar *dat Hij ook regeert over de Heidenen*, Ps. XLVII: 9, en dat derhalve elk Israëliet op zich mag toepassen de woorden van David: *Mijne tijden zijn in uwe handen*, Ps. XXXI: 16, en wederom: *Het verhoogen komt niet uit het oosten, noch uit het westen, noch uit de woestijn; maar God is Regter; Hij verhoogt dezen en vernedert genen*, Ps. LXXV: 7, 8. Zij weten, dat de menschen in Gods handen niets anders zijn dan werktuigen, om te doen hetgeen Hem welbehagelijk is, en dat diensvolgens niet Nebucadnezar het Joodsche volk in de Babylonische gevangenis heeft gevoerd, maar God door dezen. Zij weten, *dat de Eeuwige uit den Hemel schouwt, en ziet alle menschenkinderen; dat Hij uitziet van zijne vaste woonplaats op alle inwoners der aarde; dat Hij hunner aller harten formeert, en let op alle hunne werken*. Ps. XXXIII: 13, 14, 15. Ook gelooven zij, dat Nebucadnezar naar waarheid heeft gezegd: *Alle inwoners der aarde zijn voor Hem als niets geacht. Hij doet naar zijnen wil met het heer des hemels en met de inwoners der aarde; en daar is niemand, die zijne hand afslaan, of tot Hem zeggen kan: wat doet gij?* Dan. IV: 35.

Dit nu wetende en geloovende, hoe kunnen dan de Israëliten aan tweede oorzaken toeschrijven, hetgeen het werk der eerste Oorzaak is; of aan den nijd der menschen, hetgeen het welbehagen Gods is? 't Is derhalve God, wiens beloften onberouwelijk zijn, en die ook nu nog niet ophoudt op Israël neder te zien en het gade te slaan; 't is God alleen, aan wien het nageslacht van Jacob de voortduring van den toestand zijner vernedering heeft toe te schrijven, en geenszins aan den nijd der volken.

Bovendien is het er verre van daan, dat wij Christenen den ellendigen toestand der Joden zouden benijden. Zulks zoude geheel onnatuurlijk zijn. De meerdere, immers benijdt niet den minderen, maar deze den meerderen. Integendeel, elk regtgeaard Christen eerbiedigt den Aartsvader Abraham als den vriend van God, den vader der geloovigen, en heeft diensvolgens het innigst medelijden met het overblijfsel van zijn nageslacht.

Er moet derhalve eene andere oorzaak wezen, waarom de toestand der Israëliten niet slechts zeventig jaren, maar zoo vele eeuwen blijft voortduren, niettegenstaande de drie hoofdgruwelen van Afgoderij, Bloedschande en Moord niet zoo sterk meer, als gedurende den tijd des eersten Tempels, onder hen in zwang gaan.

Deze oorzaak nu, meenen wij Christenen, is geene andere, dan dat de toenmalige Joden den verschenen Messias verworpen hebben, en dat hunne nakomelingen, tot den huidigen dag toe, daarin blijven volharden. Zoodra nu de oorzaak ophoudt, zal ook de uitwerking ophouden. Dan zal Israël, gelijk Apostel Paulus zegt, (Rom. XI: 19—32) tot zijnen eigenen olijfboom, van welken *hij* door ongeloof is afgebroken en in welken *wij* door het geloof zijn ingeënt, wederkeeren en zalig worden. Ja, dan zal Israël met ons deelgenoot worden van het *Nieuwe Verbond*, en zich ontheven gevoelen van den zwaren last en van het drukkende juk van Mozes plegtige wetten, en daarvoor in de plaats ontvangen nieuwe en zachte Goddelijke wetten, welker volbrenging binnen het bereik ligt ook van de zwaksten en van de

armsten onder de menschen, en welke alleen ten doel hebben, om het hart te reinigen van alle zondige neigingen en begeerten, en om het alzoo aangenaam te maken in de oogen van dien Heiligen en Alwetenden, die tot Samuël gezegd heeft: *de mensch ziet aan, wat voor oogen is; maar de Eeuwige ziet het harte aan.* 1 Sam. XVI: 7.

O zalige vereeniging van al het nakroost van Sem, Cham en Japhet, als ééne kudde, onder dien éénen Herder, van welken Mozes gezegd heeft: *een Profeet uit het midden van u, uit uwe broederen,* ALS MIJ, *zal u de Eeuwige, uw God, verwekken; naar hem zult gij hooren.* Deut. XVIII: 15.

O Eenige, Eeuwige, Algenoegzame, Albarmhartige God, die de God Abrahams, de God Isaacs en de God Jacobs zijt, het behage U, dien dag spoedig te doen aanlichten!

Philojudaeus.

DE SIAMESCHE TWEELINGBROEDERS. (*)

(Met eene Afbeelding.)

De *Commercial Gazette* van *Boston*, in *Noord-Amerika*, gaf verslag van eene merkwaardige speling der natuur, in de personen van twee op eene zeldzame wijze aan elkander verbondene *Siamesche* jongelingen, die destijds aldaar uit dat land aangekomen waren met het schip *Sachem*. Eene beschrijving van dezelve werd daarna medegedeeld in het *Medical and Surgical Journal*, van gemelde stad, welke wij hier overnemen.

(*) De naar het leven geteekende Afbeelding van dit hoogstopmerkelijk Broederpaar dacht ons den Lezeren van dit Tijdschrift niet ongevallig te zullen zijn. Aan de heuschheid des Uitgevers van den *Nederlandschen Hermes* zijn wij den letterdruk verschuldigd, die dezelve vergezelt. — *Redact.*

„ *De Siaméſche Gebroeders.*" Bij de eerſte beſchouwing vestigt zich de aandacht in het bijzonder op derzelver gezond ligchaamsgeſtel en opgeruimd voorkomen. Zij hebben ongeveer de gewone lengte; hunne hoofden zijn ongemeen groot in evenredigheid, en het voorhoofd hooger, doch minder breed, dan van andere jonge lieden van denzelfden ouderdom. De kleur van hun gelaat, wezenstrekken en aangezigt zijn geheel van *Chineſchen* vorm, en komen tamelijk met elkander overeen. Nadat men hen echter meermalen gezien heeft, zijn de eigenaardigheden van ieder in het bijzonder meer blijkbaar en gemakkelijk te onderſcheiden, en dan ſchijnen zij naauwelijks meer gelijkend dan andere tweelingen, die op dezelfde wijze gekleed zijn.

In den eerſten opſlag zou men denken, dat zij aan elkander vereenigd of gehecht zijn door middel van zekere zelfſtandigheid in de gedaante van eenen zandlooper, uitgaande van een deel van het onderlijf des eenen, en vastgehecht aan dat van den anderen. Dit is echter het geval niet volkomen. Het vel is onafgeſcheiden van den eenen jongeling aan den anderen, en, met uitzondering van eene ſchram of indrukſel, klaarblijkelijk te weeg gebragt door de afneming der navelſtreng, die hun als vrucht voedſel verſchafte, vertoont het anders geen merkteeken, vlek of ontkleuring hoegenaamd. Deze ſchram heeft ook weinig overeenkomst met die, welke gewoonlijk overblijft na de afſcheiding des navels; iets, hetwelk op tweederlei wijze te verklaren is. Het kan veroorzaakt wezen door eene andere dan bij ons gebruikelijke wijze van verlosſing, welligt bij de *Siamezen* in zwang; het kan ook zijn, dat de gedurige trekking aan deze vasthechtende zelfſtandigheid dezelve uitgerekt, en de zich nu vertoonende lange en gladde oppervlakte der huid veroorzaakt heeft.

Bij nader onderzoek ontdekt zich de ware aard der vereeniging op eene zigtbare wijze. De zwaardvormige knarsbeenderen van de *ſterna* zijn buitenwaarts omgebo-

gen, en aan de uiteinden zamengehecht door bindvezelen, vormende eene soort van lid, hetwelk in verschillende rigtingen kan bewogen worden. Door het trekken aan deze bindsels, hetwelk plaats heeft bij iedere beweging, is de huid beneden, als 't ware, uitgerekt; zoodat het geheel een band van vereeniging uitmaakt, die horizontaal, ongeveer twee duim breed, en in de verticale rigting ten naastenbij vier duim dik is. Deszelfs lengte was ongetwijfeld oorspronkelijk zeer klein. De geheele klomp is taai, en kan, zonder bezwaar, aanmerkelijk uitgespannen worden. Wanneer dezelve los hangt, dat is, wanneer de knapen van aangezigt tot aangezigt digt tegenover elkander staan, en men de eene hand boven dit kromme uitwas en de andere daaronder plaatst, en deze laatste met kracht opwaarts geheven wordt, dan drukt men dit te zamen, en de beide handen naderen elkander zoo digt, dat men daaruit met genoegzame zekerheid opmaken kan, dat het uitwas tusschen beide uit niets anders dan zwaardvormige knarsbeentjes, door bindvezelen vereenigd, en omgeven met eene huid, zamengesteld is. De kromme oppervlakte dezer knarsbeentjes kan men duidelijk voelen; maar er is hoegenaamd geen polsslag te bespeuren.

Alhoewel wij niet bepalen kunnen, of het vel, hetwelk dit uitwas omgeeft, al dan niet oorspronkelijk met mindere gevoeligheid toegerust was, dan dat, hetwelk andere deelen des ligchaams bedekt, is het echter blijkbaar, dat dit thans het geval is. Wij waren genoodzaakt, hetzelve met kracht tusschen de vingers te drukken, vóór dat zich eenige pijn bij de jonge lieden openbaarde; en de oppasser verzekerde ons, dat hij hetzelve dikwijls geknepen had, gedurende hunnen slaap, zonder hen te storen.

Tot nog toe heeft zich geene gelegenheid aangeboden, om den invloed gade te slaan, welken eene ligchaamskwaal van, of het toedienen van geneesmiddelen aan, den eenen op den anderen zoude uitoefenen; maar er zijn

geene omstandigheden aan den dag gekomen, die eenigen grond opleveren, om hunne individualiteit in geestaandoeningen in twijfel te trekken. Bij eene zachte fluistering aan het oor van den eenen, werd het zintuig des gehoors bij den anderen niet aangedaan. Wanneer men vlugzout bij de neusgaten des eenen aanbragt, zoo veroorzaakte zulks bij den anderen niets anders, dan eene soort van nieuwsgierigheid, om ook de proef te nemen. Werd de een in den arm geknepen, zoo had de ander daarvan geen gevoel.

Daar wij ons wenschten te overtuigen, of er niet eenig punt was, waar zij beiden gevoel hadden, zoo prikten wij met eene speld juist in het middelpunt van hun verbandsnoer; beiden zeiden, dat dit hun pijn verwekte. Een weinigje verder afwijkende van dit punt, herhaalden wij deze proeve op andere plaatsen; en het gevolg was, dat, tot op den afstand van drie vierden eens duims van het middelpunt, naar den eenen of den anderen ons wendende, beiden te gelijk gevoel hadden van iedere afzonderlijke inprikking; verderop ter eene of ter andere zijde had slechts een hunner, en de ander niet het minste gevoel daarvan. Deze proeve was ten uiterste voldoende; en wij leiden uit dezelve af, dat de beide jongelingen moeten aangemerkt worden als vrije, van elkander onafhankelijke, wezens, en dat de verrigtingen van alle ligchaamswerktuigen even weinig gemeenschap met elkander hebben, als die hunner hersenen.

Tweelingen, offchoon dan in meerdere of mindere mate, gelijken gemeenlijk op elkander, zoo wel in verstandelijke vermogens en neigingen, als in persoon; en dit is wel bijzonder het geval met deze jongelingen. Wanneer wij deze natuurlijke overeenkomst, gevoegd bij de door hen aangenomene gewoonte, van gelijktijdig en eenstemmig te handelen, in aanmerking nemen, dan zullen wij ons niet zoo zeer, als wel aanvankelijk, verwonderen over het gemak, waarmede zij hunne verschillende bewegingen verrigten, en de snelle vaardigheid, waarmede de een aan de neiging des anderen beantwoordt.

Op hunne reis plagten zij (gelijk men ons verhaald heeft) niet alleen met groote vlugheid te loopen en te springen, zonder elkander te hinderen, maar zelfs in den top der masten te klimmen, even rad als de beste matroos op het schip. Zelden bemerkt men hen in gesprek met elkander; en de overeenstemming, waarmede zij handelen, schijnt bijna de werking van één instinct te zijn.

Wanneer zij op het dambord spelen, hetwelk zij zonder moeite geleerd hebben, als zijnde oorspronkelijk van een volk, hetwelk eene natuurlijke geneigdheid tot alle soorten van spel heeft, bemerkt men, dat zij, omtrent het verplaatsen der schijven, schier in een en hetzelfde oogenblik beslissen, en zulks met eene snelheid en eenstemmig beraad, die in nagenoeg alle hunne verrigtingen doorstraalt. In den loop van het spel verplaatste soms de een, soms de ander de schijven. Zij schenen dezelfde inzigten van het spel te hebben, en altijd keurden zij elkanders zetten goed. Nogtans spelen zij somtijds ook tegen elkander; maar dan is de gewoonte of neiging, om eenparig te handelen, bij hen zoo sterk, dat zulke partijen op verre na zoo ongedwongen niet afgespeeld worden, als tegen een' derden persoon.

Hunne buikontlastingen geschieden gemeenlijk te gelijker tijd; hun eetlust en smaak zijn tamelijk gelijk.

Zij schijnen niet alleen tevreden met hunnen toestand, maar ook vrolijk en opgeruimd te zijn, en eene uitstekende genegenheid jegens elkander te koesteren. Kapitein COFFIN, die hen overgevoerd heeft, vernam van hunne moeder, dat zij zeventien levende kinderen ter wereld gebragt had. Eenmaal was zij van drie, en nooit minder dan van twee te gelijk verlost geworden; hoewel geen van hare kinderen met eenige wanstaltigheid geboren was.

De vraag, die natuurlijkerwijze iederen opmerkzamen beschouwer in de gedachte komt, is: zoude niet dat verbandsnoer afgescheiden kunnen worden, zonder dat de jonge lieden daarvan eenig letsel hadden? Wij vermeten ons niet, dit raadsel op te lossen, hetwelk ook eigenlijk eerst volledig beslist zou kunnen worden, nadat

de operatie verrigt was. De zamenſtelling van het bindſnoer is, oogenſchijnlijk, zeer eenvoudig; en wij beſchouwen de daadzaak, dat kinderen, aldus aan elkander vastgehecht, welgeſteld ter wereld gebragt zijn, met levensbehoud van henzelven en hunne moeder; dat zij de ongemakken, die dergelijke natuurwonderen gewoonlijk vergezellen, ontkomen zijn; dat zij den ouderdom van achttien jaren bereikt hebben, in de eenparige uitoefening van onderlinge welwillendheid, en in eenen geest van wederzijdſche inſchikkelijkheid; en dat zij zoo volmaakt tevreden zijn in hun lot, zoo opgeruimd en welgemoed, onder alle de verſchillende onaangename omſtandigheden, in welke zij zich geplaatst vinden, als niet minder merkwaardig, dan deze zeldzame ſpeling der natuur zelve.

Wij vernamen onlangs, dat de tweelingbroeders in een der *Londenſche* ſchouwburgen zijn gebragt, waar zij zeer levendig ſchenen deel te nemen in de ganſche vertooning, en alle aanſchouwers verbaasden door hunne volmaakt eenparige gebaren en ligchaamsbewegingen ten zelfden oogenblikke.

REDEVOERING, OVER HET EEDZWEREN.

Door

Mr. J. VAN LEEUWEN,

Preſident van de Regtbank in het Arrondisſement Arnhem. (*)

Wanneer ik in 1809, alzoo ruim 19 jaren geleden, in dit Genootſchap eene voorlezing deed over het zoo nuttige als zedelijke van de uitoefening der Jagt, en ik dezelve begon met geſchiedkundig aan te toonen, hoe, van het begin der ſchepping, die oefening door God zelven was ingeſteld, opende ik daartoe voor u de heilige bladen, en deelde u mede, hoe, reeds in dien vroegen tijd, NIMROD een ge-

(*) Uitgeſproken in het Genootſchap *Prodesſe conamur* binnen *Arnhem.*

weldig jager was, gelijk er geschreven staat, *voor het aangezigte des Heeren;* dat is, hoe hij dezelve uitoefende *in de vreeze des Heeren.* Voorts, hoe EZAU, zoon van IZAÄK, dezen zijnen vader in die oefening zoodanig behaagde, dat de oude man, reeds op zijn sterfbed liggende, uitriep: „ Mijn zoon! mijn EZAU! ik ben oud geworden; ik gevoel mijn sterfuur naderen, offchoon niet wetende, wanneer het juiste oogenblik dáár zal zijn: daarom, mijn zoon! neem toch uw gereedschap, uwen pijlkoker, en uwen boog; ga uit in het veld; jaag mij een wildbraad; maak mij hetzelve voor het laatst tot eene smakelijke spijze: ge weet, hoe ik wildbraad boven alle andere spijzen verkieze: breng het mij spoedig, opdat ik in mijnen zwakkelijken toestand verkwikt, en mijne ziele gesterkt worde, om u te zegenen, en ik gerust kan sterven."

Deze herinnering dient alleen om te vermelden, hoe het gezegd onderzoek naar den oorsprong van de uitoefening der Jagt mij toen reeds toevallig aanleiding gegeven heeft tot een ander onderzoek in de heilige bladen; namelijk, van waar het plegtig Eedzweren zijnen oorsprong heeft, tot welk onderzoek ik mij nader opgewekt en aangemoedigd vond, toen ik, geruimen tijd geleden, hoorde beweren, dat het Eedzweren, even als de Jagt, meer als eene menschelijke dan als eene Goddelijke instelling behoorde beschouwd te worden. Ik zal dan, in de eerste plaats, trachten aan te toonen, *van waar het eedzweren zijnen oorsprong heeft;* en tevens, *dat hetzelve wel degelijk als eene Goddelijke instelling moet worden beschouwd.* In de tweede plaats, *hoedanig het eedzweren bij eenige volken in gebruik is geweest.* Waarna ik, ten derde, met eenige aanmerkingen, *zoo over de noodzakelijkheid des eeds, als over de wijze van eedzweren in onze dagen, en hetgeen deswege te wenschen overblijft,* mijne rede zal besluiten. — Verwacht evenwel, M. H., geene volledige beschouwing van — maar beschouwt het enkel als eene bijdrage tot dit allergewigtigst onderwerp.

I. Het zal wel weinig betoog behoeven, dat het eedzweren, van de vroegste tijden, bij alle volken, voor een zeer gewigtig en godsdienstig werk gehouden werd. Trouwens, hoe konde het ook anders, of de vreeze Gods, in wiens naam en met aanroeping van welken men reeds in de eerste tijden zwoer, moest alle volken zoodanig denkbeeld daarvan doen vormen; naardemaal zelfs de Heidenen, schoon

deze den waren God niet aanriepen, maar bij hunne Afgoden zwoeren, of bij iets anders, dat hun heilig of zeer waardig was, en hetwelk zij ook als eene Godheid eerden, hierdoor evenwel toonden, eene ingeschapene kennis eener Godheid te bezitten, welke voor hen genoegzaam was, om voor dezelve ontzag en eerbied te toonen, dewijl zij daarbij geloofden, dat, wanneer zij daarin valschelijk handelden, zij hunne Goden bedrogen, zich verzekerd houdende, dat het ongelijk, den Goden aangedaan, op hen zoude gewroken worden.

Na deze opmerking zal nu meer bepaaldelijk blijken, *van waar het eedzweren zijnen oorsprong heeft;* en tevens, *dat hetzelve door God is ingesteld.*

Hoe dikwijls heeft niet de Allerhoogste zijn verbond, zijne beloften en gezegden met eenen eed bevestigd! Zoo deed Hij aan ABRAHAM, volgens *Gen.* XXII· 16—18: Ik *zwere* bij mijzelven, spreekt de Heere: daarom, dat gij deze zake gedaan hebt, enz. Dergelijk eedzweren vinden wij mede bij JESAIA, XLV: 23; AMOS, VI: 8; *Exodus*, XXXII: 13; JEREMIA, XI: 5, XXII: 5, XLIX: 13; bij welken laatstgenoemden wij den Allerhoogsten zelven hooren spreken: opdat ik den *eed bevestige*, dien ik uwe vaderen *gezworen* heb. Deze weinige voorbeelden zijn genoegzaam om aan te toonen, hoe God bij zichzelven zwoer, waardoor dan het oneindig Opperwezen, als met den vinger op zichzelven wijzende, te kennen wilde geven, dat geen andere eed Hem behaagde, dan die, welke in Hem alleen gedaan werd; gelijk Hij ook aan *Israël* bevolen heeft, in zijnen naam te zweren, en tevens verboden, de namen van andere Goden te gebruiken, *Deuteron.* VI: 13: Gij zult den Heer uwen God vreezen, en Hem dienen: *gij zult bij zijnen naam zweren;* wordende gelijk bevel gevonden bij *Deuteron.* X: 20, JESAIA, LXV: 16, en JEREMIA, IV: 2; terwijl het verbod, om de namen van andere Goden te gebruiken, te vinden is *Exodus*, XXIII: 13: In alles, dat ik tot ulieden gezegd heb, zult gij op uwe hoede zijn, en *den naam van andere Goden zult gij niet gedenken;* uit uwen mond zal hij niet gehoord worden.

Dat de Allerhoogste ook zwoer bij zijne deugden, volmaaktheden en eigenschappen, als bij zijne heiligheid, bij zijne trouwe, bij zijne regterhand, bij den arm zijner sterkte, bij zijnen grooten naam, bij zijne ziele, bij zijne heer-

lijkheid en dergelijke, vinden wij aangeteekend op vele plaatsen, als *Psalm* LXXXIX: 36, 50. XCV: 11. LXII: 8. JEREMIA XLIV: 26. LI: 14, en AMOS IV: 2.

Even zoo vinden wij ook *Deuteron.* XXXII: 40. JEREMIA XXII: 24, en EZECHIëL XVII: 16, dat de Allerhoogste nog op eene andere wijze *zwoer*, zeggende: *ik leve in eeuwigheid, ik leve*, of *zoo waarachtig als ik leve.*

Laat mij nu nog met eene enkele plaats aantoonen, hoe door MOZES, op bevel van God, het eedzweren aan den *Israëliet* geboden werd, hetgeen wij *Exodus* XXII: 10 en 11 vinden aangeteekend: Wanneer iemand aan zijnen naasten een ezel of os, of klein vee, of eenig ander beest te bewaren geeft: en het sterft, en het wordt verzeerd, of weggedreven, dat het niemand ziet: *zoo zal des Heeren eed tusschen hen beiden zijn*, of hij niet zijne hand aan zijns naasten have geslagen heeft. En de heer derzelver zal dien eed aannemen, en hij zal het niet wedergeven.

Dat men, in die dagen, geen bepaald formulier van eedzweren bezat, maar dat men op verschillende wijzen en met onderscheidene uitdrukkingen de eeden aflegde, hetzij dan dat die willekeurig waren, hetzij dat het genoegzaam was bij den waren God te zweren, is mij niet onduidelijk voorgekomen. Ik zoude dit in het breede met eene menigte van voorbeelden kunnen aantoonen, zoo als met dat van SAMUEL, hoe deze zijn volk liet zweren, *dat hij niemand had verongelijkt, noch onderdrukt, noch van iemands hand een geschenk genomen had*, enz.; met dat van BOAZ, hoe deze tot RUTH zwoer; voorts SAUL tot het volk, tot JONATHAN, tot NATHAN, tot de *Thekoïtische* vrouwe; eindelijk ook nog door andere voorbeelden, ten blijke dat men den Allerhoogsten als eenen wreker der ongeregtigheid aanriep door de uitdrukking, *alzoo doe mij de Heer, en alzoo doe Hij daartoe*; of dat men het Hoogste Wezen tot hulp of getuige inriep, gelijk in lateren tijd PAULUS deed, naar zijnen Brief aan de *Romeinen*, I: 9, en dien aan de *Corinthiërs*, I: 23.

Dat almede zeer vroeg het eedzweren met zekere plegtigheden vergezeld ging; dat hetzelve geschiedde met opheffing der handen en van het aangezigt hemelwaarts, gevolgelijk dat hetzelve door de aanroeping van Hem, die de hemelen bewoont, als van eenen biddenden moet worden ontleend, kan ons blijken uit hetgeen wij in *Genesis* XIV: 22 en 23, en bij *Daniël*, XII: 7, lezen.

Dat zoodanig eedzweren, met het opheffen der hand of handen hemelwaarts, door God zelven was ingesteld, althans dat de Allerhoogste zelf daartoe het voorbeeld gegeven had, zullen wij uit de volgende plaatsen kunnen afleiden. Immers vinden wij *Exodus* VI: 7: Ik zal u brengen in dat land, daarover ik *mijne hand heb opgeheven*; hoedanige voorbeelden mede *Numeri* XIV: 30, NEHEMIA IX: 15, *Psalm* CVI: 26, EZECHIËL XX: 6, XXXVI: 7 en *Deuteron.* XXXII: 40 gevonden worden.

Dat het eedzweren, in die dagen, nog op andere wijzen geschiedde, maar toch altijd met zekere plegtigheid gepaard ging, kunnen wij in de twee volgende voorbeelden opmerken, *Genesis* XXIV: 2, 3 en 9: ABRAHAM sprak tot zijnen knecht, den oudsten zijnes huizes, regerende over alles, wat hij had: Leg toch uwe hand onder mijne heupe, opdat ik u doe *zweren* bij den Heere den God des Hemels en der Aarde, dat enz. — Toen leide de knecht zijne hand onder ABRAHAMS zijnes heeren heupe, en hij *zwoer* hem over deze zake. En *Genesis* XLVII: 29, 30 en 31, in welke plaats JAKOB zijnen zoon met gelijke plegtigheid liet zweren, om hem niet in *Egypte* te begraven.

II. Ik ga over tot het tweede gedeelte mijner rede, *hoedanig in lateren tijd het eedzweren bij eenige volken plaats had*, zonder daarbij, evenmin als bij het vorige deel, eene tijdrekenkundige orde te houden.

Dat men altijd, ten aanzien dezer plegtigheid, te werk ging naar de vooroordeelen en het licht van elken tijd; zullen wij uit de volgende voorbeelden kunnen opmerken.

Zoo verhaalt PLINIUS, dat de *Egyptenaren* zwoeren bij ISIS en OSIRIS, beide Goden, aan welke zij eene menschelijke gedaante toekenden. Zij zwoeren ook bij den Hond ANUBIS, bij den Os APIS, bij den Krokodil, bij den Aap, zelfs bij Knoflook en Ajuin, ook bij de Standbeelden, die zich in de tuinen bevonden. — Wie uwer, M. H., die VIRGILIUS gelezen heeft, herinnert zich niet den merkwaardigen eed van LATINUS aan AENÉAS?

Suspiciens coelum, tenditque ad sidera dextram:
Haec eadem, Aenea, terram, mare, sidera juro:
Latonæque genus duplex, Janumque bifrontem
Vimque Deum infernam, et diri sacraria Ditis:
Audiat hæc Genitor, qui foedera fulmine sancit. etc.

Dat is: Naar den hemel ziende, en mijne regterhand naar het gesternte verheffende, zoo zweer ik, O AENÉAS! bij de aarde, bij de zee, bij de sterren, bij het dubbel geslacht van LATONA, bij JANUS met zijne twee aangezigten, bij de magt van den God der benedenwereld, en de binnenste heiligdommen van den schrikkelijken PLUTO: De Vader van alle geslachten, die zijne verbonden door den bliksem bevestigt, hoore dit!

Andere dergelijke beschrijvingen voorbijgaande, zal ik mij, kortheidshalve, bepalen tot vermelding van hetgeen, daartoe betrekkelijk, door mij uit eene lectuur van vroegeren tijd bijeengezameld, en in korte bewoordingen opgeteekend is. Ik vinde dan in die aanteekeningen, dat de oude *Phoeniciërs*, zwerende, in hunne linkerhand hielden een dier (een lam of varken) en in hunne regterhand eenen steen, met welken zij het hoofd van dat dier insloegen, daarbij uitroepende: *Zoo ik valschelijk zweer, doe en verbrijzele mij* JUPITER *en de overige Goden, zoo als ik dit dier doe!*

Deze wijze van eedzweren had veel overeenkomst met die, welke bij de *Romeinen* genoemd werd de eed *in* JOVEM LAPIDEM, en voor de plegtigste werd gehouden. Hij, namelijk, die zwoer, had eenen steen in zijne hand, en wierp dien weg, zeggende daarbij: *Zoo ik valschelijk zweer, werpe* JUPITER *mij, behoudens de stad en het slot, alzoo weg*, of *alzoo uit mijne goederen, gelijk ik dezen steen doe!*

Zij zwoeren ook bij de Goden; ook wel bij hetgeen hun zeer waardig en dierbaar was: bij JUPITER, bij HERCULES, bij CASTOR en POLLUX; ook wel *in omnes Deos*; maar de vrouwen altijd bij JUNO, en de verliefden bij VENUS.

De krijgslieden zwoeren bij hunne spiesen, houdende al zwerende hunne zwaarden op den nek; welke wijze bij de oude *Germanen*, zelfs nadat zij de Christelijke Godsdienst reeds hadden aangenomen, nog langen tijd in gebruik gebleven is.

Hoe gewigtig de eed bij de *Longobarden* geoordeeld werd, blijkt hieruit, dat zij, wanneer aan iemand hunner een eed werd opgelegd, niet wilden, dat de eed terstond wierd afgelegd, maar dat den zwerenden, uit hoofde van het gevaar zijner ziele, met denzelven gepaard gaande, een tijd wierd gesteld, om zich deswege vooraf te bedenken; wordende den zoodanigen hiertoe de tijd van twaalf dagen vergund,

onder verpligting van vooraf borg te stellen, om, ingeval hij niet zwoer, boven het verlies zijner zaak, eene boete aan den Regter, en tevens aan zijne partij, te kunnen voldoen.

De *Syracusers* trokken, bevorens zij zwoeren, een purperen gewaad aan, en hielden eene brandende fakkel in de hand.

De *Sumatranen*, ook de *Chinezen*, namen eenen haan, vielen op de beide knieën, en wrongen dan dat dier den kop af, waarna zij overluid, de handen hemelwaarts heffende, uitriepen: *Indien ik anders doe, dan ik beloofd heb, doe dan met mij, o Hemel! gelijk ik met dezen haan gedaan heb!*

De *Franken* hielden, zwerende, een stuk gelds in de hand, welks beeldtenis den Koning, ook wel een kruis voorstelde. Deze wijze werd genoemd *in pecuniam* te zweren. Zij legden ook hunne linkerhand op den aardkloot, en hieven te gelijk hunne regterhand hemelwaarts, wanneer zij onderlinge eendragt zwoeren.

De *Saksers* zwoeren slechts met aanraking van hun zwaard, of zij zwaaiden met hetzelve.

De *Alemannen* trokken ijzeren handschoenen aan, hetgeen men noemde *gewapenderhand* zweren.

De oude *Duitschers* zwoeren met aanraking van het kleed van hunnen Heer of Graaf.

De oude *Vriezen* ligtten, zwerende, met hunne linkerhand hun hoofdhaar op, zettende daarop twee vingers van hunne regterhand, welke wijze zeer plegtig en heilig werd gehouden; vanwaar het zeggen afkomstig is, dat men dan eerst eenen *Vries* gelooven moest, wanneer hij zijne haren met zijne handen vasthield.

Deze weinige voorbeelden en gewoonten, zonder nog zoo vele, als bij CICERO, VIRGILIUS, PLUTARCHUS, PROPERTIUS, LIVIUS, HORATIUS, PLATO en andere oude schrijvers gevonden worden, aan te halen, zullen, zoo ik vertrouwe, genoegzaam zijn, om onze overtuiging te vestigen, dat alle de opgegevene wijzen en zoogenaamde plegtigheden op vooroordeelen gegrond, en uit het Heidendom waren overgebleven.

De geschiedschrijver FLORUS verhaalt ons, hoe de tweede Koning van *Rome*, NUMA POMPILIUS, die omstreeks 700 jaren vóór CHRISTUS geboorte leefde, de wijze van eedzweren verbeterd, en den lof verworven heeft, van ve-

le goede wetten gemaakt, en daarbij Godsdienstplegtigheden vastgesteld te hebben, om daardoor de wilde gemoederen van een destijds nog ruw en barbaarsch volk te beteugelen. Welke heilzame gevolgen die goede wetten voor dat volk hebben opgeleverd, vinden wij bij DE MONTESQUIEU aangeteekend: „Er is nimmer, volgens TITUS LIVIUS, een volk geweest, bij hetwelk de oorzaken van ontbinding en verval zich zoo laat ontdekt hebben, als bij de *Romeinen*, en bij hetwelk de matigheid en armoede langer in eer zijn gehouden. De eed had zoo veel invloeds op dit volk, dat niets hen sterker aan de wetten verbond, dan deze. Zij deden menigmalen, om toch hunnen eed niet te breken, zoodanige dingen, tot welke hen de zucht tot roem en de liefde tot het vaderland nimmer zouden hebben doen komen. Toen dit zelfde volk de wijk wilde nemen naar den heiligen berg, voelde het zich teruggehouden door den eed, welken het aan de Burgemeesteren had gedaan, van met hen ten oorlog te zullen trekken. Zij maakten een ontwerp, om de Burgemeesteren om hals te brengen; doch men deed hun verstaan, dat zij daardoor evenwel niet van hunnen eed ontslagen waren. Alzoo kan men uit de misdaad, welke zij wilden begaan, om den meineed te vermijden, opmaken, welk een denkbeeld zij hadden van het verbreken van den eed. Na den slag bij *Cannae* wilde het volk, geheel verslagen, de wijk nemen naar *Sicilië*. SCIPIO deed hun zweren, dat zij te *Rome* zouden blijven. De vrees voor het verbreken van dien eed deed alle andere vrees verdwijnen. *Rome* was gelijk een schip, hetwelk in storm voor twee ankers ligt, — de Godsdienst en de Zeden."

Na dezen tijd, waartoe ontwijfelbaar de goede wetten van NUMA POMPILIUS hebben medegewerkt, werden bij de *Romeinen* allengs alle heidensche gewoonten van eedzweren door andere vervangen. Men begon meer algemeen in de tempels te zweren; men legde de handen op het altaar. *Tango aras, medios ignes et vos numina testor.* Somwijlen waren de altaren met horens voorzien; men greep dezelve zwerende aan, hetgeen te kennen gaf, dat men tot de Godheid zijne toevlugt nam. Men raakte ook de beelden aan. *Falsus erit testis, vendit perjuria summa exigua, Cereris tangens aram pedemque etc.* Men zwoer daarna bij het graf van CHRISTUS; bij het hout des kruises; bij het lijnwaad, waarop de beeldtenis van den Zaligmaker geschilderd was;

bij de overblijffelen der Heiligen, of bij het graf der martelaren; bij de heilige glorieuze Moeder Gods; bij de heilige Engelen, dezelve met name noemende, en dergelijke. Men zwoer ook bij de heilige Evangeliën; welke wijze voor de plegtigfte werd gehouden, en langen tijd in gebruik fchijnt te zijn gebleven. Men legde de regterhand, welke de Ouden als eene Godheid eerden, op de Evangeliën. Zij vooronderftelden, dat in de regterhand de zitplaats der trouwe geheiligd was; vanhier, zoo men meent, de woorden *en dextra fidesque.* De vrouwen, gewoon zijnde, aan haren hals, op de borst nederhangende, een fieraad te dragen, beftaande in een kruis, waarin het Evangelie, of een gedeelte van hetzelve, of ook wel het afbeeldfel van een Heilige gefloten was, legden hare regterhand op dat kruis, hetwelk men in die dagen *borstzwéren* noemde; vanhier mede, dat nog in lateren tijd het zweren met de regterhand op de linkerborst door de vrouwen in gebruik gebleven is.

Intusfchen fchijnt het mij toe, dat Keizer JUSTINIANUS, die ruim 500 jaren na de geboorte van CHRISTUS leefde, de eerfte geweest is, die een bepaald formulier van eed heeft voorgefchreven; althans in vroegeren tijd heb ik desaangaande niets kunnen opfporen. Dit formulier van JUSTINIANUS is van te veel beteekenis, om van hetzelve alhier geen meer bijzonder gewag te maken; hetzelve luidde, woordelijk vertaald, aldus: „ Ik zweer bij den Almagtigen God, en deszelfs eeniggeboren Zoon, den Heere JEZUS CHRISTUS, en den Heiligen Geest, en bij de heilige glorieuze Moeder Gods en altijd Maagd, MARIA, en bij de vier Evangeliën, welke ik in mijne hand houde, en bij de heilige Aartsengelen MICHAËL en GABRIËL, dat, enz. — indien ik alle deze dingen niet alzoo zal houden, ik en hier en in de toekomende eeuw in het verfchrikkelijk oordeel van den grooten Heer God en onzen Zaligmaker JEZUS CHRISTUS zal ftaan, en deelhebben met JUDAS, en de melaatschheid van GEHAZI, en den fchrik van KAIN, en daarenboven zal onderworpen zijn aan de ftraffen, die in de Goddelijke wet vervat zijn."

Dat JUSTINIANUS, hoezeer bekend als een man van doorzigt en diepe wijsheid, blijkens de op zijnen naam en last uitgevaardigde belangrijke wetten, nogtans met den waren aard van het Christendom zeer weinig bekend was, zal ons uit dit formulier niet onduidelijk zijn gebleken; maar inte-

gendeel, dat het bijgeloof nog in die dagen de ware kennis van het Evangelie benevelde, ja in eene dikke duisternis hield; tevens, dat vele ingekankerde gewoonten der Heidenen nog eenen geruimen tijd bleven voortduren, zoodat men eerst in volgende tijden zoodanige wijze van eedzweren met regt wraakte, en in de achtste eeuw zeer geijverd werd, dat men alle dergelijke wijzen en plegtigheden, als zoo vele onreinheden van het Heidendom, verwerpen zoude, hetgeen dan ook daarna door KAREL DEN GROOTEN is bevolen geworden, die beval, dat men bij het eedzweren niets meer van die afgekeurde Godsdienst zoude bezigen.

De daarop volgende dagen hebben dit dan ook doen opmerken.

Allengs, naar gelang der toeneming van meerdere beschaving en verlichting, bezigde men andere formulieren. Men boeide den aflegger des eeds meer aan de zaak zelve. Men trachtte hem meer ontzag en wezenlijken eerbied voor de Godheid in te boezemen; ja men legde den Regter den pligt op, om den aflegger des eeds de straf, welke zoo door Goddelijke als door menschelijke wetten op het valsch zweren was bepaald, vooraf nadrukkelijk voor te houden.

Evenwel dat ook hierin geene volmaaktheid plaats had, maar dat men nog te veel aan het oude bleef hangen, hiervan leveren de laatste Land- en Stadregten van sommige plaatsen, ook in ons *Geldersch* gewest, en van onzen vroegeren leeftijd, de duidelijkste bewijzen op. Onder anderen vinden wij in het Landregt van *Tielre* en *Boemelrewaarden*, het Stadregt van *Boemel*, het Landregt van *Zutphen* en andere wetten een formulier van eed voorgeschreven, hetwelk ik, tot bewijs van mijne stelling, mede woordelijk moet mededeelen en aldus luidt: „Dat, zoo gij valschelijk zweert, gij daardoor den Almagtigen God lastert, en uzelven berooft van alle genade Gods, op u ladende alle de straffen en vloeken, die God den verdoemden en vervloekten heeft opgelegd. Dat God u nimmermeer in uwe nooden zal te hulp komen, maar dat gij met lijf en ziel eeuwiglijk vervloekt zult zijn, en nooit deel hebben aan de genaderijke beloften, die God aan de Christenen gedaan heeft. Dat gij daarom u wel zult hebben te bedenken, alle bedriegelijkheid aan eene zijde stellen, en de loutere waarheid, zoo als dezelve u bewust is, Gode ter eere en der geregtigheid tot stuur, zult zeggen, zonder u te laten bewegen door giften of ga-

ven, vriendschap, vijandschap of maagschap, waardoor gij u in gevaar van eeuwige verdoemenis zoudt stellen."

Velen uwer, M. H., zullen het naauwelijks kunnen gelooven, dat men op het einde van de 18de en ook nog in het begin der tegenwoordige 19de eeuw het zoo evengemeld formulier bezigde, en met mij het daarvoor houden, dat hetzelve, offchoon dan eenigzins nader gewijzigd, alleen zijnen oorsprong heeft van die donkere tijden, in welke men Gods oordeel en wraak zoo gretig inriep, bij voorbeeld door te zweren: *dat ik omkome; dat de Goden mij verderven; dat zij mij verdelgen!* en dergelijke.

Ik oordeel, tot betoog van het tweede gedeelte mijner rede, genoeg gezegd te hebben; terwijl ik voorts verwijze tot de zeer uitgebreide, belangrijke Dissertatie van *Gelderlands* tegenwoordigen Directeur der Registratie, Mr. G. J. J. NAÏRAC *de jure jurando*, in het jaar 1808 aan de *Leidsche* Hoogeschool in het openbaar verdedigd.

(*Het vervolg en slot in het andere No.*)

OVERGANG VAN HENDRIK IV, VAN FRANKRIJK, VAN DE HERVORMDE TOT DE KATHOLIJKE KERK.

(Uit SULLY's *Gedenkschriften.*)

(*Vervolg van bl.* 155.)

Blik op den stand der zaken in Frankrijk.

Onder KAREL IX was *Frankrijk* wel het meest verscheurde en ongelukkigste land in *Europa*. Twee magtige partijen, die der GUISEN en der BOURBONS — eene, deze tegen gene gebruikende en opzettende, allerkwaadaardigste drijfster, die ooit bestond, CATHARINA DE MEDICIS — een, naar den geest, zijn gansche korte (slechts tot 24 jaren gebragte) leven lang, onmondig gebleven Koning — tweederlei geloofsbelijdenissen, welker aanhangers elkander mistrouwden en haatten, vervolgden en moordden — deze waren de bestanddeelen, uit welke het staatswezen bestond. Onder dezen Schaduwkoning hadden van 1562 tot 1573 vier oorlogen plaats gevonden, noodwendig te verwoestender, daar zij tegelijk religie- en burger-oorlogen waren. Gedurende de korte jaren van vrede leden de zwakkere *Hugenoten* zoodanige mishandelingen van de Katholijken, dat de menschelijke

natuur er voor heeft. Bij het voorbijtrekken des *gezegenden ligchaams* niet geknield te hebben, was somtijds genoeg, om den dood op den brandstapel te weeg te brengen. Niet over honderden, maar over duizenden spraken de regtbanken, in weinige maanden, de doodstraf uit, en voltrokken dezelve in de grootste haast. Tusschen den derden en vierden dezer oorlogen (24 Augustus 1572) viel de *Parijsche* bloedbruiloft voor, die ijselijkste aller gebeurtenissen, de grootste en onuitwischbaarste schandvlek op *Frankrijks* bloedige geschiedenis. — Nogtans was de staatkundige verbittering, met name tegen de regering, dikwijls nog heviger dan de godsdienstbaat. Deze verbittering kon bezwaarlijk verzachting vinden onder de regering van HENDRIK III, die uit *Polen*, op welks troon hij zat, ontvlugt was, om denzelven met den meer verkieslijken van *Frankrijk* te verwisselen; want hij was zelf een hoofdbewerker van den *Bartholomeus*-nacht, en geheel overgegeven aan zijne moeder, CATHARINA DE MEDICIS. Zijn dood (1584), door den dolk des *Dominikaner* monniks JACQUES CLEMENT, kon niet dan de verwarring doen stijgen, daar met hem het Huis van VALOIS uitstierf, en de naaste erfgenaam, HENDRIK VAN NAVARRE, de eerste BOURBON, Hervormd was, en als zoodanig door de meerderheid der *Franschen* als onbevoegd tot den *Franschen* troon werd aangezien. Ook buitendien was hem alles tegen — de Pauselijke ban, waaronder hij lag, en waardoor hij van de troonopvolging was uitgesloten; *Spanjes* genegenheid, om de Katholijke partij te hulp te komen, welker leden daarin overeenstemden, dat zij geenen Protestantschen Koning wilden. Op zijn zwaard en de getrouwheid zijner krijgsbenden berustte alzoo zijne eenige hoop, om tot den troon te geraken. Reeds was een oude Kardinaal van *Bourbon*, onder den naam van KAREL X, tot Koning uitgeroepen; de Hertog VAN MAYENNE oogde op hetzelfde doel; PHILIPS II van *Spanje* liet het zich onnoemelijke sommen kosten, om den *Franschen* schepter in zijne handen te krijgen. Alles woelde onstuimig door elkander. Veldslagen werden geleverd, vestingen bestormd, steden ingenomen, door beide partijen vreemde troepen in het land gevoerd, alle schatten en vermogens te werk gesteld. En nogtans bragt dit alles den goeden HENDRIK niet tot zijn doel. Nooit zou hij het zwaard mogen uit de hand leggen, nooit kon hij aan herstelling zijns geteisterden lands den-

ken, zoo hij dat *Calvinistisch* geloof niet verliet, 't welk bij de meerderheid des *Franschen* volks in zoo hooge mate gehaat was. Dit erkenden en gevoelden niet weinigen onder de Hervormden zelve. Ook de redelijke SULLY ried zijnen Koning daartoe; en het is bepaaldelijk mijn voornemen, zijn gesprek daarover met den Koning, of veelmeer zijne rede daarover aan den Koning, mede te deelen. Zij maakt den inhoud uit des 37sten Hoofddeels van het eerste Deel der *Mémoires*.

„Daar de ranken, — kwade geruchten omtrent, en waarschuwingen voor hem dagelijks toenamen, en het gemoed des Konings hevig verontrustten, daar hij ook diegenen, welke de hoogste ambten en waardigheden rondom hem bekleedden, niet meer vertrouwen durfde, zoo liet hij u op zekeren dag zeer vroeg halen, daar hij nog te bed lag. Nadat hij u aan het hoofdeneinde des beds had doen nederzitten, zeide hij tot u: Wel nu, mijn vriend, wat zegt gij van de lagen, die zij tegen mijn geweten, mijn leven en mijn rijk smeden? Want, zoo als ik de gemoederen gestemd zie (en wel van lieden, die ik op alle mogelijke wijze aan mij verpligt heb), en naar de toenemende boosheid van velen te oordeelen, die ik u wel eens noemen zal, geloof ik te moeten aanneemen, dat noch deugd noch weldaden zulke vastberadene booswichten zullen kunnen overhalen, mij in rust, welligt ook niet bij vrijheid en leven te laten. Daarom verzoek ik u, mij uwe meening ronduit te zeggen, door welke middelen (geweld en wreedheid uitgezonderd) ik de onophoudelijke bestokingen en aanmatigingen ontgaan kan, welke men zich tegen mijne, mij door God, de natuur en de wetten des Koningrijks geschonkene, regten veroorlooft. — Daarop antwoorddet gij: Majesteit! bij zoo moeijelijke aangelegenheden, die zoo vele goede of kwade gevolgen naar zich slepen, hadt gij een begaafder man noodig, dan ik ben. Doch, daar gij mij beveelt te spreken, zoo zeg ik, dat mij in de tegenwoordige omstandigheden, zoo verre ik ze door eigene ervaring en uwe mededeelingen heb leeren kennen, uitstel, aarzeling en lange redeneringen gansch ongepast schijnen te zijn. Ik laat derhalve alle woorden en bewijzen daar, om u te zeggen, dat er, mijns bedunkens, maar twee wegen zijn, om u uit het *gevaar* te redden — uit de *zorg* kunnen Koningen en Vorsten, die goed regeren willen, nooit geraken — namelijk, of u naar de wenschen en vorderingen dergenen te schik-

ken, welken gij mistrouwt, of u van de magtigsten en voornaamsten te verzekeren, en dezelve op eene plaats te brengen, waar zij u niet meer schaden kunnen. Daar zij zeer rijk zijn, kunt gij op hunne kosten nog lang krijg voeren. De raad, om ter misse te gaan (Roomsch te worden), kunt gij, mijns achtens, van mij niet verwachten, daar ik Hervormd ben (*étant de la religion*); doch wel durf ik u zeggen, dat dit het ligtste en snelst werkende middel was, om alle aanmatigingen af te wijzen, en alle kwaadaardige aanslagen te verijdelen. — Daarop antwoordde u de Koning: Maar ik bid u, mij vrijuit te zeggen, wat gij aan mijne plaats doen zoudt? — Uwe Majesteit weet wel, antwoorddet gij, dat ik u nooit in eene gewigtige zaak raad geef, zonder eerst rijpelijk daarover nagedacht te hebben. Daar ik nu hetzelfde in mijne eigene zaken gewoon ben, zoo kan ik u verzekeren, dat ik er nog nooit aan gedacht heb, wat ik doen zou, zoo ik Koning was; want mijn hoofd is noch geschikt noch bestemd om eene kroon te dragen. Geheel anders is het met u, mijn Koning! Het ziet er niet naar uit, dat het rijk immer tot zijne vorige hoogheid, welvaart en glans zou kunnen geraken, zoo niet uwe uitstekende deugden en uw waarachtig koninklijke moed het bewerken. Geen ander (lid) van uw huis kan iemand, wie hij ook zij, zulk eene hoop verschaffen. Maar, hoe veel regt gij ook op de regering moogt hebben, hoezeer dezelve uwen moed en uwe deugden behoeft, zoo is het mij toch altijd voorgekomen, dat gij nooit tot het geheel en vreedzaam bezit derzelve zult geraken, dan door die beide middelen. Bij het eerste derzelve, geweld en wapenen, zullen zeker stoute besluiten, gestrengheid, gewelddadigheden (die met uwen gemoedsaard strijden) worden gevorderd. Gij zult met tallooze zwarigheden, moeiten, worstelingen, verdrietelijkheden, gevaren en inspanningen te kampen hebben, den zadel steeds onder het lijf, het pantser steeds daarop, pistolen en degen gedurig in de vuist moeten hebben, en, hetgeen nog meer zegt, aan rust, genoegen, tijdverdrijf, liefdehandel, matressen, spelen, honden, valken en lusthuizen vaarwel moeten zeggen. Nooit zult gij met deze zaken aan een eind komen, ten zij door eene menigte ingenomene steden, gevechten, veroveringen en bloedbaden. Bij het andere middel daarentegen, door u namelijk, ten aanzien van de Godsdienst, naar den wil der meerderheid van uwe onderdanen te schikken, zult

gij niet zoo veel verdriet, bekommering en zwarigheden in *deze* wereld vinden; maar wat de *andere* wereld betreft, voegdet gij er lagchend bij, zoo sta ik u voor niets in. Hieromtrent moet uwe Majesteit een eigen, geheel vrijwillig besluit nemen, zonder door iemand daartoe opgewekt te zijn, het allerminst door mij, die Hervormd ben, en bij u niet als Godgeleerde of kerkeraad, maar als ambtenaar en Staatsraad ben aangesteld. — Hier begon de Koning te lagchen, rigtte zich in zijn bed op, krabde zich verscheidene malen het hoofd, en zeide toen: Ik zie zeer wel in, hoe waar alles is, wat gij mij zegt; maar ik zie aan alle zijden zoo vele doornen, dat ik mij onvermijdelijk diep aan een' en anderen steken moet. Want gij weet wel, dat van de eene zijde mijne Neven, de Prinsen van den bloede, en de Heeren VAN NEVERS, VAN LONGUEVILLE, VAN BIRON, VAN O., VAN RIEUX, VAN MANON, CHATEAUVIEUX, VITRY, ANTRAGUES, SOURDIS en vele anderen, bijzonder EPERNON, die de onbeschaamdheid had, openlijk te verklaren, dat hij en zijne vrienden nooit eenen anderen Koning erkennen zouden, dan eenen van hun geloof, onophoudelijk bij mij aandringen, Katholijk te worden, of zij willen eene derde partij vormen en zich met de *Ligue* vereenigen. Van de andere zijde drijven, zoo als ik zeker weet, de Heeren VAN TURENNE, VAN TRIMOUILLE en hun aanhang dagelijks en van alle zijden, dat, zoo ik Katholijk word, eene vergadering van Hervormden bijeengeroepen zal worden, om eenen Protector te kiezen en Provinciaalraden op te rigten — alle zaken, die ik niet zou kunnen dulden; en zoo ik hun den oorlog verklaren moest, om het hun te beletten, zou het mij het grootste harteleed zijn; mijne ziel zou het niet verdragen, dat ik diegenen kwaad zou toevoegen, die zoo lang met mij lief en leed gedeeld, hun goed en leven gewaagd hebben, om het mijne te verdedigen. Er zijn onder hen zoo vele burgers en edellieden, die ik nooit zal kunnen nalaten lief te hebben — Bij deze woorden wierpt gij u den Koning te voet, kustet hem de handen, en zeidet met vreugdetranen: Majesteit! ik verheug mij onuitsprekelijk, u zoo welgezind jegens de Hervormden te zien; daar ik immer gevreesd heb, dat, wanneer gij eenmaal van Godsdienst veranderdet, — hetgeen ik mij als onvermijdelijk heb voorgesteld — men u overhalen zou om ons te haten en te mishandelen. Altijd zullen wij u hartelijk liefhebben en getrouw dienen;

en wij zijn zoo talrijk, dat, zoo een geld- of eergierige of boosaardige anders handelen wilde, hij dadelijk door de overigen tot zijn' pligt teruggebragt zou worden. Vóór alle andere dingen behoorden, mijns achtens, de ijverige Katholijken dat geloof af te leggen, dat de Hervormden allen verdoemd zijn; schoon ook onder dezen eenige Geestelijken en andere onbezonnene lieden zijn, welke ons wel zouden willen overreden, dat het met de Katholijken even zoo gesteld is. Wat mij betreft, ik geloof daaraan volstrekt niet; maar houd het voor onbedriegelijke waarheid, dat, zoo een mensch, van welke Godsdienst hij uitwendig ook belijdenis moge hebben gedaan, slechts in de betrachting der tien Geboden, in het geloof aan het Symbolum (de 12 Artikelen), in de liefde tot God en den naasten, in het vertrouwen op den verdienstvollen en verzoenenden dood van JEZUS sterft, hij onfeilbaar zalig wordt, doordien hij dan toch zeker geene valsche Godsdienst, maar eene Godewelbehagelijke had. Vier of vijf uwer Leeraren, welken ik dit eenmaal zeide, gaven mij hierin gelijk. Wanneer gij alzoo, Sire, deze meening aanneemt en al uw leven daarnaar handeldet, zoo twijfel ik niet aan uwe zaligheid, al waart gij ook uitwendig Katholijk. Dan zult gij ook, zoo als ik zeker geloof, ons (*Hugenoten*) niet als verworpenen en verdoemden aanzien, en ons, uwe tegenwoordige geloofsgenooten, noch verdrukken noch uitroeijen, daar wij u opregt beminnen en altijd getrouw dienen zullen; gelijk God den onderdanen zelfs omtrent slecht regerende Koningen gebiedt te doen. Ik eindig alle deze redenen met de herhaalde verzekering, dat gij nooit rustig regeren zult, zoo lang gij uitwendig belijdenis van eene Godsdienst doet, welke bij de meerderheid der aanzienlijken en gemeenen in uw Koningrijk zoo zeer gehaat is. Doch zonder eene algemeene rust kunt gij noch hopen, den voormaligen welstand en glans, den rijkdom en het geluk uws volks teherstellen, noch daaraan zoo arbeiden, als gij het u dikwijls voorgesteld hebt. Nog minder kunt gij ooit tot de volvoering des hoogen, voortreffelijken ontwerps overgaan, om alle Koningen en Vorsten van *Europa* tot eene eenige Christelijke Republiek te verbinden. Want daartoe moet gij eerst zelf een groot, rijk en bevolkt Koningrijk in rust bezitten, om naar buiten groote en getrouwe verbindtenissen tot stand te brengen. — De Koning verzekerde u, dat uwe woorden hem zeer aangenaam geweest waren, en zeide: Ik zal er over nadenken; maar ondertus-

schen moet gij uwen vertrouwdsten vrienden de gewenschte uitzigten geven; en ik, van mijnen kant, zal vijf of zes mijner voornaamste en oudste dienaars bijeenroepen, om ook hunne meening hierover te vernemen.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

DE GELE KOORTS AAN BOORD VAN EEN SCHIP.

(Uit het Dagboek van Kapitein ANDREW SMITH.)

Ik zeilde van *Liverpool* naar *Jamaika*. Na eene genoegelijke reis, kwam ik ter plaatse mijner bestemming, en loste. Mijn schip, *the lively Charlotte* genoemd, was eene fraaije brik, geschikt voor de koopvaardij en bemand met dertien personen. Ik nam eene lading suiker en rum naar *Halifax* terug in, met oogmerk, om van die plaats, nog vóór den winter, vracht naar *Engeland* over te brengen. Dit kon ik slechts door verdubbelde vlijt uitvoeren, daar ik eenigen tijd voor toevallige beletselen moest rekenen. Mijne brik was er op gebouwd, om snel te zeilen, en ik durfde gerust zonder konvooi (het was in den oorlog) varen, daar ik vóór een gewonen kaper niet behoefde te vreezen. Wij vertrouwden op onze vier zware stukken, en op het afschrikkend aanzien van geschilderde schietgaten en kanonnen, meenende, dat geen vijand ons zou aandoen, of hij moest zoodanige overmagt hebben, dat hij ons onbeschroomd op zijde kon houden, en alzoo ontdekken, welke onze wezenlijke middelen van verdediging waren. In haast nam ik alle benoodigdheden aan boord, en zeilde weg. Een koeltje, naauwelijks sterk genoeg, om de zeilen te vullen, dreef ons uit de haven van *Port Royal*. Het was ondragelijk heet. De lucht scheen vol vuur te zijn, en de roodheid van den dampkring vertoonde zich, een weinig vóór zonsondergang, zoo schitterend, alsof het de vlam eener brandende stad ware. Op *Jamaika* was het zeer ongezond; de gele koorts had er eene menigte inwoners weggerukt, en drie vierden der aankomende vreemdelingen werden er spoedig de slagtoffers van. Ik was zoo gelukkig geweest, dat ik, gedurende een verblijf van drie of vier weken, slechts twee man (JACK WILSON en TOM WARING) verloor; doch zij

waren de twee kloekste en gezondste personen van mijn schip: de eerste stierf negenendertig uren nadat hij door de ziekte werd aangetast, en de andere op den vierden dag. Twee matrozen daarenboven waren krank, toen wij afvoeren; zoodat er slechts negen overbleven, in staat, om hun werk te doen. Ik verbeeldde mij, dat het in zee steken het beste was, dat ik doen kon, om aan de zieken kans op herstelling te geven, en het verspreiden der kwaal onder de gezonden te voorkomen. Maar ik had mij vergist. Ik had de besmetting met mij genomen. In den avond van den dag, toen wij het land uit het gezigt verloren, stierf er weder een persoon, en drie anderen werden ziek. Nog mogt ik van geluk spreken, in vergelijking van anderen, die te *Port Royal* de helft van hun volk verloren hadden, en sommigen in veel korter tijd, dan wij daar vertoefden. Wij zeilden voorspoedig, met een' gunstigen passaatwind, zoo digt bij *Cuba* langs, dat wij boomen en heesters, die daar groeiden, duidelijk konden onderscheiden. Vervolgens zetteden wij den koers noordoost, naar de *Bahama*-eilanden, ten einde in den grooten oceaan te komen.

Toen wij *Crooked*-eiland drie dagen uit het gezigt verloren hadden, werd het eensklaps doodstil. Zelfs die golvende beweging der zee, welke men gewoonlijk *deining* noemt, hield op. De zeilen hingen slap aan de raas. Het schip kroop langzaam, als een schildpad, voort op den oceaan, die zoo effen was, als des zomers het water in een' vijver. De kalme lucht zou geen veertje hebben kunnen dragen. Wolkenloos en helder, was het zuivere blaauw boven en het water beneden ons zonder eenig vlekje en geheel in stilstand. Teleurstelling en ongeduldig verlangen waren bij ons allen te bemerken, terwijl de zon schitterde aan den brandenden hemel, en het pek van het touwwerk deed smelten, zoodat het op het dek nederdroop, en men een biefstuk op het blad van het anker zou hebben kunnen braden. Wij konden niet over het hout gaan, zonder onze voeten te branden. Ik liet toen een zeil over het dek spannen, te onzer beschutting tegen de stralen der zon; maar desniettegenstaande veroorzaakte ons de hitte eene matheid, die ons allen zwaar drukte.

Doodstilte wordt door den zeeman altijd met eene onaangename gewaarwording beschouwd; maar in het tegenwoordig geval was die meer dan ooit onbehagelijk. Aan de zie-

ken ontnam dezelve de verfrisschende koelte van den wind, die hunne benaauwdheid verminderd zou hebben, en bevorderde bij de gezonden vatbaarheid voor de besmetting. Vermoeidheid en lusteloosheid waren hare magtige helpers. Bij zoo groote hitte scheen de koorts de bestanddeelen van het bloed te ontbinden. De ziekte nam meestal zoo spoedig toe, dat geen geneesmiddel eenige uitwerking kon doen, eer de dood een einde aan het lijden maakte. Ik had geenen heelmeester aan boord; doch uit de scheepsapotheek diende ik vruchteloos de gewone middelen toe. Trouwens, welke baat kon men van dezelve verwachten, daar de ziekte het leven bijkans zoo spoedig vernietigde, als de omloop der vochten in het ligchaam plaats kon hebben? Thans had ik slechts vijf man meer, die hun werk doen konden; en nooit zal ik vergeten, wat ik gevoelde, toen drie derzelven ziek werden, op den vierden dag van ons ongelukkig stil liggen. Één der zieken stierf, terwijl ik bij zijne kooi stond, onder verschrikkelijke stuiptrekkingen. Zijn vel was geel, als saffraan; waterig bloed drong door alle poriën en kwam uit de hoeken der oogen; hij scheen als te vergaan in bloed, welks verdunning in den dood eindigde. Een ander man liep op het dek in eene vlaag van krankzinnigheid, en sprong over boord in de kaken van een der roofzuchtige haaijen, die in grooten getale om het schip zwommen, en de verwoestingen schenen te bemerken, welke de dood onder ons aanregtte.

Ik had nu het akelig vooruitzigt, dat ook al de overigen zouden omkomen, en ik bad God, dat ik niet de laatste zijn mogt; want het scheen mij toe, dat, bij een eenzaam leven op de wijde wereldzee, elke sekonde mij zoo lang als een uur moest vallen, terwijl een dag, in dezen toestand doorgebragt, als eene eeuw van ellende ware. Nog zag ik nergens eenig teeken, dat er eene kleine koelte zou opsteken; het was, alsof de verschrikkelijke stilte altijd moest duren. Een storm ware welkom geweest. Die doffe lusteloosheid — die vreeselijke eenzaamheid en stilte overal in het rond, gepaard met het gedurig wegsterven der manschap, welke reeds tot zoo gering aantal was gesmolten, moest den sterksten en moedigsten wel tot wanhoop brengen. De slaap vlood verre van mij. Ik wandelde des nachts op het dek, zwijgend op de overblijvenden van mijn volk starende, en zij op mij, — hopeloos en sprakeloos. De sterren schitter-

den met eenen glans, aan de keerkringen eigen; ik zag naar dezelve op met een koortsachtig en ongeduldig gevoel, wenschende, dat ik op eene derzelven, of beroofd van bewustheid, of iets anders, dan mensch, ware. Een drukkend voorgevoel van toenemend onheil sloeg mijnen geest neder. De schouwplaats, zoo schoon op andere tijden, was boven alle verbeelding akelig in mijne omstandigheden. Ik werd overmand door werkelijke en vooruitgeziene en alzoo vervroegde ellende. Dertig jaren was ik aan het zeeleven gewoon; maar nooit had ik gedacht, dat er een toestand, zoo verschrikkelijk, als de mijne, mogelijk ware. Ik had mij niet verbeeld, dat er half zoo veel ellende kon plaats hebben, offchoon storm dikwerf mijn leven in gevaar bragt, en ik tweemaal schipbreuk leed. Doch bij de laatstgenoemde ramp waren ligchaam en geest beide ingespannen en werkzaam; ik had geen tijd, om over het toekomende te mijmeren. Geheel lijdelijk te zijn, zoo als ik nu was, bij een verderf, dat ik langzamerhand zag naderen — het verschrikkelijkste lot te bemerken, dat op mij kwam aansluipen, en dan genoodzaakt te zijn, deszelfs tragen voortgang af te wachten, als gebonden, op de plaats zelve beperkt, krachteloos, zonder eenige hoop, om op eenigerlei wijze levend van daar te geraken — zoodanige toestand was het uiterste van alle menschelijk lijden, eene zielesmart, welke door geene pen beschreven kan worden, en ik torschte met een stom stilzwijgen de geheele zwaarte van dit leed.

Mijn stuurman en kajuitjongen werden nu ook door de ziekte aangetast. Op den avond van den vijfden dag gaf WILL STOKES, de oudste zeeman aan boord, den geest, juist bij het ondergaan der zon. Te middernacht stierf een ander. Bij het schijnsel der sterren lieten wij hen over boord. Offchoon wij de hangmat om het ligchaam des laatsten sloegen, waren de uitvloeisels van een spoedig toenemend bederf zoo bedwelmend en walgelijk, dat men het bezwaarlijk op dek kon brengen en in het onpeilbare graf werpen. Het doffe nederploffen der lijken in zee, ik zal het nooit vergeten, deed lichtende kringen op de effene oppervlakte des waters ontstaan, en verbrak voor een oogenblik de akelige stilte — eene koude rilling ging door mijn hart — een onbeschrijfelijk gevoel overviel mij. Ook nu nog klinkt somtijds, gedurende den slaap, dit geluid van het over boord laten der dooden in mijn oor, en ik verbeeld mij, weder

op het fchip te zijn, en al het verfchrikkelijke dier eenzaamheid te ondervinden. Wij aanfchouwden eindelijk die treurige wijze van begraven met eene onverfchilligheid, welke het gevolg was van vertwijfeling. Wij hadden dagelijks ziekte en ontbinding voor oogen; de vreeze des doods vermogt niets meer op ons: integendeel, wij beefden op de gedachte van overblijven — zoo kan men ook aan het akeligfte gewoon worden.

De laatfte voorzorg, die ik gebruikte, was, de zieken op het dek te brengen, en onder een uitgefpannen nat zeil te plaatfen, om hun eenige koelte te verfchaffen. Nu ftierf JOB WATSON, uit dezelfde plaats als ik afkomftig. Een oogenblik nadat ik hem den adem had zien uitblazen, ten tien ure des avonds, terwijl het rondom mij alles zoo ftil was als in eene uitgeftorvene wereld, leunde ik tegen het want, en ftaarde op de vlakte des oceaans, die, van wege kalmte en bekoorlijkheid voor het oog, mij en de mijnen eenen fraai getooiden verderfengel geleek, wanneer ik eensklaps mij zonder angst, zorgeloos en geheel onverfchillig gevoelde. Het was mij, alsof ik voor altijd alle hoop had laten varen, en eene ongevoeligheid overviel mij, die weinig van volflagene wanhoop verfchilde. Ik was voorbereid voor mijn lot, het mogt komen, wanneer het wilde. Ik geraakte alzoo bevrijd van eene benaauwdheid, die mij zwaar, als lood, op het hart had gedrukt, en niet langer te dragen ware geweest. Bij het fchijnfel der opkomende maan zag ik het lijk van den ftuurman, dat wij in zee geworpen hadden; het dreef op den rug, flechts half in de hangmat gewikkeld — ik onderfcheidde duidelijk zijn loodkleurig gelaat, dat een weinig beneden de oppervlakte van het helder doorfchijnend water was, en een zeer groote haai fperde zijne hongerige kaken op, om deze prooi te grijpen: ik deinsde niet terug, maar hield koelbloedig mijn oog daarop gevestigd, als ware het de onverfchilligfte zaak van de wereld — ik was zoo onaandoenlijk als een ftandbeeld. Deze ongevoeligheid ftelde mij in ftaat, om de zieken eene dienst te doen; namelijk, de ligchamen der geftorvenen naar den kant van het fchip te flepen en over boord te werpen; want ten laatfte bleef ik alleen over, om dit te verrigten. Allen, behalve mij, werden door de kwaal aangetast, en ftierven de een na den ander, eer de negende dag ten einde was, uitgezonderd JAMES ROBSON, den minst gefpierden man, welken ik had, en die, naar zijn

teeder gestel te oordeelen, weinig kans scheen te hebben, om zijne makkers te overleven. Zwak, als een kind, was hij van de ziekte; ik gaf hem de voedzaamste spijze, die ik vinden kon — hij was een geraamte; ik bragt hem in mijne kajuit, en plaatste hem op een frisch bed, het zijne en dat der anderen over boord werpende. Ik beschouwde hem als het eenige levend wezen op het schip; alhoewel, zoo hij gestorven ware, ik op dat tijdstip er weinig meer verdriet om gehad zou hebben. . . . . . .

Hoe het schip door één man bestuurd zou worden, en wat middelen ik had, om de zeilen te bezorgen, in geval de wind mogt opsteken — dit veroorzaakte mij geene bekommering; ik was te zeer gehard tegen de vrees voor het toekomende, dan dat ik eenig mogelijk gevaar zou duchten. Robson kon mij geen bijstand bieden; ik had mij gevolgelijk in allen opzigte op mijne eigene pogingen te verlaten. Zoo het vaartuig ooit weder in beweging geraakte, ik alleen moest het behandelen en sturen. Doch wegens de voortdurende stilte was er geene waarschijnlijkheid, dat spoedig mijne tegenwoordigheid op het dek vereischt zou worden. Ik kon dus, ofschoon slechts voor korte oogenblikken, slapen, hetzij bij dag, hetzij bij nacht; ik had mij, zoo lang ik was, uitgestrekt naast den helmstok van het roer. Den tienden nacht, terwijl de zee nog geheel kalm was, viel ik in eene sluimering, en werd gekweld door akelige droomen, die mij beletteden, verkwikking van de rust te erlangen. Ik stond op, en de zwijgende stilte rondom mij scheen verschrikkelijker dan ooit te zijn. Wolken begonnen in de verte zich te vertoonen, en de sterren schenen flaauwer; de oceaan kreeg een donker aanzien. Millioenen levende wezens, die uit de diepte opgekomen of door de hitte in het stilstaand water voortgebragt waren, speelden in allerlei zonderlinge bewegingen op de oppervlakte. Geen matroos was er meer, om de wacht op het dek te houden. Nog bemerkte ik niet de minste beweging in het schip; de zeilen hingen slap neder, terwijl het licht der sterren steeds verminderde. In weerwil van mijne onverschilligheid, ontwaarde ik nu toch een onaangenaam gevoel, uit hoofde van mijne benaauwende eenzaamheid. Ik beschouwde mijzelven als voor altijd van de menschelijke zamenleving afgescheden, en dacht, dat mijn schip, zoo de winden het niet ergens heen dreven, zou verrotten op de verderf aanbrengende zee. Ik vergat het treurig lot van mijn volk op

die pas, en stelde mij met zekere gelatenheid voor, dat het oogenblik weldra zou komen, waarin ik de laatste teug waters dronk, en ook ik moest sterven! Dan begon ik weder te fluimeren, en duizend zonderlinge beelden kwamen mij voor oogen; daaronder was dikwerf het gelaat van mijnen overleden stuurman en van eenigen van het scheepsvolk, mismaakt en verbonden met zeldzame ligchamen. Bij het ontwaken gevoelde ik eene koortsachtige ongesteldheid. Soms verbeeldde ik mij, een vaartuig met volle zeilen en eene stijve koelte voorbij het schip te zien varen; dan weder voetstappen op het dek en gefluister van stemmen te hooren, alsof er menschen tot mij naderden, tot welke ik vergeefs riep; daarop volgde dan eene akelige stilte. Ik gevoelde geene vrees: want er kon niets ontzettender zijn, dan ik reeds had ondervonden; en dit denkbeeld maakte mij, gelijk ik reeds heb aangemerkt, voor alles onverschillig: wat toch konden in zoodanig oogenblik de gewone begrippen van goed en kwaad bij mij vermogen?

»Den elfden dag van mijn lijden ging ik des morgens naar beneden in de kajuit, om aan ROBSON iets tot verkwikking te geven. Bij tusschenpoozen was hij in het volle bezit zijner zinnen; maar de kortste verstandige woordenwisseling puttede zijne krachten uit, terwijl datgene, wat hij in de verwarring der ijlhoofdigheid sprak, geenszins hem zoo zeer verzwakte. „Waar is de stuurman?" vroeg hij verwilderd: „Hoe ben ik in uwe kajuit gekomen, Kapitein? Hebben zij WARING ook over boord geworpen?" Ik gaf hem slechts een onbepaald antwoord, waarmede hij echter zich scheen te vergenoegen. Ik durfde hem niet vertellen, dat wij te zamen de eenige overgeblevenen waren; want, had hij onzen toestand in deszelfs geheele akeligheid vernomen, dit zou doodelijk voor hem hebben kunnen worden. — Op het dek terugkomende, bemerkte ik, dat er zich allengs meer wolken vormden, terwijl de lucht nog zwoeler en drukkender werd. De zon stak hevig, en hare zamengedrongene stralen veroorzaakten eene stikkende hitte, die verandering in den dampkring aanduidde. Eensklaps ontstond er weder hoop bij mij, dat er zich eene koelte zou verheffen, en ik uit mijne verschrikkelijke gevangenis verlost worden. Ik deed eene waarneming, en bevond, dat ik ver genoeg verwijderd was van de roetsen en banken van de *Bahama*-eilanden, werwaarts ik vreesde ongemerkt door den stroom gedreven te zijn. Alles,

wat ik doen kon, indien er wind kwam, was, een noodfein uit te hangen, en mijne krachten te beproeven, om zee te bouwen, tot dat ik eenig reddend vaartuig mogt ontmoeten.

Ik nam terstond maatregelen, om alleen het scheepswerk te verrigten. Ik greep een touw, om het roer vast te zetten in zoodanige rigting, als ik noodig vond, zoodat ik in weinige oogenblikken kon wenden, wanneer omstandigheden dit vorderden. Ik klom naar boven en haalde de topzeilen in, welke ik niet reven kon. Voorts maakte ik over het geheele schip het zeil zoo klein als mogelijk was, latende slechts twee kleine lapjes staan; want, zoo de wind eens sterk begon op te blazen, zoude ik niet kunnen strijken, en de brik moest vergaan. Zóo handelende, had ik nog eenige kans, om het leven er af te brengen.

Nu staarde ik onrustig naar de wolken, die in beweging schenen; dit gezigt was bemoedigend voor mij. Eindelijk begon de zee zich te verheffen met langzame golvingen — daarop volgde eene zachte kabbeling, die nieuw leven aanbragt. Ik weende van vreugde en lachte, toen ik de zeilen zag bewegen en allengs vol worden; en wanneer ten laatste het schip zelve in beweging geraakte, juist op den middag van den elfden dag, nadat de doodsche en doodelijke stilte begon, was ik buiten mijzelven van blijdschap. Ik stond als uit de dooden op — ik ving op nieuw aan te leven. Hoe vreesselijk mijn toestand toen ook nog ware, dezelve scheen een hemel te zijn, in vergelijking van de naastvoorgaande dagen. De hoop op verlossing kwam weder met vernieuwde kracht boven. Ik gevoelde honger en at gulzig; want tot nu toe had ik naauwelijks genoeg gebruikt, om het leven te houden. Het uitzigt, dat ik eenmaal mij weder in gezelschap van menschen zou bevinden, wond mijne verbeelding op, en bragt mij in eenen staat van geweldige overspanning. De beweging van het schip nam merkbaar toe — men kon de golven, die tegen den boeg kabbelden, reeds hooren; de vaart werd sneller en sneller, tot dat de brik eindelijk vier of vijf knoopen in een uur liep. Dit was spoed genoeg voor de veiligheid des vaartuigs, maar niet voor mijn ongeduldig verlangen. Ik hield eenigen tijd voor den wind af, en zette toen, zoo veel mogelijk, koers in de streek der schepen, die naar *Europa* bestemd zijn. Ik berekende, dat ik, zoo klein zeil voerende, spoedig ingehaald moest worden door eenig schip, dat mij hulp kon verleenen. Ook werd ik niet teleurgesteld

in mijne verwachting. Na twee dagen met eene matige koelte alzoo gevaren te hebben, gedurende welke ik het roer niet verliet, naderde mij een groote *Westindischvaarder*, en verschafte mij den noodigen bijstand. Alzoo was ik in staat, *Halifax*, en eindelijk de rivier *Mersey* te bereiken, omtrent vijf weken te laat; maar *ik had den tijd vóór de reis berekend.*

DE BEWONERS VAN EENE OESTER.

Wie zou, zoo mikroskopische waarnemingen zulks niet staafden, gelooven, dat de schelp van eene oester, als 't ware, eene wereld is, vervuld met eene ontelbare menigte kleine dieren, in vergelijking van welke de oester zelve een kolossaal schepsel is? Het vocht, tusschen de schelpen besloten, bevat een aantal onontwikkelde schepselen (*embryons*), bedekt met doorschijnende schelpen, en zwemmende met ongemeene vlugheid. Honderdtwintig derzelven, op ééne lijn geschaard, zouden geen duim uitgebreidheids beslaan. Het gezegde vocht behelst, daarenboven, eene zeer groote verscheidenheid van diersoorten, vijfhonderd maal kleiner, die een phosphoriek licht verspreiden. Dit zijn nog niet al de bewoners van dit huis. Men telt er zeer duidelijk drie soorten van wormen, oesterwormen genaamd, die in het donker als glimwormen lichten. De oester heeft tot verklaarde vijanden de zeester, de alikruik en de mossel; de eerste sluipt tusschen derzelver schelpen, wanneer zij geopend zijn, en zuigt het dier met zijne slurf uit. Men heeft opgemerkt, dat de oesters van ligging verwisselen met ebbe en vloed der zee; zij liggen eerst op het bolronde gedeelte van hare schelpen, en keeren zich vervolgens op de andere zijde.

BEKENTENISSEN VAN IEMAND, DIE GEWOON WAS, IN ALBUMS TE SCHRIJVEN.

Ik heb, vóór en na, in tweehonderd zesenveertig *Albums* geschreven. In honderd-vijfennegentig daarvan verklaarde ik, onbewimpeld, eene opregte genegenheid voor de lieve bezitsters, offchoon het twee derde gedeelte harer niet de minste aandoening in mijne van natuur koele en onaandoenlijke

borst verwekte. Ik heb, in de vurigſte en ſterkſte bewoordingen, zegen over de hoofden van drieëndertig gewenscht, waarvan ik eenigen, een uur vóór dat ik die zegenbeden deed, nog niet kende; en ik heb achttien grootelijks geprezen om hunne onvergelijkelijke bekwaamheid en om hun verheven vernuft, alhoewel ik, om de waarheid te bekennen, hen bijkans even min kende, als den man in de maan. Vijftigmaal zwoer ik, dat er niets in de wereld is, hetwelk met een lichtblaauw oog vergeleken kan worden; en vijftigmaal zwoer ik, dat niets in de natuur een donkerbruin oog evenaart; ik prees heldere oogen om den zonneglans der vreugde, dien ze over alles verſpreiden, en ik prees kwijnende oogen wegens de weemoedige gevoeligheid, welke, aan het zachte ſchijnſel der maan gelijk, daarin zich vertoont. Soms heb ik plegtige verzekering gedaan, dat de wangen, van welker rijke blos de roos nieuwe bekoorlijkheid kon ontleenen, door mij eerbiediglijk aangebeden werden; op een' anderen tijd betuigde ik mijnen afkeer van roode wangen, en vergoodde de ſneeuwwitte bleekheid, als teeken van gevoeligheid, die zoo dikwijls tranen deed ſtorten om de rampen des levens, dat de koude blos van het gelaat verdween. Ik roemde hooge voorhoofden om de kalme rust, en lage voorhoofden om de aandoenlijkheid. Ik heb zwart haar, donkerbruin haar, lichtbruin haar, ja rood haar geprezen; doch eens ontdekte ik, tot mijne onuitſprekelijke verbazing, dat ik een lofgedicht had gemaakt op de *ambrozijnen* lokken van eene jufvrouw, die eene pruik droeg. Beurtelings ſprak ik in mijne *Album*-verzen met veel ophef van *Griekſche* neuzen, van *Romeinſche* neuzen, van wipneuzen, van witte en roode neuzen — van kinnen met kuiltjes, van dubbele kinnen en van ſpitſe kinnen — van regte en van gewelfde wenkbraauwen.

Het gevolg van dit alles was, dat ik, niet alleen in de meening van anderen, maar ook in mijne eigene, alle vastheid van karakter verloor. Honderd-vijfennegentigmaal heb ik den naam gehad, dat ik beminde; ofſchoon ik op mijn geweten kan verzekeren, dat ik in waarheid met niet meer dan zevenenzestig perſonen liefdebetrekkingen heb aangeknoopt, en nooit met meer dan een half dozijn te gelijk. Al mijn voorraad van verbeeldingskracht heb ik uitgeput in het doen van ernſtige liefdeverklaringen. Ter naauwer nood ben ik tien geregtelijke vervolgingen om het breken van

trouwbelofte ontkomen, waarbij de eenige getuigen tegen mij zouden geweest zijn — de *Albums*, en dus eene niet dichterlijke regtbank mij onfeilbaar veroordeeld zou hebben. Men heeft mij *een' meineedigen knaap* genoemd, *een' woordbreker*, *een' pogchenden huichelaar*, *een ongevoelig ellendeling*, en (nog ijze ik op de gedachte) *een' lichtmis van de ergste soort!*

WIE ZOU DEN FRANSCHEN HUNNE KONINGEN NIET BENIJDEN!

De beroemde en zoo zeer geprezene HENDRIK DE IV van *Frankrijk* had, vóór en na, twee-en-zestig Matressen, zonder voorbijgaande liefdesgevalletjes mede te rekenen. Zij waren uit alle klassen en van allerlei soort; van de tuinmansdochter tot de schoone GABRIËLLE, van de oude opzigtster van een h...huis tot de geestelijke dochter van *Montmartre*. LODEWIJK DE XIV begon insgelijks met boerinnen en tuinmeisjes, en eindigde met eene oude fijne. De Matressen van LODEWIJK DEN XV, die het Koninklijk purper bezoedelde door de beestachtigste losbandigheid, zijn ontelbaar, ja onberekenbaar. Als Matressen van LODEWIJK DEN XVIII worden genoemd en beschreven: Mevrouw DE BALBI, Mevrouw DU CAYLA, Mejufvrouw LISE R. — Dit alles vermeldt ons de Heer SAINT EDME, in zijn thans te *Parijs* uitgekomen werk, in twee Deelen, getiteld: *Amours et Galanteries des Rois de France!*

GEZIEN OP ZEE.

Ik zag het scheepje snellen,
Van 't lieve vaderland,
Naar 't heete morgenstrand.
Ik zag de zeilen zwellen
Op de uitgestrekte baan
Van zee en oceaan.

Ik zag, hoe schoon verheven
Het schip die zeilen draagt.
Het scheen een fiere maagd,
Die 'k over 't ruim zag zweven;
Haar boezem scheen albast,
En zwoegend van den last.

Ik zag de hooge kusten
Van 't vrije Britſche land,
En aan den overkant
Het land op 't water rusten;
En voorts, aan loef en lij,
Een ganſche vloot nabij.

Ik zag de kust verdwijnen,
En niets dan water meer.
Toen deed mij 't harte zeer
Om 't misſen van de mijnen,
En, waar' mijn' wensch voldaan,
'k Had weêr aan land geſtaan!

Ik zag, hoe, op de baren,
Sextant en peilkompas
En kaart en kijkerglas
Voor ons onmisbaar waren,
En hoe ook log en lood,
Elk, nutte dienſten bood.

'k Zag voorts de zonneſtralen,
Op 't midden van den dag,
Daar, waar de linie lag,
Regt op ons nederdalen.
'k Zag naden in het dek,
Doorknaagd van 't kokend pek.

Zoo ver het oog kon dragen,
Zag ik ſomtijds een ſtip,
Dat eindlijk, in een ſchip
Veranderd, op kwam dagen,
En, praaijend langs ons heen,
Weêr als een ſtip verdween.

'k Zag onze kiel door hoozen,
Waar 't nat door wolkwaarts ſtijgt,
Met ras verderf bedreigd;
Maar 'k zag haar 't water lozen,
Vóór 't ons verſmoren kon,
Door ſchoten van 't kanon.

Ik zag het ook, bij wijlen,
Hoe digt de waterplas
Bedekt met zeewier was,
En dan weêr gansche mijlen,
In 't liefljk avonduur,
De wijde zee vol vuur.

'k Zag haar, de kalmte moede,
Zich heffen naar omhoog,
Schoon zich geen wind bewoog;
Maar ſtorm, die zuidwaarts woedde,
Joeg ons het driftig ſop
Tot ſtompe bergen op.

'k Zag 's nachts de donderwolken
Haar' elektrieken last
Vasthechten op den mast
Met vlammen, die, als tolken
Van 't weer, in barensnood,
Ons dreigden met den dood.

Ras ook, door ſtorm verbolgen,
Stoof 't ſchuimend nat naar 't zwerk
Uit afgrond zonder perk,
En 't vaartuig, half verzwolgen,
Werd door den barendrom
Geſlingerd op en om.

Ik zag de golven krullen,
En heel het woedend ruim,
In 't hagelwitte ſchuim,
Zijn donkre kleuren hullen;
Maar, neen! mijn flaauw penſeel
Schetst geen zoo grootsch tooneel!

'k Zag toen uw rampvol leven,
Te zeer veracht matroos,
Die aan den ſtorm, hoe boos,
Uzelven prijs moet geven,
Die, waar de weelde onthaalt,
Den disch duur hebt betaald!

'k Zag toen met leed uw lijden,
Daar 'k wist, dat, in ons land,
Geen ſtichten voor uw' ſtand
Uw' ouden dag verbeiden,
Wanneer een bedelſtaf,
Tot loon, u leidt naar 't graf.

Ik zag de zee bedaren,
En 't kortling bruiſend nat
Zag ik nu ſpiegelglad,
En, met op 't vlak te ſtaren,
Zag ik, dat heel die plas
Een rijk vol leven was.

'k Zag haaijen en dolfijnen
En visch van vreemde ſoort,
Die ſpeelden langs het boord;
Ik zag, hoe haak en lijnen
En elger en harpoen
Hun 't leven derven doen.

'k Zag, waar, in honderd mijlen,
Geen land wordt opgeſpoord,
Ook vogels, klein van ſoort,
Op 't hobblig nat verwijlen;
En waar die nestlen gaan,
Wees niemand ons nog aan.

'k Zag ook den heldren hemel
Veel klaarder dan voorheen,
En, als de dag verdween,
Het ſchoonſte ſtargewemel,
Dat tot de kimmen blonk
En daar in zee verzonk.

'k Zag u het ruim ook meten,
o Lieve maan! die 'k vaak
Aanſchouwde met vermaak,
Op Neêrlands grond gezeten,
En die me op zee, bij nacht,
Mijn jeugd te binnen bragt.

Na honderd dertig dagen
Zag ook mijn oog de kust,
Waar 't noodlot vreugde en rust
Met onrust mengde en plagen,
En, in dat lief en leed,
Mij rijklijk deelen deed.

G. D. R.

MENGELWERK.

HET LOGEMENT
DE KLOVENIERS DOELEN,
IN DE NIEUWE DOELENSTRAAT,
TE AMSTERDAM.

Eene Voorlezing. (*)

Gij ziet mij thans voor U opgetreden, niet uit eigene verkiezing, maar op vereerende uitnoodiging van het Bestuur dezer verdienstelijke Maatschappij. Zonder dat toch ware het eene onverschoonlijke vermetelheid voor eenen plat-prozaïschen redenaar, een spreekgestoelte te beklimmen, op hetwelk zoo vele uitmuntende mannen verschijnen, die door hunne welluidende toonen en betooverende zangen uwe zinnen zoo meesterlijk weten te begoochelen, en dikwerf tot zulk eene hoogte op te voeren, dat Gij werkelijk wanen zoudt, U op den top van den Pindus, in het gezelschap van Apollo en zijne beminnelijke Zusters, te bevinden.

Genoegelijk moge deze verblinding, deze aangename

(*) Het volgende stukje, door mij in de *Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen*, op den 10 Februarij 1830, voorgelezen, is genoegzaam geheel uit WAGENAAR's *Beschrijving van Amsterdam* getrokken; het bevat alzoo niets nieuws; en echter heb ik het veelvuldig en herhaald aanzoek, tot het in 't licht geven van hetzelve, niet langer kunnen wederstaan. Ik schrijf dit aanzoek alleen aan de inkleeding toe, die zoowel aan vrouwelijke als mannelijke hoorders scheen te bevallen; is dit nu ook het geval bij den lezer, dan houdt alle verantwoording op ten aanzien van hen, die mij tot de publiekmaking van dit gelegenheidsstukje hebben overgehaald.

J. KONING.

droom voor velen zijn; het is echter niets meer of niets anders, dan een droom, uit welken ik het mij ten pligt reken, U te doen ontwaken; en daartoe ben ik thans voor U opgetreden.

Neen, Toehoorders! met welke Godentaal men U hier moge begroeten, Gij bevindt U hier noch op den Helikon, noch op den Pindus, maar *in den Doelen in de Doelenstraat te Amsterdam.*

Voorwaar — ik beken het — in geenen deele eene poëtische vlugt, maar eene verschrikkelijke prozaïsche daling; eene daling, echter, op waarheid gegrond, die ik op onwederlegbare gronden kan volhouden en staven, en met welker betoog ik mij eenige oogenblikken zal bezig houden; mij evenzeer van uwe belangstelling in het onderwerp, als van uwe toegevendheid met betrekking tot bewerking en voordragt overtuigd houdende.

Wij bevinden ons, zeide ik, *in den Doelen.* Wat dit gebouw thans *is*, weet Gij — een *Logement*; misschien minder, wat het voorheen *was*, en waartoe het weleer *gebezigd* werd. En dit wil ik U kortelijk vermelden.

Het droeg oorspronkelijk den naam van *Kloveniers Doelen*, en ontving denzelven van de *Klaveniers* of *Schutters*, welke alhier hunne bijeenkomsten hielden, en zich in den wapenhandel oefenden.

Die Schutters waren alhier reeds in de veertiende eeuw aanwezig. Zij waren echter in geenen deele met de tegenwoordige Schutters overeenkomstig. In *getal*, *kleeding*, *wapens* en *diensten* bestaat tusschen deze beiden een nog grooter onderscheid, dan tusschen onze hedendaagsche Landmilitie en onze voormalige *Stouppies* of Stads Soldaten. — Over elk dezer bijzonderheden een enkel woord.

Getal. — De oude Amsterdamsche Schutters bestonden in het jaar 1394 uit niet meer dan *vijfenzeventig* mannen. Dat getal werd van tijd tot tijd vermeerderd. Naderhand werden er *drie Schutterijen* opgerigt; en zelfs lang vóór onzen tijd bestond de gewapende Burgerij reeds uit *zestig Compagniën*, ieder van *honderd man*. Het tegenwoordig

getal kan ik niet bepalen; doch het zoude niet moeijelijk zijn, daaromtrent de noodige inlichtingen te bekomen.

Kleeding. — Zij droeg van ouds den naam van *Palloir*, *Pallore* of *Pallure*, en werd alle jaren vernieuwd; met dien verstande echter, dat ieder Schutter het eene jaar een' *rok*, *tabbaard* of *vlieger*, en het andere jaar eene *kaproen* maken moest. — Voor eigene rekening? .... dit spreekt van zelve: die loffelijke gewoonte verliest zich in de grijze oudheid. — Het opperkleed was niet van ééne *verwe*, zoo als uit de overgeblevene schilderstukken blijkt. Nu eens ziet men hen op dezelve eenparig in het *zwart*, dan weder in het *bruin* afgebeeld. Doch op eene schilderij van den jare 1533 komen zij voor in een *tweeverwig* kleed, *groen* aan de regter- en *road* aan de linkerzijde. — Welligt is de Schutters-montering, even als die in onze dagen, ook toen reeds aan veelvuldige veranderingen onderworpen geweest.

Wapens. — Ook daarin had veel verandering plaats. Vóór de uitvinding van het buskruid waren de Schutters zeker met *zwaard* en *pijl* en *boog* gewapend. Zij namen daarom tot hunnen patroon *St. Sebastiaan*, die, zoo als men weet, aan een' boom gebonden en met pijlen doorschoten werd. Men had vervolgens *hand-* en *voetbogen*, ook *clovers* (vanwaar de *Cloveniers*), zijnde eene soort van *handbussen* of *musketten*. Voorts droegen zij, om, zoo veel mogelijk, schoot- en steekvrij te zijn, een harnas om of voor het lijf, van ouds een *pantsier* of *creeft* en *halve creeft* genaamd, en hadden een *lang mes* of degen op zijde; in welke laatstgemelde rusting zij, in zorgelijke tijden, dagelijks langs straat moesten gaan. Bij sommige gelegenheden voerden zij ook *spietsen*, *hellebaarden*, *slagzwaarden*, *spontons* en ander geweer; alles naar gelange men meer en meer ervaren werd in het uitvinden van werktuigen, geschikt om zijn' evenmensch zeker te treffen en spoedig te dooden.

Diensten. — Ja, die waren toen menigvuldig. In de oude *Burger-* of *Poorter-cedullen* spreekt men reeds in het algemeen van *waken* en *bijten*. Meer bepaald waren

de Schutters in vroegeren tijd verpligt tot het uittrekken in *'s Graven-* of, zoo als men het noemde, in *ons Liefs Heeren Heervaart;* ook wel elders, *ten oorbaar der stede* in 't bijzonder. Wanneer zij uittrokken, gewoonlijk een der Wethouders of Raden aan het hoofd hebbende, werden zij, op hunnen togt, door eenige knechten gevolgd, die de toortsen droegen. Voorts bewaakten zij de stad, zoo bij dag als bij nacht, vooral in zorgelijke tijden. Bij onraad werd de wapenklok getrokken. De Schutters vergaderden alsdan op den Dam, om het Stadhuis te beschermen; ook aan de poorten of op andere plaatsen, waar men eenen aanval duchtte. Op den Sakramentsdag woonden de drie Schutterijen den plegtigen omgang bij, *onder hoere kairse* of toorts. Ieder hunner had eene toorts of dikke waskaars in de hand. Bij plegtigen optogt, of bij de inhaling van 's Lands Vorsten of andere Doorluchtige Personaadjen, waarop zij zeer gesteld waren, verschenen zij in groot kostuum, deftig in hunnen wapenrok of *pellure* gehuld, ieder met eene toorts in de hand, op de Plaatse, of den Dam. Eindelijk — want ik kan van alles niet gewagen — het sluiten en openen der poorten behoorde ook tot hunne moeijelijke taak. Velen mijner Hoorders zullen dit met mij nog hebben gezien en bijgewoond. Men zag alsdan den dapperen Adelborst, aan het hoofd van een fragment van een Korporaalschap, met statigen of onstatigen tred, naar de hoofdpoorten marcheren, voorafgegaan door eenen manhaften Tamboer, onder het slaan van *Wilhelmus van Nassouwen* of *Vrijheid blijheid*, al naar het de tijdsomstandigheden of de mode medebragten.

Behalve dit, hadden de Schutters hunne bepaalde bijeenkomsten, waar zij zich in den wapenhandel oefenden, en nu en dan aten en dronken; op dit laatste zullen wij nader terugkomen.

De plaats, waar zij te dien einde bijeenkwamen, noemde men *Doelen*.

De oudste stond buiten de St. Anthoniespoort, en een andere regt voor de Pijlsteeg (*). Doch de eerstgemelde

(*) Vanwaar nog de *oude Doelenstraat*.

in 1509 gesliecht zijnde, bekwam men omstreeks 1517 een' beteren, op den Singel bij den Heiligenweg, thans grootendeels afgebroken, doch ter eeuwiger memorie bewaard, niet slechts in het Logement den Doelen aldaar, maar ook in de Hand- en Voetboogstraten, aan de gedachtenis der Hand- en Voetboogschutters toegewijd. De grond van dit gebouw was vroeger een tuin, in welken, in de vijftiende eeuw, warmoes werd geteeld, die door de groenvrouwen van daar gehaald, en aan de ingezetenen uitgevent werd.

De *Kloveniers-schutters*, die van de *Hand-* en *Voetboog-schutters* wel moeten onderscheiden worden, bleven een afzonderlijk ligchaam uitmaken. Zij werden, ter onderscheiding, de *oude Schutterij* genaamd. Men had hun, tot tegemoetkoming in de kosten, in den jare 1394, van stadswege afgestaan de visscherij in de stads grachten en in het guldenwater (eene vergunning, waarop de tegenwoordige Schutterij waarschijnlijk geen' zeer hoogen prijs zoude stellen); mitsgaders de vergunning, om op drie bepaalde dagen in het jaar wijn te mogen tappen, zonder betaling van excijns, op welke dagen dan ook (men had toen nog geene patenten) niemand anders in de stad wijn mogt verkoopen; ook ontvingen zij van de stad eene jaarlijksche bijdrage van elf gouden Hollandsche schilden.

Ondanks dit alles, had de oude Kloveniers-schutterij zich zoo diep in schulden gestoken, dat zij tot het verallieneren harer Domeinen moest besluiten. Zij stond zelfs in het jaar 1505 haren wijntap aan de stad weder af; en, toen dit niet genoegzaam ter redding bevonden werd, moest zij, eenige jaren daarna, tot eene nog grootere opoffering besluiten, tot het verkoopen, namelijk, van haren Doelen.

Dan ook daarmede was zij niet te behouden; haar val was onvermijdelijk. Zij werd dan ook in het jaar 1516 vernietigd, doch dadelijk eene nieuwe opgerigt. Deze werd in het jaar 1522 bevestigd, en bestond toen uit *tweehonderd Kloveniers*, gekozen uit de andere Schutterijen en *uitten buyck van der Stede* (zoo staat er). Zij ont-

ving toen eene Ordonnantie, waarbij hun de nieuwe Doelen, met den toren *Swycht Utrecht*, bij denzelven staande, en een Altaar in de St. Nicolaas- of Oude Kerk werd afgestaan. — En zoo geraakten de Kloveniers in het bezit van het gebouw, waar wij ons thans bevinden.

Vóór wij tot de bedrijven, die alhier plaats vonden, overgaan, willen wij met een enkel woord van de gelegenheid van dit gesticht in vroeger' tijd gewagen: wij behoeven daartoe de buurt niet te verlaten.

De Amstel, die langs de Doelenstraat en alzoo langs onze zijde vloeit, bleef tot aan de uitlegging der Stad, in 1613, stads vest. Ter plaatse, waar thans de Munttoren is, was toen de Regulierspoort. De brug, nu de Doelensluis genaamd, droeg toen den naam van Roodebrug. Aan het begin derzelve stond een' wachttoren, *Lesuwenburg* geheeten, en aan het einde een groot halfrond, thans nog als het *Rondeel* bekend. Tusschen dit Rondeel en den toren *Swycht Utrecht* lagen in den stadsmuur eenige stukken geschut. Thans volgde de eigenlijke Doelen, die waarschijnlijk in den beginne niet zulk een fraai aanzien zal hebben gehad, als dezelve tegenwoordig bezit. Men had en heeft nu nog twee onderscheidene gebouwen, waarvan het kleinste, aan de noordzijde gelegen, tot het eigenlijk schietperk was ingerigt, waarom het gewoonlijk Schietdoelen werd genaamd, tot dat het, nu vóór weinige jaren, in een Badhuis is veranderd.

Maar Gij hebt mij reeds een paar malen van den toren *Swycht Utrecht* hooren gewagen, en verlangt ook welligt omtrent denzelven eenige inlichtingen. Ik zal U opgeven, wat ik er van aangeteekend heb gevonden.

Er ontstonden oudtijds alhier, even als elders, nu en dan burgerlijke oneenigheden, die somtijds eenen openlijken krijg ten gevolge hadden. Bekend, bovenal, zijn de Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten, die zoo vele jaren dit land beroerd en de schromelijkste verwoestingen aangeregt hebben. Omstreeks den jare 1480 ontstaken

zij op nieuw, en veroorzaakten eene vijandschap tusschen Amsterdam en Utrecht, die tot dadelijkheden oversloeg. Er waren vroeger meerdere kampvechterijen tusschen de beide steden, die nu gelukkig voor altoos geweerd zijn. In dien tijd bemoeiden zich de Geestelijken nog met staatzaken; en onder hen waren de Bisschoppen van Utrecht doorgaans geen van de minsten; doch ook dit behoort nu tot de antiquiteiten, want de Geestelijken onzer dagen onthouden zich van alle bemoeijingen met wereldsche zaken. — Zoo werd dan Amsterdam in den jare 1481 door die van Utrecht bedreigd. Zeshonderd der hunnen hadden zich bij verrasfing van Naarden meester gemaakt, en aldaar veel moedwil bedreven. Doch de Amsterdammers, spoedig op de been en in 't geweer geraakt, verdreven de Stichtenaren, ontnamen hun een goed gedeelte van den geroofden buit, en lieten, waarschijnlijk ter gedachtenis aan dit bekomen voordeel, eenen steen in den Doelen-toren plaatsen, op welken, onder twee kruiswijs geplaatste haakbussen, te lezen stond: *Swycht Utrecht*, of liever: *Zwicht, Utrecht!* Een proefje, Toehoorders! dat men ook toenmaals in de kunst van bluffen niet geheel en al onbedreven was.

Wat nu het bedrijf der Kloveniers op deze plaats aanbelangt: eenmaal ten minste in elke week kwamen zij alhier te zamen, om zich in den wapenhandel te oefenen, voornamelijk in het schieten naar zeker doel of wit, hetwelk op eenen behoorlijken afstand was geplaatst. De grond, waarop thans het Badhuis hier tegenover is gebouwd, werd daartoe gebezigd. De Schutters stonden onder eene overdekte galerij, en schoten door twee poorten naar het voorgestelde doel.

Jaarlijks, of uiterlijk om de twee of drie jaren, op Meidag, schoten zij naar den Papegaai, oudtijds buiten de Bindwijker- of Binnewijker-poort, op het zoogenaamde Schapenveld, de oude grond der Hand- en Voetboogdoelens; — later in het dorp Sloten, en nog vóór dertig jaren bij het Tolhuis over het IJ. Hij, die den Pape-

gaai afschoot, werd tot Koning verklaard, en was de eerste in rang bij het gezelschap.

Dit feest werd met eenen maaltijd besloten, waarbij het aan niets ontbrak, en de beker lustig rondging.

Gij weet het, Toehoorders! onze voorvaders dronken dikwerf niet alleen wel iets meer, dan voor den dorst of ter versterking, maar stelden er hunnen roem in, als sterke drinkers bekend te staan. Gij begrijpt dus, dat onze Schutters, die rijkelijk in dezen roem deelden, wanneer zij aan hunnen jaarlijkschen of anderen feestelijken maaltijd zaten, zeer zuinig zouden gekeken hebben, wanneer wij hen met onze tegenwoordige kelkjes of glaasjes hadden willen afschepen. Zij bezigden kolossaler drinkglazen, alsnog bekend onder den naam van drinkhorens en bokalen. Gij behoeft slechts de nog aanwezige schilderijen der oude Schuttersmaaltijden te beschouwen, om U eenig denkbeeld te kunnen maken, hoe veel vochts de oude drinkkroezen konden bevatten. Het zij echter ter eere onzer Stadgenooten gezegd, dat de grootte en omtrek van den beker of bokaal, dien men gehouden was, bij zoodanige maaltijden, in ééns binnen te slaan, van tijd tot tijd verminderde. Ik ondervond dit in persoon in den jare 1802. Ik had toen de eer, Lid te zijn van het Schietcollegie, hetwelk van de oude Kloveniers afkomstig was, en op deze zelfde plaats tot op dien tijd onafgebroken had bestaan. Op den halfjarigen maaltijd, dien ik (op den 18 Januarij van dat jaar) voor de eerste en laatste maal bijwoonde, overhandigde men mij eene bokaal, die zeker niet meer dan ééne flesch wijn bevatte, doch die ik in ééns moest ledigen, of, overeenkomstig de bestaande wetten, een' geranden halven rijder pœnitet betalen. Ik verkoos het laatste.

Intusschen, terwijl de Kloveniers en later de Leden van het Schietcollegie alhier schoten, aten en dronken, had men dit lokaal tot een publiek Logement en tot het zetten van gelagen ingerigt.

Daarvan werd in de jaren 1672 en 1748 gebruik ge-

maakt. Een aantal ingezetenen, niet tot den aanzienlijken en meest beschaafden stand behoorende, hield hier zijne vergaderingen, waarin de gewigtigste belangen van stad en land met hooge wijsheid werden behandeld; waarvan het gevolg was, dat een aantal bezwaren (thans *grieven* genaamd) werden opgeschommeld, in een Request (*Petitie*) ter nedergesteld, en dit aan de Regering met eene ferme houding aangeboden, in welke Requesten de woorden: *wij eischen!* van het begin tot het einde uitblonken. Zeker ging het in die bijeenkomsten niet altijd even ordelijk toe. Nu, wij hebben ook wel eens zulke vergaderingen bijgewoond, immers er van hooren spreken; en wij achten ons gelukkig, dat wij die tijden heelshuids zijn doorgeworsteld.

Eindelijk — want ik heb reeds lang den mij gestelden tijd overschreden — werd dit lokaal, sinds het begin der vorige eeuw, en mogelijk reeds vroeger, gebezigd tot het verkoopen van huisraad en andere meubilaire goederen. Dat het er bij die gelegenheid ook al eens roesterig moet zijn toegegaan, schijnt mij daaruit te blijken, dat men de fraaije schilderij van *Govert Flink*, verbeeldende vier Overlieden, uit voorzigtigheid, van hier liet halen, en naar Burgemeesters vertrek, op het oude Stadhuis, overbrengen.

Die entreprise schijnt ondertusschen niet te hebben opgenomen. Mogelijk waren de ingezetenen dezer stad te dien tijde niet zoo in de noodzakelijkheid, om zich, ter bekoming van kontanten, van hunne meubeltjes te ontdoen, als in onze dagen, waarin het getal der maandelijksche en wekelijksche verkoophuizen van tijd tot tijd toeneemt.

En *nu*, M. T., strekt dit gebouw, waarin wij ons thans bevinden, tot eene geregelde bijeenkomst voor de Leden van de *Amsterdamsche Afdeeling der Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen*, die — wars van de offers, alhier ter plaatse, door de *Kloveniers* aan *Bellona*, *Mars* en *Bacchus*, door de *Doelisten* aan *Eris*, en door de *entrepreneurs der ver-*

koopingen aan *Merkurius* toegebragt — hare nederige hulde aan *Minerva*, *Apollo* en de *negen Zanggodinnen* toewijdt, — die mij, oningewijde, in haar midden duldt, — die mij heeft aangespoord, tot U het woord te voeren, — en die mij dit spreekgestoelte niet verlaten met de zoo ernstige als welmeenende waarschuwing: *Toehoorders, van welk eenen stand of rang, van welk eene kunne! wat men U poge diets te maken, tot welk eene hoogte men U ook trachte op te voeren, vergeet nimmer, dat men U geenszins op den Helikon kan verplaatsen, maar dat Gij alhier zijt en blijft in het Logement de Kloveniers Doelen, in de nieuwe Doelenstraat, te Amsterdam.*

OPMERKINGEN NOPENS DE VRAAG: LEVERT HET UIT DE ADER, TER GENEZING VAN ZEKERE ZIEKTEN, ONTLASTE BLOED EENE JUISTE AANWIJZING OP OMTRENT DE DOELMATIGHEID VAN DE HERHALING DER BLOEDONTLASTING.

Door JOHN DAVY.

II.

Een zoo gewigtig kunstmiddel, als de bloedontlasting, vereischt allezins, dat de onderhavige vraag door juiste daadzaken of bevestigd of ontkend, en geenszins zoo dubbelzinnig opgehelderd worde, dat daarover uiteenloopende gevoelens kunnen plaats grijpen.

Beschouwen wij vooreerst de kenmerken en de gesteldheid des bloeds, waarop men gewoonlijk de teekenen van eene aanwezige ontsteking vestigt, en aanleiding geeft tot herhaling van aderlatingen. Zij bestaan inzonderheid in de volgende: Een buitengewone graad van vloeibaarheid des bloeds in het oogenblik der ontlasting; het *coaguleert* zeer langzaam; en, eens *gecoaguleerd* zijnde, is het met eene ontstekingskorst bedekt, welke zich bekervormig voordoet.

Deze kenmerken en gesteldheid des bloeds nemen wij, volgens de ondervinding, meestal bij plaatselijke ontste-

kingen waar; nogtans ontmoeten wij hier vele duisterheden, wijzigingen en uitzonderingen, welke tot verscheidene zwarigheden en verwarring aanleiding geven.

1.) Daar, waar de ontsteking hevig is, spoedig in ettering overgaat, en zeer uitgestrekt is, of op denzelfden tijd meer dan één weefsel, of slechts hetzelfde weefsel, maar in verscheidene organen, aantast, heb ik waargenomen, dat het ontlaste bloed vaak noch bekervormig, noch met eene ontstekingskorst bedekt is. Zulks heb ik zeer duidelijk bij ontstekingen van het *peritoneum* opgemerkt, en zoo wel bij de zoodanige, die zuiver ontstekingachtig, als in die gevallen, waar dezelve met eene ontsteking van het slijmvlies der darmen of met eene ver uitgestrekte ontsteking van het celwijsachtig weefsel vermengd waren.

2.) Bij eene ver verspreide ontsteking van het celwijsachtig weefsel heb ik gezien, dat het bloed spoedig *coaguleerde*, even zoo spoedig als in den gezonden staat, en desniettemin buitengewoon vloeibaar was en eene dunne ontstekingshuid had, wanneer het vat, waarin men het bloed had opgevangen, binnen weinige seconden gevuld, terstond nedergezet werd en stil bleef staan.

3.) In gewone gevallen van ontsteking, zoo als in ontstekingen van de *pleura* en de longen, heeft somwijlen het in den aanvang der ziekte ontlaste bloed geene ontstekingshuid en is niet bekervormig; maar bij herhaling der kunstbewerking kenmerkt zich het bloed door beide bovengemelde gesteldheden.

4.) In gevallen der ontsteking van het slijmvlies der luchtwegen of van het voedingskanaal bezit somwijlen het ontlaste bloed de bovengemelde kenteekenen en somwijlen niet.

5.) In het algemeen schijnt de ondervinding niet eens eene zekere verhouding tusschen deze karakters in de gesteldheid des bloeds en de hevigheid der ontsteking gevonden te hebben. Somwijlen is de ontstekingskorst op het bloed zeer dik, de *cruor* zeer zamengetrokken, en nogtans zijn de verschijnselen der ontsteking niet hevig

en de genezing volgt spoedig. Somwijlen nemen wij het tegendeel waar.

6.) Bij vele doodelijke gevallen vindt men vezelstofachtige zamenvoegingen of *polypi*, zoo als zij voormaals genoemd werden, en met de ontstekingshuid op het bloed overeenkomende, in het hart en de groote vaten; en, zoo veel als ik uit mijne ondervinding weet, vinden wij deze verschijnselen even zoo dikwerf in gevallen, waarin veel bloed ontlast is, als in die, waarin slechts geringe of geene aderlatingen zijn bewerkstelligd geworden.

Ik moet bekennen, dat de beschouwing van zoodanige daadzaken mij weêrhoudt, om de gemelde kenteekenen als aanwijzingen ter bewerkstelliging en herhaling van de aderlating te laten gelden; en dat ik daaruit besluit, dat dezelve op die wijze geenszins als een gewigtig of beslissend *criterium* kunnen aangezien worden.

Laat ons thans de kenmerken en gesteldheid des bloeds, zoo als zij zich in dien staat des ligchaams vertoonen, waarin als 't ware het tegengestelde van de ontsteking plaats grijpt, en geene verdere bloedontlasting gedoogt, gadeslaan. Zij bestaan, zoo als men gewoonlijk aanneemt, in een' zeer weeken, zeer weinig of schier niet zamengetrokken *cruor*; het bloed blijft vloeibaar, of de evenredigheid van den *cruor* tot het *serum* is buitengewoon gering.

De ondervinding schijnt, mijns achtens, niet aan te toonen, dat deze karakters en gesteldheid des bloeds met den beschreven toestand des ligchaams overeenkomen.

1.) In de *remitterende* koortsen van heete luchtstreken en in de *cholera morbus*, zoowel in de gewone als in de epidemische, is de *cruor* van het afgetapte bloed doorgaans weeker, dan in den natuurlijken staat, en weinig of in het geheel niet zamengetrokken. En toch is de aderlating in deze ziekten niet altijd nadeelig; zij is, wat meer is, dikwerf heilzaam zelfs, wanneer zij herhaald wordt.

2.) Zeer zeldzaam vinden wij bloed zonder vezelstof

in eene ziekte. Ik heb zulks slechts in gevallen van *apoplexia pulmonum* waargenomen, en, wel is waar, na den dood in de holten van het hart en de vaten, nogtans zoo kort na den dood, dat men zulks niet als eene na den dood plaatsgrijpende verandering kon aanzien, maar dat deze verandering te voren reeds aanwezig was, en waarschijnlijk met de oorzaak van de doodelijke uitstorting zamenhing en gedeeltelijk als de oorzaak daarvan kon gehouden worden. In zoodanig een geval zoude immers, geloof ik, niemand geaarzeld hebben bloed te ontlasten, vooral bijaldien hij den volbloedigen staat der voorwerpen in zulke gevallen en hunne voorafgegane schijnbaar goede gezondheid in aanmerking genomen had.

3.) Dàt de verhouding van den *cruor* tot het *serum* gering is, wordt dikwerf in acute ziekten, in hare *acme*, of in acute ongesteldheden waargenomen, welke langdurige slepende ziekten vergezellen, of bij zoodanige voorwerpen, die zwak van ligchaamsgestel en steeds ziekelijk zijn. Immers in zulke gevallen zal geen Practicus tot het lancet zijne toevlugt nemen, zonder dringende noodzakelijkheid; en, mogt de aderlating wel aangewezen zijn, dan zal hij zich zekerlijk door de verhouding van den *cruor* niet laten afschrikken.

Eindelijk bestaat er nog eene zeer groote en buitengewoon gewigtige klasse van ziekten (wanneer men volgens de kenmerken en gesteldheden des bloeds eene klassificatie wilde maken), waarin het bloed, zoo als wij door ondervinding weten, niet zigtbaar veranderd is, als in de *febris continua aestiva*, welke zich slechts weinig van de *ephemera* onderscheidt, in het eerste tijdperk van den *synochus*, in de *apoplexia*, den *tetanus*, en in verscheidene ziekten, welke tot de *neurosen* behooren, en in welker behandeling de aderlating dikwerf nuttig en somwijlen volstrekt noodzakelijk wordt.

Deze beschouwingen ondersteunen de voorafgegane gevolgtrekking. Het komt mij voor, dat de beoefenende Geneesheeren hunne gevoelens, nopens de geaardheid

van eene ziekte en hare wijze van genezing, des te minder op de kenmerken, die het bloed oplevert, vestigen, naar mate hunne ondervinding toeneemt. De geleerde en ervaren HEBERDEN zegt: „Hoe meer wij het menschelijk ligchaam leeren kennen, des te eerder kunnen wij, met grond, aannemen, dat de zetel der ziekten niet in het bloed moet gezocht worden, naardien dezelve slechts weinig met de waarneembare gesteldheid van hetzelve schijnen zamen te hangen; en hoewel men vooronderstelt, dat het alle ziekten in bedwang houdt, zoo levert het nogtans voor den Practicus in zeer weinige ziekten een wezenlijk nut op." Dr. SCUDAMORE, uit wiens werk „over het bloed" ik deze plaats ontleen, noemt dit eene merkwaardige plaats. Bij den toenmaligen staat der kennis van het bloed, kan men aan de juistheid van deze practische gevolgtrekking geenszins twijfelen; ja, ik vrees, wat meer is, dat dezelve, in weerwil dat onze ziektekennis sedert dien tijd toegenomen is, steeds juist blijft, of wel zelfs in alle ziekten, zonder de uitzondering „zeer weinig," de kenmerken van waarheid draagt. Bestaat er, men veroorlove mij deze vraag, eene ziekte, waarin de ervaren en oplettende Geneesheer het noodzakelijk acht, het bloed te onderzoeken, ten einde dezelve te leeren kennen en wel te behandelen? Mij is zoodanig eene ziekte niet bekend. In gevallen van *pneumonia* en *pleuritis* bestaat de gewoonte, om het bloed te onderzoeken. Vooronderstelt, dat het bloed geene ontstekingshuid heeft, en dat na verloop van weinige uren de aanwijzing ontstaat, om op nieuw bloed te ontlasten, zal nu hier de Practicus aarzelen bloedontlastingen te bewerkstelligen, omdat op het eerst afgetapte bloed eene ontstekingskorst ontbrak? Of, wanneer het bloed in eene longontsteking, die met eene *phthisis tuberculosa* vermengd is, met eene sterke ontstekingshuid bedekt is, en de verschijnselen voortduren of weinig of niet afnemen, zal de Practicus in zulk een geval de bloedontlasting herhalen? Ik geloof van neen! Hij zal veeleer den bijzonderen staat van den lijder gadeslaan, en de ontsteking door andere middelen trachten te keeren.

Offchoon wij voor het tegenwoordige nog niet zoo ver gevorderd zijn, om uit de kenmerken, welke het bloed oplevert, in de practijk eenig nut te kunnen trekken, zoo kunnen wij evenwel de hoop koesteren, dat er zulk een tijd zal komen, mits dat de zaak ftreng wetenfchappelijk, door onbevooroordeelde en deskundige mannen, bearbeid worde. Dr. HEBERDEN deelde in de aangehaalde plaats zonder twijfel het refultaat van zijne ondervinding, welke weinig van het onderzoek des bloeds verwachtte, mede; evenwel is de zaak niet zoodanig, als hij zich uitgedrukt heeft. Zijne flotfom is op eenen hypothetifchen grond gevestigd, wiens hechtheid in twijfel kan getrokken worden.

Intusfchen blijft het onderzoek, in hoe verre het bloed al of niet als de zitplaats van onderfcheidene ziekten kan worden aangezien, of ongezond bloed in alle opzigten geene nadeelige gevolgen naar zich fleept, en, zoo ja, welke veranderingen hetzelve ondergaat, en welke werkingen uit deze veranderingen kunnen voortkomen, een punt van groot aanbelang, hetwelk wel degelijk door proefnemingen dient opgefpoord te worden. Dr. SCUDAMORE beveelt, in zijn bovengenoemd werk, den Practicus aan, zijne oplettendheid op de kenmerken des bloeds te vestigen, en is overtuigd, dat dezelve niet weinig opheldering kunnen geven nopens den waren ftaat der kracht en werkzaamheid van het hart en de flagaderen, en nopens de gefteldheid van het ligchaam zelve. Hij geeft een aantal omftandigheden op, waarop men bij latingen dient te letten; als 1.) de aard van het laatgat; 2.) de ftroom, waarmede het bloed vloeit; 3.) de gefteldheid van den pols onder het laten; 4.) de fchijnbare digtheid, de kleur en de overige kenmerken van het bloed in den aanvang, als het in het bekken opgevangen wordt; 5.) de tijd, waarin het *coaguleert*; 6.) het inwendige voorkomen van het *gecoaguleerde* bloed; 7.) het weeffel van het *coagulum*; 8.) de vergelijkende gefteldheden van de verfchillende gedeelten des bloeds in de onderfcheidene vaten; 9.) de ftaat en kleur van het *ferum*.

Ik beken, dat al deze omstandigheden allezins de oplettendheid van den wetenschappelijken onderzoeker verdienen. Nogtans hoop ik, dat de Practicus zijne oplettendheid meer op den toestand van den lijder, dan wel op het bloed rigten zal, en dat hij, na een groot laatgat gemaakt te hebben, als het bloed behoorlijk vloeit, eerder de werking zal in het oog houden, welke daardoor in het ligchaam ontstaat. In meer dringende gevallen wordt het wel degelijk zaak, toe te zien, of de pijn of het gevoel van beklemming vermindert, of de pols zich verheft of zinkt, naar gelang dat het bloed vloeit, en dat hij uit de vooronderstelde geaardheid der ziekte en uit de onmiddellijk daaruit voortspruitende werking bepalen zal, hoe ver men met de bloedontlasting kan voortgaan. Ik, wat mijzelven aangaat, beken openhartig, dat ik nooit in staat geweest ben, de twee karakters van den Practicus en den Natuuronderzoeker in mij te vereenigen, en dat ik nooit in staat was, om op den pols, het aangezigt, de gewaarwordingen van den lijder te letten, en tevens daarbij de voorbijgaande verschijnselen van het bloed, op eene voldoende wijze, op te merken. Beproefde ik het eene, al was het, dat ik slechts ééne hoedanigheid des bloeds onderzocht, dan was ik steeds een stil aanschouwer, en verzocht derhalve den practiserenden Arts, de hoeveelheid van het te ontlasten bloed te willen bepalen. Hetzelfde mag ik anderen aanbevelen, opdat, bij den ijver of de belangstelling in wetenschappelijke nasporingen van dien aard, aan den lijder die oplettendheid, welke men hem verschuldigd is, te beurt valle; dat de mensch niet het nadeel drage van eene zaak, welke het behoud van den mensch tot haar hoofddoel heeft; en dat niet de roem der wetenschap te kort gedaan worde, en bij hen in vertrouwen verlieze, die het ware van het valsche kunnen onderscheiden.

REDEVOERING, OVER HET EEDZWEREN.

(*Vervolg en slot van bl.* 193.)

3°. In het derde en belangrijkste gedeelte mijner rede heb ik nog iets, *zoo over de noodzakelijkheid des eeds, als over de wijze van eedzweren in onze dagen, en hetgeen deswege te wenschen overblijft*, mede te deelen. — Wanneer alle menschen waren, zoo als zij behoorden te zijn; wanneer alle menschen zedelijk goed waren; wanneer men zich gerustelijk op hunne beloften, gezegden en verklaringen verlaten konde; wanneer zij altijd de zedelijke les van hunnen grooten Meester en Leeraar, die eenmaal met zoo veel nadruk zeide: *laat uw woord ja* JA *en uw woord neen* NEEN *zijn*, ter harte namen en opvolgden, dan ware voorzeker het eedzweren in de burgermaatschappij geheel onnoodig. Maar, helaas! wanneer men den mensch beschouwt, zoo als hij waarachtig is, dat is, niet alleen als een redelijk, maar ook als een zinnelijk wezen, onderworpen aan zoo vele zwakheden en gebreken, dan valt het al aanstonds in het oog, dat hij niet dat wezen is, op hetwelk men in alle opzigten zijn vertrouwen vestigen, en van hetwelk men steeds verwachten kan, dat hij der waarheid in allen deele hulde doen zal. Al verder volgt uit dezen waarlijk ongelukkigen toestand, dat het dikwijls gevaarlijk is, op menschelijke verklaringen af te gaan, en daarop volkomenlijk te vertrouwen; ja, dat de invoering van den eed in de burgermaatschappij volstrekt noodzakelijk is.

Wat toch zoude er, om slechts een enkel voorbeeld op te noemen, van de lijfstraffelijke regtspleging in de burgermaatschappij worden; hoe zoude de Regter zich van het al of niet bestaan eener misdaad, waarover hij beslissen moet, kunnen overtuigen, zoo het middel des eeds niet ware ingevoerd, en hij niet op de eedelijke verklaringen der burgers zich mogt verlaten? CICERO beschouwde, reeds in zijnen tijd, den eed als een sterken band, om iemand tot trouw te verpligten. *Quam multos Divini supplicii metus a scelere revocavit!* „Hoe velen heeft de vrees voor de Goddelijke straf van de misdaad teruggehouden!" CAJUS hield den eed als het beste en grootste middel, om twisten

ten einde te brengen. Ook PAULUS beschouwde den eed als een einde van tegenspreken. (*)

Intusschen, hoe betreurenswaardig is het, dat de eed veelal met zoo weinig ernst, met zoo weinig eerbied, met zoo weinig gevoel van het gewigt der zaak wordt afgelegd! Hoe vele droevige voorbeelden zoude ik, tot staving van dit gezegde, uit de regtspleging kunnen opzamelen en opgeven! Immers, ook zonder dat ik het behoef te herinneren, zullen velen uwer, die in de gelegenheid geweest zijn, van tijd tot tijd de regtszaal te bezoeken, reeds daarvan volkomen overtuigd zijn geworden.

Vanhier, dat de loffelijke Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, ten einde den zoo noodigen eerbied voor den eed te helpen herstellen, in het jaar 1825 een betoog van de hooge waarde en het gewigt des eeds vorderde, om daardoor aan te toonen het vreeselijk gevaar, waaraan niet alleen de valsche zweerder en meineedige, maar ook hij zich blootstelt, die zich door uitvlugten en kwalijk toegepaste spreekwoorden van zijne verpligting tot het spreken van de waarheid tracht te ontslaan; welk betoog, door den Hoogeerw. REDDINGIUS geleverd, daarna bekroond, en door den druk gemeen gemaakt, niet genoeg ter lezing kan worden aanbevolen.

Zeker ongenoemd schrijver eener verhandeling over den eed, in 1816 te *Groningen* bij J. OOMKENS gedrukt, beschouwt mede, mijns inziens, het gewigt des eeds uit het ware oogpunt, en wil, dat bij eene nieuwe wetgeving daaromtrent meer bepaalde formulieren en voorschriften zullen gegeven worden. „ Betreurenswaardig en hoogst nadeelig is," zoo spreekt hij, „ het afleggen des eeds, zonder hem, die denzelven aflegt, eenigzins met het gewigt van den eed bekend te maken; zonder hem zijne verpligting tot het zeggen van de waarheid voor te houden. Maar veelal bepaalt men in de afneming van den eed zich daartoe, dat men hem, die denzelven aflegt, te dien einde eenige woorden, die hij dikwijls geheel niet of slechts ten halve begrijpt, doet nazeggen, en dat vaak op eene wijze, op eene plaats en onder omstandigheden, die aan die handeling zelve alle kracht,

(*) Wij, die ten aanzien der geoorloofdheid van den Eed van den geëerden Schrijver verschillen, laten deze en andere beweringen voor deszelfs rekening. *Redact.*

allen indruk benemen. Hij toch, die den eed afneemt, behoort met eenen diepen ernst, en op eene wijze, zoo plegtig mogelijk, hem, die den eed doen zal, het gewigt daarvan op het hart te drukken, denzelven zijne verpligting tot het huldigen der waarheid met gepaste en betamende bewoordingen voor te ſtellen," enz.

Het gevoelen van dezen ſchrijver als het mijne aannemende, zal het, tot regtvaardiging van hetzelve, niet ongepast zijn, hier een voorval te verhalen, 'hetgeen, in mijne jongelingsjaren, in mijne vaderſtad, als een gevolg van het zeer ernſtig voorhouden van den eed en van de ſtraffen des meineeds, heeft plaats gehad; zonder daarom hetzelve, zoo als het daar ligt, als navolgenswaardig te willen aanbevelen. Een eenvoudig landman door zijne partij tot het doen van den eed opgevorderd zijnde, om de beſlisſing der zaak in geſchil daarvan te doen afhangen, zoo verſcheen deze daartoe ſtoutmoedig voor den Regter. De Heer Burgemeester, tevens voorzittend Schepen, herinnerde den landman vooraf aan de wereldlijke en Goddelijke ſtraffen op den meineed; welke ſtraffen hij verklaarde wel te kennen. Evenwel de Burgemeester, hetzij door eene meer dan gewone, toevallige kennis der zaak toegelicht, hetzij in het gelaat van hem, die gereed ſtond den eed af te leggen, iets nadeeligs meenende te ontdekken, en zich overtuigd houdende, dat de boer valſchelijk zweren zoude, voegde nog bij het reeds voorgedragene, of hij wel wist, dat, in geval van meineed, zijne te veld ſtaande vruchten óf door de zon verbrand, óf door den hagel zouden worden verwoest. Deze voorſtelling almede hare uitwerking misſende, beval eindelijk de Burgemeester zijnen Deurwaarder, alle de glasramen der geregtszaal zoo hoog mogelijk open te ſchuiven; zeggende voorts, nadat zulks geſchied was, met meer dan gewonen ernst tot den landman: „ Zweer nu! Ik heb deze glasramen vooraf doen openſchuiven, omdat, wanneer de Duivel u mogt komen halen, ik geene ſtadsglazen wil gebroken hebben." Welke laatstgenoemde voorſtelling zoodanige uitwerking op het gemoed van den boer te weeg bragt, dat hij, zonder aflegging van den eed, in ſtilte wegſloop.

Andere belangrijke aanmerkingen van den onbekenden ſchrijver, kortheidshalve, voorbijgaande, daar dezelve mij ook toeſchijnen, alleen gewigtige wenken voor den wetgever te bevatten, zoo wil ik nu, overeenkomſtig mijn doel,

nog eenige oogenblikken stilstaan bij, en uwe aandacht bepalen op de nog heden ten dage gebezigd wordende gewoonten bij het doen van den eed, als ook bij het formulier zelve.

Het is bekend, dat in ons land, tijdens hetzelve in *Frankrijk* was ingelijfd, het formulier van eed slechts bestond in de woorden: *dat zweer of beloof ik*, en dat men onder deze betuiging zijne regterhand voorwaarts stak, terwijl de vrouwen die op de linkerborst plaatsten. Niet minder is het bekend, hoe ligtvaardig en roekeloos men in die dagen met deze vreemde wijze van eedzweren te werk ging, en hoe weinig beteekenis door velen daaraan werd gehecht. Voor zoo verre de ondervinding mij in die dagen en in lateren leeftijd te dezen heeft geleerd, geloof ik, dat noch die wijze, noch ook de tegenwoordige, voldoende zijn, om in het algemeen dien indruk te verwekken, welke den eed aan het oogmerk dienstbaar doet zijn. Immers, wat de tegenwoordige wijze, namelijk het opsteken der twee voorste vingeren van de regterhand, betreft, zoo is het buiten kijf, gelijk wij straks zagen, dat deze wijze ontleend is uit de oudste tijden; maar of zij beteekene eene aanwijzing op den Almagtigen, wien men tot getuige aanroept van hetgeen men zeggen zal, dan wel eene aanwijzing van Gods ongenade en straf, bestaande, gelijk door oude schrijvers wordt medegedeeld, in de afhouwing dier vingeren in geval van ontrouw of meineed, dit mag ik niet beslissen; vooral niet, omdat er nog andere schrijvers gevonden worden, die gewag maken van het oudtijds opsteken van drie vingeren, willende, dat zulks eene voorstelling beteekenen moest van het bij vele Christenen aangenomen leerstelsel der Drieëenheid. Een of ander dezer gevoelens moge gegrond of ongegrond, wijsheid of dwaasheid geheeten kunnen worden, dit evenwel komt mij als zeker voor, dat alle de genoemde wijzen, de eene meer, de andere minder, uit vooroordeel of bijgeloof ontleend zijn. En dit gevoelen bij mij vaststaande, zoo moet ik mij verwonderen, dat men in onze meer verlichte dagen nog met eene gewoonte voortgaat, waaraan men geene goede en gezonde beteekenis weet te geven, en met betamelijken ernst vragen naar de redenen, waarom men niet, tot wering van alle oude en verkeerde begrippen, deze wijze algemeen doet vervangen door eene meer eigenaardige en meer doelmatige handeling, bestaande in het leggen van de regterhand op de linkerborst, als daarop zinspelende, dat de verklaring uit het hart zal voortkomen.

Even zoodanig is het gesteld ten aanzien van het formulier zelve, bestaande in de woorden: *zoo waarlijk helpe mij God Almagtig!* Want ik durf met gelijken ernst vragen, of dit eedsformulier zoo geheel duidelijk, verstaanbaar en doelmatig is, als de gewoonte hetzelve wettigt, en of hetzelve niet voor velen zoo duister en onverstaanbaar moet geacht worden, dat slechts weinigen de juiste beteekenis daarvan kennen.

Verre zij het van mij, dat ik zoude oordeelen of willen, dat de woorden *God Almagtig* uit hetzelve zouden behooren te worden weggenomen: integendeel, ik geloof, dat de groote menigte te veel kracht hecht aan de woorden *God Almagtig*; maar ik oordeel tevens, dat het tegenwoordig formulier, met behoud dier woorden, zoodanig in te rigten en te verbeteren ware, dat hetzelve voor een ieder meer verstaanbaar wierd, niets onbetamends bevattede, ook geene bijzondere leerstelsels verraadde, vooral geene verouderde gewoonten of vooroordeelen voedde.

Hoe duister en onverstaanbaar het tegenwoordig gebruikt wordend formulier zij, kan dagelijks in de regtszalen blijken, daar eenvoudige lieden alles nazeggen, wat men hun voorzegt, zonder de zaak te begrijpen, veel min op het gewigt des eeds te hechten. Wilt gij, M. H., hiervan eene proeve, hoort dan het volgende, hetgeen mijn gezegde volkomen zal bevestigen. Nadat de Heer Voorzitter van het Hof van Assises aan zekeren getuige de redenen, waarom hij was gedagvaard, en tevens het gewigt der zaak, vooral van den eed, welke van hem onder aanroeping van God Almagtig werd gevorderd, had voorgehouden; daarbij, (gelijk het wetboek van lijfstraffelijke regtspleging zulks bepaalt) dat hij zweren moest, zonder haat en zonder vrees de waarheid, en niets dan de waarheid, te zullen zeggen; zoo antwoordde de eenvoudige ziel al aanstonds, met het opsteken der twee voorste vingeren van zijne regterhand: *zonder haat en zonder vrees;* terwijl de Voorzitter moeite had, om hem op het regte spoor te brengen.

Ik zoude nog meerdere voorbeelden van dergelijken aard, welke zeer vele zijn, en dagelijks in de regtspleging voorvallen, in mijn geheugen kunnen terugroepen en verhalen; maar waartoe zoude dit dienen? daar toch uit dit enkele voorbeeld genoegzaam zal zijn gebleken, dat het formulier niet te eenvoudig noch te duidelijk kan worden voorgeschreven;

waarom ik dan ook wenfchen zoude, dat die woorden *haat en vrees* wierden weggelaten, en dat bij de woorden *God Almagtig* wierden gevoegd *Alwetend God*, vooral noodzakelijk, wanneer de eed een antwoord is op de korte aanfpraak of voorftelling der zaak door hem, die den eed afneemt. Deze bijvoeging van *Alwetend God* oordeel ik zeer nuttig, doelmatig en gepast, naardien eene langdurige ervaring mij heeft geleerd, dat, wanneer ik in mijne betrekking noodzakelijk oordeelde, aan eenvoudige lieden het gewigt der zaak, vooral dat des eeds, vooraf voor te houden, alsdan de herinnering aan de Alwetendheid van God, als dat Hooge Wezen, dat alles hoort en ziet, grooter invloed op de zoodanigen te weeg bragt, dan de enkele herinnering aan de Almagt van God.

Ik ga verder, en geloof, dat zoodanig verbeterd en algemeen formulier, namelijk: *Ik zweer voor den Almagtigen en Alwetenden God, dat ik de waarheid fpreken zal*, met het leggen van de regterhand op de linkerborst, zoo wel voor mannen als voor vrouwen, op alle gezindheden zoude kunnen toepasfelijk gemaakt worden, zonder eenigermate aan bijzondere leerftelfels te kort te doen; met vrijlating echter aan *Doopsgezinden*, om te kunnen bezigen het woord *beloven*, in plaats van het woord *zweren*. Ik wensch alleen eenvoudigheid en verftaanbaarheid in het formulier des eeds, en daarbij meerdere gelijkvormigheid bij de onderhavige belangrijke plegtigheid: want wanneer ik, bij voorbeeld, eenen *Israëliet* voor mij zie verfchijnen, die zijnen fchedel met eene veelal onreine muts bedekt, en dan de aan hem voorgezegde woorden narabbelt, wat plegtigs is daarin gelegen? In deze door mij gewenschte *algemeene* bepaling zie ik even min zwarigheid als in die, waarbij reeds den *Jood* eene zijner godsdienstige gewoonten is ontnomen, welke hierin beftond, dat hij, onder het zweren, zijne regterhand legde op de boeken van MOZES; zijnde deze zijne voorvaderlijke gewoonte bij Koninklijk befluit van den 26 October 1818 hem ontnomen, en alleen die, om met gedekten hoofde te zweren, voor hem bewaard gebleven.

De beweegreden, welke tot het nemen van dit befluit aanleiding heeft gegeven, fchijnt mij toe hierin te beftaan, dat men in fommige plaatfen van ons Rijk bleef voortgaan, het zeer oud formulier te bezigen, hetwelk luidde als volgt: „Gij zweert bij den Almagtigen en Levenden God, die Hemel en Aarde gefchapen, en door MOZES zijne wetten ge-

geven heeft, opregt en waarachtig te wezen, hetgeen u alhier gevraagd en voorgehouden wordt; en zoo gij, in het geheel of ten deele, iets valschelijk en te onregt verklaart, gij u aan alle tijdelijke en eeuwige vermaledijdingen, plagen en straffen onderwerpt, welke de God *Israëls* over die van *Sodoma* en *Gomorra*, ook CORAH, DATHAN en ABIRAM heeft gezonden, en allen den zoodanigen gedreigd, die zijnen naam valschelijk en ligtvaardiglijk aanroepen en gebruiken. Zoo waarlijk helpe of straffe u de Almagtige en Alwetende God, Schepper des Hemels en der Aarde!" — Bij de mededeeling van dit formulier behoort nog opgemerkt te worden, dat vooraf den aflegger werd voorgelezen het 7de vers uit het 20ste kap. van *Exodus:* „ Gij zult den naam des Heeren uwes Gods niet ijdelijk gebruiken; want de Heer zal niet onschuldig houden, die zijnen naam ijdelijk gebruikt." Op welke woorden, gelijk ik straks zeide, de aflegger zijne regterhand legde, en met gedekten hoofde en staande op zijne voeten (gelijk als een vereischte staat aangeteekend) het gemelde formulier van woord tot woord napraatte.

Ik vertrouw, M. H., dat het door mij verzamelde en thans aan u medegedeelde overvloedig zal wezen, om u het hoogstbelangrijke dezer zaak te doen gevoelen.

Wie uwer zal niet met mij hartelijk wenschen, dat in de harten der stervelingen, van welken stand of godsdienstige belijdenis ook, nopens deze zoo voor de maatschappij, als voor eigene zielerust hoogstgewigtige aangelegenheid meer gemoedelijke gedachten mogten plaats vinden; alsmede, dat, ter bevordering hiervan, bij eene nationale wetgeving meer doelmatige bepalingen wierden gemaakt, dan waarop wij tot heden kunnen roemen? Onder deze door mij gewenschte bepalingen behoort ook die, dat het toelaten tot den heiligen eed meer aan het oordeel, aan de voorzigtigheid en aan de wijsheid van den Regter behoorde te worden toevertrouwd. Deze is het toch, die, door de kennis van zoo vele dagelijks voorvallende en verschillende zaken, moet gerekend worden, alles beter in verband te kunnen beschouwen, en bij sommige gelegenheden de zedelijkheid der zaken en personen beter te kunnen beoordeelen, dan de wetgever, die, door zijne, hoezeer ook wijze bepalingen, te dezen óf te veel óf te weinig voorschrijft; wijl de ervaring mij heeft geleerd, dat menigmalen de billijkste eischen aan allezins brave, eerlijke en gemoedelijke personen door het verbod des

eeds hebben moeten worden afgewezen, en hierdoor alleen de onregtvaardigste zaken hebben moeten zegevieren.

Evenzeer als, gelijk ik vertrouwe, deze opmerking niet onbelangrijk is ten aanzien van het burgerlijk regt, niet minder geldt zij ten aanzien van het boet- en lijfstraffelijk regt. Ook hierin heeft de ondervinding doen zien, dat aangeklaagden wegens medepligtigheid aan misdaad of wanbedrijf, die daarna, door gebrek aan genoegzaam bewijs van schuld, buiten vervolg gesteld, en daardoor in vorigen staat van vrijheid waren teruggebragt, over diezelfde daden onder eede werden, ja moesten worden gehoord; terwijl het naderhand, naar zedelijke overtuiging, bleek, dat zij schuldiger waren, dan de daders zelve. Een duidelijk bewijs derhalve, dat, ook in de uitoefening van het boet- en lijfstraffelijk regt, meer aan de ervaring en voorzigtigheid van den Regter behoort te worden overgelaten, dewijl de wetgever in alle mogelijke gevallen niet voorzien kan, en door te veelvuldige bepalingen nopens den eed te veel aanleiding geeft tot die onaangename twisten, welke hier en elders daarover gevoerd worden.

Hij, die voorzigtig is gelijk de slang, doet wel; maar hij, die opregt is gelijk de duif, doet beter: want de eerste zorgt voor zichzelven; de tweede voor eenen ander. Gelukkig hij, die beide hoedanigheden in zich vereenigt! — Ik heb getracht, door de openlijke mededeeling mijner vrijmoedige aanmerkingen, die les van den grootsten Leeraar der menschen op te volgen, en wil hier nog bijvoegen, dat, mede naar mijn gevoelen, gelijk ook naar dat van den straks aangehaalden ongenoemden schrijver, het een onbegrijpelijk nut zoude te weeg brengen, wanneer onze eerwaardige Zedemeesters en Leeraars der onderscheidene gezindten, geene uitgezonderd, zoo wel die der *Joden* als die der *Christenen*, van tijd tot tijd meer opzettelijk, geheel afgescheiden van de gewone prediking over het negende gebod, eene kanselrede geliefden te houden, bepaaldelijk ingerigt, om hunne gemeenten aan de heiligheid van den Eed en de hooge verantwoordelijkheid nopens dit allezins gewigtig werk te herinneren. Deze zijn het voorzeker, die, door hunnen achtbaren stand, door hunne welsprekendheid en meerdere kracht van zeggen, op hunne leeken zeer veel vermogen; terwijl eene gedurige voorstelling en herinnering van deze zoo zeer belangrijke zaak, gepaard met ernstige waarschuwingen en vermaningen, niet missen kunnen, dienstbaar te zijn aan de bevordering

van meerdere zedelijkheid en meer geluk in de burgermaatschappij.

Mijne oppervlakkige beschouwing moge al of niet baten, en de door mij gewenschte verbetering al of niet volgen; dit toch blijft zeker, en zal door niemand kunnen gelogenstraft worden, dat er slechts één weg is, die tot het waar geluk leidt: deze is de getrouwe vervulling onzer pligten, van welke er in de oogen van den denkenden mensch geen enkele gering is, daar die allen medewerken tot één doel; dewijl het eenige en gewigtige middelpunt, waarop de vervulling onzer zedelijke pligten uitloopt, alleen te vinden is in de rust van het geweten, en zonder deze rust geen wezenlijk geluk bestaat.

Aan den Heer Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Mijnheer!

Aangemoedigd door de spoedige opneming van mijne vertaling der Briefwisseling tusschen den Heer J. F. WILLEMS en den Baron DE STASSART, waag ik het, U twee Artikelen te doen toekomen, door mij onlangs uit de *Gazette des Pays-Bas* overgenomen, welke ik niet ongeschikt oordeelde, met eenige aanmerkingen vermeerderd, mede in uw geacht Tijdschrift geplaatst te worden, als blijkbaar ten doel hebbende, om, op eene overtuigende wijze, aan te toonen, dat de *Nederlandsche* taal, *ten allen tijde*, de taal van *Brussels* ingezetenen was.

Ik heb de eer mij te noemen

Uw Eds. dienstwilligen Dienaar

A. J. VAN DER AA.

Antwerpen,
Jan. 1830.

LANDSTAAL.

(Eerste Artikel.)

De moeder- of landstaal is de taal van het land, waar men geboren is, en die het meerendeel der inwoners spreekt. Het

is niet de taal van het Gouvernement, dat het land bestuurt, noch de taal van eenige Corporatiën, Genootschappen en personen. Indien de bevolking *Vlaamsch* is, zal hare taal geen *Spaansch*, *Duitsch* noch *Fransch* worden, naar het *Spaansche*, *Duitsche* of *Fransche* Gouvernement, waaraan zij onderworpen is.

De moeder- of landstaal der noordelijke provinciën, van *Limburg*, der beide *Vlaanderen*, en van *Antwerpen*, even als die van het arrondissement *Leuven*, is, buiten alle tegenspraak, het *Hollandsch* of *Vlaamsch*; terwijl het *Waalsch* of het *Fransch* die der provinciën *Luik*, *Henegouwen* en *Namen*, even als van het arrondissement *Nyvelt*, is. De *Fransche* en *Duitsche* zijn die van het *Luxemburgsche*.

Maar, hoewel het *Hollandsch* of *Vlaamsch* de taal van het meerendeel der natie, en alzoo die van het Koningrijk der *Nederlanden* is, moest dezelve niet als de landstaal van alle de provinciën des rijks beschouwd worden. Het zoude, misschien juister zijn, haar de *Nederlandsche* taal te noemen, en men zoude daardoor tevens tot het vermengen der *Vlaamsche* en *Hollandsche* tongvallen geraken. (*)

(*) De schrijver van het oorspronkelijke bezigt hier het woord *langue Neerlandaise*, hoewel ik haar, in het *Fransch*, liever *langue Belgique* zoude noemen, zoo als zulks reeds door den Heer J. J. MOKE aangenomen is op den titel van zijne in 1822 te *Gent* uitgegevene *Principes de la langue Belgique*. Ook de Heer LAUTS, Hoogleeraar in de *Nederduitsche* Taal- en Letterkunde aan het Koninklijk Atheneum te *Brussel*, zegt in de voorrede van deszelfs voortreffelijke, in de noordelijke provinciën misschien te weinig bekende, *Elemens de la langue Hollandaise*, waarvan reeds in 1825 te *Brussel* eene tweede veel verbeterde uitgave in het licht verschenen is, dat de door mij voorgestelde benaming ten minste zoo naauwkeurig zoude zijn als die van *langue Hollandaise*, terwijl hij geenszins van *langue Neerlandaise* rept. En welk gedeelte van ons vaderland zoude toch met eenigen schijn van grond daartegen kunnen opkomen? De *Zuidnederlanders*, of eigenlijk gezegde *Belgen*, zeker niet. Maar de *Noordnederlanders*? Deze noemen immers de *Nederlandsche* taal, zoodra zij over dezelve in het *Latijn* spreken of schrijven, *lingua Belgica*; en hebben niet velen hunner Dichters reeds voorlang de woorden *Belg* en *Batavier* onderling

Van alle de *Vlaamſche* arrondiſſementen ſchijnt dat van *Bruſſel* alleen, in den eerſten opſlag, ten opzigte der taal, aan eenigen twijfel onderhevig.

Te *Bruſſel* ſpreekt men, wel is waar, vrij algemeen *Fransch*; het *Vlaamsch* is in het *Waalſche* gedeelte der ſtad niet bekend, (*) en bij de hoogere ſtanden der maatſchappij weinig in gebruik. De ſtad bevat bovendien een aantal vreemdelingen van onderſcheidene natiën, die bijna allen *Fransch*, maar geenszins *Vlaamsch* verſtaan.

Te *Bruſſel* deden de ſtaatkundige gebeurtenisſen ook dikwijls de voorkeur geven aan de *Franſche* taal, die overigens de meest verſpreide taal der beſchaafde volken, en vrij algemeen de hoftaal en die der ſtaatsonderhandelingen is, even als van groote vergaderingen, waar zich perſonen van onderſcheidene natiën bijeen bevinden.

De geheel *Franſche* opvoeding, welke hier, gedurende 25 jaren, gegeven is, veroorzaakte, dat vele kinderen de taal hunner ouders niet beoefenden, of dezelve verachtten; en het langdurige verblijf der *Franſchen* onder ons bragt daaraan veel toe. Gedurende het gezegde tijdvak werd het *Vlaamsch* te *Bruſſel* zeer weinig beoefend.

Andere oorzaken hadden reeds te voren het hare toegebragt, om de *Franſche* taal, voornamelijk in de ſtad *Bruſſel*, te verſpreiden.

---

verwisſeld, naar dat hun zulks om het metrum te pas komt? Wilde ik voorbeelden bijbrengen, ik had de *Oden en Gedichten* van FEITH ſlechts op te ſlaan, om op onderſcheidene plaatſen deze verwisſeling te vinden. Zoodat ik geloof, dat men hierin ſlechts een man van eenig letterkundig gezag tot voorganger zoude behoeven, om het ſpoedig gevolgd te zien. — *Vertaler*.

(*) Dit kunnen wij niet zoo gaaf toeſtemmen. Immers een vijfjarig verblijf in *Bruſſel*, gedurende welk de Vertaler dezes met alle ſtanden der maatſchappij in betrekking ſtond, heeft hem overtuigd, dat er in het hoogere gedeelte der ſtad, hoewel aanmerkelijk minder dan in het lagere kwartier, toch ook *Vlaamsch* geſproken wordt. Zoo kennen wij b. v. in de *Huishoudensſtraat* vlak aan de *Hallepoort*, in de *O. L. V. van Gratie-ſtraat*, en andere van dit kwartier, onderſcheidene huisgezinnen, waar niet dan *Vlaamsch* geſproken wordt, en van welke ſommige leden bijkans geen *Fransch* verſtaan. — *Vertaler*.

In de 12de eeuw waren de akten der openbare magten te *Brussel* in het *Latijn* geschreven, en de algemeene comptabiliteit van *Braband* werd, zelfs nog in de 14de eeuw, in het *Latijn* gehouden. In de 13de en 14de eeuw voerde men het gebruik der *Vlaamsche* taal in de akten in. Het Charter van *Brussel* van 1229, het oudste bekende *Nederlandsche* stuk van het geheele Koningrijk, was in het *Vlaamsch* geschreven. (*) Sedert gebruikte men het *Vlaamsch* gezamenlijk met het *Latijn*. Maar de *Fransche* taal verving het *Latijn* ten tijde der Hertogen van *Bourgondië*.

Gedurende die regering, en van toen af aan, werden de akten van algemeen bestuur bij voorkeur in het *Fransch* opgesteld. Maar wij moeten opmerken, dat, over het algemeen, zij, die aan het hoofd der zaken stonden, bijna allen *vreemdelingen* of *buitenslands* waren, en dat die akten overigens in de *Waalsche* provinciën, en tot op eenen zekeren tijd in *Fransch Vlaanderen* moesten dienen. Die akten werden echter altijd naar de *Vlaamsche* provinciën, waartoe *Brussel* behoorde, in het *Vlaamsch* of in de beide talen gezonden.

Men heeft ook opgemerkt, dat in *België*, gedurende de eerste tijden der Kerkhervorming, en bij de staatkundige scheiding der 17 provinciën, onderscheidene Roomschkatholijke geestelijken, aan welke toen grootendeels het openbaar onderwijs toevertrouwd was, de beoefening der *Vlaamsche* taal afraadden en die van het *Fransch* aanmoedigden, ten einde de scheuring tusschen de *Belgen* en *Hollanders* nog grooter te maken, en tevens tegen te gaan, dat hunne leeken niet met de leerstellingen der Gereformeerden, die vrij algemeen in het *Hollandsch* geschreven waren, bekend werden, noch dezelve onderzochten.

Men gebruikte ten allen tijde de *Fransche* taal even als het *Vlaamsch* bij den Grooten Raad te *Mechelen*. GUICCIARDIN had dit in de 16de eeuw reeds opgemerkt, en zegt, bl. 208 van zijne *Beschrijving der Nederlanden*, *dat dit tot gerieffelyckheyt der uytlanders ende vreemdelinghen geschiedde*. Het was ongetwijfeld ook ten gemakke der *Waalsche* provinciën. De registers van het Oppergeregtshof van

(*) Dit Charter wordt medegedeeld in de *Verhandeling over de Nederduitsche Taal- en Letterkunde* van den Heer WILLEMS, Deel I. bl. 133. — *Vertaler*.

Mechelen, die bij de archiven bewaard worden, zijn, sedert 1470, gedeeltelijk in 't *Vlaamsch*, gedeeltelijk in 't *Fransch*.

Men maakte bij den Raad van *Braband* van de beide talen gebruik; maar alle de leden van den Raad moesten, luidens onze *Blijde Inkomsten*, (die bijna altijd oorspronkelijk in het *Vlaamsch* opgesteld zijn (*)) het *Latijn*, het *Vlaamsch* en het *Fransch* kennen.

Art. 5 der *Blijde Inkomste van* MARIA THERESIA en een der eerste artikelen van die van JOZEF II (1781) legden in het bijzonder die verpligting op aan den Kanselier van *Braband* en andere ambtenaren van den Raad.

De registers van den Raad van *Braband*, van 1445 tot 1794, bevatten geschriften in het *Vlaamsch* en in het *Fransch*; maar men moet opmerken, dat de Raad *Waalsch Braband* (het arrondissement *Nyvels*) onder deszelfs jurisdictie had.

Het schijnt dus billijk, dat de *Waalsche* en *Fransche* Advocaten niet verpligt zijn, eene taal te spreken, die hun vreemd is, en dat de gedingen der *Waalsche* arrondissementen in alle trappen van regtspleging in het *Fransch* behandeld worden.

Vóór de vereeniging van *België* met *Frankrijk*, hoorde men het *Vlaamsch* nog onder de gegoede klassen der maatschappij en bij het openbaar onderwijs even als het *Fransch* bezigen. Het gemis aan voortreffelijke letterkundige voortbrengselen in het *Vlaamsch*, vooral in de laatstverloopene eeuw, maakte echter, dat men bij voorkeur de *Fransche* werken las, en er natuurlijk smaak in kreeg.

De *Fransche* dagbladen vonden ook ten allen tijde te *Brussel* lezers, en de in het *Fransch* geschrevene krant, die er den 2 Januarij 1655 in het licht verscheen, en achtereenvolgende den naam droeg van *Getrouw Verslag* (*Rélations véritables*), *Brusselsche Krant* (*Gazette de Bruxelles*), *Fransche Krant der Nederlanden* (*Gazette Française des Pays-Bas*), maakte grooten en langdurigen opgang.

(*) Zij waren allen in de *Nederlandsche* taal vervat. Slechts één Charter werd door de Hertogen van *Braband* (vóór de tijden der *Bourgondische* regering) in het *Fransch* uitgevaardigd, omdat de zoon van den Koning van *Frankrijk* daarin deel had, en dit noemde men gewoonlijk en bij uitsluiting *het Waalsche Charter*. — *Vertaler*.

En ziedaar, waardoor de *Fransche* taal sedert lang te *Brussel* zeer in gebruik kwam. Maar, desniettegenstaande, was en bleef, onder alle de Gouvernementen, die *België* bestuurden, en ten allen tijde, eene aanmerkelijke meerderheid der bevolking van *Brussel Vlaamsch*, en de *Fransche* taal kon nooit als de moedertaal der *Brusselaren* beschouwd worden.

In 1566 had GUICCIARDIN (*) reeds zeer juist opgemerkt, dat de bewoners der *Nederlanden*, (en hij was toen te *Brussel*) *hoewel zy noyt buitenslands en hebben geweest, nochtans, behalve heur moederlyke tale, veel vreemde talen kunnen spreecken, besonder het Fransoys, welck onder hen seer ghemeyn is.*

De oorspronkelijke namen der straten van *Brussel* en der gemeente van het arrondissement, even als die der in *Brussel* geborene inwoners, zijn, over het algemeen, *Vlaamsche* woorden.

Werd, te *Brussel*, al wat het algemeene bestuur aanging, onder de vorige Gouvernementen, bij voorkeur in het *Fransch* behandeld, al wat ten minste gewestelijk en plaatselijk was, werd, niet alleen bij voorkeur, maar bijna uitsluitend, in het *Vlaamsch* afgedaan.

De rekeningen, van het domein van *Brussel*, van 1404 tot 1795, en alzoo gedurende bijna vier eeuwen, afgelegd, zijn, zonder uitzondering, in het *Vlaamsch* opgemaakt.

De zaken van den Ambtman, (den Officier van Justitie en Policie der stad) wiens registers van 1403 tot op onze vereeniging met *Frankrijk* loopen, zijn in het *Vlaamsch* opgeteekend.

De minuten van den grooten en kleinen legger van *Brussel* bewijzen, dat de plaatselijke Justitie er altijd in het *Vlaamsch* bestuurd werd.

In de jurisdictiën, die aan de *Vlaamsche* arrondissementen onderhoorig waren, moest men uitsluitend de moedertaal van het land bezigen; en dit ging zoo ver, dat een gewijsde van den Raad van *Braband* van den 14 Julij 1622 zelfs den *Walen*, wier bijzondere jurisdictie tot het regtsgebied van *Leuven* behoorde, verbood, de *Fransche* taal te gebruiken. De Heer WILLEMS heeft dit gewijsde medegedeeld (†); het-

(*) In het aangehaalde werk, bl. 27. — *Vertaler.*

(†) Zie *Mengelingen van vaderlandschen inhoud*, uitgegeven

zelve luidt aldus: „ Gezien in den Raad van *Braband* het „ aldaar den 22 April ingediende verzoekschrift van den „ Hoofdschout en andere ambtenaren *des Walen-kwartiers* „ *van Braband*, dat tot het regtsgebied van *Leuven* behoort, „ ten einde het Hof goedvond, bij vorm van reglement of „ ordonnantie, te bevelen, dat die van het gezegde regtsge- „ bied van *Leuven* voortaan hadden te veroorloven, dat men „ in de gedingen, die ter zake van beroep voor hen gebragt „ zijn of zullen gebragt worden, of andere voor hen in eersten „ aanleg hangende of in te stellen, tusschen *de bewoners van* „ *het gezegde Walen-kwartier van Braband in de Fransche* „ *taal zal kunnen pleiten, niettegenstaande de gewoonten en ge-* „ *bruiken daarmede strijdig*, en dit gezegde reglement of die „ ordonnantie te doen voegen bij de kort te voren bevestigde „ kostumen van het gebied der stad *Leuven*; gezien ook het „ schriftelijk antwoord van Burgemeester, Schepenen en Raad „ der gezegde stad *Leuven* op dit servituut, en alles in over- „ weging genomen hebbende, verklaart het Hof de gezegde „ verzoekers, in derzelver einden en conclusiën, genomen in „ hun verzoek, niet ontvangbaar en ongegrond."

De manieren van procederen in burger- en lijfstraffelijke zaken waren, volgens de ordonnantiën van 5 en 9 Julij 1570 en van 1 April 1580, die in 1733 te *Brussel* op nieuw uitgevaardigd werden, in het *Vlaamsch* opgesteld. Maar de reglementen en instructiën voor de Geregtshoven der *Oostenrijksche Nederlanden* van 1786 en 1787 verschenen in de *Fransche* taal.

De Griffier der heerlijkheid en der onderscheidene jurisdictiën van het platte land des arrondissements *Brussel* bewijzen, dat er het *Vlaamsch* alleen in gebruik was.

De archiven der stad *Brussel* werden grootendeels door het bombardement in 1695 vernietigd. In de akten van *realisatie* en aanteekening der Schepenen en van den Secretaris, die van toen af bestaan, gebruikte men vrij algemeen de *Vlaamsche*, maar ook de *Fransche* taal.

Alle de akten der Staten van *Braband*, waarvan de oorkonden, in de archiven berustende, van 1673 tot 1794 loopen, waren alleen in het *Vlaamsch* opgesteld.

---

door J. F. WILLEMS, *Antwerpen*, 1829, bl. 388, alwaar het oorspronkelijke voorkomt, dat in de *Fransche* taal was uitgevaardigd, omdat het ten antwoord diende aan de *Walen*. — *Vertaler*.

De stukken betrekkelijk de inhuldiging van JOZEF II bewijzen, almede, in hoe hooge achting de *Vlaamsche* taal bij ons stond.

De protokollen der Notarissen, die bewaard zijn gebleven, en waarvan de oudste akten in de 16de eeuw gedagteekend zijn, bewijzen ten duidelijkste, dat het *Vlaamsch* altijd de taal van het meerendeel van *Brussels* ingezetenen en van alle de bewoners van het platte land in dit arrondissement geweest is. Maar de Notarissen, die hunne akten in de taal der partijen mogten opstellen, bezigden, naar gelang der tijden en omstandigheden, *Latijn*, *Spaansch*, *Duitsch* en *Fransch* of *Vlaamsch*. De eene protokol bevat vele akten in de *Fransche* taal, vooral wanneer de Notaris uit het *Walen-kwartier* was, of vele *Walen* of vreemdelingen tot cliënten had; in eene andere is er weder geene enkele te vinden.

Het meerendeel der protokollen is geheel in het *Vlaamsch*. Die van den Notaris MARCUS PREVOST te *Brussel* van het jaar 1595 is opmerkelijk; dezelve bevat meer akten in het *Latijn*, in het *Spaansch* en in het *Fransch*, dan in het *Vlaamsch*.

Het was in de *Vlaamsche* taal, dat men ten allen tijde predikte; ja, men bleef zelfs gedurende den tijd, dat wij bij *Frankrijk* ingelijfd waren, ten platten lande in alle en te *Brussel* in de meeste kerken daarmede voortgaan. De *Fransche* preken waren eertijds zeer zeldzaam. Nog heden zelfs, nu onze jonge Predikanten over het algemeen in de gelegenheid geweest zijn, onder het vorige Gouvernement, beter *Fransch* dan *Vlaamsch* te leeren, en niettegenstaande er zoo vele liefhebbers van de *Fransche* taal zijn, zijn er te *Brussel* twee *Vlaamsche* Predikers tegen éénen *Franschen*.

Bovendien kan men nog, als een bewijs, dat de *Vlaamsche* taal de moedertaal van het arrondissement *Brussel* is, de Rederijkkamers, of, zoo als zij thans veelal heeten, Maatschappijen van Rhetorica, aanhalen. Deze, zoo veel men weet de oudste letterkundige vereenigingen, en die eertijds zeer bloeijend waren, werkten altijd, onder alle Gouvernementen, die elkander in *België* hebben opgevolgd, in de *Vlaamsche* taal.

Onder het *Spaansche*, *Duitsche* en *Fransche* Gouvernement werden de Maatschappijen van Rhetorica te *Brussel* altijd, als uitsluitend de *Vlaamsche* taal- en dichtkunde beoefenende, beschouwd; en de van tijd tot tijd aangewende pogingen,

vooral onder het vorige Gouvernement, om er de *Fransche* taal in te voeren, zijn altijd afgestuit op den drang der omstandigheden; namelijk op de weinige kennis, welke de middelbare klasse der inwoners, waaruit voornamelijk de Maatschappijen van Rhetorica waren zamengesteld, van de *Fransche* taal hadden.

De *Fransche* Schouwburg te *Brussel* voorzag zich bijna altijd, uitsluitend, van Acteurs uit *Frankrijk*, dewijl men zelden onder die klasse *Belgen* vond, die de *Fransche* taal zuiver spraken.

OUDIETTE zegt eindelijk, in zijn *Aardrijkskundig en topographisch Woordenboek der negen vereenigde Departementen*, in 1804 aan NAPOLEON opgedragen, dat de *Vlaamsche* taal de eenige is der twee grootste arrondissementen van het departement der *Dyle* (*) en van de departementen der *Schelde*, der *Lye* en der twee *Nethen* (†); behalve dat men in de stad *Brussel* eenigermate meer gemeenzaam met het *Fransch* is (‡).

Dat men overigens de letterkundige voortbrengsels der *Belgen* uit de *Vlaamsche* provinciën, die in de *Fransche* taal geschreven zijn, vooral vóór onze inlijving in *Frankrijk*, onderzoeke, en men zal daarin vrij algemeen eenen overvloed van eigenaardigheden der *Waalsche* en *Vlaamsche* talen en taalfouten vinden. De *Fransche* taal en stijl der *Brusselaren*, uitgezonderd van hen, die eene zeer zorgvuldige opvoeding genoten hebben, stonden meermalen ten doel aan de meer of min gegronde bespotting en gisping der *Franschen* (**). De meeste *Brusselaars* moesten hunne geschriften in de *Fransche* taal, alvorens ze uit te geven, door deskundigen laten nazien.

(*) De arrondissementen *Brussel* en *Leuven* van de tegenwoordige provincie *Zuid-Braband*.

(†) *Oostvlaanderen*, *Westvlaanderen* en *Antwerpen*.

(‡) Zie het *Dictionnaire géographique et topographique des neuf départemens réunis*, par OUDIETTE, *Paris*, 1804, *Introduction*, *page XVII*, *XXI*, *XXVI et XXX*. — *Vertaler*.

(**) Men vindt daarvan een staaltje in de *Tablettes Belges*, *contenant des faits*, *des anecdotes et des observations sur les moeurs*, *les usages et les coutumes de Bruxelles*. *Bruxelles*, 1805, *page* 163.

(Het tweede Artikel hierna.)

TAFEREEL DER LONDENSCHE SPEEL- OF DOBBELHUIZEN.

(Uit het *Westminster Review.*)

Stellen de *Fransche* speelhuizen (men kent ze uit vele getrouwe schilderingen) den speler aan velerlei jammer bloot, die van *Londen* zijn nog gevaarlijker: men wordt er niet alleen het slagtoffer van eigene dwaasheid, maar ook van de goddeloosste schelmerij; en het is met regt, dat de naam van *Hel* aan dezelve door de stemme des publieks is toegevoegd: want dáár is inderdaad de plaats der verdoemenis en der wanhoop, *het zielverscheurend verblijf* (om met MILTON te spreken) van *eeuwigdurenden doodsangst!*

Naast de residentie des Konings van *Engeland* verheffen zich vele heerlijke paleizen, wier prachtigst het middelpunt der *St. James*-straat inneemt. Het noemt zich de *Klub van Crockford;* deze is de meest *helsche* van *Londen.* Eene andere is gevestigd op het *Plein van het Park*, en draagt den naam van *Klub van Milton-Mowbray.* Eene derde is gelegen op het *Plein van Waterloo*, en heet de *Klub van de Vossenjagt.* De ondernemers dezer openbare plondering hebben hunne bank, als 't ware, gevestigd op den drempel van het paleis des Konings; dag en nacht is hun schitterend hol open; straffeloos plegen zij hunnen roof, en, in plaats van hun leven in *Newgate* te eindigen, treden zij ten laatste als *millionnairs* uit hunne zaken!

Waarom ontsnappen deze voorgewende Klubs, welker ware bestemming algemeen bekend is, aan de gestrengheid der wet? ANACHARSIS heeft dit, vóór twintig eeuwen reeds, beantwoord: „De webbe der Geregtigheid vangt de vliegen in „hare vlugt; de groote insekten verbreken dezelve, en vervolgen hunnen weg." Verscheidene voorzorgen zijn er daarenboven genomen, om deze inrigtingen aan het behaal der geregtshoven te onttrekken. Geene derzelven doet zich voor als speelhuis; het zijn Klubs. Ziehier het *prospectus* van een dier huizen, onlangs door eenen moord (*) gedwongen, op te houden te bestaan. De grootsche en zwierige stijl der aankondiging doet genoegzaam zien, aan welke klasse der maatschappij dezelve is gerigt: „Eene vereeniging van per-

(*) WEARE, bankhouder van dit huis, werd met een pistoolschot omgebragt door THURTELL.

„ fonen uit den aanzienlijkften ftand heeft het ontwerp beraamd, om eene *uitgezochte Klub* te vormen, waarin zij alleen zal toelaten, wier geboorte en ftand hen in ftaat ftellen, om zich zonder bedwang, maar met welvoegelijkheid, over te geven aan de vermaken, welke Mode en *bon ton* goedkeuren. Deze vereeniging vermeent, haar plan aan lieden van deze klasfe te moeten onderwerpen, en dezulken, die hetzelve zullen beamen, uit te noodigen ter deelneming en medewerking, opdat het een fpoedigfte zijn beflag bekome. Het zij genoeg, hier te zeggen, dat, om deze inrigting den bijval waardig te maken, dien men wenscht te verwerven; de ontwerpers fmaak, fierlijkheid, mildheid, zekerheid en veiligheid te zamen hebben verbonden, en dat de leden der vereeniging aldaar voordeelen zullen vinden, hun door geene andere inftelling van dergelijken aard gewaarborgd. Ter bekoming van meer bijzondere narigten, gelieve men zich, tusfchen 12 en 2 ure, te vervoegen in *Pall-Mall*, No. 55."

Treden wij nu dit gebouw, met kolommen verfierd, binnen. 't Is het fchoonfte der gansche ftraat. Die bronzen poort, met dien klopper van gepolijst koper, is de poort der Hel. Eene bijzondere, vastgeftelde wijze van aankloppen meldt u aan, en men geleidt u in het voorportaal. Wanneer gij hetzelve zijt doorgegaan, en men weet, wie gij zijt, bevindt gij u voor eene tweede, desgelijks bronzen poort, zorgvuldig gefloten, gelijk de eerfte. In het midden derzelve, ter manshoogte, is eene foort van kijkglaasje aangebragt, door middel van welk de wachters van het binnenfte, alvorens die te openen, uw fignalement opnemen. De flagboom opent zich voor u, en gaat terftond weêr achter u digt. Nu zijt gij op den grooten, door gas verlichten trap, welks treden met een Turksch tapijt bedekt zijn. Boven aan dezen trap houdt eene derde poort u wederom ftaande; en, nier, dan na een' vierden hinderpaal, onmiddellijk vóór den ingang der fpeelzaal, te zijn te boven gekomen, dringt gij door tot dit geheimzinnig en fchitterend heiligdom. 't Is de zaal, gewijd aan het *rouge et noir*; verderop is die van de *rouletta*. Beide zalen zijn uitgebreide langwerpige vierkanten, wier rood damasten behangfel, lusters en girandoles, wier zoldering, door eene kunstrijke hand met de ftralen en kleuren der ondergaande zon bemaald, wier talrijke fpiegels en gepolituurde mahonijhouten meubelen den rijkften en weeldrigften der *Engelfche*

Pairs eer zouden aandoen. Overal treffen het geslepen kristal, de kostbaarste metalen, de heerlijkste schilderijen uw verbaasd gezigt. Gezeten op kanapés, met de rijkste stoffen bekleed, herkent gij in dit gezelschap mannen, en somwijlen vrouwen, van den eersten rang, redenaars van het Parlement, lieden naar de Mode, leden van de Oostindische Compagnie, zelfs beroemde autheurs en zedeleeraars. De gemaakte beleefdheid van eenige rondwandelende personen doet u de Hoogepriesters van dit verblijf kennen; lieden van lagen stand, die de manieren van den man naar de wereld met meer of minder geluk nabootsen, maar wier onwillekeurig gemeene toon en ongezuiverde spraak hunnen oorsprong en bedrijf verraden. Eene vreemde vermenging van oude, geruïneerde spelers, weggejaagde lakkeijen, bedriegelijke kamerknechts, sluikers, door de Justitie gestrafte of aan dezelve ontsnapte schelmen, frauduleuze bankroetiers, beunhazen van allerlei soort, geruïneerde effektenhandelaars; alle dezen zijn hier op het kostelijkst uitgedost. Het meerendeel houdt zijne buitenplaats, matresfen, rijtuig en palfreniers. Niet alleen verrijken zij zich met den roof der speeltafel; maar hunne meubelen, kleeding, juweelen (zegeteekenen van hun bedrijf) zijn hun, voor een' spotprijs, geworden van den een' of anderen ongelukkigen speler, die, in een oogenblik van radeloosheid, tot alles zijne toevlugt neemt. Dat men nu nog de Guerillas van *Asturië* en de struikroovers van *Kalabrië* smade! Vergeleken met deze ellendelingen, wordt de *Spaansche* of *Italiaansche* bandiet een held der deugd: hij heeft moed; hij braveert de wetten, maar in het openbaar; hij waagt zijn leven, en randt dikwijls eenen vijand aan, sterker, talrijker, beter gewapend dan hij. Maar in welk een' poel van laaghartigheid moet niet de ziel van hen gedompeld zijn, die deze laffe plondering, dezen gevaarloozen roof, deze straffelooze uitschudding, die slechts de verblinde zwakheid aanrandt, uitoefenen!

Het altaar, of, zoo men wil, de speeltafel, is in het midden geplaatst, en een groote stapel goudstukken lokt de begeerlijkheid. Een der zaamgezworenen schudt de kaarten, en zet zich naast de bank. Een ander, met eene soort van hark gewapend, verzamelt de winsten van het huis. Nog anderen zijn belast met het ronddeelen der door de spelers gewonnen gelden. Roode en zwarte vlesjes zijn regelmatig geplaatst op het groene kleed, zes spellen kaarten voor den bankhouder, en het spelen begint.

Ik zal niet treden in de kunstmatige bijzonderheden van het *rouge et noir*; maar vergenoeg mij met te zeggen, dat alle de kansen in het voordeel zijn van de bestuurders des huizes. Zonder te gewagen van de handgrepen der *croupiers*, en de uitgeleerde kennis, door hen verkregen, van alle de kansen van het spel, — de snelheid, waarmede de partijen elkander opvolgen, de staat van halven roes, waarin het meerendeel der spelenden verkeert, (uitgenomen de hoofden des huizes) bevorderen de plondering. De *croupier* is altijd een ingewijde in de kunst, om de kaarten te keeren, en zoodanige kleur, als hem voegt, te doen verschijnen. Vóór twee jaren verloren eenige jonge Lords met den dobbelsteen meer dan vijftigduizend pond sterl. (*f.* 600,000.) Een van hen nam de steenen heimelijk mede; zij waren valsch. Het *roulette*-spel is het moorddadigste van alle spelen, omdat het 't snelste gaat. Deze vaas, op het midden der tafel geplaatst, is een ware afgrond, die duizenden ponden sterling in vijf minuten verzwelgt. Wil men weten, welke ontzaggelijke winsten de meesters dier Hellen inoogsten? Men kan dezelve afnemen uit hunne uitgaven. De Klub van *Fishmongers-Hall* betaalt, voor loopende onkosten, duizend pond st. per maand. Zij heeft bij hare vestiging veertigduizend pond st. gekost. In drie maanden is er meer dan honderdvijftigduizend pond st. in hare kas gestort. De opperkeukenmeester ontvangt, als nieuwjaarsgift, vijfhonderd pond st., en duizend pond st. worden er aan de bedienden rondgedeeld. De opzigters erlangen acht pond st. per week; de *croupiers* zes; de knechts, die in de zaal bedienen, twee; de huisbewaarder desgelijks twee. De nachtwachts, om zich van derzelver bescherming te verzekeren, de dienaars der policie, om zich aan derzelver onderzoek te onttrekken, moeten bezoldigd worden. Eene aanzienlijke som, welke wij niet in staat zijn geweest uit te vorschen, wordt er gestort in de kas van zekere personen, genoeg onderrigt, om de Hellemeesters in tijds te waarschuwen voor het gevaar, hetwelk zij loopen, wanneer de Regering, onverwacht, een bezoek op hun grondgebied zal gaan afleggen. De Parlementsakte, onlangs uitgevaardigd, die tot de straf van den molen (*) niet alleen de eigenaars, maar

(*) *Tredmolen*, eene soort van ronden, beweegbaren vloer, geplaatst op een schuinsch vlak, verdeeld in gelijke afperkingen. De veroordeelden houden denzelven, al tredende, in

ook de hebbelijke bezoekers der speelhuizen veroordeelt, heeft laatstgenoemde uitgaven allernoodwendigst gemaakt, en de daarvoor bepaalde som aanmerkelijk doen verhoogen. Dank intusschen zoo vele voorzorgen, zetten bankiers en spelers hun bedrijf vreedzaam voort. Wanneer de dienaar der policie aan de eerste poort der Hel klopt, krijgt hij geen gehoor; de bewoners vlugten door eene geheime deur; lampen en waskaarsen worden eensklaps uitgebluscht; de kas en geldswaarde van het speelhuis verdwijnen als door tooverij; en de afgezondenen der Regering, de onderscheidene slagboomen hebbende geopend of verbroken, vinden niets anders, dan stilte, duisternis en volslagene misleiding.

Helaas! bijaldien het te doen ware, om eenige arme ambachtslieden te straffen, die des zondagavonds zich in eene kroeg verzamelen, ten einde piquet of boston te spelen om een bagatel, dan zou de Geregtigheid, zich met haren donder wapenende, deze schuldigen in 't klein verpletten; zij zou den waard zijn patent ontnemen, en de overtreders in de gevangenis werpen: maar, in weerwil van alle de bedreigingen der Geregtshoven, heeft men nog geenen enkelen *Gentleman* naar den strafmolen zien zenden, omdat hij zijn vaderlijk erfdeel in *Fishmongers-Hall* heeft verspeeld! Vanwaar dit verschijnsel? Hoewel deze inrigtingen gelijkstellende met de openbare en stille hoerhuizen, maken echter de *Engelsche* wetgevers geene zwarigheid in dezelve te bezoeken. De eigenaar van de Klub van *Crockford* beroemde zich onlangs, onder het getal zijner bestendige bezoekers de meerderheid der leden van het Parlement te kunnen tellen. Wetten maken en dezelve verkrachten, ziedaar een dubbel en zonderling bestaan! Welk oordeel men velle over dit schreeuwend contrast, het blijft eene daadzaak, dat de *Engelsche* LYCURGUSSEN, het spel, waarvan zij zich het privilegie voorbehouden, met gestrenge straffen bedreigende, het kwaad uit het midden des volks pogen te weren, waarvan zij zelve zich het monopolie verzekeren.

Het meerendeel der Klubs of speelhuizen van *Londen* heeft spions en zendelingen, belast met het opsporen en in hare netten voeren van de rijke prooi, die haar een' gouden oogst van plondering belooft. Uitnoodigingen ten middagmaal

---

gestadige beweging. Een zeer zware, afmattende, ja schier moorddadige arbeid!

worden aan de huizen gezonden. Schitterende ontnalen, waar alle uitgezochte wijnen aan de gasten worden gespild, openen het tooneel, en bereiden de slagtoffers, om zich onnadenkend te laten uitplonderen. De speeltafel grenst aan de eetzaal. De rijke man, met wiens hulpmiddelen men zich voorhands heeft bekend gemaakt, speelt en wint; daarna verliest hij; men leent hem; hij teekent briefjes van tien-, twintig-, dertigduizend pond st.; en den volgenden morgen staat hij niet zelden verbaasd, zichzelven in éénen avond geruïneerd te hebben, zonder dat somwijlen de gedachte daaraan in zijnen geest, bedwelmd door de dampen van den Champagne- of Xerez-wijn, is opgekomen!

Wanneer gij te middernacht eene dezer Hellen binnentreedt, schijnt u alles kalm en gij in goed gezelschap te zijn; het merk van zelfverwijt staat nog niet gedrukt op het bleeke voorhoofd: maar, hebt gij geduld om te blijven tot den morgenstond, naar gelange de dampen van den wijn vervliegen, en het zwenken der noodlottige vaas de schatten, ten voordeele van de meesters des huizes, verzwelgt, wordt het tooneel meer en meer afzigtig. De geldhark gaat zijnen gang, en de guinjes klinken op de tafel. Hier schreit een jongeling, bestemd om zitting te nemen te midden van de pilaren der kroon en de hoofden der wetgeving, gelijk een kind. Een ander, meer bedaagd, met de armen over elkander geslagen, met hangend hoofd en starende blikken, schijnt door wanhoop als versteend. Gij ziet er razenden en dolzinnigen, zich overgevende aan alwat dwaasheid en ijlhoofdigheid verschrikkelijks en ijzingwekkends hebben. Eene ontzettende lijst van doodslagen, moorden en zelfmoorden, van wanhopige pogingen, om de bank te doen springen door middel van donderbussen en brandstichtende bommen, van misdrijven van allerlei aard, uit deze verblijven voortgesproten, zoo wel in *Frankrijk* als in *Engeland*, kan men lezen, behalve in de *Parliamentary informations*, *inquests and reports*, in twee in 1829 te *Londen* uitgekomene werken, getiteld: *Ecarté*, *or the Salons of Paris*, en: *Life in the West* (de wijk der aanzienlijken te *Londen*), *or the curtain drawn*. Wij willen het gevoel onzer Lezeren die zwarte lijst besparen, en roepen met vaderlandsche geestdrift uit: „Gezegend *Nederland!* God behoede ons en den Koning!"

VERHAAL VAN DE SCHIPBREUK DER ALBION.

Onder al de mogelijke rampen op het water en op het land kan men bezwaarlijk zich iets verbeelden, dat verschrikkelijker is en de ziel meer aangrijpt, dan een storm op zee, wanneer het schip aan de woede der golven wordt overgelaten, en men bedenkt, dat tusschen leven en dood slechts de broze plank van een niet meer te besturen vaartuig is. Een merkwaardig voorval van dezen aard had op de kust van *Ierland* plaats in den nacht van 22 April 1822. De Heer WILLIAM EVERHART, een der weinigen, die den dood ontkwamen, geeft er het volgende berigt van.

De storm van dien dag, meende men, was voorbij. Wij bevonden ons niet verre van de kust. Ieder vleide zich, dat men binnen kort de haven der bestemming zou binnenloopen. Maar des avonds ten negen ure overviel eene geweldige stortzee het schip, sloeg eenige matrozen van het dek, nam de masten weg en vulde de gangen. Elke golf, die er over liep, drong in het ruim. Daar was geen middel meer, om het water te keeren. Men kon het schip niet langer sturen. Om kort te gaan, de *Albion* leed schipbreuk. Dezelve bevond zich nog twintig (*Eng.*) mijlen van wal, en Kapitein WILLIAMS bleef met bedaardheid zijne bevelen geven. Hij sprak de passagiers moed in, en vleide hen met de hoop, dat de wind zou veranderen en vóór den morgen van wal waaijen. De zee stond hol en het schip luisterde niet meer naar het roer. Men moest de passagiers bij de pompen vastmaken, opdat zij mogten helpen werken. Alwie geene hulp kon aanbrengen, ging naar beneden; maar in de kajuit stond het water eene knielengte hoog, en de drijvende goederen maakten den toestand akelig en gevaarlijk.

Den geheelen nacht woei de wind regt naar het strand toe, werwaarts de *Albion* dreef met eene snelheid van ongeveer drie mijlen in het uur. De geheele hopeloosheid van onzen toestand was aan weinigen, buiten Kapitein WILLIAMS, bekend. Hij wist de gesteldheid der kust, en moest met ijzing het lot vooruitzien, dat wij, althans in zoo akeligen nacht, te wachten hadden. Het slaan en razen der zee op steile rotsen, te lijwaarts van het schip, verkondigde ons eindelijk, dat het uur gekomen was. Kapi-

tein WILLIAMS riep allen op het dek, en gaf met korte woorden te kennen, dat de *Albion* weldra moest stooten, en dat het onmogelijk was, het schip te behouden. Wij drongen op de voorplecht te zamen; het uitzigt was ons benomen door den donkersten nacht, welken ik immer beleefde, en baren, die bergshoogte zich verhieven, omringden ons, daar wij door een' verschrikkelijken storm' naar een ijzerhard strand gedreven werden. De klippen, welker uitstekende spitsen zich over de honderd voet boven de oppervlakte der zee verheffen, gaven, terwijl geweldige golven met onstuimige woede onophoudelijk tegen dezelve klotsten, het eenige licht, waarbij wij ons onvermijdelijk lot — een wis verderf — zien konden. De zee, die reeds sedert eeuwen tegen deze steile rotsen sloeg, had beneden ruime uitholingen gemaakt, waarin de baren rolden met een dof rommelend geluid, dat door de terugstuiting naar donder op eenen afstand geleek. Het water, in verschillende rigtingen terugkeerende, vormt geweldige draaikolken. Eene of twee roeden van de rots verheffen zich klippen boven het water, die breed van voet zijn en spitse punten hebben. Op eene derzelven stootte de *Albion* het eerst. Het was tegen het aanbreken van de eerste morgenschemering. De volgende golf wierp het schip verder op de rots — de derde nog verder, terwijl het bijna ronddraaide en met den achtersteven op eene andere klip, nog nader aan het strand, werd gedreven. In dezen toestand liep elke golf over hetzelve, zoodat menig persoon op het dek verdronk. Het is niet mogelijk, al de akeligheden daarvan te beschrijven. De aanhoudende wind — dood en verderf voor oogen — het schip een wrak — de woede der golven tegen de rotsen, waarop wij gedreven waren, en het van derzelver holten terugkaatsend nare geluid, benevens eene sombere donkerheid — daarbij koud en nat — men verbeelde zich dit alles, en zal ligt begrijpen, dat zelfs de stoutmoedigste tot wanhoop moest vervallen. Zoo lang er een straal van hoop is, kan men zich opbeuren. Wanneer er nog iets te doen overschiet, kunnen de werkende personen het gevoel van het gevaar eenigermate onderdrukken, daar zij de handen vol hebben; maar hier was niets meer te doen, dan te sterven. Men moest ieder oogenblik als het laatste beschouwen. Wilde vertwijfeling had de meesten onzer bevangen. Het angstgeschrei der vrouwen vermeerderde nog de akeligheid. De Heer GOUGH, Majoor

in *Engelsche* dienst, merkte aan, dat de *dood*, wanneer hij ook kwam, gewoonlijk een onwelkome bode was, maar dat wij hem gelaten behoorden te ontmoeten. Anderen spraken zeer weinig. De meesten wachtten zwijgend den schok af, die het schip zou verbrijzelen. De Generaal LEFEBVRE DESNOUETTES had gedurende de reis doen blijken, dat hij niet opgemerkt wenschte te zijn; om niet bekend te worden, was hij onder een' anderen naam scheep gegaan; en liet, zoo lang hij zich aan boord bevond, den baard groeijen; alvorens het schip in stukken sloeg, had hij het ongeluk, bekneld te geraken en eenen arm te breken, hetgene hem belette, eenige poging ter redding aan te wenden.

Opmerkende, dat de achtersteven hooger boven het water zat, en de zee minder geweldig over denzelven liep, ging ik derwaarts. Toen ontdekte ik, dat de bodem reeds uit het schip geslagen was. De zware voorwerpen zonken, kat toen en andere ligtere goederen dreven in het rond, en spoelden door den golfslag tegen de rotsen. Thans brak het schip in tweeën, en allen, die nabij het vooreinde zich bevonden, waren verloren. Eenigen geraakten van den achtersteven bij de rots op, en hingen daar aan de steilte, zoo goed en zoo lang zij konden. Offschoon verzwakt door vroegere ziekte en door het tegenwoordige lijden, deed ik eene uiterste poging, klemde mij aan dezelve vast, en stond daar op één' voet, dewijl ik nergens meer steun kon krijgen. Ik bemerkte eenige personen rondom mij, en onder anderen Kolonel PREVOST, die, toen hij mij die plaats zag innemen, zeide: „Hier is nog een arme kameraad." Maar de golven sloegen met geweld tegen ons, zoodat het water soms vijftig voet boven onze hoofden spatte. De ongelukkigen, welke daar hunne toevlugt genomen hadden, werden van tijd tot tijd weggespoeld. Een hunner, die voelde, zijn steunpunt verloren te hebben, greep mij bij het been, en zoude mij bijkans mede van mijne plaats gerukt hebben. Zwak en krank, als ik was, stond ik uren lang met één' voet op eene rotspunt, terwijl de golven over mij stortten en ik van koude verstijfde.

Toen het dag was, en de invallende eb zulks toeliet, daalde er volk, zoo ver mogelijk, bij de rots neder, en liet een touw zakken, dat ik om mijn ligchaam vastmaakte. Aldus werd ik omhoog getrokken en in veiligheid gebragt.

Na alzoo getuige te zijn geweest van het omkomen van alle mijne medepasfagiers, ten getale van tweeëntwintig, werd ik op deze wijze gered, benevens acht man van het scheepsvolk. Het zou noodeloos zijn, eenige lofspraak op de welbekende gastvrijheid der *Ieren* te doen; al ware ik hun broeder geweest, zij zouden mij niet met hartelijker deelneming hebben kunnen behandelen. Van de pasfagiers en fchepelingen, te zamen vierenvijftig perfonen, verdronken zesenveertig; flechts acht werden met mij gered; terwijl ik van de pasfagiers in de kajuit de eenige was, die er het leven afbragt.

NOG EEN ENKEL WOORD, RAKENDE DE SIAMÉSCHE TWEELINGBROEDERS.

Toen de Heeren COFFIN en HUNTER hen ontdekten in een dorp van het Koningrijk *Siam*, waar zij geboren zijn, hadden zij de jaren der jongelingfchap bereikt, en werden aldaar door het Gouvernement, om onbekend geblevene redenen, als gevangen gehouden; zij leefden er van de opbrengst hunner vischvangst, onder opzigt hunner moeder, welke hen afgeftaan of verkocht heeft aan de beide tegenwoordige eigenaars, die hen, tot eigen voordeel, laten zien. — In weinige dagen leerden zij dammen. — Hoewel er eene verwonderlijke overeenkomst in hunne ligchaamsbewegingen plaats grijpt, heeft men een wezenlijk verfchil opgemerkt in hun humeur: de een is zeer zachtzinnig; de ander prikkelbaar, en bezit meer geest dan zijn medgezel. Hun perfoon is een weinig minder dan middelbaar. Zij gaan zeer fchielijk, en fpringen met groote vlugheid. Op het fchip vervolgde, op zekeren tijd, een der pasfagiers hen uit al zijne magt; en reeds waren zij verfcheidene malen het fchip als rondgevlogen, toen zij een openftaand luik ontmoeteden, hetwelk zij met éénen fprong overwipten, gelijk de rapfte matroos dat zou gedaan hebben. — Als Heelkundige, is de Heer WARREN van meening, dat men, zonder roekeloosheid, hen van elkander zou kunnen fcheiden. Indien zij daarin bewilligden, (hetgeen eene volftrekte voorwaarde behoort te zijn) en men flaagde, om aan beiden eene volkomene individualiteit te verfchaffen, hoe belangrijk zou het dan niet zijn, hen waar te nemen in dezen nieuwen toeftand, terwijl men hen beftendig onder ge-

lijke omstandigheden en in tegenwoordigheid van dezelfde voorwerpen plaatste! — Deze *speling der natuur*, zegt de Heer WARREN, is de opmerkingwaardigste, welke men immer heeft gezien. Er bestaat geen voorbeeld van aldus vereenigde tweelingen, zonder dat de uitwendige vormen verschillen van hetgeen bij elk afgezonderd individu plaats grijpt. Geen dezer zeldzaam gepaarde wezens heeft zoo lang geleefd. Buiten den invloed hunner nieuwe leefwijs, zou zich hunne tegenwoordige gezondheid gewisselijk kunnen staande houden; maar, behandeld, zoo als zij thans gedaan worden, door speculanten, die hen aan de nieuwsgierigheid des publieks vertoonen, is het waarschijnlijk, dat hun levensduur zich tot zeer weinige jaren zal bepalen.

MIJNE LEIDSVROUW. (*)

Toen ik — 't is jaren reeds geleden —
De kinderschoenen van mij smeet,
En vrolijk op den weg des levens
Als man mijne eerste schreden deed;

Toen leerde ik eene Dame kennen; —
Als ik haar noem, wie kent haar niet?
Daar, zonder ooit zich op te dringen,
Zij elk haar bijzijn daaglijks biedt.

Zij is niet jong; — haar deftig wezen
Is wel van elken rimpel vrij, —
Ook draagt zij taamlijk goed heur jaren —
Maar de eerste jeugd is lang voorbij.

(*) Deze wijze Dame, met wie ik nog steeds dagelijks verkeer, fluisterde mij onlangs in het oor, dat de dichtregelen, waarin ik haar bezongen heb, meerdere goedkeuring bij de voorlezing daarvan in eene Departementsvergadering der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* te *Groningen* hadden verworven, dan dezelve veelligt verdienden; zij vertelde mij voorts, dat er hier en daar, geheel tegen mijne bedoeling, afschriften daarvan bestonden; dat anderen het stukje gaarne nog eens wilden lezen; en meende dus daaruit te moeten besluiten, dat het niet geheel ongepast zoude zijn, wanneer ik hetzelve in het een of ander tijdschrift aan het publiek mededeelde; zij ried mij aan, hetzelve aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen* in te zenden, en heeft mij plegtig beloofd, mij bij gelegenheid mede te deelen, of zijn Ed. het der plaatsing waardig keurde; terwijl zij misschien naderhand mij wel eens zoude vertellen, hoedanig het publiek deze mededeeling had ontvangen. Ik heb geene redenen gevonden, waarom ik niet aan den raad mijner goede *Leidsvrouw* gehoor zoude geven.

Zij is niet rijk — heeft rang noch schatten;
En schoon? — als ik mij niet vergis,
Dan vindt men onder tien pas éénen,
Die niet zegt, dat zij leelijk is.

Al moet zij dus dat alles missen,
Wat men beminnenswaardig vindt,
Zij heeft verstand, — een' schat van kennis,
En oordeelt, door geen' schijn verblind.

In 't eerst — ik doe der waarheid hulde;
Ligt is het velen zoo gegaan —
Bleef ik aan 't uiterlijke hangen,
En liet haar onverschillig staan.

Maar, toen ik nader kennis maakte,
Zag ik mijn dwaasheid spoedig in;
En sedert — kort en goed gesproken —
Werd zij mijn leidsvrouw, mijn vriendin.

Bij ieder plan, door mij ontworpen,
Vraag ik thans haar om hulp en raad;
Terwijl ik mij, met elke schrede,
Gedurig meer op haar verlaat.

En waarlijk, wie haar ooit leert kennen,
Dien gaat het zeker zoo als mij;
Die twijfelt niet, of zij door 't leven
Een goede, wijze leidsvrouw zij.

Waant men slechts dáár genot te vinden,
Waar 't feestgeschal des rijkdoms klinkt,
Dan fluistert zij ons ras in de ooren:
„'t Is lang geen goud, al wat er blinkt."

Als wij eens anders heil benijden,
En meenen, dat in 's buurmans huis
Alleen geluk en blijdschap wonen,
Dan fluistert zij: „Elk draagt zijn kruis."

Zij leert ons, dat op 's levens paden
Geen roosjes zonder doornen zijn,
En zegt ons, bij 't gemis der vreugde:
„Na regen komt weêr zonneschijn."

Wanneer wij soms te veel verlangen,
Dan waarschuwt zij, daar zij ons leert:
Hoe 't lid hem op den neus moet vallen,
Die 't onderste uit de kan begeert.

Wanneer wij, zorgloos, niet bedenken,
  Dat ras de tijd daar henen gaat,
Dan fluistert zij: „Smeed toch het ijzer,
  „ Eer gij het weêr bekoelen laat."

Dat men den vogel aan zijn véren, —
  Den boom aan zijne vruchten kent;
Dat, wie in 't bosch is bij de wolven,
  Welhaast aan 't huilen wordt gewend;

Dat ieder in 't maatſchaplijk leven
  Zijn uil vermeent een valk te zijn;
Dat velen lange mesſen dragen,
  En echter koks zijn ſlechts in ſchijn;

Dat geld de ziel van alle zaken
  Op deze lieve wereld is;
Dat ieder, meest in troebel water,
  Op zijn getij haakt naar den visch;

Dat menigeen, die ver wil ſpringen,
  Niet denkt, hoe wijd zijn polsſtok ſtrekt,
Of, daar hij zonder hospes rekent,
  Zichzelv' bedriegt, — beſpotting wekt;

Dat men de dieſkens in de wereld
  Maar al te vaardig hangen laat;
Terwijl er menig dief der dieven
  Gerust op vrije voeten gaat;

Dat men, om kabeljaauw te vangen,
  In 't water vaak een' ſpiering ſmijt;
En altijd van eens anders leder
  De beste en ſchoonſte riemen ſnijdt;

Dat meestal buiten op het venſter
  Het beste brood ligt opgehoopt;
Terwijl men binnen wordt bedrogen,
  En knollen voor citroenen koopt;

Dat Hans, kan hij zich kruijen laten,
  Op zijn gemak in aanzien ſtijgt;
Terwijl het paard, dat meest de haver
  Verdient, die echter zelden krijgt: —

Dit alles doet zij ons gedurig
  Nu hier, dan elders gadeſlaan;
Zij leert ons — volgen wij haar wenken —
  Voorzigtig door het leven gaan;

Daar zij de flotſom harer wijsheid,
  Sinds lang in beeldſpraak ingekleed,
Aan ieder, die haar kennen leerde,
  Op 's levens reis dus hooren deed:

„ Wat Hansje niet heeft mogen leeren,
„ Leert Hans nooit in zijn' ouderdom;
„ Zal 't eens een goede hoepel worden,
„ Buig vroeg dan reeds het rijsje krom.

„ Met kleine ſportjes ſtijgt men eindlijk
„ Tot op den hoogſten laddertop;
„ En van het bootje raakt men ſpoedig
„ In 't ſchip: geef dus den moed nooit op.

„ Van ééne vonk, kwam die aan 't gloeijen,
„ Zag men vaak 't huis in vlammen ſtaan;
„ Terwijl één hagel al te dikwijls
„ Het ijzer deed verloren gaan:

„ Let daarom ſteeds op kleinigheden;
„ Een boom valt niet met d'eerſten ſlag;
„ Wie aanhoudt, zal ligt iets verkrijgen;
„ En: Rome ontſtond niet op één' dag.

„ Wees matig! Honger kookt voortreflijk,
„ Ja maakt zelfs raauwe boonen zoet;
„ En: hij moet ſterke beenen hebben,
„ Die jufvrouw Weelde dragen moet.

„ Één rottige appel in de mande
„ Maakt ligt den heelen boedel kwaad;
„ Één brandaar, in de ſchoof gebonden,
„ Bederft te dikwijls al het zaad.

„ Zie daarom toe, met welke lieden,
„ Met welke vrienden gij verkeert:
„ Wie pek behandelt, zal zich ſmetten;
„ Men wordt naar zijnen vriend vereerd.

„ Goed rond goed Zeeuwsch: blijf dit betrachten;
„ Volbreng bij groot en klein uw' pligt;
„ Maar eet geen kerſen met de grooten;
„ Zij gooijen met de ſteenen ligt.

„ De beste ſtuurlui vindt men zeker
„ Aan wal, — dit lijdt geen tegenſpraak;
„ Maar wie in 't ſcheepje zit, moet varen;
„ En: regt door zee is altijd zaak.

„ Al hebben fomtijds ftille waters
„ Een' diepen, een' onpeilbren grond;
„ Al bruist fomtijds de ftroom wat hevig,
„ Als hij eene andre bedding vond;

„ Wie, als de ftroomen zijn verloopen,
„ De bakens met verftand verzet;
„ Daar vuile gronden ligt de kabels
„ Bederven, op zijne ankers let;

„ Wie in het wankle levensbootje
„ Op 't wapprend zeil zijn oog fteeds rigt,
„ Waar hij voor fcheep' ging ook blijft varen,
„ Die mist den regten koers niet ligt;

„ Die kan gerust en vrolijk dobbren
„ Op 's levens wijden oceaan,
„ Al doen hem tij en zee en ftormen
„ Van bakboord fom's naar ftuurboord gaan."

Zoo fprak mijn Leidsvrouw reeds vóór jaren;
Zoo fpreekt zij nog tot u en mij:
Wie twijfelt dan — kent hij de wereld —
Of zij een goede Leidsvrouw zij?

Ja, fchoon haar wijsheid bijna nimmer
Den mensch, als hij nog jong is, fmaakt,
Wel hem, die vroeg reeds in zijn leven
Met deze Leidsvrouw kennis maakt!

Wel hem, die bij dat kennismaken
Geen bittre tranen ftorten moet;
Met elke les, door haar gegeven,
Zijn voordeel in de toekomst doet!

Wel hem, die, door haar onderwezen,
Door hare wijsheid voorgelicht,
Gerust als eerlijk man blijft handlen,
Geen hooger doel kent dan zijn' pligt!

Dien zal zij eenmaal doen gevoelen,
Dat niets meer geldt dan eerlijkheid,
En dat een goed en rein geweten
Den mensch het zachtfte kusfen fpreidt.

Wel hem — nog eens — die in dit leven
De wijze lesfen nooit vergeet,
Den vriendelijken raad blijft hooren
Der vrouw, die — *Ondervinding* heet!

Mr. A. MODDERMAN.

MENGELWERK.

DE WAARDE VAN HET ALGEMEEN GEVOELEN NOPENS DE STRAF VAN GEESELING GETOETST.

Mag men, bij de invoering van nieuwe ſtrafwetten, vooral wanneer het de vraag geldt, of eene zwaardere door eene minder zware ſtraf dient te worden vervangen, het algemeen gevoelen raadplegen, ten einde, wanneer men ontwaart, dat verreweg de meerderheid van het verlicht gedeelte eens volks deze of gene bijzondere ſtraf, als te zwaar, afkeurt, daaraan gehoor te geven? — De beantwoording dezer vraag is welligt niet ongepast, ondoelmatig, of overbodig, op een tijdſtip, dat er weder ſprake kan zijn, of de ſtraf van geeſeling bij de nieuwe wetten zal worden behouden of afgeſchaft.

Wij zetten, als bewezen, vooruit, dat verreweg de meerderheid van het verlicht gedeelte des *Nederlandſchen* volks, zoo wel uit het Noordelijk als Zuidelijk gedeelte, die ſtraf als te vernederend en daarom als ondoelmatig beſchouwt, en dat het, in dit opzigt, ſtaat als 10 tegen 1. En dit algemeen gevoelen behoort, naar ons inzien, niet zonder invloed te zijn.

Het is toch in het ſtuk van wetgeving niet zoo als met andere wetenſchappen gelegen, waar geen gevoelen, geene opinie, te pas komt. De wetenſchap of de kennis, om de beſte wetten te maken, is niet gelijk te ſtellen met de wiskunde, die hare onveranderlijke regelen heeft, en waarin, hetgeen eenmaal waarheid is, zulks altijd moet blijven. De eerſte hangt, integendeel, af van onderſcheidene van buiten bijkomende omſtandigheden, die alleen kunnen te weeg brengen, dat eene wet als goed of ſlecht is te beſchouwen. En deze veranderde omſtandigheden, hoe wordt men dezelve beter ontwaar, dan door de publieke opinie, door te hooren naar hetgeen ieder er van zegt? Hij, die zich in een eenmaal aange-

nomen stelsel als 't ware opsluit, is volmaakt gelijk te stellen met den kamergeleerde, die de menschen uitsluitend beoordeelt naar hetgeen van hen geschreven staat, zonder te letten op hetgeen rondom hem geschiedt.

Vindt men dus eene zoo algemeen gevestigde opinie aangenomen, als die is, waarbij de straf van geeseling wordt afgekeurd, dan verdient zij getoetst te worden. Voorzeker kan de regtsgeleerde daar niet tegen hebben; hij, die dikwijls, om eene wet uit te leggen, zijne toevlugt neemt tot hetgeen anderen daaromtrent als hun gevoelen hebben opgegeven; die zelfs zoo verre gaat, dat, bijaldien onderscheidene uitleggers op een gegeven punt overeenkomen, hoezeer zij ook voor het overige in hunne gronden mogen verschillen, of in plaats van redeneringen blootelijk hun gevoelen opgeven, of ook wel dat gevoelen aandringen alleen uit redenen van billijkheid ontleend, of omdat het tegengestelde tot verwarring in het maatschappelijke zoude leiden, daaruit alleen eene zoogenaamde Jurisprudentie opmaakt en vaststelt. Dit is waarlijk toch wel niets anders, dan de meening, het gevoelen of de algemeene opinie van eene zekere klasse van burgers raadplegen, en zulks om eene stellige en reeds ingevoerde wet toe te passen. Het kan dus niet vreemd geacht worden, bij het daarstellen van nieuwe wetten, het algemeen gevoelen te raadplegen; waaronder dan toch ook wel van zelf dat van regtsgeleerden is begrepen.

In het algemeen is het voorzeker waar, dat ieder in zijn vak de meeste ervaring en doorzigt heeft; maar is het daarom ook zoo algemeen waar en zeker, dat uit dien hoofde het gevoelen van hen, die niet van de kunst zijn, altijd voor niets zoude te rekenen wezen? Niemand, vertrouwen wij, zal dit aannemen; en alle onpartijdige en onbevooroordeelde beoefenaars van deze of gene wetenschap zullen moeten bekennen, dat zij meermalen van leeken opmerkingen gehoord hebben, die door henzelven waren voorbijgezien. Is dit in bijna alle wetenschappen het geval, dan zal de regtsgeleerdheid, onpartijdig gesproken, toch wel niet van een' zoo geheel

anderen aard en natuur zijn, dat zulks daarin niet zoude kunnen geschieden; maar vooral moet dit noodwendig plaats grijpen in dat gedeelte, hetwelk tot de kunst om wetten te maken, of de dusgenoemde *ars legislatoria*, behoort. Het geldt hier geen aangenomen stelsel. Niet de stelselmatige regtsgeleerde, maar de wijsgeer, de menschenkenner is hier werkzaam en op zijne plaats. Bekendheid met en kennis van het land, van het klimaat, van de behoeften, van de middelen van bestaan, van de heerschende neigingen, driften, geaardheid, denkbeelden, beschaving, en alwat dies meer is, dat het eigenaardig karakter van een volk uitmaakt of wijzigt: deze zijn zoo vele vereischten in hem, die wetten zal maken; en hoe meer vrij van stelselzucht, hoe meerdere geschiktheid hij zal hebben.

Vindt nu deze wijsgeerige wetgever deze of gene opinie gevestigd, zoude hij zich dan niet verwaardigen, om den oorsprong van dezelve te toetsen! hij, die geleerd heeft, dat juist een aangenomen algemeen gevoelen toch reeds van voren het vermoeden van waarheid voor zich heeft.

Inderdaad, het algemeen en standvastig gevoelen wordt, op eene grootere schaal genomen, in eene andere stelselmatige wetenschap, met regt, als een zwaarwigtig bewijs aangemerkt. Wat alle bekende volken geloofd, gedacht en gezegd hebben nopens het bestaan van een hooger beginsel, wordt, niet zonder reden, als eene zeer klemmende redenering, buiten de openbaring, beschouwd, om het geloof daaraan te bevestigen, en den Atheïst met goed gevolg tegengeworpen; en, op eene kleinere schaal, zoude het geheel niets afdoen! Dit kunnen wij voor ons niet plooijen. Het ligt toch zoo geheel in den aard der zake, dat, als men honderd menschen van dezelfde beweging, van de eigenste organisatie, dit of dat ziet aannemen, men vooraf, alles voor het overige gelijkstaande, geneigd wordt te gelooven, dat zij te zamen beter zien, dan de enkele, die van hen verschilt. Er *kunnen* gevallen zijn, waarin de algemeene openbare opinie eene algemeene openbare dwaling kan zijn; maar dan is dit ook, veelal,

aan bijzondere tijdelijke, toevallige omstandigheden toe te schrijven, en is zij van korten duur. Hoe kort was niet de jongste dwaling, toen de tijdgeest eene volkomene gelijkheid van rangen verlangde; en wat was er niet voorafgegaan, om die dwaling te doen ontstaan! Eene overmatige onderdrukking, en alle palen te buiten gaande miskenning der regten van den mensch, moesten, in de eerst ontvlamde begeerte om dit te doen ophouden, dien grooten tegenschok veroorzaken, die, eenmaal werkende, naauwelijks tijd tot bedaard nadenken overliet, en even daarom zeer ligt waarheid met dwaling konde vermengen. Daarenboven was er, om die groote omkeering, welke wij onder den naam van *Fransche* omwenteling beleefd hebben, te doen plaats hebben, eene enthusiastische of geestdrijvende stemming noodig, die uit haren aard weinig geschikt is tot bedaarde overleggingen en verstandige berekeningen. Enkele belangzoekende volksmenners, of dweepende, maar niet van vernuft misdeelde en in de redeneerkunst wegslepende schrijvers, bragten het hunne toe, om den publieken geest, het algemeen gevoelen, van de eene dwaling in de andere te storten. Maar, wanneer er dergelijke buitengewone oorzaken ontbreken, en het algemeen gevoelen langen tijd heeft stand gehouden; wanneer geene geprikkelde gemoedsbewegingen hetzelve veroorzaakt hebben; wanneer geene kunstige, op de hartstogten werkende redeneringen en voorstellingen op hetzelve eenigen invloed hebben gehad, maar het zich langzamerhand, en als uit eigene beweging, heeft ontwikkeld; wanneer het zich openbaart in en omtrent dingen, waarin geen eigenbelang, geene zucht tot uitbreiding van genot het oordeel belemmert en het verstand verduistert, — dan doet het openbaar gevoelen voorzeker iets af; dan is hetzelve de slotsom van het verstand en oordeel van velen tegen dat van weinigen, en heeft het vermoeden van waarheid voor zich; waarom men hetzelve dan ook dient te volgen, tot dat, bij ondervinding, van de dwaling van velen tegen weinigen duidelijk blijke.

En hoedanig is nu de openbare algemeene meening ten opzigte van de ſtraf van geeſeling? — Zij is niet het gevolg van ontvlamde geestdrift; zij is niet ontſtaan door wegſlepende voordragten, want hoe ſpaarzaam is die ſtraf niet opzettelijk, en dan nog maar in een enkel ſtukje, beſtreden! zij is ook hare geboorte niet aan de onedele drijfveren van eigenbelang verſchuldigd; deze zijn hier zelfs niet denkbaar. Zij is dus in iets anders gegrond, en dit iets is *beſchaving*. Beſchaving en verlichting hebben iedereen meer zijne eigene waarde leeren kennen; zij hebben het gezegde: Ik ben een *Romeinsch* Burger! hetgeen men oudtijds op de ſtraten van *Rome* hoorde uiten, in een' meer edelen, meer omvattenden en meer grootſchen zin, geleerd te verwisſelen in: Ik ben een Mensch! — Dit edele, verhoogde gevoel heeft te weeg gebragt, dat er tot alle klasſen een levendiger beſef van oneer is doorgedrongen, hetwelk men in de Middeleeuwſche tijden niet kende, toen alleen de Baron, op zijn kasteel, of bevoorregt roovershol, waande *mensch* te zijn, en alle anderen een weinig meer dan *zaken* beſchouwde; hetwelk men al verder niet in die mate kende, vóór de jongſte gezegde groote omwenteling: en het is juist dit algemeen gevoeld begrip van meerder eer en vrees voor oneer, hetwelk ook het denkbeeld algemeen maakt, dat de ſtraf van geeſeling iets al te vernederends voor de menschheid heeft. Zij ſtoot al te zeer het gevoel. En moet hier niet reeds uit volgen, dat die ſtraf ondoelmatig is? Immers ja. Indien de beſchaving heeft te weeg gebragt, dat er een meer kiesch gevoel, van hetgeen de mensch aan den mensch verpligt is, is ontſtaan; indien het beſef van oneer en ſchande levendiger is geworden, dan ſpreekt het immers van zelf, dat, uit hoofde van deze veranderde omſtandigheid, men met gerustheid kan vastſtellen, dat eene openlijke tentoonſtelling thans hetzelfde zal te weeg brengen, als te voren de ſtraf van geeſeling? Zoo lang men de daadzaak niet kan ontkennen, dat het gevoel van eigenwaarde als mensch en burger is uitgezet en verruimd

(hetwelk toch wel niemand, die niet willens blind is, en flechts opmerkt, wat de volken eifchen, hoe zij hunne waarde als burgers tegen elke ware of vermeende aanranding zoeken te verdedigen, zal ontkennen); zoo lang blijft het ook waar, dat de ftraf van geefeling door die van tentoonftelling kan vervangen worden: want het is toch ontwijfelbaar zeker, dat alle ftraf, die niet noodzakelijk is, eene wreed- en onregtvaardigheid is, en dat even zoo elke ftraf, die zwaarder is dan zij behoeft te zijn, om diezelfde reden wreed en onregtvaardig is.

Men raadplege de Gefchiedenis. — De *Romeinfche* Gefchiedfchrijver TITUS LIVIUS verhaalt van eene wet, waarbij het aan de ambtenaren van den Staat verboden was, om hem, die zich op het volk beriep, te geefelen. En wat was de ftraf, op de overtreding gefteld? De overtreder werd eenvoudig geacht *eene flechte daad* bedreven te hebben; en dit acht ik, zegt dezelfde groote Gefchiedfchrijver, bij het toenmalig heerfchend gevoel van fchaamte, eene genoegzame ftraf, — eene ftraf, die een' voldoenden waarborg voor de nakoming der wet opleverde. — Dit is hetzelfde beginfel, dat wij inroepen. De wetten moeten zich voegen en fchikken naar de zeden en zedelijkheid van het volk, het zij dat die oorfpronkelijk zoo zijn, of dat zij, ten gevolge van betere inzigten, zich veranderd hebben. Hoogst eenzijdig zoude het toch zijn, om het, door den geest der Eeuw, meerder ontwikkeld gevoel van eigenwaarde alleen dáár te willen toepasfen en erkennen, waar men overdrevene eifchen tegen de Regeringen ziet te werk ftellen, waar men onrustige aanmatigingen ziet woelen, zonder daaraan ook eene goede zijde te willen toekennen, en aan hetzelve allen invloed te weigeren, dien het op de behandeling der burgers, zoo in de wijze van beloonen als ftraffen, zoude kunnen en moeten uitoefenen.

Om eene ftraf doelmatig en regtvaardig te noemen, is het niet genoeg, te onderzoeken, of zij niet meerder affchrikt dan eene andere; maar men houde in het oog,

dat al dat meerdere, als het onnoodig is, eene onregtvaardigheid in zich fluit, en dan reeds aanvangt wreed te zijn. En toegegeven eens, dat de zwaarfte ftraf (hetgeen evenwel niet alleen betwijfeld, maar ook door de ondervinding wordt tegengefproken) het meeste werkt om misdaden voor te komen en te verhoeden, en dat bijgevolg, uit dien hoofde, de ftraf van geefeling boven die van tentoonftelling zoude zijn te verkiezen, waarom dan niet de geefeling tot den bloede ingevoerd, of de doodftraf bepaald op alles, waarop gezegde ftraf in het Noordelijk gedeelte van dit Rijk weder gefteld is? Het is daarenboven, gelijk wij aanmerkten, onwaar bevonden, dat de ftrengfte ftraf juist die is, waardoor de misdaden het best worden voorgekomen. Neen! het is veeleer de zekerheid, dat geene misdaad ongeftraft wordt gelaten, die dat vermogen in eene veel grootere mate uitoefent. Het is toch altijd de hoop van niet ontdekt te zullen worden, die bij den misdadiger huisvest; en eene minder geftrenge ftraf, maar die men niet denkt te zullen kunnen ontkomen, zal meer van het kwaad terughouden, dan de zwaarte der ftraf, op zichzelve befchouwd. — Hieruit volgt nogtans niet, dat alle verhouding van ftraf tot de misdaad zoude vervallen. Het fpreekt van zelf, dat elke ftraf natuurlijkerwijze de kracht moet hebben, om een tegenwigt op te leveren tegen het voordeel, dat uit eene misdaad gehoopt wordt, of tegen de begeerte, die daartoe trekt; maar het is bovenal de waakzaamheid der Justitie en Policie, in het opfporen van bedreven kwaad, welke veel meer afdoet, dan het geftrenge in de ftraf. — De ondervinding heeft het geleerd, zegt een bekend ftaatkundig, regtsgeleerd en wijsgeerig Schrijver, dat, toen men in zeker Rijk tegen dieverijen, op de openbare wegen gepleegd, het radbraken invoerde, het maar zeer korten tijd duurde, of die misdaad werd weldra wederom even veelvuldig als vóór dien tijd. Leert de Gefchiedenis niet hetzelfde op meer plaatfen? Of was de *Romeinfche* Staat, toen zij, ten tijde van het Gemeenebest, de vorige geftrengere ftraffen affchafte, er ongelukkiger aan

dan te voren? Werden er toen meerdere misdaden bedreven, dan ten tijde, dat de oudere, meer gestrenge Koninklijke wetten, en die der twaalf Tafelen, in volle kracht waren? Voorzeker neen!

Het algemeen — het volksgevoelen, ter afschaffing der hier bedoelde straf, is dus waarlijk geen eigendunkelijk, zoo maar zonder reden aangenomen begrip, of eene losse, van allen grond ontbloote opvatting: want men houde toch onder het oog, dat, als men hier van een algemeen volksgevoelen spreekt, onder dat volk ook die behooren, die zich, meer bepaaldelijk, op de wetenschappen, en daaronder op de staatkunde en regtsgeleerdheid, toeleggen.

Hoezeer men dit steeds behoort te bedenken, wanneer men te dezen opzigte van eene publieke opinie gewaagt, zoo is het, aan den anderen kant, evenwel waarlijk niet noodig, zich daarop thans zoo zeer te beroepen. Men behoeft immers geen regtsgeleerde te zijn, om deze soort van straf thans naar waarheid als niet meer noodig te beschouwen. Of zoude men gelooven, dat, hetgeen de ondervinding zoo ruimschoots heeft kunnen leeren, bij de niet geletterden onopgemerkt zoude zijn gebleven? Heeft de Natie niet ondervonden, dat ten tijde der *Fransche* overheersching, toen men de straf van geeseling niet kende, de veiligheid van personen en goederen, het staatkundige daar buiten gerekend, even zoo wèl, zoo niet beter, tegen misdadige aanranding gewaarborgd was, als tegenwoordig? Of zoude het harer aandacht ontgaan zijn, dat de openbare strafoefeningen thans niet minder zijn dan destijds? — Is dit zoo, dan bewijst dit waarlijk, in het onderhavige geval, zeer veel voor de juistheid van de publieke opinie; en wel te meer, omdat, indien dit niet zoo ware en het tegendeel zelfs plaats had, zulks in dat geval niets zoude afdoen. Niemand, die hierop nadenkt, kan dit vreemd schijnen. Men zal immers in ernst niet willen beweren, dat er, ten tijde van het *Fransche* Bestuur, minder ijver in het opsporen van overtredingen plaats had, dan nu? Daarvoor zoude,

wat de regterlijke ambtenaren betreft, ook geene reden te vinden zijn; want, hoezeer zij even karig werden bezoldigd als thans, wist echter het Bestuur — en deze geest daalde van den eenen ambtenaar op den anderen neder — een meesterlijk gebruik te maken van 's menschen natuurlijke eerzucht. Ieder daarenboven, die deze *Fransche* of andere niet minder NAPOLEON'sgezinde ambtenaren heeft gadegeslagen, zal in hen hebben opgemerkt, dat hetzelfde ontzag, hetwelk zij voor den persoon des Keizers hadden, ook op de door hem gegevene wetten afdaalde, en dat zij een burgerlijk vergrijp niet zoo zeer als eene inbreuk op de maatschappelijke orde, dan wel als eene schending van den wil huns Souvereins beschouwden, wiens wil onvoorwaardelijk te volbrengen, even als dit bij den krijgsman het geval was, hunne geestdrift ontvonkte en de grootste burgerdeugd uitmaakte. Eene met denzelfden geest bezielde, doch te gelijker tijd uitgestrektere en anders ingerigte Policie, ondersteunde niet weinig de regterlijke ambtenaren: aan eene waakzame Gendarmerie ontsnapte bijna niets. Men voege hierbij de noodzakelijkheid der passen, waardoor het ontkomen van misdadigers naar buiten het Rijk zoo moeijelijk werd gemaakt, ja waardoor zelfs het rondzwerven, zonder bepaald beroep, van eigene ingezetenen, van de eene binnenlandsche plaats tot de andere, genoegzaam niet konde plaats hebben, en dus een schuilhouden binnen het Rijk even min konde plaats grijpen. — Bij deze meerdere middelen ter ontdekking van misdadigers (hetzij dan voor het overige goed of kwaad, hetgeen hier niets afdoet) zoude het dus niets bewijzen voor de noodzakelijkheid der straf van geeseling, indien de teregtstellingen thans minder menigvuldig waren dan te voren, terwijl het gelijkstaan met dezelve reeds voor de afschaffing zoude moeten pleiten.

Hoewel dus het meerder en algemeener gevoel van eer en afkeer van schande de eerste grondoorzaak moge zijn van de algemeene stem ter afschaffing der bedoelde straf, zoo bestaan daarvoor dan ook, wèl ingezien, ve-

le en genoegzaam afdoende gronden, die niet uit dat gevoel, — schoon, zoo als hier reeds is betoogd, op zichzelf voldoende — maar uit van buiten aankomende overtuigingsmiddelen, voortvloeijen.

Kunnen er bij hem, die dit alles te zamen genomen bedenkt, nog gronden zijn, welke voor het behoud der gezegde straf pleiten? Wij kunnen dit naauwelijks gelooven. En nog zijn die, welke voor de afschaffing kunnen worden aangevoerd en bijgebragt, niet alle genoemd. Of zoude het zoo veel beter zijn, door vrees, dan door aanwakkering van eerzucht, het kwade te voorkomen en het goede te bevorderen? Zoude het, onder anderen, bij den krijgsstand beter zijn, den soldaat door rietjesslagen te vernederen, dan die eerzucht, dat punt van eer voor oogen te houden, waardoor de *Fransche* krijgsman, en onder hem ook de onze, in de laatste tijden wonderen van dapperheid heeft verrigt? Wij gelooven niet, dat iemand, op goede gronden, de noodzakelijkheid dier straf te hunnen opzigte zal kunnen beweren, maar dezelve veeleer als schadelijk zal moeten verwerpen. Laat het nu waar zijn, dat bij dien stand een zoogenaamd punt van eer meer noodzakelijk is dan bij den burger, dat hetzelve bij hem ook in grootere mate wordt gevonden; zoude het dan ook niet noodig kunnen geoordeeld worden, om datzelfde eergevoel, schoon al in eenen minderen graad, bij den burger veeleer aan te wakkeren dan tegen te gaan? Op welke menschkundige gronden zoude toch het laatste steunen? De aard van onzen grondwettigen regeringsvorm gedoogt hier zelfs geen verschil. Een onderscheid hierin geeft aanleiding, dat de krijgsman, die zich met meer onderscheiding ziet behandelen, zich boven den burger verheft. Bij een militair despotismus, in een' zuiver Monarchalen regeringsvorm, vooral wanneer hetzelve het stelsel van verovering is toegedaan, moge de krijgsman boven den burger worden gesteld, in een' Constitutionelen Staat moet de burger de eerste blijven; en het zoude voor den burgergeest een schadelijk denkbeeld zijn, dat hij, om zich in alles met meerdere kiesch- en behoedzaamheid be-

handeld te zien, den krijgsſtand boven den zijnen zoude moeten kiezen. Eene ongelijkheid ten voordeele van den militairen ſtand te willen bevorderen, zoude, naar ons inzien, in eenen Staat als deze, een monſterachtig denkbeeld zijn.

Er beſtaan, bijgevolg, alle redenen, om de publieke opinie ter affchaffing van de ſtraf van geeſeling te volgen.

En deze algemeene begeerte, verdient zij niet reeds op zichzelve eenigen eerbied? Immers ja. Men toone aan, dat zij eene dwaling is. En hoe zal men dit, daar wij getoond hebben, dat, al ware het zelfs, dat men konde bewijzen, dat, na de affchaffing der hier beſtreden wordende ſtraf, en dus tijdens de *Franſche* overheerſching, de ſtrafoefeningen vermenigvuldigd waren, zulks in dat geval, bij de meerdere middelen ter opſporing van misdadigers, nog niets zoude bewijzen? En, zoo lang als men dit niet kan doen, moet een Beſtuur zich niet geneigd toonen, om 's volks denkbeelden geweld te willen aandoen.

De opmerking is juist en niet nieuw, dat er eene tweeledige onderdrukking in eenen Staat kan plaats hebben; eene namelijk, die zich omtrent daden openbaart, wezenlijk en reëel is, en eene andere, die zich doet gevoelen, wanneer een Beſtuur dingen invoert, die tegen de beſtaande meeningen en denkbeelden van een volk aandruiſchen. Men ontzie 's volks begrippen, zoo lang van derzelver ſchadelijkheid niet volſtrekt blijke, zoo zal men het Vaderland en de Regering te meerder doen beminnen; en hoe vele gevallen zijn er niet, waarin men tot die liefde alleen zijne toevlugt moet nemen! (*)

(*) Men leide uit het beginſel, dat wij hier voorſtaan, niet af, alsof daardoor de woelingen van ſommige *Zuid-Nederlanders* zouden kunnen verdedigd worden, onder den naam van grieven bekend; met name die van onbepaalde vrijheid van onderwijs en gebruik der *Franſche* taal. Vooreerst toch is dat gevoelen onder hen niet algemeen; veel min deelen daarin de *Noord-Nederlanders*, en is het dus niet het algemeene volksgevoelen; en, ten andere, zoude het toegeven aan beide ſchadelijk zijn. Onbepaalde vrijheid van on-

Eene ſtraf, daarenboven, die afſchuw baart, leidt tot ſtraffeloosheid. Het algemeen gevoelen laat zich toch niet onderdrukken. De beleedigde zal in vele gevallen niet klagen; de regter alles doen, wat mogelijk is, om de gehate ſtraf niet uit te ſpreken; ja zelfs eene dergelijke ſtraf zal allengskens in onbruik raken, en zoo doende de zal de wet, waarop zij gegrond is, ook tegen den wil van den wetgever, zichzelve verbeteren. Gematigde ſtraffen passen, buitendien, in een' Conſtitutionelen regeringsvorm. De burger moet in de ſtrafwet zijne waarde gehandhaafd en geëerbiedigd zien: de menschheid vordert dit; de rede eischt het. Nimmer moet de ſtraf het denkbeeld bij den burger doen ontſtaan, dat de wetgever wreed is; maar in de ſtraf moet hij de noodzakeheid van de ſtraf erkennen. Geſteld eens, dat men, door

---

derwijs ſtrekt zigtbaar, in de gevolgen, om naderhand verlichting door dat onderwijs te kunnen tegengaan, en is het werk van LOYOLA's aanhang; terwijl het gebruik der *Franſche* taal, in ſtede van onderlinge aanſluiting te bevorderen, en een eigen algemeen volkskarakter te bewerken, beide zal tegengaan.

Wat bralt hij op den naam van vrij?
Wie vreemden ſlaafs poogt na te klappen,
Is rijp voor vreemde ſlavernij.

zegt de *Groninger* Dichter SPANDAW, in zijne *Volksliederen*.

Wij, die ons beroemen mogen (zegt de Heer COLLOT D'ESCURY, in zijn werk: *Hollands roem in Kunſten en Wetenſchappen*) een vrij en van anderen onafhankelijk volk te zijn, zullen nimmer vergeten, dat rede en ervaring de Natiën, die Natiën blijven willen, als om ſtrijd toeroepen (en dit zijn weder de woorden van een' derden): Eert eigene Taal en eigene Letterkunde! — Hoezeer was reeds de in ſtaatkunde doorſlepen VIGLIUS VAN ZUICHEM hiervan overtuigd, toen hij, ſchoon een getrouw aanhanger van PHILIPS DEN II, den aan hem gezonden *Spaanſchen* Gezant, hoezeer het tegendeel eiſchende, niet anders dan in de vaderlandſche taal wilde te woord ſtaan!

het wederinvoeren of bijbehouden der straf van geeseling, het volksgevoelen konde veranderen, wat zoude het gevolg daarvan zijn? Niets anders, dan dat men datzelfde volk aan eene wreedheid had gewend, welke noodwendig op hetzelve zoude moeten terugwerken, en, zoo doende, dat volk hard, ongevoelig en wreed maken. Men zegge niet, dat dit te voren, te weten, vóór de groote *Fransche* omwenteling, toch niet het gevolg dezer straf is geweest. Men dacht destijds ook anders; maar, eenmaal gezien hebbende, dat dezelve niet noodzakelijk is ter beteugeling van het kwaad, eenmaal in dezelve eene vernedering der menschheid en miskenning van de waarde des burgers hebbende opgemerkt en erkend, zal zij dit voorzeker te weeg brengen.

De straf van geeseling is hoogst onkiesch. Oneerbare, ontuchtige en schaamtelooze vrouwlieden, uit de heffe des volks, scholen te zamen, en vergasten zich, vóór dat de roede het medelijden heeft gaande gemaakt, op het gezigt van een' breeden, krachtigen en welgespierden rug; mannen van denzelfden stempel op de ronde en vleezige armen der halfnaakte vrouw. Is dit eene plegtige straf?

Men vergeve het ons, dat wij ons hier genoodzaakt hebben gezien, den sluijer der eerbaarheid, dien de welvoegelijkheid gebiedt te eerbiedigen, een weinig ter zijde te schuiven. Beleedigen wij haar met woorden, het is om des te beter hare regten metderdaad te handhaven.

Zij — de geeselstraf — kwetst ook de schaamachtigheid bij dengenen, die dezelve ondergaat, vooral bij vrouwen. Men bedekke haren boezem, zij ontbloot dien toch voor de bedienaren der Justitie. Of waant men, dat de vrouw, die deze straf, ten gevolge somtijds van eene voor de eerste reis bedrevene misdaad, ondergaat, ook reeds in alle andere opzigten evenzeer gezonken is? De vrouw, b. v., die een' ander' verwond heeft, zoodat daaruit eene ziekte of ongesteldheid van meer dan 20 dagen ontstaan is, staat, ongetwijfeld, voor deze straf bloot; en is deze vrouw daarom een onbeschaamd we-

zen? Kan zij niet integendeel de kuischste huismoeder zijn, die hare liefkozingen alleen voor haren man bewaarde, en den boezem niet ontblootte, dan om hare kinderen te laven?

Uit onderscheidene misdrijven laat zich niets afleiden, om tot het gemoedsbestaan, in het algemeen, te besluiten; en, hoezeer men dus ook de straf van geeseling slechts tot sommige misdaden zoude willen bepalen, altijd zal daardoor veroorzaakt worden, dat zij op meer dan ééne wijze de kieschheid — dat zij de vrouwelijke eerbaarheid in het bijzonder kwetst en beleedigt. Kieschheid is toch geene hersenschim; eerbare schaamte geen spel van verbeelding. (*)

Het is te verwonderen, dat men zulk eene straf, in de Noordelijke provinciën, weder heeft ingevoerd; vreemder nog, dat alleen de *Noord-Nederlander* daaraan onderworpen is. Is de laatste dan van eene grovere klei gevormd, dan de eerste? Inderdaad, onze Zuidelijke broeders moeten ons wel verre beneden zich beschouwen: het wetboek van een volk is ook deszelfs geschiedenis. Hoe zouden wij het dezen onzen broederen ten kwade kunnen duiden, dat zij uit die geschiedenis tegen ons bewijzen ontleenden, indien wij tegen hen wilden staande houden van met hen op denzelfden, zoo al niet hoogeren trap van beschaving te staan, en eene zelfde bedeeling van fijn en kiesch gevoel te hebben ontvangen?

Steeds heeft het tot roem eener Natie verstrekt; de zachtstmogelijke wetten te bezitten; en dezelfde Historieschrijver TITUS LIVIUS, dien wij reeds genoemd hebben, zoekt daarin eene eer voor zijne Natie, dat

(*) Het is ongetwijfeld om deze reden, dat, zoo wij wèl onderrigt zijn, het brandmerk in *Frankrijk* op eene geheel andere wijze wordt aangebragt. Men heeft, namelijk, den veroordeelde, vóór dat hij op de executieplaats komt, een hemd doen aantrekken, dat van achteren met strikken is voorzien, in diervoege dat hetzelve alleen voor zoo verre wordt weggetrokken en de schouder ontbloot, als er plaats wordt vereischt om het ijzer te zetten.

geene andere zulke zachte wetten bezat als de zijne; hetgeen, verstaan van en teruggebragt tot de tijden van het Gemeenebest, dan ook waarlijk het geval was.

Bij voorkeur spreken wij hier van de Geschiedenis en van Geschiedschrijvers, opdat men ons niet tegenwerpe, dat, van hetgeen wij aangedrongen, betoogd en gestaafd hebben, het een of ander op rekening der verbeelding of der overdrijving, redenaren en dichteren gewoonlijk eigen, zoude kunnen gesteld worden. Wij beroepen ons op het koele, wikkende en wegende verstand; — wij roepen in, wat te voren met wijsheid is gedaan, en bevestigen ons gevoelen met een' man, die zulks heeft te boek gesteld, dien men zekerlijk geene hoogdravendheid, niet eens de zucht, om door sierlijke redekunstige en verrassende wendingen te behagen, te treffen, of zich bijval te verwerven, zal kunnen toekennen; — wij laten het aan anderen over, om die toebereidselen, dat ontkleeden voor eene groote volksschare, de ruwe behandeling daarbij plaats hebbende, die walgelijke uitrekking der ledematen, dien gaande gemaakten ambtsijver van den scherpregter, om zijnen, misschien door de wijze van straffen verontwaardigden, en zich daarom tegen het noodgeschreeuw verzettenden, lijder toch aan het weeklagen te brengen, en die daarom zijne slagen verdubbelt, — wij laten, zeggen wij, aan anderen over, dit alles naar waarheid voor te stellen; vertrouwende, dat de bijgebragte gronden niet alleen voldoende zijn, om de ondoelmatigheid van gezegde strafoefening te doen gevoelen, maar ook toereikende zullen worden bevonden, om de noodzakelijkheid te doen zien, dat er voor de Noordelijke gewesten eene tweede *Porcische* wet gemaakt worde, ter afschaffing dier barbaarsche straf; eene wet, die letterlijk, even als de eerste, volgens den aangehaalden Geschiedschrijver, gezegd zoude kunnen worden, voor de ruggen der burgers te zijn ingevoerd.

Wij staan geene philantropische denkbeelden voor, met opoffering van het burgerlijk-maatschappelijk belang; ook wij willen straffen behouden, maar willen doelmatig heb-

ben gestraft; en wil men zulks met ons, men werke op het uiterlijke. Alles zij deftig en ontzag inboezemende. Indien er eene openbare strafoefening moet plaats hebben, bij iedere tentoonstelling zij het schavot met zwart overdekt; — een zwart vaandel waaije van de tinnen van het paleis der Justitie en der torens, en vervange de bij andere gelegenheden hooggekleurde wapperende vlaggen en wimpels; — de veroordeelde vertoone, tevens met degenen, die hem geleiden, in zijne kleeding de teekenen des rouws, en de doodklok verkondige de algemeene smart daarover, dat een burger gevallen is; en daar, waar het geen burger geldt, treure men, omdat een mensch zich heeft verlaagd; — het wetboek zij plegtstatig voorafgedragen, opdat met elke strafoefening het denkbeeld der plaats gehad hebbende overtreding van dat boek op het naauwste verbonden zij. Op zulk eene wijze zal men indruk maken en — zonder wreedheid!

Hierop te antwoorden, dat de gewoonte daaraan alle kracht zoude benemen, kan tegen *alle* teregtstellingen even zeer aangevoerd worden. Men vrage het aan de Roomschkatholijke Geestelijkheid, en aan de belijders van die Godsdienst, of het uiterlijke, schoon duizendmaal gezien, zoo zeer zijne kracht verliest, dat het niet dikwijls nog weldadig werkt. Niet dezelfde menschen zien, daarenboven, altijd de strafoefeningen; en dit levert, bijgevolg, nog een wezenlijk verschil op.

Van belang is het, dat de strafoefeningen, zoo veel mogelijk, op de plaats of in de nabijheid der plaats geschieden, waar de misdaad gepleegd is. Het is uit dien hoofde verkeerd, dezelve alleen in de hoofdplaats eener provincie te doen plaats grijpen, gelijk thans geschiedt. Beter was dit te voren, toen men althans in hetzelfde distrikt strafte, waar misdreven was.

GEDACHTEN, OVER DE ONSTERFELIJKHEID. Door F. VAN SORGE, te *Middelburg*.

Indien de onsterfelijkheid het hoogste is, waartoe de redelijke mensch hier zijne hoop en verwachtingen uitstrekt, en het echter niet te ontkennen valt, dat enkelen meer de diepzinnige redeneringen en uitspraken van het, altijd voor dwalingen vatbare verstand, dan de onbedriegelijke, ingeschapene grondtrek onzer natuur, ten aanzien van dit gewigtige vraagstuk, raadplegen, — waaruit dan ook niet zelden sombere twijfelingen en verwarde gissingen geboren worden, — dan zal het gewis niet overbodig worden geacht, nu en dan iets onder het oog te hebben, hetwelk ons *gevoel* of onze *innerlijke overtuiging*, ten aanzien van deze belangrijke waarheid, opwekt of versterkt, en ons alzoo, met te meer gerustheid en vertrouwen, een volgend leven na het tegenwoordige doet te gemoet zien.

Mogten de volgende gedachten in eenig opzigt aan dit laatste dienstbaar zijn!

Op welke wijze kwam het denkbeeld van eene onsterfelijkheid, van een geestenleven tot het menschdom, indien de *wezenlijkheid* van hetzelve in het heelal niet gevonden wordt; indien wij willen ontkennen, dat God *zelf* deze verwachting in onze harten grondde, en door duizende middelen aankweekte en bestendig voedsel gaf?

Eenzaam, op eenen aanmerkelijken, vastbepaalden afstand van alle andere werelden verwijderd, zweefde onze aarde, sinds de schepping, in den onmetelijken cirkel van het heelal. Geen harer bewoners vond ooit het middel, om zijn stoffelijk ligchaam naar eenen anderen, ook den meest nabijzijnden wereldbol over te voeren, en van daar deze dwaalleer tot ons te brengen. Geen waanzinnig wijsgeer eener vreemde planeet verscheen in ons midden, om ons met deze bedriegelijke hoop te komen vleijen. De Heiland ware nu niets meer dan een dweepen-

de zoon des stofs, die, op deze wereld geboren, en na zijne broederen in dit dwaalbegrip versterkt, en verder dan ooit misleid te hebben, weder in haren schoot begraven werd.

Zoo bevonden de bewoners dezer aarde zich, te allen tijde, als verlatene, onbekende eilanders in de schepping, afgesneden van, en zonder de minste verstandhouding met derzelver grooter en verhevener gewesten: zij leefden en bewogen zich met en onder elkander, in hun eenzaam, op zichzelven staand gezin; verschenen en vergingen op hunnen, door de eeuwen stil en statig daarheen drijvenden geboortegrond, en kwamen nooit verder en vernamen niets hooger. Maar nogtans blikten reeds de oudste Heidenen vol hoop in hunne velden van toekomstige gelukzaligheid; wees de stervende SOCRATES zijne vrienden en tijdgenooten, met de zekerste overtuiging, op het edeler geestelijke leven aan gene zijde van den dood; kleefde hier eene reeks van menschengeslachten het stelsel, hun door den CHRISTUS gepredikt, met blijde verwachting aan; verbeidden ginds tallooze scharen, zich op de beloften van Profeten en Priesters, als de dienaren van God, veilig verlatende, na hunnen dood, eenen hemel vol eindelooze genietingen; en droomt verder de wilde, in zijnen bijna dierlijken natuurstaat, van een toekomstig vaderland der rust, achter die hooge bergketen, waarop zijn oog, als op den slagboom zijner slaafsche en kommervolle loopbaan, verlangend staren blijft.

Zoo zweefde het beeld des toekomenden levens, door alle eeuwen, in alle oorden, onder alle volken en geslachten, gelijk eene vriendelijk lichtende, heilvoorspellende gedaante, over deze wereld rond. Doch waar nam hetzelve zijnen oorsprong? waar toch vond de mensch het eerst deze gedachte? waar putte hij die hoop? waar ontdekte hij den grond vóór deze grootsche verwachtingen?

Immers, wij kunnen niet gelooven, dat dit alles uit den schoot van het aardrijk zelf als een onkruid opwies, hetwelk de menschen door alle tijden bedwelmde, en als

in eenen voortdurenden tooverslaap buiten den kring van hun natuurlijk aanzijn voerde? o Neen, voorzeker! want dan toch ware de geheele aarde niets meer dan een tooneel van begoocheling. Maar, indien wij gelooven, dat de Schepper haar wèl wil, van waar dan toch die verwachting, door de geslachten van alle eeuwen gevoed? — Uit den mensch zelven, is het antwoord, in wiens binnenste zich door alle tijden deze stem deed hooren: *Ik heb eene hoogere bestemming dan het graf; ik behoor tot eene hoogere wereld, dan de zinnelijke, die mij omgeeft; ik ben een geest; ik ben onsterfelijk.*

Wanneer wij bedaard nadenken omtrent de oorzaken en gronden onzer kennis, dan vinden wij geen denkbeeld, geene uitvinding, geenen grond voor eenig stelsel, hetwelk wij bij opklimming niet zouden moeten erkennen, aan het een of ander, in het heelal aanwezig voorwerp of verschijnsel deszelfs oorsprong verschuldigd te zijn. Zoo wordt eindelijk de erkenning eener Godheid zelfs in den mensch geboren, bij de beschouwing van al hetgeen hij rondom zich ziet bestaan en gebeuren, en hetgeen zijn verstand, door ervaring wijzer geworden, hem zegt, door een hooger en wijzer Wezen te moeten worden bestuurd, dan hij zelf; zoo waren sommige volken, van de uitwerkselen tot de oorzaak opklimmende, de aanbidders geworden der zon, aan wier weldadigen invloed en bescherming alleen zij hun leven en de middelen tot instandhouding van hetzelve meenden te moeten dank wijten; zoo deden de ontmoetingen van verslindende dieren en van tallooze gevaren den mensch op middelen van verdediging en zelfbehoud bedacht zijn; zoo geleidden duizende gebeurtenissen of verschijnselen, in de natuur, hem later tot de nuttigste en verhevenste ontdekkingen.

Maar niet op *deze* wijze geraak ik tot het denkbeeld mijner eeuwige voortduring. Niets in de zigtbare wereld spreekt ons van des menschen onsterfelijkheid, of biedt eenigen grond aan, waaruit de bewoners dezer aarde van vroeger of later tijdperk het stelsel van een volgend leven zouden hebben kunnen afleiden. Al het men-

schelijke romdom ons wisselt en vergaat. De sterveling wordt geboren; binnen weinige jaren ontvangt het graf hem in zijnen schoot, en het is als hadde hij nimmer bestaan. Zijn stof wordt door den wind verstrooid, en het leven en gevoel, dat hem eertijds bezielde, wordt in geene streek der aarde meer vernomen. Alles is koud, doodsch en vergeten. Zijne grootste werken zelfs worden eindelijk door de hand des tijds gesloopt; en het prachtig gedenkteeken, aan de nagedachtenis van eenen uitstekenden mensch toegewijd, stort, binnen weinige eeuwen, boven zijn vermolmd gebeente in puin.

Het is waar, de sterrenhemel vertoont zich boven hem, door alle eeuwen, met altijd nieuwen, schitterenden glans; maar ook het gesternte, dat hij bewoont, duurt voort en wordt dagelijks met vernieuwden luister bestraald, en evenwel treden de geslachten, het een na het ander, van hetzelve af, en keeren nimmer weder.

Dit alles merken wij op: het dringt ons, te gelooven, dat hij, die ophield onder ons te leven, in waarheid van de rolle des bestaans zij uitgewischt; en nogtans heeft de dagelijksche beschouwing en vernieuwing van dit treurige tafereel, ondanks de pogingen, door onderscheidene diepgeleerde wijsgeeren daartoe aangewend, het menschdom niet van het geloof aan zijne eeuwige voortduring kunnen terugbrengen. Het is nog even vast aan hetzelve gehecht als immer te voren. De hoogstontwikkelde ontdoet zich, gelijk de meest zinnelijke mensch, niet, dan onder vreemde en sombere gewaarwordingen, van dit hem door de natuur toebedeelde erfgoed; en zelfs dan nog, wanneer hij meent, hetzelve geheel te hebben afgelegd, doet een geheim gevoel, diep in zijn binnenste verborgen, hem, zijns ondanks, een toekomstig leven vreezen of hopen.

Dat wij het erkennen, deze verwachting is noch eene hersenschim, noch eene kunstige vinding van het menschelijk vernuft, noch eene voortgeplante dwaling van het eene volk of geslacht op het andere, maar eene eigendommelijke bezitting van den geest, welke alleen

tot zichzelven behoeft in te keeren, om van deze hooge en gewigtige waarheid overtuigd te worden (*). Hij, voor wien dit alles echter niet genoeg is, ontrukke zich eenen oogenblik aan den engen cirkel van het tegenwoordige leven; hij stelle zich voor, uit het midden zijner broederen, voor het aangezigt van den Schepper en Bestuurder des Heelals te worden opgeroepen, en aldaar deze taal tot zich gerigt te hooren: „Het behaagt „mij, o sterveling! u te verheffen boven al hetgeen mijne „magt tot op dezen oogenblik in het aanzijn riep. Ont„vang uit mijne hand de wijsheid en het vermogen tot „daarstelling en onderhouding eener schepping aan de „zijde van die, welke door mij gevormd werd. Uit „gindschen chaos zij het u vergund, een tal van zon„nen en werelden te voorschijn te roepen, dezelve le-

(*) Het is zonderling, dat VOLNEY, die beweert, *dat de mensch geene denkbeelden erlangt, dan door tusschenkomst zijner zintuigen*, heeft kunnen vaststellen, dat het denkbeeld of geloof aan de onsterfelijkheid zoude zijn ontstaan uit de verhalen der Phenicische zeelieden, toen deze, de zuilen van Hercules voorbijgezeild zijnde, ten einde van den Oceaan, eilanden meenden ontdekt te hebben, waar eene *eeuwige lente* heerscht; en uit welke berigten, gevoegd bij de uitleggingen en verklaringen der sterrewigchelende priesters van dien tijd, (welke weder op andere gronden steunden) de *Elisesche Velden* en de *Benedenwereld* derzelver oorsprong zouden hebben ontleend. Hij schijnt daarbij te hebben uit het oog verloren het hemelsbreed verschil tusschen het denkbeeld van het bestaan eener *eeuwige lente* op deze aarde, en het geloof, dat *de mensch* deze eeuwige lente *zoude kunnen beleven*. Dit laatste werd ten allen tijde door de *menschelijke zintuigen* regtstreeks tegengesproken, *als welke toch den sterveling nimmer anders dan zijne vernietiging aankondigden*. Het geloof aan de onsterfelijkheid moest dus uit geheel iets anders, dan uit de indrukken of gewaarwordingen der *zinnen*, deszelfs oorsprong ontleenen: het was het geestelijke, het onsterfelijke in zijn eigen binnenste, hetwelk zich hier deed gevoelen, en zonder welks bezit de geheele zinnelijke wereld niets aanbiedt, hetwelk hem tot dit denkbeeld leiden kan.

„ ven en beweging in te drukken, en door een stelsel „ van evenwigt en orde in een onscheidbaar verband tot „ elkander te brengen. Het zij u geoorloofd, deze be„ wegelijke ligchamen te bevolken met gevoelende en ge„ nietende schepselen zonder tal, en aan deze eene ein„ delooze verscheidenheid van behoeften, begeerten en „ gewaarwordingen mede te deelen. In uwe hand zijn „ millioenen middelen en gaven, tot bevrediging dier be„ hoeften en begeerten, ter beschikking, en, door eene „ voortdurende afwisseling der eigenschappen en gedaan„ ten van deze, kunt gij verhoeden, dat de waarde en „ bekoorlijkheid van derzelver genot immer ophouden of „ verloren gaan.

„ In de rijen der wezens, aan welke gij, om te genie„ ten en zich in uwe schepping te verheugen, het aan„ zijn schenken wilt, zult gij een geslacht doen geboren „ worden, verheven boven al de anderen. Van de wijs„ heid, met welke ik u begiftige, zult gij aan deze schep„ selen mededeelen, opdat zij uwe werken en uwe zor„ gen voor hun welzijn kunnen gadeslaan, en u daar„ voor den dank hunner harten toebrengen. Gij zult „ hun eene rede schenken, om het goede van het kwa„ de, om de waarheid van de logen, welke gij allen „ tot hunne leering en ontwikkeling onder hun bereik „ stellen zult, te kunnen onderscheiden; ten einde zij „ daarmede zelf ontdekken, wat voor hun onderling ge„ luk nuttig en bevorderlijk is. Gij zult hen toerusten „ met eene kracht, vatbaar voor steeds hoogere ontwik„ keling, om de neigingen, welke hen tot het kwade „ zullen doen overhellen, te bestrijden, om duizenderlei „ schuldige genietingen, verderfelijk voor hun waar ge„ luk, te ontwijken. Door de overweging van het goede „ en de aanloksels tot het kwade zullen zij in eenen aan„ houdenden strijd zijn, en zich noch aan het eerste, noch „ aan het laatste ten eenemale kunnen overgeven. Gij zult „ deze wezens, gedurende hun bestaan, geene bestendige „ rust, geene ware tevredenheid met het tegenwoordige „ doen vinden, maar aan dezelve een gedurig reikhalzen

„ naar toekomende genietingen inboezemen. Gij zult hun „ het vermogen schenken van te kunnen opzien tot de „ groote en verhevene werken, welke hen omringen, en „ hen daardoor met het denkbeeld eener eindeloosheid „ der ruimte, eener eeuwigheid des tijds doen bekend „ worden. Door alle tijden heen zult gij de hoop op „ een hooger en voortdurend leven onder hen aankwee„ ken. Gij zult een heimelijk en onuitwischbaar verlan„ gen hiernaar in hunne harten grondvesten, en hen „ door dienaren, daartoe middellijk of onmiddellijk van „ u gezonden, onophoudelijk doen aanmanen en toeroe„ pen: dat zij zich niet hechten moeten aan de zigtbare „ wereld, waarin zij zich bevinden; dat eene toenemen„ de volmaking, een eeuwig en volkomen geluk hunne „ bestemming is; dat zij zich thans de grootste opoffe„ ringen geduldig en zonder morren moeten laten welge„ vallen, en daarvoor in dat volgend leven ruime beloo„ ning vinden zullen. Gij zult menigwerf hen, die aan „ deze uwe roepstem gehoor geven, met de diepste el„ lende doen kampen; hen, die dezelve bespotten of in „ den wind slaan, met eer en voorspoed overladen, ten „ bewijze, dat nog een nieuw tijdperk moet aanbreken, „ waarin deze wanorde door u zal hersteld worden. Gij „ zult talrijke geslachten dezer schepselen door die belof„ ten van toekomstige gelukzaligheid, en eener vergoe„ ding voor het aan velen ten deel vallende lijden, troos„ ten en geruststellen; millioenen hunner met het zekerste „ vertrouwen zich hierop doen verlaten, en volgens die „ beloften, naar hun vermogen, hunnen levenswandel in„ rigten. Nog in het uur van den dood zult gij hen met „ het blijde uitzigt van een eindeloos en volkomen ge„ luk streelen, en hen in dit hagchelijke oogenblik, vol „ verwachting en hoop voor de toekomst, het brekende „ oog op u doen vestigen; — doch, wanneer zij den „ dood zijn ingegaan, zult gij hunne bestemming vervuld, „ en uw oogmerk met hen bereikt achten, en hen alsdan „ in het Niet, waaruit gij hen geroepen hebt, voor eeu„ wig doen terugzinken.”.....

Dat de twijfelaar antwoorde, hoedanig dit plan met het edelste schepsel, dat hij vormen zou, hem van het hooge standpunt, waarop hij zich geplaatst vond, zou toeschijnen; en of, indien slechts het geringste gevoel van regtvaardigheid in zijne borst woonde, hij niet van zijnen Hoogen Lastgever zou afbidden, deze schepselen met geene hoop of uitzigten te mogen vleijen, welke hij nimmer kon vervullen; of, indien zijne bede verhoord werd, hij niet veeleer, dan deze wezens in een door hem aangekweekt verlangen aldus op het wreedste te leur te stellen, hunne denkbeelden en hunne hoop tot een enkel leven beperken, en hun, gedurende *dat* leven, uit den hem toegestanen rijkdom, ten minste eene voldoende bevrediging voor hunne tijdelijke behoeften schenken zou; of hij hun, eindelijk, niet uit medelijden het vermogen zou onthouden van reeds aan den morgen van hun bestaan de zekerheid van hunnen dood, dien ingang ter vernietiging, te kunnen vooruitzien, of ook van te kunnen bedenken, dat reeds zoo vele millioenen dingen vóór hen bestonden, ook in het tegenwoordige buiten hen aanwezig zijn, en nog in de toekomst zullen geboren worden; met oogmerk alleen, om hen gedurende hunnen korten leeftijd te doen beseffen, dat zij van dit alles ten eenemaal onkundig zijn en het eeuwig zullen blijven.

o! Wij erkennen, dat dit wezen niet het edelste, maar veeleer het ongelukkigste en onvolkomenste zijn zou, hetwelk aan het Niet kon onttogen worden, en dat ieder stervende, die, in stede van den hem toegezegden Hemel, eene eeuwige vernietiging intrad, zijnen Schepper met het billijkste regt van willekeur en misleiding zou kunnen beschuldigen; en, dit erkennende, zullen wij ophouden te gelooven, dat God, die zoo veel wijzer en regtvaardiger is dan de mensch, maar die daarenboven een God van liefde en der waarheid is, een zoodanig plan, in de harmonie van Zijn verheven heelal, immer zoude hebben kunnen vormen en ten uitvoer brengen.

LANDSTAAL.

(Tweede Artikel.)

Volgens het gezegde in het eerste artikel, is de *Vlaamsche* taal de moedertaal van het arrondissement *Brussel*, (en met zoo veel te meer grond van de *Vlaamsche* arrondissementen) en in geenen deele eene vreemde, den ingezetenen opgedrongene taal. Het is dus zonder reden, dat men het Gouvernement beschuldigt, alsof het hun de landstaal als een juk opleide. En in het begin van 1814, vóór dat er nog gedacht werd om *België* en *Holland* te vereenigen, toen de *Oostenrijksche* Generaal, Baron DE VINCENT, Gouverneur-Generaal was, en sommigen misschien dachten weder onder den schepter van het Huis van *Oostenrijk* te komen, eischte het volk te *Brussel* het gebruik der moedertaal terug. De zich noemende *Syndics* der negen natiën (*) en 145 Ouddekens der stad *Brussel* boden der verbondene Mogendheden, in naam van den ouden derden stand der staten van *Braband*, een smeekschrift aan, ten einde de oude orde van zaken weder te bekomen; en men vindt in dat verzoekschrift, geteekend door de Heeren OPHALFEN, BOEYKENS, DE PUYT, POOT, BRISBAERT, JANSSENS, VERHEYLEN, DE WANDELAER en VAN CUTSEN qq. de volgende opmerkelijke zinsneden: *De volken van Duitschland... hebben hulde bewezen aan de taal van hun land, en wij moeten ons schamen van onze landstaal in geene openbare akte te kunnen gebruiken... Wij gaan nog onder het juk der Fransche taal... De verbanning der Vlaamsche taal moet ophouden.*

Reeds had het algemeen Gouvernement van *België*, ten tijde der Geallieerden en in hunnen naam, aan dit verlangen voldaan, door bij deszelfs besluit van 18 Junij 1814 te veroorloven, dat de akten in het *Vlaamsch* en het *Fransch* mogten opgemaakt worden. Toen het tegenwoordig Gouvernement in 1819 het gebruik van het *Vlaamsch* aanbeval,

(*) Deze negen natiën werden te *Brussel* in 1321 ingesteld, en waren zoo veel als de gilden, waarin de verschillende ambachten waren ingedeeld. Zij vertegenwoordigden het derde lid der stad *Brussel*. — *Vertaler.*

hetzelve flechts in 1823 ten pligt stellende, en toen die maatregel nog niet eens op het arrondissement *Brussel* toepasselijk gemaakt was, haastten zich bijna alle ambtenaars, om dadelijk bij voorkeur het *Vlaamsch* te bezigen; en zij, die uit de *Vlaamsche* arrondissementen naar ambten haakten, bewezen terstond, dat het *Vlaamsch* hun niet vreemd was.

Onpartijdige *Belgen* herinnerden zich, hoe vele zwarigheden velen onzer ambtenaren en Advocaten ontmoet hadden bij de gedwongene invoering der *Fransche* taal, toen deze zich, één jaar na het besluit van 24 *Prairial* van het jaar XI, van eene taal moesten bedienen, die altijd aan velen hunner, vooral die van het platte land, meer of min vreemd geweest was. Men weet, dat de Notarissen te dien tijde bij het *Fransche* Gouvernement eenig uitstel vroegen, om zich eene taal eigen te maken, die zij weinig kenden en niet hadden behoeven te leeren.

Al onze *Vlamingen*, zonder uitzondering, (en er waren een zeer groot aantal, die nooit een enkel woord *Fransch* geleerd hadden) moesten echter uitsluitend in het *Fransch* verdragen aangaan, testamenten maken, pleiten, enz.

Toen zag men meer dan één *Brusselaar*, die de schoone, sedert zoo hooggeroemde, *Fransche* taal nog niet magtig was, eene brabbeltaal schrijven, barbaarscher dan die, welke men onlangs meende, aan eenige Advocaten der balie van *Brussel*, vooral in 1822, bij het eerst invoeren van het *Vlaamsch* in de pleitdooijen, te kunnen te last leggen.

Eenige oude *Brusselsche* Advocaten, aan wie de *Vlaamsche* taal ongewoon geworden was, en eenige jonge, die verzuimd hadden zich op dezelve toe te leggen, ontmoetten, wel is waar, in den beginne, meer moeite, om zich in het *Vlaamsch*, dan om zich in het *Fransch* sierlijk uit te drukken; maar het veelvuldig gebruik der *Vlaamsche* taal heeft reeds gedeeltelijk dit bezwaar doen verdwijnen; terwijl de geschriften van bijna alle onze oude Advocaten, op weinigen na, zoo goed als die der oude Advocaten van de *Hollandsche* balie opgesteld zijn, en onderscheidene jonge Advocaten, van welke eenigen zelfs tot het *Walen-kwartier* behooren, zich reeds niet behoeven te schamen, voor de balie van *'s Gravenhage* te verschijnen, om er hunne gedingen in de *Nederlandsche* taal te vervolgen.

Wat aangaat de Advocaten, die de *Nederlandsche* taal niet kennen, vooral die, welke tot de *Waalsche* provinciën be-

hooren en de *Vlaamsche* bewonen, deze zullen ongetwijfeld een bepaald verlof of uitstel verkrijgen om de *Fransche* taal te gebruiken, wanneer zij, ieder in het bijzonder, dit aan het Gouvernement vragen, en hun verzoek op billijkheid gegrond is.

Men heeft reeds kunnen opmerken, dat de meeste der akten van corporatiën en van ambtenaren te *Brussel* en in de Zuidelijke provinciën in de *Nederlandsche* taal met meer zorgvuldigheid zijn opgesteld dan in de Noordelijke gewesten, en dat die akten minder van die lange zinsneden en bastaardwoorden bevatten, over welke men eenige *Hollandsche* schrijvers berispt. De oplettendheid, waarmede de *Belgen* er zich op toeleggen om eenen goeden stijl te schrijven, is een goed voorbeeld, dat tot volmaking der *Nederlandsche* taal in het geheele Koningrijk dienen zal.

Het Gouvernement ondersteunt daarom niet minder de studie der *Fransche* taal; en, wel verre van het gebruik dier taal te verbieden, vergemakkelijkt het derzelver beoefening, en moedigt die aan. Het ware zelfs te wenschen, dat alle *Hollandsche* en *Belgische* ambtenaren, vooral in de Zuidelijke provinciën, die taal, welke toch de moedertaal van eenige provinciën des rijks is, moesten kennen.

Het is zeer ten onregte, dat men met minachting op de *Nederlandsche* taal nederziet. Zij, die haar kennen, stemmen toe, dat zij rijk en schoon is (*). Somtijds wordt zij óf uit onwetendheid óf uit persoonlijk belang veracht, en wel omdat men haar niet geleerd heeft, of omdat men zich gemakkelijker van het *Fransch* weet te bedienen.

Men heeft gezegd, dat het *Vlaamsch* eene onbeschaafde taal is, welke men somtijds moeite heeft om te verstaan, omdat de tongvallen, waarvan het volk zich bedient, dikwijls van de eene plaats tot de andere verschillen; maar dit geschiedt ten onregte, want is het niet volstrekt eveneens met de volkstalen en tongvallen van alle spraken? Wanneer men het *Vlaamsch* spreekt zoo als men het leest en schrijft, en dit geschiedt dagelijks voor de balie en op den preekstoel, verstaat men elkander in alle *Vlaamsche* gemeenten, en men heeft bijna den *Hollandschen* tongval.

Ja, wat nog meer is, de *Nederduitsche* taal, het zij ze

(*) „ o *Neêrland!* wie is u in spraak gelijk,
„ Zoo kort, zoo net, zoo zin-, zoo woordenrijk?"

ANSLO.

de *Vlaamsche* of *Hollandsche* genoemd wordt, is ééne en dezelfde taal. De *Hollandsche* taal is het oude *Vlaamsch*, zegt TEN KATE, een der meest geachte *Hollandsche* taalgeleerden, en voerde oudtijds te *Amsterdam* zelve den naam van *Vlaamsch* (*). De Woordenboeken en andere werken, die uitgegeven zijn ten tijde dat de *Vlaamsche* provinciën in den meest bloeijenden toestand waren, kunnen dit getuigen. De *Vlaamsche* Schrijvers zijn een sieraad der *Hollandsche* letterkunde. De oudste *Nederlandsche* Dichters en Schrijvers behooren bijna allen tot de *Vlaamsche* provinciën, en verscheidene hunner zijn *Brusselaars* (†).

In vroeger tijd waren onderscheidene Hoogleeraren aan de Hoogescholen (‡) en Gereformeerde Leeraars, die door hunne welsprekendheid in het *Nederduitsch* uitmuntten, uit de Zuidelijke provinciën. Hetzelfde had plaats ten opzigte der voornaamste Bijbelvertalers (§). Eindelijk, er was, tijdens onze oude vereeniging in zeventien provinciën, bijna geen onderscheid tusschen de *Vlaamsche* en *Hollandsche* spelling der *Nederduitsche* taal. De taal van vele oude *Vlaamsche* of *Hol-*

(*) Zie hier 's mans eigene woorden, zoo als men dezelve leest in zijne *Aanleiding tot de kennis van het verhevene deel der Nederduitsche Sprake*, D. I. bl 57: „Het *Belgisch* „of *Nederlandsch*, dat in de zeventien provinciën gesproken wordt, en 't welk vóór twee eeuwen den naam „van *Vlaamsch* voerde, omdat die provincie toen bij uitnemendheid bloeide en door koophandel wijd vermaard was, „heeft, met het verminderen van *Vlaanderen* en *Braband* „en het opkomen van ons land, nu bij uitstek den naam „van *Hollandsch* gekregen." — *Vertaler.*

(†) Dit kan men bevestigd vinden in de boven aangehaalde *Verhandeling over de Nederduytsche Tael- en Letterkunde* van den Heer J. F. WILLEMS. — *Vertaler.*

(‡) Wie denkt hier niet aan de, ook als *Nederduitsche* Dichters, beroemde *Gentenaars* DANIEL HEYNSIUS en JACOBUS ZEVECOTIUS, en aan den, ook als zoetvloeijend Dichter, bekenden *Antwerpenaar* CASPAR VAN BAERLE? — *Vertaler.*

(§) Aan wiens hoofd men zeker den geleerden *Brusselaar* PHILIPS VAN MARNIX, *Heer van St. Aldegonde*, tevens als Hekelschrijver en Dichter bekend, stellen mag. — *Vertaler.*

landſche Schrijvers, onder anderen van vader CATS, is nog de taal onzer *Vlaamſche* provinciën. In de werken der oude *Vlaamſche* Schrijvers vindt men nog bij voorkeur, boven de *Hollandſche*, het ſchoonſte en zuiverſte *Nederduitsch*. Twee *Hollandſche* Schrijvers, de geleerde HUIDECOPER (*) en ACKERSDIJK (†), leggen eene eervolle getuigenis daarvan af.

De *Belgen* bleven, wel is waar, ten opzigte van de taal, op dezelfde hoogte, door hunne oude ſpelling te behouden; terwijl de *Hollanders* haar, ſedert de afſcheiding der zeventien gewesten, en vooral toen *België* bij *Frankrijk* ingelijfd was, onophoudelijk beoefenden en beſchaafden. Maar de veranderingen, welke de *Hollanders* haar hebben doen ondergaan, hoe goed zij ook mogen zijn, waarover men het overigens in *Holland* niet algemeen eens is, (hoewel zij aldaar op hoog gezag in de administratie en het openbaar onderwijs ingevoerd zijn) behoeven niet te worden in acht genomen door de *Belgen*, die de oude uitdrukkingen en regelen der *Vlaamſche* ſpraakkunst wilden volgen, welke de *Hollanders*, misſchien gedeeltelijk zonder gegronde redenen, verlaten hebben. Wat er van zij, het verwijt, dat men aan het Gouvernement doet, van den *Hollandſchen* tongval der *Nederlandſche* taal aan de *Vlaamſche* provinciën op te dringen, is van allen grond ontbloot: want het is, integendeel, zeker, volgens eenen in der tijd geſchreven' officiélen brief van den Heer FALCK, toen Minister van openbaar Onderwijs, dat het voornemen van het Gouvernement voorloopig is, om zorgvuldig de onderſcheidene *Vlaamſche* en *Hollandſche* ſpelwijzen der *Nederlandſche* taal in ſtand te houden, en dezelve bij geſchrifte te doen vastſtellen en verdedigen, om later tot verbetering en verfraaijing der gezegde taal te dienen. Eindelijk meenen wij, dat ons Gouvernement geen ander voornemen heeft, dan om de moedertaal van elk arrondisſement des rijks te laten blijven beſtaan.

Wij bekennen, dat geen Gouvernement het regt moet hebben, aan het volk eene *vreemde taal* op te dringen; maar wij meenen, dat elk Gouvernement de ingezetenen, die eene *moedertaal* hebben, kan verbieden, zich in de openbare akten

(*) Zie zijne *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, D. II. bl. 440. — *Vertaler.*

(†) Zie deszelfs *Aanmerkingen omtrent de Nederlandſche Taal*, bl. 34.

van ééne vreemde te bedienen. De Vorsten namen het altijd in alle landen ter harte, om de moedertaal te begunstigen. NAPOLEON was de eerste Vorst niet, die het gebruik der *Fransche* taal in *Frankrijk* zoo algemeen als mogelijk heeft willen maken.

Onderscheidene ordonnantiën der Koningen van *Frankrijk* moesten eertijds het gebruik der *Latijnsche* taal verbieden, waarvan men zich toen bij voorkeur boven het *Fransch* in de akten bediende. De ordonnantiën van 1449, 1512, 1537, 1539, 1563 en 1629 bevalen, dat men in *Frankrijk*, in de *akten*, *kontrakten*, *testamenten*, *gewijsden* en *vonnissen*, uitsluitend de *Fransche* taal zoude gebruiken. — ALPHONSUS X nam in 1260 maatregelen, om het *Spaansch* in de openbare akten in te voeren; willende hij het gebruik van het *Latijn* uit *Spanje* verbannen. Keizer RUDOLF I schreef bij zijn dekreet (*constitutie*) van 1274 het gebruik der *Hoogduitsche* taal in *Duitschland* voor. — Staatkundige gebeurtenissen hadden eene vreemde taal in *Engeland* doen toelaten en zelfs de voorkeur geven; maar in 1365 beval EDUARD III, de *Engelsche* landstaal in de akten en regtsgedingen, ter vervanging der *Fransche* of *Normandijsche* taal, te bezigen.

Het uitsluitend gebruik van het *Nederlandsch* had zwarigheden en klagten veroorzaakt. Het was billijk, dat het Gouvernement de redelijke vergunningen, welke men verzocht, verleende. Maar als het Gouvernement meer toegestaan had, als het het vrije gebruik van het *Fransch* in alle akten en pleidooijen der *Vlaamsche* arrondissementen had toegestaan, dan had het kunnen verwachten, dat de *Fransche* taal bijna altijd de voorkeur zoude gehad hebben, en dat de *Nederlandsche* op nieuw zoude verwaarloosd of veracht zijn; en dit zoude somtijds uit *Fransch*-gezindheid of uit eenen geest van tegenstand plaats gehad hebben.

Men mag hopen, dat de *Nederlandsche* taal, eiken dag meer algemeen wordende, zal medewerken, om den *Nederlandschen* of volksgeest te versterken, en om ons meer en meer van het vreemde los te maken. Meer eenheid in de volkstaal zoude meer eenvormigheid in het bestuur, meer gemak in de communicatiën van het rijk, meer verbroedering en vereeniging onder alle de bewoners der Zuidelijke en Noordelijke provinciën daarstellen.

IETS, OVER DE OPERA'S VAN ROSSINI, MET NAME DEN WILLEM TELL, VOOR MUZIJKKENNERS EN LIEFHEBBERS.

(*Allgemeine Musikalische Zeitung*, 1830. *No.* 1.)

Dat ROSSINI sinds lange onder de voornaamste mannen van onzen tijd behoort, die de kunst verstaan, om het grootste deel des publieks door hunne toonen tot luide verrukking op te winden, of op te *musiceren*, kan niemand loochenen. Niet slechts in *Italië*, maar ook in *Duitschland*, *Frankrijk*, [in de *Nederlanden*] enz. worden nog altijd zijne melodiën met gejuich ontvangen; ja tot in *Amerika* zijn ze doorgedrongen, en in *Mexico* schept men er vermaak in, gelijk te *Weenen*, *Petersburg* en elders, waar men tooneelen en zangers heeft, die in staat zijn dezelve uit te voeren. Wel is waar lieten zich ook, desgelijks sinds lange, vele stemmen hooren, die, nu met ernst en nadruk, dan met scherts en spot, tegen hem te veld trokken. Bekwame en regtschapene mannen hebben zelfs den Meester van *Pesaro* ten klaarste aangewezen, dat hij ook wel eens toegreep, waar hij elders iets vond, en het daar aanbragt, waar het ontbrak. Intusschen is het onbetwistbaar, dat tot dusverre, in spijt van sommigen door den muzikalen held verlorenen slag, al het vechten tegen de magt van ROSSINI slechts luttel heeft uitgeregt. Wanneer ook volken van onderscheidene tongen en talen zich nu en dan veroorloofden te spotten met de bonte en toch eenigzins eenzelvige notenreeks des overwinnaars, werd zulks echter geheel vergeten, zoodra hij hen weder door eene nieuwe zegepraal, dat is door eene nieuwe Opera, tot een nieuw volksfeest geleidde, en alle te zamen huldigden, schier met nog grootere verrukking, zijne onbepaalde magt. Ook de ijverigste vaderlandsminnaars, terwijl zij het hoofd schudden, erkenden in zijne compositiën veel navolgenswaardigs; de slimsten onder hen aapten hem telkens na, en vonden daarvoor hun loon, of liever maakten er hunne rekening bij, bij het publiek. Zelfs WEBER, de groote WEBER, is daarvan niet geheel vrij te pleiten.

Hoe het thans met ROSSINI's roem gelegen is, is bekend. Sedert hij zich te *Parijs* bevindt, is hij hooger gestegen, dan hij ooit gestaan heeft. Zulke verschijnselen verdienen allezins opmerking, en laten zich met geen pennetrek ophelderen.

Men vergunne ons enkel, eenige korte, algemeene aanmerkingen, te dien opzigte, hier mede te deelen.

Vraagt men, waardoor ROSSINI zulk een' algemeenen zoo wel, als ongemeenen roem verwierf? wij antwoorden: *door het eigendommelijke van onzen tijd, en zijnen, voor denzelven allezins berekenden, aanleg.* — Over het geheel vordert het meerendeel des tegenwoordigen publieks zingenot, oorgestreel, het oppervlakkige, geraasmakende, geweldig opwekkende. Wat zulks ontbreekt, vindt gemeenlijk geen bijval, of ten hoogste slechts bij een klein getal kenners en liefhebbers, die niet geneigd zijn zich deswege luide te openbaren. In het algemeen heeft men thans lust noch tijd, om zich veel in te spannen. Inzonderheid is zulks bij tooneelvermaken in *Italië* het geval, waar bevoegde oordeelaars over het verval der muzijk, en met regt, bittere klagten aanheffen. Voor hem, die niet erkent, dat de oudere *Italiaansche* muzijk oneindig degelijker en schooner is, als de tegenwoordige, is alle bewijs hiervan verloren. In stede van het melodisch, krachtig volgehouden gezang, is het *keelgorgelen* (men vergeve mij het woord) mode geworden, hetwelk door begaafde zangers en zangeressen in bescherming is genomen, die bij de menigte alleen door het streelen van dien wansmaak hun krediet staande houden. In andere landen is het, schoon ook ten deele met andere oorzaken verbonden, niet veel beter gesteld. — Zoo vond ROSSINI zijnen tijd, en maakte zich denzelven, met even veel genie als onbezonnenheid, ten nutte.

De Natuur zelve heeft ROSSINI tot Muzikant gevormd. Zij heeft hem rijke vinding, aangename melodie, indringenden *rhythmus*, en die jeugdige vlugheid en behendigheid verleend; die, met uitwendige bevalligheid verbonden, over het minstgepaste een' voorbijgaanden glans en behagelijke afwisseling in beweging verspreidt, welke, als een liefelijk avondwindje, onder bloemen en bloesems spelend rondfladdert. Ook als karakterteekenaar en levendig toonenschilder, die zijne bonte kleurenpraal niet zelden uit *China* schijnt te ontleenen, heeft hij zich somwijlen weten te onderscheiden. Met reden heeft zijn *Tancredo*, bij al het naar den tijd berekend geklinkklank, zijnen naam in alle landen verbreid. Zijne *Semiramis* bevat veel uitstekends, veel, dat waarlijk grootsch is. Zijn *Barbier* is echt komisch, en het voorname bedrijf van zijn' *Othello* echt tragisch. Dit en wat des meer

zij kan flechts het Genie voortbrengen; en wij aarzelen geen oogenblik, hem even vernuftig als ligtzinnig te noemen.

Zoo lang hij nog de *Italiaanfche* ROSSINI was, konde en moest elk onpartijdige bij het geftreken oordeel dit voegen: Nooit was hem de Kunst het hoogfte goed, maar alleen het Leven, en wel een, zoo veel maar mogelijk, zinnelijk aangenaam en fchitterend leven. Hij componeerde met eenen fpoed, alsof de kunst eene *Peruaanfche* goudmijn, en elke regel eene ader was! Nooit behoorde hij tot de zoodanigen, die leven om te componeren, maar, gelijk BACH te *Londen*, tot hen, welke componeren om te leven. Nooit fchijnt het hem ter harte gegaan te zijn, de kunst, voor welke hij zoo geheel ongemeene gaven had ontvangen, te verheffen, te veredelen; maar het fchijnt hem, boven alles, daarom te doen geweest te zijn, zich de rigting van zijnen tijd flim en behendig ten nutte makende, de lieveling der menigte te worden, wat daarbij ook te grond mogt gaan, of wat zich ook door zichzelve niet kon ftaande houden. Wat hij gewild heeft, is hem in hooge mate geworden; en daartoe behoort kracht, fchoon dan ook niet van den besten ftempel. Hij heeft *epoque* gemaakt. De Tijd is hem onbegrijpelijk veel, de Kunst weinig of niets verfchuldigd. Wat hij haar met de regterhand gaf, heeft hij haar met de linker dubbel weêr ontnomen. Twee dingen zijn er, die den *mensch*, als zoodanig, vereeren; en de *kunftenaar* is daarvan geenszins uitgefloten: vlijt en goede wil voor het betere. Alle overige gaven, welke hij mag bezitten, vereeren eigenlijk niet hem, maar de verhevenheid der Natuur, en de grootheid van Hem, die haar fchiep en in ftand houdt. Bij een' waarlijk grooten kunftenaar moet beide zamengaan. *Dat* is het inzonderheid, wat het getal der kunftenaars zoo klein doet zijn.

Sinds ROSSINI te *Parijs* is, is hij een ander geworden. Hij is niet meer de *Italiaanfche* ROSSINI, maar heeft zichzelven, als 't ware, verdubbeld, zoodat men hem bijkans de *Italiaansch-Franfche* mag heeten. Iets daarvan vertoont zich reeds in de omwerking van zijnen *Mozes*; duidelijker komt zulks uit in *Graaf Ory*, en nog klaarder openbaart het zich in den *Tell*, die thans te *Parijs* zulk een' ongemeenen opgang maakt. Of en in hoeverre ROSSINI zelf en de kunst door deze Opera gewonnen heeft, kunnen zij alleen beflisfen, die, met de vereischte bevoegdheid zoo wel, als onpartijdigheid, dezelve gehoord en beftudeerd hebben.

Reeds de Ouverture van den *Tell* werd te *Parijs* met algemeene verrukking ontvangen; kenners en liefhebbers zoo wel, als die geen van beide zijn, vonden dezelve zoo schoon, dat men haar, zonder bedenken, onder de fraaiste telt, die er bestaan. Naar onze meening, die het werk alleen uit de klavieruitgave kennen, moet men, om hetzelve met billijkheid te beoordeelen, de veelvuldige gebreken van den tekst, waardoor den Componist zijn arbeid niet weinig verzwaard is, niet over het hoofd te zien. De lengte van het stuk, welke het genot bederft, is geene der minste feilen. Zoo als het ligt, kan het nergens blijven. Zoo veel muzijk is niet om uit te staan! De Componist heeft dit zelf ingezien, en zoo veel doorgestreken, dat de Opera nu slechts (!) vier uren duurt. Dat men ROSSINI, te *Parijs*, van wege de *Académie Royale de Musique*, voor dit werk, eene Serenade bragt, waaraan eene groote volksmassa hare luidruchtigste toejuichingen paarde; — dat daarna het enthusiasmus verflaauwde, alleen omdat Mad. TAGLIONI er niet meer in danste: dit een en ander behoort tot de zeer natuurlijke verschijnselen in *Frankrijks* hoofdstad. Meer beduidt het, wanneer kenners zich omtrent het werk verklaren; en dit is geschied. Men had van ROSSINI dat schikken naar *Franschen* smaak, dat blijkbaar treden in het kunstspoor van SPONTINI, en nog meer van AUBER, die thans algemeen geliefkoosd wordt, niet verwacht, ja hem zulks veelligt niet eens toevertrouwd! Daarbij komt, dat de muzijk inderdaad zoo veel welgeslaagds van genoemde soort, zoo veel schoons in en op zichzelve bevat, dat deze bijval niet kon achterblijven.

Vraagt men nu, of ROSSINI daardoor gewonnen hebbe, zoo antwoorden wij, zonder bedenken, ja. Immers, zou een man van genie er niet bij winnen, die er met goed gevolg naar streeft, om, nevens zijnen eigendommelijken stijl, den smaak van een beschaafd volk zich eigen te maken? Wij prijzen dus allezins dit streven, en houden ons verzekerd, dat hem zulks voor de toekomst veel goeds kan aanbrengen. Wij behooren niet tot dezulken, die, eenzijdig, met de vorderingen van hun eigen vaderland zoo zeer zijn ingenomen, dat zij op die der overige beschaafde landen met minachting nederzien. ROSSINI heeft zich, door dit werk, een nieuw perk voor zijne kunst ontsloten. Of hij zulks uit overtuiging, uit zucht voor het goede, dan alleen om de *Franschen* te believen, deed, is ons onbekend, en kunnen wij alzoo niet beslis-

fen. Wij vinden hier de vroegere *Rossinische* manier met de heerschende *Fransche* en het eigenaardige volkskarakter der *Alpen* zaamvereenigd. Daaruit nu is een zeldzaam, met kunst en buitengewone scheppingskracht verbonden geheel ontstaan, welks schoonheden wij volgaarne erkennen, maar welks gebreken wij even min voorbijzagen. De uitbundige lofspraak van *Fransche* kunstregters, „ dat deze Opera stoffe „ tot tien Opera's, alle schoon en alle vol *ideën*," zou behelzen, daarlatende, durven wij voorshands beweren:

1°. Dat ook dit werk van ROSSINI niet weinig te lang gerekt, en, bij alle harmonie, niet weinig geklinkklank bevat.

2°. Dat zekere navolgingsmanier bij wijlen nog te zeer in het oog valt.

3°. Dat onderscheidene partijen (ook nu en dan die van *Tell*) te lang in ongepaste hoogte van toon zijn gehouden. En, vooral,

4°. Dat de harmonische verbindingen niet zelden ware ontwrichtingen zijn, en dat aan eene goede zangstemleiding dikwijls volstrekt niet te denken is.

IETS, AANGAANDE HET POTLOOD, OF OVERKOOLSTOFIJZER (*percarburetum Ferri*).

(Medegedeeld door C. N. VAN ENSPIJK KLEYNHOFF, *Med. Doct.* te *Brussel.*)

Het ijzer, een zoo algemeen nuttig metaal, dat wij hetzelve niet zouden kunnen ontberen, komt, zoo als ieder weet, in den koophandel voor als gegoten en als gesmeed of geslagen ijzer: minder algemeen bekend echter is het, dat, wanneer men het ijzer met koolstof door een' verhoogden warmtegraad vereenigt, men dan staal erlangt; welke bewerking van het ijzer tot staal *cementering* genoemd wordt. Men noemt het staal, volgens de tegenwoordige scheikundige benamingskunde (*nomenclatura chemica*), koolstofijzer (*subcarburetum ferri*). Het staal komt mede in den koophandel voor als gegoten en gesmeed staal.

Maar nog minder algemeen bekend is het, ja zelfs zoude ik durven zeggen verwonderingbarend, althans voor degenen, wie de kennis der Schei- en Delfstofkunde geheel ont-

breekt, dat het potlood eene vereeniging van koolſtof en ijzer is. Volgens de hedendaagſche benamingskunde noemt men het potlood overkoolſtofijzer (*percarburetum ferri*). Eertijds meende men, dat het eene zelfſtandigheid was, uit lood beſtaande, waardoor het verſchillende benamingen kreeg, zoo als loodmijn (*mine de plomb*), Engelsch krijt (*crayon Anglais*), zeelood (*plomb de mer*), loodkrijt (*crayon de plomb*), potlood en *plombagine*.

Men had het te voren voor dezelfde ſtoffe met het *molybdaenum* aangezien, tot dat POTT het eerst bewees, dat het geen lood bevatte. Later bevond men, dat het eene vereeniging van koolſtof en ijzer was.

Men treft hetzelve in *Engeland*, *Spanje*, *Frankrijk*, *Duitschland*, *Italië*, *Noord-Amerika* en de *Kaap de Goede Hoop* aan. Men vindt het in oorſpronkelijke (*primitive*) en opgevolgde (*ſecundaire*) aardlagen.

Hoe het gevormd wordt, is niet juist te bepalen; maar het ſchijnt, dat het dàn ontſtaat, wanneer het ijzer met koolſtof lang in aanraking is bij een' zeer hoogen warmtegraad, daar men eene ſoort van potlood aantreft in de gewelven van de ovens der ijzerſmelterijen. Sommigen meenen, dat het potlood ſomtijds onder het water ontſtaat, volgens de opmerking van den Heer FABRONI. Althans men haalt het alle maanden uit zekere gegravene putten bij *Napels*; hetgeen wel haast zoude doen vooronderſtellen, dat het een volkanisch produkt is. — Het zuivere potlood ſchijnt uit 92 deelen kool en 8 deelen ijzer te beſtaan.

Het beste potlood vindt men te *Reswick* in het Hertogdom *Cumberland* in *Engeland*: men zaagt hetzelve ter bekwame dikte, om het in hout te vatten tot het alom bekend gebruik. Het zaagſel of de ſtof van hetzelve dient om potlooden van mindere hoedanigheid te vervaardigen; te dien einde maakt men van hetzelve eene pap met gom, of men ſmelt het met zwavel. Deze vervalſching is echter gemakkelijk te onderkennen, door zoodanige potlooden, in het eerſte geval, in water te leggen, als wanneer derzelver gom zich oplost en men potlood in poeder erlangt; of, in het laatſte geval, door dezelve aan de vlam eener kaars bloot te ſtellen, waardoor het potlood ontvlamt en de zwavel verbrand wordt.

Het gebruik van het potlood te ontvouwen, zal wel overbodig zijn; ik ga dus over tot deszelfs gebruik in plaats van olie, zoo als ik zulks in het tijdſchrift *l'Industriel* voor Sept. 1829 heb gevonden.

Men weet, dat de meest gezuiverde olie eindelijk vuil, dik of taai wordt, en de uurwerken in hunnen gang doet vertragen (*). Een uurwerkmaker te *Genève* kwam op de gedachte, om zeer fijn gewreven potlood te gebruiken, en daarmede de fpillen te beftrijken, het zij droog, of vermengd met een weinig *alcohol*. Deze zelfftandigheid hechtte zich zeer wel aan de fpillen; de wrijving gefchiedde niet meer van metaal op metaal, maar bleef onophoudelijk veertien jaren lang op het potlood voortduren; alle de tanden der raderen, de fpillen en andere door de wrijving met elkander in aanraking gebragte oppervlakten van een fterrekundig uurwerk werden geheel gaaf, maar gepolijst als de diamant bevonden.

Men wist reeds, dat olie en vet eer fchadelijk dan nuttig waren voor de wrijving van hout op hout, en dat het potlood en poeder van Venetiaanfche talk (*fteatite*), welke zeer matig van prijs zijn, daartoe beter gefchikt waren; maar men had niet gedacht om het potlood te bezigen voor de wrijving van metaal op metaal. Het fchijnt, dat deze ftof, welke niet werktuigelijk aan die metalen gehecht was, alsdan aan den invloed van eene fcheikundige werking onderworpen is, welke zich door de wrijving ontwikkelt, gelijk de magnetifche of electrifche vloeiftof, en daardoor op die metalen bevestigd wordt. — Wij kunnen ons niet onthouden, bij het lezen van de bekendmaking eener zoo eenvoudige zaak, aan te merken, dat wij nog zeer geringe vorderingen in de nijverheid (*Industrie*) gemaakt hebben; daar wij zoo eenvoudige opmerkingen als gewigtige ontdekkingen befchouwen, welke men als het A B C van de werktuigkunde moet aanmerken (†).

(*) Niet alleen doet vertragen, maar zelfs kan doen ftilftaan, wanneer dezelve door de koude verdikt is, of wel door ftof, 't welk zich aan dezelve hecht; hetgeen veroorzaakt, dat fommige plaatfen, waar de olie ontbreekt, door de werking der dampkringslucht verzuurd of *geoxydeerd* worden. — *Vertaler.*

(†) *A posteriori* is zulks waar, maar niet *a priori*: want dan moeten wij ons verwonderen, hoe het mogelijk zij geweest, dat de Boekdrukkunst eerst 14 Eeuwen na de Christelijke tijdrekening is uitgevonden, daar het graveren en munten reeds lang vóór die tijdrekening bekend was. Wij willen daarbij opmerken, dat de eenvoudigfte denkbeelden dikwerf het laatst voor den geest komen, en men veelal van veraf zoekt, hetgeen men kort bij zich heeft. — *Vert.*

De Vertaler zal hier nog bijvoegen, dat het hem proefondervindelijk gebleken is, dat het potlood niet alleen de olie vervangen kan, maar zelfs te verkiezen is, om de wrijving van ijzer op ijzer en koper op ijzer te verminderen; ofschoon hij zulks nog slechts gedurende een' korten tijd gebezigd heeft tot de gemakkelijker opening en sluiting van de sloten van kamerdeuren. Hij durft daarom vrij beweren, dat deszelfs gebruik den slotemakers aan te bevelen is, te meer daar het potlood de algemeene eigenschap bezit, om het ijzer voor roesten of *oxyderen* te behoeden; en de slotemakers zelve zijn verdeeld van gevoelen, welke stoffe te nemen om de sloten te smeren; de een gebruikt boomolie, de ander ongel of kaarsvet, zeggende, hetgeen niet ongegrond is, dat de boomolie veelal met papaverolie, welke opdroogende is, vervalscht wordt, en men zulks door het gezigt niet gewaar kan worden.

Het potlood zoude mede zeer dienstig zijn tot het smeren van wagenassen en bossen der raderen, de tappen, spillen en het raderwerk van verschillende werktuigen in fabrijken en stoommachines, waartoe men thans raapolie of vet gebruikt; de wrijving immers van ijzer op ijzer doet die olie zwart worden; het zwart, daardoor ontstaande, is een ijzerverzuursel (*protoxydum ferri*, of *aethiops martialis*), veroorzaakt door de werking der olie op het ijzer, en hetgeen in zoo veel te grootere hoeveelheid ontstaat, naarmate de wrijving sneller, langduriger, en dus de warmtegraad hooger is. Dat die warmtegraad soms vrij sterk is, blijkt, daar men soms ter verkoeling verpligt is, koud water te storten op de bossen der wielen van de postkoetsen (*diligences*), wanneer dezelve aan de posthuizen verwijlen ter verwisseling der paarden, en zulks door nalatigheid van dien soms ongelukken veroorzaakt. Wanneer men dus het potlood daartoe bezigde, zoude men zich een' geruimen tijd van een rijtuig kunnen bedienen, zonder deswege bekommerd te moeten zijn; men zoude dan het slijten van de bossen en assen voorkomen, hetgeen tevens hinderlijk is in de gemakkelijke omwenteling der raderen, en men zoude dan de bossen met eene schroef kunnen bevestigen en sluiten, die men slechts van tijd tot tijd zoude behoeven na te zien.

Hetzelfde is toepasselijk op de tappen, spillen en het raderwerk van verschillende werktuigen van fabrijken en stoommachines.

Die aanwending van potlood, zoude tevens het nut hebben, om die werktuigen, wanneer dezelve gedurende eenigen tijd stilstaan, voor den roest te bewaren, doordien hetzelve niet door de dampkringslucht wordt aangetast.

Men zoude het potlood op de volgende wijze op het ijzer kunnen brengen. (Dit echter is niet nieuw, daar HOMBERG in het jaar 1699 hetzelve reeds beschreven heeft, om ijzeren gereedschappen eene loodkleur te geven.) Men neme acht ponden ongel, smelte dezelve, en voege daar vier oncen kamfer bij en eene genoegzame hoeveelheid potlood tot eene bekwame dikte; men besmere het ijzer, te voren zoo heet gemaakt, dat men het niet in de hand kan houden, daarmede, waarna men het afvege met een' linnen doek. (Zie FOURCROY, *Elemens d'Hist. Nat. et de Chimie*, Tom. 3. pag. 302.)

Of de aanwending van het potlood tot het hier boven gemelde einde geheel nieuw is, weet ik niet, daar FOURCROY l. c. pag. 301 het volgende zegt: „In *Engeland* dient het fijne poeder van potlood om het raderwerk van eenige werktuigen mede te bestrijken, en het maakt door deszelfs vet- en zalfachtige eigenschappen er de beweging gemakkelijker van." Hij voegt er echter niet bij, of die werktuigen van ijzer of metaal, dan wel van hout zijn.

THENARD zegt, in zijn *Traité de Chimie*, Tom. 1. pag. 472. 5de druk: „Vermengd met vet, is het potlood een zeer goed smeersel, om de wrijving van de assen van werktuigen met tand- of kamraderen te verminderen, enz.; hetzelve moet alleen, zonder ander bijvoegsel, gebruikt worden voor werktuigen, welke enkel van hout zijn gemaakt; alsdan vermindert het de wrijving meer, dan wanneer het met vet vermengd is." Hieruit blijkt mede niet, of het den Heere THENARD bekend zij geweest, dat het de wrijving van metaal op metaal op eene zoo voldoende wijze vermindert.

IETS, BETREKKELIJK DE NATUURLIJKE HISTORIE VAN DEN MOL.

Tot dusverre werd schier algemeen geloofd, dat de Mol niet slechts van dierlijk, maar ook van plantaardig voedsel leeft, en schreef aan laatstgemelde hoedanigheid inzonderheid de verwoestingen toe, over welke tuin- en akkerlieden te allen tijde zoo bittere klagten aanhieven. Den *Franschen*

Natuurkundige FLOURENS, echter, is het, door veelvuldige proeven, ontwijfelbaar gebleken, dat de Mol enkel en alleen een vleeschvretend dier is, en liever van honger sterft, dan dat hij plantenvoedsel zou aanroeren. Bij gebrek van andere dierlijke spijze, verschoont hij zelfs zijns gelijken niet, en de zwakkere of vreesachtige wordt onvermijdelijk den sterkeren of moedigeren ten buit. Opmerkelijk is ook de waarneming, dat 10 à 12 uren het uiterste zijn, dat de Mol het zonder voedsel kan uitharden, en dat 5 à 6 uren hongerlijdens reeds toereikend zijn, om hem tot den staat der grootste zwakte te brengen. De verwoestingen alzoo, welke dit dier in tuinen als anderzins aanregt, zijn geenszins een gevolg zijner belustheid op plantenvoedsel, maar veeleer van zijnen onvermoeiden ijver in het najagen van insekten en wormen, uit welke zijne eigenlijke spijze bestaat. Dat dan Huishoudkundigen niet uit het oog verliezen, dat gezegde verwoestingen goeddeels daardoor worden vergoed, dat de Mol ontelbare schadelijke wormen en insekten, inzonderheid de poppen der Meikevers, dien geesel des landbouwers, verdelgt; en dat eene geheele uitroeijing van dit zoo zeer vervolgde dier zonder twijfel meer na- dan voordeel zou te wege brengen.

BESCHRIJVING VAN DEN VOET EENER CHINESCHE VROUWE.

(Uit een Rapport in de Koninklijke Societeit van *Londen*.)

De voet, waarvan hier sprake is, was die van eene vrouw, welker lijk uit de rivier te *Canton* werd opgehaald, en vertoonde al de kenmerken van misvorming, in *China* te weeg gebragt door zwachtels van de vroegste kindschheid af. Aan ongeoefende oogen had dit ligchaamsdeel meer het aanzien van eene speling der natuur, dan van een gevolg der kunst. De gansche lengte van den voet was slechts vier duim. De groote teen was achterwaarts omgebogen, en had eenen verticalen vorm behouden; terwijl de vier overige teenen gevouwen lagen onder den bal van den voet. De hiel, in stede van naar achteren eene ronding te vormen, maakte eene volkomen regte lijn met het been uit. De wreef van den voet, zeer uitpuilende, werd grootendeels gevormd door het uiteinde der beenderen van de voetzool, en eene diepe holte bestond er in het midden van den bal des voets. Uit dit alles is ligtelijk af te nemen, dat, van wege de ongemeene

kleinte van den voet, de hoogte van de wreef, en de drukking, op het geheele celwijze weefsel van dit deel uitgeoefend, de vrouw naauwelijks konde gaan, het ligchaam, om zich staande te houden, zich bestendig, op de gedwongenste wijze, voorwaarts moest buigen, en elke beweging tot eene groote inspanning der spieren moest noodzaken.

DE KUNST VAN DEN HALSDOEK.

Zoudt ge het gelooven, *Nederlandsche* — wij zeggen, met nadruk, *Nederlandsche* Lezers! dat, bij mannen, *de kunst van den halsdoek te strikken of te knoopen*, te *Parijs*, ja zelfs te *Londen*, thans eene zaak geacht wordt van het hoogste aanbelang; en dat daarover, in eerstgenoemde wereldstad, een boek is in het licht verschenen, al spoedig ook in het Engelsch vertaald en tot zevenmaal herdrukt, waarin deze gewigtige wetenschap in al haren omvang wordt geleerd?... „ De kunst van den halsdoek," zegt de Heer LE BLANC, „ is voor den man van smaak hetzelfde, wat de kunst „ van een *diner* te geven is voor den staatsman." Ook de kleur wordt in dezen zoo belangrijk gekeurd, dat men in vollen ernst vermeld vindt, hoe BONAPARTE met een' zwart-zijden halsdoek, of *cravate*, bij *Lodi*, *Marengo* en *Austerlitz* de overwinning bevocht, en als zeer opmerkelijk daarbij aangeteekend, dat hij bij *Waterloo* een' witten omhad, terwijl hij den vorigen dag nog in zijn' zwarten verscheen. De oudste knoop — de vader dus van alle volgende — is de *nœud Gordien*; zijnde alsnog — en geen wonder! — het gewigtigste voorstel, dat den student van den halsdoek kan worden aangeboden. Het valt inderdaad niet gemakkelijk, in de geheimen dezer onuitputbare wetenschap te worden ingewijd! *Mille-et-un* wijzigingen van den halsdoek, welk een uitgebreid veld, dat bij ons, als 't ware, nog geheel braak ligt! Doch met slechts *twee uren studie daags* kan men het in dezelve al verre brengen; en een paar uren daags, voor den spiegel gesleten, is voor een' *Monsieur Musard* eene waardige en welkome tijdsbesteding. — Het smart ons, bij gebrek van ruimte en tijd, in het onderwerp niet verder te kunnen indringen. Wij moeten ons dus tevreden houden met de bloote opnoeming der onderscheidene vormen en benamingen, welke hier breedsprakig behandeld worden; als daar zijn: *le*

cravate à l'Orientale, *à l'Americaine*, *collier de Cheval*, *sentimentale*, *à la Byron*, *en cascade*, *à la Bergami*, *de Bal*, *mathématique*, *à l'Irlandaise*, *à la Gastronome* (maar even vastgemaakt, zoodat dezelve, in geval van onverhoedsche stikking, in een' oogwenk kan worden weggenomen!), *à la Diane*, *en coquille*, *romantique*, *à la fidélité*, *à la Talma*, *à l'Italienne*, *à la Rusfe*, *Jesuitique*, *diplomatique* enz. enz. enz. Voor *Nederlanders* schrijvende, achten wij de opgave der bijzondere handgrepen voor zoo vele kunstvormen beneden hen en ons Tijdschrift, en besluiten dit artikel met deze aanhaling: „Bijaldien," zegt de Schrijver, „mijnen Lezeren „hun hals lief is, zij hun geraden, meerder oplettendheids „op hunnen doek te vestigen. Wij kunnen hun verzekeren, „dat een welgeknoopte of gestrikte halsdoek beter is, dan „de vleijendste brief van aanbeveling, of de gunstigste ge„laatsuitdrukking. Een elegante Gordiaansche knoop heeft „menigeen een aanzienlijk inkomen, en de fraaiste vrouw „op den koop toe, bezorgd. Dat men het dus niet als eene „zaak van beuzelachtigen aard beschouwe. Een halsdoek „*comme il faut* is gelijkluidend met geluk," enz.

IETS, OVER SPREEKWIJZEN.

Spreekwijzen zijn niet altijd waar, ja schijnen dikwijls van de oppervlakte der verschijnselen als afgeschept te zijn. Van vele zou men niet zelden het tegengestelde kunnen beweren, waardoor men dan zelfs dieper in de kern der waarheid dringt. En, zij ook een spreekwoord waar en treffend, vaak wordt het verkeerd bijgebragt. Somtijds wordt deszelfs uitspraak te regt gewezen, door hetzelve om te keeren. De valschheid dier uitspraken is gemeenlijk op de verwisseling van oorzaak met gevolg gelegen. Door eenige voorbeelden willen wij zulks pogen te staven.

De liefde heeft hem tot een' dwaas gemaakt. Dit zegt meest al: „De dwaasheid heeft hem tot een' verliefde gemaakt."

Zijne ziekte zijn hypochondrische grillen. — „Zijne grillen zijn eene ziekte."

Hij leeft losbandig, omdat hij geen Godsdienst heeft. — „Hij schuwt de Godsdienst, omdat hij losbandig is."

Hij is een dronkaard uit verdriet in het leven. — „Het leven is hem een last, omdat hij aan den drank verslaafd is."

Zij werdt zoo zeer van luimen gekweld, dat zij dikwijls tot niets in staat is. — „Zij doet niets; hare luimen ontstaan uit het geweten."

Hij bedelt uit armoede. — „Hij is arm, wijl hij liever bedelt dan arbeidt."

Ik had gaarne iets geleerd; maar ik heb geen geheugen. — „Gij hebt niets in uw geheugen, omdat gij niets geleerd hebt."

Zij gaf zich uit liefde aan hem over, en trouweloos verliet hij haar. — „Hij verliet haar, wijl zij zich zoo gereedelijk aan hem overgaf."

Ik ben buiten staat om mijzelven te helpen; maar God zal wel zorgen. — „God zal niet helpen, wanneer gij niet zorgt."

Hij heeft te sterk gestudeerd, en is daar gek van geworden. — „Hij was een halve gek, en heeft zich tot een' heelen gemaakt."

Ik was een speelbal des ongeluks. — „Het was een ongeluk, dat ik zoo ligt als een speelbal was."

Die is gelukkig! Hij slaagt in alles, wat hij onderneemt. — „Hij is wijs genoeg om niets te ondernemen dan hetgeen slagen moet."

Het geld (en daardoor de Joden) regeert de wereld. — „De Mogendheden regeren (commandéren) het geld, wie het dan ook moge bezitten."

BIJ DE NADERING DER LENTE.

De sneeuw is van het veld gedooid;
Het ijs smelt op den vliet;
Daar stijgt een zachte walm omhoog
Van uit het broeijend riet,
Waarop de zon in 't middaguur
Reeds warmer stralen schiet.

God dank, de strenge winter wijkt,
Hoe koud hij was en lang!
Haast zingt het pluimig zangrenkoor
Zijn' blijden lentezang;
Haast windt het beekje, zacht beschroomd,
Zijn golfjes uit den dwang.

Het meer, dat bruist van moed en kracht,
Verbrak alreê zijn boei;
Het had zich onder 't juk gekromd
Met morrend golfgeloei;
De ſtormwind werd zijn bondgenoot,
Die vrijheid, vrijheid woei.

Hoe rollen weêr die baren heen,
Als met verheven trots!
Des vijands vaste legerdrom
Vlugt heen, in ſchots bij ſchots;
Hij wordt verſtrooid en weggezweept
Met blij triomfgeklots.

God dank, de norſche winter vlugt!
Hij hield de borst beklemd;
De nijvre wil der ambachtsliên
Werd door zijn vuist geſtremd.
God dank, haast komt de lentetijd,
Die 't al tot d' arbeid ſtemt!

Breek aan, gij, jeugdig jaargetij!
Breng zegen aan heel de aard'!
Bedenk den armen veldeling,
Die hopende op u ſtaart!
Bevrucht en droog den drasſen grond,
Waarvan hij 't brood vergaârt!

Hij heeft in 't afgeloopen jaar
Gewaad door ſlijk en plas;
Hij zag zijn nuttig zuivelvee
Verzinken in de dras,
En weggedord, op veld en wei,
Het voedzaam graan en gras.

Vergoed hem dit, o lentetijd!
En ſchut hem voor den vloed,
Die reeds, met overkropte kracht,
Op dijk en dammen woedt!
Geef, dat de landman ploege en zaaij',
En zich en allen voed'!

Breng welvaart aan den ſtedeling,
Gij, liefelijk ſaizoen!

Opdat zijn oog met vreugde ſtaar'
Op 't eerſte lentegroen,
En hem 't vermogen nooit ontſta,
Om armen wèl te doen.

Schenk elken braven handelaar
Een rijkelijk gewin,
En voer zijn ſchepen, zwaar bevracht,
De havens uit en in!
Opdat de goudſtroom golvend vloeij'
Naar menig huisgezin.

Voor alles ſchenk, wie kommer lijd',
Verkwikking in zijn lot;
Van 't ſchoon, dat gij aan de aarde brengt,
Een zegenrijk genot;
En dan een hart, dat innig gloeit
Van dankbaarheid aan God.

Breek aan dus, vrolijk jaargetij!
Door ieder blij begroet.
Gij warmt zoo wel in Noord als Zuid;
Verbreid er d' eendragtsgloed!
Dan, dan wordt gij met palm gekroond
Door Neêrlands Bardenſtoet.

Maart, 1830. G. TIMME.

DIE HET DIGTST BIJ HET VUUR ZIT, WARMT ZICH HET BEST.

Toen, in de afgeloopen dagen,
Ons de winter fel beſtreed,
Oostervorst en noordervlagen
Stortte van zijn' ijzren wagen,
En ons 't bloed verſtijven deed;
Toen de dagtoorts, flaauw aan 't blaken,
Spoedig neêrzonk in dèn nacht,
De avond vroeg mij 't werk deed ſtaken
En me in huis en kamer bragt,
Zag ik vaak, met ſtil genoegen,
Zich mijn kindren om mij voegen,
In 't genaderd huislijk uur;

'k Zag hen ijvrig werken, slooven,
Met hun bankjes en hun stoven,
  Om een goede plaats bij 't vuur;
'k Zag hen haast den twist beginnen;
Ieder zocht de plek te winnen
  Aan den luwsten, warmsten kant,
En mij schoot een spreuk te binnen,
  Veel gebezigd in ons land,
  Deez' of geen' tot smaad en schand',
Of ook wel uit zucht tot vitten:
„ Die het digtst bij 't vuur mag zitten,
  „ Warmt het best zich aan den brand."

'k Stelde 't spreukjen op mijn snaren;
  Ongekunsteld, zonder zwier,
Wil ik weder 't u verklaren,
Wat ik zag, sinds vele jaren,
  Van dat warmen bij het vier.
't Is de ervaring toch van 't leven,
  Die 't ons, vrienden! daaglijks leert,
Hoe wij allen werken, streven
  Naar 't geen ieder meest begeert;
Hoe wij zorg noch moeite schromen,
Om maar digt bij 't vuur te komen;
  Groot en klein, en rijk en arm,
Ieder rept hier voet en handen,
Schikt zich, waar de kolen branden;
  Ieder zit zoo gaarne warm.
De eigenbaat gaat nooit verloren;
Overal, waar vonken gloren,
  Zien we er velen zaamgeschaard;
Zien we er woelen, voorwaarts spoeijen,
Om de menigt' door te roeijen,
  En te zitten bij den haard:
„ Wie de digtste plaats bekwam,
„ Warmde 't best zich aan de vlam."

'k Hoorde 't spreukje veel verbreiden,
  Waar de nijd zijn' zwadder spoog;
  Valsch in 't hart en boos in 't oog;
's Naastens welvaart niet mogt lijden,
  Maar hem stout en driest beloog.
Praat- en smaalzucht, nooit bedwongen,
  Die door ieders glazen ziet
  En met Argusoog bespiedt,
Voedsel zoekt voor lange tongen,
  Heeft het dikwijls in den mond,
  Draagt het buurt en straten rond.
Onvermoeide redenaren,
  Die, in koffijhuis en kroeg,
Ons hun wijsheid openbaren,

Alles anders zouden klaren,
  Zoo men hunnen raad slechts vroeg;
Salomo's, die elk beschamen,
  Vitten op het landsbestuur,
Allen sluiten als met Amen
  Hunne orakels op den duur:'
Vrienden! ja, zij zitten zamen,
  En zij warmen zich bij 't vuur.

Maar, ik mag het niet verhelen,
  'k Zag er ook in elken stand,
  In de steden en op 't land,
Velen met de dopjes spelen,
  Stoken van eens anders brand;
Onverlaten, die zich warmden
  Aan het vuur van weeuw en wees,
Om hun koû zich niet erbarmden,
  Schoon de nood ten toppunt rees;
Schaamteloozen, voortgedrongen
  Op het kussen, aan de lâ;
  Villers zonder wederga;
Volksberoerders, gladde tongen;
  Visschers in den troeblen vloed,
Die, in elke bogt gewrongen,
  Sprokkelden voor Plutus' gloed;
Zulken, eer- en pligtvergeten,
  Deert het spreukje van ons land;
Zulken klinkt het in 't geweten
  Vaak terug met smart en schand':
„ 'k Heb te digt bij 't vuur gezeten,
  „ En gestookt van 's naastens brand."

Dan, waartoe dat ernstig preken
  In mijn' ligtgestemden zang?
Is 't ons allen niet gebleken,
  Dat in iedren stand en rang
Geen beoefenaars ontbreken
  Van het *ultra*-zelfbelang?
  Zij het niet zoo zwaar en boos,
Menig toont de les zich waardig,
  Volgt haar ijvrig en altoos:
„ Handel nimmer te regtvaardig,
  „ Nimmer ook te goddeloos."
Slaat gij in 't gewone leven
  Slechts den blik aandachtig rond,
O hoe menig' ziet ge er streven,
  Die er nimmer kwaad in vond,
Dat hij op zijn voordeel mikte,
Dat hij zich bij 't vuur wat schikte
  En de warmste plaats verkoor:
Veel zal hij zich niet vermeten;
'T Moet de schaar-oog van 't geweten,

Schoon ook foms wat moeilijk, door.
Ja, hoe vele fnijders-bellen,
Hoe veel kromgetrokken ellen
Telt de wereld niet, goê liên!
Wat al krijt, dat dubbel teekent,
Wat al fommen hoog berekend,
Wat al uitgaaf onvoorzien!
Allen werken. wroeten, woelen
Even naarftig op den duur;
Allen hebben één bedoelen;
't Is: een goede plaats bij 't vuur.

Zal ik 't fpreukje doen gewagen
Van d'onzaalgen tweedragtsbrand,
Die het lieve vaderland
Weêr bedreigt met fmart en plagen?
Neen! geen brandftof aangedragen,
Die reeds groeit aan allen kant.
Neêrland fchijnt het reeds vergeten,
Hoe 't eens, bij dat vuur gezeten,
Niets dan ramp en onheil vond;
Hoe 't zich, toen die twisthel gloeide,
Deerlijk aan de vlammen fchroeide,
En zijn' eigen luister fchond.
Nederlanders! dooft dien gloed;
Bluscht de twistvonk in 't gemoed;
Jaagt de blazers uit uw woning;
Schaart u om den dierbren Vorst,
Die uw heil op 't harte torscht;
Die, als Frankrijks beste Koning,
Groote Hendrik, ftond hun lot
In zijn handen, allen armen
Schonk een vuur om zich te warmen,
En op 't vuur een' goeden pot.

Trekken wij er, tot befluit,
Vrienden! nog deez' leering uit:
Elke neiging heeft haar palen,
Alles heeft zijn grens en maat;
Laat dan nimmer de eigenbaat
Ons van 't regte fpoor doen dwalen.
Eerlijk en opregt van zin
Zij ons ftreven naar gewin;
En, mag onze fchoorfteen rooken,
Schikken wij, uit menfchenmin,
Dan ook hem een plaatsjen in,
Die geen brand heeft om te ftoken.
Wèl hem, die zich dus erbarmt!
Wat het lot hem hier moog' geven,
Eens, aan d' eindpaal van dit leven,
Heeft hij zich het best gewarmd.

Zevenhuizen, VAN DER POORT.
Maart, 1830.

MENGELWERK.

VERGELIJKING VAN CESAR EN MAURITS.

(Door den Schrijver der *Vergelijking tusschen* HANNIBAL *en* MARLBOROUGH.)

Indien oorlogsroem alleen genoegzaam ware, om onder de grootsten en besten hunner tijdgenooten de eerste plaats te bekleeden, weinigen zekerlijk zouden daarop grootere aanspraak kunnen maken, dan de wereldvermaarde JULIUS CESAR bij de *Romeinen*, gelijk de bevestiger van de *Republiek der Vereenigde Nederlanden*, Prins MAURITS, op het einde der zestiende en in het begin der zeventiende Eeuw. Hoe weinig punten van overeenkomst dezelven ook in den eersten opslag schijnen te hebben; hoe groot ook het verschil in sommige opzigten zij, is nogtans de gelijkvormigheid van beiden in andere opzigten weder grooter, dan die b. v. PLUTARCHUS tusschen CIMON en LUCULLUS, tusschen PYRRHUS en MARIUS, EUMENES en SERTORIUS, of DEMETRIUS en ANTONIUS heeft meenen te vinden.

Het grootste verschil bestaat in de omstandigheden, waarin zich beiden door afkomst en geboorte bevonden. CESAR, hoewel uit een oud en *patricisch* geslacht der toen reeds wereldbeheerschende Republiek *Rome* geboren, had echter hoegenaamd geene uitzigten op de *heerschappij* over dien Staat. MAURITS, de Zoon van den grondlegger van het nog zwakke Gemeenebest der *Vereenigde Nederlanden*, hetwelk *Frankrijk* en *Engeland* zich niet eens verwaardigden met hun Rijk te vereenigen, — MAURITS had aanspraak op de *Souvereiniteit*, die aan zijn' Vader reeds was opgedragen: alleen de inhuldiging ontbrak nog aan deszelfs verheffing tot Graaf van *Holland* en *Zeeland*. Hoogstwaarschijnlijk zou MAURITS, indien hij niet eerst zeventien jaren bereikt had, en indien

men hem in 1584 gekend had gelijk in 1591, zijn' Vader in deszelfs hooge waardigheid opgevolgd zijn. Thans mogt hij met eenig regt aan de Staten herinneren, „ hoe„ verre zij met zijn' overleden' Heer Vader reeds geko„ men waren," zonder nogtans, in de toenmalige benarde omstandigheden van den Staat, die een' beproefden arm niet alleen, maar ook krachtige hulp in geld en manschap vereischte, aanspraak te kunnen maken op het oppergebied.

In het gebruik, hetwelk CESAR en MAURITS van hunne ongemeene talenten en bekwaamheden en van de omstandigheden maakten, is, althans in de eerste jaren, het voordeel geheel op de zijde van MAURITS.

CESAR koos, in de toenmalige hagchelijke gesteldheid van *Rome*, welks diep verbasterde burgers, na den val van *Karthago*, zich slechts door onderlinge vernieling van de plundering der Aarde verpoosden, de partij van het *Volk*. Doch men verbeelde zich niet, dat dit nog de deugdzame *Plebejers* der *oude* Republiek waren, die zich op hunne trotsche en onmenschelijke verdrukkers, de *Kaste* der *Patriciërs*, niet anders wreekten, dan door de stad te ontwijken, opdat die tirannen zien mogten, hoe zij die, alleen met hunne kliënten, verdedigen konden. Neen; het was thans veelal een zamenraapsel van nietswaardigen, vrijgelatenen of slaven, — gemeen, uit alle hoeken van *Italië* opgestommeld, om slechts, tegen uitdeeling van brood en geld, de heerschzucht van enkele woelgeesten, een' MARIUS, een' CINNA, een' SATURNINUS of SULPICIUS, ten dienste te staan. Deze partij nu omhelsde ook CESAR tegen den Raad; en sommigen willen zelfs, dat hij niet vrij is geweest van de zamenzwering van CATILINA tegen de geheele *Romeinsche* staatsregeling. Hoe het zij, door zijne bekwaamheden, ongemeene mildheid, en de vriendschap van den alvermogenden POMPEJUS, die hij wist te verwerven, weldra tot *Pretor* en *Consul* verheven, deed hij zich een groot tooneel van krijgsbedrijven aanwijzen, door de opdragt der Provincie van *Gallië*, die hij weldra, door de

verovering van het geheele tegenwoordige *Frankrijk* ten Noorden der *Cevennes*, verdubbelde, en daarbij nog den *Romeinschen* naam en wapenen het eerst in *Britannië* en *Duitschland* deed kennen. Dit alles waren schitterende oorlogsfeiten; maar zij kwamen het menschdom op anderhalf millioen levens te staan, en vermeerderden noch het geluk, noch de veiligheid, noch de rust des *Romeinschen* Staats, die steeds dieper in den poel des verderfs zonk, naar mate hij zich naar buiten uitbreidde.

MAURITS, daarentegen, plaatste zich, na des onwaardigen LEICESTER's vertrek, die hem vreesde en gaarne zou opgeligt hebben, terstond aan het hoofd van den Staat, waar hij, op raad van den edelen OLDENBARNEVELDT, den vriend zijns Vaders en den leidsman zijner jeugd, terstond zijn werk maakte, om de binnenlandsche onlusten te dempen, de muitende krijgslieden, vooral den deugniet SONOI, tot orde te brengen, en daarop den hagchelijken strijd ondernam tegen den grootsten Veldheer van zijnen tijd, tegen ALEXANDER VAN PARMA, die *Antwerpen* pas door een wereldberoemd beleg had bedwongen, hetwelk hem met zijnen *Macedonischen* naamgenoot had doen vergelijken. Hoezeer nu MAURITS door de omstandigheden — den burgeroorlog in *Frankrijk* en de afwending van HENDRIK DEN IV — werd ondersteund, zoo was toch de spoed voorbeeldig, waarmede hij zich binnen vier of vijf veldtogten van alle de bolwerken van den Staat aan de zuiden oostzijde, die PARMA in veel langeren tijd, en dan nog gedeeltelijk door verraad, had bemagtigd, door open en eerlijk krijgsgeweld meester maakte, en in het beleg van *Geertruidenberg* het grootste beleid en de uitstekendste krijgsbekwaamheden ten toon spreidde. Zijne overwinningen bij *Turnhout* en *Nieuwpoort* deden hem ook als Legerhoofd in het open veld met het grootste voordeel kennen. Zekerlijk verschilde de toenmalige wijze van oorlogvoeren, en over 't geheel de veldtogten van MAURITS, verbazend van die van CESAR; en men kan onmogelijk de verovering van twee of drie, somtijds van

ééne vesting in eenen veldtogt met de inneming van geheele Provinciën, *Geertruidenberg* of *Groningen* met *Gergovia* en *Alesia*, noch den veldslag van *Nieuwpoort* met de reuzenslagen tegen de *Duitschers*, de *Nerviërs* of tegen VERCINGETORIX gelijkstellen. Maar MAURITS heeft ook nimmer de overwinning gestolen, gelijk CESAR, die op de *Usipeten* en *Tenkteren*, die hij slechts door verraad en het breken van een' wapenstilstand overwon; iets, waarover te *Rome* zelve luide klagten werden aangeheven.

De talenten der beide mannen waren zeer groot, maar van verschillenden aard. De *Romein* was niet enkel krijgsman; hij was ook staatsman, en zou, volgens CICERO's getuigenis, de grootste redenaar van zijnen tijd hebben kunnen worden, zoo hij zich daartoe bepaald had. Doch dit strookte niet met zijnen heerschzuchtigen aard. Hoe groot ook de kracht der rede te *Rome* was, zij was het steeds veel minder dan te *Athene*; een *Veldheer* moest daar altijd over het lot van den Staat beschikken. Nu was CESAR echter alles te gelijk; redenaar, kenner van *Romes* staatsbelangen, menschenkenner in een' hoogen graad; hij bezat de kunst om harten te winnen en in leven en dood aan zich te verbinden, vooral de harten zijner krijgslieden; muitende soldaten bedwong hij in het hevigste hunner woede met één woord, door hen „ burgers ” in plaats van „ makkers ” te noemen. Zijne veldtogten heeft hij onnavolgbaar beschreven, en daardoor aan zijn' eigen' krijgsroem een onvergankelijk gedenkstuk opgerigt. In wijsbegeerte en letterkunde was hij gansch niet onervaren. Zijnen grooten vijand CATO kon hij zoo goed met de pen als met het staal bestrijden, en hij wist de verdiensten der *Romeinsche* blijspeldichters zeer goed te onderscheiden. Dat de *Grieksche* taal hem zeer gemeenzaam was, kan men eenen *Romein* der Eeuwe van CICERO niet als verdienste toerekenen.

MAURITS was geen letterkundige; dit vak van menschelijke oefening bleef hem volkomen vreemd: maar een' anderen tak van kennis beoefende hij met de grootste vlijt

en het uitstekendst geluk. De tot groot nadeel der letteren en wetenschappen al te vroeg overledene Hoogleeraar VAN CAPPELLE heeft, in eene zijner uitmuntende Verhandelingen, opzettelijk de verdiensten van Prins MAURITS te dezen aanzien in het licht gesteld. Het blijkt daaruit, dat er bijna geen vak der wiskundige kennis bestaat, waarin MAURITS geheel onervaren was, en dat hij zelfs het boekhouden wilde leeren kennen; maar dat hij vooral die kundigheden, welke den krijgsman onmisbaar zijn, met geestdrift beoefende. Vandaar dan ook, dat hij, in het *theoretische* gedeelte der krijgskunst, onder de nieuwere Veldheeren nog zijns gelijken niet had gehad; dat hij, wat de *praktijk* betreft, nog als jongeling, grijsaards in dat vak beschaamde, en vooral in de legerschikking, zoo wèl in het vlakke veld, als bijzonder voor eene belegerde stad, uitmuntte. Zijne kunde en bekwaamheden dus, hoewel veel minder uitgebreid en minder bevallig dan die van CESAR, maakten meer een geheel uit, en hij beantwoordde daardoor meer aan het doel van zijn leven en aan zijne bestemming.

Wat de zedelijkheid aangaat, staat MAURITS verre boven CESAR. Het is waar, dat hij niet rein was in dit opzigt; hij verbond zich niet in het huwelijk, en teelde verscheidene onechte kinderen met de Freule VAN MECHELEN; doch, daar zijne genegenheid zich op haar gevestigd had, en een onoverkomelijk beletsel (hare belijdenis van het *Roomsche* geloof) zich tegen een huwelijk verzette, zoo is hij veel meer te verontschuldigen, dan *gehuwde* Vorsten, die bastaarden achterlaten. CESAR, daarentegen, (onze pen weigert bijna, het ter neder te zetten) — CESAR heette *de man van alle vrouwen, en de vrouw van alle mannen!* Op dit punt is hij niet te verontschuldigen, en zelfs zijne grootste bewonderaars moeten hier eenen sluijer over zijne daden werpen. Ook de vriendschap met een der verachtelijkste wezens, met MARCUS ANTONIUS, verhoogt zijne schande.

Tot hiertoe hebben wij beide mannen in het eerste ge-

deelte van hun leven beschouwd. Het tweede was voor beiden minder vereerend. Zij stonden naar hooger gezag over hun Vaderland, dan zij tot nu toe hadden bezeten. Het oordeel der wereld was wel in hunnen, gelijk tot op onzen tijd, verdeeld over CESAR en MAURITS, als partijhoofden; maar *over het algemeen* is dat oordeel toch minder gunstig voor beiden. Heerschzucht, die de erkende grondwetten van den Staat schond, in beide bevelhebbers, dreef hen tot stappen, die den geheelen Staat tot op de grondvesten deden schudden, en de eerlijkste liefhebbers des Vaderlands sneven of vlugten. Te *Rome* stond CATO pal voor de regten des Vaderlands; in *Holland* OLDENBARNEVELDT, en deze had een' anderen CICERO, moediger en standvastiger dan de *Romeinsche*, ter zijde: HUIG DE GROOT nam de vlugt niet, als TULLIUS; hij noch zijne doorluchtige Gade wilden zelfs om genade verzoeken, toen het lot hen aan MAURITS in handen gaf.

Tegen zulke tegenstanders (de *Aristokratische* partij in den Staat) bedienden zich CESAR en MAURITS van gelijksoortige middelen, — van den invloed des *Volks*. CESAR wist hetzelve door *geschenken* en *spelen*, MAURITS door een magtiger beweegrad, door gewaanden ijver voor *zuivere Godsdienst*, te winnen. Toen CESAR hoorde, dat de Volkstribunen (waaronder de nietswaardige ANTONIUS) door een' onvoorzigtigen stap van den Raad uit *Rome* verdreven waren, scheen magtige ijver voor de regten der *Plebejers* en der *Tribunen* hem te bezielen, en hij bediende zich daarvan, om de grenzen van zijn gebied te overschrijden, en den *Rubicon* over te trekken. Aan MAURITS waren de twisten over de genade en voorbeschikking vrij onverschillig, en hij wist er zeer weinig van; maar het was hem niet onverschillig, toen hij hoorde, dat de *Contraremonstranten* de groote meerderheid uitmaakten en OLDENBARNEVELDT tegen zich hadden, voor dezen kerken te eischen, en dus, ook door openbaren overgang tot de Kloosterkerk, die zij inhadden, die meerderheid voor zijne belangen te winnen.

Men moet echter erkennen, dat beiden getergd waren: CESAR, door den harden eisch, dat *hij* zijn geheele leger moest afdanken, terwijl POMPEJUS het zijne behouden mogt; MAURITS, door de oprigting der Waardgelders in de Steden, die tegen de door hem aangevoerde krijgsmagt van den Staat schenen aangeworven te zijn. Doch, in plaats van zich door wettige middelen te verdedigen, werden zij aanvallers. In zoo verre komen zij overeen; maar in de uitvoering van hun plan verschilden zij hemelsbreed in twee voorname opzigten, — *in de overwinning der moeijelijkheden*, en *in hun gedrag jegens de overwonnenen.*

1) Niets kan verschillender zijn, dan een held, die achtereenvolgens *Italië* als een bergvloed doorstroomt; zich dan eensklaps westwaarts wendt, om de plaatsbekleeders van POMPEJUS ter loops in *Spanje* gevangen te nemen; *Marseille* doet bukken; naar *Griekenland* oversteekt; dáár, na eene lange worsteling, op den Veldheer, die in drie werelddeelen en op de tusschenbeiden gelegene zeeën overwinningen had behaald, eindelijk de zege bevecht; tegen PHARNACES optrekt, hem ziet en overwint; in *Alexandrië*, met levensgevaar en ten koste der onwaardeerbare Bibliotheek, de Stad en — KLEOPATRA wint; in *Afrika* voet aan land zet, en dáár alles doet bukken, alleen het onwinbaar gemoed van CATO niet; en dan eindelijk in *Spanje* meer voor zijn leven, dan voor de overwinning, tegen de Zonen van POMPEJUS vecht; — niets, zeg ik, kan verschillender zijn, dan zulk een held en de man, die door één magtwoord op de *Neude* te *Utrecht* de Waardgelders doet uiteengaan, en daarmede al de magt van *Hollands* Staten verlamt; die, toen deze zich naar zijnen wil vlijen, zijne zegepraal alleen daardoor voltooijen kan, dat hij een' magteloozen grijsaard en twee andere door geene lijfwachten omstuwde tolken der vrijheid in het heiligdom zelve der wetten in hechtenis neemt, en eindelijk met weinig of geen tegenstand, dan de taal der waarheid, die hij uit den mond van CORNELIS PIETERSZ. HOOFT moest aanhooren, de vertegenwoordiging van *Holland* vervalscht, door, op

eene gewapende reis door hetzelve, de wettige Regenten van dat gewest van — en zijne aanhangers op het kussen te dringen, gelijk hij reeds te voren in *Gelderland* had gedaan. Zulk eene gemakkelijke zege zou den Zoon van WILLEM DEN I eerst *dan* waardig geweest zijn, wanneer zij met eene algemeene bevrediging en verzoening der partijen geëindigd ware. Maar integendeel — doch dit behoort tot de volgende hoofdbijzonderheid.

2) CESAR's grootste eerekrans, grooter dan die zijn hoofd aan de *Sambre*, aan de *Saône*, te *Gergovia*, te *Alesia* en te *Pharsalus* met bloedige lauweren tooide, was zijne goedertierenheid jegens de vijanden, op welke hij gezegepraald had. Zelfs op het moordveld van *Pharsalus* gebood hij het sparen van burgerbloed, en vooraf zoo wel als naderhand werd niemand, dan *gewapende* vijanden, door hem om 't leven gebragt. CICERO, zijnen lateren moordenaar BRUTUS, MARCELLUS, TUBERO, LIGARIUS, en hoe vele anderen nog! schonk hij niet alleen leven en vrijheid, maar liet hun ook nog eereposten en bezittingen behouden, ja sommigen schonk hij nieuwe daarbij. Het was zijne grootste spijt, dat CATO zich door zelfmoord aan dien edelen wedstrijd tusschen vaderlandsliefde en edelmoedigheid had onttrokken.

En wat deed MAURITS? (o, Vergeet het, zoo mogelijk, volgende Eeuwen!) Hij liet zijn' ouden weldoener, den vriend zijns Vaders, den Vader der Republiek, door eene Commissie van Regters, wier vonnis men vooraf kon weten, het zeventigjarige hoofd aan het zwaard des beuls toewijzen! Hij wist dit vonnis, en hij keurde het goed; want hij kon genade schenken, en — hij wilde het niet. (Dat hij den gruwel *aanschouwd* heeft, gelijk nog onlangs, volgens aanteekeningen van OLDENBARNEVELDT's dienaar, op nieuw is beweerd, willen wij, ter eere van den overwinnaar bij *Nieuwpoort*, liefst niet gelooven.) DE GROOT, de eeuwige eer van *Nederland*, den braven HOGERBEETS liet hij tot eeuwige gevangenis verwijzen. De *Spaansche Nederlanden* wer-

den vervuld met de edelste ballingen. Het was hier geen wraakgierige LABIENUS alleen, die, vergiffenis weigerende, tot *Romes* erfvijanden, de *Parthers*, de toevlugt nam; het was de bloem des Vaderlands, die alle medewerking met den *Spaanschen* vijand stellig weigerde, en, liever dan zich hieraan bloot te stellen, nog verder weg de wijk naar *Frankrijk* nam. Aan het vervolgen der vrienden van OLDENBARNEVELDT kwam toen, gedurende het leven van MAURITS, geen einde; en zelfs de beide Zonen van den Advocaat, die de Prins toch beloofd had te zullen gunstig zijn, wanneer zij zich wèl gedroegen, werden, zonder aanleiding, van hunne ambten — zij waren het reeds van huns Vaders bezittingen — beroofd. Welk eene vreeselijke wraak na de gemakkelijkste zegepraal! Hoe afstekend bij CESAR!

Eindelijk had het lot onzer beide helden ook die overeenkomst, dat er door de leden der overwonnene partij eene zamenzwering tegen hun leven gesmeed werd. CESAR was daarvan het slagtoffer. De man, dien hij, na hem te *Pharsalus* overwonnen te hebben, het meest beweldadigd had, stond aan het hoofd dier onderneming. Toen de groote man *hem* onder zijne moordenaars zag, riep hij uit: *Ook gij, mijn kind!* bedekte zijn hoofd, en verdedigde zich niet langer. Deze zamenzwering was dus eensdeels het gevolg zijner goedheid, die heimelijke vijanden met edel zelfvertrouwen gespaard had; doch, aan den anderen kant, gaf de onvoorzigtigheid, waarmede CESAR zich buitensporige eerbewijzingen liet aanleunen en naar den koninklijken titel dong, (de magt had hij reeds) aanleiding, dat de *Patriciërs*, jaloers op hun gezag, dit plan zochten te verijdelen. — MAURITS was voorzigtiger, Hij zocht geenen hoogeren titel in den Staat, maar was tevreden met zijnen mededinger in gezag uit den weg te hebben geruimd. Aan den anderen kant kan men niet zeggen, dat overgroote goedheid de zamenzwering tegen hem heeft gevoed of aangemoedigd. Het waren de slecht behandelde Zonen van OLDENBARNEVELDT, en eenige *Remonstranten*, wien geen

beter lot was te beurt gevallen, die het fchelmftuk ondernamen, hetwelk door de eerlijkheid van eenige aangenomene deelnemers dier zelfde gezindte aan den dag kwam. MAURITS redde zijn leven; maar ook nu was hij niet edelmoedig. Aan REINIER VAN GROENEVELD, den jongften en genoegzaam onfchuldigen Zoon des Advocaats, die alleen uit overmaat van broederliefde gezondigd had, fchonk hij geene genade, in weerwil van de fmeekbede zijner eerwaardige Moeder en teederminnende Gade. MAURITS was dus, op het punt van vergeven en vergeten ten aanzien zijner ftaatkundige tegenftrevers, een man van zeer gewonen — en misfchien beneden den gewonen — ftempel. CESAR was daaromtrent een der verhevenfte ftervelingen, wien men flechts al te groote toegeeflijkheid aan de vermaken van het door hem begunftigde volk — door het vernederen van raadsheeren tot tooneelfpelers — kan verwijten.

Trekken wij nu alles bijeen, zoo moeten wij MAURITS, in zijne oorlogen tegen den buitenlandfchen vijand, *en* door de bedoeling, *en* door de heerlijke uitkomst, de voorkeur toekennen. Het was een verheven fchouwfpel, onder zijn beleid eenen Staat van flechts twee millioenen menfchen tegen *Spanjes* reuzenmagt met geluk te zien worftelen, en tevens dien Staat door veroveringen te zien uitzetten; terwijl men flechts ééne Stad van belang, *Ostende*, na een beleg van *drie* jaren, verloor, en terwijl ook ter zee, onder 's Prinfen opperbeleid, Vorften en Koningen, uit landen, die in CESAR's tijd onbekend waren, den naam van *Holland* en MAURITS leerden kennen en bewonderen, een Gezant uit *Achem* in 's Prinfen leger voor *Grave* verfcheen, de *Molukken* hem leerden eerbiedigen, en een veroveraar op *Ceylon* zijne beeldtenis in de zaal plaatfte, waar hij aan vreemde Gezanten gehoor gaf. Eindelijk bekroonde het roemrijke twaalfjarige Beftand dezen ftaat van zaken, en het Gemeenebest werd zelfs door *Spanje* erkend.

Deze vestiging van eenen jongen, bloeijenden Staat, op vrijheid in Godsdienst en burgerftaat gegrond, hoe hoog

ſtaat zij niet boven de onderdrukking der vrije *Galliſche*, *Germaanſche* en *Britanniſche* volken! Maar, aan den anderen kant, ſtaat de *Romein*, in zeldzame trekken van moed en tegenwoordigheid van geest, boven den *Nederlander*; b. v. toen hij de zeeroovers, die hem gevangen hadden, zonder hen eenigzins te ontzien, wist in ontzag te houden, en naderhand in een rank bootje de zee overſtak, met de bekende woorden tot den ſchipper: *Vrees niets; gij hebt* CESAR *en zijn geluk aan boord!* — toen hij te *Pharſalus* de jonge, *kokette* raadsheeren in de *geparfumeerde* gezigtjes beval te ſteken, en dus de zege behaalde; — toen hij, in *Afrika* bij de landing op den grond vallende, 't geen men voor een ſlecht voorteeken hield, uitriep: *Ik kus u, Moeder Aarde! mijne Aarde!* — In alle dergelijke trekken was MAURITS, die meer een man van *nadenkend* dan van *oogenblikkelijk* Genie was, (indien het vrijſta die onderſcheiding te maken) een vreemdeling. En wanneer men beiden als partijhoofden, als aanvoerders in een' burgertwist aanmerkt, zoo was MAURITS daaromtrent *en* minder groot, als Veldheer en Staatsman, *en* zwakker in het gebruik zijner middelen, (hij moest ijver voor regtzinnigheid veinzen, waarom hij zich te voren nimmer bekommerd had) en vooral onedeler in zijne wraak. Het hofſchavot in *'s Gravenhage* en *Loeveſtein* zijn twee vlekken in zijn beſtuur, zoo als CESAR die nimmer gekend heeft. Misſchien zou deze *voor zichzelven* voorzigtiger gedaan hebben, het ſpoor van SYLLA te drukken; maar dan ware hij ook ſlechts een man geweest, die, in ſpijt zijner overwinningen, door alle Eeuwen verfoeid wordt. CESAR verſmaadde het beſtuur en het leven tot zulk eenen prijs. Mogt MAURITS het ook gedaan, en, door de verzoening met OLDENBARNEVELDT en de Staatspartij, de proef op hunne dankbaarheid hebben genomen! Thans achtte hij zich niet veilig, dan door verandering van Regering en door buitengewone Regtbanken; en dit juist bragt zijn leven in het dringendst gevaar, verlamde zijnen arm door wroegingen, en verzwakte zijne oorlogskas door

eene karigheid, waaraan OLDENBARNEVELDT en zijne in het groot denkende vrienden nimmer gedacht hadden. Zoo was dan bij ondervinding de harde weg bevonden de regte toch niet te zijn! En dit is hij zelden. Het is waar, CESAR is, ten gevolge van overmaat van vertrouwen,. onder het ſtaal des verraads gevallen; maar deze dood zelf maakt hem onſterfelijk: tegen zijn' BRUTUS wilde hij zich niet verweren. Maar, wat zijne buitenſporigheden aangaat, zijne ſchandelijke middelen om het volk en de invloed hebbenden om te koopen, daaromtrent ſtaat CESAR bij MAURITS verre achter. Wij zouden, in één woord, kunnen zeggen, dat de eerſte meer deugden én ondeugden, en de tweede beide in eene mindere mate, en meer hechte, gelijk de eerstgenoemde meer ſchitterende, bekwaamheden gehad heeft.

KORTE LEVENSBERIGTEN DER HEEREN DE POLIGNAC, DE COURVOISIER EN DE BOURMONT, *Leden van het tegenwoordig in Frankrijk beſtaande Ministerie.*

DE POLIGNAC.

ARMAND JULES MARIE HERACLIUS, Prins DE POLIGNAC, Voorzitter van den Raad van Ministers en Minister van Buitenlandſche Zaken, werd in 1771 geboren. Hij ſtamt af van een oud adellijk geſlacht. Zijn vader had in de *Ukraine* een groot domeingoed, hetwelk hem door Keizerin KATHARINA II geſchonken was. Vóór de omwenteling was DE POLIGNAC Officier bij een Huzarenregement. Hij week uit, begaf zich naar *Italië*, waar hij in den echt trad met de dochter eens *Nederlandſchen* Barons, en vereenigde zich eindelijk met het leger van CONDÉ. Hij ſtreed tegen *Frankrijk* aan het hoofd van zijn regement; doch toen dit, met het leger van CONDÉ, ontbonden werd, begaf hij zich naar *Engeland* bij den Graaf D'ARTOIS, (tegenwoordige Koning van *Frank-*

rijk) die hem zijne vriendschap en zijn geheel vertrouwen schonk, zoodat een bijna broederlijke band hen aan elkander hechtte. DE POLIGNAC verliet, in 1804, *Engeland*. Zijn oogmerk was, de BOURBONS weêr op den troon te helpen. *Parijs* koos hij tot woonplaats. Al spoedig schaarden zich GEORGE CADOUDAL, PICHEGRU en anderen om hem. De vruchtelooze pogingen der Koningsgezinden zijn genoeg bekend. Zij trachtten den Eersten Consul in handen te krijgen en hem te vervoeren. Het complot der zaamgezworenen werd nog bij tijds ontdekt, en DE POLIGNAC ter dood veroordeeld. Op de dringende beden zijner gemalin, waarbij Keizerin JOSEPHINE de hare voegde, schonk NAPOLEON hem het leven. Hij moest, tot er een verdrag gesloten was, gevangen blijven, en daarna eene ballingschap ondergaan. Na eene vierjarige gevangenschap te *Ham*, en eene andere, bijna even zoo lang, in den *Tempel* en te *Vincennes*, kreeg hij verlof, in het huis te gaan wonen, waar zich zijn broeder bevond. Hij maakte daar kennis met den Generaal MALLET; maar er is geen schijn om te gelooven, dat hij deel genomen hebbe aan diens zamenzwering van het jaar 1812, want men liet hem volkomen met rust. In het begin van 1814 verdween DE POLIGNAC uit *Parijs*, en begaf zich naar den Graaf D'ARTOIS, te *Vesoul*, in het departement der *Opper-Saône*. Spoedig daarna keerde hij, met uitgebreide volmagten, naar de hoofdstad terug, alwaar hij met zijne broeders de witte vaan plantte. In 1815 werd DE POLIGNAC door het departement, waar zijne voorouders geheerscht hadden, als Afgevaardigde verkozen. Hij sprak en stemde, als aanhanger van het leenstelsel, met de meerderheid. In 1816 zat hij in den krijgsraad, die den Graaf LALLEMAND veroordeelde. Na den dood van zijnen vader werd DE POLIGNAC, in 1817, Pair, en nam plaats naast zijnen broeder. Door CHATEAUBRIAND's terugroeping werd hij, in 1823, Gezant te *Londen*. Sedert heeft hij steeds in groote gunst bij het Hof gestaan, en onophoudelijk

getracht, in den Raad van Ministers zitting te mogen nemen, waartoe hij ook verfcheidene reizen van *Londen* naar *Parijs* gedaan heeft. Eindelijk bereikte hij zijn doel, en vormde een Ministerie, dat nu zijnen naam draagt, nadat hij zelf eerst tot Minister van Buitenlandfche Zaken was benoemd geworden.

DE COURVOISIER.

JEAN JOSEPH ANTOINE DE COURVOISIER, Minister van Justitie en groot Zegelbewaarder, geboren in 1770, is de zoon eens Advocaats bij het Parlement te *Befançon*. Hij week insgelijks met zijnen vader uit, en diende in het leger van CONDÉ, waar hij met het kruis van den *H. Lodewijk* omhangen werd. Hij keerde eerst na de herftelling van het Huis der BOURBONS naar *Frankrijk* terug. In 1816 werd hij tot Advocaat-Generaal bij het Koninklijk Geregtshof bevorderd, en fpoedig daarna tot Afgevaardigde van het departement der *Doubs* verkozen. In deze betrekking gedroeg hij zich, gedurende de zittingen van 1816, 1817 en 1818, als een ijverig voorftander en verdediger van het Ministerie. In 1819 en 1820 waren zijne gevoelens onafhankelijk en liberaal. Niet zonder bekwaamheid verdedigde hij de regten en vrijheden des lands, en verhief zich tegen de vooroordeelen en den trots der uitgewekenen. Ondertusfchen was zijn gedrag zoo omzigtig, dat hij zich noch met de *regterzijde*, noch met het *centrum* vereenigde. Na dien tijd was hij een ijverig aanhanger der *Congregatie*, en men hoorde bijna niet meer van hem fpreken. Niet zonder verbazing heeft men DE COURVOISIER als Minister van Justitie en als lid van het Ministerie DE POLIGNAC zien optreden.

DE BOURMONT.

LOUIS AUGUST VICTOR DE GAISNE, Graaf DE BOURMONT, Minister van Oorlog, werd, in

1773, op het slot *Bourmont*, nabij *Angers*, geboren. Toen de behoefte naar verbetering de crisis van 1789 veroorzaakte, was DE BOURMONT Officier bij de *Fransche* Garde; doch toen dit corps de volkspartij koos, begaf hij zich naar *Koblentz*. Hij werd Adjudant van den Prins DE CONDÉ, die hem, in 1790, eene geheime zending opdroeg, welke ten doel had, eenen opstand te *Nantes* te bewerken. Drie jaren later verliet hij nogmaals de oevers van den *Rijn*, en begaf zich naar de boorden der *Loire*. SCEPEAUX verhief hem tot Generaal-Majoor in zijn leger. Hij was lid van den Raad, die de oproerige bewegingen in *Maine* bestuurde. In December 1793 werd hij naar de *Engelschen* en de BOURBONS gezonden, om onderstand te verzoeken. Hij verkreeg het kruis van *Lodewijk*, met hetwelk hij door den Graaf D'ARTOIS begiftigd werd. Van 1794 tot 1796 diende DE BOURMONT nu eens in de *Vendée*, dan weder in het leger van CONDÉ. Toen HOCHE de rust in *Bretagne* (1795) weder hersteld had, begaf hij zich andermaal naar dat land. Bij de uitbarsting des opstands van 1799 in de *Vendée* trad DE BOURMONT weder te voorschijn, en nam krachtdadig deel aan denzelven. Met 1200 of 1500 *Chouans* overviel hij de stad *Mans*, en hield dezelve drie dagen lang belegerd. Het voorbeeld van LA PREVALAYE navolgende, staakte hij zijne verrigtingen, en wilde GEORGE CADOUDAL ook overreden zulks te doen. Deze weigerde evenwel, en overlaadde den Generaal DE BOURMONT met bittere smaadredenen. De laatste kwam in 1800 naar *Parijs*, waar hij zich aan de familie BECDELIÈVRE verbond, wier hoofd eerste Voorzitter bij het Parlement, te *Besançon*, geweest was. In 1801 overrompelde CADOUDAL een' postwagen, vond den zwager van DE BOURMONT in denzelven, en liet dezen oogenblikkelijk doodschieten. Gedurende het Consulaat leende BOURMONT aan de bevrediging der *Vendée* de behulpzame hand. NAPOLEON raadpleegde hem dikwerf, en schepte zelfs een' zeker behagen in hem. Desniettegenstaande werd hij door

FOUCHÉ, die hem voor een geheim afgezant der BOURBONS hield, naauwlettend gadegeslagen. Bij de uitbarsting der *helsche machine* werden de *Jakobijnen* door DE BOURMONT als de bewerkers beschuldigd; maar FOUCHÉ beweerde, dat deze onderneming van de Koningsgezinden afkomstig was, en DE BOURMONT werd in den *Tempel* gebragt, waar hij tot in 1803 zijne dagen sleet. In dat jaar, namelijk, werd hij in de vesting *Dyon*, en spoedig daarna in die van *Besançon* opgesloten, uit welke laatste hij in 1805 ontsnapte en naar *Portugal* vlugtte. Zijne goederen werden echter, niettegenstaande zijn gedrag, niet verbeurd verklaard. Het is onbekend, waarom hij zich niet naar de Vorsten van het Huis van BOURBON begeven hebbe. Hoe dit ook zij, in 1810 bevond hij zich nog te *Lissabon*, waar hij zich onder de driekleurige vlag plaatste, en den Maarschalk JUNOT naar *Frankrijk* begeleidde. De Prefect van het departement der *Neder-Loire* deed hem, wel is waar, in hechtenis nemen; maar hij wist spoedig NAPOLEON's toegenegenheid te herwinnen, en bekwam zijne vrijheid. (FOUCHÉ, zijne tegenpartij, bekleedde toen de waardigheid van Minister niet meer.) Met den rang van Overste-Adjudant werd hij naar *Napels* gezonden. Naderhand werd hij Generaal eener brigade, en later over eene afdeeling. In 1813 muntte hij bij *Dresden* uit, en betwistte in 1814 den Verbondenen het voortrukken bij *Nogent-sur-Seine*. Na de herstelling der BOURBONS werd hij aan het Hof zeer heusch bejegend. Hij was in 1815 Commandant van de 6de militaire divisie, en kreeg in Maart bevel, om onder NEY het voortrukken van BUONAPARTE, uit *Elba*, te beletten. Het is bekend, dat hij het voorbeeld van dien Maarschalk volgde, en zich aan de zijde van NAPOLEON schaarde, in plaats van hem te bestrijden. Eenige dagen daarna deed hij aanzoek om het bevelhebberschap over eene afdeeling van het leger, dat op de noordelijke grenzen bijeenverzameld werd. Op de bijzondere aanbeveling van GÉRARD LABÉDOYÈRE werd zijn verzoek hem ingewilligd. Hij begaf zich naar

zijn corps, en liep in den nacht van 14 op 15 Junij, drie dagen vóór den' flag bij *Waterloo*, over. Een middellijk gevolg van deze handeling was de terugkeer der BOURBONS in *Frankrijk*. DE BOURMONT bevond zich in hun gevolg. In naam des Konings vermeesterde hij verfcheidene fterke plaatfen op de grenzen, en bekwam fpoedig daarop het opperbevel eener divifie der Garde te voet. Sedert is hij altijd — zeer natuurlijk! — den troon getrouw gebleven.

TAFEREEL VAN DE SCHOUWBURGEN TE LONDEN.

(Door een' *Engelschman.*)

Bij de *Engelfchen*, een fchrander, rijk en verlicht volk, hetwelk zoo vele groote dichters en meesterftukken van letterkunde telt, is het tooneel thans in eenen treurigen ftaat van barbaarschheid. Terwijl deszelfs zeden, wetten en koophandel steeds vooruitgingen en in korten tijd grootelijks verbeterden, geraakte de tooneelkunst allengs meer en meer in verval. In den *Engelfchen* fchouwburg is het hedendaags zoo gefteld, dat een fatfoenlijk man er naauwelijks zijnen voet durft zetten. Alles, wat goede zeden kwetst, alles, wat tegen den goeden fmaak ftrijdt, fchijnt zich te vereenigen in plaatfen, die toegewijd zijn aan dramatifche voorftellingen. De nieuwe tooneelftukken zijn of koud, of onnatuurlijk, of onbeduidend, dikwerf zeer onkiesch. Kortom, deze kunst, die in de dagen van SHAKESPEARE, in eenen tijd van halve verlichting en van onvolkomene befchaving, bloeide, is thans, nu rijkdom en befchaving zoo algemeen zijn, in het diepst verval geraakt, ja in eenen betreurenswaardigen ftaat van laagheid en onzedelijkheid.

De vreemdeling, die te *Londen* aankomt en de fchouwburgen meent te moeten bezoeken, ftaat telkens meer verbaasd; want alles, wat hij ontdekt, is van dien aard, dat het afkeer en tegenzin bij hem verwekt. De beide fchouwburgen, *Drury-Lane* en *Covent-Garden*, ftaan in het midden van een zeer morsig gedeelte der ftad, dat, uit hoofde der kronkelingen, eenen doolhof gelijkt, en door het uitfchot der bevolking wordt bewoond. Men moet kleine, donkere ftraatjes doorkruifen, welker menigte zijftegen den wandelaar ligt doen

verdwalen en den gaauwdieven tot schuilplaats strekken. In alle deze naauwe straatjes vindt gij niet één huis, dat aan deftige en achtingwaardige lieden behoort. De nachtelijke roover, de heler, de gemeene ligtekooi hebben deze onreine verblijven ingenomen. Kroegen van ééne verdieping dienen hun tot punten van vereeniging; der dieven taal klinkt u daar in de ooren. Wanneer gij in dit oord verdwaald geraakt, herinnert u alles, wat uwe zinnen aandoet, de gevaarlijke plaats, waar gij u hebt begeven; het slijk is hoog opgehoopt op de straten — achter de roode gordijnen dier slechte herbergen ontwaart gij groepen van booswichten, mannen en vrouwen, die zich tot ondernemingen tegen den volgenden nacht gereed maken. De Policie, wier *bureau* daar in de nabijheid wordt gevonden, is er niet onkundig van; maar de wacht, die dezelve rondom de schouwburgen houdt, dient alleen, om dit kwaad binnen engeren kring te beperken, zonder het te vernietigen. Bij hen, die voor de algemeene veiligheid behooren te waken, heeft eene, zoo het schijnt, onvermijdelijke en gevaarlijke oogluiking plaats ten opzigte der gaauwdieven, welke zij moesten bedwingen of straffen. Daar nu beide deze benden — de dienaren der Policie en de roovers — te gelijk vijanden en bondgenooten, in derzelver bestaan over en weder steun en eene bron van winst, straffeloosheid en wederkeerige voordeelen vinden, hebben er bij de gevechten, welke de Policie levert of voorgeeft te leveren tegen de dieven, omkoopingen, overeenkomsten en schikkingen plaats, die tot voordeel van beide partijen uitloopen, en de heillooze bron van zedeloosheid en rooverij doen voortduren.

Zoodanig zijn de toegangen tot de schouwburgen. Slecht volk, dat aan diefstal en schandelijke leefwijze overgegeven is, omringt dezelven te *Londen*. Ook dieven van minderen rang, die nog in hunne leerjaren zijn, en zakkenrollers, nog weinig bedreven in het handwerk, verzamelen daar in menigte. Vermengd onder de dienaren der Policie, dringen zij naar den ingang, en oefenen voor de plaatsen, waar men de loodjes uitgeeft, hun bedrijf, dat hun echter geene groote winsten oplevert. Eenige horlogies en zakdoeken zijn gewoonlijk de buit, dien zij maken. Zal ik trachten af te schilderen die ellendelingen, welke, behangen met gemaakte lompen en bedekt met kunstig vervaardigde wonden, gestolene of zelfs door hebzuchtige en barbaarsche ouders verkochte kin-

deren op hare armen houdende, u een walgelijk gezigt veroorzaken en alle toegangen tot de schouwburgen bezetten? Zal ik spreken van die jammerlijke schepsels, welke, nog eer zij huwbaar zijn, voor de deugd, voor de braafheid, voor den staat, voor de menschheid verloren zijn, terwijl de oudsten niet zelden naauwelijks zeventien en de jongsten somtijds twaalf jaren tellen, — treurige bewijzen van eene beschaving, die met reuzenschreden de ondeugd nadert, gelijk dezelve aan den anderen kant verbazende vorderingen maakt in kunstvlijt, magt en wetenschap? Evenwel kan men het kwaad, dat er in de nabijheid plaats heeft, geenszins als bewijs van de zedeloosheid des tooneels doen gelden. Maar de wijsgeer mag vragen, waarom de ondeugd en de ellende zamenvloeijen naar hetzelfde punt, waar de weelde en de betooveringen der kunst hare wonderen ten toon stellen en in al haren glans schitteren? —hoe het komt, dat het tooneel, hetwelk, om zoo te spreken, de sterkste uitdrukking van de hoogste beschaving zijn moet, tevens het middelpunt van alle afschuwelijkheden en de verzamelplaats van alle mogelijk bederf is?

Niet zonder gevaar dus nadert men den schouwburg; zoo namelijk het geschreeuw der dronkenschap, de heesche stemmen der lichtmisserij en ruwe losbandigheid, de onbekende spreekwijzen, die tot het woordenboek der gaauwdieven of tot dat der ongebondenheid behooren, — kortom, zoo alles, wat de ooren kwetst en walgelijk voor de zinnen is, ons niet noodzaakt, om terug te keeren. Met moeite dringt men door die menigte, welke er belang bij heeft, om verwarring te veroorzaken, ten einde onbemerkt te kunnen stelen. Komt men dan eindelijk binnen in het gebouw, daar volgt pracht op morsigheid, kwistige weelde op behoeftigheid; maar de ondeugd blijft heerschappij voeren.

Breede trappen, die de fraaiste paleizen van *Europa* niet zouden ontsieren, loopen naar eene zaal, welke op eene verbazend groote schaal is aangelegd en de rijkste sieraden heeft. Kostbaar marmer en verblindende pracht ziet gij aan alle kanten. Vestigt gij uwe oogen op de lieden, die u omringen, het zijn dezelfde personen, die u zoo even omgaven; zij mengen zich onder de bloem des adels, onder de vrouwen der groote wereld, en zijn tegenwoordig bij de tooneelspelen. Treedt gij de *foyer* binnen, door uitheemsche bloemen, schitterende lampenkroonen en fraaije standbeelden met

even veel smaak als pracht versierd, gij staat verbaasd, u in het midden van even luidruchtig als losbandig gezelschap te bevinden. Vrouwen, die zich prijs geven, met uitgezochte kleeding en zeer rijk opgetooid, bij de onwelvoegelijkheid des toilets, door de mode op de bals ingevoerd, de onbeschaamde losheid, welke haren staat kenmerkt, voegende, omringen u daar en vallen u lastig. Het ernstige en bezige volk, dat gij voor eenige uren hebt verlaten, en met hetwelk gij den geheelen dag leefdet, verdwijnt. Gij vindt niet dan toomelooze losbandigheid; gesprekken en gebaren, welke geene beschaafde maatschappij moest dulden; schandelijke verbindtenissen, in het openbaar aangegaan; kortom, eene zoodanige stoutheid in ergerlijke ondeugden, welke men niet kan beschrijven, zonder zich te bezoedelen met het onreine. Men kan zijne vrouw of dochter niet brengen in eene dezer *foyers*, welker bestemming zoo wèl bekend is, dat de mannen zelve daar naauwelijks durven intreden, zoo zij zichzelven slechts eenigermate ontzien.

Verlaat gij deze prachtige vertrekken, tempels der ongebondenheid, waar alles, wat er gebeurt, strijdt tegen die zuiverheid van zeden, waarop het *Engelsche* volk zoo gaarne roem draagt; in de *loges*, waar gij u gaat opsluiten, is het even ergerlijk. Daar spannen de HENRIETTE WILSONS hare strikken; daar komen de zedelooze lieden van het Hof vermaak voor goud zoeken, en, gelijk een hunner zeide, *zakelijke liefde koopen*. Deze wezens, in rang verschillende, maar alleen toegewijd aan verfoeijelijke ondeugd, zijn verspreid in die schitterende *loges*. De Directeuren van het tooneel hebben haar vooraf loodjes gezonden; meer dan de helft der zaal is opgevuld met deze priesteressen, en met mannen, welke de dienst van outerknapen bij haar waarnemen. Ik vraag, hoe een tooneeldichter aan een alzoo zamengesteld publiek werken kan aanbieden, die met smaak geschreven zijn, en waarin keurigheid van gedachten met diepheid van gevoel is vereenigd? Hij zoude niet verstaan worden door de genen, tot welke hij zich wendt. Dubbelzinnigheden, woordspelingen, vuile taal, der steilaadje van eene kermistent waardig, — ziedaar, wat er in het blijspel verlangd wordt! De overzetting van de slechtste *Fransche melodrama's*, het overdreven hartstogtelijke, het sluitende van de meest onwaarschijnlijke omstandigheden, afzigtige en bloedige bedrijven, in menigte ten tooneele gevoerd, — ziedaar, wat *treurspel* moet heeten!

De *Engelsche* schouwburgen zijn verbazend groot; in eene eerste *loge* tegenover het tooneel geplaatst, kan men naauwelijks met het bloote oog de bewegingen der tooneelspelers onderscheiden. Voor u ziet gij in eene steile diepte neder, waar eene flordige en verwarde menigte in woelende beweging is; dat is het *parterre*, of de bak. Deze kolossale grootte der gebouwen, die voor het uitvoeren van tooneelstukken bestemd zijn, heeft een' dubbel nadeeligen invloed op dezelve. Men moet deze zoo talrijke *loges*, de plaatsen van onderscheiding, het *orchest* en den bak bezetten; men is kwistig in het uitdeelen van loodjes; men lokt de heffe der *Engelsche* bevolking — men zoude zelfs gaarne aanschouwers betalen.

Hierbij komt verder, dat de tooneelspelers zelve, hunne stem voor zoodanig gebouw niet genoeg kunnende uitzetten, hunne kunst verwaarloozen, in het overdrevene vallen, zich met klatergoud opschikken, en alle gevoel voor het zedelijk schoone verwaarloozen. Zij geven geen acht op goeden smaak, en leggen zich niet toe op die fijne waarneming der menschelijke karakters, zonder welke de tooneelkunst niets is. Hunne stem wordt hol en schor; hunne gebaren zijn onnatuurlijk en geweldig. Zij overschrijden de natuur te eenemale. Alle fouten, welke SHAKESPEARE aan slechte tooneelspelers verwijt, brengen zij, om zoo te spreken, in werking, en wel met opzet. De waarheid, het plaatsen van den klemtoon en de vereischte stembuiging zijn hun onbekend; door hevigheid in de uitvoering, door verschrikkelijk geschreeuw en door zonderlinge kleeding hopen zij hun doel te bereiken. Nooit heb ik gedacht, dat die hevige bewegingen tot de tooneelkunst behoorden, of dat de getrouwe afbeelding der hartstogten dezelve kon toelaten. Een hart, dat diep geroerd is, verraadt dikwerf zijne geheime angsten slechts door naauwelijks merkbare teekenen. Hoe meer de aandoening in sterkte toeneemt, des te dieper dringt dezelve in het binnenste der ziel, en openbaart zich van daar door eenige verschrikkelijke, maar onwillekeurige bewegingen.

Ziedaar eenige der voornaamste oorzaken van het verval des tooneels in *Engeland*. In plaats van ware en welgekozene karakters, in plaats van wezenlijke en naar het leven voorgestelde personen, ziet men op hetzelve de geweldige bewegingen van uitzinnigen. Alle zachte overgangen in de schildering der karakters mist men. Een regelmatig of aangenaam

gelaat zou geene uitwerking op zoodanig tooneel doen. De leelijkheid treft veel meer; door middel derzelve hoopt men de aandacht van het publiek te trekken en te vestigen. Men neemt vooral zijne toevlugt tot de werktuigkunde, tot gezigtkundige misleiding, tot den schitterenden glans van tooneelsieraden; en men verandert het tooneel in eene soort van gedurige tooverlantaren. De poëzij, deze wettige koningin van de tooneelkunst, heeft er thans slechts den tweeden rang; men doet er heerschen het schilderwerk, de beweging der schermen, zonder te denken, dat deze soort van begoocheling hier nooit eene volkomene uitwerking zal hebben, terwijl de *diorama's* en *panorama's* altijd de gelukkigste pogingen van den werktuigkunstenaar en tooneelschilder overtreffen. Ook vinden de Directeuren hunne rekening daarbij; een schilder kost hun niet zoo veel, als goede stukken en goede tooneelspelers. De menigte der aanschouwers geeft misschien zelfs de voorkeur aan dit onbekommerd en gemakkelijk genot, hetwelk geene inspanning van den geest vordert, — aan dit kinderachtig vermaak, dat alleen de zinnen bezig houdt. Zelfs de stukken van den grooten SHAKESPEARE voert men thans niet meer ten tooneele, zonder dezelve te bederven door die zoogenaamde sieraden en ongepaste verfraaijingen. Prachtige optogten, bewegingen van legers, spookverschijningen duren soms geheele bedrijven door; het onstoffelijke, dat er in de kunst des tooneelspelers is, de uitdrukking der hartstogten, het verhevene, het zuiver verstandelijke moet wijken voor die schitterende nietigheden, voor die onbeduidende en belagchelijke spookverschijningen.

Tegen het midden van het stuk hoort men een zonderling gedruisch; terwijl eene walgelijke lucht zich door den schouwburg verspreidt. Gij ziet de bovenste galerijen innemen door dronken matrozen en door werklieden van allerlei stand. Men noemt dit het uur van *halven prijs*. Alle deze aanschouwers, die slechts de helft van het gewone geld voor hunne plaatsen betalen, verschaffen u een nieuw blijspel, dat meer waar, doch tevens nog ruwer en woester is, dan dat, hetwelk gij kwaamt zien vertoonen. Een onbeschrijfelijk getier verdooft de stem der tooneelspelers. Niet alleen de helden van het tooneel, maar ook de lieden in de *loges* worden niet zelden met allerlei dingen geworpen. Daar ziet men den koperslager met ontbloote armen en den werkman van het dok een' hevigen kampstrijd beginnen, terwijl de jonge HAMLET zijne

gepeinzen over leven en dood blijft voortzetten. Dit gedeelte der vertooning heeft soms kluchtige wendingen en wekt wel eens belangstelling; men ziet daar zich vrij ontwikkelen, wat de oude volksregering, door de *Engelsche* staatsregeling gewijzigd, nog aan kracht en onbeperkte vrijheid heeft behouden. Het roepen tot de tooneelspelers, het gedurig spreken tusschen zeer verwijderde personen, en wel in eene taal, welke die van het laagste gemeen is, de kibbelarijen, de twisten, de versnaperingen, waarvan de overblijfselen op grooten afstand vliegen en de rust van het *parterre* storen, — nu eens een onverwachte aanval tegen dezen of genen tooneelspeler, dien men willekeurig van het tooneel verjaagt; dan weder een wild geschreeuw om een ander stuk, of om eenen Acteur, welken het volk verlangt te zien verschijnen; — alle deze geweldige vertooningen, die elkander opvolgen en somwijlen met groote verwarring te gelijker tijd plaats hebben, geven veeleer het denkbeeld van *Saturnaliën* (SATURNUS-feesten, waarop het gemeen te *Rome* groote vrijheden had), dan van eenen schouwburg, waar men bij het ten tooneele voeren van belangrijke stukken de welvoegelijkheid in acht neemt. Buiten twijfel is de toelating van een zoo baldadig, dikwerf door dronkenschap bedwelmd volk voor de zuiverheid en (om het zoo eens uit te drukken) kuischheid der tooneelkunst nadeelig.

De personen, die stukken voor het tooneel leveren, bepalen zich meestal tot het vertalen van eene *Fransche Vaudeville* en tot het omwerken van eenig oud tooneelspel. De oorspronkelijke schrijvers, genoodzaakt zijnde zich aan den wil des Directeurs te onderwerpen, vervaardigen hunne werken, om eenig beroemd Acteur, wiens naam de menigte lokt, te doen schitteren; dan noemt men hem, in de kunsttaal van het tooneel, eene *ster*. Ik heb zulke sterren gekend, wier jaarlijksch inkomen dat der eerste staatsdienaren te boven ging; eene verderfelijke zaak, zoo wel voor de kunst zelve, als voor den duurzamen bloei des schouwburgs. De overige tooneelspelers worden uiterst karig beloond; vandaar komt het, dat men eene menigte zeer middelmatige voorwerpen heeft, onder welke gij dan de *ster* ziet uitblinken, schitterende dikwerf met gekunstelden glans, die ondersteund wordt door het gezwets der dagbladen, door eene gansche bende *claqueurs* (bezoldigde toejuichers), en door den slechten smaak der aanschouwers.

Welke Inlandsch nieuwe, naar het leven gemaalde, bezielde en verhevene voortbrengselen kunt gij verwachten van eenen schrijver, die, het eigenlijk doel zijner kunst vergetende, de dienaar wordt van zulk eenen hoop, dien hij behoorde te vormen, en van zulk een publiek, welks smaak hij behoorde te verheffen en te veredelen? Zich schikkende naar de bedorvene neigingen, welke te verbeteren zijn pligt was, kwetst hij goede zeden en welvoegelijkheid; in het ergerlijke en onzedelijke zoekt en vindt hij een middel om te behagen. Op het *Engelsche* tooneel komt veel voor, dat tegen de welgemanierdheid strijdt; ik bedoel niet enkel die onkieschheid in uitdrukkingen, welke slechts ruw en aan onze oude schrijvers eigen is, maar vooral ook de fijnere en gevaarlijke aardigheden, de vernuftige en onbetamelijke woordspelingen, die wansmaak en zedelijke onreinheid aanduiden. En deze plaatsen zijn het juist, welke door de bovenste galerij luide toegejuicht, door het *parterre* goedgekeurd, en door de aanschouwers in de *loges* met eenen glimlach worden aangehoord. Den volgenden morgen herhalen de dagbladschrijvers, tegen hun geweten, die toejuichingen, en verheffen het werk tot aan de wolken. De Heeren Directeuren dragen zorg, om vooraf die goedkeuring te koopen door het geven van loodjes, of door zonder betaling bestendig eene *loge* af te staan aan den uitgever en zijnen *vriend* (*).

(*) *Editor and friend.* De *vriend* des uitgevers is de persoon, die de stukken, het tooneel betreffende, stelt.

SCHETS VAN DEN NATUURLIJKEN EN ZEDELIJKEN TOESTAND VAN HOLLAND EN DESZELFS BEWONERS (*).

(Uit een *Zwitsersch* Tijdschrift) (†).

Men kan *Holland* als eene *aanspoeling* beschouwen, vóór

(*) Wij nemen de volgende *Schets* over, als een staaltje der onbeschaamde leugens, welke men buitenslands over ons Vaderland uitvent. Naar ons denkbeeld is dezelve van een' verloopen *Zwitserschen* Gouverneur in ons Vaderland, (gelijk er, helaas! zoo velen zijn) die, na het goede ten onzent rijkelijk genoten te hebben, wegens onkunde of wangedrag weggejaagd is. Zulk een wezen zoekt zich dan op die wijze

omtrent 3000 jaren, op een' fraaijen zomerdag (*), door laag water, van drie groote stroomen gevormd. Werkzame menschen bemagtigden terstond de nieuwe landstreek, en verhinderden de rivieren, die in den volgenden winter, zoo als gewoonlijk, te overstroomen. De bezetting dezer aardkluit is niets anders dan eene geweldadige inbreuk op het gebied der zee.

Mag men daaruit besluiten, dat *Holland* vroeg of laat weder door het Element zal verslonden worden, 't welk hetzelve gedurig bedreigt? Zekerlijk. — Maar de verbazende dijken, die het daartegen beschutten? Dezelve zijn inderdaad bewonderenswaardig; maar toch zal, in weerwil van alle moeite en kosten, de zee die toch eindelijk vernielen, en geheel *Holland* doen overstroomen. Een eenige mol kan daartoe volstaan. — Één mol? — Wel ja; deze behoeft slechts een gat te maken, waardoor de Oceaan kan heendringen, om zijn *eigendom* te hernemen. Misschien kan een houtworm, door de vernieling van het paalwerk der dijken, hetzelfde veroorzaken (‡).

Met één woord, alles is in *Holland* met de Natuur in strijd, de *instellingen* zoo wel als de *grond*. Een hol-, sponsachtig land, diep onder de oppervlakte der omringende en doorstroomende wateren, die eigenlijk de *hooger liggende eilanden* zijn. Door dit geheel kunstige leven der bewoners ontaarden de hartstogten daar zeer ligt in ondeugden.

De *Hollanders* hebben een' vasten karaktertrek, een' onveranderlijken volksaard, die aan de *Belgen*, welke met hen thans, om zoo te spreken, één volk *moeten* uitmaken, ontbreekt. Met dit alles zijn zij niet van eenen vorm, die

---

op onzen landaard te wreken. *Nederlanders!* neemt toch geene vreemdelingen tot vorming, of liever misvorming naar geest en hart, uwer kinderen!

(†) *Bibliothek der neuesten Weltkunde, herausgegeben von* MALTEN, *VIII Th. Aarau, bei* SAUERLÄNDER, 1829.

(*) Wat weet de man dit juist! Het is alsof hij er oorkonden van had geraadpleegd. [Men beschouwe deze en volgende kleine noten van den Vertaler slechts als een niet noemenswaardig deel van de duizend - en - eene, welke er te maken zouden zijn.]

(‡) De schrandere bol! Hij denkt dus, dat *Holland* alleen door *dijken*, en niet door *duinen*, tegen de zee wordt beschut.

grootsch genoeg is, om andere Volken te beheerſchen. En dit is toch juist hun hoofdzwak.

Er heerschte dáár, gelijk thans nog, het gevaarlijkſte bederf van alle, de *gierigheid*, het gevolg van den rijkdom. De Souvereiniteit was niet bij de Staten-Generaal, maar bij reeders, bankiers en eenige *Patriciſche* geſlachten. Noch de Stadhouder noch de Raadpenſionaris waren alvermogend, maar de Burgemeester van *Amſterdam*, eene oude pruik van zes verdiepingen, gewoonlijk de CATO aller gierigaards, juist om zijne gierigheid gekozen. Hij zelf was niets anders dan het werktuig eéner *Oligarchie* van omtrent *dertig tirannen* (*), die de Aristokratie van eenige duizend zware geldkisten bekleedden. *Het bederf van het Grieksch-Romeinſche Keizerrijk was niet zoo erg, als dat van Holland* (†).

De *Hollanders* hebben ſlechts ééne hoofddrift; die van den *rijkdom*. Zij hebben de Republikeinſche Regering der *Karthagers*, zonder derzelver grootheid, gehad, omdat zij ſlechts hun voordeel in de *beheerſching* zochten (‡). Het menschdom was, en is, in hunne oogen niets anders, dan eene kudde ganzen of koeijen. Hun geheele vernuft, hunne geheele eerzucht beſtaat daarin, hetzelve te *plukken* en te *melken*.

In het kleine hoekje moeras, dat zij bewonen, hadden zij eertijds drie vierden van alle ſchatten der Aarde opeengeſtapeld. Slechts die Financiers, die 30 of 40 millioenen guldens bezaten, werden voor rijk gehouden. Wie niet meer dan één millioen had, was een arme ſukkel.

Had men de *Hollanders* ongemoeid laten begaan, zoo als

(*) Daar moet de man zijne geleerdheid nu eens laten luchten. Hij herinnert zich de *dertig tirannen* van *Athene*. Zekerlijk had *Amſterdam*, onder de WITSENS, de VAN BEUNINGENS, de HOOFDEN, de TEMMINCKS, veel van *Athene* onder de dertig tirannen!

(†) Om dit te kunnen beoordeelen, herinnere men zich, dat de meestmogelijke laagheid, ſlechtheid en wreedheid, met domheid en bijgeloof gepaard, moord, vergiftiging, uitſteken van oogen, enz. te *Konſtantinopel* onder de *Griekſche* Keizers aan de orde van den dag waren. Nu is *Holland* nog erger!!

(‡) Dit deden de *Karthagers* dus *niet*, de *Hollanders wel?* O, die kundige man!

zij begonnen waren, zoo hadden zij de geheele beschaafde wereld in hunnen knapzak gestoken. Toen de Republiek viel, bestond zij sedert lang slechts uit CRASSUSSEN, zonder ooit eenen CESAR gehad te hebben (*).

Thans, *nu zij zonder hun toedoen onafhankelijk zijn*, willen zij hunne heerschappij op een ander Volk laden, hoewel zij het geenszins overwonnen hebben. Zij bezwaren het met verbazende belastingen, om hunne schulden te betalen, want *België* heeft er geene. *Zij bekommeren zich niet in het minst daarom, hen verlichter en verstandiger te maken, omdat zij van deze moeite geene klinkende voordeelen trekken* (†). Maar zij dwingen hen, uitsluitend hunne taal aan te nemen, omdat zulks nuttig is voor hunnen handel.

Het karakter der *Hollanders* is koud, zonder nadenkend te zijn. Zij rekenen; maar het ontbreekt hun aan grondigheid. Zij zijn nijver, zonder groote werkzaamheid. Zij specuieren, maar wagen niets. Zij zijn volhardend, maar zonder kracht.

Hunne spaarzaamheid, die men hun als deugd kan toerekenen (‡), is eene werking van het temperament, hetwelk zij met alle *Noordsche* Volken gemeen hebben. Wanneer zij echter van de natuur de gaaf van te schrapen ontvangen hebben, ontbreekt het hun daarentegen volstrekt aan die van verstandig uit te geven. Zij verzamelen geweldige schatten, zonder te weten, wat zij daarmede doen zullen.

Vandaar de groote schatten in klinkende munt, die zij thans nog bezitten, en die voor de Maatschappij verloren zijn, zonder hunzelven tot eenig voordeel te dienen. Dat kan ook niet anders. Want zij, die slechts door gierigheid zulk een groot vermogen hebben zamengeschraapt, zien er van af, om daarvan gebruik te maken.

De zeden der *Hollanders* zijn geregeld, omdat het belang haar tot grondslag dient, en dewijl zij, door de koude, de luchtstreek te baat hebben. Galanterie kent men weinig, omdat er weinig gezelligheid is. De vrouwen zijn, ten opzigte van het huisbestuur en de opvoeding der kinderen, meer dan

(*) De geleerde man schrijft ZESAR.

(†) De snaak weet niet, dat juist de poging, om de *Belgen* te *verlichten* en *verstandiger* te maken, beproefd, lang volgehouden is, maar op de vrees der *Belgen* voor de Priesters heeft schipbreuk geleden.

(‡) Hoe kan men dit, wanneer zij in *gierigheid* ontaardt?

ergens elders verantwoordelijk. Zonder overeenstemming met, of het verdragen van haren echtgenoot is er voor haar in de wereld geen aanzien.

Het leven binnenshuis is voor haar zoo vervelend, dat zij zich daarvoor *menigmaal* door zwakheden zoeken schadeloos te stellen, die men elders zeer slecht en verachtelijk vinden zou. Zij zien den vreemdeling in haar huis altijd zeer gaarne; maar hij moet door den man ingeleid worden, die niet meer jaloers is, zoodra hij van den gast aanzienlijke voordeelen hoopt te trekken (*).

De schoone sekse is in *Holland* noch aandoenlijk, noch teeder; slechts verveling en zinnelijkheid kunnen haar doen vallen. Maar zelfs deze afdwalingen zijn alleen toevallig, omdat de hartstogt daarbij niet medewerkt. Zoodra een welopgevoed meisje getrouwd is, ziet zij af van haar piano, hare teekeningen, van alle kunsten van vermaak, om zich geheel aan de zorg voor haar huisgezin toe te wijden. Zij vindt eene menigte kleingeestige bezigheden uit, die nogtans alle betrekking op hare huishouding moeten hebben, om den tijd te verdrijven, en de ledigheid van haar hart te vervullen.

Het gedrag der mannen is, van hunnen kant, naar hunne inkomsten, naar hunne winsten berekend, en draagt den stempel van hun belangzoekend karakter. Men houdt in *Holland* bijzitten; maar het is geen beroep, zoo als in *Frankrijk* (†). Gekamerde vrouwspersonen heeft men weinig in *Holland*. *Daarentegen leven de kooplieden en de rijke burgers met hunne vrouwelijke dienstboden in de grootste gemeenzaamheid; terwijl hunne vrouwen zich daarvoor met de huisknechts trachten schadeloos te stellen.* Te *Amsterdam* en in het geheele *Noord-Nederland* zijn de *Fransche Galanterie* en het *Parijsche Sybarismus* volkomen onbekend.

De *Hollanders* zijn niet lekker, maar toch houden zij veel van eene goede tafel. *Van uur tot uur* (dit lijdt geene uitzondering) drinkt men *in de armste Hollandsche huishoudingen* thee, en eet er boterhammetjes bij. Zoo gaat de halve dag verloren. Gedurende de andere helft wordt er gewerkt en gerookt.

(*) Hoe strookt deze vuile lastering met het zoo even gezegde, dat er weinig galanterie in *Holland* plaats heeft?

(†) Niet? bij de schrapers, bij welken alles te koop is? Dat is toch zonderling!

De *Hollanders* beminnen moeijelijke bezigheden geheel niet, en zelfs onder de handswerkslieden wordt het zwaarste werk aan vreemdelingen overgelaten. Zelfs de lastdragers transporteren alle slechts eenigzins zware voorwerpen op karren, *die met een paard of vier honden bespannen zijn.* De *Hollandsche* soldaten zijn de slechtsten van geheel *Europa* (*).

De burgerstand is in *Holland* meer vertroeteld dan ergens elders. Gemak gaat hem boven alles. *Hij kan niet begrijpen, hoe men leven kan, zonder dagelijks ten minste twaalf maaltijden te houden.* Gewoon warm gekleed te zijn, in de warme kamer te leven, en elke verandering van weder te vreezen, kan hij de bezwaren en ontberingen van eenen oorlog niet verdragen.

De *Hollanders* hebben in 't algemeen een zeer onvolledig denkbeeld van gezellige vermaken. Zij staan in dit opzigt nog beneden de *phlegmatieke Britten*, die zich slechts buitenslands vermaken. De *Hollanders* en *Engelschen* reizen veel, maar grootendeels enkel om zich te verrijken; de laatsten dikwerf ook, om kundigheden op te doen, maar de eersten *nooit*. Met dat alles is er geen Rijk in *Europa*, waar men zoo veel *Museums* vindt als in *Holland* (†). Overal, zelfs in dorpen, vindt men verzamelingen van Schilderijen, voorwerpen van Natuurlijke Historie, Oudheden en Kabinetten van Natuurkunde, enz. *Maar Holland heeft, buiten zijne Schilders, die zelfs in de jongste tijden geene opvolgers hebben gevonden* (‡), *geene bijzonder uitstekende mannen voortgebragt* (§).

De Nationale Letterkunde is in verval. *Nooit hadden de Hollanders minder smaak in de Dichtkunst, dan tegenwoordig* (**). Alles moet bij hen bedrijvig zijn. Er zijn nog

(*) Dus nog erger dan de *Napolitanen*, Pausselijke *sbirren* en *Turken*? Ware de Schrijver een *Franschman*, (en de Hemel weet, wie en wat hij is!) wij zouden hem alleen op *Waterloo* wijzen.

(†) Ook al zeker louter speculatie?

(‡) Getuige onze Tentoonstellingen!

(§) O schimmen van ERASMUS, DE GROOT, OLDENBARNEVELDT, MAURITS, DE WITT, DE RUITER, WILLEM III, HEMSTERHUIS, SCHULTENS, NIEUWLAND, BORGER!

(**) Zoo zijn dan BILDERDIJK, HELMERS, TOLLENS, LOOTS en zoo vele anderen, hier niet allen te noemen, slechts Rijmelaars?

wel Dichters in *Holland*, maar zij oefenen te gelijk dichtkunst en koophandel. *De Hollandsche* GELLERT (*) *is Makelaar te Rotterdam.* Er is veel goeds in de *Hollandsche* Letterkunde; maar zij is buitenslands weinig bekend (†). Het Tooneel is arm; en VONDEL, dien men daar met SCHILLER en GÖTHE gelijk stelt, *kan zich naauwelijks met* IFFLAND *of* KOTZEBUE *meten.*

De mannen hebben hunne bijzondere gezelschappen; de vrouwen de hare. De eersten komen bijeen in hunne *Museums* of *Clubs*, waar zij uit alle hunne magt rooken en over staatkunde praten. *Gemengde gezelschappen zijn ten uiterste zeldzaam.* Iedere klasse, iedere stand leeft afgescheiden van de anderen. De *Patriciërs* willen geen' omgang hebben met aanzienlijke handelaars. Deze zien op welgestelde kooplieden met verachting neder, gelijk deze weder op de winkeliers. *De burgerstand wordt door allen veracht.* Op het eerste gezigt zou men denken, dat de *Hollanders* de *Indische* Kastenverdeeling hadden aangenomen. Want bij de vijf genoemde *Kasten* moet men nog de zesde, het gemeen, rekenen, hetwelk onbeschaamd, vol aanmatigingen en *toch het meest begunstigd is. Het ontbreekt ook niet aan Paria's. Men rekent daaronder alle Schrijvers, Kunstenaars, Geleerden en Onderwijzers, die in mindere achting staan en slechter bezoldigd worden dan de dienstboden* (‡). Men acht de menschen niet naar hunne verdiensten, maar naar mate men ze meer of minder noodig heeft.

De genoemde *Kasten* splitsen zich in den handel nog in verscheidene andere. Bankiers en reeders houden geen' om-

(*) Wie dat wel zijn mag?

(†) Waar, zeer waar! De Schrijver zelf is er het sprekendst bewijs van.

(‡) Hier komt de aap uit de mouw. De Schrijver van dit zamenraapsel van leugens en lasteringen, naar wiens kundigheden men niet meer behoeft te vragen, zal zekerlijk naar evenredigheid derzelve geacht en behandeld zijn. Maar er is toch nog een landgenoot van hem geweest, zekere WYTTENBACH, die men zegt, dat zoodanig als een *Paria* behandeld is, dat hij *Holland* boven zijn Vaderland stelde. Maar deze man zal aan den kundigen Schrijver gewis onbekend zijn. Nu, men behoeft ook niet alles te weten! Over alles te schrijven? dat is eene andere vraag.

gang met gewone koopliedén, deze niet met de makelaars, deze niet met de kruideniers, deze niet met andere winkeliers, deze niet met looijers, gelijk die weder niet met touwslagers.

Bij dit alles voege men nu nog, dat er in alle klassen eene menigte personen zijn, *dat wil zeggen*, *alle lieden boven de veertig jaren*, die alle meeningen, gewoonten, kleeding en gebruiken van het tijdperk vóór den val der Republiek ten strengste bewaren. Men ziet dezelven in alle *Museums*, alle vergaderingen, op alle straten, met hunne potsierlijke rokken, hunne vesten met groote zakken op de lenden, hunne staarten in 't haar en hunne driekante hoeden (*); terwijl de jonge lieden alle *Parijsche* en *Londensche* Modes naäpen, en bijna nog belagchelijker zijn, dan hunne ouderwetsche grootvaders en grootmoeders.

(*) Dit is dus de kleeding van *alle personen boven de veertig jaren!*

IETS, OVER HET EILAND TEXEL.

Aan den Heer Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Mijn Heer de Redacteur!

Dezer dagen las ik in den *Vriend des Vaderlands*, voor Febr. 1830, eene beschrijving van het Eiland *Texel*, welke, niet meer dan het resultaat eener vlugtige beschouwing van slechts éénen dag zijnde, natuurlijkerwijze hoogst onvolledig moest zijn. Ik herinnerde mij, dat ik, niet zeer lang nog geleden, eenigen tijd op dat Eiland mij opgehouden hebbende, bij die gelegenheid, volgens mijne gewoonte, verscheidene aanteekeningen gemaakt had, betreffende de plaats, inwoners, zeden en manieren enz. Spoedig nu kreeg ik die eens uit de portefeuille, herlas die, en begreep, dat dezelve door UEd. welligt niet ongeschikt zouden worden geacht, een plaatsje in UEd. Mengelwerk te vullen; wordende overigens aan dezelve door mij hoegenaamd geene waarde gehecht, dan die van zoo veel mogelijke naauwkeurigheid.

Heb ik alzoo mij in deze mijne meening niet bedrogen, Mijnheer, wees dan zoo goed, aan het oogmerk der inzending te voldoen, als wanneer dit mij welligt zal aanleiding

geven, van tijd tot tijd dergelijke opmerkingen omtrent andere min algemeen bekende plaatsen aan UEd. toe te zenden.

Ontvang, Mijnheer, de verzekering der hoogachting, waarmede ik de eer heb te zijn

UEd. bereidw. Dienaar

G........, Maart 1830. V. D.

Het Eiland *Texel* — van ouds *Texlum* —, het voornaamste onzer noordelijke Eilanden, ligt op ongeveer een uur afstands van *de Helder*, en wordt ten noordwesten met eene keten van duinen, en aan de overige zijden door zeedijken omringd, en tegen de zeevloeden beveiligd. Vereenigd, zoo als nu, met het *Eijerland*, dat, volgens de geschiedenis, vóór 1629 nog een afzonderlijk eiland was, heeft hetzelve eene uitgestrekte oppervlakte, wier geheele omtrek, alle duinen en duingronden daaronder begrepen, op 16 à 18 uren gaans kan berekend worden: de binnen de dijken gelegene en gecultiveerd wordende landerijen beloopen 7 à 8000 bunderen gronds, waarvan slechts een zeer klein gedeelte tot bosch of bouwland, en al het overige tot wei- of hooiland gebezigd wordt.

Men telt thans op dit Eiland nog zes dorpen, namelijk *den Burg*, *het oude Schild*, *den Hoorn*, *de Waal*, *het Oosterend* en *de Koog*, offchoon dit laatste naauwelijks meer den naam van dorp verdient, en alleen nog uit eene vrij nette kerk en toren, met ongeveer 15 of 20 huizen, bestaat. Overigens vindt men een aantal gehuchten van 6, 8 en meerdere huizen, die, overal verspreid, het hunne toebrengen, om het geheel des Eilands een levendig aanzien te geven.

Over het algemeen heb ik opgemerkt, en heb dit trouwens bij eigene ondervinding, welk een hoogst ongunstig denkbeeld men meestal zich van een Eiland vormt. Ik herinner mij nog zeer goed het oogenblik, toen ik mij naar *Texel* begaf. Opgevoed in eenen kring en op eene plaats, waar men hoegenaamd geen eigenlijk denkbeeld van zee of eiland had, waar alwat zee heette reeds eenen zekeren afschrik inboezemde, was het mij een wonderlijk denkbeeld, toen ik, om gewigtige redenen, mij naar een *Eiland* moest begeven, en aldaar eenigen tijd vertoeven! Een denkbeeld van bekrompenheid van plaats; barheid van oord; een klein plekje

gronds, van waar men steeds de oneindige zée voor oogen had; onbeschaafdheid van zeden..... ziedaar de opbeurende gedachten, die mij bezig hielden, toen ik in de postschuit stapte en naar *Texel* stevende! (*)

Trouwens dit is niet onnatuurlijk, wanneer men de gewone reisroute, althans van *Haarlem* af, in aanmerking neemt. Hoe aangenaam toch is niet de weg van *Haarlem* naar *Alkmaar!* Eene gemakkelijke diligence voert u snel langs eenen uitmuntenden straatweg, beplant met fraai opgaande boomen; het oog vindt onophoudelijk nieuwe lusthoven, nieuwe schoonheden van allerlei aard, die men met telkens fraaijere verwisselt, prachtige buitenplaatsen, kostbare gebouwen, fraaije boschen, uitmuntende weiden en wat niet meer! *Alkmaar* gepasseerd zijnde, krijgt het land dadelijk eene geheel andere gedaante; — met weinige uitzondering, geene lusthoven, geene prachtige gebouwen meer. Offchoon de *Zijpe* heerlijke landouwen oplevert en van de vlijt harer ingelanden getuigt, kan zij toch op verre na niet aan het oog die heerlijke tooneelen vertoonen, die het aan gene zijde van *Alkmaar* geniet. — Maar thans komt men aan het *Zand;* en nu — vaarwel schoone Natuur! eene onafzienbare vlakte van heide of schralen weidegrond, doorsneden van een schier regtlijnig kanaal; ten oosten de *Zuiderzee*, ten westen eene reeks van dorre duinen, — ziedaar wat nu het oog vindt, en somberheid en treurigheid in het hart doet ontstaan, in plaats van den vrolijken moed, dien men nog kort te voren ondervond! Zóó gestemd, komt men aan het *Nieuwe Diep*, en moet nu over den wijden plas naar — het EILAND *Texel!* Wat nu moet *dat* niet zijn! Immers het kan wel niet anders, of dit *moet* nog minder zijn dan het treurige tooneel, dat men pas gezien heeft!

Zóó ten naastenbij waren mijne gedachten gedurende den overtogt, die, begunstigd door goeden wind en tij, binnen het uur plaats had; en ik geloof, dat het wel die van menigeen zullen geweest zijn, die voor het eerst deze reize deed, en nimmer te voren, noch van zee, noch van Eiland, eenige eigene ondervinding had.

(*) Deze postschuiten onderhouden de dagelijksche correspondentie tusschen den vasten wal en het Eiland; des winters heeft dezelve, door middel van booten, op een ander punt des Eilands plaats.

Hoe aangenaam intusschen werd ik verrast, zoodra ik in de haven van het *oude Schild* voet aan wal zette, en vol nieuwsgierigheid het oog opsloeg, ten einde toch eens te zien, waar ik nu wel stond. Links van mij het *oude Schild*; vóór mij, oost- en westwaarts, uitgestrekte en welige landerijen, met tallooze kudden schapen en hoornvee; hier en daar op verre afstanden verschillende torens; overal kleinere of grootere gehuchten, of enkele boerderijen, door kleine boschjes van hakhout afgewisseld; terwijl eindelijk noordwaarts af het gezigt op eene allerbevalligste wijze bepaald werd door het buiten *Brakenstein*, eenige nevensliggende boerenplaatsen en een boschje van opgaande eiken, welk alles tegen de glooijing eener hoogte gelegen is, die algemeen onder den naam van *den Hoogenberg* bekend is, en van het standpunt, dat ik gekozen had, den horizont bepaalt. Inderdaad, dit was mij althans eene zeer groote en aangename verrasfing!

Maar keeren wij van deze uitweiding terug, en beschouwen wij het Eiland *Texel* nu in eenige bijzonderheden. Ik moet echter hier opmerken, dat ik een aantal derzelven aan eigene opmerking en naauwkeurig onderzoek verschuldigd ben, maar ook vele daarvan door mij ontleend zijn van iemand, dien ik, zoo door zijnen stand en oordeel, als ook door zijne bij mij geblekene waarheidsliefde en langdurige bekendheid met dit Eiland, volkomen bevoegd achtte, mij al datgene mede te deelen, wat ik gaarne weten wilde, en welke ik dan even getrouwelijk wil mededeelen, als ik die ontvangen heb. Hij zelf, dit geschrijf welligt lezende, oordeele daarover!

Texel bevat eene bevolking van 4800 à 5000 zielen, verdeeld in de verschillende dorpen en het open veld. Alle deze dorpen, echter, vormen met elkander slechts ééne gemeente, en behooren alzoo onder een en hetzelfde plaatselijk bestuur, dat, de Burgemeester en een Secretaris daaronder begrepen, uit tien leden bestaat. Veefokkerij, landbouw en zeevaart maken de hoofdtakken van bestaan uit dezer bevolking. Wat de eerste betreft, zoo bepaalt zich deze hoofdzakelijk tot de schapen, die als van zeer goed ras bekend staan, en wier wol dan ook zeer gezocht is; — derzelver getal beloopt *plus-minus* 30,000, met ongeveer 2000 stuks groot en klein hoornvee en 380 à 400 paarden. Jaarlijks wordt een gedeelte van de daarvan afkomende lammeren in Mei naar de markt te *Lei-*

den vervoerd; — dit getal beloopt 10 à 12,000. Met *Sint Jan* wordt de wol verkocht, die van de jarige schapen geschoren is, aan Commissionairs, die tot dat einde op *Texel* komen, en voornamelijk voor *Fransche* rekening koopen, alzoo daar te lande de fabrijken de *Texelsche* wol voor eene zekere soort van lakens bijzonder schijnen te behoeven; — de hoeveelheid dezer uitgevoerde wol kan op 75,000 *Nederl.* ponden door elkander begroot worden. Buitendien worden jaarlijks een aantal (zoogenaamde) oude schapen, eenig vet hoornvee en eenige duizende ponden groene kaas uitgevoerd.

Ik herinner mij hier, dat, ten aanzien dezer groene of *Texelsche* kaas, ik vrij naauwkeurig onderzocht, alzoo ik omtrent derzelver bereiding, in der tijd, de zonderlingste vertellingen gehoord had. De waarheid daarvan is deze: de kaas wordt van schapenmelk op dezelfde wijze als andere kaas toebereid; de éénige vreemdigheid, die haar dan ook die groene en eigenaardige kleur en smaak geeft, is, dat bij derzelver bereiding eenig sap gevoegd wordt, dat men uit versch gevallen schapenmest, door middel van een fijn doekje, perst.

Ik vernam, dat sedert eenigen tijd door het plaatselijk bestuur, met behulp van het Gouvernement, veel werks werd gemaakt ter bevordering der paardenfokkerij: tot dat einde bevinden zich aldaar drie hengsten van *Vriesch*, *Arabisch* en *Engelsch* ras, die ik dan ook gelegenheid bekwam te zien, en welke in een' aan den Heer Mr. R...... toebehoorenden stal gehouden, en goed voorzien en opgepast scheenen te worden. Het *Texelsch* paardenras is, offschoon klein, niet slecht gebouwd, en, naar men zegt, sterk. Wanneer men het maar eens zoo verre zal hebben kunnen brengen, om de liefhebberij voor *fraaije* paarden, die wat meer dan alleen vier pooten en een' kop hebben, alhier op te wekken, dan geloof ik, dat het bestaande ras zeer goed zal kunnen worden, en welligt eenmaal uitmuntende paarden, vooral voor de ligte cavallerie, kunnen opleveren. (*)

Wat nu betreft de welvaart des boerenstands, zoo schijnt die in de tegenwoordige dagen op *Texel* zeer verminderd te zijn bij eenige jaren geleden, waarvan de oorzaak hoofdzakelijk te wijten is aan de sterk verminderde prijzen der wol,

(*) Naar ik sedert vernam, is aldaar thans eene jaarlijksche veulenmarkt opgerigt.

en dus ook van het fchaapvee, alzoo in den zoogenaamden *Franfchen tijd* dezelfde wol voor een gulden het *oude* pond verkocht werd, die thans een gulden en minder het *Nederl.* pond geldt; de lammeren golden destijds *f* 5 à *f* 6 en nu *f* 2½ à *f* 3. Dit groote verfchil heeft den boer geweldig achteruitgezet, en velen derzelven in eenen toeftand gebragt, waaruit zij zich niet ligt zullen herftellen; vooral daar er weinige hoop is, dat de aanleidende oorzaak dier prijsvermindering (de hooge belasting, namelijk, der vreemde wol in *Frankrijk*, en het overvoeren van alle markten met *Engelfche* wol) fpoedig zal ophouden. Overigens heeft men alhier verfcheidene, voor hunnen ftand, vermogende veehouders en landhebbers, op wie het boven aangemerkte dan ook van mindere toepasfing is; maar, gelijk trouwens overal, de vermogenden maken de uitzondering op de middelmatigen en geringen.

Zoo als ik boven reeds gezegd heb, het Eiland *Texel* beftaat grootendeels uit wei- en hooiland; — in de laatfte jaren, echter, fchijnt men de hooge belangrijkheid van houtgewas meer begrepen te hebben; vandaar ook, dat men thans op vele plaatfen, vooral bij *de Koog*, grootere en kleinere boschjes van hakhout op het land verfpreid ziet, en waarin een der gegoedfte veehouders en landhebbers een navolgenswaardig voorbeeld geeft; dan over het algemeen beteekent het niet genoeg. Bouwland overigens bevindt er zich, naar gelange der uitgebreidheid des Eilands, ook niet veel; — dit fchijnt intusfchen mede meer en meer bijval te vinden en gaat voorwaarts. Men teelt hier eene goede foort van aardappelen, die vooral in het voorjaar, zoo men zegt, lang goed blijven; voorts rogge, tarwe, garst, enz. — maar alles op verre na niet genoegzaam voor de belangrijke behoeften van het Eiland zelve.

De zeevaart, in het algemeen, is een andere hoofdtak van beftaan der *Texelaren*, en bepaaldelijk wel voor de bewoners van het *oude Schild*, *den Hoorn* en het oostelijk deel des Eilands. Het gezamenlijk getal der bij dien tak van beftaan belanghebbenden kan alleen op 1500 à 2000 zielen begroot worden. Van ouds her, en vóór nog niet vele jaren, woonden er een aantal koopvaardijkapiteins, die op *Texel* geboren en gehuwd waren, en dan ook, wanneer zij hunne fchaapjes, zoo men zegt, op het drooge hadden, aldaar hun overig leven fleten, en alzoo daar ter plaatfe de door hen overge-

wonnen kapitalen in omloop bragten en hielden. Thans, echter, bevinden er zich nog maar weinige oude kapiteins op *Texel:* de geheele verandering van tijdsomstandigheden, van denkwijze, van behoeften, en wat niet al? die in de laatste 25 jaren een' zoo belangrijken invloed op de Maatschappij uitgeoefend heeft, heeft ook deze voorvaderlijke gewoonte in onbruik doen geraken; en naauwelijks is de *Texelaar* tot eersten stuurman of kapitein bevorderd, of de kring wordt hem, naar het schijnt, op *Texel* te eng; hij moet naar *Amsterdam*, vindt dan ook daar, vooral tegenwoordig, zeer veel, wat geene andere plaats hem zóó schenken kan, en — keert nimmer naar zijne geboorteplaats terug!

Dit is voor het Eiland een wezenlijk nadeel, en, geloof ik, ook minder bevorderlijk voor de opleiding van deszelfs jongelingen tot bekwame stuurlieden en kapiteins. Door die verwijdering naar de hoofdstad of elders wordt de naauwe band, die anders, uit den aard der zaak, de zoodanigen aan hunne overige medeëilanders verbindt, meer of min verbroken. Men krijgt zoo vele andere betrekkingen, dat de natuurlijke neiging, om *eigen* volk, om het eens zoo te noemen, voort te helpen, en daaraan eens wat moeite en zorg te besteden, verloren gaat. Maar het is hiermede al gelegen als met duizend andere zaken; andere tijden, andere zeden, en geene redenering is in staat daar tegen op te werken.

Het getal der vaartuigen, die op *Texel* te huis behooren, beloopt ruim honderd. Onder dezelve bevinden zich 14 à 15 schooijerschuiten, die bepaaldelijk voor de loodserij dienen, en doorgaans met 8, 10 of meer man varen; een tiental visch-schuiten, wier hoofdbestemming zich wel laat denken; een tien- of twaalftal kagen, die als beurtschepen de dienst voor het publiek verrigten tusschen *Texel* en *Amsterdam*, *Harlingen*, *Alkmaar* enz.; terwijl alle de overige of voor bijzondere rekening der op *Texel* wonende kooplieden en winkeliers, of op de oestervangst varen: ook met het wier-halen houden vele derzelven zich gedurende zekeren tijd bezig.

De loodserij op *Texel* bestaat uit een 140 à 150tal loodsen, behalve de leerlingen, waarvan een 70tal aan *den Hoorn*, en de overigen aan het *oude Schild* enz. woonachtig zijn. Die van *den Hoorn* zijn meer bepaald *buitenloodsen*; dat is, zij zoeken de schepen in zee tot in het kanaal op, en brengen die tot op de reede of in het *Nieuwe Diep*, als wanneer de binnenloodsen die vervolgens (althans voorheen)

naar *Amsterdam* opbrengen. Zij allen staan onder het onmiddellijk toezigt van eenen Commissaris, die aan het *oude Schild* zijn verblijf houdt.

Het lot dezer menschen is waarlijk betreurenswaardig! Het is nimmer van veel beteekenis geweest; maar sedert de laatste jaren is het nog merkelijk achteruitgegaan, vooral dat der *binnenloodsen*, alzoo het opbrengen van schepen naar *Amsterdam*, bij het menigvuldig gebruik der zeeschepen van het *Noordhollandsche kanaal*, nagenoeg geheel vervallen is. Wanneer men henzelven hoort verhalen, en dit door onpartijdigen als volkomen waarheid hoort bevestigen, dan kan men zich niet genoeg verwonderen, hoe er nog menschen kunnen gevonden worden, die aan zoo kommervol een leven, bij zoo geringe verdiensten, zich willen toewijden. Door elkander gerekend, is het een *zeer* gelukkige loods, die *f* 200 in een rond jaar verdiend heeft! Maar een groot aantal, die op verre na die som niet halen kunnen; en hiervan moeten dan man, vrouw en meestal een aantal kinderen leven! want de vruchtbaarheid der huwelijken schijnt, zoo als schier algemeen, ook bij hen in eene omgekeerde rede te staan tot de middelen, om de behoeften derzelven te bestrijden. Het éénige buitenkansje, (want wat vak toch heeft dit niet?) dat die arme drommels hebben, is hun (zoogenaamde) knapzak. Treffen zij nu een' redelijken kapitein aan, en is die over den loods tevreden, welnu, dan wordt die knapzak bij het vertrek van boord nog eens voorzien, en dit bereidt den man dan nog eene goede ontvangst bij zijne *chère moitié*, en behoort tot de *emolumenten* van het vak!

Maar ernstig — het heeft mij met verwondering getroffen, dit zóó gevonden te hebben. Wat is een loods toch inderdaad een belangrijk wezen voor een land als het onze, dat met den koophandel staat of valt! Zoodra toch komt hij niet aan boord, of *hij* vervangt den kapitein; *hij* zegt en beveelt, hoe er gestuurd, wat er gedaan of gelaten moet worden; op *hem*, in één woord, rust de geheele zedelijke verantwoording van schip en lading en alle de menschenlevens, die zich aan boord bevinden. Voeg dan hierbij de onvermijdelijke zorgen, moeiten en gevaren, die zij het grootste deel van het jaar moeten trotseren, en die de meesten, vóór den tijd, doen oud en grijs zijn, — wat ware dan billijker en natuurlijker, dan dat een zoo nuttig lid der Maatschappij, bij kunde en vlijt en goed gedrag, een redelijk stuk broods mogt kun-

nen verdienen, en op zekeren ordentelijken voet werd beschouwd en behandeld? Te meer verwonderde mij dit, daar, zoo mijn geheugen mij niet zeer bedriege, ik dit in de zuidelijker havens van het Rijk op een' geheel anderen voet heb ingerigt gevonden, oneindig doelmatiger voor den koophandel en tegelijk beter voor de loodsen zelve. Ik kan niet denken, dat bij een Gouvernement als het onze, dat alle de onderdeelen van het bestuur zoo naauwkeurig onderzoekt en kent, de onvolkomenheid der inrigting van het loodswezen op *Texel*, en het beklagenswaardig lot der loodsen zelve, onbekend is; en van deszelfs verlichting en doorzigt kan men, naar mijn gevoelen, niet anders verwachten, dan dat hieromtrent, over korteren of langeren tijd, eens eene geheele en afdoende organisatie plaats zal vinden. Tot zoolang intusschen wensch ik van harte, dat de Hemel der loodsen knapzak steeds rijkelijk zegenen moge!

De ligplaats der vaartuigen dezer loodsen is achter *den Hoorn* of aan *den Horst*, een dusgenaamde zandbank en inham van het Eiland. Daar zijnde, wees de gids, dien ik bij mij had, mij de plaats aan, waar reeds NAPOLEON (die, om dit in het voorbijgaan te zeggen, even als zijn broeder, Koning LODEWIJK, dit Eiland ook nog bezocht hebben) het voornemen had, eene sterkte, met het noodige geschut voorzien, aan te leggen, ten einde, in geval van nood, die in verband te brengen met de forten aan *de Helder*, om alzoo eenen indringenden vijand op eene doelmatige wijze te kunnen verwelkomen; en verhaalde mijn gids er mij tevens bij, dat ook ons Gouvernement nog van tijd tot tijd op deze aangelegenheid zoude zijn opmerkzaam geweest. Hoe dit zij, de mogelijkheid vooronderfteld zijnde, een zoodanig fort aldaar aan te leggen, wil ik gaarne gelooven, dat hetzelve een uiterst belangrijk punt zoude kunnen opleveren; terwijl het overigens zich nog al begrijpen laat, dat het Gouvernement niet zal verzuimen, die maatregelen te nemen, waardoor de toegang tot de kolossale en kostbare Maritime inrigtingen van het *Nieuwe Diep* tegen allen indringenden vijand, des noods, zoude kunnen verdedigd worden. — Dan, verder.

De oestervangst houdt een aantal andere vaartuigen bezig, die echter meestal aan den oostkant van het Eiland te huis behooren; — de oesters worden aldaar op *bedden* gebragt, dat is, op zekere afgebakende plaatsen aan het strand, waar zuiver water is, geplant of gelegd, en vervolgens alzoo gespeend en het geheele jaar door gevischt.

Mij is het getal oesters opgegeven, dat voorheen jaarlijks gerekend werd van *Texel* naar *Amſterdam* en elders vervoerd te worden; dan, door hetzelve niet te hebben opgeteekend, is het mij vervolgens uit het hoofd gegaan; dit weet ik echter, dat het bijster groot was; maar, hoe groot ook, moet hetzelve niet halen bij de tallooze oesters, die ſedert 2 à 3 jaren gevonden en gevischt zijn. Deze buitengemeene overvloed, echter, is verre af van in het voordeel der oestervisſchers te zijn, daar dezelve hierdoor zoo zeer in prijs zijn gedaald, dat zij ſoms ſchier onverkoopbaar waren. Men ſchijnt er tegenwoordig ook vele van *Texel* naar *Hamburg* te verzenden.

Het *Noordhollandſche kanaal* heeft aan het Eiland, voor zoo verre deszelfs zeedorpen betreft, een' gevoeligen ſlag toegebragt, en vooral voor het *oude Schild*, dat nog vóór kort eene zeer bloeijende plaats moet geweest zijn, waar voor geld geene woning te bekomen was en de menſchen als opeengepakt waren, een treurig verſchiet geopend. En geen wonder! Voorheen toch lagen er ſteeds, en vooral in het voor- en najaar, een aantal zeeſchepen, zoo oorlog als koopvaardij, op de reede van *Texel*, en moesten er ſoms weken aaneen op een' gunſtigen wind blijven wachten. Gedurende dien tijd werden alle die ſchepen door *Texelſche* zeelieden bediend, die men *klaarmakers* heette. Deze kwamen met hunne vaartuigen dagelijks aan boord, en verkochten er, voor contante en goede betaling, melk, eijeren, verſche boter en kaas, hoenders, duiven en ander gevogelte, brood, vleesch, visch, groenten, vruchten, en alles, in één woord, wat tot de dagelijkſche conſumptie behoort, en het Eiland maar opleverde. Vandaar dan ook het aanzienlijk getal winkels aan het *oude Schild*. Welk een vertier moest dit niet geven! Hierbij kwam het debiet, dat de aldaar wonende tagrijnen, zeilmakers, victualiekoopers enz. hadden. Één ſtorm, en hoevele ſchepen hadden al dadelijk weêr wat noodig! deze een kabel, gene een anker, een derde wat anders, dat alles gemakshalve al ſpoedig van *Texel* gehaald werd. — Maar dit alles is nu over; — de ſchepen komen binnen, zeilen in het *Nieuwe Diep*, worden door de ſluis geſchut, en jagen of zeilen veelal dadelijk op naar *Amſterdam*; omgekeerd, die van *Amſterdam* blijven in het *Nieuwe Diep*, tot de oostewind komt, en zij als in een oogenblik met de ſtoomboot uit de haven zijn; en van alle de voordeelen,

die voorheen van dezelve getrokken werden, bekomt dit Eiland er nagenoeg geene meer. Maar, wat zal men zeggen? Het lijdt wel geen twijfel, of niet alleen *Texel*, maar ook *de Helder*, het *Nieuwe Diep* en onderscheidene andere belangen hebben door het *Noordhollandsche kanaal* geleden; — dan wat beteekent dit, gelegd in de groote schaal tegen de belangen des koophandels? en het lijdt wel geen twijfel, of, zoolang *Amsterdam* nog eenigen koophandel zal bezitten, zal het nageslacht ook in dit opzigt het aandenken in zegening houden van eenen Vorst, aan wiens echt *Hollandsche* vastheid en moed in het uitvoeren van ééns weldoordachte ontwerpen men ook dat reuzenwerk verschuldigd is.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

ANEKDOTEN, RAKENDE DE FRANSCHE OMWENTELING, HET KEIZERRIJK EN HET HERSTELDE KONINGSCHAP.

(*La Révolution, l'Empire et la Restauration; ou* 178 *Anecdotes historiques etc., par* G. TOUCHARD LAFOSSE. *Paris*, 1828.)

Oorsprong van het woord Sansculotte.

Mevrouwen DE COIGNY en DE P...., die eene zitting der Nationale Vergadering bijwoonden, terwijl de Abt MAURY eene redevoering hield, gaven telkens zeer luide hare afkeuring te kennen, zoo dikwijls de spreker zich uitdrukkingen veororloofde, waarmede zij, niettegenstaande haren rang, zich geenszins konden vereenigen. Ongeduldig over het gedurig in de rede vallen, dat deze vrouwen zich aanmatigden, en over de nadrukkelijke gebaren, waarmede zij zulks vergezelden, schreeuwde de Abt, op de pratende vrouwen wijzende: *President! doe deze twee ongebroekten* (*sans culottes*) *zwijgen.* Deze benaming maakte opgang; men gaf dezelve weldra aan de driftigste voorstanders van de Omwenteling, die er eene eer in stelden, zoo genoemd te worden. MAURY was bijna trotsch op zoodanige vinding. Men heeft hem, gedurende zijne uitlandigheid, zich dezelve meermalen hooren toeëigenen; hetgeen ten blijk strekt, dat althans *waardigheid* niet eene

der kenmerkende eigenſchappen van dezen kerkelijken perſoon was.

LA FAYETTE *na den* 20 *Junij* 1792.

De Generaal LA FAYETTE, die over een der op de grenzen verzamelde legers het bevel voerde, verliet den 28 Junij 1792 zijne legerplaats, en kwam, namens zijne ſoldaten, bij de Nationale Vergadering ſtraf eiſchen van den, op den 20ſten derzelfde maand gedanen, aanſlag tegen de Koninklijke familie. De meerderheid der Vergadering prees het gedrag van den Generaal. Indien LODEWIJK XVI gebruik had weten te maken van deze beweging ter gunſte der alleenheerſching, hij zou welligt dezelve nog hebben kunnen behouden; maar de Koning hield zich ſtil, en de edelmoedige verdediger had van zijne gevaarlijke onderneming geene andere vrucht, dan dat hij de gramſchap der vijanden van de eenhoofdige regering tegen zich gaande maakte. Hij werd in beeldtenis verbrand op een der openbare pleinen.

Vermogen der kinderlijke liefde.

Gedurende de afgrijſelijke tooneelen van September, zouden de moordenaars, onder anderen, ook CAZOTTE, een zeventigjarig geleerde, onthoofden. Reeds is het zwaard opgeheven boven zijn grijs hoofd; zijne dochter ſchiet wanhopig toe, omarmt hem, klemt zich aan hem vast, bedekt hem met haar ligchaam, en ſmeekt, de handen vouwende, dat men haar te gelijk met haren vader treffe. Op dit roerend gezigt ontſtaat er onder de menigte het ongewoon roepen van *genade*; het zwaard ontzinkt den beul, en vader en dochter ontkomen.

Mejufvrouw DE SOMBREUIL, minder gelukkig, behield het leven van haren vader op eene afſchuwelijke voorwaarde. Men bood haar een glas bloed aan. . . . . Kinderlijke liefde boezemde haar den ongehoorden moed in. . . . . en zij voerde den vader weg in hare armen.

Verregaande Ongevoeligheid.

Zekere MANUEL — niet die, welke na de herſtelling der BOURBONS zich op eene vereerende wijze deed kennen — de Afgevaardigde MANUEL, een woest en bloeddorſtig redenaar, zeide, in een berigt aan de Nationale Vergade-

ring, den 7 September 1792: *Ik heb* LODEWIJK *de la Tour* („van den Gevangentoren," zoo noemde men LODEWIJK XVI) *bezocht. Ik heb gemeend, in ons gesprek, hem kennis van de vestiging der Republiek te moeten geven. Gij zijt niet meer Koning, zeide ik tot hem; ziedaar eene schoone gelegenheid, om een goed burger te worden. Hij scheen mij toe, niet aangedaan te zijn. Ik heb aan zijnen Kamerdienaar gezegd, dat hij hem zijne eereteekenen zou ontnemen. Hij heeft een Koninklijk kleed aangetrokken bij zijn opstaan; hij zal in den nachtrok van een' burger te bed gaan. Men zal de twintig schotels van zijne tafel verminderen. Wij zijn het eens, dat er niet zoo veel verkwisting behoort plaats te hebben. Ik heb aan* LODEWIJK *de la Tour den val der Koningen zoo nabij aangekondigd als het vallen der bladeren. Men las op eene pendule van* LODEWIJK *de la Tour:* „LEPAUTE, UURWERKMAKER DES KONINGS;" *men heeft den naam van Koning uitgewischt, en dien van Republiek er voor in de plaats gesteld.*

OLYMPIE DE GOUGES.

Onder het klein getal verdedigers, die zich openbaarden, toen de Koning een geregtelijk onderzoek zou ondergaan, moet men, na MALESHERBES, (dien held in getrouwheid, welke met zijn eigen bloed het schavot besproeide, waarvan hij zijnen Koning had willen verwijderen) ook nog tellen LALLY-TOLENDAL, MALOUET, CAZALES, en de boven aangeduide jonge vrouw. OLYMPIE DE GOUGES schreef aan de Conventie: *Ik bied, na den moedigen* LAMOIGNON, *mij aan, om* LODEWIJK XVI *te verdedigen. Men neme mijne kunne niet in aanmerking; heldenmoed en edele gezindheid zijn ook het deel der vrouwen: de Omwenteling levert er meer dan één voorbeeld van.* Het aanbod van deze grootmoedige vrouw werd van de hand gewezen.

FOUCHÉ *te Lyon.*

Men leest in een geschrift, getiteld: *Der Lyonnezen wraakkreet tegen* COLLOT D'HERBOIS *en* FOUCHÉ, dat laatstgenoemde, op den 22 December 1793, in die ongelukkige stad, deed ter dood brengen 192 burgers, gedurende een feest, door hem gegeven. Zijne gasten waren 30 *Jakobijnen* en 20 veile vrouwspersonen, welke de Volksvertegenwoordiger

deze onmenschelijke slagting als eerbewijs aanbood, volbragt onder de vensters van het huis, waar het onthaal werd gegeven, en onder het geschal der speeltuigen, welke hetzelve vergezelden.

De Hertog VAN ORLEANS *Regter over* LODEWIJK XVI, *zijnen Neef.*

Alleen gedachtig aan mijnen pligt, sprak de Hertog, zelf een lid van het Huis der BOURBONS, terwijl hij zich gereed maakte, om zijne stem ter veroordeeling van LODEWIJK XVI uit te brengen, *overtuigd, dat alle die genen, welke tegen de oppermagt des volks aanslagen hebben gesmeed, of in het vervolg zullen smeden, den dood verdienen, verklaar ik mij voor den dood van* LODEWIJK. Deze veroordeeling, met eene bedaarde stem en zonder eenige aandoening uitgesproken, werd gevolgd door een' uitroep van verontwaardiging van de *tribunes*, offschoon daar overdrevene voorstanders der Omwenteling in menigte zich bevonden. Later, den indruk ziende, welken de woorden van het doorluchtig slagtoffer op de vergadering hadden gemaakt, riep de Hertog VAN ORLEANS: *Gij zult zien, dat zij hem niet zullen veroordeelen!* — Welk een afschuwelijk karakter!

Gebakken tong bij DE MONVILLE.

Terwijl men in de Conventie handelde over het lot van den Hertog VAN ORLEANS, hield deze Prins, toen PHILIPPE L'EGALITÉ genoemd, het middagmaal ten huize van den Heer DE MONVILLE, een' man, die alleen voor zijnen buik leefde, en deel nam in al de *vermaken*, dat is, in al de uitspattingen van zijnen volksgezinden vriend. Aldaar kwam MERLIN (van *Douai*) hem aanzeggen, dat de Vergadering had besloten, hem in hechtenis te nemen (hetgeen gelijk stond met een doodvonnis). Toen riep de Hertog, zich tegen het voorhoofd slaande, uit: *Groote God! is het mogelijk, na alle bewijzen van vrijheidszin, die ik gegeven — na alle opofferingen, die ik gedaan heb, mij op zoodanige wijze te behandelen? Welk eene ondankbaarheid! hoe verschrikkelijk! wat zegt gij er van,* MONVILLE? Gedurende deze klagende uitboezemingen maakte de gastheer van den Prins gebakken tong gereed, die men juist opgedischt had, en drukte er citroensap op: *'t Is verschrikkelijk, Monseigneur!* — zoo

ſprak hij zeer koelbloedig; — *maar wat kan men er aan doen? Zij hebben van uwe Hoogheid gehad, alwat zij er van konden hebben; gij kunt hun niet meer van dienst zijn, en zij doen met u, gelijk ik met dezen citroen, waarvan al het ſap uitgedrukt is.* Dit zeggende, wiep hij de citroenſchil op den haard, en herinnerde PHILIPPE L'EGALITÉ, dat de tong warm gegeten moest worden.

LA HARPE, *Priester van den Eerdienst der Rede, in 1793.*

Toen de Nationale Vergadering beſloten had, de voorvaderlijke Godsdienst te doen vervangen door den Eerdienst der Rede, werd de kerk *Notre Dame* toegewijd aan deze nieuwe belijdenis. Men zag daar *Mademoiſelle* AUBRY, danſeres van de Opera, zittende op het hoofdaltaar, als eene zigtbare Godheid, de hulde der uitzinnige menigte ontvangen. LA HARPE, lid van de Akademie, naast haar ſtaande met eene roode muts in de hand, waarmede hij zwaaide, braakte verwenſchingen uit tegen JEZUS CHRISTUS, en daagde Hem uit, om zijne magt nu te toonen. — Deze zelfde man, een zoo Godtergend ongeloovige, ſtierf, eenige jaren later, in de armen van eenen biechtvader, gefolterd door bange vrees voor de verſchrikkingen der hel.

(*Het vervolg hierna.*)

GEESTELIJKE VLEIJERIJ.

Op den 10 Februarij 1829 ſtierf Paus LEO DE XII. Onder de op zijnen dood gehoudene lijkredenen is die, in den Dom te *Trier*, door VICTOR JOSEPH DEWORA, uitgeſproken, en te *Coblentz* in druk verſchenen, door overdrevene, ja walgelijke vleijerij, boven andere uitſtekende. De lijkredenaar roemt, onder anderen, den overleden Paus als een verwezenlijkt ideaal der menschheid, ja als het perſoonlijk evenbeeld van God, en de volmaaktſte gelijkenis van JEZUS CHRISTUS! „Ik duizel," roept hij uit, „van de hoogte, op welke de Vereeuwigde ſtaat, en niet dan met ſchroomvalligheid noem ik zijnen verhevenen naam!" — Jammer ſlechts, dat de oordeelvelling der onpartijdige Geſchiedenis hem logenſtraft. LEO DE XII bragt een groot deel zijns levens, in Pauſelijke dienst,

in *Duitschland* door. Die den *Nuntius* DELLA GENGA te *Dresden*, *Augsburg*, *Munchen* en elders gekend en gadegeslagen hebben, mogen hier uitspraak doen. Of dekt het Pausselijk purper alle vlekken? Voor het overige heeft de lofredenaar de alom bekende uitspraak van LEO, dat de Bijbelgenootschappen eene *pest des Duivels* zijn, als eene bijdrage tot de karakteristiek van den Heiligen Vader der Christenheid, wijselijk onvermeld gelaten. Immers deze uitspraak beslist voor altijd over hem, en kenmerkt LEO DEN XII, in de oogen van onbevooroordeelden, wel als een ijverig voorstander van den Roomschen Stoel, maar geenszins als een plaatsbekleeder van CHRISTUS.

GELOOF.

Ik poogde mijne dochter, zegt de Heer CEÇIL, in zeer jonge jaren een denkbeeld van geloof in God in te prenten. Zij speelde eens met weinige koralen, die haar wonderlijk schenen te vermaken. Al hare gedachten waren bij dezelve. Ik zeide: „ Lieve! daar hebt gij moolje koralen." — „ Ja, vader!" — „ En gij schijnt bijzonder veel genoegen daaraan te hebben!" — „ O ja, vader!" — „ Wel nu, werp ze in het vuur!" — Tranen kwamen haar in de oogen. Zij zag mij ernstig aan, alsof zij de reden eener zoo wreede opoffering moest weten. — „ Welaan, mijne lieve! doe het, als 't u belieft; gij weet immers, dat ik u nooit zeide, iets te doen, hetgene ik niet dacht, dat goed voor u zijn zou." — Zij zag mij nog eenige oogenblikken aan, en toen, alle hare krachten bijeenverzamelende, wierp zij de koralen moedig in het vuur. — „ Wel," zeide ik, „ laat die daar liggen; gij zult er naderhand meer van hooren: doch spreek hiervan nu niet verder." — Na verloop van weinige dagen bragt ik haar eene doos vol fraaije koralen en speelgoed. Toen ik te huis kwam, opende ik den schat, en plaatste dien voor haar. Van verbazing schoot zij in tranen. — „ Mijn kind!" zeide ik, „ deze zijn de uwen, omdat gij mij geloofdet, toen ik u zeide, dat het beter voor u ware, die gemeene koralen in het vuur te werpen. Hierom breng ik u dezen schat. Doch, mijne lieve! onthoud nu al uw leven, wat *geloof* is. Gij wierpt uwe koralen weg op mijn verzoek, dewijl gij geloofdet, dat ik u nooit iets zou raden,

dan wat goed voor u is. Stel hetzelfde vertrouwen op God. Geloof alles, wat Hij in zijn Woord zegt, het zij gij het begrijpt, of niet begrijpt. Heb geloof in Hem; Hij bedoelt eeniglijk het goede."

DES GENERAALS BOURRIENNE'S OOGGETUIGENIS WEGENS DEN GRUWEL VAN NAPOLEON, TE JAFFA GEPLEEGD.

Toen de *Syrische* vesting *Jaffa* door de *Franschen* bestormd en geplunderd werd, beval NAPOLEON zijnen beiden Adjudanten BEAUHARNAIS en CROISIER, het vreeselijke bloedbad naar vermogen te stuiten. Vierduizend *Arnauten* en *Albaniërs*, het overschot der reeds verdelgde bezetting, verklaarden, door eenige sterke werken beschut, de wapens te willen nederleggen, bijaldien hun het leven werd geschonken; dreigende, in het tegengestelde geval, hen beiden op staanden voet overhoop te schieten, en zich tot den laatsten man te verweren. De Adjudanten namen den voorslag aan, geleidden hen naar het *Fransche* leger, en werden deswege, door NAPOLEON, met zware verwijten overladen. Er waren noch levensmiddelen voor vierduizend ongenoode gasten, noch vaartuigen om hen te vervoeren, noch troepen genoeg om hen naar *Egypte* over te brengen; maar, liet men hen vrij, zoo begaf zich deze uitgelezene manschap onmiddellijk weder naar den vijand, of omsingelde veelligt hunne overwinnaars zelve. Een ontzaggelijk vraagstuk! De *Franschen*, zelve schier honger lijdende, morden; en het stond geschapen, wanneer NAPOLEON de krijgsgevangenen van het noodwendige verzorgde, dat er een opstand uitbarstte. Eindelijk, na meer dan één gehouden Krijgsraad, zegevierde de nooddwang, en werden, op den vijfden dag, de ongelukkigen eenparig ter dood gedoemd. Een hoop, die, in zee springende, zich al zwemmend aan het bereik der kogels had onttrokken, werd, door middel van aldaar gebruikelijke teekens van verzoening, teruggelokt en — almede doodgeschoten. Verschrikkelijker bloedbad was wel nooit ergens gezien, en de indruk, dien hetzelve op CROISIER had gemaakt, zoo sterk, dat hij van toen af aan den dood zocht, en, zich bij *Damanhour* op de borstwering eener batterij plaatsende, opzettelijk aan het vijandelijke vuur blootgaf. „Weg daar!" riep NAPOLEON, „ik beveel het u; gij hebt daar niets te maken." Dan, dit bevel werd niet gehoorzaamd, en hij terstond daarna in het been getroffen, aan welke wond hij overleed.

NAÏVE TREK VAN LODEWIJK XIV.

Toen den Maarschalk VAN CHOISEUL het opperbevel over het *Fransche* leger in *Duitschland* werd opgedragen, deed men den Koning opmerken, dat deze Veldheer zeer bijziende was. „ Des-te beter," antwoordde LODEWIJK XIV; „dan „ zal hij den vijand van nabij onder de oogen zien."

HELDENSCHERTS.

Toen DE LATOUR-MAUBOURG een been door een' kanonskogel werd weggenomen, zag hij zijn' bediende schreijen. „ Waarom schreit gij?" zeide de *Fransche* Generaal: „ Gij „ bedenkt niet, dat gij eene laars minder zult hebben te „ poetsen."

KARAKTERISTIEK DER OOSTERSCHE TALEN.

Aardig kenschetsen, volgens MATTHISSON, de Oosterlingen zelve de drie, tegenwoordig in een groot gedeelte van *Azië* heerschende, hoofdspraken, namelijk de *Arabische*, *Perzische* en *Turksche*. De eerste overreedt, de tweede vleit, de derde bestraft. In het *Arabisch*, zeggen zij, heeft de Slang onze Stammoeder in *Eden* aangesproken; in het *Perzisch* hebben ADAM en EVA elkander over liefde en wedermin onderhouden; in het *Turksch* heeft de Engel gesproken, toen hij hun het Paradijs verbood.

VOORSLAG TEN GOEDE.

De Dichters zijn thans door *Versdolheid* aangetast;
De Lezers krijgen *Verzenvrees:*
Dat gaat niet langer, neen! hier ware een wet gepast;
Een, die den Pegasus verwees,
Een vijftig jaar voor 't minst, in rust op stal te staan:
Zoo kreeg de Dichter *Verzenvrees;*
Zoo werd de Lezer door *Versdolheid* aangedaan, —
De Gouden Eeuw herrees!

Naar het *Hoogduitsch*. IJ.

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER DE AANNEMELIJKHEID VAN HET EVANGELISCHE CHRISTENDOM, ALLEEN OP WIJSGEERIGE GRONDEN.

Door

Mr. A. F. SIFFLÉ. (*)

Het Christendom is wel eene Godsdienst voor eenvoudigen, maar niet voor onnoozelen.

Slot dezer Verhandeling.

Mijne Heeren, Directeuren en Leden!

Onder de bedenkingen van sommige geletterden tegen de bestemming des Christendoms, om, zoodra de zedelijke verlichting slechts overal zal zijn doorgedrongen, de Godsdienst van geheel het menschdom te worden en te blijven, scheen mij altijd die van FRÉRET (†) de gewigtigste: dat eene Godsdienstleer, tot welker redelijke erkentenis men, ten beste genomen, eerst na *langdurig* en *geleerd* onderzoek geraken kan, geene Godsdienstleer voor eenvoudigen is; en dat niemand, zonder zulk een voorafgaand geschied- en letterkundig onderzoek, indien hij niet op gezag van Kerkleeraars gelooven wil, het Christendom kan omhelzen.

Indien men nagaat, hoe vele tegenwerpingen er gemaakt zijn, nu eens tegen de echtheid van geheele Bijbelboeken, of van enkele belangrijke plaatsen in dezelve, dan weder tegen de waarschijnlijkheid der wonderwerken, tegen de ingeving der voorspellingen, of tegen de aannemelijkheid van sommige leerstukken, die, letterlijk op-

(*) Voorgedragen in het *Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen* te *Middelburg*, den 4den van Slagtmaand 1829.

(†) *Examen critique des apologistes de la réligion Chrétienne, édition de 1767, page 236 etc.*

gevat, ſtrijdig ſchijnen met gezond verſtand en zedelijkheid; zoo zal men niet kunnen loochenen, dat de verdediging van den bovennatuurlijken oorſprong des Christendoms, tegen deszelfs beſtrijders, alleen gelukkig geſchieden kan door mannen, die uitmunten zoo wel door veelvuldige taalgeleerdheid, als door rijke belezenheid en grondige kennis der Kerkgeſchiedenis.

Maar *hoe* zal de in *die* opzigten ongeleerde leek, wien het echter niet ontbreekt aan helderheid van denkkracht en liefde tot de waarheid, het Christendom kunnen aannemen en dit zijn gedrag verdedigen, zonder zulk een opzettelijk geſchied- en letterkundig onderzoek te hebben gedaan; en tevens, zonder zich op het gezag der altijd, al is het dan ook ten goede en buiten hunnen wil, partijdige Godsdienstleeraars te hebben verlaten?

Immers dan alleen, waneer hij, in plaats van alle Kerkvaders, Pausſen, Conciliën en Schriftuitleggers te raadplegen, en in plaats van alle ſchriften vóór en tegen het Christendom te lezen en te toetſen, (al hetwelk voor de meesten onmogelijk is) het Christendom aanneemt om zijne *innerlijke voortreffelijkheid*, en het van *die* zijde alleen tegens andersdenkenden verdedigt. Want bij zulk eene toetſing des Christendoms is er wel niets meer noodig, dan een gezond verſtand en een eenvoudig hart: en indien het Christendom *dit* onderzoek kan doorſtaan, dan is het, onafhankelijk van de twisten der geleerden, voor elken weldenkenden aannemelijk. Het is dan gelijk aan eene rijkelijk voorziene en welbewaakte vesting, doch van talrijke buitenwerken omgeven, die veroverd kunnen worden, zonder dat de vesting zelve wordt overrompeld; ja, die de vijand weder verlaat, zoodra hij bemerkt, geene enkele ſchrede verder aan zijn doel te zijn genaderd, dewijl de vesting zoo min door uithongering, als door geweld, tot overgave te dwingen is.

Het is mijn oogmerk, in deze Verhandeling aan te toonen, dat de leer van JEZUS, gelijk die in den Bijbel begrepen is, aanſpraak heeft op ons redelijk geloof, en toereikend is tot onze heiliging en zaliging; zoodat,

ten eerste, alle tegenwerpingen der bestrijders, als alleen den *bovennatuurlijken* oorsprong, en dus de geschiedenis van de vestiging des Christendoms geldende, krachteloos zijn uit haren aard, dewijl hetzelve buitendien zich staande houdt door eigene *voortreffelijkheid;* en dat, ten tweede, geene onfeilbare Kerk ons iets behoeft mede te deelen, dat wij zouden behooren te gelooven of te betrachten, zonder dat wij er iets van in den Bijbel zouden vinden.

Van alle beroep op de *buitengewoon Goddelijke* zending van JEZUS en zijne Apostelen zal ik mij opzettelijk onthouden.

Ik zal dus spreken *over de aannemelijkheid van het Evangelische Christendom, alleen op wijsgeerige gronden,* en verzoek, alvorens tot mijn betoog over te gaan, met uwe oplettendheid te worden vereerd.

In de *eerste plaats* zal ik, na eene korte aanwijzing van de onwaarschijnlijkheid der onderstelling van DUPUIS en VOLNEY, aantoonen, dat de bedenkingen tegen de echtheid van Bijbelboeken en teksten, als ook die tegen de waarheid der wondergeschiedenissen en tegen de ingeving der voorspellingen, krachteloos zijn uit haren aard, zoo lang er eene andere onwederlegbare reden is, om aan het Christendom te gelooven, deszelfs *voortreffelijkheid* namelijk.

Ten tweede: dat de zaligmakende leer begrepen is in de boeken van het Oud en Nieuw Verbond; dat het dus *redelijk* is, deze leer te gelooven, en *onredelijk*, op gezag van Kerkvaders, Pausen en Conciliën, nog meerdere leerpunten te omhelzen.

En *ten derde:* dat ieder, ook bij de vrijste denkwijs, dien ten gevolge verpligt is, toestemmend antwoord te geven op de vier vragen, welke tegenwoordig aan de Hervormden worden gedaan, die voornemens zijn aan het Heilig Avondmaal deel te nemen.

Waaruit ik *ten laatste*, met een kort woord, ten voordeele van het Christendom, als eene Godsdienst, ook voor eenvoudige, hoewel desniettegenstaande verstandige lieden, zal besluiten.

I. In het afgetrokkene doet het niets ter zake, *wie* de eerste predikers van eenig leerstelsel waren; doch, daar alle Christenen beweren, dat JEZUS *de Christus* is geweest, en dit zoo niet zou *kunnen* zijn, indien JEZUS, die *de Christus* genoemd wordt, nimmer het levenslicht had aanschouwd, zoo moet men het geloof aan JEZUS, als werkelijk hebbende bestaan en als Stichter van het Christendom, volstrekt onafscheidelijk rekenén van alle Christelijke geloofsbelijdenis.

Nu zoeken echter de bekende Schrijvers DUPUIS en VOLNEY de mogelijkheid, ja zelfs de waarschijnlijkheid aan te toonen, dat JEZUS *de Christus* nimmer als mensch bestaan heeft; dat JEZUS, even als, naar *hunne* wijze van zien, OSIRIS, HERMES, ADONIS, BACCHUS, HERCULES, JASON, ZOROASTER en BUDDHA, niet anders is dan de Zon; dat de twaalf Apostelen de twaalf teekens van den Dierenriem zijn, en dat het *Christendom* derhalve niet anders is, *dan de vergeestelijkte en zedelijke eerdienst van de denkbeeldige Zon der Geregtigheid.*

Eene meer geleerde wederlegging laat ik achterwege, als vreemd zijnde aan het doel dezer Verhandeling: maar, schoon het stelsel van DUPUIS en VOLNEY zoo dwaas niet geacht worde, als het oppervlakkig schijnt, de verstandige Bijbellezer, al ware hij zelfs een voorstander van het *zuiver Deïsme*, zal van zelfs begrijpen, dat Discipelen, met geestdrift ingenomen voor een' beminden Leermeester, nog wel eens wat hooger van zijne geboorte, daden en verdiensten hadden kunnen opgeven, dan waarheid was; dat zij zelfs een *vroom bedrog*, gelijk men het noemt, tot bevordering zijner zaak hadden kunnen plegen, en zich velerlei lijden, uit liefde tot den vergoden Insteller hunner Broederschap, hadden kunnen getroosten; — doch dat de eerste oprigters van onze Godsdienst zulke vindingrijke vernuften, en tevens zulke onbeschaamde lasteraars zijn geweest, om eene levensgeschiedenis, vol van tijd- en plaatsbepalingen, vol van verhalen ten nadeele van Vorsten, Overheden en Gezag-

hebbers, te verdichten, zonder dat er de minste historische waarheid ten grondslag strekte; dat zij voor zulk eene volstrekte hersenschim zichzelven in gevaar zouden hebben gesteld; ja zelfs, dat ook de twaalf Apostelen de twaalf teekens van den Dierenriem zouden zijn, en echter *Joden*, *Christenen* en *Mohammedanen* met elkander het dáárin over het algemeen ééns zouden wezen, dat JEZUS en zijne Apostelen *geleefd* hebben: dit alles klinkt ieder zoo vreemd in de ooren, dat niemand het zal gelooven, zoo lang het niet duchtig bewezen is.

En ondertusschen is het geheele stelsel van DUPUIS en VOLNEY, te dezen opzigte, louter onderstelling, zonder eenig bewijs.

Buitendien kan niemand zeggen, zoo JEZUS en zijne Apostelen het *niet* zijn, *wie* dan toch de oprigters der Kerk zijn geweest. Nu is het wel de grootste ongerijmdheid, het bestaan der algemeen erkende stichters te loochenen, zonder andere personen, op historischen grond, als zoodanig te kunnen aanwijzen: en van het onderzoek, of *Hij*, dien *wij* als den Grondlegger der Christenkerk eerbiedigen, wel immer *bestaan* hebbe, kunnen wij ons veilig ontslagen rekenen.

Maar, al *is* het Christendom op een' geschiedkundigen grondslag gevestigd, de boeken van het Nieuw Verbond zouden alle, of sommige derzelve, even als zoo vele andere boeken op naam van JEZUS en de Apostelen (*), geheel of gedeeltelijk onecht kunnen zijn; buitendien zou de geschiedenis kunnen zijn opgesierd.

Het onderzoek naar de echtheid van Bijbelboeken in het algemeen, en die van sommige teksten in het bijzonder, behoort tot de hoogere Critiek der Openbaring; het onderzoek naar de waarheid der wonderverhalen, en wat dies meer is, tot de Critiek der gewijde Geschiedenis, de Bijbelverklaring, en de Grieksch-Oostersche Letterkunde: wetenschappen, waarmede alleen Godgeleerden zich kunnen inlaten.

(*) *Videatur inprimis Decretum* GELASII *Papae*, *Corp. Jur. Can. Decret. I Part. Distinct. XV. Cap. III.*

Doch *dit* is onomstootelijk waar, dat de Schrijvers van het Nieuw Verbond, wie zij dan ook waren, niet *alles* hebben kunnen verzinnen; dat zij, zoo al niet uit eigene aanteekening en eigen geheugen, gelijk grootendeels MATTHEUS en JOHANNES, indien zij zelven de opstellers zijn der Evangeliën op hunnen naam, dan toch altijd uit mondelinge en schriftelijke overlevering, gelijk ongetwijfeld MARCUS en LUCAS, hebben moeten putten, en dat dus de grond der geschiedenis de waarheid moet behelzen.

Ik weet het: al dat bovennatuurlijke in de gewijde geschiedenis is velen zoodanig tot aanstoot en ergernis, dat zij, het wezen der zaak voorbijziende, alleen om deszelfs inkleeding, het Evangelische Christendom met het zoogenaamd Catholicisme gelijk stellen, en het eene met het andere verwerpen.

Doch ten voordeele der wonderen en voorzeggingen kan men opmerken:

Vooreerst: dat de mensch, wegens de bekrompenheid van zijn kenvermogen, niet vooraf kan bepalen, wat met de wijsheid van den Almagtigen en Alwetenden God overeenkomstig is, of niet.

Ten tweede: dat wij dus de *mogelijkheid* der wonderen, en der openbaring van toekomstige gebeurtenissen, niet kunnen ontkennen; en, zoo dit bovennatuurlijke geen bewijs *vóór* het Christendom is, dat het nog minder als een bewijs er *tegen* kan worden aangewend.

Ten derde: dat in een' tijd, toen elke Godsdienstgezindheid hare wonderen en Godspraken had, het Christendom, zonder zinnelijke bewijzen, zich moeijelijk zou hebben kunnen vestigen.

Ten vierde: dat dus de omhelzing van het Christendom door zoo velen, in een' tijd toen het nog in meerdere of mindere mate onderdrukt werd, het waarschijnlijk maakt, dat de prediking van onze Godsdienst aanvankelijk inderdaad verzeld ging van zoodanige gebeurtenissen, welke de tijdgenooten zich niet natuurlijk konden verklaren; en,

Ten vijfde: dat ook *wij* tot heden toe niet in ſtaat zijn, om aan het meerendeel der in den Bijbel verhaalde wonderen eene natuurlijke uitlegging te geven; terwijl de uitmuntendheid van het wijsgeerig gedeelte des Christendoms een *vermoeden* geeft, ten voordeele van het anders onwaarſchijnlijke in de geſchiedenis van deszelfs grondvesting.

Echter moet men, aan de andere zijde, (vermits eene geſchiedenis des te ſterker bewijs behoeft, naarmate zij buitengewoner is) weder erkennen, dat ſommige omſtandigheden, geheel of ten deele, verkeerd kunnen zijn geboekt; dat de vermelding van andere omſtandigheden kan vergeten zijn; dat er nu en dan een zoogenaamd *vroom bedrog* kan zijn gepleegd; dat het Protestantisme, zonder wonderen en Godſpraken, in vele landen het Catholicisme, hetwelk naar de meening der menigte zoo veel bovennatuurlijks in zijn voordeel had, desniettegenſtaande verdrongen heeft; dat het zuivere Christendom, op gelijke wijze, over Joden- en Heidendom gedeeltelijk heeft kunnen zegevieren; dat wij tegenwoordig de Schrijvers van het Nieuw Verbond en hunne *ongeloovige* tijdgenooten onmogelijk op artikelen kunnen hooren, en tegen elkander vergelijken; en dat wij dus buiten ſtaat zijn, aan de tegenſprekers *voldingend* te bewijzen, dat er waarlijk wonderen zijn verrigt en voorſpellingen zijn gedaan: terwijl ook de echtheid der boeken door den onkundigen niet kan worden getoetst, en hij dus daarover almede zijn oordeel moet opſchorten.

Maar, al konden nu (hetgeen tot heden geenszins het geval is) de andersdenkenden aantoonen, dat de boeken van het Nieuw Verbond ondergeſchoven zijn; dat de wonderen niet zijn geſchied, of althans het zij natuurlijk moeten worden verklaard, het zij als onvolledig of onnaauwkeurig medegedeelde gebeurtenisſen moeten worden beſchouwd; en, dat er geene voorſpellingen door Goddelijke ingeving in den Bijbel te vinden zijn: volgt dan daaruit, dat hetgene tot onze vertroosting, verlichting en verbetering in den Bijbel geboekt ſtaat, met de waarheid *ſtrijdig* is?

In geenen deele: indien er namelijk eene andere reden bestaat, om als waarheid aan te nemen, hetgeen de eerste Christenen, niet alleen om de redelijkheid der stellingen, maar ook om de, naar *hunne* wijze van zien, toereikende zinnelijke bewijzen, geloofden.

Want dat de inwendige *voortreffelijkheid* des Christendoms (tegenwoordig de voornaamste, zoo al niet de éénige grond van ons geloof) tot deszelfs omhelzing door de weldenkenden reeds in den beginne heeft medegewerkt, blijkt daaruit, dat zij, die in den aanvang het Christendom aannamen, bij de toen erkende magt der booze geesten en valsche Goden; [men denke slechts aan de door Demons bezetenen in de *Evangeliën* en *Handelingen der Apostelen*, en aan zekere jonge slavin, die eene aanblazing van *Python* had, in het laatstgenoemde boek (*)] dat die eerste belijders, zeg ik, alleen om *deze* reden in JEZUS als *den Christus* gelooven konden, dewijl zijne *leer* de behoeften van den redelijken geest bevredigde; daar zij Hem en zijne Apostelen anders ten hoogste zouden beschouwd hebben als lieden, die tot magtige wezens in betrekking stonden, zonder te kunnen bepalen, of derzelver Beschermgeesten tot het Rijk des Lichts, of tot dat der Duisternis behoorden.

De huichelende *Farizeën* mogten dus die eenvoudige en heilige Godsdienst, uit eigenbelang, haten en vervolgen, of, wanneer ze die aannamen, door het opleggen van het juk der dienstbaarheid aan de vrijgemaakten door den Verlosser, haar vervalschen en bederven, gelijk althans het doel was der door PAULUS bestredene Farizeeuwschgezinde leeraars; de zichzelven genoegzame *Stoï-*

(*) *Hand.* XVI: 16. παιδίσκην τινὰ ἔχουσαν πνεῦμα Πύθωνος, κ. τ. λ. D. i. *Zekere jonge slavin, hebbende eenen geest, of eene aanblazing van Python.* PAULUS sprak dien geest aan, even als een waarlijk bestaand wezen, en wierp hem uit, vs. 18. Het vermogen van den God Apollo, om de gaaf der profetie te schenken en verborgenheden te openbaren, werd dus schijnbaar erkend. Wat heeft men dan te denken van de bezetenen door Demons?

cijnen mogten het beneden hunne waarde rekenen, eene leer te omhelzen, die nederigheid en algemeene welwillendheid aanbeval; de ongeloovige *Sadduceën* bij de *Joden*, en de ligtzinnige *Epicuristen* bij de Heidenen, mogten den ſpot drijven met onſterfelijkheid en eeuwige vergelding; ja zelfs, om zoogenaamde redenen van Staat, almede niet zelden tot vervolging der Christenbelijders overſlaan: de onderdrukte volksmenigte daarentegen, en met haar *mogelijk* velen uit de brave, ſchoon dweepzieke *Esſénen* bij de *Joden*, en *zeker* velen uit de edeldenkende Platoniſche Wijsgeeren bij de Heidenen (*), ſloten van lieverlede met geestdrift bij de nieuwe gezindheid zich aan. JEZUS heeft ook wel bij herhaling gewaarſchuwd tegen de valſche leer der *Farizeën* en *Sadduceën*, nergens tegen de vrome Broederſchap der *Esſénen*. PAULUS heeft insgelijks wel te *Athene* geredetwist tegen de *Stoïcijnen* en *Epicuristen*, maar in geenen deele tegen de achtingwaardige volgelingen van SOCRATES, PLATO en ARISTOTELES.

De Wijsbegeerte, waartegen de geleerde en ſchrandere PAULUS zoo ſterk zich uitliet, was, gelijk men thans zou zeggen, eene Overſchrijdende Bovennatuurkunde der *Cabalisten* en *Gnostieken*, die zich in ijdele twistvragen verdiepte; geenszins een zedig onderzoek naar de beginſelen van hetgeen waar, goed en ſchoon is, op de wijze te voren van PLATO en CICERO, tegenwoordig van KANT en zijne navolgers. PAULUS zelf vermaant ons, alle dingen te onderzoeken, en het goede te behouden.

(*) JACOBUS, de eerſte opziener der gemeente van *Jeruzalem*, die de moeder was van alle Christengemeenten uit de *Joden*, en welke JACOBUS een Apostel, en wel de bloedverwant van JEZUS, ſchijnt geweest te zijn, was, blijkens zijnen *Brief aan de twaalf Stammen in de Verſtrooijing*, die opgenomen is onder de boeken van het Nieuw Verbond, (althans naar het oordeel van vele geleerden) doordrongen van *Esſeenſche* grondbeginſelen. De eerſte Kerkvaders, b. v. JUSTINUS de Wijsgeer en Martelaar, gingen veelal uit de ſchool van PLATO tot het Christendom over.

Dat wij deze les dan ook opvolgen in het *tweede* deel onzer Rede, en nasporen, of de zaligmakende leer begrepen is in de boeken van het Oud en Nieuw Verbond; d. i. of al de leerstellingen, welke wij tot onze zielsrust gelooven moeten, in den Bijbel te vinden zijn: want, zoo *dit* het geval is, dan houdt het Christendom zich staande door eigene *voortreffelijkheid*.

Wij beginnen tot dat einde met een' blik te werpen op de behoeften van ons hart, en het oor te leenen aan de eischen van onzen redelijken geest tot derzelver bevrediging: want, om te kunnen vaststellen, dat de zaligmakende leer in den *Bijbel* begrepen is, moeten wij *vooraf* kunnen aanwijzen, waarin de zaligmakende leer bestaat; en *dan* zal ons dadelijk blijken, dat deze leer in den Bijbel is te vinden.

II. Dit leven is vol wisselvalligheid. Vreugde en smart wisselen elkander af, en dat wel somwijlen, maar niet altijd, naar evenredigheid van hetgeen wij verdienen. Of wie moet niet erkennen, dat hij dikwijls, behalve het noodzakelijke tot onderhoud van leven en gezondheid, genoegens smaakt, die hij zich door geene opoffering of moeite verworven heeft, ja die hij volkomen onwaardig was? Maar wien hebben ook geene tegenspoeden getroffen, die hij zeer wel weet, zich niet door eigene schuld of dwaasheid te hebben berokkend? Zijn ook het uiterlijk geluk en ongeluk niet meermalen het natuurlijk gevolg van een' zamenloop van omstandigheden buiten ons, dan wel van onze eigene daden? En voor zoo ver wij zelven de beschikkers zijn van ons lot: zijn het doorgaans niet meer onze voorzigtigheid en wereldkennis, dan wel onze zuivere deugdsbetrachting, welke ons in dit leven bevorderlijk zijn?

Hoe vlugtig zijn onze vermaken! Hoe laten zij het hart onvoldaan! Hoe grenzeloos zijn onze begeerten! Waar is de gezigteinder onzer wenschen? — Zijn wij dan waarlijk de speelbal van het Noodlot, en is de Deugd een ijdele klank? Neen! wij zijn verantwoordelijk voor onze gedachten, woorden en daden; dit zegt de stem in

ons binnenfte. Er is eene zedelijke vrijheid; er is regt en pligt. Het goede moet beloond, het kwade moet geftraft worden. Al het onregelmatige moet eenmaal worden vereffend. De gevallene moet worden opgerigt, de terugkeerende bemoedigd, en hij, die het fteile pad ten hemel bewandelt, moet onderfteuning ontvangen, om ftaande te blijven. Er is voor ons hart geene hoop, geene rust, geen geluk, zonder een zedelijk Wereldbeftuur. Er is een Wetgever en Regter van allen, predikt ons het Geweten; er is een Vader en Verzorger van allen, verkondigt ons de Natuur.

Inderdaad, er is eene Eeuwige en Opperfte Rede; een God, die, gedachtig aan onze zwakheid, ons genadig behandelt; maar, zoo lang er eenig gebrek in ons is, ons geene zaligheid fchenken *kan*. Er is eene onfterfelijkheid, een herleven na den dood, eene voortgaande volmaking, een toenemend heil; tot wij, het toppunt van deugd en kennis hebbende bereikt, onveranderlijk heilig en zalig zullen zijn. Het booze moet worden vernietigd, het goede moet zegepralen. Geen wanklank mag er op den duur worden gehoord in de zedelijke fchepping.

Dit alles vordert de *beoefenende Rede*. Want wij hebben niet alleen een zinnelijk verftand, gelijk eenigermate de dieren: wij bezitten ook een redekavelend vermogen, dat befluiten vormt, en op de wieken der verbeelding zich boven het ftoffelijke verheft. Nog meer! wij hebben den zedelijken zin, het begrip des onderfcheids tusfchen regt en onregt; en, uitgaande van dat beginfel, verkondigt ons de Rede onze regten, onze pligten, onze hoop, en onze beftemming.

Maar hoe! — ook aan den omzwervenden natuurmensch? ook aan *hem*, die van alle opvoeding en befchaving verftoken is? — Neen, voorzeker! de Gefchiedenis bewijst het tegendeel.

Wij eerbiedigen wel dat Hooger Beginfel, hetwelk in God oorfpronkelijk woont, en waardoor Hij, in plaats van alleen de eerfte Oorzaak te zijn van alwat beftaat,

tevens de Wetgever en Regter van alle redemagtige wezens, ja de onfeilbare Rede zelve is. Wij allen zijn dien Hemelschen Geest, welke ons van de dieren onderscheidt, ons deelgenooten maakt van Gods onsterfelijke Natuur, en ons tot Wetgevers en Regters van onszelven verheft, wel eenigermate deelachtig. Maar de kiem van het Goddelijke ontspruit doorgaans slechts gelukkig in den schoot der maatschappelijke beschaving: en niet allen hebben even uitmuntenden aanleg, noch zijn in even gunstige omstandigheden geplaatst. Gelijk tot bevordering zijner aardsche en tijdelijke belangen, zoo heeft ook tot zijne verlichting en verbetering de eene mensch den anderen noodig; en geheel de ontwikkeling der zedelijke krachten van ons geslacht zijn wij verschuldigd aan de *vrije mededeeling der denkbeelden:* want *dit* blijkt het middel te zijn, door de Voorzienigheid gekozen, om het menschdom op te voeren tot deszelfs hooge bestemming.

Onder alle volken traden er dan ook somwijlen mannen op, die het licht om zich heen verspreidden, ZOROASTERS en CONFUCIUSSEN. De *Israëliten* inzonderheid ontvingen eene godsdienstige kennis boven andere volken, eertijds door de toespraak der Profeten, en ten laatste, voor zoo veel zij geloofden, door de prediking van JEZUS en zijne Apostelen.

Uit het Joodsche land heeft de leer der waarheid zich ook onder de Heidenen verspreid, bij welken eenige uitmuntende Wijsgeeren, tot hare hoofdzakelijke verkondiging, te voren reeds waren opgetreden; doch die, met uitzondering alleen van de Godsdienststichters in het Oosten, slechts weinige Discipelen konden vormen; zoodat de natiën over het algemeen afgoderij noch beeldendienst, offers noch boetedoeningen, bijgeloof noch priestergezag vaarwel wilden zeggen. Indien SOCRATES eenmaal het Licht was van *Athene*, JEZUS alleen is het Licht der Wereld geworden; en hoe uitgebreid, in later eeuwen, de verdiensten der Kerkhervormers zijn geweest, zij hebben slechts aanvankelijk gearbeid aan een werk,

dat nog dagelijks wordt voortgezet: het opſporen eener reeds vroeger gevondene, maar deels ongelukkig verlorene, deels moedwillig begravene kennis.

Geheel de leer der zaligheid, d. i. die van onze regten, onze pligten, onze hoop en onze beſtemming, gelijk die leer hiervoren ontwikkeld is, vinden wij in de boeken van het Oud en Nieuw Verbond, inzonderheid van het laatſte. Het zou beleedigend zijn voor *u*, Mijne Heeren! indien ik deze ſtelling door het aanhalen van verſchillende plaatſen uit den Bijbel ſtaven wilde: gij gelooft dit even als ik. Dat geloof is zoo redelijk als pligtmatig.

Doch waartoe dan nog verder óm te zien naar onzekere overleveringen? Waartoe zouden wij den vrijen geest aan het dwangjuk eener zoogenaamd onfeilbare Kerk onderwerpen, die aan zoo vele veranderingen in leer en tucht is onderhevig geweest, welker Godsdienstleeraars even weinig in alle leerpunten overeenſtemmen als de onzen, en waar wij dus niet vinden kunnen, wat wij er zouden zoeken. *Wij bezitten hetgeen onmisbaar is.*

Wij houden het daarom voor bewezen, dat de zaligmakende leer begrepen is in de boeken van het Oud en Nieuw Verbond, en zullen thans, in het *derde* deel onzer Rede, trachten aan te toonen, dat ieder, ook bij de vrijſte denkwijs, dien ten gevolge verpligt is, toeſtemmend antwoord te geven op de vier vragen, welke tegenwoordig aan de Hervormden worden gedaan, die voornemens zijn aan het Heilig Avondmaal deel te nemen. Ik kies de beantwoording *dezer* vragen, omdat, mijns inziens, het wezen des Christendoms daarin vervat is.

III. Daar de *eerſte vraag*, in het vorig deel mijner Rede, reeds van zelfs opgegeven en beantwoord is, zal men gereedelijk erkennen, dat men zijne toeſtemming daarop niet kan terughouden. Wij mogen dus dadelijk met de *tweede vraag* beginnen.

Er wordt dan ook gevraagd: of wij gelooven, allen en ieder voor onszelven, op verſchillende tijden en plaatſen, meermalen en op onderſcheidene wijze, de Godde-

lijke wet te hebben overtreden; of wij ons deswege ſtrafſchuldig keuren, en onszelven mishagen met ootmoed en berouw?

Maar wie is nu de ſterveling, die zal kunnen zeggen: *Ik* ben boven alle menſchelijke zwakheid verheven; *ik* ben onberispelijk voor den Alwetenden? Wie herinnert zich niet vele verkeerdheden? Wie is verzekerd, in zijn geheele leven, ooit eene enkele daad te hebben verrigt, die *zuiver zedelijk* was, d. i. die volvoerd werd alleen uit pligtbeſef, zonder hartstogtelijke opgewondenheid, en zonder oogmerk tot bevordering van tijdelijk of eeuwig geluk? De eene mensch is deugdzaam, bij vergelijking met den anderen; maar niemand is heilig: allen zijn wij zondaars, vergeleken met God. Wie bezit eenig zedelijk gevoel, zonder in te zien, dat, naar den algemeenen regel, de ſtraf moet volgen op de overtreding? — En indien wij alzoo onszelven als ſtrafſchuldige zondaren kennen, dan is het noodwendig gevolg, dat wij ons uit dien hoofde mishagen met ootmoed en berouw.

Niemand kan dus redelijkerwijze op deze vraag zijn toeſtemmend antwoord weigeren.

Ten derde vraagt men aan de Hervormden: of zij gelooven, dat JEZUS CHRISTUS, wiens ligchaam verbroken en wiens bloed vergoten is tot vergeving der zonden, ons van God geſchonken is tot wijsheid, regtvaardigmaking, heiligmaking en volkomene verloſsing?

Deze vraag behelst onderſcheidene ſtellingen, welke wij elk afzonderlijk moeten toetſen.

Vooreerst: JEZUS is *de Christus.*

De Profeten hadden aan de *Israëliten* eene zedelijke hervorming, die zich ook over de Heidenen uit zou ſtrekken, zoodat eindelijk de aarde vol zou zijn van de kennis des waren Gods, gelijk het bekken der zee van de wateren, die haren bodem bedekken, meermalen aangekondigd. Zij hadden hun voorſpeld, dat de Heiland, die de eerſte oorzaak van deze algemeene herſtelling zijn zou, een afſtammeling van DAVID zou wezen. Zij beloofden Hem eene heerſchappij ten koste van zijn bloed.

De meeste van deze, en ook nog andere voorſpellingen bragten de *Joden* gezamenlijk te huis op éénen perſoon, dien zij den *Mesſias*, *Christus* of Gezalfden noemden; doch wien zij meer als een regtvaardig en overwinnend Koning, dan als een zedelijk verlichter des menschdoms verwachteden.

De boeken, waarin die Godſpraken vervat zijn, hebben, door de vertaling der zoogenaamde Zeventigen in het Grieksch, eene vaste dagteekening, lang vóór de geboorte van JEZUS, bekomen.

Wat nu de Profeten zelven bij dit alles gedacht hebben; of zij alles van éénen perſoon hebben verſtaan; of het eene hoop was, die de Voorzienigheid in hen opwekte, en een *natuurlijk* vooruitzigt, dat de Zaligmaker der wereld, indien er ooit iemand den moed had als zoodanig op te treden, door de boozen zou gehaat en vervolgd worden, doch dat de kracht der waarheid toch eindelijk zou zegevieren over de dwaling; dan of het den Profeten op eene *volſtrekt bovennatuurlijke* wijze is geopenbaard: daarover mogen de Regtzinnige en de Neologiſche Godgeleerden onderling twisten, terwijl de eenvoudige lieden niet wijs kunnen worden uit al dat krakeel.

Maar wij allen weten met zekerheid, dat JEZUS, een afſtammeling van DAVID, de oude Godſpraken, in een' zedelijken zin, op zichzelven heeft toegepast; dat *Hij* de Stichter is van het Christendom; dat deze Godsdienst, in de beſchaafde landen, die der meerderheid geworden is, en, ontdaan zijnde van alle vreemde bijvoegſelen, door hare algemeene ſtrekking, verhevene eenvoudigheid en innerlijke waarde, de geſchiktheid bezit, om de Godsdienst van geheel het menschdom te worden. Deze heugelijke toekomst zien wij verlangend te gemoet; wij verwachten die, op grond der erkende volmaakbaarheid van ons geſlacht; wij eerbiedigen JEZUS als *den Christus, in den éénigen zin, waarin redelijkerwijze zulk een Mesſias denkbaar is*; en wij houden dus elken anderen Mesſias, naar wiens komst de *Joden* nog reikhal-

zen, voor een overtollig en schadelijk wezen, hetwelk, indien het streefde naar eene algemeene heerschappij, als een vijand des menschdoms zou moeten worden tegengestaan en gestraft.

Ja zelfs, daar de Rede ons gebiedt, niet tevreden te zijn met die soort van onsterfelijkheid der ziel, waardoor zij zich, na hare verlating van het ligchaam, voor eeuwig met hare geestelijke Bronwel zou vereenigen, en als wegsmelten in het *volstrekte Grondwezen* (*), maar veeleer ons vermaant te gelooven aan de voortduring onzer zelfbewustheid, en dus aan eene wezenlijke *herleving* der gestorvenen, als ook aan het verband tusschen hun lot hier namaals en hun vroeger gedrag op aarde; zoo volgt daaruit reeds, geheel onafhankelijk van de geschiedkundige vraag, of JEZUS wel dadelijk aan het *kruis* gestorven is? en zoo ja, of Hij dan, *na* zijnen dood, wel in waarheid door zijne volgelingen nu en dan gezien is geworden; dan of zij zich, door eene sterksprekende gelijkheid en verregaande nabootsing, in den persoon hebben vergist, en wat dies meer is? — dat, vermits JEZUS geleefd heeft, en derhalve toch eenmaal moet overleden zijn, dewijl *alle* dooden worden opgewekt, ook *de Christus*, al ware het juist niet met een zintuigelijk gevormd ligchaam, gelijk wij *thans* hebben, uit den dood is opgestaan; en vermits *allen* loon naar werken ontvangen, dat dan *Hij*, die de oorzaak van zoo veel heil voor het menschdom is, moet zijn ingegaan in de heerlijkheid.

Maar *zijn ligchaam is verbroken en zijn bloed ver-*

(*) Dit wanbegrip van sommige Wijsgeeren, in onzen tijd door SCHELLING vernieuwd, wordt reeds door PAULUS bestreden, en de persoonlijke onsterfelijkheid, met verantwoordelijkheid en vergelding, tegen hen gehandhaafd, in zijnen *eersten Brief aan de Korinthers*, Hoofdst. XV. Voor zoo ver de Apostel aldaar in nadere bijzonderheden treedt, behooren die tot het bestek der stellige, en niet der wijsgeerige Godgeleerdheid. De eerste is de zaak der Kerkleeraars alleen; de laatste, die van alle nadenkende menschen.

goten tot vergeving der zonden, d. i. ons geloof aan Gods vergevende genade zijn wij Christenen verpligt aan de zelfopoffering van JEZUS.

Voorzeker heeft de Priesterpartij JEZUS wel niet als een zoenoffer in de plaats van het menschdom willen flagten; en God wordt ook door geen menfchenoffer gediend. Maar JEZUS heeft zich liever laten kruifigen, dan zijn voornemen laten varen, om *Joden* en Heidenen met God te verzoenen, door hen allen, met affchaffing van offerdienst, uitwendige boete en priestergezag, tot eene praallooze en redelijke vereering van zijnen Hemelfchen Vader, en dat alleen door den band van opregte broederliefde, te vereenigen.

Doch de prediking van zulk eene leer, niet zonder fcherpe beftraffing der huichelende *Farizeën* en ernftige teregtwijzing der ligtzinnige *Sadduceën*; eener leer, die de menfchen zich gunftiger begrippen van het Opperwezen deed vormen, hen verbroederde en het juk der vooroordeelen in de Godsdienst deed afwerpen, doch even daardoor aan de Priesterregering den doodfteek gaf: deze prediking, met de noodwendig daarbij komende en allezins regtmatige aanvaarding van het gezag des langverwachten Herftellers, onder de toejuiching des volks, kostte den Verlosfer zelven, gelijk Hij voorzien had, althans voor zoo veel in de magt zijner vijanden was, het leven. JEZUS heeft dus niet ontzien te fterven tot vergeving der zonden, d. i. tot verzoening der menfchen met God, die in hunne opgeklaarder befchouwing, en dus in een' *onderwerpelijken zin* (want in God is geene verandering denkbaar) van een vertoornd Regter een gaarne vergevend Vader werd. JEZUS heeft ons Gode gekocht met zijn bloed, gelijk b. v., *zonder eenige verdere vergelijking*, onze Kroonprins de ftaatkundige vrijheid van *Nederland* met zijn bloed gekocht heeft in de velden van *Waterloo*; zonder dat God, hetzij JEZUS, hetzij den Kroonprins, in *onze* plaats geftraft heeft: en ieder weldenkend Wijsgeer gelooft, dat JEZUS de menfchen met God heeft trachten te verzoenen, en inderdaad verzoent, *door zijne leer, ten koste van zijn leven.*

Intusſchen hebben de boozen de vestiging des Christendoms niet kunnen verhinderen. Wij allen zijn er belijders van. JEZUS CHRISTUS is ons van God, hetzij dan op eene buitengewone wijze, hetzij ten minſte in den weg zijner albeſturende Voorzienigheid, geſchonken tot *wijsheid*, d. i. tot godsdienſtige en zedelijke verlichting. Elk, die de leer van het Evangélie met andere Godsdienſten vergelijkt, zal dit gereedelijk toeſtemmen. De *Joden* hebben eenen Volksgod; de voor alle andere volken aanſtootelijke hoop op eene verovering der aarde door een' toekomſtigen Mesſias; eene geloofsleer met talrijke overleveringen, en eene eerdienst met plegtigheden overladen. Het *Islamismus* van MOHAMMED kan, door zijne oorlogzuchtige ſtrekking, gebrekkige zedeleer, veelvuldige plegtigheden, en voorgeſchreven pelgrimstogt naar *Mekka*, niet alleen op geenen bijval van helderdenkenden rekenen, maar ook met geene de minſte mogelijkheid de Godsdienst van het menschdom worden. Van de vroegere Godsdienstſtichters geeft ZOROASTER te veel voet aan bijgeloof en priestergezag; en CONFUCIUS predikt eene uitmuntende zedeleer, maar geeft te weinig of geene hoop op eene alles vereffenende herleving des menschdoms. Het Evangeliſche Christendom alleen vereenigt al het goede van alle Godsdienſten in zich, met beſnoeijing van meest al het overtollige. En de ongeletterde, wien zulk eene vergelijking van het zuivere Christendom met andere Godsdienſten te moeijelijk is, zal toch altijd moeten erkennen, dat er een ſchat van wijsheid in het Evangelie is te vinden; ja dat hij zijne godsdienſtige en zedelijke kennis voornamelijk daaraan te danken heeft. JEZUS is ons dus van God geſchonken tot *wijsheid*.

Ten tweede is JEZUS ons van God geſchonken tot *regtvaardigmaking*, d. i. om ons de vergeving onzer misſtappen, op berouw en bekeering, te beloven: dit is de doorgaande leer van het Nieuw Verbond. Indien God ons niet genadig behandelde, zouden wij den moed verliezen om de volmaaktheid na te jagen, waartoe wij ons geroepen voelen, doch die wij aan deze zijde des

grafs nimmer kunnen bereiken: want geene vlekkelooze heiligheid is voor den sterveling mogelijk, het onmogelijke kan met billijkheid niet worden gevergd, en echter laat niets zich afdingen op den eisch der eeuwige zedewet. De Rede gebiedt ons dus te gelooven aan Gods vergevende genade, gelijk die in den Bijbel verkondigd wordt, als zijnde het éénige middel om de strengheid van het Godsregt door billijkheid te matigen; terwijl het geene aanwijzing behoeft, dat Gods regtvaardigheid en barmhartigheid alleen in onze verdeelende manier van beschouwen onderscheiden zijn, maar zich, even als vrijheid en noodzakelijkheid, in Gods éëne en ondeelbare volmaaktheid verliezen. JEZUS is de Stichter van onze Godsdienst, die de vergeving der zonden, op berouw en bekeering, verkondigt, zonder ons, tot verkrijging daarvan, eenige uitwendige Godsdienstpligten op te leggen. JEZUS is ons dus door God geschonken tot onze *regtvaardigmaking.*

Maar dan ook geene vergeving, zonder opregt berouw en ongeveinsde verbetering! Gelijk Hij, die ons geroepen heeft, heilig is, zoo moeten wij zelven heilig worden in al onzen wandel. Gevoelen wij, dat de kracht ons oogenblikkelijk ontbreekt; JEZUS belooft ons den Goddelijken bijstand op ons gebed. . . . Maar — kunnen wij, alleen op wijsgeerige gronden, staat maken op de vervulling dier belofte? — O ja! want de gedachte aan den Oneindigen wekt onze ingesluimerde geestkrachten op: het is, alsof God in ons nederdaalt, wanneer wij zelven tot God ons verheffen. Eene onverbeterlijke zedeleer, welker aanvankelijke betrachting mogelijk wordt door uit haren aard geloofwaardige beloften, vinden wij in het Evangelie. JEZUS is ons derhalve van God geschonken tot *heiligmaking.*

Maar dan ook tot *volkomene verlossing:* want heiligheid en zaligheid zijn hetzelfde. De strijd tusschen pligt en neiging moet ophouden, de scheidspaal tusschen deugd en geluk moet weggenomen worden in een' beteren toestand. Dit vordert de Rede, dit belooft het Christen-

dom. JEZUS is ons dus geschonken tot *volkomene verlossing*, al ware het slechts dewijl zijne leer onze zedelijke volmaking bij uitnemendheid bevordert.

Ten laatste wordt er aan de Hervormden gevraagd: of zij gelooven verpligt te wezen, om overeenkomstig de leer van het Evangelie te leven, en of zij daartoe gezind zijn?

Het redelijke en noodzakelijke van een toestemmend antwoord op *deze* vraag behoeft geen het minste betoog, zelfs niet eens tegen de vijanden van onze Godsdienst.

Ik meen dus, in het *derde* deel mijner Rede, te hebben aangetoond, dat ieder, ook bij de vrijste denkwijs, verpligt is, welmeenend ja te zeggen op de vier hiervoren opgegevene vragen; ik spoed mij dan ook thans tot het besluit dezer Verhandeling.

IV. Zoo is dan, Mijne Heeren! *de aannemelijkheid van het Evangelische Christendom, alleen op wijsgeerige gronden*, ons allen overtuigend gebleken, en de schijnbaar gegronde tegenwerping van FRÉRET voor altijd wederlegd. Het strekt tot geene geringe aanbeveling van het Protestantismus, dat de *zuivere Wijsbegeerte*, schoon zij als zoodanig haar oordeel moet opschorten over geschilpunten van geschied- en letterkundigen aard, echter reeds, de zaak *van voren* beschouwd, zoo veel tot deszelfs verdediging weet bij te brengen. Voor zoo ver men evenwel mogt aanmerken, dat weinigen in staat zijn zoo scherpzinnig te redekavelen, is het antwoord gereed, dat, ja, wel zeer weinigen (welligt wijzelven niet, indien wij niet in het Christendom waren opgevoed) *vooraf* zouden kunnen bepalen, welke leerstukken tot vertroosting en verbetering eene *volledige Godsopenbaring* (want alle, ook gedeeltelijke waarheid is uit God) onmisbaar behelzen moet; maar dat verreweg de meesten vatbaarheid genoeg bezitten, om dan, wanneer de waarheid hun eenmaal verkondigd *is*, de noodzakelijkheid van het geloof daaraan in te zien. Zijn er nu sommigen, wien *dit* zelfs te hoog is, al doen zij er de poging toe; de zoodanigen missen dan het oordeel des onderscheids, in za-

ken de Godsdienst betreffende. Zij zijn dus ook, zoo wel voor hun geloof als voor hun ongeloof, van alle verantwoording ontslagen. Zij zijn niet alleen in onschuld en eenvoudigheid, gelijk het behoort, maar ook in bekrompenheid van verstand en dadelijke onkunde, den kleinsten kinderen gelijk, en hebben waarschijnlijk (even als dezen bij een' vroegtijdigen dood) hunne opvoeding in eèn volgend leven te wachten. Hoe het zij, geene verdienste noch strafschuldigheid is er denkbaar, zonder oordeel des onderscheids. De onpartijdige Regter van al zijne redelijke schepselen vonnist ieder naar het licht, dat hij ontvangen heeft; en *het Christendom is wel eene Godsdienst voor eenvoudigen, maar niet voor onnoozelen.*

BRIEF UIT EN OVER HET OOSTEN.

Uitstap door het Heilige Land.

Na mijn bezoek bij de *Drusen* kwam ik, langs de zeekusten stevenende, te *Caïpha*, aan den voet van den berg *Carmel* terug, alwaar

ELIE *aux élémens parlait en souverain.*

Den volgenden dag bragt ik eenige uren door met het bewandelen van de bergvlakte in derzelver onderscheidene rigtingen; het is de uitgestrektste en schoonste berg van *Palestina:* op verscheidene plaatsen is hij bedekt met houtgewas en bloemen. Aan het einde van een boschje palmboomen zagen wij voor onze voeten de beroemde vlakte van *Esdraëlon*, welke de *Kison* met zijne wateren besproeit. Daar tegenover verheffen zich de *Thabor* en *Hermon;* en ter linkerzijde wordt de gezigteinder bepaald door de heuvelen van *Samarië.* Dit tafereel beantwoordt, ondanks deszelfs somberheid, geenszins aan het denkbeeld, 't welk men zich vormt van de doodsche dorheid van *Palestina;* men kan uit de uitstekende vruchtbaarheid opmaken, dat, indien dit land met zorg bebouwd wierd, hetzelve, gelijk eertijds, de hof des Heeren zoude zijn.

Bij het afdalen ontmoetten wij *Arabische* goochelaars,

die hunne tenten aldaar opsloegen; zij boden ons voor dien nacht gastvrijheid aan, maar hun allerongunstigst voorkomen schrikte ons af. Zij waren vergezeld van jonge vrouwen, wier blaauwgeschilderde lippen weinig bekorend waren.

Genoodzaakt eenen langen omweg te maken, om den *Kison* te kunnen doorwaden, die door den regen was opgezwollen, kwamen wij eerst den volgenden morgen te *Nazareth* aan, nadat wij den nacht in een ellendig dorp hadden doorgebragt.

Nazareth is romanesk gelegen, aan den voet van een amphitheater van bergen. Van den kant, vanwaar wij kwamen, bemerkt men hetzelve niet, dan van de hoogte der bergvlakte, die het bestrijkt. Het heeft twaalfhonderd inwoners, die bijna allen Christenen zijn. De reizigers worden geherbergd in een *Spaansch*, zeer ruim en welonderhouden klooster, offschoon het getal monniken er op meer dan de helft verminderd is, bij gebrek aan toevoer van de Christenheid. De kerk is rijk en heeft een fraai orgel; onder den vloer van het heilige der heiligen is een kelder, versierd met een prachtig altaar; men toont er de plaats, waar de Engel GABRIËL aan de Heilige Maagd verscheen. Bij zijne verschijning brak eene granietzuil, die het gebouw schraagde, in twee stukken; het onderstuk is verdwenen, maar het bovengedeelte der zuil is aan het gewelf blijven hangen. De kapellanen verzekeren stellig, dat het er niet in is gemetseld, en dat het er slechts door een eeuwigdurend wonder aan blijft vasthechten.

Op eenigen afstand van de kerk toont men een gedeelte van de werkplaats van den heiligen JOZEF, en, vlak daarnevens, de school, waar onze Heer te zamenkwam met de kinderen van zijnen leeftijd. Een weinig verder wordt, ter vereering voor de geloovigen, een stuk steen van vier voet hoogte en vijf of zes lengte vertoond, welke men zegt, dat tot tafel voor JEZUS gestrekt heeft, gedurende een maaltijd, door hem met zijne discipelen gehouden. Op anderhalve mijl van *Nazareth*, in de vallei, toont men eene hooge en spitse rots, op welker top JEZUS door het volk geleid werd, om in den afgrond gestort te worden. Men toont, op eenige vademen daaronder, de plaats, waar hij in het midden van hen doorging en verdween, gelijk ook het merk zijner handen en van een gedeelte van zijn ligchaam. Deze aanwijzingen brengen dien goeden vaderen eenige voor-

deelen aan. Maar het belangrijkste schouwspel, dat *Nazareth* oplevert, bestaat in het grootsch en verheven landschap, 't welk hetzelve omringt. Eene diepe en stille vallei, welke door een in 't wild groeijend loof met een somber groen bedekt is, aan alle ontheiligende blikken onttogen door eene omheining van rotsen, die hare kronkelende zoomen omringen; ziedaar de plaats, waar het den Verlosser der menschen behaagde, in heilige afzondering, na te denken over zijne hemelsche roeping: men kan die plaatsen niet beschouwen, zonder er, met eene vrome aandoening, het merk zijner voetstappen gedrukt te zien, en zonder nog, als 't ware, den hemelschen wierook zijner gebeden ten Hemel te zien opstijgen!

Des anderen daags bezochten wij den *Thabor*, op zes mijlen afstands van *Nazareth* gelegen. Het is een schoone, afgezonderde heuvel, welks top bedekt is met een digt bosch. De bergvlakte is zeer beperkt, en men heeft er een prachtig gezigt. Aan den voet, in het midden van een boschje, plaatst de overlevering het huis, waar de Profetes DEBORA geboren werd. Hoe klein werd ons de zegepraal, welke NAPOLEON te dezer gewijde plaatse heeft bevochten!

Van den *Thabor* begaven wij ons naar *Cana*, langs een zeer smal pad. Dit dorp, bevolkt met twee- of driehonderd inwoners, ligt in eene vallei, op eene kleine hoogte; men toont er de plaats, waar het eerste wonder van JEZUS geschiedde. De steenen vaten, waarvan het Evangelie spreekt, zijn in dit vlek nog in gebruik; wij zagen verscheidene vrouwen, die dezelve op het hoofd droegen, toen zij van den put terugkwamen. Voor het overige schijnt het, dat de schoonheid der jeugdige *Kananesche* vrouwen tot op onze dagen stand heeft gehouden.

Van ons uitstapje teruggekomen, kwamen wij weder in het klooster van *Nazareth*, en men zette ons tot maaltijd een' voortreffelijken visch voor uit het meer van *Tiberias*. Ik bragt vervolgens eenige uren door in de cel van den opperste. Die grijsaard beklaagde zich bitter over de bedorvenheid der eeuw, over het verval van het geloof, en hij meende er het bewijs van te vinden in de omwenteling van *Spanje* en in de vermindering der inkomsten van het klooster. „De magt en werkzaamheid des Duivels," voegde hij er bij, „gaan tegenwoordig alle geloof te boven." Hetgeen dien monniken het meeste verdriet veroorzaakt, is, dat *hun*

toestand verergert; hun wijn vooral is niet te drinken, enz. Het gelukte mij, een dier geestelijken te troosten, door van hem, voor den prijs, dien hij mij vroeg, een reliquiën-doosje te koopen, hetwelk een bijna onzigtbaar gedeelte van het lijk van den heiligen FRANCISCUS bevatte!

Van *Nazareth* kwamen wij aan den voet van den berg *Carmel* terug, en volgden daarop de oevers der zee aan den kant van *Cesaria*.

Des anderen morgens zeer vroeg zetteden wij onzen togt langs de kust voort. De weg is, op die plaats, zeer gevaarlijk, uit hoofde van de struikroovers, die dat oord ontrusten. Voor het overige heeft het land een dor en eentoonig voorkomen. Des avonds vonden wij het kamp, waar wij voornemens waren halte te houden, bezet door *Sheiks* met hun gevolg; hetgeen ons noodzaakte, ons nachtverblijf te houden in eene slechte hut, omtrent een half uur verder gelegen. Wij bejammerden het zeer, gedurende dien verdrietigen togt, dat de oorlog, waarvan het grondgebied van *Naplouse* het tooneel was, ons niet toeliet, ons door die stad naar *Jeruzalem* te begeven; de reis zou alsdan veel aangenamer zijn geweest. Eindelijk kwamen wij te *Jaffa*, op den morgen van den volgenden dag, dwars door eene menigte tuinen en geurige boomgaarden, waar peren, meloenen en oranjeäppelen in menigte groeijen Die stad verheft zich amphitheaterswijze aan den oever.

Wij genoten een zeer vriendelijk onthaal van den Consul, Signor DAMIANI, een ijverig Christen en gestreng waarnemer der vasten, waarvan hij de voorschriften zelfs overdreef, door ons den wijn te onthouden bij den avondmaaltijd; zelfs een *Dervis* zou op dat stuk zóó gestreng niet zijn geweest. Hij sprak ons veel over NAPOLEON, dien hij bij zich ontvangen had bij gelegenheid van de inneming van *Jaffa*, en wien hij tot gids verstrekt had. Offchoon die togt van het *Fransche* leger hem bijna van alles beroofd had, verhief hij den Generaal tot de wolken, en toonde met zekeren trots de sopha, op welke deze gerust had. Hoezeer dat meubelstuk thans veel van zijnen glans verloren heeft, moet men echter bekennen, dat de vreemdelingen, die geen dragelijk verblijf kunnen vinden dan bij den Consul, zeer te beklagen zouden zijn, indien zij het niet te hunner beschikking hadden. De Heer DAMIANI draagt het *Turksche* kostuum, en, wanneer hij zijne functiën als Consul uitoefent, bepaalt hij

zich tot het dragen van de *Engelsche* kokarde op zijn' tulband. In een der zijstukken van zijn hotel wijst men de woning aan van SIMON *den lederbereider*; het is eene donkere kamer, welker zoldering ondersteund wordt door twee pilaren, die men zegt, dat een wonderdadig vermogen bezitten.

Des anderen morgens vroegtijdig kwamen wij te *Rama* (het oude *Arimathia*), een dorp gelegen in eene vrij uitgebreide vlakte en omringd met een olijfbosch. Er is een Roomsch klooster, 't welk door een' *Spaanschen* monnik alleen bewoond wordt. Die man onthaalde ons zoo slecht, dat wij besloten, een' inboorling te verzoeken, ons huisvesting te verleenen. Tegen den avond ontvingen wij de uitnoodiging, om ons te begeven naar een *Armenisch* klooster in de nabuurschap. De opperste was afwezig. Het is een bekwaam verblijf, bewoond door vijf of zes geestelijken van eene zeer vrolijke geaardheid; zij noodigden ons uit, deel te nemen aan hunnen avondmaaltijd, en spraken op een' vertrouwelijken toon met ons. Ik heb dikwijls gelegenheid gehad op te merken, dat de *Armenische* monniken zich boven anderen onderscheiden door hunne manieren, en zich meerder vrijheden veroorloven, dan de geestelijken van andere Orden.

Den volgenden morgen, vóór het aanbreken van den dag, bevonden wij ons op den weg naar de Heilige Stad. Bij het vertrek uit *Rama* volgt men, gedurende drie uren, eene vlakte, die met rotsaardige heuveltjes bezet is, waarna men ongevoelig de bergen van *Judea* nadert. Derzelver paden waren zoo smal, zoo hobbelig, en zoo modderig door de aanhoudende regens, dat onze paarden er niet dan met moeite op de been konden blijven. Eindelijk bereikten wij, na verloop van negen afmattende uren, den top van den hoogsten berg, van waar wij *Jeruzalem*, op een' geringen afstand, ontdekten. Deszelfs gezigt verwekt in de ziel een' somberen indruk, van droefheid en schrik beide.

Wij traden de stad binnen door de poort van *Bethlehem*, waar men ons dadelijk liet doorgaan, en namen onzen intrek bij een' *Arabier*, niet verre van de wallen en nabij den toren van DAVID (genaamd die der *Pisanen*); oordeelende, dat het beter ware, in vrijheid te leven op de Oostersche wijze, dan opgesloten in een klooster, en genoodzaakt, ons te schikken naar de regels van hetzelve. Maar men kan zijn

lot niet ontgaan. Nadat ik een' genoegelijken avond had doorgebragt, ontving ik den volgenden dag eene boodschap van den opperste des kloosters, die mij gastvrijheid aanbood; en op mijne weigering kwam hij zelf zijne uitnoodiging herhalen, op grond van het gevaar, 't welk er voor mij in zonde gelegen zijn, indien ik mij niet bevond onder de bescherming der Vaders van het Heilige Land, in een' tijd, waarin *Judea* ter prooije was aan al de woede van den oorlog. Die goede vader, door de monniken van *Konstantinopel* van mijne reis onderrigt, wilde de schatting niet verliezen, welke hij regt had te vorderen van de reizigers, die het Heilige Graf komen bezoeken. Ik begaf mij dus derwaarts. Hij behandelde mij als een waar pelgrim: eene zeer koude cel, behangen met houtsneêprenten, die heiligen of martelaren voorstelden, eene tafel, een stoel, eene slechte matras, dit was alles, wat mij ten deel viel. Bij geluk ontmoette ik een *Iersch* Edelman, dien zijn reisgenoot verlaten had, om naar *Europa* weder te keeren.

Ik bezocht dadelijk de omstreken der Heilige Stad van den kant van het Zuiden. Wanneer men de poort van *Bethlehem* uitgaat en een' hollen weg door, die zich beneden dezelve uitstrekt, komt men aan den Berg des Gerigts of van *Sion*. Grootsch is deszelfs aanblik uit de diepte van het woeste dal *Hinnom*, omzoomd door eene keten rotsen, die het tot bolwerk verstrekken. Niets verstoort de stilte dezer eenzaamheid. Ter regterzijde verkwikt de Olijfberg op eene aangename wijze het oog. Aan deszelfs voet strekt zich het dal *Jozafat* uit, alwaar men, dwars door de boomen, het graf van ZACHARIAS ontdekt, den laatsten der Profeten, die door de *Joden* ter dood zijn gebragt. De eenige beek, welke men van die zijde bespeurt, komt uit de fontein *Siloam*, aan de tegenovergestelde zijde van *Sion*. De Heilige Stad is verdwenen, en met haar de gewijde gedenkteekenen, in haren omtrek besloten; en men moet wel een sterk geloof bezitten, om thans derzelver plaats te herkennen. Maar het gezigt dier landstreek, zoo vruchtbaar in wonderwerken, is hetzelfde gebleven. De rotsen, de meren, de valleijen, de bergen van het Heilige Land zijn er altijd nog; alleenlijk hebben eenzaamheid en verwoesting er de beweging en levendigheid vervangen. Derzelver roem is verdwenen; maar derzelver schoonheid bestaat nog, hoewel in een' somberen, digten sluijer gehuld. De vreemdeling schept er een weemoedig vermaak in;

om dezelve te doorloopen. Bij elke schrede verlevendigt uwe verbeeldingskracht de natuur, die bijna verstorven is op deze kale bergen, op deze vlakten, die het merk van menschen-voeten verloren hebben, in die valleijen zonder echo, en zij toont hem het leven en de onsterfelijkheid, zich schitterend verheffende te midden der menschelijke ellende.

De drukkende hitte ontrukte mij aan die vrome bespiegelingen, en noodzaakte mij, vroegtijdig weder huiswaarts te keeren. De nadering van het paaschfeest, gedurende hetwelk de pelgrims zich in menigte te *Jeruzalem* bevinden, verhoogde nog het belangrijke van mijn verblijf in die stad. Die tijd wordt met ongeduld verbeid in alle de kloosters, vooral in die van de *Latijnsche* en *Armenische* geestelijken. Dit laatstgenoemde klooster, hetwelk gelegen is nabij de poort van *Sion*, is zeer ruim, en heeft een' grooten tuin; men kan er omtrent 800 pelgrims huisvesten; de armsten worden geplaatst in de gebouwen, tot het klooster behoorende; maar de rijken vinden in het klooster zelve kamers, op de Oostersche wijze met meubelen voorzien, en alles, wat zij billijkerwijze kunnen wenschen. Deze laatsten vertrekken nooit, zonder aan de kloosterbroeders aanzienlijke giften te schenken, welke somwijlen verscheidene duizende guldens bedragen. Indien een pelgrim er sterft, behoort alles, wat hij nalaat, tot de Orde. De kerk van het klooster is zeer prachtig versierd, en de vloer bedekt met schoone kerktapijten. De wijk der *Armeniërs* is de eenige aangename; de straten der stad zijn overigens zeer smal en slecht geplaveid, de huizen van een armoedig voorkomen, en de *Bazar* zelve heeft niets merkwaardigs. Men ontmoet bijna niemand op de straten; de kloosters, die men er, hier en daar verspreid, ziet, gelijken naar vestingen, wegens de hoogte en dikte der muren, die dezelve tot bolwerken strekken. Men zoude bijna zeggen, dat de monniken, dezelve stichtende, voornamelijk bedacht zijn geweest op hunne persoonlijke veiligheid, De *Joden* en Christenen vertoonen zich niet, dan onder den uiterlijken schijn van armoede, ten einde de jaloersche hebzucht der *Turken* niet gaande te maken. De wijk, welke uitsluitend den *Joden* behoort, is ten oosten gelegen, in het benedengedeelte der stad; het is de morsigste van alle. Men vindt er echter zeer rijke inwoners, welke op een' met hun vermogen overeenkomstigen voet leven. De *Joden* van beiderlei sekse hebben er, over het algemeen, een

bevalliger uiterlijk voorkomen, dan in de andere werelddeelen, offchoon hun gelaat altijd de onuitwischbare trekken van het *Hebreeuwsch* karakter vertoont.

De bevolking van *Jeruzalem* beloopt omtrent 20,000 zielen; te weten 10,000 *Joden*, 5000 *Christenen* en 5000 *Turken* of *Arabieren*. De ftad heeft omtrent drie mijlen in omtrek.

De ftad, grenzende aan het dal *Jozafat* ten oosten, en ten zuiden aan dat van *Hinnom*, vormt een ruim vierkant op de vlakte van den berg *Sion*, dien zij geheel bedekt. Ten noorden is de vlakte van *Jeremias*, bezaaid met olijfboschjes. De omtrek der oude ftad moet niet veel grooter geweest zijn, ten zij zij zich ten noorden in de vlakte uitftrekte. De berg *Sion* is de helft minder hoog dan de Olijfberg, de minst hooge van die, welke *Jeruzalem* beftrijken. De ftad, met geduchte bolwerken omringd, heeft vijf poorten; te weten: de gouden poort, die van *Damascus*, *Sion*, *St. Stephanus* en *Bethlehem*.

Vergeefs zou de reiziger buiten hare muren den Kruisberg zoeken; hij is binnen haren omtrek begrepen, en in dat opzigt is zijne omfchanfing thans regelmatiger dan eertijds. Het is een kleine berg, welks hoogte geene verandering heeft kunnen ondergaan, en op welks top zich de kerk van dien naam bevindt. Daarenboven bepaalt de overlevering deszelfs ligging zoo naauwkeurig, dat de bedenkingen van het ongeloof hieromtrent onverfchoonlijk zouden zijn.

De moskee van OMAR, ontoegankelijk voor de Christenen, is het prachtigfte gebouw van het *Turkfche* rijk; zij is gefticht ter plaatfe, waar eertijds de tempel van SALOMO zich verhief. Rondom dezelve is eene ruime plaats, befchaduwd door wijngaarden, die de eenige aangename wandelplaats voor de ftad uitmaken. De moskee ligt nagenoeg op hetzelfde vlak met de naburige ftraten, offchoon de tempel van SALOMO zeer veel hooger lag, dan het overig gedeelte der ftad. Tegenwoordig is het hoogfte gedeelte ten westen, tusfchen de poorten van *Bethlehem* en *Sion*. De helling van den berg van dien naam, befchaduwd door olijfboomen en bedekt met tuinen, levert een vrij aangenaam gezigt op; aan het zuidelijk uiteinde der ftad, op eenige fchreden afftands van de wallen, ziet men de moskee van DAVID, waar de *Turken* verzekeren, dat de overblijffelen van dien Koning en van zijnen zoon SALOMO rusten. Zij

grenst aan een klein gebouw, gesticht op de overblijfselen eener aloude kapel. Dáár hield JEZUS den laatsten paaschmaaltijd met zijne discipelen.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

IETS, OVER HET EILAND TEXEL.

(*Vervolg en slot van bl.* 349.)

De *Burg* is de hoofdplaats van het Eiland. Van ouds had zij, volgens de oorkonden, stedelijke privilegiën, en was door eene gracht en poorten beschermd. Het is jammer, dat de mindere welvaart van *Texel* zich in de slooping van verschillende gebouwen en de mindere uitwendige netheid van een aantal andere zoo duidelijk openbaart, daar anders dit dorp, ten aanzien van deszelfs uitgebreidheid, regelmatigen bouw, fraaije Hervormde kerk als anderzins, voor menig binnenstadje niet zou behoeven te wijken. Het dorp bevat naar gissing ruim 350 huizen, verdeeld in 8 of 10 straten, drie pleinen, enz. Men vindt er het Raadhuis; een tweede gebouw, waar het Vredegeregt zijne teregtzittingen, en verschillende andere Collegiën hunne bijeenkomsten houden; eene Hervormde, eene Doopsgezinde en eene zeer ruime Roomschkatholijke kerk; de eerste onderscheidt zich door hare grootte; derzelver toren kan een goed eind wegs in zee gezien worden; van binnen heeft zij een koor en een zeer fraai orgel, en is op moderne wijze betimmerd; -- de beide overige kerken had ik geene gelegenheid te bezigtigen. Men heeft aan *den Burg* eene markt, welke op de zoogenaamde *groene plaats* wordt gehouden, dat een ruim, rondom met huizen betimmerd, en met een aantal zware boomen beplant plein is.

Men vindt voor het overige aan *den Burg* verscheidene liefdadige en nuttige gestichten en instellingen; zoo als het algemeene Weeshuis, dat een zeer ruim en ouderwetsch gebouw is, hetwelk oudtijds een gedeelte van zeker klooster heeft uitgemaakt. Men wijst er den vreemdeling nog de plaats aan, waar de overlevering wil, dat de bekende, zoo rampspoedige ADA in kluisters zoude gezeten hebben, alsmede haar afbeeldsel, hangende boven den ouderwetschen schoorsteen van een der vertrekken van het gebouw, met het onderschrift: *pro rege, lege et grege.* Dit gebouw schijnt tot

zijn tegenwoordig doel zeer goed ingerigt, en bevat een 30 à 35tal ouderlooze kinderen, die tot meerderjarigheid toe daarin worden gehuisvest, van voedsel en kleederen voorzien, en tot eenig nuttig handwerk of bedrijf worden opgeleid. Een gesticht van liefdadigheid, mede een ruim en welgelegen gebouw, dat insgelijks behoeftigen opneemt en aan anderen in het huis zelve werk verschaft. De zindelijkheid, die in beide deze gestichten heerschte, en de orde, die in dezelven scheen in acht genomen te worden, troffen mijne aandacht. Verder verscheidene Hofjes, of, zoo als men hier zegt, *Armenkamers*, welke huisvesting en eenigen onderstand van levensmiddelen en brandstoffen verleenen; buitendien worden er, gedurende de vier wintermaanden, drie malen 's weeks aan de armen gekookte spijzen en brandstoffen uitgedeeld (*). Voorts een Departement der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, waarin des winters geregeld voorlezingen gehouden worden; eene Afdeeling der *Maatschappij van Weldadigheid*; eene dergelijke van *het Nederlandsche Bijbelgenootschap*; eene Leesbibliotheek ten behoeve van den Burger- en mindere standen, enz. enz.

De overige dorpen leveren minder bijzonderheden op. Het *oude Schild* is een groot, digt bebouwd en levendig dorp, dat zeer goed met klinkers bestraat is, en in dit opzigt veel boven alle de andere dorpen vooruit heeft, alwaar de straten over het algemeen slecht zijn, dat even zeer aan de onhebbelijk groote steenen, als aan de manier van bestraten zelve te wijten is. Het heeft eene Hervormde en eene Roomschkatholijke kerk. — *De Hoorn* is mede een uitgestrekt dorp, alwaar ik nagenoeg niet dan vrouwen en kinderen zag, denkelijk doordien de mannen, meestal zeelieden, van huis zullen geweest zijn. Men vindt aldaar eene Hervormde, eene Doopsgezinde en eene Roomschkatholijke kerk. — *Oosterend* is een in het vierkant gebouwd vrij net dorp, dat zijne kerk, en kerkhof, rondom met boomen beplant, in het midden heeft. — *De Waal* is kleiner, en wordt alleen door landbouwers bewoond; het heeft ook eene Hervormde en eene Doopsgezinde kerk. — *De Koog*, eindelijk, dat nog alleen aan zijne kerk en toren den naam van dorp

(*) Dit vernam ik later, dat ook aan het *oude Schild* plaats had, waar over het algemeen de ingezetenen bijzonder milddadig zijn.

verschuldigd is, alzoo verscheidene buurten of gehuchten op *Texel*, zoo als het *nieuwe Schild*, *Zevenhuizen*, enz. veel grooter zijn, — *de Koog* is het treurig overschot van een voorheen zeer bloeijend en uitgestrekt dorp, en was, zoo men zegt, de oude hoofdplaats van het Eiland. Dit alles mag echter welligt honderd jaren geleden zijn. Het is het éénige niet bestraatte dorp. Men vindt er intusschen nog eene zeer goed ingerigte school voor 25 à 30 kinderen.

De eenigste haven van het Eiland is aan het *oude Schild*. Dezelve is echter ondiep, hetwelk te meer te bejammeren is, daar derzelver kom anders vrij ruim is, en eene goede lig- en losplaats zoude aanbieden. Op het havenhoofd wordt des avonds eene lantaren ontstoken ten dienste der zeevarenden; anders heeft men op het Eiland geene vuren tot dit einde. Langs de haven zijn eenige Rijks- of Dominiale pakhuizen, eene Scheepstimmerwerf enz. Alhier komen, met weinig uitzondering, alle de behoeften aan voor het Eiland, welke van daar per as meestal over *den Burg* naar de andere dorpen vervoerd worden. Het getal wagens, dat in een rond jaar den grooten weg tusschen het *oude Schild* en *den Burg* passeert, bedraagt verscheidene duizenden. Hieraan is het dan ook toe te schrijven, dat vele artikelen aan *den Burg* en over het geheele Eiland duur worden, door de daarop vallende wagenvrachten. Vooral geldt dit ten aanzien der brandstoffen, die nagenoeg alle van *Vriesland* en elders worden ingevoerd; te meer, daar deze weg, grootendeels uit zand bestaande, des zomers niet anders dan stapvoets door de voor de zwaar beladen vrachtwagens gespannen paarden kan bereden worden.

De oppervlakte van het Eiland *Texel*, zoo als het nu éénе gemeente is, kan, naar mijn oordeel, tot drie hoofddeelen gebragt worden. Het eerste namelijk, het eigenlijk *oude Texel*, zoo als het sedert Eeuwen omdijkt, en in 17 of 18 verschillende polders verdeeld was en nog heden is, die allen onder één Dijks- en Polderbestuur behooren, dat uit Dijkgraaf, Hoogheemraden en Hoofdingelanden bestaat, met een' Secretaris, een' Penningmeester en een' Dijksbode, en aan *den Burg* bijeenkomt. Het tweede deel, bestaande uit slechts één' enkelen polder, *Waalenburg*, welke eerst in 1488 is ingedijkt en 900 Rijnl. morgens groot is (*), een

(*) Dus omtrent zoo groot als *Amsterdam*, dat op 900 à 950 Rijnl. morgens begroot wordt.

geheel afzonderlijk Dijksbestuur heeft, en als 't ware op zichzelve staat. En eindelijk het geheele *Buitenveld* en *Eijerland*, dat oudtijds op zichzelve stond, maar nu onmiddellijk tot *Texel* behoort en daarmede één geheel uitmaakt. Deze Buitenvelden behooren aan het Domein, en zijn van eene ontzaggelijke uitgebreidheid, als begroot wordende op niet minder dan 4 à 5000 Rijnl. morgens oppervlakte, welke aan de westzijde door den zoogenaamden zanddijk en duinen tegen de zeevloeden beschut wordt, maar aan de tegenovergestelde zijde daarvoor open en bloot ligt.

De polder *Waalenburg* is, wat den vorm aangaat, *de Noordhollandsche Beemster* in het klein, vierkant en in regelmatige rij- en andere wegen door schietslooten verdeeld; terwijl verscheidene uitgestrekte boerenplaatsen in denzelven gelegen zijn. De waarde van het land wordt als zeer verschillend opgegeven. Hetzelve ligt doorgaans laag, zijnde dan ook een watermolen (*) meestal in werking, om dien polder van het overtollige water te ontlasten. Men vangt veel visch in deszelfs kolken en plassen, voornamelijk snoek en aal; de baars, die er voorheen veel moet gevangen zijn, is sedert het planten van den snoek merkelijk verminderd en zelfs schaars geworden. Veelal wordt deze polder voor hooiland gebruikt; wordende oudtijds, in dit opzigt, de voorraadschuur van *Texel* genaamd. Het is regt jammer, dat men dezen polder niet, even als *de Beemster*, met boomen beplant heeft, daar dezelve alsdan, even als gene, de aangenaamste rij- en wandelwegen zoude opleveren.

De Buiten- of Dominiale gronden worden in drie deelen verpacht. Er zijn drie groote boerderijen op, waarvan de eerste het *Zanddijkshuis* en de andere de *Kwelder* genaamd wordt; terwijl de derde pachter (die van het *Eijerland*) een zeer goed en ruim steenen gebouw bewoont, oorspronkelijk ingerigt ten dienste van Heeren Gecommitteerden van het Noorderkwartier, en ook thans nog gedeeltelijk ten dienste staande der strandvonderij op deze kusten; eene boerderij is aan dit huis verbonden. Elk dezer pachters bezit en weidt eene groote menigte vee, vooral schapen. Het is bekend, dat het *Eijerland* zijnen naam ontleent van de tallooze menigte

(*) Dit is de eenigste watermolen van het Eiland, op hetwelk overigens vijf, zoo koren- als pelmolens, gevonden worden.

eijeren, die verschillende vogels daar leggen, en in Mei en Junij dagelijks gegaard, en bij groote hoeveelheden, vooral naar *Amsterdam*, verzonden worden. Voorheen, en tot vóór nog twee jaren, waren hier ontelbare scharen van konijnen, wier vangst en uitvoer, mede naar *Amsterdam*, insgelijks een' belangrijken tak van handel voor de pachters van het Buitenveld was. Het besluit echter van Z. M. van den 25 Nov. 1827 heeft, naar het schijnt, op *Texel* volkomen doel getroffen. Ik althans zag nu geen enkel konijn meer op het geheele Buitenveld of *Eijerland*, en, naar mij een der pachters verzekerde, kon men dezelve, tot zijne groote ergernis, zoo goed als uitgeroeid beschouwen.

Naar het mij voorkomt, zoude het wel der moeite waardig zijn, dat onderzocht wierd, in hoeverre de bedijking dezer uitgestrekte velden uitvoerlijk ware; dat is, een' genoegzaam gunstigen uitslag zoude opleveren, welke de aanvankelijke, altoos aanzienlijke, uitgaven van bedijken, slooten afsperken, aanleggen van verscheidene groote en een aantal bijwegen, daarstellen van sluizen, boerenwoningen, enz. enz. konden goedmaken. Naar men mij verzekerde, en dat ik door eigene proeven gedeeltelijk bewaarheid vond, zoude een goed gedeelte van deze velden uit goeden kleigrond bestaan, die met vrucht konde bebouwd worden; terwijl ook het overige hog gedeeltelijk een' middelmatig goeden grond oplevert, gedeeltelijk uit onvruchtbaren zandgrond bestaat. Dit zoude gewis geene onbelangrijke aanwinst zijn, en, onder een *kundig* en *eerlijk* oog, zeer mogelijk aanzienlijke renten kunnen opbrengen, — en te meer belangrijk, daar toch de steeds toenemende bevolking van het Rijk, zoo wel het Gouvernement als de particulieren, meer en meer de oogen zal doen vestigen op zulke gronden, als welke tot hiertoe werden voorbijgezien.

Maar keeren wij tot ons onderwerp terug. — Men heeft op *Texel* niet minder dan zeven scholen voor het lager onderwijs. Die aan *den Burg*, het *oude Schild* en *den Hoorn* zijn de talrijkste. Het gezamenlijk getal der schoolgaande kinderen beloopt 8 à 900. Deze scholen staan onder het onmiddellijk toezigt eener Schoolcommissie, die op gezette tijden aan *den Burg* vergadert, en over de aan haar toebetrouwde belangen raadpleegt. Men vindt hier geene schooltaks, zoo als schier overal ten platten lande, maar de traktementen der onderwijzers worden geheel en alleen door het Plaatselijk Bestuur

betaald; iets, dat inderdaad te wenfchen ware, dat algemeen ingevoerd wierd. Deze traktementen, met het onderhoud der fchoollokalen, brandftoffen, enz. maken eene belangrijke uitgave uit voor dit Eiland, en bedragen niet minder dan eene jaarlijkfche fom van 4500 en meer guldens. Het is inderdaad een opbeurend denkbeeld, en doet het echt-*Hollandsch* hart zoo regt goed, wanneer men befeft en door de bewijzen geftaafd ziet, op welken trap van *wezenlijke* befchaving onze Noordelijke Provinciën, over het algemeen, kunnen aanfpraak maken, en tot hoeverre het lager onderwijs in dezelve is opgevoerd. Wanneer men zich eens in *Frankrijk* verplaatst, dat middelpunt, zoo het heet, van alle befchaving, en men ziet daar, zoo als ik in de gelegenheid geweest ben te zien, in welk een' allerellendigften toeftand, in verfcheidene fteden van zekeren rang zelfs, het lager onderwijs is, en hoe het aldaar ten platten lande eene zeldzaamheid is, eenen boer eenigzins redelijk te kunnen zien lezen en fchrijven, — en men ziet dan, wat dat lager onderwijs bij ons, wat het op een *Eiland* is van nog geen 5000 zielen, waar het integendeel onder de *uitzonderingen* behoort, iemand aan te treffen, die niet, vrij goed zelfs, lezen en fchrijven kan, en dat een Plaatfelijk Beftuur zich getroost, een aanzienlijk deel zijner inkomften alleen aan het lager onderwijs te befteden; waarlijk, dan zegenen wij de hand der Voorzienigheid, die ons onze Noordelijke en *moerasfige* Provinciën tot geboorte- en woonplaats aanwees, op wier uiterfte grenzen, te midden van de golven der Noordzee, nog ware befchaving en geestontwikkeling gevonden en aangekweekt wordt; en wij benijden niet meer de vruchtbaarder vlakten onzer Zuidelijker naburen, wier vaak geheel onontwikkelde geestbefchaving veeleer ons hartelijk medelijden opwekt. Inderdaad, dit heeft mij getroffen; en eere zij alle diegenen, welke het aangaat, voor de echt-liberale wijze, op welke deze hooge aangelegenheid door hen behandeld wordt!

Wat de geaardheid en zeden der *Texelaren* aangaat, zoo heeft men flechts een oppervlakkig oog noodig, om te zien, dat die merkelijk verfchillen, naarmate van de plaatfelijke ligging en daardoor verfchillenden omgang en hoofdberoepen. Aan *den Burg*, bij voorbeeld, dat een landelijk vlek is, waar de meeste burgers kooplieden, winkeliers, ambachtslieden, enz. zijn, en de voornaamfte bewoners, die aldaar in verfchillende posten of betrekkingen geplaatst zijn, of

wier familiën aldaar leven, van buiten het Eiland zijn, wier omgang noodwendig op de andere standen moet invloed hebben, aldaar neemt men onder beide sekfen der geboren *Texelaren* een' geheel anderen geest en manieren waar, dan aan het *oude Schild*, waar de rondheid, gulheid en ook wel zeer luidruchtige vrolijkheid gevonden wordt, die den zeeman veelal kenmerkt. Aan het *Oosterend*, *de Waal*, en op het platte land, kunt gij weêr al het stijf eenvoudige en eigenaardige van den boerenstand vinden. Dit gaat zoo ver, dat elk dorp een zeker gevoel van eigen-ik heeft ten aanzien der andere, hetwelk zich soms in kleinigheden zelfs openbaart. Over het algemeen, echter, vond ik de inwoners hupsch, vriendelijk en beschaafd.

Men heeft, naar het schijnt, aan *den Burg*, onder de daar wonende fatsoenlijkste ingezetenen, eene vrij goede zamenleving, welke zich dan ook tot een' zekeren eigenen stand en kring bepaalt, en afgescheiden is van die der geboren ingezetenen. Men leest er de meeste *Hollandsche* dagbladen en tijdschriften, en door de dagelijksche correspondentie, vooral met *Amsterdam*, is men er met het nieuws van den dag vrij goed bekend. Societeiten of gezelschappen buitenshuis vallen niet in den smaak, en doorgaans hebben alle bijeenkomsten aan de huizen zelve plaats.

Lang vóór ik dacht ooit dit Eiland te zullen bezoeken, had ik veel gehoord van een' zekeren omgang tusschen de jonge lieden van beide sekse, vóór derzelver huwelijk, welke van een' zeer vrijen aard, en *kweesten* genaamd zoude zijn, en niet alleen op *Texel*, maar nog op verscheidene andere plaatsen in *Noordholland* bestaan, en nog in zwang zoude zijn. Niemand echter, wien ook ik hiernaar vroeg, wist mij daarvan iets anders te zeggen, dan alleen, dat, volgens de overlevering, deze gewoonte wel vóór eene reeks van jaren bestaan had, maar dat de tegenwoordige leeftijd alsnu daarvan geen voorbeeld meer wist op te leveren. Er bestaat alleen, naar men mij verhaalde, eene wijze van verkeer tusschen de jonge lieden der geboren ingezetenen, welke men *krieken*, *een kriek hebben* noemt. Dit is ondertusschen niets anders dan eene bijeenkomst onder de burgerklasse of boerenstand, welke des avonds aanvangt ten 6 of 7 ure, en, met meerdere of mindere vrolijkheid, tot 10 of 12 ure duurt; gedurende welken tijd men zich vermaakt met praten, zingen en schertsen, terwijl somtijds likeur of wijn, maar

meestal koffij met rijkelijk koek gebruikt wordt. Deze bijeenkomsten echter zijn zeer betamelijk, en leveren hoegenaamd geene schennis der eerbaarheid op.

Overigens zien de inwoners er gezond en kloek uit; waartoe de zuivere lucht, die men er geniet, en de doorgaans hooge ligging van den grond, zeer zeker veel toebrengen. Vooral aan het *oude Schild* en oostelijk gedeelte des Eilands vindt men reusachtige en sterk gespierde mannen. De vrouwen zijn over het algemeen niet onbevallig en zeer blank van vel; men ziet er onder de meisjes, die zeer fraai zijn. De spraak der inwoners verschilt eenigzins, naar mate der plaatselijke ligging; meestal is die snel en met zekere *cadence* verzeld, zoo als men dit buiten de groote steden veelal opmerkt. Buiten de gewone verbasteringen, die men in *Noordholland* schier overal aantreft, levert zij echter niets bijzonders op.

De leefwijze op *Texel* verschilt mede, al naar mate van den stand der ingezetenen. Voor den burger- en boerenstand is, zoo als overal, 12 ure de middagklok; voor de overigen 2 à 3 ure. De eigenlijke *Texelaren* echter eten en drinken verscheidene malen daags, waaronder een kopje koffij met koek eene hoofdrol speelt. De nationale kleederdragt der vrouwen is veelal de gewone *Noordhollandsche*, echter met minder stijfheid verzeld.

Op *Texel* worden uitnemend lekkere groenten geteeld, waarvan ik zelf herhaalde ondervinding gehad heb, zoo ook de vruchten, doch in mindere hoeveelheid dan voorheen. Het brood, alsmede het osfen- en kalfsvleesch vond ik zeer goed, en vooral het laatste veel beter, dan men ten platten lande gewoonlijk aantreft; het lamsvleesch alhier gaat voor zeer lekker door. Het water is meestal regenwater, dat op de gewone wijze in bakken opgevangen wordt, met uitzondering van het *oude Schild*, dat tegen een' vasten jaarlijkschen prijs, van weinig belang, uit de wellen voorzien wordt, die men op een kwartier uur afstands van daar, over het buiten *Brakenstein*, vindt, en welk water bij uitstekendheid geschikt is om op lange zeereizen te dienen, daar hetzelve de eigenschap bezit van een' zeer geruimen tijd volkomen goed te blijven, waarom het dan ook bij voorkeur door de zeeschepen ingenomen wordt, dat eene der voornaamste inkomsten uitmaakt van het algemeen Weeshuis van *Texel*, aan hetwelk deze wellen of putten in eigendom toebehooren. Snoek, paling,

eenige baars, enz. hebben wij reeds opgemerkt, dat in den polder *Waalenburg* gevangen wordt; terwijl in den jagttijd alhier een ruime voorraad van allerlei gevogelte wordt gevonden: in de vijf eendenkooijen, die men op het Eiland heeft, worden, zoo als dat gaat, nu meer dan minder vogels gevangen, die deels op het Eiland verkocht, deels, en wel hoofdzakelijk, naar *Amſterdam* worden uitgevoerd. Het haas, dat hier in vroeger jaren zeer talrijk moet geweest zijn, is merkelijk verminderd; men hoopt echter, en dit is wel waarſchijnlijk, dat, met de uitroeijing van het konijn, deze jagt weder verbeteren zal.

Alles echter, althans met weinige uitzondering, is op dit Eiland duur, en de leefwijze, althans voor hen, die zich geene ontberingen getroosten willen, is verre af van goedkoop te zijn, dewijl, zoo als reeds opgemerkt is, zelfs de meest gewone dagelijkſche behoeften geſtadig van elders moeten aangevoerd worden. Wanneer ik mij echter niet zeer bedriege, dan is deze duurte van verſcheidene voorwerpen ook veelal aan de traagheid der inwoners zelve toe te ſchrijven. Er moest veel meer land bebouwd, en garst, tarwe, aardappelen en ettelijke producten meer aangeteeld worden, dan nu gedaan wordt. Er worden jaarlijks op *Texel* ettelijke duizende guldens uitgevoerd voor behoeften, die men zich, met overleg en vlijt, even goed van den eigen bodem konde aanſchaffen. Maar dan zou de boer wat meer moeten werken en wat minder zijn gemak moeten houden. En daar zit het juist! Ik heb opgemerkt, dat men, over het algemeen, dáár, waar de veefokkerij een hoofdbeſtaan uitmaakt, trage en onkundige boeren heeft; en dit geldt met nadruk op *Texel*. De boer aldaar is, over het algemeen, vadzig, eigenwijs en ſtijfhoofdig, en heeft, bij het inderdaad zeer goed natuurlijk oordeel, dat deze Eilanders doorgaans kenſchetst, geen den minſten lust, om hetzelve tot verbetering van zijnen ſtand aan te wenden. Wanneer hij de dringende behoeften des levens vervuld ziet, dan bekommert hij er zich weinig om, of hij ook eenige *genoegens* daaraan kan toevoegen, die hij bovendien aan zijn eigenbelang kon dienstbaar maken, door netheid b. v. op zijne boerderij of woning, het ſchoonhouden zijner landerijen, het aanleggen van een tuintje of moezerij, het kweeken van eenig plantſoen, dat hem des zomers eene aangename ſchaduw, en des winters eene ſtevige beſchutting konde verſchaffen. Neen — dit alles is den regten

Texelschen boer volmaakt onverschillig, en wat zijn vader en grootvader niet deden, behoeft ook *hij* niet te doen. Vandaar de staat van verwaarloozing en slordigheid, die men op een aantal boerenplaatsen bespeurt. Hoevele honderde bunders land merkt men bij eene oppervlakkige beschouwing niet reeds dadelijk op, die uitermate geschikt zouden zijn voor houtgewas, en een' rijken intrest zouden opleveren, terwijl het nu ellendige weiden zijn, die naauwelijks de lasten kunnen goedmaken, en waardoor het geheele Eiland overvloed van brandhout zoude kunnen hebben, dat nu bij scheepsladingen van elders moet komen; terwijl de arme zich met den flaauwen brand van gedroogde zoden moet behelpen. Het gaat den *Texelschen* boer, zoo als het vele, zeer vele menschen gaat. Hij klaagt, en men mag gelooven, dat daartoe reden is. Maar wanneer hij deed alwat nijverheid en vlijt vermogen, met zijnen tijd voortleefde, afstand deed van zijne domme vooroordeelen en bekrompene denkwijze, en alle die middelen aanwendde, die de gevorderde staat onzer Landhuishoudkunde thans kent en aanbiedt; dan voorzeker zou hij eens zien en ondervinden, dat met zijnen grond heel wat anders en wat meer kan gedaan worden, dan waarvan hij nu droomt: doch dan zoude hij zijn gemakkelijk leven moeten vaarwel zeggen, wat minder praten en pijpjes rooken en wat meer werken in den vroegen morgen of den laten avond. Maar — dit zal wel eene stemme in de woestijn wezen!

Overigens vindt men hierop loffelijke uitzonderingen. Mij zijn verscheidene boeren aangewezen, die bij vele schapen ook een aantal koebeesten hielden, alle de werkzaamheden daaraan verbonden met zorg en ijver waarnamen, en wier landen in alle opzigten goed behandeld werden. Maar — het zijn uitzonderingen op den regel!

En hiermede zijn mijne aanteekeningen ten einde. Ik betuige, dat ik met genoegen eenigen tijd op dit belangrijk Eiland vertoefd heb, en mijn verblijf aldaar mij steeds eene aangename herinnering zal opleveren.

ANEKDOTEN, RAKENDE DE FRANSCHE OMWENTELING, HET KEIZERRIJK EN HET HERSTELDE KONINGSCHAP.

(*Vervolg van bl.* 353.)

Spartaansche Tafels te Parijs.

Onder het Schrikbewind, toen men geene andere keuze had, dan *vrijheid en gelijkheid*, *of den dood*, plaatsten velen der *Parijzenaren* hunne tafels op straat, voor de deur van hun huis, en zoo at dan ieder gezin voor het aangezigt van het oppermagtige volk. De *sansculotte*, daar voorbij komende, ging zitten, at en dronk, zonder pligtplegingen, aan de eerste de beste tafel. Een zeer zeldzaam gezigt had men soms in die mengeling van welgekleede en havelooze lieden, welke ten gevolge dier vrijheid zich bijeen bevonden. Ik herinner mij, de straat *Saint-Honoré*, in de geheele lengte, met eene dubbele rij tafels bezet gezien te hebben, aan welke die toevallige en bonte gezelschappen den *Marseillaanschen* marsch of eenig ander lied van den dag zongen. Kortom, daar zag men de *gelijkheid*, in den letterlijksten zin des woords, vertoonen.

Afgrijselijke tak van Nijverheid.

Er bestond te *Meudon*, gedurende het Schrikbewind, eene geheime werkplaats, waar men..... menschenhuiden looide! Uit dezelve kwamen welbereide huiden te voorschijn. De befaamde Hertog VAN ORLEANS verscheen, te dien tijde, met een pantalon, afkomstig van eene vrouw, op welke hij, naar men zeide, smoorlijk was verliefd geweest, en welke, gelijk zoo vele anderen, haar hoofd op het schavot had gelaten. — Welk een tijdperk, regtvaardige Hemel! dat zulke gruweldaden zag bedrijven! En echter, ook dit is eene daadzaak.

De Weduwe van den Maarschalk BIRON *voor de Revolutionaire Regtbank.*

Deze ongelukkige, in den ouderdom van 80 jaren voor de regtbank gesleept, werd veroordeeld op de akte van beschuldiging, tegen haren zaakbezorger opgemaakt. De woeste FOUQUIER-TINVILLE sprak van zamenzwering tegen de

Republiek tot deze oude Dame, die er geene fyllabe van verftond, ter zake van hare ftokdoofheid. „ Schrijf," riep haar befchuldiger, „ dat zij eene doove zamenzwering heeft gevormd!" De helfche lach, welke deze wreedaardige fcherts in de vergadering verwekte, werd het fein der veroordeeling en van den moord der onfchuldige vrouwe.

MADAME, *Dochter van* LODEWIJK XVI, *aan het Hof van Oostenrijk.*

Men weet, dat de ftaatkunde van dit Hof de jonge Prinfes aan den Aartshertog KAREL wilde uithuwelijken, en dat het geheime doel van dit huwelijk was, de *Oostenrijkfche* Staten met eenige landfchappen, als den *Elzas*, *Lorraine*, *Bourgogne*, *Franfche-Comté*, enz. te vergrooten. Geene middelen werden onbeproefd gelaten, om haar te bewegen, dat zij hare toeftemming tot deze verbindtenis zou geven; men viel haar gedurig lastig; men bezigde zelfs kwellingen en bedreigingen. De Keizerin dreef het zoo verre, dat zij eens de hand floeg aan de Vorftelijke wees, en haar eene haarlok ontfcheurde. Doch niets was in ftaat, haar den eed te doen vergeten, waarbij zij haren vader beloofd had, zich niet dan aan den Hertog VAN ANGOULÊME te verbinden, die de medgezel harer kindschheid en het voorwerp harer genegenheid was, ten gevolge van gemeenfchappelijk deelen in lief en leed.

De Vrouwen tijdens het Directoire.

Naauwelijks waren de fchavotten weggeruimd, naauwelijks hield de bloedftroom op te vloeijen, of de Mode ontleende hare uitvindingen van de hartverfcheurendfte herinneringen. De vrouwen droegen het haar *à la victime*; dat is, kort aan den nek afgesneden. De bevolking was *gedecimeerd*; maar de Dames, zelfs de jonge meisjes, waren, als ter vertroosting, bedacht, om zich het voorkomen te geven van ongemeene vruchtbaarheid; zij kleedden zich op eene wijze; welke de zwangerheid nabootfte: deze mode, welke opgang maakte, heette *eene halve dragt!* Ja, geene Dame *du bon ton* verfcheen op eene partij, zonder dit fchaamtelooze zinnebeeld. — Dit waren de modes, welke de *Parijfche* vrouwen ten toon fpreidden onder het vijfvoudige Pachalik, in hetwelk BARRAS in 1796 voorzat! En de zeden! ..... Men beoordeele dezelve naar het weinige, dat ik bijbragt.

LODEWIJK XVIII *bij het leger van* CONDÉ.

LODEWIJK XVIII, zich in 1796 naar het leger van CONDÉ begeven hebbende, onder den naam van *Koning van Frankrijk en Navarre*, welken titel het kabinet van *Weenen* toen niet erkende, wilde over de onder het bevel van zijnen neef vereenigde troepen wapenschouw houden. De Prins VAN CONDÉ stelde toen aan den Koning soldaten in oude *Fransche* uniformen voor. De Vorst zag regementen van vijftien, van tien, en zelfs van vijf man voorbijtrekken; en aan deze onbeduidende overblijfsels van vroegere krijgsmagt had men benamingen van oude provinciën gegeven: *Sire!* sprak de Generaal, *zie hier uw regement van Auvergne, uw regement van Champagne, uw regement van Vlaanderen, uw regement van Languedoc.* — Welk eene treurige en smadelijke voorstelling van een leger! Nietige vertooning van vorstelijk gebied zonder magt!

Karaktertrek van den Generaal BERNADOTTE.

Een der voornaamste zaakgelastigden van het Huis van BOURBON kwam in 1799 aan BERNADOTTE, toen Minister van Oorlog, bekend maken, dat de Hertog VAN ENGHIEN te *Parijs* was, en dat de Prins, vol van vertrouwen op het edel karakter van den ambtenaar der Republiek, denzelven het voorstel deed, om eene tegenomwenteling te helpen bevorderen, welke, naar zijne meening, zonder bloedvergieten bewerkt zou kunnen worden. BERNADOTTE antwoordde, dat noch zijne beginselen, noch de heiligheid van den eed hem veroorloofden, zoodanige omkeering te begunstigen. De Minister voegde er bij, dat hij, uit hoofde van het vertrouwen, door den Prins in hem gesteld, het geheim zoo lang zou bewaren, tot dat de Hertog VAN ENGHIEN het *Fransche* grondgebied had kunnen verlaten, en dat hij zelfs voor diens veiligheid op de terugreis zou zorgen; maar dat, na verloop van vier dagen, het *Directoire* onderrigt zou worden van de bijzonderheden dezer mededeeling. — Later heeft men vernomen, dat de vorstelijke persoon niet werkelijk in *Parijs* was, maar zich gereed hield, om derwaarts te trekken, indien de onderhandeling gelukt ware.

Het brandhout van den Heer DE MONTESQUIOU.

NAPOLEON, in zijn kabinet zeer bezig zijnde, had niet bemerkt, dat zijn vuur begon uit te gaan; het kouder worden der kamer herinnert het hem; hij staat op, en schelt. Daar komt niemand. Hij opent de deur, en roept: *Brandhout!* De Heer DE MONTESQUIOU, die zich in het naaste vertrek bevond, antwoordt: *Sire! hier is geen bediende.* — *Zijt gij er niet, Mijnheer?* (herneemt terstond de Keizer) *Brandhout!* En de Grootkamerheer brengt hout, en legt het aan den haard.

Ware Adel.

De jonge Markies DE VAUDREUIL, even als vele andere Edellieden van de oude Regering, ontving op een' morgen eene aanstelling als Kamerheer van NAPOLEON, waarom hij geenszins verzocht had. De Markies weigerde niet alleen, den titel aan te nemen, maar durfde ook reden van zijne weigering geven, daar hij aan den Minister van Policie verklaarde, dat hij, gehecht aan het Huis van BOURBON, nooit den eed zou verbreken, dien hij aan hetzelve gedaan had. De Keizer, onderrigt van deze edele weigering, zeide: *Mijnheer* DE VAUDREUIL *heeft gelijk; ik zou hetzelfde doen, zoo ik in zijne plaats ware. Dat heet in waarheid een Edelman te zijn, of ik heb er geen verstand van. Deze is de eenige uitgewekene, die geweigerd heeft, mij te dienen.* — Men weet niet, of deze woorden gesproken werden in tegenwoordigheid van eenigen der voormalige Koningsgezinden, die hunne vorige denkwijze hadden verzaakt, om Keizerlijk livrei te dragen.

De Medalje van den Heer DE LA BOURDONNAYE.

Toen de Keizerlijke Garde op marsch was naar *Spanje*, trok eene afdeeling van deze keurbende door *Angers*, alwaar de inwoners hun best deden, om door gastmalen en feesten aan de overwinnaars van *Jena* en *Friedland* eer te bewijzen. De Heer DE LA BOURDONNAYE, de welsprekende verdediger der *wettigheid*, de razende vijand der *overweldiging*, was toen Voorzitter van de *Philanthropische Societeit* te *Angers*. Op het einde van een aan de doortrekkende Officieren gegeven feestmaal staat hij op, en stelt voor, dat de bijzondere naam van het gezelschap, waarvan hij Voor-

zitter is, veranderd worde in dien van SAINT-NAPOLEON; dat men eene medalje met de beeldtenis van den held zal laten slaan, en dat allen, die daar zijn, dezelve aan het knoopsgat zullen dragen. De Officieren, minder hovelingen, dan de voorsteller, antwoorden, dat zij, krijgslieden zijnde, hunnen Opperbevelhebber erkennen en hem gehoorzamen; maar dat zij, als verlichte *menschenvrienden*, zich niet vernederen, dan voor den Schepper van alle dingen, en dat zij geene beelden aanbidden. — Welk eene dienst hebben deze dapperen aan den Heer DE LA BOURDONNAYE bewezen, indien de voorgestelde medalje mede den naam des voorstellers had moeten dragen!

Menschen en Tijden.

Na het instellen van eenen *toast* op de gezondheid van NAPOLEON, bij zekere gelegenheid, zeide de Maarschalk DAVOUST, Prins van *Eckmühl*, in 1809: *Wat mij aangaat, Mijneheeren! mijne gehechtheid aan den Keizer is zoo groot, dat ik, al gebood hij mij, het mij dierbaarste op te offeren, niet zou aarzelen te gehoorzamen.* In 1815 zeide dezelfde Maarschalk tot het provisioneel Bestuur: *Zoo* NAPOLEON *niet terstond vertrekt, neem ik op mij, hem te doen vatten en tot gehoorzaamheid te noodzaken, wat hij ook zeggen moge.*

Reden van het voortdurend bestaan der Dobbelhuizen in Parijs.

De Heer DUBOIS, Prefect van Policie onder het Keizerschap, ontving van den pachter der dobbelhuizen maandelijks twaalfduizend *francs*; en de lieden, welke hij in zijne dienst had, trokken er te zamen nog grootere sommen van. De Minister van Policie zelf, FOUCHÉ, kreeg zeven jaren lang, van de verpachting der dobbelhuizen, *elken dag tweeduizend francs.* — Dit in aanmerking nemende, behoeft men zich niet te verwonderen, dat zoodanige huizen, in weerwil van alle klagten daartegen, blijven bestaan.

Een blik in de ziel van NAPOLEON.

De Keizer onderhield zich met den Staatsraad over zeker voorstel van het Wetgevend Ligchaam, van den 28 December 1813. Hij was daarover ten uiterste gevoelig, en schilderde

de rede van den woordvoerder, den Heer LAINÉ, af, als een vuur van tweedragt, als een prikkel tot verwarring en oneenigheid, op een tijdstip, dat de *Franschen* er zoo veel belang bij hadden, om zich eensgezind te betoonen. *Of*, zeide hij met drift, *wil men de oppermagt des volks weder invoeren? Wel nu, dan ben Ik het volk; want ik wil altijd daar zijn, waar zich de oppermagt bevindt.*

(Het vervolg en slot hierna.)

MARTA.

De dorpklok bromt het nachtlijk uur;
Diep sluimert overal natuur;
De maan schouwt uit haar hemelwacht
Den langen, kouden winternacht,
En ziet, hoe ginds de bittre nood
Op 't schamel stroobed droomt van brood,
En gilt van vreugd; doch, bij 't ontwaken,
Te meer zijn' lijdenskelk moet smaken.

Ach! eenzaam op de barre hei
Ligt Marta in een hut van klei,
Te midden van dien bangen nood:
Zij brak voor 't kind het laatste brood,
En dekte 't met haar kleedren warm;
Nog slaapt die lieveling in haar' arm;
Zij vlijt zich digter naast hem neder,
Maar slaapt, maar droomt, helaas! niet weder.

Nu waart haar oog door 't klein vertrek,
Waar de armoê, waar het bleek gebrek
Geen kruimel broods meer heeft gespaard,
Noch brandstof voor den kouden haard;
En toch vertrouwt zij, in haar leed,
Op Hem, die 't muschje niet vergeet,
En vouwt haar handen bevend zamen:
„ Heer!" zegt zij, „ leer mij lijden, amen!"

Zoo bidt ze in 't midden van den nacht,
Terwijl de maan, met milde pracht,
Het dik bevrozen glas bestraalt,
Dat op den vloer staat afgemaald.
Ach! Marta, wie de koû beving,
Gevoelt een kille huivering;
Zij hoort den nachtwind aklig fluiten
Door de in het lood geborsten ruiten.

Dof staart zij op 't verlichte glas.
Op eens, als of 't een droombeeld was,
Zweeft een gedaante voor haar heen; . . .
't Was of een Engel haar verscheen; . . .
Maar neen, een ruige dierenkop
Dringt vreeslijk aan haar oog zich op;
Nu ziet zij een verward geflonker,
En eensklaps wordt het om haar donker.

„ Erbarm U;" roept ze, „ groote God!
„ Erbarm U over Marta's lot!
„ Mijn God! ik zie, de hongersnood
„ Brengt voor mijn duizlend brein den dood.
„ O, neem toch eerst het dierbaar wicht,
„ Dat hulploos naast zijn moeder ligt!
„ Laat Gij mij deze gunst verwerven,
„ Uw dienstmaagd zal in vrede sterven."

Daar rammelt aan de deur de ring,
En voor haar staat een vreemdeling, —
Een vreemdling, als van 't stargewelf;
Want, Hemel! 't is haar Willem zelf,
Volmaakt haars mans gelijkenis,
Die, drie jaar nu gestorven is,
Toen hem voor Moskou 't slagzwaard wondde,
Wiens dood de sterflijst haar verkondde.

„ Ik leef nog, Marta! lieve vrouw!
„ Ik leef!" dus roept hij; „ staak uw' rouw;
„ 'k Ben van mijn wond', God dank! hersteld;
„ Zie, zie mij in uw' arm gesneld!
„ Neen, Marta! 't is geen zinbedrog. . .
„ En leeft mijn kleine Fredrik nog? . . .
„ Dank, vurig dank zij d' Albehoeder!"
En nu omarmt hij kind en moeder.

Maar Marta weet niet, of zij droomt
Of waakt, noch wat haar overkoomt;
Zij kan het oog niet van hem slaan;
Zij staart hem stijf en spraakloos aan,
Tot bevend zich haar mond ontsluit:
„ Zijt gij mijn Willem? . . . Neen!" gilt ze uit;
„ Het graf laat zich geen prooi ontrooven;
„ Ik kan, ik durf u niet gelooven." —

„ Omhels mij, Marta! en erken,
„ Dat ik uw eigen Willem ben!
„ Ach, lieve!" zegt hij met een' traan,
„ Zie, zie mij toch zoo wild niet aan!" —
„ Ben ik dan niet een weduwvrouw,
„ Die sterft van honger en van koû?
„ Is 't mooglijk, heb ik u dan weder?"
Dus snikt zij en omhelst hem teeder.

„ Ja, Marta! kom aan Willem's hart;
„ Vergeet," hervat hij, „al uw smart;
„ Want weet het, ja, op 't onvoorzienst
„ Werd ik bevorderd in de dienst;
„ God stelde ons uitzigt niet te leur;
„ Sta op, en zie, zie voor de deur
„ Mijne eigen paarden en mijn' wagen:
„ Ons wachten wis nog gouden dagen."

Nu slaat hij haar zijn' mantel om.
„ Kom," zegt hij, „Marta! spoed u, kom,
„ Verlaten wij dit eenzaam oord,
„ Waar niets, voorwaar, het oog bekoort!"
Daar neemt hij Fredrik op zijn' arm,
En drukt aan 't vaderhart hem warm;
Hij kan van vreugd geen woord meer uiten,
En spoedt zich met zijn' schat naar buiten.

Maar Marta knielt voor God den Heer
Nog eerst in 't eenzaam hutje neêr,
En zegt, daar zij haar handen vouwt:
„ Ik weet, op wien ik heb vertrouwd.
„ Neen, God verlaat de zijnen niet.
„ Hoewel men nergens uitkomst ziet,
„ Hoe hoog de nood ook is gerezen,
„ God blijft een God voor weeuw en weezen."

H. AS. ZOON, DOUZE.

AAN EENE BEDROEFDE MOEDER, BIJ DE WIEG VAN HAAR GESTORVEN KIND.

Moeder, die uw teeder hart
Voelt verscheuren door de smart!
Niet te zeer u neêrgebogen.
Droeve moeder! droog uwe oogen;
Wend, o wend dat schreijend oog
Niet zoo grafwaarts, maar omhoog!

Ginds, van waar het zonnelicht
Naar ons af zijn stralen rigt,
Woont de Heer van dood en leven,
Die u 't wichtje had gegeven,
En nu, naar Zijn' wijzen raad,
Zijn verlies betreuren laat.

Zou die Vader, wiens bestuur
Ieder wezen der natuur,
Naar Zijne onverwrikbare orden,
't Geen hem goed is, laat geworden,
Eer het nog zijn beden uit,
Falen in Zijn wijs besluit?

Neen, o moeder! schrei niet meer!
Kniel nog eens bij 't wiegje neêr;
Druk nog eens uw pand aan 't harte,
En beperk dan uwe smarte;
Sta dan aan het stille graf
't Lieve telgje moedig af!

Aan het graf? Neen, moeder, neen!
Staak, o staak uw droef geween!
Hebt gij 't lijkje 't graf gegeven,
Troost u; want uw kind blijft leven.
Zie omhoog! In hooger kring
Zweeft het, als een hemelling.

Ja, daar leeft het, boven 't lot,
Bij uw' Vader, bij zijn' God;
Ziet meêwarig uit die kringen
Op ons lot, als stervelingen;
En ook dáár vergeet het niet,
Dat 't een moeder achterliet.

'T Ziet u, troostvol lagchend, aan;
'T Ziet u bij zijn lijkje ftaan;
'T Ziet, hoe, met befchreide wangen,
Hier uw blik aan 't ftof blijft hangen,
Hoe gij noode van hem fcheidt;
'T Ziet, hoe diep bedroefd gij zijt.

Moeder! ja, uw zalig kind,
Dat gij nog zoo teêr bemint,
Dankt u voor die liefde en zorgen,
En, fchoon voor het oog verborgen,
Zweeft het dankend om u heen:
Moeder, ftaak dan uw geween!

Vraagt gij, waar gij in uw lot
Troost zult vinden? — O! bij God;
Bij uw' Heiland, die op aarde
Kindren om zich heen vergaarde,
En hun allen de eeuwigheid,
Als hun deel, heeft toegezeid.

H. P. KRETSCHMER.

EEN WOORD VAN EENEN PARIJZENAAR OVER DE DOODSTRAF.

De vlakte van *Grenelle* is vermaard bij het volk te *Parijs*, dewijl zij, finds lang, tot fchouwplaats dient der voltrekking van militaire vonnisfen. Wanneer het gerucht zich verfpreidt, dat een krijgsman zal gefufilleerd worden, ziet men, ten bepaalden dage, de bewoners der hoofdftad in menigte toeftroomen, om het vermaak te genieten van een' mensch te zien fterven. Hoezeer hebben de wetgevers zich bedrogen met zich te verbeelden, dat zij een groot zedelijk gevolg verwerven van de vertooning van ftrafoefeningen en openbare teregtftellingen! Deze bloedige tooneelen kunnen niet anders, dan de vrijwillige aanfchouwers derzelven eene foort van barbaarschheid inboezemen. Beklagen zij den fchuldigen, die de doodftraf ondergaat, zij veroordeelen de wet, die hem doet omkomen, en befchuldigen de regters, die hem veroordeelden. Juichen zij het werk der geregtigheid toe, ongelukkig de maatfchappij, die menfchen bevat, welke hunne medemenfchen zien fterven zonder te beven! In beide ge-

vallen wordt het doel gemist, dewijl men noch het medelijden, noch het misnoegen, noch het welgevallen, noch de barbaarschheid wilde opwekken, en evenwel het schavot geen ander gevoel, dan het opgemelde, doet geboren worden. Laat ons hopen, dat wij eindelijk alle deze hatelijke werktuigen des doods zullen zien verdwijnen, niet opdat de teregtstellingen in het geheim mogen worden uitgeoefend (dan toch zouden wij tot *Turksche* barbaarschheid vervallen); maar dat, ten gevolge der herhaalde vertoogen van kundige wetgeleerden en ware menschenvrienden van alle landen, het *Fransche* Gouvernement de doodstraf zal afschaffen.

DE JURY IN FRANKRIJK.

Men verhaalt, dat LODEWIJK DE XV, in het bosch van *Vincennes* verdwaald geraakt zijnde, een' man ontmoette, die een lijk ten grave bragt. „ Waaraan is die mensch gestorven?" vroeg de Koning. — *Van honger*, antwoordde de boer. LODEWIJK reed weg in galop, en — ging naar *Mad.* DUBARRY. Daargelaten, of er tegenwoordig menschen te *Parijs* van honger sterven; zeker is het, dat de honger er eerlijke menschen tot dieven maakt. Eene arme vrouw had onlangs eenig oud linnengoed ontvreemd, niet veel meer dan vodden, uit een bewoond huis. Aangeklaagd, stond zij voor eene *Jury* te regt, en bekende alles. „ Ja, — sprak zij — ik heb gestolen, om te eten; ik heb gestolen, omdat ik honger leed." Bij nadere ondervraging bleek alverder, dat niet zoo zeer eigen nood, maar die harer kinderen, haar tot dien misstap had vervoerd. Zij zag dezelve, verklaarde zij, sterven van kommer en ellende; haar moederlijk gevoel werd gaande; zij koos de schande boven dit ondragelijk gezigt, en bekende haar vergrijp onder tranen en zuchten. — Wat eischte hier het regt der menschen? — „ Straffen," zal men zeggen. — 't Kan zijn: de geschrevene wet vordert zulks; maar het hart wordt week en verzet zich daartegen, bij het aanschouwen der moederlijke droefheid, en van de schaamte, welke zich op het gelaat der vrouwe teekende. De *Jury* heeft eene magt, welke men vruchteloos poogt haar te ontrukken; zij heeft het regt, om in het geweten van den beschuldigde door te dringen, om alzoo de misdaad van het ongeluk te onderscheiden. Dat deed zij ook in dit geval;

zij verklaarde vrouw GANCET als niet schuldig, en sprak hare vrijlating uit; de regtzaal weêrgalmde van toejuichingen, en een der Gezworenen paarde de weldadigheid aan de vergevende regtvaardigheid.

INDIAANSCHE VOGELNESTEN.

Het is bekend, dat de nesten van zekere soort van zeezwaluwen in *Oostindië* en in *China* voor een kostbaar lekkerbeetje gehouden worden, en alleen op der rijken tafel komen; zelfs de *Europesche* tafelweelde heeft dit artikel binnen haar bereik gebragt. Deze nesten bestaan uit eene slijmige of geleiachtige stoffe, die de vogel, naar het schijnt, uit zijne maag hervoortbrengt; en men meent, dat hij zich alleen met waterinsekten voedt, die hij aan het strand opzoekt. De nesten zijn aan rotsen vastgehecht, die den golfslag hebben te verduren, en derzelver bemagtiging gaat alzoo met vele moeite en groot gevaar verzeld. Driemaal 's jaars worden ze van daar weggehaald. Gelukkig hij, die eene nestrots zijn eigendom noemen mag: want het is eene kostelijke bezitting, die niets van onderhoud kost en veel gelds opbrengt. Er zijn echter nestdieven, en rotsen in zee zijn bezwaarlijk te bewaken. De koudbloedige *Chinezen*, die op krachtig voedsel zeer gezet zijn, verbeelden zich, dat deze zwaluwnesten ongemeen versterkend zijn; maar de *Europeërs*, op grond van genomene proeven, zijn niet van deze meening. Versch zijnde, is de stoffe verhittend, en veelligt ook als geneesmiddel bruikbaar; maar de *Chinees* gelooft stijf en vast, dat de nestkost hem tot eenen HERKULES maakt. Ook is de handel in deze zonderlinge waar, die echter, even als alle andere *Indische* voortbrengsels, vervalscht wordt, op de *Sundasche* eilanden geheel in handen van de kooplieden dier natie. In den omtrek van *Batavia* zijn twee, aan zulke nesten zeer rijke rotsen, *Calappa-Nongal* en *Sampia*. Opmerkelijk is het, dat, hoewel de beide rotsen niet zeer verre van elkander gelegen zijn, de nesten van *Sampia* driemaal meer waarde hebben dan die van *Calappa-Nongal*; terwijl die, welke van de kleine eilanden ten oosten van *Borneo* komen, nog veel hooger geschat worden. *Batavia* is de stapelplaats voor dit handelsartikel. Vóór dat de bergbewoners van *Java* op de nestinzameling uitgaan, slagten zij

eenen buffel, en zalven zich met welriekende olie; het buffelslagten is eene gewone zaak bij elke gevaarlijke onderneming.

KRIJGSANEKDOTE UIT DE FRANSCHE OMWENTELING.

(*Nouvelles Contemporaines de M.* A. DUMAS.)

Op een' der wegen van *St. Laurent-des-Autels* naar *Remaudière* trok, in een' onstuimigen avond van de maand Junij 1793, eene aanzienlijke kolom voetvolk met groot bezwaar voort, voorafgegaan en gevolgd van eenige regementen kavallerij, door de Conventie afgezonden, om het Republikeinsche leger des Generaals WESTERMANN te versterken. De soldaten marcheerden ter halver been door het water, in een hun geheel onbekend gewest, waar een nieuwe oorlog hen wachtte, en waar elk boschje een' vijand verborg. Onder de patriottische liederen, welke zij deden hooren, mengde zich, van tijd tot tijd, eenig gemor, afgebroken door een luidruchtig geschater, wanneer een van hen struikelde, hetzij over een' steen, hetzij dat hij uitglipte in de vette klei. Ten laatste werd de opgeruimdheid uitgedoofd, naar gelange de vermoeijenis ondragelijker werd, en een algemeen gemor verving derzelver plaats. De Generaal CHÉRIN, die, op een schoon en sterk paard gezeten, dit legerkorps voor-uitging, hield stil, en poogde bij de soldaten den bijkans verloren' moed te doen herleven. „ Parbleu, Generaal!" zeide een van hen, stouter dan zijne kameraden, „ u „ valt het gemakkelijk, geduldig te zijn onder ons leed: gij „ hebt een goed paard, dat u het vallen en de vermoeidheid „ bespaart; terwijl wij, arme drommels, sinds acht uren „ marcheren met natte beenen en eene ledige maag!" — „ Wel nu, mijn vriend!" hernam CHÉRIN, „ bestijg mijn „ paard, en ik — ik zal uwe plaats vervangen." De Grenadier, meenende dat zijn Chef schertste, weigerde; maar, op eene herhaalde uitnoodiging van dezen, en gedrongen door de plagerijen zijner kameraden, liet hij zich eindelijk bewegen, sprong op het hem aangeboden ros, en stelde zich aan het hoofd der kolom, die nu haren marsch vervolgde. Dan, naauwelijks honderd schreden gedaan hebbende, strekte een snaphaankogel, komende uit het midden der bremstruiken, welke den weg bezoomden, hem zieltogend aan de voeten des Generaals neder, die zijn leven alleen aan deze zeldzame plaatsverwisseling te danken had. Deze greep terstond zijn

paard bij den toom, dat onverzeerd was gebleven bij het verlies van deszelfs ruiter. „Burgers!" riep hij, met eene kalme scherts, „wie uwer wil hem *remplaceren?*" Niemand antwoordde; hij besteeg hetzelve onmiddellijk weder, en het gansche korps hervatte zijnen marsch, zonder dat de geringste klagt, gedurende den togt, meer in de gelederen werd vernomen.

DE LEERAAR FORMEY EN DE KONINGIN VAN ZWEDEN.

FORMEY, *Walsch* Protestantsch Leeraar en bestendige *Secretaris* van de Akademie der Wetenschappen te *Berlijn*, had, op zekeren Zondag, voor ULRIKA, Koningin van *Zweden* en Zuster van FREDERIK *den Grooten*, bij haar bezoek van *Berlijn*, gepredikt over de Opstanding, en daarbij de bekende vergelijking van de herscheppingen des vlinders te baat genomen. ULRIKA recenseerde onder het middagmaal, waartoe ook FORMEY was genoodigd, de preek, en had inzonderheid tegen genoemde vergelijking vrij wat in te brengen. De Predikant hoorde zulks stilzwijgend aan; waarop de Koningin eindelijk tot hem zeide: „Maar gij zwijgt! Wilt gij dan niet zoo goed zijn, mij te onderrigten? 't Is toch uw pligt, mij, zoo ik dwale, op den regten weg te helpen." — „Mevrouw!" hernam nu FORMEY, „vóór ongeveer 30 jaren hadden wij een *Fransch* Prediker te *Berlijn*, met name N. Een lid der gemeente had eene laakbare daad bedreven, en werd deswege voor het Consistorie geroepen en strengelijk bestraft. N., die daarbij het woord gevoerd had, huurde, omtrent een half jaar daarna, eene visscherskaan, om bij *Strahlau* de *Spree* over te steken, waar hij iets te verrigten had. Toen hij zich ongeveer op het midden des strooms bevond, begon de visscher zoo heftig met de schuit te wiegelen, dat het water schier van beide kanten overvloeg. N., hierdoor geweldig verschrikt, riep den man toe: „Booswicht! wat doet gij? Wilt ge mij verdrinken?" — „Uw welleerwaarde!" hernam de visscher zeer bedaard, „hier is *mijn* Consistorie, waar *ik* de lieden den kop wassche!" (Het was dezelfde man, dien hij vóór een half jaar den kop gewasschen had.) „Nu, uwe Majesteit, *mijn* Consistorie was gisteren in de kerk; hier is het *uwe*. Gij hadt gisteren de goedheid, mij stil en geduldig aan te hooren; het is mijn pligt, thans dit verheven voorbeeld te volgen."

MENGELWERK.

SPREEKWOORDEN GEEN KINDEREN DER ONDERVINDING.

Spreekwoorden, zegt men, zijn kinderen der ondervinding. — In 't algemeen wil ik dit wel toestaan, maar niet dan met eenige of wel aanmerkelijke uitzonderingen.

In ons land althans zwerven verscheidene van die kinderen om, van welke de vader niet alleen geheel onbekend is, (gelijk dit trouwens omtrent allen het geval schijnt te wezen) maar van welke de ondervinding ook de moeder niet kan zijn, of ten minste dit zoo bezwaarlijk te bewijzen valt, dat de grootste taal-, geschied-, oudheid- en spreekwoordkundige hieraan, mijns inziens, een huis vol werk zal vinden, en die daarom voor bastaarden, zoo niet voor wanschepsels en misgeboorten, schijnen gehouden te moeten worden. Hunne geboorte en afkomst liggen zoodanig in het duistere, dat ik daarvan in alle geboortelijsten en doopboeken, die ik heb nagezien, geene de minste aanteekening, die er eenigzins naar geleek, heb kunnen opsporen; zoodat ik haast zou beginnen te gelooven, dat zij zonder vader en moeder in de wereld zijn gekomen, schoon dit ook al wat onbegrijpelijk is, en zulk een geloof geweldig aangevallen zal worden door de Naturalisten en alle wijsgeeren, die zoo stout en sterk beweren, dat er geene uitwerksels zonder oorzaak, en bij gevolg (zullen zij besluiten) geene kinderen zonder vader en moeder kunnen zijn. Met dat al, M. H.! durf ik mij, ten aanzien van hunne afkomst, op u aller onwetendheid beroepen, ja ieder uitdagen om ons te zeggen, hoe zij in de wereld gekomen zijn.

Ondertusschen hebben die kinderen zulke schoone en bekoorlijke eigennamen, dat men, daarnaar te oordeelen,

zou vermoeden, dat zij van goeden huize zijn moeten, en ieder op het eerste hooren met hen ingenomen moet worden, als zeer zoete en allerliefste kindertjes. Maar o! hoe schielijk wordt men daarmede bedrogen, als men hen beschouwt, nadat zij tot spreekwoorden zijn opgewassen, en, met dat aanzien bekleed, al hunne magt en gezag onder het volk beginnen uit te oefenen. Dan hebben zij eene zoo afzigtelijke gedaante, waarvoor men bang moet worden. En gij zult niet kunnen nalaten in verwondering uit te roepen: „Hoe komen zulke leelijke wezens aan zulke mooije namen!" Om uwe nieuwsgierigheid niet langer op de proef te stellen, zal ik ze maar noemen. Oordeelt dan zelven, of ik er te veel of te weinig van gezegd heb. Ziet hier een viertal van dit wonderlijk geslacht.

Hij heeft bot gevangen.
Ik ben geheel Ridderslagen.
Hij heeft van de ooteletten gehad.
Hij heeft van de taart gehad.

Allen fraaije woorden, liefelijke klanken, die op het eerste geluid hart en zinnen streelen, en evenwel dengenen, welken zij in volle kracht en beteekenis treffen, hart en zinnen terstond in de war helpen en in den pijnlijksten toestand brengen. Kunt gij dezen nu aanzien voor het kroost der ondervinding? Zult gij niet met mij vragen, hoe, waar, en wanneer is zij daarvan moeder geworden? In de wereld zijn ze, zelfs in ons land (*), zeer bekend, en wie weet hoe lang bekend geweest. Maar tot welk een hoogen ouderdom zullen wij in de geschiedenissen moeten opklimmen, welke duistere holen en vreemde oorden zullen wij moeten doorkruisen, om hunnen oorsprong en geslacht te ontdekken! Er zijn menschen, die met zulke oudheid- en taalkundige duisterheden ontzaggelijk veel ophebben, die bijkans dag en nacht omwroeten in beschimmelde parkementen; in het ontcijferen van onleesbare namen en papieren, die sedert

(*) Wel te verstaan, wat het tweede betreft, hoofdzakelijk in *Vriesland*, Heer Verhandelaar! — *Redact.*

onheugelijke jaren het aas der wormen geweest, als neteldoek en gaas doorknaagd zijn; in het opzamelen van allerlei ſtukken en brokken uit de roestige oudheid en de ruïnen der eeuwen; die, ik weet niet wat, kunnen verklaren uit een oud muntſtuk en gedenkpenning, ſchoon ſomtijds het ſcherpſte gezigt daarop niets te lezen ziet; die wel genegen zouden zijn, een ſtuk hout, in Egypte of ter plaatſe, waar men vooronderſtelt, dat de arke Noachs na den zondvloed geſtrand is, uit den grond opgedolven, te houden voor een overblijfſel van dat ſchip der eerſte wereld, en hetzelve als een dierbaar kleinood en heiligdom bewaren, zoo als ik daarover waarlijk in goeden ernst van iemand heb hooren ſpreken.

Het is, of mij tegenwoordig ook eenige lust van dien aard bekruipt, hoewel anders niet mijne heerſchende liefhebberij. Ik wilde mij heden verdiepen en begraven (evenwel niet zoo diep, of er zal nog wel iets van mijn perſoon zigtbaar blijven; ten minſte, zoo als ik hoop, zal ik wel weder boven komen) in een grondig onderzoek aangaande den naam, oorſprong, geſlacht, vermogen enz. der vier gemelde ſpreekwoorden. 't Is waar, op het eerſte aanzien dragen zij juist niet den ſtempel van grijze oudheid; maar dat aanzien is zeer bedriegelijk, zoo als ik reeds aangemerkt heb en verder blijken zal. Ten bewijze, dat ik voorheb, de zaak grondig, met allen ernst en orde te behandelen, geef ik de volgende hoofd- en onderverdeelingen op.

In de eerſte plaats zal ik den eigenlijken zin, of de woorden en namen van ieder ſpreekwoord verklaren, de zelfſtandige zoo wel als de werkwoorden.

Ten tweede zal ik den oneigenlijken of ſpreekwoordelijken zin opgeven. En hieronder is ook begrepen het onderzoek omtrent den oorſprong en de eerſte ſtamouders, en voornamelijk of vrouwe Ondervinding de moeder zij. Dit deel, zoo als gij nu reeds zult bemerken, zal verre het belangrijkſte moeten worden. En misſchien begint gij al te vreezen, dat het op die wijze mooi laat zal worden, eer ik gedaan heb, daar ik ook alreede zoo

veel omflag gemaakt heb, zonder nog iets van de zaak zelve gezegd te hebben. Vreest echter hiervoor niet te fterk. Misfchien geraak ik fpoediger achter het geheim, dan gij, en ik zelf, denken zoudt. Het gebeurt wel meer, dat in de Verhandelingsfabrijk, of Trafijk, gedrogtjes met kleine ligchamen en groote hoofden gemaakt worden, en dat het is, alsof de bergen zullen baren, terwijl er een belagchelijk muisje voor den dag komt. Alweder een fpreekwoord uit de oude doos, dat ik in 't voorbijgaan terftond verklaar voor een kind der ondervinding, en waarfchijnlijk in dit uur op nieuw door de ondervinding bevestigd zal worden. — „ Ter zake maar!" dunkt mij, hoor ik allen roepen. — Ik zal.

Wat nommer een betreft: *Hij heeft bot gevangen.* Bij deze woorden behoeven wij ons niet lang op te houden, wat de eigenlijke beteekenis aangaat, ten zij ik wilde aanhalen, wat *geen* bot is, geen baars, geen fnoek, en zoo het geheele vischdom doorloopen. Maar dit zou naar uitrekken en langdradigheid kunnen zweemen. Gelijk ik mij ftraks, M. H.! op uwe onwetendheid beriep, zoo mag ik mij hier beroepen op u aller wetenfchap. Elk uwer weet, wat bot is, buiten- en binnenbot, groote en kleine, een visch, die, gekookt of gebakken, door velen voor eene fmakelijke fpijze gehouden wordt. Ook weet gij, hoe en waar die gevangen wordt, daar dit hier dagelijks gefchiedt. Vergeeft mij, dat ik zulke bekende dingen u hier eenigzins herinner, en misfchien te veel het verlangen naar een goed zoodje bot opwek. Ik moest zulks wel aanroeren, om dit eerfte deel niet geheel ledig te laten, en het zal ons vervolgens ook nog wel te pas komen.

Niet zoo klaar is voor allen terftond nommer twee: *Ik ben geheel Ridderflagen.*

Wat zijn Ridders, en wat is Ridderflaan? Deze twee vragen hebben wij hier te beantwoorden. En dat kan zoo met een enkel woord, als het botvangen, niet afgedaan worden.

In de Aartsvaderlijke tijden geloof ik niet dat er Rid-

ders waren. De eerste sporen schijnen daarvan aangetroffen te worden in de luisterrijkste tijdperken van de alles overwinnende Romeinen. Althans de eertitel, welken de notabelen onder dat volk droegen, wordt in onze taal *Ridder* genoemd. Maar ik heb bij dit artikel een' Ridderkundigen Schrijver opgeslagen, omdat ik een stuk van dat gewigt en die groote vermaardheid in de geschiedenis der wereld uit den grond wilde ophalen; en ik kan niet denken, dat dit ridderlijk onderzoek, al wordt het wat lang, uwe aandacht vervelen zal. Die Schrijver vertelt mij, dat Ridder (in het Latijn *Eques*) een eernaam is, die bijna bij alle natiën den Adel wegens zijne verdiensten gegeven wordt. Zij zijn of geborene, of geslagene, of gemaakte Ordesridders. De geboren Ridders zijn luiden van ouden, onberispelijken adel, die ten minste vier quartieren van vader en moeder optellen kunnen, en den titel van Hoogedelgeboren Ridders en Heeren voeren; hoewel men anders voor een spreekwoord zegt, dat een Edelman geboren, maar een Ridder gemaakt wordt. — De geslagen Ridders zijn tweederlei. Of zij zijn van Keizers en Koningen op hunne kroonings- en huwelijksfeesten geslagen, en te gelijk met de gouden sporen vereerd, vanwaar zij *Equites aurati* (gouden Ridders) heeten, tot welke soort ook veeltijds luiden geraakten, die juist niet van oude adellijke geboorte, en meer door de pen dan door den degen beroemd zijn. Of zij werden van andere beroemde Ridders, gelijk ook van Bisschoppen en geestelijken, tot Ridders geslagen. Dergelijke Ridders hebben in hunnen eed onder anderen het formulier, dat zij den dood niet schromen, ook weduwen en weezen beschermen zullen, waar het gelegenheid geeft. Onder deze soort behooren de Ridders, die zich op tournooispelen en in het lansenbreken, in volkomene toerusting, doch met onbekende namen, dikwijls zeer wel gehouden, en anderen in een ernstig gevecht uitgedaagd hebben. Ook de dolende Ridders, die expres op zulke tournooispelen gereisd, en allerhande avonturen in de wereld gezocht hebben, waarmede de oude romans of

liefde- en heldendichten opgevuld zijn. Wanneer de gemaakte of geslagen Ridders zich dapper gehouden hadden, werden zij van hunne Landsheeren met leengoederen beschonken. Dit maakte de Vorsten arm; daarom begonnen ze op Ridderorden bedacht te zijn, die even groot van achting, maar niet zoo rijk van inkomsten waren, als de leengoederen. Zoodanige Ridderorden worden in geestelijke en wereldlijke verdeeld. Beide zijn ze een Genootschap, uit hoogen en lagen Adel bestaande, door geestelijke en wereldlijke Mogendheden opgerigt, of tot bescherming des Christelijken geloofs en bestrijding der ongeloovigen, of tot uitbreiding der dapperheid, belooning der trouw, ook tot onderhoud der eendragt en vermeerdering des roems van zekere natiën.

Dit dunkt mij, G. H.! moet u een klaar denkbeeld geven van Ridders en ridderlijke waardigheid. Hunne orden hebben zich bijkans tot in het oneindige, eveneens als de kerkelijke orden en sekten, vermenigvuldigd tot op onzen tijd toe. Ik moet u eenige van dezelve laten hooren. Er zijn:

Ridders van den witten Adelaar.
Ridders van den zwarten Adelaar.
Ridders van de Distelorde.
Ridders van het Bad.
Ridders van den H. Blasius.
Ridders van het Doodshoofd.
Ridders van den omgekeerden Draak.
Ridders van den H. Geest.
Ridders van het gouden Vlies.
Ridders van den Haan en den Hond.
Ridders van St. Jan en Thomas.
Ridders van den Knoop.
Ridders van den Kousenband.
Ridders van de Lelie, of de Bloempotten.
Ridders van den Olifant.
Ridders van de ronde Tafel.
Ridders van de Vlerk van St. Michaël.

Dan, genoeg. Wilde ik alle de orden van A tot Z

opnoemen, waar zoude ik belanden? Nu konde ik ook nog wel verhalen, waar en bij welke gelegenheid alle die verschillende Ridderorden zijn ingesteld; doch dit zou te veel tijds wegnemen. Ik moet dus minder zeggen, dan ik weet; dat zeker al hard valt; schoon het toch ruim zoo goed is, als meer te zeggen, dan men weet.

De dolende Ridders schijnen geheel uitgestorven sedert den tijd van de Don Quichotten met hunne Rosinanten en Sanche Panches. Deze orde weet ik niet dat ergens weder opgestaan is, schoon men in onze dagen een aantal oude hersteld en nieuwe gemaakt heeft. Onder die dolende Ridders waren ook vele gekken, om het maar regtuit te zeggen. En tegenwoordig worden geene gekken tot Ridders verheven, maar alleen mannen van verdiensten, die het zij op het veld der letteren en kunsten, of op het veld van Mars, of op eenig ander veld van eer uitmunten. Eene verkeerde opvatting, echter, moet ik hier nog voorkomen, door aan te merken, dat het juist geen vereischte in een' Ridder was, dat hij als Ruiter of *Piqueur* excelleerde, zoo als men uit het woord zelf in 't Hollandsch, zoo wel als in 't Latijn, veelligt zou kunnen vermoeden; want er zijn Ridders te voet en Ridders te paard. Al heeft iemand nooit op een paard gezeten, hij kan daarom wel Ridder worden. Maar hoe wordt men dit? En nu kom ik ter beantwoording van de andere vraag: wat is eigenlijk Ridderslaan?

Met de *geboren* Ridders heb ik hier niet te doen, maar alleen met de *geslagen* Ridders, als wordende van geene anderen in het spreekwoord melding gemaakt. Van Ridderslaan hoort men in onze dagen minder. De nieuwe Ridders schijnen meestal zonder slagen dien rang te verkrijgen. Eenvoudig (gelijk men tegenwoordig alle dingen vereenvoudigt) bestaat de geheele plegtigheid van het Riddermaken hierin, dat de Vorst, of wie het anders wezen mag, die de Riddermakende magt bezit, het bewijs van deze vorstelijke onderscheiding, benevens het eereteeken, aan den uitgelezen persoon laat toekomen; zoodat iemand, die een oogenblik te voren een mensch

was gelijk andere menſchen, op het oogenblik daarna een Ridder is. Maar in oude tijden hadden bij het Ridderworden onderſcheidene en groote plegtigheden plaats, en er moet ook van *ſlaan* ingekomen zijn, gelijk het ſpreekwoord vooronderſtelt. Hoe dit Ridderſlaan eigenlijk in zijn werk ging, heb ik niet regt kunnen gewaar worden. Bij de Romeinen (weet ik wel) was het gebruikelijk, dat een ſlaaf, dien zijn' Heer voor een' vrijgelatenen wilde verklaard hebben, door een overheidsperſoon met een ſtokje op het hoofd werd geſlagen of getikt, en daarbij openlijk voor een vrij man verklaard. Zou ook van deze gewoonte het Ridderſlaan afgeleid moeten worden? Niet onwaarſchijnlijk misſchien; ſtellig durf ik niet beſlisſen. En, met geene bloote gisſingen u verder willende ophouden, ga ik over tot nommer drie: *Hij heeft van de coteletten gehad.*

Jammer, dat men niet in alle dingen even bekwaam is! Hier gevoel ik meer dan ooit mijn gebrek aan de theoretiſche en nog meer aan de praktiſche kundigheden van eenen kok. Ik weet waarlijk niet regt, wat coteletten zijn, ter naauwernood hoe ik het woord moet ſchrijven. — Wel, (denkt gij veelligt) wat gij niet weet, hadt gij kunnen vragen. De groote man in dat vak woont niet ver van u af. Als gij eens bij hem om onderrigting gegaan waart, zou hij ze u niet geweigerd hebben. Hij had u wel in de keuken geleid, om u te laten zien, hoe men coteletten kookte of braadde en klaarmaakte. Misſchien had hij u wel eens laten proeven ook, en dan hadt gij nog een lekker beetje toe gehad. — Het is mogelijk. Maar het had ook anders kunnen beſlaan, zoodat ik ſpreekwoordelijkerwijze van de coteletten gekregen had. Om mij hieraan niet te wagen, heb ik mij liever willen vergenoegen met het weinigje, dat ik er van wist, en dat ook misſchien tot mijn oogmerk toereikend is. Hetgeen mij dan wel een- en andermaal voor coteletten is opgediſcht, geleek veel naar kleine platte hammetjes, met geölied, althans van vet glimmend papier omplakt. Bij het gebruiken wordt het papier er afgedaan en niet mede opgegeten, maar alleen het

ontkleede, geroosterde vleeschbontje schoon bekluifd. Meer heb ik er te dezer plaatse niet van te zeggen. Nu is nog overig nommer vier: *Hij heeft van de taart gehad.*

Hier ben ik beter t' huis. In mijne jonge jaren heb ik veel in taarten gespeculeerd, en doe het nog wel eens eene enkele maal, als de gelegenheid zich daartoe aanbiedt. Ik weet, dat er verscheidene soorten van taarten zijn, schoon niet zoo veel als Ridderorden, die ik niet behoef te noemen, alle een overheerlijk gebak, en, mijns bedunkens, eerste meesterstukken van de banketbakkerij. Het spreekwoord gewaagt van taart in 't algemeen; dus is de soort niet wel te bepalen. En wijl dit gebak bij onze stadgenooten nog al tamelijk algemeen bekend is, behoef ik er niet meer van te zeggen, al weet ik meer.

Zoo kom ik dan eindelijk schoorvoetende aan mijne tweede, allermoeijelijkste hoofdafdeeling, om op te geven de beteekenis der spreekwoorden, en te verklaren, indien het te verklaren is, hoe deze met den oorspronkelijken zin van het zeggen zamenhange. Hebt gij u tot nog toe, G. H.! mogen verlustigen met de schoone beelden van *bot*, *Ridders*, *coteletten* en *taarten*, thans zult gij u moeten bedroeven, en die beminnelijke schepselen zien veranderen in onechte en ontaarde kinderen, in wanschepsels, waarvoor men schrikken en beven moet. — Indien de Muzikanten op het Orchest waren, mogten zij ons wel een poosje adem laten scheppen, om, vóór het aanvangen van die zwaarwigtige taak, nieuwen moed en krachten te verzamelen.

Welaan dan. De bot moet maar weder eerst op tafel. Het spreekwoord *botvangen* wil zoo veel zeggen als, den neus stooten, den wind van voren krijgen, *leelijk ter haring varen* (*), (om het eene spreekwoord met het andere te verklaren) of, zoo gij wilt dat ik meer eigenlijk spreke, eene onaangename teleurstelling, eene

(*) Ook dit spreekwoord zal, meenen wij, velen onzer lezeren onbekend zijn. — *Redact.*

onverwachte afwijzing, hekeling of smadelijke bejegening ondergaan door woorden of daden, of beide te gelijk.

Ridder geslagen zeggen wij van iemand, die, zijn laatste middel van redding en behoud verloren hebbende, zich in eenen toestand van de uiterste verlegenheid en verwarring bevindt.

Hij heeft van de coteletten gehad, is iemand, dien men duchtig heeft afgerost, toegetakeld en vreeselijk gehavend, hetzij met mond of pen, hetzij met handen en vuisten, of weder met beide te gelijk.

En het laatste spreekwoord: *Hij heeft van de taart gehad*, is nagenoeg met het voorgaande van dezelfde kracht.

Welke overeenkomst is nu hier tusschen de beteekenis der woorden en de beteekende zaak? Wie heeft toch wel aan voorwerpen, algemeen bemind en geacht, zulk eene hatelijke, onnatuurlijke en tegenstrijdige beduidenis gegeven? Hoe zijn ooit deze spreekwoorden in de wereld gekomen? Dikwijls heb ik bot gegeten, en met smaak. Zij is mij ook altoos wel bekomen. De meesten, vele zieken zelfs, zullen hierin met mij overeenstemmen. Botvangen is op zichzelf ook geheel geen onaangenaam werk voor iemand, die op bot uitgaat. Indien hij goed vangt, zal het tegendeel plaats hebben; maar wanneer hij niet ving, zou eerder het spreekwoord te pas komen.

Een Ridder is toch bij alle natiën en geslachten een man van het eerste aanzien; de ridderlijke waardigheid met vele voorregten verbonden, en daarom een vereerende en begeerlijke rang. De nieuwgeslagen Ridder zal uit dien hoofde geenszins verlegenheid of iets dergelijks vertoonen, maar eerder moed, dapperheid, zoo al geene trotschheid.

Wie houdt niet van coteletten, als zij wèl klaar gemaakt zijn? Wie heeft ooit, indien hij niet te veel at, daarvan eenig ongemak gehad; ooit iets gevoeld, dat geleek naar het spreekwoord, daarvan gemaakt?

En gij, heerlijke, alom geroemde taarten! gij, amandeltaarten, geleitaarten, confituurtaarten, kersentaarten,

appeltaarten, rijsttaarten, pruimtaarten, abrikoostaarten, roomtaarten! hebt gij ook al uwe namen geleend tot zulk eene verbastering van uw adellijk geslacht? Dit deert mij nog wel het allermeest. Hoe menigmalen heeft mijne tong met vele andere tongen, door uwen smaak gestreeld, stilzwijgend of openlijk uwen lof verkondigd! Hoe menigmalen wenschte ik nog wel een stukje van de taart te hebben, die, spaarzaam als eene delicatesse rondgedeeld, als eene koningin op het dessert pronkte! Nu zelfs kan ik mij bezwaarlijk weêrhouden, en nog veel minder, indien ik banketbakker ware, van als met de groote Mogendheden in een verbond te treden, om het hatelijk spreekwoord uit de wereld te bannen, dat men van u gemaakt heeft, o verheven kunststukken van suiker en specerijen! o edele sieraden van bruiloftstafels en kraamkamers! Neen! onmogelijk kan in het gebak zelf de bedervende kracht van het spreekwoord zitten. In welk een' geteisterden en deplorabelen staat moesten wij anders onze vrouwen van de taartrijke kraamvisites t'huis krijgen! Dit evenwel, zult gij allen met mij getuigen, gebeurt nooit; maar wel, dat zij, bij de optelling, hoe veel taarten er waren (*), hare mannen belust maakten.

Hoe is het dan mogelijk, dat de ondervinding ooit deze vierlingen ter wereld heeft gebragt? Een Oedipus moge dit raadsel oplossen. Schoon ik geen Oedipus ben, moet ik toch nog eens aan 't gissen gaan.

Indien het waar is, dat in hetzelfde water baars, snoek en bot kunnen gevangen worden, dan zou ik het eerste spreekwoord dus verklaren, dat een visscher, alleen op baars en snoek uitgaande, en niets anders dan bot vangende, met eene droevige teleurstelling in het hart terugkwam, en dat zulks tot het bekende zeggen aanleiding had gegeven.

Het tweede kan, dunkt mij, alleen afgeleid worden van de oude gewoonte van Ridder *slaan*. Dit slaan be-

(*) In de *Friesche* kraamkamer namelijk. — *Redact.*

hoeft men nu niet zich voor te ſtellen, alsof men op zulk een' nieuwen Ridder omſloeg, gelijk men ſtokvisch beukt, of de Cyclopen op het aanbeeld ſlaan, *qui magna vi brachia tollunt*. Die kuur had voorzeker niemand kunnen doorſtaan. En dan zouden er geene oude Ridders, geene Ridderorden, geene Riddereeuwen, Ridderſpelen enz. geweest zijn. Welk eene verſchrikkelijke gaping in het rijk der dingen! — Wat dan? Zouden de Ouden eene Riddermunt gehad hebben, waarin men Ridders ſloeg, of ſtempelde, gelijk er Geldmunten zijn, waar men geldſtukken ſlaat? — Waarſchijnlijker komt het mij voor, dat dit Ridderſlaan ten naastenbij geſchiedde op dezelfde manier, als het vrijmaken van ſlaven bij de Romeinen, met een ſtokje; doch dat dit ſomtijds, in het gevoel van het gewigt der hooge plegtigheid, wel te hard kon aankomen, zoodat de nieuwgeſlagen Ridder een' geruimen tijd in de maling was, en verlegen ronddraaide, niet wetende, wat hij deed of doen zou. En vandaar ons ſpreekwoord; want de Ouden tastten de dingen ſomtijds wel wat ſtout en forsch aan.

Om het derde te verklaren, moeten wij ons in eene kokskeuken verplaatſen, alwaar iemand, of een kat of hond, (een mensch òf beest, dat doet er niet toe) eene gebraden cotelet heet van den rooster nam, in den mond of bek ſtak, en zich deerlijk brandde, krijgende dus ongelukkig van de coteletten; want in zulk eene keuken is het: *brandje niet!*

Maar nu de taarten. Dat is wel het moeijelijkſte ſtuk van allen. Uit de Taartengeſchiedenis van de tegenwoordige Eeuw kan het niet opgelost worden; want het ſpreekwoord is veel ouder; niet ouder evenwel dan de taarten zelven. En het eerſte gebruik daarvan ſtel ik omtrent den tijd van de oprigting der Oost- en Westindiſche Compagnie, of toen de uitheemſche ſpecerijen en lekkernijen (de voorname beſtanddeelen van dat gebak) ons land begonnen te overſtroomen, te gelijk met de weelde, waarvan het gewis een artikel is, alzoo ik niet gelooven kan, dat de eerſte bewoners van deze gewesten,

de oude Batavieren, taarten gegeten hebben. Dat dit wezenlijk afhangt van de vaart op Oost en West, is vóór ettelijke jaren onder de Fransche overheersching klaar gebleken, toen de koloniale waren niet ingevoerd mogten worden, en de taarten zoo schaars en duur waren, dat men ze niet te proeven kreeg, en buiten dat een vreeselijk gebrek aan zoetigheden leed. „ Maar, dit doet nog niets ter opheldering van de zaak." Een weinig geduld, M. H.!

De eerste taarten nu, die onze ouders of voorouders aten, kunnen zeer maag of gezondheid bedervende geweest zijn, dat men ook nog wel de tegenwoordige wil te last leggen. Of het kan zijn, dat zij, uit aardigheid, onder andere taarten ééne plaatsten, die, door eenig inmengsel van een' bedriegelijken aard, een' bitteren nasmaak en schadelijke uitwerking had, zoodat iemand, die bij ongeluk een stukje van die taart kreeg, het weg had, en zeer ongesteld het gezelschap moest verlaten. En dit wil mij wel aan, omdat er in den tekst staat, niet *een*, maar *de* taart, κατεξοχην (ja, zonder Grieksch en Latijn kan het in zulk een diepzinnig stuk niet geklaard worden) κατεξοχην dus genoemd. De grap was zekerlijk al wat grof. Maar (met eerbied van onze voorvaderen gesproken) zij hadden wel meer zulke grapjes, vooral met eten en drinken.

Eindelijk wilde ik hierbij nog wel, als eene gissing, in 't algemeen bijvoegen, dat misschien de genoemde spreekwoorden *ironice* gebruikt werden, te weten juist het tegengestelde onaangename bedoelende van het aangename, dat de uitdrukkingen bevatten, als b. v.: hij is een Cicero in welsprekendheid; hij is een allerliefste jongen, wanneer wij lagchend het tegendeel willen te verstaan geven, op den grootsten botterik en een losbandig of ondeugend schepsel het oog hebbende.

Zegt nu niet, G. H.! dat ik u met beuzelingen heb opgehouden; want het betrof onze schoone moedertaal, in wier oorspronkelijkheid en kracht alwat vaderlandsch denkt en gevoelt het hoogste belang stelt. Trouwens,

indien het oogmerk, om door deze mijne Proeve kundiger mannen tot een nader onderzoek en meer voldoende verklaring uit te lokken, niet eenige verschooning medebrengt, moet ik toch vreezen, dat ik *bot zal vangen*; *Ridder geslagen worden*, duchtig *van de coteletten en de taart zal krijgen*. Want ik heb raadsels uitgegeven, die ik zelf niet weet op te losfen. Ik heb gegist en geraden, nu het een, dan het ander; en per slot moet ik zeggen: Ik geef het op.

H. H.

IETS OVER DE BEHANDELING VAN JONGE KINDEREN.

(Medegedeeld door eene Moeder.)

Ik had reeds mijn elfde, zeer jonge kind op den schoot, in het bijzijn van een' *Franschman*, toen deze mij onder het gesprek opmerkzaam maakte, dat ik het kind reeds langer, dan voor zijn' hoest noodzakelijk geweest was, overeind zittend hield, en dat dit zeer schadelijk voor het regtopgroeijen van zoo jonge kinderen was; want dat de rugwervels in dien leeftijd nog in het geheel niet tot die houding des teederen ligchaams zonder groot nadeel bekwaam waren, enz. Dien raad nu had *ik* wel niet noodig, als die reeds mijn vorig tiental, onder gepaste behandeling, regt opgegroeid mogt aanschouwen, zonder dat ik daarover juist bijzonder had nagedacht; gelijk ik ook het genoegen heb, mijn jongste, zeer teeder kindje wèl te zien opgroeijen. Thans echter meer over dit punt denkende, werd het mij duidelijk, hoe verkeerd de *Hollandsche* moeders in het algemeen handelen, met hunne onwetende bakers te laten heerschen over de eerste opvoeding harer zuigelingen. Immers, wat is toch eene baker? Veelal eene armoedige vrouw of weduw uit den lagen burgerstand. Gelukkig nog, zoo zij ooit in haren dienstbaren staat kindermeid geweest is. Van waar dan hare kennis der behandeling van jonge kinderen anders, dan door eene kleine *routine*, die, goed of kwaad,

zeker, niet door rijp nadenken of raad bij deskundigen verkregen is. Dit nu is het orakel voor moeders van den beschaafden ſtand! „ Baker vindt het zoo goed. Baker zeide gisteren tot mij: Meent Mevrouw, dat dit mijn eerſte kind is, dat ik groot breng?" Dit, met eene vaste ſtem en vinnig gezigt aan een jong, voor het eerst moeder geworden vrouwtje gezegd, is genoeg, om niet haar eigen, beter oordeel te volgen. Op meer gevorderden leeftijd, als het beengeſtel niet zoo ſterk meer door het vleesch is bedekt, in het 5de tot 8ſte jaar, ontdekt men een' ſcheeven draai; er wordt aan een' mogelijken val of verzwikking — hetgeen toch wel onder de zeldzame gevallen behoort — gedacht, maar niet aan de ijdele glorie van een fraai uitgedost kind, in de vierde week van zijn' leeftijd zoo ſnugger reeds regtop zittende op bakers arm in de kraamkamer of op de wandelingen! Wel ſpelt men eene luijer heel vast om het lijfje; maar, dit moge een hulpmiddel zijn, het kan de wervels tusſchen de ſchouderbladen en nek niet genoegzaam onderſteunen. Ook zou tegen het ſtijve inſpelden wel iets in te brengen zijn, aangaande de ademhaling, den vrijen omloop van het bloed, de verrigtingen der ingewanden, enz. Zeker althans mag het vastgeſteld worden, dat het kind, vóór de eerſte drie à vier maanden *ten minſte*, niet in eene opgerigte houding behoort te zitten. Deze ſchadelijke houding belette het ouderwetſche bakeren en vastſtrikken op een kusſen, hetgeen, zoo dit op eene overdreven ſtijve wijze geſchiedt, zeker ook zijne zwarigheid heeft; echter was de houding liggende, en hierdoor boven de nieuwerwetſche te verkiezen. De *Amerikaanſche* vrouwen houden hare jonge kinderen, gelijk de *Franſche*, liggende op den arm. De eerſten kleeden ze zeer los, en dit kan bij die gewoonte geen kwaad; de laatſten bakeren ze, waar de *Engelſche* moden niet doorgedrongen zijn. Dat de eerſte inrigtingen voor de gebrekkig opgroeijende jeugd in *Frankrijk* zijn daargeſteld, is niet aan de meerdere noodzakelijkheid hiervan daar te lande toe te ſchrijven, maar aan de vindingskracht van een' industrieusen

geest en bijkomende omstandigheden. Immers, hoe staat de proportie van regte en scheeve menschen in *Holland* tegen *Frankrijk* en *Amerika?* — „ Het klimaat," zal men misschien zeggen. — Goed: des te noodzakelijker dan, dat het weekere beengestel in de slappere luchtgesteldheid met meer zorg gadegeslagen worde. Ik ben eene buitenlandsche, en volgde dus de gewoonten van mijn land, waar men toen wel bakerde, maar tevens op kussens droeg; en ik volgde dit gebruik niet uit overtuiging van grooter nut, (want nooit had ik hierover nagedacht) maar uit verkleefdheid aan de eerste indrukken: en ik dank den Hemel, dat ik deze indrukken had; anders ware ik zeker de algemeene *Hollandsche* gewoonten blindelings gevolgd. Het ware te wenschen, dat een deskundige een klaar, gemakkelijk verstaanbaar, niet geleerd opstel op dit artikel volgen liet, waardoor moeders op dit punt beter onderrigt werden als ik het doen kan, met den naam onderteekend, gelijk die van eenen SANDIFORT, LOGGER, ONTIJD, VAN DER WISSEL en meer dergelijke achtbare namen.

BRIEF UIT EN OVER HET OOSTEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 385.)

De vaders van het Roomsche klooster, waar ik mijn verblijf hield, zijn arme *Franciskaners*, wier voorkomen armoede te kennen geeft. Hun wijn, te onregte door den Heer CHATEAUBRIAND geroemd, is walgelijk. Elk hunner maakt zijn eigen bed, en bezorgt zijne eigene kamer. Broeder JOZEF, de *Cicerone* van de Orde, is een monnik van eene tamelijk vrolijke geaardheid, en, wanneer hij van vermoeijende togten terugkomt, meer gezet op een' goeden maaltijd, dan genegen, om de Heiligen aan te roepen, wier afbeeldsels zijne cel versieren. Hij liet ons, des avonds, het Heilige Graf zien, een gedenkteeken, onder de bescherming der *Turken* geplaatst, die er geenen pelgrim laten binnenkomen, zonder de schatting te betalen. In het midden van den eersten omtrek der kerk ziet men eene marmeren tafel, omringd van

een ijzeren hek, boven welke eene lamp hangt, die aanhoudend brandt. Zij wijst de plaats aan, waar het lijk van JEZUS gebalsemd werd, alvorens het begraven werd. Wanneer gij u ter linkerzijde keert, treedt gij in een rond gebouw, van boven een' koepel vormende. In het midden is het Heilige Graf geplaatst. Het is een vertrekje, met den beitel uitgehouwen in eene natuurlijke rots. Men moet de schoenen uittrekken, alvorens men er binnengaat. Men treedt eerst in eene geplaveide en in marmer gevatte ruimte; in het midden is een nagenoeg kubiek marmer, 't welk de plaats aanduidt, waar de Engel zich op den steen plaatste, die het graf sloot, na denzelven afgewenteld te hebben. Vervolgens bukt gij, om in de enge ruimte van het graf door te dringen. Het bestaat uit wit en bruin marmer, van zes voet lengte en drie breedte. Tusschen het graf en den tegenovergestelden muur is de doorgang zoo eng, dat er naauwelijks plaats is voor vier of vijf personen te gelijk. Dit vertrek haalt omtrent zeven vierkante voeten, en acht voet één duim hoogte. Aan het gewelf hangen zevenentwintig groote zilveren lampen van zeer schoon maaksel, die altijd branden. De vroomheid van het Hof van *Rome*, gelijk mede die der Vorsten en godsdienstige Orden van *Europa*, heeft dit gedenkstuk daarmede versierd. Bij derzelver verblindenden glans onderscheidt men twee schilderijen, die aan de wanden der grafplaats hangen; de eene, een geschenk van de Roomsche kerk, stelt voor de hemelvaart van onzen Verlosser; en de andere, eene gift van de Grieksche kerk, de verschijning van JEZUS aan MARIA in den hof. Een Grieksch of Roomsch priester is bestendig binnen hetzelve, met het wierookvat in de hand, om de pelgrims te ontvangen.

Verlangende, de godsdienstige hulde dier vrome mannen bij te wonen, welke, ondanks alle de moeijelijkheden van den togt, uit de vier werelddeelen bijeengekomen waren en zich als verdrongen aan den toegang tot de gewijde plaats, bleef ik er eenigen tijd. Ik zag *Armeniërs*, *Grieken* en Roomschen van beiderlei kunne. Van diepen eerbied getroffen, vielen zij allen op de knieën; sommigen smolten in tranen, anderen drukten vurig het hoofd op den gewijden steen, en omhelsden dien met vrome verrukking; zij zwolgen, als 't ware met volle teugen, den wierook in, die het licht geheel verdonkerde. Nooit kwamen mij bewijzen van aanbidding en van berouw opregter voor. Ik zag er verschei-

dene, die, door minder zuivere gevoelens bezield, en zich de vergunning ten nutte makende, om kruifen en rozekranfen op het graf te plaatfen, er eene groote menigte tegelijk van lieten inwijden, met oogmerk, om daarmede bij hunne terugkomst rijke winst te doen.

Op eenige fchreden afftands ten noorden van het graf ontmoet men een' grooten fteen van grijs marmer, 't welk de plaats aanwijst, waar JEZUS aan MARIA verfcheen. Aldaar zeer in de nabijheid begint de opgang naar den Kruisberg, beftaande uit achttien fteenen trappen, die naar eene hooge kapel voeren, welke met marmer bekleed is, en verfierd met vier zuilen van dezelfde ftof. Ter regter- en linkerzijde verheffen zich twee kleine altaren; het eene behoort aan de Roomfche, het andere aan de Griekfche Christenen. Het eerfte is verfierd met een fchilderftuk, de kruifiging voorftellende, het tweede met eene kruisafneming. Boven hangen eene groote menigte zilveren lampen.

De Kruisberg is flechts twintig voet hoog, in eene regtftandige rigting. Wanneer men echter bedenkt, dat, om de kerk van het Heilige Graf te bouwen, men den top van den berg heeft moeten flechten, dan kan men nagaan, dat *Golgotha* een tamelijk hooge heuvel was. De plaats, waar het kruis geplant werd, is in het gedeelte der kapel, dat ten zuiden uitziet. Men ziet nog het gat, dat in de rots is uitgehoold. Het wordt verlicht door eene zilveren lamp. Elke pelgrim buigt zich daar neder, nadat hij het graf van JEZUS bezocht heeft.

Daar wij verlangden, den nacht in de kerk door te brengen, plaatften wij ons, voor eenige uren, in eene cel, uitkomende op de galerij, van waar wij de pelgrims in menigte zagen uitgaan. Tegen middernacht beklommen wij weder den Kruisberg. Niets verftoorde de plegtige ftilte dier gewijde plaatfen, alleenlijk hoorden wij het aandoenlijk geluid van het orgel, hetwelk zich vermengde met de gezangen der priesters, die de verzen van de H. S., welke betrekking hadden op het lijden en fterven des Verlosfers, opzongen. De fombere toonen, die zich in de gewelven verloren, verbraken van tijd tot tijd de diepe ftilte van het heiligdom. Dit late uur, die indrukwekkende ftilte, dat zachte fchijnfel, die gewijde melodie, en vooral de zekerheid van zich te bevinden op dezelfde plaatfen, waar Hij, die ons liefhad, de offerande volbragt, biddende voor zijne beulen; dit alles grijpt

het hart en de verbeelding boven beſchrijving krachtig aan.

Een uur daarna klommen wij af in de kapel van het graf. Het was er eenzaam; de priester zelf had het wierookvat verlaten; de ſtroomen lichts, die zich in het Heilige Graf verſpreidden, vervulden mij met verhevene gewaarwordingen.

Dadelijk bij het aanbreken van den dag gingen de priesters weder naar binnen, om hunne godsdienstoefeningen tot in den nacht voort te zetten. De Latijnſche vaders beklaagden zich zeer over de Griekſche omwenteling, en vooral over de Pachas van *Acre* en *Damascus*, die de geloovigen verhinderden, zich in zoo grooten getale, als in vorige jaren, naar het Heilige Land te begeven. De onderſcheidene kloosters rekenen alle jaren op eenen toevloed van drie- of vierduizend pelgrims; maar hunne voordeelen worden voor een groot gedeelte verſlonden door de zware ſchattingen, die zij verpligt zijn aan de *Turken* op te brengen. Die klagten over de *Ottomanſche* roofzucht werden mij door den *Armeniſchen* Patriarch herhaald, zijnde een eerbiedwaardig grijsaard, die den eerſten rang bekleedt na den grooten Patriarch, die in *Perzië* zijn verblijf houdt.

Op zekeren avond woonde ik, in de kerk van het Heilige Graf, eene plegtige proceſſie bij van drie vereenigingen, eene Armeniſche, eene Griekſche en eene Roomſche. Het was opmerkelijk, de jaloerſche ijdelheid gade te ſlaan, die bij deze gelegenheid heerschte. De Armeniſche priesters gingen aan het hoofd, bekleed met prachtige verſierſelen; de tabbaard en de mijter van den Patriarch waren bezet met edelgeſteenten; zij droegen zijden banieren van onderſcheidene kleuren, tooneelen voorſtellende uit de gewijde geſchiedenis. Men zag, aan de vastheid van hunnen gang, dat zij er trotsch op waren, om aller blikken tot zich te trekken; maar hun gezang door den neus beantwoordde weinig aan de pracht hunner kleeding. Op hen volgde de Griekſche geestelijkheid: waren hare verſierſelen zediger, haar zang was ook bevalliger. Inzonderheid waren wij getroffen door het edel voorkomen en het ſchrander gelaat der priesters; zij droegen gewijde bouquetten in de hand, welke de pelgrims als om ſtrijd onder zich wilden verdeeld zien na de plegtigheid, ten einde dezelve weder mede te nemen naar hun land. De *Franciskaner* monniken ſloten den optogt, en de aandoenlijke een-

voudigheid van hun gezang verhoogde den indruk van hunne geschorene kruin en de ruwheid hunner kleedij.

Op een' anderen dag werd ik uitgenoodigd, om de afzonderlijke procesfie der *Franciskanen* te volgen, in het binnengedeelte der kerk van het Heilige Graf. Zij waren thans in misgewaad, en droegen eene wastoorts in de hand; men had er mij eene doen geven, gelijk mede aan alle de pelgrims, die tot den optogt behoorden. De plegtigheid was zeer indrukwekkend; men hield eenige oogenblikken ftil aan elke der plaatfen, die door de overlevering geheiligd waren; van daar begaf men zich naar de kapel, waar de heilige HELENA werd gefchaakt; vervolgens klom men af in dat gedeelte der kerk, hetwelk gegraven was onder den Kruisberg, ter plaatfe waar die Keizerin het heilige kruis wedervond.

De kerk van het Heilige Graf is zeer ruim; zij ftrekt zich uit in de vallei van den Kruisberg, op den top van dat bergje zich kenmerkende door een koepeldak van eene zeer fombere gedaante, hetwelk de geheele ftad beftrijkt. De omtrek van dit gedenkteeken bevat, behalve een gedeelte der gewijde plaatfen, onderfcheidene kapellen voor de *Franciskanen*, *Grieken* en *Armeniërs*. De eerften zien hunne ftar verbleeken voor de eerzucht en kuiperijen der monniken, die tot de twee andere Orden behooren. De Griekfche kapel is zeer rijk, en overladen met verfierfelen. Ik was, op goeden vrijdag, in eene der Roomfche kapellen, getuige van eene plegtigheid, die eene der omftandigheden in het lijden te naauwkeurig uitdrukte, dan dat zij niet heiligfchennis moet genoemd worden. Ik zag een' jongeling, vrij flecht gekleed, van eene zwakke gezondheid, naderen; hij fleepte zich voort op zijne knieën, beladen met een zwaar kruis, en gevolgd van eene menigte menfchen; hij fcheen zwaar gebukt te gaan onder dien last, en de omftanders fchenen te jammeren en te weeklagen. Telkens, wanneer hij een oogenblik rustte, vielen zij op de knieën, de voorzangen koorswijze herhalende, welke de priester met eentoonige ftem opdreunde.

Op den 25 Maart begaf ik mij naar *Bethlehem*, vergezeld van een' Roomfchen gids tot aan het klooster *St. Elias*. Men gaat door eene dorre vlakte, en fpoedig bemerkt men *Bethlehem* op een' met olijfboomen befchaduwden heuvel. Ter regterzijde, eene mijl van het dorp, toont men het graf van RACHEL; het gelijkt naar die graven, welke de vroomheid der *Turken* ter eere van hunne *Santons* (Heiligen) oprigt.

Nadat ik een fober middagmaal gebruikt had in het *Franciskaner* klooster, bezocht ik de kerk, gefticht op bevel der Keizerin HELENA. Zij heeft geene andere inwendige verfierfelen, dan eene marmeren zuilenrij. Wanneer men dertig treden beneden de kerk afdaalt, ziet men eene kapel, die, gelijk men wil, gebouwd is op de ruïnen van den ftal, waarin JEZUS geboren werd. Die ligging heeft niets onwaarfchijnlijks; want nog heden ten dage ziet men in het Oosten onderaardfche ftallen. Deze kapel is eene ruime grot, die in de rots is uitgehouwen. De zijmuren, met marmer bekleed, zijn van beide kanten bedekt met zijden gordijnen; maar de rots vertoont zich boven in al hare naaktheid. Een altaar, zamengefteld uit eene marmeren tafel, tegen de rots geplaatst, en altijd door drie prachtige lampen verlicht, verheft zich boven de plek, waar de Mesfias het eerfte levenslicht aanfchouwde. Die plaats is op den grond gekenmerkt door eene zilveren zon, rondom een' witten marmerfteen, met jaspis ingelegd. Dit een en ander omvangt dit opfchrift in het Latijn: „Hier werd JEZUS CHRISTUS geboren uit de Maagd MARIA." Aan de tegenovergeftelde zijde ziet men, in eene diepte, de plaats van de kribbe. Op den voorgrond, ter plaatfe waar MARIA den Jonggeborene aan de Oosterfche Wijzen voorftelde, verheft zich een altaar, verfierd met een fchoon tafereel, hetwelk deze gebeurtenis verbeeldt. Een niet minder merkwaardig tafereel verfiert de plaats zijner geboorte. Een enge doorgang geleidt van de boven befchrevene grot naar het bidvertrek, bewoond door ST. HIERONYMUS; en vlak daarnevens ziet men het graf van dien Kerkvader, dat van den heiligen EUSEBIUS, alsmede die van de Heiligen PAULA en EUSTOCHIA. Wanneer men opklimt, komt men aan de kerken der *Grieken* en *Armeniërs*; dezelve bieden niets belangrijks aan. Omtrent eene mijl diep in het dal, aan de zijde der woestijn, is het veld, waar de herders hunne kudden weidden, toen de Engelen hun de geboorte des Verlosfers kwamen aankondigen. Men ziet in het midden twee boomen, die zeer oud fchijnen, en de ruimte tusfchen dezelve is met bloemen gefchakeerd. Dit landfchap is zoo romanesk, zoo wèl berekend voor dit plegtig tooneel, dat men bezwaarlijk zou kunnen twijfelen, of men zich op dezelfde plaats bevond.

Men drijft te *Bethlehem* een' vrij uitgeftrekten handel met parelmosfelfchelpen, die men van de Roode Zee aanbrengt.

De inwoners teekenen er de onderscheldene lijdenstooneelen op af, of fatsoeneren dezelve kruiswijze, en verkoopen ze aan de pelgrims. Het dorp heeft eene bevolking van zevenhonderd zielen, en behoort tot de minst slechte, die ik in *Palestina* gezien heb.

Op eenigen afstand van *Bethlehem*, aan gene zijde van een' onvruchtbaren berg, ontdekt men drie regenbakken, den een' boven den ander', welke men zegt gegraven te zijn geweest door SALOMO, ten einde het water te brengen naar *Jeruzalem*. De laagste ontvangt het water van de twee bovenste, en voert het langs de vallei naar eene waterleiding, van waar het in de stad doordringt door een onderaardsch kanaal. Die regenbakken steunen op groote pilaren; de grootste heeft zes voet lengte: dezelve behooren klaarblijkelijk tot eene zeer hooge oudheid. De bron, die dezelve van water voorziet, is zeer in de nabijheid, en ontspringt eenige schreden onder den grond. Van die plaats af gaat men in zeven uren naar *Hebron*. Het is een aanzienlijk vlek; men heeft er eene moskee gebouwd boven de grafsteden van ABRAHAM en ISAÄC. Ik betreur het zeer, dat ik geen uitstapje heb gedaan naar die stad, de oudste van het Beloofde Land.

Tegen den avond keerden wij naar *Jeruzalem* terug. Des anderen daags verzocht ik den Gouverneur om eene eskorte, ten einde mij te vergezellen naar de Doode Zee; maar hij sloeg mij deze gunst, hoewel zeer beleefdelijk, af. Hij deed mij opmerken, dat de troepen van den Pacha van *Acre Naplouse* belegerden, hetwelk omtrent negen uren gaans van *Jeruzalem* verwijderd was; dat de wegen door achterblijvers werden afgeloopen, en dat hij voor onze veiligheid niet konde instaan; dat men die reis moest uitstellen tot kalmer tijden. Intusschen zette ik mijne opmerkingen voort op de gewijde plaatsen, die zich in menigte aan mijn gezigt aanboden, vooral in het binnengedeelte der stad.

Beneden de poort van *Bethlehem* ziet men de plaats, waar BATHSEBA zich baadde, op het oogenblik, toen DAVID, op het dak van zijn paleis, door hare schoonheid verrukt werd. Juist op de plaats van dat gedenkteeken heeft men den tegenwoordigen toren van DAVID gebouwd, eene oude vesting, welker stichting opklimt tot den tijd der Kruistogten. Op korten afstand van de *St. Stephanus*-poort, die aan den olijvenhof grenst, is het badwater van *Bethesda*: de kom, die vrij diep is, is uitgedroogd; het gras bedekt den bodem en om-

trek en eenige boomen hebben er wortel geschoten. Eene bijna verlatene straat geleidt van daar naar het paleis van den Gouverneur. Het is een oud gebouw van Romeinsche bouworde; men heeft er een geschikt vertrek doen inrigten, van waar het gezigt zich uitstrekt op de moskee van OMAR; men verzekert, dat zich in dat paleis de zaal bevindt, waar JEZUS werd gebragt vóór zijne veroordeeling. Vlak daarnevens ziet men eene verwoeste omheining, welke men zegt het regthuis van PILATUS te zijn. Een weinig verder is de boog, onder welken de Landvoogd de woorden uitsprak: *Ziet den mensch!* Van daar volgt gij den moeijelijken weg, dien JEZUS moest gaan, beladen met zijn kruis. Drie kleine zuilen wijzen de drie plaatsen aan, waar hij onder dien last bezweek. Men toont ook van die zijde de plaats van het paleis van den ongevoeligen rijke, en van de galerij, onder welke LAZARUS zijn mededoogen inriep. Men heeft een zeer sterk geloof noodig, om niet te twijfelen aan de naauwkeurigheid van alle de aanwijzingen van den *Cicerone*, die u vergezelt, wanneer men weet, dat *Jeruzalem* tot den grond toe geslecht werd door TITUS.

Ter halver wege van den berg *Sion* ziet men de schoone fontein van *Siloam*, boogswijze in de rots uitgehouwen. Zij vormt, bij haren oorsprong, een' kleinen waterval, welks water zich vervolgens in de vallei slingert. Die beek, welker rand met fraaije struikgewassen bezet is, strekt tot waschplaats voor de vrouwen der stad. Een *Turk* heeft er een klein koffijhuis opgerigt, waar de voorbijgangers zich komen ververschen. Deze romaneske vallei was mijne geliefkoosde wandelplaats. Nadat zij die van *Hinnom* en *Jozafat* heeft doorloopen, vloeit die beek tusschen twee dorre bergketenen, en verliest zich in de woestijn van *St. Saba*. Op zekeren avond ontmoette ik er twee arme *Muzelmannen*. Toen het uur des gebeds hen aan hare oevers verrast had, wierpen zij zich terstond op de knieën, en bleven eenigen tijd verzonken in vroom gepeins.

Ten noorden, en op eenige schreden afstands van de muren, bewonderen de reizigers de schoone spelonk van JEREMIAS. Aldaar, zegt men, onthield zich de Profeet in afzondering, om zijne aandoenlijke klagten uit te storten. Hare uitgestrektheid en somberheid maken haar den naam waardig, dien zij draagt; geene plaats schijnt meer geschikt, om van de uitboezemingen der smart te weêrgalmen.

Het geloof des pelgrims kan niet wankelen, wanneer men hem, op den verwoesten grond van *Jeruzalem*, de lijdenstooneelen vertegenwoordigt; maar is het niet misbruik maken van zijne ligtgeloovigheid, wanneer men hem de plaats aanwijst, waar men het hoofd van ADAM vond; die, waar de Profeet JESAIA in tweeën gezaagd werd; den steen, die den heiligen STEPHANUS het hoofd verpletterde; de plaats van den wilden vijgeboom; eenige droppelen van de melk der Maagd MARIA, en tot zelfs de tranen van berouw, (waarschijnlijk gekristallizeerd) welke de heilige PETRUS stortte, nadat hij drie malen zijnen Goddelijken Meester had verloochend? Ik heb een' *Serviër*, die met zijne vrouw, van de oevers van den *Donau*, de gewijde plaatsen was komen bezoeken, zoodanig verrukt gezien, dezelve aanschouwd te hebben, dat hij aan het klooster 480 gulden, die bijna geheel zijne bezitting uitmaakten, ten geschenke gaf. Een rijk *Armeniër* stierf, vóór eenige dagen, in het klooster zijner natie; de monniken maakten zich, volgens hun gebruik, meester van zijn goud en zijne goederen, en joegen meêdoogenloos zijnen bediende weg, zonder hem het loon te betalen, hetwelk hem zijn meester schuldig was.

ANEKDOTEN, RAKENDE DE FRANSCHE OMWENTELING, HET KEIZERRIJK EN HET HERSTELDE KONINGSCHAP.

(Vervolg en slot van bl. 400.)

De Diamanten van de Kroon.

Na den roof der kostbaarheden van het vorstelijk huis, den 3 September 1792, kwam een *sansculotte* bij den Heer CHARLOT, die het opzigt over de koninklijke kleedkamer had gehad, en stelde hem een pakje, waarin verscheidene diamanten waren, ter hand, met verzoek, om die te bewaren, tot dat hij ze weder zou afhalen. De brenger keerde niet terug. Ondertusschen ging CHARLOT naar *Abbeville* wonen, alwaar hij, na verloop van eenige jaren, stierf, zonder de hem toevertrouwde kostbaarheden aangeraakt te hebben, offschoon hij in behoeftige omstandigheden verkeerde. Toen hij den dood voelde naderen, liet hij een zijner vrienden, DELATTRE DUMONTVILLE, roepen, en vermaakte

aan hem de edelgesteenten des Konings, met vrijheid, om er naar goedvinden over te beschikken. De Heer DELATTRE, niet minder eerlijk dan de voorgaande bewaarder, behield de diamanten tot aan de herstelling der BOURBONS. Dezelve toen aan de kroon willende teruggeven, schreef hij aan den Graaf DE BLACAS, en gaf dezen zijn verlangen te kennen, om aan Z. M. LODEWIJK XVIII in persoon eene belangrijke mededeeling te doen. Terstond ontving hij eene uitnoodiging, om zich bij den Minister te begeven. Hij doet dit, en ontdekt aan zijne Excellentie de reden van zijne reis naar *Parijs*, maar dringt er op aan, om bij den Koning zelven gehoor te erlangen. De Heer DE BLACAS is kwistig in het geven van loftuitingen aan DELATTRE, en belooft hem het verlangde onderhoud tegen den volgenden dag; hem tevens verzoekende, om dan het bewuste pakje mede te nemen. Hieraan voldoende, geeft de eerlijke man den Minister de diamanten in handen. Deze beziet dezelve naauwkeurig, overlaadt hem andermaal met lofspraken, houdt de doos in zijne bewaring, en zegt eindelijk, dat men de voorstelling aan Z. M. tot den volgenden dag moet uitstellen. Maar den volgenden dag, en vele dagen daarna, is zijne Excellentie niet te zien. De gewezen bewaarder der edelgesteenten neemt thans zijne toevlugt tot de pen; zijne brieven blijven onbeantwoord. Te weinig bemiddeld, om langer in de hoofdstad zich op te houden, keert de goede man naar *Abbeville* terug, van waar hij nog langen tijd brieven schrijft. De Heer DE BLACAS, eindelijk misschien dit lastig aanhouden moede, zendt hem, in November 1814, eene aanstelling tot lid van het *legioen van eer*. — De diamanten waren geschat op eene waarde van vijf millioenen. Eene schoone vergelding voor de teruggave dier kostbaarheden!

Erkentelijkheid van eenen Maarschalk des Keizerrijks.

De Maarschalk LEFEBVRE, Hertog van *Dantzig*, van *Fontainebleau* terugkeerende, werwaarts hij zich begeven had, om NAPOLEON tot het teekenen van den afstand te noodzaken, zeide in eene taal, het tijdperk zijns levens, toen hij den serjantsrok droeg, waardig: *Ik heb hem het vuur nabij de scheenen gelegd. Ik heb hem gezegd, dat het voor ons eindelijk eens tijd werd, om rust te genieten. Of meent hij, dat wij, nu wij titels, paleizen en landgoederen hebben, ons voor hem zullen opofferen? Maar dat is zijne*

eigene ſchuld: hij heeft ons te ſchielijk verheven. Als men paleizen, titels en landgoederen heeft verkregen, laat men zich niet meer doodſlaan voor vrijheid of vaderland, gelijk ten tijde van de Republiek, toen wij niets hadden. — De Geſchiedſchrijver, van wien wij deze merkwaardige bijzonderheid ontleenen, voegt er bij: „ Wij hebben den Maarſchalk deze woorden hooren uitſpreken."

Het Viooltje.

De leer- en buigzame Zanggodinnen, die in April 1814 de terugkeering der BOURBONS hadden bezongen, waren even vlug en vaardig, om in 1815 de landing van NAPOLEON te bezingen. Naauwelijks was hij in *Parijs* terug, of het regende in de zalen der *Tuileriën* oden, brieven, liederen ter eere des Keizers, welke uit handen kwamen, die weinig tijds geleden verzen vol geestdrift op den Koning vervaardigd hadden. Onder deze groote menigte van geſchriften onderſcheidde men bijzonder een zeer aardig gelegenheidsversje. De ſoldaten, eene toeſpeling makende op het ſaizoen der landing van NAPOLEON, hadden hem den bijnaam van *Père la Violette* gegeven. In het bedoelde vers vindt men eene fijne, hierop betrekkelijke woordſpeling. En dit kleine meesterſtuk, zoo als ſtellig bewezen is, was van Mevrouw DE GENLIS!

Schoon Gezegde van den Generaal LAMARQUE.

Deze Generaal, welke zich even zeer onderſcheidde door uitgebreide kennis en voortreffelijke geestvermogens, als door dapperheid, ontving in 1815 het bevel over de troepen, welke NAPOLEON naar de *Vendée* had gezonden. Voorgenomen hebbende, alle middelen van bevrediging te beproeven, alvorens tot vijandelijkheden over te gaan, ſchreef hij aan de *Vendéërs: Ik ſchaam mij geenszins, u om den vrede te verzoeken; want in burgeroorlogen is het eindigen derzelven de eenige roem.*

De ziel eens Schatmeesters.

GUILLAUME PEYRUSSE, ſedert Theſaurier-generaal van de Kroon geworden, meende te *Malmaiſon* zijne opwachting te moeten maken, waar NAPOLEON, in 1815, onder zijne vertrouwdſte vrienden die genen uitkoos, aan

welke hij de *gunst* wilde toestaan, hem in zijne ballingschap te volgen. Bij die gelegenheid sprak de gewezen Keizer tot den gewezen Schatbewaarder: *Gij zijt van de onzen; gij gaat met mij*, PEYRUSSE! En deze antwoordde: '*Maar, Sire! ik heb mijne nabestaanden, die verlangen, dat ik mij niet verwijdere; en bovendien, in den toestand, waarin uwe Majesteit zich bevindt, zal dezelve wel geenen Thesaurier-generaal noodig hebben.*

Onzinnige zucht, om eenen naam te maken.

Iemand, op wiens waarheidsliefde men kan vertrouwen, bevond zich bij NAPOLEON, eenigen tijd na diens terugkomst van *Elba*, en hoorde deze woorden uit zijnen mond: *Kortom, wat waag ik in den toestand, waarin de gebeurtenissen mij geplaatst hebben? Wat heb ik persoonlijk hierbij te verliezen? — het leven; wat zegt dit? Mijn naam zal zoo lang leven, als die van God.*

Korte en zakelijke Correspondentie.

Toen het tusschenbestuur, dat van 20 Junij tot 4 Julij 1815 regeerde, had opgehouden, begaf FOUCHÉ, deszelfs Voorzitter, zich naar *St. Denis*, alwaar hij de bevestiging der beloften, hem door LODEWIJK XVIII gedaan, erlangde. CARNOT, die niet zoo slim was geweest, en begreep, dat hij veel gevaar liep van verontrust te worden, schreef aan den sluwen Hertog van *Otrante* dit kort en krachtig briefje: *Verrader! waar wilt gij, dat ik ga?* FOUCHÉ antwoordde even kort en bondig: *Domkop! werwaarts gij wilt.*

Uitgaven van het Fransche Hof.

Uit eene berekening, gedurende de zitting van 1818 door den Afgevaardigde DELESSERT opengelegd, blijkt, dat de sommen, ter beschikking van de kroon gesteld, van 1 April 1814 tot 1 April 1818, tweehonderd-drieëndertig millioenen en vijfmaal honderdduizend *francs* beloopen. Bij gevolg heeft het Hof jaarlijks 58,375,000 *fr.* verspild, elke maand 4,864,583 *fr.*, ieder dag 159,931 *fr.* 50 *cent.*, en elk uur 6,663 *fr.* 81 *cent.* Stelt men nu ieders aandeel in de *directe* en *indirecte* belastingen, gelijk in 1818, op achtentwintig *fr.*, zoo hebben de 6,663 *fr.* 81 *cent.*, welke de kroon, gedurende vier jaren, ieder uur heeft verspild, ook elk uur het beloop der

jaarlijksche opbrengst van tweehonderd-en-dertig *Franschen* verslonden.

De Lijkstaatsie van LODEWIJK XVIII.

Eene bijzonderheid, welke geheel *Parijs* heeft opgemerkt, maar welke ik vergeefs gepoogd heb te verklaren, is deze: dat geen enkel lid der Geestelijkheid de lijkkoets vergezelde, welke het stoffelijk overschot van LODEWIJK XVIII naar *St. Denis* overbragt.

Jakobijnen gepensioeneerd door den Koning.

TALLIEN, gewezen lid der Nationale Vergadering, een man, die lagchende zich beroemde, zijne voeten in het bloed der slagtoffers van September gebaad te hebben, is den 16 November 1820 gestorven. De *Moniteur* van den 28sten deelde aan *Frankrijk* het berigt mede, dat deze woeste voorstander der Omwenteling jaarlijks ondersteuning uit de bijzondere kas van LODEWIJK XVIII genoot. In deze milddadigheid deelde hij met verscheidene andere personen, die meer of minder deel hadden gehad aan de verschrikkelijke gebeurtenissen van 1793. Zoo had de zuster van ROBESPIERRE een pensioen van 1800 *francs* verworven van NAPOLEON; en ook de Koning deed haar hetzelve toekomen. Eveneens was het geval met PANIS, een der meest bloeddorstige *Jakobijnen* te *Parijs*; de naam van dezen persoon stond op eene lijst van pensioenen, welke aan LODEWIJK werd voorgelegd, en deze schreef met eigene hand naast dien naam: *Behouden.*

Edele Trek van Christelijke Liefde.

De achtingwaardige Abt SICARD, opvolger van den Abt DE L'EPÉE in het gesticht voor Doofstommen, schreef, twee dagen vóór zijnen dood, die den 10 Mei 1822 volgde, aan den Abt GONDÈLIN, zijnen ambtgenoot te *Bordeaux*: *Mijn waarde Broeder! Ik maak bij uitersten wil aan u mijne geliefde kinderen: ik beveel hunne zielen aan uwe godsvrucht, hunne ligchamen aan uwe zorgen, hunne verstandelijke vermogens aan uwe kunde. Vervul deze edele taak, en ik sterf gerust.* — De Abt SICARD was geen *Jezuit.*

DE HUWELIJKSVERBINDTENIS ONDER DEN GROND.

Een Verhaal.

Na het eindigen mijner ſtudiën op het Mineralogiſche Collegie te *Freyburg* (in *Baden*) was ik zoo gelukkig, dat ik mede benoemd werd, om de meest beroemde mijnen van *Europa* te bezoeken, ten einde berigten aangaande de nieuwſte ontdekkingen in te winnen, en ertſen voor het Muſeum te verzamelen.

Alleen de bergwerkkundige kan zich verbeelden, met welk een hartelijk genoegen wij *Cimmeriërs* in de ingewanden der aarde nederdalen, en Natuur in hare ſchuilhoeken beſpieden, enkel om aan weetgierigheid voldoening te geven. Ik dacht in deze onderaardſche verblijven de prachtigſte gezigten te vinden, die het oog kan aanſchouwen, en tevens het meest ijzingwekkende te zien, dat men zich kan voorſtellen; maar ik was in deze diepe afgronden niet gegaan, om eenige romaneske ontmoeting te zoeken. Zoodanige voorvallen zijn nogtans niet zoo geheel ongewoon in oorden, waar men de mijnen gebruikt als plaatſen van opſluiting en tuchtiging. Nooit zal ik den indruk vergeten, dien de geſchiedenis van Graaf ALBERTI's verbanning in de verſchrikkelijke kwikzilvermijn van *Idria* (in *Karniole*) op mijne ziel maakte, toen deze op de plaats zelve mij verhaald werd door een grijzen mijnwerker, in wiens kindschheid het geval was gebeurd. De rang en ſtand van dien voortreffelijken jongen Edelman, en de ontzettende overgang van aanzien ten Hove en van de gunst eener Keizerin tot levenslange veroordeeling en zwaren arbeid in de ongezondſte mijn, maken zijne geſchiedenis nog belangwekkender en verſchrikkelijker tevens, dan de lotgevallen van een paar jeugdige gelieven, wier huwelijksvoltrekking in de mijnen bij *Schemnitz*, in *Hongarije*, ik bijwoonde en thans ga verhalen.

Behalve de voornamere adellijken, of grooten, die wegens rijkdom en uitgeſtrekte bezittingen den naam van Vorſten kunnen voeren, beſtaat er in *Hongarije* eene ſoort van lieden, welke, offchoon hun bloed even edel is, in bekrompene omſtandigheden verkeeren; terwijl zij, elk ander bedrijf, buiten den wapenhandel, verſmadende, geene middelen tot verbetering van hun beſtaan vinden, dan in verbindtenisſen met kooplieden, die ſchielijk vermogen en

aanzien in de grootere steden beginnen te verkrijgen. Zoodanige huwelijken, vooral onder de jongere zonen van den verarmden adel, zijn menigvuldig. De bevoorregte standen vernederen zich somwijlen zoo verre, dat zij dezelve toelaten; terwijl de bemiddelde lieden, die nog onlangs in geringachting leefden, zich daarmede grootelijks vereerd rekenen, en gaarne opofferingen doen, om door betrekkingen van dien aard tot hoogheid te geraken.

Daar was in *S*— een schoon meisje, de eenige dochter van een *Poolsch* koopman. Men vermoedde half, dat in zijne aderen iets van het bloed van *Israël* stroomde. De man was rijk, en zijne dochter had persoonlijke aantrekkelijkheden te over, om eene menigte jongere zonen, wier geslachtregister beter, gestoffeerd was dan hunne beurs, haar te doen omringen. Onder die allen verklaarde zich het hart van IDA STEPHANOFF weldra ten voordeele van CASIMIR YANINSKY, een' harer eerste en vurigste minnaren. Zulk een vrolijke en hupsche zoon eens Edelmans was juist geschikt, om diepen indruk op de dochter van een stemmig en karig handelaar te maken.

Alhoewel CASIMIR niets, dan zijn zwaard, in de wereld had, daar waren echter omstandigheden, welke den ouden STEPHANOFF deden overhellen, om zijne goedkeuring te hechten aan de keuze zijner dochter, die dezen jongeling boven andere, in gelijke omstandigheden verkeerende, personen stelde. De familie bezat nog een klein landgoed, en de oudere broeder van CASIMIR was, schoon gehuwd, kinderloos. Men kon dus, in geval van overleving, op de erfenis rekenen. Daar nu CASIMIR onder de minnaars van IDA het meeste vooruitzigt had, zagen zij en haar vader hem, gedurende eenige maanden, beide met een gunstig oog. Reeds was de toestemming in behoorlijken vorm gegeven, en de tijd voor eene spoedige voltrekking des huwelijks bepaald, wanneer een Edelman, die eenige jaren elders had doorgebragt, onverwacht op zijn landgoed, in de nabijheid van *S*—, terugkeerde. Deze zag IDA op een dorpfeest, en deed aan haren vader zoodanige voorslagen, dat hij de getrouwheid des hebzuchtigen mans, ten opzigte van vroegere beloften, aan het wankelen bragt, en, in zijne verbijstering, geen acht sloeg op de genegenheid zijner dochter. Hoe deze te moede was, toen zij het plan vernam, laat zich beter verbeelden, dan beschrijven. Graaf METZIN was niet

jong, van een terugſtootend voorkomen en barſche manieren. Reeds had hij twee vrouwen gehad, en van hem ging een gerucht uit, als van *Blaauwbaard*; iets, dat in geenen deele geſchikt was, om de genegenheid van een meisje te winnen, al was haar hart ook vrij. Doch hij bezat niet alleen grooten rijkdom, maar ook een gevestigd vertrouwen ten Hove, en was in *Hongarije* teruggekeerd met zoodanige magt, of althans met zoodanigen invloed, dat een handelaar eene verbindtenis met hem voor hoogst wenſchelijk moest houden.

STEPHANOFF, den vurigen YANINSKY en diens familie te veel ontziende, om zijne belofte plotſeling in te trekken, begon ernſtig te verlangen naar eenig voorwendſel, om dezelve te breken. Graaf METZIN ſtelde hem derhalve voor, om zich met geweld in het bezit van IDA te ſtellen, en alzoo in ſchijn den vader te noodzaken, om zijne toeſtemming te geven tot eene verbindtenis, welke te beletten hij niet meer in zijne magt had. Het plan was niet moeijelijk uit te voeren. IDA en hare oude min (zij had reeds vroeg hare moeder verloren) werden op eene wandeling in het veld overvallen door eene bende van des Graven bedienden, en in zijn oud kasteel gehuisvest, alwaar hij door betooning van eerbiedige oplettendheid, zoo veel zijn norſche aard het toeliet, het hooghartige meisje met den ſtaat harer gevangenſchap poogde te verzoenen. Wat *zij* gevoelde, werd niet ruchtbaar buiten de betooverde muren; maar CASIMIR bewoog hemel en aarde, om hare bevrijding te bewerken, en werd alleen door opregte genegenheid voor de dochter teruggehouden van wraak tegen den vader, wiens heimelijke medewerking hij vermoedde.

Vreezende voor het misnoegen des jongelings, dat hij wel wist verdiend te hebben, hield zich STEPHANOFF, als ware hij ontroostbaar over het verlies van zijne dochter, en verzocht vrijheid, om haar des noods met geweld te mogen terugvorderen; maar de plaatſelijke overheid, in vreeze gehouden door Graaf METZIN, of in het geheim onderrigt, dat hij in overeenſtemming met haren vader handelde, ten einde een dwaas huwelijk tusſchen een paar onbezonnen jonge lieden te voorkomen, weigerde hare tusſchenkomst; en het ſcheen, alsof het ſpel weldra zou eindigen, gelijk zoo menig ander, met een huwelijk der hoofdperſonen.

CASIMIR had vast beſloten, dit te voorkomen. Daar hij nu door wettige middelen zijn doel niet kon bereiken, nam

hij zijne toevlugt tot iets anders, waartoe de gelegenheid zich aanbood. Bijna tot krankzinnigheid gebragt door een aandoenlijk briefje, dat IDA hem had weten in handen te spelen, maakte hij tot zijn oogmerk gebruik van eene toevallige ontmoeting met eene bende vrijbuiters, welke nog steeds in de bergstreken van *Hongarije* gevonden worden. Hij vernam, dat die lieden eene onderneming tegen het kasteel van zijnen medeminnaar in den zin hadden, en besloot, hen in dit oogmerk te versterken en behulpzaam te zijn, hopende alzoo te midden der verwarring zijne verloofde te zullen bevrijden. Of deze middelen met regt en zedelijkheid zijn overeen te brengen, mag met reden in twijfel getrokken worden; maar in die oorden heerscht nog zoodanige ruwheid van zeden, dat menigeen het nemen van wraak voor volkomen geoorloofd houdt. Een jongeling derhalve, wien zijne minnares ontroofd is, heeft, in die omstandigheden, eenige aanspraak op verschooning, dat hij de geldzakken van zijnen medeminnaar niet ontziet. Ook zoude men den Graaf in eigen persoon geen leed doen, daar de uitvoering van dien aanslag bepaald werd tegen eenen tijd, wanneer hij met een deel der huisgenooten afwezig moest zijn, om elders zekere vergadering bij te wonen. Nogtans was de onderneming een hagchelijk waagstuk, daar METZIN een' vrij talrijken stoet van onderhoorigen op zijn landgoed achterliet; alhoewel men van hunne gehechtheid aan hunnen meester geen' krachtigen tegenstand meende te verwachten te hebben. De jongeling, die voor eenen tijd *bandiet* werd, ging met zijne meer bedrevene makkers moedig op weg, om den aanval te doen.

Weldra bleek, dat zij verraden waren. Door een digt bosch aan het einde van des Graven bezittingen trekkende, werden zij door eene afdeeling krijgslieden, welke reeds lang op de roovers loerden, omsingeld, en, op één of twee na, gevangen genomen.

YANINSKY had, toen hij, door liefde en wanhoop gedreven, zich met eene rooversbende vereenigde, voor zijne eigene eer en die zijner familie zoo veel zorg gedragen, dat hij van zijne makkers, in geval van eenig ongeluk, de plegtigste belofte van geheimhouding zijns wezenlijken naams en stands vorderde. Hij zelf hield zich, als ware hij een van de bende; maar zijne jongheid en zijne, in vergelijking van zijne verharde makkers, blijkbaar mindere schuld pleitten voor zachtere straf, en hij werd tot de mijnen verwezen; terwijl

de kapitein en een of twee meer (die, om de waarheid te zeggen, CASIMIR's zelfverwijt wegens het waarschijnlijk verhaasten van hunnen dood niet verdienden) hunne vroegere misdaden op het schavot moesten boeten.

YANINSKY had zich eerst verheugd, dat hij voor eene regtbank in een ander gedeelte des lands gebragt werd, alwaar men hem niet ligt zoude herkennen; thans echter bedacht hij tot zijn groot leedwezen, dat het hem dien ten gevolge niet mogelijk was, aan IDA berigt van zijn wedervaren te doen toekomen. Bovendien had hij reden, om te vreezen, dat zij zijne in haast gedane kennisgeving van het plan ter harer bevrijding had ontvangen, en de gedachte aan haren angst vermeerderde den zijnen.

De mijnen, waartoe men hem voor den tijd van twee jaren veroordeeld had, waren drie of vier dagreizen van *S*—, en de hoop gaf hem in, dat er welligt onder de menigvuldige bezoekers van deze bergwerken binnen kort iemand zijn zoude, die berigt van zijn persoonlijk behoud en van zijne onbezwekene standvastigheid mogt overbrengen.

Ondertusschen had IDA Graaf METZIN op een' zegepralenden toon hooren verhalen, hoe zijn kasteel voor den aanval der roovers beveiligd was geworden. Hierdoor werd IDA te meer versterkt in hare vrees, dat CASIMIR in dit geval betrokken mogt zijn. Gedurende eenige dagen, zoo lang het lot der gevangenen in de hoofdstad van het gewest niet beslist was, leed zij grooten angst wegens die onzekerheid. Bijkans ware zij in verzoeking gekomen, om haar vermoeden te openbaren, en door eene opoffering, die haar oneindig zwaar zoude vallen, dat leven vrij te koopen, hetwelk zij zich verzekerd hield, dat CASIMIR niet ten koste van zijne eer zou willen behouden.

Haar onverbiddelijke, doch steeds beleefde oppasser deelde haar eindelijk het haar belangrijk berigt van het doodvonnis der drie personen mede. Geen derzelven, daar zij allen in jaren gevorderd en mannen van bekende wreedheid waren, kon bij eenige mogelijkheid CASIMIR zijn. Voorts hoorde zij, dat de overigen, voor korteren of langeren tijd, naar de mijnen verwezen waren; en haar hart fluisterde haar in, dat haar geliefde zeker onder dit getal zijn zoude.

Thans peinsde zij eeniglijk, om te ontsnappen en hem op te zoeken. Zij wist, dat het vruchteloos zijn zoude, zich

onder de niets afdoende bescherming van haren onwilligen vader te begeven. Uit den inhoud der weinige brieven, welke zij sedert hare gevangenschap van hem ontving, begreep zij zeer wel, dat hij medepligtig in de zaak was. Zij vreesde, dat hij op het gehate huwelijk zoude aanhouden met eenen drang, welke haar eindelijk toch geene andere keuze zou laten, dan zich te redden door eene vlugt, minder onteerend uit de magt des roovers, dan uit des vaders schijnbare bescherming. Hare opvoedster, die in alles, behalve verstandelijke beschaving, de plaats eener moeder bij haar vervulde, en wie het aan sluwheid niet ontbrak, trad met bijkans jeugdige geestdrift in hare ontwerpen, en men vond eindelijk een middel, om de ontkoming te bewerkstelligen.

Het is bekend, dat overal in *Hongarije* waarzegsters, of zoogenaamde Heidens en Heidinnen, rondloopen (*). Nergens misschien heeft dat zwervend geslacht eene zoo onbepaalde vrijheid. Op elk eenigzins aanmerkelijk landgoed is meestal eene bende van dat volk in zekeren zin *gevestigd*, voor zoo verre hun toestand dit toelaat, en zij leven daar ongestoord bij wijze van stilzwijgend verdrag, daar de eigenaar hen niet weert, en zij van hunnen kant diens bezittingen van roof verschoonen. METZIN was, als vreemdeling in dat oord en als man van norschen en terugstootenden aard, niet geacht onder de *Zingari*, of *Zigeuners*, die hij verbood, in den omtrek van zijn kasteel te komen, en alzoo uit eene hunner wijkplaatsen bande, waar zij sedert eeuwen zich opgehouden hadden.

De oude NATALIA, geenszins twijfelende, of zij zoude onder deze scherpzinnige en wraakzuchtige bende hulp vinden, zoo zij maar in vertrouwelijken omgang met dezelve mogt geraken, hield zich, alsof zij allengs meer luisterde

(*) Vóór eene halve eeuw, of daaromtrent, — in dien zoogenaamden *goeden* ouden tijd — zwierven in sommige oorden van ons vaderland ook wel zoodanige benden, die de schrik der landlieden waren, en gedeeltelijk van roof leefden. Zij namen gewoonlijk hun verblijf bij eenen *boer*, die op eenigen afstand buiten het dorp woonde. Geen landman durfde zijne schuur aan die ongenoode gasten weigeren. Doch tot vergelding bestolen zij hem niet, die hun huisvesting verleende. Dat zwervend gespuis, uit *Azië* afkomstig, zoo het schijnt, was hier mede bekend onder den naam van *Heidenen*.

naar de voorſlagen van Graaf METZIN, en zich wilde laten overhalen, om zijne verbindtenis met hare voedſterling te begunſtigen. Zij vertelde hem dus in vertrouwen, dat IDA's onverzettelijke gehechtheid aan CASIMIR was toe te ſchrijven aan eene vroegere voorſpelling, door een' van het waarzeggend geſlacht der *Zingari* gedaan, dat zij een' jongeren zoon van het edelſte bloed in *Hongarije* zoude huwen, en, na vele wederwaardigheden, een lang en gelukkig leven met hem leiden. Zij deed hem deswege opmerken, dat uit een gemoed, hetwelk tot bijgeloovigheid overhelde, die indruk alleen uitgewischt kon worden door eene andere voorſpelling van eene nog bekwamere waarzegſter, die haar iets anders zou aankondigen. Zoodanig eene, wist zij, was te vinden onder de zwervende bende, die op het landgoed van den Graaf zich had opgehouden. Ten gevolge dier mededeeling kreeg zij, zoo als zij verwacht had, den last, om met de oude *Sibille* de zaak te overleggen, en haar zulk eene orakeltaal in den mond te geven, als best kon dienen ter bereiking van het doel.

Verheugd over dezen eerſten ſtap tot verkrijging der vrijheid, en vernemende, dat de waarzegſter nog genoeg verbitterd tegen den Graaf was, om gaarne hem eene pots te ſpelen, hield N'ATALIA een lang geſprek met haar, en vond in MIRIAM, bovendien gelokt en gewonnen door het uitzigt op eene rijke belooning van beide partijen, eene medehelpſter, die zelfs hare verwachting overtrof. Men kwam overeen, dat de profetes, om argwaan te voorkomen, vooreerst, in tegenwoordigheid van den Graaf, zich zou bepalen tot het maken van geheimzinnige toeſpelingen op haar gelukkig noodlot, en dat zij vervolgens vrijheid zou trachten te verwerven, om, in afzonderlijk geſprek, den indruk op het nog weifelende gemoed der jeugdige verloofde te verſterken.

IDA, behoorlijk voorbereid op de rol, die zij moest ſpelen, bejegende de landloopſter eerst met minachting en verontwaardiging; doch langzamerhand, als ware zij op onwederſtaanbare wijze weggeſleept door de plegtige welſprekendheid der bekwame waarzegſter, begon zij meer en meer met blijkbaar genoegen te luisteren naar hare grootſche beloften van een' niet minder rijken dan aanzienlijken echtgenoot, van eer en roem in de ruimſte mate, en van een talrijk kroost, in tegenoverſtelling van een' minnaar zonder trouw en zonder geld, die door het noodlot veroordeeld was

tot een' geweldigen en ontijdigen dood. Intusfchen betoonde zij van tijd tot tijd nog zoo veel ongeloovigheid, dat herhaalde bezoeken noodig werden; maar de Graaf, offchoon geene listige zamenfpanning vermoedende, floeg evenwel nog geen geloof genoeg aan de opregtheid der met hem in verbond getredene waarzegfter, om niet de mogelijkheid van het herroepen harer voorfpelling te vreezen. Hij verhinderde daarom, zoo veel doenlijk, alle verftandhouding van NATALIA met MIRIAM, en verkoos, tegenwoordig te zijn, wanneer zij het kasteel binnentrad; en dit noodzaakte de oude, met veel fcherpzinnigheid te werk te gaan, toen zij aan IDA het ftellig berigt wilde mededeelen, hetwelk zij dien dag had ontvangen, dat CASIMIR zich thans in de mijnen van *Schemnitz* bevond.

Na al de vroegere verzekeringen, dat de fterren IDA's vereeniging met een rijk en haar aanbiddend minnaar onherroepelijk aankondigden, gebruikte zij daarom de volgende list. Zij naderde het meisje, en vatte hare hand op de plegtigfte wijze. Na eenige oogenblikken zwijgens riep zij, op eenen toon, die bijzonderen indruk moest maken, met eene veelbeteekenende houding uit: „Dezen dag is het mij geopenbaard geworden, dat, wanneer gij uwen trouweloozen minnaar weder ontmoet, *het niet op aarde zijn zal!*"

Deze voorfpellende woorden deden IDA eerst fchrikken; maar de toon en gebaren der waarzegfter, alsmede een bijkans onmerkbare blik van derzelver wenkend zwart oog, deden haar begrijpen, dat zij het zeggen in een' anderen, verborgenen zin moest opvatten. Met eene vrolijke levendigheid, waarvan de Graaf zich alles goeds beloofde, antwoordde zij nu: „Wel, moeder! ik zie, dat gij eene profetes zijt; inderdaad, daar is niets, hoe diep ook, dat gij niet kunt doorgronden." De waarzegfter, begrepen hebbende, dat zij verftaan was, wist zich verder door hare flimheid zoo zeer in te dringen bij den Graaf, dat zij vrijen toegang tot het kasteel verwierf. Daarbij wist zij van hem te verkrijgen, dat hij haar toeftond, eenen ouderloozen kleinzoon met zich te brengen, van wien zij ongaarne zich verwijderde, uit vreeze, dat den knaap, wanneer hij niet onder haar oog was, eenig ongeluk mogt overkomen. Bovendien verzekerde zij, dat die, door zijne bekwaamheid in het fpelen op de mondharp, de nog voortdurende zwaarmoedigheid van IDA zou kunnen verdrijven, en alzoo den weg helpen banen voor eene nieuwe liefde.

(*Het vervolg hierna.*)

CHOANG EN HANSY.

Chinesche Vertelling.

(Vrij naar het *Engelsch* proza van GOLDSMITH.)

De liefde, in 't hart gegrond,
Strooit, zelf zich onbewust, haar vonken om zich rond,
En toont zich ongezocht in al ons doen en willen:
Maar alle schijnvertoon van overdreven gloed
En ijdel woordenspillen
Tuigt van een klein verstand of een geveinsd gemoed.

Choang, de teêrste gâ
In 't gansche rijk van Corea,
Bezat in Hansy 't puik der echtgenooten:
Hun huw'lijk was een voorbeeld van geluk;
Hun leven, zonder druk,
Had van hunn' trouwdag af de gansche buurt verdroten:
Het paar was als één ligchaam en één ziel;
Zij deelden met elkaar, wat slechts te deelen viel,
In lief noch leed te scheiën;
Zij gingen hand aan hand, hoe of waarheen 't ook waar';
Zij volgden als een schaduw steeds elkaar;
Hun dagen hingen zaam van minnen en van vrijen;
Zij kleefden immer mond aan mond,
En waren uitgeleerd in elken teed'ren vond
Van alles, wat gekoos is;
En (dat ik met de anatomie eens spreek')
't Geleek
bij hen een stâge *anastomosis*.

Geen wonder, dat een teederheid zoo groot
Bestand scheen tegen nood en dood
En lot noch leed deed schromen!
Vast had ook Choang nooit zijn Hansy's min verdacht,
Zoo hem niet een geval was voorgekomen,
Dat zijn geloof aan 't wank'len bragt.
Want liefde, zóó verfijnd, is uiterst teêr van aard,
En vindt in kleinigheên soms, wat haar onrust baart.

Op zek'ren dag, als Choang gansch alleen
(Ik weet niet, hoe het kwam) ging wand'len langs de graven,
Zag hij er onder and'ren een,
Waarbij een vrouw, in diepen rouw, zoo 't scheen;
Althans, wat zijn vermoeden scheen te staven,
Zij was in 't wit gekleed, van boven tot beneên.
De teed're Choang ging er heen,
En vond de goede vrouw met tranen in hare oogen
En met een' grooten waaijer in haar hand,
Waarmeê zij bezig was het natte graf te droogen.

Dit zonderling gedrag ging boven zijn verstand:
Offchoon in Lao's school reeds van zijn jeugd bedreven,
Kon hij er voor zichzelv' geen reden toch van geven,
En vroeg die dus maar kort en goed.
„ Helaas!" zoo kreet de vrouw, met overstelpt gemoed,
„ Dit graf bevat mijn al, mijn heil, mijn lust, mijn leven,
„ Den besten echtgenoot, dien ooit de wereld gaf.
„ Nog even vóór zijn' dood nam hij mijn woord mij af,
„ Dat ik niet eer mij weêr in 't huw'lijk zou begeven,
„ Vóór dat de vochtige aard' zou droog zijn op zijn graf.
„ 'k Wil, als een Godspraak, ook mij naar zijn' wil gedragen.
„ Ik zit, zoo als gij ziet, hier, reeds twee gansche dagen,
„ Met dezen waaijer op zijn graf,
„ En kwijt mij van 't bevel, dat hij mij stervend gaf;
„ En, duurde 't ook vier dagen en vier nachten,
„ 'k Zal voor den minsten schijn
van trouwen zelfs mij wachten,
„ Tot dat het natte graf volkomen droog zal zijn."

Schoon Choang om zoo'n haast moest lagchen in zijn hart,
Had hij toch eerbied voor haar smart,
En deed zijn best, om ernstig zich te houên;
Hij hield beleefd'lijk bij haar aan,
Om met hem naar zijn huis te gaan,
Waar, zei hij, ligt zijn gâ, de beste van de vrouwen,
Haar troosten kon in 't bitter leed.

De weduw was daartoe gereed;
En, toen ze in huis gekomen waren,
Riep Choang, om haar kiesch gevoel te sparen,
Zijn vrouw apart, en zei haar, kort en goed,
Hetgeen hem met de weduw was ontmoet;

Terwijl hij van ter zij' daarbij zijn vrees deed blijken,
Dat ook *zijn* lot naar dat haars mans eens mogt gelijken,
Als Hansy bij geval hem overleven mogt.

Zulk eene onred'lijke achterdocht
Kon Hansy's liefde niet verdragen;
En, daar die vurig niet alleen,
Maar uiterst kwetsbaar was meteen,
Begon ze om zijn gedrag zich heftig te beklagen;
En spaarde toorn, verwijt noch tranen in haar smart,
Tot zij dien argwaan had verdreven uit zijn hart.
Zelfs moest de weduw het ontgelden:
Want, schoon de buijen reeds een' guren nacht voorspelden,
Was Hansy niet van zins, om onder 't zelfde dak
Met eene ellendeling te slapen,
Die, zonder 't minst ontzag, de huwlijkstrouw verbrak.

Er was dus rust noch lust te rapen,
Vóór dat zij ging; — hetwelk een uur pas leed,
Of Choang werd verrast door een voormalig leerling,
Die lang niet van zich hooren deed.
Hij werd met groote pracht, zoo als 't in China meer ging,
Ontvangen en onthaald;
Aan tafel werd voor hem de beste plaats bepaald,
Waarbij de vrienden lustig dronken:
Ook Hansy had haar' gâ 't vertrouwen weêrgeschonken;
De gastheer en zijn jonge vrouw,
Of hun geluk nooit enden zou,
Vol liefde en teederheid, en hand in hand gezeten,
Hunn' gast vergetend', hadden schier zichzelv' vergeten!

Doch spoedig nam dat heil een' keer;
Want Choang viel op eens in een beroerte neêr,
IJskoud en zonder leven:
Vergeefs was alle hulp, vergeefs het luid geklag
Van Hansy, die zoo zwaar een' slag
In 't eerst niet meende te overleven:
Zij hield zich echter kloek, en nog denzelfden dag
Vond zij zich sterk genoeg, zijn' laatsten wil te lezen;
Den tweeden kracht reeds, om bedaard te wezen,
Waarin zij door haar' gast met troost werd bijgestaan;
Den derden bood zij hem dien aan,

En (om van verd'ren omslag ons te onthouën)
Den vierden vond men goed, om met elkaar te trouwen.

Nu was er geen gezucht noch weeklagt meer in huis,
En Choang, zonder meer gedruisch,
In een goedkoope kist gelegen,
Werd acht'loos in een'. hoek gezet,
Alwaar hij ongestoord mogt blijven harentwegen,
Tot zijn begrafenis vergund werd door de wet.

Intusschen hield het paar zich met den opschik bezig:
De bruid droeg in haar' neus een kostelijk juweel;
Haar' minnaar viel de bruigomstooi ten deel,
Van zijn' voormaal'gen meester nog aanwezig,
Waarbij hij van de kunst een knevelpaar ontving,
Dat van zijn lippen neêr tot aan zijn teenen hing.

Het uur der plegtigheid verscheen:
De priester stond gereed; de maagschap was bijeen,
En deelde in 't echtgeluk, dat straks het bruidspaar beidde;
De zalen schitterden van licht,
Dat, bij den eêlsten geur, een' zonneglans verspreidde,
Waarvoor de volle middag zwicht.

Reeds werd de bruidegom in 't bruidsvertrek gewacht,
Toen een bediende, doodverlegen,
Der bruid de droeve tijding bragt,
Dat Fo, zijn heer, een toeval had gekregen,
En zonder twijfel dood'lijk, zoo hij zei,
Ten zij men 't hart eens pas gestorv'nen kon bekomen,
Dat m'op de bloote borst hem lei.

De man had naauw den tijd, dat hij zijn boodschap zei,
Of Hansy had haar kleed reeds zaamgenomen,
En met een' moker, dien ze vond,
Stoof ze ijlings in 't vertrek, waar Choang's doodkist stond,
Ten einde met het hart haars dooden mans, kon 't wezen,
Den levenden bij tijds nog te genezen.

Zij sloeg dus met geweld het deksel van de kist;
Wanneer 't gewaande lijk, den dood aldus ontgrist,
Zich loswond uit zijn banden!
De ontstelde Hansy viel de moker uit de handen,

En Choang kroop er uit,
Niet wetend' waar hij is, noch wat de zaak beduidt,
Verwonderd om al 't geen den lezer reeds gemeld is,
Om Hanſy's rijken tooi en haar niet blijde ontſtelt'nis.

Niet beter ging het hem, toen hij zijn kluis verliet;
Hij zag het feestgewoel, maar wist van de oorzaak niet,
En kon de zaak zich niet verklaren,
Vóór dat een knecht hem zei, wat hem was wedervaren.
Doch eer hij, woedend om dien hoon,
En peinzende op een bloedig loon,
Zich aan zijn teed're gâ kon wreken,
Had ze, in vertwijfeling, zichzelv' de borst doorſteken.

Daar hij, als wijsgeer, wist,
Dat m'onherſtelb're ramp met lijdzaamheid moet dragen,
Onthield hij zich van nut'loos klagen.
En als hij de eigen kist,
waarin hij had gelegen,
Met goede menſchen hulp, weêr bruikbaar had gekregen,
Let hij er, zonder veel gepraats,
Zijn trouw'looze gâ in zijn plaats;
En, daar het anders ſtond geſchapen,
Dat zoo veel feestlijkheid tot nietwes dienen zou,
Nam hij nog d'eigen nacht, om niet alleen te ſlapen,
De weduw met den grooten waaijer tot zijn vrouw.

Zij leefden ſinds nog menig jaar
In rust en vrede met elkaar;
En, daar 't volmaakte ons, zelfs in d'echt, niet is beſchoren,
Zoo lieten zij zich door geen ſchijnbejag bekoren.

1829. A. HOEXUM VAN DIJK.

LETTERKUNDIGE STERFLIJSTEN.

In de *Library Manual* van GOODHUGHE vindt men de volgende berekening, allezins moedbenemende voor Schrijvers, die naar onſterfelijkheid ſtreven. Dezelve is, wel is waar, bezwaarlijk naar behooren te ſtaven. Wij geven ze, zoo als wij ze aldaar vonden. Zij moge in allen gevalle die werking doen op ons oordeel, dat zij ons eenigzins behoedzaam

make in het toekennen van den naam van een *Genie*, wanneer wij ontwaren, hoe betrekkelijk zeer gering het getal is der zoodanigen, welke de Goddelijke vonk onsterfelijk heeft gemaakt.

„Van ongeveer duizend boekdeelen, welke in *Engeland* het licht zien, kosten zeshonderd den drukker meer, dan ze hem opbrengen; tweehonderd leveren noch verlies noch winst op; honderd worden met een gering voordeel gesleten, en de overige honderd doen het geld in zijne kas mildelijk toestroomen. Zeshonderdvijftig worden vergeten in den loop van het jaar, dat ze zag verschijnen; honderd sterven in het tweede jaar; honderdvijftig in het derde; naauwelijks vijftig bereiken het zevende jaar; een veertigtal leeft wat langer, en wel niet meer dan tien brengt het tot den ouderdom van twintig jaren.

„Van de vijftigduizend werken, welke de zeventiende eeuw heeft opgeleverd, telt men naauwelijks vijftig, die heden ten dage nog geacht zijn; en van de tachtigduizend, in de achttiende eeuw verschenen, hebben op zijn best driehonderd de eer des herdruks verworven, en niet veel meer dan vijfhonderd worden dezer dagen nog gezocht.

„En, van de vroegste tijdperken af, tot de achttiende eeuw, zijn ons niet meer dan vijfhonderd Schrijvers, in alle talen en bij alle volken, bekend, die de vernielende werking van den Tijd hebben kunnen wederstaan."

PRIESTERS TE MENDOZA.

De priesters te *Mendoza*, zegt Kapitein HEAD in het verhaal zijner reis over de *Pampas*, leiden een los leven. De meesten hunner hebben eigen kroost, en eenigen leven zelfs openbaar met hunne kinderen. Hun geliefkoosd vermaak is het hanegevecht, elken donderdag en zondag. Eens reed ik op eenen zondag, en ontdekte zoodanig strijdperk. Ik sprong van mijn paard, om het meer van nabij te beschouwen. Rondom den kring stonden verscheidene priesters, die elk eenen strijdhaan onder den arm hadden. Het was verwonderlijk te zien, hoe ernstig en hoe langen tijd zij met het doen van weddenschappen zich bezig hielden. Hoe zeer zou het *Engelsche* volk zich ergeren, wanneer het op zondag eenen hoop geestelijken een hanegevecht zag houden!

HET PROCES DER FANDANGO.

Gelijk bekend is, ſtelt deze *Spaanſche*, oorſpronkelijk *Mooriſche* dans alle overgangen en trappen der liefde daar. Verlangen, hoop, toenadering, ontvlugting, wederkeer, teederheid, weigering en overgave worden door de muzijk en de wellustige voorſtelling der danſers verzinnelijkt. Temperament en volkszeden hebben de *Fandango* en de *Volero*, welke laatſte, als een vervolg van de eerſte, de verrukkingen der wederzijdſche min uitdrukt, boven alle andere danſen uitverkoren. Beide beſluiten gewoonlijk de gezellige vermaken, en de *Spaanſche* ernsthaftigheid ruimt gewillig het veld, wanneer de ſmeltende toonen der muzijk tot de weelderige *Fandango* uitlokken.

Naar luid des verhaals, hield eens de Roomſche Stoel, zich ergerende aan het onzedelijke der *Fandango*, zich ernſtig met derzelver verbanning bezig. Eene plegtige Kerkvergadering werd gelast haar proces op te maken, en de meerderheid ſtond gereed haar doodvonnis uit te ſpreken, toen een der Kardinalen, van de grondſtelling uitgaande, dat geen ſchuldige onverhoord mogt veroordeeld worden, den voorſlag deed, de *Fandango* in perſoon voor het geregt te dagen. Zijn gevoelen zegepraalde. Twee *Spaanſche* danſers, van beiderlei ſekſe, werden ontboden, om den aangeklaagde voor de hooge regtbank te vertegenwoordigen. Weldra had de bevalligen levendigheid van het vlugge paar de plooijen van het voorhoofd der ſtrenge regters verdreven. De plaats der vijandelijke gezindheid werd vervangen door welgevallen, geſpannene oplettendheid en levendige deelneming. Onwillekeurig geraakten, van lieverlede, handen en voeten in beweging, om de maat te ſlaan. Eindelijk rigtten zich zelfs verſcheidene Eminenties op, om eenige ligchaamsbewegingen der danſers na te bootſen. In 't kort, het ganſche geestelijke geregtshof werd eene danszaal, en de zitting eindigde, met de *Fandango* genade te verleenen en in hare oude regten te herſtellen.

BEKLAGENSWAARDIGE ONKUNDE.

(*Gazette des Tribunaux*, 28 *Mai* 1830.)

Bij eene zaak, gebragt voor het Geregtshof van *Valence Drôme*), onder het voorzitterſchap van den Heer PLANEL,

las men eenen getuige het gewone formulier van den eed voor: *Gij zweert en belooft, enz.* en verzocht hem de hand op te heffen en te zweren. De getuige hief de hand op, maar weigerde te zweren; zeggende, dat hij zulks niet gewoon was. De Regter deed hem opmerken, dat hij beloofd had, de waarheid te zeggen; dat men, tot staving daarvan, den eed vorderde, enz. Nieuwe weigering. Eindelijk, na lange aarzeling, zeide de man, op een' krachtigen toon: *Nu dan! Bl.....s!* — Deze man, vader des huisgezins, 50 jaren oud, en in eene volkrijke gemeente niet verre van *Valence* wonende, bleek verder, nooit iets te hebben vernomen van hetgeen een *eed* is, en verkeerde in den waan, dat men een' *vloek* van hem vorderde.

DE ZWIJGENDE VOLTAIRE.

In een gezelschap ten huize van Mevrouw CHATELET wist niemand reden te geven van de gemelijke stemming en het hardnekkig stilzwijgen van VOLTAIRE. „Gij zult de „ware oorzaak hiervan niet ligt raden," zeide eindelijk de gastvrouw; „maar ik ken hem. Sinds ettelijke dagen spreekt „men te *Parijs* schier van niemand anders, dan van den op „het rad liggenden afschuwelijken moordenaar en straatroo„ver. Daarover ergert zich VOLTAIRE. Met één woord: „hij is jaloersch op den geradbraakte!"

DE MUZIKALE EFFEKTENHANDELAAR.

Een Muzikant, die den zoon eens Effektenhandelaars, een man zonder opvoeding, onderwees, werd door den vader gevraagd naar diens vorderingen. „Met de vingerzetting gaat „het wel," antwoordde de meester; „maar met de maat wil „het nog niet; hij speelt b. v. dikwijls zestienden, in plaats „van achtsten." — „Nu," hernam de vader, „wanneer hij „met een zestiende volstaan kan, waarom zou hij dan een „achtste geven?"

DE INGESLOKTE RING.

Een rijk man, maar even rijk in ondeugden als in goud, sloeg, in eene ijlende koorts, een' diamanten ring te lijve. „Dat heeft hij wis gedaan," zeide een spotvogel, „om eeni„ge inwendige waarde te verkrijgen!"

AAN EEN' DRINKER.

Gij, die u dwaselijk verheft,
Een kwartje wijns te kunnen bergen;
Is 't mooglijk, dat gij niet beseft,
Hoe gij, met dus uw maag te tergen,
Moet zwichten voor het stomme vat,
Van zeven ankers naauwlijks zat?

IJ.

MENGELWERK.

COPERNICUS UITVINDER, NIET HERSTELLER VAN EEN STELSEL.

De geschiedenis der ontdekkingen in sterrekunde is eene der treffendste opheldering van hetgeen men noemt den voortgang van den menschelijken geest. Nieuwsgierigheid, lust tot ondernemen, behoefte, inslaan van verkeerde wegen, hersenschimmige ontwerpen, mislukte pogingen, bedaarder onderzoek, opgaan van licht en verheffing tot zekerheid, ziedaar wat het verhaal behelst van den voortgang in sterrekunde, veel gelijkende naar het verhaal der lotgevallen bij de ontdekking van onbekende landen, en misschien wel de schets der wijze, waarop men langzaam vordert in alle vakken van menschelijke kennis. De geschiedenis der lotgevallen in het sterrekundig onderzoek is nog al juist beschreven; offchoon met gapingen, hier als in alle geschiedenisfen aan te treffen, vooral in de vroegere tijdvakken; terwijl zij misschien leerzamer is dan eenige andere, om licht te verspreiden over de oorzaken van dwaling in 't algemeen. Het ongelukkige is, dat de geschiedenis der sterrekunde zoo moeijelijk te verstaan is voor de meeste lezers. Stelsel van COPERNICUS, wetten van KEPLER, aantrekkingskracht van NEWTON, zijn klanken voor de meesten, die ze hooren, en welligt voor vele dichters en redenaars, die ze uitspreken, en er hunne voortbrengselen meê opsieren. Het waren schrandere mannen, die wij daar noemden: met hen begint het verslag van ware verdiensten en vruchtbaren arbeid, op goede gronden aangelegd, door geduld bestuurd en geleid tot verstandige besluiten, waardoor niet alleen over den aard der dingen, maar ook over de middelen van ontdekking zoo veel licht is opgegaan.

Als men in gedachte eene zon stelt in een middelpunt,

waaruit verſcheidene cirkels beſchreven zijn, die hoe langer hoe grooter van middellijn worden, zoodat ieder cirkel omgeven is door een' volgenden, op eenigen afſtand getrokken; en men laat in den cirkel het naast aan het middelpunt eene planeet bewegen, in den tweeden cirkel insgelijks eene planeet, in den derden cirkel onze aarde zelve als eene planeet gerekend, in den vierden en de volgenden weder planeten doende omloopen, zoo vele als er zijn; dan heeft men zulk een fraai zamenſtel bedacht, dat hetzelve, hetzij geteekend op papier, of door een werktuig voor oogen geſteld, een ieder door het regelmatige en eenvoudige aanſtonds inneemt. En als men daarbij voegt, dat enkel door aan ieder der planeten eene tweede beweging toe te kennen, waardoor zij op zichzelve ronddraaijen als een wiel om eene as, door aldus onzen aardbol te doen draaijen om eene as, hellende naar zekere rigting, alle de verſchijnſels verklaard zijn van het opkomen en ondergaan der zon, van de ſaizoenen, en de verdere merkwaardigheden, die een gezet aanſchouwen van het uitſpanſel doet ontwaren; dan is de minst gevorderde, maar die dit verſtaat, opgetogen van bewondering over het eenvoudig ſchoone van zulk eene zamenſtelling. Geen wonder, dat, toen COPERNICUS deze ſchikking der planeten om de zon aandrong, in een werk, dat in 1543 verſcheen, bijna gelijktijdig met zijnen dood, er, behalve bedenkingen voor en tegen, tot welke het ſtof gaf, ook de vraag ontſtond, of niet anderen vóór hem op dit eenvoudige denkbeeld waren gekomen. Er waren toen ſedert de tweede eeuw van onze tijdrekening geene eigenlijk gezegde verklaringen gegeven, die iets nieuws behelsden; voorwaar een lange ſtilſtand! terwijl de werken van den laatstgemelden tijd juist eene tegenovergeſtelde inrigting, of *ſtelſel*, zoo als het heet, hadden aangenomen, waarin de *aarde*, niet de zon, het onbewegelijke middelpunt was, om hetwelk zich alle hemellichten wendden. Doch het ontbrak niet aan gevoelens, herkomſtig van veel vroegeren tijd, toegeſchreven aan andere wijsgeeren, in welke de meening doorſtraalde,

dat niet de zon om de aarde zou draaijen, maar de aarde zich wentelen om eene as en daarenboven draaijen om de zon. Zoodat, toen men die gevoelens zorgvuldiger ging nazoeken en optellen, en het aantal en gezag der plaatsen uit oude schrijvers aanzienlijk scheen te worden, men COPERNICUS meer als den *hersteller* van eene aloude, doch vóór eeuwen verlorene, verklaring begon aan te zien, dan als den *uitvinder* van eene nieuwe.

Er is geen sterker voorbeeld, hoe weinig soms aanhalingen uit oude schriften afdoen, wanneer hare innerlijke waarde niet mede getoetst wordt, en hoe weinig de verhevenheid van toon bij de wijsgeeren van ouden tijd een waarborg oplevert van wezenlijk gedane ontdekking, dan hetgeen op dit punt in onze tijden is aan het licht gebragt. De bron, naar welke zich thans allen begeven, die iets over de geschiedenis der sterrekunde voordragen, de schatkamer van sterrekundige berigten, zijn de uitmuntende werken van DELAMBRE over de geschiedenis der sterrekunde bij de ouden in de middeleeuwen en in den lateren tijd, in welke de echte geest van kritiek, gepaard met eene volledige kennis der Grieksche taal en aanhoudend delven in de oorspronkelijke werken, al die vrucht hebben opgeleverd, met welke het aanwenden dierzelfde middelen op andere vakken is bekroond geworden; als de geschiedenis der volken, en die van maatschappelijke instellingen. Nog kort te voren, tegen het einde der voorgaande eeuw, had BAILLY zijn vernuft besteed, om alwat voortreffelijk was uitgedacht in wis- en sterrekunde te doen afvloeijen uit bronnen, geplaatst ver boven de vroegste gedenkstukken van erkende geschiedenis. De nasporingen van geleerde *Engelschen*, in hun rijk van *Indië* gedaan, deden een oogenblik geloof hechten aan ontzettende kennis en geleerdheid, waarvan slechts sporen overbleven. De gedachten wendden zich op nieuw naar oude tijden, ja voorbij oude tijden, en waanden eene nog grijzer oudheid te bespeuren, een verloren volk, een verloren gewest, en wat al niet, dat eenmaal had geschitterd, nu vergaan was. In de Geologie

was men langs geheel andere wegen tot ſoortgelijke opvatting geraakt; en het viel bijzonder in den ſmaak, omdat het tegen den Bijbel inliep, en het dien navorſchers bij uitſtek onredelijk toeſcheen, zich bij het oudſte gedenkſtuk van geſchiedenis op te houden, terwijl zij zich verlustigden met tijden, waarvan geenerlei gedenkſtuk overig was, en met volken, waarvan D'ALEMBERT hun al ſchertſend toevoegde, „dat zij ons dus alles hadden geleerd, „ behalve hun naam en afkomst." Lezen en vergelijken echter waren nog niet door allen ter zijde geſteld: CUVIER deed voor Geologie, wat DELAMBRE deed voor ſterrekunde; namelijk, te onderzoeken het gezag der ſchrijvers, op welke men zich beriep, en de waarde der overleveringen, door ſommigen te boek geſteld, te toetſen aan dien heilzamen en deugdelijken regel, dat men tot den eerſten, die eenige overlevering vermeldt, moet opklimmen, en dat, als het blijkt, dat volgende ſchrijvers maar overnemen en herhalen, hunne herhalingen, al waren zij legio, geen grein gewigts bijzetten aan de waarſchijnlijkheid van het oorſpronkelijk verhaal.

Hebben de oude wijsgeeren het ſtelſel van COPERNICUS verkondigd? Men zou het zekerlijk verwachten van menſchen, die hun natuuronderzoek zoo hoog begonnen als zij, die al hunne beſchrijvingen van het beſtaande verbonden met de ſchepping, met den ondergang van werelden, en daarbij niet zelden getroffen waren door de regelmatigheid van wiskundige figuren en de vaste verhoudingen tusſchen getallen. Want dit laatſte heeft ten allen tijde iets grootsch en geheimzinnigs tevens aan wiskundige beſpiegeling toegevoegd, en eene dweeperij, half godgeleerd, half wiskundig, doen geboren worden. Men beſpeurt in de droomen van PYTHAGORAS een' gedurigen ophef van alwat in getallen of figuren het meest treft door regelmaat; als gelijkzijdige driehoek, vierkant, getal drie, volgorde in klanken, volgorde onder hemelſche ligchamen. Volgens den *Timaeus* van CICERO, heeft de geometriſche evenredigheid eene groote rol geſpeeld bij de ſchepping. Bekend

is het opſchrift van PLATO: ἀγεωμέτρητος οὐδεὶς εἰσίτω, herſteld onder ons, bij beſluit van Z. M.: *geen toegang, zonder getuigſchrift van de Matheſis.* Nu kan dit alles nog wel even onvruchtbaar blijven, als op een vignet het oog der Voorzienigheid met ſtralen omgeven, en van even geringen invloed zijn tot ſtichting van wetenſchap, als de invloed der ſterren geweest is onder latere Alchymisten op de vorming van ware ſcheikunde. Hoe weinig althans hier de uitkomst beantwoordt aan de verwachting, leert ons het geval van COPERNICUS, wanneer men nagaat, waarop neêrkomt, hetgeen men bij de ouden vindt aangeteekend nopens hunne bekendheid met het ware planetenſtelſel.

Dat het uitſpanſel met alwat er zich aan vertoont, ſterren, zon en maan, voor ons oog omgevoerd wordt als van het oosten naar het westen, en eene geheele omwenteling volbrengt in 24 uren, is eene eerſte waarneming, die zich als van zelve laat doen, en die al vroeg eenigen op het denkbeeld bragt, of ook de oorzaak van die verſchijning moest gezocht worden in eene wezenlijke beweging van de aarde, waarop wij ſtaan, maar in de tegenovergeſtelde rigting van het westen naar het oosten. Dit is nog ſlechts een zeer gering gedeelte van het wereldſtelſel door COPERNICUS opengelegd, namelijk de omwenteling der aarde om hare as. Sommigen kwamen een' ſtap verder, en onderſtelden, dat de aarde daarenboven rondom de zon kon gevoerd worden in een jaar. Door namelijk de zon los te maken van het uitſpanſel, en als 't ware naar ons toe te brengen, de vaste ſterren daarentegen op een' onmetelijken afſtand achter de zon en rondom van ons te verwijderen, kon men, als de aarde omloopt, verklaren, waarom de zon op andere tijden van het jaar in andere gedeelten van het uitſpanſel, nabij andere ſterren, geplaatst ſchijnt, of, zoo als het heet, zich in andere *teekens* vertoont. De *Pythagoristen* wilden wel hooren van eene aarde, die bewegelijk zoude zijn in de ruimten van het heelal; maar zij waren te veel ingewikkeld en verward in hunne gewaande overeenkomst

tusschen spheren, klanken en getallen, om eene ware overeenkomst te kunnen beseffen. Het *vuur* moest in het midden staan van het heelal, omdat aan het uitstekendste de voornaamste plaats toekomt, en vuur is edeler en verhevener dan aarde; dit vuur was echter niet de zon, maar wat aan de zon haren gloed schenkt; de zon zijnde óf glasachtig van aard, en dus in staat om als een spiegel dien gloed naar ons toe te kaatsen, óf geschikt om gelijk een trechter ons de ontvangene hette mildelijk te bedeelen. Daarna komen de tien spheren, of liever tien afgedeelde ruimten, bestemd tot de bewegingen der hemelligchamen; waarvan de eerste, beginnende van de verste af, is, de spheer der vaste sterren; dan, naar orde, die van *Saturnus*, *Jupiter*, *Mars*, de *Zon*, *Venus*, *Mercurius*, en de *Maan*; eindelijk die der *Aarde* zelve de negende, en de tiende die van *Antichton*, of de *Tegenaarde*, welker plaats niet duidelijk wordt opgegeven, hetgeen komt, volgens BRUCKER, omdat zij zelve het niet regt wisten. Dat zou dan alleen geweest zijn om het getal *tien* aan te vullen; een vroegtijdig blijk van 's menschen vooringenomenheid met het decimale stelsel. Latere wijsgeeren hebben het op menschelijke tellingen en verdragen toegepast; de oudere, zich eenige trappen hooger plaatsende, waren ons vooruit, en hadden er reeds de natuur zelve, zoo het schijnt, naar geregeld. Maar, wat voegt hun ARISTOTELES toe? „Zij zochten „niet," zegt deze schrandere man, „naar het verband „en de oorzaken volgens de verschijnselen, maar trachteden de verschijnselen zelve naar hunne leerstellingen „en zeker aangenomen verband te dwingen en op te „sieren." *De Coelo*, lib. II. c. 14.

Men ziet nog niet duidelijk, of de aarde zich in of met hare spheer beweegt; men zou het verwachten, en echter zegt ons PLUTARCHUS, dat het hoofd der sekte, PYTHAGORAS, de *zon* in den zonneweg deed bewegen, dus niet de *aarde*.

Het is dan ook aan een' van zijn' aanhang, PHILOLAUS, die geleefd heeft te *Heraclea* ten tijde van PLA-

TO, dat meer bepaaldelijk het gevoelen wordt toegeschreven, dat de aarde om de zon in een' cirkel bewogen wordt.

NICETAS van *Syracuse*, of misschien HICETAS, zoo als DIOGENES LAERTIUS hem noemt, geloofde, dat „de hemel, zon, maan, alle de hemellichten onbewegelijk waren, en er zich niets in het heelal bewoog buiten de aarde; dat, deze zich om hare as met zeer groote snelheid omwendende en draaijende, alles op dezelfde wijze plaats had, alsof, de aarde onbewegelijk zijnde, het de hemel was, die zich bewoog." Dit zijn de woorden van CICERO, klaar en duidelijk, zoo als alwat hij voordraagt; maar het betreft, gelijk men ziet, alleen de omwenteling der aarde en de 24 uren, die zoo ligt te begrijpen is, als eene mogelijke oorzaak van het opkomen en ondergaan der zon, en den schijnbaren omloop van het geheele uitspansel. Zelfs moeten de woorden, dat er zich behalve de aarde niets in het heelal beweegt, in geen' anderen zin worden verstaan dan ten opzigte van deze beweging alleen, niet alsof daarmede ontkend werden de verplaatsingen van de zon, de maan en de planeten aan het uitspansel, van welke hier niet gesproken wordt, maar die door CICERO overal elders, en door allen, beschreven zijn. In zijn' *Timaeus*, van de aarde sprekende, noemt CICERO haar „onze voedster, op eene doortrokken as gedragen, en de oorzaak van dag en nacht," in navolging van PLATO, die bijkans dezelfde uitdrukking bezigt; ofschoon men ook niet letterlijk door „oorzaak van dag en nacht" omwenteling mag verstaan, vermits maar weinige regels hooger, aangaande de dagen, de maanden en het jaar, staat: „de eerste worden veroorzaakt door eene omdraaijing van de geheele spheer; de tweede, wanneer de maan, hare loopbaan volbragt hebbende, de zon weder heeft achterhaald, *solem consecuta est;* het jaar, als de zon haren cirkel geheel heeft voltooid en doorloopen."

Deze en dergelijke aanhalingen, die ligt te vermenigvuldigen zijn in de scholen van PYTHAGORAS en

PLATO, genomen uit het midden van bespiegelingen, die somtijds geheel niet die van sterrekundigen zijn, gaan dan nog zeer weinig ver in de ware beschrijving van het planetenstelsel. HERACLIDES van *Pontus*, die dik en vet werd, terwijl hij wetten bedacht voor menschen en wetten voor het heelal, ging niet verder dan de dagelijksche omwenteling. Even zoo ECPHANTUS, een *Pythagorist*.

Het is nu op te merken, dat de gevoelens over de beweegelijkheid der aarde, hier en daar te boek gesteld, nergens met aanwijzing van redenen vergezeld gaan, en dat het niet eigenlijk sterrekundigen zijn, aan welke zij toegeschreven worden, maar wijsgeeren, die, over alles sprekende, nu en dan eens niet geheel mis raadden. Maar vooral is merkwaardig, dat de sterrekundige school, die van 300 jaren af vóór CHRISTUS te *Alexandrië* bloeide, en de eerste is, van welke wij bescheiden hebben nopens werktuigen, metingen en berekeningen, met ééne uitzondering, de *onbewegelijkheid der aarde*, zoowel om hare as als ten opzigte der zon, verdedigd, en zoodanig bevestigd heeft, dat het de leer is geworden van alle de eeuwen, die gevolgd zijn tot aan de zestiende eeuw. De geschiedenis dier school, door PTOLEMAEUS opgesteld, bevat de geloofsbelijdenis van volgende geslachten, onder welke weinigen zich aan afwijking van de regtzinnige leer hebben schuldig gemaakt. ARISTARCHUS is de eenige, hiervan uitgezonderd: van hem wordt getuigd, dat hij de zon deed stilstaan, alsmede de sterren, gevende dus aan de aarde eene beweging om de zon en om hare as, beide in een werk, opzettelijk geschreven tegen de voorstanders van eene onbewegelijke aarde; dit werk is verloren, en staat enkel vermeld, zonder, naar het schijnt, te *Alexandrië*, of elders, opgang te hebben gemaakt.

Er blijft ons nog over, een' stap te herinneren, die tot het ware stelsel zou schijnen te hebben moeten brengen, en die, offschoon gedaan, echter tot dit stelsel niet bragt. Wij bedoelen hetgeen opgemerkt was in de be-

weging van de twee planeten, het digtst aan de zon geplaatst, *Mercurius* en *Venus*, wanneer men het in verband ſtelt met de beweging der aarde om de zon, die, gelijk wij zagen, reeds eene bekende vooronderſtelling was geworden. Deze planeten, zich bewegende in de twee eerſte cirkels getrokken om de zon, worden de *lagere* genoemd, omdat zij de eenige zijn, welker loopkringen ingeſloten zijn binnen dien van de aarde, die de derde is; terwijl alle de overige, cirkels beſchrijvende, waarin de drie gemelde zelve begrepen zijn, zich verder of *hooger* van de zon verwijderen dan de aarde. De cirkel nu, in welken *Mercurius* rondloopt om de zon, is klein; die van *Venus* is ook niet zeer uitgeſtrekt; zoodat beide planeten, gezien uit de aarde, altijd voorkomen als vergezellende of omringende de zon op geen zeer grooten afſtand. Onzigtbaar, gelijk alle hemelligchamen, als de zon zelve boven de kim is en door haar licht dat van alle andere beneemt, worden zij beſpeurd enkel na zonsondergang in het westen, volgende de zon, of vóór zonsopkomen in het oosten, de zon vooruitgaande. Eene der twee, *Venus*, is bovendien zoo merkwaardig om haren glans ten allen tijde, en om haren ſchitterender glans als zij de helft van haren cirkel bereikt, tusſchen de zon en de aarde gelegen, en dus naderbij is, dan in de helft aan gene zijde der zon van ons af gelegen, dat het voor ons moeijelijk is te begrijpen, hoe de minſte aandacht bij de genen, die zich ſterrekundigen noemden, niet dadelijk het denkbeeld deed opvatten van een' cirkel, en wel van een' cirkel *om de zon*, of in welks midden de zon geplaatst was. Het bevestigt, dat er meer gepraat en geraden, dan oplettend gadegeſlagen en vergeleken werd. Het werd echter ontdekt; wij hebben plaatſen, die het duidelijk beſchrijven; doch werd algemeen voor zoo weinig zeker of zelfs waarſchijnlijk gehouden, dat PLINIUS, er van gewagende, verlegen ſchijnt, niet hoe het te *bewijzen*, maar hoe het te *beſchrijven*. Zijn verſlag is zoo verward, dat DELAMBRE, hem op den voet volgende, en alle zijne woorden ziftende, er voor

zich niets uit maakt, dan dat gemelde twee planeten zich in *loopkringen* bewegen, *voor de zon geplaatst*; dat is, tusschen de zon en ons.

De duidelijker plaatsen zijn te vinden, de eene bij CICERO in het *Somnium Scipionis*, alwaar van de omloopskringen van *Mercurius* en *Venus* wordt gewaagd als *vergezellende* de zon, zoo men namelijk de beteekenis, hieraan door MACROBIUS gegeven, goedkeurt, dat het bedoelt, of moet bedoelen, niet slechts *bij* de zon, maar *om* de zon. Een gevoelen, dat door laatstgemelden, zoo als de mode was en somtijds nog is, dadelijk aan onbekende *Egyptenaren* wordt toegeschreven, offschoon daarvan niets blijkt in de geschriften van hen, die zich beroemden hunne kennis aan *Egyptische* priesters verschuldigd te zijn. De andere plaats, den waren loop van *Mercurius* en *Venus* om de zon *als middelpunt* beschrijvende, is te vinden bij VITRUVIUS, die het met zoo vele woorden heeft, lib. IX. c. 4.

Als men nu bedenkt, dat het reeds een oud zeggen was, dat misschien ook de aarde om de zon gevoerd wordt, hoe komt het, dat het in de grijze wijsheid van *Egyptische* of *Chaldesche* priesters nooit opkwam te vragen, of dan niet de overige planeten, *Mars*, *Jupiter* en *Saturnus*, op gelijke wijze in loopkringen *om de zon* geplaatst en bewogen werden. Doch laat het ons niet bevreemden: de wijsheid van een' veel lateren tijd, die van *Alexandrië*, welker gang ons beter bekend is, toont ons, onder beroemde namen, van den eersten af tot aan PTOLEMAEUS, hoe ruim vier eeuwen (en welk een tijdsverloop!) het zamenstel van werktuigen ruw en gebrekkig bleef; welk eene moeite het kostte, om zelfs een' regthoekigen driehoek te leeren berekenen; hoe wezenlijk traag menschelijke vorderingen zijn, als men ze niet afschildert met eene pennestreek, of zich vijf of zes eeuwen als één tijdstip voorstelt, maar ze kan aanschouwen zoo als zij geweest zijn.

De uitslag althans is niet twijfelachtig, en het besluit, zoo even vermeld, dat zoo ligt scheen op te maken,

werd niet getrokken. Of het gelijkstellen van onze aarde met eene planeet te vernederend scheen voor hare bewoners, of welke de reden geweest zij, zeker is het, dat, offschoon allen wisten, dat *Mercurius* en *Venus nabij de* zon zijn en blijven, PTOLEMAEUS, die omtrent het jaar 130 schreef, niet eens van de mogelijkheid spreekt, dat hunne kringen *om de zon* zouden liggen; zich vergenoegende met twee gevoelens aan te halen, volgens welke die planeten haren omloop óf *geheel voor* óf *geheel achter* de zon zouden volbrengen, en besluitende met te zeggen, dat het eerste hem het waarschijnlijkst voorkomt. De opmerking is gedaan (wij gelooven door LAPLACE), dat, door hunne opgevatte begrippen aangaande de hoogere planeten over te brengen en toe te passen op *Mercurius* en *Venus*, de ouden bevestigd raakten in hun *valsch* stelsel; terwijl, waren zij begonnen van deze laatste, en hadden zij de meening, reeds ontstaan, dat hare bewegingen welligt om de zon plaats grepen, omhelsd en ook op de overige toepasselijk gemaakt, zij op het spoor waren gekomen, dat tot het *ware* kon geleiden. Dat zou dan zijn, dat zij aan het *verkeerde einde* waren begonnen. De man, die het eerst de zaak aan het *ware einde* opvattede, was COPERNICUS. Hij trok een besluit, niet een vroeger besluit gewijzigd, maar het *tegenovergestelde* van dat van eeuwen; bewees, dat het eene dwaling was, die men voor waarheid opgaf; sloeg den weg in, door niemand vóór hem bewandeld; bereikte het doel, dat hij aanwees, door middelen, die hij bedacht; en dit is het, wat den scherpzinnige, den ONTDEKKER kenmerkt!

COPERNICUS vervaardigde een schoon geheel, waarvan eenige losse stukken bestonden, doch die zelfs als zoodanig door de meest bevoegde regters waren verwaarloosd, ja verworpen geworden. Laat men dit wèl bedenken: het is niet maar een inval, die vervolgens gebleken is met de waarheid overeen te stemmen, eene bloote meening, dat het zoo *konde* zijn. Men moet hier wederom tot de bron opklimmen, zich het boek voor

oogen stellen, vol geometrische figuren en propositiën, in welke, met de beste hulpmiddelen van den tijd, de plaatsing der planeten wordt berekend, en daaruit aangewezen, hoe die zoo bekende bewegingen *naar voren* en *naar achteren*, die aan het vorige stelsel zoo onbegrijpelijk veel verwarring toebragten, zich van zelve verklaren, wanneer de aarde in een' cirkel om de zon, de planeten in andere cirkels om hetzelfde middelpunt gevoerd worden; en hoe al het overige een gevolg wordt, wanneer de aarde, met de as bestendig in dezelfde rigting, eenmaal in 24 uren omwentelt. Wij zwijgen van bijzonderheden, in welke de hand van volgenden het nieuw opgetrokken gebouw bevestigde en voltooide. Het werk zelf is niet lang, vooral niet langwijlig; het verscheen te *Neuremberg* in 1543, onder den titel: NICOLAI COPERNICI *Torinensis de revolutionibus orbium coelestium libri VI*, en beslaat 196 dubbele pagina's in klein folio, doch met eene groote letter gedrukt, en waarin veel ruimte door de houtsneê-figuren en de tafels wordt weggenomen. Hij zegt nederig, of liever voorzigtiglijk, (want zijn stelsel moest straks en lang daarna aanstoot lijden door eene geheel andere oorzaak, de tegenkanting der Roomsche kerk) dat hij enkel de vrijheid meent te mogen gebruiken, aan anderen reeds toegestaan, om cirkels te vooronderstellen, en te beproeven, of, door aan de aarde eene beweging te geven, eene betere aanwijzing der hemelsche bewegingen kon gevonden worden; en hij haalt oudere schrijvers aan, om zich door gezag te ruggesteunen en door hunne gevoelens de zijne te staven. Doch *wij*, na drie eeuwen, mogen het erkennen, hoe weinig steun hij van hen ontving, en hoe geheel hem eigene krachten moesten te stade komen, in eene poging, die thans schittert door eenvoudige grootheid, nu de uitkomst alleen ons oog treft, de arbeid, daaraan besteed, met den arbeider in het graf verdween en vergeten is.

Even zoo had COLUMBUS alles opgezocht en nagelezen; doch toen *begon* pas zijne taak. Ook van hem werd gezegd, dat hij maar gevolgd had het licht, door

anderen ontftoken; doch onze tijden hebben hem de kroon teruggefchonken, die de zijne hem ontroofden, en getoond, dat, wat ook anderen misfchien gedacht en gefchreven hebben, het niet is geweest denken en fchrijven, maar onzekerheid, teleurftelling, kommer en lijden, dat de ONTDEKKING van een werelddeel tot ftand bragt.

Zou niet het voorbeeld van COPERNICUS iets afdoen ter opheldering, hoe weinig *algemeene befpiegelingen* over *regelmatigheid*, *zamenhang*, *eenheid*, noem het *ideën* in den ouderen of lateren zin, of het *abfolute* in de dingen, tot den waren voortgang van kennis toebrengen? Hoe eenvoudig fchoon is zijn ftelfel! welk eene harmonie! en evenwel hoe langzaam de ontwikkeling, hoe weinig verheven de gronden van deszelfs hechtheid! Zoo wij thans konden overgaan tot de *wetten* van KEPLER en de *krachten* van NEWTON, en op gelijke wijze den gang van uitvinding bij dezen nafporen, wij zouden welligt aan dit vermoeden kracht bijzetten ook door hunnen arbeid. Echter is *het algemeene*, en de bewondering, waarmede het ons vervult, niet alleen dienftig en geoorloofd, maar opwekkend, vereerend voor verftand en hart. Het is als de bewondering en vreugde bij het aanfchouwen van een' rijken oogst; dan de rijke oogst ontftond uit vreugde noch bewondering, maar uit zuren arbeid en veel zweet.

Het is het raadplegen zonder lezen, en uittrekken van uittrekfels, dat zooveel gefchiedkundige berigten met een valsch licht heeft doen fchitteren. Hoe gemakkelijk, bij voorbeeld, voor DIODORUS SICULUS om het ter neêr te ftellen, en voor anderen om het na te fchrijven: „ De *Chaldeërs*, van jongs af in de wetenfchap opge„ leid, en door geene andere zorg afgetrokken, *zijn* „ *daarom de geleerdften*. Onder de *Grieken* begint men „ laat in wijsbegeerte, en denkt fpoedig aan wat meer „ winstgevends. Bij genen volhardt men in de eens „ aangevangen taak; terwijl de *Grieken*, telkens nieuwe „ ftelfels omhelzende, en over de gewigtigfte dingen

„ onderling twistende, hunne leerlingen in 't onzekere „ brengen, derzelver geest aan twijfeling overgeven, „ zonder vastheid van kennis." Dat bij de *Grieken* de lust tot disputeren wel eens tot kakelen oversloeg, gelooven wij gaarne; dit gebeurt nog wel eens in onze Staten-Generaal; maar daardoor is nog niet weggenomen al het heilzame, dat uit het botsen van gevoelens ontstaat tot aankweeking en volmaking van kennis, en vooral niet waarschijnlijk gemaakt, dat de waarheid, die zelden beantwoordt aan enkele wenschen, hoe vurig ook, bij voorkeur zich zal openbaren aan honderden van priesters, die het allen eens zijn, vooral als zij van den tempel leven, in een oostersch klimaat. Die daar gaat zitten en peinzen, heeft meer kans, om in slaap te vallen, dan om eene ontdekking te doen. Doch hij kan zich daarom zeer wijs achten, en zijnen droom zelfs voor eene openbaring uitgeven.

Die de geschiedenis van sterrekundige ontdekking op zulke bewijsstukken grondt, kan een korter weg inslaan, en de menigte van teekeningen aanhalen, op welke men de wijzen van het oosten ziet afgebeeld, rustende op een steenen voetstuk, de oogen gevestigd op den hemel; of zich vergenoegen met de wijsheid van die moeder, welke rekenschap gaf (gelijk thans aan kinderen van alles *reden* wordt gegeven) aan hare dochter: „ Mama! wie maakt „ toch den *Enkhuizer Almanak?* en hoe weet men, „ wanneer het zal vriezen of dooijen?" — „ Er zijn „ menschen, kind! die dat uitrekenen; die zitten 's „ nachts naar de maan en de sterren te kijken, terwijl wij „ slapen."

TWEE WAARNEMINGEN, BETREFFENDE DE GELUKKIGE BEHANDELING VAN DEN CROUP. Door Dr. K. V. KACZKOWSKI, *openbaar Leeraar der Algemeene Gezondheidsleer aan het Volhynische Lyceum te Krzemieniec, en Geneesheer aldaar, enz.*

I.

Gedurende de afwezigheid van den Hoogleeraar Dr. BESSER, die met mij in *Krzemieniec* de Geneeskunst uitoefent, werd ik geroepen bij zijne dochter, die aan eene zinkingkoorts leed. Nog bezig met het onderzoek van hare ziekte, werd ik onverwacht getroffen door een eigenaardig ſnorken van haar halfjarig broertje, dat nevens haar in eene wieg lag te ſlapen, en daardoor tevens bewogen, om mij van de dochter naar het kleine kind te wenden. Ik vond het ſluimerende; maar het toonde desniettemin eene groote onrustigheid, en ademde ſomwijlen zeer diep, heesch en moeijelijk. — Ik moet hier doen opmerken, dat het juist in den winter was, en de *Croup* algemeen heerſchend begon te worden. — De moeder verhaalde mij ook, dat het kind reeds ſedert eenige dagen ongeſteld was; doch zij ſcheen evenwel het gevaar van deszelfs toeſtand zoo weinig te vermoeden, dat zij oneindig meer bevreesd was voor de gezondheid harer dochter. Ik wekte intusſchen den zuigeling zachtjes, en nam hem op uit de wieg; hij hoestte, en nu kon ik duidelijk de kenteekenen van den hoest, die aan den *Croup* eigen is, onderſcheiden.

Daar er, indien wij wilden, dat onze hulp, in de plaatshebbende omſtandigheden, niet te laat zoude komen, ſpoed gevorderd werd, zoo verborg ik den bedenkelijken ſtaat des kinds geenszins voor de moeder, en zette terſtond 8 bloedzuigers ter wederzijden van het ſtrottenhoofd aan. Inwendig gaf ik alle twee uren 1 grein *Calomel*. Hierdoor volgde echter geene de minſte be-

terſchap. Ik vond mij gedrongen, om op nieuw 10 bloedzuigers aan te zetten; daarbij legde men eene blaartrekkende pleister in den nek, en de bovengenoemde hoeveelheid *Calomel* werd om het uur gegeven.

Den volgenden nacht kwam de vader terug; maar het onverwachte berigt ontzette hem zoodanig, dat hij alle deelneming aan de behandeling weigerde, en mij ſlechts zijns ondanks zijne hulp beloofde. Ik wenschte echter in den bedroefden vader, indien al geen dadelijken raadsman, ten minſte een getuige van de gepastheid mijner pogingen te vinden. — Nog in denzelfden nacht zetteden wij 8 bloedzuigers langs de luchtpijp aan, dienden den lijder *Calomel* met *Sulph. aur. Antimon.* toe, deden inſmeringen met het *Ung. Hydrarg. gris.* langs de luchtpijp, en legden eene breede trekpleister tusſchen de ſchouders.

Des morgens was de toeſtand van ons lijdertje aanmerkelijk verergerd; zijne ademhaling was veel moeijelijker; hij had een' zeer droogen en piependen hoest; hij had het hoofd, wegens de benaauwdheid, achterovergebogen; de ſtof der ontlasting was hard. Tien grein *Ipecacuanha* hadden evenmin eenige uitwerking, als de herhaalde inſmeringen van het *Ung. Hydrarg. gris.* en het aanleggen van eene Spaanſche vlieg ter wederzijden van het ſtrottenhoofd.

Ten twee ure gaven wij 15 grein *Ipecacuanha*, met één grein *Tart. Stibiat.*; doch ook dit was te vergeefs. Intusſchen werd altijd de *Calomel*, ter hoeveelheid van 2 grein om het uur, doorgebruikt.

Tegen den avond nam de ziekte zoodanig de overhand, dat er zich, na verſcheidene krachtdadige en geweldige pogingen ter ademhaling, naauwelijks eenig ſpoor van beweging der borst vertoonde. Het kind, welks benaauwdheid van oogenblik tot oogenblik kennelijk toenam, boog het hoofd angstvol achterover, en kreeg eindelijk ſtuiptrekkingen. Dit akelige tijdſtip deed de ouders het vertrek verlaten, om het laatſte oogenblik van hun kind niet bij te wonen. Ik wendde intusſchen middelen aan,

om eene hevige braking te verwekken, en wenschte des te meer, die te doen ontstaan, dewijl ik bij tusschenpoozen eene reuteling hoorde, die wel uit opgehoopt slijm konde ontstaan. Te vergeefs prikkelde ik het gehemelte en het vlies van *Schneider* op verschillende wijze; want alle aandoenlijkheid voor uitwendige middelen scheen hier verloren. In deze engte gedrongen, nam ik thans het besluit, om 1. grein zwavellever toe te dienen, en hetzelfde middel na een vierde uurs te herhalen. Zoo dikwijls ik het ingaf, werden de spieren des buiks en der borst in sterke beweging gebragt, zoodat er bij de vierde gift eene slijmachtige stof werd uitgeworpen, die de gedaante had van een kluwen, en waarin wij vele vliesachtige stukken vonden. Terstond, als ware het kind onttooverd, zag het de omstanders vriendelijk aan, weende eenigzins op den gewonen kindertoon, en sliep daarop in. Gedurende den slaap, die vier volle uren duurde, werd het kleine ligchaam met een druipend zweet bedekt, en het gelaat was rood. — Ik gaf het herstelde kind aan de gelukkige ouders terug, en was zeer verheugd, mijn' waardigen Ambtgenoot zulk eene dienst bewezen te hebben.

Overigens kwam het Dr. BESSER en mij voor, dat het hier medegedeelde geval in vele opzigten tot leering konde verstrekken:

1°. Het bewees ons, dat zelfs *heroïsche* middelen, bij hevige aandoeningen van het ligchaam, in de hun anders eigene werking falen.

2°. De gansche hoeveelheid kwik, die men bij het lijdertje had aangewend, (omtrent 40 greinen *Calomel* en ½ once *Ung. Neapolit.*) moet alleen op het lijdende deel gewerkt, en aldaar de vernietiging van het slijmvlies bevorderd hebben, dewijl er zich noch buikloop, noch speekselvloed, zelfs niet bij de herstelling, openbaarde.

3°. In dit geval, waar alle gepaste geneesmiddelen geene uitwerking konden te weeg brengen, deed de

Hepar Sulphuris zich als een uitmuntend braakmiddel kennen.

Ik kan niet afzijn, hier ten flotte nog te doen opmerken, dat, na den geheelen afloop der ziekte, de tanden bij het zoontje van den Hoogleeraar BESSER buitengewoon vroeg doorbraken; welligt had de kwikkuur het ontftaan van fcheuren in het tandvleesch ten gevolge.

II.

De zoon van een aanzienlijk grondeigenaar, anderhalve mijl van de ftad *Krzemieniec* wonende, werd ziek. Ik werd als Geneesheer geroepen, en bevond, dat het kind door een' hevigen ftikhoest was aangetast, die, naar hetgene men mij zeide, van wormen afhankelijk zijn zoude. Deze hoest had reeds twee volle dagen en nachten geduurd, eer men mijne hulp inriep. In hetzelfde oogenblik, waarop ik de kamer binnentrad, fprong het kind met een' ruk in zijne legerftede overeind, hoestte met een fijn, piepend geluid, greep zich met geweld bij de lippen en de luchtpijp, en toonde door zijne gelaatstrekken aan, hoezeer het onze hulp verlangde. Ik bevond, dat de ziekte ongelukkig reeds een' hoogen graad bereikt had, en nam des te rasfcher toevlugt tot de aangewezene geneesmiddelen. Ik wilde terftond eene aderlating doen; doch, daar er toevallig geen Heelmeester bij de hand was, en ik geene lancetten bij mij had, vergenoegde ik mij met het zetten van 13 bloedzuigers aan beide zijden van de luchtpijp, en liet om het kwartier uur een lepel innemen van eene oplosfing van 3 grein *Tart. Stibiat.* in 3 oncen water. Nadat deze gift vier malen gebruikt was, volgde er evenwel geene de minfte verandering, en ik vond mij derhalve genoodzaakt, de gift te verdubbelen; doch het middel bleef evenwel werkeloos. Ik wendde nu achtervolgens deze middelen aan. 1°. *Calomel*, ter hoeveelheid van 1 grein om het uur; 2°. zes uren daarna weder 20 bloedzuigers; de giften van den *Calomel* werden verdubbeld; 3°. eene Spaansche vlieg in den nek.

Door de aanwending van deze krachtige middelen werden de toevallen gedurende den nacht eenigzins minder ontrustend: de hoest behield wel bij aanhoudendheid het karakter van den *Croup;* maar de toevallen, die met verstikking dreigden, kwamen zeldzamer. — Des morgens echter vonden wij den lijder in een' zeer bedenkelijken staat. Het gelaat was blaauw, het hoofd achterover gebogen, de angst uitermate groot. De lijder wrong zich, als prangde hem iets, aan het strottenhoofd en aan de lippen, sprong weder op in het bed, en trachtte zijne kwaal door eene gunstige houding te verligten, terwijl hij nu eens stond, dan weder op de knieën rondwoelde. Dit alles strekte alleen tot het doen van eene droevige voorspelling. Ik zette nogmaals 15 bloedzuigers aan, legde eene Spaansche vlieg tusschen de schouders, en gaf den lijder alle uren 1 grein *Calomel* met *Sulph. aur. Antimon.* — Des middags was er nog geene verbetering te bespeuren: de hoest nam wel af, maar de toevallen van stikking werden menigvuldiger. Ik gaf 20 grein *Ipecacuanha*, een' geruimen tijd daarna 3 grein *Tart. emeticus*, en, daar de lijder zijn laatste oogenblik reeds nabij scheen, ½ scrupel *Zinc. Sulphuric.;* daarna ½ drachma *Asar. Europ.;* doch te vergeefs. Zelfs de 6 grein zwavellever, die ik nu aanwendde, bleven genoegzaam werkeloos. — Toen herinnerde ik mij, dat iemand den voorslag had gedaan, om in gevallen, waar men eene gevoelloosheid der maag ontmoet, het braakmiddel met stijfselmeel te vermengen, opdat het zich des te naauwer aan de wanden der maag zoude hechten, en daardoor een' duurzamen prikkel te weeg te brengen. Ik schreef nu 2 grein *Tart. emetic.* met 1 scrupel stijfselmeel voor, en reeds na verloop van een half uur volgde er eene hevige braking, waardoor verscheidene stukken van een vlies werden uitgeworpen, 't welk onzen lijder van het doodsgevaar bevrijdde. De drooge hoest hield wel nog tamelijk lang aan, en deed mij zelfs voor eene tering van de luchtpijp vreezen; doch het drinken van Seltzerwater met melk,

en het gebruik van baden van flijk en melk, bewerkten langzamerhand eene volkomene herftelling.

In het zoo even medegedeelde geval openbaarde er zich alzoo ook eene bijzondere ongevoeligheid der werktuigen voor uitwendige prikkels. De kwikmiddelen begonnen intusschen eenige dagen daarna hunne uitwerking op het tandvleesch even fterk als op het darmkanaal te vertoonen, en, hoezeer er geen fpeekfelvloed volgde, ontftond er evenwel een flijmachtige buikloop, welke den lijder van wormen bevrijdde, die hem gekweld hadden.

Aanteekening van den Vertaler.

Deze Waarnemingen (te vinden in het *Journ. für Chirurgie u. Augenheilkunde* van GRÄFE en WALTHER, B. XIII, H. 2, p. 238—244.) kwamen mij zeer gewigtig voor, zoo wel wegens het volftrekt werkeloos blijven der krachtige geneesmiddelen, in beide gevallen aangewend, om de ziekte in hare ontwikkeling te ftuiten, als wegens de eindelijke gelukkige uitkomst, verkregen door de toediening van braakmiddelen, ter losmaking en uitwerping van het flijmvlies, dat, als product der ziekte, de luchtwegen verftopte, en verftikking dreigde. Opmerkelijk is het vooral, dat ook de braakmiddelen hunne gewone uitwerking niet te weeg bragten, dan na herhaalde malen en in verfchillende vormen toegediend te zijn. (Een verfchijnfel, dat de Schrijver aan een' hoogen graad van *ongevoeligheid der maag* toefchrijft, doch dat wij meer bijzonder afhankelijk gelooven van den ftaat van *prikkeling* en *ontfteking der luchtwegen*, en de daardoor verwekte ophooping der levenswerkzaamheid in dezelve; waardoor natuurlijk de verrigtingen van andere werktuigen niet dan door de fterkfte prikkels kunnen worden opgewekt.) Deze ziektehistoriën leveren alverder een levendig tafereel op van de dringende toevallen der ziekte, welke zich van een' fchijnbaar geringen aanvang plotfeling tot eene zoo gevaarlijke hoogte verheffen, zonder dat er voor den minkundigen in den beginne eenig kwaad achter fchijnt te fchuilen. Zij toonen de noodzakelijkheid aan van eene doortastende behandeling, met onafgewende oplettendheid voortgezet, tot dat het gevaar geweken is. Hierom kwam het mij voor, dat het niet geheel van nut ontbloot zoude zijn, dezelve door middel van

dit Tijdschrift meer algemeen te maken, daar zij van den eenen kant aan ouders alweder leeren, hoe gewigtig het somwijlen is, geringschijnende ongesteldheden hunner kinderen niet te veronachtzamen, maar tijdige en gepaste hulp in te roepen; en van den anderen kant als voorbeelden, hoe eene rationale en heilzame, hoezeer stoute behandeling, in dergelijke omstandigheden, aan het ziekbed van dienst kan zijn. Het kan immers niet dan een' voordeeligen invloed op de behandeling hebben, dat de Arts zich, bij eene ziekte, wier noodlottigheid nog daardoor wordt vermeerderd, dat zij meestal jonge kinderen aantast, en die dikwijls de kunst als 't ware verlegen doet staan of tot werkelooze aanschouwing dringt, gevallen herinnere, waarin en op welke wijze de kunst, door welberadene en onafgebrokene pogingen, den dood eene bijna wisse prooi heeft ontwrongen.

E.

DE FRANSCHE IMPROVISATOR PRADEL.

Der Abschnitt? gut. Der Vers? fleusst wohl. Der Reim? geschickt.
Die Wort'? in Ordnung. Nichts, als der Verstand, verrückt.

WERNIKE.

Ik herinner mij, dat vóór eenige jaren een *Fransch* koordendanser in zuidelijk *Duitschland* rondreisde, die zich op zijne aanplakbiljetten *premier Danseur de l'Europe* noemde. Deze nederige man viel mij in, toen de bekende *Fransche* Improvisator, EUGÈNE DE PRADEL, te *Geneve* aankwam, en aldaar een biljet ronddeelde, waaruit ik hier slechts eenige plaatsen, en wel in het oorspronkelijke, wil mededeelen. Hij noemt zich *premier Improvisateur Français, Professeur de Poësie et de Lecture, Membre de plusieurs Académies et Sociétés savantes, venant de Fontainebleau, où il a eu l'honneur d'improviser devant sa Majesté et LL. AA. RR. Monseigneur le Dauphin et Madame la Dauphine.* Van een zijner *Contes* zegt hij: *il a obtenu un grand succès dans les plus brillantes réunions de la capitale.* Verder luidt het: *les procédés employés par M.* EUGÈNE PRADEL, *pour convaincre l'auditoire de sa franchise et de sa bonne foi, sont tellement satisfusans, qu'ils ne laissent aucun doute sur l'existance d'une fa-*

culte de l'intelligence humaine, dont il a donné seul l'exemple. In dergelijke opgeblazene, gemaakte en bespottelijke bewoordingen gaat het biljet ten einde toe voort. Had de Tooneelschrijver SCRIBE hetzelve voor zich gehad, toen hij zijn *Charlatanisme* schreef, hij had zeker veel daaruit ontleend. Wel is waar, dat men het, vóór PRADEL, ondoenlijk achtte, in de taal des lands te improviseren. Waarom? Dat begrijp ik niet, naardien het 't Fransch niet aan rijm ontbreekt, en bovendien in deszelfs verzenkunst niets gewogen, maar slechts afgeteld wordt.

De Poëzijprofessor gaf te *Geneve* drie *soirées d'improvisation*, waarin alles voorkwam, behalve poëzij, maar daarentegen een aantal vleijende en galante wendingen, aardige zetten, puntjes, en eene verwonderlijke vlugheid, om verzen en rijmen zonder voorbereiding en op gegevene eindrijmen te maken. Zijn brein is inderdaad het magazijn eener groote spinfabrijk van alexandrijnen. Op den eersten avond werd hem *de Zamenzwering van* CINQ-MARS, als onderwerp van een te improviseren Treurspel, opgegeven, en de personen bepaald, die daarin moesten optreden; onder anderen LODEWIJK XIII, RICHELIEU, CINQ-MARS, DE THOU, LAUBARDEMONT, ANNA VAN OOSTENRIJK, MARION DELORME. Na vijf minuten overdenkens begon PRADEL werkelijk zijn Treurspel, waarin een aantal mooije verzen, goede wendingen, maar doorgaans geene karakterteekening, geene kleur en geene poëzij gevonden werden. — De aanvulling der gegevene eindrijmen, die thans volgde, was ontwijfelbaar het beste. PRADEL betoonde in dezen schijnbaren strijd der ongelijksoortigste zaken veel tegenwoordigheid van geest, eene den *Franschen* eigene snelle gevatheid, en eene groote gemakkelijkheid in het overwinnen van prosodische moeijelijkheden, daar hij op hetzelfde oogenblik, dat hem onderwerpen voor *chansons* of eindrijmen werden opgegeven, ook zijne verzen begon, en dezelve zonder weifelen of haperen ten einde bragt. Wanneer hem denkbeelden ontbraken, wist hij zich door galanterie, inzonderheid jegens de Dames, te redden, hetwelk nooit zijn doel mist.

In eene tweede zamenkomst werd hem, als onderwerp voor een Treurspel, *de Dood van* KAREL DEN STOUTEN van *Bourgondië* voorgeschreven, die, gelijk bekend is, bij *Murten* en *Grandson* door de *Zwitsers* geslagen werd. Het is echter niet te ontkennen, dat KAREL, die voor *Nancy* door

CAMPO-BASSO verraderlijk zou zijn omgebragt, een vrij ondankbaar voorwerp is voor een tragisch Improvifator. Daarom vlocht PRADEL er eene eindelooze liefdesepifode in, die bijkans de geheele hoofdhandeling verzwolg. Het fpreekt van zelf, dat den *Zwitfers* in dit ftuk veel verpligtends werd gezegd, inzonderheid daar, waar de *Zwitferfche* gezant REDING optreedt. — Daarna gaf hij andermaal aardige kleinigheden, liederen, vertellingen en eindrijmen op den hoop toe.

Bij zijne derde en laatfte voorftelling gelukte hem het Treurfpel beter dan voorheen. *De Dood van* COLIGNY was het onderwerp, hetwelk hij inderdaad met gepastheid behandelde. Aan de vereischte complimenten jegens de *Franfchen* ontbrak het ook hier geenszins. Wanneer BESME, aan de fpits der met dolken gewapende moordenaren, tot COLIGNY doordringt, roept deze hem toe:

Vous portez des poignards dans ces momens d'alarmes,
Et vous êtes Français!... ce ne font point vos armes.

Nu bezwijkt de Admiraal onder BESME's dolkfteken, en zegt ftervende tot zijnen moordenaar:

Vas, Besme, ce moment... je le vois fans effroi,
Et mon fang repandu doit retomber fur toi.
Mais que dis-je? aujourd'hui c'est le ciel qui m'ordonne
D'oublier ton forfait... Besme, je te pardonne;
Je termine mon fort en priant pour le tien,
Et te laisfe en mourant l'exemple d'un Chrétien.

Deze plaats is wel het beste, wat hij geïmprovifeerd heeft. — Van zijne *couplets* en *bouts-rimés* willen wij van elk een aanhalen, om den Lezer een begrip te geven van den aard en de wijze, hoe PRADEL daaromtrent te werk gaat. Op het woord *liberté* maakte hij terftond dit aardige couplet:

Lorsque j'ai franchi la frontière,
Je me fuis dit: „ Asfurement
Dans un doux climat fa lumière
Va te frapper rapidement."
Elle a rempli mon espérance,
Et je pourrais vous faire voir
Qu'il est bien plus facile, en France,
De la chanter que d'en avoir.

Van de eindrijmen dienen de volgende ten staal:

Messieurs, je ne suis pas si bête;
On ferait cuire un artichaud
Du feu qui brule dans ma tête;
C'est un véritable réchaud.

La femme a beau vieillir, a beau porter perruque,
Elle jase encor mieux qu'un joli perroquet:
N'eut-elle plus de dents, et fut-elle caduque,
Il lui reste encor son caquet.

Het rijmen voor de vuist is door PRADEL, sinds eenige maanden, te *Parijs* zoo zeer Mode geworden, dat de jongens op de straat elkander ongerijmheden in rijm toeroepen. Hierdoor is het improviseren min of meer in kwaden reuk geraakt; en men begint thans in te zien, dat men het, met veel oefening en een' voorraad van immer wederkeerende idéen, zegswijzen en wendingen, welligt even ver als PRADEL zou kunnen brengen.

DE HUWELIJKSVERBINDTENIS ONDER DEN GROND.

(*Vervolg en slot van bl.* 444.)

MIRIAM vond eene goede reden uit, om hare bezoeken gewoonlijk in de avondschemering af te leggen. Dan was de ziel, zeide zij, meer open voor geheimzinnige indrukken, en de invloed der sterren (hetgene zij, terwijl zij op beslissenden toon zoo sprak, zelve meer dan half geloofde) bijzonder krachtig. Zij en haar kleinzoon werden van lieverlede zoo zeer bevoorregte personen, dat zij in en uit den voor het verblijf van IDA en hare voedster bestemden toren gingen, zonder de opmerkzaamheid te wekken. Zoodra dit het geval was, begonnen MIRIAM en NATALIA haar plan verder uit te werken, en IDA in de gedaante van den jongen ZEKIEL om te vormen, door middel van eene welbekende verf voor het vel, en van een pak jongenskleederen, welke stuk voor stuk onder grootmoeders gelapten mantel binnengedragen waren.

De gelijkenis was zoo groot, dat zelfs meer ergdenkende opmerkers misleid zouden hebben kunnen worden. IDA vreesde eerst, dat de arme knaap, voor wiens persoon zij

zoude doorgaan, deswege in lijden mogt geraken; maar die bezorgdheid verdween, wanneer zij hem zachtkens bij eene ladder van touw zag nederdalen met eene aan zijn volk eigene vlugheid, en de gracht overzwemmen met eene gemakkelijkheid, alsof hij een tweeslachtig dier ware, dat even goed in het water als op het land kan verkeeren. Met een kloppend hart en bevende leden volgde zij hare heidensche geleidster naar de poort. NATALIA, die ligt een voorwendsel had kunnen vinden, om haar tot buiten dezelve te vergezellen, drong er met moederlijke teederheid op, om achter te blijven, ten einde een' dag of twee onpasselijkheid van het haar aanvertrouwde meisje voor te wenden, en alzoo voor de vlugtende tijd te winnen, opdat zij veilig de mijnen mogt bereiken.

Zij had IDA ten sterkste aangeraden, dat zij, eenmaal daar aangekomen zijnde, hare sekse en haren toestand bekend zoude maken aan den *Bergrichter*, of opziener der mijnen, een welwillend en menschlievend man, door wiens tusschenkomst, naar zij meende te mogen vertrouwen, de loslating van CASIMIR en de vereeniging der jonge lieden zoude kunnen bewerkt worden; offchoon de magt van Graaf METZIN en de groote kracht des vaderlijken gezags welligt het waagstuk gevaarlijk konden maken. IDA intusschen, gelukkiglijk buiten de gehate muren zijnde, dacht aan niets meer, dan om met den grootsten spoed zich van daar te verwijderen, en zoude de diepste mijn in *Hongarije*, in het bijzijn van haren minnaar, gaarne voor lief hebben willen nemen, zoo zij daar eene veilige toevlugt voor de vervolgingen boven den grond had mogen vinden. Zij was te zeer verliefd en te onervaren, om de vele moeijelijkheden op haar pad te voorzien, of haar eigen gebrek aan beradenheid in het bekampen van dezelve te bevroeden, wanneer het tot dat punt zoude komen. Toen MIRIAM haar derhalve tot op korten afstand van de bergwerken gevoerd, en haar onderrigt had, hoe zij de rol van een' heidenschen knaap had te spelen, die wegens mishandeling was weggeloopen van zijne bende, ontzonk haar de moed, en zij kwam zelfs in verzoeking, om zich op *Metzinska* terug te wenschen.

In tegenwoordigheid van den opziener der mijnen verschijnende, werd het half gevormde plan der bekentenis, die zij doen wilde, op eens verijdeld. Zij gevoelde zich niet in staat om te spreken, en kon dus even min waarheid als onwaar-

zeggen. Had de man niet dat vriendelijk en bemoedigend voorkomen gehad, zij zoude zeker voor zijn oog nedergezonken zijn; en ware de verf op haar gelaat iets dunner gelegd, haar blozen zoude haar verraden hebben. Trouwens, de tranen, die zij rijkelijk ſtortte, ſchenen nog eenigzins de waarheid der niet zamenhangende vertelling, die zij eindelijk al ſtamelende deed, van de mishandelingen eener wreede ſtiefmoeder, en van haar mishagen in een zwervend leven, te bevestigen. Maar het medelijden, dat zij verwekte, had bijkans alles bedorven, daar de opziener eenig ligt werk in huisdienst boven den grond wilde geven aan een zoo jong perſoon, die bezwaarlijk zich aan de verdikte lucht en aan den zwaren arbeid in de mijnen zoude gewennen.

Geen arm misdadiger deed ooit vuriger aanzoek om bevrijding van onderaardſche gevangenſchap, dan IDA thans deed om aldaar geplaatst te mogen worden. Zij vreesde, zeide zij, opgeſpoord, of door de Heidenen, met welke zij zich had ingelaten, geronſeld te worden. Verlevendigd beſef van haren gevaarlijken toeſtand drong haar, om vol te houden; en de hevige onrust in haren boezem deed haar nog ſterker aanhouden, om in de mijnen gelaten te worden. In zekeren zin had zij wel gelijk, dat zij *boven den grond*, voor eenigen tijd althans, zich geen oogenblik veilig kon achten.

Dien ten gevolge toegevende aan hare kinderachtige, doch verſchoonlijke beangstheid, beloofde de menschlievende opziener, dat hij zelf haar brengen zou naar de mijn van *N*—, die, wegens den moeijelijken toegang en de aanmerkelijke verwijdering van andere, meer opene en dikwerf bezochte groeven in dit beroemd oord, beſtemd was geworden tot een onvrijwillig verblijf van veroordeelden, en deswege eene veiliger ſchuilplaats voor een' vlugteling opleverde, dan die ruime, ja fraaije uitholingen, werwaarts de Koning zelf, in een gemakkelijk rijtuig, meermalen langs eene niet ſteil afloopende helling was nedergedaald, en waar, dewijl er dagelijks duizenden vrije werklieden van beide geſlachten uit- en ingaan, meer gevaar zoude zijn, dat een misdadige ontſnapte of een onſchuldig vervolgde herkend wierd.

In de mijn van *N*— kon men niet anders komen, dan door middel van eene ſoort van emmer, waarin men niet zonder gevaar zich liet nederzakken. Ieder zal zich derhalve ligt de vrees en angst verbeelden, waarmede een ſchroomachtig meisje, zelfs onder den bezielenden invloed van hoop en lief-

de, boven de diepte hing en als in een' bodemloozen afgrond nederdaalde.

Reeds had zij langs fteile en onvaste ladders zich ongeveer honderd voet naar beneden begeven, zonder het aangename fchijnfel van het wijkend daglicht geheel uit het oog te verliezen. Nu werd zij bij eene zeer groote deur, welker kerkenachtig aanzien voor den ingang in de benedenwereld fcheen te pasfen, twee wezens, half naakt en zwart als inkt, gewaar, die ieder een' brandenden takkebos in de hand hielden, en, alzoo uitgerust, wel voor hofbedienden van PLUTO hadden kunnen doorgaan.

Door deze afzigtige oppasfers werden de opziener en de bevende vlugteling, die onder zijne befcherming ftond, in een even zwart gewaad geftoken. Onder een verdoovend geraas en dof gemompel voelde IDA zich eensklaps aangegrepen door een' dier vervaarlijke kerels, welke, zonder omftandigheden een touw om haar flingerende, haar vastbonden in den niet uitlokkenden emmer, dien zij met duizeligmakenden angst in de lucht zag flingeren, om haar en haren geleider te ontvangen.

Alleen het verlangen naar CASIMIR kon haar bewegen, om in zoodanig voertuig te ftappen, waarin zij bevolen werd zich neder te zetten; terwijl de onderaardfche gids, op den kant ftaande, het touw met de eene hand hield, en met een' langen ftok in de andere den emmer befchermde voor vele vooruitftekende rotspunten, die gevaarlijk zouden hebben kunnen worden. Daar was eene poos eene ijzingwekkende ftilte, eer de werktuigen boven in beweging geraakten, om haar fchielijk te doen nederdalen. Intusfchen fprak de mijnwerker, die heimelijk zich vermaakte met haren ftillen angst, deze woorden tot haar: „Goeden moed, kleine makker! wij zullen in een oogenblik op den bodem zijn; ST. NIKOLAAS (hier maakte hij een kruis) geve ons eene goede reis! Wij maken beftendig nieuwelingen vast aan den emmer, federt dat leelijk geval, hetwelk vóór eenige jaren een arm meisje overkwam. Zij had een' minnaar in dé mijn, zoo fcheen het; en daar was geen helpen aan, het arme, onnoozele ding moest naar beneden, om hem te zoeken." — Thans begon de nederdaling met eene zoo groote fnelheid, dat IDA naauwelijks adem kon halen. — „Zij had noch gids, noch oppasfer; aldus, ziet gij, ftootte de emmer en bleef vastzitten op die rotspunt, welke wij zoo even voor-

bijkwamen, en het arme meisje ftortte er uit op gindfche fmalle zandbank beneden, waar zij, in erbarmelijken toeftand, langer dan een half uur bleef liggen, tot dat wij aan elkander gebonden ladders aangebragt hadden, en haar, meer dood dan levend, opnamen. Gij kunt begrijpen, dat het haar minnaar was, die zijn verfchrikt duifje naar beneden bragt. Hij kreeg vergiffenis, en zij een jaargeld. Dus ziet gij, *het einde goed alles goed.* Hier zijn wij behouden op den bodem, ST. NIKOLAAS zij geloofd!"

IDA, die fidderde gedurende het angstwekkend verhaal, dat de verfchrikkingen van haren togt verdubbelde, zou den mijnwerker wel luide hebben willen danken wegens het gelukvoorfpellend einde van zijne vertelling.

Nu vergezelde zij den opziener, deels door galerijen, welke door houtwerk onderfteund werden, deels door gewelven, die in de rots uitgehoold waren. Zoo bereikten zij eindelijk eene zeer groote zaal, welker uiteinden flechts flaauw verlicht waren, offchoon daar eene menigte fakkels brandden. Pilaren van erts fchraagden dezelve, en zitplaatfen van dezelfde ftof waren er in het ronde, waarop zij gingen zitten, om een weinig uit te rusten. Vervolgens daalden zij nog dieper naar beneden: daar kwam hun nu eens een vurige gloed tegen van de ovens en fmederijen, welke dienen om gereedfchap te vervaardigen, terwijl de hitte zoo groot was, dat de werklieden naauwelijks eenige kleeding aanhadden; dan weder ontmoetten zij ijskoude onderaardfche luchtftroomen, die met hevig geweld door enge fpleten drongen; tot dat zij de onderfte galerij bereikten, elfhonderd voet beneden den grond, alwaar de zwarte duisternis, — het nog akeliger licht van verwijderde vuren, — werklieden, zoo zwart als de erts, dien zij bearbeidden, en gedeeltelijk zigtbaar bij de vonken, die van onder hunne hamers fprongen, — voorts het geraas van al dit werk en van de door het water gedreven werktuigen, welke dienen om de mijn droog te houden en van verfche lucht te voorzien, — dit alles te zamen, benevens de verfchrikkelijke gedaanten, die van tijd tot tijd met fakkels in de handen haar voorbijfnelden, IDA weleens voor een oogenblik deed twijfelen, of zij niet veelligt zich in den *Tartarus* bevond.

Maar deze zoo nieuwe en vreemde aandoeningen werden fchielijk verdrongen door de nog fterkere vrees, dat zij CASIMIR niet zoude ontmoeten, of dat eene ontijdige ontdek-

king mogt plaats hebben, wanneer hij haar plotseling herkende in zoodanige omstandigheden. Zij vleide zich evenwel met de hoop, dat hare verkleeding haar alsdan vooreerst zelfs voor het oog van haren minnaar onkenbaar zoude maken, herstelde zich alzoo eenigermate, en poogde, door inspanning van alle krachten, den moed weder te vatten, die er noodig was, om haren geliefden YANINSKY in deszelfs vernederenden toestand te ontmoeten en dat gezigt te verdragen.

De hoofdopziener, die toevallig juist dezen dag de mijnen van *N*— bezocht en gevolgelijk niet lang zich kon ophouden, droeg, bij het verlaten van dit onderaardsch verblijf, IDA over aan eenen onderopziener (tot haar geluk, een man van gevorderde jaren en zachten aard), met last, om ZAKIEL (dezen naam had het meisje met de kleeding overgenomen) enkel tot ligten arbeid te gebruiken, en vooreerst die kleine stukjes erts te laten verzamelen, welke men, bij het wegvoeren der grootere brokken naar den smeltoven, had voorbijgezien. „Gij zult vervolgens," voegde hij er bij, „met vaderlijke oplettendheid toezien, dat het goede, hetwelk in hem, die onder eene zwervende bende verkeerd heeft, moge gevonden worden, zoo min mogelijk te lijden hebbe van den onvermijdelijken omgang met de booswichten alhier, onder welke gij misschien nog enkele minder misdadige overtreders hebt, die gemoedelijk genoeg zijn, om den knaap daarvoor te behoeden. Wanneer het gevaar der vervolging van zijnen zwervenden stam voorbij is, kunt gij hem weder bij mij te *Schemnitz* zenden, waar ik hem als leerling op de school voor de bergwerken wil laten gaan; en wie weet," zeide hij, vriendelijk de hand op het hoofd van haar, die eene nieuweling in het veinzen was en beefde, leggende, „of hij geene reden zal hebben, om levenslang zijn donker verblijf in de mijnen van *N*— te zegenen." Zwijgend en dankbaar beaamde IDA in haar hart eene zoo verblijdende voorspelling.

Het was reeds laat in den avond, toen zij in de groote zaal alleen werd gelaten met den opziener. Zijn vaderlijk voorkomen versterkte haren moed. Zij verzocht derhalve met schroom verlof, om hem te mogen vergezellen bij het doen der ronde door de bovenste en minder akelige galerijen, alwaar zij den volgenden dag hare taak moest beginnen. — Zij hadden het grootste gedeelte dier uitgestrekte groeven doorkruist, zonder dat IDA onder de zwarte groepen, die hun-

nen arbeid voortzetteden, de welbekende gedaante van CASIMIR herkende. Nu begon de vrees van het meisje grooter te worden, dan hare hoop. Eindelijk traden zij eene galerij binnen, alwaar de geleider haar opmerkzaam maakte op de rigting en op zekere kenteekens aan het dak en aan de pilaren van erts, waardoor dezelve van anderen onderscheiden was. „Hier," zeide hij, „wilde ik u voornamelijk bezigheid verschaffen. De jonge mijnwerker, die het toezigt over deze galerij heeft, is, offschoon een veroordeelde, een meer beschaafd persoon en van een goed gedrag. Ik weet geen gedeelte der mijn, waar een knaap van uwe jaren beter vertrouwd kan zijn, en minder gevaar van slecht gezelschap heeft te duchten."

Terwijl hij zoo sprak, gingen zij voorwaarts. Aan het andere einde van het flaauw verlichte gewelf ontdekte IDA, met onbeschrijfelijke aandoening, haren CASIMIR, bezig met het besturen van eenige werklieden, ten einde eenen grooten hoop vreemde stoffen te verwijderen, die het verder volgen van de ertsader belemmerden. Onwillekeurig deinsde zij terug. Haar hart klopte zoo geweldig, dat de opziener het bijkans zoude hebben kunnen hooren. Deze naderde intusschen tot CASIMIR, gaf zijne goedkeuring te verstaan over zijne handelwijze, en zeide voorts, terwijl hij de bevende IDA wenkte om nader te komen: „STEPHAN! (dezen naam had CASIMIR aangenomen, dewijl zijne geliefde IDA STEPHANOFF heette) hier is een knaap, dien de *Bergrichter* uit de klaauwen der zwervende Heidens heeft verlost en tot zich genomen. Hij heeft bevolen, hem ligt werk te geven, en bovenal, hem voor slecht gezelschap te bewaren. Gij zijt een bedaard jong mensch; bij u, vertrouw ik, zal hij geen kwaad leeren. Neem hem aan uwe tafel dezen avond. Bij het oproepen der namen zal ik hem weder afhalen. Hij zal slapen bij mijn' kleinen ADOLF, die des nachts bang voor spoken is in de mijnen, sedert zijn oudere broeder ons heeft verlaten." Toen wendde hij zich tot IDA, en sprak: „ZEKIEL! ik geef u in dezen jongeling eenen vriend en beschermer. Indien gij u van zijne zijde verwijdert, zal het tot uw eigen gevaar zijn, en gij zult er berouw over hebben." — „Dat verhoede God!" dacht IDA.

Wie is in staat, met woorden uit te drukken, wat IDA gevoelde, toen CASIMIR met zekere onachtzaamheid haar in hare herschepping aanzag, en koelzinnig, maar toch met

vriendelijkheid, eenige woorden ter geruststelling en bemoediging tot den vermeenden heidenschen knaap sprak? Wie is bekwaam, zich haar als 't ware koortsachtig ongeduld te verbeelden, terwijl de onwillige mijnwerkers tragelijk de bevelen van CASIMIR opvolgden? — haar schier onbedwingbaar verlangen, tot dat zij zich verwijderden in den, hunne voetstappen dof weêrkaatsenden gang? YANINSKY zag gelukkiglijk de weggaanden na, en verwijderde zich een weinig; maar nu vreesde zij, dat hij hen zoude volgen, eer hare brandende lippen zijnen naam in eenen naauwelijks hoorbaren zucht konden uiten!

Maar, hoe flaauw die zucht ook was, dezelve vond eenen weêrklank in het hart van CASIMIR. Hij zag op, als iemand, die uit eenen droom ontwaakt. Één blik op het oog, dat schitterde van eenen glans, welken de droefheid niet meer kon verdooven, noch de kunst verbergen, en snel, als eene gedachte, vloog hij in IDA's opene armen! Wie, die dat lange, vurige omarmen gezien had, waarin de zwarte mijnwerker den heidenschen knaap vastgeklemd hield, zoude zich verbeeld hebben, dat onder dit pover gewaad het beste hart en edelste bloed van *Hongarije*, en het beminnelijkste; in hoogen adel van ziel uitmuntende, offchoon dan ook niet hooggeboren meisje verborgen waren?

Na de eerste oogenblikken van onvermengde verrukking, begon CASIMIR, wiens gemoed eenige weken van eenzaamheid tot nadenken gebragt hadden, te peinzen over den zeldzamen en benarden toestand, waarin de liefde tot hem zijne bruid gebragt had. Hij dankte God voor de gunstige wending der omstandigheden, daar de vriendelijke opziener bescherming wilde verleenen en IDA tot gezelschap aan zijnen kleinen jongen geven. Hij ontvouwde haar dit met weinige woorden, terwijl zij zachtkens en al schoorvoetende de groote zaal naderden, waar alle de mijnwerkers bij name opgeroepen werden, eer zij naar de bovenlucht terugkeerden, terwijl alleen de veroordeelden onder den grond sliepen.

IDA schrikte reeds op de gedachte, dat zij in één zoo ruw gezelschap zoude verschijnen; maar CASIMIR (na de mijnwerkers, die er bij tegenwoordig waren geweest, toen de opziener haar aan zijne zorg opdroeg, eenige minuten vroeger te hebben laten gaan, ten einde lastige vragen te voorkomen) bezwoer haar, moed te grijpen, en niet door

onnoodige vrees een geheim te verraden, hetwelk de liefde zelve natuurlijks had kunnen doorgronden. Terwijl zij pogingen deed, om deze natuurlijke beschroomdheid te overwinnen, klonk plotseling het schel geluid van een fluitje door de galerijen. Eensklaps werd YANINSKY bevangen door hevigen schrik. IDA begreep de oorzaak dier zigtbare ontsteltenis niet. Zonder spreken greep hij haar aan, en trok haar weg met eene snelheid, waarbij het haar onmogelijk was, hem naar de reden van die haast te vragen. Naauwelijks hadden zij eenige schreden zich verwijderd, wanneer IDA eene verschrikkelijke uitbarsting hoorde, gelijk een' zwaren donderslag, vergezeld van een' helderen glans, die de geheele uitgestrektheid des onderaardschen verblijfs op eenmaal verlichtte, maar oogenblikkelijk ook weder verdween en ben in de dikste duisternis liet, terwijl de schudding der lucht de fakkels had doen uitgaan. Deze akelige donkerheid werd alleen vervangen door het licht van opvolgende losbarstingen, waarvan het schijnsel slechts zeer kort duurde, terwijl het geluid lang en op ontzettende wijze werd teruggekaatst door duizend echo's. De gewelven kraakten, de aarde beefde, en de nis, waarin CASIMIR in de eerste verwarring zijne IDA als werktuigelijk gesleept had, schudde op hare rotssteenen grondvesten.

Het geraas van het barsten der rotsen en de verstikkende zwaveldamp, die alles vervulde, deden IDA denken aan eenig verschrikkelijk natuurverschijnsel; maar, offschoon het leven haar zelden zoeter was geweest, dan eenige oogenblikken vroeger, scheen de dood met CASIMIR voor haar zijne verschrikkingen half verloren te hebben. Wat hem betreft, hij kende de oorzaak van dezen schijnbaren donder, alsmede het dringend gevaar, dat die genen dreigde, welke niet op hunne hoede zijn tegen de uitwerkselen — hij was zichzelven bewust, dat hij, door zijne eigene dwaze onoplettendheid, IDA had blootgesteld aan het gevaar van om te komen door zijne schuld. De weinige minuten, welke het verschrikkelijk tooneel duurde, schenen hem in zijne ontsteltenis en angst wel een uur lang te duren. De zwijgende onderwerping, waarmede zij aan zijne zijde zich hield en lijdelijk afwachtte, wat er op dat akelig verschijnsel verder mogt volgen, vermeerderden nog zijn zelfverwijt, daar hij te onvoorzigtig een zoo dierbaar leven aan het grootste gevaar had blootgesteld. Eerst toen de vrees was geweken,

en overal weder eene diepe stilte heerschte, was hij in staat, aan IDA te verhalen, dat de soms ondoordringbare lagen in deze mijn het laten springen door buskruid noodzakelijk maakten, en dat men gewoonlijk tot dit gevaarlijk werk den etenstijd der arbeiders koos, dewijl zij dan in eene veilige plaats zich bevonden.

Derwaarts naderden zij thans ook door de duisternis, en werden met ruwe vrolijkheid verwelkomd door de mijnwerkers, die boertende zeiden, dat CASIMIR zich had willen vermaken met den angst van den jongen aankomeling, die hem was aanbevolen. Het flaauwe licht begunstigde IDA's pogingen, om zekere bedaardheid te toonen bij het nieuwsgierig vragen en begapen, dat de woeste hoop deed, terwijl dezelve naar het eten moest wachten; doch eerst toen de bonte menigte, rondom eene plompe tafel verzameld, hongerig op de voorgezette spijze aanviel, waagde zij het, hare nedergeslagene oogen op te heffen. Zij aanschouwde met medelijden of afkeer de meest verwilderden en verworpenen onder de misdadige medgezellen van CASIMIR, en liet vervolgens met streelend welbehagen haren blik rusten op den edelen vorm en de achtbare houding van haren minnaar. Het scheen haar toe, alsof zij hem nog nooit zoo zeer in zijn voordeel had gezien; zelfs niet, vol moeds gezeten op zijn rijk uitgedost paard, met gepluimden hoed en een schitterend rijkleed, als (in haar oog althans) het schoonste sieraad in den prachtigen trein des Keizers bij het openen van den rijksdag. En het was liefde, liefde voor IDA, die zijn voorhoofd had beroofd van den vederbos, zijn kleed van het sieraad des dapperen, en — hetgene, helaas! nog treuriger was — zijne wangen van den blos der gezondheid, zijn oog van deszelfs helderheid. Doch hiertegen stond weder de stomme welsprekendheid over van die bleeke wangen en van dat kwijnend oog, welke onwankelbare standvastigheid en eene in lijden onbezwekene trouw uitdrukten.

Met tegenzin verliet IDA haren CASIMIR. Gaarne zou zij langer nog vertoefd hebben in het afschuwelijk verblijf, dat hij om harentwille bewoonde; doch zij moest van haren minnaar scheiden en den opziener gehoorzamen — eenen achtingwaardigen ouden *Zweed* van *Sahla*, die door de beroemdheid der mijnen van *Schemnitz* zich uit zijn eigen land had laten lokken, en voor een' korten tijd verbonden, om het opzigt te hebben over eenige nieuwe werken in de mijn van

N—, en eene bijzondere manier van behandeling, door hemzelven uitgevonden en voor de gesteldheid dezer groeven vooral geschikt, in te voeren.

Onder het heengaan kon de liefderijke vader niet nalaten, met genoegen uit te weiden over zijn kind. „ADOLPH," zeide hij, „is uitgelaten van vreugde, dat hij een' makker zal hebben. De arme jongen! ik beloofde, misschien te onbezonnen, aan zijne stervende moeder, dat ik nooit van hem mij zou verwijderen. Vanhier, dat ik hem herwaarts met mij moest nemen. Nu zijn wij hier reeds drie weken onder den grond. Zijne gezondheid intusschen blijft uitmuntend, ofschoon zijn geest in den laatsten tijd veel heeft geleden, inzonderheid des nachts, omdat hij van de mijnwerkers zoo vele gekke vertellingen van kabouter- en bergmannetjes hoort. Nu, ZEKIEL! beproef gij, hem die uit het hoofd te praten; doch luister — ik wil niet, dat gij hem iets van uwe heidensche kunsten van handkijkerij en waarzeggerij er voor in de plaats geeft: anders zoude het geneesmiddel erger zijn, dan de kwaal zelve."

IDA kon slechts haar hoofd schudden, schromende zich te verraden. Gelukkig voor haar kwam juist ADOLPH zelf, een lieve krullebol van vijf jaren, daar aanspringen. Terstond wierp hij zich in zijns vaders armen, blijkbaar eenigermate in verlegenheid gebragt door de donkere kleur van zijn' nieuwen vriend, welken hij zoo vurig had verlangd te zien. Doch een tweede blik op IDA en haar vriendelijke glimlach namen den eersten indruk weg. Haar bij de hand vattende, trok hij haar vrolijk voorwaarts. Zoo draaiden zij om eenen hoek in de groote galerij, en plotselijk zag IDA voor zich een zoo nieuw en onverwacht voorwerp, dat zij naauwelijks zich wederhouden kon, eenen uitroep van verwondering te doen: zij bevond zich voor de deur van des opzieners woning, een zindelijk en welgebouwd houten huisje. ADOLPH, hare verwondering bemerkende, riep met eene geestdrift, alsof hij van de meerderheid zijner kinderlijke kennis zich bewust ware: „O! Als gij *Sahla* eens zaagt! Daar heeft vader een huis, als een paleis! Daar zijn straten, en huizen, en een windmolen! Ach, dit is eene ellendige mijn — *Sahla* is veel mooijer!"

Terwijl hij zoo sprak, traden zij de woning binnen, welke uit twee vertrekken bestond. In het eene, dat vol was van boeken en werktuigen, op de wetenschap betrekking hebbende, hield de opziener zijn verblijf; het andere, eene soort

van keuken, was ten dienste der kinderen ingerigt. ADOLPH drong er op, om met zijn' nieuwen speelmakker (hare slanke houding in een mannelijk gewaad gaf haar een geheel kinderlijk voorkomen) zijn avondeten te deelen, hetwelk er vrij wat beter uitzag, dan het roggebrood en bruin bier, dat zij had laten staan. Daarna begon de knaap over slaperigheid te klagen. De vader sprak toen eene zegenbede over zijn kind uit. De goede man gedacht daarbij ook deszelfs makker, den vermeenden wees, die echter in ergeren toestand, dan een wees, zich bevond. Nu verliet hij hen en begaf zich naar zijne kamer.

Zoodra hij vertrokken was, vergat ADOLPH den slaap en begon veel te vertellen van *kabouters* en *mijnkloppers* en *goed volkje* (*). Hij zeide, dat hij die elken nacht zag en hoorde; maar hij hoopte, dat het gezelschap van zijnen makker hem van derzelver bezoeken zoude bevrijden. IDA, te zeer bedrukt van gemoed, om te lagchen met de kinderlijke optelling van bovennatuurlijke ontmoetingen, nam toevlugt tot haren rozekrans. De *Luthersche* knaap had nooit te voren zulk speelgoed gezien. Zij spoorde hem aan, om bij elke koraal een gebed op te zeggen. Hij deed dit, tot dat hij in slaap viel. Nu legde zij hem te bed, en spreidde voor zich, niet verre van daar, eene matras op den grond, hetgene zij met te meer reden kon doen, dewijl hij nog niet volkomen aan hare kleur gewend scheen te zijn.

Hier nu beving de slaap eindelijk haar afgemat ligchaam, en hare sluimeringen (van tijd tot tijd afgebroken door de stem van ADOLPH, die nu en dan woorden van zijn kinderlijk gebed in den droom herhaalde) duurden, tot dat zij zich genoeg uitgerust gevoelde. Zij opende hare oogen, en verbeidde onrustig het aanbreken van den dag.

Dit wachten veroorzaakte haar akelige oogenblikken. Bij de duisternis rondom haar peinsde zij over haren toestand. Doch een sterk verlangen, om CASIMIR te ontmoeten, verlevendigde haren moed. Zij stak licht aan, wekte ter bekwamer ure haren kleinen makker, en gaf hem zijn ontbijt —

(*) Met dergelijke vertellingen van *kabouter-* en *aardmannetjes*, die des avonds uit den grond opkwamen, hield men weleer ginds en elders hier te lande ook elkander soms bezig, om den tijd, in de winteravonden vooral, te korten. Het was, volgens die kinderachtige sprookjes, een *goed volkje*, dat niemand eenig kwaad toebragt, doch weleens dezen en genen, uit boertige plagerij, soms eene pots speelde.

haar eigen ſtuk bewaarde zij, om het te deelen met CASIMIR. Nu droeg zij den lieven jongen aan zijnen vader over, en wachtte op de aankomst van haren minnaar, die beloofd had, haar af te halen, en naar de plaats te geleiden, waar zij te zamen moesten arbeiden. Toen zij hem in zijn mijnwerkerspak zag naderen, met eene bleeke gevangeniskleur, die bij het ſchijnſel der lamp, welke hij in zijne hand hield, nog akeliger zich vertoonde, werd zij diep geroerd; maar zijn kalme glimlach beurde haar weder op. Sedert den dag van gisteren was er in zijn vurig zwart oog een glans, die hoop en geluk verkondigde.

CASIMIR wist het zoo te beleggen, dat zij gedurende een groot gedeelte van dezen dag aanhoudend bijeen zijn konden. Zij overwogen rijpelijk, wat beter ware, de geheimhouding nog verder voort te zetten, of terſtond zich te ontdekken. Het eerſte zou hen blootſtellen aan het verdriet van langduriger opſluiting; het laatſte dreigde hun de mogelijke verijdeling van hunne hoop, en was daarom meer te vreezen. De opziener, offchoon een braaf en minzaam man, ſcheen, als vader, een' hoogen dunk van het ouderlijk gezag te hebben, en zou waarſchijnlijk de echtverbindtenis van een eenig kind, zonder toeſtemming des vaders, niet goedkeuren, maar welligt er op aanhouden, om haar onmiddellijk naar den ouden man terug te voeren. Het was derhalve raadzamer, pogingen te doen, om eerst zijne geheele genegenheid te winnen, door het betoonen van gedurige oplettendheid en belangſtelling ten opzigte van zijn kind; iets, dat hen, bij deszelfs lieftaligheid en hunnen kinderzin, tot geene veinzerij verpligtte. Zij vonden dus goed, in allen gevalle de ontdekking uit te ſtellen, tot dat, bij gelegenheid van het aanſtaande feest, een priester in de mijn zou afdalen, aan wien zij bij de biecht, zoo er geene betere gelegenheid zich voordeed, het geheim konden vertrouwen.

Eene maand moest er intusſchen nog verloopen. CASIMIR en IDA ſtelden zich voor den dwang, hun door de tegenwoordigheid der andere mijnwerkers opgelegd, op eene vindingrijke wijze ſchadeloos: zij wisten namelijk, daar het kind hen meestal vergezelde, een middel ter onderlinge mededeeling hunner gedachten te verzinnen, dat hun veel genoegen verſchafte en geen vermoeden wekte. CASIMIR vertelde liefdegeſchiedenisſen en daden van ridders. Deze verdrongen uit de ziel des jongen hoorders weldra de ſprookjes

van betooveringen en ſpoken, die hij van den ruwen hoop zoo gretig had opgevangen. IDA luisterde met de grootſte inſpanning: in den held van elken roman zag zij haren minnaar, en bij het verhaal van de gevaren, die de eerſte voor zijne meesteres trotſeerde, maakte zij fijne toeſpelingen op den heldhaftigen moed van haren CASIMIR, die om harentwille zoo veel leeds verduurde. Hare lofſpraken op liefde en ſtandvastigheid, ja ſoms ook hare hartelijke uitdrukkingen van teedere genegenheid jegens het kind, die zij in opregtheid des harten deed, werden opgevat als meer dan half gerigt tot hem, die, in andere omſtandigheden, dezelve bezwaarlijk op zichzelven zou toegepast hebben. Kortom, die verfijnde, maar zuivere genietingen, welke niet afhankelijk van den zonneſchijn des voorſpoeds zijn, verſpreidden een zoo liefelijk licht op hun donker pad, dat beiden met vreeze en angst het tijdpunt zagen naderen, hetwelk hun het daglicht en de vrijheid zou wedergeven, doch misſchien, voor eenigen tijd althans, eene ſcheiding ten gevolge kon hebben.

Het feest, dat hun lot moest beſlisſen, viel in ten tijde van ons bezoek aldaar. Het was een der plegtigſte feesten van de Roomſche kerk. Wij wilden dus geenszins *N*— verlaten, zonder de prachtige verlichting der mijn gezien, en de viering der hooge mis in derzelver verhevene en ruime kapel bijgewoond te hebben, welker inwendige ſchoonheid door de rijkſte gebouwen onzer bovenwereld niet overtroffen kan worden.

Wij gingen vroeg in den morgen naar beneden, opdat het helder daglicht niet vooraf ons minder vatbaar voor den indruk van al den glans des onderaardſchen ſchouwſpels mogt maken. Hoe hoog mijne verwachting ook geſpannen ware, dezelve werd niet teleurgeſteld. Het ſchijnſel der fakkels, teruggekaatst door ontelbare ſtukjes zilvererts, waarmede het bovenſte gedeelte en de wanden der galerijen bezet waren, deed eene verwonderlijke uitwerking; terwijl de diepe ſchaduwen daarnevens voor het penſeel van REMBRANDT de ſchoonſte voorbeelden opgeleverd zouden hebben.

De kapel, toen wij het eerst in dezelve zagen, was, zoo vroeg reeds, vol mijnwerkers, die allen wachteden, om tot den biechtſtoel toegelaten te worden. Onder dezelve trok een vrij donkerkleurige, maar bevallige knaap, welken ik in hevige aandoening tegen een pilaar zag leunen, mijne bijzondere opmerkzaamheid. Ik was den opziener naar eenige meer ver-

wijderde werken gevolgd, om de onderscheidene uitwerkselen van licht en schaduw en andere natuurverschijnselen gade te slaan, die bij de meer en meer toenemende verlichting duidelijker werden, en keerde niet terug, vóór dat de bengel het teeken had gegeven, dat de mis weldra eenen aanvang zoude nemen.

De menigte in de kapel was eer vermeerderd dan verminderd, doch had zich intusschen meer verspreid, en den eerwaardigen priester met grijze haren bij het altaar alleen gelaten. Voor dezen knielde een welgemaakt jong mijnwerker, en nevens hem dezelfde tengere bruine knaap, wiens donkere kleur nu bleek niet natuurlijk te zijn, daar fraaije lokken van blond haar, terwijl hij knielde, op den zwarten rotsgrond in de kapel golvende nederhingen.

Weldra bemerkte men een algemeen gemompel en gefluister bij het vergaderde gezelschap. De opziener naderde, en de priester, met waardigheid zijne stem verheffende, vroeg, of er eenige reden kon bestaan, om de bediening van het sakrament des huwelijks te weigeren aan het paar, dat geknield lag, om hetzelve te ontvangen, daar zij voor het oog des Hemels reeds lang verloofd en hier op zoo wonderbare wijze zamengevoegd waren, om eene door geweld verbrokene trouwbelofte gestand te doen? Niemand der omstanders dacht er aan, dat men tegen het gebruik zou handelen, of het welvoegelijke niet in acht nemen; maar de bruid, ofschoon half buiten zichzelve van aandoening, bloosde door de donkere kleur van haar vel heen, bij het zien op hare vreemde kleeding, en stamelde met maagdelijken schroom: „Neen, niet in dit gewaad!"

Het verzoek was van dien aard, dat het niet geweigerd kon worden. Zoodra men de mis had gevierd, werd door den vriendelijken opziener een bode naar het dorp boven den grond gezonden, om een stel kleederen van een landmeisje te halen, waarin IDA er regt bekoorlijk uitzag. En die man bezorgde niet enkel een bruidspak; hij bragt, om de bruiloft te vieren, ook vrienden mede, welke juist dien dag te *N—* waren.

IDA had der waarzegster dringend verzocht, zoodra mogelijk de ongerustheid van haren vader te doen bedaren, door hem haar behoud, schoon niet de plaats van haar verblijf, te berigten; maar die mededeeling was uitgesteld geworden: alleen de verschijning der getrouwe NATALIA, die na der-

zelver ontvlugting uit het kasteel *Metzinska* zich nog eenigen tijd verborgen had gehouden, gaf hem eindelijk eenige opheldering omtrent het lot zijner dochter. Met een hart, vermurwd door langdurigen angst en vaderlijk zelfverwijt, was hij nu aan den ingang der mijn gekomen, gevolgd door de voedster en vergezeld door de verzoende YANINSKYS, die ten langen leste aangaande hunnen broeder (welke zij dachten dat met zijne bruid zich buitenlands bevond) tijding bekomen hadden van een' der bandieten, die ontsnapt was bij het gevangennemen der anderen, en zich verheugen mogt, kwijtscheldIng van straf te erlangen, toen hij, in het land zijner geboorte terugkeerende, een zoo belangrijk berigt wist mede te deelen.

De YANINSKYS waren voorzien van schriftelijke bewijzen van vergiffenis en herstelling in eer, ter gunste van hunnen broeder verleend; en STEPHANOFF van prachtige kleederen voor zijne dochter; maar zij wilde in het kleed van een landmeisje uit dat oord hare hand aan CASIMIR geven, en deed eene gelofte, in dat kleed telkens den verjaardag der voltrekking van haar huwelijk onder den grond te zullen vieren.

DE KANTEN HALSDOEK.

(Naar een Handschrift te *Windsor*, door den Burggraaf WALSH.)

Op den 4 Januarij 1736 was alles op het kasteel van *Windsor* in opschudding: de Koningin SOPHIA, gemalin van GEORGE DEN I, was stervende. Zij had den Koning bij zich geroepen; men had alle getuigen uit het vertrek der zieltogende verwijderd; de echtgenooten waren meer dan een uur lang te zamen alleen gebleven, en de hovelingen hadden opgemerkt, dat GEORGE, in spijt van zijne gewone koelheid, na dit treurig onderhoud, geweend had.

De Koningin SOPHIA zag den dood zonder schrik naderen; in weerwil der kroon, was het leven voor haar moeijelijk geweest. Zij had zich verwaarloosd gezien door haren koninklijken gemaal, die Lady HORATIA D...., sinds verscheidene jaren, door hare koketterij en hare aantrekkelijkheden, gekluisterd hield. Als eene zachtzinnige echtgenoote, had SOPHIA VAN BRUNSWIJK in stilte geleden; maar zij

wilde, vóór haar verscheiden, beproeven, de misdadige banden haars mans te verbreken. Zoodra zij dus GEÓRGE aan haar sterfbed zag staan, reikte zij hem de hand, zeggende met eene flaauwe stem: „ Ach! ik zou niet zoo jong gestorven zijn, zoo gij mij bemind hadt!"

De Koning, zich op hare hand nederbuigende, kuste dezelve, besproeide ze met tranen, en wilde spreken; maar de Koningin hervatte: „ GEORGE! alles is thans vergeten en vergeven; God, die mij tot zich roept, ziet in mijn hart..... Dat hart bemint u nog. Ik zal u ook geen enkel verwijt doen, maar heb eene bede aan u." Onder het uiten dezer woorden rigtte zij zich half overeind, drukte de hand des Konings met al de kracht, welke eene stervende vrouw rest, en vervolgde: „ In den naam des Verlossers, bezweer ik u, GEORGE! zoo al niet uit liefde voor, uit medelijden met mij; bij uwe eeuwige zaligheid bezweer ik u, sta af van het misdadige leven, dat gij leidt! Indien ik nog langer had te leven, zoudt gij kunnen denken, dat mijn belang, mijn geluk mij deze bede in den mond gaf.... Maar morgen zal ik, koud en gevoelloos voor alles, in mijne kist liggen. Om den wille uwer ziel alleen, mijn vriend! smeek ik u: zie Lady HORATIA niet weder!"

„ Ik beloof het u," antwoordde de Vorst: „ SOPHIA! spreek niet alzoo; deze gedachten doen u kwaad."

„ Zij hebben mij veel kwaad gedaan; maar thans zie ik den Hemel voor mij..... Er is in den Hemel geene jaloezij!.... Wanneer ook gij daar komt, GEORGE! zult gij alleen God en mij liefhebben. Dáár mint men slechts, wat men behoort te minnen...... Morgen....."

„ Verban dit denkbeeld: gij zijt niet zoo erg; de Geneesheeren verzekeren, dat er nog hoop is; gansch *Engeland* bidt voor u."

„ Niet het leven hier op aarde is het, waarom ik wensch: wat ik verlang, is, dat gij aan dat leven moogt denken, werwaarts ik henenga..... Ik, morgen; gij, binnen een jaar!"

Terwijl zij dus sprak, scheen de stervende Koningin eenige kracht te hebben verzameld; hare starende oogen hield zij op die des Konings gevestigd, en toen zij zweeg, wees haar opgeheven vinger nog naar boven.

Na deze inspanning bewaarde zij een lang stilzwijgen; hare oogen bleven gesloten, en hare lippen bewogen zich, zonder eenig verstaanbaar woord te uiten.

De Koning verwijderde zich nu van hare legerstede, en geheel *Windsor* was getuige van zijne droefheid.

Gelijk de Koningin had aangekondigd, was zij den volgenden morgen *koud en gevoelloos voor alles*, en werd als lijk ten toon gesteld, en lag gekroond op een praalbedde.

Het gansche hof verscheen in rouwgewaad, om haar de laatste hulde te bewijzen; en, toen de koets van Lady HORATIA stilhield aan den grooten trap des kasteels, naderden de dienaren van het paleis het portier, en deden der gunstelinge verstaan, dat zij niet kon worden toegelaten.

Deze ongenade werd spoedig ruchtbaar; men fluisterde dezelve elkander toe in de vertrekken en zelfs in de doodkamer; men zeide: „Indien dit vroeger gebeurd ware, zou zij, die hier ligt, misschien niet zoo vroeg gestorven zijn." Anderen: „Het is slechts etiquette; die ongenade zal niet lang duren." En dezen bedrogen zich niet: binnen weinige maanden had Lady HORATIA al haar verleidend vermogen herkregen. GEORGE was weder onder de toovermagt teruggekeerd; maar zijne min, maar de verstrooijingen, welke men zich beijverde hem te verschaffen, konden zijne somberheid niet verdrijven. Te midden zijner ontrouw stond, zijns ondanks, de laatste bede der Koningin bestendig voor zijnen geest; en echter, terwijl hij zich dezelve herhaalde, konde hij der tooveresse geenen weêrstand bieden, die hare pogingen verdubbelde, om hem gekluisterd te houden. GEORGE was een hartstogtelijk beminnaar der toonkunst; Lady HORATIA gaf hem de verrukkelijkste Concerten; maar, te midden der welluidende toonen, hoorde hij eene stemme, die telkens herhaalde: „Ik, morgen; gij, binnen een jaar!"

Zes maanden reeds waren verstreken; de begunstigde had GEORGE bij zich ontvangen, maar zij was nog niet weder op *Windsor* verschenen; hare eigenliefde en hare begeerte, om hare mededingsters en hare vijanden te vernederen, deden haar vurig verlangen, aldaar terug te keeren. Dikwijls sprak zij daarvan tot den Koning, die tot dusverre zulks had afgewezen met de woorden *rouw* en *welvoegelijkheid*. Eindelijk zegepraalde zij, en verscheen op het kasteel in schitterenden luister en stralende glorie. Nooit waren hare blikken zoo levendig en zoo fier geweest; nooit die des Konings zoo somber en neerslagtig: want een zwaar gewigt prangde hem het hart; deze dag viel hem lang en pijnlijk.

Eindelijk kwam de nacht hem verlossen uit deze belemme-

ring, niet echter van het zelfverwijt, dat zijne ziel benaauwde. Toen hij zijn slaapvertrek binnentrad en zijn ledekant naderde, herinnerde hij zich, dat de Koningin deszelfs draperiën had geborduurd; hij wilde dit denkbeeld verbannen, maar het keerde telkens weder. Op den schoorsteen bevond zich een tijdwijzer; zijn blik vestigde zich op denzelven; hij telde de verloopene maanden; zij waren zes in getale: wederom eene herinnering, welke hij vruchteloos poogde te verwijderen. Hopende, dat de slaap hem van zijne sombere denkbeelden zou verlossen, haastte hij zich bedwaarts; maar de slaap kwam niet: de armste daglooner in zijne drie vereenigde Koningrijken sliep, na volbragt dagwerk; hij vermogt zulks niet, en wendde zich vruchteloos heen en weder op zijne sponde; zijne oogen sloten zich niet. Door de hooge en breede vensters van zijn vertrek wierp de maan lange lichtstralen, welke zich op het vloertapijt afteekenden. Eensklaps zag hij tusschen het ledekant en het vensterraam iets, dat naar damp geleek, en zich uit het midden des vertreks verhief. Hij meende, dat eene vonk den vloer had in brand gestoken, en stond op, om denzelven uit te dooven; maar, de plek naderende, van waar hij den damp had zien opstijgen, vond hij niets. Alleen ontwaarde hij, dat de reuk van wierook en luchtzuiverende beziën, welke men bij lijken brandt, zich door zijne kamer had verspreid. Naauwelijks had hij zich van nieuws ter ruste gevlijd, of hij zag den blaauwen damp andermaal opwaarts klimmen; dezelve geleek naar eene ligte wolk, maar verdikte nu weldra. Vervolgens nam dezelve één' onkenbaren vorm aan; maar van lieverlede verkreeg de nevel, al rondwentelende, eene menschelijke gedaante. Gehuld in dien vorm, behield de schim — want dat was het — hare doorschijnendheid, en de stralen der maan drongen door dit ligchaam, dat geene schaduw gaf, henen. GEORGE zag het zijne sponde naderen. Door eene onwillekeurige beweging wendde hij zich om, ten einde niet te zien, wat hem bovennatuurlijk toescheen. Maar eene hand, kouder dan het marmer eener graftombe, legde zich op zijn' ontblooten schouder, en ten zelfden tijde herhaalde eene zachte stem tot driewerf toe: „GEORGE! GEORGE! GEORGE!" Toen, sidderend en met koud zweet overdekt, keerde de schuldige echtgenoot van SOPHIA VAN BRUNSWIJK het hoofd om, en zag de schim der Koningin, zich tot hem neigende. De dood had slechts hare trekken doen

verbleeken; hare groote zwarte oogen fchitterden met buitengewonen glans te midden harer grafkleur; haar gewaad was een lang doodkleed; op haar hoofd blonk nog de diadeem, welke men, bij de uitvaart van Koningen en Koninginnen, in de kist plaatst.

Op een' plegtigen toon, te midden der diepe ftilte van den nacht, fprak zij deze woorden: „GEORGE! gij hebt de heilige belofte vergeten, mij op mijn fterfbedde gedaan. God heeft mij vergund, u dezelve te komen herinneren. GEORGE! bekeer u tot den Heer; Zijne oordeelen zijn verfchrikkelijk, en voorwaar, voorwaar zeg ik u, uw tijd nadert! Zij, welke gij met misdadigen hartstogt bemint, kan u ter Helle doen varen; maar zij kan u geenen dag langer, dan die u is gefteld, op aarde doen verblijven. GEORGE! GEORGE! bekeer u tot den Heer!"

Na deze woorden zweefde er een zachte adem over het gelaat van den Vorst; hij ftaarde beftendig, maar zag niets meer; hij hoorde beftendig, maar alles was ftil. „Sliep ik?" vroeg hij zichzelven; „was het een droom? Neen! ik ben verzekerd, dat ik niet fliep of droomde. Hoe geleek deze fchim op haar..... Neen! er is geen twijfel aan, dat was eene waarfchuwing van den Hemel! Ik heb mijn befluit genomen; ik zal haar niet wederzien, die ik niet mag beminnen." En, om zich in dit goed befluit te verfterken, begaf hij zich tot het gebed. De nacht fcheen hem eindeloos; hij telde alle de uren, welke de klok des kasteels door de gewelven dof deed weêrgalmen.

De volgende dag was beftemd tot een feest bij Lady HORATIA. GEORGE liet weten, dat hij zich niet derwaarts zou begeven, en dat hij, gedurende verfcheidene dagen, niemand dan zijne Ministers wilde zien.

Dit onverwacht befluit verfchrikte de begunftigde. Zij wist het echter zoo te beleggen, dat het haar gelukte, den Monarch, zijns ondanks, weder te zien. Hij wilde zich koel en geftreng toonen; maar zij was zoo beminnelijk, zoo verleidend, dat hij bijkans verteederd werd, toen zijne blikken eensklaps op dezelfde plek vielen, waar de Koningin hem was verfchenen; en, zijne hand uit die der fchoone minnares losrukkende, zeide hij: „Hier was het, dat zij dezen nacht mij beval, u niet weder te zien."

„Wie?" vroeg HORATIA; „wie hebt gij dezen nacht gezien?"

„ Haar, welke God mij tot echtgenoote had geschonken, Koningin SOPHIA."

„ Gij zoo wel, als geheel *Engeland*, heeft haar betreurd, GEORGE! Denk niet meer aan haar; zij rust in vrede in haar graf."

„ De graven openen zich somwijlen, en het hare heeft zich weder geopend; zij heeft het verlaten;.... dezen nacht, dáár, op die plek, digt bij mijne sponde, heb ik haar gezien.... gezien met deze mijne oogen;... ik heb hare stem gehoord; zij heeft tot mij gesproken. „ GEORGE! GEORGE!" heeft zij tot mij gezegd, „bekeer u tot den Heer, en sta af van uwe misdadige min!"

„ Ach, Sire! gij bemint mij niet meer; en, om de banden te verbreken, welke mijn geluk omsloten, neemt gij toevlugt tot gezigten en droomen. GEORGE! waarom zegt gij mij niet liever ronduit: „ HORATIA! ik bemin u niet meer?"

Snikken en tranen vergezelden hare woorden, en de Koning, die zich van zijne minnares verwijderd had, naderde haar weder, en zeide: „ HORATIA! kunt gij zeggen, dat ik opgehouden heb u te beminnen? Zoo ik u niet meer beminde, ware ik niet zóó zeer te beklagen. Mijn pligt gebiedt mij, roept mij toe, u niet weder te zien, met u te breken; mijne liefde is sterker dan mijn pligt... dan God zelf! Want Hij zendt mij Zijne dooden, om mij te bevelen, u niet meer te minnen, en echter min ik u nog altijd."

Dus sprekende, drukte GEORGE HORATIA aan zijne borst, en de tranen, welke hem weder tot haar hadden gebragt, waren spoedig opgedroogd. Wat vermogen niet de woorden en tranen eener vrouwe, welke men bemint? Zij wist zich zoo wèl den weg tot het hart en den geest van haren minnaar te banen, dat, vóór de dag ten einde liep, GEORGE reeds begon te twijfelen, of het wel eene waarschuwing des Hemels was geweest, die hij in den vorigen nacht had ontvangen; of het wel SOPHIA VAN BRUNSWIJK was, die hem was verschenen. De overtuiging van den morgen bestond des avonds niet meer; zij was, als 't ware, versmolten voor den ongeloovigen, half spotachtigen glimlach zijner minnares.

Toen hij nu andermaal alleen was in het koninklijk slaapvertrek, zeide hij tot zichzelven: „ HORATIA heeft gelijk, het was een ijdele droom mijner verbeelding; de dooden keeren niet weder."

Maar, hij bedroog zich. God laat somwijlen toe, dat de graven zich weder openen, en de Koningin verscheen anderwerf. Bleek, gelijk de eerste maal, was haar gelaat thans gestrenger. „ GEORGE!" sprak de schim, welke nu overeind bleef staan aan den voet zijns ledekants, terwijl eene harer handen den purperen voorhang opligtte: „ GEORGE! gij wilt haar liever gelooven dan mij; gij hebt, even als zij, gezegd, dat God niet, door mijnen mond, tot u heeft gesproken; dat het slechts een ijdele droom uwer verbeelding was. . . . . Wel nu, GEORGE! hoor mij aan: het is de laatste maal, dat ik, die uwe echtgenoote was, dat ik, die ten grave ben gedaald, zal spreken. . . . . Na dit woord zal ik voor eeuwig zwijgen, zullen mijne lippen tot stof vergaan. GEORGE! bekeer u tot den Heer; want uw uur nadert. . . . . En opdat gij en zij, op morgen, niet weder zult zeggen: „ Neen! SOPHIA VAN BRUNSWIJK is niet uit haar graf verrezen," zie hier eene getuigenis, die ik u achterlate. . . . . Bijaldien de hand eens stervelings dezen knoop kan ontbinden, welken de hand eens grafbewoners gelegd heeft, dan zoo lach vrij met mijne woorden, met mijne waarschuwingen; maar bijaldien, integendeel, noch gij, noch zij, noch eenig sterveling dezen knoop kan ontbinden, zeg dan: „ Ja waarlijk, het was eene werkelijke verschijning; het was SOPHIA VAN BRUNSWIJK, die mij is komen herhalen, dat ik mij zou bekeeren tot den Heer, mijnen God!"

Deze woorden uitsprekende, boog de schim zich over zijne sponde, greep een' kanten halsdoek, door den Koning afgelegd, legde een' knoop in denzelven, en wierp dien op de borst van den ontzetten en bevenden GEORGE.

Thans vielen de zware fluweelen bedgordijnen weder digt, terwijl derzelver vergulde ringen klonken en het gezigt verdween. Nu twijfelde de schuldige gemaal van SOPHIA niet meer. Bedekt met een kil zweet, terwijl hij zijne polsaders hoorde kloppen, bleef hij onbewegelijk; zijne geopende oogen bleven staren, alsof zij nog haar zagen; hij luisterde, maar de stem was verstomd, en het eentoonig getik der pendule alleen brak de stilte van den middernacht. Het ligte stuk kant drukte loodzwaar zijne borst, en hij waagde het niet, den doek van dezelve te werpen. . . . . Eindelijk, blozende om zijne vrees, sprong hij eensklaps op, nam den geknoopten halsdoek, en ging daarmede naar de lamp, die in een zijvertrek brandde. Met eene krampachtige inspanning be-

proefde hij, en beproefde bij herhaling, denzelven te ontknoopen. . . . . maar alle zijne pogingen waren vruchteloos, en elke vernieuwde en vergeeffche proeve vermeerderde zijne gemoedsbeweging en zijnen angst.

In zijne flaapkamer teruggekeerd, konde hij aan geen flaap meer denken; hij deed licht, veel licht opfteken, en zich de verzoekfchriften voorlezen, welke hem finds verfcheidene dagen waren overhandigd; maar, te midden van al deze bezigheid, bleef de gedachte aan het gezigt hem onafgebroken bij.

Des anderen daags avonds begaf GEORGE zich naar Lady HORATIA: hij kwam tot haar met een fomber en ftreng gelaat. Zij was geheel gekleed voor eene feestelijke partij. De Koning, haar tot zich ziende naderen met een' betooverenden glimlach op de lippen, zeide tot haar: „ De tijd des glimlagchens en der betoovering is voorbij, Mevrouw! Gij hebt mij bedrogen. Zij is mij dezen nacht weder verfchenen."

„ Uwe verbeelding misleidt u, Sire! uw geest is verward en dwaalt van het fpoor," hernam de fchoone HORATIA.

„ Gij zijt het, Mevrouw! die mij misleidt, gij alleen!" fprak GEORGE met geftrengheid: „ Gij hebt mij gezegd, dat het flechts een droom was. Wel nu, zie!" — Dit zeggende, gaf hij haar den halsdoek, daarnevens voegende: „ Hoor, wat de Koningin tot mij heeft gefproken! „ GEORGE! bekeer u tot den Heer; want uw uur genaakt. En opdat, op morgen, gij noch zij weder zult zeggen: „ Neen! SOPHIA VAN BRUNSWIJK is niet uit haar graf verrezen," zie hier eene getuigenis, welke ik u achterlate. Indien de hand eens ftervelings dezen knoop kan ontbinden, welken de hand eens grafbewoners heeft gelegd, dan zoo lach vrij met mijne woorden en waarfchuwingen; maar indien, integendeel, noch gij, noch zij, noch eenig fterveling dezen knoop kan ontbinden, zoo zeg: „ Ja waarlijk, SOPHIA VAN BRUNSWIJK is mij komen herhalen, dat ik mij zou bekeeren tot den Heer, mijnen God!" — HORATIA! zie hier dien knoop; beproef het, denzelven los te maken; gelukt het u, dan zal ik niet meer aan het gezigt gelooven, en ik zal gerust en gelukkig zijn!"

„ Is het anders niet?" antwoordde HORATIA, die wederom wilde glimlagchen, maar onwillekeurig begon te beven: „ is het anders niet, zoo zal ik dien knoop weldra ontbonden hebben. . . . ." En zij wendde en keerde met hare

fraaije vingeren, schitterende van ringen en diamanten, den kanten halsdoek om en weder om, beproefde het, hield op, beproefde het weder en weder, maar — zonder in het minste of geringste den bovennatuurlijken knoop te kunnen ontwikkelen.

„ Gij ziet," hernam de ontroerde Vorst, „ dat gij daarin niet kunt slagen. . . . ."

„ Wel nu," antwoordde de onverduldige en ontstelde schoone, „ ik wil doen, wat ALEXANDER deed met den Gordiaanschen knoop. . . . ." En zij wierp den geknoopten halsdoek in het vuur.

De Koning haalde denzelven er weder uit; maar hij had reeds vlam gevat; hij wierp dien van zich af: bij het vallen kwam dezelve in aanraking met het ligte kleedje van Lady HORATIA; het gaas ontvlamde oogenblikkelijk. Verschrikt en verbijsterd stoof de minnares van GEORGE heen, om hulp roepende. De beweging zoo wel, als de geopende deuren, bliezen de vlam aan. HORATIA, ijselijk schreeuwende, vloog door het kasteel. Zij scheen een brandend luchtverschijnsel, dat de lange zalen doorzweefde. Men herkende de jonge minnares des Konings niet meer, ten feest uitgedost. Zij zonk eindelijk neder, van smarte uitgeput.

Zij zonk neder, en gaf, onder verschrikkelijke folteringen, den geest!

Sinds dien dag werd GEORGE meer en meer droefgeestig: men zag hem dwalen door het kasteel, en uren lang in den gebede; hij stichtte een Godshuis, en deelde vele aalmoezen uit in naam van Koningin SOPHIA. Dikwijls herhaalde hij: „ Een gedeelte van hetgeen zij heeft gezegd is bewaarheid; het overige der voorspelling zal bewaarheid worden, en ik zal welhaast sterven."

De Koning bedroog zich niet: twee maanden na den geweldigen dood van Lady HORATIA stierf ook hij; de verjaardag van den dood der Koningin was nog niet verstreken.

IETS OVER UITVINDINGEN.

Waar toch zijn de waarheden, die niet eenige logen in zich bevatten, den Bijbel uitgezonderd? Welke logens, hoe groot, die niet wel een' schijn van waarheid vertoonen? Tot zekere hoogte gestegen, verliezen zelfs de mathematische we-

tenschappen een deel van hare zekerheid. DESCARTES begon met de regte lijn, en eindigde met de draaikringen: ziedaar de geschiedenis van onze gansche kennis; zij verliest zich in het zand, na een groote stroom geweest te zijn. Den oorsprong, de bron, de geboorte kennen wij; maar welk eene twijfelachtige geboorte nog vaak! MONTGOLFIER zag een hemd opvliegen, op eene vuurmand uitgespreid; GALVA raakte, bij geval, met een metalen staafje de schenkelader eener ontlede kikvorsch aan, en ziedaar den luchtbol uitgevonden, het Galvanismus ontdekt! Verhef u thans, na in het luchtgewest te zijn opgevaren, de steden gezien te hebben van uit, ja boven de atmospheer des adelaars, de zon tot driewerf toe op denzelfden dag, onder drie verschillende gezigteinders, te hebben zien ondergaan; verhef u, een vernieuwd bestaan aan een lijk te hebben ingeblazen, hetzelve, half door de wormen verteerd, met den vingertop op den onzijdigen weg des levens te hebben teruggeroepen; en bedenk dan, dat het aan eene kikvorsch, aan een hemd is, dat gij deze verbazende wonderen zijt verschuldigd, en een spottende glimlach zal zich met uwe bewondering vermengen. Gij kent den onvoltooiden leeuw van MILTON; zijne manen krullen en rijzen te berge, zijne oogen vonkelen, terwijl de helft zijns ligchaams nog worstelt met het slijk der schepping: dit slijk nu — gij vindt het overal weder. Aan den eenen kant het toeval, aan den anderen de onkunde; het metaphysieke onzer gewaarwordingen kan zich daaraan niet onttrekken. Er bestaat eene Schedel-, eene Gelaatkunde: waarschijnlijk hebben GALL en LAVATER hunne stelsels gevormd, terwijl zij met hunne vingeren hun nadenkend, breed voorhoofd wreven; maar vraag eens aan GALL, hoe eene behoefte der ziel, eene begeerte der zinnen eene verhevenheid daarstelt op de beenen kas des schedels; hoe gewaarwording, gedachte, geheugen een' tastbaren vorm kan aannemen; hoe vriendschap, liefde, moed, list, eerzucht, geestvervoering zich kunnen afdrukken op het hoofd, en zich daar ontwikkelen met den tijd, den ouderdom en de zeden; en GALL zal zwijgen, of een antwoord oprapen op het donkere, oneindige veld der bovennatuurkunde; een tuighuis, waar elk wapen even goed en voor elk' strijder even dienstig is: GALL, met één woord, stoot op het slijk.

IETS OVER DE AMERIKAANSCHE SCHRIJFMETHODE.

De uitvinder dezer methode, een *Franschman*, had zich, zonder zichzelven deswege eener bijzondere manier bewust te zijn, een zoo fraai schrift eigen gemaakt, dat zulks, bij zijn verblijf in *Amerika*, verbazing wekte; waardoor hij aanleiding kreeg, verder over de zaak na te denken, en Schrijfmeester te worden. Als zoodanig keerde hij naar *Frankrijk* terug, waar hij voor zijne methode een Uitvindings-, Invoerings- en Volmakingsbrevet (!) bekwam, en, van onderscheidene kanten aangespoord, dezelve met veel bijval en ongemeen gevolg onderwees.

De grondslag dezer methode is, groote vrijheid in de beweging der hand, en de eerste voorwaarde dezer vrijheid het opheffen derzelve van het papier, opdat zij onverhinderd kunne werken. De hand moet zich dus van het gewricht, waarop zij tot dusverre altijd met de onderliggende twee laatste vingeren rustte, opheffen, en op die twee vingeren staan; zij moet op het papier niet meer heen en weder schuiven, maar bedaard heen en weder wandelen. Tot steun dient haar de geheele voorarm, welke, een weinig beneden den elleboog, op den rand der tafel rust; hierdoor wordt de hand voldoende ondersteund, en het gewricht behoeft niet meer op het papier te steunen, 't welk het volstrekt niet mag aanroeren. In zulk eene rigting nu kan en zal de pen, welke de gewone methode zoo lang mogelijk en niet zeer stevig leert aanvatten, zeer kort en krachtig gegrepen worden; de gebogen duim drukt dezelve tegen de beide naaste vingers aan, welke geheel zijn uitgestrekt, zoodat de rug der pen met den rug dier vingeren gelijke rigting heeft.

LIED VAN ANAKREON.

Aan zijne Beminde.

(No. 20 ed. FISCHERI.)

Is, op 't Frygiaansch gebergte,
  Niobe verkeerd in steen;
Vloog weleer Pandions dochter
  Door de lucht, als zwaluw, heen':

Lieve! ik mogt een ſpiegel wezen,
Dat uw oog mij gadeſloeg;
'k Wilde u gaarn' tot mantel dienen,
Dat mij ſteeds uw lijfje droeg;
Konde ik helder water worden,
'k Waschte dan uw poezle leên;
Was ik zalf, ik goot mijn geuren
Over heel uw ligchaam heen';
'k Wilde uw boezemgordel wezen,
Ik uw parelſnoer, uw ring;
'k Wenschte u zelfs tot ſchoen te ſtrekken,
Dat uw voetjen op mij ging!

J. TH. BÜSER,

gepenſioneerd Eerſte Luitenant, en Onderwijzer der Oude Talen te Hattem.

BIJ DE VERMEESTERING VAN ALGIERS.

Wat vlag doet zich daar op uit zee,
En waait van bolwerk en moskee,
En ſchouwt zoo fier op trotſche daken;
Maar wuift den ſcheepling minzaam aan?
Dat is de witte Lelievaan!
Algiers! uw muur en grendels braken,
En gij zijt Frankrijks onderdaan.

Wat Vijfde Karel niet vermogt,
Heeft Tienden Karel's magt volwrocht,
Gezegend door den Allerhoogſten.
Diens woord lei ſtorm en zee aan band;
Diens ſchaduw koelde 't gloeijend zand;
Diens wenk deed rijke lauwren oogſten,
Waar 't voorgeſlacht vond hoon en ſchand'.

Lof, Frankrijk! lof voor 't roemrijk feit!
Met wapens wordt het best gepleit
Bij onbeſchaamde roovershorden,
Wier meineed, trots verbond en regt,
Valschaardig tegen vrienden vecht;
Die duurzaam niet gebreideld worden,
Vóór dat men ſlot en wallen ſlecht.

Hoe menig zucht en jammerkreet,
Gebaard door foltrend kerkerleed
Of fel gezweepte geeſſelſlagen,
Algiers, weêrgalmde door uw vest!
Hoe menig vloek drukt uw gewest
Van ouders, kindren, vriend of magen
Der lijdren in uw rooversnest!

Waarom niet eer, gij Mogendheên!
Dien wreeden vijand reeds beſtreên,
Of hem gekluisterd aan zijn ſtranden?
Waarom, in ſteê van ſchandlijk loon
Te brengen voor een' rooverstroon,
Hem niet beſtookt in eigen landen,
Hem niet ontzet van rijk én kroon?

Capelle en Exmouth! beider roem
Blijve onbezwalkt, wie ooit u noem'!
De Tijger moest voor u eens zwichten,
Toen gij zijn krocht hadt half verplet,
Toen vroeg hij, ſiddrend, u de wet;
Toen hebt ge een lange reeks van pligten
Ten breidel aan zijn' lust gezet.

Maar toen uw vloot weêr week van 't ſtrand,
Toen wette 't ondier klaauw en tand
En greep in 't rond op vrije watren:
Druipſtaartend, vlood het huilend heen,
Waar hem zijn prooi te magtig ſcheen;
Maar deed den roof- en moordkreet ſchatren,
En ſcheurde een zwakker weêr vaneen.

Lof, Frankrijk! gij, gij hebt zijn' muil
Gebreideld! gij des Tijgers kuil
Verheerd, en neêrgerukt zijn ſtanders!
Hebt dank, Bourmont en Duperré!
De Lelievaan waait ginds ter ſteê,
En wuift naar West- en Morgenlanders
Verlosſing, vrijheid, heil en vreê.

Gij, werelooze Statendrom!
Geen kiel blijve in uw havenkom,
Om molmend daar vaneen te ſplijten;

Bevracht uw schepen rijk en zwaar,
En vrees geen wilden plunderaar,
Die u de wimpels af zal rijten,
En u verkoopt ten slavenschaar!

Vaar uit! vaar heen! of ziet gij niet
De Lelievaan in 't licht verschiet?
Zij wappert u zoo vrolijk tegen;
Zij kronkelt, wuift en wenkt en staart
Naar iedre streek en plek der aard',
En spelt een' tijd van milden zegen
Aan alles, wat ten handel vaart.

Geen overdreven gloriedorst
Voor eigen volk en eigen Vorst
Doet me ooit des naburs roem verduistren.
Ik zing mijn' Koning en mijn land;
Maar grijp ook gaarn' de luit ter hand,
Om al wat braaf is op te luistren,
Al kwam het van der vreemden strand.

Gij, Europeërs, ver verspreid!
Gewroken is de menschlijkheid,
En broedren, reeds beweend, vergeten,
Hergeven aan het hoogst geluk:
Verzacht ook gij der Negren druk,
En rijt' geen zweepslag, stok of keten
Voortaan hun meer de leden stuk!

Of leeft er dan geene Oppermagt,
Die de aard' bevolkte uit één geslacht?
Op allen schouwt als stamgenooten?
Die aller heil zich stelt ten doel?
En gij verguist, vertrapt zoo koel!.....
Maar weet, ook Negers, hier verstooten,
Getuigen voor Gods Regterstoel!

Bourbon! aan u mijn eerelied!
Beschaam der volken hope niet;
Doe gij een rij van steden dagen,
En spreid van ginds uit welvaart rond;
Maar sloop het roofnest tot den grond,
Opdat het nakroost eens moog' vragen,
Waar toch dat schandlijk moordhol stond!

G. TIMME.

MENGELWERK.

DE AUGSBURGSCHE BELIJDENIS.

Door

J. H. SONSTRAL,
Predikant aan de Helder.

De gedachtenis van gewigtige voorvallen door plegtige feesten te vereeuwigen, is zoo oud, als het menschdom voor indrukken der dankbaarheid vatbaar is. Zoo heeft nu ook de *Luthersche* kerk kortelings gedacht, met vreugde en dankbaarheid gedacht aan de overlevering der *Augsburgsche* Belijdenis. Die feestviering heeft bij niet weinigen gezegende indrukken achtergelaten, en bij niet minderen, zoo men vertrouwen mag, den verflaauwden godsdienstijver in nieuwen gloed ontstoken. Van weinig beteekenis is de bedenking, of het ophalen van de geschiedenis der Hervorming niet beleedigend zoude kunnen zijn voor andersdenkenden. Want waarom zou de nakomeling de daden van het voorgeslacht moeten vergeten? Waarom zwijgen van oorzaken, wier gevolgen nog dagelijks zigtbaar zijn? En, bovendien, zoo lang de kerk van *Rome* door allerlei middelen de grenzen der duisternis tracht uit te breiden, zoo lang het Protestantismus belaagd wordt, en de geest der verleiding onder deszelfs kweekelingen op verovering uitgaat, moet elke ongezochte gelegenheid welkom zijn, om onbeschroomd voor de waarheid uit te komen, en het der wereld te doen zien, langs welk een' weg wij tot onzen tegenwoordigen geluksstaat gekomen zijn; en het is vandaar, G. L., dat u dit geschrift aangeboden wordt, om uwe aandacht bij de *Augsburgsche* Belijdenis te bepalen. Wij zullen, I. u eerst op de omstandigheden opmerkzaam maken, welke hare overgave voorafgingen; II. vervolgens beknoptelijk de

geschiedenis van hare overlevering mededeelen; III. dan de noodzakelijkheid van haar bestaan aanwijzen, en IV. eindelijk u bij haren beslissenden invloed bepalen.

I. Het Christendom, met Goddelijke kracht uit *Judea* naar alle landen doorgedrongen, was in de vierde eeuw de Godsdienst der beschaafde wereld geworden; maar dewijl de Alleenheerscher der wereld, die tot hiertoe te *Rome* zijnen zetel gevestigd had, thans zijn Hof naar *Konstantinopel* had overgebragt, drongen zich de Bisschoppen van *Rome* van lieverlede in zijne plaats; en hunne aanmatigingen vonden een' welverwachten steun in het vooroordeel der meeste *Europeërs*, dat hij, die te *Rome* den meestertoon aansloeg, ook Heer der aarde zijn moest. Deze algemeene geestelijke heerschappij zou echter misschien nog geene zeer groote afbreuk aan het Christendom gedaan hebben, bijaldien niet onvermijdelijke omstandigheden deszelfs verbastering hadden in de hand gewerkt.

Reeds vroeg had men, bij de toebrenging van Joden en Heidenen, zoo wel uit inschikkelijkheid, als om den overgang gemakkelijker te maken, en ook omdat men er zelve behagen in schiep, hunne uitwendige plegtigheden overgenomen. Spoedig werden daarvan de treurige gevolgen bespeurd. De reine Godsdienst van den geest ontaardde ongemerkt in eene eerdienst der verbeelding, en de oorspronkelijke Evangeliedienaar werd misvormd in een' outerdienaar vol pracht en praal, die er meer werk van maakte, een schitterend Ceremoniemeester, dan een innemend Leeraar der waarheid te zijn. Nog stond echter de hoofdleer des Christendoms; maar de invallen der Barbaren uit het Noorden, hunne verwoestingen, en hunne vestiging op de puinhoopen der beschaving, bragten haar een' doodelijken slag toe. Want de Godsdienst der overwonnen volken aangenomen hebbende, hielden zij zich slechts aan den uitwendigen vorm, zonder dat zij iets van haren zuiveren geest begrepen; en daar de vorm aan het wezen niet voegde, ging het laatste voor het algemeen verloren.

Er bestond nu eene eerdienst, die, om hare algemeene donkerheid, den naam van Katholijk mogt dragen. Christelijk kon zij schier niet genoemd worden, omdat de geest, die haar bezielen moest, verstikt of verdrongen was. Het volbrengen van monnikenbevelen verving de eischen van het Evangelie; Bijbelgeleerdheid was geweken voor schoolsche spitsvindigheid. Ten bewijze, dat geene magtspreuken de zaak moeten voldingen, sta hier deze ééne, alles afdoende proef. HERESBACH, een achtingwaardig Schrijver van de zestiende eeuw, verhaalt, dat een monnik zich aldus openbaar uitliet: „Men heeft eene nieuwe „taal uitgevonden, welke men het *Grieksch* noemt; „doch men moet zich voor dezelve wel wachten: want „zij is de moeder van alle ketterijen. Ik zie in de han„den van vele lieden een boek, in deze taal geschreven, „dat zij het Nieuwe Testament noemen; doch welk „boek vol is van onkruid en vergif. Wat het *He„breeuwsch* betreft, het is zeker, dat allen, die het „leeren, oogenblikkelijk *Joden* worden." Ziet daar de taal van de kampvechters der duisternis! Maar de man had toch niet geheel ongelijk: want ware het Pausdom waarachtig, dan moest het Nieuwe Verbond van zelve niet deugen.

Het is echter eene uitgemaakte waarheid, dat het Katholicismus niet overal hetzelfde was. Er viel altoos, zoo als nog heden ten dage, een merkelijk onderscheid te bespeuren, dat in zekere verhouding stond tot het eigenaardig karakter der volken, en den trap der beschaving, dien zij bereikt hadden. Vandaar, dat *Saksen* de wieg der Hervorming kon worden, *Italië* de zetel des Pausdoms moest blijven. De schatten uit het Oosten hadden te gelijk met deszelfs weelde de zeden der *Romeinen* bedorven, en eene verwijfdheid medegebragt, welke maar al te spoedig op de ruwe *Noormannen* overging, die zich van dien overvloed hadden meester gemaakt. Eeuwen lang vervolgens door vreemde overweldigers verdrukt, was de *Italiaan* loos en geveinsd geworden, en, omdat vreemdelingen op zijnen overvloed vlamden, haastte hij

zich in genot te verspillen, hetgeen hem toch niet vergund werd in vrede te bezitten. De overblijfselen der oudheid hadden een' betooverenden invloed op de stemming zijner ziel, welke zich, bij de bewustheid der tegenwoordige vernedering, in de schaduwen der voormalige grootheid vol zoete herinneringen verlustigde, en er den vroegeren luister terugdroomde. Ook zijne godsdienstoefeningen werden aan uitwendig genot dienstbaar gemaakt; zijne tempels waren zoo vele kunst- en beeldengalerijen, en men verdiepte zich zoo zeer in bewondering van dien heiligen stoet, welke in hemelschen luister de Godheid omringde, dat men eindelijk vergat tot Hem te naderen, wiens hand geen schilder malen, wiens grootheid geen dichter bezingen kan. Alzoo werd de Godsdienst van dit volk een spel van begoochelende verbeelding, gelijk hun kunstgevoel en doorgaande leefwijze tot het weelderige oversloegen. Doch wat anders kon er het gevolg van zijn, dan dat de man, die ernstig begon na te denken, een geheel stelsel verwierp, waarin hij niets dan menschenwerk zag, en, zonder gelegenheid tot betere overtuiging, het gansche Evangelie verzaakte? Juist daarom was eene Hervorming aldaar zedelijk onmogelijk, omdat de verlichte man geene Godsdienst meer bezat, en hij, die er prijs op stelde, het vuur van den hemel over elk zou geroepen hebben, die het waagde, de achtbaarheid zijner schitterende Heiligenbeelden aan te randen.

Geheel het tegenovergestelde was de geest en de stemming der *Saksers*. IJverig en werkzaam zonder overvloed, zochten zij meer voedsel voor het hart, dan betoovering voor de zinnen. Hunne Godsdienst bleef geestelijk, en niet dan met weêrzin beschouwden zij de heerschende verbastering. Het was dus de uiterlijke vorm alleen, die verandering behoefde; en vermits het wezen slechts overschaduwd was, zoo trad het in volle schoonheid voor den dag, toen LUTHER licht in donkerheid bragt.

In het jaar 1517 trad hij in het strijdperk tegen den

Aflaathandel, welken de Aartsbisschop van *Mentz* van den Paus had gepacht, en door den beruchten TETZEL in *Sakfen* liet uitventen. Aflaten waren reeds vroeg in zwang, doch bepaalden zich tot kwijtschelding van zoodanige straffen, welke de tucht der kerk aan hare leden had opgelegd; maar sedert de twaalfde eeuw strekte de H. Vader ze uit tot straffen, welke den zondaar in de eeuwigheid verbeidden, en grondde zijne magt daartoe op deze sluitrede: „Dewijl een druppel bloed van CHRISTUS genoeg is geweest, om de geheele wereld te verzoenen, en Hij desniettemin al zijn bloed vergoten heeft, zoo wordt al het overige, nog oneindig vermeerderd door de verdiensten van Heiligen en kloosters, als een bijzondere schat en voorraad van genoegdoening bewaard, waartoe de Paus, als Gods Stedehouder, den sleutel heeft, om ieder daarvan iets te kunnen mededeelen op afrekening zijner zonden." Dat zulk eene weldaad betaald moest worden, spreekt wel van zelve, en hij, die veelal uit onvermogen toch niet meer zondigen kon, was blijde, zijne vorige zonden, zonder eene lastige en pijnigende bekeering, voor een' matigen prijs te kunnen afdoen.

Nooit was echter de onbeschaamdheid zoo verre gedreven als ten tijde van LUTHER, toen een TETZEL openlijk in kerken en op markten bekend maakte: „Een iegelijk, die aflaatbrieven koopt, kan zijne ziel wegens hare zaligheid gerustftellen. De zielen, die in het vagevuur zijn, en voor wier verlossing de aflaten gekocht worden, verlaten die plaats der smarten, en varen ten hemel, zoodra het geld in de kist klinkt. De kracht der aflaten is zoo groot, dat de gruwelijkste zonden, ja al was het, dat iemand, indien het mogelijk ware, de Moeder Gods verkracht had, daardoor kwijtgescholden en vergeven, en de misdadiger bevrijd zou worden van straf en schuld. Ziet de Hemelen geopend! Indien gij nu niet ingaat, wanneer zult gij dan ingaan? Voor twaalf stuivers kunt gij de ziel van uwen vader uit het vagevuur verlossen; en zoudt gij zoo

„ ondankbaar zijn, om uwe ouders niet aan de smarten
„ te onttrekken, die zij lijden? Al hadt gij maar een enkelen rok, zoo moest gij er u van ontdoen, en dien
„ terstond verkoopen, om zulk een heil te erlangen."

Zoodanig eene Godslastering beleedigde het zedelijk gevoel der ernstige *Duitschers*, en er was slechts een man noodig, die moeds genoeg bezat en krachts genoeg ontwikkelen kon, om *Rome* onder de oogen te zien, en niet te beven voor den banbliksem van den Vatikaanschen JUPITER, ten einde den kreet der verontwaardiging algemeen te doen hooren. Die man was LUTHER, gelijk ZWINGLI het voor *Zwitserland* was, waar een SAMSON de onbeschaamdheid zoo verre dreef, dat hij bij het storten der aflaatgelden het geluid der zielen nabootste, die uit het vagevuur ten hemel snelden!

Eerst verzette LUTHER zich slechts tegen den Aflaat, trok vervolgens het Pauselijk gezag in twijfel, ging met moed en standvastigheid al verder, roeide schier alle misbruiken uit, en gaf aan de menschen het Evangelie als hun eigendom terug.

Deze Kerkhervorming had natuurlijk in den beginne de grootste bewegingen veroorzaakt. Twee partijen hadden zich tegenover elkander geplaatst, met genoegzame kracht om hare eischen te doen gelden en te handhaven. Aan het hoofd van de bestrijders der Hervorming had zich KAREL V uit louter staatkundige beginselen gesteld, omdat hij *Spanje* en de *Italianen* te ontzien had; en dit was het, wat doorgaans zijn gedrag bij den gang der twistende partijen bestuurde. Vandaar, dat het gestrenge vonnis, op den Rijksdag te *Worms* tegen LUTHER en diens aanhang uitgesproken, door de ingewikkelde omstandigheden, waarin deze Monarch gedurende zijne oorlogen verkeerde, merkelijk verzacht, of, zoo men liever wil, niet geteld werd; ja zelfs, dat men op den Rijksdag te *Spiers* een besluit nam, waarbij elke Vorst in zijne Staten de vrijheid verkreeg, om, tot dat eene algemeene Kerkvergadering zou beschreven zijn, de zaken van de Godsdienst zoo te schikken, als een ieder oorbaar en verantwoordelijk achtte.

Niets kon de Hervorming meer begunstigen, dan dit besluit; want de meeste Vorsten, die de gevoelens van LUTHER omhelsd hadden, vergenoegden zich niet alleen met een' nieuwen vorm van Godsdienstoefening in te voeren, maar schaften alle plegtigheden der Roomsche kerk af. Een groot gedeelte van *Duitschland* verkeerde in volslagen opstand tegen den Paus, en zelfs daar, waar men hem nog hulde bewees, werd de ondermijning van zijn gezag niet van harte tegengewerkt, zoodat de afval algemeen dreigde te worden. Hoe veel genoegen de Keizer in de vernedering van den Paus vond, zoolang hij met hem in openbaren oorlog was, in welken hij *Rome* liet plunderen en den Paus zelven gevangen nemen, werd hij evenwel niet weinig beducht, dat deze onlusten zijn Keizerlijk gezag mogten benadeelen, hetgeen hij meende te zullen verhoeden, door het besluit van den Rijksdag te *Spiers* in den jare 1529 allen op te dringen, volgens hetwelk hij ten minste de Hervorming hoopte krachteloos te maken.

Veel bekwaamheid en geen minder overleg werd hier vereischt; want geweldig was de beweging, die de gemoederen reeds twaalf jaren in den stroom der godsdienstige onlusten voortstuwde. Door den glans der nieuwheid bekoord, waren zij met verhoogde geestdrift voortgegaan, en hadden niet alleen bijval, maar ook luide toejuiching verworven. Het eerste zoet der vrijheid smakende, hadden zij een' onuitroeibaren haat tegen de bitterheid der oude slavernij opgevat, en bestreden zij heftig het oude stelsel, terwijl zij met te meerder vuur het nieuwe aankleefden. LUTHER zelf, die zich noch door gevaar liet afschrikken, noch door voorspoed in slaap wiegen, bleef even wakker staan op zijnen post, als hij denzelven onverschrokken betreden had. Zijne leerlingen en vrienden, waarvan sommigen hem in ijver op zijde streefden, anderen in geleerdheid overtroffen, waren niet minder geschikt den kamp met roem door te zetten. Vandaar, dat de Rijksvergadering geen' stouter stap durfde doen, dan ieder te gelasten, verder geene

nieuwigheden in te voeren, en bij de oude gebruiken te blijven, tot dat eene algemeene Kerkvergadering hierin zoude voorzien hebben.

De bestrijders van *Rome* hielden dit besluit voor even onwettig als onregtvaardig; daarom leverden eenige Vorsten en veertien Keizerlijke Vrijsteden, der Hervorming toegedaan, een plegtig Protest tegen dit besluit in, uit welken hoofde zij vervolgens Protestanten genoemd werden, welke naam ook in het vervolg aan allen gegeven is, die *Romes* kluisters hebben afgeschud.

De Keizer was ondertusschen met den Paus verzoend, en met hem in onderhandeling getreden, om zoo spoedig mogelijk eene algemeene Kerkvergadering te beleggen; maar de ongepaste, doch wel verwachte tegenkanting van den Paus, die voor het verlies zijner magt vreesde, omdat dezelve geheel onregtvaardig verkregen was, en daarom van den Keizer begeerde, dat hij met het staal beslissen zou, waar de invloed der overtuiging te kort schoot, noopte hem, nogmaals eenen Rijksdag te beschrijven, ten einde aan de godsdienstige geschillen een perk te zetten. Tot hiertoe was het moeijelijk geweest, den juisten staat van de punten in geschil op te geven, en kon er derhalve aan geene stellige beslissing gedacht worden. Vandaar, dat op denzelven elks gevoelen zou moeten ontwikkeld en behandeld worden.

Ziet daar de omstandigheden, welke tot de overlevering der *Augsburgsche* Belijdenis aanleiding gaven!

II. Op den 21 Januarij 1530 schreef de Keizer te *Bologna*, in *Italië*, den Rijksdag te *Augsburg* tegen den 8 April uit, die door de vertraagde komst des Keizers eerst den 20 Junij geopend werd. Zacht was de toon, waarin de beschrijving gesteld was, die onder anderen behelsde, „ dat de Keizer voornemens was, de tweedragt, over het heilig geloof ontstaan, te vereffenen, „ het gebeurde aan CHRISTUS, onzen Zaligmaker, „ over te laten, en alle vlijt aan te wenden, om alwat „ van beide zijden niet goed verklaard en gehandeld „ was, af te doen, opdat, gelijk wij allen leden van

„ éénen CHRISTUS zijn, en onder zijne banier strijden moeten, alzoo ook alles in eene gemeenschappelijke kerk en eenheid leven, en de ware vrede onderhouden worden mogt; dat tot dit einde elke partij zich gereed moest maken, om een opstel van hare leer in het *Latijn* en *Duitsch* te vervaardigen, opdat de Keizer en de Rijksdag dezelve konden leeren kennen." De Keurvorst van *Sakfen*, om zijnen onbezweken godsdienstijver *de Standvastige* genoemd, zond zijnen Godgeleerden een bevel, om zoodanig opstel te vervaardigen, waaruit men de zuiverheid der Evangelische kerk zou kunnen erkennen. Overeenkomstig dezen last droeg LUTHER aan hem te *Coburg* zeventien Artikelen op, welke hij reeds vroeger op eene vorstelijke vergadering te *Schwabach* gebruikt had.

Terwijl de toebereidselen tot het vertrek gemaakt werden, sprak de Keurvorst tot de aanwezige Godgeleerden: „Gij ziet, lieve Heeren! hoe ver het met de zaak van de Godsdienst gekomen is. Zoo gij u nu in staat rekent, om alle punten wel en goed te verantwoorden, dan is het goed. Zoo niet, ziet dan toe, dat gij ons land geen gevaar berokkent!" Toen zij daarop geantwoord hadden, dat zij niet gaarne wilden, dat de Keurvorst om hunnenwil in gevaar kwame, en verzochten, zoo hij niet met hen wilde gaan, of hunne partij trekken, hun te veroorloven, voor den Keizer rekenschap van hun geloof af te leggen, riep de vrome Vorst met warme godsvrucht uit: „God beware mij hiervoor, dat ik uit uw midden zou uitgesloten zijn! Ik wil met u mijnen Heer CHRISTUS belijden."

Vóór dat hij *Torgau* verliet, predikte LUTHER over de woorden van JEZUS, *Matth.* X: 32. 33. Hij wist het, de groote man, door de bewustheid van de deugdelijkheid zijner zaak, door zijn onwankelbaar vertrouwen op God, dat hem zoo dikwerf zingen deed: *een vaste burg is onze God*, dat zijne nazaten nog eeuwen na hem God zouden danken, dat hij zoo moedig en

getrouw CHRISTUS voor de menschen beleden had. Op den 2 Mei kwam de grootmoedige belijder met zijn doorluchtig gevolg, benevens MELANCHTON en JUSTUS JONAS, te *Augsburg* aan, tot groote verwondering van allen, die zoo veel vasten moed bij hem niet verwacht hadden, en liet, even als de overige Evangelische Vorsten, zijne Predikanten dadelijk prediken, in weerwil der belemmeringen, hun van vele zijden in den weg gesteld.

De Vorsten en Stenden, bijeengekomen zijnde, begrepen, dat de reeds genoemde zeventien Artikelen niet voldoende waren, en besloten eenparig, MELANCHTON uit te noodigen, dezelve tot een volledig zamenstel uit te breiden. MELANCHTON, die onder alle Hervormers de grootste geleerde, de vredelievendste en zachtzinnigste was; MELANCHTON, die nooit zijnen stijl vergiftigde met het bittere van godgeleerde twisten, voerde dezen last uit, zoo als men het van een zoo edelen man verwachten kon, en zag zijn werk door LUTHER, dien de Keurvorst te *Coburg* gelaten had, om den Keizer geen aanstoot te geven, met goedkeuring en bewondering bekroond, waarop zijn opstel door de aanwezige Vorsten en Afgevaardigden der Keizerlijke Vrijsteden onderteekend werd.

Op den avond van den 15 Junij hield de Keizer zijnen prachtigen intogt te *Augsburg*. Hij werd door alle Vorsten en Prelaten ingehaald en verwelkomd, en nam zijnen intrek in het Bisschoppelijk paleis. Het eerste, wat hij verrigtte, en waaruit genoegzaam bleek, wat de Evangelischen uit zijne zachtmoedige beschrijving te wachten hadden, (helaas! de brave en onbekrompen GATTINARA was te vroeg gestorven) was, dat hij het prediken verbood, en hun gelastte, de Procesfie op den Sakramentsdag in persoon bij te wonen. Het eerste stond men na eenigen tegenstand toe, hetgeen LUTHER zelf aangeraden had, vermits zij zich niet op eigen grondgebied bevonden, en omdat aan hunne partij hetzelfde ontzegd werd, waarover de Keurvorst zich in dezer woege

tot LUTHER uitliet: „Zoo moet onze Heere God „op dezen Rijksdag zwijgen!" Maar tot het andere waren zij noch door vleijerij, noch door bedreigingen te bewegen. Bij hunne verantwoording ontgloeide de spreker, GEORG VAN BRANDENBURG, dermate, dat hij, de hand aan zijnen hals leggende, uitriep: „Eer „ik mijnen God en het Evangelie zou verloochenen, „wil ik liever voor u nederknielen, en mij het hoofd „laten afslaan!" Waarop de Keizer vertrouwelijk antwoordde: „Lieve Vorst! geen hoofd af; zoo is het „niet gemeend."

Op den 20 Junij namen de handelingen een begin. De Paltsgraaf FREDERIK opende den Rijksdag, en las de punten van beschrijving voor, waarin onder anderen wederom geëischt werd, dat de Stenden hunne godsdienstige gevoelens in het *Latijn* en *Duitsch* zouden overhandigen. Nog denzelfden dag liet de Keurvorst zijne Geleerden bij zich ontbieden, en wekte hen op tot standvastigheid, om noch door vrees, noch door bedreigingen een haarbreed van den weg te wijken, dien zij tot hiertoe zonder smet of blaam betreden hadden. Nu maakte men zich gereed, de Geloofsbelijdenis voor te lezen, waartoe de 24 Junij bepaald was. Hoezeer men vooraf het oordeel der Regters, die tevens partij waren, gemakkelijk gissen kon, begreep men echter teregt, dat de waarheid wel te veroordeelen, maar niet te vernietigen is, en dat hun geloofsregel, ter algemeene kennisse gekomen, ongetwijfeld nog duizenden den blinddoek van de oogen zou rukken. Hetzelfde vreesde partij, en meende daarom den indruk te moeten verhoeden, welken eene openbare voorlezing konde te weeg brengen. Vandaar, dat men den tijd met zoo veel andere dingen doorbragt, dat men eindelijk, onder voorwendsel, dat het reeds te laat was, de voorlezing weigerde, en beval, de belijdenis schriftelijk te overhandigen. De Evangelische Vorsten, hierop gewapend, verzetteden zich hiertegen, en bragten den Keizer de grove lasteringen onder het oog, waarmede zij wisten, dat hunne vijanden hen be-

klad hadden, en welke zij door eene openbare voorlezing in staat waren op eene voldoende wijze te logenstraffen. Hoezeer de Keizer zijn besluit liet herhalen, drongen zij telkenmale op hunne billijke vordering aan, en deden dit met al dien ijver en die vastheid, welke menschen bezielen kan, die voor de zaak van hun hart, ja voor de gewetensvrijheid van millioenen in de bresse staan. Voor zoo veel zedelijke kracht was de man niet bestand, die over magtige vijanden op het oorlogsveld getriomfeerd had. Hij willigde het verzoek in, en bepaalde, dat op den volgenden dag de Belijdenis der Evangelischen zou voorgelezen worden.

De belangrijke dag was daar. Des namiddags te drie ure gingen de Keurvorsten en Stenden des Rijks naar het Bisschoppelijk paleis, waar de Keizer zijn verblijf hield. De twee *Keursaksische* Kanseliers, Doctor BRÜCK en Doctor BAYER, traden in het midden der zaal, de een het *Latijnsch*, de ander het *Duitsch* exemplaar in de hand houdende. De Keizer begeerde, dat het *Latijnsche* zou voorgelezen worden; maar de Keurvorst van *Saksen* zeide, dat men op *Duitschen* bodem was, en dat hij dus hoopte, dat zijne Majesteit veroorloven zoude, de Duitsche taal te gebruiken, hetgeen mede ingewilligd werd. Doctor BAYER las nu de Belijdenis zoo luide en duidelijk voor, dat men zelfs op het plein van het slot, waar eene talrijke menigte zamengevloeid was, alle woorden verstaan kon. Groot was de indruk bij alle aanwezigen, die niet begrijpen konden, zulk een gezond en zuiver zamenstel van menschen te hooren, van welke men de ongerijmdste dwalingen verspreid had. De Bisschop van *Augsburg* beleed, dat hij niets dan waarheid gehoord had. De Hertog van *Beijeren* vroeg den welbekenden kampvechter van *Leipzig*, Doctor ECK, hoe hij deze Belijdenis wederleggen zou? „Met de „Kerkvaders," antwoordde deze, „neem ik het aan, „maar niet met de H. Schrift." Waarop de Hertog hem zedig toevoegde: „Zoo hoor ik het dan, dat de „*Lutherschen* in de Schrift zitten, gelijk wij daarnaast!"

Niet minder karakteristiek was het oordeel van den *Saltsburgschen* Kardinaal: „ dat de eischen der Protestanten „ niet kwaad en geenszins onbillijk waren; maar dat „ het niet te verdragen was, dat zoo veel hervorming „ van een' armzaligen Monnik zou moeten uitgaan!"

Niets haalde echter bij de zedelijke kracht, welke nu de Hervorming zelve gewonnen had. Thans was er een band gevlochten, die allen tot een gemeenschappelijk geloof verbond. Niet slechts een enkele Monnik, maar aanzienlijke Vorsten en Staten waren opgetreden, en hadden de beginselen der Hervorming — wat zeg ik? de gezuiverde leer van het Evangelie grootmoedig beleden en voor de wereld geregtvaardigd. Binnen weinig weken werd deze Belijdenis in geheel *Europa* gelezen, bewonderd, en door niet weinigen aangenomen. 't Is waar, de Keizer liet eene wederlegging beproeven; maar derzelver nietigheid werd door MELANCHTON in zijne bekende Apologie in het helderst licht gesteld. Het is misschien te bejammeren, dat zijne vredelievende pogingen tot hereeniging vruchteloos afliepen; zij doen intusschen zijn echt Christelijk hart eer aan, en het kon alleen de vrees zijn, dat hij in de strikken zijner vijanden verward mogt raken, welke hem zelfs van zijne vrienden daarover onaangenaamheid berokkende. Genoeg, de vergadering liep af, zonder dat de Keizer zijn doel bereikte; en, hoezeer hij met dreigende besluiten den Rijksdag sloot, de Evangelischen waren er evenmin verwonderd over, als zij er door vervaard werden, want zij wisten, dat JEZUS hen voor den Vader belijden zou, omdat zij Hem voor de menschen beleden hadden.

Ziet daar de geschiedenis van de overlevering der *Augsburgsche* Belijdenis, welke den eerbied van drie eeuwen heeft ingeoogst, en ongetwijfeld meerdere eeuwkransen erlangen zal, als eene geloofsleuze van een verlicht godsdienstig Genootschap! — Maar hier doet zich de gewigtige vraag op: was haar bestaan wel noodzakelijk? Deze vraag verdient antwoord, en wij zullen het trachten te geven.

III. Het bestaan der *Augsburgsche* Belijdenis was noodzakelijk, zoo wel wat het wezen der zaak aangaat, als de tijden, welke haar uitlokten.

Dewijl de geestelijke wereld op de stoffelijke hare werking oefent, zoo moet er noodwendig een punt van aanraking, en van vereeniging voor beide opgegeven worden. Er moet een vorm, een ligchaam zijn, waarin de geest huisvesten kan, om de zinnen der menschen behoorlijk aan te doen. Wat zou toch onze geest op deze aarde vermogen, zonder een bewerktuigd ligchaam? Welk eenen gang zouden wij, zonder het spraakvermogen, aan onze gedachten geven? De grootste wijsgeer zou voor de zamenleving hetzelfde wezen, als de wilde uit de Poollanden, indien zijne uitmuntende ontdekkingen, indien al de vruchten van zijnen navorschenden geest niet binnen den vorm van vierentwintig klanken konden begrepen worden. Zoo heeft ook de Godsdienst, welke uit haren aard louter zedelijk of geestelijk is, een ligchaam, een' uitwendigen vorm noodig, om onder de menschen te bestaan en te werken. Haar innerlijk wezen blijft eeuwig onveranderlijk en is niet vatbaar voor verminking; maar haar werkkring naar buiten wordt uitgebreider of enger, nuttig of schadelijk, naar mate de gegeven vorm haar voegt of misstaat. Wordt het ligchaam gekrenkt, verkrijgen de werktuigen eene verkeerde rigting, dan trekt zich de geest terug, en men kan de gevolgen berekenen. Maar wordt de mensch dit gewaar, en tast hij, naar het wezen zoekende, het uitwendige met eene vaste hand aan, dan herneemt de geest van lieverlede zijne verlamde veerkracht, en de Hervorming is daar. Daar evenwel de geest op zichzelf niet bestaan kan, zoo ontstaat er dadelijk weder behoefte, om een' nieuwen vorm te gieten, een nieuw ligchaam te scheppen, of, met andere woorden, om het geestelijke op nieuw met het stoffelijke te verbinden. Zoo was het ook voor de Hervormers, toen zij het Christendom van *Romes* outerpraal ontdaan en tot den Bijbel teruggebragt hadden, eene wezenlijke behoefte, om uit den Bijbel een bepaald zamen-

ſtel op te maken, waarin het Christelijk leerbegrip kon worden beſloten.

Vordert dus het wezen der zaak eene uiterlijke Belijdenis, niet minder maakte dit de tijden noodzakelijk, welke de *Augsburgſche* te voorſchijn riepen. Het is zoo, men heeft haar beſchouwd als een' onverbreekbaren ſcheidsmuur tusſchen de Evangeliſche kerk en die, van welke zij is uitgegaan. Men heeft beweerd, dat zonder de onderneming van LUTHER, de kerk even zoo, en nog veel meer en veel beter, in zichzelve van lieverlede en zonder ſcheuring hervormd zoude zijn geworden. Bedriegelijke hoop, waarmede zich ook de Hervormers vleiden, gelijk de voorrede van de *Augsburgſche* Belijdenis nog overvloedig bewijzen kan, toen zij zich ſteeds op eene algemeene Kerkvergadering beriepen, om de hooggerezen geſchillen te beſlechten; maar waardoor zij zich echter niet in ſlaap lieten wiegen, toen zij zagen, dat de Paus alle welgemeende pogingen wist te ontduiken.

Wij hebben de ondervinding van drie eeuwen voor ons. De Roomſche kerk heeft de Protestantſche nevens zich, en moest dus uit naijver, ja al ware het alleen om de beſchuldiging van hare partij te vernietigen, naar verbetering uitzien. In het zedelijke der Geestelijkheid is dezelve ook niet geheel achtergebleven. Geene booswichten, die met de zegenſpreuk: *Ga heen in vrede!* vergif uitdeelden, hebben meer de driedubbele kroon gedragen. Christendeugd is weder het hoofdkarakter van velen harer Priesteren geworden. Maar de onbekrompen geest der liefde, welke het Evangelie bezielt, is tot heden vreemd aan *Rome* gebleven.

Zoolang de geest des Pausdoms met dien van het Evangelie in tweeſtrijd is, blijft eene hervorming in de Roomſche kerk onmogelijk. Ik bid u, Lezer! wijs mij, zoo gij kunt, een punt van vereeniging aan! Het Evangelie zegt: God wil, dat alle menſchen behouden worden. De Paus verkiest, dat alleen de Roomschgezinde zalig zij. Het Evangelie gebiedt ſtellig, alle men-

fchen, zelfs onze vijanden lief te hebben. De Paus daarentegen verdoemt allen, die hem niet eerbiedigen. Immers nog op elken Donderdag vóór Paſchen vervloekt hij alle andersdenkenden met deze woorden: „Wij verbannen en vervloeken, van wege den almagtigen God, Vader, Zoon en H. Geest, en *van wege ons*, alle „ketters en hen, die de veroordeelde, goddelooze en „verfoeijelijke ketterij van M. LUTHER volgen, benevens allen, die dezelve begunſtigen en aannemen!"

Het Pausdom is verketterend, omdat het onverdraagzaam is, en er is aan geene verandering te denken, zoolang die geest op den troon zit. Zelfs geen Paus is tot eene hervorming in ſtaat. Waarom anders is de brave INNOCENTIUS XI in alle zijne ondernemingen tot het welzijn der kerk zoo deerlijk teleurgeſteld geworden? De Pauſen zijn wel voorzigtiger geworden; maar zij zagen hunne magt ook op hare grondvesten geſchokt, en verloren niet gaarne alles. Zij hebben aan de eiſchen der Vorſten bij onderſcheidene gelegenheden toegegeven; maar gij dwaalt, als ge u verbeeldt, dat dit uit opregten wil geſchied is; het was omdat zij de vroegere kracht misten, om hunne oppermagt te doen gelden. Meer dan eens hebben weldenkenden eene proef genomen, om de afgeſcheurde kerken te hereenigen; maar de edelſte pogingen zijn op *Romes* heerschzucht en Priesterheerſchappij afgeſprongen. Wat men ook zegge, en welke uitzonderingen er te maken zijn, dit is het middelpunt der Roomſche kerk. Men neme dit weg, en de ijver voor de zaak des Gekruisten is bij haar verdwenen. Om dat geweld onafgebroken met jeugdige kracht te doen bloeijen, ontziet men geene middelen. Waarom anders heeft priesterlijke ſtaatkunde heden ten dage in ons Vaderland zich met zoogenaamde Liberalen vereenigd, die zich evenmin, althans voor een groot gedeelte, aan Godsdienst laten gelegen liggen, als zij de regten van den besten der Vorſten eerbiedigen, zoo het niet is, om hun gezag algemeener te vestigen, en de gevreesde verlichting van de Godsdienst der waarachtige vrijheid te weren?

Van allen grond is dus het verwijt ontbloot, dat de hervorming buiten de kerk te voorbarig geweest is. Men onderzoeke, of in landen, waar aan het Protestantismus de toegang geweigerd is, het wezen van de Godsdienst sedert de 15de of 16de eeuw verbeterd is, en het besluit zal bedroevend uitvallen. Men wage vrij eene proeve van inwendige herstelling aan het geestelijk Hof van dat volk, hetwelk, bij den dood van den vromen, maar eenvoudigen ADRIAAN, deszelfs geneesheer, als den verlosser des vaderlands, met bloemkransen begroette; maar men spiegele zich tevens aan het lot van den verlichten Keizer JOZEF, of aan den dood van GANGANELLI, en blijve liever geduldig en gedwee in duisternis omtasten, zich troostende met betoovering der zinnen, al blijft het hart onbevredigd en koud als ijs. Er bestond geene mogelijkheid, om deze kerk zonder scheuring te hervormen, daar het Hof van *Rome* allen, die van verbetering durfden spreken, als ketters ten brandstapel heensleurde, en den regel aangenomen had, dat het dooden van ketters billijk en regtvaardig was, en het voor 't overige weinig ter zake deed, tot welk eene doodstraf men hen verwees, omdat er altijd voor de belangen der kerke gezorgd werd door hen te vernietigen.

Ik bid u, G. L.! mogten dan zij, wier hart walgde van den ijdelen wierookdamp, aan vergode beelden toegezwaaid, wier oogen zich openden voor het hemelsch Evangelielicht, dat de eerste Christenen weldadig bescheenen had, die verkwikking niet buiten de kerk genieten, welke hun binnen dezelve geweigerd werd? Ik meen u te mogen vragen: wat verstaat gij wel door het woord *kerk?* Leest gij ergens in de Schrift, dat er alleen binnen zekere tempelgewelven of vergaderingen heil en zaligheid te vinden is? De Hervormers sloegen het onfeilbaar Bijbelboek open, zochten er naar, doch vonden het niet; maar dit vonden zij: waar twee of drie vergaderd zijn in mijnen naam, ben ik in hun midden; en: geen' anderen grond kan iemand leggen, dan die er gelegd is door JEZUS CHRISTUS. Nu wist men van zelve, waar

de kerk was, en het Protestantismus plaatste zich, zonder behoefte aan *Romes* Stedehouderlijke goedkeuring, op den rotssteen, dien CHRISTUS zelf PETRUS had aangewezen, als tegen de magt der Helle bestand. Maar evenmin als het te verwonderen is, dat zij op deze rots besprongen werden, even zeer waren zij ook verpligt, een' vasten regel hunner belijdenis op te maken, om der wereld te doen zien, wat zij geloofden, en den laster te doen verstommen, welke den eenvoudigen poogde diets te maken, dat Protestantismus en Godverzaking hetzelfde waren. Het moet echter nog bewezen worden, dat de *Augsburgsche* Belijdenis bestemd was, om tot een' genootschappelijken of kerkelijken scheidsmuur te dienen. Zij bood veeleer het geneesmiddel aan, om de geslagen wond te heelen, en wees, door den staat des geschils juist en bondig op te geven, den weg tot vereeniging aan. Maar, helaas! zij, die zich het regt aanmatigden van haar te veroordeelen, wilden haar niet hooren; gelijk men ook niet besluiten kon, het eenig geldend Bijbelwoord, boven winstgevende fabelen te stellen. Doch geen wonder! alleen de mensch, die uit de waarheid is, hoort hare stem.

Hebben wij dan nu betoogd, dat de gang der zaken bij de Hervorming het bestaan der *Augsburgsche* Belijdenis noodzakelijk maakte, wij moeten ons nog bepalen bij den beslissenden invloed, welken zij sedert geoefend heeft.

IV. Indien het waar is, dat elk zamenstel, hetwelk de grondbeginselen van het Evangelie juist, eenvoudig en duidelijk ontwikkelt, als eene bijdrage tot godsdienstige verlichting en hartveredelende beschaving mag beschouwd worden, dan zal niemand der *Augsburgsche* Belijdenis deze waarde ontzeggen. Wij zouden derhalve slechts op haren inhoud behoeven te letten, om over haren beslissenden invloed op de zaak des Christendoms reeds van voren een gunstig oordeel te vellen. Inderdaad, hare werking en invloed is ook hoogstbelangrijk geweest. Zij is de leuze van het Protestantismus geworden. Zij heeft

in den huiselijken kring het onderzoek van bijbelsche waarheden gemakkelijk gemaakt, en den eenvoudigen in een kort overzigt een algemeen denkbeeld van de leer der Christelijke kerk gegeven. Wij durven staande houden, dat er nooit, althans in dergelijke omstandigheden, een zamenstel zoo beknopt en tevens alomvattend konde geboren worden, dat de waarheid zoo rein en klaar uit den Bijbel kan ten voorschijn roepen, als in deze Belijdenis geschied is. En geen wonder! Een man als LUTHER, wiens Bijbelvertaling zelfs door zijne vijanden als een meesterstuk van kennis, vernuft en smaak bewonderd is, moest wel in den Bijbel op zijn eigen grondgebied wezen. Hem kon het geene moeite kosten, er een kortbegrip uit te trekken, en de grenzen af te bakenen, waar menschelijk gezag zich begon te laten gelden; terwijl de zachtmoedige MELANCHTON op zijne beurt er voor berekend was, dat zamenstel in een bevallig en beminnelijk gewaad te dossen. Het is wel te beklagen, dat eene ongelukkige verwijdering tusschen de Hervormers aan eene *Zwitsersche* en *Nederlandsche* Belijdenis nevens de *Augsburgsche* het aanzijn gaf; maar alle waren toch zusters, van ééne moeder afkomstig, en droegen de trekken van deze gelijke afkomst onmiskenbaar op het gelaat; terwijl in *Duitschland* de Hervormde kerk, even als de *Luthersche*, de Belijdenis van *Augsburg* volgt, slechts met verandering of, zoo gij liever wilt, verzachting van het artikel over de leer des Avondmaals, zoo als MELANCHTON de Belijdenis in 1540 uitgegeven had; om welke reden de *Luthersche* kerk, de oorspronkelijk overgeleverde volgende, aan haar hoofd nog heden plaatst: *de onveranderde Augsburgsche Belijdenis*.

Men heeft, om haren weldadigen invloed weg te redeneren, ons tegengeworpen, dat haar bestaan, dat zelfs de geheele Hervorming der verlichting eer schadelijk dan voordeelig geweest is, omdat de aandacht der geleerde wereld langer dan eene eeuw met het betwisten en verdedigen van nietige Formulieren werd bezig gehouden, hetgeen, welverre van met Christelijke liefde, met alle

bitterheid en godsdiensthaat geschiedde. Dit verwijt past men vooral op LUTHER toe, die in hevigheid voorzeker aan niemand toegaf. Doch men vergete niet, de barbaarschheid dier tijden in aanmerking te nemen, waarin men gewoon was elkander de vinnigste taal toe te duwen, terwijl men thans voor eene zijdelingsche bedenking reeds nederig verschooning vraagt. Maar wat vervoerde den grooten man tot zoodanige harde uitdrukkingen? Waren het niet de buitensporigste lasteringen, die hij te verduren had; de beleedigende schotschriften, die van alle kanten, als 't ware, op hem regenden? Een weinig minder vurig, wat meer zachtzinnig, en hij had, gelijk zoo vele anderen, verzwegen, wat hij gezien had; maar dan ware er ook geene Hervorming tot stand gekomen. Hadden zijne vijanden hunnen wensch vervuld gekregen, zij zouden hem, als HUS, aan de vlammen hebben opgeofferd. Dit wist hij, en zijne wraak was spot, doch nimmer een brandstapel. Of is het dan in 't geheel niet te verontschuldigen, als gij hen alleen met schimpwoorden bestrijdt, die tegen u met vuur en staal te velde trekken, en zelfs uwe ziel, waarover gelukkig de goede God alleen beschikken kan, met ingebeelde magt tot eeuwige rampzaligheid verdoemen? LUTHER moge hevig in zijne taal geweest, zij ging niet buiten de palen der menschelijkheid, gelijk die zijner partij. Men ergere zich er aan, maar hoore tevens de malsche vervloeking van Paus CLEMENS VI, die, in zijne Bul tegen Keizer LODEWIJK VAN BEIJEREN, in 1346 zich aldus uitliet: „Dat God hem bezoeke met krankzinnigheid en woede! „dat de Hemel hem treffe met zijnen blikſem! dat de „toorn van God en die van ST. PETRUS en PAULUS over hem kome in deze en in de andere wereld! „dat het gansch heelal tegen hem opsta! dat de aarde „hem verslinde! dat zijn naam in het eerste geslacht verga en zijne gedachtenis verdwijne! dat zijne kinderen „verpletterd worden voor de oogen van hunnen vader!" Dit moge eene proef heeten van Pauselijke zachtmoedigheid!

Het is te bejammeren, dat de toorts der tweedragt tusschen de Hervormers zelve en hunne leerlingen niet minder hevig ontbrandde; dat niet weinigen hunnen tijd verbeuzelden met te strijden over de doode letter van menschelijke bepalingen. Dit heeft de nuttige strekking der Hervorming wel voor eenen korten tijd kunnen belemmeren, maar haren zegen niet wegnemen, zoo min als de voordeelen van koophandel en zeevaart vernietigd worden, hoezeer er rijkbeladen schepen door het geweld der stormen in de golven vergaan.

Verre is het van een' gewaagden stap, als wij vrijmoedig beweren, dat deze twisten rijkelijk hebben bijgedragen, om onder de Protestanten uitgebreider Godsdienstkennis en warmer aankleving aan het Christendom te bevorderen. Het is in allen gevalle beter nog, te verschillen in de wijze, waarop men God behoort te dienen, en elk leerbegrip aangaande het Hoogste Wezen aan den strengsten toets te onderwerpen, dan onverschillig te zijn, wat men gelooft, en even gereed te zijn om alles aan te nemen als om alles te verwerpen. De Protestanten hebben wel in het doolhof van haarkloverijen omgedwaald, maar zij zijn ook aan den uitgang en verder op het gebied van verlichting en beschaving gekomen; terwijl een groot gedeelte van partij nog sluimert in den nacht der onkunde, en niet ontwaakt, dan om hare zustergenootschappen hinderlagen te leggen. Valsch intusschen is de gevolgtrekking, dat deze twisten tot het wezen der Hervorming, of tot het bestaan van hare Belijdenis behoorden. Men wijte het alleen aan den ongelukkigen geest des tijds, zonder welken de Hervorming overbodig zoude geweest zijn. Schoolsche spitsvindigheid en het behandelen van beuzelingen gaven den geleerden bezigheid; hoe konden dan de Hervormers dien geest op eens afleggen en uitroeijen, daar overal een geleidelijke overgang gevorderd wordt? Niet dus, omdat zij de beginselen der Hervorming waren toegedaan, waren de nieuwe Leeraars spitsvindig en twistgierig, maar dewijl zij Pausgezind geweest waren, en bij voortduring

met Pausgezinden zich op het kampveld moesten meten. Hunne nazaten namen die kwaal als een natuurlijk erfgoed over; en het was alleen de voortgang van den geest der Hervorming, welke dit gebrek meer en meer wegnam, en verdraagzaamheid en liefde in de gemoederen der Christenen bragt. Reeds sedert de eerste eeuwen was de Christelijke kerk door godgeleerde geschillen verontrust, welke de partijen niet zelden tegen elkander in woede deden ontsteken; hoe ware het dus mogelijk, dat de herstelling van verjaarde en aangebeden misbruiken stand kon grijpen, zonder dat men gelijke uitersten van menschelijke driften te vreezen had, welke, bij het goede, dat men beoogde, hun eigen nadeel medebragten? Zult gij uw huis door de vlammen laten verteren, omdat het water, met geweld ingespoten, eenig huisraad bederven zou? Gij verheugt u veeleer over het redmiddel, dat het geheel behoudt, hoezeer het een en ander er door beschadigd worde, dat toch door het behoud van het voornaamste spoedig te herstellen is. Het zal overbodig zijn, de kracht der toepassing op onze zaak hierbij te voegen.

Maar is de *Augsburgsche* Belijdenis niet in de plaats gekomen van andere bepalingen, die men veroordeelde om derzelver verbindend gezag? Heeft men dus niet oude kluisters afgeworpen, om nieuwe te gaan dragen? — Het is niet te ontkennen, hier en daar is men aan het zuiver beginsel der Hervorming ontrouw geworden, en heeft men eene kerkelijke belijdenis met het woord van God schier gelijkgesteld; doch nergens is het zoo verre gekomen, dat men er de voorkeur aan gegeven heeft: want het Protestantismus kan slechts ééne kenbron opgeven, aan éénе wet onderwerping vorderen; beide zijn het Evangelie. De belijders van *Augsburg* gaven immers geen voorschrift, wat hunne nakomelingen zouden te gelooven hebben, maar een kortbegrip van hetgeen *zij* voor waarheid hielden; en het is alleen deszelfs bijbelmatige inhoud, welke het nageslacht beweegt, die belijdenis als een edel erfgoed te waarderen en te behouden. De Protestantsche kerk dwingt niemand te gelooven, hetgeen hare belijders voor waarheid hielden; waagt zich even-

min aan eenen banvloek tegen andersdenkenden; maar, tot nog toe overtuigd, dat hare Belijdenis, althans wat den grond der zake betreft, op Gods woord rust, houdt zij haar in de hand, als eene eerwaardige leuze, en beveelt elk haar aan, die tot hare gemeenschap toetreedt.

Zoo kan het niet anders, of zij moet aan de belangen des Christendoms voordeelig zijn, gelijk de ondervinding bewezen heeft; en zoo lang zij in staat zal zijn, hare waarde als echt Evangelisch te handhaven, mag zij op aller eerbied aanspraak maken, die waarheid en godzaligheid liefhebben. Die eerbied is het, welke de harten van duizenden gestemd heeft tot blijde dankbaarheid aan den God van licht en waarheid. Ons dankgevoel moge zich uitstorten in het loflied, dat de verdienstelijke WITHUYS zijnen geloofsgenooten op den plegtigen feestdag heeft doen zingen:

Triomf, wij juichen in ons lot!
Gij, Geest van licht en waarheid, God!
Bestraaldet LUTHER's geest en oog,
Als hij zijn zwanenpen bewoog.

Die blanke en nooit besmette schacht
Zweefde op den adem Uwer magt.
Hoe blinkt ons, op des levens baan,
Uw licht uit zijn belijd'nis aan!

Dat licht drong door bemuurde steên,
Door hermelijn en purper heen,
Door stool en stalen borstkuras,
En smolt er 't hard gemoed als was.

Bij 't licht van die belijdenis
Zag de aard', wat waarheid was en is;
Miljoenen schaarden zich, vol vier,
Rondom haar, als geloofsbanier.

O God, die alwat is aanschouwt!
Gij hoedt de kerk, op haar gebouwd;
Reeds zetten wij, verheugd, den top
Dier kerk een' derden eeuwkrans op.

Schoon ſtaat ze in harer zust'ren rij,
Niet minder groot en ſterk dan zij;
O! blijv' ze, als bruid aan U verpand,
U waardig tot het eind in ſtand!

Breid, Almagt! breid de grenzen uit
Uws rijks, dat eenwig heil omſluit,
En leid ons, door Uw vadermin,
Uit Uwe kerk Uw' hemel in!

OVER DEN STAAT DER VERBLIJVEN VOOR KRANKZINNIGEN IN ENGELAND EN OP HET VASTELAND VAN EUROPA.

(Medegedeeld door H. S. HIJMANS, *practiſerend Geneesheer te Brusſel.*)

Engeland.

Onder de regering van GEORGE DE III begon in *Engeland* het tijdperk, waarin dezen ongelukkigen eene geregelde verzorging te beurt viel, en dat wel ten gevolge der verſchrikkelijkſte misbruiken, waaraan zij tot op dien tijd onderhevig waren. In 1774 werd het Parlement genoodzaakt eene wet te maken, waarnaar in *Engeland* en *Wales* de verblijven der krankzinnigen moesten ingerigt worden. Nogtans bleef de behandeling der krankzinnigen even afſchuwelijk, zoodat zij de oplettendheid der natie gaande maakte en ten gevolge had, dat WYNN, in 1806—1807 Secretaris van binnenlandſche zaken, eene Commisſie uit het Lagerhuis wist te verkrijgen, die op nieuw met het onderzoek dier verblijven belast werd. Ten gevolge der werkzaamheden dier Commisſie, werd der regering, in de enkele Graafſchappen van *Engeland* en *Wales*, de volmagt verleend, openbare huizen voor de behoeftige krankzinnigen op te rigten. De verſchrikkelijke daadzaken echter, die op nieuw, na de edelmoedige pogingen van den Heer WYNN, aan den dag kwamen, gaven het Lagerhuis aanleiding, om, na verloop van zeven jaren, aan de dringende voorſtellen van den, helaas! te vroeg overledenen menſchenvriend GEORGE ROSE gehoor te geven, en een nieuw onderzoek van dien aard te bewerkſtelli-

gen. Hierdoor is nu, hoewel de *bill* van ROSE slechts in het Lagerhuis doorging, de staat der krankzinnigen in sommige gedeelten van *Engeland* iets verbeterd geworden, en heeft de *acte* van WYNN vele verbeteringen ondergaan. In het algemeen echter is de toestand dier ongelukkigen nog zoo onverantwoordelijk verwaarloosd, dat men zulks, bij de vaderlandlievende zorgvuldigheid van het *Engelsche* volk en der regering voor alles, wat het nut van het algemeen betreft, en bij den oneindigen rijkdom hunner middelen ter bevordering daarvan, inderdaad als onverklaarbaar kan aanzien. Ongelukkiglijk is het aan het hooger bestuur overgelaten geworden, om naar verkiezing inrigtingen van dien aard te kunnen daarstellen; en zoo zijn er dan in de 52 Graafschappen, waaruit *Engeland* en *Wales* is zamengesteld, slechts tien te vinden, die verblijven voor krankzinnigen bezitten. Deze zijn: *York*, *Lancaster*, *Nottingham*, *Norfolk*, *Stafford*, *Bedford*, *Gloucester*, *Lincoln*, *Pembroke* en *Cornwallis*. Het getal der in de openbare zoowel als in de bijzondere verblijven van dien aard opgenomene krankzinnigen bedraagt meer dan 8000, waarvan HALLIDAY (*) twee derde gedeelten voor geneeslijk verklaart. Hij is nogtans overtuigd, dat deze ziekte thans in *Engeland* eerder verminderende is. Vooral heerscht zij in de Graafschappen *York* en *Lancaster*, als ook in *Wilts*, *Stafford*, *Durham* en *Gloucester*. *Wales* heeft, naar gelange van deszelfs bevolking, slechts weinig krankzinnigen; maar in het eigenlijke *Engeland* dient, zoowel wat de wetgeving als de verbetering en vermeerdering zoodaniger verblijven voor krankzinnigen aangaat, nog veel gedaan te worden. De openbare verblijven voor krankzinnigen in *Engeland*, die het best ingerigt zijn, bevinden zich in de afdeeling *West-Riding*, in de provincie *York*, te *Wakefield* en te *Lancaster*. Het groote verblijf voor krankzinnigen te *Londen*, *Bedlam* genaamd, is zekerlijk buitengewoon doelmatig ingerigt, en de zieken worden daarin op eene voortreffelijke wijze behandeld; evenwel heerschen ook daar nog steeds aanmerkelijke gebreken, welke de genezing der zieken te keer gaan, en waarvan inzonderheid mag genoemd worden het misbruik, om de krankzinnigen, als vreemde dieren, tegen betaling van zes *Eng.* stuivers, te mogen bezigtigen. Het tweede in rang, na *Bedlam*, wordt *St. Luke* genaamd; hetzelve kan echter meer

(*) *On the state of Lunatics etc. London*, 1829.

als eene gevangenis voor zielszieken worden aangezien. In het algemeen zijn al deze huizen in *Engeland* en in alle gedeelten van *Europa* van te weinig gronds voorzien, om de krankzinnigen op eene doelmatige wijze met akkerbouw te kunnen bezig houden (*). *Wakefield* maakt daarop eene loffelijke uitzondering, en ondervindt daarvan reeds de gelukkigste uitwerkselen. Het Hospitaal, 't welk den 23 November 1818 geopend werd, en onder de leiding van Dr. ELLIS staat, heeft 25 morgen lands, om de zieken bezig te houden, en is wel datgene, dat op de volkomenste inrigting bogen mag. Het bevat 300 zieken, waarvan 250 afzonderlijke vertrekken hebben, en die gezamenlijk, in het algemeen, onder het beste opzigt staan en de beste verpleging genieten. In *Lancaster* bestaat er, sedert 1816, een verblijf, hetwelk 360 zieken kan bevatten, die allen doelmatig bezig gehouden worden, echter in een' minderen graad dan te *Wakefield*. Sedert 1820 bestaat er zulk een gebouw te *Lincoln*, hetwelk echter slechts 20 zieken opnemen kan. In het jaar 1812 werd er te *Nottingham* een dergelijk gebouw gesticht, voor 80 zieken ingerigt. Het Krankzinnigenhuis te *Norfolk* heeft daarentegen in de laatste jaren 180 zieken opgenomen. Sedert 1818 bestaat er te *Stafford* een dergelijk verblijf, aanvankelijk voor 120 zieken ingerigt; in 1826 waren er echter 155 geplaatst. Te *Bedford* is een verblijf, waarin 52 zieken kunnen opgenomen worden, en dat te *Cornwallis*, in 1820 opgerigt, telt 102 zieken. Het huis te *Gloucester* werd oorspronkelijk tot een algemeen ziekenhuis bepaald; maar ten gevolge van de pogingen, door WYNN bewerkstelligd, werd hetzelve tot een verblijf voor krankzinnigen ingerigt, hetwelk 120 zieken kan opnemen, en den 17 Julij 1825 als zoodanig geopend.

In *Schotland* heeft zich de toestand der krankzinnigen, in den lateren tijd, door een beter stelsel en betere wetten, aanmerkelijk verbeterd; nogtans blijft er nog veel voor de ver-

(*) Sedert mijnen terugkeer van *Engeland* houde ik mij onledig met een werk over den staat der Genees- en Heelkunde in *Engeland*, en hoop ik, als de Voorzienigheid mij gezondheid schenkt, hetzelve nog in den loop van dit jaar uit te geven, en alsdan breedvoeriger over dit gedeelte der Geneeskunde uit te weiden. — H.

betering en vergrooting der inrigtingen, alwaar bovendien voor iederen lijder moet betaald worden, te wenschen overig. In het jaar 1826 bevonden zich in de openbare en privative verblijven voor krankzinnigen van *Schotland* 640 zieken, hoewel dit getal geenszins in evenredigheid staat tot de zich aldaar bevindende lijders in het algemeen. In het jaar 1815 bragt COLQUHOUN een *bill* voor het Parlement, die ten gevolge had, dat al de verblijven voor krankzinnigen in ieder Graafschap onder de Jurisdictie en het opzigt van de *Sheriffs* derzelven moeten staan, hetgeen veel tot verbetering bijdroeg. Jammer is het, dat de *bill* van Lord BINNING, die in elk district een huis van dien aard wilde opgerigt hebben, verworpen is geworden. Van het bovengemelde getal der krankzinnigen worden in privative huizen 146, in de openbare verblijven 50, in *Bedlam*, in het Graafschap *Edinburg*, 60, en in de overige openbare inrigtingen 387 verpleegd; maar het geheele getal van krankzinnigen in *Schotland* bedraagt tegenwoordig omtrent 3700. Overigens bestaat er in het geheele Koningrijk geen enkel verblijf voor krankzinnigen als een openbaar of nationaal verblijf, en zelfs datgene, hetwelk zich te *Edinburg* bevindt, wordt door vrijwillige bijdragen staande gehouden, en ieder lijder betaalt daarin 's wekelijks een guinje. De voortreffelijke inrigting te *Glasgow* bestaat mede door zoodanigen onderstand, maar neemt ook behoeftige lijders op. Te *Dundee* en *Montrose* bestaan ook verblijven voor krankzinnigen, en te *Aberdeen* bestaat er een, dat zeer goed ingerigt is en 100 zieken kan opnemen. De kleine inrigting te *Dumfries* bepaalt zich slechts tot 12.

In *Ierland* worden de krankzinnigen doorgaans naar juiste grondbeginselen behandeld. Wanneer men den tegenwoordigen staat dier ongelukkigen in vergelijking brengt met de gesteldheid derzelven in vorige dagen, dan ontwaart men met verwondering, wat de ijver en volharding van éénen, het goede en voortreffelijke bevorderenden, man voor het welzijn dier ongelukkige schepselen in een' korten tijd in staat was voort te brengen. Ten gevolge van hetgene HALLIDAY zelf onderzocht heeft, en door MURRAY in 1808 over hetzelfde onderwerp is medegedeeld geworden, bestond er in het geheele Koningrijk, behalve het door den Deken SWIFT gestichte Hospitaal, slechts één verblijf voor krankzinnigen te

Dublin, en dat wel in den akeligsten toestand, alwaar de lijders in werkhuizen en kerkers opgesloten werden. Uit het verslag van den Inspecteur-generaal der Gevangenissen en Dolhuizen, in 1828 uitgegeven, blijkt nogtans, dat er in *Ierland*, behalve het *Richmond Lunatic asylum* en de afdeeling voor krankzinnigen in het Industriehuis, welke beide voortreffelijk ingerigt zijn, nog vier privative inrigtingen in de nabijheid van *Dublin* bestaan. Te *Cork* is eene dergelijke, die 300 zieken kan opnemen; te *Limerick* een verblijf voor 150; te *Arnagh* en te *Londonderry* voor 106 zieken; een te *Belfast*, en daarenboven nog 5 à 6 kleinere in de overige gedeelten van het Koningrijk. Deze buitengewoon spoedige en steeds toenemende verbetering in *Ierland* is men aan de onvermoeide pogingen van den Heer SPRING-RICE te *Limerick* verschuldigd, die daardoor de grootste weldaad aan een zoo aanmerkelijk getal van de ongelukkigste menschen van zijn vaderland bewezen heeft.

Het Vasteland van Europa.

In *Frankrijk* en de *Nederlanden*, gelijk in de meeste Staten op het vasteland van *Europa*, staan de verblijven voor krankzinnigen onder het toevoorzigt van het Ministerie voor binnenlandsche zaken en het burgerlijk bestuur. Iedere stad, of ten minste hoofdstad, heeft hare afzonderlijke inrigting, welke zich onder het onmiddellijk toevoorzigt van hare regering bevindt, en welker onkosten door den Staat gedekt worden. Aan het hoofd van iedere derzelven staat een uitstekend Geneesheer, die ook door het land bezoldigd wordt. In *Frankrijk* worden de krankzinnigen, even als alle andere zieken in de gezamenlijke Hospitalen, door de broeders en zusters van de godsdienstige orde *la Charité* verpleegd. Er worden naauwkeurige registers gehouden van het getal, den naam, het beroep en den ouderdom der lijders, als ook van de bijzondere natuur der krankzinnigheid, en den loop hunner genezing. De *Salpetrière*, *Bicêtre* en *Charenton* bij *Parijs* zijn algemeen bekend. In *Frankrijk* zoowel als in de *Nederlanden* en het zuidelijk gedeelte van *Europa* worden de krankzinnigen als zieke en zwakke menschen behandeld; in verscheidene noordelijke Staten van *Europa* en in *Grootbrittanje* heeft men dezelve tot nu steeds onder de klasse van misda-

digers gebragt. Eerst sedert korten tijd is in het Koningrijk *Hanover* de gewoonte afgeschaft, om de krankzinnigen in de algemeene gevangenis te *Celle* op te sluiten. Er is thans te *Hildesheim* een verblijf bepaaldelijk voor krankzinnigen gesticht geworden. Nergens evenwel worden deze ongelukkigen met meer liefde en oplettendheid behandeld, dan op eenige plaatsen in het Koningrijk der *Nederlanden.*

Te *Gent* bestaat een Hospitaal voor de mannelijke en drie voor de vrouwelijke zieken van dien aard, te zamen voor 308 zieken ingerigt, echter steeds nog voor vele verbeteringen vatbaar. Te *Antwerpen*, daarentegen, bestaat eene der voorbeeldigste openbare inrigtingen voor krankzinnigen. Met deze staat de vermaarde en merkwaardige, ja, in haren aard, éénige kolonie voor krankzinnigen, te *Gheel*, omstreeks *Antwerpen*, in verband, alwaar onder 6000 inwoners van dat plaatsje 4—500 krankzinnigen te hunner genezing verdeeld worden. In de noordelijke provinciën van het Koningrijk is evenwel nog weinig voor deze ongelukkigen gedaan. Bijna in iedere stad vindt men bewaringsplaatsen voor zulke ongelukkigen, alwaar dezelve meerendeels echter geene geregelde geneeskundige behandeling ondergaan. In de nabijheid van *Leiden* en *Delft* vindt men eene privative inrigting, waarin voor de lijders jaarlijks eene zekere som moet betaald worden.

In *Beijeren* en *Saksen* worden de krankzinnigen met groote oplettendheid en zorgvuldigheid behandeld. Al de verblijven der krankzinnigen aldaar, weinige uitgezonderd, zijn voortreffelijk ingerigt, en de zieken genieten daarin al de voordeelen van de meest beproefde en als nuttig bevondene stelsels van geneeskundige en zedelijke behandeling. De afdeeling voor krankzinnigen in het *Julius - hospitaal* is voortreffelijk ingerigt. Van *Hessen* en *Hanover* valt te dien opzigte niet veel loffelijks te vermelden. Onder al de Staten van *Europa* kenmerkt zich *Pruissen* door de voortreffelijkheid van zijne publieke inrigtingen voor zieken op eene uitstekende wijze, en het is voornamelijk daar, alwaar deze verblijven, onder den invloed van de doelmatigste wetten voor de verpleging en genezing, den meesten lof verdienen. Behalve de *Charité* en de privative inrigting van *Horn*, kan men met niet minder lof gewag maken van deze verblijven te *Halle* en *Sorau*; te *Leibus* en *Brieg*, *in Silezië*; de abdij *Siegburg*, bij *Bonn*; te *Marsberg*, in *Westfalen*; te *Sonnestein* en *Wald-*

huis; als ook het *George-huis* te *Leipzig*, in het Koningrijk *Sakfen*; te *Eltoeele*, in het *Nasfausche*; te *Zwiefalten*, in *Wurtemberg*, en het *St. George-hospitaal* te *Baireuth*.

In *Zweden* heeft men in lateren tijd vele pogingen bewerkstelligd, om de Hospitalen aldaar voor de verzorging van krankzinnigen in te rigten; maar men is te dien opzigte nog niet veel vooruitgegaan, wat derzelver geneeskundige behandeling aangaat.

In *Denemarken* is men daarin reeds meer gevorderd, en inzonderheid valt van het Ziekenhuis te *Koppenhagen* met buitengewonen lof te gewagen; hoewel in de overige gedeelten van het Koningrijk vooral nog het grootste gebrek aan inrigtingen van dien aard heerscht.

Van *Spanje* en *Portugal* valt niet veel te zeggen. Krankzinnige lijders komen in deze rijken veelvuldig voor; maar zij hebben tot nu toe geenszins de oplettendheid der regering gaande gemaakt. Te *Madrid* en *Lisfabon* worden de krankzinnigen door de monniken en nonnen met zachtheid en liefde behandeld, echter zonder op de minste geneeswijze te letten. Zeer merkwaardig is het intusfchen, dat in alle Roomsche landen, en inzonderheid van de zijde der godsdienstige orden, buitengewoon veel voor de verzorging dier hulpelooze wezens in het werk gesteld wordt; daarentegen in geneeskundig opzigt worden dezelve door de pogingen van Protestantsche landen verre achterlijk gelaten.

In *Italië* en *Zwitserland* blijft ook nog veel ter verbetering over. Nogtans verdienen de inrigtingen *di St. Lazaro* te *Bologna*, de voortreffelijk ingerigte privative huizen te *Milaan* en te *Aversa* bij *Napels*, te *Avenches* bij *Lausanne* lof.

In de landen, alwaar MOHAMMED's Godsdienst de heerschende is, worden door den Koran alle bepalingen gegeven voor de zachte behandeling der krankzinnigen; maar noch daar, noch onder de *Hindoos* heeft men tot nu toe daarop gelet.

In de *Britsche* koloniën van *Indië* bestaan thans inrigtingen, welker vestiging door eene wet van 1818 bekrachtigd werd. Men schijnt aldaar in een' korten tijd grootere vorderingen gemaakt te hebben, dan in *Engeland*. Onder de *Bengaalsche* regering bestaan tegenwoordig zes verblijven voor de krankzinnigen; namelijk: 1) te *Calcutta*, hetwelk van Januarij 1820 tot 1821 110 zieken opnam, waarvan 73 ge-

nezen werden en 21 stierven, en hetwelk thans 170 zieken bevat; 2) te *Dacca*, waar in hetzelfde tijdsbestek 32 zieken opgenomen werden, waarvan 11 genezen en 8 gestorven zijn, en zich thans 36 bevinden; 3) te *Moorshedabad*, met 55 zieken; 4) te *Patna*, alwaar in 1820 van 45 lijders slechts 2 gestorven zijn; 5) te *Benares*, met 75 zieken, en 6) te *Barilly*, met 48 zieken in een jaar, waarvan 29 overleden zijn; eene sterfte, die voor het grootste gedeelte aan den invloed van de luchtgesteldheid en den verwaarloosden staat der zieken vóór hunne aankomst in het Hospitaal kan worden toegeschreven. In het Presidentschap *St. George* bestaan reeds vier welingerigte Hospitalen voor krankzinnigen, te *Madras*, *Chittoor*, *Trichinoply* en *Masulipatnam*. In *Bombay* bestaat thans ook eene inrigting van dien aard te *Colabah*.

GIULIO.

Eene Improvisatie van NAPOLEON.

(Getrokken uit de *Mémoires* van DE BOURRIENNE.)

„ NAPOLEON (zegt de Heer DE BOURRIENNE) vond „ een bijzonder genoegen in het verhalen van vertellingen, „ en had, gedurende het eerste jaar van zijne komst tot den „ Keizerlijken troon, de gewoonte, in de vertrekken der Kei„ zerin die avonden door te brengen, welke hij aan gewigtiger „ bezigheden onttrekken kon. Dan wierp hij zich op eene „ sofa neder, en bleef in die houding gaarne in een somber „ stilzwijgen verzonken, dat niemand durfde afbreken. Soms „ echter gaf hij den vrijen loop aan zijne vurige verbeelding „ en aan zijnen smaak voor het wonderbare, of liever, om „ juist te spreken, aan die behoefte om verbazing en be„ wondering te wekken, die misschien eene zijner heerschen„ de neigingen was. Hij deed dan meestal verhalen, van vree„ selijken aard, die in overeenstemming waren met den na„ tuurlijken gang zijner denkbeelden. De Hofdames woonden „ die vertellingen des Keizers bij, en eene harer zond mij „ te *Hamburg* de volgende, die zij nagenoeg zoo opschreef, „ als zij die uit den mond van NAPOLEON zelven hoorde. „ Nooit," schreef mij deze Dame, „ kwam mij de Keizer „ meer als een buitengewoon wezen voor. Door zijn on-

„ derwerp medegesleept, doorliep hij dan dikwerf de zaal „ met rassche schreden; de toon zijner stem verschilde, naar „ de personen, die hij sprekend invoerde; hij scheen zich te „ vermenigvuldigen om alle rollen te spelen, en niemand be- „ hoefde schrik te veinzen; want hij boezemde dien werke- „ lijk in, en zag dien gaarne op het gelaat van allen, die „ hem omringden, uitgedrukt."

Ziehier deze geschiedenis, waaraan ik niets zal veranderen.

Eensklaps verscheen te *Rome* een wondervol wezen, dat zich het vermogen toeschreef, de geheimen der toekomst te kunnen ontsluijeren, en zich zoodanig in donkerheid verborg, dat zelfs de kunne van hetzelve een voorwerp van twist en twijfeling werd. Sommigen beschreven, bij het vertellen der vreemde voorzeggingen, welke zij uit deszelfs mond gehoord hadden, dit zonderlinge wezen als eene vrouw, — anderen wettigden hunnen schrik, door het als een afgrijselijk monster te doen voorkomen.

Dit Orakel had zich, in eene der voorsteden van *Rome*, in een verlaten paleis gevestigd, 't geen het bijgeloof en deszelfs begoochelingen genoegzaam tegen de nieuwsgierigheid van het volk beschermden. Niemand kon den juisten tijd en wijze opgeven, wanneer en waarop dit zonderling wezen was verschenen. In één woord, een ondoordringbaar geheim omhulde deszelfs geheele bestaan. Men sprak te *Rome* niet dan van de Sibille; dit was de naam, dien men het algemeen gaf. Ieder brandde van verlangen haar te raadplegen; maar slechts weinigen bezaten moeds genoeg, om over den drempel harer woning te treden. Bij het naderen tot dit verschrikkelijk verblijf werden de meeste nieuwsgierigen door eene rilling aangegrepen, die zij alleen aan een noodlottig voorgevoel konden toeschrijven, en zij namen de vlugt, alsof eene onzigtbare hand hen met kracht had teruggestooten.

CAMILLO echter, een jong *Romein*, van adellijken bloede, besloot het hol der Sibille te bezoeken, en verzocht GIULIO, zijn' vertrouwden vriend, hem op dien togt te vergezellen. Deze, beschroomd en weifelend van karakter, weigerde zulks. Geene vrees voor onbekend gevaar deed hem aarzelen; maar GIULIO beefde bij de gedachte, dat hij den weldadigen sluijer, die hem zijne toekomst verborg, zoude zien opheffen. Hij gaf nogtans eindelijk toe aan de herhaalde bede van CAMILLO. Op den bepaalden dag vertrokken zij

te zamen. Zij naderen het noodlottig paleis. De deur opent zich als van zelve. De twee vrienden treden, zonder zich op te houden, binnen. Lang dwalen zij in weidsche, eenzame vertrekken, zonder iemand te ontmoeten, rond, en bevinden zich eindelijk in een' gang, door eene zwarte gordijn gesloten, met dit opschrift: ZOO GIJ HET LOT, DAT U IN DE TOEKOMST VERBEIDT, WILT KENNEN, SCHUIF DEZE GORDIJN WEG, MAAR BEREID U EERST DOOR HET GEBED!

GIULIO voelt eene hevige ontsteltenis, en valt onwillekeurig op zijne knieën. Was hij reeds onder den invloed der verborgene magt? Na eenige oogenblikken toevens schuiven de twee jongelingen de gordijn open, trekken hunne degens, en dringen in het heiligdom. Eene vrouw treedt hun te gemoet. Zij was jong, misschien schoon; maar alle nader onderzoek werd door haren aanblik tegelijk uitgelokt en teruggestooten. Het koude, onbewegelijke des doods, op de vreemdste wijze vereenigd met het vurige van het leven, lag op haar gelaat verspreid. Maar waar zijn woorden te vinden, om die bovennatuurlijke wezens te schetsen of te schilderen, die zonder twijfel een rijk bewonen, waarin de menschelijke taal onbekend is? GIULIO huivert en wendt de oogen af; CAMILLO slaat de zijne neêr, en de Sibille vraagt hun de reden hunner komst. CAMILLO neemt het woord; maar zij hoort hem niet. GIULIO alleen boeit hare aandacht. Zij is ontsteld; zij beeft; zij strekt eene hand naar hem uit, als om hem te grijpen, en treedt eensklaps eenige schreden terug. CAMILLO vraagt haar nogmaals, hem zijn lot te ontsluijeren. Zij stemt er in toe, en GIULIO treedt bescheiden ter zijde. Na een kort onderhoud met de Sibille, keert CAMILLO tot zijnen vriend terug, die in diepe mijmering verzonken is. „Kom, GIULIO!" zegt CAMILLO glimlagchende, „kom, vat moed; ik heb niets „verschrikkelijks vernomen; de Sibille heeft mij gezegd, dat „ik uwe zuster GIULIANA zal huwen;" (dit huwelijk was inderdaad reeds besloten) „zij heeft er alleen bijgevoegd, dat een klein toeval onze vereeniging eenigzins zal „vertragen."

GIULIO verschuift op zijne beurt de noodlottige gordijn, en CAMILLO blijft in de galerij. Weldra hoort hij een' vreeselijken gil. Hij herkent de stem zijns vriends in dien kreet, en vliegt hem ter hulpe. GIULIO lag voor de Sibille geknield, die haren staf boven zijn hoofd zwaaide,

terwijl zij deze verschrikkelijke woorden uitsprak: „ONDERGRENSDE LIEFDE! HEILIGSCHENNIS! MOORD!"

CAMILLO ijlt en nadert GIULIO, die, bleek en onbewegelijk, niet in staat is zich staande te houden. Vergeefs ondervraagt hij hem; zijn vriend antwoordt niet, maar herhaalt, als een waanzinnige, de noodlottige woorden: „Heiligschen„nis! Moord!"

Het gelukte CAMILLO eindelijk, zijnen vriend naar zijne woning terug te brengen, en, zoodra hij daar een voorwendsel kon vinden om hem te verlaten, keerde hij weêr naar het hol der Sibille; hij had besloten haar te spreken en haar tot eene opheldering te dwingen; maar het paleis was verlaten, — gordijn, opschrift, alles was verdwenen, — van de toovenares, die men nimmer wederzag, bleef geen spoor meer over.

Eenige weken verliepen; de dag van CAMILLO's huwelijk werd bepaald, en GIULIO scheen tot zijne vroegere bedaardheid terug te keeren. CAMILLO vermeed alle ondervraging van zijnen vriend, hopende dat alzoo dit verschrikkelijk tooneel zich meer en meer uit zijn geheugen zoude wisschen. Den dag vóór zijn huwelijk viel de Marquis VAN COSMO, de vader van GIULIO, van zijn paard, en, ofschoon hij geene ernstige wonde ontving, deed dit toeval toch de viering der bruiloft uitstellen. GIULIO, GIULIANA en CAMILLO omringden het bed van den Marquis, en betreurden de vertraging hunner wenschen. CAMILLO, door eene plotselinge herinnering getroffen, zeide met luider stemme: „De voorzegging der Sibille is vervuld." Ieder merkte op, dat deze uitroep GIULIO in de hevigste gemoedsbeweging bragt. Van dit oogenblik af floot hij zich in zijn vertrek op en vermeed alle gezelschap. Hij ontving niemand dan een' eerwaardigen monnik, die hem had opgevoed, en hield met dezen menig lang en geheim onderhoud. CAMILLO poogde niet meer tot zijnen vriend door te dringen; hij voelde, dat GIULIO *hem* vooral wilde ontvlieden.

De zoo vurig gewenschte dag brak eindelijk aan; CAMILLO en GIULIANA werden vereend. Maar GIULIO verscheen niet, — hij had het ouderlijk huis verlaten, en alle moeite, die men aanwendde, om hem op te sporen, bleef zonder vrucht. Zijn vader was wanhopig. Na verloop van eene maand ontving hij den volgenden brief:

„Mijn Vader! — Doe geene nuttelooze nasporingen: mijn

„ besluit is onwrikbaar; niets kan het doen wankelen. Be-
„ schik over uw vermogen; GIULIO is voor de wereld ge-
„ storven. Het heeft veel aan mijn hart gekost, u te ver-
„ laten; maar ik moet een verschrikkelijk lot trachten te ont-
„ vlieden. — Vaarwel! Vergeet den ongelukkigen GIULIO."

De brief was zonder dagteekening, de brenger aan de bedienden onbekend, en dadelijk na de overgaaf verdwenen. De Marquis ondervroeg den monnik, die alleen nog eenige hoop op het wedervinden van den vlugtenden zoon kon geven; maar beden en bedreigingen waren beide vergeefs; de monnik liet zich noch verbidden noch verschrikken. Hem waren, dus antwoordde hij, GIULIO's ontwerpen niet onbekend. Hij had er zich lang tegen verzet; maar daardoor GIULIO's besluit zoo vast bevonden, dat hij eindelijk gemeend had in zijne gedachten te moeten deelen. Hij wist het oord, waar hij zich verborg; maar geene magt ter wereld zoude hem geheimen doen openbaren, hem onder het zegel der biecht vertrouwd.

GIULIO was naar *Napels* gegaan, en had zich van daar naar *Messina* ingescheept, waar hij in een *Dominicaner* klooster, hem door zijnen biechtvader aanbevolen, wilde gaan.

Vader AMBROSIO, opperste van dit klooster, bezat, bij eene ware vroomheid, eenen te verlichten geest, om van de ontstelde verbeelding eens jongelings voordeel te willen trekken, en vergeefs was de bede van GIULIO, hem toch van het proefjaar te ontslaan; hij was verpligt, zich aan deze proef te onderwerpen: maar zijn besluit bleef onwankelbaar; hij werd door een wonderlijk bijgeloof beheerscht, en meende niet dan in het monniksleven zijn lot te kunnen ontwijken. De herinnering aan de Sibille vervolgde hem, en de woorden, door haar tot hem gesproken, klonken hem onophoudelijk in het oor: „ Onbegrensde Liefde! Heiligschennis!
„ Moord!" Het klooster scheen hem de eenige wijkplaats toe, waar hij de liefde en het misdrijf in ontvlugten kon. Ongelukkige! alsof muren, geloften of kloosterregelen den mensch zijn lot konden doen ontgaan! (*)

Het proefjaar liep ten einde; GIULIO legde de gelofte af, waande zich gelukkig, en voelde ten minste den angst,

(*) NAPOLEON sprak deze aanmerking op een' toon van zoo diepe overtuiging uit, alsof hij ze op een' geheel anderen dan den held van zijn verhaal had toegepast.

dien hij vroeger leed, niet meer. De gedachte aan het offer, dat hij gebragt had, verontrustte of bedroefde hem geen oogenblik. Maar aan den avond van den plegtigen dag zelf, op het oogenblik dat hij zich naar zijne cel begaf, kwam hem een der monniken van het klooster tegen, die zijne hand nam, ze hartelijk drukte, en tot hem zeide: „ Broeder, „ 't is voor altijd!" De woorden voor altijd troffen GIULIO. Hoe wondervol is het vermogen van een woord op een' zwakken geest! Deze schenen voor het eerst aan GIULIO de gansche uitgestrektheid zijner opoffering te doen zien: hij beschouwde zich thans als reeds gestorven, als een wezen, voor hetwelk de tijd niet meer bestaat; hij verviel in eene sombere droefgeestigheid, en scheen met moeite den last van het leven te dragen.

Vader AMBROSIO zag met medelijden den toestand des jongelings. Het was hem genoeg, GIULIO ongelukkig te zien, om hartelijk deel in zijn lot te nemen, en bezigheid scheen hem het geschiktste middel, om zijne zwaarmoedigheid te verligten. GIULIO was zeer welsprekend; AMBROSIO benoemde hem tot prediker van het klooster. Zijn roem breidde zich weldra uit, en van alle zijden stroomde de menigte toe, om hem te hooren. Hij was jong en schoon, en ongetwijfeld gaf de geheimzinnigheid van zijn lot eene bekoorlijkheid te meer aan zijne woorden.

De tijd naderde, waarop men in het klooster een groot feest zoude vieren, hetwelk de Koning van *Napels* met geheel zijn Hof moest bijwonen. GIULIO werd gekozen, om eene lofrede op ST. THOMAS, den patroon van het klooster, uit te spreken, en groote toebereidselen werden te dezer gelegenheid gemaakt.

De dag brak aan, — eene ontelbare menigte vervulde de kerk, — GIULIO drong, om den predikstoel te bereiken, er met moeite doorheen, toen onder zijne pogingen eensklaps de kap hem van het hoofd viel en zijn gelaat geheel ontblootte. Op dit oogenblik hoorde hij eene stem uitroepen: „ Hemel! wat is hij schoon!" Verwonderd, ontroerd keerde hij zich onwillekeurig om, en zag eene vrouw, die, schoon blozende, een' doordringenden blik op hem gevestigd hield. Dit oogenblik was genoeg, om het bestaan van twee wezens te doen verkeeren. GIULIO sprak zijne leerrede uit, en, zoodra hij zich in vrijheid bevond, sloot hij zich in zijne cel op; maar hij kon zich niet meer aan zijne gewone be-

ſpiegelingen en overwegingen overgeven. Vervolgd door het beeld dier onbekende vrouw, ter prooije aan hem geheel vreemde aandoeningen, kan hij, ontrust en geſchokt, zijne kalmte niet wedervinden, en toch ſchijnt het hem, dat zijn leven eerst begonnen is op het oogenblik, dat hij die ſtem hoorde, wier toon zijn hart heeft doordrongen. Hij durft geen blik in de toekomst wagen. Helaas! wat zou het hem baten? Zijn lot is onherroepelijk beſlist. Elken morgen viert hij de Mis, en elken morgen ontdekt hij op dezelfde plaats eene geſluijerde vrouw; hij herkent haar, en durft zelfs den wensch niet koesteren haar gelaat te zien, want dan zoude hij haar moeten vermijden; maar hij veroorlooft zich een' nieuwsgierigen blik; hij werpt dien op den ſluijer; hij volgt alle bewegingen van haar, die hem draagt; hij voelt, als 't ware, haar hart kloppen, en het zijne beantwoordt het! Te zwak om zich aan het gevaar te ontrukken, durft hij geen zelfonderzoek wagen, beeft hij voor de waarheid terug. Leven is hem het genot van eenige vlugtige oogenblikken; gedurende deze beſtaat hij; het overige zijner dagen is het hem, als beſtond hij niet. Hij wil haar ontvlugten. „Zoo „zij morgen in de kerk terugkomt," zegt hij tot zichzelven, „keer ik er niet weder." Met dit beſluit gewapend, waant hij zich in zekerheid, en het ſchijnt hem geruster om hem heen.

Den volgenden morgen begeeft hij zich, een weinig vroeger dan gewoonlijk, naar de kerk. Zij was er niet. Toen de menigte heengegaan en hij alleen overgebleven was, nadert hij de zitplaats der onbekende, en, haar gebedenboek ontdekkende, neemt hij het, opent het, en leest op de eerſte bladzijde den naam THERESA. Nu kan hij haar dan bij haren naam noemen, nu duizend malen dien geliefden naam herhalen. „THERESA! THERESA!" zegt hij met eene zachte ſtem, als vreesde hij gehoord te worden, ſchoon hij geheel alleen is. Daar zij niet terug is gekomen, wederhoudt niets hem verder, het heiligdom te bezoeken. Dagen, weken gaan voorbij, en THERESA is immer afwezig.

THERESA, de echtgenoote van eenen grijsaard, dien zij als een vader beminde, was gelukkig door de vervulling harer pligten, en vermoedde geene andere zaligheid dan die, welke zij bezat. Zij zag GIULIO, en de rust van haar hart was verloren. THERESA's ziel was zoo vurig, dat haar eerſte waarachtig gevoel over het lot van haar leven beſlis-

sen moest. Zij beminde GIULIO. Tot op dit oogenblik was haar echtgenoot de vertrouwde van alle hare gedachten geweest; maar van GIULIO sprak zij hem nimmer. Dit zwijgen viel haar zwaar, en maakte haar in hare eigene oogen schuldig. Zij gevoelde, dat er een gevaar moest vermeden worden, en zij had den moed, zich van het gaan naar de Mis te onthouden. Om de kalmte in haar ontrust hart te doen wederkeeren, wilde zij tot de biecht hare toevlugt nemen, en besloot tot dat einde weder naar de kerk der *Dominicanen* te gaan. Zij kiest het uur, waarop zij weet, dat bezigheden GIULIO terughouden; zij nadert den biechtstoel, en daar, op hare knieën, vermeldt zij alwat zij ondervond, sinds den dag, waarop in het klooster het feest gevierd werd; het genoegen, dat zij gesmaakt had, in GIULIO alle dagen te zien; de wroegingen, die dat genot opvolgden, en den moed, dien zij bezat, om hem te mijden; — maar zij voegt er bij, dat zij vreest weldra daartoe geen kracht meer te zullen hebben. „Wat moet ik doen?" riep zij uit; „heb „medelijden, o mijn vader! met eene arme zondaresse!" Mild vloeiden hare tranen; hare aandoening was onbeschrijfelijk.

Naauwelijks hield zij op, of eene dreigende stem sprak tot haar: „Wee u, ongelukkige! eene heiligschennis!" GIULIO (want hij was het, wien het toeval deze bekentenis had doen ontvangen) springt met die woorden uit den biechtstoel. THERESA, nog altijd geknield, houdt GIULIO staande, grijpt zijn kleed, en smeekt hem, zijne vervloeking in te trekken; zij smeekt het hem bij hare zaligheid; zij smeekt het hem bij hare liefde! GIULIO weert haar af, maar zeer zacht, maar naauw merkbaar: „THERESA! THERESA!" roept hij eindelijk uit, „verlaat deze plaats; weldra ben „ik niet meer in staat, mijn voornemen uit te voeren." Bij deze woorden werpt THERESA zich aan zijne borst, en omstrengelt hem met hare liefde. „Zeg mij," antwoordt zij, „o! zeg mij, dat ik bemind worde, vóór ik mij van „u scheide."

GIULIO, verschrikt, buiten zichzelven, vreezende overvallen te worden, beantwoordt hare liefkozingen een oogenblik en drukt haar vurig aan zijn hart; maar eensklaps, door de herinnering aan de voorspelling getroffen, zweert hij, haar voor altijd te zullen ontvlugten, en zonder eenige verklaring vordert hij van haar denzelfden eed. THERESA, geheel hartstogt, begrijpt naauwelijks zijne woorden, maar voldoet

aan zijnen eisch. Wat gaan haar toch zijne woorden aan; het is haar genoeg, dat hij haar bemint; zij is verzekerd, dat zij hem zal wederzien!

GIULIO, alleen, aan zijne overdenkingen overgelaten, beeft op de gedachte aan zijne onvoorzigtigheid; maar reeds is het te laat, om het gevaar te ontvlugten; hij heeft zijn lot niet kunnen ontgaan. Reeds is hij aan onbegrensde liefde ter prooije; reeds is de heiligschennis gepleegd: want heeft hij niet in dezelfde kerk, waarin hij de gelofte van heiligheid aflegde, zijnen hartstogt beleden? Echter herinnert hij zich, dat hij ook gezworen heeft, THERESA voor altoos te zullen ontvlieden. O, wonderlijke gesteldheid van het menschelijk hart, die straf in troost verkeert! Maar, naar welke zijde GIULIO in dezen moeijelijken strijd den blik wendt, zijn uitzigt is overal ellende.

THERESA is minder ontsteld: zij is getrouw. GIULIO bemint haar; hij heeft het verklaard; nu tart zij de slagen van het lot. Met hoeveel genoegen herinnert zij zich de vervlogene oogenblikken! Zulk een uur is rijker aan herinneringen, dan een geheel leven zonder liefde. Zij vergeet zelfs, dat zij aan GIULIO beloofd heeft hem te zullen vermijden; zij keert naar de kerk terug, en ziet er GIULIO, die ook aan zijnen eed niet meer schijnt te denken. Één hartstogt vervult geheel zijn leven, en wanneer hij THERESA aanziet, bestaat er om hem geene wereld meer.

Echter onthielden zij zich van alle gesprek. GIULIO werd in de afwezigheid van THERESA door bittere wroeging gepijnigd; maar een enkele harer blikken ketende hem weder aan hare noodlottige bekoorlijkheden, en hij besloot eindelijk haar te spreken, om haar een jongst vaarwel te zeggen.

(Het vervolg en slot hierna.)

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Mijn Heer!

Dezer dagen het Leven van onzen DE RUITER, door BRANDT, beschreven, herlezende, vind ik in het 2de deel der 8vo uitgave, bl. 112, dat de Staten der *Vereenigde Nederlanden*, wetende de trouweloosheid der *Turksche* roovers, reeds in den jare 1664 aan *Frankrijk*, *Spanje* en *Engeland* voorstelden, om ze gezamenderhand overal te vervolgen, hunne baaijen en havens te bezetten, en hen voorts, ware het mogelijk, uit de zee te helpen. *Frankrijk* prees hunnen toeleg, en gaf verlof, dat de *Nederlanders* een magazijn met voorraad van leeftogt en oorlogsbehoeften te *Marseille* of te *Toulon* zouden oprigten. De Koning van *Spanje* liet zijne havens aanbieden, opdat onze vloot daar eene wijk mogt hebben. De Koning van *Engeland* besloot wel, om schepen naar de Middellandsche Zee te zenden; maar men meent, dat het met een geheel ander oogmerk geschiedde. Geen der drie Vorsten wilde zich tot een werkzaam, eerlijk en geregeld verbond inlaten. Aldus ging dit schoone plan te niet, en onze vloot had kort daarna meer te doen, dan enkel de Middellandsche Zee te zuiveren. Aan deze omstandigheden is het misschien te wijten, dat de Roofstaten nog zoo lang hebben bestaan. Het bovenstaande scheen mij echter gewigtig genoeg, om mij verpligt te rekenen, nog één couplet, ter eere van ons Vaderland, in mijn stukje, *bij de vermeestering van Algiers*, in uw vorig No. geplaatst, in te vlechten, en alzoo te verzoeken, hetzelve aldus te lezen. Na de woorden:

Hem niet ontzet van rijk en kroon?

Dat woudt gij, Neêrland! gij bestaan,
Toen nog de Ruiter d' oceaan
Bevoer, ten schrik der zeetirannen:
Gij zaagt naar noodig steunsel rond;
Drie Vorsten riept gij ten verbond;
Maar geen, die eerlijk zaam wou spannen,
Schoon ook uw doelwit lofspraak vond.

Capellen! Exmouth! ook uw roem, enz.

Het spreekt overigens van zelve, dat mijn opstel, reeds den 17 Julij ter plaatsing verzonden, moet beoordeeld worden naar den tijd, waarin het werd vervaardigd. De ontzettende gebeurtenissen, die naderhand hebben plaats gegrepen, welk mensch heeft deze kunnen voorzien? (*) KAREL DE X is gevallen! gestort van het toppunt zijner magt, en minder dan ambteloos burger geworden! Men bespotte hem niet! (†). De tijd moet ook nog veel ophelderen, wat thans duister is. — Met aan deze regelen zoo spoedig mogelijk een plaatsje te verleenen, zal UEd. verpligten

Mijn Heer! UEd. dw. Dienaar,

Amsterdam, G. TIMMER.
14 Augustus 1830.

(*) Onzes oordeels elk, die den gang der zaken in *Frankrijk* opmerkzaam gadesloeg en de *Franschen* kent. — *Redact.*

(†) Bespotten? Neen, zeker! Maar beklagen? Maar de Natie beschimpen, die hem verdreef? Maar niet juichen in den val der *Jezuiten*, als gevolg van den zijnen? . . . . . Deze vragen gelden niet den Dichter van dit, maar dien van een ander vers, op de jongste gebeurtenissen betrekkelijk. — *Redact.*

DE FRANSCHE ACTEUR FROGÈRE EN KEIZER PAUL VAN RUSLAND.

De voortgang der beschaving heeft het gebruik der Hofnarren van de Hoven onzer Vorsten verbannen; maar, hoewel nergens meer die titel als erkende hoedanigheid bestaat, is er echter nog meer dan één Hof, waar de pligten van dien post vrijwillig vervuld worden door liefhebbers, die zich edelmoedig aan de zware rol van hoofschen wrijfpaal of voetveeg toewijden. Uit het oogpunt van waardigheid beschouwd, hebben de *gekken* van den ouden tijd veel vooruit boven die van onze dagen: want niet zelden gaven genen scherpe zetten aan de *wijzen*, dat is aan de Vorsten, die hen tergden; terwijl er thans geen terugslag meer plaats grijpt, naardien de Heer steeds geeft en de knecht steeds ontvangt, zonder ooit van zich te mogen vuren. De vertrouweling (*familier*) van eenig gekroond hoofd kan zich vergelijken bij het schoothondje in het hok van den leeuw, of wel bij dien in het hol van ALI-*Pacha*: immers die woeste meester wilde met denzelven alle mogelijke vrijheden nemen, zonder

hem, op zijne beurt, ooit iets toe te staan; en zoo hij, bij geval, den afstand scheen te zullen vergeten tusschen zich en zijn' Heer, wist de dwingeland hem zulks wel te herinneren, en hem, in spijt der gunst, welke hij genoot, te doen begrijpen, dat hij met dat al slechts een leeuw was en bleef. Maar ik voel, dat mijne gelijkenis aan wederzijden kwalijk gaat, naardien onze *Europesche* Vorsten geene ALI-*Pacha's* zijn, en onze Hovelingen weinig op leeuwen gelijken. Overigens was de held van het navolgend voorval geen eigenlijk gezegde Hofnar, maar stond op zeer gemeenzamen voet met den Keizer, zijnen Heer.

FROGÈRE, komiek Acteur, die weinig opgang maakte, te *Parijs*, begaf zich naar *Rusland*, waar hij de gunsteling werd van Keizer PAUL, die hem zijn volle vertrouwen schonk. Op zekeren avond greep een der genoodigden aan 's Keizers tafel eene zich voordoende gelegenheid waar, om zijnen doorluchtigen gastheer te prijzen ten koste van PETER DEN GROOTEN. „ Ziedaar," zeide PAUL, zich tot FROGÈRE wendende, „ wat men noemen mag PIETER bestelen om PAULUS te betalen! niet waar, FROGÈRE?" — „ Ja, Sire!" antwoordde de Acteur; „ en, naar den gang te oordeelen, dien uwe vermaardheid neemt, zal men u nimmer iets dergelijks doen; want niemand zal in verzoeking komen, om PAUL te bestelen." De zet was aardig en stekelig; maar de Keizer had meermalen even levendige kwinkslagen wel opgenomen. Altijd, echter, achtten de Hovelingen, alvorens er om te lagchen, het geraden, het gelaat des Meesters te raadplegen. Het stond ditmaal norsch en onvergenoegd, en elk volgde het afkeurend stilzwijgen van zijne Majesteit. Het woord leed dus schipbreuk, en FROGÈRE, niet gewoon aan dusdanige mislukking, stond deswege niet minder verwonderd, dan iemand. Eenige oogenblikken daarna stond de Keizer op, en de gasten scheidden. FROGÈRE keerde huiswaarts met een beklemd gemoed: de val van een *bon mot* is, voor een' grappenmaker van beroep, eene zaak van gewigt; 't is eene mislukte speculatie. Maar, waaraan deze nederlaag toe te schrijven? De zet was goed, dit leed geen twijfel; en PAUL bovendien was niet zoo moeijelijk te voldoen, en had wel andere van minder gehalte toegejuicht. Daar stak iets achter, dat hij niet konde ontsluijeren. Hoe hij zich het hoofd brak, zijne scherpzinnigheid schoot hier te kort. Ziende, dat tijd en moeite verloren waren,

koos hij in 't einde de verstandige partij om naar bed te gaan, en viel weldra, zeer wijsgeerig, in een' diepen slaap.

Het was in 't hart van den winter. Bij het krieken van den morgen werd FROGÈRE gewekt door een' harden slag op zijne kamerdeur. Hij stond op, deed open, en zag, tot zijne groote verwondering, een' Officier binnentreden, verzeld van vier welgewapende soldaten. FROGÈRE, die zulk een bezoek geenszins verwachtte, meende, dat de Officier ('t was een zijner bekenden, die bij het souper van gisteren was tegenwoordig geweest) zijne kamer voor die van een' ander' had aangezien. Helaas! hij werd maar al te spoedig overtuigd, dat er geene vergissing plaats had, en dat dit lastig en ontrustend bezoek wel degelijk hem betrof. De Officier vertoonde zijnen ongelukkigen vriend eene order, door den Keizer onderteekend, die hem naar *Siberië* verbande. Men verbeelde zich de uitwerking, welke dit verschrikkelijk nieuws op FROGÈRE deed! Zelfs mannen van meer moeds, dan hij, zou het de ziel verscheurd hebben. De zijne was van geen gehalte, om zulks te wederstaan; hij schreide, jammerde, viel op de knieën, en rukte zich het haar uit het hoofd. Het tooneel was inderdaad beklagelijk. Welk eene misdaad had hij toch begaan, die zulk eene straf verdiende? Was het niet mogelijk, den Keizer te spreken, zich aan zijne voeten te werpen, om genade te smeeken? Hij vroeg een' dag, een uur uitstel. Vruchtelooze bede! De order was streng, en zoo ooit een Vorst met onbepaalde magt gedoogde, dat men zijne bevelen in den wind sloeg, Keizer PAUL zeker niet.

Het eenige, wat de ongelukkige FROGÈRE van den Officier kon verwerven, van wege de bijzondere bekendschap, tusschen hen bestaande, was een uitstel van eenige minuten, om een klein valies te pakken; dit verrigt zijnde, voerde men hem weg. Een rijtuig, door een sterk piket ruiters begeleid, wachtte voor de huisdeur; men wierp er hem, meer dood dan levend, in, en twee met pistolen en ontbloote sabels gewapende soldaten plaatsten zich ter wederzijden van hem. De Officier, na zich verzekerd te hebben, dat de portieren wèl gesloten waren, en dat zijn gevangen met niemand gemeenschap konde hebben, stelde zich aan het hoofd van het geleide, gaf het wachtwoord, en men ving, in vollen galop, de geduchte reis aan.

Hoe lang de eerste togt zou duren, bleef FROGÈRE

onbekend; hij bevond zich in eene dikke duisternis, en zijne schrikwekkende geleiders waren doof voor alle zijne vragen. Zij hadden uitdrukkelijk bevel ontvangen, den mond niet te openen; en weinig *Russische* soldaten hebben trek, om knoetslagen te beloopen, ter zake van overtredene orders: maar hem scheen de togt eene eeuw lang te zijn. Eindelijk opende zich het portier: het was klaar dag; maar niet lang genoot hij het verkwikkend licht der zon; men bragt hem, geblinddoekt, in eene ellendige hut. Toen men hem den doek afnam, bevond hij zich opgesloten in een klein vertrek, door eene lamp verlicht. Eenig grof voedsel stond voor hem op eene ruwe houten tafel. Men gaf hem een teeken om te eten. Weinige uren bevorens baadde hij zich nog in weelde; Vorsten deelden zijne vermaken, en de magtigste der Monarchen bejegende hem als een vriend. Thans was hij in ongenade, verbannen, opgesloten in een wachthuis, genoodzaakt te eten, wat hij gisteren geen' bedelaar zou hebben toegeworpen; rondom hem aangezigten, wier dreigende uitdrukking de hoop uit het diepst des harten verbant, en, tot overmaat van ellende, eene lange reis in vooruitzigt, en geene enkele minzame stem, om hem, aan het eind van zijnen ontzettenden togt, toe te roepen: „Wees welkom!" — *Siberië! Siberië!* De arme banneling had geen ander beeld voor zijne oogen, geen ander woord op zijne lippen.

De uitersten raken elkander, zegt het spreekwoord: een niets is somtijds genoeg, om ons van wanhoop tot de hoogste vreugde te doen overgaan; FROGÈRE levert hiervan het bewijs. De Officier, die over het geleide bevel voerde, trad eensklaps in zijne kamer, gevolgd van een' Courier. FROGÈRE, die dezen niet gezien had bij zijn vertrek, en dus niet wist, dat hij hen reeds zoo lang verzeld had, was als buiten zichzelven van blijdschap, en stond gereed, den vermeenden geluksbode om den hals te vallen; maar een ontkennend handgebaar en strenge blik stuitten zijne verrukking. Hij wilde spreken; een vinger, hem op den mond gedrukt, legde hem het stilzwijgen op. De Officier vaardigde den Courier af, en beval de wacht, buiten de deur te blijven staan. Zoodra hij met zijn' gevangen zich alleen bevond, sprak hij haastig en met eene zachte stem: „FROGÈRE! wij moeten scheiden: de Officier, belast met uw geleide tot de naaste pleisterplaats, wacht reeds op u. Zeg mij — wat kan ik voor u doen? Ik waag veel — den Keizer onge-

hoorzaam te zijn, blijft nooit ongestraft; — maar, dat zij zoo! — om een' vriend van dienst te zijn, getroost ik mij de kans dier straffe. Zeg mij — wat kan ik voor ú doen, bij mijne terugkomst te *Petersburg*?"

De arme FROGÈRE smolt in tranen, en, in stede van antwoord op het welwillend aanbod zijns vriends, voer hij geweldig uit tegen de strengheid der straffe, hem opgelegd voor een misdrijf, hem tot dusverre onbewust. — „Onbewust!" hernam zijn leidsman op den toon der hoogste verwondering: „FROGÈRE! zijt gij zinneloos? Ja, gij zijt het: hoe kondet gij anders die bittere hekeling u veroorloofd hebben?" Hij voegde er, fluisterend, nevens: „Zij heeft te dieper beleedigd, omdat er wel iets aan is." — „Goede Hemel! zoo is het dan om zulk eene ellendige beuzeling, dat ik....." — „Zwijg, FROGÈRE! verspil geene nuttelooze woorden. 't Is de laatste vriendenblik, die u zal bejegenen, tot aan het eind uwer lange reize: gij weet het, de Keizer is onverbiddelijk in zijnen wrok; er is geene genade te hopen. Wees geduldig in uw lijden, en zeg mij, wat ik voor u doen kan." — „Wees mijne voorspraak bij den Keizer!"— „Dat is onmogelijk; verg overigens alles van mij, wat gij wilt, en ik zal hemel en aarde voor u bewegen." (Helaas! is het niet schier immer zoo, dat vrienden handelen in het ongeluk? Zij bieden ons aan, wat wij niet behoeven, en weigeren, wat alleen ons helpen kan.) — „Ik heb niets anders u te vragen," hernam de arme Komediant. — „Maar uw geld, uwe kostbaarheden, die gij niet hebt kunnen medenemen, kan ik dat niet in veiligheid stellen, het bezorgen bij een vertrouwd vriend, die het voor u kan bewaren tot uwe terugkomst?" — „Mijne terugkomst? Ben ik dan niet voor eeuwig gebannen?" — „Voor eeuwig? Gij dacht dus, dat uwe ballingschap levenslang was? o! Nu verwonder ik mij niet meer over uwe diepe neerslagtigheid. Neen, lieve vriend! schep moed; drie jaren zijn spoedig om, en dan...."— „Drie jaren!" viel de Acteur hem in de rede; „drie jaren ballingschap!" Hij begon van nieuws zijn beklag; maar zijn versch geleide wachtte hem, en hij moest vertrekken. Men blinddoekte hem wederom, en noodzaakte hem, het rijtuig te bestijgen. Zijn vriend, zich verwijderende, drukte hem aangedaan de hand, en tevens in dezelve eene kleine som gelds: „Gij zult het noodig hebben," fluisterde hij hem toe, „aan het eind van uwen togt. Moed! Vaarwel! —

Marsch!" Men floot het portier, en de paarden voerden in galop den ongelukkigen FROGÈRE verder weg.

Een *Franschman*, zegt men, is het vrolijkste van alle levende schepselen. Niemand inderdaad weet beter, dan hij, zich naar de omstandigheden te schikken. Hij vindt in zijne taal een aantal spreekwijzen, geschikt om zijner wijsgeerte te hulp te komen en hem met zijn lot te verzoenen, wanneer hij ter prooije is aan eene of andere der ellenden, aan welke onze broze menschheid te allen tijde is blootgesteld. Heeft hij zijne vrouw verloren; is zijn hond weggeloopen, of zijne matres hem ongetrouw geworden; is hij doornat van den regen, of door schurken opgeligt, — een: *allons puisque*, of: *c'est une petite contrariété*, of wel: *un petit malheur*, — het kan niet missen, of een of ander dier onschatbare spreekwijzen bewerkt spoedige vertroosting, en, zijn zij al onvermogend, zoo neemt hij zijne toevlugt tot het heroische geneesmiddel, het onfeilbare: *ça m'est égal!* Maar ach! de ongenade van FROGÈRE weêrstond hardnekkig al die recepten. „*Drie jaren in Siberië!*" Een fraaije titel voor een nieuw boek, maar een schrikkelijk vooruitzigt voor den armen balling. Van nieuws gaf hij zich aan de wanhoop over. Maar de zuchten van het slagtoffer, dat te midden der dikke duisternis werd vervoerd, braken alleen de stilte des doods, die rondom hem heerschte; want de order was steeds dezelfde, en zijne wachters bewaarden een hardnekkig stilzwijgen. Eindelijk hield het rijtuig stil: eene herhaling van dezelfde voorschriften; den blinddoek, het ellendige verblijf, de eenzame lamp, en de slechte spijze, — niets ontbrak, behalve bekende aangezigten en een vriend; alles somber, zwijgend, vijandig.

Na herhaalde togten, opgevolgd door halten, steeds verzeld van nagenoeg dezelfde omstandigheden, hield men wederom stil: naar gissing des lijders, was hij reeds drie dagen en drie nachten op reis geweest. Ditmaal blinddoekt men hem wel, maar, in stede van hem te doen gaan, nemen hem zijne wachters onder de armen, en zetten hem op eene houten bank neder. Daar blijft hij eenige minuten, verwonderd dat men hem niet, als gewoonlijk, den doek afnam. Thans hoort hij rondom zich fluisteren, vervolgens het gedruisch van geweer en vele voetstappen, tot dat men hem de handen grijpt en dezelve stevig te zamen bindt. Bevend vraagt hij naar de reden dier harde behandeling; geen antwoord. Eensklaps, en

steeds zonder een woord sprekens, scheurt men het bovendeel van zijne kleederen los, om hem de borst te ontblooten. Nu begint hij te gelooven, dat *Siberië* geenszins het doel der reize is. „ Aan! vuur!" roept eene het commanderen gewone stem, en — eene losbranding van het geweer knalt hem onmiddellijk in de ooren. Hij valt. Vier mannen nemen hem op, en, terwijl men hem wegdraagt, hoort hij voor zich en bezijden den geregelden stap van een militair geleide, dat vervolgens halte maakt. Men zet hem op een' stoel neder, en ontbindt hem; de blinddoek verdwijnt, en — hij bevindt zich in dezelfde zaal, aan dezelfde tafel, op dezelfde plaats, waar zijn noodlottig *bon mot* hem ontsnapte; dezelfde gasten waren rondom hem gezeten, met den Keizer in het midden. De schrik, de verbaasdheid, de twijfel, zich op het gelaat des slagtoffers beurtelings schilderende, wekten een schaterend lagchen; FROGÈRE viel in zwijm. — De schrikwekkende togt had slechts 24 uren geduurd, en PAUL was, vermomd, tegenwoordig geweest bij elke rust, die men had gehouden. Hoewel deze gewaande ballingschap, waarvan de meergemelde Officier zelf het spel was geweest, niet dan eene grap was, waren natuurlijk de angsten en het lijden van den patiënt maar al te wezenlijk, en lang leed het, eer hij zich van dezelve konde herhalen. Voor het overige moge het denkbeeld van zulk eene klucht grappig zijn; om dezelve in praktijk te brengen, werd de wreede en grillige gevoelloosheid van eenen PAUL van *Rusland* vereischt.

Weinige dagen later soupeerden de gekroonde en de mishandelde kluchtspeler wederom te zamen, terwijl rondom hen een nog wreeder spel werd voorbereid, waarvan ditmaal PAUL het slagtoffer zou zijn. Naauwelijks scheidden zij, of de opstand barstte uit in het paleis. Men vloog toe; FROGÈRE drong, met eenige anderen, in 's Keizers slaapvertrek, en vonden daar — een lijk, zich badende in bloed!

TOAST.

Is 't waarheid, wat ons 't spreekwoord zegt?
In vino veritas!
Komt, broeders! klinkt en drinkt dan vrij;
Want waarheid viert thans hooggetij.
Komt, broeders! vult het glas.

Hij leve! die der menschen pligt,
    Der menschen waarde kent;
Die naar den pligt, die waarde doet,
Maar nimmer met een laf gemoed
    Dien pligt, die waarde schendt.

Hij leve! die nog nooit zijn knie
    Voor goud of zilver boog;
Die voor dat glinstrend, vuig metaal,
Of ijdlen volksroem, fikkerpraal,
    Nooit vleitaal sprak, of loog.

Hij leve! die, met vasten arm
    En onverwrikbren moed,
Wanneer 't verraad hem tegengrimt,
De nood al hoog- en hooger klimt,
    Den vijand tegenspoedt.

Hij leve! die partijzucht haat,
    Den geest van tweespalt doemt;
Den burger, met of zonder kruis,
Als broeder van hetzelfde huis,
    Als eigen broeder noemt.

Hij leve! die 't verbitterd hart
    Tot rust en kalmte brengt;
Die, tot den vrede steeds bereid,
Op 't altaar der verdraagzaamheid
    Gewillige offers plengt.

Hij leve! die, de deugd in 't hart,
    Met wijsheid en verstand
Aan elk het dubbel voorbeeld geeft,
Aan regt en wet te zijn verkleefd,
    Aan Vorst en vaderland.

Veendam, 1830. P. J. BLOEMHOFF.

DE OORSPRONG VAN DEN SPIEGEL.

(Eene *Russische* Legende.)

Een monnik zat in zijne cel, en las de H. Schrift. Toen hij aan de woorden kwam: *Bid, en u zal gegeven worden!* werd hij door twijfelzucht aangegrepen, en steeg de wensch in hem op, de waarheid dezer verzekering te beproeven. Hij ging, alzoo naar den Koning, en bad hem om de hand zijner dochter. De Koning stond verbaasd over zulk een verzoek, en deelde hetzelve zijner dochter mede, die daarvan niet minder versteld stond; maar de Hovelingen bespotteden den monnik. Na veel overlegs, sprak eindelijk de Prinses: „Deze bede „is zoo ongehoord, dat de monnik ook iets ongehoords moet „volbrengen, om mijne hand te erlangen: hij brenge mij een „ding, waarin ik mijzelve van het hoofd tot de voeten kan „beschouwen!" Deze eisch bragt den monnik in groote verwarring en neerslagtigheid; want toen ter tijd was de spiegel nog niet uitgevonden. Hij begaf zich echter op reis, om het begeerde te zoeken, en doorliep wouden en velden, steden en dorpen; maar nergens, nergens was het te vinden. Op zekeren dag ontdekte hij in een bosch eene verlatene kluizenaarswoning, en trad dezelve binnen. Daar vernam hij op ééns een dof weegeklag, en eene stemme liet zich hooren: „Eerwaardige vader! erbarm u over mijn lijden. Sinds jaren „reeds ben ik door den kluizenaar, die hier eertijds zijn ver„blijf hield, in een waschbekken opgesloten. Bevrijd mij „uit mijnen kerker, en volgaarne zal ik u eene wederdienst „bewijzen." De monnik, die aan niets anders dacht, dan hoe hij tot het bezit der schoone Prinses zoude geraken, vermeldde den gevangen' Demon (want wie heeft niet reeds gegist, dat de klager niet dan een booze Geest zijn konde?) zijnen wensch, wiens vervulling dan ook terstond werd toegezegd. Nu nam de monnik het kruis van het bekken, en bevrijdde den Geest. Deze hield werkelijk zijn woord, en verschafte hem eenen spiegel. Zulk een ding scheen den monnik boven beschrijving wonderbaar, en, vol van de streelendste vooruitzigten, ijlde hij met denzelven naar den Koning. Dan, toen nu zijne wenschen op het punt stonden van bekroond te worden, overviel den monnik eensklaps een bitter berouw, dat hij aan de verzekering der H. Schrift

getwijfeld had. Daarom verzaakte hij de Koningsdochter, en trok naar de woestijn, om boete te doen voor zijne zonde. — Naardien nu de spiegel den monnik door eenen boozen Geest was geworden, zien de regtgeloovigen der *Russische* kerke (de *Raskolniken*) nooit in eenen spiegel, en dulden, tot op den huidigen dag, geenen in hun huis. De meer verlichte van het schoone geslacht onder de *Raskolniken*, echter, bedienen zich, bij voorkomende gelegenheden, zonder vreeze van den spiegel, wel wetende, dat voor de betoovering van vrouwelijke schoonheid elke andere betoovering zwichten moet.

DE FRANSCH-SPREKENDE ENGELSCHMAN.

In dat gedenkwaardige jaar, toen *la belle ville de la grande Nation* door de verbondene Mogendheden werd bezet, vonden vele *Engelsche* Officiers het zeer moeijelijk, zich te doen verstaan. Een *hongerende* Majoor van de Dragonders, onder anderen, begaf zich naar een' *Restaurateur* in het *Palais Royal*, niet weinig verlegen, hoe zijne behoefte te kennen te geven aan den *Garçon de Café*, die hem aanstaarde met dat onbeschrijfbaar mengsel van onderdanigheid en onbeschoftheid op zijn gelaat, hetwelk aan zijne *Caste* bijzonder eigen is. „*Garçon!*" zeide eindelijk de Majoor met zekere zelfvoldoening, „*je suis — fameux!*" (*) — *Oh! oui, Monsieur!*" antwoordde de oppasser, de schouders optrekkende en met een' zucht, „*sans doute tous les Officiers Anglais le sont.*" — „Loop! onzin! dat gaat niet; ik moet het nog eens beproeven. „*Garçon!*" — „*Plait-il, Monsieur?*" — „*Garçon! j'ai-une grosse femme!*" (†) — „*Ha! ha! apparemment que Monsieur aime l'embonpoint! Et des petits enfans?*" — „Neen, neen, *pas cela*, domme rekel! kunt gij uwe eigene taal niet verstaan?" Met eens STENTOR's stem riep hij thans: „*Garçon! je suis — femme!*" (§) Dit was te veel, zelfs voor de geduldige *politesse* van een' *Fransch*' *garçon*, die, niet meer in staat zijnen lach te bedwingen, op des Majoors borstelige knevels en krullende bakkebaarden wees, uitroepende: „*Oh! pour le coup, Monsieur, la chose n'est pas possible!*"

(*) *Je suis affamé.* (†) *J'ai grand faim.* (§) *J'ai faim.*

DE ZWITSERS ONDER LODEWIJK XIV.

Een *Zwitsersch* Overste vorderde eens van LODEWIJK XIV de achterstallige soldij voor zijn Regement. „ Sire!" sprak de Minister LOUVOIS, „ wanneer Uwe Majesteit het geld „ bijeen had, dat Gij en uwe voorgangers aan de *Zwitsers* „ hebben betaald, zoo zou men den grooten weg van „ *Parijs* naar *Bazel* met zilver kunnen bestraten." — „ Het „ kan zijn," hernam de Overste, met edele verontwaardiging; „ maar, wanneer Uwe Majesteit dan ook al het bloed „ bijeen had, dat de *Zwitsers* voor *Frankrijk* hebben vergoten, zoo zou het een' stroom vormen, die dien weg van „ *Parijs* tot *Bazel* bedekte."

FERME UITSPRAAK VAN DEN GENEESHEER LA MARTINIÈRE.

De ontuchtige LODEWIJK XV was niet meer. De Hertog D'AUMONT droeg den Heere LA MARTINIÈRE den last op, om het lijk te balsemen. „ Ik zal het doen, Mijnheer!" sprak de Geneesheer, „ zoo gij het blijft bevelen. Maar, „ in dat geval, moet gij, ingevolge den pligt, aan uwe be„ diening verknocht, in eene gouden schaal, de ingewanden „ zijner Majesteit ontvangen; en ik verklaar u, dat, aange„ zien den toestand van bederf des lijks, gij, ik en elk van „ hen, die de plegtigheid hebben bij te wonen, acht dagen „ daarna zelve lijken zullen zijn!" De Hertog keerde den Geneesheer den rug toe, en er werd niet meer gedacht aan het balsemen van den dooden Koning, die, in alle haast, naar *St. Denis* werd overgebragt, beschimpt en gevloekt door het volk. — Dit was het einde van LODEWIJK *den Welbeminden!*

KRACHTIG WOORD VAN VERGNIAUD.

In de heetste dagen der *Fransche* Omwenteling eischte een der barbaarsche Volksvertegenwoordigers, met name COUTHON, met drift een Decreet van beschuldiging; waarop een meer gematigd Lid, VERGNIAUD, na hem geruimen tijd met een' glimlach van verontwaardiging te hebben aangehoord, hem ten laatste met dezen uitroep in de rede viel: „ Een glas bloed voor den burger COUTHON; hij heeft „ dorst!"

TEGENHANGER VAN J. VAN LENNEP'S UITBOEZEMING BIJ HET HOOREN DER SCHRIKMAREN UIT FRANKRIJK.

Weêr poogde, ontzind, het Middeleeuwsche rot
Het licht, de vrijheid, 't grootst geschenk van God,
Te kluistren aan het vorstelijk gebod.

Te driest, meineedig werd het rijksgezag;
Het volk hernam zijn regt, en 't staatsverdrag,
Door Karel's hand geschonden, scheurde als rag.

Geen burger trad de lelievaan in 't slijk,
Was Karel, als een vroegre Lodewijk,
Zijn' eed getrouw geweest aan volk en rijk.

De Potter! gij, *gij* waart een muiter. Voort!
Gij pleegd', in 't vrijste land, in 't heilrijkst oord,
Aan 't waardigst Hoofd een' zedelijken moord.

Bedwelmd Despoot! 't is meêr dan tijd! ontwaak!
't Geldt hier het regt der menschheid; 't geldt haar zaak.
Zie toe, eer 't vuur des opstands om u blaak'!

Eerbiedig 't volk! heb eerbied voor 't gewest,
Dat goed en bloed, dat alles heeft ten best',
Om 't woên te stuiten van een schrikbre pest.

„Mijn Neêrland! heerscht de aloude deugd niet meer?" —
Ja! steeds hieldt ge orde en Godsdienst beide in eer.
Wie twijfelt, zie op Vorst en volk, en leer!

Dat niets uw' roem, uwe eerkroon u ontroov'!
Blijf voor de leer van 't heilloos ongeloof,
Maar ook voor die van Vorstenvleijers doof!

Wie ook, uit laag bejag, zijn' pligt vergeet',
Blijft, Vorst en volk! getrouw aan uwen eed,
En: *Vaderland en Koning!* blijft de kreet.

Dat noch geweld, noch zucht tot muiterij
Der Vorsten leus, der volken euvel zij!
Dan is Europa, dan, eerst waarlijk *vrij.*

F.

MENGELWERK.

REDEVOERING, OVER DEN LOF DER DUISTERNIS.

Door

S. STRATINGH, EZ. (*)

Matigt vrij uwen ſchitterenden glans, gij ſtralende lichten, en verdooft vrij uwen trotſchen gloed, waarmede gij hier alles omhult en beſtraalt! want derzelver luister zal ons oog niet meer misleiden, noch ons in den ſtroom van algemeene bewondering en aanbidding wegſlepen. Op uwe altaren, verblindend licht! is reeds te lang gewierookt — door uwen ſchijnglans zijn wij reeds te lang verbijsterd geweest; terwijl ook de door u zoo gehate duisternis hare regten zal hernemen, en ook haar gezag zal worden herſteld en gehandhaafd. Offchoon gij iederen dag van uwen zonnetroon millioenen ſtralen op den aardbol uitſchiet, en gij, door uwen glans leven, kracht en majesteit ontwikkelt, der natuur ſchoonheid en luister bijzet; zoo hult zich ook de duisternis in geene minder ſtatige pracht, daar zij, in haar donker nachtelijk kleed, met millioenen zonne- en wereldparels geſtikt, het beeld der nederige eenvoudigheid en ſtille grootheid daarſtelt. Offchoon gij niet dan leven en beweging ſchijnt, en als door onzigtbare kracht de elementen ten ſtrijde voert, hemel en aarde in oproer ſtelt, donder en bliksem uit uwen vuurgloed doet geboren worden; zoo is evenwel de ſtille rust des nachts niet minder ſchoon en eerbiedwekkend, niet minder aangenaam voor het naar rust en kalmte verlangend hart. Door haren bedaarden gang ſtuit de duisternis de toomelooze krachten des lichts, en doet zij dat billijk evenwigt geboren worden, hetwelk

(*) Gehouden in Jan. 1830. bij het *Groninger* Departement der Maatſchappij: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

de mensch met verwondering aanstaart, en hetwelk hem met dankbaarheid vervult.

Eeuwen hebben dezen aardbol zien rondwentelen, geslachten zien verrijzen en geslachten zien te niete gaan, en alle deze eeuwen kunnen getuigen van de vijandschap en den strijd tusschen het licht en de duisternis. Want veelal zag men, even als door eene elektrische polariteit gedreven, de eene schaar zich wenden naar het gloeijend licht, terwijl de andere in de duisternis haar welbehagen vond. Ieder vocht voor zijnen afgod met gelijke woede en gelijke verbittering; en wie zal de verwoestingen opsommen, die door dezen noodlottigen strijd zijn aangeregt, de steden tellen, door hunnen wrok omgekeerd, en de plassen bloeds doorwaden, door hunnen ijver gestroomd?

Maar wat zal ik dan nu, opgetreden voor deze aanzienlijke vergadering, en wel voor hen, die de baniere des lichts voeren, het licht alomme verspreiden en als levensgenot en de bron van alle heil beschouwen? Zal ik in hunne tegenwoordigheid den ouden strijd hervatten, en tegen den alles omverstootenden stroom des lichts mij opwerpen? Zal ik met al mijne duisternis het licht verdooven, dat hier zoo lang en zoo heerlijk en met zoo veel luister geschenen heeft? Zal ik, ook een priester van dit heilig verbond, dan afvallig worden, en rooken aan den afgod der duisternis? — Ja, mijne Toehoorders! het is ul. niet onbekend, dat het eentoonig, offschoon nog zoo liefelijk gezang, weldra niet meer behaagt; dat het immer aankleven van dezelfde gevoelens, die door iedereen worden omhelsd, niet den grooten geest verraadt; en dat den geheelen hoop te volgen, omdat deze den vorigen dien weg zag nemen, te alledaagsch, te gewoon is, en niets prikkelends meer heeft. Men heeft zich immers reeds moede gepredikt over de heerlijkheid en voortreffelijkheid des lichts. Verlichting en beschaving waren de toonen, die overal klonken, en zelfs in de reijen der zalen bij schuimende bekers weêrgalmden; — veredeling en verbetering was overal de leus, die alle an-

dere verdrong. Laat dan nu ook door ons aan de duisternis een enkele blik gewijd worden; laten ook hare weldadige vermogens voor een oogenblik door ons herdacht worden; laat, door eene onbevooroordeelde beschouwing van hare voordeelen en nuttige ſtrekking, ook zij in onze ſchatting eenigzins rijzen; en laat ons aantoonen, dat zij door hare gaven het al te zeer geprezene licht moet matigen en in zijnen te ſtouten gloed beperken.

Welaan! om dan aan dat oogmerk eenigzins te beantwoorden, zal ik heden tot ul., zeer geachte Toehoorders en Toehoorderesſen! ſpreken *over en tot lof der Duisternis, en derzelver noodzakelijk en beſtendig aanwezen in vele menſchelijke betrekkingen en werkzaamheden.* — Ik wensch dan, dat uwe oogen mogen geopend worden, om ook voor den invloed van hare zachte ſtralen vatbaar te worden; opdat mijne duistere rede tot uw, door het licht mogelijk reeds al te zeer verblind gemoed eenigen ingang vinde!

Mijn doel is verder, om ul., onder eenen vrijen, ongedwongenen vorm, het verkeerde van het overdrevene en alle uiterſten der verlichting aan te toonen, alsmede dat deze in vele opzigten nog niet dien trap van volkomenheid bereikt heeft, waarvoor zij vatbaar is; terwijl wij te dien einde eerst met weinige trekken de hoedanigheden van het licht en die der duisternis overwegen zullen, om vervolgens den invloed en het aanwezen der duisternis, zonder inachtneming van eene al te ſtrenge orde, in onze *ſtaatkundige*, *godsdienſtige*, *wetenſchappelijke* en andere betrekkingen, aan te wijzen en kenbaar te maken.

Naauwelijks, echter, heb ik dit voornemen opgevat, of ik voel mij door deszelfs bezwaren beangſtigd en door tallooze moeijelijkheden bedreigd. Ziet, hoe een heir van de uitgelezenſte lichtbenden op mij aanrukt; hoe deze in geregelde ſlagorde geſchaard, met de geduchtſte wapenen uitgerust, en onderſteund is door alles, wat het vernuft en de kunst der latere tijden heeft mogen uitvinden! Alleen de gloed hunner wapenen en ſchilden jaagt mij eene

kille huivering aan; duizenden van gapende vuurmonden, gevuld met het door de verlichting uitgevonden buskruid; Congrevesche vuurpijlen, brandraketten en geheele lichtzeeën van Grieksch vuur, die de gloeijende uitbarstingen eener Etna en Vesuvius evenaren, rukken ginds op mijne zwakke voorhoede aan; terwijl elders het stoomgeschut van eenen Perkins alle mijne bolwerken en verschansingen bedreigt, en mij geene hoop op redding overlaat. — Doch, gij zonen des lichts! gij mannen van moed! matigt uwe stoute drift en uwen toomeloozen overmoed, daar ik met mijne wapenen der duisternis, met onderaardsche loopgraven den grond vaneen zal doen splijten, om uw licht en uwe grootheid te verzwelgen; en indien geweld noch kracht uw vermogen kunnen wederstaan, dan zullen list en bedrog toch uwen val berokkenen. Want kan ik met geenen vergiftigenden pestdamp uwe gelederen verwoesten en uwen moed verbrijzelen, dan toch zal een hoop gouds uwe krachten vernielen en uwe pogingen verlammen. Diens glans kan uw veldheer niet wederstaan; de tooverkracht, door den Vorst der Duisternis aan dit metaal geschonken, verdooft het schitterend licht uwer dapperheid, beteugelt uwen moed, verlamt alle uwe voornemens, en geeft u der overwinning prijs.

Wat is dan het *licht*, en wat is de *duisternis*? — Wij zien dagelijks de zon over onzen aardbol opgaan, en worden daardoor van lieverlede alle de voorwerpen, die zich daarop bevinden, aan ons oog kenbaar, of deze verlicht. Miriaden lichtstralen schieten uit dit verbazend groote zonneligchaam uit, en dienen ter verlichting en verwarming, niet alleen van onzen aardbol, maar ook van de met ons in nadere of verwijderde kringen om de zon zich bewegende planeten. Door de dagelijksche wenteling van onzen aardbol is de eene zijde van denzelven naar de zon gekeerd, alwaar wij dan den dag erkennen, terwijl op de tegenovergestelde zijde alsdan de nacht plaats heeft. Het licht is verder als eene hoogst fijne stof te

beschouwen, die in regtlijnige stralen zich met eene verbazende snelheid uit de lichtende voorwerpen ontwikkelt, zoodat het binnen den tijd van ééne seconde eenen weg van meer dan 50,000 uren zoude afleggen.

Wordt dit licht nu op zijnen weg niet gehinderd, dan gaan deszelfs stralen in eene regte lijn bestendig voort; maar gaat het van dunnere doorschijnende middelstoffen door digtere heen, dan worden deszelfs stralen gebroken; zoodat wij alleen door de kennis van deze eigenschap des lichts in staat zijn hetzelve te vermeerderen, opeen te hoopen, zamen te dringen, of te verspreiden, al naar dat ons doel is, om daarvan een gepast of nuttig gebruik te maken. Bovendien is het licht, met alle zijne mengelingen van kleuren en eigenschappen, ook een eigenaardig vereischte voor het leven en den groei van dier en plant. Het is die weldadige prikkel, die de teedere plant uit den doodslaap opwekt, deze met bloem en blad tooit en met vorstelijke glansen overdekt, en dien ook de dierlijke bewerktuiging noodig heeft, om haren geregelden en behoorlijken gang te gaan. — Is het licht echter gunstig voor leven en groei, niet minder bevordert het ook den dood en de verrotting; want zoo spoedig is niet de levenskracht uit dier of plant ontvloden, of het bewerkt derzelver ontbinding en verdere vernietiging.

Is het zonnelicht niet bestendig ten dienste des menschen, zoo weet deze, door kunstmatige verbranding van vuurvatbare stoffen, hetzelve uit de duisterste voorwerpen te ontwikkelen, en zelfs uit de donkere steenkoolmijnen het heerlijkste licht te doen opgaan en tot zijne oogmerken dienstbaar te maken. Bezit nu ook de duisternis een vermogen, hetgene daarbij eenigermate te vergelijken is? en is zij niet de oorzaak des doods en der ruste; terwijl het licht die van het leven en alle beweging te noemen is? — Het licht heeft, wel is waar, meer aantrekkelijks en de zinnen streelends, en heeft men ons ook van kindsbeen af hetzelve als eene behoefte leeren kennen en doen noodzakelijk zijn. Doch, roemende op het licht, zien wij veelal deszelfs bezwaren voor-

bij, en miskennen de heilzame vermogens der duisternis. Men spreekt van leven en beweging, en denkt niet aan de gevaren van dat leven en die beweging; aan den stroom van hartstogten, driften, rampen en teleurstellingen, die daardoor worden opgewekt en in beweging gebragt; aan de gevaarlijke slingeringen en uitbarstingen van dat levensvuur, dat alles verteert en verdelgt; aan de ontembare woede, ontsproten door dat zijn en wezen; aan de schokking der elementen, uit dat licht ontsproten. Verteert niet het licht des bliksems onze woningen en bezittingen, en wie vreest niet voor zijnen gloeijenden straal? Het land, op hetwelk het licht met zijne stralen loodlijnig nedervalt, is wel het rijkste en schoonste; een paradijs en lusthof, uitmuntende in keur van edele gewassen, bloemen en vruchten en dieren. Maar is ook niet dat land het ongelukkigste; worden hart en hoofd aldaar door de digte lichtstralen niet als verzengd, ieder genoegen door wesp en slang verbitterd; schiet niet dat weldadig licht tevens met zijne vurige stralen het gif der gele koorts, der pest en tallooze ellenden uit, en bedreigen deze niet alles met haren verdervenden adem? Is dan niet dat licht te schuwen en te vermijden, offschoon het gehuld is in den prachtigsten tooi, en door zijnen rijkdom het oog als verblindt?

Beschouwen wij daarentegen het vermogen der duisternis in onze natuurlijke wereld! Offschoon geene spoedig verflensende planten aankweekende en minder gunstig ter ontwikkeling der diersoorten, zoo bedekt zij nogtans met haren sluijer veel edeler, vaster en minder vergankelijke schatten. De ingewanden des aardrijks heeft zij opgevuld met hare rijkdommen. Den geheelen schat van aarden, steenen en metalen bevat zij in haren schoot, en zelfs de aan lichtstof zoo rijke diamant is in haren boezem zorgvuldig verborgen. En is niet aan de meeste stervelingen de glans der edele metalen dierbaarder en welgevalliger, dan al het liefelijke groen, waarmede het licht onze velden bedekt, dan de bosschen, die ons schaduw aanbieden, en de dieren, die onzen wil volbrengen?

Bepalen zich niet bij de meesten alle wenschen tot het bezitten van deze telgen der duisternis, waarvoor natuur en dier en plant, en niet zelden vriend en pligten veil zijn? — Zulke edele stoffen worden nu door de duisternis gekweekt, en worden aan deze ontrukt, en tot onze leidslieden op den weg onzes levens verordend. Zonder hen schijnen wij immers verlaten; is de natuur zonder pracht, de liefde zonder prikkel, de vriendschap zonder trouw. Door hen ziet men zich geëerbiedigd, gehoorzaamd, gevreesd, bemind; door hen klimmen wij op van gebieders tot heerschers en overweldigers. De schatten des lichts zijn broos en voorbijgaande, bestaan slechts eenige maanden of jaren, en verliezen zich weder in het graf der vergetelheid; maar de schatten der duisternis weêrstaan de eeuwen, het geweld des tijds en alle andere krachten. Komt men niet onze broze sterfelijkheid te hulp, door met gouden letteren onze nagedachtenis tot den naneef over te brengen; omdat men weet, dat nog heden op Egyptes grafzuilen de letteren van dit duurzaam metaal in onverwelkten luister pronken?

Doch bovendien, heeft ook niet de stille, donkere nacht zijne schoonheden; is deze zelfs niet meer geschikt voor indrukken van ernst, waarheid en verhevenheid? Wanneer dan de schemering der maan het aardrijk flaauw verlicht, de wolken als vlekken in het zwerk voorbijzweven, en ons oog onwillekeurig wordt omhoog getrokken, alles stil en eenzaam in zoete rust zich voordoet, slechts het zacht gelispel der winden of het geritsel der bladeren ons gehoor aandoet; wanneer dan ons in- en uitwendig leven ons meer helder en levendig voor den geest zweeft; wij dan, op en over het graf heen, doordringen tot de eeuwige gewesten onzer bestemming; o! dan voelen wij iets zachts, bekoorlijks, treffends, dat ons hart roert, met stillen weemoed vervult, en hetgeen ons zelfs de helderste zonneschijn niet verschaffen kan. — Doch genoeg hiervan. Gaan wij thans over, om deze stoffen ook in het rijk der menschelijke betrekkingen en

werkzaamheden na te gaan en aan onze beschouwing voor te stellen.

Wij zullen dan nu in de eerste plaats de *Staatkunde* in dat opzigt moeten voordragen. — Ik weet, dat men op dit veld allezins voorzigtig zijn, en eerbied hebben moet voor deze bestuurderes van het lot van landen en volken, en van alle aan maatschappelijke kluisters gebondene stervelingen; doch ik hoop ook dezen niet te kort te doen, door te betoogen, dat ook zij dikwijls aan de duisternis hare offers aanbiedt. Door dat licht immers, hetgeen de menschen hebben ontvangen en dagelijks zoeken te vermeerderen, zijn zij veelal zoo uiteenloopend van meeningen en begeerten, dat zij, even als toomelooze paarden, met breidel en teugel voorzien, en door wetten en besluiten bedwongen moeten worden. Bij de meeste dieren, ten zij men de wilde en verscheurende uitzondere, ziet men, dat ieder met zijn aandeel en zijne bestemming tevreden is; doch de met licht en kennis begaafde mensch is immer onrustig, immer dorstende naar meerdere goederen, rijkdom, eer en aanzien. Hij wenscht zijne hut in eene aanzienlijke woning, en deze woning in een paleis hervormd te zien. Het stuk gronds, dat hij bezit, is voor hem veelal te beperkt; tot grootere akkers breidt hij het uit, en offchoon deze meer dan alle zijne behoeften kunnen voldoen, zoo wenscht hij nogtans dezelve in uitgestrekte velden, in ruime landouwen, in gewesten, ja in koningrijken herschapen te zien. Staat hij op den trap van eer, bestendig let hij, of hij nog niet eene hoogere sport zoude kunnen bereiken; terwijl onder het opstijgen zijne eerzucht veelal eerder wordt verhoogd dan uitgedoofd. — Alle deze neigingen nu moeten door maatschappelijke verordeningen in het kleine en door de staatkunde in het groote worden voorgekomen; en even als door de eersten de bezittingen en regten van de bewoners van één land of vorstendom moeten worden geregeld en bestuurd, zoo

moeten door de laatfte die van geheele landen en volken worden geordend en in evenwigt gehouden.

Wil men nu de ftaatkunde door het licht laten beftralen, hoe fpoedig zoude men zich misleid zien; men zoude dan door dezelve het behoud en het welzijn van *alle* ftaten beoogen, en niet het behoud van *zijnen* ftaat, al is het ten koste van andere ftaten, als een vast beginfel kunnen aannemen.

Men fpreekt veelligt van wereldburgerfchap, van liefde tot zijne naasten, zelfs van liefde tot zijne vijanden; maar verre, dat dit op de ftaatkunde algemeen toepasfelijk — verre, dat deze in gelukkige uitoefening te brengen is! De Manifesten, befluiten en openbare of bijzondere verbindtenisfen worden te regt veelal zoo ingekleed, dat men, onder fchijn van edelmoedigheid, het eigenbelang op den voorgrond plaatst, en dat zij voor meer dan ééne verklaring vatbaar zijn, zoodat men, bij onverhoopte verandering van zaken, zich die uitlegging kan ten nutte maken, welke in dat geval de voordeeligfte uitkomften oplevert; terwijl men wijders met alle geflepenheid en volharding datgene zoekt tot ftand te brengen, hetwelk het meest tot vergrooting van eigene magt, grondgebied en heerfchappij verftrekken kan. — Heeft de gefchiedenis van vroegere dagen, en zelfs van de onze, geene overtuigende bewijzen van het verderfelijke eener dus genoemde verlichte ftaatkunde opgeleverd? Heeft zij niet, onder de leus van vrijheid, de volken aan ketens geklonken, onder het uittrompetten van de hooggeroemde regten van den mensch alle zijne regten verkracht, zijne bezittingen vermeesterd en zijne krachten uitgeput? — Eene geheele fpreekbeurt zoude niet voldoende zijn, om den weldadigen invloed der duisternis en der geheimzinnigheid op dit gedeelte van menfchelijke vonden te ontwikkelen en op te helderen; daar hier eene gedurige uitputting van fchranderheid en fijngefponnen overleg dat evenwigt en die rust fchijnt te moeten daarftellen, zonder welke iederen dag nieuwe oorlogen en twisten het menschdom teisteren, en

tot een speelbal van zijne teugellooze driften maken zouden.

Gaan wij dan nu van het ſtaatkundige veld tot het gebied der *Godsdienst* over. — Offchoon men in den eerſten opſlag zeggen zoude, dat ook de Godsvereering, die ons met een hooger Wezen verbindt en tot eene hoogere beſtemming opvoert, door het heldere licht zoude moeten verſterkt en beſchenen worden, en men aldus van den triomf des lichts ook den triomf der Godsdienst verwachten zoude; zoo moet men toch bekennen, dat al ons licht in deze verhevene leer en pligtsbetrachting niets dan eene heilige duisternis is, en dat al onze hoogmoed op kennis en vordering in dezen dikwijls een teruggang is op den weg, door deze voorgeſchreven. Kent men immers de Godheid en zijn wezen; kent men zijn beſtaan, zijne magt en grootheid? Kan men de diepten van hare kennis peilen, of de hoogten van hare wetenſchap zich voorſtellen? Durft men hare wegen, gangen en daden bepalen, aanwijzen of beoordeelen; of zoude hare grenzenlooze grootheid met onze nietigheid te omvatten zijn? Doorloopt het hemelruim, telt daar de zonnen en werelden, en beſchouwt derzelver matelooze afſtanden; daar eene tijdruimte van alle de eeuwen onzes aardbols niet in ſtaat zijn, om zelfs met de ſnelheid des blikſems deszelfs grenzen te bereiken, of deszelfs eindpalen te naderen! Weten wij, hoe de Algoede en Almagtige de menſchen heeft geſchapen, hoe Hij ze regeert en beſtuurt? Weten wij, waarom de ſtormen woeden, de orkanen zich verheffen, en de aarde op zijne wenken beeft? Kunnen wij den ſtrijd ontleden tusſchen leven en dood, tusſchen wording en vernietiging? Want, met welke woorden wij ook deze verſchijnſelen omkleeden, hoe wij ook het leven en den dood omſchrijven, alles is en blijft ſteeds nacht en met een donker floers omtogen. Het zij wij ons tot de ſtarren verheffen, of aan deze aarde gebonden blijven; zijn en blijven wij niet immer eene prooi van iedere windvlaag, een ſlaaf van onze driften en begeerten? Één verderfelijke adem doet alle

onze grootheid instorten, vernietigt al ons vermogen, en verijdelt alle onze uitzigten. — Ik weet het, wij bezitten een Goddelijk geschenk, waarin de Godheid als met eigene hand onze zwakheid liefderijk is te hulp gekomen, en zijn' wil en wezen aan ons heeft geopenbaard. Maar wordt dit geschenk, veelal door eigen licht verblind, niet dikwijls voor ons nutteloos, en stellen wij niet vaak onze eigene wijsheid boven die van de wijsheid van onzen Opperheer?

Doch bovendien, is niet deze duisternis, dat geheimzinnige in de Godsdienst, hetgeen bijna alle Godsdiensten van deze en vroegere tijden heeft omhuld en dezelve eigenaardig van alle andere zaken heeft onderscheiden, een nuttig en noodzakelijk vereischte van haar aanwezen? Zoude het voor ons hart voldoende zijn, wanneer de Godheid, aan welke wij de hoogste eer en aanbidding verschuldigd zijn, zoo gering was, dat zij door onze bekrompene kennis konde worden verstaan, en in haren aard en werking doorgrond? Zouden dat verheven ontzag en die hooge eerbied ons vervullen, zoo de magt van dat Wezen zich alleen tot deze aarde bepaalde, welke in de schepping slechts als eene nietige stip merkbaar is? En klimt onze eerbied niet tot de hoogste mate van aanbidding, wanneer wij beseffen, dat de God, voor wien wij nederknielen, den hemel tot een' troon, en de aarde tot zijne voetbank heeft?

Al te vermetel zijn wij veelal in de beschouwing van dat heerlijk Wezen, welks grootheid door geenen maatstaf van eenig menschelijk verstand kan gemeten worden; dat, offchoon het miriaden werelden bestuurt, nogtans geen muschje vergeet, of geenen worm zijne hulp ontzegt; dat, zonder eenigen tijd, of grenzen van afstand, alles met gelijke liefde omvat en alles aan zijnen wil onderwerpt! Vanhier, dat, wanneer wij menschen met ons licht deze edele Godsdienst willen bestralen, wij dezelve dikwijls eerder verdonkeren dan verlichten; en dat het veelal beter is, om stil en ootmoedig op zijne grootheid en liefde te vertrouwen, dan al het groote en met

ons verstand strijdige uit deze heilige gevoelens te willen wegnemen, zijne daden te bedillen, zijne voorschriften te bestrijden, en zijne liefde en goedheid te betwijfelen.

Dat wij echter hier niet, uit vrees voor het licht, tot de uitersten der duisternis moeten vervallen, zal geene herinnering benoodigd hebben; om aldus niet het gewrocht van menschelijke vindingen als ware Godsdienst te huldigen, en, door deze als verbijsterd, slechts op uiterlijke pligten onze hoop en vertrouwen stellen, terwijl ons hart onbekommerd voortholt op het pad der driften en toomelooze hartstogten. Want, verwijdert het te groote licht den mensch van God, terwijl het hem uit zijn waar standpunt brengt, zoo leidt hem weder de stikdonkere nacht tot overdrevene dweepzucht en overspannene voorstellingen; terwijl eene zachte, heilige schemering ons gemoed met eerbied en ootmoed vervult, en voor de betrachting van onze pligten vatbaar maakt.

(Het vervolg en slot hierna.)

OVER DE VOEDING DER KIKVORSCHEN EN WATERSALAMANDERS.

Door

H. S. HIJMANS,

Practiserend Geneesheer te Brussel.

Gedurende verscheidene jaren heb ik waargenomen, dat de voeding van deze beide diersoorten, naar gelange der verschillende jaargetijden, veranderde. Zoodanig een verschijnsel gaf mij aanleiding, hetzelve met meer naauwkeurig- en oplettendheids gade te slaan.

Ik heb bevonden, dat, wanneer men de kikvorschen en watersalamanders in den zomer op een' heeten dag vangt, en dezelve in eene half met water gevulde kom doet, zij reeds na verloop van weinige dagen sterk ver-

mageren. Deze vermagering neemt zoo zeer toe, dat de bovengemelde dieren na verloop van vier weken flechts als uit huid en beenderen fchijnen te beftaan; inzonderheid is hun lijf aan deze vermagering onderhevig. Vangt men dezelve daarentegen in het najaar, als zij reeds in eenen winterflaap verkeeren, dan kan men dezelve 5 à 6 weken lang houden, zonder zulk eene vermagering waar te nemen, en wel des te minder, hoe kouder de gefteldheid der lucht is, waarin zij zich bevinden. Bij de kikvorfchen wordt deze vermagering nog meer bevorderd, wanneer men dezelve, op eenen zomerdag, in een vat met gras brengt, en hun dagelijks de huid bevochtigt, om hunne ademhaling te onderhouden; zij worden alsdan, na verloop van weinige dagen, geweldig mager. Ook de fpierkracht wordt ten gevolge daarvan aangegrepen; en waren zij te voren in ftaat, om fprongen van 3—4 voet te doen, zoo hebben zij alsdan naauwelijks het vermogen, 8—10 duim ver te fpringen.

De oorzaak van deze verandering in de voeding dezer dieren, gedurende de verfchillende jaargetijden, is niet alleen in de vermeerderde warmte van den dampkring, die daarop allezins invloed uitoefent, gelegen, maar veel meer aan de wijze en *intenfiteit* van het ademen derzelven toe te fchrijven. Het water bevat naar evenredigheid, in vergelijking met den dampkring, zeer weinig vrije zuurftof; en daar nu deze beide dierfoorten in het water flechts door de huid ademhalen, zoo verteren zij in hetzelve, bij de ademhaling, niet zoo veel zuurftof, als bij het ademen in de vrije lucht. De zuurftof is wijders het levenverwekkende en ook het levenverterende beginfel; zij brengt het leven wel op eenen hoogeren trap, maar ten koste van de *reproductie*. Hierdoor nu vermageren deze dieren in de vrije lucht veel fterker, hoewel zij levendiger zijn dan in het water en in den winterflaap, in welken ftaat zij zwak ademhalen en zich minder bewegen. In het algemeen fchijnt het, alsof het ademen (ik verfta hieronder geenszins de werktuigelijke verrigting, maar den fcheikundigen invloed op het bloed)

tot de voeding in eene zekere tegenstelling staat; of wat meer is, dat deze betrekking zich tot de ondergeschikte *processen* der voeding, tot de *reproductie* van te herstellen en nieuw voort te brengen dierlijke deelen, uitstrekt. Als een bewijs daarvan kunnen wij aanvoeren, dat de sterk ademhalende dieren, b. v., de vogels, niet vet en sterk worden; hetzelfde kunnen wij toepassen op andere dierklassen, van den laagsten trap der bewerktuiging tot aan den hoogsten, zelfs de mensch hiervan niet uitgezonderd. Zoo zien wij, dat *phlegmatische* menschen en gevangenen, welker lucht arm is aan zuurstof, spoedig vet worden. Zoo zijn de *amphibiën*, welke zwak ademen, met eene *reproductie* begaafd, die zelfs geheele ledematen op nieuw voortbrengt, b. v. bij de *crustacëen* en salamanders. De hoogere dierklassen, daarentegen, welke veel sterker ademhalen, zijn aan eene veel langzamer werking der verrigtingen onderhevig, en missen volstrekt alles, waardoor bij de andere dieren geheel nieuwe leden ontstaan. Eindelijk ontwaren wij hetzelfde bij menschen; zoodat wonden, die aan den ademhalingsinvloed des dampkrings blootgesteld zijn, veel moeijelijker genezen, hoewel het leven derzelve verhoogd is, zoo als de meerdere pijn aankondigt, dan zoodanige wonden, die aan dien invloed onttrokken zijn.

HET LEVEN VAN WASHINGTON.

Neemt men alles te zamen in aanmerking, wat in eenen man achtbaar en voortreffelijk zijn moge — eene kloeke gestalte en ligchamelijke kracht, vereenigd met uitstekende welgemaaktheid en bevallig voorkomen, een vlug begrip, geoefend verstand en juist oordeel, onbevlekte reinheid en zedelijke grootheid — dan voorzeker is WASHINGTON eenig in de geschiedenis van vroegeren en lateren tijd.

In niemand anders misschien werden die ongemeene bekwaamheden, benevens zoo verhevene deugd, vereenigd

gevonden. Volmaaktheid, in eenen volstrekten zin, behoort hier niet tot de menschelijke natuur; hij echter schijnt het in volmaking zoo verre gebragt te hebben, als eenig sterveling vermag. Een vaderlander zonder blaam of smet, een staatsman zonder listige geslepenheid, een legerhoofd zonder eerzucht, behalve die edele en deugdzame eerzucht, welke den bezitter aanspoort, om steeds grooter en beter te worden, een overheidspersoon zonder harde gestrengheid, offchoon onbuigzaam in opregtheid, een voorbeeldig burger in het volbrengen van elken pligt, een man, wiens karakter door zwakheid en gebreken zoo weinig verduisterd werd, als de vlekken den helderen glans der zon verdonkeren, een man, die godsdienst had zonder uiterlijke vertooning, achtbaarheid zonder hoogmoed, zedigheid zonder beschroomdheid, moed zonder onbezonnenheid, wellevendheid zonder gemaaktheid, minzaamheid zonder te groote gemeenzaamheid: zoodanig was de doorluchtige persoon, van wiens leven wij eene korte schets willen mededeelen.

GEORGE WASHINGTON was de kleinzoon van JOHN WASHINGTON, een *Engelsch* Edelman, welke, achtbaar om zijne braafheid, doch geenszins in ruimen overvloed met tijdelijke middelen bedeeld, omstreeks het midden der zeventiende eeuw uit zijn geboorteland trok, en een der eersten is geweest, die in de volkplanting *Virginia* zich nederzetteden. Hij werd in *Westmoreland*, op het landgoed zijner voorouders, den 22 van Sprokkelmaand des jaars 1732, geboren. Zijn vader was AUGUSTINE WASHINGTON, welke vroegtijdig stierf, en hem, als een wees van nog geene tien jaren, achterliet. Aan de zorg eener godvruchtige en voortreffelijke moeder had hij derhalve die opvoeding en de tijdige inprenting dier beginselen van deugd en eer te danken, welke, op een' gelukkigen aanleg en eene fiere inborst werkende, en ondersteund door een' gunstigen zamenloop van omstandigheden, hem het toppunt van grootheid en roem deden bereiken. — Van de geschiedenis van WASHINGTON weten wij weinig vóór zijn negentiende jaar. Op dien ou-

derdom vinden wij hem, als een der *Adjudanten-generaal* van *Virginia*, met den rang van *Majoor* der troepen van de volkplanting; een hooge post voor eenen jongeling.

Op den ouderdom van eenentwintig jaren onderscheidde hij zich door moed en onverschrokkenheid, door standvastigheid en beleid in het overbrengen van belangrijke papieren aan een *Fransch* Officier van hoogen rang. Hij moest, namelijk, te dien einde een' langen weg nemen door een woest oord, bevolkt met stammen van vijandige *Indianen*. Deze onderneming, in welke hij even zeer het vuur der jeugd als de wijsheid van meer gevorderde jaren deed blijken, verwierf hem groote toejuiching, en verschafte hem het algemeene vertrouwen.

Ten volgenden jare vinden wij hem, met den rang van *Kolonel*, aan het hoofd van vierhonderd man, in een' zwaren, doch ongelijken strijd gewikkeld. Het gevecht viel voor te *Great Meadows*, in het westelijk gedeelte van *Virginia*. Om zich te beveiligen tegen de overmagt van eene veel talrijker bende, had WASHINGTON zich in eene versterkte schans geworpen. Doch menschelijke pogingen kunnen den gewenschten uitslag slechts verdienen, geenszins dwingen. Na eene verdediging, welke hem de hartelijke dankbaarheid van dit gewest verwierf, wegens het beletten van verder bloedvergieten, bewilligde hij in eene overgave bij verdrag op de meest vereerende voorwaarden.

Daarna verschijnt hij weder op het oorlogstooneel in het veld van *Braddock*. Hier zien wij hem, te midden van het verschrikkelijkst bloedbad, met den grootsten heldenmoed strijden, en met onverschrokkenheid uitvoeren, wat bijkans menschelijk vermogen te boven schijnt te gaan. Toen de Opperbevelhebber en andere Officieren van rang waren gevallen, bleef hij alleen, tot hoogere doeleinden door den Hemel gespaard, over, om tegen overwinnende wilden te kampen, en het overschot des legers in eene veilige plaats te brengen. Hij voerde dit uit op eene wijze, die zijne verhevene bestemming aan-

duidde. Thans was hij, offchoon nog een jongeling, reeds de aanzienlijkfte perfoon in de volkplantingen. Het verflaan des legers van den Generaal BRADDOCK had plaats op den 9den van Hooimaand 1755.

Gedurende den oorlog tusfchen *Engeland* en *Frankrijk*, welke in hunne *Amerikaanfche* volkplantingen met eene alles vernielende woede werd gevoerd, bragt Kolonel WASHINGTON veel toe tot het gelukken der maatregelen, die de verdediging der aan de grenzen gelegene plaatfen betroffen. Hij had het opperbevel over de troepen, welke te dien einde in de volkplanting *Virginia* geworven waren.

In dat tijdperk van verwarring en bloedvergieten was het vertrouwen, dat zijne landgenooten in hem ftelden, onbeperkt. Hoe jong hij ook ware, men befchouwde hem als hoofdperfoon bij alle krijgsondernemingen, het zij die aanval of verdediging ten doel hadden. Ook gebeurde er nooit iets, dat zijnen vrienden reden kon geven, om berouw te hebben over het volle vertrouwen, dat zij in hem ftelden. Hij verwierp fteeds zoodanige beginfelen van krijgskunde, welke tot zijne plannen niet dienftig waren, en nam telkens maatregelen, waardoor het doel bereikt kon worden. Zoo handelende, gaf hij blijken van die bekwaamheden, welke een groot, verlicht en voortreffelijk bevelhebber moet bezitten. Toen was hij voor *Virginia*, wat hij naderhand voor het gewest zijner geboorte werd — deszelfs roem in vrede, deszelfs fteun en fterkte in oorlog.

Met het ophouden des gevaars in 1758 eindigde voor dien tijd de krijgskundige loopbaan van Kolonel WASHINGTON. Als tot belooning voor zijne dapperheid en veelvuldige aan den lande bewezene dienften, mogt hij kort daarop gelukkig flagen in het dingen naar de hand van *Mrs.* CUSTIS, welke even beroemd was om perfoonlijke fchoonheid, als om befchaafdheid en rijkdom. Weinige jaren vroeger was hij, door den dood zijns broeders, eigenaar geworden van *Mount Vernon*, eene bezitting van niet geringe waarde aan de oevers van de

Potowmak. Op die aangename plaats nam hij zijn verblijf, en smaakte er de genoegens van het huisselijk leven. Zoo werd de man, die nog onlangs de voorste in de wapenen was geweest, in korten tijd de eerste onder de kundige landbouwers van dat oord.

Terwijl hij met zijne eigene uitgebreide zaken zich bezig hield, in welker behartiging hij een voorbeeld van naauwkeurigheid was, hooren wij niet meer van Kolonel WASHINGTON, behalve dat hij Regter was bij het geregtshof van het landschap, waar hij toen woonde, en ook nog tot een' eerpost in *Virginia* geraakte, tot dat hij wederom geroepen werd ten dienste van zijn geboorteland, alwaar men voorbereidselen tot de *Amerikaansche* Omwenteling begon te maken. De gebeurtenissen van dien tijd bragten weldra al de krachten zijner ziel in werking, nadat hij zijne kunde en bekwaamheid verrijkt en vergroot had door opmerken, lezen, nadenken en ondervinding, bij vordering in jaren. Hij was een der zeven voorname burgers, welke *Virginia* vertegenwoordigden op de eerste vergadering, die te *Philadelphia* plaats had in Herfstmaand 1774.

Tot een' verdedigenden oorlog tegen de willekeur en den dwang van *Grootbritianje* werd besloten door die achtbare vergadering, welke uit verlichte mannen bestond. Met eenparige stemmen koos men GEORGE WASHINGTON tot Opperbevelhebber der legers van *Amerika.* Daar men zoo groot vertrouwen in hem stelde, nam hij den post aan, doch met een zedig wantrouwen van zich zelven, verklarende uit opregte nederigheid, dat hij vreesde, de vereischten daartoe niet te bezitten; terwijl hij er zich toe besluiten kon op voorwaarde, dat hij geene geldelijke belooning voor zijne diensten zou ontvangen.

Onder de vrienden der vrijheid veroorzaakte deze aanstelling vertrouwen en hoop, goedkeuring en blijdschap. De krijgslieden gaven met geestdrift hunne vreugde te kennen. WASHINGTON ontving te dier gelegenheid de hartelijkste gelukwenschingen van de aangestelde mag-

zen in den lande. Daar alles zonder eenige medeedinging of tegenkanting was geschied, kon er geen nijd of afgunst ontstaan. Ieder zag het duidelijk in, en men erkende het algemeen, dat hij, zoo niet de *eenige*, althans de *meest geschikte* persoon was, op wien men in dit belangrijk tijdstip een zoodanig vertrouwen kon stellen. Dit was alzoo eene openbare hulde, welke allen gaarne aan uitstekende bekwaamheden toebragten.

Toen WASHINGTON als *Generaal* het opperbevel aanvaardde, bevond hij, dat het leger grootelijks gebrek had aan krijgsbehoeften, vooral aan bajonetten en kleedingstukken, als ook aan krijgsgereedschap. Er waren geene bekwame Ingenieurs bij hetzelve. Men kende nog geenszins die naauwkeurige krijgstucht en ondergeschiktheid, welke de wezenlijke sterkte eener legermagt uitmaken. De manschap was uitmuntend en tot groote dingen in staat, doch moest eerst nog anders geregeld, beter geoefend en afgerigt worden. De Generaal hield zich onvermoeid bezig, om de bestaande gebreken te verhelpen. Groot waren de zwarigheden, waarmede hij had te kampen; maar de meesten kwam hij te boven door vlijt en verstand.

De hoedanigheden, welke WASHINGTON, als krijgsman, gedurende den Omwentelingsoorlog vooral aan den dag legde, waren een vaardig begrip, een helder doorzigt, eene koelbloedige bedaardheid, welke nooit in verwarring geraakte, eene standvastigheid, welke niet aan het wankelen was te brengen, en een juist oordeel, dat zelden faalde. Bij onderscheidene gelegenheden gaf hij alzoo blijken van ongemeene talenten; doch wijze voorzigtigheid gebood hem, te rade te gaan met de weinige hulpmiddelen, welke hem ten dienste stonden. Hij moest gevolgelijk soms nalaten, wat hij anders zou hebben kunnen uitvoeren. Het is in den krijgsman eene loffelijke eigenschap, wanneer hij, bij het wagen van groote ondernemingen, vooraf de middelen, daartoe vereischt, berekent; wil hij, zonder de noodige middelen, evenwel doordrijven, zoo is het roekeloosheid. Aan

deze fout maakte WASHINGTON zich nooit schuldig. Als legerhoofd muntte hij hierin uit, (en dit is de voortreffelijkste eigenschap, die een bevelhebber kan bezitten) dat hij zijne maatregelen en bewegingen steeds op de volkomenste wijze deed overeenstemmen met de magt en middelen, waarover hij kon beschikken. Wanneer hij rekende, in sterkte en stelling met den vijand gelijk te staan, waagde hij den strijd; doch begreep hij, niet tegen denzelven bestand te zijn, zoo vermeed hij het gevecht, al zoude er ook een' tijdlang de roem zijner wapenen bij lijden. Was het geval twijfelachtig, zoo wist hij voordeel te trekken van elke gunstige omstandigheid, die mogt voorkomen; en hij was tevens vindingrijk in het voortbrengen van zoodanige omstandigheden, wanneer ze niet van zelve zich aanboden. Door deze menigvuldige proeven van vernuft en bekwaamheid gelukte het hem, zijn leger te bewaren voor het zwaard van eenen magtigeren vijand, en de volkomene vrijheid en onafhankelijkheid van zijn land te bevechten. De manschap, waarover hij het bevel voerde, was nog zoo weinig geoefend en in krijgskunde bedreven, en doorgaans had hij met zoodanige minderheid tegen talrijker benden te strijden, dat zijne zaak buiten twijfel verloren geweest zoude zijn, indien hij anders had gehandeld.

De gevangenneming van *Lord* CORNWALLIS was het laatste schitterende wapenfeit, waaraan de Generaal WASHINGTON persoonlijk deel had. Die gebeurtenis deed de *Engelsche* Regering begrijpen, dat een verder voortzetten van den oorlog niets anders ten gevolge zou hebben, dan een nutteloos verkwisten van geld en bloed. Van dien kant werden dus voorslagen tot vrede gedaan op billijke voorwaarden. Men nam het aanbod aan, en de *Amerikaansche* legers waren weldra afgedankt.

Bij het aannemen van een' bondgenootschappelijken regeringsvorm, werd WASHINGTON door het gansche volk met algemeene stemmen, niet éénе uitgezonderd, tot *President van de Vereenigde Staten* gekozen. Na vele tegenbedenkingen liet hij eindelijk deze keuze zich

welgevallen. Gevoel van pligt noopte hem, daarin te berusten, offchoon hij veel liever als ambteloos burger zoude geleefd hebben.

Zijne verheffing tot eersten overheidsperfoon veroorzaakte eene algemeene vreugde en deed de hoop herleven. Onder het bestuur van WASHINGTON kon men niet twijfelen aan de heilzame uitwerkfelen der nieuwe staatsregeling. Ieder geloofde, dat de man, die eenmaal het vaderland had verdedigd tegen buitenlandfche vijanden, hetzelve nu verder ook wel voor verderf en ondergang zou weten te bewaren.

Nadat WASHINGTON twee malen den post van President had waargenomen, begreep hij, offchoon nu ten volle van den goeden uitflag verzekerd, ten derden male zich niet te moeten laten benoemen. Hij begon iets van de bezwaren des ouderdoms te gevoelen, offchoon hij nog weinig van deszelfs zwakheden ondervond; doch hij was het gewoel, de beflommeringen en den glans des staatkundigen levens moede, en had een vast voornemen, om zijne nog overige dagen in rust, als een ambteloos perfoon, door te brengen.

Nadat hij op zekeren dag zich bezig had gehouden met het gadeflaan van eenige verbeteringen, die hij op zijn landgoed wilde invoeren, kreeg hij in den nacht van den 13den van Wintermaand 1799 eene ontsteking in de keel. Deze ongesteldheid was zoo hardnekkig en hevig, en nam zoo fchielijk toe, dat hij, in weerwil van alle aangewende geneesmiddelen, reeds den volgenden nacht overleed.

Het affterven van dezen waarlijk doorluchtigen man was zoodanig, als men kon verwachten, na alles, wat er voorafging — zonder eenige zwakheid of vreeze, zonder eenig ongeduld of klagte. Hij toonde mannelijke bezadigdheid, kalmte en helderheid van geest. Hij gedroeg zich op eene waardige wijze, en onderwierp zich met gelatenheid. Geene baat vindende bij de middelen, die zonder ophouden tot verligting aangewend werden, en overtuigd zijnde, dat zijne ontbinding nabij was, ver-

zocht hij degenen, die hem omringden, dat men hem nu zonder verdere bemoeijing zou laten sterven. Hij ontkleedde zich zelf, begaf zich rustig te bed, plaatste zich in eene gepaste houding, sloot zijne oogen met eigene hand, en blies kort daarop den adem uit, zonder eenig teeken van benaauwdheid.

De treurmare, die zich in korten tijd het geheele land door verspreid had, veroorzaakte eene zoo hevige en algemeene ontroering, als misschien nooit bij den dood van eenig sterveling plaats had.

Zoo veel over de bekwaamheid en heldendaden, over het leven en den dood van WASHINGTON. — Zijn voorkomen duidde zijn karakter aan. Hetzelve vertoonde de kennelijkste blijken van grootheid en verhevenheid, die wij ooit in eenigen persoon aanschouwd hebben. Het is onmogelijk, met woorden een juist denkbeeld van zijne gedaante en van zijn gelaat te geven. Wij kunnen alleen zeggen, dat in beide zekere eerbiedwekkende achtbaarheid was. Ieder, die hem naderde, gevoelde het, dat hij in tegenwoordigheid van den grootsten man zich bevond. Hij had eene lengte van meer dan zes voet. De bouw zijns ligchaams was wèl geëvenredigd en gespierd. Alles duidde ongemeene sterkte aan. Zijne bewegingen waren gemakkelijk en bevallig. Zijne gelaatstrekken, welke meer van den *Griekschen* dan van den *Romeinschen* vorm hadden, zou iemand, die hem eenmaal gezien had, niet ligt vergeten; schoon men, bij het aanschouwen van hem, daaraan ook weinig dacht, van wege den indruk, welken hij door zijne geestvermogens maakte.

Penseel en beitel hebben met elkander gewedijverd in loffelijke pogingen, om eene gelijkende beeldtenis van hem te vervaardigen. Men kon echter niet naar wensch slagen. Offchoon de voornaamste beeldhouwer en de eerste schilder van dien tijd al hun kunstvermogen daaraan beproefden, WASHINGTON is geenszins naar waarheid getroffen. Hij had iets, dat hem bijzonder eigen was, en dat bezwaarlijk op doek of in marmer uitgedrukt kan worden. Die hemzelven nooit aanschouwde, zal uit de

afbeelding zich slechts een onvolledig denkbeeld van hem vormen. Hij was, in den waren zin des woords, een *origineel*, maar geen *model*, om volkomen na te volgen. Hij zelf had niemand *gecopieerd*, en geen kunstenaar was in staat, hem te *copiëren*.

WASHINGTON was, gedurende zijn openbaar en bijzonder leven, steeds gewoon, des morgens vroeg op te staan. In het huis zijner moeder, waar de eerste grondtrekken van zijn karakter gelegd werden, had men zoo grooten afkeer van traagheid en lang slapen, als de natuur van het luchtledige. Wij vinden dezen man van orde en werkzaamheid, het zij als eerste overheidspersoon, het zij als ambteloos burger, des winters een of twee uren vóór den dageraad, en des zomers met het aanbreken van den dag, bij zijne boekerij. Wij staan verbaasd over den ontzaggelijken arbeid, door hem volbragt. Alleen door eene ten uiterste naauwkeurige orde was hij in staat, zoo veel af te doen, als misschien aan een half dozijn gewone, doch werkzame menschen al hun leven bezigheid verschaft zou hebben. Nemen wij in aanmerking de groote hoeveelheid zijner staatspapieren, zijne menigvuldige buiten- en binnenlandsche, zoo wel als bijzondere briefwisseling, zoo in zijne ambtsbetrekking, als buiten dezelve, dan kunnen wij naauwelijks ons verbeelden, hoe één man in staat was, zoo vele zaken en alles zoo wèl te doen. Zijn opschik kostte hem weinig tijds. Een enkele bediende zorgde voor zijne kleederen en legde die in gereedheid; insgelijks bond deze zijn haar op. Hij zelf schoor zich den baard en kleedde zich. Alhoewel hij slechts weinige van zijne kostelijke oogenblikken aan dit alles besteedde, bemerkte men toch steeds eene bijzondere netheid in zijn gewaad en voorkomen. Zijne kleeding was eenvoudig, van de beste stof, doch naar oude snede. Als President der Vereenigde Staten leefde hij op eenen voet, overeenkomstig dezen hoogen rang, doch vermeed, zoo veel mogelijk, alles, wat naar pracht of praal zweemde. Zijne uitgaven gingen toen het jaargeld, dat hij van landswege ontving, zoo verre te boven

ven, dat hij de opbrengst van den verkoop van een niet onbeduidend landgoed daaraan opofferde.

De President verscheen nooit in krijgsmansgewaad, behalve wanneer hij zijne broeders van de *Cincinnatus*-orde ontving, of bij de monstering der krijgslieden. Dan vertoonde hij zich met de oude kleuren, die het teeken van den strijd tegen *Engeland* waren, en in de uniform der vrijwilligers, welke hij vóór de Omwenteling aanvoerde. Hij droeg prachtige epauletten, een geschenk, zoo wij meenen, van den Generaal LAFAŸETTE, en het diamanten eereteeken van de *Cincinnatus*-orde, hem aangeboden door de zeelieden van de *Fransche* vloot, onze bondgenooten in den vrijheidsoorlog. Voor het overige droeg de Opperbevelhebber te land en ter zee eene zeer eenvoudige kleeding van blaauwe stof. De opgetoomde hoed, met de kokarde van zwart lint, was het eenige teeken van den heldentijd, dat hij, als Bevelhebber, gedurende zijn burgerlijk bestuur behield. In alle andere opzigten scheen hij opzettelijk in zijn' persoon den krijgsman te willen doen vergeten, opdat de hoedanigheden van den burger te meer mogten uitkomen in zijn openbaar leven.

Met zonsopgang bezocht en bezigtigde WASHINGTON bestendig zijne stallen. Hij was een groot liefhebber van paarden, en had alles, wat daartoe behoorde, steeds in de volkomenste orde. Men zegt, dat de paarden, die hij in den strijd voor de onafhankelijkheid gebruikte, van een voortreffelijk ras waren. Ook weet men nog, welk paard den held tot de grootste zijner overwinningen voerde, toen hij den overwonnen vijand deszelfs zwaard ontnam, op den altijd gedenkwaardigen dag van den 19den van Wijnmaand 1781. Hetzelve had eene kastanjebruine kleur, met witte bles en pooten, en was NELSON genoemd, naar den vaderlander van dien naam, den Gouverneur van *Virginia*. Het lot van dit geliefde paard van WASHINGTON verschilde veel van dat des vurigen harddravers. Nadat de overwinnaar van hetzelve afgestegen was, werd het niet meer beklommen, maar

graasde des zomers in de weide, werd des winters op stal wèl verzorgd, dikwijls ook door de hand zijns meesters gestreeld, en stierf eindelijk van ouderdom, op *Mount Vernon*, vele jaren na de Omwenteling.

Den morgen bragt WASHINGTON voorts in zijne boekerij door, tot aan het uur van het ontbijt. Even als in zijne kleeding, hield hij zich hier aan het eenvoudige. Hij gebruikte namelijk telkens zeker *Indiaansch* gebak, honig en thee. Na het opstaan van tafel werden, indien er gasten waren, — en dit was meestal het geval — hun boeken en nieuwspapieren aangeboden. Terwijl dus ieder naar zijnen smaak uitspanning of bezigheid kon zoeken, deed de beroemde landman zijne dagelijksche wandeling, ter verzorging van zijne landbouwkundige belangen. Geheel alleen ging hij overal rond op zijn landgoed, bezocht de arbeiders bij hun werk, hield zelf naauwkeurig het oog over alle werkzaamheden op zijne uitgestrekte landerijen, voerde nuttige verbeteringen in, en bestuurde dat alles in eigen persoon. Hij nam de proef van onderscheidene, zoo buiten- als inlandsche, voorslagen tot een' verbeterden landbouw, en toonde derzelver bij ondervinding geblekene nuttigheid, in bijzondere toepassing op onze landhuishoudkunde. Door zijnen ijver en door zijne bekwaamheid gaf hij spoed aan den ploeg, en bevorderde den landbouw, die in zoo naauw verband staat met nationalen rijkdom, volksvlijt en onafhankelijkheid.

Onder steeds nuttige werkzaamheid, matig genot, en ware genoegens des huisselijken levens, spoedden alzoo de latere dagen van den Vader zijns lands daar heen; en het was een lust, dezen zoo algemeen geachten man, die eenen roemrijken strijd had gestreden, die het doel zijner wenschen bereikte, en het loon van al zijne moeiten mogt vinden in de vrijheid en welvaart van een rijzend Gemeenebest, te zien rusten van zijne menigvuldige werkzaamheden en in stilte leven op het landgoed *Mount Vernon*.

GIULIO.

(*Vervolg en slot van bl.* 543.)

Aan de poort van het klooster zat eene arme vrouw met haar kind; beide leefden van THERESA's aalmoezen. De kleine CARLO volgde haar dikwijls, droeg haar kerkboek, en had aan hare zijde.

GIULIO, die THERESA niet durfde aanspreken, gelastte CARLO, haar te zeggen, dat vader GIULIO haar in den biechtstoel, des avonds te zeven ure, zoude wachten. Welk een dag voor GIULIO! Hij beefde op het denkbeeld, dat hij met THERESA zoude alleen zijn. Neen! hij bezit den moed niet, haar vaarwel te zeggen; hij verkiest de pen, om haar niet te zien. CARLO ontvangt den brief voor haar. — Bij het ontvangen zijner eerste boodschap was THERESA geweldig ontrust. „ Wat wil hij van mij?" zegt zij; „ wij „ waren zoo gelukkig!" Echter laat zij zich op het bepaalde uur in de kerk vinden. CARLO reikt haar den brief over. Zij opent dien in de uiterste ontroering; maar hoe groot is hare wanhoop, wanneer zij de volgende regelen leest: „ Vlugt, onbedachte vrouw! en bezoedel de heilig„ heid dezer plaats nimmer weêr! Verban eene herinnering, „ die de foltering van mijn leven uitmaakt! Ik heb u nooit „ bemind; ik wil u niet wederzien!"

Dit vonnis verscheurde THERESA het hart. Tegen hare aandoeningen kon zij worstelen; maar hij bemint haar niet meer, maar hij heeft haar nooit bemind! Haar zelfheid folterde minder, dan deze woorden. Zij werd door eene hevige koorts aangetast; haar leven was in gevaar; de naam van GIULIO zweefde dikwijls op hare lippen; maar de liefde beschermde haar tot in hare waanzinnigheid toe; die naam werd niet verraden; zij fluisterde alleen van tijd tot tijd zeer zacht: „ Ik heb u nooit bemind!"

Maar GIULIO, GIULIO, heeft hij zijne rust wedergevonden, heeft hij zijne wroegingen vermoord? Neen, zijn leven is ellendig, en nadat hij THERESA beruigde, dat hij haar niet meer bemint, geeft hij zich onbeteugeld aan zijnen noodlottigen hartstogt over. Het offer, dat hij gebragt heeft, schijnt hem genoegzaam, zoo veel heeft hem die brief gekost. O, THERESA! zoo gij wist, hoe duur hij den ramp-

zaligen GIULIO is te ſtaan gekomen, uwe eigene ſmart zou door de gedachte aan zijn lijden verzacht worden. GIULIO was ter prooije aan de verſcheurendſte ongerustheid: drie maanden waren verloopen, en hij had niets van THERESA vernomen. De tijd ſcheen zijne liefde nog te vermeerderen, en meer dan ooit ontvlugtte hij der menſchen omgang. Onder voorwendſel van den kwijnenden toeſtand zijner gezondheid, deed hij zich door vader AMBROSIO van alle uiterlijke pligten ontſlaan. Hij was immer in zijne cel opgeſloten, of dwaalde 's nachts tuſſchen de graven rond, alleen genoegen vindende in zijn breidelloos gevoel, en noch de kracht hebbende om zijne liefde te verdooven, noch die om er zich aan over te geven. Boven dit alles werd hij verſcheurd door de angſten van die pijnlijke onzekerheid, die het leven zonder herinnering en zonder verwachting verſlindt.

Op de lange ziekte van THERESA volgde eene niet minder zorgvolle kwijning. Zij voelde haar einde naderen, en wilde hare laatſte godsdienstpligten vervullen. Haar echtgenoot, die haar teeder beminde, zag wel, dat een geheim verdriet haar naar het graf ſleepte, maar eerbiedigde haar ſtilzwijgen en veroorloofde zich geene enkele vraag. Hij verzocht vader AMBROSIO, die zich alom achting en eerbied verworven had, haar te komen zien. AMBROSIO beloofde zulks; maar een onvoorzien toeval verhinderde hem; hij gelastte GIULIO, hem te vervangen, en bij Signora VIVALDI (den echtgenoot van THERESA) de ſmart eener ſtervende te verzachten. Helaas! GIULIO, zelf het offer der ſomberſte wanhoop, had ſlechts zuchten, ſlechts tranen, geen enkel vertroostend woord! Hij wilde zich verontſchuldigen, maar vergeefs; AMBROSIO hield aan met hem de vervulling van dien pligt op te dragen. GIULIO gehoorzaamde, en begaf zich naar Signora VIVALDI. Men geleidde hem in een ſlaauw verlicht vertrek, waarin eene talrijke ſchaar ſchreijende vrienden het bed eener vrouw omringde. Toen hij binnentrad, ging men uit eerbied voor zijn ambt terug, en GIULIO was met de zieke alleen.

In eene onbeſchrijfbare verwarring, onbewegelijk en beſluiteloos bleef hij ſtaan. „Mijn vader!" zegt de ſtervende, „is er genade in den hemel voor eene arme zondaresſe?" Naauwelijks zijn deze woorden geſproken, of GIULIO ligt geknield bij het ſterfbed. „THERESA! THERESA!" roept hij uit. Wie kan beſchrijven, wat zij beide gevoelden?

Alle verklaring was nutteloos. Zij beminden elkander. GIULIO zegt haar alwat hij om harentwil geleden heeft, en beschuldigt zichzelf van al haar leed. „ Vergeving, o! vergeving, THERESA! GIULIO is voor altijd de uwe!" Deze teedere woorden herriepen THERESA in het leven. Zij kon niet spreken; maar zij zag GIULIO, zij hoorde hem, zij drukte zijne hand; zóó te sterven, scheen haar zoeter toe dan te leven. GIULIO drukte haar in zijne armen; hij zoude hare dagen ten koste der zijne hebben willen verlengen. „ Gij blijft leven, niet waar? Uw vriend is bij u. „ O, mijne THERESA! spreek tot mij! *Zal ik* u niet „ meer hooren?" De toon dezer stem scheen THERESA's krachten te doen herleven. „ Ik bemin u, GIULIO! ik „ bemin u!" fluisterde zij hem toe. Deze woorden bevatten geheel haar leven: wat zouden meerdere zeggen? Snel vervlogen de oogenblikken van dit onderhoud; de zekerheid van elkander te zullen wederzien kon alleen den moed tot scheiden geven.

THERESA keerde tot vroegere gezondheid terug; GIULIO zag haar elken dag; eene zachte vertrouwelijkheid heerschte tusschen hen, en GIULIO scheen zijne bezwaren en zijne wroegingen te vergeten. Geheel van THERESA vervuld, sloeg hij met het teederste belang den voortgang harer herstelling gade; hij durfde haar niet bedroeven; hij voelde, dat haar leven van hem afhing, en dit voorwendsel rekende hij zich als een pligt toe.

Intusschen waren twee jaren verloopen, sinds hij *Rome* had verlaten; en op den verjaardag der noodlottige voorzegging verviel hij in eene sombere mijmering. THERESA wilde de reden zijner droefheid weten. Zij had hem nimmer naar iets, dat zijn lot betrof, gevraagd; maar nu haar besluit genomen was, om in alwat hem aanging te deelen, nu moest zij er de oorzaak van weten. GIULIO verhaalde haar, na lange aarzeling, zijne ontmoeting met de Sibille, en zijne vlugt uit het vaderlijk huis. In den loop van het verhaal verlevendigden zich alle zijne akelige herinneringen, en op een' angstigen toon riep hij uit: „ Onbegrensde Liefde! Heiligschennis! Moord!"

THERESA was hevig aangedaan; maar de woorden: „ Onbegrensde Liefde," wierpen eene noodlottige verblinding over haar hart en verbeelding, en wanneer GIULIO herhaalde: „ Heiligschennis! Moord!" dan antwoordde zij zacht-

kens: „ Onbegrensde Liefde!" meenende daardoor de kalmte aan zijnen geest weder te geven; want voor haar was de liefde alles! Soms wierp GIULIO, door de hevigheid zijner drift vervoerd, eenen brandenden blik op haar, dien zij niet durfde ontmoeten; zij voelde haar hart kloppen, haar geheel ligchaam sidderen, en eene gevaarlijke stilte volgde op deze hevige gemoedsbewegingen. Nog evenwel waren zij gelukkig; want zij waren nog onschuldig. GIULIO was verpligt, ter vervulling eener belangrijke zending, waarmede vader AMBROSIO hem belast had, zich te verwijderen. Hij had den moed niet, THERESA mondeling vaarwel te zeggen; hij schreef haar, en beloofde eene spoedige terugkomst. Maar, door duizenderlei omstandigheden wederhouden, bleef hij meer dan eene maand van *Messina* afwezig. Bij zijne aankomst is zijne eerste schrede naar THERESA gerigt, die hij alleen vindt op eene terras aan den oever der zee, in de gedachte aan hare liefde verzonken. Nimmer kwam zij hem zoo schoon, zoo verleidend voor. Hij beschouwde haar een oogenblik met verrukking; maar hij kon het verlangen, haar te spreken, haar te hooren, niet lang wederstaan. Hij riep haar; zij schrikte; zij zag hem, en wierp zich in zijne armen. Bedwelmd door hare teederheid, beantwoordde GIULIO ze vurig: maar eensklaps stoot hij haar met afgrijzen van zich, valt op zijne knieën, blijft met gevouwen handen en starenden blik liggen, terwijl eene vreeselijke rilling hem aangrijpt. Zijne doodelijke bleekheid en de verwilderde uitdrukking van zijne gelaatstrekken maakten dit tooneel voor THERESA inderdaad akelig. Zij durfde hem niet naderen, en was voor de eerste maal niet in staat, in zijne aandoening te deelen. „ THERESA!" zeide hij eindelijk met eene doffe stem, „ wij moeten scheiden. Gij weet niet, „ wat gij te vreezen hebt!" THERESA hoort hem niet, maar ziet zijne ontsteltenis en poogt hem te doen bedaren; hij stoot haar andermaal terug. „ In 's Hemels naam," roept hij uit, „ nader mij niet!" Zij beeft en blijft onbewegelijk staan; zij kende van de liefde alleen hetgeen dezelve teeders heeft en kon derzelver woede niet begrijpen. GIULIO, door haar zwijgen tot zichzelven gekomen, staat eensklaps op. „ Morgen," zegt hij, „ zal mijn lot beslist zijn!" en vertrekt, zonder THERESA tijd te laten, hem te antwoorden.

's Anderendaags ontving THERESA het volgende briefje: „ THERESA! Ik kan u niet meer bezoeken. Ik ben ongeluk-

„ lukkig bij u! Ik weet, dat gij niet begrijpen kunt, wat „ ik gevoel. THERESA! gij moet u aan mij overgeven; „ maar het moet vrijwillig zijn. Nimmer zal ik in staat „ zijn, om van uwe zwakheid misbruik te maken. Gisteren „ (gij hebt het gezien) heb ik mij uit uwe armen gerukt; „ want gij hebt niet gezegd: „ Ik wil de uwe zijn." Even„ wel, bedenk het wèl; wij maken elkander voor eeuwig „ ongelukkig! O, THERESA! eeuwig verderf! hoe vreese„ lijk zijn die woorden! Zelfs in uwe armen zullen zij mijn „ geluk verstoren. Voor ons is er dan geen vrede meer, en „ heeft de dood, onze eenigste toevlugt, zelfs geen rust! „ Morgen, zoo gij mij wilt wederzien, (en gij weet nu, tot „ wat prijs!) morgen, zeg ik, zult gij CARLO ter kerke „ zenden. Zoo hij uw gebedenboek medebrengt, zal mij dit „ een teeken zijn, dat gij van GIULIO afziet; maar, THE„ RESA! zoo hij zonder dit boek komt, dan, o! dan zijt „ gij voor altijd de mijne. Voor altijd — het is het woord „ der eeuwigheid — hoe durven mijne lippen het uitspre„ ken? — Vaarwel!"

De zachte en beschroomde THERESA schrikte bij het lezen van dezen brief; de woorden, *eeuwig verderf*, schenen haar eene schrikkelijke vervloeking te behelzen. „GIULIO!" riep zij uit, „ wij waren zóó gelukkig! waarom is ons ge„ luk u niet gel[illegible]?" Zij was besluiteloos. Hem niet meer zien, was haar onmogelijk; „ en toch," zeide zij, „ toch „ zal de wroeging, zoo ik hem zie, hem zonder ophouden „ vervolgen. O, GIULIO! gij vertrouwdet mij uw lot toe; „ ik moet mij opofferen, om u te redden." — CARLO werd gelast, het boek naar de kerk te brengen; hij legde het op de plaats van THERESA.

Wat GIULIO aangaat, eene vermeerdering van liefde, eene vermeerdering van wroeging was hem behoefte geworden; en toch kon hij, ondanks de hevigheid van zijnen hartstogt, niet besluiten, THERESA te bezitten, zoo zij zich niet vrijwillig aan hem overgaf. Wreed door zwakheid, wilde hij alzoo de verantwoording der misdaad op haar laden.

De kerk was reeds lang ledig. GIULIO wachtte CARLO; hij zag hem den stoel van THERESA naderen en het boek er op leggen. Nu is hij zichzelf niet meer meester; hij snelt toe, neemt het boek, geeft het aan CARLO weder, en gebiedt hem, het aan zijne meesteres terug te brengen.

Lang blijft hij onbewegelijk staan op de plaats, waar hij het vonnis over zijn lot en dat van THERESA verwachtte. Eindelijk ontwaakt hij uit den droom, door de verwarring zijner gedachten geboren, en zegt in stilte: „ Ik zal haar zien!"

CARLO keerde naar THERESA terug, en gaf haar het boek, zeggende, dat vader GIULIO het haar zond. Wie schetst THERESA's aandoening? Zij wist, dat GIULIO zoude terugkomen, en wachtte hem af op dezelfde terras, waar zij elkander het laatst hadden gezien. Hij verscheen, maar zwijgend, somber en met wankelenden tred. THERESA las in zijne ziel; zij had bij de gedachte aan deze ontmoeting gehuiverd; zij was sterk genoeg geweest, die te weigeren; maar nu zij den beminde harer ziel zoo ellendig zag, nu had zij alleen moed om hem te troosten, nu was zij noch beschroomd noch bevende meer, maar naderde hem, zeggende: „ GIULIO! Ik ben de uwe!" (*)

. . . .

GIULIO, door wroeging verteerd, werd somber en woest, zelfs bij THERESA; de teederste liefkozingen konden hem niet meer doen bedaren. Nogtans was de liefde van THERESA door haar offer zelf grooter geworden. Zij zuchtte in stilte over de verandering, welke zij in GIULIO bespeurde; maar zij durfde er niet over klagen; zij vreesde hem te zullen bedroeven, en vleide zich nog altijd met de hoop, hem zoo gelukkig te maken, dat hij alles buiten haar zou vergeten. De ondankbare, verre van hare innige hartelijkheid te beantwoorden, beschuldigde haar van zijn ongeluk. „ Gij „ hebt mij verleid; gij hebt mij bedorven," zeide hij; „ zonder u zoude mijne ziel nog zuiver zijn." Zijne bezoeken verminderden en hielden eindelijk geheel op. THERESA deed hem bij zich vragen, ging dagelijks ter kerke, schreef hem elken dag. Hare brieven werden ongeopend teruggezonden, en GIULIO verliet zijne cel niet meer. Maar THERESA moest hem spreken; zij moest hem een nieuw geheim vertrouwen; — helaas! het geheim eener moeder! Wat zal er van haar worden, zoo hij voortgaat haar te verlaten? Zij

(*) Hier zweeg de Keizer eenige oogenblikken, als hield hij iets terug. Op het papier kan dit alleen door eenige stippen worden uitgedrukt. NAPOLEON maakte van deze soort van tusschenbedrijf gebruik, om adem te scheppen voor de ontknooping van het tafereel.

hoort, dat GIULIO den volgenden Zondag de Mis moet bedienen; zij mag deze gelegenheid niet verzuimen; zij gevoelt, dat meer dan haar leven er van afhangt, en deze gedachte geeft haar kracht en moed. Een belangrijk ontwerp houdt haar bezig, en vervult hare gansche ziel. De twee dagen, die dien voorafgaan, waarop zij GIULIO zal wederzien, worden geheel aan de vlugt, welke zij ontwierp, besteed. De ligging des kloosters aan den oever der zee zal hunne onderneming te gemakkelijker doen gelukken. Wat de plaats betreft, werwaarts zij zullen vlugten, daaraan heeft zij geen oogenblik gedacht; GIULIO zal er naar zijne verkiezing over beslissen; want alles, alles buiten GIULIO is THERESA onverschillig geworden. Zij had een klein vaartuig gehuurd, en alles zoo in het geheim en met zoo veel voorzigtigheid beschikt, dat men niets van haar voornemen vermoedde. Hare onrust bespaarde haar de schrikkelijke gedachte aan de mogelijkheid van den tegenstand, dien zij vinden kon.

De zoo lang gewenschte dag kwam eindelijk, en THERESA, in een' langen zwarten sluijer gehuld, plaatste zich bij het altaar. GIULIO konde haar niet herkennen, terwijl zij alle zijne bewegingen bespiedde; en, toen de vergadering was uiteengegaan, plaatste zij zich achter een' pilaar, langs welken hij moest heengaan, om naar het klooster terug te keeren. Toen zij hem zag naderen, ontwaarde zij, dat hij meer dan immer aan de smart ter prooije was. Met de armen over de borst gekruist, met gebogen hoofd ging hij, met den zwaren en slependen tred van een' misdadiger. THERESA zag met diepe aandoening zijne wanhoop; zij zoude haar eigen leven voor zijne rust hebben willen opofferen; maar zij mag niet langer aarzelen; het onschuldig wezen, waaraan zij weldra het aanzijn zal geven, vraagt haar een' vader. Zij vertoont zich aan hem. „ Blijf!" roept zij uit, „ blijf, GIULIO! Ik moet u spreken. Gij moet mij hooren. Ik verlaat u niet, vóór gij mij den sleutel van den „ tuin des kloosters gegeven hebt. Ik moet dien hebben. „ O, GIULIO! het is *mijn* leven alleen niet meer, dat van „ u afhangt!"

Bij het hooren van deze woorden schijnt GIULIO als uit een' vreeselijken droom te ontwaken. „ Ongelukkige!" antwoordt hij, „ wat zegt gij? Ga, vlugt ver van deze plaats!" Maar THERESA werpt zich aan zijne voeten, en zweert,

dat zij hem niet verlaten zal, eer hij aan haar verzoek heeft voldaan. Alle pogingen van GIULIO, om haar te ontsnappen, zijn vruchteloos; eene bovennatuurlijke kracht schijnt THERESA te bezielen. „ Zweer mij," zegt zij, „ dat wij „ elkander om middernacht zullen wederzien!" Terwijl zij hierop aandringt, hoort GIULIO eenig gedruisch; hij geeft haar den sleutel. „ Tot middernacht," zegt hij, en zij scheiden.

Omstreeks middernacht begeeft THERESA zich naar den hof; de nacht was donker; zij durfde, voor ontdekking bevreesd, niet roepen; maar weldra hoort zij de stappen van iemand, die haar nadert, — het was GIULIO. „ Wat wilt „ gij van mij?" zegt hij tot haar; „ spreek! de oogenblikken „ zijn kort. Houd op, ik smeek het u, houd op een' rampzalige te vervolgen, die u nooit gelukkig *kan* maken! „ THERESA! ik bemin u; zonder u is het leven mij een „ ondragelijke last, en toch gaan bij u mijne wroegingen „ mijne krachten te boven; zij vergiftigen, zij ontheiligen „ zelfs mijne kalmste, mijne plegtigste oogenblikken. Gij „ hebt mijne wanhoop gezien. Hoe dikwerf heb ik u be- „ schuldigd! Vergeef, vergeef, mijne welbeminde! Het is „ regtvaardig, dat ik mijzelven straffe. Ik heb van u afge- „ zien. Dit offer verzoent mijne misdaad." Hij hield op te spreken, door droefheid overstelpt. THERESA zocht hem te troosten, zocht hem eene gelukkige toekomst te doen zien. „ GIULIO!" herneemt zij, „ zoo alleen zucht voor „ mijzelve mij dreef, ik zoude u hier niet hebben durven be- „ scheiden; even min als gij zou ik den dood gevreesd heb- „ ben. Maar het pand onzer liefde dwingt ons te leven. „ Kom dan, GIULIO! laat ons vertrekken; alles is voor onze „ vlugt gereed." GIULIO, geweldig ontroerd, laat zich door haar leiden. Nog eenige oogenblikken, en zij zijn voor altijd vereenigd. Maar eensklaps rukt hij zich uit de armen van THERESA los. „ Neen!" roept hij uit, „ nooit!" en stoot haar een' dolk in het hart. (*)

(*) Deze woorden uitsprekende, naderde NAPOLEON de Keizerin, en nam de houding aan, alsof hij een' dolk trok. Zijn spel was zoo meesterlijk, dat de Hofdames zich, gillende van schrik, tusschen hem en zijne Gemalin wierpen. Als een volleerd tooneelspeler vervolgde hij thans zijn verhaal, zonder zichzelf door aandoening te laten overmeeste-

Zij valt, en GIULIO is met haar bloed bedekt. Hij stond onbewegelijk, en wierp een' verwilderden blik op haar. De dag begon aan te breken; de kloosterklok sloeg het uur des ochtendgebeds. GIULIO nam het levenlooze ligchaam van haar, die hij zoo teeder bemind had, op, en wierp het in zee. Toen trad hij, buiten zichzelven, met verhaasten tred in de kerk. Zijn met bloed bevlekt kleed, de dolk, dien hij nog in de hand houdt, alles verraadt hem. Men greep hem, zonder dat hij eenigen wederstand bood, en GIULIO verdween voor altijd. (*)

ren, zonder den schijn te hebben, de aandoening, die hij verwekt had, op te merken.

(*) De Keizerin verzocht den Keizer, er eenige bijzonderheden nopens het lot van GIULIO bij te voegen. NAPOLEON antwoordde laconisch: „De geheimen der kloosters „zijn ondoordringbaar."

Antwerpen. E. J. POTGIETER, *Vert.*

* * *

Revue Britannique, Avril 1830.

„NAPOLEON was een Verteller van den eersten rang; „zijne *Italiaansche* verbeelding drukte een' eigenaardigen en „opmerkelijken stempel op al zijne verhalen. Vóór dat zijne „veroveringen in *Italië* hem vermaard gemaakt hadden, had „hij reeds te *Parijs*, in de gezelschappen van Mad. TALIEN, een' naam gemaakt door zijne bekwaamheid in het „vertellen van spookhistoriën, die altijd, naar de getuigenis „van alle aanwezigen, een somber en sterk gekleurd karakter bezaten. — Ook DENON had te dezen een zoo groot „talent, dat NAPOLEON niet zelden een' slecht' verteller in „de rede viel, met te zeggen: „DENON! vertel gij ons dat."

VOORBEELD VAN HONGERSNOOD, GELEDEN DOOR EEN' BIJZONDER' PERSOON, TIJDENS DE BELEGERING VAN MANHEIM DOOR DE FRANSCHEN.

Het volgend verhaal verdient voor vergetelheid bewaard te worden; al ware het alleen, om te doen zien, hoe lang een mensch het zonder spijs kan uithouden, en welke de voornaamste verschijnselen zijn, die met dat hongerlijden gepaard gaan. Het bedoelde geval gebeurde bij de belegering van

Manheim door de *Franschen*. De man, die het ondervonden had, leefde nog vóór weinige jaren te *Frankfort*. Het verhaal wordt, zoo veel mogelijk, met zijne eigene woorden medegedeeld.

—— Het beleg nam eenen aanvang, en het beschieten begon hevig te worden, zoodat de inwoners blijde waren, zich ergens in eenigen schuilhoek te kunnen verbergen. De batterijen bestreken elke straat, en de kelders onder de huizen waren de eenige plaatsen, waar men veilig kon zijn. Hechte muren, boogswijze gemetseld, dekten deze kelders; en het was een zeldzaam geval, dat eene bom, door het dak en de sterke zolders van een huis gevallen zijnde, nog krachts genoeg had, om door die keldergewelven te dringen. Een ongelukkig toeval belette mij, der bezetting in het verdedigen eenige hulp toe te brengen, daar ik mijn been gebroken had door eenen val van het bolwerk, een of twee dagen vóór dat de stad ingesloten werd. Ik woonde in eene tamelijk breede straat, doch meer blootgesteld aan de vijandelijke kogels, die dikwijls dezelve in de geheele lengte doorvlogen, van het eene einde tot het andere. Nu en dan vielen er bommen weinige schreden van mijne deur, en het bleek duidelijk, dat het niet langer veilig was, boven den grond te blijven. Ik liet mij derhalve een paar matrassen in mijnen kelder brengen, en tevens eenigen voorraad van levensmiddelen, weinige kaarsen, voorts andere noodwendigheden, ook boeken, en nam mijn verblijf aldaar.

Er waren twee kelders, beide aan het einde van een' gewelfden gang gelegen. De tweede was bezet door mijne beide dienstmaagden; een jongen, met name ERNEST, veertien jaren oud zijnde, hield zich in den eenen of den anderen op, en liep af en aan, naar gelange omstandigheden of neiging hem drongen. Omtrent het midden van den gewelfden gang, aan de regterhand, was een steenen trap gemetseld, welke boven naar de keuken leidde. De knaap was levendig van aard en niet vreesachtig. Dikwijls werd hij ons onderaardsch verblijf moede en liep naar boven, om aan de deur op straat te kijken; soms waagde hij zich zelfs op de wallen, wanneer hij ons eenig nieuws aangaande den toestand van zaken wilde brengen, of berigten, welke huizen tot puin geschoten waren.

Zoo verliepen er twee weken, dat wij in de kelders leef-

den. Nu fcheen op eenen morgen het vuren met verdubbelde woede hervat te worden, zoo binnen als buiten de verdedigingswerken. De grond rondom en boven mij fchudde van het fchieten der batterijen; waaruit ik befloot, dat er een beflisfende ftrijd geftreden werd. Mijn hulpelooze toeftand, daar ik op mijne matras uitgeftrekt lag, of, door kusfens onderfteund, overeind zat, werd nu dubbel onaangenaam en zorgelijk. In zoodanige oogenblikken vooral is het ten uiterfte treurig, van krachten beroofd te zijn. Mijne gepeinzen waren dus geenszins aangenaam. ERNEST kwam, omftreeks tien ure des morgens, voor de laatfte maal in de deur van den kelder, en vertelde mij, dat hij naar boven wilde gaan, om te vernemen, wat dit verfchrikkelijk vuren, waarvan alles daverde, mogt beduiden. Hij verliet mij en ging boven naar de keuken, die hij, naar mijne gedachten, naauwelijks door geweest kan zijn, toen een gekraak en geraas, luider dan de zwaarfte donder, mij eensklaps met ftof en dikke duisternis omringde. Ik was in den hoek van den kelder het verfte van den ingang, en een groote hoop nederftortend puin ftopte eensklaps den doorgang, zelfs eenige voeten binnen mijn verblijf. Ik giste weldra de oorzaak; namelijk, dat er eene bom op het huis gevallen en geborften was, — dat dezelve den gewelfden gang voor den kelder vernield, en mij alzoo in eenen ftaat van gevangenfchap gebragt had.

Toen ik een weinig van den eerften fchrik tot bedaren was gekomen, bleek mij de in- en uitgang ten naauwfte gefloten te zijn. Tot overmaat van ellende, waren een tondeldoosje, kaarfen en een kleine voorraad van levensmiddelen, die juist buiten de kelderdeur, in een uitgehoold vak in den muur van den gang, bewaard werden, voor mij verloren. Ik zoude wel derwaarts van mijne matras hebben gepoogd te kruipen, om die dingen te bergen; maar de brokken fteen, hoog op elkander geftapeld liggende, benamen mij zelfs de flaauwfte fchemering van hoop, dat ik zelf iets daaraan zou kunnen doen. Onbewust van het lot mijner huisgenooten, wierp ik mij achterover, in wanhopigen angst, dat ik, in de verwarring, die daar buiten heerschte, zoude vergeten worden! Al de verfchrikkelijkheid van mijnen toeftand greep mij plotfeling aan, en het was, alsof mijn hart in mijn binnenfte wegftierf. Tot vergrooting van mijn ongeluk was mijne kaars bijna afgebrand — met welke aandoeningen zag ik derzelver vlam eindelijk in de pijp al kleiner en kleiner worden! De laatfte

flikkering was gelijk een pijl des doods, die mij het hart doorboorde. Nu weende ik bitter, te midden der duisternis van mijn onzigtbaar verblijf, dat, voor zoo verre ik kon oordeelen, mijn graf zoude zijn. Een hongerdood stond voor mij, met al de akeligheid van het vreeselijkste lijden. Het doffe en als verwijderde geluid van het schieten daar buiten, zoo geheel anders, dan het in den laatsten tijd geweest was, strekte mij tot bewijs, dat de hoop puin, die tusschen mij en de bovenwereld geplaatst was, zeer aanmerkelijk moest zijn. Ik voelde mijn hart wegkrimpen bij de ontdekking van mijnen toestand. De uren schenen tot eeuwen verlengd te worden; en lang duurde het, eer de prikkel des hongers mij kwelde — zoo geheel hield mijne ziel zich bezig met angstige verwachting van het toekomende: hoop en vrees wisselden af, als eb en vloed. Rondom mij tastende, vond ik twee oude broodkorsten, en een weinig water, dat nog was overgebleven in eene kan ter zijde van mijne slaapplaats. Ik gebruikte beide zoo spaarzaam, als een gierigaard, die van zijnen overvloed het noodige niet durft nemen; bij elken mondvol werd mijne beangstheid voor het toekomende grooter, en honderd malen voelde ik zorgvuldig, maar vergeefs, rondom mij naar eenig ander overgebleven voedsel. Ik had dus niet anders te verwachten, dan den dood. En waarom zoude ik zoo zeer vreezen te sterven? Honderden, misschien duizenden, stierven ten zelfden tijde boven mij, op zeer geringen afstand van mij, in hevtige gemoedsbeweging en met zware verwondingen. Mijn leven zou uitgaan als eene afgebrande waskaars — en waarschijnlijk waren de smarten van zoodanigen dood meestal zeer vergroot voorgesteld. Zoo dacht ik bij wijlen, om mijzelven te troosten in mijnen hopeloozen toestand.

Weldra ontwaarde ik nu zeker gevoel van ledigheid in de maag, aan flaauwheid grenzende, even als men gesteld is, wanneer het middagmaal te lang wordt uitgesteld. Het scheen mij toe, dat mijne oogen zwak waren, en ik verbeeldde mij, dat, al had ik licht bij mij gehad, ik toch niets duidelijk zou hebben kunnen zien. Deze aandoening ging vergezeld van eene trilling der oogleden en duizeligheid in het hoofd. Ik beproefde, om eenige verligting in den slaap te vinden, waaraan ik somwijlen zeer sterke behoefte ontwaarde; maar ik gevoelde mij niet verkwikt door eene onrustige sluimering, welke gedurig werd afgebroken door akelige droombeelden,

die mij kwelden en verschrikten. Nu eens, meende ik, was ik gezeten op een prachtig feestmaal, waar alles, wat het gehemelte kon streelen en de zinnen vermaken, voor mij stond. Ik raakte de keurigste spijzen aan — ik nam den lekkersten beet op, dezelve kwam mij aan de lippen, en de aangename geur mij in den neus; maar dan ontwaakte ik, verschrikt door een afgrijsselijk spook, dat de spijze, eer ik die geproefd had, van mijne smachtende lippen rukte en wegwierp. Soms bevond ik mij op een zeer bekoorlijk eiland, alwaar de fijnste vruchten, in den mildsten overvloed, van zelve groeiden; maar, als ik naar dezelve tastte, waren ze walgelijk en ongezond — enkel roet en assche; en als ik mijnen dorst wilde lesschen met het zuivere water van heldere stroomen, die als levend kristal door het schoonste landschap vloeiden, was het in bloed veranderd. Alles scheen zich te vereenigen, om mijn lijden te verzwaren en mijne kwellingen te verdubbelen. Ik werd benaauwd door krampachtige spanningen en inwendige pijnen, alsof mijne ingewanden met geweld zamengedrukt en dan weder plotseling van elkander gerukt wierden. Diepe, snerpende, knagende smarten, die alle verbeelding te boven gaan, overvielen mij dikwijls, maar schenen, naar mate ze menigvuldiger kwamen, allengs in hevigheid af te nemen. Ik spande alle mijne geestvermogens in, om te volharden met geduld en onderwerping; en soms gelukte het mij ook, de ligchamelijke smart door de kracht mijner ziel te overwinnen: maar, helaas! dit was telkens van korten duur. Slaperigheid vergezelde gewoonlijk de vermindering van pijn; maar dan werd ik uit die sluimering weder gewekt door akelige gezigten- en misleidende droomen. Het scheen, dat geene herinneringen uit mijn vorig leven, geene beelden, dan die mij het meest kwelden, in zoodanige oogenblikken mij voor den geest kwamen: verschrikkelijk levendig en getrouw vertoonden zich dezelve, als booze geesten, die mij plaagden en mijne ziel folterden, met eene smart, gelijk die zijn moet, waarvan wordt gezegd, dat *de worm niet sterft, en het vuur niet uitgebluscht wordt.*

Die geheele verslapping, welke een gevolg van het wegzinken der krachten in het algemeen is, kwam, bij mij, eerst na verloop van eenige dagen. Trouwens, ik had geene gelegenheid, om mijne krachten te beproeven; en ik weet niet, welke uitwerking mijn ongeval op mijn gestel mag ge-

had hebben, om hetzelve meer of min geschikt tot het wederstaan van den honger te maken. Mijne ziel scheen eerst gestemd te zijn, om het lijden te vergrooten. Mijn geheugen verzwakte weldra. Alle mijne herinneringen waren als niet zamenhangende schakels, of hechtten zich aan dingen, welke niet de minste betrekking op elkander hadden, gelijk dikwijls het geval is in koortsachtige droomen. Bijkans onverdragelijke rusteloosheid van geest vergezelde eerst mijne ligchamelijke smart, eindigende gewoonlijk in diepe neerslagtigheid, doffe kwijning en droomgezigten. Ik bad gedurig tot God; maar het scheen mij weinig of geen troost te geven. In plaatse van stille onderwerping (ik spreek van het eerste tijdperk mijns lijdens) gevoelde ik in mij eene overhelling, om te morren over mijn lot, en Gods regtvaardigheid te bedillen, daar ik tot sterven in zoo akeligen toestand verwezen scheen. Doch schielijk veranderden mijne aandoeningen dan weder in bitter berouw, of liever in wanhopig zelfverwijt wegens mijn murmureren. De verwachting des doods vermeerderde den angst mijner ziel, en deed plotseling, alles vergrootende, de zonden van mijn verloopen leven voor mij verschijnen, die vreeselijk dáár stonden, als zoo vele onoverkomelijke beletselen voor mijne hoop op eeuwig geluk, wanneer mijn ellendig bestaan op aarde geëindigd zou zijn. Ik stel het lijden der ziel, hetwelk ik thans verduurde, ten naastenbij gelijk aan dat des ligchaams, zoo lang mijn geest tot deszelfs gewone werkzaamheden in staat bleef; later zonk mijne ziel in eene soort van verdooving, waaruit geene vrees haar kon wekken. Dan weder smeekte ik God, dat mijn verschrikkelijk lijden mijne zonden mogt verzoenen — doch (zoo dacht ik) ware God mij gunstig, ik zou voor dit onheil bewaard zijn gebleven. Dus bad of morde ik. De rede hielp mij weinig. Ik was aan het akeligste lijden ter prooije, en werd door eene verwilderde verbeelding geteisterd, zonder eenige rust te vinden.

Mijn jammertooneel duurde nu niet lang meer. Ik wist van geene lengte des tijds, want de wijzer van mijn horloge was niet te zien in de duisternis; ik weet alleen, dat het juist ophield te loopen, toen ik den laatsten droppel van mijn water gebruikt had. Het geheel ontbreken van dit vocht, offchoon ik het laatste zoo lang mogelijk had gerekt, veroorzaakte eene schielijke verandering in mijne gewaarwordingen; dit herinner ik mij. Ik begon mij flaauwer en slapper te

gevoelen; eene pijnlijke kondé greep mijne leden aan. Nu en dan overviel mij eene rilling, en mijne ziel scheen nu weder werkzamer te worden, naarmate het ligchaam afnam. Somwijlen was ik mijzelven bewust van ijlhoofdigheid en van verwarde droomen; maar bij tusschenpoozen bevond ik mij meer kalm en ontwaarde weinig leeds, behalve verregaande zwakheid. Het was, alsof ik mijne ingewanden ineengekrompen en verkleind gevoelde; alle werking van dezelve hield op: het scheen een doode klomp te zijn, die mij niet toebehoorde. De duizeligheid van mijn hoofd nam toe, benevens de krampachtige spanning en geheele verslapping des ligchaams. Van dien tijd af werd ik volslagen blind; zoo althans kwam het mij voor. Bovendien bemerkte ik, dat ik in mijne aanvallen van ijlhoofdigheid pogingen had gedaan, om het vleesch van mijne armen af te knagen; maar de verwonding was niet diep, daar ik geene kracht had, om met mijne slappe kaken in de spieren te bijten. — „Wanneer, o God! zal mijn doodsstrijd eindigen?" zuchtte ik dikwerf; want ik was reeds te zwak, om geregelde klanken uit te brengen. Ik scheen de woorden vergeten te hebben, wanneer ik poging deed, om te bidden; dit kan ik mij nog herinneren: ik kon zelfs in mijne gedachten niet verbinden, wat ik zeggen wilde. Eindelijk kwam er zekere rust, die een' spoedigen dood scheen aan te kondigen; dit bemerkte ik, offchoon reeds zoo krachteloos zijnde als een lijk. Met zekere onverschilligheid beschouwde ik nu den dood, als verlossing uit ellende. Het was mij, alsof ik, in dien toestand liggende, het geluid van grof geschut hoorde; maar ik weet het niet met zekerheid, evenmin als ik zou kunnen zeggen, hoe lang het duurde, alvorens ik geheel gevoelloos werd.

Mijne naastvolgende herinnering van mijzelven is eene der smartelijkste. Ik was ergens, en kon niet gissen, waar ik was. Vreemde stemmen waren er rondom mij, en ik kon de sprekers niet zien, dewijl mij het gezigt ontbrak. De onbeschrijfelijke zwakheid, die ik in mijn ligchaam gevoelde, gepaard met de levendige werkzaamheid van mijnen geest, terwijl ik weder tot zelfbewustheid kwam, was boven alle verbeelding akelig; zoodat de herinnering mij nu somwijlen nog doet huiveren.

Bij de uitkomst bleek, dat ERNEST was ontkomen aan de vernieling van eene dertienduims bom, die boven den gang naar den kelder sprong en het gewelf in stukken sloeg. Het

beleg werd voortgezet en de ſtad ingenomen. Zoodra op de algemeene verwarring eenige rust volgde, verzuimde de getrouwe knaap niet, allen, die hij ontmoette, voor mij te ſmeeken. Een menschlievend *Fransch* Officier liet onderzoek doen; en ik werd gevonden, ſchijnbaar levenloos, op mijne matras uitgeſtrekt liggende. Aan de zorg van een *Fransch* heelmeester heb ik het te danken, dat ik weder bijkwam, en thans in ſtaat ben, mijn lijden te verhalen. Mijne herſtelling geſchiedde langzaam; ik had een vasten van *negen volle-dagen* verduurd. Ik ben zes voet lang en naar evenredigheid zwaar. Toen ik gevonden werd, had een jongen mij wel op zijnen rug kunnen nemen; ik ſcheen tot eene zeer kleine geſtalte ineengekrompen te zijn — enkel vel en been. Geenerlei ongemak is mij van dien treurigen toeſtand overgebleven, behalve nu en dan, wanneer ik koorts of gebrek aan ſpijsvertering heb, een vreeſelijk levendige droom, welke mij angst aanjaagt, en mij het akelige voorledene duidelijk voor den geest doet zweven.

DE PUDDING VAN DR. JOHNSON.

(Uit ANGELO's *Reminiscences.*)

Voorleden zomer deed ik een' uitſtap naar *Schotland*, door dezelfde ſtreken, welke beſchreven zijn door de geleerde reizigers Dr. JOHNSON en BOSWELL. Ik ben gewoon, bij dergelijke gelegenheden, groote wandelingen te doen. Een' ſtorm ziende naderen, haastte ik mij naar een huisje, hetwelk ik nog tijdig bereikte, en bevond te zijn eene kleine, nette herberg, waar ik ontvangen werd door een paar hupſche menſchen, man en vrouw, die hun uiterſte best deden, om mij gemak en genoegen te verſchaffen. Na eenige ververſchingen gebruikt te hebben, noodigde ik den waard, met mij eene kom punch te drinken. Gelijk de *Schotten* gemeenlijk zijn, vond ik in hem een ſnedig man, vol anekdoten, van welke de navolgende ten ſtaal verſtrekke:

„Deze herberg, Mijnheer," dus vertelde hij, „werd weleer gehouden door ANDREW MACGREGOR, een' mijner verwanten, en deze ſtoelen met ſtevige zittingen, waar wij thans op gezeten zijn, dienden eens (het is nu jaren geleden) ten zelfden einde aan Dr. JOHNSON en BOSWELL,

die groote reizigers, zwervende als de leeuw en de jakhals. Doorgaans ging BOSWELL op voorgang zijnen vriend vooruit; en, behagen vindende in de ligging van dit huis, volgde hij het spoor van zijnen neus tot in de proviziekamer, waar een lekkere lamsbout zijne aandacht trok. Hij beval, dat dezelve op staanden voet zou gebraden, en voorts, „dat het puik van alle puddings moest gebakken worden." Opgetogen van zijn goed fortuintje, ging hij zijnen vriend opzoeken, en zag weldra den reus van geleerdheid langzaam naderen op zijn' hit. Buiten adem riep hij hem, reeds van verre, toe: „Goed nieuws, vriend! Ik heb, in eene gemakkelijke, nette herberg hier, een' kostelijken lamsbout besproken; hij wordt reeds klaargemaakt, en ik vlei mij met een' regt lekkeren maaltijd." JOHNSON zette een belust gezigt. „En gij hebt, hoop ik," zeide hij, „ook eene pudding besteld?" — „Gij zult uwe geliefde pudding hebben, vriend!" hernam de ander. JOHNSON steeg van de hit, en het arme beest, van den reus verlost, vond zijn' weg, mede op den reuk af, naar den stal. BOSWELL geleidde den Doctor in huis, en verliet hem, om, door eene kleine wandeling, zijne maag nog meer te scherpen. JOHNSON, voelende dat zijn rok, door den nevel der bergen, eenigzins vochtig was, begaf zich naar de keuken, hing zijn' jas op een' stoel voor het vuur, en zette zich onnadenkend neder, digt bij een' kleinen jongen, druk bezig met het maal te helpen klaarmaken. JOHNSON keek, toevallig, van achter zijn' jas, terwijl de jongen den bout bedroop. Hem beviel de toestand van diens hoofd niet: terwijl hij met de eene hand den druiplepel zwaaide, was de andere nooit ledig, en hij meende ten zelfden tijde iets te zien vallen op het gebraad; waarop hij besloot, dien dag geen lamsvleesch te eten. Toen het maal werd opgedist, riep BOSWELL uit: „Mijn waarde Doctor! daar komt de bout; hoe schilderachtig! overal bedropen; ei zie, hoe fraai bruin!" De Doctor lachte in zijne vuist. Na een schietgebed, sprak BOSWELL: „Zal ik maar voorsnijden, vriend? Van wat stuk mag ik u dienen?" Nu sprak de Doctor: „Ik wilde het u niet eerder zeggen, mijn waarde BOZZY; maar ik heb besloten vandaag geen vleesch te eten." — „Dat is eene groote teleurstelling," hernam deze. — „Geen woord meer; ik zal mijzelven schadeloos stellen met de pudding." BOSWELL begon nu den aanval, en zette het mes in den bout. „Hoe

slappig! wat smakelijk vet! en zoo lekker bruin! Ach, vriend! welk een genot ontzegt gij uzelven!" Het vleesch weggenomen zijnde, kwam de langgewenschte pudding. De Doctor watertandde, viel er gretig op aan, en binnen weinig minuten had hij de geheele pudding *alleen* georberd. De tafel opgeruimd zijnde, sprak BOSWELL: „Zeg mij nu eens, Doctor! terwijl ik den bout pluisde, heb ik opgemerkt, dat gij telkens glimlachtet: waar dacht gij toch aan?" Thans verhaalde hem de Doctor, wat er in de keuken was voorgevallen met den jongen en het bedruipen. BOSWELL werd zoo wit als een doek, en stoof, misselijk en verstoord op zijn' reisgezel, ter kamer uit. Zich eenigzins hersteld hebbende, deed hij den kleinen, morsigen knaap binnenkomen, en las hem, in het bijzijn van JOHNSON, duchtig de metten. De jongen huilde; de Doctor lachte. „Gij kleine, vuile, smerige hond!" riep BOSWELL, „waarom zettet gij, toen gij den bout bedroopt, de muts niet op, die ik dezen morgen op uw' kop zag?" „Dat kon ik niet doen, Mijnheer!" snikte de knaap. — „Waarom kondet gij dat niet, hé?" hernam BOSWELL. — „Omdat mem mij die had afgenomen, om de pudding in te bakken." Thans hief de Doctor zijn kolossaal ligchaam op, stond overeind, raakte de zoldering met zijne pruik, staarde, of liever scheeloogde; want hij keek overal heen, behalve voor zich uit. Eindelijk, met wijdgapenden mond (en die was geen van de kleinste) en zich als omkeerende maag, kreeg hij met moeite den ademtogt weder, en, BOSWELL met heftige waardigheid aanziende, brulde hij met eens STENTOR's longen: „Mijnheer BOSWELL! lach niet meer, en, op straffe van mijn eeuwig ongenoegen, rep nimmer eene enkele syllabe van dit hatelijk voorval tot eenig sterveling, zoo lang gij leeft!"

HET HUWELIJK OP STEL EN SPRONG.

DUFRESNY, een afstammeling van HENDRIK DEN IV van de *linker* zijde, had op één het trouwen in het hoofd gekregen. Welk meisje? daaraan had hij nog niet gedacht; maar dat zou zich wel vinden, dacht hem. 't Is nog vroeg in den morgen; de deur gaat open, en de waschster, eene knappe meid, treedt binnen. „Hier," zegt zij, „breng ik de rekening." — „De rekening! Dat laat zich ligt uitspre-

ken; maar de betaling! Ik ben sinds veertien dagen zeer ongelukkig in het spel geweest....." — „O! Het is maar een bagatel; dertig louisd'or." — „Een bagatel? Dertig louisd'or! Ach, zoo ik slechts één' had! De laatste nacht heeft mijn' laatsten mij ontnomen. Koning FARO verslond dien, hongerig als een wolf!" — „Ja, betalen moet ge mij toch, Mijnheer! Binnen acht dagen zal mijne bruiloft zijn; en dan moet ik mijn geld hebben." — „Wilt gij trouwen, kind? En gij rekent daarbij op mijne schuld?" — „Zoo heb ik dan mijne rekening buiten den waard gemaakt, wilt gij zeggen? Dat ziet er fraai uit!" — „Dat juist niet; ik zal u betalen, zoodra de fortuin mij weêr toelacht. Maar gij rekent toch niet alleen op *mij*?" — „O, Neen! ik bezit nog omtrent tweemaal zoo veel; maar men heeft bij zulke gelegenheden veel noodig...." — „Tweemaal zoo veel? Ei, zeg mij eens, kindlief, wien trouwt gij dan?" — „Een' knappen koetsier, die belooft, mij even goed op te passen als zijne beestjes." — „Een' koetsier? Foei, meisjé! zoo mooi, en een' koetsier!" — „Nu, wie zou *mij* dan trouwen? Een Hertog misschien?" — „Ach! menige Hertog ware u niet waard, en brengt het zijn leven lang zoo ver niet, als gij met uwe kleine handjes.... Wat dunkt u van *mijn'* persoon, meidlief; van den Koninklijken Kamerdienaar en Opziener der Tuinen?" — „Gij! gij zoudt eene waschster trouwen? Gij schertst, Mijnheer!" — „Hm! Mijne grootmoeder was een tuinmeisje (*). Nu, wat zegt gij?" — De eerzucht verhief zich in de borst van het meisje; zij sloeg de oogen neder, en begon te kapituleren met een *als* en *maar*, „Gij zijt dan Kamerdienaar van zijne Majesteit?" stamelde zij. — „Ja!" — „En Tuinopziener ook?" — „Inderdaad; en bovendien ook nog Poëet." — „Ach, zwijg maar van den Poëet! Ik heb voor wel twintig Poëten gewasschen, en altijd werks genoeg gehad om aan mijn geld te komen." — „Maar, hebt ge anders niet in te brengen? Zie, ik sta juist gereed om uit te gaan; geef mij dat handje, en laat ons op staanden voet naar den Pastoor gaan!" — En het geschiedde alzoo. De afstammeling van HENDRIK DEN IV was in staat zijne speelschuld af te doen, en kreeg, op den koop toe, een aardig wijfje. Ondertusschen moest het arme

(*) *La belle Jardinière*; dus heette de eerste minnares van HENDRIK DEN IV.

wicht, tot straf voor hare ligtzinnigheid, onder de hand, nu nog harder wasschen dan voorheen; want de wildzang had al spoedig haren gespaarden schat verspild; en toen LODEWIJK DE XIV, weinige maanden daarna, hem een geschenk gaf van 1000 louisd'or, zeide de Koning: „Ik kan toch mijne bloedverwante JEANNETTE geen gebrek laten lijden, omdat zij den dommen streek begaan heeft, mijns grootvaders *illegitimen* kleinzoon te trouwen!" Dan, ook dit geschenk verschafte den spilzieken Dichter slechts eene tijdelijke uitkomst.

REGTSCHAPENE TROUW.

Koning KAREL DE XII van *Zweden* reed eens, verzeld van den Hertog van *Holstein*, zijnen neef, en eenige anderen van zijn gevolg, uit; wanneer het doorluchtig gezelschap op een' hoop planken stiet. De Hertog deed den jongen, vurigen, doldriftigen KAREL den voorslag, om te beproeven, of de paarden daarover zouden kunnen springen. KAREL was daartoe niet alleen onmiddellijk bereid, maar wilde de eerste zijn, die het halsbrekend waagstuk bestond. Dan, zoo als hij zijn ros de sporen wilde geven, greep de Admiraal, Graaf HANS VAN WACHTMEESTER, het paard in de teugels, en hield den jeugdigen Koning terug, zeggende: „Neen! mijn Meester zal het niet doen." De Hertog riep vertoornd: „Wat? Gij onderstaat, uwen Koning te beletten, zijnen wil te volgen?!" WACHTMEESTER hernam bedaard: „Uwe Doorluchtigheid moge zelf den sprong wagen, wanneer het u behaagt; maar mijn Koning zal zich naar uwen voorslag niet voegen." — „Bedenkt gij wèl, tot wien gij spreekt?" zeide de Hertog in woede. — „o Ja! ik weet zeer wel, dat ik met den Hertog van *Holstein* te doen heb. Maar uwe Doorluchtigheid gelieve zich ook te herinneren, dat gij met 's Konings Raadsheer, den Graaf WACHTMEESTER, spreekt. Mijn Koning kan bij zulk een' sprong den hals breken. Misschien meent gij dan Koning van *Zweden* te worden. Dat zal evenwel niet gebeuren, zoo lang ik HANS heet, en *dit* hier zit!" terwijl hij op zijn zwaard sloeg. — KAREL zwenkte hierop zijn ros, klopte den grijzen Graaf op den schouder, en zeide: „Nu, brave oude vriend! word niet boos; ik wil den sprong nu niet doen."

AAN

PETRONELLA MOENS. (*)

'T Gedreun van Navarino's donder
Weêrklonk langs Bato's roemrijk ſtrand;
Dit hoorde 't kroost van Nederland,
En mengde er 't ſchatrend Iö onder:
De vuurkolom der Turkſche vloot,
De vlam, die opſteeg naar de wolken,
Werd, voor te wreed verdrukte volken,
Gelijk aan 't lieflijk ochtendrood.

Zij zwicht, de magt der Nijlbarbaren;
Hij taant, de glans der halve maan,
Voor 't licht van Frankrijks lelievaan
En Ruslands blinkende adelaren:
Zelfs Albion ontrolt zijn vlag,
In lillend zeeſchuim rein gewaſchen;
En 't nakroost der Leonidasſen
Begroet den ſchoonſten gloriedag.

(*) De aanleiding tot de vervaardiging van dit gedicht is de volgende: Na de overwinning te *Navarino*, en bij het vernemen, dat de Bevelhebber der Rusſiſche ſcheepsmagt een *Nederlander* was, plaatſte de verdienſtelijke Dichtereſſe eenige dichtregelen ter eere der overwinnaars in het *Letterlievend Maandſchrift*; en dit ſtukje ter kennisſe van den Vlootvoogd HEIDEN gekomen zijnde, gevoelde de Held zich opgewekt, deswege der vaderlandſche Dichtereſſe zijne erkentenis te betoonen, door de toezending van een geſchenk, hetwelk, onder de omſtandigheid, waarin de achtingwaardige Vrouw verkeert, voor haar eene bijzondere waarde moest bezitten en behouden. Het geſchenk beſtaat in eene fraaije *Pendule*, geheel verguld, en waartegen een insgelijks verguld vrouwebeeld leunt; terwijl het voetſtuk een uitmuntend ſpeelwerk bevat. Een eigenhandige Brief des Admiraals ten geleide van dit geſchenk, den 3den April 1830 uit het thans bevrijde *Griekenland* geſchreven, bevat 's mans dankbetuiging, benevens de belofte, om, bij het bezoeken van zijn Vaderland, haar te komen zien, die zijne overwinning door hare zangen verheerlijkte.

Die zege doet haar glansen stralen
Op 't vrije kroost van Nederland;
En 't voelt, met helden zich verwant,
Die d' ouden roem weêr grootsch doen pralen.
Juich, Neêrland! stem den zegetoon,
Die de eer der strijders zal vermelden;
Het pronkjuweel van Ruslands helden,
De dappre Heiden, is uw zoon.

Gij, edle Moens! van 't vuur doordrongen,
Dat slechts in vrije harten woont,
Gij hebt den held met palm gekroond
En Neêrlands roem in hem bezongen.
U spoorde de eer van 't vaderland,
De glorie van zijn dappre zonen,
En de echo van uw jubeltoonen
Weêrgalmde aan Navarino's strand.

Die juichtoon klonk den held in de ooren,
En zoet werd hem de zegepraal:
Hij mag, in vaderlandsche taal,
't Verheffen van zijn daden hooren;
Hij voelt, wat hem die juichtoon is;
Zijn roem wordt schooner in zijne oogen;
Zijn boezem wordt geschokt, bewogen,
En 't hart gloeit van erkentenis.

Ja, Moens! u voegt het, roem te dragen
Op 't eerblijk, dat de held u bood:
't Is 't offer van een' landgenoot,
Die de eer herroept van vroeger dagen.
Zoo vaak het kunstrijk uurwerk slaat,
Doorstroom' het rein gevoel uwe adren,
Dat nog de aloude deugd der vadren
In 't Hollandsch hart geschreven staat.

Wanneer het kunstig spel uwe ooren,
Door harmonie van klanken, streelt,
Aanschouwt uw zielsoog Heiden's beeld;
Ja, zelfs waant gij zijn stem te hooren.
Gij ziet den bliksem van 't metaal,
Gevoerd door Ruslands oorlogskielen;
Gij ziet Egyptes vloot vernielen,
En juicht in zulk een zegepraal.

De zwakke vrouw moge angſtig beven,
  Als de oorlogsdonder ſchriklijk woedt;
  Maar toch kan zij der helden moed,
Op d'adem van haar' zang, doen leven.
  Haar teedre hand voert ſpeer noch zwaard;
Zij weeft ſlechts kranſen van laurieren;
Maar kroont den held, bij 't zegevieren,
  Met zangen, Ruyter's neven waard'.

Vriendin! als 't ſpeeltuig, zacht bewogen,
  Aan u zijn klanken hooren doet,
  Dan wekt die toonval, kalm en zoet,
Verbeelding met haar alvermogen:
  Gij toeft niet meer aan Bato's ſtrand;
Neen, Moens! gij ziet de kruisvaan blinken,
En hoort gewijde pſalmen klinken
  In Plato's roemrijk vaderland.

Wel hem, wel haar, wier reine klanken
  De tolken zijn van 't vrij gemoed,
  En die in 't hart de vonken voedt
Der Godgewijde dichtvuurſpranken!
  Nooit zal der Barden roem vergaan;
Der helden eer is onverganklijk;
Die beiden zijn van niets afhanklijk,
  Maar blijven duurzaam voortbeſtaan.

Vriendin! de dichtkroon ſiert uw haren,
  Als priesteres van 't echte ſchoon;
  Het reinst gevoel bezielt den toon,
Door u ontlokt aan zilvren ſnaren.
  De roem blijft aan uw' naam verpand.
Ga voort, uw dichtlier grootsch te dwingen,
Voor waarheid, licht en deugd te zingen,
  Voor God en de eer van 't vaderland!

Aug. 1830. W. H. WARNSINCK, BZ.

MENGELWERK.

OPWEKKING TOT GODSDIENSTIGE VREUGDE EN DANKBAARHEID OP DEN VERJAARDAG DES KONINGS,

UITGESPROKEN DEN 24 VAN OOGSTMAAND 1830,

DOOR

S. E. WIELINGA,

Leeraar der Doopsgezinde Gemeente te Zaandam, Oostzijde.

WELDADIGHEID EN TROUW BEVEILIGEN EEN' KONING, EN DOOR GOEDWILLIGHEID BEVESTIGT HIJ ZIJN' TROON.

Spreuk. XX: 28. (*)

De waarheid dezer spreuk, A.! wordt gestaafd door de ondervinding van alle eeuwen. Dezelve is zoo duidelijk' en stemt zoo geheel overeen met onze innige overtuiging, dat het nutteloos zijn zoude, de gegrondheid van dit zeggen opzettelijk te willen betoogen. Ook vordert het feestelijk uur van heden andere overdenkingen. Intusschen is het van belang, dat wij acht geven, *waar* en *wanneer* werd gesproken, hetgene wij in onzen tekst lezen.

De geschiedenis van vorige eeuwen wijst ons in het Oosten op vroege bevolking en beschaving, maar tevens op treurige tooneelen van willekeur, dwingelandij, onderdrukking en wreedheid. De mensch heeft eene natuurlijke neiging tot gezelligheid, en moet in maatschappij leven, om zijnen aanleg behoorlijk te kunnen ontwikkelen. Geene maatschappij kan bestaan zonder wetten, zonder bestuur en handhaving van het regt. Aan een

(*) Volgens de vertaling van den Hoogleeraar VAN DER PALM.

opperhoofd, of aan opperhoofden, heeft derhalve de menigte zich gewillig onderworpen, om des algemeenen bests wille. Doch menschen, tot die hoogheid onder hunne medemenschen verheven, blijven nogtans feilbare menschen. Misbruik van magt kan ligt plaats hebben, bij goeden wil zelfs en zonder kwaad voornemen. De onkunde der vroegste eeuwen had veelvuldige verkeerdheden en treurige onheilen ten gevolge. Heerschzucht veroorzaakte bloedige omwentelingen en wreede oorlogen. Door verraad en moord baande zich menigeen den weg tot den troon, en wilde dien door slaafsche vrees, niet door de liefde des volks, schragen. Blinde onderwerping aan willekeurig gezag is gewoonlijk niet duurzaam. Overmaat van leed zet een volk weleens aan, om eindelijk de kluisters des gewelds te verbreken; en dan holt hetzelve in de verblinding der driften ligt voort tot een verschrikkelijk uiterste. Hetgene wij van de geschiedenis der vroegere tijden geboekt vinden, is weinig anders, dan optelling van daden des gewelds, van onderdrukking en opstand, van roof en moord. Verregaand misbruik der koninklijke magt behoort van ouds in het Oosten te huis. De alleenheerschers van *Babylon* en *Assyrië*, die van *Medië*, *Egypte* en *Perzië*, gelijk ook vele anderen, dreven de willekeur van hunne regering tot zoodanige hoogte, dat het honend werd voor de menschheid, en verontwaardiging meermalen den onderdrukten slaaf op wraak bedacht deed zijn. Het voorbeeld, dat op den troon gegeven wordt, heeft dikwerf vermogenden invloed op vele duizenden. Misbruikt een vorst zijne magt tot onderdrukking, het volk rekent ten laatste niet langer tot slaafsche gehoorzaamheid verpligt te zijn.

Bijzonder merkwaardig, ook uit een staatkundig oogpunt beschouwd, is het volk van *Israël* in ouden tijde. Daar heerscht een geheel andere geest van wetgeving en staatsinrigting en regering. Omringd door naburen, die onder een vernederend juk gebogen gingen, leefden de *Israëliten* onder het genot van die burgerlijke vrijheid,

welke tot verheffing en veredeling van den mensch noodig is. Eenhoofdige regering behoorde niet oorspronkelijk tot hun volksbestaan; maar was ook niet volstrekt onbestaanbaar met hetzelve. *Israël* mogt eenen Koning kiezen, toen het algemeen belang dit, naar menschelijk inzien, scheen te vorderen. Op beginselen van godsdienst was de staat gegrondvest. Volk en vorst bleven onderworpen aan de wetten van JEHOVA, den opperften Wetgever en Koning der Koningen. In diens naam werd SAUL ten troon verheven, en DAVID van achter de kudde geroepen, om denzelven op te volgen. De *man naar Gods harte* deed groote dingen, voor zoo verre hij aan de grondwet van staat getrouw bleef. Onder zijne langdurige regering ontwikkelde het volk verbazende krachten en geraakte tot eene vroeger onbekende welvaart. SALOMO volgde zijnen vader op in een welgevestigd gebied; en, mogt er nog iets aan het volksgeluk ontbreken, deze Koningszoon, zoo beroemd wegens ongewone wijsheid, scheen bekwaam en geroepen, om, door aanmoediging van de kunsten des vredes, hetzelve te voltooijen.

Een zoo wijsgeerig vorst, als SALOMO, kon het toppunt van aardsche grootheid niet beklimmen, zonder gemoedelijk nadenken over koninklijke magt en waardigheid. Hij wist uit de geschiedenis van naburige volken, hoe wankel de troon staat, wanneer de genegenheid des volks verflaauwt, of in afkeer en haat verandert. Hij zag, hoe gretig velen het koninklijk purper begeeren. Hij kon opmerken, dat hoogheid onder de menschen ligt afgunst en benijding opwekt. Hem was gebleken, dat de schitterende glans van de kroon althans één' zijner broederen bekoorde, 1 *Kon.* I: 5 env.

Te verwonderen is het derhalve geenszins, dat wij in de verzameling der *Spreuken* van SALOMO ook eenigen vinden, die op staatkunde en koninklijke heerschappij betrekking hebben. Bij het aanvaarden der regering gevoelde hij de moeijelijkheid van dezen post, en smeekte

God, dat hem mogt gegeven worden *een verstandig harte, om het volk te rigten, verstandiglijk onderscheidende tusschen goed en kwaad.* Die bede was goed in de oogen des Heeren en werd verhoord, 1 *Kon.* III: 9—12. Een vorst, doordrongen van zoodanige beginselen van godsdienst, moest wel meermalen over het doel van heerschappij over menschen en over de beste wijze van regeren nadenken. Mogen wij nu de voorgelezene spreuk aanmerken als eene der uitkomsten van zoodanig gepeins, of als slotsom van des wijzen Konings nasporingen omtrent de middelen, waardoor een vorst troon en kroon veilig kan bezitten, zoo moeten wij verstand en hart van den Oosterling bewonderen, die, te midden van zoo vele voorbeelden van heerschzucht en volstrekt willekeurige regering, het voor eenen stelregel hield, dat *weldadigheid en trouw eenen Koning beveiligen, en hij door goedwilligheid zijnen troon bevestigt.*

Dat dwazen naar aanzien en eere en hoogheid onder de menschen jagen, is gewoon en niet te verwonderen. Dat ook menigeen zich verbeeldt, voor dwaling veilig te zijn en vele verbeteringen te zullen invoeren, zoo het opperbewind in zijne handen ware, is aan de bekrompenheid der onkunde ligt te vergeven. Verstandigen echter weten, dat het zwaar valt, een volk naar eisch der omstandigheden te regeren. Blinken en der menigte bekoren, moge de kroon der heerschappije; niet zoo begeerlijk is dezelve, als velen zich verbeelden. Blijk van groote wijsheid is het geenszins, zoo driftig naar dat gevaarlijk toppunt van aardsche grootheid te jagen. Weldenkenden beschouwen het hoogste bestuur in den staat meer als eenen last, minder als een voorwerp van vurig verlangen en onrustig bejag. Doch wordt iemand tot den troon geroepen, zoo verandert de zaak van gedaante. Die bekwaamheid heeft, behoeft noch behoort, om eigene rust of gemak, de verheffing tot aanzien en hoogheid te verwerpen. Gelukkig is het volk te achten, aan wiens hoofd een vorst staat,

die niet bekoord wordt door ijdele eere, maar zijne grootheid onder de menschen uit een godsdienstig oogpunt beschouwt, en slechts *Koning* wil zijn, om zoo veel te meer nut te kunnen stichten. Zoodanige Koning *houdt het land staande door het regt*, gelijk wij elders in de *Spreuken* (XXIX: 4) lezen. Hij bedoelt en bevordert het geluk van zijn volk. Hierdoor wint hij vertrouwen; hierdoor behoudt hij achting en liefde. Geen drom van lijfwachten behoeft hem te omringen. Hij is veilig, waar hij gaat. Uit genegenheid zoude ieder burger, ware het noodig, hem verdedigen en beschermen. Waar zoodanige betrekking tusschen vorst en volk bestaat, is de troon niet wankel, maar stevig gevestigd op de algemeene belangen der menschheid. Gelukkig het land, waar burgerlijke vrijheid en koninklijke magt op deze wijze vereenigd worden! Dezelve zijn immers niet strijdig uit haren aard, en kunnen zeer wel nevens elkander bestaan. Zoo heerscht er heilzame eenheid te midden van verscheidenheid. Geene willekeur verkort iemands regten. Billijkheid kenmerkt de maatregelen van bestuur. De invloed van Christelijke beginselen op staatkunde begint dan meer en meer kennelijk te worden. Weldadige verlichting des verstands dient alzoo tot veredeling des harten bij vorst en volk. Men staart niet langer met een afgunstig oog op purper en kroon, maar ziet veel meer op de zorgen en moeiten, aan koninklijke waardigheid verbonden. Die bij ondervinding weet, hoe zwaar het valt, ook in kleineren kring *alle* pligten met gemoedelijke naauwgezetheid te vervullen, die beseft ligt de meerdere moeijelijkheid der taak in hoogere standen, en zal niet te veel van eenig feilbaar mensch verwachten, al is ook dezelve op eenen troon gezeten. Moge soms eenige daad van regering minder doelmatig, niet heilzaam of wenschelijk schijnen, vertrouwen op de goede meening doet dan alles van de beste zijde beschouwen. Ieder ziet dus meer op het werkelijk goede, dat reeds bestaat, dan op denkbeeldige volkomenheid, die, bij de gewone beperking der menschelijke vermogens, niet ligt, of liever nooit, verwezenlijkt zal

worden. Offchoon derhalve een verftandig en gematigd ftreven naar het betere de pligt eens Christens zij te achten, hij leert echter tevens vergenoegd te zijn in hetgene hij is, en uit beginfel van godsdienftigheid werkt hij gewillig mede ter bereiking van het verheven doel, waarnaar vorst en volk moeten ftreven, om aan de hooge menfchelijke beftemming te voldoen. Waar ieder de koninklijke magt en waardigheid uit dit oogpunt befchouwt en zoo gezind is; waar hij, die aan het hoofd des bewinds ftaat, deze beginfelen van ftaatkunde volgt, daar nadert de burgerlijke regering tot het volmaakte, — daar wordt volksgeluk verhoogd door de eenheid des koninklijken beftuurs, — daar is de Koning als een vader in het midden zijner kinderen. Het zoetfte loon voor zorg en moeite vindt hij geenszins in fchitterende eerbewijzingen, maar in vertrouwen, achting en liefde der zijnen. Aldus is het volksgeluk verzekerd, zoo veel de onvolkomenheid der menfchelijke zaken toelaat; en de vorst vindt in de genegenheid der zijnen de beste lijfwacht. *Weldadigheid en trouw beveiligen den Koning, en door goedwilligheid bevestigt hij zijnen troon.*

In dit geluk mag *Nederland* zich verblijden. Een tijdperk, rijk in velerlei gebeurtenisfen, hebben wij beleefd. Vorften en volken hadden gelegenheid, om door fmartelijke ondervinding wijsheid te leeren. Maar uit de voortdurende tegenkanting en worfteling velerwegen blijkt, dat geweldige woeling der driften nog geen einde heeft, en uit den tegenfpoed niet overal het meest mogelijke nut werd getrokken. Gelukkig ons vaderland, waar een volksgezind Vorst ten troon werd verheven! Hij wilde geen onbepaald gezag, maar eene door wetten beperkte heerfchappij. *Vergeven en vergeten* was zijne leus, toen Hij de regering aanvaardde; en aan dit beginfel blijft Hij getrouw. Met de bekwaamheid vereenigt Hij den wil, om duurzaam volksgeluk te vestigen. Zelf een voorbeeld van ftille nederigheid, eenvoudige leefwijze, huifelijke deugd en godsdienftigheid, bevordert en moedigt

Hij alles aan, wat tot verlichting, beschaving en veredeling kan dienen. WILLEM, de eerste Koning, tracht met wijs beleid en standvastigen ijver te voltooijen, wat WILLEM, de eerste Prins van dezen naam, ten algemeenen beste zoo roemrijk had aangevangen, toen een gehuurd moordenaar hem in zijne moeijelijke loopbaan stuitte.

Een nieuw tijdvak in de geschiedenis van *Nederland* is begonnen. Het voorbeeld, hier van den troon gegeven, werkt op tijdgenoot en nakomeling. De beginselen van staatkunde, door Koning WILLEM DEN I gevolgd, zullen op latere geslachten nog heilzamen invloed hebben. Verblijden wij ons derhalve, dat zoodanig Vorst uit vaderlandschen bloede het roer van staat in handen heeft. Met onze blijdschap pare zich dankbaarheid aan God, den Gever van alle goede gaven, onder het bestuur van wiens Voorzienigheid wij, na langdurige slingering door hevige staatsstormen, thans de gewenschte rust en veiligheid mogen genieten. (*) Ieder, die zoo groot een geluk weet te waarderen, hoopt en wenscht en bidt, dat hetzelve bestendig zijn moge. En alwie wèl denkt, verheugt zich derhalve, dat heden de Koning verjaart, *wien weldadigheid en trouw beveiligen, terwijl Hij door goedwilligheid zijnen troon bevestigt.* Zelfs de vreemdeling staart met zekeren eerbied op dezen Koning; en geen *Nederlander* kan zonder streelend genoegen het vernemen, dat WILLEM VAN ORANJE ook elders algemeen wordt geacht door allen, die vrijheid en orde beminnen. Ja, waar zoudt gij nog eene plek gronds, als *Nederland*, vinden? Waar leeft een Vorst, wiens staatkunde beter op godsdienstige beginselen rust, en die zijn geheele leven meer toewijdt aan de behartiging van algemeen welzijn? Waar is de Koning zoo geheel de vader van zijn volk?

Laat ons toch behoorlijk dit goede waarderen, dat wij on-

(*) Weinig kon de geachte Spreker voorzien, wat sedert is gebeurd. Mogt 's Konings onbegrensde *goedwilligheid* de muiters tot inkeer brengen! .... *Redact.*

der een gematigd en wijs bestuur genieten! Maar uwe blijdschap over de verjaring des Konings behoef ik u niet eigenlijk op te wekken. Gij allen deelt immers in het algemeen verlangen des volks, en gij wenscht van gantscher harte, dat onze Koning lang moge leven. Gij acht Hem hoog, om zijne godsdienstige en staatkundige beginselen. Bij ondervinding is reeds het belang van zijne regering gebleken; en worden zijne dagen verlengd, gelijk wij allen vuriglijk wenschen, wij mogen, onder den zegen van boven, nog veel meer goeds verwachten, wanneer slechts ieder in zijnen kring en naar de mate van zijne krachten in den geest des deugdzamen en wijzen Konings wil medewerken ter bereiking van algemeen nuttige doeleinden. Dit nu is een heilige pligt voor ons allen. Zoo moeten wij achting en liefde voor den Koning betoonen. Door deze gezindheid worde onze blijdschap over des Konings verjaren veredeld; en zoo rijze ook uit de innige overtuiging van een welwillend gemoed onze hartelijke bede om verlenging van zijn werkzaam en ons allen dierbaar leven, opdat *weldadigheid en trouw Hem blijven beveiligen, en Hij steeds door goedwilligheid zijnen troon bevestige!*

BRIEF AAN EENEN VRIEND, RAKENDE DE AFSCHEIDSREDE VAN DEN EERW. COQUEREL. (*)

Z. . . . ., 3 Augustus, 1830.

Uw laatste brief, mijn jeugdige Vriend, is voor mij een nieuw bewijs van de kracht der welsprekendheid op het menschelijk hart. Hoe warm is de toon van dien brief! Hoe volkomen geeft Gij mij den indruk weder, dien het afscheid van den waardigen Leeraar op *U* gemaakt heeft; hoe verplaatst Gij mij als in het midden der talrijke schaar, die met verrukking aan de lippen van den rijkbegaafden spreker hing; ja hoe maakt Gij mij

(*) Door de gereede plaatsing van dezen Brief achten wij ons ontslagen van het beoordeelen der bovengemelde Afscheidsrede in onze Boekbeschouwing. *Redact.*

door uwe uitboezemingen vol gloed en leven het hart zoo warm, dat de lang onderdrukte klagt over het afgelegene van mijne woonplaats op nieuw in mij ontwaakt! Ik kan mij dan ook verbeelden, dat Gij, nog vol van al het schoone, wat Gij in de Walsche kerk gehoord en gezien hadt, dien eigen avond bij onze vrienden M...... gekomen zijt, en dat uw mond niet heeft stilgestaan van het spreken over het afscheid van den Heer COQUEREL, misschien wel tot verveling van Neef en Nicht, die geen Fransch verstaan, en zekerlijk niet zonder tegenspraak van hunne kinderen. Dat geheele huisgezin is toch nog een weinig ouderwetsch, en kan zich nog niet goed vereenigen met den stelregel, die hoe langer zoo algemeener begint te worden, dat men aan zichzelven verpligt is, om dáár te kerk te gaan, waar men het meeste genoegen vindt, of, gelijk men zegt, het meest gesticht wordt. Misschien zal ook de gehechtheid dezer lieve menschen aan hunne eigene kerk, en hunne ingenomenheid met sommigen van hunne Predikanten, zoo als doorgaans, zekeren toon aan uwe gesprekken op dien avond gegeven hebben, en zal het alweêr niet aan vergelijkingen hebben ontbroken tusschen den Heer COQUEREL en dezen of genen beroemden Kanselredenaar in ons Vaderland. Gij weet, hoe ik hierover denk, mijn Vriend, en dat ik met zulk eene vergelijkende beoordeeling van Predikanten weinig op heb. Zoo min de natuur ons een' vasten typus voor een blad of eene bloem oplevert, zoo min zal een verstandig Homileet ons een' onfeilbaren en overal geldenden maatstaf voor eene leerrede willen geven. Wanneer datgene, wat het eigenlijk wezen van eene preek, in onderscheiding van eene redevoering, verhandeling, vertoog, enz. enz. uitmaakt, maar niet ontbreekt, kan en mag er, mijns inziens, de grootste verscheidenheid in vorm en uitvoering heerschen, en de man moet nog geboren worden, die het volmaakte beeld van den Christelijken Prediker in zich verwezenlijkt. Waartoe dus al dat vergelijken, wanneer het niet moet dienen ter opheldering en toepassing van de regelen der predikkunde; en waarom ver-

heeft de gewone toehoorder, wien het immers alleen om stichting in de kerk te doen is, zich niet liever dankbaar in de rijke verscheidenheid van gaven, die, als voortreffelijk in hare soort, naast elkander kunnen bestaan, zonder dat de eene de andere van hare waarde berooft. Maar al dat vergelijken van Predikanten vloeit voort of uit zekere partijdige vooringenomenheid met mannen, waaraan men om bijzondere redenen gehecht is, of, wat erger is, uit zekere zucht, welke zich onder ons, vooral bij jongelieden, begint te verspreiden, om iedere preek, die men hoort, te recenseren en te beoordeelen, gelijk men elke redevoering en verhandeling en elk dichtstuk beoordeelt, en, zonder de noodige kennis van zaken, daarover beslissende uitspraak te doen. Het is indedaad opmerkelijk, hoe zeer ons Vaderland zich ook te dezen aanzien van andere landen onderscheidt. In *Duitschland* en *Engeland* heeft de belangstelling van het opkomend geslacht in het kerkgaan veelal eene vrome en dweepende rigting; bij ons daarentegen worden preeken en Predikanten meer van eene aesthetische zijde beschouwd en gewaardeerd, gelijk ik bij mijne bezoeken te *Amsterdam* en elders maar al te veel heb kunnen bespeuren. Duidelijkheid van ontwikkeling, levendigheid van schildering, sierlijkheid van stijl, keurigheid en kracht van taal, fikschheid van voordragt, opzeggen van het stuk uit het hoofd, orgaan, stemleiding en gebaren, — dit alles, wat zekerlijk wezenlijke vereischten in elken Redenaar te kennen geeft, komt bij onze hedendaagsche beoordeelaars van preeken en Predikanten inzonderheid, ja bijkans alleen in aanmerking, zoodat men, na het uitgaan der kerk, ook over niets anders hoort spreken, dan over het schoone van het geheel, over het treffende en roerende van deze en gene passage, en over de kracht en sierlijkheid der uitvoering; terwijl de zaken, als waren het bijhangsels, onaangeroerd blijven, aan het geheele beloop der preek niet gedacht wordt, de tekst vergeten schijnt, en de geheele indruk op eenige onbepaalde en verwarde denkbeelden neêrkomt. Beide deze

kerkgangers loopen in uitersten; doch ik verbeelde mij, dat onze jeugdige Critici nog al eerder zullen teregt komen, dan de anderen, wanneer de ondervinding hun eens de kracht van de Godsdienst leert kennen, en het leven den zin der H. S. voor hen ontsluit.

Gij behoort wel niet tot deze nietsbeduidende snappers over preeken, die omtrent Bijbel en Bijbelsche waarheden veelal dood-onkundig zijn, en uwe degelijkheid zoowel, als uw godsdienstige zin, zal U voor zulk eene aanmatigende taal bewaren; maar het is in de jaren van uwe voorbereiding tot het predikambt voor U toch van belang, dien geest op te merken en na te gaan, om U tegen het onaangename van zulke oordeelvellingen te wapenen, wanneer zij ook eenmaal U en uwen arbeid zullen treffen.

Het bovenstaande behelst zekerlijk eene wonderlijke inleiding van een' brief, waarin ik U, volgens uw verlangen, mijne gedachten over de Afscheidspreek van den Heer COQUEREL zou mededeelen, die Gij mij vóór weinige dagen toegezonden hebt; doch Gij zult het den ouden vriend van uw' Vader niet kwalijk nemen, dat hij, aan U al zoo voortschrijvende, in den toon van een' onderwijzer en vermaner is gevallen, en welligt bespeurt Gij toch wel eenig verband tusschen hetgeen ik tot dusver geschreven heb en den inhoud van uw' laatsten brief. Maar, zal ik met den panegyrischen toon van dien brief over het werk van den beroemden Walschen Predikant geheel instemmen, en verklaren, dat hetzelve bij het lezen denzelfden buitengewonen indruk op mij gemaakt heeft? Neen, dit verwacht Gij niet, die zelf zoo levendig gevoelt, hoe veel de voordragt van een' Predikant op het oordeel van deszelfs toehoorders afdoet. Vraagt Gij echter, of ik de preek van den Heer COQUEREL niet als eene nieuwe proeve beschouw van 's mans uitstekende bekwaamheden, dan zeg ik volmondig ja, en ik beken gaarne, dat ik den man van talent, en den Schrijver van vele voortreffelijke artikels in de *Biographie sacrée*, van het stukje over de ontdekkingen van CHAMPOLLION, en van de voorrede voor

de *Esquisses poëtiques*, op deze weinige bladzijden wedergevonden heb. Het zijn toch geene alledaagsche denkbeelden, die hier voorkomen; de ontwikkeling van dezelve legt eene niet gewone schranderheid en menschenkennis aan den dag; terwijl de geheele omkleeding den man aanduidt, die taal en stijl volkomen in zijne magt heeft. Ook stuit men hier niet op die misslagen tegen de regelen der predikkunde, waarover bij de beoordeeling der beide preekbundels van denzelfden Schrijver met zoo veel regt geklaagd is; de tekst is hier wat hij zijn moet, het leidend beginsel der geheele preek; die tekst wordt niet naar het doel van den Prediker gewrongen, maar dezelve verkrijgt en behoudt zijn' vollen eisch, zoodat de Uitlegkunde tegen de opvatting der woorden van PAULUS (*Hand.* XX: 27) of de Predikkunde tegen het gebruik van dezelve kwalijk iets zal kunnen inbrengen. Wat toch is de inhoud der preek anders, dan eene ontwikkeling van den zin dier getuigenis, welke de Apostel zichzelven geeft, hoewel dit niet als bepaald thema aan het hoofd der preek staat uitgedrukt; en hoe kon de gang der denkbeelden eenvoudiger zijn, dan dat de Heer COQUEREL aantoonde, 1°. wat het beteekent, *niets achter te houden* (of, gelijk het in de Fransche vertaling luidt, *ne point s'épargner*); 2°. wat de uitdrukking, *den raad Gods* te verkondigen, zeggen wil, en 3°. wat in het gezegde, den *ganschen* raad van God te verkondigen, ligt opgesloten. Op de dispositie der preek heb ik dus geene aanmerking; ook niet op derzelver geest, welke mij toeschijnt die van een Bijbelsch Christendom te wezen; en desgelijks stem ik U gaarne toe, dat er brokken van ware welsprekendheid in gevonden worden, die, bij de meesterlijke uitvoering, hunne werking gewisselijk niet zullen hebben gemist: maar het is de ontwikkeling der drie bovengemelde punten, waarover ik U mijne gedachten wel wil mededeelen, niet om dezelve af te keuren, maar om U, ter uwer leering, naar ik hoop, op het eigenaardige daarvan opmerkzaam te maken.

Zelden is het mij zoo duidelijk geworden, dat elke

natie haar bijzonder karakter ook op het gebied der predikkunde medebrengt, als bij het lezen der Afscheidspreek van den Heer COQUEREL. Bedrieg ik mij niet, dan ontdek ik daarin trek voor trek den *Franschman*. Een *Nederlander*, al ware hij een Walsch Predikant, zou, naar mijn oordeel, meer hebben stilgestaan bij het karakter van PAULUS zelven, en uit diens voorbeeld trekken hebben ontleend, om zijn' volbragten Evangeliedienst te teekenen; een *Duitscher* zou zich meer in redeneringen hebben verdiept, terwijl beide aan hunne geheele preek een' ernstiger, hartelijker en gemoedelijker toon zouden hebben gegeven. Maar hoe! — hoor ik U zeggen — is de toon van den Heer COQUEREL dan niet ernstig en plegtig? Waart Gij maar eens tegenwoordig geweest, toen hij, met zijne welluidende stem en veelbeteekenende gebaren en met zijn gelaat zoo vol van uitdrukking, die en die passage uitsprak, en Gij zoudt uwe aanmerking gewisselijk terugnemen. — Ik wil hierop niets afdingen, mijn Vriend, en ik ben zeer verre van den Heer COQUEREL als Prediker gebrek aan ernst te willen te last leggen; integendeel erken ik, dat hij in alle zijne uitgegevene preeken, en ook in zijne laatste, zeer ernstige waarheden verkondigt: maar dit bedoel ik, dat hij op den preekstoel zijn karakter als *Franschman* in zoo ver medebrengt, als zijn preeken gekenmerkt staat door datgene, wat de *Franschen* gewoon zijn *esprit* te noemen. De *Franschman*, die in het gezellig verkeer er op uit is, om alles, wat hij zegt, op eene vernuftige en pikante manier te zeggen, verloochent dit karakter ook dan niet, wanneer hij als Leeraar van de Godsdienst optreedt. Dit is geene affectatie, geen jagtmaken op treffende gezegden; maar het is eene zucht, die hem natuurlijk eigen is, en die hem ook dáár niet verlaat, waar de hoogste ernst zijn binnenste vervult en uit zijne woorden spreekt. Dezen *esprit* meen ik overal te ontdekken, zoowel in de redekunstige figuren, waarvan de Heer COQUEREL zich bedient, als in den *style coupé*, welken hij hier en daar bezigt, in de veelvuldige

tegenstellingen, vergelijkingen en wendingen, in de sterk gekleurde schilderingen en vernuftige epitheta; ja de geheele *toon* van deze preek draagt, althans naar mijn gevoel, de overtuigendste bewijzen daarvan. Lees maar eens de inleiding, en moet Gij niet zeggen, dat de wending, waarop de eigenlijke kracht van dezelve berust, aardig en vernuftig is? Of is de geheele passage, waarin de Heer COQUEREL over dezulken spreekt, die zich over zijn henengaan op eene min gunstige wijze hebben uitgelaten, niet vol van zekere deels stekende, deels roerende geestigheid? Hoor eens, als hij pag. 12 zegt: „*En dehors de cette confiance restent, il est vrai, quelques oisifs, à qui l'habitude du travail n'a point appris ce que vaut dans la journée d'un père de famille un peu plus de liberté, un peu plus de loisir, et quelques esprits, accoutumés à tout reduire en chiffres, qui s'étonnent que l'or ne pese pas dans toutes les mains autant que dans les leurs. Je ne consens pas plus à les prendre pour juges, que vous, à les choisir pour interprètes, et ils expriment aussi peu vos jugemens, que mes motifs. Mais en vous .... mon fidèle et bienveillant auditoire! en vous, dont les regards ont si souvent répondu aux miens, en vous, dont je connais si bien et la manière d'écouter, et les larmes, et même le sourire, en vous j'ai confiance entière. Nul de vous, depuis douze années, n'a reproché à mes lèvres de n'être pas sincères .... vous ne commencerez pas aujourd'hui.*" Lees de geheele redenering op pag. 15 en 16, lees de zinsnede op pag. 20: „*Enfin, de tous ces petits esprits, de ce troupeau servile d'imitateurs en incredulité, qui n'ont pas même le merite d'avoir inventé une impiété ni une objection nouvelle.*" Vergeet ook niet de toespelingen op bijzonderheden uit het O. V., die door een' gezuiverden smaak in de predikkunde reeds lang zijn afgekeurd; en Gij zult, naar ik mij verbeeld, levendig gevoelen, wat ik zeggen wil. Zoo lezen wij pag. 11: „*En un jour de séparation et d'adieu — il n'est ni permi ni possible de se perdre dans les rangs de son*

peuple, de voiler sa face comme Moïse au retour du Sinaï." Op pag. 21. „*La forme et les mots, le flux de paroles qui déroule une vérité, le son de la voix qui exhorte, le geste de la main qui bénit, le regard appelant vos regards à se porter vers les cieux, voilà ce qui est à nous, comme la verge de Moïse, stérile rameau de bois mort, était à lui.*" Op pag. 25: „*Nos faibles mains, qui soutiennent l'arche sainte, peuvent bien plier sous le poids, mais nous n'avons pas le droit de la rendre plus légère, et de lui ravir une de ses saintetés.*" Op pag. 27: „*Vous repoussez avec la même repugnance cette morale, qui dresse sa petite tribune à distance égale du Sinaï et du Tabor.*" „*Une piété, qui — trouve, que Jérusalem est trop loin pour y aller adorer.*" Doch, gelijk ik gezegd heb, het zijn niet alleen deze en gene plaatsen in de preek, maar het is de geheele *toon* van dezelve, waarop ik mij beroep.

Waarlijk, mijn waarde H. . . . ., hebt Gij ooit passages, die zoo fijn getourneerd en zoo puntig uitgedrukt zijn, in eene *Hollandsche* preek gelezen, of uit den mond van een *Hollandsch* Predikant gehoord; en moet Gij niet erkennen, dat sommige derzelve met den geest der *Fransche* taal zoo innig verbonden zijn, dat zij door eene overbrenging in eene andere taal, b. v. in het *Nederduitsch*, hare kracht zouden verliezen, ja — welligt een' glimlach zouden afpersen? Ik zeg dit geenszins ten nadeele van den bekwamen man, maar alleen om U op het onderscheidend kenmerk van zijne preekmanier opmerkzaam te maken, die zekerlijk even zeer met zijn geheel karakter als *Franschman* verbonden is, als zij aan de behoefte van *Fransche* toehoorders beantwoordt. Mij dunkt, dat de Heer COQUEREL zich bij zijne preeken altijd een *Fransch* auditorium moet hebben voorgesteld, en dat ook zekere smaak voor zulke fijnheden in stijl en taal er toe vereischt wordt, om in zulk preeken regt behagen te vinden, en er, in den waren zin des woords, door gesticht te worden. Welk een verschil heerscht er in dit opzigt tusschen den preektrant van den Heer CO-

QUERREL en dien van beroemde vaderlandsche Kanselredenaars! Hier gevoelt men aan alles, dat een *Nederlander* tot *Nederlanders* het woord voert; terwijl men daar de taal van den *Franschman*, tot *Franschen* gerigt, opmerkt. Dit schijnt mij zoo waar te zijn, dat ik het voor een' *Nederlander*, die zich hier te lande tot *Fransch* Predikant wil vormen, altijd als eene moeijelijke taak beschouwd heb, zich dien *esprit* in den aanleg, de uitwerking en de voordragt van eene preek eigen te maken, zoo hij anders een *Nederlander* wil blijven. *Le style est tout l'homme*, dit gezegde van BUFFON vindt, mijns achtens, hier volkomen toepassing; het eene is met het andere op het allernaauwst verbonden, en de *Nederlander* moge door langdurige oefening het *Fransch* even zuiver leeren spreken en schrijven, als een geboren en in zijn Vaderland levende *Franschman*: de *color dicendi*, dat geheime waas, wat uit het binnenste van onze ziel oprijst en zekeren bepaalden toon en tint aan onzen stijl mededeelt, zal de onderscheidene geaardheid van beide, zekeren trek van het nationaal karakter meer of minder duidelijk doen doorschijnen.

De Heer COQUEREL schijnt dit ook zelf gevoeld te hebben; hij is immers, naar uwe eigene getuigenis, in weerwil van zijn twaalfjarig verblijf in de hoofdstad van ons land, *Franschman* gebleven, zonder iets van onze natie te hebben aangenomen, en welligt heeft dit hem ook tot het ongelukkig besluit gebragt — om niet eens onze taal te leeren. Men zou dit onbeleefd kunnen noemen, vooral in een' *Franschman*, die toch doorgaans, althans in de vormen, zeer beleefd is; doch ik wil alleen zeggen, dat het jammer is, omdat de waardige man zichzelven daardoor van de gelegenheid beroofd heeft, om in den volgenden loop zijner studiën zich van den voortreffelijken arbeid onzer Godgeleerden behoorlijk te bedienen, en hij het zijne zou hebben kunnen bijdragen, om onze theologische Letterkunde in zijn Vaderland meer bekend te maken. Doch ik kan mij levendig verbeelden, dat de Heer COQUEREL in *Holland* een vreemdeling geble-

ven is en blijven moest, dat hij zich hier nooit heeft kunnen thuis gevoelen, en dat alle de bewondering van zijne talenten, en alle de hoogachting en liefde, hem om zijn persoonlijk karakter bewezen, een zeker heimwee niet heeft kunnen onderdrukken. Ik verwonder mij dan ook niet, dat hij eene beroeping, die hem weder in het hartje van *Frankrijk* en te midden van zijne naaste betrekkingen verplaatste, heeft aangenomen, gestreeld door het vooruitzigt, van zijne schoone loopbaan dáár voort te zetten en te eindigen, waar hij dezelve heeft begonnen. Gewisselijk heeft de verdienstelijke man in de Walsche Gemeente van *Amsterdam* veel goeds gesticht, en hartelijk wensch ik hem geluk, dat hij bij zijn afscheid eene taal mogt voeren, zoo als op pag. 30, 34 en elders voorkomt. Waarlijk, het is benijdenswaardig, in zulke oogenblikken aldus te mogen spreken! Moge al dat goede bevestigd en uitgebreid worden, en moge hij in de belangrijke stad, die hem welhaast haren inwoner zal noemen, tot een' rijken zegen zijn voor de zaak van de Godsdienst en van het Protestantismus, waarvan hij zich overal een warm voorstander betoont te wezen.

De keerzijde van het verblijf des Heeren COQUEREL in ons Vaderland bestaat welligt in eene overdrevene prijsstelling op de *voordragt* der preeken, die toch ook wel zeer hare grenzen heeft De *Voeux poëtiques adressés à Mr.* A. L. C. COQUEREL, *Ministre du saint Évangile, tant à l'occasion de son installation comme Pasteur à Amsterdam en* 1819, *qu'à celle de son Sermon d'adieu et de son départ pour la France en* 1830, *par* P. F. D. CHANDON, *ancien Membre du Consistoire de l'Église Wallonne de Rotterdam*, door U bij de preek gevoegd, behelzen daarvan eenige trekken, die mij het beeld van onze hedendaagsche jonge en oude beoordeelaars van preeken en Predikanten voor den geest brengen. Zoo lees ik onder anderen op pag. 6:

„ *Combien nous admirions le talent oratoire*
Qui t' assure en tout temps un brillant auditoire,
Ton style si fleuri, ton zèle si fervent,
Ton heureuse mémoire et ton maintien décent!"

Indedaad, zulke uitboezemingen, hoe welgemeend zij ook zijn mogen, kunnen den Heer COQUEREL zelven weinig behagen, die op pag. 325 van zijn' tweeden bundel preeken zoo waar als treffend zegt: „*Le sanctuaire n'est pas un théatre, dressé pour y briller.*"

Doch welligt schrijf ik U over dit thema bij eene andere gelegenheid. Ontvang voor het tegenwoordige mijn' hartelijken groet!

D. V. D. R....

LEVENSBERIGT VAN DEN MARQUIS DE LAFAYETTE.

In een geschrift, ten vorigen jare te *Philadelphia*, in *Noord-Amerika*, uitgegeven, vindt men een Levensberigt van den Generaal DE LAFAYETTE, dat te meer opmerking verdient, dewijl destijds geen mensch kon gissen, dat deze beroemde en achtingwaardige man op nieuw uit de stille afzondering des rustigen landlevens op het woelig tooneel der wereld geroepen zou worden. Ieder weet, dat LAFAYETTE veelvermogenden invloed had bij de jongste, zoo belangrijke gebeurtenissen in *Frankrijk*, en dat hij vooral het zijne toebragt tot spoedige herstelling der orde. Niet zoo algemeen bekend is zijn vroegere levensloop. Wij meenen derhalve, dat aan velen onzer lezeren de mededeeling van gemeld stukje niet onaangenaam zal zijn, dat een beknopt verhaal behelst van de voornaamste bedrijven en lotgevallen des grijsaards, die, aan zijne beginselen getrouw, in weerwil van hooge jaren, nog eenmaal thans optreedt, om de zaak der menschheid te handhaven en betamelijke vrijheid te verdedigen.

MARIE PAUL JOSEPH ROCH YVES GILBERT MOTIER, *Marquis* DE LAFAYETTE, werd geboren, den 6 September 1757, in de provincie *Auvergne*, (later uitmakende de twee Departementen *Puy de Dôme* en *Cantal*, benevens een gedeelte van *la Haute Loire*) in een bergachtig oord, op het kasteel *de Chavignac*, zes mijlen van de oude stad *Brionde*. Van de vroegste tijden af was dit gewest beroemd wegens de dapperheid der inwoneren en derzelver zucht voor onafhankelijkheid. De voorouders van LAFAYETTE behoorden tot de lieden van den eersten rang in die landstreek, en

onderſcheidden zich ſteeds door ridderlijken moed en heldhaftige fierheid. In de jaarboeken van *Frankrijk* ſtaat de Maarſchalk DE LAFAYETTE zeer loffelijk vermeld, en diens bloedverwante, Mevrouw DE LAFAYETTE, was eene zeer beſchaafde vrouw, die een' niet geringen letterkundigen roem had verworven. Het zal dus wel niet noodig zijn, hier uitvoerig te bewijzen, dat de jonge LAFAYETTE reeds vroeg van den geest zijner voorvaderen diep werd doordrongen; in zeer jeugdige jaren trok hij partij voor burgerlijke vrijheid, en werd een ijverig, ſchoon altijd gematigd, verdediger van de zaak der menschheid.

In den ouderdom van ruim zeven jaren werd LAFAYETTE geplaatst op het Collegie van LOUIS LE GRAND te *Parijs*, alwaar hij eene (voor dien tijd) onbekrompene opvoeding ontving. Vijftien jaren oud zijnde, werd hij ingeſchreven onder de Musketiers, die de lijfwacht des Konings uitmaakten. Ten jare 1774, ſlechts zeventien jaren oud zijnde, huwde hij ANASTASIA DE NOAILLES, wier deugd, moed en huwelijksmin voor de vergetelheid zullen bewaard blijven, zoo lang vrouwelijke uitmuntendheid wordt gewaardeerd. Zijne verbindtenis met deze vrouw deed zijn jaarlijksch inkomen tot 200,000 francs beloopen. — De vader van LAFAYETTE viel in den ſlag bij *Minden*; het is opmerkelijk, dat het doodelijk ſchot kwam van eene batterij, waarover dezelfde Generaal PHILIPS het bevel voerde, tegen wien de zoon ten jare 1781 over ſtond in *Virginia*.

LAFAYETTE beſchouwde den toeſtand van *Noord-Amerika* met de hartelijke belangſtelling en al het vuur der jeugd. Hij was in die jaren, waarin de mensch de krachten van zijnen geest begint te ontwikkelen. Hij ontwaarde in zijnen boezem een ſterk verlangen, om deel te nemen in den worſtelſtrijd, die roemrijker was, dan er ooit een beſtaan had tusſchen twee volken. Hij verliet dus de aangenaamheden van een prachtig hof en de bekoringen zijner jeugdige gade, om naar *Amerika* over te ſteken. Den 4 April 1777 las men het volgend berigt in een der nieuwspapieren van *Parijs*: „Een der rijkſten van onzen Adel, de Marquis DE LAFAYETTE, een aanverwant van den Hertog DE NOAILLES, heeft voor eigene rekening een ſchip gehuurd en uitgerust voor eene reis naar *Amerika*, met twee Officieren van zijne kennis. Hij vertrok de vorige week, onder voorgeven, dat hij naar *Italië* zou ſtevenen. Hij zal in den rang van Majoor-

Generaal dienen in het *Amerikaansch* leger. Daarentegen gaat een Majoor-Generaal in *Fransche* dienst, de Graaf DE BULKELY, een *Iersch* Edelman, met verlof van zijne Majesteit, zich aanbieden aan den Koning van *Grootbrittanje*, om tegen de *Amerikanen* te strijden."

LAFAYETTE landde op *North-Island*, in de *Winyan*-baai, omtrent zestig mijlen van *Charleston*, en werd daar gastvrij ontvangen door de familie van den Majoor BENJAMIN HUGES, die, bedekt met wonden, voor genoemde stad sneuvelde, terwijl hij, tijdens den vijandigen inval van PROVOST, zich getrouw kweet van zijnen pligt. — Met die eigene zedigheid en edele gevoelens, welke de ware dapperheid steeds verzellen, vroeg LAFAYETTE geenen rang in het leger, en begeerde geene soldij, maar verlangde slechts, als vrijwilliger te dienen.

Den 31 Julij 1777 bood het Congres aan onzen held den vereerenden rang van Majoor-Generaal aan, doch zonder hem onmiddellijk in dienst te stellen. LAFAYETTE was niet lang in het land geweest, welks regten hij kwam helpen verdedigen, of hij werd de huisvriend in het gezin van WASHINGTON, aan wien hij zich met al het vuur der jeugd hechtte, terwijl hij zijne genegenheid met gelijke warmte zag beantwoorden. De beginselen, welke hem naar de kusten van *Amerika* voerden, werden onder de liefderijke leiding van dien grooten en goeden man, wiens aangenomen zoon hij als 't ware was, meer en meer versterkt. Weldra gaf de jeugdige held blijken van ongemeene dapperheid. In den slag van *Brandywine*, den 11 September 1777, stortte hij het eerst zijn bloed voor de zaak van *Amerika*. Ten gevolge van dat roemrijk bedrijf, droeg de Opperbevelhebber hem vóór het einde van November het bevel over eene afdeeling des legers op; hetgeen den 1 December 1777 door het Congres bekrachtigd werd. Zoo was en bleef de Generaal LAFAYETTE in landsdienst een der warmste en werkzaamste vrienden van *Amerika*. Ieder bewees hem achting en eere. Ten jare 1779 keerde hij voor korten tijd naar *Frankrijk* terug, en deed alle pogingen bij de *Fransche*-Regering, om de belangen van *Amerika* te bevorderen. Dr. FRANKLIN schreef, in een' brief van 5 Maart 1780, aan den Generaal WASHINGTON het volgende: „Ik ontving eerst onlangs den brief, welken uwe Excellentie mij de eere deed te schrijven, ter aanbeveling van den Marquis DE LAFAYETTE.

Zijne zedigheid wederhield hem, denzelven mij eerder in handen te geven. Wij zijn echter spoedig na zijne aankomst te *Parijs* met elkander bekend geworden; en zijn ijver voor de eer van ons land, zijne werkzaamheid voor onze belangen alhier, en zijne sterke gehechtheid aan onze zaak en aan uw' persoon, hadden mij dezelfde hoogachting voor hem reeds ingeboezemd, welke uwe letteren bij mij zouden hebben doen ontstaan, indien ze mij terstond overgegeven waren geworden."

Terwijl hij te *Parijs* zich bevond, werd, door Dr. FRANKLIN, den Gezant van *Amerika*, een met gepaste zinnebeelden versierd zwaard, namens het Congres, hem aangeboden, als een vereerend bewijs van erkentelijkheid voor zijne edelmoedige hulpbetooning. Nadat hij met den *Amerikaanschen* staatsdienaar het zijne had toegebragt, om de vriendschap van LODEWIJK XVI en van het *Fransche* volk in het algemeen te erlangen, keerde de Marquis nog in 1780 naar *Amerika* terug, en landde te *Boston* met aanmerkelijke versterking. Waar hij kwam, zijn goede naam, zijne onbekrompene welwillendheid, zijne innemende zeden verwekten overal eerbied en genegenheid voor hem.

In 1781 werd hem het opperbevel over een leger opgedragen, ten einde den beruchten ARNOLD tegenstand te bieden, en dien roofzieken plunderaar, zoo mogelijk, uit *Virginia* te verdrijven. Daar echter de *Fransche* vloot niet te gelijker tijd medewerkte, moest de onderneming mislukken, wat het verjagen van genoemden vijand aangaat; evenwel bragt de jeugdige held een niet gering verlies toe aan den Generaal PHILIPS en deszelfs woeste bende; gelijk hij ook eene geduchte les gaf aan den bekwaamsten der *Britsche* Generaals, Lord CORNWALLIS, die, met trotsche minachting, den Marquis een' *knaap* noemde, *die hem niet kon ontsnappen*. Doch de *knaap* was niet alleen te *werkzaam*, maar ook te *groot* voor zijne Lordschap, die weldra, met zijn gansche leger ingesloten zijnde, de dwaasheid van zijne trotsche snorkerij ondervond.

De volharding van LAFAYETTE, in weerwil van velerlei ontmoedigenden lotwissel, en zijne edelmoedigheid in het vervullen der behoeften van het leger uit zijne eigene middelen, (eenmaal had hij tienduizend *dollars* voorgeschoten, om de manschap te kleeden) doen hem van eene zoo gunstige zijde kennen, dat men niet ligt dergelijk voorbeeld meer zal vinden

in de Geschiedenis. Ware hij aan onze kusten gekomen als een arm gelukzoeker, als een afgedankt of uit zijn eigen land weggejaagd Officier, als een gereed schuurling, die voor elke zaak zich liet aannemen, waar hij slechts op soldij en buit kon hopen, gelijk dit gewoonlijk met gelukzoekers het geval is; had hij eeniglijk in de bedwelming der geestdrift zich onbezonnen onder de *Amerikaansche* strijders laten opschrijven, om, als een dweepend kruisvaarder, een enkel schitterend wapenfeit te bedrijven, — wij zouden hem gerangschikt hebben onder de gewone soort van waaghalzen, die men in alle eeuwen en landen, ten tijde van oorlog, vindt. Maar dan zoude hij afgeschrikt zijn geworden door het akelig gezigt van een uitgehongerd, naakt, terugtrekkend leger, — door de vertraging en kwellingen, gevolgen der nalatigheid van eenigen onzer Staten in het leveren van manschap en geld; gelijk ook door de daaruit ontstaande muiterijen en het deserteren der krijgslieden, dat zoo dikwijls plaats had in den *Amerikaanschen* Omwentelingsoorlog. Maar LAFAYETTE had edeler en krachtiger beweegredenen. Hij liet zich niet ontmoedigen door rampspoedige veldtogten, noch door rusteloos waken en harde dienst, jaar op jaar; terwijl men steeds te kampen had tegen het weluitgerust leger eens magtigen vijands. In zijne borst gloeide eene te warme zucht voor vrijheid, die geenszins werd uitgebluscht of verdoofd door de veelvuldige vermoeijenissen van het heen en weder trekken door de bosschen der wildernis, bij het stormachtige en gure weder in de koude luchtstreek van *Noord-Amerika*. Eindelijk gelukte het hem, als Opperbevelhebber, met het door hem gekleede leger, door een meesterstuk van krijgskunde, den Generaal CORNWALLIS te *Yorktown* in te sluiten; zoodat die hem — den *knaap* — niet ontsnappen kon, maar zich met de zijnen, in September 1781, krijgsgevangen moest overgeven aan WASHINGTON, LAFAYETTE en onze edelmoedige Geallieerden. Het bloedige tooneel, dat vóór zeven jaren te *Lexington*, in *Massachusetts*, was geopend, werd thans te *Yorktown*, in *Virginia*, gesloten. Met roem bedekt, en overal door een dankbaar volk begroet, als medeburger, bezocht LAFAYETTE verscheidene steden, en keerde vervolgens weder naar *Frankrijk*. Daar werd hij benoemd tot Adjudant-Generaal bij den Graaf D'ESTAING, die gereed was, om, met het opperbevel over land- en zeemagt, uit *Franschen* en

Spanjaarden bestaande, naar *Amerika* af te zeilen, toen de vrede werd getroffen.

LAFAYETTE begaf zich echter voor de derde maal naar de *Vereenigde Staten*, om te deelen in de zegepraal der *Amerikaansche* onafhankelijkheid. „ Moge de groote tempel — sprak hij destijds — welken wij thans voor de vrijheid opgeregt hebben, steeds eene les voor onderdrukkers, een voorbeeld voor onderdrukten, en eene schuilplaats voor de regten der menschheid verstrekken !" Zijn borstbeeld werd door de stad *Parijs* aan den Staat van *Virginia* aangeboden, en het geheele land door koesterde men voor hem de warmste gevoelens van dankbaarheid en eerbied. In 1784 nam hij afscheid van het Congres, en zeide het land vaarwel, dat hem een tweede vaderland was geworden.

Van dezen tijd af tot aan de *Fransche* Omwenteling hield de werkzame en liefderijke LAFAYETTE zich bezig met het bevorderen van de zaak der menschheid, daar hij op eigene kosten eene proeve nam ter vrijmaking van de *Neger*-slaven en ook de belangen der *Fransche* Protestanten behartigde. Bij de zamenroeping der Nationale Vergadering, in 1787, wist hij dan ook een gunstig besluit ten opzigte van hunne burgerlijke regten te bewerken. Een der *Notabelen* zijnde, deed hij eene poging, om afschaffing van de *lettres de cachet* (*) te bewerken en den toestand der gevangenen te verbeteren. Hij keurde de vernietiging van de *Bastille* goed. Ook was hij een der eersten, die op den 11 Julij eene *verklaring der regten van den mensch* voorstelde, en hij verlangde *verantwoordelijkheid van des Konings Ministers.* — Volkomene belangeloosheid kenmerkt alle de daden van LAFAYETTE. Terwijl hij de Koninklijke familie en vele andere personen tegen de woede van het gemeen beschermde, was hij tevens een ijverig voorstander van godsdienstige, staatkundige en burgerlijke vrijheid, verklarende, dat hij opstand tegen willekeurige overheersching voor een' heiligen pligt hield. Daar hij overeenkomstig deze zijne beginselen van billijkheid en regtvaardigheid handelde, maakte hij, gedurende den eersten tijd der *Fransche* Omwenteling, zich bij beide partijen verdacht, nu eens, dat hij de alleenheersching, dan weder,

(*) Geheime bevelschriften des Konings, volgens welke personen, die mishaagden, zonder vorm van regt gevangen genomen werden.

dat hij de volksregering begunstigde. Zijne volksgezindheid trouwens nam steeds toe, en in 1789 werd hij benoemd tot *Generaal-en-chef* der *Nationale Garden* van *Frankrijk* — eene grootere menigte troepen, dan misschien sedert de dagen van XERXES onder het opperbevel van een eenig man had gestaan; doch hij wist het nemen van een besluit te bewerken, dat niemand het bevel over de *Nationale Garde* in meer dan één Departement te gelijker tijd zou voeren. In de lente van 1791 ondervond hij verandering van de volksgunst; zijne troepen werden hem minder genegen ten gevolge van hevige partijzucht, daar aan den eenen kant de Koningsgezinden hem aanvielen, en hij tevens zonder reden verdacht was bij de Nationale Vergadering. Hij werd van verraad beschuldigd door MARAT en diens aanhang; ja, er was zelfs een aanslag op zijn leven gedaan door eenen booswicht, dien men ongestraft liet gaan.

Zoodra het staatsbestuur behoorlijk was gevestigd, legde hij zijn bevelhebberschap neder, en ging stil leven op een zijner familie-landgoederen. Bij deze zijne vrijwillige verwijdering bood de stad *Parijs* hem een' gouden gedenkpenning en een borstbeeld van WASHINGTON aan. Men bood hem desgelijks eene volkomene schavergoeding aan voor de verliezen, door hem geleden bij de Omwenteling; doch met de hem eigene belangeloosheid weigerde hij, iets aan te nemen. — Toen de oorlog tegen *Oostenrijk* begon, werd LAFAYETTE tot Majoor-Generaal benoemd; kort daarop verkreeg hij den rang van Luitenant-Generaal, en eindelijk dien van Maarschalk van *Frankrijk*. Het bevel over de legers van de *Maas* en *Moezel* op zich genomen hebbende, verliet hij zijn hoofdkwartier terstond na den 20 Junij 1792, ten einde klagten in te brengen over de beleedigingen, waaraan de Koning in den loop van dien dag blootgesteld was geweest; maar een bevelschrift, om hem in staat van beschuldiging te stellen, werd tegen hem uitgevaardigd. Hij zag zich verlaten door zijne troepen, die ongehoorzaamheid aan zijne bevelen thans voor pligt hielden, en het erkennen van hem als schending der wetten aanmerkten. In weerwil van deze meeningen, scheen nogtans zeker gevoel van achting en eerbied voor hem in de gemoederen zich te openbaren bij een leger, dat besloten had, zijnen Generaal aan zijn lot over te laten; — men liet hem dus tijd en gelegenheid, om voor eigene veiligheid te zorgen. Hij verzamelde dan dien eigen nacht zijne

vrienden, en onderzocht, wie, uit perfoonlijke gehechtheid aan hem, gezind mogt zijn, om mede in zijne gevaren te deelen. Men zag het duidelijk in, dat tegenftand niet mogt baten, daar hij door het gansche volk en door zijne troepen was verlaten. De genen, die vóór weinig tijds nog gehoopt hadden het lot des rijks te kunnen beslisfen, moesten derhalve onverwijld de vlugt nemen. Met tegenzin ftemde LAFAYETTE toe in eenen maatregel, die onvermijdelijk was; maar hij ontveinsde zich de bezwaren niet, welke daarmede gepaard gingen; — hij wilde nogtans liever ongelukkig dan schuldig in de oogen der menschen zijn. Hij befloot dus, zich te verwijderen, eer het naderend daglicht hem wederom het treurig gezigt zou aanbieden van een misnoegd leger, dat vroeger zoo fterk aan hem gehecht was, en dat nu nog, zijn ongeluk ontziende, befloten had, zijne vlugt niet te verhinderen.

Hij fteeg derhalve te paard en reed weg, vergezeld van zeventien perfonen, waaronder LATOUR MAUBOURG, de vriend zijner jeugd, — ALEXANDER LAMETH, vroeger een zijner bitterfte vijanden, thans zijn deelgenoot in het ongeluk, — BUREAU DE PUSY, welke drie malen Voorzitter van de Conftituérende Vergadering was geweest, — voorts eenigen van zijne *Aides-de-camp*, en anderen, die de wraak van de zegepralende partij vreesden. Niemand hunner deed eenige poging, om een enkel bataljon tot het verlaten der vanen te verleiden, en door zulke lage middelen de gunst des vijands te zoeken; integendeel, hun eenige wensch was, naar een afgelegen land zich te begeven, en daar betere dagen af te wachten. Het *Fransche* grondgebied verlaten hebbende, trokken zij eenige mijlen voort, zonder hindernis te ontmoeten. Ieder had de uniform van zijnen rang behouden, en op hunnen weg gaven zij rondborftig zich uit voor de genen, die zij waren, — *Officieren, welke, het leger verlaten hebbende, naar Zwitserland reisden.* Eindelijk ontmoetten zij eene *Oostenrijksche* patrouille, en gaven, op gedane aanvrage, wederom hunne namen en hunnen rang te kennen, tevens de redenen er bijvoegende, welke hen bewogen hadden, om hun land te verlaten. Hierop werden zij aangehouden en voor gevangenen des Konings van *Pruisfen* verklaard.

Onmiddellijk hierop had eene lange onderhandeling tusfchen de Hoven van *Berlijn* en *Weenen* plaats, betrekkelijk deze

gevangenen. Ten laatste werd bepaald, dat de Monarch, die bevel over de vereenigde legers voerde, de bewaring van LAFAYETTE en diens medgezellen op zich nemen zoude. Zij werden gevolgelijk onder geleide verder gevoerd en te *Wezel* in den kerker geworpen. Zij waren ieder afzonderlijk opgesloten, en steeds onder toezigt van Officieren, die stellige bevelen hadden ontvangen, om hen geen oogenblik uit het oog te verliezen, noch antwoord te geven op eenige der vragen, die zij doen mogten.

LAFAYETTE, overstelpt van droefheid en verdriet over zoo wreede behandeling, werd ziek, en wel zoo gevaarlijk, dat er aan geene herstelling scheen te denken. Ook in dezen toestand mogt MAUBOURG zijnen vriend niet bezoeken, die, zoo men meende, weldra sterven zoude. De ziekte nam echter eene gelukkige wending, en de Koning van *Pruisfen*, voordeel hopende te doen met zijne herstelling, liet hem aanbiedingen doen, dat zijn toestand zoude verbeteren, indien hij partij tegen *Frankrijk* wilde trekken. Maar LAFAYETTE gaf in een fier antwoord zijne verontwaardiging over zoodanig voorstel te kennen. Hierop werd hij nog harder behandeld. Men wierp hem en zijne medgezellen in een' wagen en vervoerde hen naar *Maagdenburg*, maar zorgde, dat zij niets van hunne familiën te weten konden komen, omtrent wier lot zij zeer ongerust waren, uit hoofde van de verbanningen en vervolgingen in *Frankrijk*. Het schijnt, dat hunne vijanden, door hen alzoo te vervoeren, hunne ellende hebben willen verzwaren, en tevens de verontwaardiging des volks tegen hen gaande maken; maar, zoo dit hun oogmerk is geweest, hebben zij hunne maatregelen kwalijk gekozen, daar overal bleek, dat de onregtvaardigheid van het gevangenhouden en de standvastige moed der gevangenen belangstelling en medelijden wekten. Zij bleven, gedurende een geheel jaar, te *Maagdenburg* in een vochtig en donker gewelf, dat omgeven was door hoog paalwerk, en den toegang had door vier achtervolgende deuren, welke door ijzeren staven versterkt en met zware hangsloten voorzien waren.

Eindelijk gaf de Koning van *Pruisfen* onverwacht bevel, dat LAFAYETTE overgebragt zoude worden naar *Neisf*. Te vergeefs verzocht MAUBOURG, dat hij bij zijnen vriend opgesloten mogt worden. Men weigerde hem deze gunst, en voerde hem naar *Glatz*, werwaarts BUREAU DE PUSY kort daarna ook gebragt werd. ALEXANDER LAMETH, die

gevaarlijk krank was, kon niet met zijne lotgenooten vervoerd worden. Door herhaald ſmeeken erlangde diens moeder de toelating van den Koning van *Pruisſen*, dat hij mogt achterblijven; en, daar binnen kort de vrede tusſchen dien Vorst en de *Fransche Republiek* geſloten werd, was hij zoo gelukkig, dat hij zijne vrijheid wederkreeg. De andere gevangenen bleven thans opgeſloten te *Neisſ*, ten einde aan *Oostenrijk* overgeleverd te worden. Offchoon nu hunne gevangenis nog vochtiger en ongezonder was, dan eene der andere, meenden zij echter reden te hebben, om zich gelukkig te achten, dat hun werd toegeſtaan, het gezelſchap van Mevrouw MAISSONNEUVE te genieten, welke den moed had om derwaarts te trekken, ten einde te deelen in het lot van haren broeder LATOUR MAUBOURG.

Na verloop van eenigen tijd werden zij vervoerd naar *Olmutz*. Bij hunne aankomst aldaar ontnam men hun alles; hunne gespen en horloges mogten zij behouden, maar volſtrekt geen boek, waarin bij geval het woord *vrijheid* voorkwam. Aan ieder hunner werd, terwijl men hen afzonderlijk in hokken opſloot, te kennen gegeven, dat zij voortaan niets zien zouden, dan de vier wanden van hunnen kerker; dat zij geenerlei mededeeling te verwachten hadden, zoo min wat perſonen als wat zaken aanging; dat zelfs het noemen van hunne ware namen aan de Cipiers en in de berigten, die naar het Hof opgezonden werden, verboden was; dat zij vervolgens alleen door nommers aangeduid zouden worden; dat zij nooit eenig berigt aangaande het lot van hunne familiën zouden kunnen ontvangen, noch van hunnen eigen' toeſtand geven; en dat, daar menſchen in zoodanige omſtandigheden ligt tot zelfmoord vervallen, het gebruik van mes, vork en elk ander werktuig, waarmede iemand zich het leven zou kunnen benemen, hun ontzegd werd.

Na drie onderſcheidene verklaringen van Geneeskundigen, dat verſche lucht volſtrekt noodig was voor LAFAYETTE, werd hem eindelijk toegeſtaan, te wandelen in de vesting; en deze toegevendheid ſtrekte zich vervolgens zoo verre uit, dat hij, op zekere dagen, in een open rijtuig mogt rijden, met eén' Officier aan zijne zijde, een' koetſier op den bok en twee ſoldaten achterop.

Terwijl hij in den kerker te *Olmutz* zoo hard werd behandeld en dagelijks iets ergers moest vreezen, was zijne ongelukkige vrouw te *Parijs* in eene gevangenis opgeſloten, en

verwachtte hetzelfde lot, dat reeds de meesten harer nabestaanden ondergaan hadden. De val van ROBESPIERRE intusfchen redde haar leven, alhoewel het nog geruimen tijd duurde, eer zij hare vrijheid erlangde, en krachten genoeg had, om zeker plan ten uitvoer te brengen. Middel gevonden hebbende, om *Frankrijk* te verlaten, landde zij den 9 September 1795 te *Altona*, en zette onmiddellijk hare reis naar *Weenen* verder voort, onder den naam van MOTIER, van een' *Amerikaanschen* pas voorzien zijnde. Het gelukte haar, de hoofdstad van *Oostenrijk* te bereiken met hare twee dochters, zonder dat het doel harer reize ruchtbaar was geworden. De Prins VAN ROSENBERG, getroffen door hare huwelijksliefde en door haar ongeluk, verwierf voor haar gehoor bij den Keizer, en verlof, om in de gevangenfchap van man en vader te deelen; doch niet de minste hoop op bevrijding van LAFAYETTE werd haar gegeven.

Gedurende twee jaren bleef deze belangwekkende familie ingekerkerd binnen de muren der gevangenis, en werd met noodelooze hardheid behandeld. Dewijl zij in akelige gaten bedorven lucht inademden, werd Mevrouw LAFAYETTE ziekelijk, en ook de gezondheid harer dochters leed niet weinig. MAUBOURG, PUSY en LAFAYETTE waren nu reeds drie jaren en vijf maanden opgesloten geweest in dezelfde galerij, zonder elkander te zien, of van elkanders lot iets vernomen te hebben, en zonder eenig uitzigt op verlossing; wanneer het *Fransche Directoire* door den Gezant BARTHELEMY eene poging liet doen, om hunne vrijheid te bewerken; maar vruchteloos. Eindelijk stemde het Hof van *Oostenrijk* daarin toe, nadat de Overwinnaar van *Italië* een' voormaligen *Aide-de-camp* van LAFAYETTE tot hetzelfde einde had gezonden. Maar de Ministers van *Oostenrijk* zochten bij deze gelegenheid nog voorwaarden te bedingen, welke de gevangenen niet konden aannemen. Men vorderde tevens, dat LAFAYETTE terstond *Europa* zou verlaten. Deze zeide, in een edel en vrijmoedig antwoord, onder anderen: „ Zijne Majesteit, de Keizer en Koning, wenscht verzekering te hebben, dat ik, onmiddellijk na mijne bevrijding, zal vertrekken naar *Amerika*. Dikwijls heb ik uit eigene beweging dit oogmerk reeds te kennen gegeven; maar als mijne toestemming in de tegenwoordige omstandigheden aangemerkt moet worden als een erkennen van het regt, om zoodanige voorwaarde op te leggen, oordeel ik het niet betamelijk, dit

voorftel aan te nemen." Hij voegde er nog bij: „ Daar zijn zekere pligten, van welke ik mij nimmer kan ontflaan. Zoo heb ik betrekking op de *Vereenigde Staten*, en nog meer bijzonder op *Frankrijk*. Ik mag in geene onderhandeling treden met iemand ter wereld, wanneer het zoude ftrijden tegen de eifchen, welke mijn vaderland op mijn' perfoon heeft." Deze onverwachte tegenkanting verbitterde grootelijks het Hof van *Oostenrijk*, en de deuren van hunnen kerker werden op nieuw gefloten, offchoon men aan BUONAPARTE te kennen had gegeven, dat zij in vrijheid gefteld waren. Doch toen deze eindelijk vernam, wat er gebeurd was, deed hij zijn verzoek fterker aandringen, waarvan het gevolg was, dat zij in de maand September 1797 hunne vrijheid erlangden.

Zij vertrokken fpoedig naar *Hamburg*. Aan Mevrouw LAFAYETTE vergund geworden zijnde in *Frankrijk* terug te keeren, ftond BUONAPARTE, kort na de omwenteling van November 1799, ook haren echtgenoot toe, dat hij weder naar het vaderland zich zoude begeven. LATOUR MAUBOURG, als ook zijn zoon en broeder werden teruggeroepen in 1800. De vriendfchappelijke betrekkingen met de familie LAFAYETTE werden nu nog meer verfterkt door eene huwelijksverbindtenis tusfchen den jongen MAUBOURG en eene dochter des Generaals. ALEXANDER LAMETH, in 1796 door den invloed zijner moeder zijne vrijheid verkregen hebbende, was naar *Engeland* gegaan, en erlangde mede eerst in 1800 verlof, om zich weder in *Frankrijk* te vestigen.

Aan LAFAYETTE werd nu de befcherming van BUONAPARTE aangeboden; maar hij wilde met diens beftuur niets te doen hebben. Steeds de zaak der vrijheid behartigende, ftemde hij tegen, toen BUONAPARTE levenslang *Conful* werd benoemd. Ook bedankte hij voor den post van *Senateur*, en, zich met den vorm van regering in *Frankrijk* niet kunnende vereenigen, week hij naar *Hamburg*, alwaar hij als een bijzonder perfoon ftil leefde tot aan de verandering van beftuur. Nu keerde hij weder naar *Frankrijk*, en hield zich, gelijk een tweede CINCINNATUS, op zijn landgoed met den akkerbouw bezig.

Vervolgens zich als Candidaat aangeboden hebbende, werd hij tot lid van de Kamer der Afgevaardigden benoemd en tot Vicepréfident van dezelve gekozen. Na den flag bij *Waterloo*, toen BUONAPARTE het beftuur wilde ontbinden en

zich tot Dictator opwerpen, verscheen LAFAYETTE op de tribune, en ontrolde de driekleurige vlag van 1789, uitroepende: *Vrijheid*, *Gelijkheid*, *openbare Orde!* Hij bewerkte, dat de zitting *permanent* werd verklaard, en dat ieder, die de vergadering mogt pogen te ontbinden, voor verrader van zijn land gehouden en terstond gevonnisd zou worden. Hij drong aan op den afstand van NAPOLEON, en liet zich benoemen, om een gezantschap te helpen uitmaken, dat bij de verbondene Mogendheden om het staken der vijandelijkheden moest verzoeken. Die poging mislukte, en de overgave volgde. Na de wederherstelling der BOURBONS betrok hij op nieuw zijn stil en geliefd verblijf op het land, *la Grange* genaamd. Het Departement *la Sarthe* koos hem vervolgens tot Afgevaardigde. De invloed van dezen ouden voorvechter der vrijheid was zoo zeer gevreesd bij de Ministers en hunne aanhangers, dat men alle mogelijke middelen aanwendde, om zijne herkiezing te beletten. LAFAYETTE zelf nu bleef gaarne in den schoot zijner familie, en bragt met genoegen daar een aantal jaren door in wijsgeerige rust. Hij smaakte de voldoening, dat hij op een in dienst der menschheid doorgebragt leven kon terugzien; terwijl hij de dankbaarheid, vriendschap en bewondering der *Amerikanen* heeft verworven in eene mate, die het naast komt aan den eerbied, welken men gevoelt voor zijnen onsterfelijken vriend — voor WASHINGTON.

LAFAYETTE verscheen weder in *Parijs*, op den 22 Februarij 1818, bij gelegenheid, dat een gezelschap van *Amerikanen* zich vereenigde, om den geboortedag van den bevrijder huns lands te vieren. Toen bragt hij zijne erkentelijke hulde toe aan de nagedachtenis der dappere krijgslieden van *Amerika* en *Frankrijk*, welke in de verdediging des lands roemrijk vielen voor de zaak der vrijheid en onafhankelijkheid.

Ten jare 1824, in de maand Augustus, bezocht LAFAYETTE nog eenmaal de *Vereenigde Staten*. Hij landde te *New-York*, alwaar hij werd ontvangen met die geestdrift en hartelijkheid, waarvan hij overal op zijne reize door het land de treffendste blijken mogt ontvangen. Hij zag het land, waarvoor hij zijn bloed had gestort, bloeijend en gelukkig, en ontving van meer dan tien millioenen vrije menschen de verzekering, dat hij op de algemeene liefde en dankbaarheid

der genen kon rekenen, voor wier bevrijding en geluk hij zoo edelmoedig en waardig had gestreden.

Zoo schreef een *Noord-Amerikaan*, in Louwmaand 1829, over LAFAYETTE. — Dat de bevolking van *Parijs*, in de jongste dagen van verwarring, het oog weder vestigde op dezen met regt geachten grijsaard, die kennis en ondervinding bij gematigdheid en geestdrift voor de goede zaak bezit, is geenszins te verwonderen, maar integendeel aan te merken als een verblijdend teeken. Waar men, bij de algemeene wanorde en volslagene regeringloosheid, rondom zoodanigen man zich schaart, heerscht blijkbaar onder de menigte een geheel andere geest, dan weleer. Ook *Frankrijk* heeft nut getrokken uit doorgeworstelde rampen. (*) *Vrijheid en Orde* is nog de zinspreuk van LAFAYETTE, en deze schoone spreuk prijkt op de vaandels der *Nationale Garde*, waarover hem het opperbevel werd opgedragen. De Generaal heeft zich, gelijk men weet, die keuze laten welgevallen, en zijne hooge jaren, als 't ware, vergeten, om zijne medeburgers van dienst te zijn. Hij, die van zijne jeugd af zoo edele gevoelens aan den dag legde, kon hier geenszins, als een ledig aanschouwer, blijven stilzitten. Hij schroomde niet, terstond in de eerste dagen van gevaar, eer men de gevolgen der Omwenteling met zekerheid kon berekenen, aan den wensch der weldenkenden te voldoen. Hij nam den post van Opperbevelhebber der *Nationale Garde* op zich, en vaardigde de volgende verklaring in het openbaar uit: „ Het vertrouwen des volks van *Parijs* roept mij nog eenmaal tot het bevel over zijne gewapende magt. Ik heb met geestdrift en vreugde de pligten, welke mij zijn toevertrouwd, op mij genomen, en ik voel mij, even als in 1789, sterk door de goedkeuring van mijne geachte medeleden, die heden in *Parijs* zijn vereenigd. Ik zal geene (staatkundige) geloofsbelijdenis afleggen; mijne gevoelens zijn bekend. Het gedrag van de *Parijsche* bevolking in deze laatste dagen van beproeving doet mij meer dan ooit er trotsch op zijn, mij aan haar hoofd te bevinden. De vrijheid zal zegevieren, of wij zullen met haar vergaan!"

(*) Wij *hopen* meer, dan wij *gelooven*, dat des Vertalers gunstig oordeel door de uitkomst bevestigd worde. *Redact.*

DE ZIGEUNERS, OF ZWERVENDE HEIDENEN, IN WALLACHIJE.

(Uit de Brieven van een' jongen *Griek* overgenomen.)

Ik had in *Wallachije* mijn verblijf ten huize van een' mijner vrienden, die, gelijk ik, koopman was, en in een ellendig dorp woonde, dat slechts uit armoedige hutten bestond. Ieder vreemdeling, die maar een eigen paard bezit, of eene vreemde kleeding draagt en eenige *piasters* heeft, wordt daar *genadige Heer* genoemd. Treurig is de toestand der bewoners van dit land: de menigte leeft in diepe vernedering; kunstvlijt is er niet; die de magt heeft, zoekt door onderdrukking zijner medemenschen het meestmogelijke voordeel te behalen. Tusschen heer en slaaf schijnt geene andere betrekking te zijn, dan — de stok: de eene beveelt en klopt, de andere houdt den rug toe en gehoorzaamt. Ieder, die zich opwerpt, is hier meester. Slechts voor het uitwendige bestaat er onderscheid; wat zedelijkheid aangaat, zijn heer en slaaf elkander gelijk in verdorvenheid, onwetendheid en verlaging; ja, de rijke heeft aldaar niet eens de treurige meerderheid, dat hij zijne gebreken onder den schijn van uiterlijke beschaving eenigermate zou weten te verbergen; onder het zijden gewaad van den *genadigen Heer* schuilen dezelfde ondeugden, als onder het grove kleed van den boer in *Wallachije*. Vreemdelingen, als *Joden*, *Grieken*, *Serviërs* of *Bulgaren*, drijven daar grootendeels den handel. In deze betrekking kwam ook ik tot mijnen vriend, die van eene der aanzienlijkste familiën te *Konstantinopel* afstamt. Als hoofd van een niet onbeduidend handelhuis zag hij dikwijls zich genoodzaakt afwezig te zijn, en leidde reeds eenige jaren het harde, werkzame en gevaarlijke leven van koopman in de *Levant*. Somwijlen liet hij dus mij alleen in zijn dorp. Jong, zonder ondervinding, onder eene bevolking, welker spraak en zeden ik niet kende, bragt ik, gelijk de meeste rijken in *Wallachije*, mijnen tijd met rooken, drinken, jagen, rijden of in verveling door, en plaagde nu en dan, tot afwisseling, de boeren.

Op eenen avond, als mijne *Wallachijers* van hunnen arbeid terugkeerden, hield ik mij in den hof bezig, om eenige koopwaren, die aldaar des nachts moesten blijven, met paalwerk te omgeven, ten einde het wegvoeren of stelen te beletten. Plotseling hoorde ik een gedruisch, dat mijne op-

merkzaamheid trok. Dit, eerst verwijderd, geraas nam toe, en kwam ieder oogenblik nader; het waren menschenstemmen, ruwe en zonderlinge gezangen, geschreeuw van kinderen en vrouwen, geluiden van dieren, — kortom, ik kan de akelige gewaarwordingen niet beschrijven, die ik op dien avond had, terwijl de wind uit de wijde vlakte van *Wallachije* eene zoo geheel ontstemde harmonie naar ons toe waaide. Ware ik ergens in de woestijn van *Arabië* geweest, ik zou gemeend hebben, eene bende *Bedouïnen* of eene karavaan met kameelen te hooren; en ik had het ook hier wel daarvoor mogen houden, want *de woestijnen van Wallachije hebben ook hunne karavanen en Bedouïnen.* „Wat is dat toch," vroeg ik den eersten bediende mijns vriends, een' sterken boer, dien men tegen zijnen wil tot kantoorbediende gemaakt had; „wat is dat, BIVALAKI?" — „Nog eene echt *Egyptische* landplaag, genadige Heer!" — „Hoe! sprinkhanen?" — „Neen, veel erger, genadige Heer! het zijn *Heidenen.*" — „Heidenen!" riep ik en verbleekte, terwijl ik dacht aan de koopwaren van mijnen vriend, die onder den blooten hemel lagen. De lange lansen van een' troep *Arabieren* zouden mij minder vrees aangejaagd hebben, dan deze lange, kromme vingers der Heidenen, die ik reeds in mijne waren meende te zien woelen.

„En deze willen den nacht over hier blijven? Zij moeten zoo verre mogelijk voort; zij moeten weg, het moge dan gaan zoo het wil." — „Heb geene zorg, genadige Heer! wij willen dezen nacht goed wacht houden, en de dieven zullen zich met de hoenders van het dorp vergenoegen; wee de genen, die nog niet naar derzelver nachtverblijf omhoog gevlogen zijn!" — „Maar wij kunnen toch niet dulden, dat deze zwervers hier de wet stellen en het dorp op zekere brandschatting stellen; laat ons eenige lieden verzamelen, en hen dwingen, dat zij verder trekken." — „Geloof mij, genadige Heer! gij moet u met deze menschen volstrekt niet bemoeijen; dit is zeker het beste. De Heidenen zijn even als de distels: die haar aanroert, steekt zich."

Offchoon deze raad zeer verstandig was, luisterde ik toch niet naar denzelven, maar beval den braven BIVALAKI, mij te volgen. Hij gehoorzaamde, en toonde zich terstond bereid, om mij voor de gevolgen van mijne dwaasheid te beveiligen, alhoewel hij wijselijk mij afgeraden had. Met hem

begaf ik mij derhalve op weg, en kwam spoedig in het verblijf der Heidenen, daar zij omtrent tweehonderd schreden van het dorp zich gelegerd hadden. Zij huisden in slechte tenten van geitenvellen, waarvan de ingang aan de van het dorp afgewende zijde was. Ik naderde dus, zonder bemerkt te worden. Welk een gezigt trof mij daar! Zelden aanschouwt het oog eens Christens iets dergelijks. Rondom een groot, onder den blooten hemel aangestoken vuur lagen eenige menschelijke gedaanten onder elkander, welke ik naauwelijks kon onderscheiden van hunne viervoetige medgezellen; het eenige voorregt, dat de tweebeenige schepselen zich aangematigd hadden, bestond daarin, dat zij iets nader aan het vuur lagen, buiten twijfel om schielijker gereed te zijn bij de gewigtige aangelegenheid van het eten, dat in een' verbazend grooten ketel toebereid werd. Naakte kinders hingen aan de borsten van eveneens naakte en bruine moeders, terwijl ze te zamen afschuwelijke groepen van ellende en morsigheid vormden. Ik zeide *moeders*, maar dit is niet wèl uitgedrukt; want alles was hier gemeenschappelijk goed — ook de vrouwen en kinders: *echtgenooten* en *moeders* waren er niet. De voedster geeft hare borst aan het kind, dat gaarne bij haar en misschien het hare niet is, want dit weet zij niet, — de jonge hond zuigt het zwijn, en de jonge kat zuigt de teef; alles is onder elkander — alles vermengd. Gewone familiebetrekkingen bestaan er niet bij deze verschrikkelijke verwarring en regeringloosheid, in dezen *chaos* der natuur, waar de mensch geene andere meerderheid kent, dan ligchamelijke kracht, geen' anderen band, dan dien het toeval knoopt, en geene andere neiging, dan dierlijken lust.

Weldra werd mijn bespieden door eenen hond van de bende of het niet minder waakzame oor van een' der Heidenen verraden. Eene algemeene beweging ontstond in den verwarden hoop, waar op eensmaal alles in onrust was en nieuw leven scheen te scheppen, gelijk in een mierennest, dat men stoort. Twee of drie mannen sprongen heftig uit eene tent op, en vroegen mij in de *Wallachijsche* spraak, op een' zeer stouten toon, wat ik wilde. Maar de vreemde kleeding, die zij aan mij bemerkten, maakte hen weldra een weinig eerbiediger; en als ik hun mijn' vasten wil te kennen gaf, dat zij zich van het dorp verwijderen zouden, had de *Wallachijsche* boerenspraak geene bewoordingen, die ootmoedig genoeg waren,

om hunne smeekende beden uit te drukken. Zij waren zoo vermoeid, zeiden zij, en de dorpen zoo verre af gelegen; zij verlangden niets meer, dan een hond, een weinig aarde, om er op neder te liggen, en een weinig water tot verkwikking; ik konde, voegden zij er bij, het toch niet over mijn hart brengen, een' ongelukkigen stam, die buiten het dorp het brood der ellende eten wilde, en niet eens om de afgevallen kruimels mijner tafel bedelde, weg te jagen.

Ik moet bekennen, dat mijn, door de ontmoeting van dezen steeds bedelenden en uitgehongerden hoop verhard, gemoed door het aanhoudend klagen bijna bewogen ware geworden; ik hield echter vol met zekere vastheid, en hoe meer ik mijne stem verhief, des te zachter werd de toon mijner tegensprekers, bijzonder wanneer zij den geduchten stok aanzagen, waarmede mijn medgezel bewegingen maakte, om als 't ware mijne woorden te ondersteunen en te bekrachtigen; want in *Wallachije* is tegen dit bewijs niets in te brengen, — de slaande persoon heeft altijd gelijk. Eindelijk rukte ik in mijn ongeduld eene der pennen van de tent uit den grond, en het zwakke gebouw dreigde in te storten. Ik had het niet moeten doen; en er waren slechts weinig oogenblikken noodig, om mij dit begrijpelijk te maken. De gansche stam geraakte terstond in beweging. Naakte vrouwen kwamen er uit. Afzigtig boven alle verbeelding was derzelver gedaante. Met lange, morsige, zwarte haren bedekt, en met vonkelende oogen, strekten zij hare kromme vingers tegen mij uit, en vervloekten mij, in hare barbaarsche taal, met alle mogelijke verwenschingen. Als zij eindelijk hare kelen heesch geschreeuwd hadden en geen geluid meer konden geven, grepen zij elk een dier kleine, akelige schepsels, welke zij op hare armen droegen, slingerden dezelven in het rond, gelijk het kind met eenen slinger doet, en dreigden, mij daarmede te slaan.

Verbaasd over dezen laatsten trek van hare verschrikkelijke welsprekendheid, deinsde ik terug. Mijn getrouwe bediende was, even als ik, in verwarring; en zijn blijkbaar onrustige, rugwaarts geslagen blik scheen mij te raden, mijn heil in de vlugt te zoeken. Ik begreep hem, en, een weinig te laat den raad volgende, welken ik vroeger had moeten aannemen, begaf ik mij haastig achterwaarts, meer loopende dan gaande, en liet het volkje, dat ik in beweging had gebragt, gaarne aan deszelfs los over. Maar, in weerwil der snelheid van

mijnen terugtred, werd ik toch tot aan den ingang des dorps vervolgd door den ganſchen troep, — vrouwen en kinderen, paarden, honden en varkens mede daaronder begrepen, — en het akelig geſchreeuw vervolgde mij nog verder, ofſchoon de bende zelve deze grenzen niet durfde overſchrijden. Mijn bediende volgde mij weldra, doch niet alleen; hij ſleepte bij de haren (dit middel vervangt in *Wallachije* de plaats van boeijen) een' grooten, bruinen kerel, met een' langen, bruinen rok, wollen gordel en muts van ſchapenvel, die de Heidenen met de *Wallachijſche* boeren gemeen hebben, mede. Het was de Hoofdman van den ſtam. Het eenige teeken zijner waardigheid beſtond in eene korte, dikke zweep van lederen riemen, en met koperen ringen bezet. Hij droeg dezelve aan den gordel, en bediende zich er van, om zijne bevelen bij deze woeste bende ten uitvoer te doen brengen. Bivalaki had hem voor een huis in het dorp gegrepen, alwaar hij bedelen of ſtelen wilde, zoo hij hiertoe maar gelegenheid mogt hebben. Ik was in eene ſlechte luim; en dat is men gewoonlijk, als men onregt gedaan heeft: ik bedroefde mij dus geenszins over deze vangst, en meende mijn onaangenaam wedervaren op zijnen rug te mogen verhalen. Ik liet hem binnenkomen, en eenige ligte ſtokſlagen deden hem mijne milde bedoelingen ten eerſte zeer goed begrijpen.

Mijn oogmerk was echter niet zoo zeer, mijzelven door eene ellendige wraak voldoening te verſchaffen, als wel zijnen ruwen hoop daardoor ontzag in te boezemen, en zijne vrijheid tot voorwaarde van hunnen ſpoedigen aftogt te ſtellen. Doch ongelukkig had ik buiten den waard gerekend, en niet gedacht aan het erbarmelijk geſchreeuw, dat hij terſtond bij den eerſten ſlag maakte, in plaatſe van dat heldhaftig geduld te toonen, waardoor de *Wallachijers* bij dergelijke ſtrafoefeningen zich onderſcheiden. In een oogenblik was de ganſche ſtam onder mijne venſters verzameld, als een hoop *Dynns* (booze geesten). Niets bleef er achter, — allen waren gezamenlijk voortgerukt, de tweevoetigen en de viervoetigen, ook die zwarte kollen met de levende ſlingers (kinders), welke zij in het rond zwaaiden, terwijl zij tegen mijn zwak paalwerk drongen, dat elk oogenblik kon inſtorten. Deze afſchuwelijke vrouwen dreigden mij, hare kinders op de ſteenen van de binnenplaats te werpen, en zeiden, dat ik haar dezelven dan betalen zoude. Zoodanige geheel ongewone aanvallen zouden zelfs het onverſchrokkenſte garnizoen

vreeze aangejaagd hebben. Men zal het dus begrijpelijk vinden, dat ik, zoodra mogelijk, eene overeenkomst zocht te treffen. Zij verlangden den Hoofdman tot elken prijs terug te bekomen; want een Koning in *Azië* boezemt zijnen onderhoorigen geen grooter ontzag in, dan zoodanig hoofd onder de zwervende Heidens bij zijnen stam heeft; zijn woord is eene wet en zijn blik eene gunst, terwijl zijne zweep hem tot schepter dient — hij is priester, wetgever en oppermagtig heer tevens.

Wij waren het spoedig eens omtrent de voorwaarden. Ik gaf aan den stam het gevreesd en vereerd Opperhoofd weder, maar behield de geduchte zweep, als zegeteeken. Ik bekrachtigde het verbond met een geschenk van eenige hoenders; en de stam trok terug, mij met zegenwenschen overladende. Nadat de nacht voorbijgegaan was, dien de Heidenen buiten twijfel geruster, dan ik, doorgebragt hadden, terwijl zij de hoenders der Christenen opaten en zich daarmede vrolijk maakten, brak de gevreesde en inderdaad vreeselijke bende des morgens vroeg op, tot mijne en niet minder tot der boeren groote blijdschap.

EENE DOOR H. VAN ALPHEN OPGEHAALDE PLAATS UIT EEN OUD BOEK.

„ Hetgeen zeker zonderling is, en in den tegenwoordigen „ tijd vooral aandacht verwekken moet, is dit, dat er in het „ jaar 1665 te *Frankfort* een boek uitkwam van den Graaf „ VAN FLISCO, onder dezen titel: *Decas de fato annisque* „ *fatalibus tam hominibus quam regnis mundi*, waarin, uit de „ berekening van de driehoeken in het eerste vierdedeel van „ den kring van Saturnus, (ik hoop, dat mijn Lezer deze „ berekening beter dan ik verstaat) voorspeld wordt, dat, in „ de helft der 18de eeuw, de omwentelingen in de Monarchiën beginnen zullen; en dat tegen het jaar 1840 de Ko- „ ningen, wegens hunne onbekwaamheid tot de regering, „ (*principum regnandi imperitia*) door anderen van hunne „ rijken beroofd, en aan de alleenheerschingen bijkans een „ einde gemaakt worden zal. Ook geeft de Schrijver te ken- „ nen, dat die onbekwaamheid grootendeels daarin bestaan „ zal, dat men de staatsverrigtingen niet overeenkomstig de „ centraalkracht leiden kan. — Zie het *Magazin der Euro-*

„ *pälischen Staaten-Verhältnisse* van het jaar 1797. Heft IX.
„ S. 396, 397."

Zoo schreef de zalige HIERONYMUS VAN ALPHEN in zijn werk: *Predikt het Evangelium allen Creaturen*, 2de druk, 1803. bl. 245, 246.

SCHETS VAN DEN RUSSISCHEN VELDMAARSCHALK SUWAROW.

De Graaf SUWAROW, *Generaal en chef* der *Russische* legers, is buiten tegenspraak een der meest ongemeene mannen van onzen leeftijd geweest. Had hij de gave niet bezeten, om een onbepaald vertrouwen in te boezemen, en ware een goede uitslag niet altijd het gevolg geweest van zijne ondernemingen, — zijn vermaarde terugtogt moet immers ook voor eene overwinning gehouden worden, — men zoude in hem niet anders zien, dan een' verwaanden snoever en roekeloozen krijgsman, die door blinde en wilde drift zich liet wegslepen. Hij is in het Westen vooral bekend door zijne overwinningen in *Italië*, ten tijde dat *Frankrijks* meerderheid de vrijheid van *Europa* begon te bedreigen, en uit dien hoofde is aan zijnen naam de herinnering van nationale onafhankelijkheid verbonden; evenwel kunnen wij hem niet anders beschouwen, dan als een werktuig in vreemde handen, — dan als een' krijgsman, dorstende naar bloed, gretig naar roem, doch voor het overige onverschillig omtrent de zaak, die hij verdedigt, en omtrent de slagtingen, die hij aanregt, zijnde dezelfde te *Ismaël*, te *Warschau*, in het midden der *Alpen*, en overal zijnen weg door verschrikkelijk bloedvergieten teekenende.

Hij vereenigde in zich een' vluggen blik, eene zeldzame schranderheid, en eene onverschrokkenheid, welke niet te beschrijven is. Zijne spreuk was: *Voorwaarts!* en zijn voorbeeld bekrachtigde zijne beginselen. *De plaats van een' Generaal*, zeide hij, *is aan het hoofd van, niet achter zijn leger.* Ook moest men hem, ten dage van het gevecht, in het heetste van den strijd zoeken, waar voor de veiligheid van zijn leven geen andere waarborg was, dan de gehechtheid zijner soldaten, die met geestdrift hun leven voor hem waagden. Zoo min het bloed der zijnen als dat der vijanden sparende, deed hij het stroomen als water.

In den veldtogt van 1789, in den slag van *Rimnik*, waarin

21,000 *Russen* en *Oostenrijkers* een leger van 100,000 *Turken*, na een' hardnekkigen tegenstand van elf uren, in volslagene wanorde op de vlugt dreven, zag de Prins VAN COBURG zich op het punt van omsingeld te worden, en schreef aan SUWAROW, dat hij hem zonder uitstel moest te hulp komen. SUWAROW scheurde een stukje van den ontvangen brief, krabbelde er in haast de woorden op: *Ik kom*, en zond den *Aide-de-camp* naar zijnen Generaal terug. Dit alles geschiedde in een oogenblik. Terstond snelde hij heen, en kwam juist, toen de strijd zou beginnen. De Prins VAN COBURG wilde, dat hij aan zijne manschap een weinig rust zou gunnen: *Mijne lieden*, sprak hij, *hebben die niet noodig; Sint* NIKOLAAS *voor mij, ik achter hem, mijne soldaten achter mij, — laat ons op den vijand los gaan. Voorwaarts!*

De rustelooze werkzaamheid van SUWAROW scheen de aanvallen van eene aanhoudende koorts te gelijken; zijn geest hield zich telkens met eenig plan bezig. Toen hij in *Italië* verscheen, vonden de *Franschen* in hem een' Generaal en een' soldaat tevens — een man, die wist te berekenen, en die durfde vechten. Onbuigzaamheid was een hoofdtrek in zijn karakter. Toen Keizer PAUL het ondernam, de uniform zijner troepen te veranderen en het dragen van gebonden haar in te voeren, weigerde SUWAROW, zich daarnaar te schikken. *De staarten*, zeide hij, om zich te regtvaardigen, *zijn geene pieken, en de krullen geene kanonnen!*

Zijne gramschap, die hij zelden wist te bedwingen, vervoerde hem nu eens tot honende beleedigingen, dan weder tot wreedheid. Vrijheid in het spreken mishaagde hem echter niet. Men verhaalt, dat hij, bij zekere gelegenheid, door zijne drift weggesleept, een' soldaat onmeedoogend sloeg. Een jong Officier, in zijne nabijheid zijnde, sprak eindelijk met luide stem: *De Veldmaarschalk* SUWAROW *verbiedt ons, aan onzen toorn den vrijen loop te laten.* Daarop zeide hij oogenblikkelijk: *Men moet den Veldmaarschalk* SUWAROW *gehoorzamen*, en hield op met slaan.

Zijne manieren duidden groote achteloosheid omtrent het welvoegelijke aan; hij sliep op stroo of hooi, zelfs ten tijde van zijne hoogste verheffing. Somwijlen vond hij er vermaak in, dat hij het fraaije huisraad van eene kamer, die voor hem bestemd was, in stukken sloeg; bij voorkeur viel hij op de spiegels aan. Meermalen zette hij des winters de vensters open, zeggende: SUWAROW *vreest de koude niet.*

Ook liet hij weleens de deuren wegnemen, en riep dan op een' trotschen toon: *Niemand zal zoo stout zijn, dat hij een' voet in de kamer van* SUWAROW *durft zetten.* Zoo zonderling was de woeste krijgsman in zijne manieren, die in het belagchelijke vielen, terwijl hij zekere vertooning van grootheid van ziel wilde maken.

Hij dreef zijne godsdienstigheid (devotie) tot bekrompene bijgeloovigheid; het scheen althans zoo. Op zon- en feestdagen las hij-zelf stichtelijke boeken aan zijn volk voor. Nooit verzuimde hij, zijne gebeden op te zeggen; en ontmoette hij een' monnik of priester, dan kuste hij dezen de handen en verzocht hem om zijnen zegen. Nooit gaf hij bevel tot den aanval, zonder eerst het teeken van het kruis te maken en het beeld van *Sint* NIKOLAAS te kussen. Hij was een vereerder van *reliquiën*, dronk gewijd water en at door een' priester gezegend brood. Hij deed dit alles met eene zoo belagchelijke gemaaktheid, dat sommigen die gansche vertooning van godsdienstigheid voor schijn en kunstig spel hielden. Maar, hoe dit zijn moge, hij wist aan zijne soldaten zekere dweepende geestdrift voor het vaderland in te boezemen, hetgeen bij een leger van lijfeigenen zekerlijk geene gemakkelijke zaak was. Hij deed hen tevens gelooven, dat zij, zoo zij op het slagveld vielen, in een beter leven de posten zouden verkrijgen, welke zij hier begeerd hadden, en dat zij (hetgeen zich beter laat hooren) dan steeds boven de ellenden des menschelijken levens op aarde verheven zouden blijven.

In zijnen omgang was hij lomp, norsch en grillig. Onverwacht kon hij iemand de vreemdste vragen doen, en wilde terstond een vaardig en stellig antwoord, b. v.: *Hoe veel visschen zijn er in dezen vijver?* of: *Hoe veel boomen in dit bosch?* Zoodanig waren zijne geliefkoosde vragen. Had iemand het ongeluk, hem een onbepaald antwoord te geven, dan regende het een' vloed van beleedigende bijnamen.

Over het geheel was hij onverschillig omtrent uitwendigen luister, en stelde geen belang in die voorwerpen van weelde, welke men voor geld zich kan verschaffen; alleen viel zijne liefhebberij op diamanten, en deze zocht hij dan ook met dolle drift. Keizerin KATHARINA, die dezen smaak kende, was gewoon, na elke door hem behaalde overwinning, hem eenige der fraaiste diamanten te zenden. Hij voerde zijn kistje met kostbaarheden in zijne veldtogten mede, en vroeg

dikwijls aan zijne *Aides-de-camp: Hebt gij mijne edele gesteenten gezien? Hoe veel, denkt gij, zijn ze waardig? Hoe veel, denkt gij, heb ik er? Waarom heeft onze moeder* (de Keizerin) *mij dezelven gegeven?* Het was in zijne oogen eene onvergeeflijke misdaad, als iemand niet zonder aarzelen op alle die kinderachtige vragen kon antwoorden.

SUWAROW had eene korte en krachtige wijze van spreken. Men vertelt van hem eene menigte gezegden, die deze beide kenmerken hebben. Soms vaardigde hij zijne dagorders uit in flechte verzen; ook kwam hij weleens op den inval, om in zijne legerberigten aan de Keizerin maat en rijm te brengen. Doch dit zijn onschuldige en onbeduidende zonderlingheden; van den aard zijner betrekkingen met zijne *Aides-de-camp* en zelfs Generaals viel iets belangrijkers te zeggen; maar wij gaan dit met stilzwijgen voorbij, om niet in ergerlijke bijzonderheden te treden.

De openbare eerbewijzingen, aan SUWAROW toegebragt, komen met zijn zonderling karakter zeer wel overeen. KATHARINA beloonde hem op de wijze der *Romeinen*, den bijnaam van RIMNITSKI hem gevende; en Keizer PAUL maakte hem Prins, met den naam van ITALINSKI, gelijk SCIPIO weleer *de Afrikaan* werd genoemd, naar het tooneel zijner overwinningen. Ten zelfden tijde verklaarde eene Keizerlijke *ukase* hem voor den grootsten Generaal, die er ooit geweest is. In weerwil van alle deze titels en van den glans des voorspoeds, boezemt SUWAROW ons geene bewondering in. Hetgeen men zal bewonderen, moet men ook in zekere mate kunnen hoogachten; hij was als een bloedig verschijnsel, welks onheil verkondigende glans eenigen tijd schitterde, om de wereld te verschrikken. De Schrijver van *Waverley* wil, dat SUWAROW onder het voorkomen van woeste ruwheid eene volkomene kennis van wereld en menschen verborg. Wat wil dit zeggen? Was zijn geheele leven dan slechts eene lange rol, die hij speelde, en die hij volhield, zonder een oogenblik dezelve te vergeten? Waren zijne zonderlinge grillen dan slechts kunstgrepen, door een' behendigen bedrieger in het werk gesteld, om tot zijn doel te geraken? Wij voor ons kunnen dit niet gelooven. Wij meenen SUWAROW te moeten houden voor eenen ATTILA in ondergeschikten rang, aan wien slechts eene onbeperkte magt over een nieuw ras van woeste *Hunnen* ontbrak, om *Europa* te verwoesten en de gedenkteekenen der

vrijheid te vernielen. Hoedanig hij ook zijn moge, zijne gedachtenis werd voor altijd geschandvlekt door de slagtingen van *Ismaïl* en *Praga*, *Warschau's* voorstad; zijn naam staat met bloedige letteren in het boek der Geschiedenis geschreven.

AAN HET SCHIP, WAAROP PHYLLIS ZICH BEVOND. (*)

Hijsch vrij nu vlag en wimpel op,
Laat hoog ze waaijen van den top
  En van uw' roem gewagen,
o Schip! Geen vorstlijk eerejagt
Werd ooit met schooner last bevracht,
  Dan gij thans in uw kiel moogt dragen.

't Is of gij, op dien eernaam fier,
Met sneller vaart en edler zwier
  De watren wilt doorklieven; —
Spoed voort dan, op dien luister trotsch;
U zal geen dreigend golfgeklots,
  Geen wind of storm kan thans u grieven.

Want hij, die in 't Aeolisch woud (†)
De winden in hun kerkers houdt
  En aanvoert op zijn wenken, —
Want Aeolus zal aan de kiel,
Die zulk een lot te beurte viel,
  Zijn heil wis en zijn zegen schenken.

Heil u dan, dat gij zulk een maagd,
Het puik van Zeelands meisjes, draagt!
  Wat kunt gij meer verlangen?
Benijd door menig jongeling,
Die gaarne thans uw plaats verving,
  Om zoo haar in zijn' arm te prangen.

Bewaar den schat, u toevertrouwd,
En breng dien, over 't schuimend zout,
  Naar Zeelands rijke stranden!
Dan stem ik, u ter eer, de snaar;
Dan zal ik, op 't gewijd altaar,
  Den Goden geurige offers branden.

(*) Het denkbeeld, dat aan dit rijmelarijtje ten grondslag ligt, is ontleend uit de bekende Ode van HORATIUS, L. I. Od. 3, waar hij het schip aanspreekt, dat zijnen VIRGILIUS naar *Attica* zoude voeren:

„ *Navis, quae tibi creditum*
„ *Debes Virgilium, finibus Atticis*
„ *Reddas incolumem, precor,*
„ *Et serves animae dimidium meae.*"

De persoonsverbeelding is door mij welligt te lang volgehouden. Er ontbreken echter bij oude en nieuwere Schrijvers geene voorbeelden, om mij tegen dezen schijn te verdedigen.

(†) De uitdrukking *Aeolisch woud* zal welligt ongewoon toeschijnen. Ik verdedig dezelve met de plaats bij VIRGILIUS, *Aen.* L. I. vs. 61, waar hij, den kerker der winden beschrijvende, zegt:

„ *molemque et montes insuper altos*
„ *Imposuit.*"

DE WIJSGEERTE
VAN HET
CARROUSEL.

Waarom, vroeg ik menigmaal,
Toeft dit spel hier een onthaal,
Waar zich zulken op vergasten,
Die niet meer naar speelgoed tasten;
Waarom is het Carrousel
Kinder- min dan mannen - spel?

'k Vroeg dit, en begreep het niet;
'k Zag het aan met zielsverdriet,
Hoe zich jeugd en meerbejaarden,
Mannen zelfs met bakkebaarden,
Draaijen lieten om een spil,
En — ik schreef een klein paskwil. (*)

(*) In het *Mengelwerk* dezer *Letteroeff.* voor 1823. No. VIII.

Eindlijk ging een licht mij op;
Mijn befchaming fteeg ten top:
Filozofen zijn het allen,
Die ik, dwaze, hield voor mallen!
Riep ik met vervoering uit,
En — ik greep naar mijne luit.

'k Zing den lof van 't Carroufel;
'k Zing den lof van 't geestig fpel:
't Is een beeld van 't menschlijk leven;
Allen, die daar draaijend zweven,
(Ik - alleen drong daar niet in)
Zijn vervuld van hooger zin.

Filozofen (ik herhaal 't)
Zijt gij allen, die daar dwaalt,
Even als een trits planeten,
Wie haar loop is toegemeten,
Draaijende om dezelfde fpil,
Naar des Meesters vrijen wil.

'k Zie nu 't fpel bewondrend aan,
Beeld van 't menfchelijk beftaan,
Met een' fchat van wijze leering,
(Strekke ze ook tot zelfverneêring)
In een' vorm, zoo fraai, bevracht,
Als geen Socrates bedacht.

Alles draait zich in een' kring,
Wat er ooit beftaan ontving;
Ik, en gij, en hij, wij allen
Wentelen als kegelballen:
En geen wonder; want onze aard'
Draait, met alwat haar bezwaart.

Is het vreemd dan, dat de mensch,
Zonder dat hij 't wille of wensch',
Steeds tot draaijen is genegen?
Daarom zij het niet verzwegen,
Vall' de erkentnis nog zoo zuur,
Draaijers zijn wij van natuur!

Dikwijls lach ik in mijzelv',
Als ik slechts wat dieper delf,
Om den politieken draaijer,
Om den kerkelijken zwaaijer,
Die, terwijl hij 't radje draait,
Zelf, onwetend, medezwaait.

Maar, niet deze les alleen
Schenkt het Carrousel ons, neen!
Elk dier filozoofsche helden
Wil ons nutte leering melden;
Daar hij ons figuurlijk preekt,
Wat er in den mensch al steekt.

Staan wij eens een' oogwenk stil,
Wat elk beest ons leeren wil:
Want, gelijken groote geesten
('t Zegswoord spreekt) soms groote beesten,
Hier schijnt, omgekeerd, elk beest
Mij een filozoofsche geest.

Zie, daar draait de lompe Beer!
'k Dank dien wijsgeer voor de leer,
Hoe wij soms, in groote hanzen,
D'ongelikten beer zien dansen,
En in 't zachte hermelijn
Wel een ruige beer kan zijn.

Ei, ziedaar den magren Struis,
Meê een vogel, maar kwansuis!
Die den langbeen heet te mennen,
Wil beeldsprakig ons doen kennen,
Hoe zich elk belagchlijk maakt,
Die naar valsche glorie haakt.

Die daar op den Kemel zit,
Vruchtloos vlammende op het wit,
Wil ons door zijn voorbeeld leeren,
Dat geen vonkelend begeeren,
Maar geduld en taaije moed
Meest het doel bereiken doet.

Zie ik een pruisisch mensch
(Mij gelijk in zucht en wensch)
Op den Adelaar gezeten,
'k Roep dan, bij dit stout vermeten
Van den filozoofschen guit,
„ Asinus ad lyram!" uit.

Doch, wie prijkt daar op dat beest?
Is het óók een schoone geest,
Stekende in een' blaauwen duffel,
Omgezwaaid door eenen Buffel?
Wat die snaak ons leeren zal?...
Buffels vindt men overal!

Die 't gehorend Hert verkoos,
Biedt een leering, die ik bloos,
In een koor van edle Vrouwen,
Zelfs met vingerwijs te ontvouwen:
Hij, voorwaar, hij is geen man,
Die hier spot verdragen kan!

Maar, wat daar zoo zwiert en schelt?...
't Is een Slede, rijk gebeld,
't Paar, daar op- en in- gezeten,
Doet, met vrucht, den lichtmis weten,
Dat, wie dol door 't leven rent,
Elk de zotskap waardig kent.

Zie den Tijger, fraai gestreept;
't Schijnt een schaapshoofd, die hem zweept;
Maar nog beter domme streken,
Dan een' tijgeraard te kweeken.
't Is het beeld van den Jezuit;
Nederland! vertrouw hem niet.

Die daar dwarrelt op den Leeuw,
Tenger als een jonge spreeuw,
Brengt ons troostvol in gedachten,
Dat, bewust van eigen krachten,
Hollands Leeuw, hoe ook gezwaaid,
Niet met Zuider-winden draait.

Wijsgeer op het Hobbelpaard!
Leer ons, door uw zwijmelvaart,
Hoe men vrijheid, wars van teugel,
Moet bedwingen door den beugel;
Wel ons, wien het lot, in nood,
Zulk een' fermen Ruiter bood!

'k Wenschte er nog een' Ezel bij,
Beeld van Belgsche bastaardij,
Die, door goed met kwaad te loonen,
Vorst en Prinsen durfden honen.
Honen? Neen! Des ezels schop
Wekt geen' toorn bij wijzen op.

Nog een' minnelijken wenk
(Neemt haar, als een gul geschenk,
Lieve Maagden! edle Vrouwen!
En vergunt mij, dien te ontvouwen;
Hij verdient uwe aandacht wel)
Bood mij dit wijsgeerig spel.

Ziet gij, schoone Vrouwenschaar!
Dit sneeuwwitte Zwanenpaar?
't Kind, dat wij het zien geleiden,
Beeld der liefde en onschuld beiden,
En de zilverblanke zwaan,
Bieden ons uw beeldtnis aan.

Schoon, als zij, is uwe leest;
Zacht, als dons, zij ook uw geest;
Fier, als zij, voor die u honen,
Trouw, als zij, in 't minbetoonen,
Moedig, als de zwaan, voor 't kroost,
Is zij 't beeld, dat gij u koost.

In het beeld der schoone zwaan
Bieden we onze hulde u aan.
Vloeit des dichters zang zoo teeder,
't Is slechts de edle zwaneveder,
Waar die zang door leeft en vliet;
U, o Vrouwen! klinkt zijn lied. (*)

1830. J. W. IJNTEMA.

(*) Voorgedragen in de *Hollandsche Maatschappij van fraaije Kunsten en Wetenschappen*, Afd. *Amsterdam*.

HET GEMAAIDE GRAS.

Nu is dan ons gras gemaaid.
Niet gemaaid — geknipt, zei 't vrouwtje.
Hoe! ik heb er bij gestaan,
Toen de zeis het maaide, boutje!
Niet gemaaid — geknipt, was 't woord,
Dat zij hem van nieuws deed hooren.
Kind! wat dwaasheid gaat u aan?
Wil dien geest van weêrspraak smoren.
Niet gemaaid — geknipt, alweêr.
Vrouw! 't is langer niet te lijden:
Wat mijne oogen zagen, wil
Mij uw dolle kop ontstrijden?
Niet gemaaid — geknipt, nog eens.
Thans fluit hij, met kracht, haar lippen;
Maar, schoon haar de spraak ontbreekt,
Maakt zij nog 't gebaar van knippen.
Lang genoeg, zegt nu de man,
('t Zilte vocht besproeit zijn kaken)
Lang genoeg heb ik verduurd,
Wat mij menig' zucht deed slaken.
Wel dan, zij de band verscheurd,
Die in tweedragt ons doet zaaijen:
Beter d' akker onbebouwd,
Dan met tranen steeds te maaijen.

Vrouwtjes! neemt de leer te baat,
In 't vertelsel opgesloten:
Roeit de plant der weêrspraak uit,
Eer zij wortel heeft geschoten.

IJ.

Meng. No. XI, bl. 519, reg. 4, staat *maakte*, lees *maakten*.
En bl. 554, reg. 10 v. o. *j'ai - une*, lees *j'ai — une*.

MENGELWERK.

REDEVOERING, OVER DEN LOF DER DUISTERNIS.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 568.)

Gaan wij van deze moeijelijke onderwerpen over, om het nut der door ons geprezene duisternis ook op andere voorwerpen, de *vrije en ſchoone Kunſten* namelijk, toe te pasſen en eenigzins aanwendbaar te maken. Ja, hoe vreemd het in den eerſten opſlag ook ſchijnen moge, zullen wij desniettemin beproeven, of ook op deze voorwerpen, die alleen aan het licht hun aanzijn verſchuldigd ſchijnen, de duisternis eenige weldadige kracht kan uitoefenen, en of deze daarvan eenig nut kunnen erlangen. Beſchouwen wij dan tot dat oogmerk, om ons ſlechts in dezen tot enkele voorbeelden te bepalen, de *Dichtkunst*, uit het gebied der vrije, en de *Schilderkunst*, uit dat der ſchoone kunſten ontleend.

Is niet, M. T., de *Dichtkunst* die betooverende kunst, die, door hare verhevene beeldſpraak en het kunſtig rijm, de uitboezemingen van ons gemoed, de ons omringende voorwerpen, of de handelingen en verſchijnſels van perſonen of zaken, als in Godentaal voorſtelt, en ons hart en gevoel ſchokt, opwindt en eene hoogere vlugt doet nemen? Met haar wandelen wij door de ſtille dreven en lommerrijke bosſchen; bezoeken wij de velden, zwellende van ooft en koren; ſtijgen wij op tot de hoogſte bergen, of dalen in de diepſte afgronden neder. Door haar wordt de zon met nieuwen gloed, de maan met den zachtſten glans omgeven. Door haar wordt het verledene uit het niet teruggeroepen, of wordt de toekomst zelfs tegenwoordig. Door haar lost zich het gemoed op in liefde, eerbied en vriendſchap; en, wat ook de mensch moge wederſtaan in zijn verhard gemoed, aan de zachte toonen der Dichtkunst of den gloed van haar

heilig vuur *moet* hij gehoorzamen. aan haren invloed zich onderwerpen. — Maar, hoe groot en voortreffelijk zij dan ook zijn moge, moet zij intusſchen niet van de duisternis grootelijks hare kracht en waarde ontleenen? Moet de ſluijer van verbeelding en beeldſpraak haar niet omgeven, en haar den waren tooverglans verſchaffen? Hare taal moet immers zijn als die der geesten, die ons oog niet ziet, onze hand niet tast; en van hoogere beelden, dan die den dagelijkſchen mensch omringen, moet zij haren glans en heerlijken tooi ontleenen. Neemt gij dezen weg, en ſtelt gij alles naakt aan uw gevoel en hart voor, dan zal de Dichtkunst, krachteloos en ontzenuwd, u niet meer treffen of roeren, maar u koud en ongevoelig laten, en geene kracht aan uw oordeel, geen voedſel aan uw hart meer aanbieden.

Maar, wat nu de *Teeken- en Schilderkunst* betreft, zal dan op deze; als door het licht geborene, kunst de duisternis eenen nuttigen invloed uitoefenen en zij ook deze behoeven? — Ik oordeel ja, en wel, zoo ik vermeene, met het volkomenſte regt. Is niet haar eerſte kunstgewrocht uit de duisternis als ontleend en geboren geworden? Nam niet een Euchis hare hulp te baat, om op de witte wanden de ſchaduw van zijne geliefde tot eene beeldtenis te herſcheppen, om daardoor zich haar bij hare verwijdering te kunnen voorſtellen, en de ſmart van hare afwezigheid te verzachten? Was hier niet de ſchaduw de oorzaak van het gelijkend beeld; was niet de donkere, zwarte kool het middel, waarmede hij den omtrek en den vorm van deze ſchoonheid afmaalde en aan de vergetelheid en den tijd ontrukte? Wat meer is: wat is uwe heerlijkheid, uwe getrouwe nabootſing en gloed, o edele Schilderkunst! het zij gij den ſtillen tempel der natuur, of de beelden der helden van vroegere of latere eeuwen, hunne daden en grootheid op het doek getrouwelijk overbrengt, indien gij de hulp dezer duisternis ontbeert? Het kan niet anders zijn, dan een bont mengſel van kleuren, vervreemd van allen gloed, van alle beteekenis en ſchoonheid. Brengt gij echter met uw

penfeel de trekken der duisternis in de door u gevormde ontwerpen; omzoomt gij den gloed uwer kleuren met de donkere fchaduwen der natuur, en omhult gij deze met dien onontbeerlijken tooi, dan komt uwe tooverkracht in al hare magt te voorfchijn; dan misleidt gij, met eenen Zeuxes, de vogelen des hemels, of doet gij, als een Apelles, het paard van eenen Alexander zijnen grooten berijder in zijne beeldtenis herkennen. — Zonder duisternis dus, zonder de fijne en ware trekken der fchaduw, is uwe kunst eene ijdele voorftelling van voorwerpen, zonder beteekenis, en zonder eenige kracht of waarde.

Laat ons thans uit het rijk der Kunften tot dat der *Wetenfchappen* overgaan, den nuttigen invloed en het vermogen der duisternis op dezelve in eenige trekken voordragen, en te dezen aanzien ons in de eerfte plaats bepalen bij de *Talen*, *Gefchiedenis* en *Oudheidkunde*.

Wat dan de *Talen* betreft; wat zijn deze, zonder de duisternis, die haren oorfprong, wording en verwisfeling omhult? Klimt het belang van deze en de letteren niet op, naarmate zij duisterder, onbegrijpelijker, en uit te oudere oorkonden ontleend en hervonden zijn? Aan onze hedendaagfche levende talen, ten zij ze aan de boorden der meest verwijderde rivieren van onzen aardbol mogten gefproken worden, hecht men immers niet die uitftekende waarde; maar zijn dezelve afkomftig uit de jeugd dezer wereld, zijn zij met het ftof der eeuwen bedekt, of prijken hare kruinen met de fneeuwwitte haren der grijze oudheid, dan verdienen zij eerst der geleerden aandacht meer bijzonder, en rijzen naar die mate in hunne hooge fchatting. Hoe moeijelijker zij te ontraadfelen, hoe tegenftrijdiger de meeningen over haren aard en beteekenis zijn, zoo veel te kostbaarder is haar fchat, zoo veel te grooter hare waarde. O! gij groote Champollion en anderen, die door uw fchrander vernuft de Egyptifche beeldfpraak hebt ontcijferd, de oorfpronkelijke taal der kindfche aarde in hedendaagfche woorden overgebragt, en uit het graf der Egyptifche duisternis

hebt aan het licht gebragt! kunt gij den wellust en de voldoening beschrijven, die u in de duistere gangen der Piramiden overstroomt, wanneer gij aldaar de aloude reuzengevaarten aan uw weetgierig oog blootlegt, en in de oorspronkelijke beeldentaal, die hen zoo rijk bedekt, de oorspronkelijke eenvoudigheid, maar tevens de oorspronkelijke grootheid van deze in de duisternis der eeuwen bedolvene volken opmerkt?

Valt ook van de *Geschiedenis* niet bijna hetzelfde te zeggen? Wat nu en heden geschiedt, is dor en droog, zonder prikkel van nieuwheid, grootheid of bijzonderheid. Al is het, dat wij in onze dagen schier geheel Europa aan de zegekar van één stout en ondernemend man geboeid zagen, en alles in den stroom zijner overwinningen zagen weggesleept; zoo is dit alles niet te vergelijken bij de heldhaftige twisten en oorlogen van het aloude Troje, Athene en Rome. Want in die oude tijden waren er eerst groote helden, wijzen, vaderlandsminnaars, edelen en braven; toen had men ware grootheid van geest, vernuft en zelfverloochening; terwijl onze nieuwe tijden slechts een flaauwe weerklank op deze vroegere te noemen zijn. Mag men dan de oorkonden dier oude volken beschouwen, onderzoeken en vergelijken, en in de tijden van het verledene duistere, van aloude grootheid en heerlijkheid ronddwalen; is er dan iets voor hen, die deze wetenschap beminnen, wat hun grooter genoegen verschaffen, en tot grootere voldoening opvoeren kan?

En bepaalt gij u niet alleen tot de geschiedenis van den voortijd, of tot de duistere kronijken der in het niet vervlogene eeuwen; maar wilt gij de dooden zelve weder doen verrijzen; aan hunnen haard en hunne tafel aanzitten, hunnen wijn drinken, of hunne kunsten bewonderen; met hen in hunne raadzalen, op hunne markten en in hunne weelderige badhuizen ingaan; de stille gewelven doorzoeken, waar hunne asch en schatten verzameld zijn; o! gaat dan naar het in het heiligst duister verborgen Herculanum en Pompeji, en laten de flaauwe stralen eener donkere fakkel u in deze gewijde plaatsen voorlich-

ten! Verzadigt u daar aan de onmetelijke schatten, vóór uwen weetlust met zoo veel zorg weggelegd, en zegt dan, of het goud en de rijkdom dezer eeuw bij u kunnen opwegen tegen een handvol aarde, waarop vóór achttien eeuwen een fiere Romein zijne rustplaats genomen heeft, of tegen een enkel wapentuig, dat hij gebruikt, of een sieraad, dat hem bedekt heeft?

Wanneer wij ons van deze wetenschap tot die der *Regten* begeven, dan blijkt het al spoedig, dat men zich eene, op zulk een aantal van regten, wetten en besluiten gegronde, wetenschap niet zonder duisternis kan voorstellen of begrijpelijk maken. Hoe zoude men hier dit groote doolhof van verordeningen, gewoonten, gebruiken, misdaden, overtredingen en straffen kunnen doorloopen, zonder door een' drom van onzekerheden, uitzonderingen, wijzigingen en tegenstrijdigheden te worden omgeven, bij welke al het licht van menschelijke wijsheid niet vermogend is, om alles op te helderen, en in alle gevallen toepasselijk te maken? — Dat daardoor deze wetenschap niet aan belang of waarde verliest, zal naauwelijks eenige herinnering behoeven; want hier moet de kennis van alle menschelijke vonden, bewegingen, driften en hartstogten, van de oudste tot op onze tijden toe, het spoor banen; terwijl tevens bij de uitbreiding van menschelijke spitsvindigheid de middelen ter beperking van derzelver nadeelen meer en meer moeten worden vermenigvuldigd en gewijzigd.

Ik wil nu niet beweren, dat juist deze uitgebreidheid en duisternis der wetenschap daarom nuttig is, omdat zij aan eenige beoefenaars gelegenheid aanbiedt, om van deze duisternis voordeel te trekken; iets, dat men ten minste in eene maatschappij als de onze, alwaar op zoo veel licht en beschaving geroemd wordt, niet zal durven of willen vooronderstellen.

Mogt ik nu, mijne Toehoorders! ten minste aan de *Geneeskunde* alle duisternis kunnen ontzeggen, en deze wetenschap, als in het volle licht geplaatst, aan ul. kunnen aanbevelen! Maar ik geloof, dat ook hier alle mijne

pogingen ijdel zouden zijn, en ik schipbreuk zoude lijden, indien ik op de onzekere vuurbaken en dwaallichten, die hare kunst mij aanbiedt, gerust wilde aanzeilen, en door deze verlicht mijne hoop op eene veilige haven vestigen. Ook hier omringt ons eene bestendige duisternis; en het zij wij, met den grooten Boerhaave, den zetel en de oorzaak aller ziekten uit de werktuigkunde verklaren; het zij wij deze zoeken in de vaste of in de vloeibare deelen, of dezelve door de alles beheerschende kracht des gewelds, door het dynamisch kunstwoord uitdrukken, of deze, met den grooten Brown, slechts in het verbroken evenwigt der levenskracht erkennen; of dat wij, met eenen Hahnemann, Homoöpatisch met geneesmiddelen, in oceanen vochts verdund, de ziekten bestrijden, of, met Jahn, de ziekten tot zoo vele diersoorten herleiden, of, eindelijk, met het eerste geneeskundige licht van Frankrijks hoofdstad, den grooten Broussais, alles doen bukken voor het geweld van een heir van bloedzuigende slakken, — overal is stikdonkere nacht, overal misleiding en mengeling van menschelijke trotschheid met menschelijke kennis en onwetendheid. Ik hoop echter niet, mijne geachte H. H., dat ik ul. met deze voorstelling eenen onnoodigen angst voor deze wetenschap zal hebben ingeboezemd, daar gijl. moet weten, dat deze duisternis, die haar bedekt, haar eigen en oorspronkelijk aandeel is. Vandaar, dat oudtijds de Priesters, als met bovenaardsche kracht uitgerust, in de geheimen dezer kunst werden ingewijd en alleen de zieken behandelden; zoodat men veelal zelfs onstoffelijke geneesmiddelen boven de stoffelijke verkoos, waarvan wij ook in onze tijden in de toepassing van het Dierlijk Magnetismus een nieuw voorbeeld gezien hebben, en ook daardoor de tooverkracht van een zoodanig onzigtbaar middel hebben mogen opmerken en bewonderen.

Wij kennen, wel is waar, den stoffelijken mensch, het getal zijner bloedvaten, spieren, zenuwen en ingewanden. Wij staan verstomd over derzelver heerlijken vorm, aanleg, zamenhang en bedoeling. Wij kennen de

hersenen, en met Gall al derzelver verschillende deelen en werking op het menschelijk karakter en neiging; — wij weten, dat door dezelve ons oordeel, verstand en wil gevormd worden; dat zij door de zenuwen, als zoo vele boden, haren wil aan de deelen des ligchaams te kennen geven. Wij weten, dat door uitwendige krachten en invloeden dat ligchaam en deszelfs geestkracht in zijne gewone werking kan gehinderd worden. Wij kennen alle de verschijnselen, die onder zoo vele vormen zich als de boden van verschrikking en verwoesting voordoen. Wij kunnen de kwetsing en beleediging van ieder deel opnoemen, het overtollige afzonderen, het gebrekkige weder aanvullen, het geheele heir der koortsen met alle hare afdeelingen en verbindingen opsommen. Niets schijnt voor het oog van den Geneesheer verborgen. Bovendien is de geheele natuur en zijn alle hare voortbrengsels als geneesmiddelen beproefd, en als zoo vele wapenen dienstbaar ter bestrijding der menschelijke kwalen gemaakt; ja zelfs heeft het bijgeloof daartoe zijne vermogende offers niet willen weigeren. Niets werd in dezen verzuimd of verwaarloosd. Geen afstand van landen of zeeën, geene hoogte van bergen, geene diepte der wateren konden den naar herstelling smachtenden mensch afschrikken; de lucht zelfs, die hij inademt, is gemeten, gewogen, beproefd, en wordt tot zijn nut óf in eenen krachtvollen levensstroom hervormd, óf weldadig getemperd in een zachter voedsel herschapen.

Doch wat zijn nogtans de uitkomsten van al deze kennis en wetenschap? Is men niet, bij de snelle vordering in het eene gedeelte, weder met het andere als teruggegaan? Weten wij nog iets bepaalds van het bestaan en de werking onzer hersenen en zenuwen — hoe zij op elkander en op het ligchaam werken? Weten wij, hoe wij onze hand opheffen, of hoe wij onzen vinger bewegen? Weten wij de naaste oorzaak van de meeste ziekten? Kennen wij het gif, dat brandend onze aderen doorwoelt? Weten wij, hoe het eene gif door een ander gif getemperd en ontzenuwd wordt? Ja, weten wij, waar-

om de ſlaapbol onze herſenen verdooft, de kinaſtof onze koorts bedwingt, en het doodelijke rattenkruid ons aanzijn verdelgt? — Als ſlaaf der ondervinding moeten wij ons aan haar veelal in dezen onderwerpen, en het licht onzer geneeskundige kennis moet meestal, door haar omſchenen, ons het regte ſpoor ter bevestiging van onze gezondheid en ter herſtelling van onze ziekten aanwijzen en effen maken.

Niet dat ik dien ſtikdonkeren nacht in deze heilige en belangvolle kunst zoude aanprijzen, waarin men, zonder eenige voorbereiding, zonder behoorlijke kennis van het menſchelijk ligchaam, van derzelver deugden en gebreken, derzelver ſchadelijke of voordeelige invloeden en geneesmiddelen, zonder eenige raadpleging van verſtand of oordeel, de broze kiel des levens op goed geluk af zoude henen ſturen, onverſchillig of men dezelve in eene veilige haven zoude doen aanlanden, of op de zandbank van eindeloos lijden ſturen, of zelfs tegen de harde rotſen van onkunde en ſtoutheid verbrijzelen, en in den afgrond des verderfs nederſtorten. Dat groote licht alleen berisp ik, waardoor de mensch vermeent, dat hij in deze wetenſchap niet dwalen kan, door zijn gezag ſpreekt, of door het blinde aankleven van het gezag van anderen ſtelſels op ſtelſels bouwt, en door het gloeijend licht van zijne wetenſchap de lijders cijnsbaar maakt aan zijnen hoogmoed en eigenwaan.

Doch waar zal dan nu toch eindelijk het licht zijnen zetel hebben, en waar is de troon, waarop hetzelve met onbezoedelden glans gevestigd is? — Is niet de *Wiskunde* die heldere ſtip onzer kennis, dat zekere uittrekſel van alle onze onfeilbaarheid en ſchranderheid? Is deze niet op de hechtſte gronden gebouwd, en is zij niet het beeld der waarheid, en de eenige weg, waardoor men tot deze geraakt? Zijn hare ſtellingen niet onwederlegbaar en uit de overtuiging van allen voortgevloeid? Meet zij niet met eene gelijke zekerheid de grootheid en de afſtanden van zonne- en wereldbollen, en de ſnelheid en ruimte, die deze doorloopen, als de grootte en de

vormen der kleine bloedkogels, die den kring onzer aderen doorſnellen? Ja! de edele Wiskunde is het eenigſte bolwerk, waarop menſchelijke dwaling afſtuit. Zonder hare hulp zoude de twijfelende mensch in gedurige onzekerheid en in den draaikolk van verwarring en wantrouwen worden rondgevoerd, en aan de duisterſte onzekerheid ter prooije worden gegeven. Offchoon dan hare wetten vroeger door eenen Euclides ſlechts in het losſe zand der Griekſche ſtranden zijn opgeſchreven, zoo hebben nogtans de ſtormen der eeuwen dezelve niet kunnen doen verſtuiven, maar zijn zij met vermeerderden glans tot op ons overgegaan, en bekleeden zij thans in de rij der wetenſchappen te regt de eerſte en belangrijkſte plaats.

Het is echter niet te ontkennen, dat door de grootheid en grenzenlooze uitgebreidheid dezer wetenſchap een heilig donker over dezelve als henen zweeft; doch deze duisternis verhoogt weder te meer haren glans, en is minder in haarzelve, dan wel in het oog van derzelver beoefenaar gelegen, die veelal, te zwak voor de bevatting van deze opeenſtapeling van menſchelijke ſchranderheid en vernuft, bezwijkt, en bloohartig terugdeinst.

Natuur- en Scheikunde! u moet ik toch ook noemen, als ſtarren van de eerſte grootte, die vooral in deze laatſte tijden zoo veel lichts hebt verſpreid, en zoo vele donkerheden hebt doen verdwijnen. Voor u is niets meer bedekt gebleven; ja, door u is zelfs het licht aan het licht gebragt. De werking der onweegbare ſtoffen, die als onzigtbare geesten op de weegbare werken en deze als bezielen, is door uwe kunst geopenbaard en duidelijk geworden. Gij laat, door een nieuw vernuft omſcheppen, het licht uit de duistere zon op onzen aardbol nederdalen, die zich daar in de alles koesterende warmte oplost, die weder in electrieke vloeiſtof hervormd wordt; terwijl deze nu als magnetiſche vloeiſtof uit de polen onzes aardbols naar de zon terugſtroomt,

om aldaar tot nieuwe lichtſtof herſchapen te worden, en denzelfden kring weder door te loopen. Hierdoor worden nu niet alleen alle natuur- en ſcheikundige verſchijnſelen opgelost; maar ontdekken wij ook, dat nu zelfs, door de ſtrooming van deze vermogende vloeiſtoffen, de wenteling der aardbollen mogelijk en gemakkelijk wordt gemaakt. — Zoo komen deze wetenſchappen de Natuur te hulp; zoo heeft deze niet iederen dag nieuwe wonderen te doen, om nieuwe ſtoffen te ſcheppen en daar te ſtellen.

Komt het licht dezer wetenſchappen de met gewigt en ligchamen bedeelde ſtoffen beſtralen, dan zijn alle de krachten, bewegingen en uitwerkſels van deze haar bekend en geene raadſels meer. Wilt gij een enkel voorbeeld van haar alles overtreffend vermogen, denkt dan aan de nieuwe dampkracht, die zij zich heeft cijnbaar gemaakt en aan haren wil onderworpen. Ziet, hoe zij vuur en water ten ſtrijde voert, en door de ſchromelijkſte worſteling van deze in dolle woede ontſtokene Elementen eene kracht ontwikkelt, die de bergen uit hunne asſen ligt, en als ſtofklompen door het wereldruim henenſlingert! Water en vuur heeft zij tot ſlaven van haren alleenheerſchenden wil gemaakt, en, met dezen gewapend, beſpot zij de winden en vloeden en alle andere krachten der aan haar onderworpene Natuur.

Ook de Scheikunde prijkt met eenen nieuwen luister en verheerlijkten glans. Gelijk de eerſte de krachten der Natuur beheerscht, zoo is deze meesteres over hare ſtoffen, menging, wording en vernietiging. Zij doet, naar willekeur, uit het goede het kwade en uit het kwade het goede te voorſchijn komen. Zij doet door hare kunst het geweld der vergiften te niet, of hervormt het onſchuldigſte tot de geduchtſte vijanden des menſchelijken levens, of ſtelt heilzame geneesmiddelen en nuttige ſtoffen daar, die, zelfs ſomtijds boven het bereik der Natuur, door deze niet worden gevormd of aan het licht gebragt. En wat zouden alle onze nuttige kunſten

en bedrijven zijn, zonder die wetenſchap, die door haar alvermogen de nietige zwarte kool in den rijken en gloedvollen diamant herſcheppen kan?

Vraagt men echter deze geleerden naar hunne gedurige ſtelſelveranderingen; waarom zij vroeger phlogiston, heden zuurſtof, en morgen weder electriciteit als hunnen afgod huldigen; — vraagt men naar de wording der planten uit het zaad, en dat van het dier uit het ei; waarom het leven hunne wetten, krachten en vermogens beſpot; waarom zonnen en planeten en kometen in rusteloose beweging, zonder vertraging, zonder verwarring, rondſlingeren, — dan gebruiken zij woorden, die wel het gevolg van hun vernuft, maar niet der Natuur zelve zijn, en beſchaamd moeten zij bekennen, dat hunne kennis nog maar een flaauw beginſel is van die, welke gevorderd wordt, om de Natuur en alle hare wonderen te bevatten en volkomen te doorgronden.

Dit moet ik er echter bijvoegen, dat, hoe donker het er dan ook weder hier moge uitzien, deze duisternis weder die verhevene nuttigheid ontwikkelt, dat de beoefenaars beſtendig kunnen voortgaan in vordering en wetenſchap, zonder dat een verloop van eeuwen hen aan den eindpaal van hunne wenſchen en begeerten zal kunnen henen voeren, of alle raadſels oploſſen en al het duistere aan het licht brengen.

Is er dan nu overal duisternis en dwaling, en is dan een ſtikdonkere nacht het lot van den ſterveling? — Geenszins; doch, even als ons eene zekere mate van voor- en tegenſpoed, zoo is ons ook eene behoorlijke menging van licht en duisternis toebedeeld. Door deze menging en tegenſtelling van goed en kwaad, licht en donker, wordt het goede en het verlichte belangrijker, en wordt aan het tooneel dezer wereld eene beſtendige nieuwheid en aangename prikkel bijgezet. Alles zoude immers in deze wereld ſpoedig eentoonig en belangeloos worden, indien niet het kwade het goede, de zonneſchijn de duisternis, en de orkanen de ſtilte afwisſelden. Daar

wij dan nu weten, dat ook het licht uit de duisternis zijnen oorſprong ontleent, en ook dat licht door behoorlijke matiging of afwisſeling moet beperkt worden, zoo was mijn doel, om ul. opmerkzaam te maken, dat eene overdrevene zucht tot zoogenaamde verlichting even ſchadelijk zijn kan, als een blind aanhangen van de duisternis.

Laten wij dan, van die gevoelens doordrongen, en niet te zeer verbijsterd door eigene waarde, of met onze eigene begrippen en volmaaktheden alleen ingenomen, de gevoelens van anderen niet te ſpoedig kleinachten en onvoorwaardelijk afkeuren, maar liever met bedaardheid en onpartijdigheid dezelve beoordeelen, of ten minſte in geene berispelijke uiterſten vervallen. Laten wij, van den eenen kant, met de overdrijvers der duisternis, niet die door hen geprezene tijden terugwenſchen, toen algemeene domheid en bijgeloof ten troon gezeten waren, en alles aan hun onverbiddelijk geweld onderworpen was; toen men nog een' Galilei kerkerde, omdat hij de zon deed ſtilſtaan en de aarde om haar de loopbaan nemen deed; een denkbeeld, welks herſenſchimmigheid bij iederen ochtendſtond werd bewezen, en bij iederen avond gelogenſtraft! In die voor hen gelukkige tijden hadden ons nog geene nieuwe werelddeelen met andere volken in gevaarlijke betrekking gebragt, en werden de kunſten en wetenſchappen binnen hare juiste en enge perken gehouden, en ſlechts door enkelen beoefend en gehandhaafd; terwijl ook de alles verontrustende, hoofd en hart verbijsterende drukkunst nog hare verderfelijke kwalen op het menschdom niet had uitgeſtort, en overal zedeloosheid, ongeloof en oproer verſpreid! Ja! *als*toen kwam, door Ridder- en Kruistogten, alwat edel en dapper was, in alle zijne grootheid te voorſchijn. Ja! in den dood van iederen Sarraceen baande men zich eenen zekeren weg tot eindeloos geluk. Alstoen maakten nog geene verkeerde vorderingen in Genees- en Heelkunde den mensch tot eene prooi van hare gevaarlijke kunst, en werden toen nog onze aderen niet opgevuld met eene

dierlijke smetstof, die ons met verbastering bedreigt. Alstoen vormden geene grondwetten of verdragen lastige banden tusschen volk en Vorst, en verhinderden de willekeur des alleenheerschers, die slechts alleen moest geëerbiedigd worden. Ja! alstoen bestonden er nog geene maatschappijen of genootschappen tot zoogenaamde beschaving of veredeling van het volk, waardoor deze met denkbeelden van gewaande regten werden vervuld en alle maatschappelijke orde verbroken.

Laten wij nogtans, aan den anderen kant, ook niet, met geene minder onbesuisde geestdrift, het licht aanhangen, als het eenigst punt van menschelijk geluk en volmaking, en ook niet blindelings onze dagen roemen als de met het meeste licht omschenene, daar te vele wolken en bezwaren onzen hedendaagschen gezigteinder nog bedekken, en op verre na niet al deszelfs duisternis verdwenen is. Volgens deze helden des lichts, zoude men thans geenen stap voorwaarts kunnen doen, of de uitvloeisels van deszelfs weldoend vermogen zouden zich overal voordoen. Onze huizen, tempels, paleizen, velden, bosschen, zeeën en rivieren verkondigen dit luide, en bewijzen dit zonder eenige tegenspraak. Zoo zijn onze woningen wel niet van die voorouderlijke vastheid; maar aanschouwt derzelver pracht en zwier, en noemt alle de gemakken op, die de weelde en het vernuft van onzen tijd u daarin aanbieden. Het licht wordt niet meer door kleine, vroeger met prachtig schilderwerk prijkende glasvensters teruggehouden, maar dringt nu door ellenlange glasschijven onbelemmerd daarin door; offschoon daardoor nieuwe middelen noodzakelijk worden, om deszelfs al te vermogenden invloed te matigen en tot aloude duisternis terug te voeren. Onze openbare gebouwen en kerken hebben niet meer dien ouden, wanstaltigen Gothischen reuzenstijl; maar vooral ook in deze laatsten vindt men meerderen smaak en bevalligheid, offschoon welligt met verlies van dat plegtstatige en eerbiedwekkende, hetgeen wij in soortgelijke bouwstukken van vroegere tijden aantroffen. Onze velden zijn overal

met nieuwe krachten en vruchten voorzien, daar de nuttige Landhuishoudkunde ons de dorfte zandheuvels in lagchende velden en de fchraalfte heiden in vruchtbare koornakkers herfchept. Offchoon onze bosfchen zijn verminderd, zoo verbranden wij desniettemin onzen eigenen moedergrond, om voedfel te geven aan onze vlammende haarden; wat zeg ik? aan onze koesterende ovens, die, offchoon de lucht befmettende, ons verkleumd ligchaam kunftig verwarmen, en zelfs het bloed tot kookhitte kunnen doen opftijgen. Doorwandelt verder de zeeën en rivieren, en de logge, weifelende winden dienen niet meer, om ons over hare wijde plasfen heen te voeren. Water en vuur drijven onze kielen in koelen bloede zelfs opwaarts tegen den fellen ftroom, en doen deze met eenen vasten gang de wijde wateren onzer oceanen doorklieven. Weldra zullen daardoor alle onze wenfchen bevredigd en alle onze verwachtingen voldaan worden; zoodat alleen door dit dampvermogen alle andere krachten zullen nutteloos worden, dit alleen onze lasten zal torfchen, onze huizen bouwen, onze vestingen verfterken, en onze vijanden vernielen. — Befchouwen wij verder onze overige maatfchappelijke verrigtingen, ons onderwijs, onze wetenfchappen en kunften; zijn zij niet alle tot den hoogften trap van volmaaktheid geftegen? Leert ons niet de beroemde Jacotot, in zijne navolgers, de vruchten van 's menfchen geest, alle talen en geleerdheid, als met eene fnelkracht tot het verftand des eenvoudigften en onvatbaarften in weinige oogenblikken overbrengen; zoodat alle vroegere hulpmiddelen van woorden-, taal- en handboeken onnoodig worden, en men, zonder deze trage omwegen, eensklaps zijn doel bereikt?

Doch laat dit een en ander vooralsnu genoeg zijn, en ons nu deze fchertfende voordragt met de herinnering befluiten, dat wij ons niet te veel laten wegflepen door àl te groote verwachtingen van het licht of al te angftige zorgen voor de duisternis; — laat ons bedenken, dat alles, zelfs het beste, zijne perken en grenzen heeft; dat ook zelfs te groote befchaving voor den mensch zoo

wel drukkend en nadeelig zijn kan, door hem genietingen en behoeften te leeren kennen, die hij niet bevredigen kan; als hem onkunde en onwetendheid vernederen en voor alle hoogere genieting onvatbaar kunnen maken; en dat eene wijze gematigdheid en een voorzigtig overleg ons dat juiste midden doen houden, hetwelk even noodzakelijk is voor ons geluk, als onmisbaar voor onzen roem.

BETOOG VAN DE SCHADELIJKE UITWERKSELS DER CORSETTEN.

(Geſchreven voor Dames.)

Niet zonder ſchroom waagt een ſchrijver het, de aandacht te vestigen op de nadeelen, welke uit het gebruik van naauwe *corſetten* ontſtaan; want als men zich met de zaken en vooral met den opſchik van het ſchoone geſlacht om eenige andere reden bemoeit, dan om de vrouwen loftuitingen toe te zwaaijen, ſtelt men zich telkens bloot aan ſtrenge berisping en ſtraf, welke vele van haar niet zullen nalaten hun aan te doen, die de ſtoutheid hebben, zich tegen datgene te verklaren, wat zij tot haar uitſluitend regtsgebied rekenen te behooren. Daar wij echter eeniglijk haar welzijn beoogen, terwijl wij op de nadeelen eener gevaarlijke mode opmerkzaam maken, hopen wij, dat onze geëerde lezeresſen wel eenige inſchikkelijkheid omtrent ons zullen hebben, en in aanmerking nemen, dat wij haar gaarne zouden bewaren voor eene menigte kwalen, waarvan de eigenlijke oorzaak maar al te dikwijls miskend wordt.

De waarnemingen van een groot aantal kundige mannen hebben ten ſtelligſte bewezen, dat zekere verkeerde gewoonten, ten opzigte van kleeding en beweging, groote wanorden in het geſtel en hevige ſmarten veroorzaken; maar zij hebben hunne aandacht voornamelijk bepaald bij de werktuigen, die het ligchaam ſchragen en in beweging brengen — bij de beenderen en ſpieren. Hoe

groot nu die nadeelen ook zijn mogen, men moet ze nogtans gering achten, als men denkt aan de verderfelijke uitwerkfels, welke dezelfde oorzaken hebben op de meer onmiddellijke werktuigen des levens. Want, al doet de wanorde hiervan zich niet dadelijk kennen door in het oog loopende wanftaltigheden, het onvermijdelijk gevolg toch is een gedurige ftaat van kwijning en zwakheid, foms ook fchielijk verval van krachten, of een fmartelijke en vroege dood. Een gevoelig hart hebbende, en overtuigd zijnde, zoo wel van de wezenlijke oorzaak, als van de uitgeftrektheid dezer kwalen, kan men de vrouwelijke jeugd de zoetfte genoegens des levens niet aan de dwingelandij van wanfmaak en dwaze mode zien opofferen, zonder een diep medelijden met zoo vele flagtoffers te hebben, en innig bewogen te zijn bij de gedachte, dat ook volgende geflachten de nadeelen daarvan nog zullen ondervinden.

Maar, wat te doen tegen het geweld der mode, die fteeds eene, zoo het fchijnt, onwederftaanbare heerfchappij voert? Heeft men niet vergeefs op rede en ondervinding zich beroepen? Het mogt niet baten, dat het belagchelijke aangetoond, of de ernst der zedekunde gebruikt werd, om het onbetamelijke der zaak te bewijzen. Ja, daar is bij ons geheugen een tijd geweest, waarin de grillige mode de oude *keurslijven* begon te verwerpen, en met dien ftijven grootmoederlijken opfchik den fpot durfde drijven; maar deze dagen der vrijheid gingen fchielijk voorbij. Herftelling van oude vormen ten hove fcheen vooral ook met vrouwelijk tooifel in het algemeen in verband te ftaan. Het *keurslijf* werd verworpen; doch mode gebood het dragen van een *corset*, en zelfs de dienstmaagden betoonden gehoorzaamheid. Ook onder de mannen wordt hier en daar een dwaas gevonden, die zoo verre zich vernedert; maar het belagchelijke valt ieder in het oog en vindt geene algemeene navolging. Mode heeft aan de vrouwen de *corsets* opgedrongen; wie zal haar van dezen knellenden dwang bevrijden? Daar is één, tot hiertoe nog onbeproefd, middel, dat misfchien eene heil-

zame verandering in dezen zou kunnen bewerken. Welligt zal het iets baten, dat men haar eenig begrip van den bouw des menschelijken ligchaams poogt te geven, ten einde haar de verschrikkelijke gevaren te doen opmerken, waaraan zij zich blootstellen, die het teedere ligchaam in een stijf en naauw *corset* snoeren. Het schijnt ons bijna onmogelijk toe, dat eene vrouw van gewoon verstand eenige, al is het ook oppervlakkige, kennis van ademhaling, omloop des bloeds en voeding verkrijgt, zonder te beven bij de gedachte, aan hoe groote gevaren zij zich blootstellen, die, tegen de weldadige inrigting der natuur, zich geweldig inrijgen, om eene slanke gestalte te vertoonen, ter voldoening aan de willekeurige eischen eener grillige mode.

Dat gedeelte des ligchaams, waarop het *corset* onmiddellijk eene nadeelige werking doet, is niet alleen een der fraaisten wegens schoonheid en evenredigheid van bevallige vormen, maar bevat ook, en is bestemd om te beveiligen, de werktuigen, die zoo belangrijk en zoo onmisbaar voor het bestaan zelve zijn — de *longen* en het *hart*, welke dienen, om adem te halen, het bloed door omloop te zuiveren, en tevens om het weder naar de uiterste einden van het kunstige zamenstel der bewerktuiging voort te stuwen. Van de behoorlijke werking dezer deelen hangt onze levenskracht en onze vlugheid af, gelijk ook de frissche kleur der wangen en het vuur des oogen, de blijde vrolijkheid der jeugd en de kalme opgeruimdheid der rijpere jaren. Zijn de werkingen van hart en longen belemmerd, dan volgen onmisbaar doodsche bleekheid des gelaats, sombere kwijning, overhelling tot zwaarmoedigheid, in het oog loopende vermagering, kortom eene meer of min gevaarlijke ziekelijkheid, die den geest nederdrukt en het leven tot een' last maakt.

Dat gedeelte onzes ligchaams, waarvan wij spreken, wordt gewoonlijk de *borst* genoemd. Onze schoonen schijnen, als men naar hare handelwijze mag oordeelen, dezelve eeniglijk te beschouwen als eene ledige en buigbare doos, welke zij naar welgevallen, zonder eenig gevaar,

kunnen indrukken en zamenknellen, zoo veel zij maar willen. Tot haar ongeluk is het echter niet alzoo. De borst bevat edele deelen, welker vrije bewegingen even noodzakelijk voor ademhaling en omloop des bloeds, als deze verrigtingen het voor de gezondheid en het leven zijn. Alles dus, wat den omvang der borst vermindert of de borstholte vernaauwt, moet onmiddellijk nadeel toebrengen, daar het de vrije inademing belemmert, en gevolgelijk den vrijen omloop des bloeds door de longen verhindert.

Alle de deelen, die tot de borst behooren en de borstholte vullen, zijn buigzaam en beweegbaar. Uit derzelver natuur en onderlinge betrekking tot elkander blijkt duidelijk, dat elke drukking of zamenpersing ze van de vereischte plaats zal dringen en de zoo belangrijke bewegingen beletten. Daar nu het gedeelte van de borst, waarom men het *corset* het sterkste toehaalt, juist datgene is, waar de ribben het kortste zijn, doch daarentegen het kraakbeen de meeste lengte heeft en zeer buigzaam is, en waar dus de bewegingen voornamelijk moeten geschieden, zoo belet het enge toerijgen dezelve schier te eenemaal; en, het kraakbeen gedwongen zijnde zich naar binnen te buigen, nabij deszelfs vereeniging met het borstbeen, brengt zulks allengs eene zeer verderfelijke misvorming te weeg, die eindelijk niet meer te verhelpen is. En, alsof de nadeelen van het naauw toerijgen nog niet groot genoeg waren, voegt men er een ander werktuig van kwelling bij, — eene stalen veerkrachtige plaat, of stijve baleinen, die men voor in het reeds te naauwe *corset* steekt en de geheele lengte van het borstbeen doet beslaan. Door dit middel tracht men te voorkomen, dat het ligchaam deszelfs natuurlijke neiging volge, om zich naar voren uit te zetten en zekere ronding aan te nemen. Daar men dit echter niet geheel *kan* beletten, moet volgen, dat het gansche gewigt van het bovendeel des ligchaams drukt op het benedeneinde van het borstbeen, hetwelk het meest door genoemde plaat wordt gekneld. De plaats, waar deze schadelijke drukking het meest

werkt, is juist tegen het kleine uiteinde der maag. Bij de meesten, die aanhoudend een zeer eng *corset* dragen, wordt aldaar dan ook eene holligheid ingedrukt, die groot genoeg is, om een gewoon hoenderei te bevatten. Velen hebben daarvan gedurig een pijnlijk gevoel; bij anderen is de aandoenlijkheid, wanneer zij die plaat of stijve baleinen niet dragen, zoo groot, dat eene geringe drukking de hevigste smarten veroorzaakt.

Onder de eerste uitwerkselen der zamenpersing door het *corset* en der drukking van de plaat hebben wij dus te tellen de vermindering der bewegingen en de inwendige misvorming van de borst, benevens dikwerf terugkeerende pijnlijkheid, benaauwdheid, en te groote aandoenlijkheid der maag, wier ongestoorde werking zoo noodzakelijk is voor duurzame gezondheid. Waren echter deze kwalen nog de eenige, die er uit voortkwamen, men zou ze dragelijk kunnen achten; maar, wanneer het benedenste gedeelte der borst zamengeperst wordt, moet de lever ter regter zijde naar boven wijken, en brengt aldaar het hare toe tot belemmering in het ademhalen; terwijl aan den linker kant milt en maag, op gelijke wijze door dezelfde oorzaak opwaarts gedrongen zijnde, hetzelfde beletsel veroorzaken. De verrigtingen van alle deze werktuigen geraken in wanorde, naar mate de drukking sterker is, en de fijne vaten en teedere zenuwen van genoemde deelen meer verplaatst worden. Zoo zware beschadigingen moeten hoogst nadeelig zijn voor die groote verrigtingen, waarvan leven en gezondheid afhangen. Zoo zal de drukking, welke alle deze door het *corset* teruggedrongene werktuigen op de openingen doen, waardoor het bloed in het hart komt en er weder uitstroomt, den omloop in verwarring brengen. Vandaar ontstaan onregelmatigheden in de werking van het hart, als hartkloppingen, flaauwten, bezwijmingen, en soms ook doodelijke ongesteldheden. Het bloed, dat van het hoofd komt, almede in zijnen vrijen loop belemmerd zijnde, hoopt zich daar op, en veroorzaakt hevige hoofdpijnen,

eene drukkende zwaarte, zwaarmoedigheid, doodsche bleekheid en akelige loodkleur.

Deze gevolgen, die men ligt kan opmerken, zijn echter slechts de aanvang der kwalen, welke uit dezelfde oorzaak ontstaan. Wanneer de longen zich niet behoorlijk kunnen uitzetten, gelijk wij boven gezegd hebben, kan de lucht niet in genoegzame hoeveelheid met het bloed in aanraking komen, ten einde deze vloeistof die bewerking en zuivering te doen ondergaan, welke dezelve geschikt moeten maken, om het ligchaam in gezonden staat te houden. De waterachtige deelen, de koolstof en andere onzuiverheden, welke het bloed bevat, wanneer dit het geheele ligchaam heeft doorgeloopen, kunnen er niet van afgescheiden worden; en het hart ontvangt, om het door het gansche ligchaam te verspreiden, slechts een blaauw zwartachtig vocht, weinig beter dan het teruggevloeide, in plaats van het helder roode bloed, dat vereischt wordt. Indien deze dwang eenigen tijd duurt, wordt allengs de veerkracht van alle ligchaamsdeelen minder, onderscheidene plaatselijke ongesteldheden openbaren zich, en een ziekelijke toestand maakt het kwijnend leven tot een' last. Koudheid der uiterste deelen, bleekheid des gelaats, onrustige slaap, verregaande aandoenlijkheid van het zenuwgestel, dat door de geringste oorzaak in verwarring wordt gebragt, zijn de onmiddellijke treurige gevolgen der storing van deze zoo belangrijke verrigtingen.

Wij zullen niets meer zeggen van de ziekten, welke het gebruik van naauwe *corsetten* veroorzaakt; maar wij willen nog doen opmerken, welken nadeeligen invloed het heeft op alle bewegingen des ligchaams. Is er wel iets onbevalliger, dan de gang van eene vrouw, die zich in een naauw *corset* heeft zamengeperst? Gedwongen beweegt zij zich en schijnt naauwelijks hare voeten te durven verzetten, in plaats van te gaan met die gemakkelijkheid en met dien vluggen tred, welke de aan zichzelve overgelatene, vrije natuur kenmerken. Hare schouders zijn achterwaarts gedrukt en als in ijzeren banden

gekneld; en de geheele romp is zoo ſtijf, alsof dezelve uit een blok gehouwen ware. Wanneer vrouwen, alzoo uitgerust, ergens in een vertrek komen, na eenigen tijd gegaan te hebben, kunnen zij in de eerſte oogenblikken naauwelijks ſpreken, terwijl de borst in eene onnatuurlijke beweging is. Heeft de plaat of hebben de baleinen die lengte, welke het *fatſoen* vordert, zoo kunnen zij bezwaarlijk in een' armſtoel of *fauteuil* (zoo als de lieden naar de mode zeggen) zich nederzetten; zij moeten op den kant van haren ſtoel zitten of leunen, opdat het bovenſte gedeelte van het lange en ſtijve *corſet* niet tegen de kin ſtoote. Zich buigen en bukken kunnen zij niet. Geduldig verdragen zij deze kwelling, dezen dwang, deze ongemakken; en waarom? omdat het de mode is! Bevalligheid, eene vrije houding, fraaije geſtalte, gemakkelijke beweging, onbelemmerde ademhaling, gezondheid — kortom alles offeren zij op aan dezen Moloch van ons gekunſteld en verkunſteld maatſchappelijk leven.

Bij perſonen van een ſterk geſtel heeft het dragen van naauwe *corſets* deze gevolgen, dat zij meer of minder hevige pijn gevoelen op het oogenblik, wanneer zij die uitdoen; maar deze is niet van gelijken aard als bij zwakke vrouwen, waarvan wij boven geſproken hebben. In het geval, dat wij nu bedoelen, wordt de pijn veroorzaakt door de terugkeering van het bloed in die deelen, welke door het *corſet* zamengeperst waren, zoodat de omloop, van wege de drukking, ſlechts op zeer onvolkomene wijze kon geſchieden. Om die pijnlijke aandoening te verminderen, moet het *corſet* trapswijze losgeregen worden. Ondertusſchen hebben wij minder medelijden met deze martelaresſen der mode; want zij kunnen zelfs geene ſchijnbare reden van verontſchuldiging inbrengen, gelijk die vrouwen, welke zich op haar teeder geſtel beroepen. De ſterkeren hebben althans geen keurslijf of *corſet* tot ſteun noodig, maar laten zich dien dwang welgevallen, om eene dunne middel te vertoonen en te prijken met eene *fijne taille*, zoo als het kunstwoord der mode heet.

Men zal waarschijnlijk op het boven gezegde aanmerken en tegenwerpen, dat de aangeduide nadeelen slechts bij een, in vergelijking zeer klein, getal vrouwen plaats vinden; terwijl de meesten *corsets* dragen, zonder de vermelde ongemakken of kwalen daarvan te ondervinden. Offchoon het waar moge zijn, dat eenige weinige perfonen de mode in dezen kunnen volgen zonder onmiddellijk nadeel voor de gezondheid, blijft echter dat alles gegrond, wat wij beweren. Men kan ook zeggen, dat vele perfonen fterken drank zonder merkbaar ongemak gebruiken; en ondertusfchen weet men, dat de groote meerderheid maar al te gereed is, om van gebruik tot misbruik over te gaan; maar dit gefchiedt langzaam en op eene bijkans onmerkbare wijze, tot dat ongefteldheden van ergeren aard zich openbaren. Dus ook zal het gebruik der *corsets*, bij jonge perfonen vooral, allengs in misbruik overgaande, ten laatfte die fchadelijke uitwerkfels hebben.

Na vele nafporingen is het ons onmogelijk geweest, den eigenlijken oorfprong van deze belagchelijke en gevaarlijke mode te ontdekken; wij hebben echter ontwijfelbare bewijzen, dat het keurslijf of *corset*, in vorm en maakfel meer of min gewijzigd, federt eeuwen bij de *Europeanen* in gebruik is geweest. De omftandigheid, dat die dragt zich bepaalt tot volken, wier zedelijke en godsdienftige wetten denzelfden oorfprong hebben, geeft ons reden, om te denken, dat het *corset* en andere dergelijke uitvindingen oorfpronkelijk hebben moeten dienen, om, zoo veel mogelijk, de gevolgen van ligtzinnigheid en onvoorzigtigheid te verbergen voor het oog der menfchen. Dat men op deze wijze aan het ligchaam bevalliger voorkomen wilde geven, was in het eerst flechts een voorwendfel, om de eigenlijke oorzaak te verbergen, waarom men zoodanigen opfchik droeg.

De volgzucht, zoo algemeen onder het menfchelijk geflacht, begunftigde de oogmerken van haar, die zich zelve verwijt te doen hadden. Zeer vele onbefprokene en onberispelijke, maar dusgenaamde *elegante* vrouwen

namen gaarne eene mode aan, welke, zoo als men haar zeide, hare persoonlijke bekoorlijkheden moest verhoogen, maar inderdaad hare gezondheid verwoestte. Zoo heeft dat gebruik zich staande gehouden tot op onze dagen. En daar nu onze Dames naar de mode, door een zwak gestel, de gevolgen der eigenzinnigheid van hare moeders in het dragen van keurslijf of *corset* ondervinden, meenen zij thans met de noodzakelijkheid van eenigen *steun* zich te verontschuldigen, om die dragt aan te houden. Het ware belangrijk, na te gaan, welken invloed deze zaak heeft gehad op de denkwijze van vele vrouwen. Het doel, dat zij zich voorstellen, is, dunner en fijner te schijnen, dan zij werkelijk zijn. Zij beschouwen dus elken uitkomenden vorm, die zekere ronding heeft, als *gemeen* en onbehagelijk; offschoon de natuur de meestmogelijke moeite deed, om inwendig zoo wel, als uitwendig, het hoekige en platte te vermijden, en overal die zachte rondingen aan te brengen, welke het bevallige uitmaken. Het jonge meisje en de jonggetrouwde vrouw, die eerlang moeder hoopt te worden, volgen beide, even zeer de mode. Maar, al stemde nu iedereen toe, dat het fraaijer stond, een naauw *corset* te dragen, gehuwde vrouwen en moeders althans behoorden er in te bewilligen, om hetzelve, ten minste voor eenigen tijd, vaarwel te zeggen, al ware het eeniglijk uit medelijden met de vrucht, die zij onder het hart dragen, en welker gezondheid en geluk zij voor altijd kunnen bederven, ja derzelver bestaan (welk eene ijselijke gedachte!) moedwillig vernietigen. Zoo wij een gestreng onderzoek te werk stelden omtrent de kinderen, van zoogenaamde *fatsoenlijke* ouders geboren, zouden wij bewijs genoeg voor het boven gezegde vinden, al ontdekten wij niets ergers, dan bleeke, zwakke, ziekelijke kinderen, die kromme beenen hebben, of aan de klieren sukkelen, of bij het opgroeijen scheef worden. De ongesteldheden, bij vele vrouwen van een teeder gestel door het gebruik van *corsets* veroorzaakt, zijn meermalen toereikende, om de hoop, die moeders zoo gelukkig maakt, telkens, ja voor altijd te verijde-

len, den echtelijken staat alzoo van deszelfs hoofddoel en grootste zaligheid te versteken, en denzelven, door herhaalde smartelijke teleurstellingen, tot een lastig juk te maken, of in eene vervelende eenzelvigheid te doen slijten.

Maar wij hebben genoeg over dit onderwerp gezegd; offchoon het gesprokene slechts eene zeer onvolledige opgave behelst van de nadeelen, welke de uitwerksels zijn van dwaze modezucht. Velen onzer Lezeressen, die gewoon zijn, zich naauw in het *corset* te rijgen, en tot nu toe die schadelijke gevolgen daarvan niet ondervonden, zullen misschien overhellen, om te gelooven, dat wij de zaak overdrijven, ten einde haar schrik aan te jagen. Dat zij alsdan Genees- of Heelkundigen, die onze steden bewonen, raadplegen! Zoo deze niet schromen, onbewimpeld voor de waarheid uit te komen, zullen zij ten volle bevestigen, hetgene wij beweren.

HET BOEKDRUKKEN EN DE BOEKHANDEL IN CHINA.

In de jaarboeken van *China* wordt ergens gezegd: „Men had reeds lang begonnen, boeken te schrijven, toen KUNGDSO (CONFUCIUS) zijne uittreksels en andere werken vervaardigde;" en op eene andere plaats: „Men heeft aangevangen, boeken te schrijven, zoodra men de schrijfkunst had uitgevonden." Offchoon nu deze uitdrukkingen veel te onbepaald zijn, om er eenige meening op te gronden, en vooral de laatste niet letterlijk waar kan zijn, zoo mag men toch wel stellig beweren, dat de letterkunde der *Chinezen* tot zeer vroege tijden opklimt. Daar bestaan, namelijk, nog werken, die gerekend worden, 2500 of 2000 jaren vóór de geboorte van CHRISTUS geschreven te zijn; en derzelver uiterlijke gedaante bewijst duidelijk, dat het geene eerste proeven waren, daar het schrift toen reeds den hoogsten trap van volkomenheid had bereikt; en alle veranderingen, welke in lateren tijd gemaakt werden, den vorm der letteren eigenlijk niet betroffen. Bovendien bestaat er bij dit volk eene overlevering, dat er boeken geweest zijn, die veel ouder waren (*), dan de oudsten, die wij thans

(*) Men weet, dat de *Chinezen*, trotsch van aard zijnde,

bezitten. En boeken zullen hee wel niet geweest zijn, waarin de eerste preeven van schrift genomen werden; maar alles doet vermoeden, dat men met opschriften op steenen is begonnen, gelijk onder anderen KLAPROTH voldingend bewezen heeft.

Van de vroegste schrijfwijze nu blijkt zoo veel, dat men in de eerste tijden zich bediende van kleine bordjes uit bamboes, die zeer dun, maar vrij hard waren, op welke men de schrijfteekens met een puntig ijzeren werktuig of met een mesje insneed. Zoo schreef men nog ten tijde van den grooten boekenbrand; door welke schrijfwijze het opzoeken der verbodene boeken wel zeer gemakkelijk, maar het geheimhouden derzelven bijna onmogelijk gemaakt werd. Zoodanig waren ook de in het huis van CONFUCIUS later gevondene handschriften. Ik weet niet, of men er nog van bewaart in de Keizerlijke verzamelingen; het zoude mij echter zeer verwonderen, zoo dit niet het geval ware, daar de *Chinezen* met groote zorgvuldigheid alles opzoeken en in veilige bergplaats brengen, wat slechts eenigermate sporen van oudheid draagt. Zoo veel is zeker, dat men niet zelden koperen platen ziet, op welke letterteekens gesneden zijn, die verscheidene eeuwen vóór de geboorte van CHRISTUS gemaakt schijnen te zijn. Overigens kan geschiedkundig bewezen worden, dat men inzonderheid zulke platen gebruikte voor boeken, die men voor de late nakomelingschap bewaren wilde. Men schreef bovendien ook op lijnwaad, en op eene stof van boomwol of zijde; maar dit is nooit algemeen geweest, en bepaalde zich welligt tot enkele plegtige gelegenheden.

Eene groote verandering in de schrijfwijze had plaats, toen men het papier uitvond; want nu kon men zich niet meer van ijzeren griffels bedienen, maar moest eene stof uitvinden, die geschikt is, om er letters mede te teekenen.

Het papier werd en wordt nog uit boomschors gemaakt. Men gebruikt daartoe vooral bamboes. Het is gewoonlijk geelachtig; men heeft echter ook zeer wit papier, dat met het beste en fijnste uit *Europa* vergeleken mag worden. Het is ongemeen fijn en bijna doorzigtig, zoodat men slechts op de eene zijde kan schrijven of drukken; daarom zijn alle

---

zich gaarne eene hooge oudheid toeëigenen, en dat derhalve op zoodanige overlevering niet veel te vertrouwen is.

bladen dubbel, en zoo zamengevoegd, dat men de onbefchrevene zijden niet bemerkt. Het ergste aan dit papier is, dat het de vochtigheid zoo ligt aantrekt, met stof overdekt en door de houtwormen verteerd wordt. Daarom moet men de boeken dikwerf afftoffen en uitkloppen. Men maakt ook papier uit boomwol; en dit is fchooner en ook ligter te bewaren, dan het uit boomfchors vervaardigde.

De *Chinezen* fchatten in het algemeen alles hoog, wat op de bevordering der letterkunde betrekking heeft. Zoo noemen zij *fsepao*, of *de vier kostbaarheden*; het *papier*, het *penfeel*, dat zij, in plaats van pen, tot het fchrijven gebruiken, den *inkt*, en het marmeren *napje*, waarin zij den inkt bereiden.

Het papier werd in de laatste eeuw vóór de geboorte van CHRISTUS uitgevonden, en hierop volgde weldra de uitvinding der boekdrukkunst. Men drukt thans nog in *China*, als ten tijde toen men de kunst het eerst uitvond, en gelijk de eerste drukkers in *Europa* gedrukt hebben; namelijk met eene foort van houtfnede. De boeken worden door een bekwaam fchoonfchrijver op dun, zacht en doorfchijnend papier gefchreven, hetwelk dan door den houtfnijder op harde, maar zoo veel mogelijk gladgemaakte bordjes gelijmd wordt. Daarna fnijdt hij het hout tusfchen de letters weg, zoodat deze eindelijk alleen uitkomen.

De *Chinezen* hebben geene drukperfen — het fijne papier zou er niet bestand tegen zijn; maar een goed werkman kan evenwel elken dag bij de tienduizend (??) vellen leveren, dewijl hij niets meer te doen heeft, dan de borden met inkt te bestrijken, het papier daarop te leggen, en dan eene daartoe vervaardigde borstel zachtkens over het papier te laten gaan, hetwelk den inkt ligt aanneemt.

Voorts kennen de *Chinezen* het drukken met beweegbare letters ook, en de Keizerlijke nieuwspapieren in *Peking*, gelijk mede de Staatsalmanak, worden op deze wijze gedrukt. Zekerlijk is dit wegens de groote menigte van fchriftteekens moeijelijker en kostbaarder, dan de boven genoemde manier. Wanneer iets met grooten fpoed moet gedrukt worden, bestrijkt men een bord met geel was, fnijdt of trekt de letters daarin, en drukt het dan zoo af.

Neemt men nu in aanmerking, dat de *Chinefche* letterkunde eenen tijd van bijna vierduizend jaren bestaat; dat daar de boekdrukkunst vóór reeds meer dan vijftien eeuwen

uitgevonden is, dat voorts alles, wat tot verspreiding van boeken dient, bijzonder goedkoop is, zoo zal men zich niet verwonderen, wanneer beweerd wordt, dat in *China* de menigte van boeken ontelbaar is, en alle boeken van *Europa* te zamen genomen verre overtreft.

Het *Chinesche* volk, zegt ABEL RÉMUSAT, dat sedert drie duizend jaren de schoone wetenschappen en de geschiedkunde beoefent, wordt door een groot aantal geleerden bestuurd, die uit smaak of pligt schrijvers zijn. Zelfs de geringste ambtenaar moet in zijn leven verscheidene werken schrijven, die voor eene strenge regtbank de uitgave waardig gekeurd worden. De Keizer rekent het zich tot eere, over belangrijke onderwerpen te schrijven, en voortbrengselen zijner Akademiën onder zijnen naam te laten verschijnen. Zoodanig volk moet wel eene uitgebreide letterkunde bezitten, en bezit die werkelijk. Men denke aan de menigte boeken, welke sedert de uitvinding der boekdrukkunst in *Europa* uitgegeven zijn; men verbeelde zich de landen van dit werelddeel zoo sterk bevolkt als *China*, en men stelle in plaats van onze Genootschappen, Akademiën, Universiteiten enz. die zoo even genoemde handelwijze, volgens welke alle ambten, alle waardigheden, van den geringsten afschrijver tot den eersten staatsdienaar, en van den onderofficier tot den opperbevelhebber, ten gevolge van openlijke mededinging toegewezen worden, waarbij men geenszins op rijkdom of adel of lengte van diensttijd ziet, maar alleen op ware verdienste. Slechts diegene wordt tot de hoogste eerposten verheven, die de geleerdste is, of zijne taal het best verstaat, of de klassische boeken het best kent en weet te verklaren. Dit alles in aanmerking nemende, zal men eenigermate misschien zich kunnen verbeelden, welk eenen schat van geleerdheid de *Chinezen* moeten bezitten. Men zal zich dan niet verwonderen, wanneer men leest, dat de voorganger van den thans regerenden Keizer bevolen heeft, uittreksels uit de beste boeken te maken, en die in 180,000 banden uit te geven.

Zoodanige uittreksels, of bibliotheken, zijn er in menigte. Men had er reeds sedert de vroegste tijden. Men kan ze met onze *encyklopediën* vergelijken, waarvoor dezelve niet behoeven onder te doen. Eene der beroemdsten is onder anderen de door MADUANLIN vervaardigde, welke geleerde onder de *dynastie* der *Mongolen* (in de dertiende eeuw, naar onze tijdrekening) leefde. Deze heeft den titel van *wen chian*

tung kao, d. i. *grondig onderhoud van oude gedenkſtukken*, en bevat 24 hoofdvakken in 100 banden. Deze vakken zijn: *Muntwezen*, *Bevolking*, *Tollen*, *Bevorderingen*, *Staatsuitgaven*; *Studiën*, *Offers*; *Hofceremonieel*, *Muzijk*, *Krijgswezen*, *Regtspleging*, *Letterkunde*; enz. Men vindt in *China* weinig boekerijen van bijzondere perſonen, welke met die in *Europa* te vergelijken zijn. Dit kan geenszins van de duurte der boeken komen; want nergens koopt men ze voor minderen prijs. Misſchien heeft men de reden daarin te zoeken, dat de ambtenaren, aan gedurige verwisſeling van woonplaats blootgeſteld zijnde, bezwaarlijk vele goederen kunnen opkoopen, die zij naderhand met verlies zouden moeten verkoopen, of met groote kosten naar elders vervoeren. Zoo zal men ook zien, dat de voornaamſte ambtenaars zeer weinig huisraad hebben. Wil men een prachtig ingerigt huis zien, zoo moet men tot rijke kooplieden, nooit tot ambtenaren gaan. Daarentegen zijn er door geheel *China* zeer vele openbare boekverzamelingen verſpreid, en men moet ook de kloosters niet vergeten, welke daar weleens rijker zijn, dan de Keizerlijke bibliotheken.

Eigenlijk zijn er geene *boekhandelaren*, in zoodanigen zin, als men hier te lande dit woord gebruikt. De boeken worden meestal door de ſchrijvers zelve op eigene kosten uitgegeven, of de drukkers ondernemen de uitgave, na het handſchrift aangekocht te hebben. Dit laatſte geſchiedt echter zelden, en alleen in groote en door zucht voor de wetenſchappen beroemde ſteden, als *Peking* en *Nanking*. In eenige, met vreemde landen in betrekking ſtaande, handelſteden vindt men evenwel kooplieden, welke met onze boekhandelaren vergeleken kunnen worden, dewijl zij boeken ontbieden, die in andere deelen des rijks uitgegeven zijn. Men moet echter bij het aankoopen zeer goed toezien; want er zijn misſchien geene grootere bedriegers, dan b. v. de boekhandelaars in *Canton*. Zij hebben wel, gelijk andere kooplieden aldaar, met groote letters voor hunne winkels geſchreven: *Hier wordt men niet bedrogen*; maar dit heeft even weinig te beduiden, als te *Parijs* het gewone *prix fixe*, waarbij men thans nog *invariable* voegt. Waar zij maar ergens bedriegen kunnen, moet men rekenen, opgeligt te zullen worden, vooral zoo men ſpraak en ſchrift niet naauwkeurig kent; maar ook in dit geval moet men nog veel behoedzaamheid gebruiken, daar zij met groote behendigheid

flechte, boeken in de plaats der bedoelden weten onder te fchuiven, of er valfche titels voor zetten, of onvolledige exemplaren verkoopen.

Als men deze bedriegerijen weet te ontkomen, kan men voor weinig geld zich eene zeer fchoone verzameling aanfchaffen; want juist de beste boeken zijn de goedkoopsten. — Het ware te wenfchen, dat men in *Europa* meer werk maakte van de *Chineefche* letterkunde, vooral wat gefchiedenis, wijsgeerte en fpraakkennis aangaat.

WILLIAM COCKERILL EN NAPOLEON.

Schetfen van mannen, die uitmunten door talenten en algemeen nuttig vlijtbetoon, verdienen bijzondere vermelding, ter aansporing van anderen, om hun voetfpoor te drukken. De Heer COCKERILL levert een hoogst opmerkelijk voorbeeld van die hoedanigheden, welke den weg tot fortuin banen.

Hij is geboortig uit *Lancashire*, en als gefchapen voor de werktuigkunde. Hij vond eerst zijn bestaan in het maken van wevers-fchietfpoelen; maar hij bezat talenten van verhevener natuur, en zijn vernuft ftelde hem in ftaat, om, met eigene hand, modellen te vervaardigen van werktuigen van zijne uitvinding ten dienste der fpinnerijen. Keizerin CATHARINA, van *Rusland*, verlangende eenige *Engelfche* werktuigkundigen tot zich te trekken, werd ook COCKERILL haar aanbevolen, als een man van ongemeene bekwaamheid; en het *Britfche* Gouvernement gaf hem verlof, om naar *Petersburg* te gaan. De Keizerin moedigde hem op allerlei wijze aan, en zijne uitvindingen, betrekkelijk het fpinnen enz., werden ruim beloond; maar haar overlijden, twee jaren daarna, maakte aan zijne vooruitzigten een einde. Keizer PAUL beval hem, binnen zekeren tijd een model te vervaardigen; het kon niet klaar komen, en een kerker was zijn deel! Het gelukte hem echter te ontfnappen en uit de *Rusfifche* heerfchappij te geraken, en, met flechts weinige honderd pond ft. in zijn' zak, begaf hij zich naar *Zweden*.

Zijne talenten werden, door middel van den *Britfchen* Gezant, aan het Gouvernement kenbaar, en den Heere COCKERILL werd het beftuur over het graven van een kanaal opgedragen, waartoe de *Zweden* niet in ftaat waren. Inge-

nieuwswerk, echter, was minder zijne zaak; hoewel hij aan zijne verbindtenis gestand deed, en zijne fortuin daardoor eenigzins verbeterde.' Hij had den bloeijenden staat der Manufacturen te *Luik* en *Verviers* vernomen, zonder behulp der machinerie; en hij verbeeldde zich, aldaar, beter te zullen slagen. Hij vertrok naar *Hamburg*, en had een mondgesprek met den Heer CRAWFORD, den *Engelschen* Gezant, dien hij zijne ontwerpen mededeelde, ten zelfden tijde verklarende, dat, bijaldien hij een klein jaargeld van het *Britsche* Gouvernement konde verwerven, hij naar *Engeland* zoude terugkeeren, daar hij geenerlei afbreuk aan zijn vaderland wilde doen, door de machinerie in een vreemd land in te voeren. De Heer CRAWFORD prees zulks, en leverde COCKERILL's Memorie bij de Ministers in; maar er werd op dezelve geen acht geslagen, en hij besloot, na zes maanden wachtens, zelf zijne fortuin te beproeven.

Hij verwierf een' pas naar *Amsterdam*, en won verdere narigten in, rakende den staat der Manufacturen te *Luik*, werwaarts hij vervolgens vertrok. Het zij genoeg te vermelden, dat, in het tijdsbestek van zestien jaren, zijn voorspoed in het vervaardigen van stoom- en andere werktuigen zoo groot was, dat hij, na zijne zoons in de zaken gevestigd te hebben, als Millionair zich meerder rust konde bezorgen. Te *Seraing*, aan de *Maas*, vestigde hij de grootste IJzersmelterij op het Vasteland — misschien in de wereld. De Koning der *Nederlanden* is deelgenoot in deze groote nationale onderneming, hebbende in dezelve eene som gestoken van ruim een millioen guldens; en men verzekert, dat niet minder dan 4000 handen in deze fabrijk werkzaam worden gehouden.

In het jaar 1807 beval Keizer NAPOLEON, die gehoord had van des Heeren COCKERILL's smelterij te *Luik*, en eene inrigting van zulk een groot algemeen belang wilde in bescherming nemen, (beter: aan zijne bemoeizieke heerschappij onderwerpen) den Prefect van *Luik* aan te schrijven, *om* het Hoofd dier inrigting op staanden voet naar *Parijs* op te zenden.

Op zekeren avond, terwijl hij zijn pijpje zat te rooken, verscheen bij hem de Prefect, ontvouwde zijnen last, en vermaande hem, geen oogenblik als 't ware te verzuimen, om aan des Keizers bevelen te voldoen. „Hier," sprak hij, „is uw pas, benevens een brief aan een' der Ministers, wien gij uwe komst te *Parijs* zult doen weten. 'Ik raad u,

nog dezen nacht te vertrekken." De boodschapper vertrok, en liet den Stoombeheerscher in geene geringe gemoedsbeweging over dit onverwacht en geheimzinnig berigt. Ik ken hem in persoon, en heb alle bijzonderheden uit zijn' eigen' mond, in het echte *Lancashire*-dialect. „ In het eerst," zeide hij, „ haalde ik mij in het hoofd, dat men mij had aangeklaagd, en dat de Baron, dien ik bankroet had moeten doen spelen, daar de hand in had; maar, dacht ik dan weder, zoo men mijn' kop wilde hebben, kon men dien hier wel krijgen, en behoefde mij niet eerst naar *Parijs* te zenden; en mijn zoon meende, dat er geen grond van vrees bestond voor zulk een ongeval; en dus spande ik vier paarden voor mijne kales, en in een paar uur was ik op reis met mijn' zoon."

Onze reizigers, in vollen ren voortspoedende, kwamen behouden in de hoofdstad. Des anderen morgens, vroegtijdig, begaf zich de Heer COCKERILL, in zijn beste pak, met een elegant rijtuig en keurige liverei, naar de *Tuileriën*, verzeld van zijnen zoon, als tolk. Na het afgeven zijner geloofsbrieven, geleidde men hem in een zijvertrek, en werd hij door den Minister met ongemeene beleefdheid ontvangen. „ Mijnheer COCKERILL," zeide deze, „ gij zult wel zoo goed zijn, u bereid te houden, om des Keizers bevelen te gehoorzamen; en ik verzoek u, te huis te blijven, tot dat gij iets naders van mij zult vernemen." Hij liet den Minister nu zijn adres, en nam afscheid. Des avonds ontving hij de officiële boodschap, dat den volgenden morgen ten elf ure eene koets hem zou komen afhalen, om hem naar de *Tuileriën* te brengen.

Stiptelijk op den bepaalden tijd stond eene prachtige equipage, met de Keizerlijke wapens voorzien, vóor des Heeren COCKERILL's hôtel, (want hij had toen een huis te *Parijs*) *Rue de Grenelle*, *Faubourg St. Germain*. Een Hofbediende opende het portier, en riep, toen hij gezeten was: „ Naar het Hof!" — Een' breeden trap opgestegen zijnde, werd onze werktuigkundige in een zijvertrek gebragt, waar zich 's Keizers begunstigde *Mammeluk* bevond, die hem met een *salaam* (Oosterschen groet) vereerde.

Na verloop van slechts tien minuten, riep de zilverklank eener kleine schel den *Turk* in een ander vertrek; en, onmiddellijk terugkeerende, gaf deze een teeken om hem te volgen, en — de Heer COCKERILL bevond zich in de

Keizerlijke tegenwoordigheid. Welk een oogenblik voor een' man van zijne opleiding! Hij voelde geen' grond, en waagde het niet op te zien of een woord te uiten, maar liet het bij eene diepe buiging berusten. „*Avancez, Sieur!*" sprak zijne Majesteit. „Dit," zegt de verhaler, het onderhoud vermeldende, „dit gaf mij moed. Ik keek op, en zag den Keizer, met den rug naar het vuur gekeerd staande en de handen achterwaarts (zijne gewone houding), en hij zeide met een' glimlach: „*Sieur* COCKERILLE, *dans toutes les départements du Nord vous êtes nommé*, (zijn Fransch gaat niet verder) en waar ik ook ga, hoor ik van u spreken., en ik heb om u gezonden, om u te zeggen, dat mij uw Etablissement en uwe pogingen, om de Manufacturen van het Keizerrijk te bevorderen, welgevallig zijn; ten bewijze waarvan ik u een blijk wil geven van mijne achting, door u met de orde van het Legioen van Eer te versieren." Dit zeggende, greep hij eene kleine doos, nam er het grootkruis met een rood lint uit, en deed het, met eigene handen, mij om den hals." Eene zoo uitstekende eer, op zoo streelende wijze door een' NAPOLEON betoond, was genoeg, om het zenuwgestel van den ontvanger derzelve aan te doen, en de nieuwgeslagen Ridder wist niet, wat hij doen of zeggen zou; maar, alreeds vermoedende, dat de Keizer hem eene beleefdheid zoude bewijzen, had zijn zoon, bij voorraad, zich op eene aanspraak voorbereid, waarvan de oude Heer nu, op zijne wijze, het een en ander opsneed, zijne Majesteit bedankende voor de hem bewezene eer, en zich verontschuldigende over zijn gebrekkig Fransch, daarnevens voegende: „*Votre Majesté, mon fils bien parler François; mais moi, pas savoir!*" — „*Monsieur* COCKERILLE," hernam nu de Keizer, glimlagchende, „'t is niet noodig, dat gij Fransch spreekt; maar alleen, dat gij de *Franschen* spinnen leert. Zoo ik gelegenheid vinde, u te eenigen tijde weder te zien, moge uw zoon u ten tolk verstrekken. Intusschen keer gij weêr huiswaarts, en vaar voort met uw bedrijf. Ik zal u een' pas doen geven *pour voyager partout*. Vaarwel, *Ridder* COCKERILLE! tot wederziens." De zilveren schel werd wederom geroerd, de *Mammeluk* verscheen, en geleidde den Grootkruis naar een ander vertrek, waar zijn knecht op hem wachtte, die hem in zijn rijtuig hielp, en hem voor zijne deur bragt, *Rue de Grenelle, Fauxbourg St. Germain!*

De Ridder besloot gemeenlijk zijn verhaal met te zeggen: „ Hoewel ik trotsch was op de ontvangene eer, heb ik zulks slechts éénś laten lachten. Toen ik *Parijs* binnentrok, van *Luik* komende, vroeg de poortwachter naar mijn' pas, en gedroeg zich daarbij vrij brutaal; zoodat ik thans besloot, mij daarvoor op hem te wreken. Toen ik nu huiswaarts ging, eischte hij, op denzelfden beleedigenden trant, mijn' pas. Ik voelde in mijne zakken, en geliet mij, alsof ik dien vergeten had. „Dat helpt niet," zeide de snaak; „stijg af; ik zal u aan de Policie uitleveren;" een' Gendarme (die daar altijd bij de hand zijn) wenkende. Eindelijk haalde ik den pas voor den dag, dien ik op 's Keizers last had gekregen, in een' blikken koker vervat; en mijn zoon zeide: „ Dit zal u veelligt die moeite sparen, burger!" Toen de knaap het papier ontvouwde, en de Keizerlijke wapens op een grootzegel zag, zoo groot als een vijffrancs stuk, en op den titel des houders blikte, trok hij zijne horens in, en, al buigende en zich verontschuldigende, riep hij den poortontsluiter toe: „ *Ouvrez les portes! Bon voyage, Monsieur Chevalier!*"

De Heer COCKERILL heeft zich, sinds eenige jaren, aan de zaken onttrokken, en zich te *Brussel* nedergezet, waar hij thans zoo stil leeft, als toen hij wevers schietspoelen maakte; hij telt ongeveer vijfenzeventig jaren.

RIDDERTROUW.

Eene ware Geschiedenis.

Onder de *Spaansche* Ridders, die in zulk een groot aantal het laatste bedrijf van het groote treurspel der *Moorsche* heerschappij — de verovering van *Granada* — verheerlijkten, was *Don* RODRIGO PONCE DI LEON, Marquis van *Cadix*, wel de merkwaardigste. Hij bezat alle de eigenschappen, die FLORIAN aan zijnen, als *Ridder zonder blaam* fabelachtigen, GONZALVO VAN CORDOVA toeschrijft: matigheid, kuischheid, wakkerheid, onkreukbare heldenmoed, en trouw voor zijne vrienden, edelmoedigheid omtrent zijne vijanden; in één woord, hij was een tweede CID, en dit is zeer veel gezegd. Daarenboven evenaarde zijne magt zijnen wil, om FERDINAND en ISABELLA, bij de belegering van de laatste bezitting der *Mooren* in *Spanje*, ten

dienste te staan. Zijne ruime bezittingen strekten zich over het schoonste en vruchtbaarste gedeelte van *Spanjes* lusthof, *Andalusië*, uit. In zijne ridderzaal zag een talrijke stoet van Vasallen tusschen de banieren en vaandels, door hem aan de *Mooren* ontnomen. Ruim voorzien was zijne wapenkamer van welgepolijste helmen en harnassen, en lansen en zwaarden. Maar ook deze edele Ridder was niet boven de gebreken van zijnen tijd verheven. Het rampzalige vuistregt heerschte nog zoo wel in dezen uithoek van *Europa*, als in *Duitschlands* velden en tot in het afgelegene *Zweden*. Erfelijke veeten, gelijk aan die, welke onze BREDERODES en EGMONDEN gedurende anderhalve Eeuw tot onverzoenlijke vijanden maakten, verdeelden ook de *Spaansche* Ridders, in weerwil der onophoudelijke waakzaamheid, welke de aanvallen des nimmer rustenden vijands vereischten. PONCE DE LEON had ook eenen vijand in *Don* JUAN DE GUSMAN, Hertog van *Medina Sidonia*, een der rijkste *Spaansche* Edelen.

De voortreffelijke ISABELLA VAN KASTILIË, de groote vrouw, zoo ver boven haren lagen, achterdochtigen, meineedigen echtgenoot, FERDINAND VAN ARRAGON, verheven, verscheen eens, om regt te doen, in de groote zaal van het aloude kasteel van *Sevilië*. Daarheen snelden alle de Rijksgrooten, om haar hulde te doen. Ook MEDINA SIDONIA verscheen; maar de Marquis van *Cadix* was niet te zien. Zoo veel te gemakkelijker viel het dien vijand, hem te beschuldigen van verraderlijke gemeenschap met *Portugal*, van onwettig bezit van zekere kroongoederen, van rooverijen ten platten lande, en van eene dreigende houding tegen het wettige gezag in zijne sterke stad *Xeres* (*Cheres*). Men wachtte hem ter verantwoording; hij verscheen niet. De aanhangelingen en vrienden zijns vijands bekrachtigden en verzwaarden die aantijgingen, en hij verscheen niet. De Koningin, hierover verontwaardigd, stond op het punt, om hem met geweld van wapenen te bedwingen.

PONCE DE LEON ontvangt, door eene getrouwe hand, hiervan berigt. Hij snelt, met éénen knecht en ongewapend, naar *Sevilië*, vliegt de stad, het paleis (door eene verborgene deur) in, en vertoont zich eensklaps voor de Koningin. „Hier „ben ik, mijne Gebiedster!" zegt hij, „om mij in persoon te „verantwoorden; doch niet met woorden, maar met daden. „Men zegt, dat ik *Xeres* en *Alcala* ten spijt van u in be„zit zou houden. Wel nu! laat die in bezit nemen; zij

„ zijn de uwe. Wilt gij mijne vaderlijke erfgoederen? Hier „ uit dit vertrek zal Ik last geven, u die ter hand te stellen. „ Wilt gij mijnen persoon? Ik ben in uwe magt. Wat de „ overige beschuldigingen betreft, daaromtrent roep ik een „ gestreng onderzoek in, en zoo ik schuldig ben, is de „ zwaarste straf voor mij niet onbillijk."

ISABELLA, zoo gevoelig voor zielsgrootheid, was getroffen. „ Al hield ik," sprak zij, „ u voor schuldig, zoo „ zou dit gedrag u mijne vergiffenis waardig doen zijn." Zij nam beide steden werkelijk in bezit; maar ook de vijand van RODRIGO, de Hertog van *Medina Sidonia*, moest zijne posten nederleggen, en beide Opperhoofden, van elkander verwijderd, vooreerst op hunne goederen blijven.

FERDINAND had besloten, het Rijk van *Granada*, dat pronkjuweel van het schoone *Andalusie*, de eenige plaats in westelijk *Europa*, waar nog de standaard van MOHAMMED die van het kruis verdrong, te onder te brengen. Maar hij wilde daarbij, volgens zijnen aard, langzaam, voorzigtig en met beleid te werk gaan. „ Ik zal de zaden van dien gra- „ naatappel een voor een uitpikken," zeide hij. Dit plan echter ontsnapte zijnen vijand, den ouden MULEY ABEN HASSAN, niet. Hoewel er op dat oogenblik een wapenstilstand met *Spanje* heerschte, nam dit echter niet weg, dat het gebruik veroorloofde, kleine, onverhoedsche overrompelingen te doen, waarbij geene trompet gestoken, geene banier ontrold werd, en die niet langer dan drie dagen duurden. Uit de bergpassen schoten dan eensklaps vijanden te voorschijn, en overvielen de eene of andere vijandelijke sterkte. Dus besloot ook nu de oude MULEY, zijnen vijand voor te komen, en de vesting *Zahara* te verrassen. Zij ligt op de kruin eens hoogen, steilen bergs, met een nog hooger kasteel, welks top, naar men zegt, boven de adelaarsvlugt of de wolkendrift rijst. Straten en huizen waren uit de rots gehouwen. Men moest, om de stad te bereiken, gaten in de rots houwen. Zoo sterk werd deze stad gehouden, dat eene vrouw van gestrenge deugd eene *Zaharenja* genoemd werd.

Doch MULEY nam de gelegenheid van een' hevigen winterstorm en een' donkeren nacht waar, die de schildwachten, overtuigd van de onmogelijkheid, om in zulk weder dienst te doen, van hunne posten gejaagd had. De Moor braveerde het onstuimige weder, beklom de plaats met storm.

ladders, bemagtigde haar, en dreef de overgeblevene inwoners als slagtvee met zich naar *Granada*.

Vreeselijk was de schok, dien dit verlies alom bij de *Spaansche* Ridderschap baarde Niemand gevoelde deze schande dieper, dan *Don* RODRIGO PONCE DE LEON. Hij besloot, den Koning van *Granada* een' dergelijken slag toe te brengen. De stad *Alhama* lag op eene rotsige hoogte, weinige uren van de *Moorsche* hoofdstad verwijderd, en werd de sleutel van *Granada* genoemd. Dit was dus een vast punt in het hart van 's vijands land, welks verlies hem doodelijk moest grieven, doch welks verovering tegelijk ten uiterste hagchelijk was. Maar RODRIGO vreest niets: met alle *Andalusische* Ridders — behalve met zijnen doodvijand MEDINA SIDONIA — pleegt hij raad, sluipt door de bergpassen, en verwint *Alhama* met dezelfde snelheid en hetzelfde beleid, als de *Moor Zahara* gedaan had.

Niet minder, misschien nog dieper was de smart, die de bezetting door den vijand van zulk een belangrijk en naburig punt door *Spanjes* Ridders te *Granada* veroorzaakte. Maar het denkbeeld der herwinning biedt zich dadelijk aan. Een groot leger omsingelt de handvol volks, die hier, in het hart van 's vijands land, heeft post gevat. Deze wakkere strijders zenden van alle kanten om spoedige, dringende hulp naar *Sevilië*, naar *Cordova*. De Markgravin van *Cadix*, RODRIGO'S echtgenoote, is vooral in den doodelijksten angst. Tot wien zal zij zich wenden? De vrienden van haren echtgenoot verzellen hem reeds in zijn hagchelijk stuk. Zij weet nog éénen dapperen en magtigen Ridder; maar het is de vijand van haar huis. Geen nood! huwelijksliefde laat geene, ook de onwaarschijnlijkste, kansen onbeproefd, waar het zaak is, éenen geliefden gemaal te behouden.

Het antwoord van MEDINA SIDONIA komt. Hoe klopt het hart der edele vrouwe! Maar, wat zal zij lezen? Immers eene volstrekte, misschien honende, weigering! Zij opent den brief. De Hertog schrijft, „dat hij, in gevolge het verzoek van eene zoo eervolle en achtingwaardige vrouwe, en „om een' zoo dapperen Ridder als haren echtgenoot uit gevaar te bevrijden, wiens verlies niet alleen voor *Spanje*, „maar voor de geheele Christenheid niet te vergoeden zou „zijn, al het voorledene zou vergeten en tot zijne hulp „snellen." Tevens schreef de Hertog aan alle de bevelheb-

bers zijner steden en vestingen, om zich dadelijk met alle magt, waarover zij konden beschikken, te *Sevilië* bij hem te voegen. Alle de Ridders van *Andalusië* schaarden zich onder zijne banier, en hij bood zwaar handgeld aan alle vrijwilligers, die met paarden, wapenen en levensmiddelen de onderneming wilden helpen ten uitvoer brengen. In één woord, de sterkste drangredenen voor den mensch, eer, vaderlandsliefde, Godsdienst en zucht tot gewin, vereenigden zich hier, en MEDINA SIDONIA zag weldra vijftigduizend voetknechten en vijfduizend ruiters om zijnen standaard in slagorde staan.

Ondertusschen had ook de Koning berigt ontvangen van het gevaar zijner dappere Ridders, en haastte zich in persoon, om hen bij te staan. Hij gelastte den Hertog van *Medina Sidonia*, op de grenzen naar hem te wachten; maar deze gaf ten antwoord, dat hier leven of dood op het spel stonden, en dat hij geen tijd had, naar iemand te wachten. Ook moest hij niet vertoefd hebben. Hij kwam juist op het oogenblik, dat de bezetting, door onophoudelijke schermutselingen en aanvallen tot den dood toe afgemat, van honger en dorst uitgeput, en meer naar geraamten dan naar menschen gelijkende, op het punt was, den vijand in handen te vallen. Toen MULEY de nadering van het ontzet vernam, rukte hij zich wanhopig den baard uit; maar tegen zulk eene menigte was hij niet bestand, en trok af met kwalijk verbetene woede.

Naauwelijks was zijn leger uit het gezigt verdwenen, of men zag van de tegenovergestelde zijde den standaard van MEDINA SIDONIA wapperen. Daar vielen de twee oude erfvijanden in elkanders armen, en smolten in tranen; al de oude wrok was vergeten, en van dien tijd af waren zij boezemvrienden.

* * *

Waar zijt gij, schoone Eeuwen der Ridderschap, der trouw aan God en aan pligt? Wie brengt uwe gevoelens terug in onze schandeeuw, de eeuw van verraad, van logenachtige vrijheid, van verzaking aller pligten, en van de zegepraal der monsters, die zich *liberaal* noemen?.....

DE WERVELWIND.

(Fragment van een Onderhoud tusschen den Heer HERBERT en een Doopsgezind Prediker, op eene Reize in *Noord-Amerika*, in het gedeelte lands bezijden de *Alleganies*.)

— Uwe vrienden wonen waarschijnlijk in dit gedeelte van het land? zeide ik; nemende dezelfde vrijheid van vragen, waarvan hij mij het voorbeeld gegeven had.

Vrienden, zoo gij wilt, antwoordde hij, mag ik daar hebben; maar nabestaanden geene. Er leeft geen menschelijk wezen in de Vereenigde Staten, offchoon mijn geboorteland, waarmede ik vermaagschapt ben. God heeft, door eene verschrikkelijke, schoon ik gaarne geloove genadige beschikking, alle banden ontbonden, die mij aan dit aardsche leven hechtten. De leden van CHRISTUS gemeente, en zij alleen, zijn nu mijne vaders, moeders, broeders en zusters.

Gij doelt, begrijp ik, op zekere gewigtige gebeurtenis in uw leven. Mag ik de vrijheid nemen om te vragen, welke?

Eertijds, antwoordde hij, viel het mij smartelijk, daarover te spreken; maar ik heb het dikwijls verhaald, en het doet zulks niet meer; te minder, omdat ik overtuigd ben, dat het zondig zou wezen van mijn' kant, om de bedeelingen van Gods voorzienigheid omtrent mij te willen verzwijgen, voor die genen, die zich geneigd betoonen om te hooren, welke dezelve waren.

Weet dan, dat mijn vader geboortig was van het eiland *Nantucket*, en de eenige zoon van een paar uitgewekenen van *St. Johns*, aan de kust van *Newfoundland*. Mijne moeder was geboortig van *Wales*. Zij was nog een kind, toen haar vader zich inscheepte naar dit land, met haar en twee broeders, ouder dan zij. Het vaartuig, op 't welk zij zich bevonden, leed schipbreuk aan Kaap *Cod*, en allen aan boord vergingen, behalve mijne moeder en vier van het scheepsvolk, die gered werden door visschers van *Hyannis*. Zij werd opgenomen door een der rijkste huisgezinnen aan de Kaap, en door die goede menschen opgevoed als een hunner eigene kinderen.

Mijn vader was in vroegeren leeftijd een zeevarend man geweest, en opgeklommen tot Kapitein van een koopvaardij-

schip. Op den leeftijd van 35 jaren was hij in kennis geraakt met mijne moeder, die ongeveer 15 jaren jonger was, en bood haar zijne hand aan, welke zij aannam, op voorwaarde, dat hij de zee, als zijnde het graf van hare naastbestaanden, zoude verlaten. Hij gaf haar de verlangde belofte; zij werden een paar, en begaven zich naar het binnenland, alwaar mijn vader eene landhoeve kocht, en zich nederzette als landbouwer.

Ons verblijf was gelegen op de Hooglanden, ten westen van de *Connecticut*-rivier. Er stond een oud, vervallen hutje op de hoeve, toen mijn vader zich daar nederzette; hij sloopte hetzelve, en bouwde een net, wit huis in deszelfs plaats; daar werd ik geboren; daar sleet ik mijne eerste levensjaren, ten opzigte van aardsche genietingen en genoegens de gelukkigsten. Het was eene bekoorlijke plek, — bekoorlijk toen, maar nu niet meer, — zij is verwoest en verlaten, — de adem der verdelging vernielde haar, — de winden, Gods dienaars, vergruisden de muren, ontwortelden het geboomte, en verjoegen de bewoners!

Ik heb wel eens gedacht, of niet de klaarheid en levendigheid, met welke dat verblijf mijner jeugd en deszelfs dierbare bewoners zich steeds aan mijne verbeelding vertoonen, een ontwerp is van den Booze, om mij te beproeven, en mijne onderwerping aan de raadsbesluiten des Almagtigen te doen wankelen. Een jeugdige boomgaard beschaduwde het huis aan het noordwesten, en achter dien boomgaard verhief zich een boschrijke heuvel. Aan de zuidzijde van ons huis was de tuin, welke grensde aan een helder, murmelend beekje. Aan den oostkant waren rijke beemden, koornvelden en weiden, waar ik aardbeziën plukte en vogelnestjes zocht, zich uitstrekkende tot op een verren afstand, wanneer de gezigteinder zich verloor in de diepe bedding eener rivier, welker zacht geruisch wij dikwijls hoorden, als wij onder de wilde kersenboomen voor onze deur zaten. Naar de oostzijde der rivier was eene groote uitgestrektheid open land, waarop wij het uitzigt hadden, — boerderijen, rood en wit geverwd, met hare tuinen, akkers en bosschen, en torens van afgelegene kerken; een blaauwe horizon van wouden sloot het tooneel.

De tijd ging genoegelijk voorbij tot aan mijn tiende jaar. Kindschheid is de eenige tijd van het leven, in welken gelukkige jaren niet voorbijsnellen; zij glijden zachtelijk voort,

maar vliegen niet, en schijnen lang, omdat ze vol genoeg zijn. Ik had eene oudere zuster, JANSJE geheeten, welke toen haar zeventiende jaar had bereikt, een rijzig, bloeijend meisje, de verzorgster van al mijne kinderlijke vermaken en genietingen. Zij onderrigtte mij, waar de vroegste bloemen, de zoetste beziën te vinden waren; wees mij, waar de beukenboom zijne meeste noten liet vallen, wanneer hij de Octobervorst gevoelde: leidde mij, langs woeste stroomen, in de wouden; las stichtelijke boeken met mij; leerde mij op zondag godsdienstige liederen zingen, onder het lommer van onzen tuin. — Wij hadden nog twee broeders, tweelingen, vijf jaren jonger dan ik, omtrent welke ik, op mijne beurt, dezelfde oplettendheid had; lieve kinderen, ja, als ik mijn geheugen mag vertrouwen, zoo schoon als ergens kunnen gevonden worden; goed van inborst, vol van geestige aardigheden, en in uitzigt, manieren en geaardheid de volmaakte afbeeldsels van elkander. En gelijk ze één waren in geboorte, en inborst, en uitwendige gedaante, zoo werden ze ook in leven en sterven niet gescheiden. Ik was steeds hun medgezel, en somtijds verliet onze zuster, nu tot rijper jaren gekomen, hare zittende bezigheden, om ons op onze wandelingen te verzellen.

Mijne moeder was van eene teedere gesteldheid, stil en eenigzins treurig van aard. De ramp, waarbij hare naastbestaanden het leven verloren, had een' diepen indruk op haar gemaakt, en stemde haren geest steeds tot godsdienstige overdenkingen. Hare oogen vloeiden soms over van tranen, als ze op ons zag, te midden onzer vermaken, en dikwijls temperde zij zachtelijk onze luidruchtige vrolijkheid. Zij was onze geloofsonderwijsster; zij leerde ons den Bijbel lezen, en kleine gebeden en gezangen.

Mijn vader, schoon minder overhellende tot vrome bespiegelingen, was hetgeen de wereld noemt een man van goede zeden, en zeer geacht bij zijne naburen. Hij had eene gelijkmatige, stille geaardheid, en betoonde nooit zich bovenmatig verblijd bij het goede, of zwaar ter neêrgeslagen bij het kwade, dat hem bejegende. Ik kan mij niet herinneren, hem immer meer opgeruimd te hebben gezien, dan als zijne kinderen druk aan 't spelen waren, wanneer hij met welgevallen naar ons zat te kijken, en onze moeder vertelde, hoe zeer hij ons geleek op onze jaren. Hij was wat men noemt een tevreden mensch; hij sprak weinig, maar, toegevend als hij

was, dat weinige was voor ons eene wet. De buren behandelden hem met groote onderscheiding; zijn gevoelen werd geraadpleegd in alle moeijelijke gevallen; hij werd tot dorpsschrijver aangesteld, vervolgens afgevaardigde bij de Algemeene Staten, en eindelijk Vrederegter.

Mijn vader, zoo als ik reeds gezegd heb, was oorspronkelijk een zeeman, en zijn beroep had hem gemeenzaam gemaakt met alle luchtverschijnsels. Bij deze kennis, verkregen op den oceaan, voegde hij nu zijne verworvene kunde op het land, door dagelijksche waarneming van het uitspansel, tot dat hij eindelijk zekere vermaardheid verwierf wegens zijne bekwaamheid in weêrvoorspellingen. Men zag te dezen aanzien bij hem op, als eene soort van orakel, en zijne voorzeggingen werden zelfs meer gewaardeerd dan die van den Almanak. Niet altijd kon men zijn gevoelen te weten komen; maar, eens verkregen, faalde zijne voorspelling nimmer. Zijn hooi werd nooit nat, terwijl het groen op het veld lag; en ik geloof niet, dat hij ooit door eene bui overvallen werd, in zijne werkzaamheden buitens huis. Hij was soms uren bezig met in de lucht te zien en den gang der wolken waar te nemen. Het weêr gade te slaan, was 's morgens en 's avonds zijne eerste en laatste verrigting; en, werd zijne mannelijke bedaardheid van gemoed ooit verstoord, het was dan alleen, wanneer het weêr meer dan gewoon veranderlijk was; wanneer het weigerde, de gewone regels te volgen, en faalde in het vervullen van hetgeen het scheen te voorspellen. Hierin had hij ongelijk, dunkt mij, als twistende met Gods voorzienigheid in den gang der natuur. Maar, wie is zonder gebreken?

Het land, waar wij woonden, was hoog en heuvelachtig. De wateren, waarmede het was doorsneden, vloeiden in diepe, maar enge beddingen, onaangenaam van wege hare koude dampen en sombere nevels, des morgens en des avonds. De hoeven en woningen bevonden zich op de breede, verhevene oppervlakte te midden van dezelve. Aldus geheel aan de winden blootgesteld, bliezen dezelve over het gansche landschap met even weinig tegenstands als op de toppen der bergen. De sneeuw werd dikwijls in den winter tot aan de daken der huizen opgehoopt; en men zag tuinen, in welke iedere boom naar het zuidwesten helde, in die houding, door de aanhoudende sterke windvlagen, opgroeijende.

In het laatste jaar van mijn verblijf in dat gewest hadden

wij met den aanvang van den zomer verscheidene weken aanhoudende hitte en droogte. God flootsde sluizen des hemels, en maakte het gewelf boven onze hoofden tot koper, en de aarde onder onze voeten tot asch. Wolken dreven door de vurige lucht, maar bragten geen regen; de dampkring was vervuld met een' droogen, dikken mist, alsof het fijne stof van de aarde was opgerezen en zich met denzelven had vermengd. Door dezen mist drong 's morgens de zon, en verdween 's avonds weêr in denzelven, haar aanschijn verbergende lang vóór zij den horizon bereikte. Het gras, dat niet meer groeide, werd schraal en wit en droog, alvorens het rijp werd, en schuifelde treurig, wanneer een windje over het veld blies. De vogels tjilpten flaauw in de boomen. Het vee loeide onmagtig in de weiden, en schoolde op de meest beschutte plaatsen bijeen. Gedurende dien tijd woei het zelden, en dan nog zoo zacht, dat het de gele bladeren, die anders de Septembermaand aanduiden, niet van de kersenboomen voor onze deur kon losmaken; maar zij vielen van zelve, een voor een, ronddwarrelende, eer ze den grond bereikten. — Nimmer had ik mijn vader zoo treurig en korzelig gezien als toen. Hij stond soms uren achtereen naar den hemel te staren, en zelfs in het donker tuurde hij op dat mistige verhemelte, door hetwelk de starren dof en duister trilden. Mijne moeder riep intusschen hare kinderen tot zich, en leerde ons een gebed om regen.

Eindelijk kwam er een dag van zwoele stilte, zoo als wij nog niet ondervonden hadden. De bladeren der boomen waren zoo bewegingloos, alsof dezelve van metaal waren, en den groei der schepping bespotteden. Ik herinner mij een onaangenaam gevoel wegens de aanhoudende diepe stilte, alleenlijk afgebroken door het murmelen van de beek aan het einde van onzen tuin, waar eene smalle strook van heet water nog langzaam voortkroop, welks geluid mij pijnlijk in de ooren klonk. Geene wolk, geen vlekje; niets dan die dikke, witachtige mist was er zigtbaar aan de lucht. Mijn vader was schier den ganschen dag buiten, met angst het luchtgewest aanschouwende, terwijl ik en mijne twee broertjes hem stilletjes volgden en bijbleven. Er was iets in zijne houding, dat ons vrees aanjoeg; offchoon wij niet wisten, waarvoor. Ook mijne moeder was meêr dan gewoon treurig. Eens, toen mijn vader weêr in huis kwam, verhaalde hij haar, dat het juist zulk weêr was, als de wa-

terhoos voorafging, waardoor de visschersboot, nu dertig jaren geleden, overstelpt werd, aan de kust van Kaap *Cod*, waardoor allen, die aan boord waren, verdronken.

„Ik ben zeer bezorgd," zeide hij, „dat eene of andere ramp ons of onze buren boven het hoofd hangt; maar ik hoop nog, dat het ten minste ons huis niet zal treffen."

Eindelijk kwam de nacht, en geen kwaad was nog over ons of ons huis gekomen. Mijne moeder zag ons allen te bed, liet ons onze gebeden opzeggen, en wenschte ons een goeden nacht, met die zachte, liefelijke stem, welke ik nimmer zal vergeten.

De zon verrees als naar gewoonte, en dezelfde kalmte en stilte bleef aanhouden. Mijne eigene vrees was met den nacht verdwenen, schoon ik mijn' vader met gelijken angst in de lucht zag staren. Omstreeks twaalf ure was ik in den tuin achter ons huis, mij vermakende met de grootste onrijpe appelen te rapen, welke door de droogte in groote menigte van de boomen gevallen waren, met oogmerk om die aan mijne tweelingbroeders te brengen, om er mee te spelen. Mijn vader had, om de groote hitte, zijne werkzaamheden op het veld gestaakt, en was nu in huis. Eensklaps hoorde ik een krekend geluid in het zuidwesten, alsof er eene hevige vlam vloog door brandhout, waarin eene blaasbalg speelt. Naar dien kant heenziende, ontwaarde ik eene kleine, donkere wolk, met ieder oogenblik grooter en zwarter wordende, en naderbij komende, en beneden dezelve het woud geschokt door eene hevige beweging, de toppen der boomen slingerende en schuddende, de stammen hen- en derwaarts zwaaijende, nu zich laag buigende en dan zich schielijk weder oprigtende, als worstelende met een' woedenden luchtstroom. De vogels vlogen in alle rigtingen, om het tooneel der verdelging te ontvlugten, en het vee holde verschrikt uit het bosch, alwaar het beschutting gezocht had tegen de brandende hitte van den dag. Nu zag ik afgerukte takken en bladeren, vermengd met de afgevallene verdroogde, en het stof van de dorre aarde, te zamen als eene groote zuil in de lucht opgenomen, en in snelle dwarling rondgevoerd, en hoorde het kraken van vallende boomen, het afknappen van vallende stammen, het wegvoeren van bij den wortel afgescheurde boomen, met al derzelver takken in de lucht slingerende, tegen elkander slaande, en hen- en derwaarts geworpen, tot op de toppen van een verder afgelegen wouds, alsof het den

Geest des Kwaads vergund ware geworden, zijnen euvelmoed aan het bosch te koelen, door hetzelve te verwoesten. Het was slechts voor een oogenblik, dat ik dit alles met verbaasdheid en schrik aanschouwde. Ik keerde met den meesten spoed huiswaarts, en vernam het geloei van den wervelwind nevens mij, en zag eensklaps eene zwarte schaduw den ganschen hemel bedekken. Toen ik aan het huis kwam en de deur opende, zag ik mijn' vader, die juist bezig was met lezen, haastig opstaan en naar het venster gaan, met het boek in zijne hand, om te vernemen, wat er gaande was. Dat boek was de Bijbel — en de herinnering dezer bijzonderheid verschaft mij eenen grond van vertroosting wegens zijnen spoedigen en onverwachten dood; eene vertroosting, van welke ik om geen wereldschat wilde verstoken zijn.

Een enkele blik slechts, en het boek viel hem uit de hand, en, vóór ik den tijd had om een woord te spreken, riep hij met eene luide stem: „Bergt, bergt u — redt uw leven — verlaat het huis oogenblikkelijk — de wervelwind is over ons!"

Terwijl hij nog sprak, vernamen wij het geloei van den storm op onze woning, en de sparren en bindten kraakten en scheurden vaneen. Mijne moeder greep ons, en dreef ons ijlings voor zich uit naar de deur; wanneer eensklaps een geweldige schok boven ons hoofd de muren deed waggelen, de vensters verbrijzelde, en den vloer onder onze voeten als ophief. De zoldering openbarstende, zagen wij het dak door den wind opligten en wegvoeren. De muren en afdeelingen van het huis slingerden heen en weder als eene gordijn. — Mijn vader was een man van groote ligchaamskracht, middelbaar van lengte, maar sterk gespierd. Ik zag hem 't laatst, toen hij met zijne forsche armen den muur tegenhield, die ons dreigde te verpletteren, en zich aan denzelven vastklemde, om ons gelegenheid te geven van te kunnen vlugten. — Naauwelijks was ik buiten de deur, toen een geweldige luchtstroom mij den adem uit de longen scheen te persen, en ik van den grond werd geligt, te midden van eene wolk van stof, gebrokene takken, leijen en bindten van ons huis. Hoe hoog ik werd opgevoerd, weet ik niet; ik zag alleen de verwoesting, die rondom mij heerschte; maar onmiddelijk daarop vond ik mij zachtelijk neêrgevlijd tusschen takken en bladeren.

Ik moet evenwel buiten kennis geraakt zijn na mijnen val; want toen ik weêr bijkwam, kreeg ik langzaam mijne bezinning weder, en vond mijne kleêren nat en zwaar, terwijl de regen op mij kletterde. Ik lag tusschen de takken en bladeren van een' mastboom, die door den wervelwind was weggevoerd. Een man, wiens ſtem en gebaren mij bekend ſchenen, en dien ik, weêr bij mijne kennis zijnde, herkende voor een onzer buren, kwam tot mij, beurde mij op, en zette mij naast zich op den grond. Rondom mij was dezelve bezaaid met afgeſcheurde takken van boomen, ſcherven en planken, en, westwaarts naar den heuvel ziende, zag ik hekken en ſchuttingen weggevaagd, en waggelende ſteenen muren; een breed pad was door het bosch gebaand, waarop zich hoopen van nieuw opgeworpene aarde vertoonden, te midden van opeengeſtapelde geveldе boomen. Op korten afſtand van mij lag een hoop ſteenen en gruis, en op mijne vraag, wat dit was, kreeg ik tot antwoord, dat het de puinhoop van mijns vaders huis was. Toen ſtond op eens voor mijnen geest de herinnering van dat oogenblik van verwarring, ſchrik en vlugt, welke plaats hadden vóór ik het verliet, en in eenen angst, grenzende aan doodsangst, vloog ik naar de plek. Ik vond de buren daar reeds bijeen, en bezig met het puin weg te werken, om zeker te zijn, of er ook iemand van het huisgezin onder bedolven lag. Bitter ſchreijende, was ik mede behulpzaam, zoo veel mijne kinderlijke krachten toelieten, in weerwil van de pogingen dier goedhartige menſchen, om mij hiervan terug te houden. — Laat mij vlugtig heenloopen over hetgeen volgt. Ik zeide in den aanvang, dat ik mijne geſchiedenis thans kon verhalen zonder pijnlijke gewaarwordingen; maar ik had mis, want nu ik kom tot dit gedeelte van het verhaal, grijpt het mij in het hart. — Zij werden gevonden, verpletterd door het vallen van den ſchoorſteen en de balken van het gebouw; mijn brave vader, mijne dierbare moeder, en de lieve tweelingen nog in hare armen!.... Maar, waar was mijne zuster? Was zij zoo gelukkig geweest van te ontkomen?.... Ook deze hoop werd verijdeld. Zij werd weldra gevonden, waar de wervelwind haar gevoerd had, op den rand van de beek, nu gezwollen door den ſtortregen, het water kabbelende tegen hare wangen, wit als ſneeuw, met loshangende haren vlottende in den ſtroom.

Geene woorden zijn er te vinden, om de bitterheid van

mijnen rouw uit te drukken. De lijken werden gebragt in een naburig huis. Ik volgde dezelve, en bleef er den ganschen nacht bij. Ik weigerde getroost te worden, dan met de verbijsterde hoop, welke soms mijne ziel doorkruiste, dat de dooden in een' staat van gevoelloosheid waren, waaruit zij nog weer konden ontwaken. Ik sliep niet, ik at niet, tot dat zij begraven waren. Ik stelde mij dolzinnig te weer, in wilde vertwijfeling, tegen hen, die kwamen om ze te kisten. Zij werden grafwaarts gebragt, te midden van een' grooten toeloop van volk uit de geheele omstreek, dat deels het huis vervulde, deels in plegtige stilte rondom de deur vergaderde. Het gezang, door den predikant bij die gelegenheid opgegeven, was een van die, welke mijne zuster mij van buiten had doen leeren; en toen men het volgende vers zong, waren aller oogen op mij, uit hoofde van mijn hartstogtelijk snikken, gevestigd:

'sMenschen leven is als gras,
Of de morgenbloem gelijk:
Een scherpe wind waait over 't veld;
Zij welken in een uur tijds.

Het werd mij niet vergund, de lijken met aarde te zien bedekken, uit vrees dat mijne gezondheid te veel door overmatigen rouw zoude lijden; maar toen men mij kwam zeggen, dat ze begraven waren, liet ik mij ontkleeden en te bed brengen, van 't welk ik in verscheidene dagen niet weer opstond.

De buurman, ten wiens huize de lijken gebragt waren, een opregt en godsdienstig man, der Doopsgezinden gevoelens toegedaan, stond mij toe, onder zijn dak te verblijven, en bejegende mij met groote minzaamheid. Hij werd tot mijn voogd aangesteld, en betoonde zich een getrouw rentmeester der overblijfselen van mijns vaders bezittingen. De verschrikkelijke ramp, welke mij bezocht had, bragt eene treurigheid voort, die als eene ondoordringbare wolk mij steeds omringde; maar, opgroeijende, opende mijn gemoed zich voor de vertroostingen van het Evangelie. Ik zag in, dat de kastijding, hoe gestreng ook, ten goede gemeend was, en dat God, door van mij weg te nemen alwat ik op aarde lief had, en mij af te scheiden van de menschenkinderen, mij te beter in staat stelde, om mij, in nederige navolging van den Ver-

lotser, geheel en al toe te wijden aan het groote werk der verzoening mijner medezondaren zoo wel, als mijzelven, met onzen Vader in CHRISTUS. Ik kwam daarom in dit gedeelte van het Westland, waar het veld rijp is voor den maaijer, waar de oogst groot is en de arbeiders weinige, en aanvaardde mijne nieuwe roeping, welke niet ongezegend bleef, met een' blijmoedigen en opgewekten geest.

TOEVOEGSEL TOT HET STUKJE: EENE DOOR H. VAN ALPHEN OPGEHAALDE PLAATS UIT EEN OUD BOEK. (*)

Mijnheer de Redacteur!

In eenen vriendenkring viel onlangs de aandacht op het stukje, getiteld: *Eene door* H. VAN ALPHEN *opgehaalde plaats uit een oud boek*, voorkomende in uwe *Vaderl. Letteroef.* No. XIII, 1830, Mengelw. bl. 641, en werd hetzelve wegens deszelfs opmerkelijkheid een onderwerp des gespreks. De ondoelmatigheid nogtans van deze voorspelling, en niet minder de eer van den, bij hen, hooggeachten wijsgeerig-Christelijken Schrijver, deed hen wenschen, dat bij de aangehaalde woorden iets anders gevoegd ware, dan: *Zoo schreef de zalige* HIERONYMUS VAN ALPHEN.

Om niet door vooringenomenheid misleid te worden, werd gemelde plaats opgeslagen; en, ziende dat het verband, waarin dezelve voorkwam, volkomen aan aller verwachting beantwoordde, rekende men het den verlichten Schrijver verschuldigd te zijn, uwe lezers uit 's mans eigene woorden te doen zien, *wat* en *hoe weinig* hij hechtte aan deze en dergelijke voorspellingen, waarvan hij reeds vele, als *onvervuld*, had aangehaald. Daarom wordt UEd. verzocht, nevensgaande, insgelijks letterlijk overgenomene, aanhaling, die onmiddellijk op de bedoelde plaats volgt, in uw geacht Tijdschrift een plaatsje toe te staan:

(*) Gaarne ruimen wij een plaatsje in aan dezen brief; hoewel wij voor ons niet inzien, hoe iemand uit het slot van genoemde stukje ooit iets ten nadeele van VAN ALPHEN zou kunnen afleiden, als meende men, of als wilde men anderen in den waan brengen, dat de voortreffelijke man eenig gewigt aan dergelijke voorspellingen hechtte. Die vermelding geschiedde immers eeniglijk, om de bron, waaruit men die voorspelling geput had, op te geven; want wie kende het werkje van den Graaf VAN ELLISCO, of had het ooit gezien? — *Redact.*

„ Vele andere voorspellingen ga ik voorbij. Ik wilde alleen opmerken, hoe genegen het menschelijk verstand zij, niet alleen om in de toekomst in te dringen, maar zelfs tijd en wijze te bepalen; hoe dikwijls men ook door de uitkomst was beschaamd gemaakt. In eenen gezonden zin, kan men niet zelden, vrij zeker, deze en gene voorspelling doen, uit vergelijking van het voorledene met het toekomende; door het achtgeven op den weg der Voorzienigheid; en uit de analogie, welke in de zedelijke regeringe Gods door alle tijden plaats had; gelijk ook door deze en gene uitspraken, welke ons de Regeerder der wereld bekend heeft gemaakt, en de oude Profeten ons hebben nagelaten: *doch* het blijft altoos veel gewaagd, tijden en wijzen te bepalen; en, daar de ondervinding zoo menigeen beschaamd gemaakt heeft, past het ons des te meer, omzigtig te zijn, wanneer wij eenen blik in de toekomst willen wagen. Wij traden zeker eene eeuw in, waarin groote gebeurtenissen schijnen te zullen voorvallen; maar zulke tijden waren er voorheen ook. Wij rukken als menschen, voorzeker! al meer en meer onzen eindpaal te gemoet: maar hoe ligt kan men in deze of gene tijdsbepaling geheel den bal misslaan; zelfs door eene kleinigheid voorbij te zien, of zich verkeerd voor te stellen. De tijdrekenkunde heeft zelfs hare grootere en kleinere onzekerheden. Dit zelfs is, als eene bestelling der Voorzienigheid, opmerkelijk. Wil men ons dan vele gebeurtenissen, welke men, in het algemeen, schijnt te mogen verwachten, als zeer nabij op handen zijnde, doen voorkomen, en den tijd op weinige jaren na berekenen; laat ons die voorspellingen, in zoo verre zij ons tot waken en bidden, tot ootmoedig geloof en ware Godzaligheid opwekken, niet kleinachten; maar in dat opzigt tot ons voordeel gebruiken, en liever zien, wat er gebeurt, dan ons het toekomende, even alsof het reeds tegenwoordig was, voorstellen."

En nu zeggen *wij:* Zoo sprak de zalige HIERONYMUS VAN ALPHEN te midden der beroeringen, welker *afloop* hem onbekend was, voorgelicht door gezond verstand, geleid door echte godsdienstigheid, bestuurd door den *geest der gematigdheid*. Het ontbreke hem nooit aan vele navolgers!

Uwe bestendige Lezers
P. P. R. B. A.

Meng. No. XIII. bl. 579. reg. 3 v. o. lees: *fulph. aur. ant.*

MENGELWERK.

WAAROM BEN IK LID DER MAATSCHAPPIJ: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN?

VOORLEZING,

DOOR

S. E. WIELING. (*)

I. Daar is geen *waarom*, of het heeft zijn *daarom*, zegt een oud spreekwoord. Eigenliefde zet den mensch gewoonlijk aan, om voor zichzelven te zorgen — om eigen voordeel, vermaak of genoegen te zoeken; goedwilligheid daarentegen wekt op, om ook voor anderen te leven en derzelver welzijn te behartigen. Zoo schijnt dus de vraag spoedig en met weinige woorden beantwoord te kunnen worden: „ Menschenliefde, door Christelijke beginselen gewijzigd en veredeld, moet ons aansporen, om *tot Nut van 't Algemeen* te werken." En heeft de Maatschappij, die sedert vele jaren onder dezen naam bestaat, wel een ander doel? Gering en eenvoudig was derzelver opkomst. De waardige Stichter had medelijden met menigte van lieden uit geringeren stand, wier verstandelijke en zedelijke ontwikkeling te zeer werd verwaarloosd. Zekerlijk kon NIEUWENHUIZEN toen niet denken, dat zijne pogingen die uitwerkselen zouden hebben, welke wij thans aanschouwen. De verwachting des nederigen mans werd verre overtroffen.

De Maatschappij had van eersten af te worstelen met tegenkanting, offchoon weldenkenden uit alle Kerkgenootschappen zich vereenigden, om algemeen nut te bevorderen. De eerste prijsvraag, door de Maatschappij uitgeschreven en *het bestaan van God* ten onderwerp.

(*) Gedaan in het Departement *Zaandam*, den 17 van Lentemaand 1830.

hebbende, is door een Roomschkatholijk Priester en Pastoor beantwoord geworden. Daarna volgden mannen van andere belijdenisfen, die mede door werkjes, in den volkstoon gefchreven, het hunne poogden toe te brengen, om kennis en veredeling, onder de geringere ftanden vooral, te doen toenemen. En wie zal het nut berekenen, dat alzoo met vereenigde krachten reeds bewerkt is geworden? Velen onzer hebben zelve grootelijks verpligting aan eene Maatfchappij, welke van eerften af zoo heilzamen invloed had op de invoering van verbeterd fchoolonderwijs. Menig nuttig leesboek voor huisgezinnen kwam door hare bemoeijingen in het licht, en dikwerf deed zij de opmerkzaamheid van velen vestigen op algemeene belangen der menschheid. Waar daden fpreken, is geen breed betoog van woorden noodig. Wie zoude niet gaarne willen medewerken ter bereiking van zoo heilzaam doeleinde?

Nogtans had onze Maatfchappij, van hare oprigting af tot nu toe, hare vijanden. Trouwens, welke goede zaak, die gewigtige veranderingen daarftelde, werd in den beginne niet miskend en gelasterd en tegengewerkt door onkunde of boosheid? Was het bij de invoering des Christendoms wel anders, toen Joodfche trots en Heidensch bijgeloof allerlei gevaar van de nieuwe leer waanden te duchten? Het is opmerkelijk, dat de Maatfchappij *Tot Nut van 't Algemeen* ontftond in eenen tijd van onrust, onder alle woelingen en wisfelingen, in dagen van groote verwarring, bij elke verandering van ftaatsbeftuur bleef beftaan, en zelfs door den man des gewelds werd ontzien, in de jaren onzer diepe vernedering. Van zoodanige inrigting moet men wel gunftige gedachten hebben. Vandaar ook, dat het getal harer leden allengs tot vele duizenden is aangegroeid. En wat zal ik van deze onze Afdeeling zeggen? Reeds tellen wij hier ter ftede honderd vijfenzeventig leden. Vanwaar deze zoo groote bloei? Men is overtuigd, dat de Maatfchappij, overeenkomftig hare fchoone zinfpreuk, werkt *tot Nut van 't Algemeen*. Hierom zijn wij leden derzelve geworden. Wij

gelooven, dat door vereenigde pogingen reeds veel goeds is bevorderd, maar dat er ook nog veel te doen overschiet. Hierom blijven wij leden, en laten er van tijd tot tijd zoo vele nieuwen zich onder ons opnemen.

Evenwel is het er verre af, dat iedereen zoo gunstig zoude denken over onze Maatschappij. Vóór eenige jaren voorspelde DA COSTA haren nabij zijnden ondergang. Zij immers is eene dier Maatschappijen, waartegen deze man zoo zeer ijverde, en waarvan hij verzekerde, dat ze, *door hare uitgebreidheid zelve, reeds spoedig na hare oprigting aan alle kanten bouwvallig worden;* terwijl hij voorts met zoo vele woorden schreef: „De tijd is niet ver af, waarop het blijken zal, wat het menschdom gewonnen heeft met al die opgeworpene verbeteraars (die men in vroeger tijd naar een verbeter- of gekkenhuis had verwezen) en ijveraars voor het *algemeen*, vóór *algemeen* welzijn, voor *algemeene* weldadigheid, enz. waardoor inderdaad de waarachtige liefde tot den evennaasten in zijn *bijzonder* verloren wordt." (*) Ja, hij heeft niet geschroomd, stellig te verklaren, dat ze, *onder den naam van Algemeen Nut, alle standen gelijkelijk rampzalig maken en ontchristenen willen.* (†) Trouwens, bij hem en zijnen aanhang is alles, wat *Maatschappij* heet, veroordeeld. Maar ook anderen, welke het licht vreezen, veroorloofden zich meermalen tegenspraak, die niet altijd binnen de palen der gematigdheid en bescheidenheid bleef. Wij beleven dagen van verwarring en strijd der begrippen. Dat er zijn, die bij monde of geschrifte ten nadeele der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* zich weleens uitlaten, is derhalve geenszins te verwonderen. Met groote bevreemding echter las ik, vóór drie jaren, in een onzer meest geachte Tijdschriften, eene aanmerking, welke ik *daar* althans niet verwacht zoude hebben. Namelijk, in No. II. der *Vaderlandsche Letteroefeningen*, voor 1827, komen, bl. 79 *Boekbesch.*,

(*) *Bezwaren tegen den Geest der Eeuw*, bl. 84 en 85.
(†) *Geestelijke Wapenkreet*, bl. 8.

de volgende woorden voor: „o Mogt toch zekere Maatschappij in ons Vaderland, welke zich ongetwijfeld groote verdiensten verworven heeft, maar, door overdrijving van een loffelijk beginsel, op den weg is, om het goede, dat zij gesticht heeft, door het kwade, dat zij stichten zal, te overtreffen, de gouden spreuk van den Franschen Wijsgeer TRUBLET in al hare vergaderzalen doen ophangen: *Men moet den gemeenen man niet te veel verlichten, omdat men hem niet genoeg verlichten kan.*"

Dit lezende, dacht ik terstond aan de Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen.* Blijkbaar wordt dezelve bedoeld. Van deze Maatschappij nu ben ik lid, en zijn duizenden met mij leden. Is het waar, wat een ongenoemd boekbeoordeelaar ter aangehaalde plaatse zoo stellig verzekert, wij zouden ten eerste ons lidmaatschap moeten opzeggen, dewijl wij waarlijk het *algemeene nut* bedoelen, en niet willen medewerken, om *kwaad te stichten.* Bestaat er inderdaad reden, om te vreezen, dat onze Maatschappij door hare bemoeijingen voortaan die nadeelen zal veroorzaken, waartoe dan langer tijd en geld en moeite besteed, om eene inrigting te helpen schragen, van welke men zich verder geen heil mag beloven?

Doch reeds verliepen er drie jaren, sedert in openbaren geschrifte die taal werd gevoerd, — en het aantal der leden van de Maatschappij is niet verminderd. Duizenden, welke onder dezelfde zinspreuk zich vereenigen, leven alzoo in de overtuiging, dat zij iets *goeds* bedoelen en werkelijk iets *goeds* bevorderen. En mag ik uwe talrijke zamenkomst te dezer plaatse niet voor sprekend bewijs houden, dat gij allen bij voortduring belang stelt in de Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, en geen kwaad vreest van hare werkzaamheden? Ook de gedurige aanwinst van nieuwe leden, waardoor de Afdeeling hier ter stede in bloei toeneemt, versterkt mij in het geloof, dat de openbare meening, onder *Zaandams* ingezetenen althans, meer en meer ten voordeele der Maatschappij zich verklaart. — Doch,

waartoe dan zoo veel omhaal van woorden, om iets te beweren en te betoogen, dat door niemand onzer in twijfel wordt getrokken? — *Waartoe?* Ik heb hiervoor mijne redenen, en hoop, dat ze gebillijkt zullen worden door mijne goedgunstige Hoorders en Hoorderessen. Ik meen namelijk, dat men ongunstige aanmerkingen, hetzij ze van vijanden of van vrienden komen, niet terstond zoo geheel in den wind moet slaan, maar wel met oplettendheid mag wikken en wegen, ten einde met zekerheid te weten, wat daarvan zij. Het zoude toch kunnen gebeuren, dat er iets plaats had, hetwelk eenigermate berispelijk was, doch waarop wij geen acht hadden gegeven, dewijl wij, op onze goede meening steunende, het min volkomene, het verkeerde, het gevaarlijke niet ligt ontdekken. Zelfs de tegenspraak van vijanden kan weleens nuttiger zijn, dan lofspraak van vrienden, offchoon deze laatste altijd welgevalliger is aan onze eigenliefde. Moge ook de berisping grootendeels en in het hoofdzakelijke ongegrond zijn, daar bestaan misschien andere, laat het zijn kleinere, gebreken, waarop men langs dezen weg opmerkzaam wordt gemaakt. Alle menschenwerk toch blijft onvolkomen, en dus vatbaar voor verbetering. Ik meen voorts er dit nog te mogen bijvoegen, dat, al bestaat er niets, hetgeen zoodanige aanmerking zoude kunnen regtvaardigen, het evenwel niet geheel nutteloos geacht moet worden, de opmerkzaamheid te vestigen op doel en strekking der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, — dit bij herhaling en met onpartijdige waarheidsliefde te doen. Bevindt men telkens met genoegzame zekerheid, dat het min gunstig oordeel geenen grond heeft, zoo bestaat er te meer reden, om in het loffelijk pogen te volharden en op den regten weg voort te gaan; terwijl de tegenspraak ten zelfden tijde aangemerkt mag worden als eene waarschuwing, om niet af te wijken ter regter of linker zijde, en behoedzaam te zijn, ten einde geene billijke reden tot berisping te geven.

Ik vlei mij derhalve, dat mijne Hoorders en Hoorde-

ressen nog wel een weinig met mij zullen willen nadenken over zoo belangrijke zaak; en in dit vertrouwen ga ik over ter nadere beantwoording van de vraag: *Waarom ben ik lid der Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen?*

II. Hier, dunkt mij, moeten drie dingen in aanmerking genomen worden; namelijk, wat het doel der Maatschappij is, wat zij ter bereiking van hetzelve heeft gedaan, en wat zij nog doet.

Wat nu het eerste betreft, ik meen niet beter te kunnen doen, dan op de Wetten der Maatschappij zelve te wijzen. In het eerste Hoofdstuk vinden wij deze zeer duidelijke bepaling: „ Het doeleinde der Maatschappij is: Godsvrucht en goede zeden, overeenkomstig met de grondbeginselen van de Christelijke Godsdienst, te bevorderen; en voorts zoodanige nuttige kundigheden en wetenschappen voort te planten, als voornamelijk voor den mingeoefenden Burgerstand onontbeerlijk zijn; ten einde daardoor deszelfs verstand te beschaven, het hart te vormen, en, zoo veel mogelijk, algemeen geluk te verspreiden.

„ Zorgvuldig, echter, zal zij acht geven, ten aanzien van het eerste voorwerp, dat zij zich niet menge in eenige godsdienstige of burgerlijke geschillen; en ten aanzien van het tweede, dat de wijze, waarop zij zal werken, onderscheiden zij van die der geleerde Maatschappijen, welke bepaaldelijk voor meergeoefenden zijn ingerigt."

Wie zoude hierin de menschlievende bedoelingen kunnen miskennen? Men wil *godsvrucht en goede zeden*, in den geest des Christendoms, aankweeken, en nuttige kennis uitbreiden. Ter bevordering van dit goede ben ook ik dan lid der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen.*

Of leert misschien de ondervinding van vele jaren, dat de middelen, ter bereiking van het voorgestelde doel gekozen, niet voldoende waren? Ik sla het oog weder op de Wetten, waarvan het derde Artikel aldus luidt:

„ Dit doel zal zij trachten te bereiken,

„ A. In de eerste plaats, door zich te beijveren en, zoo veel in haar vermogen is, werkzaam te zijn omtrent al hetgene de Opvoeding en het Onderwijs der Jeugd, ook na het verlaten der scholen, betreft; ten einde de heilzame bedoelingen van het Gouvernement, in dit opzigt, te helpen bevorderen.

„ B. In de tweede plaats, door het uitgeven van zoodanige werken voor bejaarden, als tot het bovengemelde einde geschikt geoordeeld worden.

„ C. In de derde plaats, door het, zoo veel mogelijk, openlijk erkennen van zulke daden van Edelmoedigheid, Menschlievendheid en andere uitstekende deugden, als welke op de algemeene achting en dankbaarheid aanspraak kunnen maken."

Ware welligt in plaats van *aanspraak maken* eene andere uitdrukking meer gepast geweest, wij zullen echter den geest, welke in deze bepalingen heerscht, niet miskennen. De vraag is derhalve, of de Maatschappij datgene heeft gedaan, wat zij zelve als doel harer werkzaamheden zich voorstelde. De lijst der werkjes, door haar in het licht gegeven, moge dit uitwijzen. Worden er misschien onder dezelve gevonden, wier nuttigheid voor het *algemeen* niet terstond zoo duidelijk blijkt; men bedenke, dat er, van de oprigting af tot nu toe, reeds vele jaren verliepen, — dat tijden en omstandigheden veranderden, — dat men telkens bij meerderheid van stemmen zoodanige prijsstoffen uitschreef, als gerekend werden, aan de meest dringende behoefte te kunnen voldoen. Hoe menig goed en nuttig boek wij reeds aan de Maatschappij te danken hebben, behoef ik hier niet op te tellen; hare voortbrengselen zijn bekend, — voor de school en voor huisgezinnen was zij werkzaam.

Ook de wijze, waarop edelmoedige daden erkend worden, verdient immers geene berisping. Meermalen hoorde ik te dier gelegenheid eene gepaste aanspraak, welke niet kon nalaten, op veler harten een' goeden indruk

te maken. En eene Algemeene Vergadering van zoo vele Afgevaardigden, uit verschillende oorden en standen zamengekomen en broederlijk tot één doel vereenigd, beschouwde ik steeds als eene zeer belangrijke zaak. Moge ook aldaar voor den stillen waarnemer somwijlen wel iets menschelijks zijn op te merken, dat men liever niet zoude zien plaats hebben, zoodanige zamenkomst is toch in menigerlei opzigt nuttig; terwijl het goede, door vereenigde krachten bewerkt, van uit dit middelpunt, in veelvuldige rigtingen zich verspreidt tot op verren afstand.

Of begint thans misschien de Maatschappij af te wijken van het oorspronkelijk doel harer instelling? Dit zoude het geval kunnen zijn. Menige goede inrigting ontaardde allengs, en werd, wat dezelve niet moest wezen. Daarvan zijn echter hier geene blijken. Onze Maatschappij werkt nog in denzelfden geest, volgens dezelfde wetten. Godsvrucht en goede zeden, overeenkomstig de grondbeginselen van de Christelijke Godsdienst, te bevorderen, is en blijft haar loffelijk doel; ter bereiking van hetwelk zij dezelfde middelen bezigt, als voordezen. Hoe kan de Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* dan op den weg zijn, om, door overdrijving van een loffelijk beginsel, het goede, dat zij gesticht heeft, te overtreffen door het kwade, dat zij stichten zal? Ik zie dit gevaar nog niet.

Een weinig boven de aangehaalde plaats wordt gesproken van *de verkeerde rigting, welke de, op zichzelve lofwaardige, zucht tot beschaving der geringere standen genomen heeft, — van de waanwijsheid en ontevredenheid, welke daarvan de natuurlijke gevolgen zijn.* Ik wil geenszins twijfelen aan de mogelijkheid, dat hier of daar een enkel voorbeeld gevonden zou kunnen worden, waarop dat zeggen misschien toepasselijk is. Doch bestaat er in het algemeen wel reden, om te klagen, dat de zucht tot beschaving der geringere standen *thans* eene verkeerde rigting heeft genomen? En zoude dit, zoo het plaats had, dan geheel of ten deele

schuld der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* zijn?

Het schijnt weleens, dat de woorden *beschaving* en *verlichting* eene zeer onbepaalde beteekenis hebben. Bij eene andere gelegenheid heb ik te dezer plaatse daarover eenige aanmerkingen voorgedragen (*). Welligt zouden de begrippen over de zaak zelve minder verschillen, zoo ieder duidelijk te kennen gaf, wat hij eigenlijk bedoelde. Wanneer *verlicht* men den gemeenen man *te veel*, en wanneer *genoeg?* De *Franschman* TRUBLET behoeft, geloof ik, niet te vreezen, dat vooreerst (†) in zijn land *te veel licht* onder de geringere standen zal komen. Het ontbreekt daar immers niet aan lieden, welke de verspreiding van kennis tegenwerken. Zoo lang *Frankrijk* dan eene menigte plaatsen telt, waar geene scholen bestaan, of waar zeer gebrekkig onderwijs wordt gegeven, zal er wel de onwetendheid voortduren, welke aan sommigen zoo welbehagelijk schijnt te zijn. Op het oordeel van dien *Franschman* meen ik derhalve in dezen niet veel te moeten vertrouwen; en ik zoude er mij zeker tegen verklaren, zoo iemand mijner geachte medeleden het voorstel mogt doen, om in onze vergaderzaal de woorden van TRUBLET op te hangen: *Men moet den gemeenen man niet te veel verlichten, omdat men hem niet genoeg verlichten kan.* Liever zoude ik hier in gouden letteren lezen, wat twee andere *Franschen*, geleerde mannen en bevoegde beoordeelaren, in 1811 herwaarts gezonden door den Keizer, om het schoolwezen hier te lande te onderzoeken, in hun verslag deswege zeiden: „Wij zouden moeite hebben, om te beschrijven de uitwerking, welke de eerste dezer scholen in *Holland*, waarin wij ons begaven, bij ons verwekte: het

(*) Geplaatst in het *Mengelwerk* der *Vaderl. Letteroef.* voor 1828, N°. III.

(†) Men neme in aanmerking, dat dit werd gezegd, toen *Congregatie* en *Missionarissen* onder KAREL X nog vrij spel hadden.

was juist eene van die, welke de openbare weldadigheid heeft gesticht en onderhouden voor kinderen van de behoeftigste volksklasse; voor de zoodanigen, die, in zoo vele andere landen, genoodzaakt zijn, hunne ellende langs de straten te slepen, om zoo lang het beroep van bedelaar te oefenen, tot dat zij genoegzame krachten verkregen hebben, om hetzelve met dat van struikroover te verwisselen." (*) Men zal toch in 1827 wel niet behoeven te veroordeelen, wat de Heeren NOËL en CUVIER in 1811 niet alleen goedkeurden, maar ook hoogelijk prezen en bewonderden?

Die lof strekte allezins tot eere van onze Maatschappij, welke van eersten af gunstigen invloed op het lagere schoolwezen had, en steeds werkte tot beschaving der geringere standen. Was men toen misschien juist tot die smalle scheidlijn genaderd, welke er tusschen het *genoeg* en *te veel* getrokken moet worden, en heeft men sedert die lijn overschreden? Begint de gemeene man in ons land werkelijk *al te verlicht* te worden? Zoo ver mijne ondervinding reikt, heb ik geene reden, om daarover te klagen; maar wel, dat de onwetendheid bij sommigen nog zoo groot is. Ik meen, dat er onder mijne ambtgenooten in de heilige bediening zijn, welke niet schromen, dezelfde getuigenis af te leggen. Of zijn *wij* Leeraars misschien minbevoegde regters? en oordeelen *zij* beter, welke dagelijks die lieden uit geringeren stand in hunne dienst hebben? Moest men de menschen enkel als werktuigen gebruiken, en leerde dan de algemeene ondervinding, dat het domste en ruwste gemeen de meest geschikte voorwerpen oplevert, zoo zoude er waarlijk reden zijn, om het volk niet *veel*, of liever *geheel niet*, te willen verlichten; want het *te veel* is nooit goed te keuren. Maar, wanneer wordt de gemeene man *te veel* verlicht? Ik zoude meenen, dat ieder mensch eenige kennis van God en Godsdienst,

(*) *Algemeen Verslag der Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen*, 1812, bl. 78.

van pligt en bestemming moet hebben; dat verlichting des verstands middel tot veredeling des harten moet zijn, en dat men wèl doet, ontwikkeling te bevorderen, waar de wijze Schepper aanleg daartoe heeft geschonken. Kunnen wij van iemand, wien heldere begrippen van regt en onregt ontbreken, wel verwachten, dat hij in alle omstandigheden des levens zich betamelijk zal gedragen? Een duidelijk en levendig besef van pligt is er noodig, om steeds naar den eisch der zedelijkheid te handelen. Daar kan alzoo niet *te veel* licht over der menschen onderlinge betrekking tot elkander en wederkeerige verpligting verspreid worden. Het is wel waar, dat het *weten* niet altijd het *doen* ten gevolge heeft; doch onkunde zal de menschen in het algemeen geenszins zedelijk beter maken. Of wordt gij, Heeren en Vrouwen! het best gediend door de domste knechten en onbeschaafdste dienstmeisjes? Sluit dan vrij uwe scholen, EMOUS, BRONSDIJK, JAPIKSE! (*) Gij onderwijst enkel kinderen uit geringere standen; gij vooral bevordert verlichting en beschaving onder dat gedeelte des volks, hetwelk, wil men sommigen gelooven, *niet zoo veel verlicht en beschaafd moet worden*. Maar neen, achtingwaardige mannen! gij weet, dat ik uwe pogingen goedkeure en uwe aanhoudende vlijt van ganscher harte toejuiche. Het licht, dat gij, onder den Goddelijken zegen, helpt verspreiden, is niet *te veel*. Gij on-

(*) Namen der onderwijzers van drie onderscheidene Armenscholen te *Zaandam*. Beide eerstgenoemden geven, sedert eenige jaren, op eene door het Departement, onder gunstige medewerking der Regering van deze stad, opgerigte school, onderrigt in lezen, schrijven en rekenen aan zoodanige werklieden en knapen boven de 12 jaren, die weinig of niets geleerd hadden. Wegens het toenemend aantal der leergierigen werd ook de laatste den vorigen winter te hulp geroepen; en door een ongenoemd menschenvriend was mij de aangename taak opgedragen, om aan deze achtingwaardige mannen, ten blijke van goedkeuring, een boekgeschenk ter hand te stellen op de Departementsvergadering.

derwijst die knapen en meisjes, wat zij voor hunnen stand noodig hebben te weten, om brave en in hunnen kring nuttig werkzame leden der burgerlijke maatschappij te worden. Gij werkt in den geest der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen.*

Men vreeze toch niet voor *te veel* licht, maar drage slechts zorg, om niet voor *licht* te houden, wat geen *licht* is. Aan de vruchten kent men den boom. Ware het een natuurlijk en onvermijdelijk gevolg, dat die verlichting, die beschaving, welke men onder de geringere standen bevordert, de menschen *waanwijs* en *ontevreden* maakt, gaarne zou ik mede helpen waarschuwen en waken; doch het tegendeel schijnt mij toe, waar te zijn. Onkunde wordt ligt oorzaak van waanwijsheid en ontevredenheid. De Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* werkt dit kwaad tegen, en bevordert het in geenen deele. Haar doel is steeds, bij jeugd en ouderdom braafheid, vlijt, oppassendheid, huiselijkheid en vergenoegdheid aan te kweeken. Ontkennen wil ik geenszins, dat er, met name ook bij geringere standen, te veel waanwijsheid, te veel ontevredenheid heerscht; maar de oorzaken liggen dieper. Er zijn geene blijken, die gerekend mogen worden te bewijzen, dat lieden, op welker vorming en ontwikkeling de Maatschappij invloed had, te dien opzigte zich eenigermate ongunstig onderscheiden. Het tegendeel heeft, meen ik, wel plaats. Wie en waar toch zijn de meeste misnoegden in ons land? (*) Gij vindt die bij de diepste onkunde en treurigste verlaging der menschelijke natuur.

III. De Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* beantwoordt aan hare schoone zinspreuk. *Ik heb dus reden, om lid derzelve te zijn en te blijven.* Het doel is edel; veel goeds werd reeds bevorderd, en zal verder bevorderd worden, indien men in denzelfden geest voortwerkt. Er bestaat geene reden, om te vreezen, dat het

(*) Wat sedert 25 Aug. l.l. voorviel, moge het boven gezegde bevestigen.

verſpreide licht zal verblinden, of dat die beſchaving, welke een gevolg is der bemoeijingen van deze Maatſchappij, de lieden van geringeren ſtand *waanwijs* en *ontevreden* zal maken. Daar zijn nog voorwerpen genoeg, welke in treurigen toeſtand verkeeren, omdat zij voor hunnen kring te weinig kennis en beſchaafdheid hebben. Laat dit ons opwekken, om niet te vertragen in het behartigen der goede zaak; terwijl het min gunſtig oordeel van ſommigen ons tot eene waarſchuwing dient, om het eigenlijk doel ſteeds voor oogen te houden.

Iedere Afdeeling behoort in den algemeenen geest der Maatſchappij te werken. Menig Departement heeft veel goeds bevorderd, zoo door het helpen invoeren van verbeterd ſchoolonderwijs, als door het daarſtellen van eene boekerij, ter opwekking van den leeslust. Het is goed, nuttig, ja noodzakelijk, dat ook lieden van geringeren ſtand lezen. Maar, *wat* moeten zij lezen? Wanneer ik beſtuurder van zulk eene Leesbibliotheek ware, zou ik bij voorkeur werkjes van de Maatſchappij in handen geven. Deze zijn immers beſtemd voor zoodanige lieden. Vinden de lezers daar geen' ſmaak in, zoo hebben zij miſſchien reeds te veel *romans* in handen gehad, en is de verbeelding ontſteld geworden. Met geſchriften van dezen aard zoude ik ten uiterſte behoedzaam en ſpaarzaam zijn. Voortbrengſelen van LOOSJES en SALZMAN hebben eene algemeen nuttige ſtrekking; maar *romans* van MICHIEL ADRIAAN en dergelijke werken moesten in eene Departementale Leesbibliotheek niet gevonden worden. Menig mensch dwaalt gaarne in het land der verbeelding. De droom is weleens aangenamer, dan de wezenlijkheid. Het verdichte verhaal wekt den leeslust, maar overprikkelt denzelven ook meermalen. Het is niet noodig, dat de gemeene man *vele* boeken leest; het komt voornamelijk aan op de keuze van *goede* boeken. Hiervoor zorgt de Maatſchappij *Tot Nut van 't Algemeen*, door het jaarlijksch uitſchrijven van prijsvragen. De Leesbibliotheken zijn afzonderlijk het werk der Departementen. Mogt het geval nu plaats hebben,

dat hier of daar boeken aangeboden wierden, welke niet in den geest der Maatſchappij zijn, dit zoude echter aan niemand gegronde reden geven tot de beſchuldiging, *dat zij op den weg is, om, door overdrijving van een loffelijk beginſel, het goede, dat zij geſticht heeft, te overtreffen door het kwade, dat zij ſtichten zal.*

Ook vrees ik geensains, dat de gemeene man door veel lezen *te veel* verlicht zal worden. De *romans* ten minſte zullen die uitwerking niet hebben. Dezelve bevatten immers te weinig voor het verſtand, en werken gewoonlijk meer op de verbeelding. Schadelijk zou het verdichte verhaal dan worden, wanneer b. v. eene huismoeder uit geringeren ſtand daardoor zich liet aftrekken van het verzorgen harer huishouding, man en kinderen verwaarloosde, en haren tijd met lezen doorbragt, in plaatſe van de naald te gebruiken, of behoorlijk den pot te koken. Maar de gevallen van dezen aard zullen wel zeldzaam zijn. Meer gevaar is er, dat jongelingen en jongedochters, die in geringheid leven, door het lezen van *romans* zich laten verbijsteren, en in verzoeking geraken, om, op onbetamelijke wijze, uit hunnen kring zich te rukken. Het zweven in eene denkbeeldige wereld maakt dan het werkelijk leven minder behagelijk. Dit kan ligt aanleiding geven tot verwaandheid en ontevredenheid. Overdrevene zucht tot verheffing heeft menigeen tot diepen val gebragt. Maar de Maatſchappij *Tot Nut van 't Algemeen* werkt dit kwaad tegen, en elke harer Afdeelingen, die aan de ſchoone zinſpreuk getrouw blijft, doet hetzelfde. Men poogt kennis, godsvrucht, deugd, werkzaamheid, vergenoegdheid, huiſelijk en maatſchappelijk geluk te bevorderen.

Wat al goeds door vereenigde krachten van weldenkenden bewerkt is geworden, behoef ik hier niet op te tellen. Ware het noodig, ik zoude van *Herhalingsſcholen* en *Spaarbanken* kunnen ſpreken, welker nuttigheid geen verſtandige zal ontkennen; maar liever werp ik nog eenen blik op de Departementsvergaderingen, in welke ik groot belang meen te moeten ſtellen, wanneer ze overeenkomſtig het algemeene doel der Maatſchappij ingerigt zijn.

Onze schoone zinspreuk luidt: *Tot Nut van 't Algemeen.* De werkzaamheden strekken dan voornamelijk, om de noodige verlichting, beschaving en zedelijkheid onder verwaarloosde natuurgenooten in geringere standen te bevorderen, maar bepalen zich niet eeniglijk en bij uitsluiting tot dit gedeelte der bevolking. De Departementsvergaderingen kunnen uitgebreider nut stichten, moeten steeds het *algemeene* nut ten doel hebben. Terwijl wij samenkomen, om het welzijn van velen onzer medemenschen te bedenken en te behartigen, vinden wij tevens goede gelegenheid, om, op aangename wijze, tot onderling nut en genoegen ons bezig te houden. Hiertoe immers dienen zoo vele redevoeringen, voorlezingen en bijdragen, die over eenig meer- of minder belangrijk onderwerp loopen, maar altijd zaken behelzen, waaruit men iets goeds kan leeren.

Beschouwt men de Departementsvergadering enkel als uitspanning, ook dan nog is er veel ten voordeele derzelve te zeggen. Hier toch hebben vele menschen, die anders weinig of niet met elkander in aanraking zouden komen, een punt van vereeniging, en werken gemeenschappelijk, in den geest des Christendoms, ter bereiking van een algemeen nuttig doel. In de Wetten der Maatschappij is wijselijk bepaald, dat hier geene godsdienstige of staatkundige geschillen behandeld mogen worden. Men loopt dus minder gevaar van nutteloos twisten. Over en weder eerbiedigt men elkanders overtuiging, en houdt zich bezig met algemeen erkende waarheid, met algemeen nuttige zaken. Zoo vinden wij uitspanning en werkzaamheid tevens. Altijd is er gelegenheid, om iets goeds te hooren; nooit behoeft men te vreezen, ongeschikt gezelschap te zullen aantreffen. Voor de aankomende jongelingschap uit den middelbaren en uit aanzienlijker stand kan het bijwonen der Departementsvergaderingen inzonderheid nuttig zijn. Alles toch, wat zij hier hooren, heeft verstandelijke ontwikkeling en zedelijke veredeling ten doel. *Belangstelling in het Nut van 't Algemeen* is reeds een edele trek in het jeugdige ka-

rakter; maar deze deelneming, deze medewerking ten beste van anderen ftrekt tevens, om eigen nut te bevorderen. Een avond, in goed gezelfchap doorgebragt, heeft voor elken mensch, maar inzonderheid voor den jeugdigen mensch, groote waarde. Het bijwonen van vergaderingen, waarin behoorlijke orde heerscht, geeft aanleiding, om iets nuttigs te leeren, en aan geregelde behandeling van zaken te gewennen. En wat hier van het fpreekgeftoelte wordt voorgedragen, dat heeft altijd het algemeene nut van ons allen ten doel. Ieder, die optreedt als fpreker, poogt, naar de mate zijner gaven, het zijne daaraan toe te brengen.

Wanneer dan de Departementen alzoo in den geest der Maatfchappij zelve werken, *Tot Nut van 't Algemeen*, is er geene reden, om gevaar te vreezen, of te klagen, alsof men thans, door overdrijving, meer kwaad dan goed zoude doen. Ik verheug mij, tot eene Afdeeling te behooren, welke van het oorfpronkelijk doel niet afwijkt. Ik hoop, dat onze vergaderingen bij voortduring in denzelfden geest gehouden zullen worden. Nog zijn onze zamenkomften, wat dezelve zijn moeten. Elders worden voorbeelden gegeven, welke ik hier niet gaarne nagevolgd zoude zien. Enkele Departementen beftaan er, alwaar men, om meer leden te winnen, grooteren luister aan de zaak heeft willen bijzetten. Dien ten gevolge werden dingen ingevoerd, welke geene betrekking op de Maatfchappij *Tot Nut van 't Algemeen* hadden, en misfchien wel aanleiding gaven tot de klagte, dat men thans op den weg is, om het vroeger bewerkte goed te overtreffen door het kwaad, dat verder gefticht zal worden. Reeds zijn er plaatfen, waar men fpreekt van een *Nut* en van een *Na-Nut*. Dat *Na-Nut* nu, of dat bijwerk, hetwelk op de eigenlijke Departementsvergadering volgt, kennen wij gelukkig hier nog niet; en ik hoop, dat wij het niet bij eigene ondervinding zullen leeren kennen. Het is mijne innige overtuiging, dat wij trachten moeten, het eenvoudige in onze zamenkomften te bewaren, ten einde zoo veel te beter uit al onze magt de hoofdzaak

te behartigen. Hebben sommigen smaak in *concert*, *bal* of tooneelvertooning, ik veroordeel dit geenszins; maar daartoe is andere gelegenheid; hier behoort het niet. Op de Departementsvergadering houde men zich enkel in den geest der Maatschappij bezig, al ware het alleen om des vooroordeels wille, en om aan kwaadsprekendheid geene stof te geven. Alzoo zullen wij in waarheid bij voortduring werken *Tot Nut van 't Algemeen.*

BESCHRIJVING EN PROEVE EENER VERKLARING VAN HET NOORDERLICHT. Door Dr. NÜRNBERGER.

— Wer kann sie lesen,
Diese Flammenschrift des Unerschaffnen
Auf der Stirn der Nacht?

HERDER.

Alwie ooit gelegenheid heeft gehad, zelf het noorderlicht te beschouwen, gelijk dit mij in het laatst van den herfst van 1804 heeft mogen gebeuren, zal mij toestemmen, dat men geen prachtiger luchtverschijnsel zien kan. Dit inderdaad tooverachtig, gemeenlijk tot de poollanden bepaalde, soms echter ook op mindere breedten zigtbaar verschijnsel begint meermalen met eene streek van helder en bewegelijk licht, welker uiteinden op den horizon steunen, terwijl eene verlichte streep tot meerdere of mindere hoogte aan den hemel voortschiet, en in deze gedaante met een' niet gekleurden, slechts met witten glans blinkenden regenboog vergeleken kan worden. Maar plotseling verkrijgt dit licht, hetwelk zich van eersten af in eene steeds onrustige, trillende beweging bevond, een toenemend leven en een' onbeschrijfelijken gloed van kleuren; het vereenigt zich tot zuilen en stralenbundels, die naar het toppunt zamenloopen, en den hemel als in een groot gewelf van zuilen, zamengesteld uit licht van zeer verschillende kleuren, verkeeren, alsof er een vonkelende koepel van robijnen en saffieren over

de hoofden der aanschouwers hing. Dikwerf wordt dit gekleurd lichtgewelf ook enkel uit grootere en kleinere bogen om een zelfde middelpunt gevormd, waarvan het hoogste gedeelte in den meridiaan is, echter somwijlen met eenige, nu eens grootere, dan geringere afwijking; eene omstandigheid, waarop wij nader zullen terugkomen. Soms beginnen de bogen, wier uiteinden eerst naar den horizon toe het eerst van elkander stonden, allengs elkander te naderen, en vormen dan ellipsen, waarvan de grootste helft boven den gezigteinder staat. Daarbij duren de slingeringen van dit flikkerlicht steeds voort, en men zoude geen einde vinden, wanneer men alle gedaanten en bewegingen, die gedurig veranderen, beschrijven wilde. MAUPERTUIS, die zich, gelijk bekend is, in 1736 en 1737, om metingen ter bepaling van den vorm des aardbols te doen, in het noordelijkste gedeelte van *Zweden* bevond, en daar omtrent het noorderlicht vele waarnemingen deed, vergelijkt dit zweven des lichts bij het zwaaijen van groote vanen in de lucht, die men wegens de kleurschakeringen voor onmetelijk groote strepen gevlamd taf zou kunnen houden. „Ik zag," zegt hij onder anderen in de beschrijving van zijn verblijf in de nabijheid der noordpool, „ bij *Tornea* een noorderlicht, hetwelk mij, alhoewel ik dit heerlijke schouwspel reeds zoo dikwijls genoten had, evenwel op nieuw met de diepste bewondering vervulde. Eerst ontwaarde men in het zuiden (*) eene groote streek des hemels geheel als met hoog purperrood geverwd, zoodat het gansche sterrenbeeld van den *Orion* in deze purperwolk scheen te drijven. Plotseling kwam er beweging, en het verschijnsel nam velerlei schakering van kleuren aan, als blaauw, violet enz., en vormde een gewelf, waarvan het toppunt boven onze hoofden was. Het sterkste licht der te gelijk schijnende maan benam aan dit schouwspel niets van zijne onbeschrijfelijke pracht."

(*) In het *zuiden* kon MAUPERTUIS een *noorderlicht* zien, dewijl hij zelf destijds nader bij de noordpool was, dan het luchtverschijnsel zelf.

Gewoonlijk neemt dit bewonderenswaardig verschijnsel kort na het ondergaan der zon eenen aanvang; gelijk dit ook bij het boven vermelde, door mijzelven waargenomene, noorderlicht het geval was; maar, volgens de nieuwste waarnemingen van RICHARDSON en anderen, in het noordelijkste gedeelte van *Amerika* gedaan, begint het somwijlen reeds bij helder daglicht, en duurt weleens tot laat op den volgenden dag. Wanneer de boven genoemde vertooningen, met velerlei afwisseling, de eene schooner dan de andere, hebben plaats gegrepen, wordt het geheel allengs zwakker en rustiger, offchoon zekere omstandigheden, als de vereeniging der lichtzuilen tot vlammende kroonen, de afwisseling der kleuren enz., nog telkens, maar steeds flaauwer, wederkeeren; en eindelijk blijft er nog een schemerglans aan den horizon over, die ten laatste ook verdwijnt. Eigenlijk behoort dit verschijnsel tot de poolstreken, zoo wel zuidelijke als noordelijke. Men geeft er gewoonlijk den naam van *noorderlicht* aan, omdat de zuidpool niet zoo veel door *Europeanen* bezocht geworden is, alhoewel men ook dikwerf *zuiderlichten* waargenomen heeft. Doch de noorderlichten, gelijk boven is gezegd, zijn soms ook op mindere breedten zigtbaar; men heeft ze in *Frankrijk* en *Italië* waargenomen, en het sterke noorderlicht van 19 October 1726 is ook in *Portugal* gezien geworden. Aan eenig jaargetijde is dit verschijnsel niet bijzonder eigen; men bemerkt het zoo wel in den winter als in den zomer; nogtans schijnt het meest omstreeks de nachtevening in de lente en in den herfst plaats te hebben.

De opmerkzaamheid der natuuronderzoekers moest wel vroeg zich bepalen op dit zoo ongemeen en prachtig luchtverschijnsel, waarmede in schoonheid geen ander te vergelijken is. Wij willen de oude onderstellingen, ter verklaring van hetzelve, daarlaten, en alleen de uitkomsten der nieuwere onderzoekingen omtrent dit onderwerp mededeelen.

Onder die genen, welke in den laatsten tijd zich door

waarnemingen omtrent het noorderlicht verdienstelijk gemaakt hebben, staat de loffelijk bekende *Fransche* natuurkundige BIOT bovenaan. In den jare 1817, was deze geleerde, op last van de Akademie der Wetenschappen te *Parijs*, ter bepaling van de lengte des sekonden-slingers, naar de *Schetlandsche* eilanden gegaan, en vond daar gelegenheid, op het eiland *Unst* een noorderlicht in zijne gansche verbazende schoonheid te aanschouwen. „Aanvankelijk," vermeldt hij in het *Journal des Savans*, (Julij 1820) „vertoonden zich in het noordoosten eenige smalle lichtstrepen, die evenwel niet hoog boven den gezigteinder kwamen en spoedig weder verdwenen. Omtrent anderhalf uur later verschenen deze in dezelfde hemelstreek veel sterker, schitterender en uitgebreider, en begonnen weldra een' regelmatigen boog, den regenboog gelijk, te vormen, wiens bovenste gedeelte bijna het zenith bereikte. Na eenige voorafgaande slingeringen bleef deze boog langer, dan een uur, in zijne gansche regelmatigheid staan, en had slechts eene geringe beweging naar het zuidoosten, alsof de in deze rigting zacht waaijende wind denzelven met zich voerde. Het middelpunt van den prachtig gekleurden boog kwam met den magnetischen meridiaan overeen (*).

Deze omstandigheid schijnt veel opheldering aangaande de natuur van het noorderlicht te geven, en moet met andere daarbij plaats hebbende magnetische verschijnselen in verband gebragt worden. Volgens naauwkeurige waarnemingen van vroegere en latere natuurkundigen, geraken vrijhangende magneetnaalden bij het schijnen des noorderlichts in onregelmatige slingeringen, terwijl niet-magnetische naalden, b. v. koperen, daarbij geheel in rust blijven. Bij vergelijking van zoodanige waarnemingen, die men, volgens afspraak, gelijktijdig op zeer verwijderde plaatsen deed, zoo als te *Upsal* en te *Londen*, bevond men, dat dezelfde bewegingen der magneetnaalden

(*) De rigting der magneetnaald, gelijk bekend is, wijst niet overal juist de noordpool aan, maar heeft meerdere of mindere afwijking ten oosten of westen.

aan beide oorden, en wel des te sterker, naar mate het noorderlicht sterker en meer uitgebreid zich vertoond had, opgemerkt waren. Een *Deensch* geleerde, CHRISTOFFEL HANSTEEN, die een werk over het magnetismus der aarde heeft geschreven, verzekert, aangaande dit hoogst merkwaardig verband tusschen het noorderlicht en het magnetismus der aarde, dat bij het opkomen van een sterk noorderlicht de magneetnaald dikwijls in weinige minuten drie, vier, ja vijf graden van hare vorige rigting afwijkt en in eene zeer onrustige beweging is, ten bewijze, dat de magnetische krachten der aarde alsdan in eenen staat van onrust zijn. BIOT leidt hieruit het besluit af, dat het noorderlicht uit wolken bestaat, welke gewoonlijk uit het noorden komen, onder zekere omstandigheden schitterend en gekleurd worden, en vooral betrekking hebben tot het magnetismus der aarde, waardoor de boven vermelde bewegingen der magneetnaald ontstaan.

Na BIOT heeft zich een *Engelschman*, FARQUHARSON genoemd, met uitvoeriger nasporingen omtrent het noorderlicht bezig gehouden, welke in het *Edinburgsche Philos. Journal* (1823) en vervolgens nog breeder in de *Philos. Transactions* (1829) medegedeeld zijn, waarvan wij hier eene korte opgave laten volgen. Volgens naauwkeurige onderzoekingen en waarnemingen, heeft het noorderlicht onder alle omstandigheden eene bepaalde rigting en gedaante, en behoudt in het geheele beloop der verschijnselen zekere regelmatigheid, welke ook met de boven gegevene beschrijvingen overeenkomt, en, gelijk wij verder zien zullen, eene werking aanduidt, die allengs in sterkte toeneemt en eveneens langzamerhand weder vermindert. De lichtstralen, die van het noorderlicht uitschieten, verschijnen dus eerst in het noorden, en vormen eenen van het oosten naar het westen gespannen boog, waarvan het bovenste gedeelte zich in den magnetischen meridiaan bevindt; eene omstandigheid, die telkens plaats heeft, en gevolgelijk als een vaste grondslag bij de verklaring van het luchtverschijnsel

aangemerkt moet worden. Deze boog heeft, zoo lang zijne hoogte boven den gezigteinder nog onbeduidend is, in de rigting van het noorden naar het zuiden des te meer breedte; de uitschietende stralen snijden denzelven, en loopen naar een ten zuiden van het zenith liggend punt zamen, waardoor vervolgens die vorming van eene kroon schijnt veroorzaakt te worden, welke het heerlijkste gedeelte van dit verheven schouwspel uitmaakt. De boog zelf beweegt zich naar het zuiden, (hetgene echter, volgens boven aangehaalde aanmerking van BIOT, niet altijd het geval is) en wordt dan, naar mate der nadering tot het zenith, smaller, doch neemt toe in sterkte van licht. De lichtbundels in de nabijheid van den magnetischen meridiaan worden nu korter, en de uitschietende stralen loopen allengs in den boog te zamen, welke zich voorts als een op den magnetischen meridiaan loodregt staande gordel vertoont; wanneer de boven vermelde verschijnselen weder op gelijke wijze afnemen, tot dat eindelijk alles verdwijnt.

FARQUHARSON beschrijft drie ongemeene, door hemzelven waargenomene, noorderlichten.

Het eerste, dat hij als bijzonder merkwaardig opgeeft, had den 22 November 1825 plaats. Toen hij het gewaar werd, hadden reeds twee zeer duidelijke, van elkander gescheidene bogen in het noorden en noordoosten zich gevormd; de eene werd echter afgebroken door enkele tusschenkomende wolken, die met een' digten nevel uit het noorden zich verhieven en door de maan helder verlicht werden. De van het bovenste des boogs uitschietende stralen waren kort, digt en weder evenwijdig met den magnetischen meridiaan; voor het overige liepen ze, gelijk boven gezegd is, naar zeker punt zamen. Aanvankelijk bedroeg de breedte van dezen lichtboog ongeveer tien graden; maar bij de langzame beweging naar het zuiden nam dezelve tot op meer dan de helft af, waarbij de boog zich loodregt op den magnetischen meridiaan plaatste, en uit het bovenste gedeelte nog slechts een nevelachtig licht uitschoot. De tweede boog leverde ten

naastenbij dezelfde verschijnselen op. Eene lichte plek scheen het ontstaan van een' derden boog aan te duiden, en begon ook reeds lichtbundels uit te schieten; nogtans kwam de derde boog niet tot stand, alsof het aan stoffe tot deszelfs volkomene vorming had ontbroken.

Een tweede noorderlicht werd den 9 September 1827 tegen middernacht waargenomen. Hetzelve verschafte het prachtig gezigt van eenen aan de kanten getakten lichtboog, waarvan het oostelijk uiteinde in een' roodachtigen glans tot aan den horizon reikte, terwijl het westelijk einde op eene dikke wolk steunde. Maar de schoonheid van dit schouwspel werd weldra nog verhoogd door de verschijning van een' tweeden, omstreeks vijfentwintig graden breeden, boog van louter schitterende stralen, welke zich weder naar een ten zuiden van het zenith liggend punt rigtten. De gansche gezigteinder in den omtrek van den magnetischen meridiaan vertoonde zich daarbij sterk verlicht. Voor het overige kwam het beloop der verschijnselen ook met de bepalingen overeen, die FARQUHARSON tot grondslag zijner verklaring legt, gelijk boven is medegedeeld.

Een derde noorderlicht eindelijk, dat den 29 September 1828 scheen, onderscheidde zich geenszins door eenige bijzondere merkwaardigheid van de vorigen; doch het werd aan verscheidene oorden gelijktijdig waargenomen, waaruit men tot deszelfs hoogte kan besluiten, welke FARQUHARSON met de gewone hoogte van het wolkengewest gelijk stelt. Hiervan wijken wel de opgaven van den *Engelschen* natuuronderzoeker DALTON (in het *Bulletin des Sciences*, Aug. 1829) af, alzoo deze geleerde de hoogte van het noorderlicht boven de aarde op honderden van mijlen begroot; doch, daar de waarnemingen van de zeereizigers PARRY en ROSS op dit punt met de metingen van FARQUHARSON overeenstemmen, schijnt men aan zijne onderstelling de voorkeur te moeten geven.

Dewijl dan, ook volgens deze opmerking, het verband tusschen het noorderlicht en het magnetismus der

aarde als eene blijkbare daadzaak aangenomen moet worden, ontstaat nu verder de vraag: *wat is dan eigenlijk het noorderlicht?* Wij antwoorden daarop, dat wij het noorderlicht en het zuiderlicht voor de uit de magnetische aardpolen op zekere tijden uitstroomende electriciteit der aarde houden; eene gedachte, welke een ander *Duitsch* natuurkundige, KÄSTNER, ook reeds vóór ons gehad heeft, doch die wij thans uitvoeriger willen ontwikkelen.

Vele verschijnselen, namelijk, duiden aan, dat de aardbol in eene gedurige electriek-magnetische levens- en ontwikkelingswerkzaamheid is. Men weet, dat enkel de innige aanraking van ongelijksoortige ligchamen toereikend is, om die electrieke verschijnselen daar te stellen, aan welke men den naam van *Galvanismus*, of *electriciteit door aanraking*, gegeven heeft; en het is alzoo ontwijfelbaar zeker, dat de zamenhooping der menigte zoo verschillende stoffen, die onzen aardbol en bijzonder deszelfs binnenste deelen uitmaken, eene zoodanige voortdurende galvanische werking veroorzaken moet. Wij kunnen voorts dagelijks andere, duidelijker in het oog vallende, blijken van eene inwendige levenswerkzaamheid des aardbols opmerken: eene menigte volkanen openen zich, en spuwen den overvloed van vuur en hitte uit, welke zich in deszelfs verborgene diepten gevormd hebben; heete bronnen vloeijen op vele plaatsen zonder ophouden, en ontlasten de ingewanden der aarde op eene andere wijze van het overtollige dezer voortbrengende kracht, die nog zoo veel geheimzinnigs heeft. Maar reeds lang heeft het onderzoek der latere natuurkundigen geleerd, dat warmte en licht, magnetische en electrieke stof enkel als wijzigingen van dezelfde hoofdstof, als werkingen van dezelfde grondkracht aangemerkt moeten worden. Electriciteit en magnetismus verschijnen slechts als verwonderlijk fijne uitvloeisels uit dezelfde bron, welke aan licht en warmte den oorsprong geeft.

Gelijk zich dus het binnenste der aarde, bij de uitbarstingen der vuurspuwende bergen, op zekere tijden van

den voortgebragten overvloed van vuur ontstaat, welke overvloed bij meerdere toeneming nadeelig zou worden, even zoo moet er een uitweg ter afvoering des overvloeds van electrieke stof zijn, welker ontstaan, op genoemde wijze, een gevolg is van de onafgebrokene galvanische werking, waarin de op elkander werkende hoofdstoffen van het inwendige des aardbols steeds zich bevinden. Een oogenschijnlijk bewijs van deze op zekere tijden wederkeerende uitstorting van eenen overvloed van electrieke, in het binnenste der aarde voortgebragte, stoffen hebben wij in het noorderlicht en zuiderlicht, daar de boven vermelde uitwerkselen op de magneetnaald geenen twijfel aangaande derzelver natuur meer overlaten.

Door de ontdekking van den *Deenschen* natuurkundige OERSTED is een hoogst merkwaardig verband tusschen de electriciteit en het magnetismus aangewezen geworden, zoodat er slechts het vloeijen van eenen door galvanische werking veroorzaakten stroom van electrieke stof over eene magneetnaald noodig is, om deze in zoodanige trillende bewegingen te brengen, als die zijn, in welke men dezelve bij het noorderlicht ziet geraken. Neemt men nu aan, dat in de uiterste poolstreken de galvanisch-electrieke stof uit de aarde stroomt, zoo zal dezelve die schitterende, uit het noorden komende, wolken vormen, waarvan BIOT spreekt, met wiens beschouwing van het noorderlicht wij ons in zoo verre kunnen vereenigen. Terwijl nu eene groote hoeveelheid van deze uitvloeijende electrieke stof even als een galvanische stroom op de magneetnaald werkt, moeten noodwendig slingeringen der magneetnaald volgen, gelijk aan die, welke men bij galvanische proeven aan dezelve waarneemt. Tevens wordt nu de prachtige gedaante van het noorderlicht begrijpelijk, hetwelk in alle zijne verschijnselen, in zijne lichtbundels, kroonen enz., steeds meer of min ons de verschijnselen van het electrieke licht herinnert, zoo als de werking der electriseermachine die voortbrengt.

De overeenkomst tusschen gewone electriciteit en het noorderlicht, als een electriek verschijnsel in het groot, blijkt nog meer, als men in aanmerking neemt, dat het knappen, hetwelk men bij het uitschieten van eene electrieke vonk verneemt, ook bij het noorderlicht plaats heeft, en wel in gelijke verhouding, naar mate de eene werking sterker is dan de andere. GMELIN, die in *Siberië* dikwerf het noorder-

licht waarnam, en HUBE verhalen, dat hetzelve meermalen met een zoo heftig sissen, knappen en kletteren vergezeld gaat, dat men het geluid van een groot vuurwerk zou meenen te hooren. Om dat verschrikkelijk geraas aan te duiden, bedienen de bewoners dier oorden zich van eene uitdrukking, welke zoo veel beteekent als: *De razende Geest gaat voorbij.* De jagers, die witte en blaauwe vossen aan de stranden van de IJszee vervolgen, vernemen dikwijls noorderlicht, waarbij dit geluid wordt gehoord; en hunne honden verschrikken dan zoo zeer, dat zij zich plat op den grond nederleggen en zich niet van de plaats durven bewegen. Niet altijd vergezelt dit geraas het noorderlicht, gelijk er ook omstandigheden zijn, waarbij het wegvloeijen der electrieke stof zonder geluid geschiedt; en wij vinden in deze schijnbare onregelmatigheid een bewijs te meer, dat de verschijnselen van electriciteit en noorderlicht dezelfde zijn.

Merkwaardig is verder ook nog, dat het noorderlicht op zekere tijden veel menigvuldiger, en daarna weder zeldzamer voorkomt, even als er jaren zijn, waarin men vele, en ook jaren, waarin men weinige onweders heeft. De *Fransche* natuurkundige, MAIRAN, van wien wij een werk over het Noorderlicht (*) hebben, geeft zulke langere en kortere tijdperken op, gedurende welke men, althans op onze breedte, weinig of geen noorderlicht gezien heeft. Van 1716 tot omstreeks het begin dezer eeuw was het noorderlicht menigvuldig; daarentegen is het in de laatste jaren alhier zelden waargenomen. Doch in de nabijheid der polen schijnt steeds noorderlicht en zuiderlicht te zijn, offchoon ook niet altijd in gelijke hoeveelheid en grootte. ARAGO heeft met veel waarschijnlijkheid beweerd, dat men uit de beweging der magneetnaald tot het gelijktijdig bestaan van noorderlicht in verwijderde oorden kon besluiten. De Hoogleeraar KUPFER, te *Kasan*, heeft dikwerf het noorderlicht waargenomen; en het kwam telkens overeen met de magnetische waarnemingen van ARAGO te *Parijs*. Welligt zoude men, en hierop maak ik eindelijk nog opmerkzaam, eene wederkeerige betrekking tusschen de poollichten, de uitbarstingen der vuurspuwende bergen en de onweders, als uitwerkselen van verwante oorzaken, kunnen aanwijzen; en dan ware dit bijzonder geschikt, om de hier voorgedragene verklaring van een zoo on-

(*) *Traité historique et physique de l'Aurore boréale*, *Paris* 1733.

gemeen en onbefchrijfelijk prachtig natuurverfchijnfel boven allen twijfel te verheffen.

LICHTGEVENDE INSEKTEN IN ZUID-AMERIKA.

Onderfcheidene kleine diertjes geven bij nacht een zoo fchitterend licht van zich, dat men, een derzelven op het blad van een boek plaatfende, bijna de kleinfte letters kan lezen. Ook in *Zuid-Amerika* wordt zoodanige *nachtlichter* (*noctilicus*) gevonden, die aldaar *cocujas* heet en er zeer gewoon is. Hij heeft omtrent een en een' halven duim lengte, eene donkere kleur, en aan elke zijde eene kleine, gele, doorfchijnende vlek; deze vlekken, even als die aan het onderfte gedeelte van den glimworm, zijn lichtgevend en verfpreiden een' zeer helderen glans in de duisternis. Wanneer men acht of tien van deze infekten in een fleschje doet, geven ze zoo veel licht als eene gewone kaars. Men verhaalt, dat de bewoners van *Hispaniola* (*St. Domingo*), vóór de aankomst der *Spanjaarden*, geen ander licht gebruikten. Toen *Sir* THOMAS CAVENDISH en *Sir* ROBERT DUDLEY, zoon van den Graaf VAN LEICESTER, de eerfte maal op de *Antilles* landdden, zagen zij eene groote menigte lichten in de bosfchen zich bewegen, en meenden, dat de *Caraïben* zich in grooten getale vereenigd hadden, om hen terug te drijven; weshalve zij fpoed maakten, om hunne fchepen weder te bereiken.

In dit gedeelte der Nieuwe Wereld vindt men verfcheidene andere foorten van lichtgevende infekten; maar de fchoonfte van allen zijn de *lantaarndrager* (*fulgora lanternaria*) en de *kaarsdrager* (*fulgora candelaria*). Beide deze diertjes verfpreiden een zoo helder licht, dat men, bij nacht reizende, er den weg genoeg mede verlichten kan, als men drie of vier op een' ftok hecht, waarvan men zich dan, als van eene toorts, bedient. Zij zijn zeer gewoon op *Suriname*. Zeker reiziger geeft het volgend berigt van de verbazing, welke hem dat licht veroorzaakte, toen hij het de eerfte maal zag: „ De *Indianen* bragten mij verfcheidene *lantaarndragers*, zonder mij iets van derzelver bijzondere eigenfchap te zeggen. Ik floot deze diertjes in eene groote houten doos. In het midden van den nacht maakten zij zoo veel leven, dat ik er van wakker werd, en niet wist, wat de

oorzaak van dit geluid was. Zoodra ik bemerkte, dat het uit de doos kwam, haastte ik mij, om dezelve te openen; maar ik verschrikte, toen ik eene lichtstreep daaruit zag voortkomen. De insekten schitterden met helderen en telkens schooneren glans, terwijl zij al verder en verder kropen. Het licht van één dezer insekten is voldoende, om een nieuwspapier te lezen."

Dr. DARWIN onderstelt, dat de lichtgevende eigenschap dezer diertjes moet dienen, om hun in de duisternis hun voedsel te doen vinden. Maar deze Geleerde schijnt niet opgemerkt te hebben, dat, onder de menigvuldige bij nacht werkzame insekten, er zeer weinigen zijn, die dit vermogen hebben, en dat evenwel alle derzelver verrigtingen in de beste orde blijven. Aannemelijker zal misschien de gissing zijn, dat dit licht hun tot een middel strekt, om wederkeerig de verschillende geslachten te onderscheiden, even als de grootere diersoorten elkander aan de stem onderkennen. Maar hoe dit zijn moge, als men het niet gezien heeft, kan men zich geen denkbeeld maken van de tooverachtige uitwerking, welke deze diertjes voortbrengen, wanneer zij in de dikke duisternis, te midden van een groenend woud der Nieuwe Wereld, zoo glansrijk schitteren. „Toen ik ze zag," zegt de reeds aangehaalde reiziger, „geraakte ik in verzoeking, om te gelooven, dat het tooverlichten waren, die moesten dienen, om de nachtelijke verlustigingen van OBERON, van TITANIA en van alle deze beminnelijke wezens der nieuwere fabelleer te verlichten."

LOTGEVALLEN DER SCHOONE JUANA VAN KASTILIË.

De vereeniging van *Spanjes* Koningrijken in ééne Monarchij is misschien het gevolg van bedrog. Het land was toen in twee groote Rijken, *Arragon* en *Kastilië*, en een veel kleiner, *Navarre*, verdeeld. HENDRIK, Koning van *Kastilië*, had vijf jaren lang in eenen onvruchtbaren echt geleefd met eene Prinses van *Portugal*, toen zij van eene Prinses, genaamd JUANA, beviel. De geboorte van dit kind werd, uit hoofde van verscheidene omstandigheden, voor onecht gehouden. Weldra fluisterde men elkander in, dat het kind de dochter van zekeren Graaf DE LEDESMA was, dien HENDRIK nogtans tot gedurig hoogere eerambten en eindelijk tot Hertog van *Albuquerque* verhief. Er ontstonden zware

onlusten. ISABELLA, de zuster des Konings, werd tot erfopvolgster benoemd, en huwde eerlang met FERDINAND, Koning van *Arragon*, den verachtelijksten en bedriegelijksten man van zijnen tijd. HENDRIK werd afgezet, scheidde zich van zijne vrouw, ontkende de echtheid van zijn kind, en beloofde beiden naar *Portugal* te zenden. Op zijn doodbed echter verklaarde hij JUANA voor zijn echt en wettig kind; maar FERDINAND droeg wel zorg, dat deze erkentenis geene gevolgen had.

Hoezeer de *Spaansche* Schrijvers algemeen aan de onechte geboorte van JUANA gelooven, verwerpen de *Portugesche* die echter als boosaardigen laster, en zelfs de grootste *Spaansche* Geschiedschrijver twijfelt. Hoe het zij, de verworpene Prinses was zeer schoon, en spoedig trok zij de blikken van haren oom ALFONSUS tot zich, wegens zijne overwinningen op de *Mooren* in *Afrika el Lidiador*, of *de Strijder*, genoemd. (Dergelijke huwelijken zijn in *Portugal*, althans in de hoogere kringen, niets zeldzaams. Onlangs immers was er nog een echt van dezen aard tusschen MIGUEL en zijns broeders dochter op het punt van gesloten te worden, en deszelfs grootmoeder was ook met haren oom gehuwd.) ALFONSUS verwierf hare hand; maar men moest, wegens den graad der bloedverwantschap, nog *dispensatie* uit *Rome* erlangen. Tot zoo lang werd de voltrekking van het huwelijk uitgesteld, en ondertusschen zocht de bruidegom van JUANA *Kastilië* voor haar te verwerven. In den beginne voegden zich ook verscheidene steden bij hem; maar, in een' beslissenden slag tusschen *Zamora* en *Toro* geslagen, moest hij naar *Portugal* wijken. Hier verklaarde hij JUANA tot *Koningin*. Paus SIXTUS V zond nu ook de *dispensatie*, maar in omzigtige en eenigzins onbepaalde bewoordingen, zonder den naam der bruid uit te drukken. Nogtans zou men daarmede hebben kunnen volstaan; maar ongelukkig was ALFONSUS juist op dat oogenblik naar *Frankrijk* vertrokken, om bij LODEWIJK XI (†) hulp te verzoeken.

Middelerwijl hadden de bespieders van FERDINAND kennis aan het stuk uit *Rome* gekregen, en haasten zich, hunnen Heer hiervan te verwittigen. De *Katholijke* Koning beklaagde zich daarover hoogelijk bij den *Heiligen Vader*, en deze wilde zich zijnen geliefden zoon, wiens hoofd reeds zwanger ging van de *Heilige Inquisitie*, niet ten vijand maken. Het *onfeilbare* Kerkhoofd erkende in eene tweede

Bulle, dat hij zich te veel overhaast had, en herriep de eerste bepaling, als *de oorzaak van oorlog en bloedstorting.* Het minnende paar (want ook JUANA beminde haren held-haftigen beschermer) werd dus onbarmhartig gescheiden. Na lange onderhandelingen, werd de vrede op dien voet gesloten, dat JUANA te kiezen had tusschen het nemen van den sluijer, of — van *Don* JUAN, den zoon en erfgenaam van FERDINAND en ISABELLA. Deze voorwaarde schijnt duidelijk haar regt te bewijzen; want zouden de magtige gebieders van *Spanje* voor hunnen zoon een onecht kind verkiezen?

ALFONSUS was woedend; maar JUANA verkoos het klooster, in weerwil van zijn smeekend aanzoek, om zich boven deze kuiperijen te verheffen. *Zij* wilde niet meer, dat er bloed voor haar gestort zou worden, zoo als de Paus schijnheilig van zichzelven beweerde. Met haar negentiende jaar ging zij, na vier jaren ondertrouwd te zijn geweest, in het klooster van *St. Clara.* Haar bruidegom kon dit verlies niet verzetten. Hij plaatste zijn' zoon op den troon, nam in een' brief een hartbrekend afscheid van zijne geliefde, en begaf zich ter bedevaart naar *Jeruzalem.* Doch zijne hovelingen haalden hem, reeds op weg, in, en bewogen hem door hunne smeekingen, om mede terug te keeren. Doch zijn gemoed had eene geheel droefgeestige plooi aangenomen. Van dit tijdstip af poogde hij zich steeds van een bemind voorwerp, welks bezit hem ontzegd was, te verwijderen. Hij ondernam zelfs eenen kruistogt ter bevrijding van het Heilige Graf; maar de Paus raadde hem die onderneming af, hetzij door woorden of daden. Andermaal teruggekeerd, sloeg hij aan 't kwijnen, en besloot, op het voorbeeld zijner geliefde, het geestelijke kleed aan te nemen. Doch, eer hij dit voornemen kon ten uitvoer brengen, overleed hij te *Cintra*, in 1481, in dezelfde kamer, waar hij geboren was.

JUANA, een voorbeeld van zedigheid, beminnelijkheid en alle deugden, zoodat zij zelfs den naam van *la Excellente* bekwam, werd nog door verscheidene Vorsten ten huwelijk gevraagd, die zich sterk maakten, bij den Paus hare geloften te doen ontbinden, onder anderen FRANÇOIS PHEBUS, Koning van *Navarre*, bijgenaamd *de Schoone*, en zelfs haar oude vervolger FERDINAND van *Arragon*, na den dood van ISABELLA, en toen hij, uit doodelijken haat tegen zijnen schoonzoon, den *Nederlander* FILIPS *den Schoonen*, haré oude eischen weder scheen te willen doen gelden,

en dus dien fchoonzoon van den *Kastiliaanfchen* troon te verwijderen. Doch JUANA was te ver van ijdelheid, of zucht naar de fchitterende ellende des troons, vooral aan de zijde van een' FERDINAND, verwijderd. Zij bleef in hare ftille kloostercel, en overleed in den reuk der heiligheid, *als ongerepte Koningin.*

ALLES IS GEEN RIJKDOM IN FRANKRIJKS HOOFDSTAD.

De hospitalen van *Parijs* kosten 's jaars 11 millioen franken. De bureaux van liefdadigheid deelen jaarlijks 1,500,000 fr. aan de huizen uit, verdeeld onder 65,000 behoeftigen, die 31,800 huisgezinnen uitmaken. Van de 890,000 bewoners der hoofdftad leven er nagenoeg 120,000 van aalmoezen, en kosten jaarlijks 13,000,000 fr., zonder hierbij te rekenen 200,000 fr., welke, volgens de liefdadige befchikkingen van den Heer DE MONTYON, aan herftelde zieken worden uitgereikt, die, bij het verlaten der gasthuizen, zonder werk en zonder hulpmiddelen zijn.

Nagenoeg een vierde der dooden wordt, uit hoofde van behoeftigheid, kosteloos begraven (6,088 op 25,000); onder 1,300 zelfmoorden, in drie jaren, gefchieden er drie- of vierhonderd uit gebrek. Neen, zekerlijk, alles is geen rijkdom in die groote hoofdftad van *Frankrijk*, even min als alles geluk is voor hare bewoners! In het geheel is er, jaarlijks door een gerekend,

1 op 150, die in een gasthuis fterft;
1 op 11, die een' gewelddadigen dood fterft;
1 op 30, die geen ander verblijf dan eene gevangenis heeft;
1 op 30, die van aalmoezen leeft; en
1 op 180, die gek wordt.

Onder dit groot aantal krankzinnigen is er flechts een negende, hetwelk door zedelijke oorzaken van zijn verftand beroofd is; de krankzinnigheid der overigen ontftaat uit ligchamelijke oorzaken. Wanneer dit elders mede het geval is, bewijst deze uitkomst, dat de mensch meer kracht van ziel heeft ontvangen, om het ongeluk te dragen, dan hij zelf fchijnt te vermoeden.

Het kost eindelijk in *Parijs* veel meer, om zich gezond en wel in het leven te houden, dan om er in te komen. In de *Recherches ftatistiques* over *Parijs* en het Departement van

de *Seine*, uitgegeven op last van den Graaf de CHABROL, Prefect van dat Departement, schat men door elkander de kosten van eene bevalling op 20 sous, en 11 franken voor geneeskundige hulp. Wil men een zeer eenvoudig vermaak, een onschuldig genoegen smaken, begeert men b. v. een dagblad te lezen of nu en dan een snuifje te nemen, men moet dadelijk 3 en 6 franken per jaar daarvoor betalen. Het is nog erger, zoo men er op gesteld is, om steeds schoon linnen te hebben en eene lamp op zijne tafel; daar komt men met niet minder dan met 36 en 19 franken af. Het is niets, bijkans niets, om geboren te worden; met 20 stuivers slechts is men er af; maar het is schrikkelijk kostbaar, om te leven!

HET LEVEN EN DE LOTGEVALLEN VAN EEN' JUWEELZOEKER.

Ik was omtrent veertien jaren oud, toen mijn vader mij medenam naar de groote jaarmarkt van *Krakau*, werwaarts hij reisde, om gereedschap te koopen voor zijn bedrijf, hetwelk dat van diamantslijper was, en door hem te *Michlonits* uitgeoefend werd. De grootte der stad, de pracht der gebouwen, het gewoel van menschen op de straten, de nieuwheid en fraaiheid der koopwaren — alles verbaasde en bekoorde mij.

Als wij wandelden langs de eene zijde van een vierkant plein, zoekende naar den winkel eens koopmans, van wien mijn vader eenige steenen wilde koopen, zagen wij eene menigte menschen verzameld voor eene deur, op een' kleinen afstand van ons. Toen wij naderbij kwamen, bleek, dat het de winkel van den koopman was, welken mijn vader zocht. Het gedrang was zoo groot, dat wij slechts tot op twintig schreden de deur konden naderen. Als nu mijn vader moeite deed, om er door te geraken, ten einde zijne zaken te verrigten, zeide zekere knaap uit den hoop: *Zacht wat! Meent gij, dat niemand, behalve gij, den* opaal-*steen behoeft te zien?* — „Wat *opaal* is het, die zoo groote nieuwsgierigheid verwekt?" vroeg mijn vader eenen man, die nevens hem stond. *Hebt gij*, sprak deze, *niet gehoord van den wonderschoonen* opaal, *welken* SCHMIDT, *de juweelzoeker, heeft gevonden in de bergen, en die zoo even hier gebragt is voor den Koning, ter waarde van* 100,000 *guldens?* Mijn vader verlangde nu even zeer, als elk ander mensch, den *opaal* te zien. Toen het ons eindelijk gelukt was, tot aan den win-

kel door te dringen, geleidde de koopman mijnen vader en mij in eene achterkamer, den *opaal* met zich nemende, opdat de zaak, waarom wij kwamen, aldaar meer op ons gemak door ons afgedaan mogt worden. Aan de volksmenigte, die het huis als bestormde, gaf hij intusschen te verstaan, dat de *opaal* dien dag niet meer te zien was.

Mijn vader en de koopman begonnen terstond hunne zaken te verrigten, het bezigtigen van den *opaal* uitstellende, tot dat de koop gesloten zou zijn. Ik hield al dien tijd den kostbaren steen in mijne hand, beschouwde en bewonderde denzelven, en dacht gedurig aan de ongemeene waarde. Ik kende geen prijs van juweelen, en, offchoon mijn vader een diamantslijper was, kon ik naauwelijks den eenen steen van den anderen onderscheiden; want mijne moeder had besloten, dat ik studeren zoude. Ik was zeer vroeg ter schole gezonden, en dus meer bedreven in mijne boeken, dan wel kenner van edelgesteenten. Ik wist nu echter, dat de steen, welken ik in mijne hand hield, aan den Koning verkocht was geworden voor *f* 100,000; en daar één gulden in mijn oog al vrij wat waarde had, moest eene som van *f* 100,000 mijne verbeelding schier te boven gaan. — Toen mijn vader en de koopman hunne zaken eindelijk afgedaan hadden, hielden zij met den *opaal* zich bezig, en spraken in de sterkste bewoordingen over deszelfs ongemeene fraaiheid en waarde, en over het wonderbare geluk van den vinder. Dat alles maakte op mij den diepsten indruk. Toen wij van het huis des koopmans over het plein gingen, hield ik bij mijnen vader aan, dat hij mij de vertooningen van een' *Armenischen* goochelaar, die daar was, zou laten zien; maar hij weigerde het mij, zeggende, dat het een' halven gulden zou kosten. *Een halve gulden*, dacht ik; *maar één halve gulden — en deze juweelzoeker heeft een edelgesteente, dat f* 100,000 *waard is, gevonden!* Den ganschen weg van *Krakau* tot *Michlinitz* hield ik mij met deze gedachte bezig, en wendde gedurig mijn hoofd, om naar de bergen te kijken, alsof ik mogt verwachten, dat ik de kleuren van den *opaal* daar ergens op eene door de zon beschenen rots zoude zien schitteren.

Weinige dagen na onze terugkomst te huis werd mijn vader ziek. Niettegenstaande zijn goed gestel, de zorgen mijner moeder en de hulpmiddelen van den geneesheer, verergerde zijne kwaal, en hij stierf op den negenden dag, latende zijn huisgezin in geenen zeer gunstigen toestand. Ik, als

eenige zoon, moest nu voor de huisselijke belangen zorgen en in de wereld zien voort te komen. Aan studeren was niet meer te denken. Ik moest nu een handwerk leeren. Daar mijn hoofd nog vol was van den *opaal*, wenschte ik bij eenen juwelier geplaatst te worden. Mijne moeder gaf hare toestemming, en ik ging gevolgelijk op eene werkplaats, alwaar ik dagelijks mij in het zien van vele edelgesteenten kon verlustigen, en steeds den *opaal* en de *f* 100,000 in mijne gedachten hield. Ik verlangde, mijn werk te leeren; en toch deed ik er niet veel aan. Een verwarde droom van koninklijken rijkdom, en eene menigte half ontworpene plannen, om dien te verkrijgen, zweefden mij gedurig voor den geest. Het glasraam van mijne werkplaats had een ruim uitzigt over het landschap, aan welks gezigteinder de keten van het *Karpathische* gebergte zich vertoonde. In plaats van steenen te slijpen en mijn handwerk te leeren, stond ik om het half uur aan het venster te kijken, en dacht aan SCHMIDT en diens *opaal*, en aan de *f* 100,000; en als ik dan weder ging zitten, zeide ik soms tot mijzelven, maar overluid: *Ik zie geene reden, waarom ik niet zoo wel, als* SCHMIDT, *een'* opaal *zou vinden.*

Ik deelde echter deze mijne gedachten niet mede aan mijne moeder. Ik vertelde haar weleens, dat ik den een' of anderen tijd mijne familie zou voorthelpen; maar dan meende zij telkens, dat ik een bekwaam juwelier hoopte te worden, en alzoo door vlijt tot een onafhankelijk bestaan te geraken. — Dus verliepen er omtrent drie jaren: toen verzocht ik van mijnen meester verlof, om eenen oom te bezoeken, die te *Dunawitz* woonde en een veefokker was. Ik verlangde wel niet zoo zeer, dezen oom te zien, als wel mijne reis derwaarts tot middel te doen strekken, om mijn geluk te beproeven. Te dien einde voorzag ik mij heimelijk van eenen hamer, beitel, en wat ik verder noodig meende te hebben. Mijn oom ontving mij met veel hartelijkheid, zoo ook mijne moei, alsmede mijne nichten. Toen ik hun vertelde, dat ik drie jaren in de leer was geweest bij een' juwelier, dat ik reeds vrij wat kennis van steenen had verkregen, en dat mijn meester mij voor eenige dagen had uitgezonden, om mijne kunde op de bergen zelve in praktijk te brengen (over welke leugen ik mij nog schaam), werd ik rijkelijk verzorgd van alles; men vulde een' zak met eetwaren, en gaf mij tondel, een mes, om takjes voor het vuur

te snijden, en verscheidene andere gereedschappen. Aldus uitgerust, slingerde ik, onder de gulle heilwenschen mijner bloedverwanten, en herhaalde vermaning, om binnen vier dagen terug te keeren, mijnen zak over de schouders, en begaf mij op weg, om mijne loopbaan, als *juweelzoeker*, te beginnen.

Niemands verwachting kon meer opgewonden zijn, dan de mijne was, toen ik opwaarts begon te gaan langs de rijzende vlakte, die naar den voet der bergen leidt. Ik had een gevoel, alsof alle de rijkdommen, die daarin verborgen lagen, eenmaal mijn eigendom zouden worden. Dit was de bergtop, welken ik zoo dikwerf uit mijn venster gezien had — dit was dezelfde bergketen, alwaar SCHMIDT den *opaal* had gevonden; en wie wist, of niet, daar hij een juweel van *f* 100,000 had gevonden, in de bergen nog andere juweelen te vinden waren, die eene tienmaal grootere waarde hadden! — Onder deze behagelijke droomerijen voortgaande, kwam ik eindelijk aan den ingang van een eng dal, dat mij toescheen, de ingang naar de verblijven van PLUTUS (den God des rijkdoms in de fabelleer) te zijn. Ik teeg ten eerste aan het werk, en deed de vallei weêrgalmen van de slagen, terwijl ik met mijn' hamer op de rotsen klopte. Ik hield met zoeken aan, zonder iets te vinden, dat in het minste naar een edelgesteente geleek. Eindelijk moest ik enkel van vermoeidheid ophouden. Dit was zeer ontmoedigend; doch ik troostte mijzelven met de gedachte, dat ik nog niet diep genoeg in het gebergte gedrongen was. Aan de helling eens bergs te slapen, vond ik niet zoo aangenaam, als in mijnen leerwinkel; maar ik wist, dat ik dit zod voor lief moest nemen, en ik vleide mij, dat mijne moeiten den volgenden dag beter beloond zouden worden.

Ik ontwaakte ten minste twee uren vóór het aanbreken van den dag, en verlangde naar het morgenlicht met een ongeduld, alsof er niets meer noodig ware, om mij het pad naar onmetelijke rijkdommen te doen vinden. Lang vóór dat de hoogste bergtoppen door de zonnestralen beschenen werden, trok ik over rotsen en snelstroomende beken, en spoedde mij naar een afgescheiden gedeelte op grooteren afstand, geenszins afgeschrikt zijnde door den vruchteloozen arbeid van den vorigen dag, maar integendeel vol hoop, dat ik, zoo al niet een' *opaal*, gelijk aan dien van SCHMIDT, ten minste wel iets zou vinden, dat aan mijn voorgevoel van *goed geluk*

mogt beantwoorden. Dezen dag nu vulde ik mijnen zak — wel niet met *opalen*, maar dan toch met steenen en ertsen, die, zoo ik mij vleide, mijne moeite genoeg zouden beloonen. Schmidt, dacht ik, *zal dezen* opaal *ook wel niet de eerste maal gevonden hebben, toen hij op de bergen kwam; ik moet wat geduld hebben.* Den volgenden morgen begon ik op mijne schreden terug te keeren; onder het gaan raapte ik nu en dan nog iets op, en zoo kwam ik des avonds op den derden, in plaats van op den vierden dag, weder aan het huis van mijnen oom. Onder vele gelukwenschingen stelde ik mijnen rijkdom ten toon. *Dit*, zeide ik, *is granaat, dat is lazuursteen, dit is gouderts; maar ik heb nog geen'* opaal *gevonden.* „Dat is wel," sprak mijn oom; „en hoe veel is dit alles nu waard?" — *Zeker niet minder dan tweehonderdvijftig gulden*, antwoordde ik. Mijn oom zag mij zoo wat ongeloovig aan; mijne moei zeide iets van de geringe voordeelen der veefokkerij, wanneer het geld zoo maar door kinderen opgeraapt kon worden; en mijne nichten, die eenige jaren jonger dan ik waren, staarden op mij, als den meest bewonderenswaardigen jongeling in *Gallicië.*

Den volgenden dag nam ik afscheid, en ging op weg met mijne schatten. Ik wist wel, dat de helft van mijne verzameling geene waarde had, en dat het geheel te hoog door mij was opgegeven bij mijnen oom. Ik hield stil aan den kant van eene kleine rivier, onderzocht naauwkeurig, wat er in mijn' zak was, en wierp meer dan de helft in het water, mijzelven diets makende, dat hetgene ik overgehouden had ten minste wel *f* 150 waard zoude zijn. Zoo kwam ik aan het huis van mijnen meester, alvorens naar de woning van mijne moeder te gaan, en vond hem aan het werk. *Ik heb iets medegebragt*, zeide ik, den zak op den grond ledigende, en een gedeelte op de tafel leggende, aan welke hij werkte. Hij nam het eene na het andere op, zonder iets te zeggen; want hij was een man van weinig woorden. Hij bekeek slechts mijne kostbaarheden, en wierp ze in eenen hoek — de vergaderplaats van gruis en vuiligheid. Ik legde nieuwe stukken op tafel, en ook deze gingen denzelfden weg. Het laatste handvol werd voor den dag gehaald, en hieronder was één steen, waarop ik voornamelijk mijne hoop gebouwd, en eenige merkteekenen gezet had, bij de tentoonstelling ten huize van mijnen oom. De meester beschouwde dit voorwerp ook naauwkeuriger dan de anderen, maar ein-

digde met hetzelve op den hoop in den hoek te werpen, zeggende toen: *Alles van nul en geener waarde, mijn jongen! Ga nu weder aan uw werk.* Zoo was dan mijne hoop verdwenen, en de drie uren, welke er nog vóór den tijd van slapen moesten verloopen, waren de ongelukkigsten van geheel mijn leven.

Toen ik slapeloos te bed lag en peinsde over het verijdelen van mijne schitterende verwachtingen, viel mij eensklaps in, dat mijn meester zich vergist kon hebben, en dat misschien een ander juwelier anders zou oordeelen over den door mij gemerkten steen. Ik stond op, en sloop zachtkens naar de werkplaats van mijnen meester. Ik stak een lampje aan bij de asch van het vuur, dat hij tot zijnen arbeid had gebruikt. Ik begon dus onder het gruis te zoeken naar den gemerkten steen, doch kon dien niet vinden. Ik hield de heengeworpen steenen een voor een bij de lamp, en herhaalde het moeijelijk onderzoek, tot dat ik ten laatste, mijn vruchteloos werk moede, ging zitten op den stoel voor de tafel van mijnen meester, waarop nog het gereedschap lag, dat hij gebruikt had, om een' fraaijen *hiacint* te slijpen, die met de gepolijste zijde naar mij toe lag. Ik nam dit edelgesteente op — het was dezelfde steen, welken ik zocht! Mijn besluit was spoedig genomen. Ik greep den steen op, sloop terug naar mijne kamer, en kleedde mij haastig. Offschoon het pas middernacht was, sloeg ik den weg naar *Krakau* in, latende eenige letteren schrifts achter, om mijnen meester te berigten, dat ik hem op dieverij had betrapt, en daarom zijne dienst verliet, en mijn' eigen' steen medenam; terwijl ik met getuigenis van mijnen oom kon bewijzen, dat dezelve de mijne was, alzoo ik er zeker merk op gezet had.

Ik vond geene moeite, om mijnen steen aan den man te helpen; dezelfde koopman, dien ik met mijnen vader bezocht had, gaf er mij *f* 100 voor, en wenschte mij geluk, dat ik op zoodanige wijze mijne loopbaan had begonnen. Den volgenden dag keerde ik terug met een geschenk voor ieder lid van ons huisgezin, en met meer dan *f*. 80 in mijn' zak.

Nu was er geene vraag meer, wat ik vervolgens zou aanvangen. Mijne eerste poging had een gevolg gehad, dat eenen ieder — alleen mijzelven niet — verbaasde; en al had ik nog geen' *opaal* gevonden, ik meende evenwel geene reden te hebben, om ontevreden te zijn, ja ik beschouwde

het verkrijgen van rijkdom als het gemakkelijkste ding ter wereld. Het geld, dat mijn *hiacint* mij opgebragt had, diende, om mij uit te rusten voor eene tweede onderneming. Ik liet veertig gulden te huis, en vertrok naar *Kostakeske*, op mijn' negentienden verjaardag, onder de zegenbeden van mijne moeder en heilwenfchen van mijne drie zusters, aan welke ik een goed aandeel beloofde., zoodra ik een' *opaal* gevonden zoude hebben, die flechts *f* 20,000 waard was. Alle drie befchouwden in verbeelding reeds haar aandeelen als werkelijk beftaande; en, toen ik uit *Mjehlinitz* stapte, vergat ik niet, mijne oogen te flaan op de velden aan beide zijden, ten einde naar eene plaats uit te zien, waar ik eenmaal een fraai huis zou kunnen bouwen van de opbrengst mijner werkzaamheden.

Den eerften dag, toen ik aanving en eenen berg beklom, haalde ik twee mannen van gevorderde jaren in, wier havelooze kleeding en morfig gelaat de uiterfte armoede en ellende aanduidden. Ik ving een gefprek met hen aan, en vernam, dat zij *goudzoekers* waren. *Waarom*, zeide ik, *zoekt gij niet liever edelgefteenten?* Heimelijk nogtans verheugde ik mij, geene mededingers in mijn vak te hebben. Zij glimlachten en zagen mij zwijgend aan; ik, daarentegen, gevoelde medelijden met de zelfmisleiding, waarin deze arme lieden al hun leven verkeerd hadden, in plaats van een kasteel te bouwen en moedige paarden te koopen, gelijk SCHMIDT gedaan had.

(*Het vervolg en flot hierna.*)

VLUGTIGE ZEEMANSBLIK OP HET VADERLAND.

Onder de voorwerpen, die mij uit mijne vroegfte jeugd nog immer met zekere helderheid voor den geest ftaan, is het uithangbord van de herberg van ons dorp. Op hetzelve was, namelijk, een zeilend fchip afgebeeld, waaronder ftond *'s Lands welvaren*, de' naam der herberg. Niet alleen toch doet ons naam en beeld terftond aan de voorname bron van beftaan en grootheid dezes lands denken, als zijnde uit de taal zelve kennelijk; maar tevens herinneren wij ons het lot van dat land, 't welk niet te vergeefs als op de wateren vlot, en, klein van omvang, fchoon groot van bedrijf, te midden van vijandige hoofdftoffen, door allerlei wind en gevaar van

zeldzame lotwiſſeling geſlingerd wordt. Hoe hoog rees die nood, nu in oorlog met Spanje, dan met Frankrijk, dan weder met Engeland, dan eindelijk met twee dezer magtige rijken tevens en nog een aantal van minder belang! Hoe deerlijk geteisterd kwam het arme hulkje menigmaal uit dien ſtroom terug, en bereikte ter naauwernood de veilige haven! Maar, hoe zeer ſtond de wereld ook niet verbaasd, dat het zich gered had! En ſchoon wij niet ontkennen willen, dat Hij, die zoo wel de harten der Koningen neigt, werwaarts Hij wil, als Hij de winden en de zeeën gebiedt, ja de kracht van alle kracht is, dikwijls zigtbaar medewerkte; welke vermogens van hart en geest, van ziel en ligchaam zag men niet inzonderheid bij de natie zelve ontwikkelen, wanneer onze Naſſaus eensſlags het roer van ſtaat aangrepen, onze Trompen en De Ruiters wonderen deden, en de kiel, tusſchen branding en klippen door, veilig landde niet alleen, maar ook de oude *welvaart* ſpoedig terugkeerde, ja dikwijls nog hooger klom! Jammer ſlechts, dat er zoo dikwijls oneenigheid onder de manſchap heerschte, door jaloerschheid misſchien van den een' en overmoed van den ander', door mistrouwen en allerlei dwaasheid, welke inzonderheid de voorſpoed dikwijls zoo ruimſchoots voortbrengt. Want deze oneenigheid bragt het vaartuig menigmaal in gevaar, en deed het eindelijk metterdaad in handen van den vijand vallen; aan welke het zich echter, bij eene gunſtige gelegenheid (gelijk men weet), nogmaals ontrukte, en zich op nieuw, met de ſchoonſte vooruitzigten, op de vrije zee vertoonde. Het is waar, de getijen waren verloopen en de baken verzet; het was het oude doen niet meer; de wateren wemelden van allerlei vreemde zeeluî, en *John Bull* met zijn' driedekker zat ons overal voor den boeg. Maar, *kruimeltjes is ook brood*, zeî Janmaat, en verklaarde, onder een' hartigen vaderlandſchen vloek, dat wij het evenwel, met Gods zegen, wel klaren zouden. Doch, kort daarna geraakten wij in een' wonderlijken toeſtand; wij kregen een nieuw, veel grooter ſchip, met eene menigte vreemde manſchap; maar het ſchip was een ſlechte zeiler, en de kerels wisten zoo veel van de zee, als de koksmaat van noorderbreedte. In het kort, ik behoef het niemand te zeggen; zij mestten zich vet, vulden het vaartuig met hunne eigene goederen, ſloegen braaf vlaggen en wimpels, maar weinig zeilen aan, en ſchimpten en raasden bovendien op ons

en op den Kapitein, ja werden eindelijk geheel oproerig en poogden het schip af te loopen. Ziedaar den allermisselijksten toestand, waarin wij bij mogelijkheid konden geraken. Het best zeker is, dat wij onzen ouden bodem weêr zoeken te bemagtigen; die is nog voorhanden, ongeschonden bewaard, en de Kapitein heeft reeds verklaard, dat hij gezind is, het er mede te doen. Maar de kanaljes, die beginnen in te zien, dat zij het zonder ons niet klaren kunnen, *die reeds* deerlijk met elkander overhoop liggen, en, buiten eenige verdienste zijnde, spoedig den scheepsvoorraad verteerd *zullen* hebben, bedreigen thans ook onzen eigen ouden bodem, en zouden eigenlijk liefst willen, dat wij voor hen *voeren*, wij het werk deden en zij de voordeelen genoten. Wie daar nu zin aan heeft, die wachte de uitkomst maar gerust af; maar wie het niet wil, die stelle zich te weer, en jage het gespuis in zijnen schuilhoek terug.

Ik zie daar, dat ik mij door de vergelijking al te ver heb laten voeren. Zij begint deerlijk mank te gaan. Ons land, hoe zeer dan ook in het water en onder het water, tegen het water en met het water voortworstelende, is toch een land en geen schip. En Holland en het Koningrijk der Nederlanden zijn elk geen afzonderlijk geheel; maar het laatste is, of was althans, een stuk van het eerste. Maar, hoe dit zijn moge, ik blijf, als een echt zeerob, gaarne bij *de* scheepstaal; en zie ik niet geheel mis, dan is de ankergrond voor ons nog ver te zoeken, en menige klip dreigt ons van nabij en van verre. Zoo wij niet met kracht tegen den stroom opwerken, zoo niet alle man handen aan het werk slaat, zoo wij onszelven aan den maalstroom niet weten te ontscheuren en daarvoor alles over hebben, dan zitten wij, zoo al het vaartuig niet te bersten stoot, althans spoedig op het drooge. Het is trouwens zulk een wonderlijk water, dat wij bevaren, en de lucht staat zoo boos, dat ik schrik voor het malle figuur, dat ik welligt maken zal, wanneer dit geschrijf na verloop van drie, vier weken eens mogt gelezen worden. Wat wind er uit Frankrijk of uit Engeland, uit Duitschland of uit Rusland waaijen *zal*, en of dit een vaststaande stoker zal zijn, dan of het zuid en west en noord en oost, te gelijk blazende, een' verwoestenden orkaan zullen voortbrengen, wie kan dat bepalen? Maar zoo raar loopt het zeker niet, of het is zaak, op onze eigene spullen te passen. Als men ons niet redden kan, of

men moet ons op het sleeptouw nemen, dan is er niet alleen vrij wat gevaar, dat men ons zal laten drijven, maar, brengt men ons ook aan wal, zoo worden wij toch ligt onttakeld, en wij zijn goed genoeg tot herstel van eens anders averij. Neen, mannen, dat niet! Handen uit de mouw. Elk op zijn' post. God helpt, die zichzelven helpen; ten minste het eerst en het meest. Niet gevraagd, wie zal het doen? Niet gewacht, of een ander het ook doet. Niet gekibbeld over voorheen en hierna. *Hoc age*, zei mijn oude praeceptor, en dan pakte hij mij bij mijn' krullebol, om mij met mijn' neus in het boek te duwen. Daardoor heb ik deze woorden al mijn leven onthouden; en schoon ik ze ook eigenlijk niet versta, zoo begrijp ik ze volkomen. Ware ik Kapitein, ik zou, dunkt mij, niet wachten, of luije Piet en bloô Jan ook eene handspaak of een ding zouden believen op te nemen. *Hoc age*, zou ik zeggen, en plakken ze vooraan op den boeg, dat hun het water tegen de kaken spatte. Enfin, de brave man heeft graag met willig volk te doen, en daar voert men ook het meest mede uit. Maar, als ik daar evenwel nog zoo'n partij leegloopers zie rondslenteren en in de lucht kijken, zonder een blookje te lappen, zei mijn grootje, dan word ik vuur in mijn lijf, en ik denk: Kerels, als wij nu evenwel vergaan, of wij worden op de Barbarijsche kust geworpen,..... hebt gij het dan gewonnen? Of denkt gij misschien, dat gij het ontzwemmen of ontloopen zult?

o Mogten wij, den gevaarlijken draaikolk ontzeild, nog eens wederom onbelemmerd varen en handelen! Ja, dan vonden wij van achteren ligt stoffe om te danken voor dezen storm. Dan was hij het welligt, die ons ter goeder uur aan eene gewenschte kust deed landen. Maar, dat komt van zelve niet. Dan moeten wij ons als mannen gedragen en ons regt van spreken verwerven. Niemand heeft tot hiertoe eenige aanspraak op onzen bodem. Hij is de onze, en, hoe ook met schuld bezwaard, nog zeer wel in staat, in zijne behoeften te voorzien. Op dan, makkers! op, voor vrouw en kind, voor huis en haard, voor naam en eer, voor leven en bestaan, voor vrijheid en vaderland, voor Godsdienst en verlichting, voor alwat den mensch heilig en dierbaar is! Die niet werkt, zal niet eten; die niet strijdt, niet overwinnen. Op, voor 's Lands welvaren! voor onze eerste en onze laatste gedachte! voor het land, waarop Europa met verbaasdheid heeft gestaard; waarop wij van kind af geleerd hebben, als het eenige land van ware vrijheid en regt geluk, te staren! — Oranje boven!

DE BELGEN VAN 1790 EN 1830.

In eenen brief van F. H. JACOBI (zie zijne *Werke*, 2r.

Berl., 1815, S. 513.) Bij J. F. LAHARPE leest men berigten van de Heeren FORSTER en A. VON HUMBOLDT, die toen (1790) eene reis door *België* deden. Er wordt van de *Belgen* gezegd: *Ces Messieurs* (FORSTER en HUMBOLDT) *viennent de parcourir les Pays-bas;* .... *ils vous raconteront, comment ils ont entendu crier à toute force dans les rues et dans les maisons de Bruxelles, de Gand et d'Anvers:* „*Non,* „*nous ne voulons pas être libres; c'est notre ancienne Consti-* „*tution que nous voulons!*" ....

Thans kan men alleen zich redden, wanneer men door eene wacht wordt aangeroepen, met te zeggen: *Vive de Liberdait!*

EENE SPOEDIG VERVULDE VOORZEGGING VAN DEN HOOGLEERAAR KRUG.

(*Encyklop. philosoph. Lexikon*, 1829. *Supl. S.* 177.)

Ministeriomanie, (van *ministerium*, dienst, hooge staatsdienst, en *mania*, *woede*, *zucht*) een woord van nieuweren oorsprong, een bastaardwoord (*vox hybrida*); het beteekent eene oude zedelijke ziekte, de zucht, of woede, om eene Ministersplaats magtig te worden. Zie *Minister*, *Manie*, *Monomanie*. De *Ministeriomanie* is slechts eene wijziging der *Monomanie*, maar gevaarlijker dan alle andere *Monomaniën*. Uit haar komt voort de menigvuldige verandering van *Ministers*, hetwelk wanorde in het bestuur brengt, en door het *pensioneren* der Ministers den Staat op kosten jaagt en dikwijls de voorbode van omwentelingen is, zoo als dit onder LODEWIJK XVI het geval is geweest. In *Frankrijk*, van waar dit woord afkomstig is, schijnt deze ziekte te huis te behooren. Sedert 1814 (het jaar der zoogenoemde *Herstelling*) tot 1828 hebben 62 (tweeënzestig) veranderingen van Ministeriële Portefeuilles plaats gehad. Terwijl ik dit schrijf (Augustus 1829) wordt er weder sterk van een ander Ministerie gesproken. Denkelijk zal er op het tegenwoordig *Ministère des concessions* een *ultraroyalistisch Ministère déplorable* volgen, hetwelk bezwaarlijk een jaar stand zal houden. (*)

AANTEEKENINGEN UIT DE PAPIEREN VAN WIJLEN DR. SLOP.

(Uit het *Engelsch*.)

Eer. Een woord van zonderlinge beteekenis en voor veelvuldig gebruik vatbaar geworden. Een aardig gebruik maakt men thans van hetzelve in brieven. Begin eenen brief met: *Ik heb de eer*, en gij kunt hem, aan wien gij schrijft, het

(*) Het is gebleken, dat in Julij 1830 de voorzegging van Prof. KRUG reeds vervuld was.

ergſte zeggen; gij zoudt zelfs *de eer kunnen hebben* hem een' ſchurk te noemen. Kunt gij de eer hebben uit iemands naam te ſchrijven, of op last, dan hebt gij de *eer* onverantwoordelijk, om het eigen boos hart lucht te geven; grofheden kunnen ongeſtraft gezegd worden; men kan buiten verantwoording met den bal kaatſen, en hem nog bovendien met doornen voorzien.

Verraad. Verraden. Over het algemeen wordt het eerſte gehaat; niet zelden, echter, ſtelt men prijs op den laatſten. Inzonderheid doen dit zwakke menſchen, welke geene veerkracht bezitten; zij willen het goede, maar bedienen zich van een ſlecht middel, om tot het doel te geraken. Zwakheid en verraad geven dikwijls aanleiding tot zonderlinge verbroederingen en zelfverloocheningen.

Kabinet. Beteekent altijd iets geheimzinnigs. Eene vrouw zal ſomwijlen eerder toegang tot haar hart dan tot haar kabinet verleenen. (*) Brieven uit vorſtelijke kabinetten zijn veelal als ſtralen uit de wolk der getuigenis; zij wonden of verſlaan, zonder dat men ziet, van waar de ſchok uitgaat.

Opregtheid. Bij vele mannen is zij een dekkleed voor onbeſchoftheid. Bij de meeste vrouwen is zij eene deugd, wier beſtaan men uit wellevendheid niet wil ontkennen. Bij enkele vrouwen, waar zij wordt gevonden, heeft zij veel van eene fraaije ſchilderij, welke, na lang bekeken te zijn, nog altijd hier of daar eene kleine fout laat ontdekken. Zie ook *Openhartigheid.*

Gymnastiſche Oefeningen. Waren bij de Grieken en Romeinen een middel, om de ſchoonheid van het ligchaam te ontwikkelen en te bevorderen. Bij ons, voor zoo verre zij niet overdreven worden, kunnen zij een middel worden, om door ligchamelijke oefening aan den eenen kant te verhelpen, wat er aan den anderen door eene geleerde opvoeding bedorven wordt.

Opvoeding. Gelukt doorgaans beter empiriſch dan dogmatiſch; dat is te zeggen, de uitkomſten zijn gelukkiger, wanneer het gezond verſtand de natuurlijke leiding volgt, dan wanneer men naar ſtelſels en boeken tracht werkzaam te zijn.

(*) Heeft zij dan minder magt over haar hart, dan over haar kabinet? — *Vert.*

TE WAPEN!

„ *Wel hem, die met een vrij ghemoet niet ſparen*
„ *Wil 't edel bloed, voor 't vaderlandſch welvaren;*
„ *Wel hem, die onverſaecht neemt in de handt*
„ *Het ſnijdent ſwaert, tot ſcherm van 't vaderlant!*

„ *Die niet en lijd, dat werden ſnoot vertreden*
„ *Voorvaders wetten, geet, en vrije zeden;*
„ *Maer in 't ghevaer van duyſent laghen boos,*
„ *Handhaeft het recht van 't vaderlandt altoos.*"

(G. VAN HOGHENDORP. 1617.)

Te wapen! roept uw Vorst, Bataven!
Op onweêrstaanbren toon;
Te wapen! is de kreet der braven,
Geschaard om Willem's troon:
Welaan dan, voor oud Hollands grond,
Te wapen, Nederland!

Op Nassau's stem het staal genomen,
Om de oude vaan geschaard;
Wij voelen 't zelfde bloed nog stroomen,
Dat steeds ons erf bewaart:
Welaan dan, voor oud Hollands grond,
Te wapen, Nederland!

Te wapen! roept uw Vorst, Bataven!
En de Almagt sterkt onz' arm;
En bij voorouderlijke graven
Wordt ons het bloed zoo warm:
Welaan dan, voor oud Hollands grond,
Te wapen, Nederland!

Snelt aan, snelt aan dan, dappre scharen!
Op, krijgers! vol van moed;
Snelt aan! gij moet uw' grond bewaren;
Stuit hier den schrikbren vloed:
Snelt aan dan, voor oud Hollands grond!
Te wapen, Nederland!

Uw Koning roept: het staal gegrepen;
Het oog op God gerigt;
Geen Hollandsch hart, door angst benepen,
Dat voor het oproer zwicht!
Uw Koning roept: voor Hollands grond
Te wapen, Nederland!

Te wapen dan, getrouwe krijgers!
De aloude kleur ten top;
De Naneef des vereerden Zwijgers
Roept u ten strijde op;
Die roepstem klinkt op Hollands grond:
Te wapen, Nederland!

Verdedig dan uw' grond, Bataven!
Met nooit bezweken moed;
Te wapen! zij de kreet der braven;
Hij klinkt langs veld en vloed;
Te wapen, voor oud Hollands grond!
Te wapen, Nederland!

October, 1830. F. W. C.

MENGELWERK.

OVER GEVOELIGHEID VAN HART.

(Voorlezing van R. DE VRIES, in de Maatſchappij *Tot Nut van 't Algemeen*, Departement *Monnikendam*.)

Veeltijds ſpreekt men over gevoeligheid van hart, zonder dat men de ware beteekenis daarvan verſtaat. Men noemt dikwijls iemand gevoelig, wien deze lofſpraak niet toekomt, van wien men liever het woord aandoenlijk moest bezigen. Gevoeligheid en aandoenlijkheid zijn geen woorden van dezelfde beteekenis. Aandoenlijk is iemand, wiens gemoed door het zien of hooren van dingen, omſtandigheden, gebeurtenisſen terſtond ſterk aangedaan, in beweging gebragt en overmeesterd wordt; wiens gemoed in eene gedurige ſlingering van aandoeningen kan worden gehouden, zoodat men hem even gemakkelijk als ſpoedig tot uitgelatene vrolijkheid en tot ſchreijen, tot eene liefde, die zich aan ons overgeeft, die ons als 't ware aanbidt, en tot eenen afkeer, die ons wel zoude willen vertrappen — met één woord, tot twee uiterſten brengen kan. De gewaarwordingen van zulk een mensch hangen af van de eerſte, oppervlakkige voorſtelling eener zaak, zonder dat de wezenlijke geſteldheid dier zaak in aanmerking komt. Zal zijne aandacht, zijne belangſtelling, zijne deelneming worden opgewekt, dan moet dit geſchieden door hem te wijzen op het buitengewone, op het treffende; zijne vrolijkheid moet door luidruchtige vermaken, zijn medelijden door verteederende klaagtoonen, door een' vloed van tranen worden gaande gemaakt. — De aandoenlijkheid is dus die edele geſteldheid van hart nog niet, over welke wij voornemens zijn thans te ſpreken: het is datgene, wat den naam draagt

van *gevoeligheid*, op welks hooge waarde wij onze aandacht willen vestigen. Gevoelig noemen wij iemand, die zich door de indrukken, welke hij van de uiterlijke dingen ontvangt, op eene bedaarde en standvastige wijze besturen laat; die alleen door het innerlijk en wezenlijk schoone en goede verrukt wordt, en over het onwelvoegelijke en verkeerde smart gevoelt en blijft gevoelen, in welke personen en zaken hij het ook aantreffe. Hij wordt vooral door stille, onopgemerkte deugd, die hij bij zijne medemenschen ontmoet, getroffen en tot warme liefde gestemd. Hij neemt deel in iedere uitdrukking van droefheid en smart; maar vooral wordt zijn hart bewogen, wanneer hij in stille klagten hoort uiten, zuchten hoort lozen, tranen ziet vloeijen, die voor de wereld worden verborgen gehouden. Zijne gewaarwordingen zijn zacht, gepaard met verstand, en duurzaam. — Gevoeligheid is dus in haren aard en uitwerkselen verheven boven aandoenlijkheid.

Gevoeligheid van hart doet ons menigmaal de oogen verheffen, en de heerlijkheid, die daar aan den hemel zoo luisterrijk schittert, bewonderen. Op andere tijden doet zij ons de schoonheden van hetgeen ons hier op aarde omringt met warmte en blijdschap gadeslaan en beseffen; de grootheid van den Schepper en Vader der Natuur niet alleen in het verbazende, maar ook in hetgeen doorgaans naauwelijks wordt opgemerkt, met diepen eerbied erkennen; niet alleen wanneer de bliksem schittert en de donder door de hemelen rolt, of wanneer eene aardbeving den grond schokt, of wanneer een stormwind verwoesting dreigt, maar ook bij den stillen, bedaarden stand in de natuur; niet alleen in de wenteling der hemelbollen, maar ook in ieder insekt, dat langs den grond kruipt, in elk schepsel, dat zich beweegt, in iedere plant, die groeit. Gevoeligheid van hart doet den mensch onder zijne medemenschen met hartelijke deelneming verkeeren; iedere goede daad, door hen verrigt, met vreugde zien; iedere ondeugd met wezenlijke smart vernemen; doet hem weenen met de

weenenden, en zich verblijden met de blijmoedigen. Ik bedoel hier niet flechts medelijdende woorden, niet flechts hoorbare zuchten. Wij willen immers niet alles voor ware gevoeligheid houden, wat zich onder dien naam tracht aan te prijzen. Met een weinig ondervinding en oplettendheid kunnen wij het fchijnbare van het ware wel onderfcheiden. Wanneer iemand u wil diets maken, dat hij vol is van gevoel omtrent u, en, zoo dat gevoel dan ongelukkig in zijn hoofd in plaats van in zijn hart zit, zult gij eene zekere gedwongenheid in zijne woorden en houding kunnen opmerken. Hij zal een vloed van woorden gebruiken, om u van de waarheid zijner verzekeringen te overtuigen; vooral wanneer gij door uwe ftilzwijgendheid fchijn geeft, dat gij die verzekeringen niet vertrouwt: in dit geval zal hij zich van zekere gebaren en eene ligchaamshouding bedienen, die bij den opmerkzamen man nog meer bijdragen, om die verzekeringen te wantrouwen. Velen fpelen deze rol uit eigenbelang; maar velen doen zulks, omdat zij bij deze en gene fmartelijke omftandigheden willen ontveinzen, dat hun hart van dat fmartelijke weinig gevoelt. Maar, wie vordert van hen een altoos aan de omftandigheden geëvenredigd gevoel? Ik geloof niet, M. H., dat, hoe zeer het der menfchelijke nature eigen is, gevoelig van hart te zijn, medelijden te hebben met ongelukkigen, ontroering te gevoelen op het gezigt van fmartlijdenden, tranen te ftorten, wanneer men anderen ziet weenen, en hier juist de menschheid zich in haren hoogen luister vertoont, men ten allen tijde even gevoelig bij hetzelfde fmartelijke ongeval zijn kan, en met een ieder in zijn fmartelijk gevoel kan deelen. Mij dunkt, het kan niet anders, of iemand, die zich voordoet, als willende alles met anderen medegevoelen, moet menigmaal tegen zijn hart fpreken, en eene rol fpelen, die men wel ten tooneele zoude kunnen voeren. — De waarlijk gevoelige man fpreekt kort, natuurlijk en hartelijk, en laat het, wanneer het in zijn vermogen is,

niet flechts bij gewaarwordingen blijven, maar ook overeenkomftig dat gevoel te handelen. Het ware gevoel des harten dringt tot daden. Medelijdende woorden, diepe zuchten, weemoedige klagten, warme tranen geven wel balfem aan het hart van onzen vriend ter verzachting, maar niet ter genezing van zijne wond. Ware gevoeligheid is met hulpvaardigheid vereenigd. Ware gevoeligheid ontziet geene moeijelijkheden; zij ftelt zich in de bres, waar de nood dit vordert. Van hoeveel belang is dan zulk een edel, werkzaam gevoel! Hoe gelukkig de maatfchappij, in welke ieder lid zich door zijn hart gedrongen gevoelt, om zijnen liefdepligt te betrachten! In die maatfchappij behoeft geen ellendige, geen verlatene in zijn ongeluk te wanhopen. Het liefderijk gevoel helpt daar, zoo veel het kan; niet alleen uit pligtbefef, maar ook omdat het fmartelijk valt, zijnen medebroeder of zuster in ellende te zien. De gevoelige man legt dus gaarne zijn hart door daden aan den dag; en hij verrigt zeer vele weldaden, die voor het oog der wereld verborgen blijven, en van welke hij in ftilte bij het herdenken een zoet geniet, zoo zalig, dat het bij hem tegen goud niet kan opwegen; een zoet, waarvan de ongevoelige mensch geen denkbeeld heeft.

Ook de befchouwing van de dingen der natuur vervult den gevoeligen man met gewaarwordingen, voor welke geen woorden zijn om uit te drukken. Wanneer hij des avonds den hemel, bezaaid met flonkerende ftarden, aanfchouwt, of bijzonder de ftille majesteit der glansrijke maan gadeflaat, of na de duisternis van den nacht de zon in hare heerlijkheid boven de kimmen verrijzen ziet, of, nadat zij het halfrond heeft befchenen, haar in het westen luisterrijk ziet nederzinken; wanneer hij na den norfchen winter de lente in hare fchoonheid ziet wederkeeren, om aan het fchijnbaar geftorvene warmte en leven terug te geven, of in den zomer na eene langdurige droogte het fmachtend aardrijk door den regen ziet drenken en verkwikken, of in den herfst de velden en boomen met vruchten beladen, of in den

winter zich in het genot van voedsel, kleeding en woning gelukkig ziet: o wat gevoelt dan een mensch, wiens ziel voor nadenken, wiens hart voor gevoelen vatbaar is, eene zaligheid in zijn binnenste!

Zekerlijk ontvangt een gevoelig hart menigmaal wonden, van welke een ongevoelige bevrijd blijft; wonden, die het hart dikwijls doen bloeden. Maar deze smarten worden dan ook weder verzacht door andere gewaarwordingen, die met dezelve gepaard gaan. Ja, er is iets in dat zelfde smartelijke, dat ons zoo aangenaam, dat ons zoo dierbaar is, dat wij niet zouden willen verruilen voor de ongevoelige eigenliefde. Er is met de tranen, die ons door dit smartelijke worden uit de oogen geperst, iets gemengd, dat uit een hooger gevoel voortvloeit. Zelfs hoe smartelijker de gewaarwordingen zijn, die ons gevoelig hart ons doet ondervinden, hoe aangenamer, hoe zaliger, aan den anderen kant, dat hooger gevoel ons wordt. En in het gewone, doorgaande leven, in den kring van huisgenooten en vrienden, o wat doet de gevoeligheid van hart ons daar niet al genoegens ondervinden, die bij den ongevoeligen onbekend zijn! De genoegens van den gevoeligen mensch zijn van eenen geheel anderen aard, dan die van den hardvochtigen. Het hart van den eersten is zachter, zijne gewaarwordingen meer verfijnd, zijne denkwijze verhevener; en zoo zijn ook zijne genoegens van eene edeler soort, dan die van den laatsten. Ongelukkig dan de mensch, die door gevoelloosheid en wreedheid zich van zijne medemenschen vervreemdt! Ongelukkig, die zijn geluk in de opvolging van baatzuchtige neigingen zoekt, daar hij de zuivere, edele bron van geluk voorbijziet, uit welke hij waar geluk zoude kunnen scheppen!

Maar, M. H., gelijk al het goede (het heilige niet uitgezonderd) somwijlen verkeerdelijk begrepen, toegepast en misbruikt wordt tot schadelijke einden, zoo is het ook met dat eerwaardige, hetwelk thans het voorwerp is van onze hulde. Er bestaat, namelijk, onder de menschen eene zekere dweeperij; of wilt gij dezelve

liever eene ziekte noemen? want zij is van de ware gevoeligheid onderscheiden, gelijk een ziek mensch van een' gezonde. Deze dweeperij, deze ziekte staat bekend bij den naam van *sentimenteel*. Het woord zelve drukt eene voortreffelijke hoedanigheid uit, en juist hetgeen wij roemen. Maar ongelukkig is het aan dit woord te beurt gevallen, om voor eene onedele zaak te worden gebezigd. Ja, M. H., ik moet, hoe ongaarne ook, uwe aandacht bij deze dweeperij een oogenblik bepalen, opdat niemand dezelve toch verwarre met die verhevene eigenschap, welke wij *gevoeligheid van hart* noemen, en men zich te beter voor de eerste wachten, en de laatste in zijn binnenste aankweeken kan.

Wat verstaat men door sentimenteel? Eene vraag, moeijelijk om met weinige woorden voldoende te beantwoorden. Wij zullen derhalve elkander den sentimentalen mensch uit eenige eigenschappen leeren kennen. Sentimenteel hebben wij genoemd dweeperij, ook eene ziekte, (het woord krankzinnigheid zullen wij achterwege laten, hoewel ik niet geloof, dat iemand onzer zich door deze uitdrukking zoude beleedigd vinden.) „De arme ziel „van eenen sentimentele," deze beschrijving heb ik eens waarergens gelezen, „is geduriglijk in beweging. „Nu eens wordt zij gespannen, gelijk een laken in de „ramen; dan draait zij zich heen en weêr, gelijk een „weerhaan op een' toren. Nu eens wordt zij van smarten doorstoken, gelijk een' speldenkussen; dan weder „smelt zij als boter in warme zemelen. Zelfs piept zij „nu en dan, als een kriekje achter een' bakkersoven." Kwam deze zielsgesteldheid voort uit medelijden met de lijdende menschheid; had zij ten oogmerke, ongelukkigen te helpen, bedrukten te troosten, neerslagtigen op te beuren, vervolgden te redden, zieken en stervenden lafenis toe te brengen, en in 't algemeen geluk en vreugde te bewerken; zoo zouden wij van haar misschien zeggen kunnen, dat het doel de middelen heiligt. Maar, welke zijn de voorwerpen, die den sentimentele zoo zeer aandoen, wegvoeren en buiten zichzelven brengen?

Ellendige kleinigheden, nietigheden houden zijne ziel bezig. Hij zal, bij voorbeeld, koud en onverschillig zijn onder het lezen of hooren, dat eene stad door vuur of water of aardbeving verwoest geworden is; maar hij zal zuchten, klagen, schreijen onder eene vertelling van een' doorstokenen vlinder, of van een' bij toeval vertredenen worm, of van eene in het kaarslicht gevlogene mug. Hij heeft weinig gevoel voor het prachtige schouwtooneel der natuur, maar schept vermaak in murmelende beekjes, in eenzame velden en dreven. Hij heeft geene begeerte om de zon met pracht uit de kimmen te zien verrijzen, maar wordt bij het flaauwe schijnsel der maan geheel vertederd. Het krassen van een' nachtuil is hem aangenamer dan het gezang van den leeuwrik. Hij zit gaarne bij eene grafplaats, met treurwilgen beplant, en door het bleeke maanlicht beschenen; niet om hier wezenlijk nuttige gedachten te verzamelen, maar alleen om het weemoedig zoet van eene treurige mijmering te genieten. Breng hem in een' bloemtuin, en geef hem de keuze uit hetgeen daar het oog verrukt, zoo zult gij hem niet de heerlijke roos, of de schoone lelie, of den geurigen angelier, maar een maagdeliefje, of een kruidje roer-mij-niet, en vooral een vergeet-mij-nietje zien plukken. En in 't algemeen wordt hij door het kleine aangedaan, terwijl hij bij het groote onbewogen blijft. De waarlijk gevoelige man ziet wel het geringe niet over 't hoofd; hij is gansch niet ongevoelig omtrent redelooze schepselen; hij ziet niet met onverschilligheid eene bloem, in welke des Scheppers almagt en wijsheid ten toon staat: maar hij veronachtzaamt daardoor niet het grootere, het meer verhevene, het belangrijke voor geest en hart. Hij is, naarmate de voorwerpen zijner bespiegeling in waarde klimmen, ook naar die mate gevoelig voor het schoone en heilrijke. Hij draagt wel degelijk een medelijdend hart in zijn binnenste, en zoekt het aangename, het zalige te genieten, dat uit deze bron voortvloeit: maar hij schreit niet over wormen en muggen; hij ziet liever om naar menschen, die in armoede, in kommer, in verlegenheid, in nood zijn,

en die op zijne teêrgevoeligheid, en vooral op zijne, wel meenende hulp en bijstand aanspraak mogen maken. Van helpen weet de sentimenteele mensch niet; deze kan alleen zuchten, klagen, schreijen, wegsmelten. Wat wonder, dat hij door zijne overdrevene teederheid zichzelven naar ziel en ligehaam verzwakt! Komt hij in nood, hij is! diep verlegen; bevindt hij zich in gevaar, hij staat als radeloos; hangt hem een onweêr boven het hoofd, hij gevoelt zich al verpletterd; moet hij staan als een man, dan kruipt hij als een worm; moet hij zich dapperlijk verdedigen, dan gevoelt hij zich reeds als een weerlooze overwonnen. En allengskens verzwakken de krachten zijns ligchaams, en de gezondheid wordt door bijkomende toevallen ondermijnd. Hij wordt onbekwaam, om de pligten te vervullen, die in het huisselijke en maatschappelijke leven op hem rusten. Hij wordt alzoo ongelukkig voor zichzelven en zijne medemenschen.

De schuld van zulk eene verkeerde gevoeligheid en derzelver heillooze gevolgen is grootendeels toe te schrijven aan het lezen van vele romans, zamengesteld met het schadelijke doel, om die sentimenteele gedachten en aandoeningen op te wekken en te versterken. In zulke romantische boeken worden de dingen der wereld in een geheel ander licht voorgedragen, dan de rede ons leert en de ondervinding bewijst. Door zulk eene voorstelling misleid, verbeelden wij ons, in eene geheel andere wereld, onder geheel andere menschen te leven, dan wij werkelijk doen. Wij beschouwen de menschen als volkomener wezens. Wij verwachten hoedanigheden en gedragingen van hen, die eerder bij engelen, dan bij menschen worden gevonden. En zoo worden wij in onze gedachten en verwachtingen bedrogen. Leeren wij naderhand de wereld kennen, dan ondervinden wij zeer onaangename teleurstellingen; en de gevolgen zijn neerslagtigheid, verdrietelijkheid, eigenzinnigheid, ten laste van onszelven en van de maatschappij: terwijl de voorstelling in de romanwereld van duivelen in menschenvormen even verkeerde indrukken op het jeugdig gemoed achterlaat.

Zulk eene gevoeligheid is dan de ware gevoeligheid

niet, op welke wij zoo veel prijs stellen. Zij wordt door ons, als zeer vervalscht, gelaakt en afgewezen; terwijl het echte gevoel des harten ons hoogst dierbaar zij en blijve.

Maar met al het misverstand, dat men ten aanzien van dit kostbaar kleinood heeft aan den dag gelegd, met alle de verkeerde toepassingen, die men hiervan heeft gemaakt, willen wij nog niets toegeven aan de voorstanders van het oude en hedendaagsche Stoïcisme. Mijne toehoorders weten, dat weleer in Griekenland en te Rome mannen leefden, bekend bij den naam van Stoïcijnen, die van gevoelen waren, „dat het een wijs man niet betaamt, gehoor te geven aan de indrukken, die de ziel ontvangt van de dingen der wereld; dat hij zich boven de aandoeningen des harten moet verheffen; dat gevoeligheid en daaruit voortspruitend medelijden zwakheden zijn, die de mensch tegengaan, in plaats van voeden moet.” En deze stelling hooren wij door sommige zoogenaamde wijsgeeren van onzen tijd nog verdedigen.

Herinneren wij ons hetgeen wij straks elkander ter bespiegeling voorstelden; denken wij aan de groote en edele daden, met de verhevene genoegens, aan dezelve verbonden, die uit de ware gevoeligheid des harten, als eene reine en duurzame bron van vreugde, voortvloeijen, zoo zullen wij ons niet laten verblinden door filozofische redeneringen, die voedsel geven aan onzen hoogmoed, die ons ongevoelig maken voor de zuivere genoegens van menschenliefde en teederhartigheid. Laten die wijsgeeren bij aandoenlijke tooneelen de natuurlijke gevoeligheid des harten, die hun karakter in een aangenaam en heerlijk licht zoude plaatsen, onderdrukken of ontveinzen; laten zij zich als onverschilligen voordoen; laten zij met onze teêrgevoeligheid schijnbaar den spot drijven: hun voorkomen, hunne woorden, hunne daden bevallen ons niet, maken ons eerder afkeerig. Menschenliefde en hulpvaardigheid zijn hoedanigheden der menschelijke ziel, bronnen van waar geluk, te verheven, dan dat zij voor ons hart niet allerdierbaarst zouden zijn

en blijven. Hardvochtigheid moge sterkte van geest genoemd worden; gevoeligheid daarentegen eene zwakheid: deze zij en blijve ons dan eene zwakheid, die tot de edelste pligten van menschenliefde dringt; eene zwakheid, in welke de schoonheid onzer menschelijke natuur, en hare gelijkvormigheid met den Vader der liefde gelegen is.

Wij willen dus evenmin Stoïcijnsche wijsgeeren, als sentimentele papieren mannetjes zijn. Beide zijn uitersten. Onze rede en ons hart doen ons beseffen de waarde van die gevoeligheid, die in het midden tusschen deze uitersten ligt, en heden en altoos onze hulde ontvange. O, wij zien zoo gaarne zelfs in het kind, dat het door woorden en daden zijne teêrgevoeligheid aan den dag legt; dat het deel neemt in het ongeluk van anderen; dat het armoede zoekt te spijzen, smarten te verzachten, droefheid op te beuren; dat het zelfs omtrent de dieren gevoelig is, dezelve met zekere zorg behandelt, en van alle mishandeling een' afkeer betoont! En die zelfde gevoeligheid zien wij zoo gaarne het kind behouden, tot dat het een jongeling, tot dat het een man geworden, en in onderscheidene betrekkingen van het maatschappelijke leven gekomen is. Zulk een man is aangenaam bij alle standen en klassen van menschen, bij rijk en arm, bij oud en jong, het zij in voorspoed of tegenspoed, in gezondheid of ziekte, in vreugde of smart. O, het bevalt ons onder het lezen der menschelijke karakters zoo bijzonder, het wordt ons van binnen zoo aangenaam, wanneer wij menschen beschouwen, die een waar gevoelig hart in hun binnenste omdragen, die voor hunne medemenschen leven, en alzoo der menschheid tot een sieraad verstrekken! 't Is ons dan ook zoo zalig in het hart, de teêrgevoeligheid op te merken van Hem, wiens naam door ons met diepen eerbied genoemd wordt. Stond ik thans op den leerstoel des Christendoms, ik zou u zijn teêrgevoelig hart schetsen. Ik zou u doen zien, hoe hartelijk zijne deelneming was in de droefheid van het godvruchtig zusterenpaar

over den dood van haren geliefden broeder; zoo hartelijk, dat Hij tranen ſtortte. Ik zou u doen zien, hoe zijn hart bloedde over den toeſtand van zijn volk; hoe Hij weende over het lot van Jeruzalem, toen Hij die hoofdſtad naderde, offchoon Hij wist, dat men aldaar naar zijn leven ſtond. Ziet, dit is ware gevoeligheid; eene gevoeligheid, die zich door de edelſte, verhevenſte daden kenbaar maakt, gelijk dan ook Jezus voor het heil van zijn volk het leven heeft opgeofferd. Zulk eene gevoeligheid op te wekken en te onderhouden, beoogt en bevordert het Christendom door leer en voorbeelden, beoogen en bevorderen die maatſchappelijke inrigtingen, welke het Christendom ten grondſlag hebben; vooral die maatſchappij niet te vergeten, welke den naam en de daad voert van te werken *Tot Nut van 't Algemeen*. Deze maatſchappij wil dus geen ſentimentele, ook geen Stoïcijnſche gevoelens aankweeken, maar beide tegengaan. Zij wil ons gevoelig maken voor wezenlijke ſmart en wezenlijke vreugde. Zij wil, dat wij door onze gevoeligheid van hart worden aangeſpoord tot edele, loffelijke daden. Maken wij ons dan hare bedoelingen ten nutte; volgen wij hare raadgevingen en aanſporingen, zoo zullen wij vele reine genoegens genieten, en onze medemenſchen doen deelen in dat geluk; zoo zal het maatſchappelijke leven datgene voor ons zijn, wat het kan en behoort te wezen; eene bron van vreugde, van zaligheden, die zich als een milde ſtroom in alle rigtingen uitſtorten over ons geheele leven, over alle onze betrekkingen, omſtandigheden, verrigtingen; met één woord, die ons een' hemel op aarde doen genieten, en ons opvoeren tot hooger volmaaktheid.

VOORSLAG TER VOORKOMING VAN DE WATERVREES, DOOR HET OPEREREN VAN DE NAASTE ZENUW AAN HET GEBETEN DEEL.

Geene voldoende phyſiologiſche reden is mij tot dus-

verre geworden, waarom de opslorping van het gif der razernij zoo veel tijds zou noodig hebben tot deszelfs voortgang. Alle andere dierlijke vergiften werken zeer schielijk. Inderdaad, dit kan worden verklaard noch door de opslorping der water-, noch door die der bloedvaten — het laatste geschiedt meestal oogenblikkelijk, het eerste vereischt geen' langen tijd. Ik vermeen daarom, dat hier eene andere opslorping besta, namelijk door middel der zenuwen, en dat zulks bijzonder langzaam toegaat. Niet moeijelijk zou het zijn, bewijzen bij te brengen tot steun dezer onderstelling, naardien b. v. arbeiders in loodwit, door ziekten van erkenden zenuwachtigen aard, aangetast, dezelve niet bekomen, dan na zeer geruimen tijd in hun der gezondheid zoo nadeelig beroep te zijn werkzaam geweest. Mij is in mijne praktijk een voorbeeld van watervrees voorgekomen, waarin zich bij den lijder geene verschijnsels derzelve vertoonden, dan na verloop van negen maanden na den beet door een dol dier. In dit geval bleek, dat die beet had plaats gegrepen onmiddellijk op de zenuw, de *saphena* genoemd. Ik houd het daarvoor, dat het goed gevolg der branding of uitsnijding, na den beet van verdachte beesten, afhangt van de vernieling der naaste zenuw, en zou mitsdien voorstellen, in alle gevallen, die zenuw door te snijden, of ook een deel derzelve weg te nemen boven de gebetene plaats, ten einde de gemeenschap met derzelver oorsprong te onderscheppen. Nog meer, ik zou, uitgaande van mijne onderstelling, dat de opslorping der zenuwen bijzonder traag is, en als 't ware duim voor duim voortsluipt; aanraden, de wegneming der zenuw zelfs weken na den beet te bewerkstelligen, en wel des te nader bij haren oorsprong, naar mate van het langer tijdsverloop na denzelven.

BRIEF, RAKENDE TWEE ZEER ONLANGS UITGEKOMENE LEERREDENEN.

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Mijnheer!

Kort geleden ontving ik ter lezing: *Vaderlandsliefde in zorgvolle tijden naar Jezus voorbeeld, in eene Leerrede over Luk. XIX: 41, 42 geschetst, uitgesproken den 5 Sept. 1830, door* G. MEIJER, *Predikant te Visvliet, uitgegeven te Groningen, bij* J. OOMKENS. Den Heer MEIJER noch persoonlijk, noch uit zijne schriften kennende, (dit geschrijf mag ook wel het eerste staal zijn, dat door zijn Eerw. ter markt wordt gebragt) deed mij echter het op den titel vermelde onderwerp dezer gelegenheidsrede dezelve niet zonder belangstelling inzien. Offchoon nu de wijze van behandeling *mij* niet zeer wilde bevallen, las ik ze echter door, te oplettender, omdat mij hier en daar de stijl zeer verschillende voorkwam, en ik mij nu en dan op eenen bekenden weg meende te vinden; iets, hetwelk mij aan de oorspronkelijkheid dier leerrede al ras meer en meer begon te doen twijfelen; en dat deze twijfeling niet zoo geheel ongegrond was, hiervan werd ik maar al te zeer overtuigd, toen ik een aanmerkelijk gedeelte derzelve woordelijk las in de vertaalde werken van H. C. BERGEN, *Gedenkwaardigheden uit het Leven van Jezus*, en J. H. F. CRAMER, *over de navolging van Jezus Christus.* Ik ontdekte zulks met verontwaardiging, en dacht: zoo iets kan, mag en moet niet verholen blijven. Ik zoude echter, uit hoofde van het beginsel, 't welk den Heer MEIJER, volgens zijn schrijven, tot de uitgave genoopt heeft, in de tegenwoordige tijdsomstandigheden daarvan gezwegen hebben, ware het niet, dat zijn Eerw. andermaal eene *dergelijke* leerrede in het licht gegeven had over Matt. XXIII: 37, uitgesproken

den 5 dezer, waarvan de titel is: *Jezus voorbeeld in rampvolle gebeurtenissen ter navolging voorgesteld.* Daar ik nu bemerkte, dat deze leerrede op eene gelijke wijze bijeengezocht en zamengesteld was, en de Heer MEIJER, blijkens het voorberigt, (waarin dezelve als een *eerste vervolg* van de voorgaande wordt opgegeven) van voornemen schijnt te zijn, met het uitgeven van *zulke* predikatiën voort te gaan, zoo dacht ik niet langer te moeten verzwijgen, wat mij onder de oogen gekomen is. De volgende staat van vergelijking dan moge zulks aantoonen:

BERGEN, *Gedenkwaardigheden uit het Leven van Jezus, II.*	MEIJER, *Vaderlandsliefde in zorgvolle tijden.*
Bl. 273, 274. Nog nooit — gedaan had.	Bl. 9. Nog nooit — geschied was.
— 278, 279. Al het — wilde beletten.	— Al het — wilde beletten.
CRAMER, *over de navolging van Jezus Christus.*	
Bl. 133—136. Nimmer heeft — vijandig behandelden.	Bl. 11—14. Nimmer heeft — vijandig behandelden.
— 136. Ja hij — de schapen.	— 15. Ja hij — de schapen.
— 137. Niet elk — vaderland gehoorzaamde.	— 20. Niet elk — vaderland gehoorzaamde.
— 138, 139. Heeft God — bekroonen.	— 21. Heeft God — bekroone.
— 370, 371. Wat moet — onderdaan.	— 19. Wat moet — onderdaan.
BERGEN, *Gedenkwaardigheden uit het Leven van Jezus, II.*	MEIJER, *Jezus voorbeeld in rampvolle gebeurtenissen, enz.*
Bl. 283, 284. O wie — handelingen door.	Bl. 15. O wie — handelingen door.
— 332, 333. Het is — voorbeeld navolgde.	— 8, 9. Het is — voorbeeld navolgde.
— 333. Jezus vond — te ontdekken.	— 11. Hij vond — te ontdekken.
— 345, 346. Nooit dacht — profeten doodt.	— 12. Nooit dacht — profeten doodt.
— 346. Met meer — onbewogen.	— 13, 14. Met nog meer — onbewogen.

CRAMER, *over de navolging van Jezus Christus.*	MEIJER, *Jezus voorbeeld in rampvolle gebeurtenissen, enz.*
Bl. 270—272. Offchoon — Jezus niet.	Bl. 9—11. Offchoon — Jezus niet.
— 274, 275. Zijn voorbeeld — verkrijgen.	— 22, 23. Het voorbeeld — verkrijgen.

Dezen ftaat van vergelijking onderzoekende, zal men ontwaren, aan welk eenen fchandelijken dieftal zich de Heer MEIJER heeft fchuldig gemaakt; en ik houde mij verzekerd, dat, indien iemand zich verledigen wilde, om het overige dezer beide leerredenen te ontleden, (waarvan mij, buiten hetgeen ik heb aangeftipt, veel *zeer bekend* is voorgekomen) de proeve van navolging dan weldra volmaakt zoude zijn. Mij ontbreekt daartoe de lust. — Intusfchen verzoek ik UE., aan deze regelen zoo fpoedig mogelijk eene plaats in de *Vaderlandfche Letteroefeningen* te willen verleenen. Daardoor zal UE. verpligten,

Mijnheer!

UE. dienstw. Dienaar.

O.........., P. D..... (*)

den 20 Oct. 1830. *V. D. M.*

(*) De volle naamteekening des inzenders bij de Redactie bekend zijnde, heeft zij, ook zonder eigene vergelijking, geene bedenking gevonden in de opname van dit fchrijven. Wie niet fchroomt, bij herhaling, zich aan den arbeid van anderen dus te vergrijpen, en nog daarenboven de driestheid zoo verre drijft, van dusdanige opftellen als eigen werk het licht te doen zien, moet zich de openbaarmaking van zulk eene handelwijze getroosten.

HET LEVEN EN DE LOTGEVALLEN VAN EEN' JUWEELZOEKER.

(*Vervolg en flot van bl.* 738.)

Gedurende een jaar bragt ik een korter of langer gedeelte van elken dag op het gebergte door. Soms werd mijn arbeid beloond; doch meermalen vond ik niets, dat eenige ftuivers waard was. Evenwel verminderde al dien tijd mijne hoop niet, en werd ik geenszins verdrietig over vruchtelooze pogingen. Elken morgen fprong ik moedig van mijne flaapplaats op,

en elken nacht verlangde ik naar den morgen, om mijn zoeken naar kostbare steenen te kunnen voortzetten. De eene dag verliep na den anderen, en ik vorderde niet; telkens, als de zon op nieuw rees, werd mijne verwachting verlevendigd; en, deed de eene slag van den hamer geen' *opaal* uit de rots ten voorschijn komen, ik dacht, dat het met den volgenden kon gebeuren.

Eindelijk, omstreeks een jaar nadat ik ons huis verlaten had, viel er op zekeren dag een steen in mijne handen, die al de kenmerken van een' wezenlijken *opaal* scheen te hebben. Ik haastte mij, om den eenen kant te polijsten, en de onderscheidene kleuren van den *opaal* schitterden voor mijn verrukt oog. *Nu dan*, zeide ik bij mijzelven, *de dag der vergelding is gekomen!* De steen, dien ik gevonden had, was weinig kleiner dan die, welken ik in mijne hand had gehad achter in den winkel van den koopman te *Krakau*, waarvan ik mij het gezigt thans nog zoo duidelijk herinnerde; en ik mogt stellig vertrouwen, dat de mijne ten minste wel *f* 50,000 waard moest zijn.

Toen ik mijne schreden huiswaarts rigtte, hield ik mij op de aangenaamste wijze bezig met plannen te maken — met de rijkdommen te besteden en te verdeelen, welke ik reeds meende te bezitten. Met het einde van den derden dag bereikte ik den drempel van onze woning, en werd verwelkomd met die hartelijke begroetingen, welke een zoon, na lange afwezigheid, mag verwachten van eene liefderijke moeder. Mijne houding verried weldra de grootte en het belang van mijn geheim. De *opaal* werd uit zijne bergplaats gehaald, en aan de verbaasde oogen van al de huisgenooten ten toon gesteld. Men stond opgetogen van verwondering. Ik besloot, niet lang te dralen met mijne verwachting te verwezenlijken. De volgende week zou de groote jaarmarkt te *Krakau* gehouden worden. Daarheen wilde ik mij begeven.

Het was spoedig bepaald, wat ik met de *f* 50,000 doen zoude. Ik had er een gedeelte van beloofd aan mijne zusters, die zouden elk tweeduizend hebben, waardoor zij de rijkste meisjes in *Michlisitz* moesten worden. Ik wilde vierduizend aan mijne moeder geven; *en voor de overschietende f 40,000*, zeide ik, *zal ik aan mijne kleine nicht* RONZA [illegible] *wel eene goede vrouw kunnen krijgen, en dan zal ik mij ergens in een schoon oord eene Baronij koopen.*

Nadat alle deze beschikkingen voorloopig gemaakt waren,

ging ik, des morgens vroeg op den dag van de groote jaarmarkt, naar de stad, met mijnen *opaal* in eene lederen beurs, welke ik met eene koperen keten aan mijnen hals had gehangen. Ik kwam op weg eene menigte menschen voorbij, gezeten zijnde op een goed paard, dat ik gekocht had voor zekere som, dien mij van mijnen *kleinen* nog overschoot: *Wie onder hen allen*, dacht ik bij mijzelven, *brengt, als ik, eenen* opaal, *ter waarde van f 50,000, naar de markt?*

Vóór den middag kwam ik in de hoofdstad aan. Ik bezorgde mijn paard in eene stalling aan de buitenzijde, en wandelde toen naar het groote plein, langs dezelfde straten, die ik vóór vijf jaren met mijnen vader gegaan was. Wat al veranderingen hadden er sedert plaats gehad! en hoedanig waren de gevolgen van de indrukken, die toen op mijne ziel gemaakt werden! *Gelukkige omstandigheid, die mijnen vader naar* Krakau *voerde*, dacht ik; *ware hij niet derwaarts gegaan, ik zou den schoonen* opaal *niet gezien hebben, ik zou ook geen juweelzoeker zijn geworden, en gevolgelijk ware ik nooit, gelijk thans, naar de markt gereisd met eenen steen van f 50,000 waarde.*

Ik had geene reden, om de eerlijkheid van den koopman in twijfel te trekken, met wien ik vroeger handel gedaan had; maar, alvorens mijnen vond te gelde te maken, wenschte ik eenigzins met denzelven te pralen, en te doen blijken, dat ik in het bezit van zoo grooten schat was; kortom, ik begeerde, dat van mijnen *opaal* even zeer gesproken zou worden, als van dien, welken SCHMIDT aan den Koning verkocht had. Ik stapte dus over het plein heen en weder met groote schreden, en zocht gelegenheid, om mijn groot geluk bekend te maken, en om te doen spreken van de zeldzaamheid en waarde mijner bezitting.

Ik keek rond, nu eens ter regter, dan weder ter linker zijde. Mijn oog viel op de ongemeene kostbaarheid en keurige verscheidenheid van koopwaren, die ik, onder een gespannen kleed voor de zon beveiligd, uitgestald zag op eenige tafels, waarachter een Oostersch handelaar zat te rooken. De rijkste stoffen, als goudlaken, zijde en *sitsen* uit *Perzië*; specerijen en reukwerk uit *Indië* en *Arabië*; sabels van *Damascus*, ingelegd met goud en ivoor en bezet met edelgesteenten; de zeldzaamste gommen uit *Afrika* en *Guyana*; tempels en *pagoden*, fraai uit ivoor gesneden, en het schoon-

ſte hout; voortreffelijke ſtalen van *mosaïk*, of ingelegd werk; kostelijke *camëen*; kortom, het uitmuntendſte, van allerlei ſtof en bewerking, dat men zich verbeelden kan, verhoogde den rijkdom van den *bazaar* des Oosterſchen koopmans. Doch, hoe rijk en kostbaar alle deze dingen zijn mogten, eene andere tafel had voorwerpen, waarbij ze als in het niet verzonken; dezelve lag, namelijk, bedekt met alle ſoorten van edelgeſteenten, geplaatst op rijen, in cirkels en piramiden — diamanten, ſmaragden, robijnen, ſaffieren, topazen van allerlei grootte en van de fijnſte kleuren, ſchitterende in den zonneſchijn en het oog bijkans verblindende. Maar onder alle deze ſteenen zag ik geenen *opaal*. *Vriend!* zeide ik tot den koopman, *gij zit hier, als koning van de markt: op uwe tafels zijn al de rijkdommen van het Oosten verzameld — ieder land heeft zijne ſchatting voor u nedergelegd; en evenwel ſchijnt er nog iets te ontbreken.* — „Wat," ſprak hij, zonder zijne pijp uit den mond te nemen, „wat zoude er dan, naar uwe gedachten, nog bij behooren?" — *Ik zie*, hernam ik, *deze ſchoone piramide, zamengeſteld uit kostbare ſteenen, twee rijen topazen, twee van robijnen, twee van ſaffieren, twee van ſmaragden en eene van diamant; benevens deze fijne parel, die alles overtreft; maar in plaats van de parel zou ik eenen* opaal *willen leggen.* — „Ik konde die verandering ſchielijk maken," zeide de koopman, zijne pijp uit den mond nemende; „doch, naar mijn begrip, doet de parel de piramide beter uitkomen. Geloof mij, jong mensch! daar is geen edelgeſteente, dat ooit uit de ingewanden der aarde kwam, hetwelk ik niet in mijn bezit heb. En ik wil wedden om de waarde van deze piramide, dat ik van elke ſoort een' beteren ſteen kan toonen, dan eenig ander koopman thans in *Krakau*, ja dan iemand in geheel *Polen*; zelfs ook dan iemand in gansch *Europa*." Dit laatſte er bijvoegende, wierp hij een' zegepralenden blik op zijne kostbaarheden, en nam de pijp weder in den mond. Ik dacht bij mijzelven: *Hij heeft geen'* opaal — *hij is te trotsch op zijne ſchatten, om het vermoeden te kunnen dulden, dat hij er geen' heeft, bijaldien hij werkelijk een' bezat. Daarom tracht hij met pogchen mij te verbluffen.* Ik liet er dus terſtond op volgen: *Ik heb geenszins de waarde van de piramide, om er tegen te ſtellen; maar ik wil wedden om de waarde van eenen ſteen, dien ik u zal toonen, dat gij geen' dergelijken kunt laten zien.* — „Bepaal de waarde," ſprak de koopman,

zonder zich te bedenken, en met dezelfde koelbloedigheid; „ ik houd u bij uw woord; kies de waarde uit onder deze juweelen; leg die afzonderlijk, en plaats er dan uwen steen nevens: die van beiden het wint, zal de beide stukken hebben. Gij zelf zult beslissen, of ik van elke soort één' beteren, dan den uwen, kan toonen." Dit, dacht ik, was uitermate schoon, en ligt te wagen; want het stond dus in mijne magt, iets van tweemaal zoo groote waarde tegenover mijnen steen te leggen. Evenwel maakte ik geen gebruik van deze voordeelige aanbieding, maar koos een' diamant, die, naar mijne schatting, omstreeks *f* 50,000 waard moest zijn, en legde dien ter zijde. — Daar was nu een groot aantal menschen rondom de kraam verzameld, eerst aangelokt door de fraaije koopwaren, en thans tot belangstelling opgewekt door het gesprek, dat zij gehoord hadden. Allen wachtten met ongeduld naar den uitslag van eene zoo aanmerkelijke weddenschap. Ik had dus juist verkregen, wat ik verlangde — eene gelegenheid, om mijnen schat te vertoonen, en mijne ijdelheid daarmede te streelen, dat ook anderen mijnen steen zagen; om nu niet te spreken van den diamant, die op de tafel schitterde, en door mij reeds als de mijne werd beschouwd. Haastig deed ik de keten over mijn hoofd, opende de lederen beurs, nam mijnen *opaal* er uit, en legde dien op de tafel, tegenover den diamant. *Inderdaad, een schoone* opaal, (sprak de koopman, zijne pijp nederleggende en denzelven naauwkeurig beschouwende;) *die is meer waard, dan de door u uitgekozen diamant, en zou juist boven op de piramide passen. De mijne, ziet gij, is te breed.* Dit zeggende, nam hij het deksel van eene ebbenhouten doos af, en legde dien zelfden *opaal* op de tafel, welken SCHMIDT aan den Koning had verkocht! Ik herkende den steen op het eerste gezigt. Hoe verschrikkelijk mijn gevoel op dat oogenblik werd geschokt, kan ik met geene woorden uitdrukken. Zoo was dan al mijne moeite vruchteloos — hoop en beloften verdwenen in één oogenblik, en dat door mijne eigene dwaasheid en ijdelheid, die ik nu te vergeefs verwenschte! — De koopman nam mijnen *opaal* op, kroonde daarmede de piramide, en begon weder met bedaardheid zijne pijp te rooken. *Nu*, zeide hij, *zult gij moeten bekennen, dat de piramide onverbeterlijk is.* Daarop deed hij zijn' eigen *opaal* weder in de doos, en verschikte

eenige kostbaarheden met eene wijsgeerige bedaardheid, alsof er niets gebeurd ware.

In de diepste moedeloosheid ging ik weg; maar de uitdrukkingen des medelijdens bij de omstanders, zoo zeer verschillende van die, welke ik meende te mogen verwachten, griefden mij nog meer, dan het verlies van mijnen schat. Ik begaf mij naar den winkel des koopmans, dien ik kende; maar vertelde hem niet, wat er gebeurd was. Doch het geval werd spoedig ruchtbaar. Weldra sprak men er overal van, dat een onkundige knaap de onnoozelheid had gehad van zich een' kostbaren steen uit de handen te laten spelen door den grooten koopman uit *Basfora*, HARANZABAD; en ik had nog het verdriet, mijzelven als dien onkundigen knaap te zien aanduiden. *Hoe kondet gij zoo dwaas zijn, mijn vriend*, zeide de koopman, *dat gij eenen* opaal *tegen dien van* HARANZABAD *wildet stellen? Waart gij toch maar eerst bij mij gekomen, zoo zoudt gij gehoord hebben, wat iedereen weet, dat namelijk de Koning zijnen* opaal *bij dien koopman verpandde voor eene leening, onder beding, dat hij den steen op de jaarmarkt niet openlijk ten toon zoude stellen.*

Ik had nu hier niets te doen, en gevoelde geenen lust, om mij op de kermis op te houden. Ik verkocht mijn paard, en, in plaats van huiswaarts te keeren met *f* 50,000 in mijne beurs, had ik slechts *f* 200, zijnde ten deele de opbrengst van mijn paard, ten deele het bedrag van eene schuld, welke de juwelier nog aan mijnen vader had te betalen. Hoe geheel anders zouden mijne aandoeningen geweest zijn, indien ik naar huis gekeerd ware, om mijne plannen verder ten uitvoer te brengen! Het aandeel van mijne zusters, de verzorging van mijne moeder, en dan mijne nicht RONZA en de gehoopte Baronij — alles kwam mij voor den geest, maar eeniglijk om mij mijne ijdelheid en dwaasheid te verwijten. Evenwel was ik nog een juweelzoeker en wilde mijne fortuin maken; ja, hoe vreemd het ook moge schijnen, op dit zelfde oogenblik, terwijl mijne hoop was verdwenen, begon dezelve allengs in de verte zich weder te vertoonen: nieuwe droomen van rijkdom, en zelfs plannen, om dien te bekleden, hielden mijne ziel bezig, en verdrongen de grievende herinnering van mijn ongeluk. Hetzelfde uur dus, dat getuige was der geheele vernietiging van alle mijne verwachtingen, en der nutteloosheid van alle mijne moeiten, zag een vaster voornemen, dan ooit, in mij ontstaan, om mijne

pogingen te hernieuwen, in het volle vertrouwen, dat ze wel beloond zouden worden.

Het behaagde der Voorzienigheid intusfchen niet, mijne wenfchen te vervullen; evenwel heb ik gelukkig geleefd. Nooit heeft mijn hamer den glans van een' tweeden *opaal* ten voorfchijn doen komen; maar ik heb mij fteeds verblijd in de hoop. Met al mijnen arbeid heb ik het nooit zoo verre kunnen brengen, dat ik een onafhankelijk beftaan erlangde; maar het noodige tot voedfel en dekfel heeft mij nooit ontbroken, en fomtijds had ik ook iets meer tot verkwikking en vervrolijking des levens. Nooit ben ik weder *Krakau* binnengetreden met de trotfche gedachte, dat ik eene bezitting van *f* 50,000 had; doch ook nooit heb ik de ftad verlaten met het pijnigend zelfverwijt, dat ik de vrucht des arbeids van een geheel jaar en de hoop van verfcheidene jaren door eigene fchuld had verloren. Ik heb onder mijne zusters niets van mijnen rijkdom kunnen uitdeelen; maar zij zijn gehuwd, en, zonder die aandeelen, gelukkig geworden. Ik kon voor mijne moeder niet doen, wat ik voornemens was; maar zij heeft het niet noodig gehad. Ik mogt aan RONZA geene Baronij aanbieden; maar nooit heeft zij doen blijken, dat zij meer begeerde, dan zij werkelijk bezat. — De ouderdom begint zich bij mij te vertoonen; en dit zou ook gebeuren, al had ik groote rijkdommen. De dood is niet verfchrikkelijker voor den armen dan voor den rijken man; integendeel zullen weelde en overvloed de vrees van den eerften voor denzelven niet tot angftige bezorgdheid opvoeren. Mijne kinderen zijn er bedroefd om, dat ik hen zal verlaten, en hunne droefheid is opregt, dewijl zij, wanneer ik heengegaan ben, niets mogen verwachten, dat hun mijn gemis vergoedt. Had ik thans nog jeugd en kracht, ik zou dezelfde werkzame leefwijze voortzetten, gelijk ik vertrouw, dat mijne kinderen doen zullen, in de zoete hoop, dat eenmaal hunne moeiten zullen beloond worden. SCHMIDT heeft niet den eerften *opaal* — ik heb niet den laatften gevonden; rijkdom kan door hem genoten worden, die denzelven weet te gebruiken. *Gaat voort dan, mijne kinderen! en fchroomt de moeiten niet, welke uw vader heeft verdragen; maar wanhoopt ook geenszins aan een' gelukkigen uitflag, waarin hij eenmaal zich mogt verblijden, en waarvan hij zich alleen door jeugdige onbezonnenheid liet berooven.*

LEVENSBERIGT VAN DEN JONGEN HEER, BECKNER.

Deze knaap was geboren te *Londonderry*, in *Ierland*. Van rang en rijkdom ontleende hij geene voordeelen, maar had edeler hoedanigheden, die hem de achting van weldenkenden waardig maakten. Hij was de zoon van een' arm' matroos, en ontving dus geen ander onderrigt, dan hetgene betrekking had op het zeevaren, waartoe zijn vader hem wilde opleiden. Offchoon verstoken van datgene, wat men gewoonlijk tot eene *beschaafde* opvoeding rekent te behooren, onderscheidde hij zich vroeg door zekere grootheid van ziel, door vlugge bevatting en onverschrokken moed.

De vader van BECKNER, een stout zeeman, en gehard tegen alle de wederwaardigheden van een zoo gevaarlijk beroep, had voorgenomen, zijn kind van de wieg af te gewennen aan leed en moeiten, opdat hij een goed matroos mogt kunnen worden. Gelukkiglijk had de knaap een' sterken ligchaamsbouw en een gezond gestel als bij erfenis ontvangen, en de vroege ontberingen, waaraan hij door zijnen vader werd onderworpen, strekten, om zijne krachten nog meer te versterken. Wat voor een weekelijk kind veel te zwaar zou geweest zijn, scheen hem dien ten gevolge ligt toe. De opvoeding, welke de jonge BECKNER ontving, was, deels uit verkiezing zijner ouders, deels uit noodzakelijkheid, aan die der *Spartaansche* jeugd eenigermate gelijk, wat namelijk het harden aangaat. Hij werd vroeg geoefend, om steeds werkzaam te zijn, vermoeijenis, honger, koude te verduren en gevaar te trotseren — kortom, aan alles zich te gewennen, wat strekken kan tot vermeerdering der sterkte van ligchaam en geest. De zwemkunst, eene zaak van meer belang, dan menigeen denkt, werd niet vergeten. Als oefening der krachten heeft dezelve eene onbetwistbare waarde, en behoort, als middel van zelfbehoud, door jongelingen geleerd te worden, inzonderheid door hen, die voor de zeevaart bestemd zijn. De matroos vooral heeft er belang bij, en mag in het zwemmen even zoo min onkundig zijn, als in het lezen. Zijn leven brengt mede, dat hij meermalen in gevaar van schipbreuk geraakt. De oude BECKNER was hiervan ten volle overtuigd, en wilde dus een zoo noodzakelijk vereischte in een' zeeman niet verwaarloozen. Zoodra dus de zoon goed kon loopen, begon zijn vader hem

onderrigt in het zwemmen te geven. Verwonderlijk veel vermag de menschelijke natuur, wanneer hare krachten behoorlijk ontwikkeld en geoefend worden. Voor onaangename gewaarwordingen, die aan kleine kinderen ligt schrik en smart veroorzaken, scheen de jonge BECKNER even min gevoelig, als menig volwassen man. Eer hij goed spreken kon, nam zijn vader hem reeds mede te water, steunde hem met de eene hand, en leerde hem, hoe hij zijne kleine armen en beenen moest bewegen. Door deze vroegtijdige oefening maakte de leerling zoodanige vorderingen in de zwemkunst, dat hij, vier jaren oud zijnde, het schip, waarop zijn vader voer, reeds tot op geruimen afstand kon nazwemmen. De vader hield het oog op hem, en bemerkte hij, dat het kind vermoeid begon te worden, zoo sprong hij over boord en bragt hem naar het schip. Op een' anderen tijd, wanneer de kleine niet zoo afgemat was, liet men slechts een touw nederzakken, waarbij hij lustig opklom.

Binnen weinige jaren had men aan boord veel dienst van BECKNER; hij was zoo werkzaam, moedig en onbevreesd, dat hij, te midden van een' fellen storm, zijnen pligt deed met de grootste bedaardheid. Bij de verschrikkelijkste woede der hoofdstoffen, wanneer de winden geweldig loeiden, terwijl de zeilen scheurden en de regen bij stroomen viel, zag men den knaap onverschrokken zijn werk verrigten, alsof hij niets vreesde. Hij klom in het want met verwonderlijke gemakkelijkheid, en te midden van een' hevigen orkaan, terwijl het schip geweldig slingerde, hing hij boven op de ra, of zat in het want, met dezelfde gerustheid en blijkbare onverschilligheid, als een ander uit eene veilige plaats den storm beschouwt.

Eene gestrenge en eenigermate harde opvoeding is het meest geschikt, om menschen in staat te stellen tot heldhaftige bedrijven en grootmoedige opoffering. Bij den tegenwoordigen toestand onzer burgerlijke maatschappijen is menigeen spoedig gereed, om dat stelsel van opvoeding, als onbeschaafd en barbaarsch, te veroordeelen, hetwelk blijkbaar een' heilzamen invloed heeft op onze ligchamelijke en zedelijke ontwikkeling; maar de ondervinding kan ons de gegrondheid van het boven aangevoerde leeren. De kleine BECKNER werd in zijne kinderjaren geenszins aan gemak en genietingen des overvloeds gewend. Integendeel, zijn voedsel was hard scheepsbrood — zoo hard, dat hij met ge-

wold het moest werken; hij sliep slechts weinige uren, en dat niet op een bed, maar op harde planken; nogtans genoot de knaap eene volkomene gezondheid; hij had geen hinder van koude, en wist van geene kouts of ongemakken, die zijn ouders uit een weelderig, traag en werkeloos leven in den schoot des overvloeds. Deze ligchamelijke welstand van BECKNER bragt veel toe tot zijne gedurige vergenoegdheid en blijmoedigheid. Hij kende geene angstige zorgen of droefheid, daar hij zoo weinig behoeften had. Verlangen naar roem en onderscheiding schijnt den mensch aangeboren te zijn. Gelijk elke andere neiging, moge hetzelve veredeld of gewijzigd worden, maar men kan het niet aankweeken, waar natuur niet reeds de zaden heeft gestrooid. Omstandigheden zetten de menschen, wel is waar, aan tot bedrijven, zoo ten goede, als ten kwade; maar de gezindheid, die eigenlijk tot het uitvoeren van deze of gene daden doet besluiten, moet toch vroeger bestaan hebben. Bij personen, die van de voordeelen der opvoeding verstoken waren, bemerkt men soms eene wonderbare leergierigheid; en evenééns vindt men bij lieden van geringen stand soms een streven naar groote zaken, die met de omstandigheden der personen geheel niet schijnen overeen te komen. Dit moet dus het uitwerksel zijn van zekeren natuurlijken aanleg, die zich reeds openbaart, alvorens de mensch zelf zijne redelijke vermogens heeft ontwikkeld.

De jonge BECKNER kon, uit hoofde zijner geringe afkomst, weinig nut trekken uit het onderwijs van anderen. Offchoon hij dus vlug van bevatting en volhardend van aard was, konden deze hoedanigheden niet wel ontwikkeld worden, uit hoofde van gebrek aan verstandelijke beschaving. Zijn vader, die hem voor de zeevaart bestemd had, bepaalde al zijne zorg, gelijk wij gezien hebben, om hem een goed matroos te doen worden. Verstoken van de genoegens, welke uit oefening des verstands ontstaan, en geene waarschijnlijkheid ziende, om ooit langs dien weg tot eenige onderscheiding te geraken, gaf BECKNER aan zijne wenschen eene andere rigting. Het groote en stoute heeft gewoonlijk voor knapen iets ongemeen aantrekkelijks. Men ziet vele kinderen, zelfs bij hunne spelen en vermaken, de voorkeur geven aan datgene, wat betooning van moed vordert en verachting van gevaar aanduidt. Dit gevoel, hetwelk diep in het hart van BECKNER geworteld was, openbaarde zich bij

hem reeds zeer vroeg, en werd buiten twijfel geſterkt door de harde opvoeding, die zijn vader hem gaf. De droomen zijner kindschheid hadden betrekking op *roem*. Verhevene gezindheid en moed waren hem eigen in ruime mate; hij had zijne verſtandelijke vermogens minder ontwikkeld. BECKNER, zich zijner onverſchrokkenheid en ſtandvastigheid bewust, terwijl zijn ligchaamsgeſtel tegen moeiten en bezwaren gehard was, verlangde vurig naar het oogenblik, dat de ſchitterende hoop zijner kinderlijke verbeelding zoude vervuld worden. *Englands* roem ter zee zweefde hem altijd voor den geest. Daar hij door aanleg en opvoeding voor het harde leven op de onſtuimige wateren geſchikt was, hoopte hij eenmaal op de vloot zich te onderſcheiden. Op zekeren dag gevraagd zijnde, wat *roem* was, antwoordde hij: „*Roem* is, ons land ijverig te dienen, en de pligten van onzen ſtand naauwkeurig te vervullen."

De jonge BECKNER was zoo vlijtig, zoo gewillig en zoo geſchikt van aard, dat hij, in den ouderdom van twaalf jaren, op het ſchip, waarop hij diende, reeds bevorderd werd en dubbel loon ontving. De Kapitein was gewoon, op hem, als een voorbeeld voor jonge zeelieden, te wijzen, en bij zekere gelegenheid ſchroomde hij niet, te zeggen: *Indien deze knaap bij voortduring denzelfden moed blijft betoonen en zich zoo goed gedragen, twijfel ik niet, of hij zal eenmaal eenen post boven mij erlangen.* De jongeling gaf ſteeds blijken van onverſchrokkenheid. Hij deinsde nooit terug voor het gezigt van gevaar. Integendeel; hij had zekere zucht voor het avontuurlijke, en ſmaakte genoegen, wanneer hij pligten volbragt, waarvan het oogenſchijnlijk gevaar andere knapen afſchrikte. Maar onder alle de bedrijven, welke door belooning van moed en edele welberadenheid zijn kort leven roemrijk maakten, is er geen, dat meer onze bewondering verdient, dan het volgende, waarbij hij omkwam.

BECKNER en zijn vader bevonden zich op een ſchip, dat van *Port-au-Prince* naar *Frankrijk* voer. Onder de passagiers aan boord was een rijk *Amerikaan* met zijn nog zeer jong dochtertje. Dit kind, een oogenblik waarnemende, dat de kindermeid, wegens eenige ongeſteldheid, was ingeſluimerd, verwijderde zich van de oppasſter, gelijk kinderen uit nieuwsgierigheid ligt doen, en liep van achteren voor op het ſchip. Daar keek zij over boord, en ſtond ver-

blaasd te staren op den wijden oceaan. Terwijl hare geheele aandacht op het vreemde gezigt was gevestigd, gebeurde er iets, dat haar deed schrikken. Zij verloor het evenwigt en stortte in zee. Gelukkig zag de oude BECKNER het kind vallen, en pijlsnel wierp hij zich in de golven, om het te redden. Zijne edele poging slaagde. In weinig minuten had hij het meisje gegrepen, en, terwijl hij met den eenen arm haar aan zijne borst geklemd hield, poogde hij, met den anderen, zwemmende, het schip te bereiken. Door zijne vaardigheid in het zwemmen zou hij beider leven ook wel hebben kunnen redden; doch met verbaasdheid zag hij een grooten haai snel op hem toeschieten. Die verschrikkelijke visch, gretig naar prooi, zwom met kracht door de golven, waarin hij was geboren. BECKNER besefte het verschrikkelijk gevaar, waaraan hij was blootgesteld, en schreeuwde luid om hulp. In een oogenblik bevonden al de passagiers en het scheepsvolk zich op het verdek, en bejammerden het lot van den koenen matroos; maar niemand durfde hem te hulp komen: het zien van het gedrogt schrikte allen af. De scheepelingen, geene meer afdoende hulp kunnende toebrengen, begonnen wakker te vuren op den haai; maar deze, geen acht slaande op het gerucht, naderde steeds meer, en was op het punt, om zijne prooi te bereiken.

In dit oogenblik van ontsteltenis en verslagenheid, terwijl de stoutmoedigste mannen door schrik bevangen, en niet in staat waren, om iets uit te voeren, dreef een edel gevoel van heldhaftigheid en kinderlijke liefde den knaap aan, om te volvoeren, wat geen ander had durven wagen. De jonge BECKNER, het uiterste gevaar ziende, waaraan zijn vader was blootgesteld, greep een groot, scherp mes, en stortte zich daarmede in zee. Door zijne vlugheid in het zwemmen slaagde hij aanvankelijk weldra in zijn oogmerk. Hij dook onder het water, en, achter den haai geraakende, zwom hij zoo verre, dat hij onder deszelfs buik was, en nu stootte hij, met even veel koenheid als beleid, dit wapen, tot aan het hecht, in den vraatzuchtigen visch. Verschrikt door dezen onverwachten aanval, en krimpende van pijn, verliet het gedrogt, nu tot wraak aangezet, de nagejaagde prooi, om thans met verdubbelde woede op den knaap aan te vallen. Een akelig schouwspel vertoonde zich hier aan het oog der schepelingen. Ieder stond met een kloppend hart in angstige verwachting. De grootmoedige jongeling, geenszins verward

door het verſchrikkelijk aanzien en de overmagt van den vijand, met welken hij kampte, om zijnen vader te redden, hield eenigen tijd den ongelijken ſtrijd vol. Terwijl het verbazend groot gedrogt zich keerde en wendde, om zijne prooi te grijpen, ſtootte de knaap bij herhaling het mes in deszelfs ligchaam. Maar de krachten van BECKNER waren niet voldoende, om eene doodelijke wonde toe te brengen; en, offchoon de menigvuldige ſteken, die hij deed, den vijand leed veroorzaakten, de kleine held was eindelijk genoodzaakt, eene poging te wagen, om het ſchip weder te bereiken. Het ſcheepsvolk had middelerwijl aan vader en zoon touwen toegeworpen, om hen alzoo te redden. De beweging der golven, en het dreigend gevaar van den woedenden haai, dien zij moesten ontwijken, beletteden eenigen tijd de beide ongelukkigen, de hulp te baat te nemen, die men hun verſchafte; maar ten laatſte gelukte het hun, dat zij elk een der vele touwen grepen, die hun waren toegeworpen. Ieder aan boord deed nu zijn best, om hen uit het water op te trekken. Deze pogingen ſchenen, tot innige blijdſchap der beangſte aanſchouwers, te zullen ſlagen. Hoop begon in ieders borst te rijzen. Vader en zoon beide waren reeds boven de golven en hingen aan de touwen — hunne redding ſcheen zeker. Maar het woedend en bloedend dier bemerkte, dat zijne prooi op het punt was van te ontſnappen. Het monſter ſpande nu alle krachten in, deed een' geweldigen ſprong, en greep den knaap, die nu niet meer te redden was.

De aanſchouwers, door ſchrik overmand, ſchreeuwden van angst en ſtonden radeloos daar. De oude BECKNER werd geholpen, en kwam behouden aan boord met het kind, dat de ongelukkige oorzaak was van het treurig omkomen des veelbelovenden knaaps. Hij was weinig boven de twaalf jaren oud, toen het ongeval gebeurde, dat de gunſtige verwachting van allen, die hem kenden, eensklaps verijdelde. Hij had een groot man kunnen worden. Zijn leven was kort, maar lang genoeg, om een uitmuntend voorbeeld van onverſchrokkenheid en kinderlijke liefde te geven. De edelmoedige zelfopoffering, die hem het leven deed verliezen, verwekt treurige aandoeningen in alle gevoelige harten; maar, de wederwaardigheden en rampen, welke ſoms de voortreffelijkſten der menſchen ten deel vallen, mogen ons bedroeven, de Christen wordt daarbij niet zonder troost gelaten.

OOK DUITSCHLAND HEEFT ZIJNEN AARDAPPELVIJAND.

De Heer K. L. E. H. WILDUNGEN, een geleerd *Duitſcher* en luimig Dichter tevens, (in 1754 te *Kasſel* geboren en in 1812 te *Marburg* overleden) beweerde ſteeds op de ſtelligſte wijze, dat het gebruik van aardappelen het menſchelijk verſtand benadeelde. Hij liet zich door niemand van deze zijne

meening afbrengen, en, getrouw aan zijn beginsel, at hij nooit aardappelen. Eenige jaren vóór zijnen dood was hij ergens des avonds ten eten genoodigd, en vermaakte door zijne fijne scherts het ganfche gezelfchap. Aan tafel bood de vrouw van den huize hem eenig door haar zelve bereid gebak van aardappelmeel aan. Hij proefde en at met fmaak. Men vroeg hem, of hij wel wist, wat hij gegeten had. Zoodra hij vernomen had, wat er gebeurd was, riep hij op zegepralenden toon: „ Nu ziet gij, Heeren en Dames! dat ik gelijk had; want naauwelijks heb ik aardappelen gebruikt, of ik weet niet meer, wat ik gegeten heb."

DE DYNASTIE IN DE HOFKEUKEN.

Toen Koning JOSEPH in 1806 den troon van *Napels* had beklommen, was de kok MEOT een zijner gunstelingen. Niet zelden praatte hij vertrouwelijk met hem, en altijd had deze voor een' bloedverwant iets te verzoeken. „ MEOT!" zeide de Koning, bij zulk eene gelegenheid, eens tot hem, „ gij hangt mij uwe ganfche familie, uwe broeders, uwe neven, uwe nichten aan den hals; gij hebt geen' nabestaande, geen' keukenjongen, geen' fpitdraaijer, dien ik niet plaatfen, en niet tot een groot heer maken moet." — „ Ja, Sire! dat is mijne Dynastie!" gaf de kok heel deftig tot befcheid.

BIJ HET VERTREK VAN ONZEN OUDSTEN ZOON, ALS VRIJWILLIGEN JAGER, OP DEN 30STEN OCTOBER 1830.

Ga, mijn Zoon! vol moed ten ftrijde
Voor uw' Vorst en 't Vaderland;
En ontvang uws vaders zegen,
Bij het drukken van zijn hand!

Zoon! vrees God, vereer den Koning,
En voldoe aan 's krijgsmans pligt;
Leef, zoo als de braven leven,
Wand'lend voor Gods aangezigt!

Ga, mijn kind! wien 'k voor geen fchatten
Immer aan een' ander' gaf;
Ga! — aan Neêrlands grooten Willem
Sta ik u gewillig af.

Ga, mijn eerstgeboren liev'ling!
Eerste zuigling van die Vrouw,
Van die onwaardeerb're Moeder,
Die zich voor u off'ren zou!

Maar — zij geeft u moedig over,
Voor den Vorst en 't Vaderland:
Druk, voor dit haar grooter offer,
Vuriger haar' mond en hand!

Ga, mijn Zoon! mijn lieve Fredrik!
Maar vergeet uw Moeder niet;
Maar vergeet ook niet uw' Vader,
Die zijn' raad u zeeg'nend biedt!

Strijd, met Hollands legerbenden,
Waar des Konings last u voert!
En wees altijd vaardig, dapper,
Als de krijgstrom wordt geroerd!

Zijt getrouw aan Land en Koning!
Dan zijt ge ons geliefdste kind;
En keert gij, bekroond met lauw'ren;
Dan wordt ge om het meest bemind.

Ja, dan juichen we: „Onze Fredrik
Is de keur van 't huisgezin!
Hij, de kroon van minnende Ouders,
Smake 't zoet van aller min!"

Strijd manmoedig voor den Koning,
En, mijn Zoon! vergeet het niet,
Dat het oog van Christenhelden
Steeds naar God, daar boven, ziet!

Leef, mijn Zoon! voor God, en wandel
Uwen weg met vreugde en eer;
En keer, vrij van de oorlogsvlekken,
Schuld'loos in onze armen weêr!

Ga, mijn Zoon! — dien Land en Koning,
Zoo als 't Hollands telgen past!
Draag het krijgsmanskleed met eere,
En wees niemands overlast!

v. C.

AAN MIJNE VROUW, OP DEN 31STEN OCTOBER 1830, NADAT ZICH ONZE OUDSTE ZOON, ALS VRIJWILLIGER ONDER HET 2DE BATALJON JAGERS, NAAR DEN HAAG BEGEVEN HAD.

Moeder! treur niet om uw' Fredrik;
Laat u troosten om 't gemis
Van den teêrgeliefden jong'ling,
Die ons dierbaar — alles is!

